

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Betül DEMİRELMA

Danışman
Prof. Dr. Sinan GÖNEN

Konya – 2021

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı

Betül DEMİRELMA

Numarası

004101031002

Ana Bilim / Bilim Dalı

Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı

Programı

Tezli Yüksek Lisans ☐

Doktora ☒

Tezin Adı

Geleneksel Türk Halk Bayramları Üzerine Bir Araştırma

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

ÖN SÖZ

Toplumların temelini teşkil eden ve bireyler arasında bağ kurarak millî bir kimliğin oluşmasında büyük rol oynayan gelenekler arasında özellikle bayramların, törenlerin ve şenliklerin önemli bir yeri vardır. Nevruz'dan Hıdırellez'e, Ramazan Bayramı'ndan Kurban Bayramı'na, koç katımından ekin yolmaya kadar uzanan aylar içinde birçok işleve sahip olan bu bayramlar, şenlikler büyük bir coşku ile kutlanarak gelenek hâline dönüştürülmüş, Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bayramlar bazı gösterilerden oluşmaktadır. Bu gösterilerin şekillenişini ve kurallarını da gelenekler belirlemektedir. Toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültürün temel yapı taşları, bilgileri, davranış şekilleri vb. gelenekleri meydana getirmektedir. Geleneklerde de kanun niteliği taşıyan uygulamalar bulunmaktadır. Sosyal norm olarak kabul edilen gelenekler, bireyin içinde yaşadığı toplumun kurallarına yazılı olmayan yaptırım gücü ile bireyin uymasını sağlayan ve yaptırım gücü oldukça fazla olan sosyal normlardır. Bayram geleneklerini de bu kalıp çevresinde düşünmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında bayram kutlamalarının temel yapısını geleneklerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Göktükler asilzadeleri için her yıl Ötüken'de atalarının çıktığı mağaraya giderek takdis merasimi yapmışlardır. Halkın beşinci ayın ikinci yarısında Gök-Tanrı'ya ve yerin ruhlarına kurban kesmek suretiyle bir bayram yaptığı görülmektedir. Ergenekon destanında her yılbaşında Ergenekon'dan çıkışı kutlamak için başta hakan olmak üzere kızgın bir demiri örs üzerinde döğmek suretiyle merasime başlamakta ve bayram etmektedirler. İslâmiyetin yalnızca kendi bayramlarına önem verdiği, putperest an'anelere iyi bir gözle bakmadığı görülmektedir. Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra eski bayram âdetlerini de korumuşlar ve İslâm dininin getirdiği Ramazan ve Kurban Bayramlarına önem vermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki kaynaklara bakıldığında bayram günleri divan meydanında padişah tarafından taht kurdurulduğu ve burada padişahın yüksek rütbeli memurlarına el öptürdüğü görülmektedir. Ramazan Bayramı ziyaretlerinde şeker ikramı âdeti olduğu için bu bayrama Şeker Bayramı denildiği de bilinmektedir. Namazdan sonra ziyaretlere gidilmekte, bayramlaşmakta, büyükler çocuklara mendil hediye etmektedir. Kurban Bayramı'nda da kesilen kurbanın etleri fakir fukaraya ve komşulara dağıtılmakta ve herkes birbirinin bayramını tebrik etmektedir. Cumhuriyet devrinde de bu bayramların tebriki millî bir an'ane hâlinde

yaşamaktadır. Ayrıca, millî bayramlarda Cumhurbaşkanının tebrikleri kabulü, büyük resmî geçitlerin yapılması vb. uygulamalar da görülmektedir.

Toplum temelinde önem taşıyan bayramları, Türk milleti topluca katılarak kutlamakta ve birtakım töreleri yerine getirmektedir. Bayramlar her millette, her toplulukta görülen ve toplumun bütün fertleri tarafından benimsenmiş olan, toplumun davranışlarıyla bütünleşen, halkın çoğunluğunun katıldığı değerlerdir. Mevsimsel, takvime bağlı ya da dinsel kutlamalar insanların bir araya gelmelerinde ve sosyalleşmelerinde önem arz etmektedir. Yeni yılın karşılanması, ekim-dikim sonucunda hasat ile elde edilecek her türlü üründe kutun ve bereketin sağlanması için buluşmalar ve kutlamalar ritüeller hâlinde gerçekleştirilmektedir. Tarihi süreç içerisinde teknolojinin ve sanayinin gelişmesiyle halkın yaşam tarzında meydana gelen değişiklikler neticesinde edebiyatta da derin izler bırakan bayramların yapısında yer alan bazı geleneklerin değişmesine ve unutulmasına yol açmıştır. Türkler var oldukları günden bu yana bayramlarına, törenlerine önem vermiştir ve bu da bayramların Türk kültür coğrafyasında ayrı bir yer teşkil etmesini sağlamıştır.

Çalışmamızda geleneksel Türk halk bayramlarının kökenleri, bayramlar etrafında oluşan gelenekler, bu geleneklerin işlevleri, Türk edebiyatına yansısı ve günümüzdeki kutlanış biçimleri ele alınmıştır. Araştırma boyunca esas alınan Türk kültür coğrafyasında gelişen bayramlar, Türklerin yaşadığı coğrafyada çeşitli kültür ve inanç sistemlerinin katkılarıyla gelişmiş, insanın, toplumun ihtiyaçlarına yanıt verebilmesi nedeniyle de canlılığını ve etkisini koruyabilmiştir. Çalışmadabayramların yapısı ile birliktetemelini oluşturan inançlara ve kültürlere değinilmiş ve bunların etrafında oluşan inanç biçimlerinin, toplumsal hayatta oynadığı roller ve toplumun hayatına yön vermede etkisi, insanların zihinlerinde ve duygu dünyalarında oluşturduğu durumlar ele alınmıştır.

Bu çalışmada bayramların, şenliklerin folklor ve edebiyat kaynaklarına dayanan genel yapıları birtakım tahlillerle verilmiştir. Konunun hem geniş bir coğrafyada varlığını gösteriyor olması hem içerik bakımından çeşitlilik arz etmesi, hem de zaman içinde birtakım değişikliklere uğruyor olması beraberinde bazı eksiklikleri getirmiştir. Bu vesileyle mevcut eksikliklerin hoş görülmesi ümidini taşımaktayız. Çalışma için yazılı kaynaklar (kitaplar, süreli yayınlar, tezler vb)

taranmış, derleme çalışmalarından faydalanılmış ve kaynak şahıslarla yüzyüze görüşülmüştür.

Bu çalışma “Giriş”, Bölümler (beş farklı başlık altında), “Sonuç”, “Kaynakça”, “Kaynak Şahıs Listesi” ve “Halk Bayramları ve Oyun Adları Dizini” kısımlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın *Giriş* kısmı dokuz başlıktan meydana gelmektedir. İlk başlığımız “Kutsal Kavramı Üzerine” adını taşımakta olup kutsal kavramının kelime anlamı ve kelimenin mahiyeti üzerinde durulmuştur. Kutsal olgusuna nasıl bir anlam yüklediği ve kutsal etrafında şekillenen kavramlar ele alınmıştır.

Türklerin yaşam biçimlerinin, zaman kavramının gelişmesi üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Bu anlayış etrafında gelişen zaman ve takvim kavramının ele alındığı “Türklerde Zaman ve Takvim Üzerine” adlı başlık bir diğer başlığımızı oluşturmaktadır. Halk takviminin oluşmasıyla birlikte etrafında birtakım inanç ve ritüellerin oluştuğu görülmektedir. Bu bölümde halk takvimine göre adlandırmalarla birlikte inanç ve ritüellere yer verilmiştir.

“Bayram ve Şenlik Kavramları Üzerine” başlıklı bölümde, bu kavramların sözlük anlamları ele alınmıştır. Bir milletin özünü oluşturan kültürel değerleri içinde barındıran ve milletin özünü temsil eden bayramlar “Türklerde Bayram ve Şenlik” başlığı altında verilmiştir.

Türk bayramlarını ritüel değer taşıyan davranışlar, hayatlarında önemli kabul ettikleri nesneler, eğlenceleri, giyimleri ve süslenmeleri ile ilgili konular “Türklerde Bayram Ritüelleri” ve “Türklerde Bayramlarda Eğlence, Giyim ve Süslenme ile İlgili Unsurlar” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Türklerde bayramların kutlanma sebepleri, zamanı, kutlanma biçimleri her zaman araştırılmaya değer konular olmuştur ve araştırmacılar bu konuyu tasnif çalışmaları ile ele almışlardır. Araştırmacıların yapmış oldukları tasniflerle birlikte bizim de bu çalışma neticesinde yapmış olduğumuz tasnif “Türklerde Bayram ve Şenliklerle İlgili Yapılan Tasnif Çalışmaları” başlığı altında verilmiştir.

“Türk Halk Bayramlarında Mitolojik Köken” konusu da Atalar Kültü, Ateş Kültü, Su Kültü, Dağ Kültü ve Ağaç Kültü alt başlıklarından oluşmuş, bu konular etraflı bir şekilde ele alınmıştır. Literatür çalışması bir diğer başlığı oluşturmuştur.

Çalışmamız beş bölümden meydana gelmektedir. *Birinci Bölüm*, çalışmamızın en hacimli bölümünü meydana getirmekte ve “Geleneksel Türk Halk Bayramlarının Kökenleri, Türleri ve İncelenmesi” adını taşımaktadır. Bu bölüm “Ritüel/Tabiat Kökenli Türk Halk Bayramları” ve “Din Kökenli Türk Halk Bayramlarının Yapı ve Uygulamaları Bakımından İncelenmesi” adlı başlıklarından meydana gelmektedir. “Ritüel/Tabiat Kökenli Türk Halk Bayramları” başlığı altında Nevruz Bayramı, Hıdırellez Bayramı, yağmur yağdırma törenleri, mevsim geçişleri, hayvancılık ve ziraatla ilgili Türk halk bayramları yapı ve uygulamaları bakımından, “Din Kökenli Türk Halk Bayramları Yapı ve Uygulamalar Bakımından İncelenmesi” bölümü ise yine kendi içinde “Ramazan ve Kurban Bayramı”, “İslâmla İlgili Geleneksel Bayram ve Günler” şeklinde alt başlıklar dâhilinde incelenmiştir. “Millî Bayramların Yapı ve Uygulamalar Bakımından İncelenmesi” çalışmamızın diğer bir başlığını oluşturmakta, bu bölümde bu bayramların tarihi ve bayram kabul edilme süreçleri ifade edilmektedir.

“Geleneksel Türk Halk Bayramlarının Oyun Kavramı Açısından İncelenmesi” adlı *İkinci Bölüm*, “Geleneksel Halk Bayramlarıyla İlgili Oyunların Değerlendirilmesi” ve “Türk Halk Bayramlarında Yer Alan Oyunların Türü Açısından Değerlendirilmesi” şeklinde iki alt başlıktan oluşmaktadır. “Geleneksel Halk Bayramlarıyla İlgili Oyunların Değerlendirilmesi” başlığını taşıyan bölümde Nevruz’da, Hıdırellez’de, yağmur yağdırma törenlerinde, mevsim geçişleri ile ilgili bayramlarda, hayvancılıkla ilgili bayramlarda, ziraatla ilgili bayramlarda ve dinî bayramlarda oynanan oyunlar yer almaktadır. Ne zaman ve nasıl oynandığına değinilmiştir. “Türk Halk Bayramlarında Yer Alan Oyunların Türü Açısından Değerlendirilmesi” kısmında ise oyunlar “Köy Seyirlik Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar” ve “Çocuk Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar” olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmiştir.

“Geleneksel Türk Halk Bayramlarının İşlevsel Açıda Değerlendirilmesi”, adını taşımakta olan *Üçüncü Bölüm*, bayramların insanlar, aileler ve millet açısından birleştiren, canlandıran, eğiten ve mutluluk veren tarafları, Birleştirici İşlev, Canlandırıcı İşlev, Eğitici İşlev, Mutluluk Verici İşlev başlıkları altında kaynaklardan ve derleme metinlerinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü Bölüm, “Geleneksel Türk Halk Bayramlarının Edebiyata Yansıması” adıyla çalışmamızda yer almaktadır. Yapılan çalışmada insanla tabiat arasındaki ilişkinin bütün ilim dallarına değişik açılardan konu olduğunu gördük ve bu bölümü bayramların edebiyattaki izlerinden, şekillerinden meydana getirdik. Kültür dünyamızdaki tabiat anlayışını daha çok şiirde olmak üzere atasözlerinde, efsanede, manilerde, bilmede ortaya koymaya çalıştık. Edebiyatımızın önemli dallarından halk edebiyatında, bayramların oluşumuna esin kaynağı olan tabiatın nasıl ele alındığını ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde, bayramların edebiyattaki izlerine dair sınırlı sayıda örneğe yer verdik.

Çalışmada *Beşinci Bölüm* “Geleneksel Türk Halk Bayramlarının Metinleri / Uygulama Şekilleri” adıyla yer almaktadır. Bu bölüm başta olmak üzere çalışmamızın diğer bölümlerinde de Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Prof. Dr. Sinan Gönen ve Dr. Öğr. Üyesi Aziz Ayva hocalarımızdan aldıkları derslerin ödevleri olan ve Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezine verilmek üzere ülkemizin farklı yörelerinde yapılan derleme çalışmalarından faydalandık. Konu ile ilgili yazılmış olan makalelerden de faydalanmak suretiyle bayramların Türkiye’deki ritüellerine, uygulama ve kutlanma biçimlerine yer verdik.

Sonuç kısmında çalışmada yer alan bölümlerin ardından elde edilen bulgular neticesinde bir değerlendirme yapılmış, ulaşılan sonuçlar ifade edilmiştir. İnceleme bölümlerinde ise ilgili kısmın devamında derlemeyi yapan derleyicinin soyadı ve derlemenin yapıldığı tarih verilmiştir. Derlemeyi yapan derleyicilere ayrıca *Kaynakça*’da da yer verilmiştir. Kaynak şahısların, derlemenin yapıldığı yerin ve tarihinin yer aldığı bir de *Kaynak Şahıs Listesi* oluşturulmuştur.

Her zaman yanımda olarak desteklerini esirgemeyen eşim Hakkı Demirelma ve kızım Selen Demirelma’ya, anneme ve babama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, konunun belirlenmesi, işlenişi hususunda katkılarını, yardımlarını ve değerli zamanlarını esirgemeyen, her türlü zorluğun çözümünde daima destek olan saygıdeğer danışmanım, hocam Sayın Prof. Dr. Sinan Gönen’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Öğr. Gör. Dr. Haktan Kaplan’a ve Arş. Gör. Sezai Demirtaş’a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Betül DEMİRELMA, Konya-2021

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Betül DEMİRELMA
Numarası	004101031002
Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sinan GÖNEN
Tezin Adı	Geleneksel Türk Halk Bayramları Üzerine Bir Araştırma

ÖZET

Çeşitli bölgelerde ortaya çıkan ve bu sebepten içinde bazı farklılıkları barındıran kültür onu meydana getiren insan topluluklarına has bir unsurdur. Milletlerin özünü temsil eden kültür kolaylıkla değiştirilemeyeceği gibi milletin ortak malı olması ve birleştirici rol oynamasından dolayı nesilden nesile aktarılmakta, korunmakta ve milletin yapısına uygun olarak geliştirilmektedir. Nesiller arası köprü vazifesi gören kültür, değişimleri ve gelişmeleri de en iyi gösteren unsurdur. Çalışmamızda milletimizin benliğinden ilhamını alan, önemli olaylar karşısında sevincini, coşkusunu anlattığı bayramlar ve şenlikler bu bağlamda incelenmektedir.

Bayramlar her millette görülen o milletin bir parçası olan her fert tarafından benimsenen ortak unsurlardandır. Bütün bayramlar dinî veya millî bir inanış, o milleti ilgilendiren ortak olaylar ve değer yargıları ya da tabiatta meydana gelen değişiklikler neticesinde oluşmuştur. İslâmiyet'i kabul eden Türkler eski bayram ve ayinleri pagan dönemine ait gelenekler olarak kabul etmişler fakat yine de ilk Müslüman olan ve konargöçer olarak yaşayan Türkler toy, şölen, yuğ, sürgün avı vb. şekillerde yaşatmaya devam etmişlerdir. Bu gelenek, görenek ve an'aneler Türk dünyasına miras olarak kalmış ve farklı coğrafyalarda birtakım değişikliklerle yaşatılmıştır.

Eski Türkler Orta Asya bozkır kültürü çerçevesinde yaşamış, hayvancılık ve tarım alanında şekil alan hayat tarzını benimsemiş ve ekonomik faaliyetleri etrafında oluşan zaman kavramını bu hayat tarzına göre bölümlere ayırıp kullanmışlardır. Türklerin yaşadıkları geniş bozkırlar Türklerin kültürlerinin ve değerlerinin ortaya çıkmasında, oluşmasında ve şekillenmesinde kendine has bir kültür oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Türklerin hayatlarında geniş bozkır alanlarının ve kendilerine yoldaş kabul ettikleri atların önemli bir yeri olmuştur.

Tabiattaki değişiklikler, özellikle baharın gelmesiyle birlikte tabiatın uyanışı, canlanması onların hayatında çok önemli ve anlamı olan bir hareketlilik olmuştur. Çetin geçen kış mevsiminin ardından baharın gelmesi, tabiatın canlanması, o coğrafyada hayvancılık yapan Türklerin sürülerini otlaklara çıkarması ve çiftçilerin ekinlerini ekmeleri için bir başlangıç ve büyük bir bayram yapma vesilesi olmuştur. Özellikle yeni gün, yeni yıl, yılbaşı gibi adlarla anılan bahar bayramları değişik adlarla anılmış olsalar bile uygulama şekillerindeki küçük değişikliklerle Türkler arasında büyük bir coşkuyla kutlanagelmıştır. Baharın gelmesi şüphesiz her toplumda büyük bir sevince sebep olmuştur. Bu sebepten kışın soğğundan karından kurtuluş ve yeniden diriliş, can buluş tabiata duyulan sevgiyi “bahar bayramları” biçiminde şekillendirmiştir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Betül DEMİRELMA		
	Numarası	004101031002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sinan GÖNEN		
Tezin İngilizce Adı		A Research On Traditional Turkish Folk Festivals		

ABSTRACT

Just as the culture representing essence of nations cannot be changed easily, due to the fact that it is common property of a nation and it has a connective role, it is transferred from one generation to the next and it is protected and developed in accordance with the nature of that nation. The culture performing a bridge task between generations, is also an element demonstrating changes and developments in the best way. Bairams and carnivals those take inspiration from identity of our nation and joy and enthusiasm for important events, are examined.

Bairams are mutual elements those are adopted by every individual, are parts of that nation and are seen in every nation. All bairams were formed as a result of a religious or national belief, mutual events concerning that nation and value judgments or changes occurred in the nature. Turkish people accepting Islam, accepted old bairams and rituals as traditions of pagan period, however, Turkish people those become Muslim and live as nomadic, continued to make them live in different ways such as feast, beanfeast, funeral ceremony, blood sports etc. These customs, traditions and practices were inherited to Turkish world and they were kept alive in different geographies with several changes.

Ancient Turks lived within the frame of steppe culture of Central Asia, adopted a life shaped in animal breeding and agriculture and they used concept of time

shaped around economic activities by dividing them into sections based on their life-style. Wide steppes where Turkish people lived, had an important role in arising cultures and values of Turks, forming and shaping them and creating a unique culture.

Changes in the nature and awakening of nature together with spring, its resurrection had been the most important and meaningful activity in their lives. Spring coming after a tough winter season, became resurrection of nature, that Turkish people who lived in that geography, took their herds to meadows and a beginning to plant corps for farmers and became a cause to form a big bairam. Even though spring bairams were especially named as new day, new year and year beginning, they were celebrated with a great enthusiasm amongst Turkish people with small changes in practice. Certainly, spring's coming caused a big joy in all societies. For this reason, salvation from cold and snow of winter and resurrection, refreshment were shaped as love for the nature as “spring bairams”.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
1. Kutsal Kavramı Üzerine.....	1
2. Türklerde Zaman ve Takvim Üzerine	2
3. Bayram ve Şenlik Kavramları Üzerine	5
4. Türklerde Bayram ve Şenlik	7
5. Türklerde Bayram Ritüelleri	24
6. Türk Halk Bayramlarında Mitolojik Köken.....	27
6.1. Atalar Kültü	27
6.2. Ateş Kültü.....	32
6.3. Su Kültü.....	35
6.4. Dağ Kültü	37
6.5. Ağaç Kültü.....	39
7. Türklerde Bayramlarda Eğlence, Giyim ve Süslenme ile İlgili Unsurlar	42
8. Türk Kültüründeki Bayramlar ve Şenliklerle İlgili Yapılan Tasnif Çalışmaları	45
9. Literatür Çalışması	52

BİRİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ KÖKENLERİ, TÜRLERİ VE İNCELENMESİ

A. RİTÜEL /TABİAT KÖKENLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	63
1. Nevruz Bayramının Yapı ve Uygulamaları Bakımından İncelenmesi	63
a. Nevruza Hazırlık Dönemi	91
b. Nevruz Yemekleri.....	93
c. Nevruz İnancına Bağlı Âdetler, İnanışlar ve Uygulamalar.....	102
c1. Ateşle İlgili Uygulamalar ve İnanışlar	110
c2. Su ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar	112

c3. Mezarlık Ziyareti	113
d. Nevruz ve Fal	115
e. Nevruzla İlgili Geleneksel Bayramlar	121
e1. Baca Baca / Uşak Bayramı Günü	121
e2. Döl Dökümü	123
e3. Eski Yılın Bitiş Şenliği	123
e4. Gollu Bayramı	125
e5. Hardar Bayramı	125
e6. Küf Dibi / Küfyelli / Küflen	126
e7. Lale Seyli	126
e8. Ölü Bayramı	128
d9. Sabantoy	129
d10. Şal Atma	131
d11. Vasef-ı Hâl	131
2. HİDİRELLEZ BAYRAMININ YAPI VE UYGULAMALAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ	131
a. Hıdırellez Adlandırması	137
b. Hıdırellez Geleneğinin Mitolojik Kökenleri	138
b1. Su ile İlgili Uygulamalar	140
b2. Ateş Üzerinden Atlama	141
b3. Atalar / Mezarlık Ziyareti	142
c. Hızır ve İlyas'ın Kimliği	143
d. Hızır-İlyas İlişkisi	160
e. Hıdırellez'in Zamanı ve Kutlamaların Yapıldığı Mekânlar	162
f. Hıdırellez'e Hazırlık	170
g. Hıdırellez Ritüellerinin Büyü Esasına Göre Değerlendirilmesi	172
g1. Sempatik Büyü Esasına Dayalı Uygulamalar	175
g2. Sempatik ve Sayı Büyüleri Esasına Dayalı Uygulamalar	182
g3. Pasif Büyü Esasına Dayalı Uygulamalar	183
ğ. İslam İnancının Hıdırellez Uygulamalarındaki İzleri	184
h. Hıdırellez'de Yemek Kültürü	191
ı. Hıdırellez Ritüelleri	193

ı1. Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik Uygulamalar	193
ı2. Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik Uygulamalar	199
ı3. Kısmet ve Şans Talebine Yönelik Uygulamalar	201
ı4. Mal-Mülk Talebine Yönelik Uygulamalar	206
j. Hıdırellezle İlgili Diğer İnançlar ve Uygulamalar	207
k. Hıdırellez’le İlgili Geleneksel Bayram ve Günler	213
k1. Eğrilce Bayramı	213
k.1.1. Eğrilce Bayramı ile İlgili İnanışlar	213
k2. Sıçancık Bayramı	216
k3. Müderris Günü	217
k4. Mayıs Yedisi Bayramı	217
k.4.1. Mayıs Yedisi Bayramının Ritüelleri ve Kutlama Şekli	218
3. YAĞMURLA İLGİLİ TÖRENLERİNİN YAPI VE UYGULAMALAR	
BAKIMINDAN İNCELENMESİ	222
a. Gelenekte Yağmurun Yağmama Sebepleri	226
b. Yağmur Duasına Çıkma Zamanı	227
c. Yağmur Yağdırma Ritüelleri, İnançları ve Uygulamaları	228
1. Taşlar / Yada Taşı	229
2. Kurban	238
3. İnsanlarla İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	240
4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	259
d. Yağmur Duasının İşlevsel Yönü	264
e. Güneş Çağırma Ritüeli ve Uygulama Şekilleri	265
e1. Babrabubrik	269
f. Sis Kovma Töreni ve Uygulama Şekilleri	273
f1. Sürmene’de Sis Kovma Töreni	273
f2. Maçka-Hamsiköy’de Sis Kovma Töreni	275
f3. Trabzon’da Sis Kovma Töreni	275
g. Dolu Kesme ve Ritüelleri Üzerine	276
4. MEVSİM GEÇİŞLERİ İLE İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ	
YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	277
a. Türklerde Yılbaşı	281

a1. Büyük Çile.....	282
a2. Küçük Çile.....	282
a3. Hıdır / Hızır Nebi	282
a4.Yılbaşı ile İlgili Ritüeller ve Uygulamalar	283
b.Cemreler.....	287
b1. Kelime Anlamı Üzerine	288
b2. Cemrelerin Düşme Zamanı	289
b3. Cemre Üzerine Gelişmiş İnançlar ve Rivayetler.....	292
c. Mevsim Geçişleriyle İlgili Geleneksel Bayram ve Günler	295
c1. Sümbüle Bayramı	295
c2. Narduğan Bayramı	296
c3. Çaga Bayramı	297
c4. Kalandar / Yılsırtı.....	298
c5. Dem Bayramı	299
c6.Cigor Bayramı	299
c7. Çiğdem Bayramı.....	301
c7.1. Çiğdem Bayramını Çocukların Uygulama Şekilleri	303
c7.2. Çiğdem Bayramının Sosyal-Kültürel İşlevi	307
c8. Mart Dokuzu	310
c8.1. Mart Dokuzu ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	311
c8.2. Mart İçeri, Pire Dışarı Âdeti ve Uygulamaları	318
c8.3.1 Mart (14 Mart) Âdetleri ve Martufal Üzerine	318
c9. 11 Mart Ay Todur Bayramı Üzerine	320
c10. Kuzğalak Bayramı.....	320
c11. Kışı Uğurlama Bayramı	320
c12. Boz Ozatu Bâyrâme / Buz Uğurlama Bayramı	320
c13.Munkun Töreni	321
c14.Cimçâçâk Bâyrâme / Kardelen Bayramı.....	322
c15.Gâvur Küfürü	323
c16. Daltulum Kutlaması	325
c17. İlkyaz Bayramı.....	325
c18. Kalim Bayramı.....	328

c19. Isiaxh Bayramı	328
c20. Kımız Bayramı	329
c21. Eretle Pedeyesmane	329
c22. Gül Suruh Bayramı (Çiçek Bayramı).....	330
c23. Tepgeç / Tepreş Bayramı	330
c24. Fattig Eğlencesi	332
c25. Karga Butkağı	333
c26. Kurk Günü.....	333
c27. Kayın Bayramı	333
c28. Uçuk Bayramı	334
c29. Şimik Bayramı	334
c30. Çay Mama	334
c31. Yelda Gecesi	335
c32. Kımız Murındık.....	335
5. HAYVANCILIKLA İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	336
a.Koç Katımı	336
a1. Koç Katımı Zamanı	336
a2. Koç Katımı Hazırlıkları	338
a3. Koç Katımında Yapılan Çeşitli Uygulamalar ve İnanmalar	339
b.Saya Bayramı	342
b1. Saya Bayramının Zamanı	344
b2. Saya Bayramının Ritüelleri ve Uygulama Biçimleri	345
c. Döl Döl DüşmeÂdeti	360
d.Dölceklik-Kuzu Getirme Âdeti.....	360
e.Koyun Yuma (Yıkama) Âdeti.....	360
f.Kös Âdeti.....	361
g.Kuzu Meledi Töreni.....	361
ğ.Süt Bayramı Âdeti	361
h. Yoğurt Bayramı	361
ı.Yoz Katımı Töreni.....	362
i. Yün Tarama Töreni.....	362

j. Kaz Yolma Bayramı / Qaz Ömäse.....	363
k. Kış Yarısı Âdeti	365
6. ZİRAATLA İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	365
a. Ekin Yolma	365
b. Milis Bayramı	366
c. Öküz Koşma.....	367
d. Vakar Çük	367
e. Gıdık Atma.....	368
f. Bağ Bozumu	369
g. Hasat Bayramı.....	372
ğ. Kızıl Gül Şenliği	372
h. Şum Merasimi.....	373
ı. Gutan Bayramı.....	374
i. Hâsılat Bayramı	375
j. Çeçkor.....	375
k. Ziraatla İlgili Bayramlarda Eğlenceler	375
k1. İmece Eğlenceleri.....	375
k2. Cıyınlar / Bir Araya Gelip Çalışma ve Eğlenmeler	376
7. GÖÇ BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	376
a. Yaylaya Göç.....	378
B. DİNÎ BAYRAMLARIN YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	384
1. Ramazan ve Kurban Bayramı.....	389
2. Kandil Geceleri.....	408
3. İslamla İlgili Geleneksel Bayram ve Günler	409
a. Şivlilik.....	409
b. İlk Namaz.....	411
c. Dede Şenlikleri.....	411
d. Şam Atlama.....	413
e. Memecimin Giliği	413

f. Perşembe Akşamı	414
g. Ak Koyun Toyu	415
C. MİLLÎ BAYRAMLARIN YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN	
İNCELENMESİ	416
1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	418
2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	418
3. 30 Ağustos Zafer Bayramı	419
4. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı	420
5. 15 Temmuz Demokrasi ve Birlik Günü	420

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ OYUN KAVRAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

A. GELENEKSEL HALK BAYRAMLARIYLA İLGİLİ OYUNLARIN	
DEĞERLENDİRİLMESİ	428
1. Nevruz'da Oynanan Oyunlar	428
a. Kosa Gelin Oyunu	428
b. Vaveyle Oyunu	430
c. Aşşandarozu Oyunu	430
d. Gümüş Almak Oyunu	431
e. Aşık Oyunu	431
f. DokuzKumalak Oyunu	431
g. Pingıdık Oyunu	431
ğ. Kaplan Oyunu	432
h. Yamba Oyunu	432
ı. Çeke Oyunu	432
i. Piyyaret Oyunu	432
2. Hıdırellez'de Oynanan Oyunlar	433
a. Martafal Oyunu	433
b. Değirmenci Oyunu	436
c. Canım Oyunu	436
d. Kanarya Oyunu	437
e. Su Kesîği-Sırası Oyunu	437

3. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar.....	437
a. Göse Geldi Oyunu.....	437
b. Çömçe Gelin Oyunu	439
c. Çemçelekız / Çömçele Kız Oyunu.....	440
d. Çömçeli Gelin Oyunu	441
e. Çomçalı Bişek Gelin / Tomas Oyunu	443
f. Bodi Bostan Oyunu	445
g. Gode Gode Oyunu	445
ğ. Bolbadık Oyunu	446
h. Guşgugura Oyunu	447
ı. Gelin Gök Oyunu.....	447
i. Bişek Gelin / Oba Bastırma Oyunu	448
j. Yağmur Oyunu	448
k. Yağmur Hediyesi Oyunu.....	449
m. Momoçiçi Oyunu	450
n. Yağmur Gelini Oyunu	450
o. Çomçalı Gelin Oyunu	450
4. Mevsim Geçişleri ile İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar.....	451
a. Deve Oyunu	451
b. Fattik Oyunu	451
c. Köse-Gelin Oyunu	452
5. Hayvancılıkla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar.....	453
a. Saya Töreni ile İlgili Oyunlar	453
a1. Niğde / Aksaray'da Saya Gezme Oyunu.....	453
a2. Karaman / Beydili'de Saya Oyunu.....	453
a3. Karaman / İbrala'da Saya Oyunu	454
a4. Taşkale'de Saya Oyunu.....	455
a5. Saya Gezme Oyunu	455
a6. Saya Gezme Oyunu	455
a7. Konya / Bozkır Tekecik Oyunu.....	456
a8. Gildan Oyunu	456
a9. Saya Gezme Oyunu	457

a10. Saya Oyunu	458
a11. Saya Gezme Oyunu	458
b. Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma Oyunu	459
c. Cula Oyunu	459
d. Congoloz Oyunu	459
e. Çan Sallama Oyunu	460
f. Kurt Dolaştırma Oyunu	460
g. Davar Özü Oyunu	460
ğ. Döl Töresi Oyunu	460
h. Koç Katımı Oyunu	460
ı. Koyun Yüzü Oyunu	461
i. Yüz Kömbesi Oyunu	461
j. Dede Oyunu	461
k. Tekecik Oyunu	462
6. Ziraatla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar	463
a. Arap ve Kız Kaçırma Oyunu	463
b. Araba Oyunu	463
c. Pamuk Ekme / Çift Sürme Oyunu	463
d. Cemalcik Oyunu	464
7. Dinî Bayramlarda Oynanan Oyunlar	465
a. Tilki Oyunu	465
b. Cıngırak Oyunu	465
B. TÜRK HALK BAYRAMLARINDA YER ALAN OYUNLARIN TÜRÜ	
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	466
1. Köy Seyirlik Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar	466
a. Nevruz'da Oynanan Oyunlar	466
b. Hıdırellez'de Oynanan Oyunlar	466
c. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar	467
d. Mevsim Geçişleriyle İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar	467
e. Hayvancılıkla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar	467
f. Ziraatla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar	467
g. Dinî Bayramlarda Oynanan Oyunlar	467

2. Çocuk Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar	467
a. Nevruz'da Oynanan Oyunlar	467
b. Hıdırellez'de Oynanan Oyunlar	468
c. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar	468

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPISAL VE İŞLEVSEL BAKIMDAN ÖZELLİKLERİ

A. Birleştirici İşlev	472
B. Canlandırıcı İşlev	488
C. Eğitici İşlev	489
D. Mutluluk Verici İşlev	492

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ EDEBİYATA YANSIMASI

A. Türk Halk Edebiyatında Nevruz	495
1. Destanlarda Nevruz	496
2. Efsanelerde Nevruz	497
2.1. (Başkurt / İdil-Ural) Nevruz Çiçeği Efsanesi	498
3. Türkülerde Nevruz	499
3.1. Semeni	500
4. Manilerde Nevruz	501
5. Bilmecelerde Nevruz	502
6. Tekerlemelerde Nevruz	502
7. Halk Şiirinde Nevruz	503
7.1. Nevruzdan Seni	504
7.2. Ahır Çarşamba	504
7.3. Çiçeklerin Dili	504
7.4. Nevruz Beyiti	504
7.5. Dağlar	505
7.6. Tezelendi	505
7.7. Nevruzla İlgili Koşma	506
7.8. Nevruz Rivayeti	506

7.9. Nawrız Taza Jıl	506
7.10. Nawrez	507
7.11. Nawrız Jumbak (Nevruz Bilmecesi)	507
7.12. Bata	508
7.13. Kırım Yırları	509
7.14. Kumukları Yırları	510
7.15. Nogay Yırları	510
8. Atasözü / Deyim / Okşamalık / Alkış ve Kargışlarda Nevruz	511
B. Türk Halk Edebiyatında Hıdırellez	513
1. Manilerde Hıdırellez	513
1.1. Martufal Manileri	517
2. Âşık Atışmalarında Hıdırellez	518
3. Atasözleri ve Deyimlerde Hıdırellez	519
C. Halk Şiirlerinde Ziraat Kökenli Halk Bayramları	521
1. Sabantoy Yırı	521
2. Madımak Toplama Havası	521
3. Ekinler Ekilirken	522
4. Ekin Biçme Havası	522
5. Ekin Biçme Havası	523
6. Madımak	523
D. Halk Şiirlerinde Göç Bayramları	524
1. Akkışla-Kayseri-Bünyan'da Yayladan İnerken Söylenen Manzum	524
2. Yaz Ayları Gelip de Yaz Ayları Doğunca	524
3. Yayla	525
4. Yörükler Yaylası	525
5. Germir Bağları	525
E. Türk Halk Edebiyatında Yağmur Yağdırma Törenleri	526
1. Yağmur Yağması İçin Söylenen İlahi	526
2. Yağmur Duası Tekerlemeleri	526
3. Güneş Duası Tekerlemesi	529
4. Sis Kovma Duası "Duman"	530
5. Godu Godu	530

F. Atasözleri ve Deyimlerde Mevsim Geçişleri	530
G. Tekerleme ve Türkülerde Hayvan Kökenli Türk Halk Bayramları	536
1. Saya Tekerlemeleri	536
2. Koyun	541
4. Ak Koyun	542
Ğ. Türk Halk Edebiyatında Dinî Bayramlar	542
1. Çıldırli Âşık Şenlik'in Kurban Bayramı ve Kurbanla İlgili Şiiri	542
2. Elvida	543
3. Ramazan Okşaması	543
4. Konya-Bozkır-Boyalı Köyü'nde Davulcunun Duası	545

BEŞİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ METİNLERİ / UYGULAMA ŞEKİLLERİ

A. Hıdırellezle İlgili Uygulamalar	547
1. Hızırname	547
2. İzmir-Çeşme-Alaçatı Bucağı'nda Hıdırellez	550
3. Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü'nde Hıdırellez	550
4. Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü'nde Hıdırellez	551
5. İzmir-Tire'de Hıdırellez	553
6. Konya-Ereğli-Orhaniye Köyü'nde Hıdırellez	554
7. Afyon-Çay-Kılıçyaka Köyü'nde Hıdırellez	554
8. Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü'nde Hıdırellez	555
9. Manisa'da Hıdırellez	555
10. Konya-Sille'de Hıdırellez	556
11. Burdur-Bucak-Demirli Köyü'nde Hıdırellez	557
12. İzmir'de Hıdırellez	557
13. Konya-Yunak-Yukarı Piribeyli'de Hıdırellez	558
14. Ordu'da Mayıs Yedisi Hıdırellez	559
15. Kars'ın Tuzluca Yöresi'nde Hıdırellez Âdeti	560
16. Gaziantep-İslahiye-Şatırhöyük Köyü'nde Hıdırellez Âdeti	560
17. İzmir-Tire'de Hıdırellez Eğlenceleri	561
18. Çanakkale-Ezine-Geyikli'de Hıdırellez	563

19.Konya’da Hıdırellez	564
20. Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü’nde Hıdırellez.....	565
21.Kırşehir’de Hıdırellez	565
22. Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü’nde Hıdırellez Geleneği	566
24.Isparta’da Hıdırellez	567
25.Buca’da Mantufar Oyunu	568
26.Olukbaşı’nda Bahtıbar Geleneği ve Bahtıbar Manileri	568
27.Burdur-Bucak-Demirli Köyü’ndeBahtıbar Geleneği	570
28.Akşehir’de Hıdırlık Eğlenceleri	571
29.Akşehir’de Hıdırellez	571
30.Hıdırellez	571
31.Afyon’da Hıdırellez Kutlamaları.....	573
32. Konya’da Hıdırellez Kutlamaları	574
33. Denizli-Salihli’de Hıdırellez Kutlamaları ve Gelin Kaldırma.....	575
34.Aydın-Çine-Bedirler Köyü’nde Hıdırellez.....	578
35. Samsun’da Hıdırellez Kutlamaları	578
36. Kocaeli-Gebze-Tavşanlı Köyü’nde Hıdırellez	579
37.Karaçaylar’da Hıdırellez	579
B. Yağmur Duası Törenleriile İlgili Uygulamalar	580
1. Kayseri’deYağmur Duası	580
2.Başharman’da Yağmur Duası.....	581
3.Denizli-Çal-Akkent Kasabası’nda Yağmur Duası	582
4. Karaman’da Yağmur Duası	582
5.Burdur-Göhlisar-Söğüt Kasabası’nda Yağmur Duası	583
6. Konya’da Yağmur Duası	584
7.Erzincan’da Yağmur Duası	584
8.Denizli-Çal-Akkent’te Yağmur Duası.....	585
9. Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası’nda Yağmur Duası	586
10.Karaman-Yollarbaşı Kasabası’nda Yağmur Duası	588
11.Isparta’da Yağmur Duası.....	589
12. Osmaniye-Cevdetiye’de Yağmur Duası.....	589
13.Konya- Ilgın-Sadık Köyü’nde Yağmur Duası.....	590

14. Konya-Çumra-Kuzucuk Köyü'nde Yağmur Duası	590
15.Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde Yağmur Duası	591
16.Konya'da Yağmur Duası	592
17.Menene	592
C. Çiğdem ile İlgili Uygulamalar	593
1.Çiğdem Pilavı	593
2. Amasya-Gümüşhacıköy'de Çiğdem Pilavı	594
3. Çiğdem Türküsü	595
D. Koç Katımı ve Saya Gezmesi ile İlgili Uygulamalar	595
1. Akviran'da Koç Katımı	595
2.Bozkır'da Koç Katımı	596
3. Konya-Karatay-YağlıbayatKöyü'nde Koç Katımı.....	597
4. Konya-Hadim-Kovalan Kasabası'nda Dekecik Uygulaması	598
5.Başharman'da Saya Gezmesi	599
6.Akviran'da Saya Gezme	600
7.Karaman'da Saya Gezmesi.....	601
8. Konya-İlgin-Sadık Köyü'nde Saya Gezmesi	603
9.Eskil'de Saya Gezmesi	605
10.Karaman'da Saya Gezmesi I	606
11.Karaman'da Saya Gezmesi II	607
12. Konya-Sarayönü'ndeKoyun Kuzulama Şenliği	610
13.Karaman-Demiryurt Köyü'nde Yapılan Saya Eğlencesi	610
14. Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Davarın Yüzü Törenleri	613
15. Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Koç Katımı Törenleri.....	614
E. Nevruz Bayramı.....	614
1.Mersin'in Mut İlçesinde Nevruz Kutlamaları	614
2.Azerbaycan'da Nevruz	616
3. 21-22-23 Mart Nevruz Bayramı / Millî Bahar Bayramı.....	619
4.Azerbaycan'da Nevruz	619
F. Bağ Bozumu Şenlikleri ve Uygulama Şekilleri	620
1. Konya-Bozkır-Yalıhöyük'te Bağ Bozumu.....	620
2. Konya-Akören-Kayası Kasabası'nda Bağ Bozumu	621

3.Konya’da Bağ Bozumu Şenliği	621
4. Aksaray’da Bağ Bozumu	622
5.Konya-Tuzlukçu’da Bağ Bozumu	623
6. Konya-Taşkent’te Bağ Bozumu Şenliği	624
7. Konya-Sille’de Bağ Bozumu	626
8.Çepni’de Bağ Bozumu Şenliği	626
9. Konya-Bozkır’da Bağ Bozumu	627
10. İmece Eğlenceleri	628
G. Yayla Şenlikleri ve Uygulama Şekilleri	629
1. Suluova Akdağ Yayla Şenliği	629
2. Kabaoğuz Köyleri Yayla Şenlikleri	630
3. Kadirga Şenlikleri	631
4. Konya-Hadim-Balcılar Köyü Yayla Şenliği	632
5. Konya’da Yayla Şenliği	634
6. Antalya-Korkuteli’nde Yayla Şenliği	634
7. Yeşildere-Karaman Yayla Şenliği	635
8. Karadere Köyü Yayla Şenliği	638
9. Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü Yayla Şenliği	639
10.Kütük Eğlencesi	640
11. Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü’nde Yayla Şenliği	640
12. Erzican-�z�ml�’de Yayla Şenliği	641
13. Konya-Hadim-Yenikonat (Göynükkışla)’ta Yayla Şenliği	642
14. �l�ş	644
Ė. Dinî Bayram �detleri ve Uygulama Şekilleri	644
1. Konya’da Bayram �detleri	644
2. Erzurum’da Ramazan �detleri ve Eğlenceleri	645
3.Konya’da Bayramlaşma �detleri ve Eğlenceleri	647
4.Hadim’de Bayram �detleri	649
5. Aydın’da Ramazan �detleri	650
6. �anakkale-�an-Tepeköy’de Ramazan �detleri	650
7. Karaman’ın Göztepe Köyü’nde Dinî Bayramlar ve Cıngırak Oyunu	650
8. �al’da Bayram �detleri	651

9. Adıyaman-Besni-Kösenli Köyü Bayram Âdetleri.....	652
10.Konya-Akören-Kayasu Köyü Bayram Âdetleri	653
11. Konya’da Bayram Âdetleri.....	653
12. Konya-Alibeyhüyüğü’nde Bayram Âdetleri	654
13. Anamur’da Bayram Âdetleri	655
14.Trabzon-Çaykara’da Bayram Âdetleri	656
15. Seydişehir’de Bayram Âdetleri	656
16. Zonguldak-Safranbolu-Gerede’de Bayram Âdetleri	658
17. Gerede’de Bayram Âdetleri.....	658
18. Konya-Ilgın-Sağlık Köyü Bayram Âdetleri	659
19. Konya-Bozkır-Boyalı Köyü’nde Bayram Âdetleri	660
20. Romanya’da Bayram Âdetleri	661
21. Adana’da Bayram Âdetleri.....	661
22. Sivas’ta Bayram Âdetleri	662
23.Konya-Meram’da Bayram Âdetleri.....	662
24. Safranbolu’da Bayram Âdetleri.....	665
25. Urfa’da Bayram Âdetleri.....	667
26. Denizli’de Bayram Âdetleri	667
27. Yatağan’da Bayram Âdetleri	669
28. Konya’da Bayram Âdetleri.....	670
29.Bartın-Yanaz Köyü Bayram Âdetleri.....	671
30. Konya’da Bayram Âdetleri.....	672
31. Aksaray- Yeşilova Köyü’nde Bayram Âdetleri	672
32. Ermenek’te Bayram Âdetleri.....	673
33. Ordu-Perşembe-Beyli Köyü’nde Bayram Âdetleri	674
34. Kavak’ta Bayram Âdetleri.....	675
35. Şivlilik ve Fener Alayı.....	676
36. Şivlilik (Şivlilik).....	677
37. Malatya’da Bayram Âdetleri	677
38. Samsun’da Bayram Âdetleri.....	678
39. Çorum-Bayat-Akseki’de Bayram Âdetleri.....	679
40. Ankara’da Bayram Âdetleri	680

41. Denizli-Tavas-Kızılcabölük'te Bayram Âdetleri	681
42. Dede Şenlikleri	681
43. Karaman-Ayrancı'da Dede Şenliği	683
44.Karaman'da Dede Şenliği.....	684
45.Karaman'da Dede Şenliği.....	687
46. Şam Atlama	688
47. Perşembe Akşamı	689
48. Cigor (Çık Gör) Bayramı.....	689
49. Trabzon-Vakfıkebir-Ballı Köyü'nde Kalandar	690
50. Fattig Eğlencesi	690
51. Dem Bayramı.....	691
SONUÇ	693
KAYNAKÇA	703
KAYNAK ŞAHİS LİSTESİ.....	735
HALK BAYRAMLARI ve OYUN ADLARI DİZİNİ.....	786

GİRİŞ

1. Kutsal Kavramı Üzerine

Bayramlar her millette görülen, o milletin bir parçası olan, her fert tarafından benimsenen ortak unsurlardandır. Bütün bayramlar dinî veya millî bir inanış, o milleti ilgilendiren ortak olaylar ve değer yargıları ya da tabiatta meydana gelen değişiklikler neticesinde oluşmuştur. İslâmiyet'i kabul eden Türkler eski bayram ve ayinleri pagan dönemine ait gelenekler olarak kabul etmişler fakat yine de ilk Müslüman olan ve konargöçer olarak yaşayan Türkler toy, şölen, yağ, sürgün avı vb. törenleri yaşatmaya devam etmişlerdir. Bu gelenek, görenek ve an'aneler Türk dünyasına miras olarak kalmış ve farklı coğrafyalarda birtakım değişikliklerle yaşatılmıştır.

Kutsal kavramı 20. yüzyılın başlarından itibaren din fenemolojisi içinde bir kavram olarak yerini almıştır. Bu konu ile ilgili Durkheim dinî ve sosyal hayatta kutsalın merkezliğine inansa da ilk dönem yazılarında dini kutsal açıdan değil yükümlülük açısından ele almaktadır ve ona göre dinin özü kutsal kavramına dayanmaktadır. Kutsala dinin önünde öncelik verdiği görülmekle birlikte bütün dinî davranışı düzenleyen bir dinamiğe işaret etmek suretiyle genişletmektedir. Durkheim, kutsalın nesnenin kendisinde değil, onun kutsal olduğuna inanmakta olan insanın bilincinde yaşadığını söylemektedir. Durkheim'e göre hiçbir şey asıl itibarıyla kutsal değildir, fakat kutsal bir toplumun bir nesneye kutsallık özelliğini vermesidir (Kuşçu, 2011: 173). Mary Douglas kutsalın sadece geleneksel dinî yapılar için geçerli olan bir kavram olmadığını, seküler ve modern kültürel biçimlerde de karşımıza çıkan bir olgu olduğunu söylediği görülmektedir (Kuşçu, 2011: 172-173).

Kutsal kavramının ve kutsalla ilgili deneyimlerin insanların hayatları üzerinde önemli bir rolünün, etkisinin olduğunu görüyoruz. Dinî geleneklerde doğaüstü varlıklarla bağlantılı olduğu düşünülen ve üstün bir güç olarak kabul edilen kutsal olgusu, metafizik âlem, tanrı ve tanrıyla ilgili her türlü durumu içine almaktadır ve bu da kutsalın geniş bir içeriğe sahip olduğunun göstergesidir. Yapılan her türlü kutlamada, bayram ve törenlerde de kutsal kavramının sıkça kullanılıyor olması ve kaynaklarda da yer alması ve bunların kutsal kavramı etrafında şekillenmesi bu

kavramın da kapsamlı bir şekilde üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır. Konuyla ilgili kaynaklara bakıldığında kutsal ve kutsal zaman kavramlarının ilk kez Durkheim tarafından ortaya atıldığı görülmektedir. Kutsal kavramına ilişkin yapılan tanımlamaların araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Bu konularla ilgili daha çok kutsal ile kutsal olmayanın karşılaştırmasına dayalı ele alındığı görülmektedir. Durkheim tarafından ileri sürülen kutsal kavramı sonraki dönemlerde Rudolf Otto, Joachim Wach, Van Der Leeuw, Mircea Eliade gibi isimlerin farklı bakış açıları ve katkılarıyla daha geniş bir içeriğe sahip kavram hâline geldiği görülmektedir. Durkheim kutsal kavramını din-toplum açısından değerlendirirken, Otto, irrasyonel ve gizemli yönüne ele aldığı görülmektedir. Eliade'nın ise kutsalı evrensel boyutu olan bir fenomen olarak ele alıp incelediği görülmektedir (Kuşçu, 2011: 172-173). Cengil ve Tekin'in bunlardan yola çıkarak kutsalın *“tabiatüstü varlıklarla ilişkili aşkın bir güç olduğunu söyleyebiliriz”*, şeklindeki tanım yaptıkları görülmektedir. Dinî hayatla alakalı olguların tümünün kutsal ve profan olmak üzere iki gruba ayrıldığını belirten Cengil ve Tekin, zamanın da bu ayrım içerisinde yerini aldığını ve içinde bulunduğumuz zamanı kutsal zaman ve profan zaman olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedirler. Kutsal zaman olarak belirtilen zamanın kutsalın tezahür ettiği zaman olarak tanımlanırken kutsal olmayan zamanla kesintiye uğrayan bir sürekliliğinin de olduğu belirtilmektedir. İnananlar bu iki farklı zaman türü arasındaki geçişi ritler aracılığı ile sağlamaktadır. Eliade kutsal zamanın en büyük özelliğinin tekrar edilebilir olduğunu belirtmektedir. İki farklı zaman türü arasındaki geçişi sağlayan ritüellerin kutlanma anı çok eskilerde kalmış olsa dahi şimdiki zamana taşınarak temsil edilebilmektedir. Kutsal zamanlarına Tanrı'nın bir işareti sonucu özelleşmiş olduğu ya da insanlar tarafından sonradan kutsallaştırıldığı ifade edilmektedir (Cengil-Tekin, 2016: 35).

2. Türklerde Zaman ve Takvim Üzerine

Türklerin yaşadıkları yerlerin ve kültür çevrelerinin hayatlarına önemli katkıları olmuştur. Yaşadıkları bozkır kültürü insanlarla, tabiatla, hayvanlarla verdikleri mücadelelerde kendini göstermiş ve bu zorlu mücadele yaşadıkları mevsimlere göre şekillendirdikleri yaşam biçimine de yansımıştır. Bu durum aynı

zamanda Türklerin zaman algısının da bu yönde belirlenmesine ve şekil almasına neden olmuştur. Göçler, hayvanlarla ilgili yapılması gereken işler, toplumsal konularla ilgili gerçekleştirilecek olan toplantılar, toylar, şenlikler de zamanın şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Özellikle iklim şartları, yayla ve kışlak hayatında göçlerin yapılacağı zamanın belirlenmesinden, buralarda geçirilecek sürenin ne kadar olacağına kadar zaman kavramlarının tespit edilmesinde büyük önem taşımıştır.

Türklerde zamanla ilgili ilk bilgiler Göktürk Yazıtlarında ilk, son, şimdi, önce, sonra, gündüz, gece, yaz, kış şeklinde yer almaktadır. “*Eski Türklerde Zaman ve Takvimler*” başlıklı çalışmada zaman kavramı ile ilgili olarak hem belirli bir süreyi hem de sınırsız bir süreyle belirtmek için kullanıldığı ifade edilmektedir. Göktürk Yazıtları’nda ise Tanrı için zamanda sınırsızlığın olduğu fakat insan için doğumla ölüm arasında hayatı olan, yaptığı, yapacağı işler belirli bir zaman süreci içerisinde gerçekleşen zamanda sınırlılık görüldüğü ve bu yorumla zamanın nasıl algılandığı belirtilmektedir (Durmuş, 2004: 1-2).

Göktürk Yazıtları’nda zamanla ilgili ifadeler görülmektedir:

“*Bilge Kağan kardeşi Köl Tigin’in ölümü üzerine zamanla ilgili şöyle demektedir: İnim Köl Tigin kergek boldu. Özüm sakındım. Körür közüm körmez körmez teg, biliri biliğim bilmez teg, bilir biliğim bilmez teg boldu. Özüm sakındım. Öd Tengri yaşar. Kişioğlu köp ölgeli törümiş. (Küçük kardeşim Köl Tigin öldü. Görür gözüm görmez oldu gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşümmceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu hep ölmek için türemiş.) (Köl Tigin, Kuzey, 10). Burada öd zaman olarak kullanılmıştır.*” (Durmuş, 2004: 2)

Takvim, zamanı değerlendirmek, zamanı planlamak, günlerin, haftaların, ayların ve yılların gösterilmesini sağlamak için kurulan düzen veya cetveldir. Geçmişte yıl ve aylar gök cisimlerinden Güneş ve Ay’ın dolanım hareketlerine göre belirlenmiştir. İslamiyetten önce Türkler Güneş yılı esasına dayanan On İki Hayvanlı Türk Takvimi kullanmışlardır. Bu takvimde yılların ve ayların adları hayvan isimleri ile anılmaktadır. Sâl-ı Türkân (Türk Yılı) olarak adlandırılan bu takvimde on ikili devreye giren hayvanlar şöyledir: 1) Sıçan, 2) Sığır, 3) Pars, 4) Tavşan, 5) Ejder, 6) Yılan, 7) At, 8) Koyun, 9) Maymun, 10) Tavuk, 11) Köpek, 12) Domuz. Bu

takvimde yılın başı olarak 21 Mart kabul edilmektedir. Güneş Yılı ile Ay Yılı arasında 13 günlük bir fark bulunduğu için 21 Mart tarihi bazı topluluklarda Mart'ın 9'una bazılarında 1-3 Nisan ve 21 Haziran'a denk gelen kutlamalar oluşturmuştur. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini başlangıç kabul eden ve Ay'ın Dünya çevresinde dolanımını esas alan, bir yılın 354 günden ve 12 aydan oluştuğu takvim ise Hicri Takvim'dir. Hicrî-Şemsî ve Hicrî-Kamerî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Unat, 2004: 16-18).

Anadolu'da bir yılı içine alan zamanın çevresinde yaylaya göç, koç katımı, bağ bozumu gibi, sert esen rüzgârlar, yağmurun az veya çok yağışı, Hıdırellez, Nevruz vb. etrafında gelişen ve şekil alan yöresel farklılıkları da içine alan halk takvimlerinin oluşmasını sağlamıştır. Bazı yörelerde adlandırmada benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da görülmektedir. Halk takvimin oluşmasıyla birlikte bu takvim çevresinde birtakım inanç ve pratikler de oluşmuştur. Bizim çalışmamızda yer almakla birlikte Ergün Veren'in, *Kocakarı Soğuklarından Zemheriye Anadolu Halk Takvimi* adlı çalışmasında yer alan bu konu ilgili Hıdır Nebi- Hıdır İlyas- Hıdırellez, Eğrilce, Koç Katımı, Koyun Yüzü, Mart Dokuzu, Döl Düşme, Kuzu Meledi, Nevruz, Koyun Yuma gibi adlandırmaları ve uygulamaları görmekteyiz. Bunların dışında örnek olması bakımından aşağıdakileri vermeyi uygun gördük.

Yazın en sıcak günü olan ve Temmuz ayının 15. günü olan Vartivar'da koyun koyun ile kuzu birbirinden ayrılmaktadır. Son Yaz, koç katımından sonraki ılık, yazdan kalan son günlerdir. Pastırma yazı olarak da bilinmektedir. Son güz, sürülerin, davarların ağıllara çekildiği dönemdir. Karakış, karın yağması karakışın gelmesi anlamını taşımaktadır. Zemherinin de kışın en yoğun geçtiği günler olduğu görülmektedir. Gücük, bu aya bazı yerlerde çiçek ayı denildiği, kısa olduğu için de gücük olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir. Kabayel, koyun yüzünden hemen sonraki günlerdir. Karayel lodos rüzgârına verilen addır. Bu güneyden sıcak rüzgârın eseceği anlamına gelmektedir. Ekili tarlaların bu ayda açılması gerekir ki açılmazsa bu kıtlığa sebep olmaktadır. Zaradost, Elma ve diğer meyveler çiçek açmaya başlamaktadır. Belli fırtınalı günler olarak ifade edilmektedir. Kağrı dönümü, İlkbahar köylerde borç ödeme zamanıdır. Kağrı dönümü alışveriş önemlidir. Berül aciz, dölü takip eden günlerde çıkan fırtına olduğu belirtilmektedir. Bazı yerlerde "oğlak kıranı" da denilmektedir. Genellikle kar yağmaktadır. Bugün dikkatlice

hesaplanmakta, yeni doğan yavrular kuru adı verilen gübrelere sokularak veya ateş yakılarak ısıtılmaktadır. Sittei Sevir, nisan ayının son haftasına rastlamaktadır. Kocakarı soğuğu da denilmektedir. Cula, karga cinsinden bir kuştur ve göçmen kuşların en geç gidip, en erken geleni olduğu belirtilmektedir. Mısır, fasulye gibi bitkilerin ekilmesi için bu hayvanın dönmesi beklenmektedir. Erken gelirse soğuk vurmasında korkulmaktadır. Kırkım ayı, mayıs ayı ortasına rastlayan bu ayda koyunlar, koçlar, keçiler kırılmaktadır. Yünler, yapağılar hazırlanmakta ve alıcıları beklenmektedir. Köylülerin en hareketli, canlı dönemleri olduğu belirtilmektedir. Çoban ayı, toklu satımı, ilker doğumu, ikileme, harıs, orak, sap, harman, sürek, oğlak kıran, göcek, soku, gibi adlandırmaların hayvancılıkla, tarımla ilgili zaman ifadeleri olduğu, yapılacak olan işlerin bu zamanlara göre planlandığı, bazılarının adlarını da yapılacak olan işten aldığı görülmektedir(Veren, 2019:138-150).

Kış ayının başlamasını (zemheri) takip eden 21 Aralık'tan 27 gün sonraki 17 Ocak gününe rastlayan geceye *yıldız sıçraması* denilmekte ve o gece sayaya çıkılmaktadır (Gönen, 2011:209).

3.Bayram ve Şenlik Kavramları Üzerine

Bayramlar, bir toplumun ulusal kimliğinin oluşmasında ve pekişmesinde en önemli kaynaklardan biridir. Bayramlar hangi türden olursa olsun insanlar arasındaki sevgiyi, saygıyı perçinleştiren; insanların birbirleriyle olan dargınlıklarını unuttukları ve kardeşçe kucaklaştıkları; millî birlik ve beraberlik duygusunun kuvvetlendiği, millî ve dinî duyguların, inançların, örf ve âdetlerin uygulandığı en mutlu ve keyifli günlerdir. Baharın gelişi ve tabiatın canlanması edebiyatımızda masallara, türkülere, şiirlere, destanlara da ilham veren bir konu olmuştur.

Bayram teriminin anlamı Divanü Lugati't Türk'te, "*Bayram: Şenlik, bayram (Oğuz lehçesi). Bunun sevilen bir sözcük olan bardam: sevinç, eğlence sözcüğünden türediğini düşünüyorum, çünkü bir bayram günü aynı zamanda zevk ve eğlence günüdür. İslâmdan önce Türklerde özel bayram günleri yoktu, dolayısıyla bunu anlatmak için bir sözcüğe gerek duyuldu. Eğer böylesi bir sözcüğe sahip olsalardı [böylesi bir anlamı karşılamak gerekseydi] bunu bütün Türkler kullanırdı, ancak bayram sözcüğü yalnızca kendi lehçelerinde zel'i (d)ye (y) dönüştürenlerce bu*

anlamda kullanılır”, “badram: Halkın hep birlikte yaşadığı ortak sevinç ve eğlence. Toprak çiçeklerle bezendiği zaman.”, “badram yer: latif toprak denir. Bu sözcüğün kökenini bilmiyorum; ancak bunu Farsların ağzından da işittim. Bununla birlikte Oğuzlar “şenlik, şölen günü”ne bayram der; çünkü bugün sevinç ve eğlence günüdür. Oğuzların alışkanlığına uygun olarak zel, ye (y) çevrilmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu sözcüğün özgün dile ait bir sözcük olduğu söylenebilir.” şeklinde ifade edilmektedir (Bozkurt, 2012: 88-76).

Türk lehçe ve şivelerine bakıldığında bayram kelimesinin karşılığı olarak çeşitli kavramların kullanıldığını görmekteyiz. Uygur Türkçesinde bayram kelimesinin karşılığı olarak “toy” kullanılırken bu kelimenin düğün ve yemekli tören gibi anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir. Bu kelime Kırgızlarda ve Kazan Türklerinde de düğün ve bayram karşılığında kullanılmaktadır. Çuvaş Türkçesi’nde bayram kelimesinin karşılığı olarak “üvey” kelimesi kullanılmakta, “bayram günü” ifadesi ise “üvey-kün” şeklinde karşılık bulmaktadır. Yine Çuvaş Türkçesi’nde “kerlace” kelimesi mevcuttur ki bu kelime yılın ilk ayı anlamında kullanılmaktadır (Çay, 1985: 31).

Farsça bir kelime olan “bezrem / bezrâm” kelimesi “sevinç, eğlence günü” anlamına gelmekte olup, kelimenin “ıyd” olan Arapça karşılığı Farsçaya da geçmiştir. Farsça’da da bu anlama gelen “ceşn” kelimesi ise daha çok “şenlik” anlamındadır. Piyadeoğlu, “Gazneliler ve Büyük Selçuklular’da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları” adlı çalışmasında bu dönemle ilgili olarak önemli olan kaynaklardan birinde her iki kelimenin de kullanıldığını belirtirken Tarih-i Beyhakî’de dinî bayramlar için “ıyd”, Nevruz ve Mihrigân için ise “ceşn” tabirinin kullanıldığını ifade etmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1412-1413). Şenlik kavramı ise Türkçe Sözlük’te “Şen olma durumu, şetaret; belli günlerde yapılan, coşku veren eğlendirici gösterilerin tümü, bayram; belli bir sanat veya sanatçıya ayrılmış gösteri dizisi, festival; sevinç, neşe” anlamına geldiği görülmektedir (Türkçe Sözlük, 1998: 2085).

4. Türklerde Bayram ve Şenlik

İlkel dönemlerde kutsal zaman anlayışının tabiat olaylarına göre şekil aldığını görmekteyiz. Kutsal zamana yönelik kutlamalar da daha çok tabiat bayramları şeklinde görülmektedir. Eski dönemlerde çiftçilik, hayvancılık, ekin ve hasat işleriyle uğraşanların kutladıkları hasat bayramları, saya şenlikleri, koç katımı gibi şenlikler, tabiatın yeniden doğuşunun kutlandığı bahar bayramları tabiatın esas alınarak kutlandığı kutsal zamanlardır. Eski Türkler Orta Asya bozkır kültürü çerçevesinde yaşamış, hayvancılık ve tarım alanında şekil alan hayat tarzını benimsemiş ve ekonomik faaliyetleri etrafında oluşan zaman kavramını bu hayat tarzına göre bölümlere ayırıp kullanmışlardır. Türklerin yaşadıkları geniş bozkırlar Türklerin kültürlerinin ve değerlerinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Türklerin hayatlarında geniş bozkır alanlarının ve kendilerine yoldaş kabul ettikleri atların önemli bir yeri olmuştur. Bozkır kültürü veya atlı kültür adını verdikleri Türk kültür çevresi için tanımlayıcı bir unsur olmuştur (Özçelik, 1999:7-14).

Bir milletin inancı ve o milletin özünü oluşturan kültürel değerleri, o milletin bünyesinde, düşüncesinin derinliklerinde yaşayan ve nesiller boyunca aktarılabilecek olan değerler bütünüdür. Bu kültürel değerler içlerinde barındırdıkları özellikleri ile bir milleti millet yapan, her devirde görülen ve onu her zaman güçlü kılan, millet ve milliyet bağını kuvvetli tutan önemli bir etkidir. Bu yüzden millî kültür değerlerini yok etmek isteyenlerin işe kültür değerlerini yok etmekle başlamaları manidardır. Bu konu ile ilgili olarak araştırmacı Özçelik, Türk kültüründe var olan bazı gelenek, anlayış, inanç ve töreleri yok sayma gayreti içinde olduklarını ve bazı çevrelerin sözde inanç, anlayış ve bayramlar kabul ederek, âdeta kendilerince millî bir kisve yaratma gayreti içinde olduklarını belirtmektedir. Nevruz kelimesinin Farsça olması ve bu bayramı İranlıların da kutlaması Türk kültürü ile ilişkisi üzerinde birtakım şüpheler meydana getirdiğini ifade eden Özçelik, ayrıca Türk kültürüne karşı olan çevrelerin pek çok kültür unsurunu Türklere yakıştırmadığını, her zaman başka milletlerin kültürünü arama çabası içerisinde olduklarını belirtmektedir (Özçelik, 1999: 7-14).

Yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyanın iklim şartları ve tabiatı Türklerin hayatlarını şekillendirmelerinde önemli rol oynamıştır. Tabiattaki değişiklikler,

özellikle baharın gelmesiyle birlikte tabiatın uyanışı, canlanması onların hayatında çok önemli ve anlamı olan bir hareketlilik olmuştur. Çetin geçen kış mevsiminin ardından baharın gelmesi, tabiatın canlanması, o coğrafyada hayvancılık yapan Türklerin sürülerini otlaklara çıkarması ve çiftçilerin ekinlerini ekmeleri için bir başlangıç ve büyük bir bayram yapma vesilesi olmuştur. Özellikle yeni gün, yeni yıl, yılbaşı gibi adlarla anılan bahar bayramları değişik adlarla anılmış olsalar bile uygulama şekillerindeki küçük değişikliklerle Türkler arasında büyük bir coşkuyla kutlanagelmıştır. Baharın gelmesi şüphesiz her toplumda büyük bir sevince sebep olmuştur. Bu sebepten kışın soğğundan, karından kurtuluşu ve yeniden dirilişı, can buluşu tabiata duyulan sevgiyi “bahar bayramları” biçiminde şekillendirmiştir.

Türk topluluklarının da baharla ilgili gelenekleri ve bayram türleri çeşitlilik göstermektedir. Türk topluluklarında bahar bayramı geleneğı tarihin eski dönemlerine kadar gittiğı görölmektedir. Özünü mevsimlerin oluşturduğu bayramlar ilkbahar, yaz ve güz mevsimlerinde çeşitli dönemlerde büyük törenlerle kutlanmaktadır.

Belirli bir olay ya da düşünce etrafında şekil alan kutsal zamanın düzenli bir şekilde kutlanabilmesi için dinî takvimler de oluşturulmuştur. Tarihin erken dönemlerinde dünyanın ve ayın dönüşümünden ilham alınarak oluşturulan bu takvimlerin dairesel olarak ilerlediğı, bunun altında yatan en önemli nedenin de ilk âna dönebilme arzusu olduğı ifade edilmektedir. Çünkü dairesel zaman esas alınarak oluşturulan zaman çizelgelerinin hem ilk âna dönebilme imkânı sağladığı hem de kutsalın sonsuzluğunu simgelediğı belirtilmektedir. Böylece insanlar takvime göre kutsal kabul ettikleri ve inanan insanlar için diğer anlardan farklı ve özel kabul ettikleri zamanların yıldönümlerini kutlama şansı olmaktadır. Böyle zamanlarda daha içten ve samimi dua ettikleri görölmektedir. *“Bu sayede Tanrı’man arasındaki psiko-sosyal ilişkiyi ortaya koyan bir niteliğe sahip olduğı söylenebilir. Nitekim bütün dinî geleneklerde kutsal ve kutsala yönelik tecrübeler insan yaşamının önemli bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla insanın kutsal olarak kabul ettiğı değerleri ve kutsalla ilişkili değerlendirmelerini dikkate almadan insan davranışlarını anlamak mümkün değildir.”* (Cengil-Tekin, 2016:36).

İslamiyet'te de bazı kutsal zamanlar vardır ve yıl içerisinde yer alan bu anlar veya günler İslâm literatüründe Kur'an'a ve hadislerle dayandırılmak suretiyle mukaddes veya mübarek olarak tanımlanmaktadır.

İslâmiyet'te kutsal olarak kabul edilmekte olan aylar “*haram aylar*” ve “*üç aylar*” olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Savaşmanın yasak olduğu aylar haram aylar olup bu aylar Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır. Zilkâde on birinci, Zilhicce on ikinci, Muharrem birinci, Recep yedinci aya tekâbül etmektedir. Kuran'da “eşhurul hurûm” olarak ifade edilen haram aylarla ilgili hükümler yer almaktadır. İnsanların güvenli bir ortamda ibadetlerini gerçekleştirmeleri için taşıdığıdır. Cahiliye dönemi Araplarının, haram aylar girdiği zaman savaştan ve her türlü şiddetten, olaydan uzak durdukları görülmektedir. Zamanlarını ticaretle uğraşarak veya dinlenerek geçirdikleri belirtilmektedir. Bu uygulamanın İslâmî gelenekte de devam ettiği görülmektedir (Cengil-Tekin, 2016: 41). Kuran'da haram aylardan şöyle bahsedilir:

Şüphesiz, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. (Tevbe 9/36)” (Cengil-Tekin, 2016: 41).

Hz. Muhammed de Veda Hutbesi'nde haram aylarla ilgili şu sözleri söylemektedir:

“...Hiç şüphe yok ki zaman, Allahu Teâlâ'nın yarattığı gündeki şekil ve nizamına dönmüştür. Sene on iki aydır; onlardan dördü haram aylardır; üçü peşpeşe gelir: Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Şaban'la Cemâzilevvel arasındaki Mudar kabilesinin Receb'i. (Buhari, Hac/132).” (Cengil-Tekin, 2016: 41).

Üç aylarda Müslümanlar diğer aylara göre daha fazla ibadet ve dua etmekte, hayır işleriyle daha çok uğraşmaktadırlar. Regaib, Miraç, Berat ve Kadir gecelerinin de bu aylarda olması, bu ayların ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Kutsal olan günlerden bir diğeri de *Aşure Günü*'dür. Hz. Âdem'in tövbesinin bugünde kabul edildiğine, Hz. Musa ile İsrailoğulları'nın Firavun'un zulmünden bugünde kurtulduğuna, Hz. Nuh'un gemisinin bugünde Cudi Dağı tepesine oturduğuna inanılmasından dolayı Müslümanlar bugüne ayrı bir önem vermektedirler. Bugünde ayrıca Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin şehit

edilmiştir. Cengil ve Tekin, Biruni'nin el-Âsâr el-Bâkiye isimli eserinden yola çıkarak, Kerbelâ olayından sonra iki ayrı aşûre geleneğinin ortaya çıktığına işaret etmektedirler. Buna göre Aşûre Günü, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine kadar geçen sürede, Emevilerin temiz elbiseler giydiği belirtilmektedir. Ayrıca şenlik ve ziyafetlerin düzenlendiği bayram günü olarak kutlandığı ifade edilmektedir. Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra ise Şiiler tarafından bir yas günü olarak ilan edilmiştir. Günümüzde de aşure pişirilip dağıtılmakta, bir taraftan matemi diğer taraftan da sevinci simgeleyen bir gelenek olarak varlığını sürdürmektedir (Cengil-Tekin, 2016:42).

Bayramların genel olarak ferdî, dinî ve millî bayramlar olmak üzere üç bölümde toplandığını ifade eden Çay, ferdî bayramların çocuğun doğması, sünnet düğünü ve evlenme merasimlerinden meydana geldiğini belirtirken, dinî bayramları toplumun bütün fertlerinin içinde yer aldığı toplumun tamamına mâl olmuş bayramlar olduğunu ifade etmektedir. Müslümanların Ramazan ve Kurban Bayramları bu türdendir. Bunlarla birlikte bir de halkın hayat ve düşünce felsefesinden doğan bayramlar vardır ki bu bayramlar tabiatın değişmesiyle şekil alan bayramlar olduğu ifade edilirken, millî bayramların ise belli zamanlarda yapılan ayin ve törenlerden ibaret olan veya tesadüfî gelişen olaylar sonucunda çıkmış bayramlar olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber, *“Eski Türk İmparatorlukları devrinde ilkbahar ve güz bayramlarının devletın resmî bayramı olduğuna dair çeşitli Çin kaynakları şahitlik yapmaktadır”* diyerek bayramların köken bakımından ne kadar eskilere dayandığını da ifade etmektedir. Bu bayramlara zaman içerisinde dinî özellikler kazandırılmış ve geleneklerin içinde daha sağlam bir yer edindirilmiştir. İranlılarda *“Mihrigân/Mihricân ve Nevruz”*, Türklerde *“Hıdır Nebî ve Ergenekon/Nevruz”* bu şekilde özellik değiştirmiştir (Çay, 1985: 28).

Türklerde tarihin en eski dönemlerinden beri görülen Bahar Bayramı gelenekler ve uygulamalar bakımından oldukça çeşitlidir. Baharın gelişinin uyandırdığı en güzel hisler pek çok edebî kaynakta da yer almış, destanlarda, türkülerde, masallarda da görülmüştür. Divan-ı Lûgat'it Türk'te baharın gelişini *“suların çoğalması, karların eriyip dağ başlarının görünmeye başlamaları, dünyanın nefesinin ısınması yani havaların ısınması, türlü çiçeklerin açılması, yeryüzüne*

yemyeşil bir ipek kumaşın serilmesi, hayvanların çoğalmaları” şeklinde ifade edilmekte ve bu yorumu yine aynı kaynakta şu dördlükte görmekteyiz:

“Kaklar kamug kölerdi,

Taglar başı ilerdi,

Ajun tını yılırdı,

Tütü çeçek çerkeşür.”

(Sular çoğaldı, çukur yerler doldu / Dağ başları göründü / Dünyanın nefesi ısındı / Türklü çiçekler açıldı, sıralandı.)(Çay, 1985:29).

Kutadgu Bilig’de de baharın güzellikleri bir başka biçimde anlatılmaktadır:

“Kurumuş yıgaçlar tonandı yaşıl,

Bezendi yipün al sarıg kök kızıl.”

(Kurumuş ağaçlar yeşiller giyindi / Tabiat mor, al ve kızıl renklerle süslendi.)
(Silahdaroglu, 1996: Beyit: 67; 17).

Türklerde totemciliğin izlerini komşu kavimlerin Türklerin hayatlarına etkilerinde aranması gerektiği belirtilmektedir. Kurt dışında kartalında Türklerin hayatlarında bir hâkimiyet sembolü olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Kaşgarlı Mahmud, Oğuzların yirmi iki bölüm olduğunu, her bölümün de ayrı bir belgesi ve hayvanlarına vurulan bir alametinin olduğunu ve birbirlerini de bu yolla tanıdıklarını görmekteyiz (Turan, 1998:90-104).

Uygurların, üretim biçimlerinde estetik duygularını gösterme çabalarının neticesi olarak üretim faaliyetlerini ifade eden ilk törenlerin ve bayramların ortaya çıkmasının olduğu görülmektedir. Bunların ilkinin ise “Avcılık Töreni” olduğu belirtilmektedir. Bu tören ava gitmeden önce ve avdan sonra yapılmaktadır. Rahman, avcılık döneminin en önemli özelliğinin avdan elde edilenlerden bütün toplumun faydalanmasını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Bu sebepten de ava çıkmadan önce tüm halk toplanmakta ve avın verimli geçmesi için özel tören yapılmaktadır. Bu törenlerde çeşitli hayvanların taklitleri yapılmak suretiyle gösteriler düzenlenmekte, hayvan kılıklarına girip çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Avdan döndükten sonra da boy ve kabile liderlerinin başkanlığında aynı şekilde gösteriler yapılmakta ve av koşmaları okunmak suretiyle av kutlanmaktadır (Rahman, T. Y: 121). Rahman, “Avcılık Töreni”ni avcılığın dile getirildiği an’anevi bayramların ilk şekli olduğunu

belirtmekte ve Divanü Lugati't Türk'te bulunan şu drtlg örnek olarak vermektedir:

*“Yigitlerig işletu,
Yiğaç yemiş irgatu,
Kulan kayık avlatu,
Bazram kilip avnalim.”*

(Yiğitleri çalıştırıp, meyve ağaçlarını sallatıp, kulan ve geyik avlatıp, bayram yaparak eğlenelim.) (Rahman,T. Y:121).

Uygurların eğlence türlerinin içinde eski avcılık geleneğinin izlerini görmek mümkündür. Rahman, Uygurların yaşadığı dağlık bölgelerde ilkbaharın başlamasıyla birlikte kutlanmakta olan “*At Oyunu*”, “*Şahin Oyunu*”, “*Aslan Oyunu*” gibi hayvanların ve kuşların kılığına girilerek kutlanmakta olan oyunların günümüzde de kutlandığını belirtmekte, Dolan Meşripi'nin kutlanış biçiminde de birçok hayvanı konu alan şekillerin var olduğunu ifade etmektedir (Rahman, T. Y: 121).

Şamanlık kültünün çoğ u zaman bir din olarak anlaşıldığını fakat yapılan araştırmalar sonucunda bu kültün bir din olmayıp tamamen bir sihir anlayışının ürünü olduğunu görmekteyiz. Bu anlayışla alâkalı olan Şamanlarınsihirbaz ve kâhin oldukları belirtilmekle birlikte, ayrıca sinir hastalıklarını tedavi ettikleri degrlmektedir (Turan, 1998: 104).

Eski Türk Dini Tarihi adlı eserde eski Türklerin dinî tören ve ayinlerinin nasıl gerçekleştirildiğine dair tam bir bilginin olmadığını belirtilirken, bu konuya dair bilinenlerin Çin ve Arap kaynaklarının ve Türk boylarının destanlarındaki ve hikâyelerindeki haberlerden ibaret olduğu ifade edilmektedir. Eserde Şamanist Türklerin âyin ve törenlerinin “*Muayyen vakitlerde yapılması gereken âyin ve törenler*”, “*Tesadüfi olaylar dolayısıyla yapılan özel âyin ve törenler*” olmak üzere iki kısıma ayrıldığını görmekteyiz (İnan, 2018: 50). Yazar, ilkbahar, yaz ve gz mevsimlerindeki âyinlerin eskiden beri yapıldığını, bunların muayyen vakitlerde yapılan âyinler olduğunu belirtirken bu âyinlerin Çin kaynaklarının verdikleri bazı haberlere göre eski Türk İmparatorlukları devrinde devletin resmî dinî bayramları olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca adı geçen kaynakta özellikle ilkbahar ve gz bayramlarının Hanlar devrinden beri bilindiğı belirtilmekte ayrıca bu yaz bayram ve ayinleri ile ilgili şunlar ifade edilmektedir:

“Türklerin bu yaz bayram ve âyinleri, eski Sami kavimlerinden “pesah” ve hristiyanların “paskalya” bayramları gibi, menşei bakımından “tabiatın dirilmesi” şerefine yayılan cihanşümül âyinlerdendi. Bu yaz bayramı ayinine Yakutlar “ısiyah” yani “saçı-libation” âyini demektedir. Yakutlar yedi ay süren sert kış mevsimini geçirdikten sonra kısıraklarını sağarak kımız hazırlarlar. Bütün oymak – soy bir çadıra toplanıp soyun kamı (şamanı) nın idaresi altında âyin dansı yaparlar ve “hey çocuklar, ağalar! Sevinçli günler geldi, eski yıl gitti, yeni yıl geldi, bütün yeryüzü yemyeşil oldu... Çocuklar doğuyor, inekler, kısıraklar yavruluyor” diyerek türkü söylerler. Sonra kam kımız kabını başına kaldırıp “algıs” (iyi dua) söyler, ilk toplanan kımızı, saçı (libation) olarak tanrıların büyüğü ürün Ayi Toyon’a ve Ürün Ar Toyon’a sunar şu ilahiyi söyler “Ar Toyon sana şükürler olsun, bu bahar mevsimini bize sen verdin. Buzağılar, taylar, tatlı sütleri bize sen gönderdin. Ağaçlarımızı güzel yapraklarla donattın, otlaklarımızı güzel yeşil otlarla süsledin... Bu kımız dolu ayağı (fincanı) sana sunuyoruz...” Sonra ateş tanrısına, al ateş sahibine (al at içitte) kımız ve yağ döker.” (İnan, 2018:50).

Yakutların bu yaz bayramı ayinleri son zamanlarda Hristiyanlığın etkisi sebebiyle dinî özelliklerinden uzaklaştığı, millî bayram ve eğlence havasına büründüğü görülmektedir. Altay Türklerinin ise en önemli ve en büyük dinî törenlerinin at kurbanı âyini olduğu belirtilmektedir. Abdulkadir İnan, Verbitski’nin tavsifine göre her ruha ve tanrıya kurban ayini yapılmakta olduğunu belirtmekte ve âyinin uzunluğuna ve kısalığına göre çeşitli biçimlerinin olduğunu ifade etmektedir. En uzun âyinin ise üç bölümden oluştuğunu belirten İnan, âyinin hazırlık aşamasını oluşturan birinci bölümün güneş battıktan sonra yapıldığını, ayinin yapılacağı yeri belirleyen Kamın oraya söölti denilen özel çadır kurdurduğunu ifade etmektedir (İnan, 2018: 51). Kurulan bu çadırın tam ortasına yeşil bir kayın ağacı dikilmekte ve çadırın içinde kalan bölümündeki dallar budanmakta, geri kalan kısmı ise çadırın tepesinden çıkarılmaktadır. Bu kısma da bayrak bağlanmakta, dokuz yerinden kertilen kayın ağacındaki bu kısımlara “taytı” denilmektedir ve bu da “merdiven” ya da “basamak” anlamına gelmektedir. Diğer çadırlara göre daha büyük olan bu çadırın kapısının doğuya doğru olduğu ifade edilmektedir. Kapının önüne ahırları temsil eden at kılından bir tuzak kurulmakta, bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra akboz at getirilmektedir. Bu atlardan hangisinin Tanrı tarafından beğenildiğini

anlamak için de atın arkasına Kam afsunlar söyleyerek bir fincan koymaktadır. Atın kımıldamasıyla fincan yere düşerken baş aşağıya gelirse Tanrının bu atı beğenmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda Kam at eğer kısaksa bu kısrağın sütüyle fincanını yıkamakta ve şu afsunu okumaktadır:

“İyi görüp kabul ediniz! Fincan benden, alça düşürmek sizden, hayırlı bilgi veriniz!” der(İnan, 2018:51). Ayrıca Anohin’in tespitinden yola çıkarak Şamanın fincanı atarken şu afsunu okuduğunu beyan eder:

“Bu hayvanımı aygır yeleli (ruh) Çaptı Han kabul edecekse bu fincanım alça düşsün. Bunu kabul etmeyecek olursa bu fincanım ters düşsün!” (İnan, 2018:51).

Kurban olarak seçilen hayvanın dizgini *“baş tutkan kişi”* adı verilen ve halk arasından seçilen birinin eline verilmektedir ve seçilen bu kişinin kurbanın canını Tanrıya götürecektir ruhun temsili olduğu ifade edilmektedir. Kam cübbe ve külahını giyerek davulunu ve tokmağını alıp Ülgen’i, onun oğullarını ve onlara tabi ruhları çağırılmaktadır. Bunun, kurbanlık hayvanın görünmeyen canını avlama töreni olduğu belirtilmektedir. Kurbanlık atın, boğularak ve bel kemiklerini kırarak öldürülmektedir. Hayvanın canı çıkmak üzere iken iki kam elinde tuttuğu ekmeği yanına getirerek *“opkuruy, opkuruy”* demektedir. Bunun da kurbandan çıkan kut’un ekmeğe karıştırmak ile ilgili bir durum olduğu belirtilmektedir. Kurbanın başı, derisi, ayağı ve kuyruğu ile beraber sıraya asılmakta ve buna *“baydara”* denilmektedir. Kurbanın eti kemikleri kırılmadan ayrılmakta ve *“kazancı”* denilen kişiler tarafından pişirilmektedir. Kam et suyundan alıp tös’lere afsunlar dualar okuyarak, saç yapmakta ve duanın sonunda *“çook”* diye bağırılmaktadır (İnan, 2018:51-53).

Şamanizmde büyük âyinlerin ve törenlerin dışında pek çok küçük âyin ve törenler de bulunmaktadır. Bunlardan küçük olan âyinler içinde yaygın olanı vardır ki, Tanrı için gönderilen anlamına gelen *“ıduk”* denilen hayvanın başıboş bırakılması ile ilgilidir. İnan, çalışmasında bu kelimeyi Kaşgarlı Mahmud’un şu şekilde açıkladığını belirtmektedir:

“Kutlu, mübarek olan; aslında sahibinin yaptığı bir adak için saklanarak yünü kırılmayan, sütü sağılmayan, yük vurulmayan, başıboş bırakılan hayvan.” (İnan, 2018:54).

Türk boylarında yaygın ve ortak olan bir diğer kurban türü ise kansız kurbanlardan olan *“saçı”*dır. Saçı kavimlerin kendi emekleri neticesinde

kazandıkları kıymetli olarak gördükleri ve mübarek saydıkları nimetlerinden olmaktadır. Süt, kımız, yağ, buğday, darı, şarap, para gibi unsurlar saçı olarak kabul edilmektedir.

Tarihî kaynaklarda da görüleceği üzere tarihleri tam belli olmamakla birlikte Asya Hunlarından beri Türklerde bayramların ve bayram törenlerinin var olduğu görülmektedir. Bu törenlerin bazıları halkın kutladığı bayramlar iken bir kısmı resmî törenler şeklindedir. Abdulhalûk Çay'ın eserinde belirttiği üzere, Asya Hunları yani Hiyung-nular yılın birinci, beşinci ve dokuzuncu ayında olmak üzere yılda üç defa bayram yapmakta ve göge kurbanlar sunmaktadırlar. Tanhu'nun sarayında gerçekleştirilen bu bayramlarda, Hunlara bağlı olan boyların başbuğları bu sarayda toplanıp, yer-su ve gök tanrılara kurban sunmuşlardır. Yılın beşinci ayı olan Haziran'da ise Lung-Ç'eng denilen yerde atalara, yer-su ve gök tanrılara kurbanlar sunarak törenler yapmışlardır. Tabgaçlar da ilkbaharın ilk ayında ülkenin doğusunda yer alan tapınak olarak kullanılan "*taş ev*" adını verdikleri yerde gök tanrıya kurbanlar sunmuşlardır (Çay, 1985: 32).

W. Radloff'un bayramlarla ilgili yapmış olduğu tespitlerde ise çocuğa ad verme ve düğün gibi aile bayramlarının yanı sıra Türklerin kutladığı asıl büyük bayramlar ilkbahar ve sonbaharda kutlanmaktadır. Batı Sibirya'da Abakan Tatarları'ndan olan Kaçalar arasında ilkbaharda yapılan dinî özellik taşıyan, "*Tyas toyı*" adı verilen bayram "*Ulu şilker ay*" denilen Haziran ayında kutlanmaktadır. Kurbanların kesildiği bu bayramda çeşitli aullar uygun bir yerde toplanmakta ve bayrama özel süt rakısı hazırlamaktadırlar. Kurdelelerle süslenmiş olan ve kurban olarak sunulacak olan "*ıduk / ızuk*" atının iğdiş edilmesi olması gerekmektedir. Kurban töreninden sonra bolca hazırlanmış olan süt rakısı içilmekte, devamında şarkılar söylenmekte ve güreşler, çeşitli yarışlar ve danslar tertip edilmektedir (Çay, 1993:72-73). Çay, W.Radloff'un Meyke nehrinin kuzeyinde Atabek adlı bir Kazak Türkü'nün babasının hatırasından yola çıkarak verdiği toydan bahsederken "...*buna benzeyen bütün bayramlar gibi bu da dört gün sürdü*" dediğini belirtmektedir. Bu ifadeden yola çıkarak, Kazak Türkleri'nin hangi tür bayram olursa olsun, bütün bayramları dört gün kutlamakta oldukları görülmektedir. Radloff'un verdiği bilgilerden yola çıkarak Çay, bayram törenleri ile ilgili bayramın birinci günü et pişirmek üzere büyük ocakların kurulduğunu, bayram yeri olarak seçilen alanda ilk

günü akrabalar ve yakın aulların ahalisinin toplanmaya başladığını, ikinci gün ise bayram ziyafeti için hayvanların kesildiği yönünde bilgi vermektedir. Yeni gelecek misafirler için yurtlar kurulduğu ve yurtların hepsinin de ak keçeden yapıldığı, içi işlemeli halı ve keçelerle süslü bu yurtların genellikle uzaktan gelecek misafirler için hazırlanmakta olduğu ifade edilenler arasındadır. W. Radloffböyle bir bayram için 400-500 kişinin kurban kesimi ile uğraştığını belirtirken bu durumun da bayrama katılanların ne kadar kalabalık olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bu kesilen hayvanların iç uzuvları ile derileri vakit kaybetmeden çevrede toplanmış olan fakirlere dağıtılmaktadır. İkinci günü akşamı yurtlar arasında karşılıklı ziyafetler yapılmakta, bu ziyaretler sırasında yenilip, içilmekte, eğlenilip, şarkılar ve türküler söylenmektedir. Bayramın üçüncü günü misafirlerin tamamı yurtlarına yerleştirilmekte ve pişirilen etler, yiyecekler büyük kaplarla yurtlara dağıtılmaya başlanmaktadır. Çeşitli çalgılar eşliğinde şarkılar söylenip, yemeklerden sonra kımız ve ayran sunulmakta, çeşitli oyunlar, eğlenceler düzenlenmekte ve sohbet edilmektedir. Akşamüstü bütün çevre ateşlerle donatılmaktadır. Bayramın dördüncü günü güneş doğduktan hemen sonra “bayga” adı verilen at yarışları yapılırken bu arada çeşitli sportif gösteriler, güreş, cirit vb. gibi yarışlar tertip edilmektedir (Çay, 1993: 73-74).

Aşağıdaki dörtlükte de Nevrûzdaki kar dile getirilmektedir:

“Ak betimin acarı,

Nevruzun akşa karınday.

Ak tenimin acarı,

Cazgı tüsgegen sagınday.”

“Ak çehremizin rengi,

Nevrûz ayının karı gibi,

Ak tenimin rengi,

Yazın düşen serap gibi.” (Çay, 1993:74-75)

Elizabeth E. Bacon’ın 1933-1934 yılları arasında yapmış olduğu araştırmadan yola çıkan Çay, Güney Rusya bozkırlarında yaşayan Kazaklar arasında “*ilk tayın doğması*”, “*ilk kımızın içilmesi*” gibi bayramların da ilkbaharda yapıldığını belirttiğini ifade etmektedir. Kazakların kışlaklarından ayrılarak yazlığa çıkarken de büyük törenler yaptıkları belirtilenler arasında yer almaktadır (Çay, 1993:75).

Göktürklerin ise başta ilkbahar olmak üzere yılda üç kez tekrar ettikleri törenlerinin bulunduğunu, başta Kağan olmak üzere devlet büyüklerinin katıldığı bir tören olduğu ifade edilmektedir. Göktürklerin asıl büyük bayramlarının Tamır Irmağı kaynağında yaptıkları beşinci ayın ikinci yarısına denk gelen ve yer-sulara ve gök tanrıya kurbanlar sunmakla başladıkları bayramlar olduğu belirtilmektedir. İbrahim Kafesoğlu'nun beyanından yola çıkarak Çay, bu bayramlarla ilgili olarak gün belirtilmediğini, bu törenlerin Atalar Mağarasında gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Çay'ın, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz* adlı eserinde, W. Eberhard'ın bu konu ile ilgili söylediklerinden yola çıkarak bunu şu şekilde yorumladığı görülmektedir:

“Göktürklerde görülen bu ilkbahar bayramının taze çayırın yetiştiği ve tayların çoğaldığı zaman yapıldığına dikkati çekerek bu bayramın ziraat kültüründe görülen “bereket” bayramı mahiyetinde olmayıp doğrudan bir yer kültü olduğunu ileri sürmektedir.” (Çay, 1985: 33).

Uygurlar döneminde de beşinci ayda Tamır Irmağı kaynağında kurbanlar sunup, cemaatler hâlinde mabedlere gidilerek, kötü ruhlardan korunmak için bazı eşyalara ok atılmak suretiyle törenlerin yapıldığını görmekteyiz. X. yüzyıl seyyahlarından olan Ebu Dülef'in verdiği bilgiye göre Kırgızların da her yıl kutladıkları üç bayramları bulunmaktadır (Çay, 1985: 33).

840 yılından sonra tarım havzasına gelerek yerleşik hayata geçen Uygurların, Budizm'i benimsemiş olmalarına rağmen kendilerini temsil eden eski geleneklerini terk etmedikleri görülmektedir. Uygur Kağanını X. yüzyılın ilk çeyreğinde ziyaret eden Çin elçisi Wang-yen-te Uygurların, üçüncü ayın dokuzunda, 9 Mart'ta adına *“Soğuk Yemek Festivali”* dedikleri bir festival düzenlemekte olduklarını ifade etmektedir. Onlar bu festivalde birbirlerinin üzerine su serperek eğlenmektedirler. Tarım havzasında yaz aylarının çok sıcak ve kurak geçmesi, insanların bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmeleri onları yerin altında evler inşa etmeye veya yaylalara çıkmaya mecbur bırakmıştır. Böylelikle sıcaklığın kavurucu etkisinden uzaklaşmışlardır. Onların tertip ettikleri eğlencelerde birbirlerine su serpmeleri, ıslatmaları yaz ayının kavurucu sıcaklığının kovulması ve yağmurun istenmesi ile ilgili olduğunu düşündürmektedir (Koca, 2004: 26).

İlhanlılar zamanında da bahar bayramının muhtemelen mayıs ayının ilk haftasında olduğu ifade edilmekte, bu bayramda beyaz kısraklar takdis edilmekte ve kımızlar dağıtılmaktadır (Çay, 1990: 10).

İlhanlılar'ın da Berthold Spuler'in belirttiğine göre tarihi her yıl değişmekle birlikte, Misyoner Von Rubruck'un zamanında 9 Mayıs'ta kutladıkları bahar bayramı geleneklerinin olduğunu görmekteyiz. Bu bayramda kımızlar dağıtılmakta, kısraklar takdis edilmektedir (Çay, 1985: 33).

Şamanist Türk kavimlerinin ayin ve törenlerinin iki kısma ayrıldığı görülmektedir: 1) Muayyen vakitlerde yapılması gereken ayin ve törenler; 2) Tesadüfî olaylar dolayısıyla yapılan özel ayin ve törenler (İnan, 2000: 97)

Belirli zamanlarda yapılan ayin ve törenler ilkbahar, yaz ve güz mevsimlerinde yapılan ayinlerdir ki bunların çok eski devirlerden beri yapıldığı görülmektedir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı eserde Abdülkadir İnan, eski Türk imparatorlukları devrinde bu ayinlerin devletin resmî dinî bayramları olduğu, bunun da Çin kaynaklarının verdikleri bazı haberlerden anlaşıldığını ifade etmektedir. Konuyla ilgili şu ifadeler yer vermektedir:

“Bilhassa ilkbahar ve güz bayramlariyle Hunlar devrinden beri malûmdur. Moğol İmparatorluğu devrinde yaz bayramı ve bununla bağılı dinî törenler Moğollar'da ilkbahar ve güz bayramları devletin resmî bayramları olmuştur. İlkbahar bayramına “örüis sara” (sürüleri otlatmaya çıkarma ayı) bayramı denir ve 9 Mayıs'ta yapılırdı. Güz bayramına “sağan sara” (ak ay) bayramı denirdi; 28 Ağustos'ta yapılırdı. İlkbahar bayramı Müslüman Kazak, Kırgızlarda ve Başkurtlarda “kımız murunduk” adıyla son yıllara kadar Mayıs ayında yapılırdı. Başkurt kadınları ilkbaharı, erkekleri karıştırmadan, “karga toy” adıyla kutlardı. Bu törende kargalara darı, süt, koyarlardı. Bu törene küçük erkek çocukların katılması bile yasaktı. Bu tören Başkurtlardan başka Türk kavimlerinde tesbit edilmemiştir.” (İnan, 2000: 97).

Yakut Türkleri de “Yısyahı” olarak adlandırdıkları bir ilkbahar bayramını kutlamaktadırlar. Kırım Türkleri'nde çiftçilikle ilgili olarak bir bahar bayramı, Çuvaşlarda ise baharda toprağın ekiminden hemen sonra yemekli olarak kutlamakta oldukları, aile fertlerinin tamamının katıldığı “eretle pedeyesmane” adı verilen bir bayram görülmektedir (Çay, 1990:5-36).

Mevsimlik bayramların niteliklerinde herhangi bir değişiklik olmamakla birliktetabiat, hava, iklim ve ekolojik şartların farklı olduğu yerlerde kutlanma zamanları değişiklik göstermektedir. Koç-katımı, kışın kısa sürdüğü, baharın erken geldiği bölgelerde güz başlarında gerçekleştirilirken baharın geç geldiği yerlerde güz sonlarında kutlanmaktadır. Mevsimlik bayramlar ise Nevruz, Hıdırellez gibi her yerde aynı tarihlere kutlanmaktadır. Bu yüzden bayramların kutlanma zamanları bazen bölgenin yaşam biçimine göre belirlenirken bazen de halk takvimi esas alınmaktadır.

Gazneliler ve Büyük Selçuklular döneminde ise Ramazan ve Kurban Bayramlarının inançları gereği düzenli bir şekilde kutladıkları görölmektedir. Resmî bayram kutlamaları ise sabahın erken saatlerinde sultan, oğulları, yöneticiler ve sarayın diğer erbabı ile birlikte bayramgâh denilen yere giderek bayram namazının kılınması ile başlanmaktadır. Kutlamalara sarayda yemek ve eğlence faslıyla devam edilmektedir. Sultan, hanedan ve devlet mensuplarının, halkın bayram tebriklerini kabul eder, daha sonra büyük salonlarda muhteşem bir şekilde hazırlanmış sofralarda yemekler yenilmektedir. Şairler şiirlerini söylerken, müzisyenler de sanatlarını icra etmektedirler (Piyadeoğlu, 2010: 1413). Gazneliler döneminde kutlanan bayramlarla ilgili şu dikkate değer bilgiye yer verilmektedir:

“Gazneliler döneminin önemli kaynaklarından biri olan Zeynü’l-ahbâr, Mecusiler’in bayramı olarak naklettiği 36 bayramın adını zikretmektedir. Bu bayramlar daha ziyade İran takviminde yer alan aylarla ilgilidir. Sayılarının çok fazla olmasına rağmen, dinî bayramlar haricinde fîliyyatta üç önemli kutlamanın var olduğu [Nevrûz, Mihrigânve Sede] anlaşılmaktadır.” (Piyadeoğlu, 2010: 1413).

Bu bayramlardan ilkinin “yeni gün” anlamına gelen ve baharın habercisi olan Nevruz olduğu görölmektedir. Gece ve gündüzün eşit olduğu 21 Mart tarihinde kutlanmaktadır. 21 Mart yılın ilk günü olarak kabul edilmektedir. Nevrûz’un 21 Mart gününde kutlanması Sultan Melikşah’ın Takvim-i Celâli’yi yaptırtmasından, 467/1075’ten sonra olduğu görölmektedir. Bu sebepten Gazneliler dönemi ile Sultan Melikşah sonrasında Selçuklular’ın kutladığı Nevrûz’un tarihnin aynı olmadığı ifade edilmektedir. O zamana kadar Hût (Balık) burcunun yarısında kutlanılan Nevrûzi, Takvim-i Celâli ile birlikte Hamel (Koç) burcunun birinci günü kutlanmaya başladığı belirtilmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1414).Firdevsi’nin Şehnâme adlı eserinde

Nevrûz'un, İran'ın efsanevî hükümdarı Cemşid'e bağlandığı şu şekilde belirtilmektedir:

“...Cemşid'in üzerine mücevherler saçtılar ve bugüne Nevruz adını verdiler. Yeni yılın ilk günü olan Ferverdîn ayının birinci gününde insanın vücudu zahmet ve kinden kurtulur. İleri gelenler, bugünü sevinçle kutlamak için şarap ve çalgı getirttiler, çalgıcılar topladılar. İşte Nevruz denilen bu mesut gün o zamandan, o padişahın yadigarı kalmıştır.” demektedir.” (Piyadeoğlu, 2010: 1414).

Bu dönemdeki bayramlardan bir diğeri de Mihrigân olarak belirtilmektedir. Mihrigân Bayramı, İran takviminde yedinci ay olan 23 Eylül-22 Ekim arasında kapsayan Mihr ayının 16-21. günlerinde Akhemenidler'den beri kutlanılmakta olan bir bayram olduğu görülmektedir. Sevgi anlamında kullanılmakta olup “*mih*” kelimesi ile süre anlamı katan “*gân*” ekinden oluşan ve “*sürekli sevgi*” anlamında kullanılmaktadır. Sonbaharın başlangıcını temsil eden Mihrigân bayramının ilk günü “*Mihrigân-ı âmm*”, son günü ise “*Mihrigân-ı hâsse*” olarak adlandırılmaktadır (Piyadeoğlu, 2010: 1414). Gazneliler döneminde kutlanan *Mihrigân Bayramı* 'nın en önemli özelliğinin en üst düzeyde hediyeleşmenin olduğu belirtilmektedir. Özellikle sultana tâbi olan kişilerin Nevruz ve Mihrigân Bayramında hediye göndermesi zorunluluk olarak kabul edilmektedir. 29 Ramazan 422 / 19 Eylül 1301 tarihinde kutlanan Mihrigân Bayramında Sultan Mesud için hesapsızca saçlar saçıldığı, ona güzel hediyeler ve binek hayvanlar hediye edildiği belirtilmektedir. 24 Zilkade 427 / 18 Eylül 1036 tarihinde gerçekleştirilen Mihrigân kutlamasında ise Sultan Mesud oturduğu yerde, hükümdar çocuklarının, yöneticilerin, hizmetlilerin saygılarını ve hediyelerini kabul ettikten sonra onlar da kendilerine ayrılmış yerlere oturdukları ifade edilmektedir. Gürgân ve Çağâniyân valisinden gelen hediyelerin takdim edildiği, tebrik merasiminden sonra ise Sultan Mesud kıyafet değiştirerek yaz köşkünden ayrıldığı ve kış köşküne geçtiği belirtilmektedir. Bu bayramlarda ihtişamlı bir şekilde süslenen bu köşte bulunan hizmetlilerin sultan geldikten sonra kebabları, ateş üzerine şişlere geçirdikleri tavukları dizdikleri, ardından suda yarı pişmiş yumurtaları ve kuzu kebablarını ikram ettikleri ifade edilmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1416-1417).

Firdevsî'nin bu bayram hakkında İran'ın hükümdarlarından Feridun Dahhâk'ı mağlup ederek tahta geçtiği belirtilmekte ve şunları söylediğini ifade edilmektedir:

“...Feridun kendisinden başka padişah tanımadı. Padişahların töresince, taht, tac ve sarayını hazırladı. Mihr-ü-mah’ın birinci mübarek gününde şahlara yaraşan tacını başına koydu... Feridun, ateş yakmalarını, içine amber ve safran atmalarını buyurdu. İşte Mihrigân bayramını kutlamak, dinlenmek ve yiyip içmek âdeti o zamandan kalmıştır, onun dîni ve töresidir.” (Piyağeoğlu,2010:1414).

İran takviminin onbirinci ayı olan Behmen’in onuncu gününde (30 Ocak) kutlanılan *Sede Bayramı*’nın başlangıcı da İran’ın efsanevi hükümdarı Hûşeng’e dayandırılmakta ve bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Bir gün cihan padişahı birkaç kişiyle birlikte dağlara gitmişti. Uzaktan uzun, kara renkli, kara vücutlu ve süratle koşan bir şey göründü. Bunun iki gözü kan çeşmesi gibiydi, ağzından çıkan dumandan dünyayı bir karaltı kaplıyordu. Hûşeng, kendini toplayarak, tedbir ve ihtiyatla eline bir taş aldı, onunla savaşımaya hazırlandı. Elindeki taşı şahlara yaraşan bir kuvvetle ona savurdu. Bunun üzerine dünyayı ateşe veren yılan kaçmaya yüz tuttu. Padişahın attığı bu küçük taş, büyük bir taşa isabet etti ve bu taşların her ikisi kırılıp parça parça oldu. Bunların birbirine çarpmasından bir pırıltı çıktı ve bu parıltı ile taşın içi aydınlandı. Yılan ölmedi, ama taşın içindeki gizli ateş ortaya çıkmış oldu. Cihan padişahı bunun üzerine Tanrı’yı övmeye başladı. O Tanrı’yı ki, kendisine ateş gibi bir değerli armağanda bulundu. Bundan sonra Hûşeng ateşi kıble yaptı. Kendi kendine: “Bu Tanrı’nın bir nurudur. Aklın varsa buna tapmalısın!” dedi. Akşam olduğu vakitte padişah, dağ gibi bir ateş yaktı, bütün adamlarını onun etrafında topladı. O gece bayram etti, şarap içti ve bu kutlu bayramın adını *Sede* koydu.” (Piyağeoğlu,2010:1415).

Gazneliler döneminde devlet işlerinin ve ordunun harekâtlarının bile bu bayram kutlamalarına göre plandığını ve bu dönemde hiç aksatılmadan kutlandığını görmektediriz. Gazneliler dönemindeki Nevrûz kutlamaları Selçuklular döneminde gerçekleştirilen en yoğun mücadele zamanlarında bile gerçekleştirdikleri görülmektedir. Gazneliler dönemindeki Nevrûz kutlamalarında sultanın genellikle resmî kabul düzenlediğini görmektediriz. Törende valiler kendisine hediyeler sunmakta, bu hediyeler de Arap atlarından, cins develerden ve kıymetli savaş aletlerinden oluşmaktadır. Hediyeleşme ise gelenekten ziyade zorunluluktan yapılmaktadır. Hediyelerin sultana takdim edilmesinden sonra da yemekler yenilmekte, şairler şiir okurken, müzisyenlerin müziği eşliğinde eğlenceler

düzenlenmektedir. *Sede Bayramı* kutlamalarının diğer bayramlardan farklı olduğunu görmekteyiz. Piyadeoğlu, Beyhakî'nin verdiği bilgilerden yola çıkarak, Selçuklu tehlikesine karşı Merv'e için hazırlıklar yapan Sultan Mesud'un *Sede Bayramı*'nın yaklaşmasından dolayı ordugâh kurmak suretiyle kutlamalar için hazırlıklar başlattığını beyan etmektedir. Ayrıca, ilk olarak Sultan'ın develerin ve askerlerin kutlama alanına getirildiği, sonra geniş bir düzlükte çok miktarda ılgın ağaçları yığılmaya başlandığı, kale yüksekliğindeki odun yığınının üzeri dört tâk ile örtülüp, ilk oluşturulandan daha yüksek olan ikinci bir odun yığını yapıldığı belirtilmektedir. Bunların dışında bu kutlamalar için kartal ve güvercinler de bulundurulmakta, suyun kenarına kurulan çadıra sultan gelmekte, kendileri için ayrılmış olan yerlere oturduktan sonra odun yığınları ateşe verildiği beyan edilmektedir. Sonra nefte bulanmış güvercinlerin ateşe verilerek uçurulduğu, ayrıca kar ve nefte bulanmış bazı hayvanların da serbest bırakılmak suretiyle eğlenceler tertip edildiği ifade edilmektedir. Gazneliler döneminde Ramazan ve Kurban kutlamalarında da aynı tarzda uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu bayramlarda da sofralar kurulmakta, yenilip, içilmektedir. Bu kutlamaların diğer kutlamalardan farkının orduya halkın önünde resmî geçit yaptırılması olduğu görülmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1415-1417).

Türklerin İslâmiyet'ten önce ve yaşadıkları coğrafyada yani Orta Asya'da kendilerine has bir düşünce dünyaları, hayat tarzları ve inançları olmuştur. Tüm bunların izlerini de kendilerine has geliştirdikleri bayramlarda, şenliklerde ve festivallerde görmekteyiz. Türklerin ilk ana yurdu olan Orta Asya gerek tabiatı gerek iklimiyle Türklerin hayatını zorlamış, hayatlarının çetin şartlarda geçmesine sebep olmuştur. Kışların çok soğuk ve fırtınalı, yazların ise sıcak ve kurak geçmesi Türkleri geçim kaynağı olarak hayvancılığı tercih etmeye zorlamıştır. Kışların uzun ve sert geçmesi hayvanların telef olmalarına sebep olmuş, bu durumda hayatlarını biraz daha güçleştirmiştir. Bu sebepten dolayı Orta Asya Türklerinin hayatlarında iki önemli mevsim olmuştur: Kış ve Yaz. Yer olarak da kışın kışlaklar, yazın yaylaklar tercih edilmiştir. Türkler için kış bir anlamda daralmak, kısılmak, pek çok şeyden mahrum olmak anlamına gelirken; yaz ise genişlemeyi, yayılmayı, kışın çekilen geçim sıkıntısında kurtulmayı ifade etmektedir. Kurtuluş ve özgürlük olarak kabul ettikleri

yazın gelişini, yazın müjdecisi olan İlkbahar’da bir bayramla kutlamalarını bu sebebe bağlayabiliriz (Koca, 2004:26).

Biri Çin yıllıklarında bir diğeri Reşideddin’in, Câmî’ü’t-Tevârih adlı eserinde kayıtlı olan Ergenekon Destanı’nda bayram izleri görülmektedir. Göktürklerin Aşina ailesi, düşmanları tarafından yok edilir. Bu katliamdan geriye sadece küçük bir çocuk kalır. Onun da bacakları kesilmek suretiyle bataklığa atılır. Bir dişi kurt gelir, çocuğu kurtarır, onu bir mağaraya götürür ve emzirerek büyütür. Düşmanları bu durumu öğrenince oğlanı da öldürmek isterler, fakat kurt buna izin vermez; mağarada bulunan gizli geçitten oğlanı Ergenekon vadisine götürür. Burada onunla çiftleşir ve on oğul doğar. Bu oğullar dışarıdan kız almak suretiyle çoğalırlar. Aradan dört yüz yıl geçer ve bu sürede çoğalan Aşina ailelerine Ergenekon vadisi dar gelmeye başlar. Dışarı çıkmak isterler, içlerinde mağaraya çıkan yolu bilen de kalmamıştır bu sebepten yol bulamazlar. Vadiyi kapatan dağlardan biri tamamen demirdir. Aralarındaki bir demirci bu dağı eritmek suretiyle dışarı çıkabileceklerini söyler. Ateşler yakılır ve körükler kurulur, demir eritilir ve böylelikle çıkabilecekleri kadar bir delik açılır. Göktürkler bu delikten dışarı çıkarak Orta Asya’ya yayılırlar. Bugün de Göktürkler için bir bayram olur. Onlar her yıl bugün “Ecdat Mağarası”na giderek, burada ataları için kurban kesmekte, Göktürk Kağanları bir parça demiri ateşe atıp kızdırdıktan sonra onu örte çekiçe dövmektedirler. Diğer Göktürk beyleri de aynı şekilde demiri örste dövmek suretiyle tekrarlamaktadırlar (Koca, 2004:26).

Bayramlarda örsün üzerinde demir dövme âdetinin, yalnızca Göktürkler’de başladığı Oğuzlar’da da devam ettiği görülmektedir. Oğuzlar yaptıkları savaşlardan Mart ayının son zamanlarında dönmekte, bu zamana da “*özgür, bağımsız gün*” demektedirler. Oğuzlar özgür, bağımsız günde büyük bir ateş yakarak içine demir atıp sonra da bu demiri örste dövmüşlerdir. Yaptıkları bu uygulama ile toprağı ve suyu etkileyerek soğuğu uzaklaştırdıklarını düşündükleri belirtilmektedir. Kış mevsiminin uzun ve sert geçtiği Orta Asya’da Türklerin hayatı çetin şartlar altında geçmekte bu durum geçim kaynakları olan hayvancılığı da olumsuz etkilemektedir. Türkler bu yüzden baharın gelişini ve tabiatın canlanışını bayramla kutlamışlardır. Bu bayramı yeni yılın başlangıcına denk getirmişlerdir. Çin yıllıklarına göre, Kırgızlar da yeni yılın ilk ayına “*movşı-ai*” demektedirler. Koca, “*mov-şı*” kelimesini Türkçe “*baş*” kelimesinin, “*ai*” de “*ay*” kelimesinin Çincedeki bir

söyleniş biçimi olduğunu, bu durumda da Türklerin yeni yılın ilk ayına “baş ay” adını verdiklerini bu sebepten de Türklerin bayramları “baş ay” da kutladıklarını belirtmektedir. Ayrıca Uygurların bayram ve festivallerini üçüncü ayın dokuzunda yaptıklarını belirten Koca, bu “baş ay”ın mart ayı olması gerektiği şeklinde yorumlamaktadır. Kaşgarlı Mahmud da Müslüman olmayan göçebe Türklerin seneyi dört kısma ayırdıklarını, her birine birer ad verdiklerini belirtmektedir. “Onlar “yeni gün” yani “nevruz”dan itibaren ilkbaharın ilk ayına “oğlak ay” demekteydiler. Çünkü oğlaklar bu ayda doğmaktaydı.” Bu bilgi doğrultusunda oğlak ayının Mart ayı olma ihtimali oldukça yüksektir (Koca, 2004: 28-29).

5. Türklerde Bayram Ritüelleri

Divan’ü Lugati’t Türk’te ve pek çok kaynakta belirtildiği gibi Türkler bayram gününe “yeni gün” (Yengi/yangi kün) demektedirler. Bu yeni güne özel pek çok ritüel geliştirmişler ve bu ritüellerin etrafında şekillendirmişlerdir. Eski Türk bayramlarını ritüel değer taşıyan davranışlar, hayatlarında rol oynayan nesneler, eğlence ile ilgili unsurlar, giyim, süslenme ve süslenme ile ilgili unsurlar etrafında şekil alan yapılar olmak üzere dört tema üzerine şekillendiği görülmektedir (Koca, 2004:30). Biz buna yemek ve ikram unsurunu da eklemeyi gerekli gördük. Türklerin hayatında misafire ikram anlayışı her zaman varlığını göstermektedir. Titizlikle, hassasiyetle üzerinde durulan, kültürümüzün belirleyici unsurlarından, geleneklerimizden biri olduğu bilinmektedir. Nesilden nesile aktarılan ve öğretilen ikram anlayışı bayramlarda da bayrama özel hazırlıklar, ikramlıklar şeklinde görülmektedir.

Eski Türk topluluklarının bayramlarında, ritüel olarak adlandırılan dinî inançların, davranışların izlerini görmek mümkündür. Bazı kavram, olay ve nesnelerin de bunları destekleyici mahiyette olduğu görülmektedir. Yağmur yağması için dua edilirken kurban sunma ritüeli bunların başında gelmektedir. Gök Tanrı inancına sahip olan eski Türklere göre Gök Tanrı evrenin ve yeryüzünün yaratıcısıdır, hâkimiyet ve hükümdarlık ona aittir. Bu sebepten ondan dilekte bulunabilmek ve bağışlayıcılığından faydalanmak için bayramlarında Gök Tanrı’ya

kurban sunmakla işe başlamışlardır. Kurban olarak da hayatlarında önemli bir yere sahip olan atı tercih ettikleri bilinmektedir.

Türklerin hayatında demir ve demircilik önemli bir rol oynamaktadır. Ergenekon'dan da demir dağı eriterek çıkmışlardır. Bütün savaş araç ve gereçleri demirden yapılmıştır.

Türklerin hayatında önemli olan diğer bir unsurun ateş olduğu görülmektedir. Türklerde ateş kutsaldır fakat tapınmanın bir unsuru değildir. Koca, Simocatt adlı bir Bizans tarihçisinin bu konuyla ilgili bilgi verdiğini, verdiği bilginin bu durumu açıkça ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Simocatt'in Türklerin, havayı, suyu, ateşi kutsal saydıklarını ve onlara saygı gösterdiklerini amagökyüzü ile yeri yaratan tek bir Tanrı'dan başka bir şeye tapmadıklarını, ona atlar, sığırlar ve koyunlar kurban ettiklerini bildirdiğini belirtmektedir(Koca,2004:30).

Araştırmacıların kaleme aldıkları yazılarda ve yapılan derleme çalışmalarında ikram anlayışının da Türklerin hayatında vazgeçilmez unsurlardan biri olduğu ve bayramlarda da tüm canlılığını koruduğunu görmekteyiz.

“... Onlar izleyicileri yeni yılın, Nevruz'un gelmesi dolayısıyla candan kutlarlar. Gelenler büyük kazanda pişirilmiş bayram ikramı olan pilav ile ağırlanır.” (Yarullına, 2007: 25).

“... Aynı gün mezarlıklara gidilir, ziyaret edilip, temizlenerek bakımının yapıldığı ve oğlakların kesilerek (bu köylerde küçükbaş hayvanların içinde keçi ve oğlakların önemli bir yer tuttuğu görülür. Çünkü, bu köyler dağların eteğine ve tepesine kurulmuş olup, burada en iyi beslenen ve bakımı kolay olan hayvanlardır) yemeklerinin pişirilip yendiği, göztokluğunun, cömertliğin sergilendiği gündür. İkinci gün dedenin mezarına gelinir, orada kutlamalar yapılır. Üçüncü gün ise, köy meydanında yemekler yenir.” (Parlak yıldız, 2001: 128).

“... Bazı aileler kendi iktidarlarınca nevrûz aşısı hazırlayıp merasimin yapıldığı yere kendisi götürüp ikram eder...” (Çay, 1985: 85-86)

“... Küme küme çocuklar gelirler mahallelerde leblebi, çekirdek toplarlardı. Herkesin gücü neye yeterse çocuklara dağıtmaya onu hazırlardı. Bayramlarda misafir geldiği zaman çetnevîr çıkarılır. Hepsinden koyardık, onu yer giderdi misafirler. Şimdi gibi şeker tutma yoktu. Çocukların cebine korduk iğde, üzüm, kayısı ne varsa evde, ne bulursak.” (Pala, 1989)

“... Bunun yanında bizde arefe günü çocuklar çerez falan toplarlar. Çerez yenir mutlaka o gün. Onun için kayınbaba çerez alır, fındık, fıstık, üzüm her neyse, alır güzelce arifelik götürüyorum gelinime diye, kayınvalide ile götürür. Bayramlık hediyelerini de alırlar gelin kızın, ondan sonra onu götürürler arefe günü kaynana ve kayınbaba. Hem iftarlıkta hediye alınır, hem arefelikte. Bayram pastaları falan üç gün öncesinden hazırlanır. Çocuklar bayramlıklarını arefe günü giyerler. Arafalık toplamaya çıkarlar. Genç kızlar çok yakın komşularına çıkarlar. Bir ay boyunca davul çalınır. Davul çalanlar da arefe günü “arafalığımı verin” diye dolanır. Bayram günü de hangi mahallede çalmışsa (namazdan sonra) oradaki evleri dolaşır, “peşkeg” ister. Meselâ sigara tutarlar. Artık Ramazan bitmiştir, bayram kutluyorlar. Tabak tabak şekerler ikram edilir. Bayram sabahı için de yine hazırlıklar yapılır. Bayanlar hiç yatmaz. Daha önceden börekler, çörekler hazırlanır, su böreği yapılır, kete yapılır. Bayram sabahı erkekler camiye gider, bayanlar hazırlık yapar. Evi düzeltir, işini yapar, börekleri kızartır, tatlılara şerbetini döker. Sonra erkekler gelir, sofralar konmuştur. Yemekler yenir. Kahvaltı kesinlikle olmaz bayram günü. Yemeklerin üstüne çay konur. Sofra faslı kalktıktan sonra, herkes bayramlaşır...”(Öztürk, 1989)

“... Bir iki saat sonra herkes evinde hazırladığı yiyecekleri (bu yiyecekler her zamanki yiyeceklerden daha güzel olacak) hazırlarlar. Kaç genç, kaç erkek bayrama gidecekse bunlar üçer beşer tabak yemek ve biraz ekmek hazırlatırlar. Bunlar köyün ortasındaki genişçe bir damda toplanır. Muhtarlık hoparlörle anons yapar, yemek yenecektir diye. Herkes oraya toplanır. Herkes yemeklerini yer...” (Aksu, 1991)

Dinî bayramlarda arife günü, temizlik anlayışını en iyi temsil eden nitelikte olan “arife suyu” dökünmek, bayrama yıkanmış temiz bir vaziyette girmek uygulaması ve atalara saygının temsili olan kabir ziyaretleri de bayram uygulamalarının vazgeçilmezlerindendir.

“...Arife günü, sabah olduğu zaman bütün büyüklerimiz ölülerimizin ziyaretine giderler. Onların ruhları için dua okunur. Ondan sonra oradan gelinir. Arife günü banyo yapılır. Banyo yapıldığı zaman yedi evden su toplanır. Şunu da izah edeyim: Yedi evden su toplanır arife günü, bu bir batıl inançtır veya gerçek olan bir şeydir onu bilemeyeceğim ama yöremizde bu bir âdettir. Yedi evden su toplanıp bütün çocuklar banyo yaptırılır. Yedi evden toplanılmış suyu azar azar olmak üzere

herkesin üstünden dökülür. Onun da saçların uzamasına, ömrün uzamasına iyi geldiği söylenir... ” (Ateş, 1993)

6. Türk Halk Bayramlarında Mitolojik Köken

Kült, yüce olduğuna inanılan ve kutsal olarak kabul edilen varlıklara gösterilen saygıyı ve tapınmayı ifade ederken, bu duyulan saygının ve tapınının beraberinde duayı, kurbanı, dinsel töreni olan belli ritleri gerekli kıldığı görülmektedir. Tapınaklar, kutsal olarak kabul edilen tepeler, mağaralar, nehirler kült olarak değerlendirilmekte ve kullanılmaktadır. Kültün hayata geçirildiği bayram ve tören için belli zamanlar seçilmekte ve çeşitli kült araçları bulundurulmaktadır. Bir kültün varlığından söz edilebilmesi için külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı, bu nesne veya kişiden insana zarar gelebileceğine dair inancın var olması ve bundan dolayı fayda sağlayabileceğine, zararı uzaklaştırabileceğine inandığı, adaklar, kurbanlar ve ziyaretler gibi uygulamaların var olması gerekmektedir (Artun, 2016: 117).

6.1. Atalar Kültü

İslamiyetin kabul edilmesinden önce Türklerin inanç sisteminde kültlerin etkisinin bir hayli yoğun olduğunu, insanların hayatların baskın bir rol oynadığını görmekteyiz. Atalar kültü, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inancını ve âdetini ifade etmektedir. Ölmüş ataların ruhlarının geride kalanlara iyiliklerinin ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara duyulan minnet duygusu bu kültün temelini oluşturmaktadır. Bu inanç biçiminde ataların ruhlarının öldükten sonra da yaşadığına inanılmaktadır. İnsanın ölmesiyle beden yok olduğuna, ruhun, benliğin ya da manevi varlığın yeryüzünde kalmasından dolayı hayatta olanların, geride bıraktıklarının hayatlarını etkileyebileceği düşünülmekte ve buna inanılmaktadır. Bazı mistik güçlere sahip olan bu kimselerin gönüllerinin hoş tutulması, anılması için onları kurban ve adaklarla anılmakta, bu sebeple ataların figürleri ve maskeleri yapılmakta, onların adına bayramlar ve törenler düzenlenmektedir. Ayrıca atalar dinle ve toplumla ilgili buyrukların, gelenek ve göreneklerin de koruyucusu olarak kabul edildikleri için bunların gerçekleştirilmesi onları sevindirmekte, yerine

getirilmemesi de öfkelenilmektedir. Atalar kültünün eski Türk toplulukları arasında köklü ve eski bir geçmişinin olduğu bilinmektedir. Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülmekle birlikte ataerkil aile yapısının bir sonucu olduğu ve en eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında tespit edildiği ifade edilmektedir. Eski çağlarda Orta Asya Türklerinde de bu kültün yaygın olduğu görülmektedir. Orhun Kitabelerinde yer alan bazı bölümler Göktürklerde de atalar kültünün varlığını gösterir niteliktedir. İslamiyetin kabulünden sonra veli ve evliya kavramları görülmektedir. Bir anda uzak mesafelere gidebilme, bir anda birkaç yerde bulunabilme, kalp okuyabilme gibi üstün özelliklere sahip oldukları bilinmektedir(Artun, 2016: 133-134).

İslamiyetin kabul edilmesiyle birlikte atalar ziyareti yerini evliya, ermiş, eren, yatır vb. gibi ziyaretlere bırakmıştır. Burada bilinmesi gereken en önemli husus, İslam dininin Allah'tan başkasından medet ummayı yasakladığıdır. Ondan başkasından medet ummak, yardım dilemek, bir şey istemek Allah'a ortak koşmak olarak kabul edilmektedir. Halkın yatırlara gidip dua etmesi, şifa dilemesi, iş nasip etmesi, hayırlı bir kısmetin çıkmasını dileme vb. Allah'ın sevgili kulları olarak kabul edilen evliyadan yardım dilemek şeklinde açıklanmaktadır. Buralarda Allah'a dua edilmektedir fakat öncelikli o yatıra yönelik dua edilmektedir. İstekler dilenirken de mutlaka inanılarak yapılması gerektiği de görülmektedir. Bugün hâlâ Anadolu'da varlığını gösteren evliya, türbe, yatır inanışlarının temelini atalar kültüne bağlayabiliriz.

Geleneksel inanç sisteminde toplumda kabul görmüş, topluma önderlik yapmış kişilerin her bakımdan gerek siyasî gerek dinî açıdan, değer gördükleri, insanların hayatlarında etkili oldukları her devirde bilinmektedir. Hayattayken bu vasfa sahip olan kişiler öldüklerinde de aynı saygın duruşlarıyla anılmaya devam edilmektedirler. Türklerin günümüze kadar büyük bir inançla ve sadık kalarak yaşattıkları atalar kültü ile ilgili Peker, ataların kimler olduğunu şöyle ifade etmektedir: *“Hükümdarların veya kurucu kahramanın ataları; kabilenin aşiretin veya krallığın ortak ataları, ailenin ve kişinin ataları.”* (Peker, 2016: 123). Bu açıklama ile atalar kültü ile ölü kültü arasındaki farkı belirtmektedir. Atalar kültünü, *“ata ruhlarına saygı veya onlardan çekinme merkezli bir düşüncenin etrafında*

atalar için yapılan anma törenlerinin geneli” olarak tanımlayan Peker, atalara saygının sebebini atanın miras olarak bıraktığı yurt, mallar, huzur, düzen veya atanın sahip olduğu olağandışı yeteneklere bağlamaktadır (Peker, 2016: 125).

Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, adlı çalışmasında Kartal, atalar kültü ile ölümler kültünü birbirine karıştırmamak gerektiğini belirtmekte; ölümler kültünün kendi ana-babamızın atalarımızın ruhunun kutsanması olduğunu ifade etmektedir. Bayram, arife, Cuma, kandil gecelerinin gündüzleri gibi belirli günlerde veya bu zamanların dışında yaptığımız mezar ziyaretleri ölümler kültünün bir yanısıdır, demektedir (Kartal, 2017: 47). Bizim çalışmamızda da atalar kültünün ilgili kısmını burası oluşturmaktadır. Kabir ziyaretleri yoluyla ölmüşleri anma, ruhlarına hediye etmek üzere okunan dualar çalışmamızın atalar kültü ile ilgili kısmını ifade etmektedir. Bununla birlikte eski Türk inançlarında Atalar kültünün ne ifade ettiği üzerinde de durmayı uygun gördük.

Atalar kültünde, atanın ruhu kutsal kabul edilmekte ve ruhunun kutsanması esası görülmektedir. Atalar hayatta iken sıradan insanlardan farklı oldukları için öldükten sonrada bazı olağanüstü özelliklere kavuşacağına inanılmaktadır. *“Kutlu atanın nüfuzları ölümleri ile sona ermemiş, hatta etkileri ölümlerinin ardından nesilden nesile aktarılarak kült hâlini almıştır. Mezarları, eşyaları, yaşadığı mekânlar kutsanmıştır. Ata ruhlarına gösterilen saygının neticesinde yeni ziyaret alanları oluşmuştur. Hatta onların mefün olduğuna inanılan “makam”lar bu şekilde ortaya çıkmıştır.”* (Kartal, 2017: 47).

Eski Türk inançlarında *“ölmüş büyüklere tâzim, atalara saygı baba hukukunun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir. Asya Hunları, Tabgaçlar ve Göktürkler çok kere kutsal mağaralar önünde atalarının ruhlarına kurban sunarlardı. Atalara ait hatıraların kutlu sayılması, Türk mezarlarına yapılan tecavüzlerin ağır şekilde cezalandırılmasından da anlaşılıyor.”* ifadeleri atanın, ataya saygının ne olduğunu belirten bir açıklamadır (Kafesoğlu, 2016: 292).

Eski Türk inanç sisteminde atalar kültünün, aile ocağı ve ateş kültü ile sıkı bir bağlantısının olduğu görülmektedir. Türklerin bilinen en eski devirlerinden beri yaptıkları törenlerinde ata ruhlarına tazim önemli bir yer tutmaktadır. Asya

Hunları'nın Lung-Ç'eng denilen yerde Haziran ayında yapmış oldukları törende, Tabgaçların ilkbaharın ilk ayında ülkenin doğu bölgesindeki tai-ev'de, Göktürklerin atalar mağarasında yapmış oldukları törenlerde ata ruhlarına kurban sunulduğu görülmektedir. Şamanlar, baksılar ata ruhları tarafından görevlendirildiklerine inanmaktadırlar. Çay, bu konu ile ilgili Azerbaycan Türklerinin bayram günlerini gayet neşeli, birbirlerine saygılı geçirmek zorunda olduklarını çünkü ata ruhlarının evin bacası etrafında çocuklarının bayramı nasıl geçirdiklerini kontrol ettiklerine inandıklarını belirtmektedir. Dobruca Türklerinin Hıdırellez'i Hristiyanlardan önce karşılamak için yaptıkları Yavuryüzü törenine benzer bir gelenekte de Paskalya törenlerinden önceki gece, Türkler oldukça büyük bir ateş yakmakta ve büyük-küçük herkes üzerinden atlamaktadırlar. Bu sırada şu tekerlemeyi çocuklar söylemektedirler:

“Gâvurun başı hamur,

Türk'ün başı demir”

Sinsin oyununun da ateş kültü ile yakından ilişkisinin olduğunu görmekteyiz. Hacı Bektaş bir gün Abdalları ile birlikte Hırkadağı'na çıkar. Çalı toplanıp büyük bir ateş yakılmasını emreder. Hacı Bektaş ayağa kalkıp semâ yapmaya başlar ve müridleri kendisini takip ederler. Tam kırk kere semâ yani dua ve ilahiyle raks ederek ateşin etrafında dönerler. Bu semâ biçiminin “Vilayetnâme-i Otman Baba”da da tesbit edildiği görülmektedir (Çay, 1985: 179-180).

Bugün de bayramların, özel günlerin baba evinde, baba ocağında geçirilmeye özen gösterilmesindeki hassasiyet ataya, babaya saygının, atalar kültürünün bir tezahürü olsa gerek.

Eski Türklerde Gök-Tanrı ve atalara kurban etmek için hayvan kesilmektedir ve kurban olarak erkek cinsinden hayvan seçilmektedir. En makbul kurban sayılmakta olan at iskeletlerine de bozkır Türk kavimlerine ait mezarlarda rastlanılmaktadır (Kafesoğlu, 2016: 295).

Eski Türkler ayrıca ateşe bakarak gelecek ile ilgili tahminlerde bulunmaktadırlar. Türk kağanları belirli bir günde büyük ateş yaktırmakta ve bu ateşe kurbanlar sunmaktadırlar. Ateşin alevlerinin rengine bakarak kehanette

bulunmaktadırlar. Alevin rengi yeşilimsi olursa bereketli yağmur ve iyi bir mahsule işaret olarak kabul edilirken, beyaz olduğunda ise kıtlığın olacağına inanılmaktadır. Kırmızı renk savaşın habercisi iken sarı renk hastalığa, kara hükümdarın ölümüne veya uzak bir yolculuğa çıkacağına işaret kabul edilmektedir (Çay, 1985: 180-181).

Nevruz Bayramı'nda en belirgin unsurun eski Türk inanç sisteminin atalar kültü, ateş kültü ve yer-su kültü ile ilgili olduğunu ve bunun da bütün Türk topluluklarında ortak kültür unsuru olduğunu görmekteyiz. Asya Hunları, Tabgazlar ve Göktürkler kutsal mağaraların önünde atalarının ruhlarına kurbanlar sunarlardı. Eski Türklerde ölülerin silahları, kıymetli olan eşyaları ve özellikle atları ile gömülmeleri âdeti öteki dünyada rahat yaşamaları için gerekli olan uygulamalardan kabul edilmiştir. Eski Türkler'de Gök-Tanrı ve atalar için kurban olması için hayvan kesilirdi. En makbul olan kurban ise attır. Turan, Kaşgarlı Mahmud'un Türklerde ruhların yılda bir defa geceleri hayatta iken yaşadıkları şehirlere gelip halkı ziyaret ettiklerini söylediğini belirtmektedir. Bu ziyaret esnasında "Tiki" diye bir ses çıkarttıklarına dair bir inanışın olduğu görülmektedir. İbn Fazlan'ın, Türklerin ruhların hayatına dair inanışları hakkında birçok rivayette bulunduğu ve yakınlarının mezara gidip kurban kestikleri takdirde ölünün rahat edileceğine inanıldığını ifade ettiği belirtilmektedir. Eski Türklerde ölen hükümdar ve kahramanların mezarlarının üzerine öldürdükleri düşmanların taştan olan ve "balbal" denilen heykelleri konulmakta ve bunların ahirette onlara hizmet edeceğine bu yolla faydalarının dokunacağına inanılmaktadır. Turan, ayrıca Eberhard'ın şu ifadelerine değinmektedir: Türkler ölülerini merasimle çadıra koymaktadırlar. Ölü için koyun ve at kurbanları ettiklerini sonra naaşın bütün servetiyle ve atıyla birlikte yakıldığını görmekteyiz. Külün mezara konulduğunu ve at yarışları yapıldığını, matemın sembolü olarak yüzlerini çizdikleri ifade edilmektedir. Ölünün resminin yapıldığını ve ölünün hayattayken öldürdüğü adam sayısınca mezarının üstüne taş yığıldığı belirtilmektedir. İbn Fazlan ifadelerinden yola çıkarak, Oğuzlarda biri öldüğü zaman ev büyüklüğünde bir çukur kazıldığı, bundan sonra ölüye hırkasının giydirildiği görülmektedir. Yayı ve kuşağı takılır sonra şahsi eşyaları ölüyle birlikte kazılan çukura konulmaktadır. Ölü gömüldükten sonra onun hayvanlarından kurbanlar kesilmek suretiyle yenildiği görülmektedir. Türk kavimlerinde görülen bu olaya "yuğu aş" veya "ölü yemeği" denilmektedir (Turan, 1998: 90-104).

Türkler tarih boyunca farklı dinleri yaşamışlardır. Eski Türk inançlarıyla ilgili yapılan pek çok çalışma olmuş ve bunlarla ilgili pek çok da fikir ileri sürülmüştür. Turan, bu konuda Eski Türklerde totemciliğin mevcut olduğunun ileri sürüldüğünü, delil olarak da kurdun ata sayılması, bu hayvana karşı saygı duyulması başta olmak üzere XIX. yüzyılın ikinci yarısında tespit edilen totemcilikteki “*şuringa*”yı andıran fetişlerin gösterildiğini belirtmektedir. Ayrıca yirmi dört boyun her boyu için bir kuşun bulunmasının da ancak totemcilikle izah edilebileceğini fakat totem inancına göre de aynı toteme bağlı olanlar akraba kabul edilirken Türklerde kan akrabalığının var olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Totemcilikte sadece hayvanlar değil, bir taş parçasının, yağmurun suyu gibi şeylerin de totem olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Turan, eski Türklerde Kurt-Ata’nın yaşadığı yer kabul edilen mağarada törenler tertip etmek geleneğinin “*kurdun vücudu ile değil, mazisi karanlıklara karışmış eski hatıraların canlandırılması ile ilgilidir*” cümlesiyle de sebebini açıklamaktadır (Turan, 1998: 90-104). Bu sebepten de ataların ruhlarına adaklar adanmakta, kurbanlar kesilmektedir.

6.2. Ateş Kültü

Eski Türk inanç sisteminin en önemli ve belli başlı kültlerinden bir diğeri ateş kültüdür. Türkler’de dünyanın yaratılışı, bahar ve ateş arasında bir bağ kurulmakta ve aşağıda görülen şaman duasında olduğu gibi üçü bir bütün olarak kabul edilmektedir:

“...Yüce Gök-Tanrı’nın ilk defa gürllediği, yağız yer altmış türlü çiçeklerle ilk defa bezendiği, altmış türlü hayvan sürülerinin ilk defa kişnediği ve melediği zaman sen yaratıldın.” (Çay, 1993: 226).

Verbitski tarafından tesbit edilen bir Altay efsanesine göre ilk kişi Arün-südün’dan kovulup yeryüzüne indikten sonra Tanrı Ülgen ona otları ve meyvaları göstererek “bunları tecrübe et, hoşuna gidenlerini ye!” demiştir. Tergin Neme adını taşıyan ilk kişi otları ve meyvaları denedi ve hepsinin besleyici olduğunu anladı ve ilk yazını ot ve meyve yiyerek geçirdi, sağlam ve dinçti. Kış geldiği zaman Targin Neme çok sıkıntı çekti; güç bela yaza çıktı. Bundan sonra kış için erzak hazırlamayı öğrendi. Fakat kışın, topladığı erzağa çeşitli hayvanlar musallat oldular. Bu sebepten kişi bu hayvanları sopa ile kovuyordu. Hayvanlar Ülgen’e şikâyet ettiler. Ülgen şu

yargısını ilan etti: “*Hayvanlar ot yesinler. Kişi onların etini yesin, derilerinden elbise yapsın.*” (İnan, 2000: 97). İlk insanların meyve ve otlarla beslendiklerinden ateşe ihtiyaç duymadıkları görülmektedir. Tanrı onlara et yemelerini emrettikten sonra ateşe ihtiyaç duydular. Ülgen gökten biri kara, biri ak iki taş getirdi. Kuru otları avucunda ezerek bir taşın üzerine koyup diğeri ile vurdu, otlar ateş aldı. Ülgen böylelikle ateş yakmasını ilk defa öğretip “*bu taş atamın kudretinden taşla düşmüş ateştir*” dedi. Bu sebepten dolayı Altaylılar’da ve Yakutlar’da sadece çakmak taşından elde edilen ateşin kutlu sayıldığı görülmektedir (İnan, 2000: 97). Altaylılar ve Yakutlar kutsal temizleyici güce ya da ruha “od izi” demektedirler (Artun, 2016: 131).

Ateşi çakmak taşıyla elde etmeye çalışan Yakut Türkleri bu ateşe “*eyi out / mukaddes ateş*” adı verilirken, normal ateşe ise “*nuçça out / Rus ateşi*” denilmektedir. Ateşin yeryüzünde güneşin temsilcisi olduğuna inanılmakta, bu Altay Türklerinde “*Kün ana körüptür*”, Mişer Türklerinde “*Kuyaştır and ediyorum*” şeklindeki yeminlerde, “*Güneş ve aydan ayrılmışsın!*” şeklindeki şaman dualarında görülmektedir. Gerek eski Türk topluluklarında gerekse günümüz Türklerinde ateşe tükürmek, ateşi su ile söndürmek, ateşe küfretmek, ateşle oynamak iyi sayılmamaktadır ve yasaklanmıştır. Ateşin kötülükleri, hastalıkları kovduğuna, yok ettiğine inanılmaktadır (Çay, 1993: 226-227).

Hastalıkların alazlanması, tütsü yakılması, kurşun dökülmesi, üzerlikler yakılması gibi uygulamalar hastalıkların kovulması için yapılan âdetlerdendir.

Kül dökümü ile ilgili bir âdetin Maraş’ın Elbistan ilçesinin Maraba / Çatova köyünde görüldüğünü ifade eden Çay, aile reisinin evin çok sevilen kız torunundan kestiği bir parça saçıyla sığırların kuyruğundan kestiği bir parçayı bir tütsü kabına koyarak yaktığını, yılın bereketli geçmesi, insanların ve hayvanların sağlıklı olması için dua okunup ve etrafın tütsülendiğini belirtmektedir. Daha sonra küllerin “Al hıdırellezini de ver yazımızı!” diyerek dışarı atılmak suretiyle bu âdetin uygulandığını ifade etmektedir (Çay, 1993: 228).

Eski Türklerde ateş kutsal sayılmaktadır. Tanrının bir hediyesi olarak kabul edilen ateşe tükürmek, ateşe küfretmek, ateşi su ile söndürmek, ateşle oynamak makbul sayılmamaktadır. Ateşin hastalıkları ve kötülükleri yok ettiğine inanılmaktadır. Bizans imparatoru Justin’in Göktürklerle göndermiş olduğu elçilik heyetinin ruhlarının temizlenmesi için yakılan büyük bir ateşin üzerinden

atlamalarının istenmesi ve atlatılması bu k lte ait verilebilecek örneklerdendir (Turan, 1998: 90-104).

Turan, ateş kültü ile ilgili başka geleneklerden de söz etmektedir:

“Plano Carpini de Altınordu hükümdarı Batu Han’ın huzuruna kabulden önce iki ateş arasından ge irilmi ti. Kendisine, “Han’a karşı fena bir Şey d   nmeniz veya zehir ta ımanız ihtimali dolayısıyla bütün fenalıkları uzaklaştırmak için bunu yapacağız. Bu sebeple korkulacak bir Şey yoktur.” denilmiş, o da Őüpheli bir kitle olmaktan sakındıkları için iki ateş arasından geçmişti.” (Turan, 1998: 90-104).

Bir başka gelenek ise Eski Türkler’de belli günlerde büyük bir ateş yakılarak kurbanların kesilmesi ve duaların okunması Şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ate in çıkardığı alevlerin rengine bakılarak kehanette bulunulmaktadır. Ate in çıkardığı renk yeşilimsi olursa bereketli yağmur ve iyi, bereketli mahs le, beyaz olursa kıtlık olacağı Şeklinde yorumlanmaktadır. Kırmızı renk savaş olacağına, sarı renk salgın hastalık olacağına, kara renk ise hükümdarın  lece ine veya uzak bir yolculuğa çıkacağı Şeklinde yorumlanmaktadır (Turan, 1998: 90-104).

Ateş ile ilgili birçok inanç ve geleneğin kökeninin Şamanizmle ilgili olduğu görülmektedir. Yanan ateşin alevinin rengine bakılarak yağmurun bereketli olacağı ve mahsulün de bol olacağı anlaşılabilmektedir.

Ate e bakıp kehanette bulunmanın Türkler’de çok eski bir görenek olduğu görülmektedir. Türklerin büyük hükümdarlarının belirli günlerinin olduğu ve o gün kendisi için büyük bir ateş yakıldığı ifade edilmektedir. Bu ateşe kurban sunulmakta ve dualar okunmaktadır. Bu alev yeşilimsi renkte olursa bereketli yağmurun ya aca ına ve mahsulün iyi olacağına inanılmaktadır ( nan, 2000: 67).

Eski Türklerde görülen ateşin kötülüklerden, hastalıklardan arındırıcı ve temizleyici olma özelliği, günümüzde de çeşitli uygulamalarda varlığını göstermektedir. Nevruz törenlerinde ateşin üzerinden atlama geleneği de ateşin arındırıcı özelliğinden kaynaklanmaktadır.

6.3. Su Kültü

Su kültü insanlık tarihi kadar geçmişi eskiye dayanmakta olan kültürlerden biridir. Tarihî geçmişi olan milletlerin başta destanları olmak üzere kültür ve edebiyatlarında, mitolojilerinde önemli bir yeri vardır.

Su, bütün kültürlerde üç sembolik anlam üzerine şekil almıştır:

1. Hayatın kaynağı
2. Arınma ve temizlenme vasıtası
3. Yenilenme Vasıtası (Türkmen, 2013: 14).

Türk yaratılış kozmogonisinde de yer almaktadır:

“Erlik’i cezalandırarak suların dibine gönderen Tanrı Ülgen, sonunda onu affeder ve suların dibinden ağzında biraz toprakla suyun yüzüne çıkmasına izin verir. Söyleneni yapan Erlik, su yüzeyine çıkınca Tanrı toprağa büyümesi emrini verir. Toprak büyür. Erlik boğulmak üzeredir. Tanrı “tükür” emir verir. Erlik’in tükürmesiyle yeryüzü oluşur.” (Türkmen, 2013: 14).

Su, Türk geleneklerinin temelini teşkil eden en önemli unsurdur. Herşey suya dayanmaktadır. Bu konu ile ilgili Ögel şunları ifade etmektedir:

“Belki tarla bir süre sulanmazsa olabilir. Fakat hayvanların her gün su içmesi gereklidir. Bunun için Göktürkler, Yer-su yani yer ve sular anlayış ve inancına büyük değer vermişlerdir. Onu kutlulaştırmış ve ona kişilik vermişlerdir. Yer-su inancı, tam bir “vatan” anlayışıdır. “Tanrı, Türk’ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye.” Kağanları, Türk milletinin üzerine getirip koyuyordu. İyi vazife görmeyen veya isyan edenleri ise, Yer ve sular cezalandırıyordu. Görülüyor ki yerdeki sular, Türklerin yalnızca dinlerinde değil; devlet anlayış ve inanışlarında da, büyük bir rol oynamakta idiler. Ancak Göktürkler, yalnızca yiyip içen; fakat bir devlete ve kağana sahip olmayan bir millet veya insanlar için ise, “ot ve su gibi” yaşıyorlar, diyorlardı. Suv-öl deyimi ise, Göktürk çağında, bir yaşlılık ve rutbelilik, demek idi.” (Ögel, 2014: 409).

Eski Türk inançlarında, yer gibi su da ıduk yani kutsaldır. Bütün ırmaklar, göller, pınarlar ıduk kabul edilmektedir (Artun, 2016: 131). Eski Türk inancına göre her dağın, her pınarın, göl ve ırmakların sahipleri vardır. Nevruz törenleri esnasında su üzerinden atlama, birbirlerinin üzerine su serpmeye, Nevruzda soğuk su ile yıkanma,

hayvanları sulama, yeni gün suyu ile el yüz yıkama, Su dolu-ana motifi bu eski Türk inancının devamlılığını göstermektedir (Çay, 1993: 231).

Türklerin hayatında su ve yağmur hayatın ve bereketin kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu sebepten kutsal, mukaddes sayılmaktadır. Bunun bir ifadesi olarak da yağmur “*rahmet*” sıfatıyla karşılık bulmuştur. Türk dünyasının hemen hemen her yerinde “*yağmur yağıyor*” yerine “*rahmet yağıyor*” ifadesi kullanılmaktadır. Böylelikle Allah’ın kullarına bir bağıışı, acıması olarak kabul edilmektedir ve “*yağan yağmurun hürmetine*” diye dualar edilmektedir. Kùltürlerde ortak bir yapı arz eden su gökyüzünün bir lùtfudur. Bu yüzden doğurganlığın ve verimliliğin sembolüdür.

Su aynı zamanda ritüel bir arınma aracıdır. Pek çok ÷lkede ve birçok dinin içinde gör÷len, arınma aracı olarak kabul edilen su ile ilgili Türkmen ayrıca inançların su kaynaklarının etrafında toplandığını, Kur’an-ı Kerim’de gökten yağan suyun, ilahî işaretlerden biri sayıldığını, toprağın ve toprakta yaşayan her şeyin dölleme aracının su olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Türklerin suya kutsallık kazandırdıklarını da şöyle belirtmektedir:

“Su ayağı Korkut, baksıların piri” diyor ve devamında da “subaşında Süleyman, su ayağında Er Korkut, çağırınca gel, kaygu ve hastalığı bul” diyerek dilek diliyorlardı. Suyun başında Os’taki Süleyman Dağı ile suyun ayağında da Er Korkut Mezarı kastediliyordu. Dolayısıyla iki ulu kişi su vasıtasıyla birleştiriyor, su, bu iki kutlu kişinin sanki bekçiliğine bırakılıyor. Bu inanç sistemi ile ev ve halkına su kavramları arasında hâlen bazı Türk boylarında koca evine gelen geline, kocanın ailesine ait akarsular ve kaynaklar gösterilmektedir. Su Türklerde iyi ruhların bulunduğu yerler olarak da kutsal sayılmış ve suyu kirletmemek suretiyle bu kutsallığa saygı gösterilmiştir.” (Türkmen, 2013: 15-16).

Türkler yağmura her çağda büyük önem vermişlerdir. Yağmura ilahî bir kişilik kazandırdıkları gör÷lmekte, ayrıca bereketin ve hayatın da temeli olarak kabul etmektedirler. “*Yağmur otug yaşarttı.*” yani yağmur otları yeşertti. Bu, çok eski bir sözdür. Yine eski Uygur Mani yazıları “*yağmur yağıp? yer ölür*”, yani “*yağmur yağar, yer rutubetlenir*”, diyorlardı.

Biri dağlarda koşar, evi bir mağaradır (üngür),

Yediğı ot köküdür, içtiğı yağmur suyu! (6155)

*Yediğim ot köküyle, bir yağmur suyu yeter (tap),
Yüksek kumda tüneyip, çuvaldan (tagar) bir don yeter!” (KB, 6571) (Ögel, 2014: 439-440)*

Dede Korkut’ta da suyun mukaddes sayıldığı görülmektedir:

Çağnam çağnam kayalardan çıkan su!

Ağaç gemileri oynatan su!

Hasan ile Hüseyin’in hasreti su!

Bağ ve bostanın hasreti su!

Ayşe ile Fatma’nın nigâhı su!

Şahbaz atlar gelip içtiği su!

Kızıl develer gelip geçtiği su!

Ak koyunlar gelip çevresinde yattığı su!

Ordumun haberin bilir misin, değil bana!

Kara başım, kurban olsun suyum sana!(Ögel, 2014: 442)

Eski Türklerde su da kutsal edilmiş bu sebepten de dağların, pınarların, ırmakların, kaynakların, ağaçların iyeleri olduğuna inanılmıştır. Nevruz bayramında su üzerinden atlama, birbirine su serpme, soğuk su ile yıkanma gibi âdetler uygulanmıştır. Türklerin geleneklerinde, inançlarında suya and içme, suya saçılar sunma vb. adet ve inanışlar Türk inanç sisteminde görülmektedir.

6.4. Dağ Kültü

Türklerin yaşadıkları yerlerde dağ ve ağaç kültürüne rastlamanın her zaman mümkün olduğu, Türklerin göçebe bozkır bir yaşam sürmeleri ve zaman zaman dağlarda yaşamalarından dolayı en çok karşılaşılan kültürlerden birinin dağ kültürü olduğu görülmektedir. Dağların yüksek oluşu yeryüzünde Göktenrı’ya en yakın yer olarak düşünülmüş ve dağlar Türkler tarafından kutsal birer varlık olarak kabul edilmiştir. Dağlar ve tepeler yüksek ve gökyüzüne yakın olmalarından dolayı tarihin bilinen en eski devirlerinden beri ulu, yüce ve ilahî bir sembol olarak kabul edilmiştir. İçlerinde varolduğuna inanılan kuvvetli ruhtan dolayı kutlu sayılan dağlar, büyüklüğü ve yeraltı, yerüstü güçlerini de birleştirdiği düşünüldüğü için aynı zamanda mitolojik bir varlık olarak da kabul edilmektedir. Şamanların dualarında

dağlara bakıldığında somut varlığı ile dağın ruhunun bir arada olduğu görülmektedir. Bazı dağlar da bazı kabilelerin töz'üdür. Bu şekilde menşeleri de bir dağa bağlanmaktadır. (Artun, 2016: 120). Altay Türkleri her dağın ayrı bir ruhu olduğuna inanmaktadırlar. Onların göre bu dağ ruhları insanlara hem iyilik hem de kötülük yapabilirler. Altay Türklerine göre Altay Dağı kutsal bir dağdır. Dinî törenleri, Tanrıya kurban törenleri, çocuğu olmayan kadınların dua etmesi, hastalara şifa için dileklerin dilenmesi Altay Dağı'nda gerçekleştirilmektedir (Artun, 2016: 120). Dede Korkut'ta kahramanlar sıkıştıkları anlarda canlı bir varlığa sesleniyormuş gibi dağlara seslenmektedirler, Âşık Garip dağlara seslenmekte, Köroğlu sefere çıkacağı zamanlardadağ başlarına bakmakta, sefer sırasında geçit vermeyen dağlarla karşılaştığında tepedeki evliyalara yalvarmakta, Ferhat Şirin için dağları delmekte, Emrah Selvihan'a ulaşmak için dağları aşmaktadır (Artun, 2016: 122).

Asya coğrafyasının dağlarının çoğu Türkçe ve Moğolca büyük ata, büyük hakan, mukaddes anlamlarına gelen *“Han Tengri, Bayan Ula, Buztağ Ata, Bayın Ula, Othon Tenere, Idık Art, Kayra, Kaan, Erdene Ula, Kuttağ, Nurata”* gibi adlara sahiptirler (Turan, 1998: 90-104). Göktürklerde de *“Budun, Inli, Iduk, Ötüken, Iduk Baş, Tamak Iduk”* adlı dağların hepsine *“Iduk yer su”* denildiği görülmektedir (Turan, 1998: 90-104). Türk destanlarında özellikle kozmogoni ile ilgili kısımlarında *“Kutlu Dağ”* adı milli kültürün önemli bir parçası hâline gelmiştir. Turan, bu konuda şunları ifade etmektedir:

“Menkıbeye göre Oğuzlar, bu taşa saygılı odluları sürece büyük bir devlet hâlinde yaşamışlar, fakat Buğra Han'dan otuz göbek sonra torunlarından Yuluntekin'in tahta çıktığı zaman Çinliler çok korktukları Türklerin kuvvet ve şevklerinin kaynağının Kutlu Dağ olduğunu anlayarak onları bu kaynaktan mahrum etmeyi düşünmüşlerdir. Çin fağforu Kiyeliyen adlı kızını Türk Hakanının oğluna vermeğe buna mukabil Kutlu Dağı istemeğe karar vermişlerdir. Yuluntekin Çin elçisinin bu teklifini kabul etmiş, Çinliler de kayayı parçalayarak memleketlerine taşımışlardır. Bu felaket üzerine Türkler dağlardan, taşlardan, vahşi hayvanlardan, memedeki çocuklardan göç göç diye hiç kesilmeyen bir ses işitmeğe başlamışlardır. Bir anda bütün sular kurumuş, bütün yeşillikler sararmıştır.” (Turan, 1998: 90-104). Yat bir tür kâhinliktir. Taşlarla yağmur ve kar yağdırılmakta, rüzgâr estirilmektedir.

Eski Türklerde bazı ağaçlara kutsal kabul edilmektedir. Şamanist kültürte kayın ağacının önemli bir yerinin olduğunu görmekteyiz. *“Takdis edilen ağaçlardan en şöhretlisi külte göre, kayın ağacı ‘atamız Ülgen’den anamız Umay ile gökten indirilmiştir. Minusin Türklerinin akidelerinde ardıc dumanlarıyla tütsülemek, temizlenme amacıyla yapılırdı.”* (Turan, 1998: 90-104).

Şamanist Türk boylarında dağ, su, ağaç-orman, kaya kültürleri eski Türk yazıtlarında “yer-sub” başlığı altında toplandığı görülmektedir: *“Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültürü Gök Tanrı kültürüyle ilgili bir kültür olmuştur. Hunların eski vatanı olan Yeni-si-şan yahut Şan-din-şan sıra dağlarındaki Han-yoan dağı Hunların her yıl Gök Tanrı’ya kurban kestikleri dağdı. Cuveynî tarafından tesbit edilen Uygur efsanesine göre Uygurların saadet ve bolluk sağlayan mukaddes dağları vardı. Bu dağa Kuttag denirdi.”* (İnan, 2000: 48).

Güney Sibirya’da Altay’daki Türk mitolojisinde Demir dağlara fazlaca rastlanmaktadır. Ögel, konu ile ilgili şu masalı anlatmaktadır: *“Meselâ çocuklar bir taya biniyorlar. Tay çocukları aldığı gibi Demir dağa götürüyor. Tanrı, Ak Han’ın çocuklarına fenalık gelmesin diye atın ayaklarını kılıç yapıyor. Bu sırada, Katay Han’ın 40 boynuzlu boğasına rastlıyorlar ve boğayı öldürüp, geri dönüyorlar. Bazılarına göre bu demir dağ, Ak-Deniz’in ötesinde bulunuyordu.”* (Ögel, 2014:554).

Günümüzde dağlarınağmurla ilgili uygulamaların gerçekleştiği yerlerden olduğu görülmektedir. Gücün ve güvenin sembolü olan dağ, eski Türklerde Tanrı ile bağlantı kurmak için araç olarak görülmüş ve burada Tanrı’ya çeşitli saçılar sunulmuştur.

6.5. Ağaç Kültü

Türklerin ağaca her zaman kıymet verdiği ve hayatının her aşamasında, yaşadığı her coğrafyada özellikle kutlu mekânlarla ağaçlar arasında bir ilişki kurduğu ve bunu da yaşattığı görülmektedir. En eski devirlerden günümüze dek Türk toplulukları arasında, kutsal kabul ettikleri yerlere, çevrelerine ve mezarların yanlarına ağaç dikmenin kutsal bir görev olduğunu düşünmüş ve buna inanmışlardır. Ağacın farklı birtakım özellikleri olduğunu ve bir gücü temsil ettiğini düşündüklerinden ağacı kutsal kabul etmektedirler. Orta Asya’da yaşayan Türk

toplulukları ile Anadolu’da yaşayan Türkler arasında kutsal ağaç ile ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kùltler halen yaşatılmaktadır. Türk toplulukları arasında belli ağaçların her yerde kutsal kabuledildiğı gör÷lmektedir. Türklerin geçmişten günümüze gelinceye kadar ağaca çeşitli mânâlar yüklediğı, ölümsüzlüğü simgelediğine bu sebeple ölülerini ve kendilerini koruyacağına inandıkları gör÷lmektedir. İnsanların özellikle yağmura ihtiyaç duyduklarında çeşitli törenleri, büyüleri yaptıkları gör÷lmektedir. Bunları yaparken de aşağıdaki örneklerde gör÷leceğı gibi en fazla ağaç ve su kullanmışlardır.

“Türklerde Ağaç Kùltü ve “Hayat Ağacı” adlı çalışmasında Seher Arslan, konuyla ilgili olarak hayat ağacının mitolojik sembollerin esas yapısını teşkil ettiğine, tabiat kanunlarına da uyum sağlayarak insanların hayatlarının çeşitli safhalarında onlarla bağ kurduğuna değinmektedir. Türklerde “Hayat Ağacı”nın Sibirya Tatarlarında “pay-yulang baypıxta”, Hakaslarda “payxazıng bay-akağaç”, Altaylılar ve Şorlarda “pay-guzug bay-sedir”-“pay-torum baydirek”, Karaçay ve Malkarlarda ise “Curtta jangız terek” şeklinde adlandırıldığı gör÷lmektedir. Dünyanın üç tabakasını temsil eden “Hayat Ağacı”nın kökleri, gövdesi ve dalbudaklarıyla, kozmik düzeyler arasında kurduğu ilişkinin bir sembolü olduğu ifade edilirken, Allah’ın “el-Hayat” sıfatını sembolize eden “Hayat Ağacı” yeşil kaldığı müddetçe dünyanın var olacağı düşün÷lmektedir. “Hayat Ağacı”nın sıradan insanlar tarafından gör÷lmediğine ancak Tanrı öğretisini bilenler tarafından gör÷lebildiğine, “Hayat Ağacı”nın tek, yalnız ağaç olduğuna ve kâinatın bel kemiğini oluşturduğuna inanılmaktadır. İnsanın kemikleri de “Hayat Ağacı”yla kişiselleştirilmekte, soy ağacı, soy kütüğü vs. insan ile “Hayat Ağacı” arasındaki bağ sembolize etmektedir (Arslan, 2014: 64).

Hayat ağacının, Türk düşünce sistemine göre, Tanrı tarafından, yer ile gök yaratıldığı zaman yaratıldığı, dallarının, budaklarının gümüşten, yapraklarının altın olduğu belirtilmektedir. Gövdesinden ve tepesinden sarı renkte bir sıvının aktığı, insanların ilk atası “kişi “Âdem”, “Er Sogotoh”, “Arı Han”, “yalungug kişi” hayat ağacının gövdesinden ve tepesinden çıkan usareyle beslendiğı ifade edilmektedir (Ergun, 2012: 195).

Türkler için hayat kaynağı olan ağaç, bereketin ve bolluğun, hayatın devamının sembolü olan yağmurun yağmasında önemli bir etkindir.

“Üç âlemi birleştiren kozmik eksen, hayat bahşedici, kötü ruhlardan koruyucu, vb. özellikleri olan kutlu ağaçlardan biri söğüttür.” (Ergun, 2006: 619-622). Kutsal mekânlardan bazıları söğüt ile sembolize edilmektedir. Türk kültüründe salkım söğüt Tanrı’nın kırbacı olarak kabul edilmektedir. Saha kamları “*calbur*” adını verdikleri ve yedi yerinden at kılıyla bağladıkları söğüt dalı ile ayin yapmaktadırlar. Anadolu’da hayvanların yularına bağlanan kısa ipe de “*çilbir*” denilmektedir (Ergun, 2006: 619-622).

Ergun, ayrıca söğüt ile anne-çocuk arasında bir bağ olduğunu, Türk dünyasında yapılan benzeri törenlerde bu bağın genellikle dile getirildiğini belirtmektedir. Nevruz, saya, çiğdem vb. bayramlarda benzer uygulamalar yapıldığını, bu tür bayramlarda köyü dolaşan gençlerin söylediği tekerlemelerde çocuk dileğinin ön plana çıktığını belirtmektedir.

“Çiğdem geldi kapıya
Yağ çıkarın yapıya
Varsa oğlan kızınız
Gelsin bize çapaya”(Ergun, 2006: 619-622)

Dörtlükler arasında da aşağıdaki dörtlük tekrar edilmektedir:

Sallallahu Muhammed
Geçmişlere rahmet
Ambarlara bereket
Köylümüze güç kuvvet” (Ergun, 2006: 619-622).

Karaçayların “*Çoppa*”sı ile Anadolu’nun “*Çömçe*”sinin aynı olduğunu belirten Ergun, aynı zamanda aynı mitolojik anlamı taşıdığını yani tanrı’nın kutunu sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Tanrı’nın kutunu taşıyan sopayı, söğüt dalını göğe kaldırma, atma mesajın Tanrı’ya iletildiğinin belirtisidir. Ergun, aynı zamanda, Uygarların tören sopasına “*yedi kat gök*” demeleri, Yakutların onu yedi-dokuz yerinden at kılıyla bağlamaları, tören sırasında onu göğe atmaları, kutsal mekân çevresinde yedi-dokuz defa dönmeleri bütün Türk dünyasında kutlu ağaç parçalarına yedi-dokuz kertik atmaları hep bu anlamdadır, demektedir (Ergun, 2006: 619-622).

7. Türklerde BayramlardaEğlence, Giyim ve Süslenme ile İlgili Unsurlar

Türkler hayatı ve gülmeyi seven, olumsuzluklar karşısında bile hayata sıkıca bağlı olan, eğlenmekten hoşlanan, hareketli, canlı, neşeli ve iyimser bir yapıya sahip olan bir millettir. Bu da bayramlarının şekillenmesinde ve bayramların ruhunda önemli rol oynamıştır. Bayramlarda at ve ok yarışları yapılmakta, güreşler tutulmakta, ayak topu oynanmakta, kımız içilmekte ve şarkılar söylenmektedir. Bayramlar bir şölen havası içinde geçmekte, bayram yerleri tam bir şenlik yeri olmaktadır. Bu bayramlara herkes katılmakta ve bayramı doyasıya yaşamaktadır (Koca, 2004: 30).

Türklerin tarihin her döneminde dinamik, hareketli ve canlı olarak kalmayı başaramış bir toplum olmalarına dair Koca'nın şu tespiti dikkat çekicidir. Koca, Kaşgarlı Mahmûd'un Divânı'nda 190'dan fazla yardımlaşma ve yarışla ilgili kelime bulunduğunu ve bu tür kelimelerin hiçbirini başka milletlerin sözlüklerinde görmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Eski Türklerde toplum hayatının “yardımlaşma ve yarışma” hâlinde geçtiğini, yardımlaşmanın, toplumu her zaman birlik, beraberlik ve dayanışma duygusu içinde tuttuğunu, yarışmanın da toplumun ilerlemesini sağladığını ifade etmektedir. Böylelikle Türk toplumunun tarihin her devrinde canlı, hareketli ve dinamik olduğunu belirtmektedir (Koca, 2004: 30).

Ramazan ve Kurban Bayramlarının ortak özelliklerinden birinin de toplu eğlenceler olduğu görülmektedir. Köylerde, kasaba ve şehirlerde özellikle çocuklar ve gençler bayram yerlerinde hep birlikte eğlenmektedirler. Bayram yeri olarak tarif edilen yer bir panayır yeri görüntüsündedir. Çeşitli şeyler satan satıcılar gelmekte, salıncaklar ve dönme dolaplar kurulmaktadır. Salıncağın hemen hemen her bayramda kurulduğunu ve bayramlarda eğlence araçlarından biri olarak kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

“... Bayram günü geldiği zaman artık millet camiden çıkıp da eve gelip yemek yiyiverse, hele çocukların gençlerin bayram âlemi... Şu yemek bitse de bir el öpsek, herkes bir kuruş verse, on para verse, yirmi para verse... Bir sarı, bir on para vardı. Yirmi beş tane zincirli, iplikli şekerlerimiz vardı. Yirmi beş tane ondan alırdık. Bayram yerlerimiz kurulurdu. Bayram yerlerinde salıncak, şimdi mesela lunapark diyoruz, bayram günleri mahallelerde, Pazar yerlerinde bayram yerleri kurulurdu.

Cambazlar yürürdü böyle tellerin üstünde. Efendim öyle her şeyiyle olurdu, gençlik bütün o bayram yerlerine giderdi...” (Çete, 1989).

“... Bayramlaşmalardan sonra güreşler başlardı. Eskiden çok güreşilirdi. Ufaklardan başlardı güreşmeye. Ondan sonra ihtiyarlar ziyaret edilir, elleri öpülürdü...” (Ateş, 2001).

Eskiden oruç tutanlar şayet sahura kadar uyumayıp, sahur yemeğini bekliyorsa teravih namazından sahura kadar geçen zamanı çeşitli eğlencelerle geçirmektedir. Özellikle İstanbul’da Direklerarası, Çemberlitaş, Şehzadebaşı Ramazan gecelerine has eğlencelerin başında gelen Karagöz ve orta oyunu gösterilerine sahne olmuştur. Köylerde ve kasabalarda Ramazan ayı boyunca kahvelerde âşıkların söyledikleri, onların atışmaları dinlenmektedir. Âşıklar saz ve türkü fasıllarından sonra birkaç gece süren uzun halk hikâyelerini anlatmak suretiyle bir geleneği bugünlere taşımışlardır.

“... Nevruz şarkılar söylenerek ve oyunlar oynanarak, neşe içinde geçirilmektedir... Bayram süresince oğlak oyunu, at yarışı yapılmakta, güreş, koç, horoz dövüşü gibi oyunlar oynanmaktadır...” (Ashirov- Hatunoğlu, 2015: 125-126).

Kaynak şahısların anlattıklarına baktığımızda bayramların insanlar, aileler ve o toplum, millet için özel anlamı olan anlar olduğu, bu özel anları da güzelleştirmek ve kalıcı hale getirmek için pek çok unsuru bayramın yapısına katma çabası içinde oldukları görülmektedir.

Türklerin hayatın her safhasında daima canlı, hareketli ve dinamik olmaları bayramların şekillenmesinde rol oynadığı gibi bu canlılık, bayramın ruhunu oluşturmuş, bayramın havasına uygun olarak giyim ve kuşamlarına da yansımıştır. Özellikle kıyafetlerinde bu canlılığı simgeler tarzda kırmızı, yeşil ve sarı rengin hâkim olduğunu görmekteyiz. *“Tüekta kurganında ortaya çıkarılmış olan bir prens (tigin) cesedinin üzerinde üst üste kırmızı, yeşil, sarı renklerde üç çeşit elbise giydirilmiş durumdadır.” (Koca, 2004:31).*

Yukarıda sözü edilen bu renkler Türklerin hayatının her döneminde varlığını koruyan renkler olmuştur. Osmanlı ordusunun bayraklarında yan yana bulunmaktadır. Özellikle kırmızının hâkim bir renk olduğunu görmekteyiz. Karahanlı ve Selçuklu hükümdarlarının bayrakları, tuğları, otağları kırmızı renktir. Kadınlar özellikle düğünlerde ve bayramlarda elbiselerine uygun kırmızı ve sarı

renkte çizmeler giymektedirler. Yarıştırılacak olan hayvanlar atlar, koçlar vb. sahipleri tarafından boncuklarla, kınayla süslenmektedir (Koca, 2004: 31).

Dinî bayramlarda da yeni ve temiz elbise giymeye özen gösterilmektedir. Özellikle çocukları sevindirmek ve bayrama mutlu bir şekilde iştiraklerini sağlamak amacıyla Ramazan ve Kurban Bayramlarında yeni kılık-kıyafet alınmaktadır. Alışveriş için bayramdan önce, arife günü de dâhil olmak üzere özel zaman ayrılmakta, hemen hemen tüm aile fertleri için bayrama özel giyim-kuşam alınmaktadır.

“...Annem her bayram bize yeni bir şeyler almaya gayret ederdi. Biz de tabii isterdik hâliyle, çocukluk heyecanı var. Zaten annemiz söylemeden biz de hemen kalkardık. O giysileri giyeceğiz, diye...” (Boylu, 1996)

“... Üstümüz, başımız tertemiz giyinilmiş, ayakkabılarımız gıcır gıcır her şey çok güzel... Akşam eve geldiğimizde annelerimiz bayramlıklarımızı yataklarımızın altına koymuş, çoraplarımızı, ayakkabılarımızı kaldırmış olurdu... O sırada annelerimiz bilere muhakka kına yakarlardı. Bayram geceleri o çok büyük bir sevinçti. Çok büyük bir eğlenceydi. Şimdi çocuklarımızın ellerine kına yaksak kabul etmezler. Keşke bizim bayramlarımız gelse. O kınaları yaktığımız zaman gece sabahlara kadar uyumazdık. Ellerimizde kınalar kurur da bu yataklara bulaşır, kınalarımız tutmaz diye böyle ellerimiz havada kalırdı. Sabah ezanları okunur okunmaz, o gece uyku tutmaz, annelerimiz bakır tasların içinde o kınalarımızı yakardı. Onu da abdestlikten aşağı dökmezlerdi, kına günah olur diye. Toprağa dökerlerdi. Saygıdan, sevap diye bilinirdi. Şimdi artık ahhh demekle yetiniyoruz...” (Ateş, 1993.)

“... Nevruz günlerinde herkes iyi dilek ve temenniler dileyerek ve bu duygularla güne başlarlar. Erkekler yeni elbiselerini giyerken kızlar da baharın yapısına uygun elbiseleri tercih etmektedirler. Gençler yeni kılık ve kıyafetler içinde geceleri uyumadan hikâye anlatarak ve şiir sohbetleri ederek geçirmektedirler...” (Ashirov-Hatunoğlu, 1985: 125-126)

8. Türk Kültüründeki Bayramlar ve Şenliklerle İlgili Yapılan Tasnif Çalışmaları

Türklerin hayatında her daim önemli bir yeri olan bayram, şenlik ve festivaller araştırılmaya değer konulardan biri olmuş ve pek çok araştırmacının çalışma konusunu teşkil etmiştir. Sözü edilen bu kavramların tanımlarının yanı sıra kutlanma sebepleri, zamanları, uygulama biçimleri vs. dikkate alınmak suretiyle değerlendirilmiş ve tasnife tâbii tutulmuştur.

Tuncer Baykara'nın *Türk Kültür Tarihine Bakışlar* adlı eserinde şenlik ve eğlencelerin şu şekilde sınıflandırıldığını görmekteyiz:

1. Kişisel, ferdî eğlence: İnsan hayatındaki önemli zamanlarda olur.

a. Ailenin oluşumu, düğün; “Kız göçürür toyu”; “evlenüü toyu”; en yaygın ve bilinen toy, eğlencedir. XV. yüzyıl insanı Ali Şir Nevai, Mizan'ül-Evzân'da “ceenge ki Türk ulusu zıfâf ve kız göçürür toyları da anı aylaturlar” diyor.

b. Çocuğun doğuşu; tabiatıyla sultan çocukları daha önemli; ad alması, ad konması; bu “beşik toyu” diye anılabilir.

c. Sünnet (ad alma, konma yemeği, artık sünnete dönüşmüştür.)

d. Mektebe başlama (4 yaş, 4 ay, 4 gün); bed-i besmele; amin alayı

e. Askere gitme ve dönme

f. Meslek sahibi olma; peştamal kuşanma, okulu bitirme.

Düğün ve insan hayatının devrinin yeniden başlaması;

Türkmenlerde toylar arasında oğul toyu (çocuğun doğumunda), galpak toyu (çocuğun ilk saçının kesimindeki toy) ve diş toyu (çocuğun yeni dişi çıktığında) da vardır; Kırgız'da uul-toyu küçük çocuk doğduktan sonra bir yaşındaki tuşay kesi; kız toyu, aynı olup, güyöğü ile evlenme toyu anlaşılır.

2. Toplumla ilgili şenlikler:

a. Takvime, zamana bağlı şenlikler:

1. Yılbaşı, Sultan Nevruz Eğlenceleri; “Nevruz (21 Mart) İç Asya Türklerinin en önemli toylarındandır.

2. Bahar, yaz ve çayır eğlencesi: Hıdırellez

3. Saban Toyu, yaz sonu, yaz başı, Zeki Velidî Togan’a göre (Hatıralar, 1969, 29) Nisanda sıra ile tertiplenirdi; bir tür çiftçilik bayramıdır. Ayrıca Başkurt köylerindeki yiyin (Togan, Hatıralar, 29).

4. Kar Bayramı (Baskurtlarda)

5. Hicrî takvime bağlı eğlenceler: Ramazan ve Kurban Bayramı

6. Diğerleri: Aş yani vefat eden bir kişinin ardından, bir yıl sonra verilen yemek...

b. Mahsul idrakleri: Üretim sevinci (tüşüm), bunlarda ayrıca “toy payı” vermek de bir gelenektir.

1. Hayvancılıkla ilgili olanlar:

a. Koru bozumu, Çayır-çoban bayramı, Trabzon Kadirga Yaylasında ot şenliği olarak bilinir.

b. İlk sütte, Türkmenlerde koyun-keçi sütü pişirilip konu komşuya dağıtılırdı.

c. Koyun-keçi kirkımı: Senede genelde iki defa olur ve Kırgızlarda yayla (caydoo) da toy verilir; S. Kazmaz’a göre, kirkım zamanı dağlarda yaylalarda konu komşu toplanır, şenlikler düzenlenir, eş dost, konu komşu çağırılır, birlikte yemek yenir, oyunlar oynanır, eğlenceler yapılırdı.

d. Yayla dönüşü

e. Kımız Bayramı (Yakutlar, Baskurtlarda Haziran başında)

f. Yoğurt bayramı

g. Kaz toyu: Baskurtlarda kışa hazırlık toyu

2. Ziraatla İlgili Bitkisel Şenlikler

a. Arpa Mahsulü İdraki Şenliği; arpa zeybeği

b. Harmanyeri Şenliği, buğday hasadı, ındır tarığı (taru)

c. Türkmenlerde yakın yıllarda Kasım ayında toptan bir hâsıl toyu yapılır olmuştur.

d. Bağ bozumu (üzüm, elma, armut, dut meyvelerin toplanma şenliği vs.) Kırgızlarda Yemiş-toyu

e. Hıyar Bayramı XVIII. yüzyılda, İzmir’de Sancak-burnunda, ilk hıyar mahsulü alındığındaki şenlik

f. İncir Bayramı

h. Diğerleri

3. Karmaşık Toylar

a. Saban Toyu, takvim ve üretim eğlencesi, yaz sonu, yay başı. 1990,93'te Haziran 11,14 gördüm (Kazakistan, Başkurdistan)

b. Nav Toyu, yeni gemi inşa edildiğinde Hazar Denizi kıyısında oturan Türkmenlerde vardır.

c. Ev, öy, tam toyu, yeni ev sahibi olduğundan, Türkmen, Kazak ve Kırgızlarda yapılır.

d. Diğerleri

3. Devlet hayatı ile ilgili şenlikler:

Bu şenlikler genelde etraf süslenip donatıldığı için olsa gerek “donanma” diye anılmaktadır.

1. Zafer şenlikleri

2. Fetih günü şenlikleri; Amasya'nın XI. yüzyıl sonlarındaki fetih günü, 1826 ertesine kadar kutlanıyormuş.

3. Cülüs-tahta çıkma (Keykubad'ın tahta çıkış şenliği: İbn Bibi) Bağımsızlık ve Cumhuriyet Bayramları

4. Şehzadelerin doğum, sünnet ve evlenme şenlikleri

5. Diğerleri (Baykara, 2009: 231-235).

Özkul Çobanoğlu da Hıdırellez ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında tören sınıflandırmasında yer vermiştir:

A) Geçiş törenleri:

- a) Doğum töreni,
- b) Ad verme töreni,
- c) Sünnet,
- d) Askere gönderme/karşılama,
- e) Hacı gönderme/karşılama,
- f) Evlenme/düğün,
- g) Ölü gömme ve yas töreni.

B) Kutlama törenleri:

- a) Dinî bayramlar,
- b) Millî bayramlar,

c) Sayılı günler.

C) Bereket törenleri:

a) Adak, kurban, saç,

b) Yağmur duası,

c) Koç katımı,

ç) Hıdırellez,

d) Kır gezintileri,

e) Yayla şenlikleri (Çobanoğlu, 2005: 58-59).

Pertev Naili Boratav da *100 Soruda Türk Folkloru* adlı çalışmasında, yukarıdaki tasnifte olduğu gibi bayramları farklı yönlerine göre sınıflandırmayı esas almıştır. Buna göre Boratav, bayramları yedi gruba ayırmıştır:

- 1) Katılanların dinlerine göre bayramlar
- 2) Resmî ulusluk bayramlar
- 3) Etnik nitelikte bayramlar
- 4) Kadın ya da erkek gruplarınca benimsenen bayramlar
- 5) Yaş gruplarına göre benimsenen bayramlar
- 6) Ekolojik öğelerin şartlandığı bayramlar
- 7) Köy bayramları (Boratav, 1999: 205-206).

Folklorumuzda önemli bir yere sahip olan bayram eğlencelerini Sakaoğlu ve Alptekin ise şu şekilde sınıflandırmaktadır:

“Dinî Bayramlar: Kurban Bayramı, Ramazan (Şeker) Bayramı

Millî Bayramlar: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı.

Mevsimlik Bayramlar:

Bütün Türkiye’de bilinenler: Nevruz Bayramı, Hıdırellez Bayramı

Bölgelere ve şehirlere ait olanlar: Mesir Bayramı (Manisa), Çiğdem Pilavı Bayramı (Yozgat), Çık Gör Bayramı (Siirt), vb.” (Sakaoğlu-Alptekin, 2004:379).

Bütün Türkiye’de Bilinenler: Nevruz Bayramı ve Hıdırellez, maddesi ile ilgili olarak da belirli bir yaşa gelmiş yetişkinlerin iştirak etmek suretiyle, uygulaması ile bu bayramları bildiklerini; gençlerin ise büyük bir kısmının uygulama açısından hiç görmediklerini sadece adlarını duyduklarını görmüş bulunmaktayız.

Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü adlı eserde, Pertev Naili Boratav'ın 1973 yılında yayımlamış olduğu *100 Soruda Türk Folkloru* adlı çalışmasında yapmış olduğu bayram ve oyunlarla ilgili olarak tasnif çalışmasının genel tasnif çalışmalarına katkı sağlayacağı ve bayramların tek bir yöne veya kurala göre kümelenmesinden ziyade çok yönlü kümeleme şeması uygulanmasının bayramların farklı yönlerinin belirtilmesine daha katkı sağlayacağı ifade edilmektedir (Özdemir, 2005:43).

Bu yaklaşımdan yola çıkan Özdemir, Boratav'ın bayramlarla ilgili yedi bölüme ayırmak suretiyle yapmış olduğu şu açıklamaya yer vermektedir:

1. Bayramlara katılanların dinlerine göre: Hristiyan bayramları, Müslüman bayramları vb... Her din birliğinin içindeki mezheplere göre de alt kümeler yapılabilir.

2. Resmî ulusluk bayramlar: 30 Ağustos Zafer Bayramı, Cumhuriyet Bayramı gibi... Bu kümenin bir alt kümesinde “yerli resmî bayramlar” toplanır: Kurtuluş bayramları gibi.

3. Etnik nitelikte bayramlar: Eskiden İzmir, İstanbul, Manisa gibi şehirlerdeki Afrika asıllı zencilerin kutladıkları “dana bayramları” gibi... Çingene Bayramı, Anadolu Yörüklerinin Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi'nde kutladıkları bayram...

4. Kadın ya da erkek gruplarınca benimsenen bayramlar: Kimi bayramlara erkeklerin önem vermediği, katılmadığı görülüyor. Örneğin, Hıdırellez törenleri, göze batacak kadar kadınların malı olan, onların daha çok katıldıkları, türlü törenlerle çeşitlendirdikleri bir bayramdır.

5. Yaş gruplarına göre benimsenen bayramlar: Kimi bayramları da sadece çocuklarla, bir yaşa kadar, kız veya erkek delikanlılar kutlarlar: Paskalya'ya rastlayan “betlem”..., çocukların ve genç kızların; “çiğdem pilavı”, erkek çocukların bayramlarıdır...

6. Kimi bayramlar da “ekolojik” öğelerin şartlandığı gösterilerdir: Koyuncu toplulukların “saya” bayramları; meyveci köy ve kasaba çevrelerinde üzüm, kiraz bayramları; göçebelerin “göç kutlamaları” gibi.

7. Köy bayramları (bir tek köyde düzenlenen bayramlar): Çoğu kez köyün yakınındaki yatacın ziyareti ile birlikte kutlanır. Ramazan ve kurban bayramlarında her köy, kendi köyünden ve mahallerinden davetlilerle yakın köylerden gelen

konuklarına yemek verir. Safranbolu’da bu gelenek “kolanga” diye adlandırılır... O köyler halkı, kasabadan davetlilerine yemek verir, bu vesile ile toplananlar türlü eğlenceler düzenlerlerdi (Özdemir, 2005: 43-44).

Ayrıca Özdemir, Boratav’ın ana kümelerin nasıl alt kümelere ayrılacağı ile ilgilendiğini, bu konuda mevsimlik/ekolojik bayramlar hakkında, “zaman ve yaşam” ölçülerine göre şöyle bir tasnif yaptığını belirtmektedir:

I. Özel Mevsimlik Bayramlar:

A. Çoban Bayramları Zinciri:

- a. Koç-Katılım
- b. Saya (davar yüzü)
- c. Döl

B. Ekinci, Meyveci, Bağcı Bayramları.

C. Göç Bayramları

II. Genel Mevsimlik Bayramlar:

A. Bahar Bayramları:

- a. Nevruz
- b. Çiğdem
- c. Betnem (Gâvur Küfrü ya da Kızıl Yumurta)
- d. Hıdırellez

B. Yaz – gün dönümü

C. Kış Yarısı, Yılbaşı (Özdemir, 2005:44-45).

Milli Folklor Araştırma Dairesinde kullanılan 100’lük kodlama sistemindeki “O” maddesi “*Oyun-Eğlence-Spor*”a ayrılmıştır. Sistem içindeki J maddesi diğer maddeler gibi Türk halk eğlenceleriyle ilgili unsurları içermektedir:

J Bayramlar, Törenler, Kutlamalar

J₁₀₀ Dinî Bayramlar

J₂₀₀ Millî Bayramlar

J₃₀₀ Kandiller

J₄₀₀ Kutsal Aylar, Günler

J₅₀₀ Hıdırellez

J₆₀₀ Nevruz

O Oyun ve Eğlenceler

O₁₀₀ Çocuk Oyunları

O₂₀₀ Büyüklerin Oyunları, Eğlenceleri

O₃₀₀ Geleneksel Sporlar

O₄₀₀ Oyuncaklar, Eğlence ve Spor Araç ve Gereçleri (Özdemir, 2005:45)

Kültür Bakanlığına bağlı bir diğer birim olan Araştırma, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı tarafından 1997 yılında yayımlanan Özel Günler Albümünde ise halk eğlenceleriyle ilgili olarak farklı bir kümeleme sistemi kullanıldığını görmekteyiz. Seksen ili kapsayan bu çalışmada eğlence kapsamında değerlendirilebilecek kültürel olaylar “Festival, Kurtuluş Günleri, Mahalli Kutlama Günleri, Önemli Haftalar, Panayırılar, Şenlik ve Fuarlar” şeklinde ana başlıklar hâlinde kümелendiği görülmektedir (Özdemir, 2005: 45).

Biçimlerini ve kurallarını geleneklerin belirlediği bayramlar çeşitli gösterilerden meydana gelmektedir. Doğum, evlenme ya da ölüm gibi olaylar sebebiyle gerçekleşen törenler ile bayramı ayıran en önemli özelliğin bu olduğu görülmektedir. Bayramların kutlanmasına bir ferdin vesile olmadığı görülmektedir. Doğum, düğün, ölüm gibi törenler için kişi ya da kişiler için toplanılmakta ve toplanma sebebine göre ya ağıt yakılmakta ya da eğlenceler düzenlenmektedir. Dinî bayramlar ve bahar bayramları geniş coğrafyalarda görülürken milli bayramlar bir milletin hep birlikte, ortak kutladığı bayramlardır. Bayramların çeşitli yönlerini görebilmek için tek bir kurala göre değil, çok yönlü olarak sınıflandırılması gerektiğini ifade eden Artun, şu şekilde bir tasnif yapmaktadır:

a) Bayramlara katılanların dinlerine göre:

Hristiyan bayramları, Müslüman bayramları vb.

b) Resmî (ulusal) bayramlar:

30 Ağustos Zafer Bayramı, Cumhuriyet Bayramı gibi.

c) Etnik nitelikte bayramlar:

Daha önceki dönemlerde İzmir, İstanbul, Manisa gibi şehirlerdeki Afrika asıllı zencilerin kutladıkları “dana bayramları” veya “çingene bayramı” vd. (Artun, 2016: 298).

Çalışmamız için yaptığımız araştırmalar neticesinde biz de bayramların milletlerin hayatında dönüm noktası kabul ettikleri anlar, tarihler ve dinleri doğrultusunda bayramlarını oluşturduklarını, şekillendirip bir bayram anlayışı

geliştirdiklerini ve kutladıklarını gördük. Buna göre şu şekilde tasnif yapmış bulunmaktayız:

1. Ritüel / Tabiat Kökenli Türk Halk Bayramları
 - 1.1. Nevruz Bayramı
 - 1.2. Hıdırellez Bayramı
 - 1.3. Yağmur Yağdırma Törenleri
 - 1.4. Mevsim Geçişleriyle İlgili Bayramlar
 - 1.5. Hayvancılıkla İlgili Bayramlar
 - 1.6. Ziraatla İlgili Bayramlar
 - 1.7. Göç Bayramları / Göç Şenlikleri
2. Din Kökenli Türk Halk Bayramları
 - 2.1. Ramazan Bayramı
 - 2.2. Kurban Bayramı
 - 2.3. Kandil Geceleri
3. Milli Bayramlar
 - 3.1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
 - 3.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı
 - 3.3. 30 Ağustos Zafer Bayramı
 - 3.4. 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı
 - 3.5. 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü

9. Literatür Çalışması

Türk dünyasında bayram ve şenlikler üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu başlık altında bayram ve şenlik konularına Türk kültürü açısından ışık tutan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Makaleler ve Bildiriler

Acıpayamlı, Orhan (1963). “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot’la İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXI (1-2), Ocak-Haziran, 1-39.

- Adal, O. S. Nisan (1961). “Savur’da Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (141), 2366.
- Adıgüzel, M. Sani. (2003). “Türk Edebiyatında Nevruz”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3,(1), 98-106.
- Adiloğlu, Adilhan (2004). “Karaçay-Malkar Türklerinde Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara. AKM Başkanlığı Yayınları. 275- 278.
- Akmataliyev, Abdıldacan (2001). “Kırgızlarda Nooruz (Nevruz)”. *Türk Dünyasında Nevruz. Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart. Sivas, 21-24.
- Alangu, Tahir (1947). “Yozgatta Çiğdem Pilavı”. *Ülkü*. 1, (6), 34-35.
- Alişar, Fahrettin (1992). “Bayramlar ve İçel’de Dinî Bayram Gelenekleri”. *Millî Folklor*. 15, 29-30.
- Alp, İlker (1988). “Ohri Türklerinde Martufal Âdetleri ve Martufal Mânileri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 2-6.
- Alptekin, Ali Berat (2011). “Çiğdem Pilavı Şenlikleri”. *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 226-228.
- Amanoğlu, Ebülfez Kulu (2001). “Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’nde Nevruz Çarşambaları”. *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart. Sivas, 25-32.
- Arnaut, Tudorka (1995). “Gagauzlar’da İlkyaz Bayramı”. *Bilge. Yeni Gün / 4*, 8-13.
- Aras, Enver (2002). “Türklerde Hıdırellez Geleneği”. *Millî Folklor*. 7 (54), (Yaz), 39-54.
- Arslan, Seher (2014). “Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1 (1), (Haziran), 64.
- Ashirov, Adhamcan A.-Hatunoğlu, Nurettin (2015). “Özbekistan’da Mevsimsel Bayramlar ve Özel Günler”. *Millî Folklor*. S. 105, (Bahar), 120-130.
- Aslan, Erkan (2015). “Karapapak-Terekeme Türklerinde Hıdırellez Geleneği”. *Millî Folklor*. S. 108, (Kış), 210-213.
- Ataman, Mustafa (1960). “Şivlilik”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (127), (Şubat), 2089.
- Aydın, Sıraç (1945). “Tekecik-Koç Katımı”. *Folklor Postası*. 1 (7), (Nisan), 8-9.

Aynakulova, Gülnisa (2007). “Türk Kültüründe Yada Taşı”. (Haz. M. Sabri Koz). *Yağmur Duası Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Aytaç, Pakize (2004). “Kültlerde Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 49-94.

Bakırcı, Nedim (2010). “Hıdırellez ve Niğde’de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları”. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 5/3, 855-864.

Barlas, Uğur (1990). “Karapınar Köyü Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, “Hıdırellez Özel Sayısı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Bayat, Fuzuli (2008). “Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Bağlamda Yeni Gün (Nevruz): Mitolojik Olgudan Mitolojik Kurguya”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1). 139-148.

Bayraktar, Zülfikâr-Saçkesen Ahmet (2012). “Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. (February) Volume 5, Issue 1, p. 49-61.

Bildirici, Yusuf Ziya (2017). “Türklerde Nevruzun Yeri ve Önemi”. *I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı*. 11-14 Mayıs 2017 Antalya. Ankara: Türklerin Dünyası Enstitüsü. 81-93.

Boratav, Pertev Naili (1993). “Hızır”. *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 457-471.

Boyras, Şeref (2002). “Nevruzla İlgili Yeni Yaklaşım Denemeleri ve Nevruzla Kehanet Yapma”. *Folklor/Edebiyat*. S.32, 287-296.

Bozkurt, İsmail (2013). “Kıbrıs’ın Mart Dokuzu”. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. 2013-1 (Ocak-Haziran). (Kıbrıs Özel Sayısı-I).

Caferoğlu, Ahmet (1956). “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (1), 65-75.

Caferoğlu, Ahmet (1939). “Anadolu ve Azerbaycan Çocuk Folklorunda Şamanizm Bakiyesi”. *Türklük Mecmuası*. 1 (2), 144-145.

Caferoğlu, Ahmet (1939). “Anadolu ve Azerbaycan Çocuk Folklorunda Şamanizm Bakiyesi”. *Türklük Mecmuası*. 1 (2), 144-145.

Candan, Mehmet (1961). “Kastamonu’da Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (140), 2342.

Cengil, Muammer-Tekin, Dilâ Baran (2016/1). “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15, (29), 33-63.

Cinlioğlu, Halis Turgut (1961). “Tokat’ta Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (138), 2304.

Çeltikci, Orhan (2014). “Türk Dünyasının Unsurlarından Çuvaş Türkleri Ve Halk İnanışları İle İlgili Tespitler”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1 (1), 80.

Çetin, Çulpan Zaripova (2004). “Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. (Kasım-Aralık), 123-143.

Çetin, Emrah (2009). “Türk Dünyasının Ortak Kültür Mirası: Nevruz”. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*. (Summer)Volume 2, Issue 1, p. 63-71.

Çetin, İsmet (2000). “Nevruz Kutlamaları ve Oyun”. *Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. (18-20 Mart 1999-Elazığ). Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Çobanoğlu, Özkul (1993). “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”. *Türk Kültürü Dergisi*. Y. 31, S. 361, (Mayıs), 288-298.

Demir, Necati (2001). “Orta Karadeniz Bölgesi’nde Nevruz (Mart Dokuzu)”. *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart 2001, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 59-66.

Demirci, Elif Şebnem (2015). “Türkiye’deki Yağmur Törenlerinde Suya Saçı Sunmayla İlgili Uygulamalar”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 8, (Ekim), 48-51.

Durmuş, İlhami (2004). “Eski Türklerde Zaman ve Takvimler.” *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Düzgün, Dilaver (Aralık 2014). “Türkiye ve Azerbaycan’da Sergilenen Bir Yağmur Ritüelinin Karşılaştırmalı Tahlili”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 53, 81-94.

Eraslan, Aylin (2015/4). “Antakya’da Yaşayan Özbeklerde Nevruz Bayramı ve Nevruz Tatlısı: Sümelek”. *folklor/edebiyat*. 84, 109-129.

Geldiyev, Gurbandurdi (2004). “Türkmenistan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Günay, Umay (1995). “Ritüeller Ve Hıdırellez”. *Millî Folklor*. 26, (Yaz), 2-3.

Hamarat, Zehra (2012). “Cemre Düşmesiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar”. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2(3), (Ocak), 165-200.

İpek, Birol (2012). “Kırgızistan’da Bir Nevruz Geleneği: Sümölök”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22(2), 34-44.

İsmail, Zeynep (1995). “Kazaklarda Nevruz Bayramı”. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*. 2 (8), 26-27.

İvgin, Hayrettin (1977). “Vezirköprü’de Dolu Kesme ve Bazı Gelenekler”. *Türk Folklor Araştırmaları*. S. 341, (Aralık).

Kamacı, Fatımatüz Zehra (2016). “İslâm Toplumunda Bayram Kutlamalarına Yön Veren Rivayetler: Hz. Peygamber’in Bayram Günlüğü”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*. S. 68, 79-108.

Karataş, İbrahim (2019). “Kültürel Miras Yapım Süreçlerinde Sembolik İyileşmenin Rolü: 15 Temmuz Örneği”. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*. 3(1), Haziran, 94-109.

Kartaeva, Tattigül, Habijanova, Gulnar (2017). “Kazak Kültüründe Nevruz ve Nevruznâme Bayramı Ritüelleri Özellikleri”. *Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 82,(Yaz), 107-124.

Kırzioğlu, M. Fahrettin(1959). “Koyuncu Türklerde Saya Şenliği ve Kars’ta Derlenen Sayacı Türküleri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (115), (Şubat), 1847-1850.

Koç, Mustafa (1957). “Bolayır’da Bahtiyar Oyunu”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (101), (Aralık), 1608-1609.

Köprülü, M. Fuat (1925). “Eski Türklerde Dinî-Sihri Bir Anane-Yağmur Taşı”. *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*. IV (I), 1-11.

Kuşçu, Emir (2011). “Kutsal Kavramını Yeniden Düşünmek: Mana Modelinden Düzen Nosyonuna Doğru”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 11 (3), 165-186.

Muratoğlu, Malik (1996). “Nevruz ve Onun Özbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi”. (Türkiye Türkçesine Akt: Mustafa Kalkan). *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*. 19-21 Mart. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Nerimanoglu, Kâmil Veli, Akt: Tuğrul Veli Kâmiloglu (2004). “Azerbaycan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (2006). “Türkiye’nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı”. *Millî Folklor*. Y. 18, S. 69, 5-14.

Oğuz, M. Öcal, (2014). “Çağdaş Kentte Bir Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü”. *Millî Folklor*. Y. 26, S. 101, 25-39.

Ögel, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi*. II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ögel, Bahaeddin (1984). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Polat, Kemal (2015). “Kırgızlarda Ramazan Bayram Etkinlikleri”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1 (1), 25-48.

Piyadeoğlu, Cihan(2010). “Gazneliler ve Büyük Selçuklular’da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları”. *Turkish Studies*. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5 / 4.

Sezen, Lütfi (1999). “İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez)”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S.12, 81-86.

Sütçüoğlu, Okay (2014). “Bir Anadolu Seyirlik Oyunu (Pingıdık) ve Ritüelin Çözümlemesi”. *Mediterranean Journal of Humanities*. IV / I, 261-274.

Taş, N. Fahri (2002). “Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar”. *Türkler*. C. 16, 352-362. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tavkul, Ufuk (2007). “Karaçay-Malkar Kültüründe “Gollu Toy” Geleneğinin Nevruz İle İlişkisi”. *Folklor-Edebiyat*, (4), 237-244.

Tekerek, Nurhan (2007). “Köy Seyirlik Oyunları, Seyirlik Uygulamalarıyla 51 Yıllık Bir Amatör Topluluk: Ankara Deneme Sahnesi ve Uygulamalarından İki Örnek: Bozkır Dirliği ve Gerçek Kavga”. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*. 24, 67-124.

Türkmen Fikret (2013). “Yer, Yer Değilken; Su, Su İdi” (Her şey Suydu). *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları.

Ülkütaşır, M. Şakir (1953). “Yakın Zamanlara Kadar Sinop ve Muhitinde Hıdırellez Gününe Ait Adetler Nasıldı?”. *Türk Folklor Araştırmaları*. Y. 4, 2 (44),(Mart), 695-696.

Kitaplar

Alptekin, Ali Berat (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Atalay, Besim (1999). *Divanü Lûgat-it Türk Dizini “Endeks”*. C. IV, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.

And, Metin (1974). *Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı* (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Balaman, Ali Rıza (1983). *Gelenekler Töre ve Törenler*. İzmir: betim yayınları, Halk Bilimi (Folklor) Dizisi: 1.

Baykara, Tuncer (2009). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı. 11-14 Mayıs 2017 Antalya. Ankara: Türklerin Dünyası Enstitüsü.

Boratav, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Çay, Abdulhalûk M. (1985). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Çay, Abdulhalûk M. (1990). “Hıdırellezin Anlamı”. *Hıdırellez Kültür Bahar Bayramı*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Çay, Abdulhalûk M. (1990). *Türklerde Bahar ve Bahar Bayramları*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:8.

Çay, Abdulhalûk M. (1990). *Türklerde Baharla İlgili Gelenekler ve Törenler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:8.

Çay, Abdulhaluk (1990). *Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Durdu, Bircan Kalaycı (2010). “Kütahya’da Dini Bayramlar ve Dini Günlerle İlgili Bazı Gelenek ve İnanmalar”. *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları*. Kütahya Valiliği Yayınları.

Elçin, Şükrü (1977). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*. İkinci Baskı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Elçin, Şükrü (1991). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Elçin, Şükrü, (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Genç, Reşat (1995). *Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz*. Ankara: AKM Yayınları.

Gönen, Sinan (2011). *Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları*. Konya: Kömen Yayınları.

Hadislerle İslam (2020). 4. Baskı. İzmir: T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü.

İnan, Abdulkadir (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdulkadir (2018). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kafesoğlu, İbrahim (2016). *Türk Millî Kültürü* (40. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kalafat, Yaşar (2007). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Ankara.

Kalafat, Yaşar (2012). *Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları Hattı*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kartal, Atila (2017). *Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*. Düsseldorf: Lap Lambert Academic Publishing .

Kırzioğlu, M. Fahrettin(1959). “Koyuncu Türklerde Saya Şenliği ve Kars'ta Derlenen Sayacı Türküleri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (115), (Şubat), 1847-1850.

Koz, M. Sabri (2007). *Yağmur Duası Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Mahmut, Enver-Mahmut, Nedret (1997). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Muazzez, Aliye (1930). “İstanbul'da Hıdrellez Merasimi”. *Halkbilgisi Haberleri*. S. 11, (Eylül), 187.

Ocak, Ahmet Yaşar (1999). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü, (Gözden Geçirilmiş 3. basım)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Öger, Adem (2013). *Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: BilgeSu.

Özbek, Mehmet (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*. 2. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özdemir, Nebi (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Peker, Selçuk (2016). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*. Konya: Kömen Yayınları.

Rahman, Abdulkerim (T. Y.). *Uygur Folkloru*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları / 250, Türk Dünyası Dizisi: 03.

Roux, Jean-Paul (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: İşaret Yayınları.

- Sakaoğlu, Saim (2003). *101 Türk Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Silahdaroglu, Fikri (1996). *Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması, Yusuf Has Hacip*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara. AKM Başkanlığı Yayınları.
- Türk Dünyasında Nevruz. Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart, Sivas.
- Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, "Hıdırellez Özel Sayısı"*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. (18-20 Mart 1999-Elazığ). Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*. 19-21 Mart. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*. 7 Kasım 1997. Ankara.
- Veren, Ergün (2019). *Kocakarı Soğuklarından Zemheriye Anadolu Halk Takvimi*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- Yugusheva, Nadya (2001). "Altaylarda Cılgayak Bayramı". *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 147-151.

Tezler

- Aktürk, Sema (2014). *Türkiye’de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bayır, Nuriye Yaman (2019). *XIX. YY’dan XX. YY’a kadar Türkistan Coğrafyasında Bayramlar ve Kutlamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

Bolat, Bengül Salman (2007). Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Durmaz, Uğur (2012). *Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Balıkesir.

Ersoy, İlhan (2008). *Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul’da Yaşayan Kırım Tatarlarında Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak Tepreş*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir.

Yavuz, Emrah, (2005). *Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ KÖKENLERİ, TÜRLERİ VE İNCELENMESİ

A. RİTÜEL /TABİAT KÖKENLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

1. Nevruz Bayramının Yapı ve Uygulamaları Bakımından İncelenmesi

Orta Asya bozkır kültürü içerisinde yaşayan eski Türk toplulukları özellikle hayvancılık ve tarım çerçevesinde gelişen hayat tarzlarından dolayı zaman anlayışlarını ve geleneksel davranış şekillerini de ona göre düzenlemişlerdir. Bu durumise kültür değerlerinin şekillenmesini ve ortaya çıkmasını sağlamış ve kendine has bir kültür çevresi oluşmuştur.

Avcılığın ve av kültürünün esas olduğu toplumun tarım kültürüne geçmesiyle toprağın getireceği bolluk ve bereket için çeşitli törenler yapılmaya başlanmıştır. Bu sebepten mevsim değişiklikleri de törenlerle kutlanmıştır. İslâmiyetin kabulünden önce Türk kültüründe kıştan sonra canlanan doğanın, ısınacak olan havanın getireceği güzelliklerin, bolluk ve bereketin sevinçle karşılandığı ve bu sebepten şenliklerin düzenlendiği ve bayramların yapıldığı görülmektedir.

Ekin ekme, hasat, koç katımı, bağ bozumu vb. törenlerin zamanları tabiatın durumuna göre belirlenmiştir. Bütün kış boyunca büyük bir özlemle ve sabırla beklenen bahar mevsiminin gelmesiyle tabiatın canlanması, çiftçilik yapanların ekin ekme dönemlerinin başlaması, hayvancılık yapan Türklerin sürülerini otlaklara çıkarmaları onlar için bayram anlamına gelmiştir.

Nevruz, Türk dünyasında ortak bir kültürel değer olmasından dolayı önemli bir yere sahip olup, Türk dünyasında ortak inanç biçimleriyle ve benzer duygularla yüzyıllardır Türk kültürüne has biçimlerde kutlanmaktadır.

Türkiye’de olduğu gibi Türkiye dışındaki Türkler arasında da büyük törenlerle ve coşkuyla kutlanan Nevruz Bayramı, 1991 yılına kadar küçük yerleşim merkezlerinde ve köylerde kutlanırken Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra resmî bayram olarak ve daha gösterişli törenlerle kutlanmaya başlamıştır.

Eski Türklerle İranlıların yılbaşı olarak kabul ettikleri Nevruz Farsça bir kelime olmakla birlikte “*yeni gün*” anlamında kullanılmaktadır. Nevruz, Türkler arasında yaygın kullanımıyla yeni gün anlamında kullanılmaktadır. “*Yeniliğe, yenilenmeye, yeniye*” vurgu yapmaktadır. Kutlamanın adının “*yenilenme*”den başka bir anlam içermemesi dikkat çekicidir. Aynı şekilde bu bayramın çok kere Türkler tarafından, *yenilenme* anlamlı, *köklem*, *yengi gün*, *yılbaşı*, *erkin kün*, *ulusun ulu küni*” adlarla kutlandığı bilinmektedir.”(Özdemir, 2006: 20).

Nevruz’un kelime anlamıyla ilgili olarak Hz. Ali, Irak’ta bulunduğu sırada, Nevruz günü kendisine ikram edilen tatlı münasebetiyle, “*Neyrûzüna külle yevmin*” (*Bizim Nevruzumuz her gün*) demiştir.” demek suretiyle her yeni günün Nevruz olduğunu ifade etmiştir (Adıgüzel, 2003: 99).

Nevruz günü Güneş’in Koç burcuna girdiği gün olup, takvim bilgisine göre Miladî 22 Mart’a, Rumî 9 Mart’a rastlamaktadır. On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde görülmekte ve vakti geldiğinde bayram olarak törenlerle kutlanmaktadır (Çay, 1985: 1). 31 Aralık gecesine bakıldığında doğal hiçbir değişiklik görülmemektedir. Bu sebepten 31 Aralık tarihinin yazılı kültürün, tabiattaki değişiklikler esas alındığında ise 21 Mart’ın sözel kültürün, geleneğin, doğanın yılbaşısının başlangıcı olduğu görülmektedir (Özdemir, 2006: 21).

Tabiattaki değişikliklerin her zaman dikkat çektiği, hayatın planması konusunda da ayrı bir önem arz ettiği ve zamanın belirlenmesinde belirli ölçülerin esas alındığı görülmektedir. Ömer Hayyam zamanında Selçukluların gün ve ay takvimini aynı anda kullandıkları belirtilmektedir. Güneşin hareketini esas alan bu takvime göre güneşin yerküre etrafında dönüşü 365,2422 güne, yani 365 gün, 5 saat, 48 saniye, 46 saliseye denk gelmektedir. Ay takviminin esası ayın yer küresi etrafında dönme zamanıyla 29,5306 güne, yani 29 gün, 12 saat 44 dakika 3 saniyeye eşit ve 12 ay 354 gün 8 saat 48 dakika 36 saniyeye eşit olmaktadır. İslâm dinini kabul edene kadar Arapların da ay ve güneş takvimini kullandıkları, 24 yılda 13 ay eklendiği ifade edilmektedir. 631 yılından başlayarak Peygamber Hz. Muhammed (sav) 13. ayı eklemeyi yasaklamış, ay takvimini kullanıma sokmuştur. Müslümanların ay takvimi 622. yılın 16 Temmuz’undan Hz. Muhammed’in (sav) Mekke’den Medine’ye hicret etmesinden başlayarak Hicri 12 aya bölünüp, güneş

takviminden 10 gün kısa, 100 güneş yılına 103 ay yılı denk olmuştur (Kartaeva-Habijanova, 2017: 110).

Selçuk Sultanı Melikşah tahta oturduğunda İsfahan'da yeni gözlemevi inşa ettirmiş ve takvimi tekrar oluşturmak için emir vermiştir. Yeni takvimi oluşturmak üzere Horasan'ın meşhur âlimleri Ömer Hayyam, Ebül Muzaffer El-İsfazari, Maymun İbn Necip El-Vasati vd. çalışmışlardır. 1079 yılında yeni takvim oluşturulmuş, yılın doğal hareketi hesaplanıp Nevruz Bayramı güneş ve ayın eşitlendiği 21'inden 22'sine geçtiği zaman olarak belirlenmiştir. Eski takvimle yeni takvim arasında 16 gün fark görülmüştür. Yeni takvimi oluştururken gözlemevinde gökyüzünde yıldızların yerini, hareketini belirleyen "*usturlap*" adı verilen astronomik bir cihaz yerleştirilmiştir. Böylece Nevruz'un kesin yeri belirlenmiştir. Kartaeva ve Habijanova, Ömer Hayyam takviminin iki özelliği olduğunu belirtmektedir: Birincisi onun doğruya daha yakın olduğu, ikincisi ise güneşin hareketini esas almasıyla ilgilidir (Kartaeva-Habijanova, 2017: 110).

Nevruz kelimesinin XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan Divanü Lügati't-Türk'te kullanıldığını, "*en-neyruz*" şeklinde geçtiğini ve eserde Nevruz kelimesi için ayrı bir madde ayrılmadığı görülmektedir. Kelimeye başka bir madde içinde "*pars*" maddesinde yer verilmektedir. Eserde "*pars*"ın iki ayrı anlamda kullanıldığı, bunlardan birincisinin "*yırtıcı hayvan*", ikincisinin "*Türklerin on iki yılından biri*" şeklinde yer verildiği görülmektedir. Kaşgarlı, bu maddeyi açıklarken, "*on iki hayvanlı Türk takviminde yılbaşı Nevruz günüdür*" demektedir (Adıgüzel, 2003: 99).

Uzun tecrübelerin eseri olan bütün bu bilgilerden yola çıkarak tabiatta herhangi bir uyanışın, canlanmanın olmadığı, insanoğlunun belki hayatta kalabilmek adını verdiği en zorlu mücadelelerin yaşandığı, kış ortasında yeni yılı başlatmak yerine; her şeyin yeniden can bulduğu, umutların yeşermeye başladığı mart ayı yeni yıl için iyi bir başlangıç ayıdır diyebiliriz.

Geçmişte yenilenme zamanları, toplu olarak eğlenildiği ve bu eğlencelerin inançla ve ritüellerle yoğrulduğu anlamını taşımaktadır. Nevruz, ritüellerle geleneklerin birleştiği yenilenmeyi, doğanın yenilendiğini anlatan bir bayramdır. Ritüellerin temel amacı bolluk ve bereketin olmasını ve sürekliliğini sağlamaktır.

Nevruz'un yapısını yenilenme oluşturmaktadır. Doğanın, kendi yapısı içinde yenilenmesidir. Toplumlar bu durumu kendi kültürleri içinde anlamlandırmakta ve kendi kültür dünyası içinde kutlamaktadır. Türkler de tarihin hemen her döneminde mutluluk, bolluk ve bereket getiren bu değişimi, dönüşümü kendi kültürel kimliğinin motifleriyle donatmış ve bu olayı bayram olarak kutlamıştır (Özdemir, 2006: 19).

Bugün kutlamakta olduğumuz Türk yılbaşı bayramının 12 Hayvanlı Türk Takvimine göre esas alındığı görülmektedir. Türk mitolojisinin ve Türk tarihinin kaynaklarının verdiği bilgilere göre bugün, Türklerin *Erkin Kün/Özgürlük Bayramı* adını verdikleri Nevruz'dur (Yıldırım, 1997: 2-3).

Nevruz'un çeşitli Türk toplulukları tarafından farklı isimlerle kutlandığını görmekteyiz. Nevruz, Novruz, Navruz, Sultan-ı Nevruz, Sultan-ı Navrız, Navrez, Navros, Navrıs, Noruz gibi adlarla Türk toplumları farklı adlar altında kutlamakta, törenler düzenlemekte, eğlenceler tertip etmektedir. Türk toplumlarında tespit edilen yılbaşı günü adları şöyle sıralanabilir:

Altay Türkleri Cılgayak Bayramı, Karaçay Türkleri Gutan, Sabantoy, Tegri Toy, Başkurt Türkleri Ekin Bayramı, İrte Yaz, Navruz, Kazan Türkleri ve Karakalpaklar; Ergenekon Bayramı, Nogay Türkleri Navruz, Saban Toy, Kumuk Türkleri Yazbaş, Uygur Türkleri Yeni Gün Tatarlar/Terekemeler Ergenekon, Bozkurt Bayramı adlarını kullanmaktadırlar. Ayrıca Doğu Türkistan Yeni Gün, Baş Bahar, Gagavuzlar İlkyaz adı verilirken Kazakistan'da Nevruz Bayramı, Nevruz Küce, Ulus Günü, Türkmenlerde; Teze Yıl, Kırgızistan'da Noruz, Özbekistan'da Nevroz Hakas Türkleri Cılsırtı, Ulu Kün, Çılpazı adları kullanılmaktadır. Kırım Tatarları Gündönümü-Navrez, Azerbaycan Türkleri, Türkiye Türkleri ve Tatarlar Nevruz adını kullanmaktadırlar. Babu Marta Körklü Marta, İlkyaz Yortusu, Yeni Yıl, Mart Dokuzu, Mereke, Meyram Nartukan, İsiakh Bayramı, Altay Ködürgeni, Bahar Bayramı, Yörük Bayramı, Mevris (Bildirici 2017:82), Yeni Kün, Yengi Kün, Yeni Yıl, Çağan, Nevruz/Navrız, Ulusting Ulu Küni, Ergenekongibi adların da kullanıldığı görülmektedir (Yıldırım, 1997: 2-3).

Anadolu'da, Sultan Nevruz, Nevruz Sultan, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Mart Dutması, Mart Bozması, Mart Kıрма, Yılbaşı Tutmak, Bahar Bayramı, Yörük Bayramı, Yumurta Bayramı, Yılsırtı, Bereket Bayramı, Kış Bitti Bayramı, Yıl Yenilendi, Kırklar Bayramı, Kırklar Bayramı ve Nevruz Çiçeği gibi adlarla bilinen

Nevruz, gelenekleriyle bütün Türk toplumunda yaşamaya devam etmektedir. Koç Katımı, Saya Gezme, Kışyarısı, Hızır Orucu, Kabayele Karşı Gitme, Hıdırellez, Eğrilce, Sıçancık, Ekin Salavatlama, Ildız (Yıldız) Sıçraması, Taş Taşa Kuytu Olması, Kapı Pusma, Yeddi Levin Gecesi, Baca Baca, Uşak Bayramı Günü, İltefi Anı, Tahvil Saati, Ölü Bayramı, Kalbur Üstü, Kara Çarşamba, Ahır Çarşamba gibi mevsimlik bayramların ve toplu törenlerin birçoğunun Nevruz ile ilgili olduğu görülmektedir (Şengül, 2006: 65).

Türklerin Müslüman olması ile birlikte bugün yani Türk yılbaşı yerini Nevruz'a ve Nevruz sözcüğüne bırakmış, Türkler İslamî kültür dairesi içinde Nevruz'u hayatlarında değer verdikleri bir bayram, yılbaşı olarak kabul etmişlerdir. Hayatlarında önem arz eden, dönüm noktası kabul ettikleri işler için başlangıç kabul edilen bir yılbaşı bayramı olmuştur.

Kıbrıs Türkleri bu bayramı "*Mart Dokuzu*" olarak kutlamaktadır. Gagauz Türklerinde Mart ayının ilk günlerinde "*Babu Marta*", "*Babu Evdokiya*" olarak adlandırılan bu bayrama detaylı bir şekilde yapılan ve gelenek hâline gelmiş olan temizlikle hazırlanılmaktadır. 22 Mart'ta da "*Nevroz*" ile baharın başladığına inanılmaktadır. Gagauzlarda 9 Mart tarihine denk gelen günlere "*Kırkmeçik*", "*Kırkoyoz*", "*Kırkkaşık*" denilmektedir. 11 Mart'ta kutlanan ilkyaz yortularından "*Ayoz Todur*" günü de gençlerin at yarışları yaptıkları bir bahar kutlamasıdır. Dağıstan'da ve Hazar Denizinin Azerbaycan ve Çeçenistan arasında kalan kısmında yaşayan Kumuk Türkleri'nde Nevruz, "*Navruz*" olarak ses değişikliği ile ya da "*Yazbaş*" olarak adlandırılmakta ve 21-22 Mart'ta kutlanmaktadır. Bölgede bu bayramın "*Yaransuvar*", "*Güneş Bayramı*", "*Everçin*" gibi adlarla da anıldığını belirtilmektedir. Karaçay- Malkarlar da bu bayrama "*Gollu*", "*Gutan*", "*Çoppa*", "*Altın Hardar*", "*Saban Toy*" gibi isimler vermektedir. Nogaylar bu bayrama "*Navruz*" derken, Kırım Türkleri ise "*Nawrez*" ve "*Kantar*" demektedir (Yıldız 2004:38). Güney-Batı Sibiry'a'da yaşayan Hakas Türkleri Mart ayına denk gelen "*Körük Ayı*"nın 21. gününü yılın ilk günü kabul etmekte ve bu gün için "*Çıl Pazı*" adını kullanmaktadırlar. Çıl Paza Altaylarda yapı bakımından Nevruz'a benzetilirken "*Cılgayak Bayramı*"nın 18-25 Mart arasında kutlandığını belirtilmektedir. Baltık'ın doğu kıyısında yer alan Litvanya'da yaşayan Karay Türkleri arasında da 15 Mart'a denk gelen ve yılbaşı olarak kabul edilen gün "*Atarış*

Ayı” diye adlandırılmakta ve Mart-Nisan ayının ilk gününe denk gelmektedir. Bugünde kışın uğurlanması ve baharın karşılanması ile ilgili âdetler uygulanmaktadır. Çuvaşlarda yeni yıl kutlamaları “*Kalım*” adıyla bilinmektedir (Yıldız,2004:37-39).

Uygur Türklerinde de Nevruz çetin kış şartlarının sona erip yeni bir başlangıcın, canlanmanın sembolü olarak görülmektedir. Aşağıdaki dördlük de bunu anlatır özelliğindedir:

*“Keldi Noruz yıl başi, ketti köngülning çirkini
Noruz diban kilurlar, hatunlarının türkini,
Güller kesip kız oğul egri koyar börkini,
Meclis kilip oynışar açur köngül mülkini,
Kaygu mihnetler ketip, yayraşur kündüz bu kün.*

(Yılın başlangıcı olan Nevruz geldi. Nevruz ayı gelir. Kadınlar salına salına gezinir. Kızlar başlarına güller takarlar. Gençler şapkalarını eğri takarlar. Meclis oyunu oynayarak, gönül mülkünü açarlar. Kaygılar, sıkıntılar kaybolup, gündüz şad olur bugün) (Rahman, T. Y: 124).

Eski çağlardan beri uzun süren ve soğuk geçen kış günlerinin ardından Sibirya’nın çeşitli yerlerinde “*Cılgayak Bayramı*” kutlanmaktadır. Kamlık inancına sahip olan bunu devam ettirmekte olan Altay Türkleri, tabiatla iç içe yaşamaya devam etmektedirler. Altay’da Nevruz bayramına “*Cılgayak*” denilmektedir. “*Cılgayak, yeni bir yıla sevinçle adım atmak (ayak basmak)*” anlamına gelmektedir. Altay Türkleri, bayramı genellikle Mart ayında dolunay varken kutlamaktadır. En güzel kıyafetlerini giyen Altay Türkleri düğünlerinde ve bayramlarında sarı, yeşil, ak, gök ve kırmızı renkleri kullanmaktadırlar. Bunlardan kırmızı ateşin ruhunu temsil ederken, beyaz karın, sarı güneşin, yeşil ise tabiatın rengini sembolize etmektedir. “*Jılgayak toprak, bitki, hayvan ve insanın dirilişinin simgesi, hayvanların, kuşların ve diğer canlıların karın altından kurtulup uyandığı zamandır. Cılgayak, halkın huzur ve mutluluk içinde bir yıl yaşamasını dileme bayramı...*” (Yugusheva, 2001: 148).

Nevruz, Yenisey-Orhun çevresinden Altaylara, Hun Türkleri’nin Avrupa’ya yürümeleriyle Macaristan’a Balkanlara, Hazar’ın güneyinden Anadolu’ya, Mezopotamya’ya kadar varlığını göstermiştir. Nevruz, İslamiyetin kabulünden sonra

da Abbasiler döneminde bir bayram olarak kutlanırken Sasanilerde olduğu gibi aynı zamanda da vergi toplama mevsiminin başlangıcı olarak da kabul edilmektedir. Selçuklular döneminde de kutlanan Nevruz, Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Nevruz ve Nevruziye âdetleri, II. Meşrutiyet'ten sonra terk edilmiş ve yerini mayısın ilk haftasında, 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez şenliklerine bırakmıştır (Turan, 1998: 90-104).

İslamiyet'i kabul eden Türk topluluklarında bu törenler dinî öğreti ile çatışmamak için sürgün avı, toy, şölen, yağ vb. gibi âdetlerden biri olarak devam etmiş, “*yeni yılın başlangıcı, yenilik, coşku, canlanma, uyanma, dirilme*” gibi nitelikleriyle günümüze bütün bir Türk dünyasının ortak kültür mirası olarak gelmeyi başarmıştır. Kayı Boyuna mensup Karakeçililer 21 Mart tarihinde Ertuğrul Gazi'nin türbesi etrafında toplanarak burada bayram yapmaktadırlar. Bu bayramın bir diğer adının da *Yörük Bayramı* olduğunu görmekteyiz (Şengül, 2006: 61- 63).

“*Hititler Döneminde Yozgat ve Çevresi Üzerine*”, adlı çalışmanın Nevruz Bayramı'nın Öncülü bölümünde Nevruz'un Anadolu topraklarında Hititler döneminde de görüldüğü şeklinde belirtmektedir:

“*Günümüz Nevruz kutlamasının bir öncülü olarak değerlendirdiğimiz ve birebir uyum gösteren AN.TAH.ŞUM (SAR) bayramı kutlamalarının neredeyse baş rolü oynayan kenti olmalıydı Alacahöyük. Otuz sekiz gün süren bu bayram kutlamaları sırasında ziyaret edilen kentler içinde Haitta, Haranaşşı, Hiiaşna, matilla, Pişkurunuwa Dağı, Tahurpa, Tapala Dağı ve Tipuwa gibi coğrafi isimler Alaca ile Yozgat “Nevruz Çiçeği” ile sıkı bir bağlantısının olduğunu düşündüğümüz ve “nevrüz çiçeği” olarak çevirdiğimiz AN.TAH.ŞUM kelimesi ve bayramı kutlamaları Çorum ve Yozgat bölgesinde günümüzde de yaşıyor aslında. Bu bahar bayramı kutlamalarında Hititler dünyası içinde dağlara çıkılması, kurbanlar kesilmesi, yemekler yenilmesi ve türbelerin ziyaret edilmesi çok önemli bir yer işgal ediyordu.*” (Karağuz, 2016: 26). Burada sözü edilen uygulamanın bugün bazı yörelerde Çiğdem Bayramı, Çiğdem Pilavı Şenlikleri olarak yaşatıldığını görmekteyiz.

Toprağın kış mevsiminden çıkıp, ilkyaz ile yeniden canlanışının Türk destanları içinde karşılığını Ergenekon'da görmekteyiz. Nevruz kutlamalarının bir diğer adının Ergenekon Bayramı olduğunu söyleyebiliriz. Bu isim geçmişten

günümüze kadar hâlen Türk dünyasında çeşitli Türk boyları arasında canlılığını korumaya devam ederken, aynı zamanda milletin destanların gücüyle birbirlerine olan güven bağını güçlendirdiği görülmektedir. Ebulgazi Bahadır Han'ın “Şecere-i Türkî” adlı eserinde naklettiği Ergenekon menkıbesi eski Çin kaynaklarının verdiği tarihî olayların bir yankısıdır. Ergenekon Destanı çoğu kaynaklara göre Büyük Hun Devleti döneminde teşekkül etmiştir. Hatta Çian Ken'in MÖ 119 yılında Çin İmparatoruna sunduğu bir raporda bu destandan söz ettiği bilinmektedir (Şengül, 2006: 62).

Orta Asya Türkleri arasında Nevrûz bayramı ile ilgili geleneklerin ve törenlerin bölgeye seyahat eden Batılı araştırmacılar tarafından tespit edildiği ve Batılı seyyahlardan Fransız Gabriel Bonvalot'ın 1881-1882 yılları arasında arkadaşı Capus ile Orta Asya'yı dolaştıkları ve gözlemlerini bir eserde topladıkları görülmektedir. Tespitler Orta Asya Türkleri'nde Ramazan ve Kurban Bayramı gibi bayramlar yanında “yılbaşı” bayramının da yapıldığı yönünde olup bu bayrama “Arsol” adının verildiği yönündedir. Bonvalot'un, Karşı'nın 30 km uzağında bulunmakta olan Yusuf Kuyuları mevkiinde böyle bir bayramın kutlandığını ve buna tesadüf ettiği yönünde açıklama yaptığı ifade edilmektedir (Çay, 1993: 71). Bu bayramda, yeni başlamakta olan 1299 hicrî yılının ilk gününün (yeni-gün) kutlandığı ancak bunun hangi gün ve ay olduğu yönünde herhangi bir açıklama yapılmadığı görülmektedir (Çay, 1993: 71). Kutlanmakta olan bugünü yazar “...güneye doğru ilerlerken ilkbaharın yaklaşmakta olduğunu fark ediyorduk.” ifadelerine ve 6 Nisan tarihli notlarındaki Amuderya bölgesinde Şirâbâd şehrindeki bayram eğlenceleri sebebiyle verdiği bilgilere dayandırmakta olduğu görülmektedir. Bonvalot'un verdiği bilgilerden yola çıkılarak sözü edilen yerde yılın ilk ayının eğlence olduğu, masalcıların ve cambazların gösteri yaptıkları, ilk gösterilerini şehirde yaptıktan sonra çevredeki yerleşme yerlerine gittikleri gerek dinî bayramlarda gerekse Arsol bayramında büyük at yarışları yaptıkları, bayram gecesinde büyük ateşler yaktıkları ifade edilmektedir. Ayrıca yılın ilk ayının her zaman eğlence ayı olduğu, bu ayın 20 Şubat'ta başlayıp 21 Mart Nevruz günü biten ay olduğu görülmektedir. Kırgız Türkleri'nde ise yılın gece ile gündüzün eşit olduğu gün yapılmakta olan Nevruz eğlenceleri ile başladığı görülmektedir. Kırgız takvimine göre koç burcunun gökte

görüldüğü ikinci gün yani 22 Mart, “Baş ay” denilen yeni yılın ilk ayının birinci günü olarak kabul edilmektedir (Çay, 1993: 71-72).

Zaman içinde Nevruz’un İslâmi bir mahiyet kazanarak şekillendiği görülmekte, İran geleneklerinin izlerine de rastlanmaktadır. İran’da Nevruz ile ilgili şunlara değinilmektedir:

Zerdüş İranlıların, Ferverdî ayının ilk günü olan Nevruz’u, yeni yılın ilk günü olarak kabul ettikleri ve bugünü bayram olarak kutladıkları görülmektedir. Bugünde altın “eşrefi”, gümüş “sefid” sikke kestirmekte, ateşler yakılıp, halk birbirleri üzerine su serperek eğlenmektedir. İran hükümdarları bugün dolayısıyla tebaya armağanlar dağıtmaktadır. İran hanedanlarından Ahemenidler zamanında (M. Ö. 558-M. Ö. 331) resmî yıl güneşin koç burcuna girdiği zaman, Nevruz ile başlamaktadır. Aynı geleneğin Sasaniler zamanında da devam ettiği görülmektedir. Halk Nevruz dolayısıyla büyük şenlikler yapmakta, bu bayram neşe içerisinde geçirilmektedir. Büyük eğlenceler düzenlenmekte, yenilip, içilmektedir. İranlılarda bunun dışında “mihican/mihrigân” gününün de olduğu görülmektedir. Bugünde de bayram yapılmakta, Nevruz bayramı âdetleri devam ettirilmektedir. İran geleneklerine göre Nevruz’a on dört gün kala bir bayram daha yapılmakta, buna da “Espendan günü” denilmektedir (Çay, 1985: 1-2).

Sasani Devleti’nin Müslüman Araplar tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte Nevruz geleneği Araplarda da görülmeye başlandığı belirtilmektedir. İran’da Nevruz bazı vergilerin toplanma zamanı olarak kabul edilmektedir. Bu durum Araplarda da devam etmiştir. İslâmiyetin kabul edildiği ilk devirlerde İran’da, Irak ve Cibâl’de iki ayrı tarih görülmektedir. Bu tarihlerden birinin 18 Haziran olduğu ifade edilmekte, Hamza al-İsfahani’ye göre Hicretin birinci yılında Nevruz, 18 Haziran gününe tekabül etmektedir. Müellifin bunu yanlışlıkla 1 Zilkade olarak kabul ettiği ve buradaki yanlışlığın her dört yılda bir günün unutulmuş olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Başka bir görüşün de vergilerin daha önce toplanmaya başlamış olması, bu yanlışlığın devletçe benimsenmesine sebep olmuş olabilir, şeklinde olduğu görülmektedir. Abbasiler döneminde, Nevruz’un hasat mevsiminden çok önce olmasının vergi toplanmasında bazı sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olduğu belirtilmekte ve Halife el-Mütevekkil zamanında, Nevruz 17 Haziran’a alındığı ifade edilmektedir. Bu değişikliğin vergi memurlarınca benimsenmediği, Halife el-

Mu'tazid zamanında tarihin tekrar değiştirildiği ve 11 Haziran günü Nevruz günü olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Bununla birlikte Mu'tazid Nevruz'da yapılan törenleri özellikle sokak gösterilerini, at oyunlarını yasakladığı fakat bu yasağın da kısa süreli olduğu belirtilmektedir. Daha sonraları Sultan Melikşah zamanında Nevruz güneşin koç burcuna girdiği gün olarak yeniden kabul edildiği görülmektedir. Selçuklular'dan sonra kurulan Türkmen beyliklerinde de Nevruz, güneşin koç burcuna girdiği gün olarak kabul edilmiştir(Çay, 1985:11-13).

“Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları”adlı çalışmasında Piyadeoğlu, diğer araştırmacıların da ifade ettiği gibi Nevruz'un gece ile gündüzün eşit olduğu yılın ilk günü olan 21 Mart gününde kutlandığını belirtmektedir. Fakat Nevruz'un 21 Mart'ta kutlanmasının Sultan Melikşah'ın Takvim-i Celâli'yi yaptırmamasından sonra olduğunu yani Gazneliler dönemi ile Sultan Melikşah'tan sonra Selçukluların kutladığı Nevruz'un tarihinin aynı olmadığını ifade etmektedir. O zamana kadar Hût (Balık) burcunun yarısında kutlanmakta olan Nevruz'un Takvim-i Celâli'den sonra Hamel (Koç) burcunun birinci gününde kutlandığını da zikretmektedir (Piyadeoğlu, 2010: 1414).

Eski İran takvimine göre de “yılbaşı” baharın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. “Selçuklu hükümdarı Celaleddin Melikşah'ın yaptırdığı takvimde de Nevruz (Takvim-i Celâli) bulunmaktadır. Burada Nevruz İran Nevruz'undan 6 gün sonra gelir.” (Devlet, 1999: 1).

Türkler Nevruz'u “Nevruz-ı Sultanî”, “Sultan Nevruz” veya “Sultan Navruz” adıyla anmakta ve kutlamaktadırlar. Türkler bugünü bir kurtuluş günü olarak görmüş ve ayrıca “Ergenekon” veya “Bozkurt” bayramı olarak da adlandırmışlardır. Nevruzun doğuşu ile ilgili çok çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Zerdüş döneminde Cemşid'in Azerbaycan'dan geldiği ve burayı çok beğenerek burada taç giydiği ve bu esnada taca ışık vurunca o günün Nevruz olarak anılması ile ilgili olduğu şeklindedir. Bir diğer rivayette yine Cemşid'in attığı ok taşla çarpınca çıkan kıvılcımla ateş çıkmış ve böylelikle insanoğlu ateşi bulmuştur. Diğer rivayetlerin ise, Tanrı yeryüzünü Nevruz günü yaratmıştır, Hz. Âdem çamurdan o gün yaratılmıştır, Hz. Nuh tufanından sonra ilk defa o gün karaya ayak basmıştır, Hz. Yusuf o gün atıldığı kuyudan kurtarılmıştır., Hz. Musa Kızıl Deniz'i o gün geçmiştir, balık tarafından

yutulan Hz. Yunus o gün karaya bırakılmıştır, şeklinde olduğu görülmektedir (Devlet, 1999: 1).

Kazak Türklerinin anlattığı Yaratılış efsanelerinin bir diğeri ise; “*Yüce yaratıcı Casagan (Yaratıcı Tanrı), kara toprağı gök öküzün üstüne yüklemiştir. Yuvarlak yer öküzün üstünde iyice yerleşememiş, tekrar tekrar yuvarlanıvermiştir. Yüce Yaratıcı onu iyice yerleştirmek amacıyla yerin üzerine büyüklü küçüklü dağlar, inişli yokuşlu ovalar, yaratmıştır. Böylece yer ile mavi gök bir düzene oturtulduktan sonra ikisi arasındaki karanlık mani olmuş.*” şeklinde olmakla birlikte Nevruz’da kesilmekte olan kurbanın mitik köklerini göstermesi bakımından önemli olduğu görülmektedir: “*Töre aytıslarından olan ölü ve diri aytısının da yaz ve kışı temsil ettiğine inanılmaktadır.*”, “*Akan Sari Avılı’nda Nevruzla ilgili bir oyunda da (Merekelik Konçerti) Nevruz, Karaşas’ın ağzından “Ak tüyenin karnı jarılğan kün” (Bereket günü) olarak ifadesini bulur.*” (Çetin-Çetin, 2004: 286).

Firdevsî’nin de Şehnamesinde Nevruz’u Cemşid’e bağlamakta olduğu görülmekte, Firdevsî’nin şu ifadelerine yer verilmektedir:

“*...Cemşîd’in üzerine mücevherler saçtılar ve bugüne Nevruz adını verdiler. Yeni yılın ilk günü olan Ferverdîn ayının birinci gününde insanın vücudu zahmet ve kinden kurtulur. İleri gelenler, bugünü sevinçle kutlamak için şarap ve çalgı getirttiler, çalgıcılar topladılar. İşte Nevruz denilen bu mesut gün o zamandan, o padişahın yadigâr kalmıştır.*” (Piyadeoğlu, 2010: 1414).

Başka bir efsaneye göre:

“*Fars memleketlerinin eski devirlerdeki tanrısı İzid, güneşi yaratırken ona özel bir ilgi ve merhamet göstermiştir, güneşe sürekli hareket hâlinde olmasını buyurmuştur. Güneş, yıllık dönüşünde her yıldız bir ay içerisinde geçip gitmektedir. On iki yıldızdan birinin yıl mevsimine ilk girmiş olduğu gün, gece ile gündüzün eşitlendiği, baharın başlangıcı olarak hesaplanmıştır. İran padişahları tam da bu günü özel bir şekilde kutlamak için herkese “Bayram günü” olarak duyurmuşlardır. Bu efsaneye göre fars ülkesinin ilk padişahı Kayumars tahta geçince yılın her ayı ile gününün isimlendirilmesi, insanların haberi olsun diye yıllık oluşturulması konusunda emir vermiştir... Yılın başı sayılan bayram gününü “Nevruz” olarak Cemşid Paşa adlandırmıştır... Daha sonra Cemşid soyundan çıkan Afridun onu öldürerek tahta geçer (onun hükümdarlığı 500 sene sürmüştür). O tahta geçtiği gün*

meyir ayının 21'ine (günümüzde eylüle denk gelen aydır) denk gelen Mehregan bayramını, yani Sabantuy bayramını ilan eder. Zakhak'ın eziyetinden kurtulan halk, bu günü özel günlerin başlangıcı olarak kabul edip, kutlar.” (Kartaeva-Habijanova, 2017: 108-109). Nevruz kutlamalarının Afridun'un hükümdarlığı sırasında da devam etmekte, daha sonra Afridun'un tahtını oğulları Tur, Selim ve Eraj'a miras bırakmaktadır. Ayrıca şunlar belirtilmektedirler:

“... Güştisap padişah, Saratan (yaz başı) dönemi çiftçiler için bereket ayı, vergi ödemeleri için de uygun bir dönemdir diye, bayramı bu gün olarak belirler ve dört yılda bir defa tekrarlanan Kibise yılını (artık yıl, 4 yılda bir defa yaşanan, şubat ayının 29 gün olduğu zaman birimidir) da hesaba katmak, Nevruz'u yazın kutlamak, İskender Zülkarneyn dönemine kadar devam edip, onun döneminde bu gelenek sona ermiştir.” (Kartaeva- Habijanova, 2017: 109).

Nevruz ile ilgili kaynaklara bakıldığında Araplarda bu geleneğin olmadığını İran'dan Araplara “Neyrûz, Nayruz” şeklinde geçtiğini, gece ile gündüzün eşit olduğu gün anlamında “Birinci itidaliyûn”, sonbahardaki gece ile gündüzün eşit olduğu güne ise “ikinci itidaliyûn” dediklerini görmekteyiz (Çay, 1985:6).

Nevruz, İslâmiyet'ten önceki dönemde Gök Tanrı inancı etrafında şekil alan bir olgudur. Baharın gelişi, tabiatın canlanması için Türkler arasında Tanrı'ya şükran ifadesi olarak törenlerle kutlanmakta olan ve özel kabul edilen bir gündür. Yıllarca bir arada aynı coğrafyada yaşayan Türkler ve Farslar birbirlerinin kültürlerinden etkilenmişler ve Türkler uzun yıllar boyunca hükümlanlık sürdürdükleri hem İran coğrafyasını etkileyerek hem de kendileri etkilenerek Nevruz ile ilgili inanç ve geleneklerde benzerliklerin oluşmasına katkı sağlamışlardır.

Yılın ve baharın ilk günü olarak kabul edilen Nevruz ile ilgili olarak başta *Şehname* olmak üzere pek çok kaynakta bilgiler mevcuttur (Genç,1995: 17). İran'da Sâsanîler zamanında da Nevruz yılbaşı olarak kutlanmış, şenlikler ve eğlencelerle karşılanmıştır. Fars kültüründe sonbaharın girişinde sonbahar bayramı olarak kutlanan bir de *Mihriğan* bayramı vardır (Özçelik, 1999: 8).

Gazneliler döneminin önemli eserlerinden bir olan Zeynû'l-ahbâr'da Mecusîlerin bayramı olarak otuz altı bayram adının geçtiği görülmekte, bu bayramların İran takviminde yer alan aylarla ilgili olduğunu belirtilmektedir. Dinî

bayramların dışında üç önemli kutlamanın olduğunu, bunların Nevruz, Mihrigân ve Sede adı ile anıldığı zikredilmektedir (Piyadeoğlu,2010:1413).

Orta Asya Türkleri arasında da Nevruz arifesinde yüzyıllardır kutlanılmakta olan “*cuft baroron töreni*” vardır. Köyün en yaşlı olan ve saygı duyulan kişisi öküzlerin çektiği sabanla toprağı yarmakta, ilk izi açarak böylelikle töreni başlatmış bulunmaktadır. Tören bütün çevre halkının da katılımıyla gerçekleştirildiği için mahallî bir bayram olarak kutlanmaktadır(Çay, 1990: 10-14).

Bektaşilere göre Nevruz, Hz. Ali’nin doğum günüdür. Hz. Ali ile Hz. Fatma’nın evlendikleri gün Nevruz’dur. Şialara göre ise, Hz. Ali’nin Peygamber tarafından halife ilan edildiği gün Nevruz’dur. Alevi inançlı olmalarına rağmen Naldöken Tahtacı Türkmenlerinde Nevruz, ölülerin yedirilip, içirilip, eğlendirildiği gün olarak kabul edilmektedir. Alevilerde görülen rivayetin ise “*su doluana*” inancı ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu inanışa göre Balkan Türk Bektaşilerinde yol piri “Hünkâr”, iş piri ise “*su doluana*”dır. Su dolu ana bütün Arnavutluk’taki suların kaynaklarına hükmeden birisidir. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, su doluana’yı, Kırşehir’den Balkanlara göndermiştir. Su doluana, her yıl Nevruz’da güneş doğarken sudan çıkmakta ve parmaklarıyla saçlarını taramaktadır. Bu rivayet Türklerdeki su kültü ile doğrudan ilgilidir (Çay, 1985:8).

Türklerde görülen en önemli rivayet bugünün Ergenekon günü olması ile ilgilidir. Bununla ilgili olarak Ebulgazi Bahadır Han’da görülen Ergenekon Destanı gerek meydana gelişi gerekse içinde barındırdığı ritüelleri ve uygulamaları ile temel teşkil etmektedir.

“Türk illerinde Kök-türk oku ötmeyen, Kök-türk kolu ulaşmayan bir yer yoktu. Bütün kavimler birleşerek, Kök-türkler’den öç almak için yürüdüler. Türkler, çadırlarını, sürülerini bir yerde topladılar; çevresine hendekler kazdılar, beklediler. Düşmen geldi. Vuruş başladı. On gün vuruştular. Kök-türkler üstün geldi...(Çay, 1985: 9-11).

Ergenekon Destanı, MS 840 yılında yaşanan vak’alardan sonra kuzey-doğuya göç ederek Moğol kabileleri arasına karışmış olan Cengiz Han’ın atası olan Şato Türkleri arasında diğer Göktürk gelenekleri ile yaşamıştır (Çetin, 2004: 95).

“Göktürklerle İlhan padişah olmuştu. Moğolların hanı da Sevinç handı. Göktürkler o taraftaki bütün kavimlerden daha kalabalık oldukları için hepsine

hükmetmekteydiler. Sevinç Han diğer illeri kandırdı. Hep birden Türklere karşı ayaklandılar. Nihayet hile ile onları yendiler. Toplu olarak yaşayan Türkleri düşmanları ortadan kaldırdı. İlhan'ın Kıyan adlı bir oğlu ve Tokuz adlı bir yeğeni vardı. Bu iki kişi, hanımlarıyla düşmandan kurtulup kaçtılar. Kaçtıkları yerde at, koyun, deve gibi hayatlarını sürdürmeye yardım edecek hayvanlar bulunmaktaydı. Kıyan ve Tokuz aileleri ile birlikte buldukları hayvanları alarak, sarp bir dağ içinde, kar yığılı bir dağa ulaştılar...”(Çetin, 2002: 95-96)

Kazan Türklerinin Nevruz'u pek bilmedikleri görülmektedir. Yalnız, Kazan Türklüğünün ataları kabul edilen İdil Bulgarları / Volga Bulgarları arasında, Bulgar kahramanları ile ilgili destanlar yanında bir de “Nevruz Beyiti” bilinmektedir. Kazan Türklerinin âlimlerinden olan Ş. Mercanî nevrüz beyitlerinin geniş bir alana yayıldığını bildirmektedir. Ş. Mercanî'ye göre Nevruz Bayramı 2000 yıl öncesinde kutlanmaya başlanmış, önce Tacikistan Tatarları arasında daha İdil boyu Tatarları arasında yaygınlaşmıştır. Çarlık rejiminin Ruslaştırma ve Hıristiyanlığı zorla kabul ettirme çabaları karşısında özellikle “Nevruz Beyiti” ve “Yedi-kız beyiti” gibi destanların Türklük şuurunu ayakta tuttuğu belirtilmektedir. Aşağıdaki Nevruz Beyiti XIX. yüzyılın sonunda tespit edilmiş ve yayınlanmıştır (Çay, 1985: 81-82).

“Şöker aldım Hudaga,
Salavatım anlarga,
Möhemmed Mustafaga,
Nevruz möbarek bad.
Rıza buldum kazaga,
Sabır itdem belaga,
Oçrasam devaga,
Nevruz möbarek bad.
... (Çay, 1985: 82-102).

Bu rivayetlerin bir diğerine göre, Zerdüştlük dininde iyilik tanrısı Ahura Mazda, bahar ve yaz aylarında, kötülük tanrısı Ahriman ise kış ve güz aylarında hükümdarlık yapmaktadır. Baharın birinci günü iyilik tanrısının kötülük tanrısını bozguna uğrattığı kutsal gün diye bayram ilan edildiği ifade edilmektedir ve bugün Nevruz gününe denk gelmektedir. Nevruz hakkında değişik mit ve rivayetlerden söz

eden Ashirov ve Hatunoğlu, örnek olarak, Ebu Reyhan el-Biruni'nin Nevruz hakkında söylediklerine şöyle yer vermektedir:

“Nevruz dünyanın başlangıcı ve yaratılışının ispatıdır. Bugün Allah hareketsiz duran felekleri harekete geçirmiştir. O güneşi yaratmıştır. Böylece zamanda saklı olan yıllar, aylar, günler ve diğer dilimler ortaya çıkmış, hesaplar onlardan başlanmıştır.” (Ashirov-Hatunoğlu, 2015:124-125).

Uygur Türkleri arasında İlk Yaz/Bahar Bayramı'nın 7. yüzyıldan beri kutlandığı bilinmektedir. Uygur Türkleri arasında 21 Mart'ta kutlanan ilkyaz bayramı Buku Kağan efsanesine bağlanmaktadır:

“Kara Kurum çaylarından sayılan iki nehir vardı. Bunlardan birine Toğla ve diğerlerine de Selenge adı verilirdi. Bu nehirler akarak, Kamlancu adlı bir yerde birleşirlerdi. Bu iki ırmağın arasında iki tane ağaç vardı. Bu ağaçlardan biri fusuk ve diğeri de Farsların naj dedikleri ağaca benziyordu. Kışın bile bunların yaprakları servi gibi dökülmezdi. Meyvesinin tadı ve şekli ise, tıpkı çam fıstığınıninkine benzerdi. Öbür ağaca da Tur ağacı derlerdi. Bu iki ağaç da iki dağın arasında yetişerek büyümüştü...” (Çetin, 2004: 96).

Ömer Hayyam'ın *Nevruzname* adlı eserinde Acem padişahları tarafından kurulan sofraların Nevruz günü daha zengin olmasına özen gösterdikleri belirtilmektedir. Bu sofralara değişik çorbaların, kavurmaların, helvaların, içecek ve meyvelerin konularak süslendiği ve katılanlara ikram edildiği ifade edilmektedir. Nevruz günü padişah sofrasına buğday, darı, mısır, nohut, susam, farklı ağaç dallarından oluşan yedi demet, nar, ayva, vb., yedi tabak, gümüş ve altın para konulmaktadır. Padişaha Hindistan cevizi ve şekerden yapılan bir tatlı ikram edildiği, onun da bu ikramı yeni sağılan süte hurma eklemek suretiyle yediği belirtilmektedir. Nevruz günü güneş doğarken konuşmadan önce üç kaşık bal yemektirler. Nevruz günü insanların hayatımız tatlı olsun diye birbirlerine şeker ve tatlı ikram ettikleri ayrıca içecek ikram ederken de bu yıl su bol olsun diye birbirlerine su serperek su serpme âdetlerini yerine getirdikleri görülmektedir (Ashirov-Hatunoğlu, 1985: 125).

Selçuklularda Nevruz Bayramı'nın eğlencelerle kutlandığı, şenliklerin yapıldığı, Nevruz'a özel yemeklerin pişirildiği, hediyelerin alınıp verildiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde de Nevruz'un canlı bir biçimde kutlandığı görülmektedir. Çeşitli kaynaklarda padişahların Nevruz tebriklerini kabul ettiklerini,

halkın arasına katılmak suretiyle Nevruz coşkusuna ortak olduğunu ve padişahın katıldığı bu törenlere de Nevruz-ı Sultânî denildiğini görmekteyiz. Saray hekimbaşları tarafından hazırlanan ve içinde kırk bir çeşit baharatın olduğu Nevruziyeler de başta padişah olmak üzere bütün saraya ikram edilmektedir. Nevruziyeler yazmak suretiyle padişahın Nevruzunu kutlayan Klasik dönem şairleri, şiirlerinde baharın gelişini, çiçeklerin açmasını, tabiatın canlanmasını ve bu sebepten yapılan şenlikleri anlatmaktadırlar (Şengül, 2006: 63).

“XIX. Yüzyıl Sonu Osmanlı Belgelerine Göre Dinî Bayram ve Nevruz Tebrikleri” adlı çalışmada Ahmet Cevdet Paşa’nın Nevruz Tebriğine şu şekilde yer verilmektedir:

“Nevruzunuz mübarek olsun. Bu sene bilmem Nevruziye aldınız mı? Burada Nevruzun ne demek olduğunu bilen yok. Nevruzu arayıp soran yok. Fakat Nevruza benzer gün dahi olmadığı gibi yağmurlar yağmağla geri ertesi gün açılıp gör geri hala havalar açılmadı. Nevruzu yalnız müneccimbaşının takviminde görün. Ali Sedat ve Aliye gözlerinden öperim. Sizlere selamlar eylerim. Fi; 14 Safer, sene 92, Ahmed Cevdet.” (Oğuz,2002: 24).

Osmanlı sarayındaki Nevruz törenleriyle ilgili olarak Sultan II. Abdülhamit’in kızı Ayşe Osmanoğlu’nun verdiği bilgiler şöyledir:

“Nevruz baharın ilk günü olduğundan bir gün önceden Eczane-i Hümayun’da hazırlanmış olan ve Nevruz Macunu denilen, üzerine altın tozu dökülmüş kırmızı renkte Nevruz şekeri hazırlanır, tüllerle bağlı güzel kâseler içinde Hanedan azasına, vükelaya, mevki sahiplerine dağıtılırdı. Lezzeti pek güzeldi. Sabah erken aç karnına yemesi şifa imiş. Bunun için gümüş tepsilere konur, yanına da “s” ile başlayan yedi türlü yiyecek düzülür, getirilirdi. “s” ile başlayan yedi türlü yiyecek şunlardı: susam, süt, simit, su, salep, safran, sarımsak. Bunlardan birer parça yalanınca şifa getireceğine inanılırdı.” (Çetin, 2009: 67).

Osmanlı döneminde yapılan Nevruz kutlamalarının Cumhuriyet’in ilk yıllarında da resmî olarak devam ettiği görülmektedir. Nevruz, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çeşitli sebeplerden dolayı ihmal edilmiş Türk insanına kendi kültürel kimliğini ve kişiliğini kazandırma gayreti olarak ifade edildiği görülmektedir.1921 yılının 21 Mart günü halkın, öğrencilerin Ankara’nın çayırılık, meydan gibi belirliyerlerine toplandıkları, bu törenlere devletin üst yöneticilerinin

katıldığı, 1922 yılında Sakarya Zaferi'nden sonra bütün okullara Nevruz-Ergenekon Bayramının bir önceki yıl olduğu gibi coşkuyla kutlanması için talimatlar verildiği belirtilmektedir (Şengül, 2006: 64-65).

Kültür Bakanlığı, 1991 tarihinden itibaren her yıl kaybolmakta ve değişmekte olan geleneksel değerlerimizin canlanması ve yaşatılması amacıyla 21 Mart gününün “Nevruz Bayramı” olarak kutlanmasının uygun görüldüğünü valiliklere duyurmuştur. Duyuru şu şekildedir:

“Türkçe konuşan ülkelerin Kültür Bakanları, 20 Mart 1995'te Ankara'da gerçekleştirdikleri toplantıda 17-18 Şubat'ta Marmaris'te yapılan IV. dönem toplantılarının sonuç bildirisinin 5. maddesinde yer alan “Nevruz Bayramı”nın bütün Türksoy üyesi ülkelere benimsenerek kutlanması konusundaki kararın uygulanmaya konulması ile ilgili çalışmaların gözden geçirildiği ve 21 Mart'ın aynı zamanda Birleşmiş Milletler tarafından “İrk Ayrımı ile Mücadele Günü” olarak kabul edilmiş olduğuna dikkat çekerek Türk dünyasının ortak kültürünün ortak ürünü olan Nevruz'un insanlar arasındaki sevgi, dayanışma, hoşgörü ve barış ortamının evrensel boyutta geliştirilmesine katkılar sağlayacağı inancı ile ilkbaharı müjdeleyen birliğin, beraberliğin, bolluk ve bereketin ortak bir günü olarak anılması ve kutlanmasını kararlaştırmışlardır.” (Yiğitbaşı, 1996: 107).

Türklerin mit anlayışlarını Avrupa veya Hint-Avrupa ölçütleri doğrultusunda değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmadığını belirten Kamil Veli Nerimanoğlu Türk mitinin Tanrı, ocak, ışık, al, su, yer gibi kelime-mitler etrafında şekil alan kendine has yapı ve semantik ölçülerinin mevcut olduğunu da ifade etmektedir. Bu yüzden Nevruz Bayramı'nı Türk felsefesine, töresine göre değerlendirmek gerektiği açıkça görülmektedir. Azerbaycan, Türk Nevruz'u'ndaki ışık, alev kavramlarının ateşperestlikten daha fazla Tanrıçılık-Şaman-Kam dünya bakışı ile ilgili olduğunu ifade eden Kâmil Veli Nerimanoğlu, Nevruz'u ateşperestlikten tam olarak ayırmanın mümkün olmadığını, Zerdüşt'ün Azerbaycanlı olmasından dolayı ateşperestliğin Türk folkloru ile ilişkisine iki açıdan yaklaşmayı gerekli kıldığını belirtmekte, bunları da tipolojik ve jenolojik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. *“Bizce, Nevruz sisteminde ateşperestlik metod olarak tipolojik araştırmaya dayanmalıdır.”* diyerek Nevruz'u inceleme yönteminin nasıl olması gerektiğini de açıklamaktadır (Nerimanoğlu, 2004: 241-253).

Nevruz, tarihin ilk dönemlerinden bu yana ekonomik olarak canlanmanın da yaşandığı bir bayram olarak kutlanmaktadır. Hunlardan bu yana Türkler arasında hayvan sayımları, arazi taksimleri ve arazini gözden geçirilmesi gibi uygulamalar için tarih olarak Nevruz'un seçildiği görülmektedir. 21 Mart, Malî Yılbaşı olarak kabul edilmektedir. Nevruz'un, Yeni Gün'ün kültür ve inanç açısından bütün esaslarını içine alan bir kavram olduğu görülmektedir. Türk kültür tarihinde dağıtılan ulufe, nevrüziyye, pişkeşler, potlaç ve meydanlara kurulan sofralar ve kurbanlar bu zamanda yani Nevruz'da yapılmaktadır (Çay, 1993: 155). Nevruz hayatın içinde pek çok şeyin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Koçlar, kuzular için tutulacak çobanın hesabının tutulmasında da Nevruz başlangıç kabul edilmektedir (Türkoğlu, 1998). Sözünü ettiğimiz bu duruma inanç ve inanç biçimi, doğma, çoğalma, canlanma ve canlılığın artması, feraha, bolluğa kavuşma, geleceğe dair duyulan ümit, coşku, yaşam biçimi ve şekillenmesi, bolluk ve bereket, birlik ve beraberlik gibi kavramları dâhil edebiliriz.

Göçebe ve yarı-göçebe toplumlarda tarım ve hayvancılık için bahar ayı ekonomik olarak çok önemli olmakla birlikte yenilenmenin de başlangıcıdır. İlk ürünler bu dönemde elde edilmektedir. Hayvanlar yavru lamaya, süt vermeye, ekilenler tarla ve bahçelerde büyümeye, ilk ürünlerini vermeye başlamaktadır. İnsanların alım-satım ihtiyaçları bu dönemde giderilmektedir. Evlilik ve düğün hazırlıkları da bu dönemde yapılmaya başlamaktadır.

...

“Hey bağban dede, nihale versin bereket,

Hey çiftçi dede, tarlana versin bereket,

Hey çoban dede, sürüne versin bereket,

Bayçiçek çıkmış bugün nevrüz iken.”

...(İşankulov, 2004: 351-357)

Kırgızlar, Nevruz'u mevsimle ilgili bayram yani yılbaşı olarak kabul etmektedirler. Akmataliyev, Nevruz'un mahiyetini *“Çünkü baharın gelmesiyle dünyaya canlılık gelir, insanlarda yeni bir hayata başlıyormuş gibi bir duygu uyanır. Nooruz Bayramı'nın lirik mahiyeti, “Cer enenin tañ köödönü cibip, taş emçeği iygen kün (Toprak Ananın göğsü kabarıp, taş memelerini gevşediği gün)”, “Kök kut [ösömdük] köziün akçan kün (Gök kutun [bitkilerin] gözünü açtığı gün)”, “Cer betin*

cakşılık uyalagan kün (Yeryüzünde saadetin yuva yaptığı gün)” gibi ifadelerden de anlaşılmaktadır.” şeklinde açıklamaktadır (Akmataliyev, 2001: 21-22).

Baharda yağan ilk kardan dolayı millet çok sevinir ve gençler kovaya taş koyup, keçe evinin etrafında koşarak şu türküyü söylemektedirler:

“Yeri delerek çimen çık,

Memeleri delerek süt çık,

Kazığa kulun bağlansın,

Sabadan koku çıksın,

Koşturup topuz almadan,

Halkım sağ salim olsun.

Yeri delerek çimen çıksın

... (Akmataliyev, 2001: 22)

Nevruz bir günlük eğlence olmaktan çok, uzun süren yenilenme sürecini ifade eden bir bayram olmasından dolayı yeni yılın başlamasına dört hafta kala törenler için yapılacak olan Nevruz hazırlıkları tamamlanmaya başlamaktadır. “*Bayram ayı*” olarak adlandırılan son ayda dört çarşamba özel törenlerle kutlanmaktadır. Bu dört çarşamba, su çarşamba, ateş çarşamba, hava çarşamba, toprak çarşamba olarak bilinmektedir. Kutsal kabul edilen ve özellikle kutlanan çarşambalardan ilki “*Su Çarşambası*” diğer adıyla “*Ezel Çarşamba*” olarak bilinmektedir. Su kültü ile bağlı bu bayram dört metafizik unsurun ilkinin temsil etmektedir. Nevruz bayramının ikinci çarşambasına “*Od Çarşambası*” denilir. Godu ile ilgili nağmeler okunmakta, od çarşambasında ateşin (odun) üstünden atlanmakta, “*Ağırlığım, uğurluğum burada kalsın*” deyip kendilerine, yakınlarına dua etmiş olmaktadırlar. Diğer çarşambalarda da görülen bu özellik, gelenek od çarşambasında daha yoğun ve etkili bir biçimde kutlanmaktadır. Çarşambanın üçüncüsü yel çarşambasıdır. Od çarşambası sıcaklığı ve bereketi simgelemekte, sıcak esen rüzgâr gün içinde birkaç defa değişerek temizliği, ilkbaharı ve sıcaklığı getirmektedir. “*Toprak çarşambası veya ilahir çarşamba*” 21 Mart’a kadarki son çarşamba olup ekin için hazır olunduğunu ve aynı zamanda bereketi ve gücü ifade eden toprağı simgelemektedir. Bu günlerde aynı zamanda “*kabir üstü töreni*” gerçekleşmektedir. “*Ölüler günü*” olarak da bilinen Nevruz’da ölmüş insanların ruhunu şad etmeye de önem verilmektedir (Nerimanoğlu, 2004: 247- 248).

Cabbar Işankulov, Özbekistan’da nevruzda icra edilmekte olan halk türkülerinde Nevruz’un ne olduğunu anlatan şu örnekleri vermektedir:

*Bayçiçek alkavi,
Balçiçek çıkmış bugün nevrüz iken,
Hepsi birbirine kardeş sözü iken,
Âlem de beraber gece gündüz iken.
Bayçiçek çıkmış bugün nevrüz iken.*

...

*Taze otlar kulak açsın,
Süt ve yoğurt çok olsun,
Yağmur yağdır yeşil olsun,
Kuraklık yok olsun,
Arpa, buğday baş versin,
Zuhal yıldızı dönsün.*

...(Işankulov, 2004: 351-357)

Nevruz Türklerde inançların, gelenek ve göreneklerin, örf ve adetlerin tamamını içine alan bir bayramdır. Millî, dinî, toplumsal, özelliklerin kapsamı bakımından Nevruz diğer bayramlardan farklılıklar göstermektedir. Bu bakımdan Nerimanoğlu, içinde barındırdığı farklılıklarla diğer Türk topluluklarında da önemli yer teşkil eden Nevruz’un Azerbaycan için, Nevruz’u, Türk Yeni Günü, kültür sürekliliğinin ve medeniyet ortaklığının ifadesi, kültürün millî rengi ve düzeni, Tanrı’nın ilahî güzelliğinin, artışın ve bereketin simgesi olan dinî bakış açıları da olan, olgu-kültür değerleri topluluğu anlamına geldiğini belirtmektedir (Nerimanoğlu, 2004: 241-253).

Türk Nevruzunun kutlanma biçimine bakıldığında ve yapılan araştırmalar incelendiğinde Azerbaycan’da Nevruz’un çocukların ve yaşlıların bayramı olarak kabul edilmektedir. Çocuk oyunları ile yaşlılarının oyunlarının bir arada oynandığı bir bayram olduğu görülmektedir (Nerimanoğlu, 2004: 241-253). Azerbaycan’da Nevruz’da yaşlıların üç gün içinde oynadığı “*Bey-Vezir*” ve “*Şah Oyunu*”toplumda adaletin ve dengenin gözetildiğinin göstergesi, Türk nizamının ve Türk töresinin ifadesi olarak kabul edilmektedir. Üç gün içinde yıl boyu yaşanmış olan ve toplumu yakından ilgilendiren olaylar değerlendirilmekte, gelecek yılın nasıl olması veya

nasıl yaşanması gerektiğine dair planlar yapılmaktadır. Azerbaycan'da Nevruz aşağıdaki anlamları ifade etmektedir:

“Yaşlıların ziyaret edildiği, ellerinin öpüldüğü saygı günü de Nevruz'dur. Ruhların yad edildiği, mezarlığın ziyaret edildiği gün de Nevruz'dur. Babaların anılması, duaların okunması, soy kökünün hatırlanma günü de Nevruz'dur. Bir anlamda Nevruz zamanı birbirine bağlayan köprüdür. Böyle bir bayramda kültürün bütün türlerinin bir araya gelmesi, sergilenmesi ve zenginleşmesi doğaldır. Milletin kutsal günleri tarihin kutsal günleridir. Bugün tarih zenginleşir, dolup taşar ve hafızasına ölmez kelimeler yazılır. Âşıkların, ozanların, makam ve söz ustalarının sınav günüdür Nevruz.”(Nerimanoğlu, 2004: 241-253).

Hemen hemen bütün Türk boylarında olduğu gibi Başkurt Türklerinin de coğrafi ve sosyal şartları, tabiatları hayatlarında büyük önem arz etmektedir. Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan bir toplum olarak Başkurtlarda da, bayramlar tabiatın olaylarına göre şekillenmektedir. Neredeyse yılın her mevsiminde kutladıkları birer bayramları vardır. “Kisi Yıl Bayramı”, “Ulu Yıl Bayramı”, “Narduğan Bayramı”(Kışkı Narduğan, Yeygi Narduğan), “Nawruz”, “Sümbüle Bayramı”, “Kekük Seyi”, “May Seyi”, “Karga Butkahı”, “Kuzğalak Bayramı”, “Ayıw Tuyı”, “Ayıw Biyiwi”, “Ebiyzer Sıvağı”, “Habantuy”, “Yıyın” vb. tabiatla iç içe yaşayan Başkurtların kültürel mirasında yine tabiat olaylarının insanlar üzerindeki ekonomik ve manevi etkisiyle meydana gelen bayramlar olduğu görülmektedir. Temeli birlik, beraberlik, hoşgörü, sevgi ve yaşama sevincine dayanan bayramlarıdır. Bu bayramlardan Nevruz bayramı dışında farklı olarak bahar mevsiminden sonra hasatın ardından mayıs ayının sonunda yapılan Habantuy Bayramı da bir tür bahar bayramı gibi kutlanmaktadır. “Nawruz Bayramı” Başkurtlarda ay sonuna kadar devam etmekte olup, halk arasında bu bayrama “Yanı yıl bayramı”, “Yanı yılbaşı” da denilmektedir (Ersoy, 2004: 259-268).

Karaçay-Malkar Türkleri'nin kültüründe baharın gelişini ve yeni yılın ilk gününü ifade eden “Nevruz” kelimesine rastlanmamaktadır. Karaçay-Malkar Türkleri'nin “Ruzlama” veya “Oruzlama” adı verilen eski halk takviminin adında “Nevruz” kelimesinin izine rastlamak mümkündür. Karaçay-Malkar Türklerinin eski halk takvim sistemine göre yıl 22 Mart günü başlamaktadır. Yılın ilk ayının adına ise “Toturnu Al Ayı” veya “Süyünç Ay” denilmektedir. Türkler için baharın gelmesi

demek, tarım ve bilhassa hayvancılık işiyle uğraşan bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Karaçay-Malkar Türkleri için de sürüleri meraya çıkarma ve tarlalara tohum ekme döneminin başlaması yani hayatın her anlamda canlaması demektir. Bu yapılan işler Karaçay-Malkar Türklerinin hayatının hem maddi hem de manevi en önemli olaylardır. Yani baharın gelişi, Karaçay-Malkar Türkleri için hayatın başlaması demektir. Bu yüzden baharın gelişini coşkulu bir şekilde karşılamak üzere büyük hazırlıklar yapılmaktadır. “*Toturnu Al Ayı*” veya “*Süyünç Ay*”ının ilk günü adeta bir dinî bayram havasında özel törenler ve çeşitli şenlikler düzenlenerek “*Saban Toy*”, “*Gollu*”, “*Hardar*” ve “*Gutan*” adı verilen bayramlarla kutlanmaktadır (Adiloğlu, 2004:275-278).

Karakalpak halkının en eski ve en büyük halk bayramlarından biri Nevruz Bayramı’dır. Karakalpaklar için Nevruz mevsim ve buna bağlı olarak çiftçilikle ilgili bir gün anlamına gelmektedir. Nevruz’un Karakalpak ecdadının gönlünün temizliğini, hayatı, barışı ve huzuru seven insanlarını anlattığını ifade ettiği belirtilmektedir. Baharın hayatı yeniden canlandırması, ekilip, biçilmesi, hayvanların çoğalması gibi sebeplerlerden ötürü insanlara rızık, evlerine huzur, sevinç vermesi, umudu temsil etmesinden dolayı buna kayıtsız kalmamışlar o günü bayram olarak kabul edip kutlamışlardır. Nevruz Karakalpaklar için bu güzellikleri ifade etmektedir (Uygur, 2004: 279).

Kazak Türklerinin çoğunun yaşadığı Kazakistan’da aylar “*kahtar, akpan, navrız, kökek, mamır, mavsim, şilde, tamız, kırküyek, kazan, karaşa ve celtoksan*” olarak adlandırılmaktadır. “*Ulus Kün, Ulistın Ulı Küni, Navroz, Navrız, Nawrız*” adlarıyla anılmakta olan Nevruz, Navrız ayının 22. gününde kutlanmaktadır. Gece ile gündüzün eşitlendiği, 22 Navrız (Mart)’tan itibaren gece ile günün uzadığı, “*köktem*” (Bahar) ayının başladığı göçebe olarak yaşayan Kazakların baharın gelmesiyle birlikte kışladıkları kışlaklardan yaylalara çıkma zamanını ifade etmektedir (Çetin-Çetin, 2004: 285).

Nevruz’u, Tatarlar XVIII. yüzyıla kadar tüm Türk boylarında olduğu gibi gece ile gündüzün eşitlendiği gün yani Mart ayının yirmi birinde, hasattan önce kutlamaktadırlar. “*Bu bayram sırasında kışı yenen güneşin bahara doğru yol alması kutlanmaktadır.*” diyen Çulpan Zaripova Çetin, Nevruz Bayramı’na her zaman aktif olarak katılanların çocuklar olduğunu belirtmektedir. Mart ayının yirmi birinde

çocuklar uyumamak ve daha çok yiyecek toplamak için akşamdan yastıklarının altına odun koyarak yatmaktadırlar. Bu sebepten uykuları gelmeyen çocuklar erkenden uyanıp, havluların işlemeli tarafından kesilip dikilen bohçalarını alıp ev ev dolaşarak yeni yılda sağlık, huzur, bolluk, bereket temennilerini içeren maniler söylemektedirler. Sığırlarının bol sütlü olması, mallarının sonbaharda artması, evde kalan kızlarının kısmetinin açılması, ev sahiplerinin işlerinin yolunda gitmesi için dilekler dilenmektedir. Ev sahipleri de çocuklara daha önceden boyadıkları boyalı yumurtalar, hamur, patates ve etten yapılmış yiyecekler vermektedirler (Çetin, 2004: 123-143).

Türkler Nevruz'a verdikleri önemi ve farklılığını geçmişin tecrübelerini anlatan, çoğu zaman iyi ile kötünün ne olduğunu anlatan, yol gösterici özelliği olan atasözlerine, deyimlerine, okşamalıklarına, alkış ve kargışlarına, dillerindeki ve yaşam şekillerindeki ince zevklerini, Nevruz'un güzelliklerini türkülerine, gazellerine vb. de yansıtmışlardır.

Azerbaycan Türklerinin Nevruz Bayramı ve çarşambalarla ilgili atasözleri, deyimler, sınamalar, bulmacalar, alkış ve kargışlar yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

“Su olan yerde dirlik olur.

Su murdarlık götürmez.

Rüyada su görmek aydınlıktır.

Su Çarşambasında korkan adama, korktuğu yerde su içirirler.

Od imandandır.

Od düştüğü yeri yandırır.

Odsuz ocak olmaz.

Oddan kül olar, külden od olmaz.

Gün düşen yerde hastalık olmaz.

Çırak yakanın çırağı sönmez.

Işıktan kaçan kendi evladı için de hayırlı olmaz.

Od hakkı!

Ocağın karamlasın!

Ocağın sönsün!” (Nerimanoğlu, 2004: 249-251)

“*Od imandandır.*” sözüyle de Nevruz’a ve ateş anlayışına kutsallık kazandırıldığını görmekteyiz. Romanya Türklerinin şu dörtlüğünde de İslamiyet’i kabul eden Türklerin Nevruz ile İslam inancını bir arada tuttukları görülmektedir:

“*Bismillahi Fatiha*

Fakri Ala Mustafa

Külvetinden kulvefa

Azan nawrez keldi mübarek”

...(Çetin, 2004: 99-100)

“*Novruzdan galan gotura siňek düşer.*” (Geldiyev, 2004: 415)

Novruz gargışı daşı deler.”(Çetin, 2004: 98)

Nevruzda bahtın açık olsun”(Nerimanoğlu, 2001: 145)

Nevruza kadar ipliğin üzülsün.” (Nerimanoğlu, 2004: 251)

Nevruz, bulmacalara da konu olmuştur:

“*Ekininiz yaşı gördüm,*

Duzsuz bişen aş gördüm.”(Geldiyev, 2004: 415)

Dobruca türkülerinden bir dörtlük ise şöyledir:

“*Nawrez keldi köriniz,*

Körümünün beriniz,

Cennet bolsın geriniz,

A za, nawrezim mibarek.”(Çay, 1985: 77-80)

Nevruz şiirleri Çağdaş Türkmen şiir sanatında da kendini göstermiştir. Geldiyev’in Howruz Rowayat (Nevruz Rivayeti) adlı şiirinin Türkiye Türkçesi’ne aktarılmış şekli şöyledir:

“*Bir rivayet işittim geldi Aman’dan,*

Bir çobanın keskin sözü hakkında

Tarihi başlamış Oğuz zamandan

Türkmen’in Nevruzu, yazı hakkında.

(Geldiyev, 2001: 90-93)

Nevruz, güneşin Koç burcuna girerek yenilediği, dünyayı daha fazla ısıtmaya başladığı bir günü ifade etmektedir. Türklerde güneş ve arındırıcı, sağaltıcı ve canlandırıcı bir güce sahiptir. Ergenekon’dan çıkışın sembolü olarak ateşte kızdırılan demirin çekiçe dövülmesi, ocaktaki ateşin suyla söndürülmemesi, dağlama ve

tütsülemenin tedavi yöntemi olarak kullanılması ateşin Türk kültüründeki yeri ve önemini göstermektedir. Ateş üzerinden atlama, duman içinden geçme, evin ve hayvanların tütsülenmesi kötülüklerden, kötü ruhlardan, uğursuzluklardan, zarar verebilecek canlılardan korunma amacını taşımaktadır (Çay, 1993: 155).

Havanın ısınmasıyla birlikte karların erimesi, akarsuların çoğalması yer-su inancıyla ilgili pek çok uygulamanın ve ritüelin ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve bu uygulamalar Türklerin kültüründe suyun arındırıcı olmasının yanı sıra önemli bir kült olduğunu göstermektedir. Akarsularda yıkanma, su serpmeye, kaynaklarda ve pınar sularında yıkanma, suyundan içme, yedi veya kırk dalga suyundan alıp evi korumak, günahlardan ve kötülüklerden kurtulmak amacıyla serpmeye yine arınmaya yönelik davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Güneş veya suya kavuşan tabiat canlanmakta, bolluk ve bereket böylelikle gelmektedir. Nevruz adlı çiçekler, çiğdemler bu dönemde açmaya başlamaktadır. Nevruz'un sembolü olan Sümelek ve Semeni sadece baharın müjdecisi değil aynı zamanda şifa kaynağı olarak görülmektedir (Çay, 1993: 155).

*“Yene güzel vetenime geldi yaz,
Menim könlüm bu âlemden ayrılmaz.”*
(Çay, 1993: 97)

dizeleriyle de vatan anlayışının bir milleti millet yapan tüm değerlerinden meydana geldiğinin bir delili niteliğinde olduğunu görmekteyiz.

Nevruz' u Türk dehasının bayramı, tarihin izleri, sosyal hayatımızın bütün safhaları ve dinlerin bakiyelerinin yer aldığı, hem dinî hem sosyal, herkesin kendisinden bir şeyler bulduğu, asırların birikimi diye tanımlayan Muhammed Hüseyin Şehriyar ayrıca müşterek zekâmımızdır, geçmişimiz, geleceğimizdir, ruhumuz, kanımız, canımızdır, vatan sevgisine verdiğimiz önemin uygulamalı göstergesidir demektedir. Nevruz ile ilgili şu dizeleri de dikkat çekicidir:

*“Bayram yeli çardakları yıxanda
Novruz gülü, kar çiçeyi çıxanda
Ağ bulutlar köyneklein sıxanda
Bizden de bir yâd eyleyen sağ olsun
Dertlerimiz qoy dikelsin, dağ olsun
...(Makas-Kalafat, 2017: 207-218).*

Yukarıdaki dizede geçen Nevruz çiçeği karların altında oluşan, şubat ayının sonu mart ayının başı gibi büyümeye başlayan, hayatın değişik alanlarında yeri olan bir çiçektir. Türk süsleme sanatlarında da yaklaşık üç bin yıldır varlığını sürdürmektedir. Nevruz çiçeği motifinin MÖ 1. bine ait Alun Yış mezarlarında bulunan (Pazırık V. Kurgan), Kagnılı boylarının kullandığı kagnının üstüne gerilen renkli keçelerden oluşan çadır örtüsünde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, peynir veya kırmızı tulumunda, halı, kilim motiflerinde, Hoca Ahmed Yesevi Türbesi'nde giyim, kuşam ve ev eşyalarında Nevruz çiçeği motifinin görüldüğünü belirtilmektedir (www.altayli.net/turk-kulturunde-ve-tarihinde-nevruz.html).

(Başkurt / İdil Ural) Nevruz Çiçeği Efsanesi, Nevruz çiçeğinin güzelliğini ve taşıdığı anlamın değerini ortaya koyar niteliktedir:

“...Han, karganın dediklerini aynen söylemiş; söyler söylemez de Umırzaya, boynu bükük olarak, üzgün üzgün oturan bir çiçeğe dönüşüvermiş. Halk bu çiçeğe, kızın adından ötürü “Umırzaya” der; bu çiçek Türk dünyasının ünlü “nevruz” çiçeğidir.” (Sakaoğlu, 2003:74-76).

Türk dünyasında her birinin kendine has folklorik değerleri, mimarisi, edebiyat ve sanat anlayışı, mitolojisini meydana getiren ölüm, insan, ateş, hava, su, yeryüzü gibi olguları ve bunlar karşısında takındığı tutumu pek çok konuda yer almıştır ve bunlar bayramlarda da izlerini göstermektedir. Özbekistan'da Nevruz, Mehrçan, Sede, Gül Seyilleri, Hasıl Bayramı gibi bayramlarda ve şenliklerde eski Türk inançlarını ve komşularında yaşanan kültürlerin izlerini ve etkilerini görmemiz mümkündür (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 123).

Özbekistan'da, her merasiminde örf ve âdeti ile birlikte, toplumun hayat tarzı ile sıkı ilişki içinde olduğu ifade edilmektedir. Maverâünnehir bölgesine İslâm'ın gelmesiyle birlikte toplumun örf ve âdetlerinin değiştiği ve yeni dine uyarlandığı görülmektedir. Fakat İslâm öncesi dinlere ait ateşi kutsal sayma, büyü ve falcılık bazı âdetler yaşamaya devam etmiştir. Ayrıca Sovyetler döneminde ideolojik temelli bazı merasimler, Kızıl Toy, Ekim Devrimi Bayramı, Sovyet Anayasası Günü, Pamuk Bayramı gibi merasimler yapılmış olsa da, bu merasimlerin birçoğu Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanması ile ortadan kalkmış olduğu ifade edilmektedir. Fakat 8 Mart Kadınlar Günü gibi merasimlerin kutlanmasına devam edilmiştir. Bunlara ek olarak bağımsızlığın getirdiği Bağımsızlık Günü, Cumhuriyet Anayasası Günü gibi

yeni merasimler de Özbeklerin hayatına girmiştir. Dinî bayramların yanında mevsimsel merasimlerin en önemlisini teşkil eden Nevruz Bayramı da resmî olarak kutlanan bayramlar içerisinde yerini aldığı görülürken bayramların da bugüne kadar nasıl şekillendiğine yönelik konuya açıklık getirilmektedir (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 123).

İdil boyu Tatarlarında Nevruz Bayramı'nın XVIII. ya da XIX. yüzyıl ortalarına kadar yaşadığı bazı bilginlere göre ise Nevruz'un 1917 Ekim devrimine kadar devam ettiğini belirtilmektedir (Yarullina, 2007: 25). Ayrıca, halk bayramı şeklini alamadığı ve her köyde kutlanmadığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak da yeni yılı mart ayından başlayarak kabul etme anlayışından uzaklaşmaları görülmektedir. Kazan Hanlığı Rus devletine tâbi olduktan sonra yılbaşını Hristiyan takvimine göre 1 Ocak'ta kutlamaya başlarken dinî bayramlar ise İslam takvimine göre belirlenmeye devam etmektedir. Sovyet döneminde bu bayramın tamamen unutulmaya yüz tutarken sadece bazı yaşlıların Nevruz'un türkülerini, şiirlerini ve kutlanma şekillerini korumaya çalıştıklarını belirtilenler arasındadır. Tataristan'da 1989 yılı itibariyle tekrar canlandırılan Nevruz Bayramı 21 Mart'ta Kazan şehrinde Kazansu nehri kıyısındaki meydanda kutlanmaktadır. Süslenen meydanda şarkılar söylenmekte, eylen beylan denilen çocuk oyunu oynanmakta, tiyatrocular Dost Dede ile vezirlerin taşımakta olduğu ipek beşikteki güzel kız Nevruz sahnesini oynamaktadırlar. Gelenlere bayram için pişirilen pilav ikram edilmektedir (Yarullina, 2007: 25).

Bosna ve Zenica'da bu konu ile ilgili yapmış olduğu kaynak ve saha çalışmalarında Nevruz törenleri ile ilgili ciddi bir çalışmaya rastlamadığını belirten Hasan Avni Yüksel, geçmişte coşku ile kutlanmakta olan Nevruz Bayramı'nın bazı bölgelerde zamanla başka kültür unsurlarının baskın hale gelmesi, ideolojik baskılar, kendi halkına ve kültürüne yabancı kalan aydınların duyarsızlığı gibi sebeplerden ötürü eski önemini kaybettiğini ve bu sebeple unutulduğunu belirtmektedir. Zenica'da ilgi gören Nevruz, başka şehirlerde de farklı adlarla kutlanmaya başlamıştır. Travnik'te "*kayganiya günü*", Donj Vakuf'ta "*sultan mevlüd*" veya "*sultan nevruz*" adlarıyla anılmaktadır. Zenica'da "*çimburiyada*" denildiği için "*et omlet şenliği*" şeklinde anlam kaymasına sebep olduğu belirtilmektedir (Yüksel, 2011: 273).

Çanakkale ve çevresinde Nevruz'da eskiden 21 Mart günü, köy kadınlarının yol ağızlarına kurdukları sac üzerinde pişirdikleri bazlamaları yağlayarak yoldan geçen herkese verdikleri belirtilmektedir. Bununla bahar sevinci yaşanırken aynı zamanda bolluğun ve bereketin devamı istenmektedir. Gençler ormandan ardıc dalları toplayarak ateş yakmakta ve gelen geçen herkes bu ateşin üstünden atlamaktadır. Nevruz âdetlerinin II. Meşrutiyet'ten sonra terk edildiği ve yerini Hıdırellez şenliklerine bıraktığı belirtilmektedir (Parlak yıldız, 2001: 123).

Çanakkale Denizgözü Köyü'nde Parlak yıldız'ın yapmış olduğu derlemede Hıdırellez adı altında Nevruz'un özelliklerinin, üç gün sürdüğü, mezarlık kıyafetlerini giymek suretiyle herkesin oğlağını, kuzusunu alıp mezarlık ziyaretleri yaptıklarını ve yenilip içilmek suretiyle şenlikler yapıldığı yönünde belirtildiğini görmekteyiz. Nevruz'un isim olarak kaldığı, asıl kutlamaların Hıdırellez olarak bilindiğini gösterir bir başka derlemedeki, Hıdırellez günü erkenden kalkılır, genç erkekler ve kızlar su kenarına gidip, kadınlar gün görmemiş su ile ellerini yüzlerini yıkarken, erkekler suya girmek suretiyle yıkanır ve güne temiz başlarlar, köye dönerken hem Hıdırellez suyu getirilir hem de kırlardan topladıkları çiçeklerle kapılara süs yapılır, özellikle mor renkli Nevruz çiçeğini bulmak ve getirmek de önemlidir, ifadeleri Nevruz'un bir zamanlar bilindiğini, kutlandığını ama zamanla yerini artık Hıdırellez'e bıraktığını gösterir niteliktedir (Parlak yıldız, 2001: 124-128).

Anadolu'nun pek çok yöresinde Nevruz olarak bilinen gün Orta ve Doğu Karadeniz'de, Trabzon ili sınırları içerisinde "*Bahar Bayramı, Gün Dönümü, Günsırtı, Kurt Kızanı, Mart Dokuzu, Mart Dutma, Mart Bozma, Mart Bozumu, Mart Kırma, Yılbaşı, Yılsırtı*" isimleriyle bilinmektedir. 21 veya 22 Mart'a rastlamakta ve bu tarihte bahar ve tarım çalışmaları başlamaktadır. Orta ve Doğu Karadeniz'de Yılsırtı/Mart Dokuzu'yla ilgili inanışların batı yörelerine daha canlı olduğu ve pek çok özellik bakımından bütünlük gösterdiği, yılın, Mart Dokuzu'nda yani Nevruz'da başladığını belirtilmektedir. Ayrıca bölgede Şalpazarı, Beşikdüzü ve Vakfıkebir yöresinde Nevruz'a *Mart Dokuzu* denildiğini, Trabzon'un doğu bölgelerinde, Rize ve Artvin yörelerinde yaptıkları araştırmalarda da yeni yılın yani Nevruz'un *Bahar Bayramı, Günsırtı, Mart Dokuzu, Kurt Kızanı* ve *Yılsırtı* terimi ile adlandırıldığını belirtmektedir (Demir, 2012: 10).

a.Nevruza Hazırlık Dönemi

Ülkemizde diğer bayramlarla karşılaştırıldığında özellikle ev içinde Nevruz'a özel herhangi bir hazırlık görülmemektedir. Son dönemlerde bazı üniversitelerde Türk Cumhuriyetleri'nden gelen öğrencilerin de katılımıyla kutlamalar düzenlenmekte, öncesinde kutlama yapılacak alanların ve gösterilerin düzenlenmesi için çeşitli programlar yapılmaktadır. Bazı yörelerimizde yumurtaların boyanıp hediye edildiği görülmektedir.

Bir millî bayram olarak kutlanmakta olan Nevruz'a diğer Türk Cumhuriyetleri'nin pek çoğunda olduğu gibi Kırgızistan'da dahalk büyük bir ilgi ve özen göstermekte bunun için de çok çeşitli hazırlıklar yapmaktadır. Kırgızlarda da ev temizliği en başta gelen hazırlıklardandır. Ağaçlar budanmakta, yeni ağaçlar dikilmekte, gövdeleri kireçle boyanmakta, çiçekler dikilmekte, caddeler, sokaklar temizlenmekte ve bu temizliğe kaçmadan herkes içtenlikle ve samimiyetle katılmaktadır. İpek, bayram öncesi yapılan bu hazırlıkları Kırgızların Manas destanında anlatılan şu değere bağlamaktadır: *“Doğa ile uyum içinde olma, doğa ile barışık yaşamak, toplumun bütünlüğü, halklar arası barış, insan sevgisi, cömertlik, dostluk, işbirliği.”* (İpek, 2012: 35).

Kırgızlar milli birliğin, beraberliğin, inançların, örf ve âdetlerin uygulandığı ve kuvvetlendiği günlerdir, şuuruyla hareket etmekte ve bu ruhla şenlikler, kutlamalar hazırlamaktadır.

Tacikistan'daki Nevruz kutlamaları için martın ilk günlerinden itibaren hazırlıklara başlanmaktadır. Özellikle çiftçilerin baharın gelmesiyle birlikte hissettiklerini konu alan bütün törenler Nevruz'la ilgilidir. İlk açan kardelenleri çocuklar toplamakta ve büyüklerine hediye etmek üzere buketler hazırlamaktadırlar. Bu ilkbahar çiçeği ile ilgili şiirler okumakta ve bayramlarını tebrik etmektedirler. Büyükler de çocuklara çeşitli hediyeler vermektedirler (Çay, 1993: 81).

Cılgayak Bayramı için gün doğarken insanlar, yemek hazırlamak için ocaklarını yakmakta ve yemek hazırlıklarına başlamaktadır. Sonbaharda kesilmiş ve dondurulmuş olan koyunu gövdesi büyük bir kazanda buğday ve arpa ile pişirilmektedir. Bu esnada Altay Türklerinin millî içeceği olan sütlü ve tuzlu çay da demlenmekte, sofralarında özellikle süttten yapılmış olan kaymak, ayrak, kurut,

ejegey gibi yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Altay Türkleri, dışarıda yapmış oldukları ocaklarda kutsal kabul ettikleri ardıç bitkisi ile ateş yakmakta, hazırlanan yemeklerden birkaç damla veya birkaç parça dua ve dileklerle ikram etmektedirler. Ev hanımları ise evlerinde huzur ve bereketin, mutluluğun olması için ev ruhundan yardım istemektedirler. Altaylar'da kural gereği erkekler sağ, kadınlar ise sol tarafa oturmaktadırlar. Başköşeye en yaşlı ve ağırbaşlı kişiyi oturtmaktadırlar. Orada bulunan en yaşlı kişi bu evde yaşayanlar için iyi dilek ve temennilerde bulunup ev ruhlarından yardım istemektedirler. Evin en büyük erkeği yaşlı misafirlere saygısını göstermek için onlara koyun göğsü gibi et parçalarını ikram ederken, yine kural gereği en küçük çocuklara da koyun kuyruğu ikram edilir. Cılgayak bayramında evlerin koruyucu av köpeklerine de yiyecekler verilmektedir. Bayram yemeği yenildikten sonra herkes bayram oyunlarına başlamaktadır. “*Tapşur*” adı verilen müzik aletleri ile bayramın en değerli misafirleri kabul edilen kayçılar destanlar ve masallar anlatmaktadırlar. At yarışları ve ok atma müsabakaları düzenlenmektedir (Yugusheva, 2001: 148-150).

Bayram zamanı bölgede yoğun bir şekilde bayram hazırlığı yapılmaktadır. Herkes Nevruz günü sevdiklerine verecekleri hediyeleri hazırlamaya başlamaktadır. Genç kızlar nişanlılarına beğ çorabı örmekte ve mendil işlemektedir. Herkes evini silip, süpürmekte ve kilimler de dâhil olmak üzere her şey yıkanmaktadır. Köy evlerinde bulunan tandırın damlarının isten kararmış olan damları önce su ile ıslatılmakta daha sonra üzerine undan nakışlar yapılmaktadır. Bu nakışlar insan, kuş, hayvan ve çiçek motiflerinden meydana gelmektedir. Evlerde çörekler, çeşitli tatlılar hazırlanmakta ve pek çok yumurta haşlanmaktadır. Bu yumurtalar soğan kabuğu, nar kabuğu ve yün boyları ile boyanmaktadır. Azerbaycan Türkleri'nin büyük şairi Şehriyar yumurta boyamayı şöyle anlatmaktadır:

“Yumurtanı göyçek güllü boyardık

Çakkışdırup, sinanların soyardık” (Çay, 1985: 57-58)

Erkekler de atlarını, kılıçlarını gözden geçirmekte ve eksiklerini tamamlamaktadır. Çocuklar da bu esnada Baca Baca oyunu için heybe ve ip temin etmeye çalışmakta, genç kızlar da ellerine kına yakmaktadır.

“Talihim, mes'ut talihliyem, Allah mübarek etsin!

Beyaz ellere kırmızı kına yaktım, Allah mübarek etsin!”

Şehriyar ise bayram hazırlıklarını şu dizelerle anlatmaktadır:

“Bayram olup, kızıl palçık ezeller,

Nakkış vurup, otakları bezeler,

Tahçalara düzmeleri düzeler

Kız gelinin fındıkçası, henasi,

Heveslener anası, kaynanası”(Çay, 1985: 57-58).

b. Nevruz Yemekleri

Akşam yemeği o güne özel olarak hazırlanmaktadır. “Çarşamba suri acili” adı verilen ve kuru yemişlerden hazırlanan yemişler yenilmektedir. Önceden hesaplanıp halka duyurulan tahvil saatine birkaç saat kala ev sahibi “Heftsin” denilen bir sofrayı kurmaktadır. Bu sofranın örneklerine Anadolu’da da rastlamaktayız. Sofrada S harfiyle başlayan sumak, sirke, sebze, sınıc (iğde), sır (sarımsak), semena ve sikke bulunmaktadır. Sofraya bunların dışında bereket getirsin diye mum, Kur’an, ayna, kırmızı balık, elma ve çeşitli meyveler, su, un, pirinç, boyanmış yumurtalar ve bereketli sayılan her şey konulmaktadır (Çay, 1985: 3-5).

Nevruzun en önemli yemeği kadınlar tarafından hazırlanan Sümelektir. Nevruz Sümeleği’ni yaşlı olanlar kendilerine ve evlatlarına uzun ömür ve sağlık, kızlar, gelinler ise kismetlerinin ve bahtlarının açık olmasını dileyerek karıştırmaktadırlar. Büyükler Sümeleği karıştırırken dilenen tüm dileklerin, iyi niyet ve temennilerin Allah katında kabul olacağını belirtmektedirler. Nevruz yemeklerinden en önemlisi olduğu ve manevi bir anlam yüklendiği şu dizelerden de anlaşılmaktadır:

...

“Büyük kazanda sümelek,

Karıştırmayın zahmetle

Birbirinin gönlünü,

Almayanlar hasretle,

Sümelekcan, sümelek,

Sümelekcan, sümelek.

Sümelek,

Sümelekcan, sümelek,

Benim sana canım feda

Sümelek eski yemek,

Ananevî bir âdet.”

... (İşankulov, 2004: 351-357)

İşankulov'un dizelerinde, naneden Samsa denilen bir yiyecek yapıldığı ve bunun da yüz kere Nevruz geçiren nenelere verildiği görülmektedir:

...

“Samsa yaptım naneden,

Sağlık ve esenlikde,

Yüz nevrüz geçiren,

Nenelere verelim.

Nevruz günü kızlar,

Oasma yaprağı toplayalım,

Saça takıp gül mercan,

Kaşa sürme çekelim.”(İşankulov, 2004: 351-357)

Fergana Özbekleri'nde de bugün değişik sebzelerden ve otlardan börekler ve yemekler pişirilmektedir (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 126).

“Antakya'da Yaşayan Özbeklerde Nevruz Bayramı ve Nevruz Tatlısı: Sümelek” adlı çalışmayı yapan Eraslan, Sümelekle ilgili anlatılan şu rivayetlere yer vermiştir. Bunlardan biri şu şekildedir:

“Bibi Fatma Anamızın çocukları açmış. Bibi Fatma Anamız çocuklarına ne pişireceğini bilememiş. Mutfakta azacık buğdayı görmüş. Çocuklarını doyurmak zorundaymış. Buğdayı ezerek suyunu çıkarmak aklına gelmiş. Çıkan suyu kaynatarak mama yapmak istemiş, suyu kaynatmış, içerisine un atmış. Su kaynaya kaynaya koyu renge dönüşmüş. Soranlara bu sümelek demiş. Bu sümelekten günlerce çocuklarının karnını doyurmuş.” (Eraslan, 2015: 127).

Özbek Türkleri için Sümelek'in ne anlam ifade ettiği şu dizelerden de anlaşılmaktadır:

“Baharın elçisinin,

İyiliğin belgisinin,

Nevruzun kız kardeşisin

Sümelekcan, sümelek.

Sümelekcan, sümelek.
Sumalağa toplanır,
Büyük küçük hepsi de,
Piştikten sonra tatsan,
Gönüller sevinir bir an,
Sümelekcan, sümelek.
Sümelekcan, sümelek.” (Işankulov, 2004: 349).

Koşuğun devamında, sümeleğin pişmesi esnasındaki durum anlatılmaktadır:

“Büyük kazanda sümelek,
Karıştırmayın zahmetle
Birbirinin gönlünü
Almayanlar hasretle
Sümelekcan, sümelek.
Sümelekcan, sümelek.”(Işankulov, 2004: 349).

Özbek geleneğine göre her bir kişinin iyi niyet ile sümelek pişen büyük kazanı karıştırmamasının şart olduğu ifade edilmektedir. Biri herhangi bir sebeple bu kazanı karıştırma şansını kaçırırsa, o kendine küsüldüğünü düşünmektedir. Aynı zamanda Nevruz Bayramı’nda Sümelek’in pişirilme zamanı eski küskünlüklerin unutulup, insanların barışması için değerlendirilmektedir ve buna “nevruz şerafeti anı” denilmektedir. Yapımı her ne kadar zahmetli olsa da ona manevi bir anlam yüklenmiş, hem yemeğin içeriği hem de manevi olarak taşıdığı anlamdan dolayı Sümelek yemeklerin zengini olarak tanımlanmaktadır (Işankulov, 2004: 349).

Özbekistan’da yaygın olan bir diğer merasimin Nevruzla ilgili olan “*Göce Aşı*” ya da “*Yıl Başı Göce Aşı*” merasimi olduğu görülmektedir. Göce Aşı, Nevruz arifesinde yapılmaktadır. Ailelerin gönüllü olarak verdikleri mısır, pirinç, börülce, nohut, yağ ve etten hazırlanmaktadır. Hepsi büyük bir kazanda pişirilmektedir. Kendi kaşığı ve tabağını getiren halk akşam vakti camii önünde toplanmakta, Kur’an-ı Kerim okunduktan sonra o yılın bereketli ve bolluk içinde geçmesi için dualar edilmektedir. Edilen duadan sonra aksakalların izni ile kazan açılmakta ve yemek dağıtılmaktadır. Yemekten sonra oyunlar ve güreş yarışları, eğlenceler tertip edilmektedir. Çiftçiler bugünde toprağa tohum serpmekte, toprağı sürececek olan sığırların boynuzları ve boyundurukları yıl boyu kuvvetli olmaları ve yorulmadan

alışmaları için yağlanmaktadır. “Orta asırlarda Buhara’da bu bayram Nevruz-i kişavarzan yani çiftçiler bayramı olarak adlandırılmıştır.” (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 126).

Azerbaycan’da ilk arşambadan başlayarak bereket simgesi olan semeni yetiştirilmektedir. Buğday ıslatılıp yetiştirilmeye başlanmakta, büyümeye başlayınca geniş tabağa, tepsiyeye vs. alınıp ve üzeri bir bezle örtülmektedir. Yeşermesi, filizlenmesi için her gün sabah ve akşam olmak üzere iki kez sulanmaktadır. Yaklaşık on gün içerisinde büyüyen semeni güzelliğin, ilkbaharın, bereketin sembolü kabul edilmektedir. Semeniden “semeni helvası” yapılıp ve komşlara dağıtılmakta ve semeni türküsü okunmaktadır:

“...Semeni
Al beni,
Her yazda,
Sen ya da,
Sal beni,
... Semeni sakla beni,”
...(Nerimanoğlu, 2004: 248).

Başkurtlar, Nevruz hazırlıklarına çok önceden başlamakta ve köylüler bir araya gelerek, Nevruzda neler yapacaklarını kararlaştırmaktadırlar. Yapılan hazırlıkların başında en önemlisi olduğu düşünülen, Nevruz günü her evde ziyafetlerin hazırlanmakta olmasıdır. Özellikle de tabağa doğranan pişmiş etin üzerine havanda dövülmüş haşlanmış buğday konularak yapılan yemeğe çok önem verilmektedir (Ersoy, 2004: 259-268).

Bu yemek hazırlanırken bir yandan da aşağıdaki şiir okunmaktadır:

“Nevruz yılın başıdır
Buğday yemeğin başıdır
Buğday olgunlaşınca aş olur
Olgunlaşmazsa taş aş olur

Yılın başı iyi olsun
Rızıkları bol olsun
Ekinler iyice olgunlaşsın!

Kazanlar taşsın!

Günlere huzur versin

İller emin olsun!” (Ersoy, 2004: 259-268)

Varlıklı aileler tarafından büyük otağlar kurulmakta, büyük kazanlarda pişirilen pilav, beşparmak, nevrüz köji, kopkoje, külşe, katlama gibi geleneksel yemekler kurulan bu otağlarda davetlilere sunulmaktadır (Kafkasyalı, 2005:149-172).

Kırgızistan’da Nevruz’un en önemli özelliklerinden biri de hep birliktelyapılan “Nevruz aşısı, Bayram aşısı, Nevruz köçö, Nevruz köje, köçö-botko, Semeni, Sümölök/Sümelek gibi yemeklerdir. Evlerde ve çadırlarda S ile başlayan 7 çeşit yiyecek hazırlanmaktadır. Bu yiyeceklerin hazırlanmasındaki maksat o yılın bereketli geçeceğine olan inançtır. İpek, bu yiyeceklerin sembolik değerleri olduğunu belirtmektedir: “Sebze (buğday taneleri); doğuşu; Semen (buğday çimlerinden tapılan tatlı); bolluk ve bereketi; Senced (iğde); aşkı; Sir (sarımsak); ilacı; Sib (elma); güzellik ve sıhhati; Sumak; güneşin doğuşu esnasındaki kırmızı rengi; Sirke; ömür ve sabrı temsil etmektedir.” (İpek, 2012: 35). Evlerde ve çadırlarda kurulan bu sofralar gün boyu kaldırılmamaktadır. Sümelek de Nevruz günü veya Nevruz Bayramı’ndan sonra bir ay içinde pişirilen yemeklerdendir. Hediyeleşme ve ikram bayramının en önemli özelliğidir. Halk Sümelek’in tarihini yokluk ve kıtlık zamanlarına dayandırmaktadır. Sümelek, Kırgız mitolojisini ve efsanelerini içinde barındıran bir Nevruz yemeği olarak değerlendirilmektedir. İçine atılan taşların mucizevi biçimde yiyeceğe dönüşmesi hadisesi İslam inancının bir motifi olarak ilişkilendirilmekte, sümelek pişirmek için ocakların özel olarak yapılması ve ocağın çevresinin temiz olmasına özen gösterilmesi, kazanının hamurla sıvanması ateş kültürünün bir tezahürü olarak belirtilmektedir. İnsan sağlığı açısından da değerli bir besin kaynağı olduğu düşünülen bu yemek kış boyunca zayıf düşen insan bedeninin bahara ve yaza daha kuvvetli, dirençli çıkmasını da sağlayacağı inancının yaygın olduğu görülmektedir (İpek, 2012: 36-37).

Kırgızistan’da Sümeleğin ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli rivayetlerin olduğu görülmektedir:

“Çok eski zamanlarda kış uzun sürdüğü için mart ayına kadar halk bütün yiyeceğini tüketir ve büyük bir açlıkla karşı karşıya kalır. Birçok insan ölür, hayvanlar telef olur. Herkes elinde kalan son yiyecekleri bir araya getirip bir yemek

yapmaya karar verir. Kimi biraz un, kimi birkaç tane buğday, kimi bir kaşık yağ, kimi bir miktar meyve kurusu getirip büyük bir kazana doldururlar. Bunların üzerine su katıp ateşte pişirmeye başlarlar. Kazanın başına dokuz çocuğuyla dul bir kadın gelir. Ağlayarak, kendisinin kazana koyabileceği bir yiyeceğinin olmadığını söyler. Yerden dokuz taş toplar, temizler kazana atar ve yavrularını bu şekilde avutmak ister. Ardından: “Bismillahirrahmanirrahim, bizleri yaratan Allah, halkıma tokluk ve refah getir” diyerek dua eder. Kazan kaynamaya başlarken açlıktan ve ağlamaktan yorulan çocuklar uyuya kalırlar. Bir müddet sonra kazandaki yiyeceklerin güzel kokusu etrafa yayılır. Kazanda tatlı ve doyurucu bir yemek ortaya çıkar. Yemek soğuyup dinlendikten sonra dul kadın işaret parmağı ile on ikiye böler. Halkı açlıktan kırılmaktan kurtaran, içindeki taşlar mucizevî bir şekilde yemeğe dönüşen bu yiyeceğe sümölök (sümelek) adını verir...” (İpek, 2012: 38).

Sümölök ve Nooruz Köcö Nevruz’un en önemli yemeklerindendir. Nevruz Bayramı’nda Kırgızların neden özellikle köcö kaynattıkları şu rivayete dayandırılmaktadır:

“Senenin birinde kar kalın, kış çok soğuk olmaya başlar. Soğuktan dolayı dere suyu donar, değirmen suyu çalışmaz hale gelir. Un, kavut tükenir. Yemek için bir şey kalmadığından, hububatları olduğu gibi suda kaynatarak kışı geçirirler. Sonraki yıl, karlar, buzlar eriyip, yaylada otlar, ırmaklarda sular gürleyip, hayvanların semiz olduğu bir bolluk senesi olur. Bu durumu Kırgızlar köcö kaynatmalarına bağlarlar ve her yeni yılda köcö kaynatmak bir gelenek hâline gelir.”(Akmataliyev, 2001: 23-24).

Tacikistan’da filizlenmiş olan tohumlardan “sumalak” adı verilen içecek ya da çorbaya benzeyen, Azerbaycan’ın Semenisi ile benzerlik gösteren yiyecek yapılmaktadır. Tacikistan geleneğine göre sofraya getirilen yufkalar bıçakla kesilmemekte, aile reisi eli ile parçalamaktadır (Çay, 1993: 81).

Kumuklar, Nevruz hazırlıklarına yaklaşık iki hafta önce başlamakta, bayram münasebetiyle tabaklara önceden buğday ekmektedirler. Kum konulduktan sonra bu buğdaylar Nevruz gününe kadar 6-7 cm büyümektedir. Daha sonra bu buğday tabakları kırmızı kurdelelerle süslenmekte ve pencerelere, sofralara konulmaktadır. Bu hazırlıktan sonra temizlik, boya, badana işleri yapılmaktadır. Djamokova,

Nevruz'un bir diğerk adının *Yazbaş* olduğunu ve yazın da ilk ayının Yaz olduğunu belirtmektedir (Djamokova, 2001: 68).

Başkurt Türkleri, Nevruz için yapılacak yemeğın erzakını toplamak amacıyla ev ev gezenler gittikleri evlerden tereyağı ve para istemektedirler. Bu erzaklar “*Nevruz hakkı*” olarak toplanmaktadır (Ersoy, 2004: 264).

“Nevruz hakkı” toplanırken de bir yandan da şu dörtlükleri söylerler:

*Akidil boyu hep ağaç
Yaprakları çok seyrek
Yemeğe katacak yağ gerek
Nevruz mübareği var*

*Nevruz hakkı bir altın
Etrafına bakınma
Bakarsan, ver iki altın
Nevruz mübareği var”* (Ersoy, 2004: 264)

“*Nevruz hakkı*” toplanan evlerden yeterince erzak toplanamazsa, din büyüklerinden bahsedilerek sadakanın yetersiz olduğu ve biraz daha verilmesi gerektiği nükteli bir şekilde yine bir dörtlükle dile getirir:

*“Ey Zeynulla, Zeynulla
Tereyağı yiyor molla
Getiriniz ne varsa
Nevruz mübareği var”* (Ersoy, 2004: 264)

Karakalpakların yaptığı hazırlıklardan biri de “*sümelek*” denilen ve gök buğday parçalarından yapılan bir yiyeceği pişirmektir. “*Sümelek*” pişirmek, insanları birlik olmaya, birbirini sevip saymaya, birbirine değer vermeye ve hayatı sevmeye davet eden bir yapı arz etmektedir. Yani yemek hazırlamanın ötesinde, manevi yönü olan bir durumdur. “*Sümelek*” pişirmek için Nevruzdan bir hafta önce buğdayın en iyi tarafı alınır ve ılık yerde göğertilir. Göğeren buğdayı “*sümelek*” yapmak için hazırlık, Nevruzdan bir gün öncesine denk getirilmesi gerekmektedir. Bugün, herkes için gerçek bir bayram günü olarak kabul edilmektedir. Sümelek pişirmek Karakalpaklarda Nevruzu kutlamanın en önde gelen şartlarından biridir. “*Sümelek*” pişirilmeyen köy, pişirmeye katılmayan bir tek ev ve “*sümelek*” yemeyen bir tek

insan olmamalıdır. “Sümelek” pişiren her insan, tatsınlar diye yakınlarına verir. Bu, yeni yıldan bir sonraki yeni yıla kadar, Allah’ın verdiği beden sağlığına duyulan bir şükran ifadesi olarak kabul görmektedir. Gelecek yıla tekrar erişmeyi dilemenin bir şeklidir, denilebilir (Uygur, 2004: 280).

Nevruz bayramında eskiden beri yapılmakta olan ve Karakalpaklar için âdet hâline gelen ikinci bir yiyecek daha vardır ve buna “*Navrızlık göje*” (Nevruz göjesi) veya sadece “*göje*” denilmektedir. Bu yiyecek, her evde sadece Nevruzda hazırlanmakta olan bir yiyecektir. “*Göje*” halkın önem verdiği ve en çok kullanmakta olduğu, yedi çeşit tahılın o yıl bol olmasını, Allah’tan istemek amacıyla pişirilmekte, bolluk ve bereket için dilekler dilenmektedir. Her evde pişirilmesi şart olan Nevruz göje ile birlikte her bir evin sofrasının o yılda da dolu olması için çeşitlilik arz eden millî yiyeceklerin hepsi pişirilip o sofraya konulmaktadır. Nevruz bayramı için hazırlanan özel bayram sofrasında “*sümelek*” ve “*göje*”den başka meyveler, “*jiyde taqan*” (iğde karıştırılarak yapılan tahıl kavurması), “*jiyde iyjan*” (susam, kendir kaynatılıp kavrulup ona ekmek, iğde, şeker vb. şeyler karıştırılıp dibekte dövülerek yapılan bir tür yemek), “*sök taqan*” (kaynatılıp kavrulmuş darıdan yiyecek) gibi yemekler de hazır bulunmaktadır. “*Göje*”, “*beyaz jüweri*” (küçük mısır gibi tahıl ürünü), buğday, darı, fasülye, arpa ve bezelyeden; “*taqan*”, “*iyjan*” ve “*sök*” ise, iğde ve darıdan hazırlanmaktadır. Karakalpaklar, Nevruz sofrasına koymak amacıyla on çeşide yakın millî yemek pişirmektedir. Uygur, ayrıca Karakalpak Türklerinin, bitkilerden, meyveden, etten, süten vb. yapılmakta olan seksene yakın millî yemek çeşidine sahip olduğunu belirtmektedir. Nevruz hazırlıkları çerçevesinde “*janlıq*” adı verilen koyun kesilerek, yedi hanede yedi sofa kurulmakta ve yedi gün boyunca bu hane fertleri birbirine giderek, bayram sofrasına oturmaktadırlar. Sofrada ve yemek sonrasında yapılan duada vefat eden anne, baba ve yakın akrabalar anılmaktadır (Uygur, 2004: 280).

Kazakistan’da Nevruz gecesi, genç kızlar hoşlandıkları delikanlılara sunmak için kıştan kalan “*sogım*” etinin son parçasını “*uvız*”la pişirmekte “*uykıaşar*” olarak adlandırılmakta olan yemeği hazırlamaktadırlar. Delikanlılar da “*selt etkizer*” adını verdikleri ayna, tarak ve kokudan oluşan hediyeler vermektedirler. Kazakistan’da 22 Mart günü Nevruz bayramında “*navrız köje*”, “*şelpek*” ve “*bavırsak*” pişirilmektedir (Kardaşeva, 2001: 102-104).

“Navruz köje”nin koyunun başı ve sütle pişirilmesi kış mevsiminin ana yiyeceği olan etle vedalaşmayı, ak sütün eklenmesi de baharın ana gıdası olan sütle kavuşmayı sembolize etmektedir. Kutsal bir yemek kabul edilmekte olan “navruz köje”den memleketten uzakta olanlara, yola gidenlere ve toplumda saygın bir yere sahip olan yaşlılara “sıbaga” (pay) ayrılmaktadır (Kadaşeva, 2001:103).

Navruz köje yenilip içildikten sonra sofraya sahibine bata verilmektedir:

“Tanrı bahtlı aş versin

Ulusun ulu gününde,

Oğlun on olsun,

Kızın kırk olsun,

Malların çok olsun,

Zenginliğin artıversin,

Düşmanın yok olsun,

Sana verdiğim bu dua,

Ulus günü hürmetine geçsin.” (Çetin-Çetin, 2004: 292).

Türkmenler Nevruz bayramında Türkmen pilavı, Türkmen petizi, selpek, çatlama, yağlı börek, pişme, sapadı gibi yemekler hazırlamakta ve herkese ikram etmektedirler (Hoculov, 2018)

Azerbaycan pilavı günün en önemli yemeklerindendir. 150’den fazla çeşidi olduğunu belirten Nerimanoğlu, ayrıca Azerbaycan pilavının et, tavuk, hindi ile pişmiş kuru kayısı ve üzüm kurusu ile yenildiğini ifade etmektedir (Nerimanoğlu, 2004: 248)

“Alacahan’da Nevruz Kutlamaları”, başlıklı çalışmasında İsmet Çetin, yemek kültürü ile ilgili Nevruz Sultan’ın en önemli tarafının Fadimana Bekmez (Fadime Ana Pekmezi)’nin yapılması ve Nevruz denildiğinde de ilk akla gelenin ise bu özel tatlı olduğunu ifade etmektedir. Yapılışı ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“İki çanak (1/4 ölçek, yaklaşık 4 kg. dir) buğday tenekelere ekilir. Bol su ile Nevruza kadar büyütülür. Yaklaşık 50 cm boyunda göğerdğinde bıçakla kesilir. Buğdayın çimi ovalanarak suyu çıkarılır. Bu su süzülerek kaba alınır. Biraz daha su ilave edilerek yaklaşık bir teneke (17 lt) elde edilir. Hazırlanan suya 5-6 kg civarında un ilave edilerek tandır veya ocakta iyice kaynatılır. Bu kaynatma esnasında su ve un iyice karıştırılır. Kıvamına geldikten sonra ateşten indirilip soğumaya bırakılır.

Fadimana Bekmez'i iyice soğuduktan sonra tabaklara konularak dağıtılır." (Çetin, 1996: 11-12).

c. Nevruz İnancına Bağlı Âdetler, İnanışlar ve Uygulamalar

Anadolu'da çileli geçen kış ayları ile ilgili çeşitli inanmalar vardır. Kışın çetin geçtiği zamanlarda "*Zemheri Karısı*" adında bir kadının üç gün gezdiğine inanılmaktadır. İnanca göre bu kadın, geceleri evleri dolaşmakta ve istediği kişiyi adıyla çağırmaktadır. Eğer ismiyle çağrılan kişi ardından giderse onun bir daha geri dönmeyeceğine inanılmaktadır. Büyük çile olarak adlandırılan karakışın ardından küçük çilenin bitimi yani 21 Mart baharın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Şengül, 2006: 65-66).

Çocuklar çiğdemleri toplayıp kuru çalılara takıp ev ev gezerek baharı müjdelemekte, evlerin saçaklarına ısırgan otları asmak suretiyle de bitkilerin sağaltıcı, bolluk ve bereket getirici gücünden faydalanma amaçlanmaktadır. Nevruziye adı verilen ve kırk çeşit baharattan yapılan macun da sağlık ve sıhhat vermesi amacıyla Nevruz'da padişaha hekim başları tarafından sunulmaktadır. 21 Mart'a yakın tarihte Manisa'da kutlanan Mesir Macunu Bayramı da bitkilerin yenileyici, kuvvet verici ve şifalı olma özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Bolluk ve bereketin, yeniden doğuşun, canlılığın, sembolü olan yumurtaların boyanması, sofraya Ş harfi ile başlayan yedi yiyecek ve içeceğin konulması Nevruz kutlamalarının başlıca uygulamalarındandır. Mart her ne kadar soğuk geçse de yine de baharın müjdecisidir. Peygamber çiçeği, nevrûz ve mine çiçekler bu ayda ortaya çıkmaktadır. Yine bu ayda görülen, ilkbahar çiçeklerinde olan nevrûz, gözenek, kuzukulağı ve peygamber çiçeği gibi çiçekler çiğ olarak yenilmektedir. Nevrûz, ağcaca, göğcece, kızılca, gelinparmağı, kuzukulağı ve peygamber çiçeği ayıklanıp temizlendikten sonra yumurtalı olarak mıhlama şeklinde de pişirilmektedir (Çay, 1993: 155).

Gaziantep ve çevresinde 22 Mart gününe "*Sultan Navrız*" denilmektedir. 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gece "*Sultan Navrız*"saati belli olmayan bir vakitte gökte ayaklarındaki halhallerle, gergefini işleyerek batıdan doğuya göç eden güzel bir kız olarak telakki edilmektedir. Başka bir rivayete göre ise "*kuş donuna*" giren,

ayaklarındaki halhalı çingirtarak uçan bir ermiş olduğu düşünülmektedir. Nevruz gecesi Sultan Navruz'ın geçtiği saatte uyanık olanların bütün dileklerinin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bu sebeple evde ne kadar kap-kacak varsa su doldurulmakta, sabaha kadar beklenmektedir (Şengül, 2006: 66-67).

Iğdır'ın Aralık ilçesinde, Nevruz gününün akşamı genç kızlar, evlerindeki kullanılmamış kumaş parçaları ile birlikte makas alarak dereye gitmektedirler. Derede Nevruz'la ilgili maniler söylenmekte ve atışmalar yapılmaktadır. Yanlarına aldıkları kumaş parçalarının üzerine kırkar delik açmakta ve buna da “*Kırkgöz*” demektedirler. Daha sonra bu kumaş parçalarını suyun başındaki ağaçlara çengelli iğne yardımıyla, gelinler çocuklarının, kızlar da çeyiz sandıklarının üzerine nazar değmemesi için takmaktadırlar (Yakıcı, 1995: 17-18).

Anadolu'nun pek çok yerinde Mart Dokuzu veya Yılsırtı olarak bilinen günde hava nasıl olursa mart ayının tamamında havanın öyle olacağına inanılmaktadır. Sonraki sekiz gün de sekiz ayı temsil etmektedir. Dokuz günden geri kalan üç güne ise *Karacuk / Garacuk* denilmekte ve bu günlerde çok şiddetli fırtınaların olacağına inanılmaktadır. Mart Dokuzu'nda yapılması gereken ilk işin temizlik olduğu görülmektedir. Bir hafta kala evdeki bütün eşyalar dışarı çıkarılmakta ve bütün ev ve çevresi süpürülmektedir. Gençlere hediye olarak verilen yiyecekler toplanılarak yenilmekte ve eğlenceler düzenlenmektedir. Yirmi Mart'ı yirmi iki marta bağlayan gece mutlaka namaz kılınmakta ve rızık ve kısmet istenmektedir. Mart Dokuzu sabahı gün doğmadan kalkılmakta, en güzel ve yeni olan elbiseler giyilmektedir, dinî görevler yerine getirilmektedir. Erken kalkmak bölgede bereketin gelmesi için şart olarak kabul edilmektedir. O yıl her sabah erken kalkmak için bir başlangıç kabul edilmektedir. Sabah erkenden eve koç, kuzu, buzağı getirilmekte ve eşikten geçerken adımını ilk olarak sağ ayağı ile atarsa uğuru, sol ayağı ile atarsa uğursuzluğu ifade etmektedir. Ağasar Irmağı'nın doğu tarafında “*kurt kızanı*” denilen Mart Dokuzu ile ilgili bir başka inanç bulunmaktadır. Yöredeki inanışa göre kurtlar Mart Dokuzu günü kızan olmakta, çiftleşmekte ve temizlenmek için suya girmektedirler. Sudan çıktıklarında eğer sırtları kurursa o yıl havaların iyi olacağına, kurumazsa o yıl havaların iyi gitmeyeceğine inanılmaktadır. Kurtların Mart Dokuzunda çiftleştiğine inanıldığı için bugünde evlenenlerin çocuklarının olmayacağına olsa bile sakat doğacağına inanılmaktadır. Trabzon'un Şalpazarı, Düzköy ve Tonya ilçelerinin bazı

köylerinde yıl boyunca suya giren yabani hayvanların gücünün suya oradan da çocuğa geçeceğine ve çocuğun sağlıklı olacağına inanıldığı için bir yıl içinde doğan çocuklar Mart Dokuzunda bir dereye götürülmekte ve yıkanmaktadır (Demir, 2012: 10-13).

Nevruz'da toplum ve fertler bayramı nasıl geçirirlerse bir yıllarının da öyle geçeceğine inanıldığı belirtilmektedir. Kuskünler barışmazsa araya düşmanlığın gireceğine; ölümler anılmazsa kendilerinin de unutulacağına inanılmaktadır. Birlik ve beraberliğe önem verilmekte, birlik olmayanların darlığa düşeceği, suya saygı göstermeyenlerin bahtının açılmayacağı düşünülmektedir. Yoksullar giydirilmeli ki giydirmeyen iki dünyada da çıplak kalmasın. Ağzından hayırlı söz çıkmayanın şerre uğrayacağına, her kötü olan şeyin ateşte yakılmadığında hastalıklı olunacağına inanılmaktadır. Temiz olmayanın imanının kabul olmayacağına, büyükleri saymayanların küçükleri sevindirmeyenlerin büyüklerinin olmayacağına, çocuksuz, evlatsız kalacaklarına inanılmaktadır. Yeni elbise giymeyenin fakir düşeceğine, çoluk-çocuğun rızkından kesenin imansız, Kur'an'sız gideceği şeklindeki inanç biçimlerinin hâkim olduğunu görmekteyiz (Makas-Kalafat 2017: 207-218). Bu uygulamalar, inanışlar da aslında birleştirici, eğitici ve canlandırıcı işlevleri yerine getirmekte olan ve aynı zamanda yaptırım gücüne sahip uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivas'taki Nevruz kutlamalarını eskiden daha çok kadınların gerçekleştirdiği ve bayram için beyaz kıyafetler giydikleri belirtilmektedir. Hava şartları uygun olmadığı durumlarda komşu evinde toplanan kadınlar, havanın güzel olması durumunda da kırlara çıkmakta, süt, peynir, yoğurt, yumurta gibi beyaz yiyecekler yenmektedirler. Bunlar yapıldığında o yılın uğurlu ve bereketli geçeceğine inanılmaktadır. Oğlan evi nişanlı kıza hediyeler göndermektedir. Daha sonra hep birlikte Kızılırmak ve Mısmıl Irmağının birleştiği yere gidip suya taş atmakta bununla da kötülükleri ve hastalıkların suya bırakıldığına inanılmaktadır. Yüksel, Sivas'ta padişahların çayıra çıktığı gün ve Mart Dokuzu olarak da adlandırılmakta olan Nevruz'un bugün artık pek kutlanmadığını belirtmektedir. O gün çift sürülmemekte, hayvanlar dışarı salınmamaktadır. İlbeyi yöresinde yağ, bulgur, yumurta gibi yiyecekler köyden toplanmakta ve kırlarda yenilirken çelik çomak oyunuyla da eğlenilmektedir. Karaçayır Bucağı'nda Sultan Nevruz daha çok küçük çocuklar tarafından

kutlanmakta, çocuklar ev ev dolaşarak hedik, pişmiş yumurta gibi yiyecekler toplanmakta hep birlikte yenilmektedir. İnanişâ göre, Nevruz'da gök gürleri, yere-göğe destur verilir ve böylelikle bahar başlamaktadır. Nevruz'da gök gürlere esnasında yaşlılar, ağrıyan sızlayan yanlarını toprağa yaslamakta ve topraktan şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. Gemerek ilçesi Çepni Bucağı'nda Nevruz "vadeli yel" adı verilen güney rüzgârlarının esmesi ile başlamaktadır (Yüksel, 2001: 155-158).

Sivas il merkezinde 21 Mart "*Padişahların atlarının çayıra çıktığı gün*" olarak bilinmektedir. Bugünün diğer bir adıda "*Mart Dokuzu*"dur. Bugünün düğünlerde de önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Büyüklerin Mart Dokuzu dedikleri Sultan Nevruz Sivas'ta ilkbaharın ve gündönümünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Halkın inancına göre Padişahın atlarının çayıra çıktığı bu gündesevilen kimselerle beraber olmayı, yeşil yiyeceklerden ve S harfi ile başlayan yedi yiyecekten yemeyi içmeyi; beyaz giyinmeyi o yılın uğurlu ve neşeli geçmesini sağladığına inanmaktadırlar. Nişanlı olanların aileleri başta nişanlı olan gençler olmak üzere birbirine hediyeler vermekte o gün beyaz giymektedirler. İkindiye doğru hep birlikte Çat'a gidilmekte hastalıkları ve kötülükleri suya bırakmak için suya taş atılmaktadır. Özen, şimdi, Sultan Nevruz'un eskisi gibi kutlanmadığını, nişanlı kıza pek armağan da verilmediğini belirtmekte, eski gelenekleri bilen bazı yaşlıların etkisiyle Nevruz'da veya onu takip eden günlerde beyaz bir elbiselik kumaşın nişanlı kıza hediye olarak götürüldüğünü ifade etmektedir (Özen, 2010: 3-4).

Sivas'ın Gemerek ilçesi, Çepni Bucağında Nevruz törenlerine "Hatapıya" denilmekte, Vadeli yelin esmeye başlayıp karların erimeye başlamasıyla birlikte çocuklarkar çiçeği (kılavuz veya öksüz oğlan) toplamaya başlamaktadırlar. Topladıkları kar çiçeklerini köye getiren çocuklar diğer çocuklarla birlikte kılavuz çalısı denilen bir iğde dalının dikenine tutturmakta, köyün bütün çocukları kılavuz çalısının etrafında toplanarak ev ev gezmektedirler.

Hep bir ağızdan şu manileri söylemektedirler:

Ha tapıya tapıya

Kılavuz geldi kapıya

Çok verenin oğlu olur

Az verenin kızı olur.

Aman anne canım anne

*Dışarıya bir çık hele
Sakın bahşisi az verme.*

*Müjdecîye hareket
Evin dolsun bereket...*

Bütün köyün evlerin, dolaşan çocukların heybelerine un, bulgur, yağ gibi herkesin evinde ne varsa konulmaktadır. Büyük kadınlardan biri de topladıkları malzemelerle pilav pişirmekte ve hep birlikte yemektedirler. Böylece hem ilkbahar karşılanmakta hem de Mart Dokuzu'ndan haberi olmayanlara baharın geldiği müjdelenmektedir (Özen, 2010: 6-7).

Karaçayır Bucağı'nda, Nevruz eski hesaba göre Mart Dokuzuna rastlamaktadır. İnanca göre Sultan Nevruz'da gök gürler, yere-göğe destur verilir ve böylelikle bahar mevsimi başlar. Yaşlılar bugünde ağrıyan yerlerini toprağa yaslamakta ve bunu da “toprak tarçığı” olsun diye yapmaktadırlar. Yörede hayvanların köküyle söktükleri topraklı otlara “tarçık” denilmekte ve toprak tarçığı olsun sözüyle de topraktan şifa alsın anlamı ifade edilmektedir. (Özen, 2010: 4).

Özbek Türkleri, cenaze merasimleri bu günlere denk gelirse merasim yapmamakta ve merasimi ertelemektedirler. Günahkârlar tövbe etmekte, hapiste olanlar serbest bırakılmaktadır (Ashirov- Hatunoğlu, 1985: 125-126).

Azerbaycan'da 20-21 Şubat -20 Mart (Balık burcu) arası “*Bayram Ayı*” olarak bilinmektedir. Bu ay kış mevsiminin son ayı olmakla birlikte “*Boz-Buz*” adı ile de anılmakta ve tabiatın canlanmaya başladığı bir dönem olduğu görülmektedir. Ancak bu ay yani bayram ayı içinde kırlangıç fırtınası, leylek fırtınası gibi sert soğuk günler de görülmektedir. Kars ve çevresinde leyleklerle ilgili olarak “*19'a gelmez, 18'e kalmaz*” inancı darbimesel olarak söylenmektedir. Çay, Kırzioğlu'nun leyleklerin bölgeye gelmesinin Mart dokuzuna yani 21 Mart Nevruz gününe denk geldiğini belirtmekte olduğunu ve leyleklerin ağzında kılçık yani başak görülürse o yılın bereketli olacağına eğer kanlı çaput, eski kumaş parçası olursa kavga ve savaş olacağına işaret olduğunu söylediğini ifade etmektedir (Çay, 1985: 56).

Kazak Türkleri, Nevruz bayramı başlamadan önce “navruz şeşek” (nevruz çiçeği, kardelen) çiçeğini bizzat kendileri yetiştirmektedirler. Yetiştirdikleri bu çiçeği bayram sırasında birbirine hediye etmektedirler. Bayram günü, pencerelerdeki

perdeler çekilmekte, evin içine “üt kirsın” (üt girsın) dileği dilenmektedir. Kazaklar bu bayram gününde perdesi çekilmiş olmasına rağmen şayet pencerelerden ve kapıdan içeriye güneş ışığı düşerse, “üt kirdi, üyge kut kirdi” yani şubat, bahar girdi, eve kut girdi, diyerek eve üt’le birlikte kutun da girdiğine inanmaktadırlar. Ayrıca bu bayram gününde sofraya süttten yapılmış yiyecek ve içeceklerle birlikte, “Yılan “ak sütü” sever, sofradaki “ak süt” ün tadına bakan yılan insanlara dokunmaz; onlara iyi dilekler diler.” inancından dolayıak süt konmaktadır. Salıncaklar kurulmakta ve genç kızlar ile genç erkekler salıncakta sallanmaktadırlar (Kadaşeva, 2001:102-103).

Salıncakta sallanılarak, hastalıklardan, kötülüklerden arınılacağına inanılmaktadır. Nevruz arifesinde evin, eşyaların, giysilerin temizlenmesi yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Bayramlarda en güzel ve yeni elbiseler giymek yine Nevruz kutlamalarının gereklerinden biri olduğu görülmektedir. Nevruz’da kismetleri kapalı olduğuna inanılan gençlerin kismetlerinin açılması için suyun başında kilit ya da düğüm açılmaktadır. Bu dönemde dertlerden, sıkıntılardan, üzüntülerden kurtulmak için toprağa bir şeyleri gömmeye gibi pratikler görülmektedir. Eskiden Nevruz geldiğinde gençler ev ev dolaşmakta, türkü söyleyip şiir okuyarak para, et, yağ, yumurta, un ve bal gibi erzak toplamaktadırlar. Topladıkları bu erzaklarla ziyafet düzenlemektedirler. Kutlama ve dilekler bir karış boyundaki uzun kâğıt kurdelelere tüyden kalem ile kenarlarına süs işlenerek yazılmaktadır. Bu kâğıtlar, süslenip boyanan ve Nevruz Direği denilen direğe yapıştırılarak dolaştırılmaktadır (Yarullına, 2007: 23).

“Aç kapıyı giriyoruz

Nevruz deyip geliyoruz

Hayır duası ederiz

Yemek ikramı bekleriz

Nevruz kutlu olsun” (Yarullına, 2007: 23).

Nevruzla hem bayramın hem de baharın gelişi kutlanmakta, aynı zamanda geleceğin sembolü, zenginliğin ve ailenin sağ salim olacağının işareti sayılan yumurtanın toplanma biçimi şu dörtlüklerle anlatılmaktadır:

“Kış gitti yaz geldi

Ördek ile kaz geldi

Bülbül gibi ses geldi

Nevruz kutlu olsun

... (Yarullına, 2007: 24-25).

Karakalpaklar'da Nevruz bayramının kutlandığı günlerde kadınlar, kız ve gelinler vefat eden anne ve ninelerinin takılarını takmaktadırlar. Nevruz bayramı günlerinde çocuklar, kızlar, yeni gelinler eski geleneklerde olduğu gibi kaysı ağaçlarına “hanqılşaq” yani salıncak kurmaktadırlar. Karakalpakların inanışına göre, salıncak kurulup sallanırsa kuran kişinin günahları dökülmektedir. Ayrıca bayram gezilerinde genç delikanlılarla kızlar birbirlerine elma atmaktadır (Uygur, 2004: 279-283).

Kazak Türkleri arasında Nevruz bayramı kutlamaları birkaç gün devam etmektedir ve *Naurıznama* diye adlandırılmaktadır. Efsaneye göre, yıl, yeni doğan bir çocuktur ve o, her gün geçtikçe büyüyüp üç sene sonra delikanlı olur. Sonbahar geldiğinde yaşlanıp, saçları ağarır ve kış gelip her yer karla kaplandığında yaşlanıp ölür. Böylece on iki ayın sona ermesiyle eski yılın hayatı sona ermiş olur. Yeni yıl doğduğunda onun doğduğu günü kutlayıp, sevinmek, herkesi tebrik etmek, saygı ve sevgi göstermek, eğlenmek o gün herkesin görevi hâline gelmiştir. Kazakların Nevruz Bayramında birbirlerine “*Bir yaşın kutlu olsun.*” demelerinin sebebi Yıl'ın insan şeklinde düşünülmesiyle ilgili olduğu belirtilmektedir (Kartaeva-Habijanova, 2017: 112).

Uygur Halk Ağız Edebiyatının Esasları adlı eserde geçmişi çok eskilere dayanan Nevruz'un Kazak, Kırgız, Özbek ve Tatar Türkleri tarafından kutlandığını ve Türk topluluklarına komşu olan Çinlilerin hayatını da derinden etkilediği belirtilmektedir (Çay, 1993: 85). Ayrıca eserde Nevruz bayramının kurallarına da değinilmektedir. Yılın sonuna gelindiğinde halkın, yeni yılın ve baharın şerefine nevrûz-nâme denilen koşak ve beyitler hazırlamakta, Nevrûz'un ilk günü halk çoğunlukla cami, mescid ve tekke gibi ibadethânelere veya Pazar yerlerine toplanmaktadırlar. Burada çeşitli oyunlar oynanmakta ve dans gösterileri yapılırken diğer yandan şair ve koşakçılar arasında şiir ve koşak yarışmaları yapılmaktadır. Okul çocukları da sıra olup nevrûz şarkıları söylemektedir. Durumu iyi olan aileler nevrûz yemeği hazırlayıp merasimin yapıldığı yerde kendileri ikram etmektedirler (Çay, 1985: 85-86).

Nahçıvan'da 21 Mart'ta yıl sona ermekte, buna da il (Yıl) tefil denilmektedir. Yıl tefil olduğunda söğütlerin başını eğip suya değdiğini ve sonra kalktığını, suyun değiştiğini söyleyen Amanoğlu, bununla ilgili bazı inançların meydana geldiğini ifade etmekte, şu rivayeti nakletmektedir:

“Yıl tefil olduğunda su dururmuş, bu zaman onun etrafında dilekleri de yerine gelirmiş. Bir karı ile koca iğde ağacının başında oturup gözetliyorlarmış. Çünkü onlar yıl tefil olduğu zaman suyun deprenmesine, cuşa gelmesine inanmıyorlardı. Bir de görüyorlar ki akarsu durdu, ağaçlar başını suya eğdi. Böyle olduğunda karı kocasının altına dönüşmesini sudan diledi. Bir anın içinde adam altına döndü. Kadın çok hayrete düştü. Altını alıp eve getirdi. Bir zaman sıkıntı içinde, geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Mecbur oldu kocasının parmağını kesip pazarda sattı. Yıl sona eren zaman yine su üstüne geldi, altının kocasına dönüşmesini diledi. Altın yeniden insana dönüştü, kadın sevinip eve geldi.” (Amanoğlu, 2001: 32).

Nogaylar'da yeni yılın eskiden mart ayında başladığını belirtilmektedir. Nogayların mart ayına “Nevruz ayı” dediklerini ve günümüzde hem ilkbahar bayramı hem de yeni yılın başlangıcı olarak kutlandığı görülmektedir. Nevruz'a Nogaylar “kündelim” veya “amel” demektedirler. Bu ayda havanın her ay değişebileceğine inanmakta olan Nogaylar, “Mart ketpey, dert ketpez” yani Mart gitmeden dert gitmez, demektedirler. Martın ilk günü rüzgâr doğudan eserse o yılın zengin ve bereketli olacağına inanılmakta ve “Martta baka siymesin, kuralayda kırk tamsın; kırk tammasa, bir tamsın”, Martta kurbağa işemesin, kuralayda kırk damlasın, kırk damlamazsa bir damlasın, denilmektedir. Mart ayında Nogay çiftçileri, özellikle de Yetisan ve Yemboyluk tarafındakiler sabantoy bayramını kutlamakta ve bunlar da Nevruz ve Tepreş gibi geçirilmektedir (Ergönenç, 2004: 337-339).

“Amelden sonra çare yok

Yaz oldu diye güvenme

Belki, amelin esiverir, donarsın” (Ergönenç, 2004: 337)

sözleriyle de havalara güvenilmeyeceği her an değişebileceği anlatılmaktadır.

“Bereke basıyan bastaladı, Bereket baştan başlar.” anlayışı gereği, iyilik ve güzelliklerle başlayan bugünün yıl boyunca devam edeceğine inanılmakta ve Kızır Tününde, yılın bereketli süt ve süt ürünleri, bal ve tahılın bol olması için kaplar tahıl

ve pınar suyu ile doldurulmaktadır. Çünkü bu gece Kut iyesi Kıdır Atanın evleri ziyaret edeceğine inanılmaktadır (Çetin-Çetin, 2004: 288). Bereketin yapılan şu dua ile geleceği inancı hâkimdir:

“Ulus günü kazan dolsa

O yıl ak çok olur

Ulu kişiden dua alsın

O zaman o yıl mutlu olur”(Çetin-Çetin,2004: 288).

c1. Ateşle İlgili Uygulamalar ve İnanışlar

Nevruz, doğayla barışık olmayı, yeniden doğuşu ve canlanmayı ifade etmektedir. Bu sebepten içinde bazı kültürleri ve uygulamaları barındırmaktadır. Nevruz ateşinden atlama günahlardan arınmadır. Doğanın uyanışı ateşle kutlanmaktadır. Nevruz ateşi, evrenin canlanmasında, ritüelin başlamasında önem teşkil etmektedir. Ateş kültürü, aydınlığı, kötülüklerden ve hastalıklardan arınmayı, temizliği ve bereketi-bolluğu temsil etmektedir.

Salıyı çarşambaya bağlayan geceye “*ahir çerşenbe / ilin ahir tek günü*” denilmektedir. Bu gece evlerin düz damlarında büyük ateşler yakılmaktadır. Genişçe bir avluda yığılan otlar, kışın hayvanlara yedirilen ot artıklarından meydana gelmektedir. Bu ot artıkları Nevruz için kış boyu biriktirilmektedir. Bu yığına da “*tongal/tonkal/tonkar/tonkur*” denilmektedir (Çay, 1985: 60-62). Ahmet Caferoğlu, “*tongal*” kelimesini ev haricinde yakılan ateş olarak nitelendirmektedir. Bu geleneğin Türklerde eskiden var olan ateş kültürü ile alâkadar olarak gördüğünü belirtmektedir. Tongalın hazırlanmasından sonra çocuklar yığının bir kenarından tünel açarak buradan emekleyerek geçtiklerini, büyüklerin ise törenle ilgili türküler ve maniler söylediklerini belirtmektedirler. Daha sonra tongal yakılmakta, herkes sırayla bir niyet tutarak bu ateşin üzerinden atlamaktadır. Tongalın iki tarafında bulunan büyüklerin yardımıyla çocuklar ve hastalar da ateşin üzerinden geçmekte, bu sırada genellikle şu tekerlemeler söylenmektedir:

“Ağrım, uğrum tökülsün,

Oda düşüp kül olsun

Yansın alov saçılısın

Menim bahtım açılsın

Ağırlığım dökül bu odun üstüne!

Ağırlığım, uğurluğum tökülsün bu odun üstüne

Ağrım, kadan kalmasın!

Ağırlığım, uğurluğum, keçelliğim, kelliğim hep bu ataşa!

Ağırlığım, uğurluğum get, gada balam get!” (Çay, 1985: 60-62)

Daha sonra tongalın külleri “*Bolluk içeri, böcek dışarı; devlet içeri, böcek dışarı*” denilerek evlerin damlarından evin içine süpürülmektedir (Çay, 1985: 60-62).

Hastaları alazlamak, tütsü yakmak, üzerlik yakmak, kurşun dökmek gibi uygulamaların ateş kültü ile ilgili olduğu görülmektedir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde özellikle yörüklerin yaylaya çıktıkları zamanlarda “*Atlama*” denilen tören yine ateş kültürüne bağlı eski geleneklerden biri olarak uygulanmaktadır ve Anadolu’da yaygın olmakla birlikte Amasya’da da oynanmakta olan Sinsin oyununun da ateş kültü ile ilgili olduğu görülmektedir. Amasya’nın Aydoğdu köyünde mayıs ayının ilk günlerinde sürü çalman adı verilen etrafı duvar olan veya çitlerle çevrili dar bir yerde toplanılmaktadır. Daha sonra sürü yakılan ateşin üzerinden atlatılarak geçirilmekte, yaylaya bundan sonra göçülmektedir. Isparta’da da uygulanan bu gelenekle sürünün çeşitli hastalıklardan ve nazardan korunacağına inanılmaktadır. Azerbaycan’da ahır çarşamba adı verilen gecede evlerin çatılarında büyük ateşler yakılmakta, ateşin etrafında toplanan halk dilekler tutmakta ve ateşin üzerinden üç defa atlamaktadırlar. Bu atlama da geçmiş yılın ağırlığından kurtulma, yeni yılda olabilecek tüm kötülüklerden korunma anlamını taşımaktadır (Turan, 1998: 90-104).

Ateşin sönmemesi için ateş beslenirken, özellikle su dökülerek veya çiğnenerek söndürülmemesi sağlanmaktadır. Ateşin kendi kendine sönmesi beklenmektedir. Hayvanların barınaklarına, ahırlarına Nevruz ateşi ile alazlanmakta ve Nevruz ateşinden alınan köz ahır ve komların eşiğine konulmakta ve hayvanlar üzerinden atlatılmaktadır (Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 388). Nevruz közü aynı zamanda bakır bir güğüm içerisinde yedi gün bekletilmiş olan suya kırk dul ve erkek adı sayıldıktan sonra atılmakta ve ruhsal rahatsızlıkları olanlar bu sudan içtiği takdirde iyileşeceğine inanılmaktadır. Nevruz ateşinin sönmesiyle birlikte gençler ellerinde meşalalarla ev

ev gezmekte ve buna da “*baca gezmek*” veya “*baca dolaşmak*” denilmektedir. Ev sahipleri baca gezen çocuklara kim olduğunu sormamakta ve seslerinden tanımaktadırlar. Baca gezme esnasında toplanan yiyecekler çocuklar arasında paylaşmakta ve sonra herkes evine dağılmaktadır. Nevruz günü doğum yapan kadınların evlerinin damında o gece geç saatlere kadar ateş yakılmakta ve Nevruz günü doğan çocuklara da Nevruz, Doğan, Aydoğan, Gündoğan ve Yenigül gibi adlar verilmektedir. Kars’ın Dikme köyünde Nevruz şenlikleri mart ayının yirmisinde yapılmaktadır. Kışın hayvanlara yedirilen otların artıkları yakılmakta ve gençler dileklerinin gerçekleşmesi, yaşlılar da ömürlerinin uzun olması niyetiyle ateşten atlamaktadırlar. Koyunların Nevruz’da yavrulamaları da iyi sayılmaktadır (Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 388-89).

Niğde köylerinde eskiden bahar şenlikleri yapılırken, ateş yakılması nadiren görülmektedir. Ateş yakma geleneğinin nadir görüldüğü yerlerden biri Gölcük kasabasıdır. Eskiden ateş yakıldığı ve yemek dağıtıldığı belirtilenler arasındadır (Vural-Vural, 2018: 81).

Kırgızlarda Nevruz uygulamalarından biri olan Ardiç ağacı ile tütsüleme veya alazlama dikkat çeken özellik taşımaktadır. Çam ağacının bir dalını yakarak dumanını evlerde dolaştırmaktadırlar. Meydanlarda yakılan büyük ateşlerinden üstünden atlama, kötülüklerden, hastalıklardan arındırdığına inanıldığı için Kırgızlarda da görülmektedir (Kafkasyalı, 2005: 149-72).

Altay Türkleri, dışarıda yapmış oldukları ocaklarda kutsal kabul ettikleri ardiç bitkisi ile ateş yakmakta, hazırlanan yemeklerden birkaç damla veya birkaç parça dua ve dileklerle ikram etmektedirler. Ev hanımları ise evlerinde huzur ve bereketin, mutluluğun olması için ev ruhundan yardım istemektedirler (Yugusheva, 2001: 148-149).

c2. Su ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar

Eski Türk inanç sisteminde su kültü önemli bir yere sahiptir ve tüm akarsuların, derelerin, göllerin, ırmak ve denizlerin kendi ruhlarının olduğuna inanılmaktadır. Suyun arındırıcı ve şifa verici olduğuna inanılmakta ve bu inancın izleri destanlarda, efsanelerde vb. görülmektedir.

Sabahın erken saatlerinde kaplardaki suların tazelenmesi, taze suların içilmesi, hayvanlara da taze içirilmesi, eski eşyaların suya atılması, birbirlerine su serpmeye ve su falına bakma gibi Nevruz'a has uygulamalar görülmektedir.

Gümrülülerin Nevruz'da sulaşma diye adlandırdıkları uygulama da dikkat çekici geleneklerden biri olmuştur. Minaveddin Söylemezdi sulaşmanın yani birbirine su serpmenin bugünün sabahının erken saatlerinde yapıldığını, bu uygulamanın o sene içerisinde evlenmemiş, nişanlanmış ve bekâr olanlara, erkek, kız gözetilmeden yapıldığını belirtmektedir. Rastgele her suyla sulaşılmadığı, sulamanın şartlarından en başta geleninin taze su olması gerektiği ifade edilmektedir. İkinci şart ise aşırıya kaçılmaması, tatsızlık çıkmaması ve kalplerin kırılmamasıdır. Sulaşma sadece bekârlar, nişanlı olanlar, yeni evlenenlerle sınırlı kalmamakta her evde, her ailede aile üyeleri ve reisleri tarafından da gerçekleştirilmektedir. Burada yaşlı-genç, çoluk-çocuk fark edilmeden üzerine su serpilmekte, bunu yapanın da sevap kazanacağına inanılmaktadır. Suyun aydınlık olduğuna ve aydınlık getireceğine inanan Gümrülüler su serpmekte sadece insanlarla sınırlı kalmamakta, bütün oda ve büyük eşyalara, ahırdaki hayvanlara, araba, ekilip biçilen ekin tarlasına, yani toprağa da su serpilmekte bunu ailenin en yaşlı erkeği yapmaktadır (Söylemezdi, 1998: 105-106).

Özbekler, başta evler olmak üzere sokakları temizlemekte ve su serpmektedirler. Özellikle çiftçiler yıl boyunca suyun bol olmasını dileyip bayram günü yerlere bolca su dökmektedirler (Ashirov-Hatunoğlu, 1985: 125-126).

c3. Mezarlık Ziyareti

Mezarlık, türbe ve yatır ziyaretlerinde kurban sunma, adak adama, dua etme gibi uygulamalar yapılmak suretiyle ziyaret edilenden, doğaüstü güçlerden yardım sağlama ziyaret amacını oluşturmaktadır. Manevi güç ve üstünlükleri olduğuna inanılan bu yüce insanların yattıkları kutsal mekânlara belli isteklerini, dileklerini söylemek, muratlarına ermek için gidilmektedir. Bu ziyaretleri sıradan mezar ziyaretlerinden ayıran şey ise inanç ve uygulamalardır (Kartal, 2017:101-102).

Nevruz kutlamaları ile tarih ve kültür yaşatılmakta ve yenilenmektedir. Türklerin Ergenekon'dan çıktıkları ve bağımsızlıklarını yeniden kazandıkları, devlet

bütünlüğünde dünyaya yayıldıkları gün Nevruz'dur. Eski inanç ve kültürlerin mevcut inançlarla kaynaşarak devam ettiğini bugün görmemiz mümkündür. Türk dünyasında eski kültürlerin çeşitli şekillerde varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Turan, Kaşgarlı Mahmud'un Opal'daki mezarına (Hazreti Mollam Mezarı) son yıllara kadar Kaşgar civarındaki bölgelerden pek çok ziyaretçinin geldiğini ve Nevruz Bayramı'nı burada kutladıklarını ve bu sebepten de buranın Noruz Bulak diye anıldığını belirtmektedir. Ayrıca Doğu Anadolu'da ve Azerbaycan'da Nevruz'a denk gelen günlerden birinin adının *Ölüler Bayramı* olduğunu ve o gün kabir ziyaretlerinin yapıldığını, dualar edildiğini görmekteyiz (Turan, 1998:90-104). Kars yöresinde, Nevruz'a yakın ilk Cuma günü kabir üstü törenleri yapılmaktadır. Kabirlerde Kur'an ve mevlid okunduktan sonra hazırlanan yemekler ve helva çocuklara, fakirlere dağıtılmakta, artanı ise aile mezarlarının üzerine dökülmektedir. Benzer bir uygulamanın, geleneğin Afyon'da da yaşadığı görülmektedir.

Nevruz'da, kutlamaların yapıldığı Hıdırlıktaki evliya türbeleri ve kabirleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilerin çoğu kadın olmakla birlikte onlar da ziyaret esnasında iki rekât namaz kılmakta, dua etmekte, adak adayıp kendileriyle ve yakınlarıyla ilgili dileklerde bulunmaktadırlar.

Nevruz, yaklaşık elli, altmış yıl önce Türkiye'de, bütün il ve ilçelerde, köylerde mevsimlik bayramlar arasında sayılmış ve kutlanmıştır fakat zamanında bu ürünlerin derlenmemesi yerini unutulmaya veya "Sultan Nevruzu kutlardık" şeklinde hafızalarda kalan bu ifadeye bırakmıştır. Nevruz Bayramı İç Anadolu, Ege ve Marmara bölgelerinde bir başka bayram olan Hıdırellez ile mevsimlik, çiftçilik ve hayvancılıkla bağdaşan bayramlar olmasından dolayı karıştırılmaktadır (Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 387).

"... Nevruz küskünlüklerin, kırgınlıkların unutulduğu bir gündür. İyi dilek ve temenniler içinde komşulara, hısım ve akrabalara, hastalara ziyaret tertip edilmekte, mezarlıklar ziyaret edilmekte, düşkünlere ve yoksullara yardım ilk başta gelmektedir. Cenaze merasimleri bu günlere denk gelirse yapılmamakta, ertelenmektedir..." (Ashirov-Hatunoğlu, 1985: 125-126).

Sivas'ın Kangal ilçesi Tekke köyünde Sultan Yamut Yatırı ziyaret edilmekte, bu ziyaretler de yaklaşık iki hafta boyunca devam etmektedir. Yatır ziyareti

esnasında kurbanlar kesilmekte, dilekler dilenmekte, gençler eğlenmektedir (Yüksel, 2001: 155-158).

Yozgat civarında hem Nevruz kutlamalarında hem de yağmur duasına çıkılmadan önce dağlardaki türbeler gezilmekte ve kurbanlar kesilip yemekler yenmektedir. Yozgat'ın Çayıralan ilçesinin Güvencik köyündeki Aptal Dağı'nda bulunan ve Çorum'un Çalica köyündeki Dedemin Türbesi, Palabıyık köyündeki Garip Baba, Dodurga ilçesi Hüsam Dede ve Boğazkale'de Nöbet Baba olarak anılan bu yatırlar gibi türbeler ve mezarlar ziyaret edilmektedir (Karauguz, 2016: 26).

d. Nevruz ve Fal

İnsanlık tarihi boyunca insanoğlu hem kendisiyle, hem yaşamakta olduğu çevresiyle hem de yaşadığı dünyayla, âlem ile ilgili bilmediklerini, bilinmezlikleri her zaman merak ettiği, yarın ne olacağı ile ilgili merak duygusunu gidermek için bir anlamda bu duygudan doğan gaybî ilimlerin, falların ilgisini çektiği görülmektedir. Fal ve kehanet zaman içerisinde değişikliğe uğrasa da günümüze kadar farklı biçimlerde varlığını sürdürmektedir. İnsanoğlu yarının ne olacağını, hayatında ne gibi şeyleri alıp götüreceğini veya getireceğini önceden öğrenmeye çalışarak böylelikle kendi hayatını kontrolü altına almaya ya da kaderini değiştirmeye, olağanüstü olaylara, her türlü şekle, harekete bir anlam yüklemeye çalışmıştır. Bu durum her zaman varlığını ve özelliğini korumaktadır.

Falın Şamanizmin başlıca unsurlarından biri olduğu görülmektedir. Fal eski Türkçede ırk kelimesiyle ifade edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud ırk kelimesini “falcılık, kâhinlik, bir kimsenin gönlündekini bilmek, diye izah etmektedir. Türkiye'nin pek çok yerinde kader, talih, fal anlamında kullanılmaktadır (İnan, 2000:151).

İnsanların hem kendileri ile ilgili hem de gelecekte nelerin olacağı ile ilgili merakları, bu bilinmezleri anlama, keşfetme istekleri bu işin meslek hâline gelmesine sebep olmuş, toplumda kâhin, münecim, sihirbaz, büyücü veya şifacı adıyla anılmakta olan bir kesimi meydana getirmiştir.

Oğuz Destanı'nda adı geçen bilge ve filozof Irkıl Hoca'nın adı da kâhin ve falcı anlamında kullanılırken, Yakutlarda ise ilk şamanın adı da Argıl olduğu ifade

edilmektedir. Altay Şamanistlerinde kamdan başka sara hastası olan ırımçılar vardır. Saraları tuttuğunda ırımçılar gaipten haber vermektedirler. İnan, Şamanistlerin ve İslamiyeti kabul etmiş olan Kırgızların arasında fal anlamına gelen ve yaygın olarak kullanılan kelimenin tölge olduğunu belirtmektedir. Manas destanında kahraman Manas'ın arkadaşlarından biri tölgöçü Kara Tölek iken başka biri de yağrancı yani kürek kemiği ile fal açan Kara Badiş'tir. Falcılar fal açarken kullandıkları nesnelere göre adlar almaktadırlar. Hayvanların kürek kemiğine bakıp gelecekte haber verenlere “yağrancı”, koyun tezekleriyle fal açanlara “kumalakçı”, muhtelif şeylerden anlam çıkaran falcılara “ırımçı” denilmektedir. Şamanistlerde, Müslüman Kırgız-Kazaklarda ve Nogaylarda en meşhur fal “kürek kemiği” falıdır. Göçebe Türkler arasında aşık kemiği ile de fal açılmaktadır. Nogaylarda Edige ve arkadaşları Alp Kabardin'ı takip etmek ve etmemek konusunda hangisinin hayırlı olacağına davul üzerinde aşık atarak karar vermişlerdir. Kırgız-Kazaklarda ve Özbeklerde yaygın fallardan biri “kumalak” falıdır. Kumalak falı için kırk bir taş yahut kırk bir nohut, fasulye ya da kırk bir tane koyun tezeği kullanılmaktadır. Bunlardan başka ateşin alevlerine, közlerin duruşuna, odunun ısıklık seslerine göre geleceğe dair haber vermeye çalışılmaktadır. İnan, fal baktırmakla ilgili olarak, “iptidaî şamanizmin bütün kişiöğlunun ruhunda bıraktığı ve tedavisi kabil olmayan hastalıklardan biridir. Bir Aljıtlı kamın kürek kemiği falıyla, olgun topluluktaki aydın salon hanımlarının ve madamlarının iskambil veya kahve telvesi falı arasındaki fark ancak maddedeki farklılıklardır. Mana bakımından bu fallar arasında en ufak fark bile yoktur.” demektedir (İnan, 2000: 151-159).

Konu ile ilgili olarak Ziya Sümbüllü “*Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet*” adlı çalışmasında konu ile ilgili şunlara yer vermektedir:

“Antik çağ Yunan ve Roma'sında da kehânet, savaşlardan devlet yönetimine kadar, hemen her konudaki bilinmezi anlamak için başvurulmuş bir usuldür. Bu medeniyetlerde, tabii ve yapma mantığa adları verilen düşünce tarzı ile hem kişilerin hem de devletin geleceği öğrenilmeye çalışılmıştır. Tabii mantıka; doğrudan doğruya sanatsız olarak gerçekleştirilen kehânet demektir. Rüya yorumu, hikmetli sözlerden mana çıkarma, rüya, geleceği görme için uykuya yatma, ölü ruhlarından bilgi almaya dayanan kâhinlik hep tabii mantıkayla gerçekleştirilen şekillerdir. Yapma

mantıkada birtakım vasıtalar kullanılırdı ki kutsal meşe ağaçlarının hışırtıları, kuşların uçuşları, kurbağanın iç organları bunlar arasındadır. Yapma sanatlı olarak kullanılan alamet mantıkası, bilhassa Roma'da çok gelişmiş ve uzun bir öğrenim gerektiren bir ilim dalı olmuştur. İslâm'dan evvel cahiliye Arapları açısından da falın büyük ve vazgeçilmez bir önemi vardı. Fal onlarda bir ilim mahiyetinde görülürdü. Hele bazı neveleri, adeta bir ihtisas sayılır, hatta bazı kabile erkânına inhisâr ederdi. Bazı neveleri İslamlıkça haram sayılmış olmasına rağmen, İslamlar arasında yaşayıp gitmiş olduğu gibi bazı neveleri de İslami bir şekle bürünerek hususi bir yer ve değer kazanmıştır.” (Sümbüllü, 2010: 60).

Nevruz'un bir başka yönü de Nevruzla kehanet yapma, fal konusudur. İnsanın geleceğe dair olan merakı onun birçok fal ve kehanet çeşitlerini ortaya çıkarmasına sebep olmuştur. Kehanet çeşitlerinde birisi de kökeni Asiro-Babil kültürüne dayalı olan astrolojidir Astroloji temelde ay üstü âlemin, ay altı âlemi yani dünyayı her bakımdan sürekli olarak etkilediği görüşüne dayanmakta kehanetlerini de buna göre gerçekleştirmektedir. Ay üstü âlemde bulunan ve bazı özelliklere sahip olan yedi gezegen yeryüzünde olup biten her şey üzerinde, insanın psikolojik yapısında, karakterinde ve yaptığı işlerde etkili olmaktadır. Bu sebepten de münecimler çeşitli kehanetlerde bulunmuşlardır. Bunu da takvimlere göre ayrı ayrı yapmışlardır. Boyraz, bu kehanetlerin yapılması için Osmanlı el yazmalarından yola çıkarak Nevruz'un hangi güne denk geldiğine bakıldığını ifade etmektedir. O güne hâkim olan gezegenin, o günle başlayacak olan yılın tamamına da hâkim olacağına inanılmakta ve o senenin ikliminde, verimliliğinde, ucuzluğunda, pahalılığında, bolluğunda, kıtlığında, hastalığında, sağlığında, ölümlerde, insanların huzur ve refahında yani her şeyinde etkili olacağı belirtilmektedir (Boyraz, 2002: 287-296).

Boyraz, kehanet metinlerine göre Pazar gününün ve Nevruzun Pazar gününe denk geldiğini yılın idarecisinin Güneş olduğunu, Pazartesi gününün Ay, Salı gününün Mars, Çarşambanınkinin Merkür, Perşembeninkinin Jüpiter, Cumanın Venüs ve Cumartesi gününün de Satürn olduğunu belirtmektedir. Listenin Pazar gününden başlamasının kendisine göre olmadığı gibi tesadüfen de olmadığını, eskilerin inancına göre kâinatın yaratılmasına Pazar günü başlandığını bu sebeple de haftanın ilk günü olarak Pazar kabul edildiğini ifade etmektedir (Boyraz, 2002:287-296).

Boyraz'ın “Nevruzla İlgili Yaklaşım Denemeleri ve Nevruzla Kehanet Yapma” adlı makalesinde Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, nu: 842’de kayıtlı bulunan bir yazmadan “Bu Cedvel Nevruz Sultânı Kankı Güne Gelse Anun Hükmin Bildirür” başlığını taşıyan metne yer verdiğini görmekteyiz:

“16/a Hatâ ve Hoten ve Moğol ve Uygur ve Türkân ve Hind ve Yunan hâkimleri şöyle ittifâk eylediler ve dahi buyurmuşlar kim nev-rûz sultânı kankı günde yeni olsa ol gün yıldız ol yılun ıssı ve müdürü olup ol gün ahkâm birle hüküm iderler...

Yek-Şenbe: *Yek-şenbe günü Güneş’ündür. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider: Bu yıl içinde pâdişâhların kuvveti ve devleti ve se’âdetleri artmasına ve ra’iyyete icrâ-yı ‘adl ü insâf kılmaklarına ve ‘âmme-i halkun hâlleri be-gâyet hoş olmasına ve ni’metler ve ucuzluklar ve dâneler bollığına ve fitne ve cenk ve gavgâ azlığına ve eminlikler ve hoşluklar çok olmasına ve bazı yerlerde hastalıklar ve dürlü dürlü renceler belürmegine ve ba’zı yirlerde ölet olmasına bu yıl içinde arslanlar çok galebe itmegine ve yaz günü yiller ve bulutlar çok olmasına ve yay katı ıssı ve kuru olmasına ve kışda hevâ i’tidâl bulup mu’tedil olmasına.*

Dü-şenbe: *Dü-şenbe günü Ay’undur. Pes bu yıl ıssı ol olur. Delâlet ider: Bu yıl içinde pâdişâhlar ve melikler ve begler be-gâyet daralmak ve kıtlık ve gönülleri melûl olmasına ve lâkin hâlleri hoş ve saltanatları kuvvet ve şevket düretmegine ve bâzîrgânlık ve ekincilik ve iş ve güç çok olmasına be-gâyet yıl yağmurlu ve ni’metli ve bolluklar olmasına ve oğlancıklar ve ‘avretler çok hasta olmasına cenk ve savaş ve fitne ve gavgâ azlığına tağ ehlinün hâlleri yaramazlığına ve ba’zı hayvânât helâk olmasına ve yay ıssı ve kış be-gâyet soğuk olmasına ve kar yağmasına ve güz aylarında yıldırım ve gök gürlemek ve yıl ve yağmur çok olmasına. Vallahu a’lem bi’s-savâb.”...(Boyraz, 2002: 287-296).*

Başta yöneticiler yani padişah olmak üzere halkla ilgili ve bolluk, bereket, ucuzluk, kıtlık, pahalılık, hayvanların, iklimin, vs. kehanetler verilmektedir. Yeni yıla nasıl girerlerse o yılın da öyle geçeceğine inanmaktadırlar. Bu kehanetlerin işlevleri ile ilgili Boyraz, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Örneğini verdiğimiz bu kehanet metninin günümüz araştırmacıları açısından bakıldığında, metnin hitap ettiği halkın kültürel yapısını ortaya koyma gibi bir işlevinin de olduğu görülecektir. Örneğin bu metinden hareketle metnin hitap ettiği halkın mevsimleri yaz [ilkbahar], yay [yaz], güz ve kış şeklinde isimlendirdiği

bilgisini verebiliriz. Metnin araştırmacılara sunduğu kültürel yapıyla ilgili, örneğin metnin yazıldığı dönemdeki halkın sosyal yapısı, üretim tarzları, dünya görüşü, dil özellikleri konularında, başka bilgileri de sıralamak mümkündür. Ancak bu, bizi esas hedefimizden uzaklaştıracağından şimdilik bunu başka bir çalışmanın konusu yapılmak üzere tehir ediyoruz. Dikkat edilecek olursa bir yılın nasıl geçeceğine dair kehanetler sıralandıktan sonra “Vallahu a’lem bi’s-savâb [Allah doğrusunu bilir.] Allahu te’âlâ a’lem [Yüce Allah bilir]” gibi ibareler kullanılmaktadır. Bu, gaybı yani geleceği Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceğini söyleyen İslâm inancına sahip ve fakat eski gelenek görenek ve inanışlarını da tam manasıyla bırakmamış okuryazarların ihtiyat, bir anlamda iman tazeleme cümlesidir. Diğer bir deyişle bu, eski inanışlarımızın, yeni inancımızın rengine boyanarak yaşatılma gayretinin göstergelerinden biridir.” (Boyras, 2002: 287-296).

Nevruz ile ilgili olarak birtakım fal türleri de oluşturulmuştur. Enver Uzun, Nevruz fallarını Leğen Falı, Anahtar Falı, Kilit Ya da Düğüm Falı, Küze (Küğüm) Falı ve yiyeceklere göre geleceği tahmin etme şeklinde sınıflandırmaktadır.

Eskiden Nahçıvan’da yaygın olan fal türlerinden birinin leğen falı olduğu görülmektedir. İlahir Çarşamba akşamı geniş bir leğene su doldurulmakta ve içine balık atılmaktadır. Su ile doldurulan leğenin etrafına değişik hayvan resimleri konulmaktadır. Balık hangi hayvanın önünde ters bir biçimde durursa o yılın o hayvan ile başladığına inanılmaktadır. Daha sonra leğenin içindeki sudan çocuklara şifa niyetine içirilmektedir. Anahtar falı da diğer bir Nevruz falıdır. Akşamdan niyet tutulmak suretiyle ayakaltına bir anahtar konduktan sonra bir ayna alınıp yüze tutularak niyet dilenmekte ve gizlice evin içindeki konuşmalar dinlenmekte, ilk duyulan söz olumlu ise niyetin gerçekleşeceğine, olumsuz ise niyetin gerçekleşmeyeceğine inanılmaktadır. Zor durumda olanların uyguladıkları falın kilit ya da düğüm falı olduğu görülmektedir. Kadınlar etek uçlarına mendil, eşarp düğümleyip yola çıkmakta, ilk olarak yanlarından geçen kişiden bu düğümü açması istenmektedir. İstek yerine getirildiğinde bu işi yapanların işlerinin düzeleceğine inanılmaktadır. Kadınların uyguladıkları diğer bir fal türünün Küze (küğüm) falı olduğu görülmektedir. Akşamdan herkes küzelerin içine herhangi bir eşyasını yüzük, küpe gibi atmakta, ağız kapatılıp, bir saçak altına bırakılıp ve gün ağarırken kadınlar küzelerin içindeki teker teker çıkarmaya başlamaktadırlar. Çıkarılırken söylenen

sözler niyeti tutanın niyeti ile ilgili bilgi vermektedir. İlahır Çarşamba akşamı çocukların ev ev dolaşarak toplamış oldukları yiyeceklerden hangisi daha çok toplanmışsa o yıl o ürünün daha çok olacağına inanılmaktadır (Uzun, 2002: 25-26).

Kuzey Azerbaycan'da “*kapı basma*” veya “*gapı pusma*” gibi adlarla anılan âdette genç kızlar ve erkekler içlerinden niyet tutarak komşu kapılarını dinlemektedirler. İçeriden duydukları ilk şeyler yeni yıl için tuttuğu niyetinin hayır mı, şer mi getireceğine dair yorumlanmaktadır. Kapılarının dinleneceğini bilen halk bu gecelerde genellikle güzel şeylerden söz etmekte ve münasebetlerin iyi olmasına özen göstermektedirler (Çay, 1993: 97).

Başkurt Türkleri, Nevruz bayramında özellikle şairler, bir yıl önce kutlanan Nevruz bayramında yaşanan unutulmaz olay ve oyunlara dair kısa beyitler yazmakta ve bu beyitleri evleri dolaşarak okumaktadırlar. Nevruzda yörenin en güzel ve akıllı kızları arasından biri seçilmekte, “Nevruzbike” adı verilen bu kıza yazın nasıl geçeceği hakkında sorular sorulmakta kız da yazın iyi geçeceğine dair yorumlar yapmaktadır. Onun sözleri yaşlıların gönüllerini hoş ettiğinden, mutlu kıldığından dolayı onlar da kızı “yorumların gerçekleşsin, Nevruzbike” diyerek takdir etmektedirler (Ersoy, 2004: 259-268)

Tatar Türkleri de Nevruz kutlamaları sırasında Nevruzbike olarak en güzel kız da seçmektedir. Onu at arabasına oturtarak meydana getirmekte ve ona ilkbaharın nasıl geçeceğine, kendilerini gelecekte neyin beklediğine dair haber almaya çalışmaktadırlar. “Al mı, gül mü?” diyerek dilek tutulmaktadır. Dilek tutan da sonra bu falı açıklamaktadır (Çetin, 2004: 123-143).

Kapı pusma âdetinin de aslında Nevruz'da fal konusuyla ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

“Gapı pusma” âdetiyle ilgili şu şiir dikkat çekicidir:

“Hayâlet başını bir an terk edir,
Héyirhah bir haber eşitmek üçün,
Komşu kapısına pusmağa gédir,
Gayda béledr ki, birinci kere,
Héyir söz eşitse şâd olacaktır.
Yaman söz eşitse yine gamlara,
Garğolup içinde kavrulacaktır” (Çay, 1993: 97)

Ordubad bölgesinde Çarşamba akşamı bazen de Nevruz akşamı özellikle su falı geleneği uygulanmaktadır. Bu gelenek “cangülüm” olarak adlandırılmakta ve aşağıdaki mâniler cangülüm olarak okunmaktadır.

“Buradan bir atlı geçti
Atını oynattı geçti
Gün bitti doğdu
Ay gibi battı geçti
Ağ at gelir enişten
Gantarağası egümüştən
Bize de gismet olsun
Heybedeki yemiştən
...(Amanoğlu, 2001: 30-31)

e. Nevruzla İlgili Geleneksel Bayramlar

e1.Baca Baca / Uşak Bayramı Günü

Nevruz’dan bir gün öncesine “*Baca Baca*” denilmektedir. Iğdır, Kars ve çevresinde bu tarihte kapı dinleme, baca gezme gibi âdetler uygulanmaktadır. “*Döldökümü*” olarak adlandırılan bu törenlerde çocuklar baca baca dolaşarak kendileri için hazırlanmış olan hediyeleri toplamaktadırlar. Kars’ta “*Baca Baca*” olarak adlandırılan bu gelenek Iğdır’da “*Uşak Bayramı Günü*” adıyla anılmaktadır. Bugün, ev ev dolaşan çocuklara haşlanmış ve farklı renklere boyanmış olan yumurtalarla, yemişler dağıtılmaktadır. Kars ve yöresinde genç kız ve erkekler küçük bir çocuğun hiç konuşmadan getirdiği bir kova suyun içine renkli iğne ve iplikler atarak, kimlerle evleneceklerini bulmaya çalışmaktadırlar. Su içinde birleşen iğne ve ipliğin sahiplerinin birbirleri ile evleneceğine inanılmaktadır. Nevruz kutlamalarında İslamî motifler de görülmektedir. Kars’ta Nevruz akşamı yapılan “*İhya Gözleme*” töreninde, ileri gelenlerden birinin evinde toplanan halk sabaha kadar hiç durmadan Kur’an-ı Kerim okumaktadır. Ayrıca Kars’ın Tuzluca ilçesinin Pursak köyünde Nevruz’a yakın ilk cuma günü “*Ölü Bayramı*” töreni yapılmaktadır. Kars ve Iğdır çevresinde 19 Mart’ı 20 Mart’a bağlayan gece çeşitli meyvelerin ikram edildiği “*Yeddi Levin Gecesi*” törenleri, yine aynı yörede Nevruz sabahı eski yılın bitip yeni

yılın başladığı an bir saniyelik bütün akarsuların durduğuna inanılan “İltefi” anında su alabilenlerin bütün dileklerinin gerçekleşeceğine inanılan uygulamalar görülmektedir (Şengül, 2006: 66-67).

“Baca Baca” olarak adlandırılan veya “Uşak Bayramı Günü” olarak bilinen bu günde gruplar hâlinde kapı kapı dolaşan çocuklar şu bayatıları ve nevruziyeleri söylemektedirler:

“Nevruz, nevrüz bahara

Güller, güller nahara,

Bağçamızda gül olsun,

Gül olsun, bülbül olsun...” (Çay, 1985: 69)

“Geldi noruz bayramı, açıldı güller, lâleler,

Sebzepûş oldu çemenler, bülbüller eyler nâleler...” (Çay, 1985: 69)

Türk edebiyatının ve Azerî sahasının önemli şairlerinden kabul edilen Şehriyar’ın “Haydar Babaya Selam” adlı şiirinde Nevruz’dan ve Baca geleneğinden detaylı bir şekilde bahsedilmekte ve yaşadığı coğrafyada Türk halkı tarafından büyük bir coşkuyla kutlandığını şiirlerinde de anlatmaktadır. Adıgüzel’in “Türk Edebiyatında Nevruz” adlı çalışmasında şiirine ve yorumuna şöyle değinildiğini görmekteyiz:

...

Bayramıdı, gece guşı ohurdi,

Adahlı gız bey corabın tohurdi,

Herkes şalın bir bacadan sohurdi

Ay ne güzel gaydadı şal sallamag

Bey şalına bayramlığın bağlamag

Şal istedim men de övde ağladım

Bir şal alıp tez belime bağladım

Gulamgile gaşdım şal salladım

Fatma hala mene corap bağladı,

Han nenemi yada sâlıp ağladı.

“Yılın ahır çerşenbesinden (son çarşambasından) sonra köyün gençleri ve çocukları kendilerini tanıttırmadan akşamüstü karanlık basanda “damlara gidip bayramlık talep edeceğiz” diyerek renk renk şallarını alıp bacadan aşağı sarkıtırlar. Ev sahibi şal sarkıtanın kim olduğunu tahmin etmeye çalışarak onun şalına uygun hediyeler bağlar. O zamanların bayramlık hediyeleri güllü yün çoraplar, ipek mendiller, ağız mızıkları, boyanmış mızık, üzüm kurusu ve çeşitli tatlılardan ibaretti. Bu gelenek hem çocukları, özellikle yoksul çocukları sevindirdiği ve gönüllerini aldığı için köy bayramının, el şenliğinin en güzel, en neşeli ve tantanalı adetlerinden biriydi.”(Adıgüzel, 2003: 104-106).

e2. Döl Dökümü

Ardahan ilinin Çıldır ilçesinde Nevruz Bayramı’na “Döldökümü” adı verilmekte olup 21 Mart tarihinde kutlanmaktadır. Damların üzerinde yakılacak olan “cihan kokola” adı verilmekte olan ateşin odunu ve çalısı hazırlanmaktadır. “Cihan kokolo”yu köyün en yaşlısı “kav çakmağı” ile yaktığı anda tören de başlamaktadır. Herkes ateşin üzerinden atlamakta ve ateşin üzerinden atlanırken de dilekler dilenmektedir ve tekerlemeler söylenmektedir (Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 387-388).

Ağurluğum oğorluğum hep bu ateşin içine

Nazar ola göz ola

O da yana köz ola

Eşiğe od saçılısın

Menim bahtım açılısın

Derdim gadam yok olsun

Yüzlerimiz ak olsun

Yansın cihan kokola

Dertlerimiz yok ola

Ağurum oğurum tökülsün

Odda yanıp kül olsun (Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 388).

e3. Eski Yılın Bitiş Şenliği

Büyük bir bölümü Doğu Türkistan’da yaşayan Uygur Türkleri için Nevruz’un, yeni yılı, baharı karşılamak için yapılan bir bayram olduğu görülmektedir. Uygurlar

için Nevruz geçmiş yıla veda etmek, yeni yılı kutlamak, baharın bolluk ve bereketini dilemek anlamına gelmektedir. Uygurlar arasında Nevruz'un uygulanmakta olan pek çok kuralı bulunmaktadır. Nevruzla birlikte insanlar milli oyunlar oynamakta ve ozanlar şiir okumakta ve türkü atışmaları yapmaktadırlar. Meddahlar destanlar ve kıssalar anlatmaktadırlar. Güreşler tutulmakta, at yarışları yapılmakta ve cambazlar gösteriler düzenlemektedirler. Uygurlarda Nevruz kutlamaları ile ilgili düzenlemelerin ve geleneklerin “*Tokuz Kılık*” ya da “*Tokuz Ogul*” an’anesi çevresinde geliştiği ifade edilmektedir (Karaman, 2002: 17). Nevruz davulu çalınarak Nevruz başlatılmakta ve her yerde Nevruz’un başladığına işaret olarak her yerde davullar çalınmaktadır. Ev ev dolaşmakta ve Nevruz eşarp, Nevruz beg, Nevruz selam, Nevruzgel gibi gösteriler sunulmaktadır. Herkes bu gösterilerde pirinç, kuruyemiş, ekmek, şeker, un, yağ gibi yiyecekler getirmektedir. Bazı mahallelere kurulan kazanlarda bu getirilenler pişirilmektedir.

Bulursan koyun getir

Bulamaz isen piliç getir

En güzeli bulabilen getir

Bulamazsa bir baş soğan getir

... (Karaman, 2002: 19-20).

Dörtlükte de görüldüğü üzere herkes getirdikleri yemeğe katkıda bulunmaktadır. Yemek pişirilip dağıtıldıktan sonra ayin yapılmaktadır ve herkes el sıkışarak “yeni yaşı kutlu olsun” diyerek birbirini tebrik etmektedir. Kurulan sofrada kardeşlik duygusunu pekiştirmek için herkes yemek yemektir. Buna “*nevruza çıkış*” adı verilmektedir. Kabirler ziyaret edilmekte, dualar edilmekte ve buna da “*nevruz duası*” denilmektedir. Üçüncü an’aneeye göre “*nevruz ziyaretleri*” yapılmakta, insanlar birbirini ziyaret etmekte ve yeni yaşlarını kutlamaktadır. Nevruz gösterileri düzenlenmekte, herkes bu gösterilere katılmaktadır. Nevruznameleri, nevruzpirleri, nevruz koşukları gibi herkes bildiği ne varsa ortaya koymaktadır. At seyli, bezme seyli, kök seyli, kabir seyli, çarşı seyli gibi çeşitli geziler düzenlenmektedir. Halka çeşitli bilgiler verilmekte, hikâye ve destanlar anlatılmaktadır (Karaman, 2002: 19-20).

e4. Gollu Bayramı

Karaçay-Malkar Türkleri'nde baharın başlangıcında düzenlenen şenliklerden biri de Gollu Bayramı'dır. Gollu, Karaçay-Malkar Türkleri'nin eski inanışlarına göre ziraatin, mahsülün ve bereketin tanrısı olarak kabul edilmektedir. Gollu adlı bereket tanrısı için Karaçay-Malkar Türkleri 22 Mart'ta yaşlılar, gençler, kadınlar, erkekler ve çocuklar toplanmakta ve tarlalarının bereketli olması için Gollu'nun şerefine kurbanlar kesmekte, büyük şölenler tertip etmektedir. Büyük kazanlarda kurban etlerini pişirmektedirler. Bütün halk toplandığı zaman içlerinden bir lider seçmekte ve adına da "töreçi" demektedirler. Şölenin bitmesine yakın herkes kol kola girerek halka şeklinde toplanmakta, töreçinin çaldığı "sıbizgi" adı verilen kaval eşliğinde hep birlikte dans etmektedirler. Şölen esnasında at yarışı, taş atma ve güreş gibi yarışmalar da düzenlenmektedir (Tavkul, 2007: 237-244). "Gollu Tepsew" adı verilmekte olan (Gollu Dansı) icra etmekte, şenliklerin sona ermesiyle birlikte tören idarecisi Gollu'ya dua edip, ondan dileklerde bulunmaktadır (Adiloğlu, 2004: 277):

Gollu sen aydınlık Gollu

Gollu sen lütüfkâr

Çok büyüsün ekinler

İncinmesin insanlar

Hububat, yulaf, kaliteli ve bol olsun

Ekinleri biçtirip

Buğday demetleri bağlatsın

Harman tepeleri yığdırasın" (Adiloğlu, 2004: 277).

e5. Hardar Bayramı

Çegem, Holam ve Bızıngı vadilerinde baharın gelişi Hardar Bayramı'yla kutlanmaktadır. Karaçay-Malkar Türklerinin eski inanışlarına göre "Hardar" veya "Altın Hardar" hububatın ve diğer mahsulün tanrısı olarak kabul edilmektedir (Adiloğlu, 2004: 277). Çegem vadisi köylerinde baharda tarla sürülmeden önce Hardar'ın şerefine kurbanlar kesilmekte, şölenler düzenlenmektedir. Şölen alanındaki öküzlerin böğürmesine göre o yılın nasıl geçeceğine dair fikir yürütülmektedir. Şölenin sonunda tüm halk toplanmakta ve hep birlikte şöyle dua etmektedirler:

*“Tarlalardaki başak gibi
Her zaman dolgun hububat alalım
Bereket gitmesin küplerden
Erirey'e hoş görünelim
Hardar'a secde edelim”* (Adiloğlu, 2004: 277)

e6. Küf Dibi / Küfyelli / Küflen

Yeddi-levin gecesinin sabahında bir ağaca salıncak kurulmaktadır. Özellikle genç kızlar ve delikanlılar salıncağa binip sallanmakta ve birbirlerini sallamaktadırlar. Bu âdete “küfdibi” veya “küfyelli”, “küflen” denilmektedir. Salıncakta sallananlar mani okurken etrafta bulunanlar da ona cevap vermektedir. Küflene binildiğinde söylenen deyiş şu şekildedir:

*“Küf atan, küflen atan,
O şimdi kesseğ atan?
Kesseği atmasınlar,
Muraza çatmasınlar,
Başına yığar taşı,
Od getir, ocak kala.
Süt getir, dibini yala.
Korhuram anam gele,
Saçım mirçeğimi yola...”* (Çay, 1993: 103).

e7. Lale Seyli

Özbeklerin eski ve millî şenliklerinden biri olduğu görülmektedir. Lale Seyli bazı yerlerde *Bayçiçek Şenliği*, Buhara, Harezm ve Baysun'da *Kızıl Gül (Gül-ı Surh)*, İsfara, Kokand, Taşkent, Çust gibi yerlerde *Lale Seyli* gibi isimlerle anılmaktadır. Lale Şenliği, Nevruz bayramından sonra Nisanın sonu Mayısın başlarında laleler açıldığında düzenlenmektedir. Özbeklerde Bayçiçek çiftçiler için işlerin başlaması, tabiatın canlanması anlamını taşımaktadır. Lale ve Bayçiçek şenlikleri özellikle Fergana vadisinde daha canlı kutlanmaktadır. Pek çok bayramda ve şenlikte olduğu gibi bu şenlikte de çocukların etkin bir rol oynadığını görülmektedir. Çocuklar Bayçiçek şarkısını söyleyerek evleri dolaşmakta, baharın gelişini müjdeleyerek

hediyeler almaktadırlar. Evleri dolaşan çocuklar Bayçiçeği evin en yaşlısına vermeye çabalamaktadırlar. Bu çiçek onlar için kışın bittiğinin, sağ salim kıştan çıkıldığının ve baharın gelişinin müjdecisi şeklinde ifade edilmektedir. Bayçiçeği alan yaşlılar gözlerine sürerek:

*“Görelim sağlık selametlik, görmeyelim hiç kötülük,
Kavuşalım selametle, gelecek yıl yine bu günlere”*

diye dua etmektedirler (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 126-127).

Özbekistan’da icra edilen türkülerde de bayçiçek mevhumu önemli bir yere sahiptir:

...

*“Bayçiçeğim bağlandı,
Sokak sokak dolaştı,
Bayçiçeğim yeşil samsa,
Ceplerine yerleşti.*

*Sert yerden zorlayıp çıkan bayçiçek,
Yumuşak yerde rahatça çıkan bayçiçek.”*

...(İşankulov, 2004: 351-357)

Şenliği düzenleyen leleciler şenliğin nerede ve ne zaman yapılacağını halka bildirmekte ve bunun için kırlar seçilmektedir. Şenlikten önce kesilen ağaç dallarından biri lalelerle süslenmekte bununla köy sokakları dolaşmaktadır.

...

*“Lâle, lâle, lâlecan,
Bahar habercisi sensin.
Lâle, lâle, lâlecan,
Geldik seni özleyip,
Lâle, lâle, lâlecan,
Saygı gösteriyoruz sığınıp”*

...(İşankulov, 2004: 351-357)

Bunu görenler sokağa çıkıp daha önceden hazırladıkları çaput vb. şeyleri dilek tutarak bu dala bağlamaktadırlar. Herkes hep beraber şenliğin yapılacağı yere

geldikten sonra aksakalların duası ile şenlik başlamaktadır. Bayramın ikinci günü kadınlar ve erkekler ayrı ayrı mezarlıkları ziyaret etmektedirler. Bu bayramlarda yapılan mezar ziyaretleri ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmakta ve bu yorumlara şu şekilde değinilmektedir:

“İlk yorum çiçek ile ilgili olup şenliklerin çiçeklerin bol olduğu mezarlıkların etraflarında icra edildiği ile ilgilidir. İkinci yorum ise ölüleri ziyaret etmenin şark milletlerinde var olan bir âdet olması ile ilgilidir. Üçüncü ve en ilginç yorum ise gelinciklerdeki kıvrıllığın insan kanına benzetilmesidir. Fergana yöresinde yaşayan Özbekler arasında güya kıvrıl çiçekler renklerini vefat eden kişilerden alırlar diye bir inanış vardır. Yaşlıların anlattıkları rivayetlere göre ölen kişinin kanını toprak emer, çiçekler ise bu kıvrıl rengi alarak ölenlere ikinci bir hayat bahşeder. Böylece ölüler yeryüzüne güzel bahar çiçekleri şeklinde örtü olurlar. Zira İsfara’da kadınların gittiği mezar Abdullah-i Surh (kıvrıl) adında olması yanında Baysun’da Kıvrıl Gül şenliğinin yapıldığı mezar, Gül-i Surh (kıvrıl gül) adındadır.” (Ashirov- Hatunoğlu, 2015: 128).

e8. Ölü Bayramı

Ölü Bayramı bahar bayramı olarak kutlanan Nevruz ile ilgili bir bayram olarak kutlanmaktadır. Sibirya’dan başlayan ve Asya ortalarına kadar devam eden alanda, Saha (Yakut) Bölgesi’nden Avrupa’dan Balkanlara kadar uzanan geniş bir coğrafyada kutlanmaktadır. Ölü Bayramı, İğdir Azerî Türklerinde yaygın olarak görülmekle birlikte Nevruz ile ilgili uygulamalar da dikkat çekmektedir. Kuzey Azerbaycan’da Nevruz 20-21 ve 22 Mart’ta kutlanmaktadır. Halk Nevruz’a kırk gün kala hazırlıklara başlamaktadır. Azerbaycan’da Nevruz’dan önceki dört çarşamba kutsal sayılmaktadır. Bu çarşambalara ılahır çarşambaları / yılın son çarşambaları denilmektedir. İlk çarşamba, su çarşambası, ikinci od çarşambası, üçüncü yel çarşambası, dördüncüsü toprak çarşambası / ahır çarşamba / son çarşamba olarak adlandırılmaktadır. İğdir yöresinde Nevruz ile bir bütün teşkil eden, örtüşen bazı gelenekler bulunduğu belirtilmektedir. Çocuk Bayramı, alav-alav, kosa-kosa, mendil atma, kulak asma, kabir üstü (Ölü Bayramı), yedilevin, iğne-iğne, ve su serpme bu geleneklerdendir. Nevruz’dan bir iki gün öncesi ölü bayramı, kabir üstü veya mezar üstü olarak adlandırılmaktadır. Mezarlıkların ayrı ziyaret günleri bulunmaktadır. O

gün herkes kendi mezarlarını ziyaret etmektedir. Kur'an okuyup, yanlarında getirmiş oldukları bisküvileri, şekerleri vb. ölülerin hayrına dağıtmakta ve mezarları düzenleyip, çiçeklendirmektedirler. Bunun tamamen Nevruz'dan önce ölüleri memnun etme anlayışı ile ilgili olduğu belirtilmektedir (Sağır, 2013: 129).

Sağır, bu konu ile ilgili şunları ifade etmektedir:

“Geçmişten bu güne pek çok toplulukta bahar bayramları/festivalleri görülmekle birlikte bu etkinliklerin doğrudan ölümle ilişkilendirilenleri sayılıdır. Özellikle bu etkinliklerde doğanın dirilmesi ile ölülerin dirilmesi benzerliği kurulur. Ölülerin de bugün dirileceğine duyulan inanç, ölü bayramı pratiğini ortaya çıkarır. Ölülerin de bu gün dirileceği, halk arasında onları önce memnun etmek gerektiği vurgusunu ön plana çıkarır. Bu günde mezarlıklar temizlenip düzenlenirken, eski mezarlar tadilattan geçirilerek ziyarete hazır hale getirilmesi söz konusudur. Yani ölenlerin mezarları ise özellikle yapılmaktadır çünkü halk arasında onların ölü bayramı, kara bayram olarak kabul edilmektedir. Üzerinden bir bayram geçene kadar bu tutum uygulanmaktadır.” (Sağır, 2013: 129-130).

Kabir üstü ahîr çarşambadan önceki salı günüdür ve bugüne Kars'ta, çevresinde mahallî dilde *“tek gün”* denilmektedir (Çay, 1993:91). Yörede herkes, bütün ailenin fertleri aile mezarlığına giderek etrafına çeki düzen vermektedir. Kabir üstü törenine kadınlar ve erkekler ayrı ayrı katılmaktadırlar. Erkenden mezarlığa giden erkekler Kur'an-ı Kerim okurken, kadınlar da mezarlığa hazırladıkları helva, pilav gibi yiyecekleri götürüp fakirlere dağıtmaktadırlar. Kars ili Tuzluca ilçesine bağlı Pırsak köyünde bu törene *“ölü bayramı”* denilmektedir. Tören Nevruz bayramına yakın ilk cuma akşamı yapılmaktadır (Çay, 1993:91).

d9.Sabantoy

Karaçay-Malkar Türklerinde baharın başlangıcında görkemli bir şekilde düzenlenmekte olan bir şenlik olduğu görülmektedir. Baharın ilk gününde bütün halk toplanarak Çoppa'nın taşı denilen kutsal taşın yanında yer tanrısı Davleve mahsullerin ve tahılların tanrısı Erirey'in şerefine kurbanlar kesmekte ve büyük şölenler tertip etmektedir (Tavkul, 2007: 237-244).

Karaçay-Malkar Türklerinde hiç kimse “*Saban Toy*” yapılmadan tarla işlerine başlamamaktadır. Eski Karaçay köylerinden biri olan Uçkulan köyünde herkes, kutsal sayılan “*Çoppa Taş*”adı verilen büyük bir kayanın çevresinde toplanmakta, Çoppa’nın şerefine çeşitli hayvanlar kurban etmektedir. Devamında büyük ziyafet verilmekte, çeşitli şenlikler yapılmaktadır. Şölenin sonunda, herkes Çoppa Taş’ın etrafında kol kola girerek büyük bir çember oluşturmakta ve dinî özellik taşıyan birtakım danslar icra edilmektedir. Törenin sonunda herkes Çoppa’dan hayvanlarının ürünlerinin bol ve bereketli olmasını, vahşi hayvanların saldırılarından korunmayı, ekinlerin bol ve bereketli olması için yağmur, ürünlerin olgunlaşması için güneşli bir mevsim dilemektedir (Adiloğlu, 2004: 275-276).

“*Saban Toy*” sona erdikten sonra, tarlaların iyi ve kolay sürülmesi için Dawle’ye, ekinlerin dolgun ve bereketli olması için de Erirey’e dua etmektedirler (Adiloğlu, 2004: 276). Çoppa için yapılan törenin bitiminde “*Tamada*” veya “*Töreçi*”denilen ve töreni idare eden kişi şu duayı etmektedir:

*“Çoppa Tanrıdan sonra sensin ilâh
Çoppa sıcaklığı kov geri
Çoppa bir kandır toprağı
Çoppa hububat yanyor ne yapalım
Çoppa yağmur geliyor çiseleyerek
Çoppa hububat geliyotr tepe gibi
Tanrımız versin semiz et”*

... (Adiloğlu, 2004: 276)

Ayrıca, Karaçay Türkleri, İslâmiyeti kabul etmeden önce, baharda, her çarşamba gününde, Mahar ırmağının sağ tarafında kutsal kabul edilen büyük bir çam ağacının çevresinde toplanmakta, dinî törenler yapmakta ve “*Teyri*”ye dua edip, dileklerde bulunmaktadırlar:

*“Baharımız yağmurlu olsun
Günümüz güneşli olsun
Kışımız karlı olsun
Ecelimiz yavaş olsun
Çiftliklerde hayvan bol olsun
Kovanlar ballı olsun*

Küpler yiyeceklerden dolsun

Yiyeceğimiz tok olsun

Baharımız bahtlı olsun

İkiz ikiz nesil doğsun

Sekiz sekiz kismet yağsın

Tanrımız versin iyilik

Görmeyelim hiçbirimiz açlık”(Adiloğlu, 2004: 276)

Kazan Tatarlarının Saban Tuyu olarak adlandırdıkları böyle bir bayramı kutlamaları onların eskiden beri ziraatle uğraşan medeni bir toplum olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Tavkul, 2007: 237-244).

d10. Şal Atma

Âhir Çarşamba günü uygulanmakta olan bir âdetin de “şal atma”olduğu görülmektedir. Beğendiği kızın evine şal atan delikanlı niyetini belirtmek için şalın ucunu düğümlemektedir. Kızın ailesi şayet delikanlıyı beğenirse düğümü çözerek kızın bileğine bağlamaktadır (Çay, 1993: 100).

d11. Vaf-ı Hâl

Azerbaycan’da uygulanmakta olan âdetlerden bir diğeri de “Vasf-ı hâl”dir. Kızların kendi aralarında yaptıkları toplantılardan biridir. Hava kararıp herkes ortalıktan çekildikten sonra kızlar hep birlikte, hiç konuşmadan çeşmeye su doldurmaya gitmektedirler. Sonra arkadaşlarından birinin evinde toplanmaktadır. Odanın ortasına içi su dolu bir leğen getirilip konmaktadır. Köyde birbirlerini seven iki genci temsilen birer iğne pamukla sarılmakta ve suya bırakılmaktadır. Leğen hızla çalkalandıktan sonra içindeki iğnelerin durumuna göre iki gencin geleceği ile ilgili yorumlar yapılmaktadır (Çay, 1993: 98).

2.HİDİRELLEZ BAYRAMININ YAPI VE UYGULAMALAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Hıdırellez, Türk ve İslam dünyasında önemli bir yeri olmakla birlikte, birçok inanışa ve uygulamaya kaynaklık etmektedir. Hızır inanışı ve Hızır-İlyas geleneğinin özünü kış mevsiminin sona ermesi, baharın gelmesi, tabiatın canlanması

oluşturmaktadır. Türk dünyasının birçok bölgesinde ve Türkiye’de bahar bayramlarının en önemlilerinden birini Hıdırellez teşkil etmektedir.

Gerek Türkiye’de gerekse Türkiye dışında Hızır ve İlyas ile ilgili pek çok çalışma yapılmış bulunmaktadır. Fakat konu ile ilgili makale sayısı yapılan çalışma sayısı ile karşılaştırıldığında makalelerin bunlara göre sınırlı olduğu görülmektedir. Anadolu’daki Hıdırellez kutlamalarının nasıl yapıldığına, kutlamaların içinde ne gibi âdet ve gelenekleri, ritüelleri barındırdığına ilişkin pek çok bilgi ve belge bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde yurdumuzun pek çok yerinde Hıdırellez uygulamalar, âdetler ve gelenekler bakımından bazı bölgelere göre birtakım küçük farklılıkları içinde barındırmakta olduğu; asıl ana iskelet kısmında ise pek çok ortak noktayı arz etmekte olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızda biz Hıdırellez kutlamalarının özelliklerine, yöresel benzerlik ve farklılık gösteren taraflarına değinirken yapısında yer alan inanç unsurlarını ortaya koymaya çalışacağız. Hızır ve İlyas ile ilgili makalelerde daha çok Hızır ve İlyas’ın ilahiyat veya tasavvuftaki yeri ve önemine değinildiği görülmektedir. Ahmet Yaşar Ocak’ın *İslam-Türk İnançlarında Hızır veya Hızır- İlyas Kültü* başlıklı eserinde görüldüğü üzere bu konudaki ilk çalışma 1892 yılında Carl Dyroff, *Wer Ist Chadhir?* (Zeitschrift für assirologie, VII 1892, 319-327) adlı Asur araştırmalarına yer veren bir dergide yayımlamıştır. Bu makaleden sonra K. Wollers, Chider, (Archiv für Religionwissenschaft, XII (1909), ss. 234-284) adlı bir makale yayımlamıştır.

Hıdırellez de birçok folklorik uygulamada görüldüğü üzere ilk ortaya çıktığı zamanki şeklini, uygulama biçimlerini koruyamamış, tarihî, kültürel, sosyal nedenler ve yapılan göçlerle değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Günümüzün anlayışı ve kültürel motifleri ile şekillenen Hıdırellez en önemli geleneklerimizden biri hâline gelmiştir.

Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra diğer kavimlerde olduğu gibi eski dinlerinden, Şamanizmden kalma pek çok inanç, gelenek ve bunların uygulama biçimi hâline gelmiş olan âyinlerini, toplu yeme içme ve eğlence geleneklerini İslâmiyetle birleştirerek uygulamaya devam etmişlerdir.

Bugün geleneklerimizin temelini teşkil eden, Orta Asya Türk kültüründen getirilen şaman ve toteme bağlı olarak şekil almış olan kökü eskiye dayanan ve

uygulama biçimleri bir siteme dayalı şölenler yapılmaktadır. Özellikle Türk kültürünün temelini teşkil eden ve doğanın bilinmeyen yönleri, doğanın insan hayatına olumlu veya olumsuz etkileri ve bunları anlatmada kullandıkları semboller, hem fizikî hem de toplumsal yapının karakterini oluşturan ritüeller eski ve yeni dinin izlerini taşımaktadır. Ritüellerin kökenine bakıldığında Türklerin hayatında önemli rol oynayan av ve avcılık kültürü daha sonra yerini tarım hayatına geçilmesiyle birlikte bolluk ve bereket amaçlı uygulamalara bırakmıştır.

Hıdırellez geleneği de temelinde ilkbaharın gelişinin beklendiğini gösteren ve bu sebepten de kutlamayla taçlandırılan, doğayla uyumlu olunduğunu göstermek adına yapılan kutlamalardandır.

Toplumun her kesiminden insanların Hızır'ın ve Hıdırellez olgusunun hayatının bir noktasına temas edeceğini düşündüğü için bu amaçla düzenlenen törenlere bir anlamda mecburî hissettiğinden katılmakta olduğunu veya bu törenleri düzenlediğini görmekteyiz. Bugün her ne kadar eğlence günü olarak görülse de ritüellerdeki vazgeçilmezlik ve bugün de sadık kalınarak uygulanıyor olması her ne kadar eğlenceler ve piknikler eskisi kadar düzenlemesi de tutulan dilekler, bunlarla ilgili gül ağacının altına çizilen şekiller hâlâ bu düşüncenin korunduğunun bir göstergesidir.

Tarihin ilk zamanlarından beri zamanda meydana gelen değişiklikler törenlerle kutlanmaktadır. Hıdırellez'in İslâmiyetten önce de kutlanan mevsimlik bayramlardan biri olduğunu görmekteyiz. İslamiyetin kabulünden sonra Hıdırellez İslami bir renge bürünmüş, bu şekliyle kutlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Hıdırellez kutlamalarında İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrasına dair pek çok iz görmemiz mümkündür. Her iki şekilde de Hızır ölmezliği, baharı, yeşillenmeyi, bolluğu ve bereketi sembolize etmiştir.

Özellikle Türkiye'de eski Orta Doğu ve Anadolu kültürleri ile ilgili çalışmış olan araştırmacıların, folklorcuların Hızır ve Hıdırellez'in kökenini eski Mezopotamya ile Anadolu kültür ve dinlerine bağladıkları görülürken İslam öncesi ve Orta Asya Türk kültür inançlarına daha çok yer verenlerin de olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında Ocak'ın da belirttiği gibi kesin sonuçlara varmak oldukça güç olmakla birlikte kaynak ve menşe bakımından kültürlerin pek çok katkısının olduğu görülmektedir (Ocak, 1999: 122).

Mezopotamya, Anadolu, İran, Yunanistan ve Doğu Akdeniz’de bazı tanrılar adına bazı ayin ve merasimler yapılmakta olduğu görülmekle birlikte bunlardan birinin MÖ III. binin sonlarında Mezopotamya’da Ur şehrinde kış mevsiminin bitmesinden dolayı Fırat ve Dicle nehrinin canlandırıcı gücünü temsil etmekte olan Tammuz ilahı adına yapıldığı görülmektedir. Dumuzi diye de bilinmekte olan bu ilahın baharın gelişyle yeniden canlanması, etrafına bolluk ve bereket saçmasını kutlamak için büyük törenlerin yapıldığını tarihi kayıtlar göstermektedir. *“Ayrıca Tammuz kültünün İbrâniler kanalıyla Suriye ve Mısır üzerinden eski Yunanistan’a ve Anadolu’ya geçtiği de bilinmektedir. Bu son iki yerde tammuz adı Grekçe Adonis’e çevrilmiş olup aynı ilâh bu isim altında takdis edilmiş ve güçlü bir kültün konusu olmuştur. Adonis kültünün Anadolu’ya girişinden daha önce de burada Mezopotamyadakine benzer bahar ayinleri yapıldığını tarihi kayıtlar göstermektedir. Boğazköy’den gitme olup halen Louvre Müzesi’nde bulunan tabletlerde, Etilerdeki Purulli bahar ayinlerinden bahsedilmektedir. Bunlar, bitki ve yeşillik tanrısı Telipinu için icra edilmekteydi. Tabletlerdeki kayıtlara göre, bu ayinler esnasında özel mihraplar hazırlanıp ocaklarda ateş yakılmakta, mabedlere yeşil ağaçlar dikilip kurban edilen koyunların postları asılmakta ve Telipinu’ya buğday, şarap ve koç eti takdim olunmaktaydı.”* (Ocak, 1999: 122-123).

Hıdırellez geleneği ile ilgili olarak yaygın olan inanç, Hızır ile İlyas’ın bir araya geldiği günün kutsal kabul edilmesiyle ilgilidir. Hıdırellez günü genellikle 6 Mayıs’ta kutlanmaktadır. Bazı yörelerimizde 5 Mayıs bayram, 6 Mayıs ise Hıdırellez olarak kabul edilmektedir. Bu günlere has özellikleri olan kutlamalar yapılmaktadır. Halk takvimine göre yazın başlangıcı olarak kabul edilen Hıdırellez’de şenlik, bolluk, bereket ve büyü bir aradadır. Ritüellerde totemizm, atalar kültü ve tabiat iç içedir.

Yaptığımız çalışmalarda Nevruz’un, bahar bayramlarının diğerleri veya Hıdırellez’in ve bunların etrafında gelişen törenlerin birbirinin içinde şekillendiğini, bazılarının etrafında yoğunlaşarak kutlandığını görmüş bulunmaktayız. Genellikle çok farklı bir özellik arz etmiyorsa halkın hafızasında Hıdırellez mevhumu etrafında şekillendiğini görmekteyiz. Bu düşünce etrafında şekillenen görüşlere ve efsanelerden bazılarına aşağıda yer vermiş bulunmaktayız:

Büyükevren Köyünde Hızır ve Ellez'in kardeş olduğuna inanılmaktadır. Mayıs'ta buluşukları düşünülürken, bugüne ise havanın çok sakin olduğu, bir yaprağın bile sallanmadığı için halk arasında bugüne “*Dallık*” denildiği Çelik tarafından belirtilmektedir. Yine Çelik'in belirttiği üzere Uzunköprü'de yaşlıların ifadesine göre Kurban ve Ramazan Bayramı'ndan başka bayram bilinmemektedir ve eski kuşak yani yöre halkının ataları en büyük bayram olarak Hıdırellez'i bilmektedir. İlkbaharın müjdecisi olarak kutlanmakta ve halk arasında bugüne “kurtarıcı, kurtaran Hızır” da denilmektedir (Çelik, 1990: 54).

Artun, Tekirdağ yöresinde Hıdırellez geleneğinin doğuşuyla ilgili, Hızır ile İlyas adında iki kardeşin var olduğu, bunların uzun zaman birbirlerinden ayrı düştüğü ve birbirlerini buldukları güne de *Hıdırilyas* günü denildiğine dair rivayetler anlatılmakta olduğunu belirtmektedir. İnanişâ göre, o gün de Hızır yeryüzünden geçer ve kimin ne dileği varsa kabul eder. Hızır, İlyas olmadan anılmaz. Hıdırellez'in atalardan kalma bir gelenek olduğu için kutlandığı da anlatılan rivayetler ve Artun'un belirttikleri arasındadır. Anlatılan diğer rivayetler de şu şekildedir:

Zamanın birinde bir köyde bir ağa ve onun Hızır adında bir kâhyası varmış. Ağa birgün Hacca gitmeğe karar vermiş. O zamanlarda Hacca yürüyerek veya binek hayvanıyla gidiliyormuş. Ağa köyden ayrıldıktan sonra bir gün ağanın karısı evde gözleme yapıyormuş. Gözleme yaparken içinden şöyle geçirmiş:

Bizim Bey gözlemeyi pek severdi, burada olsa da şu gözlemelerden o da yese, demiş. Bu sözleri duyan kâhya, ağanın karısına:

Hemen onları ağaya götürürüm, dedikten sonra ortadan kaybolmuş. Kadın kâhyanın bu söylediğine pek inanmamış fakat ağa Hac'dan döndüğünde kocasındankâhyanın gerçekten gözlemeleri ağaya götürdüğünü öğrenmiş. O andan sonra kâhya bir daha ortalıkta görülmemiş. Hızır'ın ermiş bir kişi olduğuna inanılıp her yıl törenler düzenlenmeğe başlanmış, Hızır adı zamanla Hıdır şekline dönüşmüş, Hıdırellez şeklinde kutlanmağa başlanmış.

Hızır ve İlyas iki kardeşdir. Bu kardeşlerden birisi karadakileri, diğeri de sudakileri kötülüklere karşı korur. İki kardeş 6 Mayıs'ta bir araya gelirler ve bu buluşma Hıdırellez Bayramı olarak kabul görür, şenlik olarak kutlanır. Hızır ve İlyas Peygamberler Hıdırellez günü yani 6 Mayıs'ta geçerler. O gün bereket yağdığına inanılmaktadır. Bu olay şenliklerle kutlanmaktadır (Artun, 1990: 1-23).

“*Edirne ve Çevresi Hıdırellez Geleneği*” adlı çalışmasında Çetin Çelik’in Hıdırellez ile ilgili şu rivayete yer vermektedir:

Bir anne iki çocuğu ile birlikte bir nehirden geçmek ister. Anne önce bir çocuğunu alır ve karşıya geçirir, diğer çocuğunu da almak için karşıya geçerken dengesini kaybeder ve boğulur. Çocuklar farklı tarafta kalır ve çaresizlikle birbirlerine kavuşmak için dolaşıp dururlar. 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gecenin sabahında çocuklar kavuşurlar. Her yıl 6 Mayıs, Hızır ve İlyas’ın buluşması ve baharın müjdesi olarak kabul edilmiş ve kutlanmıştır (Çelik, 1990: 53).

Hıdırellez gününe İnegöl’de her yer yeşillendiği için “*Yeşil Gün*” adı verilmektedir. Bugün ile ilgi olarak ise şu rivayetler anlatılmaktadır:

Uzun bir zaman önce köyün birinde Hızır adında çobanlık yapan bir delikanlı yaşamaktaymış. Hızır bir gün sürülerini dere başına su içmeye indirdiğinde paşanın kızı Ellez’i görmüş ve görür görmez ona tutulmuş. Paşa’dan Ellez’i istemiş fakat Paşa kızını Hızır’a vermemiş. Bunun üzerine Hızır, Ellez’i kaçırmış. Paşa, bunların peşine düşmüş, sonunda onları bir korulukta saklanırken yakalamış. Yanındakilere bunların etrafını ateşle çevirmelerini söylemiş. Hızır’la Ellez çaresizlik içinde Allah’a sığınmışlar ve dua etmişler. Allah’tan bir ses gelmiş ve “Tek adımla ateşe basıp atlayın” demiş. Hızır’la Ellez de öyle yapmışlar, ateşe tek adımla basıp atlamışlar ve birden ortadan yok olmuşlar. Paşa ve yanındakiler bir şey görmemişler. Elimizden kaçırık, diyerek yeniden aramaya başlamışlar ama izlerine rastlamamışlar. Aradan uzun yıllar geçmiş ama Hızır’la Ellez de birbirlerine el değdirmemişler. Paşa sonunda içinden gelen sese uymuş, “Allah’ım onları affettim, bana göster” demiş. Allah da Hızır ile Ellez’i altı Mayıs günü yeryüzüne indirip Paşa’ya göstermiş. Böylece Hızır ile Ellez o gün kavuşmuşlar. İnananlar da bugünü o günden beri kutlamaya devam etmişler (Kartal, 1990: 93-104).

Bir başka rivayet ise, Hızır bir erkekmiş ve Ellez de çok güzel bir kızmış. İkisi birbirine gönül vermişler, birbirlerini sevmişler. Ancak kızın babası, Ellez’i Hızır’a münasip görmemiş, bu yüzden kızı ona vermemiş. Hızır bir gün dua etmiş ve “Allah’ım beni Ellezime kavuştur” demiş. Tanrı da kızın babasının kalbini yumuşatmış, onları mayıs ayının altıncı günü birbirine kavuşturmuş. Halk buna çok sevinmiş, o günü bayram gibi kutlamış, şeklindedir (Kartal, 1990: 93-104).

Hızır ile İlyas kardeşmiş. Allah, Hızır'a karaların, İlyas'a denizlerin korunması görevini vermiş. Biri karada, biri denizde olan bu iki kardeş zaman içinde birbirini çok özlemiş. Her ikisi de Allah'tan birbirini görmeyi dilemiş. Allah da onları mayısın altıncı günü birbirine kavuşturmuş, ondan sonra da ölümsüz kılmış. Halk onların buluşma gününde bayram etmiş, bugüne onların adını vermiş, diye anlatılmakta olan bir rivayetin de bu yönde olduğu görülmektedir (Kartal, 1990: 93-104).

Hızır ile İlyas kardeşmiş. Hızır içtiği su ile ölümsüzlük sırrına ermiş. Bu sırra eren bir peygambermiş. Hızır, dünyada durmadan dolaşmış ve ayağının bastığı her yer yeşil çayır çimen olurmuş. O, darda kalanların yardımına koşan, bazen dilenci kılığına girerek insanları deneyen, insanlara zenginlik, tabiata hayat veren bir ulu kişiymiş. Bu yüzden özellikle sabah vakti kapıya dayanan yaşlı ve sakallı dilencileri geri çevirmek doğru değilmiş. Bir yıl çok kuraklık olmuş, millet bir damla suya hasret kalmış. Hızır'ın ayağı mayısın altıncı günü yere değmiş ve bunun üzerine her yer yeşermiş. Dünyaya su, evlere bereket gelmiş. Millet o günü bayram olarak kabul etmiş, Hızır'ın adını bu bayram gününe vermiş (Kartal, 1990: 93-104).

Hızır ile İlyas adında iki kardeş varmış. Allah, Hızır'a karaların, İlyas'a denizlerin korunması görevini vermiş. Her iki ermiş yılda bir kere, Mayıs ayının altıncı günü yeryüzünde buluşurlar ve o gün tarlalardaki ekinleri kamçırlarmış. Bu kamçılamadan sonra tüm ekinler başak tutar, bitkiler çiçek açar ve meyveye yatarmış. Tabiat renk renk olur, dünya güzelleşmiş. Bu buluşma günü Hızır ile İlyas için bir bayrammış. İnsanlar da onların sevincine katılmışlar, ambarlarındaki bereketin artması için onlarla birlikte bugünü bayram gibi kutlamışlar. O günden bu güne kadar kutlamayı sürdürmüşler (Kartal, 1990: 93-104).

Bugün Anadolu'nun hemen hemen her yerinde Hızır'ın kılık değiştirerek, özellikle kapıya dilenci kılığında geleceğine inanılmaktadır. Bu sebepten de kapıya her ne şekilde gelen olursa olsun eli boş çevrilmemektedir.

a. Hıdırellez Adlandırması

Hıdırellez geleneği Anadolu'nun her tarafında vardır. Erman Artun, "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği" adlı çalışmasında halk arasında yaygın söylenişi Hıdırellez olan bu adın halk ağzında çeşitli biçimlere dönüşmüş olduğunu

belirtmekte ve şu şekilde sıralamaktadır: Hızırilyas, Hızır Günü, İlkıaz, Hıdırellez, Derlez, Hıdrellez, İderlez, Teferrüç, Hıdır-İlyas, Delez, Hızır Bayramı, Bayram Bayramı. (Artun, 1990: 1-23) Yer adlarında da yukarıda görülen benzerliğin korunduğu görölmektedir: Hıdıranlıkantarma (Yolboyu), Pazarcık / Kahramanmaraş, Hıdırdodik (Adımovası), Hamur/Ağrı, Hıdırilyas (Hızılilyas) Merkez / Diyarbakır, Hıdıroz (Kıraçlar), Çemişgezek / Tunceli, Hızırdere, Düzce / Bolu, Hızırilyas, Horasan / Erzurum, Hızırkahya, Kumluca / Antalya, Hızırşah, Datça / Muğla, Hızırüşağı, Kozaklı / Nevşehir vs. (Turan, 1990: 13-15).

b. Hıdırellez Geleneğinin Mitolojik Kökenleri

Hıdırellez inancının ve bahar bayramı geleneğinin birbiriyle alakalı olan konular olduğu görölmektedir. İnsanlık tarihi boyunca, insan toplulukları ataları, ölüleri, efsanevi kahramanları olarak gördükleri ve kutsal olarak niteledikleri hayvanları, bitkileri, güneş, ay, yıldız, su, ateş vb. tabii unsurları, yüce saydıkları, kabul ettikleri varlıkları “kült” olarak nitelendirerek bağıllık göstermekte, bu doğrultuda çeşitli davranışlar geliştirmekte ve uygulamaktadırlar (Çobanoğlu, 1993: 288).

Türk inançlarında, Türk destan ve efsanelerinde görüldüğü gibi “*Boz atlı Hızır*” inancı eski Türk inançlarından “*Boz atlı yol Tengrisi*” yani “*Yol iyesi*” ile izah edilmektedir (Çay, 1990: 19-20). Geçmişı eskiye dayalı olan bu Türk inancı “*Hızır Nebi*” veya “*Hızır-İlyas*” (Hıdırellez) inancı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızır inancı, halkın hayalinde “*Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez*” atasözündeki şekle uygun olarak geliştiğı görölmektedir. O darda kalanlara, sıkıntısı olanlara yardım eden, insanlara bolluğu, bereketi getirmektedir. Türk halk inançlarına göre Hızır, ölmezlik sırrına ermiş bir peygamberdir. “*Hızır, Tanrı’nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisidir.*” (Günay, 1995: 2-3).

Türk milleti tarih boyunca, çeşitli dinleri ve inançları benimsemiştir. Son olarak İslâmiyet’i kabul eden Türklerin, İslâmiyetin kurallarını benimsemeye başladıkları ancak İslâmiyet dairesine giren Türk toplumunun eski inançlarını ve bu inançlara bağılı olarak gelişen uygulamalarını kültürlerinden tamamen çıkarmadıkları, pek çok inanç ve uygulamaları kabul ettikleri yeni dinin içinde sürdürdükleri

görülmektedir. Türkistan coğrafyasındaki eski Türk topluluklarının inanç sistemlerini oluşturan atalar kültü, tabiat kültü ve Gök Tanrı kültü, günümüze kadar sürdürülen inanç ve pratiklerin temelini teşkil etmektedir. Müslüman olan Türklerin yanı sıra Şamanist olan Türklerin de daha sonradan İslamiyet'i benimsemesi Şamanizm unsurlarının canlanmasına sebep olmuştur. Türklerin Dede Korkut hikâyelerinde görüldüğü üzere XV. yüzyılda dahi Şamanizm geleneklerini koruyup yaşatıyor olmaları, eski inanç unsurlarının yeni dindeki etkisini kanıtlar niteliktedir.

Bir kültürün oluşabilmesi için kültü konu olabilecek bir nesne ve kişinin var olması ve bu nesne ya da kişiden zarar gelebileceğine ilişkin inancın olması gerekmektedir. Böyle bir inançtan dolayı zararı uzaklaştırabilecek ziyaretlerin, adakların, kurbanların vb. uygulamaların olması gerekmektedir. Bu açıdan Hıdırellez, yüce ve kutsal olarak kabul edilen varlıklara karşı saygıyı ve onlara duyulan hürmetle birlikte sevgiyi ifade eden birçok kültü içinde barındırmaktadır. Bu nedenle Hıdırellez'in mahiyetini kavrayabilmek, Hıdırellez'i anlayabilmek için temelini oluşturan kökeni, inanç sistemini de anlamak gerekmektedir. Ahmet Yaşar Ocak bu konuda, Hızır ve İlyas hakkında oldukça fazla ve İslami kaynak var olmasına rağmen, bu var olan kaynaklarda Hıdırellez'e ve Hıdırellez ile ilgili merasimlere ait bilginin olmayışı da Hıdırellez'in ve etrafında oluşan inanç, âdet ve geleneklerin İslami olmayan kaynaklardan geldiğini göstermesi bakımından delil kabul edilmektedir. Hıdırellez ile ilgili oluşan ritüellerin kökeni üzerine yapılan araştırmaların bir kısmında, Hıdırellez'in kökeni, eski Mezopotamya ile Anadolu kültür ve dinlerine bağlanmakta, bununla birlikte İslam öncesi Türk kültür ve inançlarına da ağırlık verildiği görülmektedir (Ocak, 2007: 145-146). Ocak, konuyla ilgili olarak ayrıca Hıdırellez geleneği bünyesinde Türkistan kültürü, Eski Anadolu kültürü, İslam kültürü ve ortak Balkan kültürünü barındıran, zengin kültür değerlerinden oluşan bir şenlik ve bayram bütünü olarak değerlendirilebilir, Hıdırellez'in mitolojik kökenleri mevcuttur, demektir. Evliya ziyaretleri, mezarlık ziyaretleri, subaşlarında yapılmakta olan kutlamalar, ateş yakıp arındırıcılığına, hastalıkları yok edeceğine inanılarak üzerinden atlamalar, soğuk suya girme, su üstünden atlama şeklindeki uygulamalar Hıdırellez'in mitolojik kökenlerine yönelik ritüeller olarak gösterilebilir. Bu noktada Hızır için olduğu gibi Hıdırellez'in köken

ve mahiyeti konusunda da tek bir köken veya kaynağın değil, pek çok köken ve kaynağın, kültürel birikimin katkısının olduğu görülmektedir.

Hıdırellez, Türklerin kışın bitip yazın başlangıcı olarak tabiatın bir geçiş dönemini törenlerle kutladıkları ve İslâmi inançlarla birleştirdikleri, adını da bu yolla verdikleri bir bayramdır. Hıdırelleze halkın verdiği ad “*Ayların Gelini*”dir (Balaman,1983: 51-53).

İran Azerbaycan’ında bu bayram “*Zât-ı Mutlâk*” adına kutlanmaktadır ve “*Ali Haydar İyd’i*” adı da verilmektedir (Çay, 1990: 17).

Tebriz bölgesindeki Kırklar adını taşıyan Türk aşireti bu bayramı “*Nebî Bayramı*” olarak adlandırmakta, Karakoyunlu Türkmenleri o gece tarlalarına gidip, kestikleri kurbanların kanlarını toprağa saçmaktadırlar. Tatar Türk toplulukları Hıdır-Nebî Bayramı’nı “*Beyaz*” olarak Şubat’ın ilk günlerinde kutlamaktadırlar (Çay, 1990: 18).

b1.Su ile İlgili Uygulamalar

Su ile ilgili uygulamaların tamamen arındırıcı olması, durgun olmayıp akan su olduğu için yazılan dilek kâğıtlarının atıldığı, tam olarak dile getirilmese bile suya, akarsulara atılmasındaki sebebi hızla aktığı gibi dileklerin de o hızla gerçekleşmesi isteğine bağlayabiliriz. Hıdırellez günü kırlardan toplanan çiçekleri kaynatarak suyu içildiğinde hastalıklara şifa olacağına inanılmaktadır. Bu sudan kırk gün boyunca göze sürüldüğünde gençlik, güzellik, zindelik vereceğine inanılmaktadır (Ocak, 1999:133-134).

Allah’ın rahmetinin üzerlerinde olmasını istedikleri için eğlendikleri yerlerdeki sulardan birbirlerinin üstlerine serpererek ıslatma da âdetler arasında yer almaktadır (Barlas, 1990: 25-35).

Üzerinde dileklerin yazılı olan ve gül dalına bırakılan kâğıtlar güneş doğmadan, sabah namazında alınmakta, hiç kimseyle konuşmadan dere kenarına gidilmektedir. Orada da iki rekât namaz kılındıktan sonra kâğıtlar suya atılmaktadır (Çelik, 1990: 71-75).

Yapılan derleme çalışmalarında su ile ilgili uygulamalar şu şekildedir:

İzmir-Tire’de, gün doğmadan Derekahve denilen çaya gidilmekte, muratlarının gerçekleşmesi için dileklerin yazılı olduğu, dilekçe adını verdikleri kâğıtlararakan çaya atılmaktadır (Kömürcüoğlu, 1990).

Ordu’da, mayısın yedisinde yiyecekler hazırlanmakta ve deniz kenarına gidilmektedir. Yedi dalgadan su alınmakta, hastalıklara, çocuğu olmayan kadınlara iyi gelmesi için koyun ve kuzuları da dâhil olmak üzere karınlarına sürmektedirler. Yedi dalgaya taş atılmakta bununla derdi ve belayı attıklarına inanmaktadırlar. 20 Mayıs günü denizde Çataltaş denilen mevkiye motor tutulmak suretiyle gidilmekte, etrafında atılan her turda bir ekmek parçası atılmakta bununla da derdin ve belanın atıldığına inanılmaktadır. Çocuğu olmayanlar çocuklarının olması için yedi dalgayla ellerini ve yüzlerini yıkamaktadırlar. Sonrasında piknikler yapılmakta ve eğlenilmektedir (Sipahioğlu, 1989).

Yine İzmir-Tire’de, şayet dereye atılan kâğıtlar herhangi bir engele takılmadan akıp giderse niyetlerinin kabul olacağına; takılırsa dileklerinin gerçekleşmeyeceğine inanmaktadırlar. Genç kızlar bu kâğıtları atarken; genç delikanlılar da derenin başka bir tarafından bu kâğıtları toplayıp okumaktadır. Bazı delikanlılar bu kâğıtları toplarken kızları dalaygan ısırgan otuyla daladıkları belirtilmektedir (Andaş, 1990).

Afyon’da ise sabahın erken saatlerinde çeşmeden alınıp içilen su şifalı sayılmakta, herhangi bir hastalığı olanlar sabah erken saatlerde gidip çeşmeden şifalı kabul ettikleri sudan içmektedirler (Taş, 1995).

b2. Ateş Üzerinden Atlama

Sağlıklı olmak ve şifa kazanmak, nazardan korunmak için Hıdırellez günü ateş üzerinden atlanmaktadır. Evlerdeki eskimiş olan eşyalarla, toplanan çalı çırpılarla ateş yakılmakta her yerde olmamakla birlikte tekerlemeler söyleyerek üzerinden atlanmaktadır. Dua ederek atlandığı da görülmektedir. Yanan bu ateşin üzerinden hastaların, yaşlıların da yardım edilmek suretiyle atlanması sağlanmaktadır. Yanan ateşin üzerinden atlanıldığı takdirde atlayanlar yıl boyunca hastalanmayacaklarına, hasta olanların şifa bulacaklarına, nazar değmeyeceğine inanmaktadırlar.

Şamanizm’de önemli bir yeri olan bu uygulamanın Hıdırellez ile tam bir bağı yoktur. Yaptığımız çalışmada ateşten atlama uygulamasının her yerde

uygulanmadığını görmekteyiz. Hızır kültü ile tam bir bağın kurulabileceği herhangi bir açıklama ve uygulama görülmemektedir. Ateş ile ilgili uygulamalardan bazıları şöyledir:

İzmir-Tire’de, gece ateş yakılmakta ve her türlü dertten kurtulmak, dertleri, sıkıntıları atmak; muratlarına ermek için alev alev yanmakta olan ateşin üzerinden atladıkları görülmektedir (Kömürcüoğlu, 1990).

İzmir-Çeşme-Alaçatı Bucağı’nda ateşten atlamanın olmadığı, görülmediği belirtilmektedir (Çağlaşan, 1989).

İzmir’de, büyük bir ateş yakılmakta ve atlayanların günahlarının döküleceğine inanılmaktadır. Ateşin sönmemesi için yapılan farklı bir uygulama şöyle anlatılmaktadır:

“... Sonra akşamına ateş yakılır, büyük bir ateş. Araba lastikleri falan toplardı çocuklar. O ateşin üstünden atlayanların günahları dökülecekmiş böyle inanış vardı. Herkes, kadınlar, kızlar gece on ikilere, birlere kadar eğlenirler, ateşin üstünden atlarlar. Genellikle erkek çocukları, ateş yakıyorlardı. O ateşler bittikten sonra, teneke kutuyu tahtaya çıkarlar, içine kül doldururlar gaz toplarlardı. O bütün gece sabaha kadar sürerdi. Bütün evlere gelirler mahallede:

Ya gaz ya para

Hiç olmazsa yüz para

diye ya gaz ya da gaz parası isterlerdi. O tenekeye gazın varsa gaz dökülür, ateş tekrar alevlenir. Eğer gazın yoksa para verirsın çocuklara. Genellikle bu tabii, gaz olmadığından değilde çocuklar sevinsin diye para verilirdi. Bu çok daha güzel bir şeydi...” (Şık, 1996).

Denizli-Salihli’de de eski hasırlar yakılmakta tüm mahalle halkı günahlarının dökülmesi için ateşin üzerinden atlamaktadır (Eldemir, 1993).

Aydın-Çine-Bedirler Köyü’nde ise eğlenmek amacıyla yakılan ateşin üzerinden atlanmaktadır (Ünal, 1993).

b3. Atalar / Mezarlık Ziyareti

Atalar kültü ile ilişkilendirdiğimiz Hıdırellez’de mezarlık ziyaretleri Nevruz’da olduğu kadar sağlam bir yapı arz etmemektedir. Belirli yörelerde sadece

tekke veya yatırlar dilek dilemek amacıyla ziyaret edilmekte, eğer orada dileğin kabul olması için uygulanması gereken ritüeller varsa, kurban kesmek, çaput bağlamak, taş yapıştırmak vb. onlar yerine getirilmekte, daha sonra dua edilmektedir.

İpsala ilçesi, Balabancık köyünde her yıl mutlaka Nine ile Dede'nin yatırları ziyaret edilmektedir. Ziyaret edilmediği takdirde bir felâketin olacağına, özellikle de köylerinin yanacağına inanılmaktadır. Bir zamanlar Hıdırellez iki yıl yatırda kutlanmadığı için bu iki yıl içinde köyde yangının çıktığı anlatılmaktadır. Bu sebepten çoluk çocuk, yiyeceğini içeceğini alıp yatırı ziyarete gitmektedirler. Dileklerin dilenmesi için herkes sıraya girmekte ve Fatıha ve İhlas suresini okuduktan sonra dileklerini dilemektedirler. Dileklerinin kabul olması içinde elbiselerinden bir parçayı yatıra bırakmaktadırlar. Dede ile Nene'nin ruhu için Kur'an-ı Kerim okunmaktadır (Çelik, 1990: 57).

Tunceli bölgesindeki Türk aşiretlerinde ise Hızır Bayramı 17 Şubat'ta kutlanmaktadır. Hızır Nebî günü akşamı mezar ziyaretleri yapılmakta, çörek ve ekmek götürülmekte ve fakirlere çörek dağıtılmakta, ekmek ise köpeklerle verilmektedir. Kendi aile mezarlarına mum dikmektedirler (Çay, 1990: 18).

İzmir ve çevresinde sabah güne dua ile başlamak, dilek ve temennilerde bulunmak hep birlikte ailecek yemek yemek, Kur'an-ı Kerim okumak, sabah namazından önce kabir ziyaretleri yapmak Hıdırellez günü yapılması gereken âdetlerdendir (Çay, 1990: 32).

Manisa'da da sabah erkenden ezanla birlikte kalkılmakta, bütün halk Hacat Dedesi'ne gitmektedir. Orada bulunan büyük kayada dilekler dilenmektedir ve o kayaya taş yapıştırılmaktadır. Taş yapışırsa dileğin kabul olacağına inanılmaktadır. Ziyaret esnasında Kur'an-ı Kerim okunmakta, sonra herkes çiçek toplamaktadır (Yanar, 1995).

c. Hızır ve İlyas'ın Kimliği

Hıdırellez bahar bayramlarının içinde hem en yaygın olanlarından biri olması hem de ritüellerinin, uygulama şekillerinin, âdetlerinin de zengin olması açısından dikkat çekmektedir. Hıdırellez kelimesi efsaneleşmiş iki varlığın yani Hızır ve

İlyas'ın adlarının bir araya gelmesinden, halkın bu adları birleştirmesinden meydana gelmiştir.

Kıssalar, Kur'an'da ve hadislerde ibret alınması amacıyla anlatılmış olsa da Hızır'ın kim olduğu insanların her zaman merak ettiği, tartıştığı konulardan biri olmuştur. Merak edilen ve tartışılan konuların başında Hızır'ın ismi gelmektedir. Hızır isminin anlamının kaynağına baktığımızda Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Hızır'a Hızır (Hadır-Yeşil) denilmesi, otsuz kuru bir yere oturduğu zaman ardından oranın hemen yeşermesi sebebiyledir.”* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 105).

Kur'an'da Hz. Musa ile aralarında geçen bu hadiselerin anlatıldığı kişi ile ilgili *“Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”* ifadeleri görülmekte ismi, nerede ve ne zaman yaşadığı hakkında detaylı bilgi verilmemektedir. Kur'an'da anlatılmakta olan bu kıssanın Hızır hakkında olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte İslam âlimlerinin çoğu bu kimsenin Hızır olduğu kanaatinde. Hadislerde de söz konusu kıssadaki şahıstan Hızır diye bahsedilmesinden dolayı bu kanaatin güçlendiği belirtilmektedir. Bununla birlikte Hızır'ın aslında kim olduğu, nerede ve ne zaman yaşadığı, peygamber mi, velî mi ya da melek mi olduğuna dair konularla ilgili Kur'an'da veya hadislerde ayrıntılı bilgi verilmemesi sebebiyle Hızır ile ilgili bilgilerin asırlar boyunca tartışılmasına sebep olmuştur. Hızır ile ilgili olarak İslam âlimlerinin aralarında tartıştıkları konulardan biri de Hızır'ın her insan gibi yaşayıp, ölüp ölmediği ile birlikte ölümsüz bir kul olup olmadığıdır. Hızır'ın geçmişten günümüze kadar yaşıyor olduğuna dair inanç, bazı rivayetlerdeki balığın “hayat suyu” ile temasıyla dirildiğinden bahsedilmesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Hızır'ın ölümleri dirilttiğine, canlıları ölümsüzlüğe erdirdiğine inanılan hayat suyundan Hızır'ın da içtiği, böylece kıyamete kadar yaşayacağı yorumları, Hızır'ın darda kalmışların yardımına koşan, Allah'ın sevgili kullarından biri olduğu yönünde düşünceleri meydana getirmiştir. Hızır, tarihte yaşamış salih bir kuldaki ziyade olağanüstü bir şahsiyet olarak tasavvur edilmiştir. Pek çok mutasavvıfın savunduğu düşüncelerden birinin de Hızır'ın Deccâl'in karşısına çıkacağı, bu yüzden de Hızır'ın kıyamete kadar yaşayacağı, olduğunu görmekteyiz. Bu düşünceleri savunanlarla

birlikte İslam âlimlerinin çoğunluğu da “Biz senden önce de hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik...”, “Her canlı ölümü tadacaktır...” âyetlerini ve Peygamber Efendimizin “Yüz sene sonra, bugün yeryüzünde yaşayanlardan kimse kalmaz.” hadisini delil göstererek Hızır’ın da her insan gibi ölümlü olduğunu savunmaktadırlar (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 110- 111). Bir başka görüşte ise “Arapça yeşillik anlamına gelen hadr, Arapların İslâm öncesi mitolojilerinde, tabiatın bahar mevsiminde yeniden canlanmasını simgeleyen bir tanrımsı varlık sanılıyor. İslâm geleneği bu efsanelik varlığı “nebi” (peygamber) diye adlandırıyor.” şeklindeki yorumla peygamber olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Bakırcı, 2010: 857). Türk insanının zihninde ve hayatında Hızır, Hızır-Nebi, Hızır- İlyas, Hıdırellez, Kızır gibi adlarla anılan ve yaşayan bir gelenek vardır. Bu geleneğin kaynağı olarak ise Kur’an-ı Kerim, Gılgamış Destanı, İskendernâme, Musevi kaynaklı efsaneler gösterilmektedir (Boratav, 1993: 457-471). Hızır’ın gerek adı gerek ölümsüzlüğü gerekse yaşadığı dönem, veli ve nebi olma özelliği tartışma konusu olarak değerlendirilmekte, buna rağmen başta Türkiye olmak üzere bütün Türk dünyasında Balkanlar, Türkistan, Kazakistan, Kırgızistan, Altaylar, Özbekistan, Azerbaycan ve Gagauz Türkleri arasında kabul gören bir inanç olarak yaşamaktadır. Bu inanç şekli, onun Tanrı’nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisi olduğu yönündedir (Yücel, 2002: 36).

Yüzyıllardan beri yaşayan bir kült olan Hızır inancı, halk kültürünü araştıranlar için birtakım ipuçları vermektedir. Türk halk inancı içerisinde Hızır peygamber olarak görülmekle birlikte, gösterdiği özellikler bakımından da sürekli aramızda olan ve aramızda yaşayan bir veli olarak kabul edilmektedir.

Hızır’ın kimliği konusunda tam bir netlik bulunmamaktadır. Bazı İslâm kaynakları Hızır’ın veli, bazıları da nebi olduğunu belirtmektedirler (Aras, 2002: 39). Hz. Musa döneminde yaşadığı kabul edildiğinde onun, Hz. Musa’nın bile bilmediği birtakım gayba ait bilgileri bilmesinden yola çıkanlar bu salih kulun peygamber olup olmadığını tartışırken, Hızır’ın gelecekte olacıklara dair bazı gaybî bilgilere sahip olması, onun vahiy yoluyla bu bilgileri Cenab-ı Hak’tan alan bir peygamber olduğunu düşündürmüştür. Bazı âlimler de Hızır’ın peygamber değil de Allah’tan ilham alan bir velî olduğu fikrini ifade etmişler, fakat bir velînin peygamberden daha âlim olmasının mümkün olmayacağını düşünmüşlerdir. Bununla birlikte Hızır’ın

insan şeklinde bir melek olduğu da düşünölenler de bulunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 112).Hızır'ın bir peygamber veya velî olarak düşünölmesinin sebebi “*Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.*” meâlindeki âyet gösterilmektedir. (Ocak, 1999: 44-45).

İslâm tarihi boyunca bütün Müslömanları ilgilendiren ve yüzyıllarca değışik költür ve inançların katkısıyla gelişen bu konunun kaynakları ile ilgili olarak Ocak, aşğıdaki gibi bir tasnif yoluna gitmiştir:

I. İlahiyat Kaynakları:

A) Ana Kaynaklar

1. Kur'an-ı Kerim
2. Hadis Külliyyatı

B)Tâlî Kaynaklar

1. Tefsirler
2. Hadis Külliyyatı şerhleri, hadis ricâli tabakâtları

II. Tarih Kaynakları:

A)Vekâyinâmeler

B)Kıssasü'l-enbiyâlar

C) İskender Tarihleri

III. Tasavvuf Kaynakları:

A) Muhtelif mahiyette tasavvufi eserler

B)Sûfi tabakâtları

C) Evliyâ menâkıbnameleri

D) Musa ve Hızır Kıssasının tasavvufi yorumuna ait risâleler

IV. Edebiyat Kaynakları:

A) Dîvanlar

B)Yazıya geçmiş destan, efsane ve halk hikâyeleri

C) Dînî halk edebiyatı mahsulleri

V. Folklor Kaynakları:

Yazıya geçmemiş her türlü destan, efsane, masal ve halk adet ve geleneklerine ait müşahadeler (Ocak, 1999: 1).

Hızır'ın Kabil'in oğlu Hazrûn; Nuh'un oğlu Sâm'ın torunlarından Belyâ bin Melkân; Hz. İshak'ın torunlarından Hazrûn bin Amâyil olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Bir kısım yazarın ise Hızır'ın aslında lakabı, İlyas'ın asıl ismi olduğu yönünde açıklamaları bulunmaktadır. Hızır'ın ana tarafından Rum, baba tarafından Fars olduğunu iddia edenlerle birlikte, Himyeri aşiretinden Benû Bekkâl boyuna mensup olduğunu, soyunun Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'e ve Hz. Musa'nın kardeşi Harun'a dayandığını iddia eden kaynaklar da bulunmaktadır (Aras, 2002: 39-40)

İslami kaynaklar Hızır'ın adı konusunda değişik rivayetlere yer vermektedir. Bu rivayetler adı ile alakalı olduğu kadar neseple de alakalıdır ve nesep silsilesi şu şekilde gruplandırılmaktadır:

- a. Belya b. Melkân b. Fâliğ b. Âbir b. Şâleh b. Arfahşad b. Sâm b. Nuh Aleyhisselâm
- b. İlyas
- c. Elyasa
- d. Hazrûn b. Amâyil b. en-Nefr (el-Yefz) b. el-Ays b. Ishak b. İbrahim Aleyhisselâm
- e. Ermiyâ b. Halkıyâ (Harkıyâ)
- f. Hazrûn b. Kâbil b. Âdem Aleyhisselâm
- g. El-Hadır b. Âmiyâ
- h. El-Hadır b. Fir'avn (Ocak, 1999: 42)

Bu konu ile ilgili Ocak, ayrıca şunu belirtmektedir:

“Kaynaklar Hızır'ın adı ve soyadına dair kendilerine intikal eden rivayetlerin çeşitliliği karşısında, büyük ihtimalle, Hızır'la birçok ortak ve benzer özelliklere sahip olan Kitab-ı Mukaddes'teki İlyas adını, yahut bunun Arapçalaşmış Belya'yı tercihe şâyan bulmuşlardır. Ancak Hızır'ı eninde sonunda bir insan hüviyetinde tasavvur ettiklerinden kendisine bir de nesep silsilesi bulmak zorunda kalmışlar ve bu konuda geniş çapta başta Ehl-i Kitap rivayetleri olmak üzere, çok çeşitli mitolojik kanallardan derlenmiş malzemeyi kullanmışlardır.” (Ocak, 1999: 43).

Kur'an-ı Kerim'de Hızır'ın adı geçmemekle birlikte Kehf suresindeki kıssada Hz. Musa ile birlikte bir “genç hizmetçi”den söz edilmektedir. Bununla birlikte

“ilahi rahmet”e mazhar olan “bir kul” dan bahsedilmektedir. Bir kul ifadesi ile Hızır’ın kastedildiğini ve kabul gördüğünü görmekteyiz.

“ 60. Bir vakit Mûsa genç hizmetçisine demişti ki: “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım yahut senelerce gideceğim.”

61. Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. O zaman balık denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu.

62. Bu şekilde geçtikleri zaman genç hizmetçisine: “Getir kuşluk yemeğimizi; gerçekten biz bu yolculuğumuzda yorulduk.” dedi.

63. Genç: “Gördün mü –dedi- kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unuttum; onu hatırlamamı muhakkak şeytan unutturdu. O şaşılacak bir şekilde denizdeki yolunu tutmuştur.

64. Mûsâ da dedi ki: “İşte aradığımız oydu!” Bunun üzerine izlerini takip ederek gerisin geri döndüler.

65. Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

66. Mûsâ ona: “Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen şartıyla sana tabi olabilir miyim?” dedi.

67. O: “Doğrusu sen benimle beraber olmaya sabredemezsin.

68. Havsalanın almadığı şeye nasıl sabredeceksin!” dedi.

69. Mûsâ: “İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmem.” dedi.

70. O: “O halde eğer bana uyacaksan, bana hiçbir şey hakkında soru sorma, tâki ben sana ondan söz açıncaya kadar.”

71. Bunun ikisi beraber gittiler; nihayet gemiye bindiklerinde tuttu gemiyi yaraladı. Mûsâ: “A, içindekileri boğmak için mi yaraladın onu? Doğrusu kötü bir şey yaptın!” dedi.

72. O: “demedim mi ki sen benimle beraber olmaya sabredemezsin?” dedi.

73. Mûsâ: “Unuttuğum şeyle beni suçlama ve bu işimden dolayı bana güçlük çıkarma!” dedi.

74. Yine gittiler nihayet bir oğlana rastgeldiler; tuttu onu öldüriverdi. Mûsâ: “Bir can karşılığı olmaksızın masum bir cana mı kıydın? Doğrusu çok kötü bir şey yaptın!” dedi.

75. “Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin demedim mi sana?” dedi.

76. Mûsâ: “Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme! Doğrusu tarafımdan beyan edilecek son öze erdin.

77. Bunun üzerine yine gittiler. Nihayet bir köy halkına varınca onlardan yemek istediler. Ancak onlar, kendilerini misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular, tutup onu doğrulttu. Mûsâ: “İsteseydin bunun karşılığında mutlaka bir ücret alırdın.” dedi.

78. O: “İşte bu, seninle benim ayrılmamız olacak! Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereyim.

79. Önce gemi, denizde çalışan birtakım zavallılarından. Ben onu kusurlu hale getirmek istedim; çünkü ötelerinde bütün sağlam gemileri gaspedip alan bir hükümdar vardı.

80. Oğlana gelince, anne-babası mümin kimselerdi. Onun bunları azgınlık ve küfür ile sarmasından korktuk.

81. İstedik ki, Rableri onun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlı ve merhamet bakımından daha yakını versin.

82. Gelelim duvara; o şehirde iki yetim oğlanındı, altında onlar için saklanmış bir define vardı ve babaları iyi bir zat idi. Onun için Rabbin onların erginlik çağına ermelerini, definelerini çıkarmalarını diledi. Bütün bunlar, Rabbinden bir rahmet olmak üzeredir ve ben hiçbirini kendi görüşümle yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin açıklaması!” dedi. (Kehf, Cüz 15, Sûre 18) (Çögenli; Yanık, 1994: 299-301)

Sözü edilen hadisenin ne zaman ve nerede gerçekleştiği konusunda gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde açıklayıcı bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki kıssada adı geçen “kul” ile Hz. Musa arasında geçen olay yerinin, Bahru'r Rûm, Mecmau'l Bahreyn, maşırıktaki da Bahr-i Fâris (Basra Körfezi) veya Tanca (Afrika'da), Azerbaycan'da bir yer, Kızıldeniz'le Akdeniz'i birleştiren kara parçası, Sina Yarımadası vb. olduğu iddia edilmekte ve buraların olup olmadığı tartışılmaktadır (Ocak, 1999: 31-32; Aras, 2002: 42). Bunların belli bir esasa dayanmadığı bazı inançlara bağlandığı görülmektedir.

Hızır'ın yaşadığı zamanla ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Hızır'ın Hz. Âdem zamanında yaşadığını, Hz. Âdem'in defin törenine katıldığını

iddia eden araştırmacılar olduğu gibi, Hz. İbrahim, Hz. Süleyman ve Hz. Musa zamanında yaşadığını ileri sürenler de bulunmaktadır. Hızır'ın İran hükümdarı Efridûn bin Esfiyân zamanında yaşadığını ve Zülkarneyn ordusunda kumandanlık yaptığını kaydeden kaynaklar da mevcuttur. (Aras, 2002: 40). Hz. İbrahim zamanında yaşayıp onunla birlikte Babil'den göç ettiğini, Hz. Süleyman zamanında yaşadığını, İran hükümdarı Efridûn b. Esfiyân zamanında yaşadığını, Zülkarneyn'in öncü kuvvetlerini yönettiğini, Hz Musa devrinde yaşadığını anlatan pek görüş belirtilmektedir (Ocak, 1999: 46).

Musa (as) ile arasında geçen hadiseden hareketle Musa döneminde yaşadığı düşünülmekte, bir rivayette Hızır'ın Mısır'da yaşayan İsrailoğulları'ndan bir kimse olduğu ifade edilmektedir. Bir rahipten din öğrendiği ve bunu yaymaya çalıştığı anlaşıldığında bir adaya sığındığı bu ihtimali güçlendirdiği belirtilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 112).

Hızır'ın ebedî yaşayıp yaşamadığı konusu yüzyıllardan beri üzerinde durulan ve tartışılan konularından biridir. Ahmet Yaşar Ocak, bu konunun tartışılmasının sebebi olarak âyet ve hadislerde bu konu ile ilgili hiçbir emare bulunmamasına rağmen, Hızır'ın ebediyen yaşayacağına halkın sıkı bir şekilde inandığını, zengin mitolojik geleneğin halk üzerindeki etkisini göstermektedir (Ocak, 1999: 47)

Hızır'ın ebedî olarak yaşayıp yaşamadığı meselesi tartışma konusudur. Hızır'ın ebedî hayat yaşayıp yaşamadığı konusunda pek çok farklı görüş ortaya atılmakta, Hızır'ın mutasavvıflarla sohbet ettiğini anlatan sözlü ve yazılı rivayetlere inananlar onun ebedî bir hayat yaşadığına inanmaktadırlar. Aras, Ahmed Bin Hanbel, Buharî, İbnu'l Esir, İbnu'l Cevzi, İbn Kesîr, Nevevî gibi âlimlerin Hızır'ın yaşamadığını iddia ettiklerini, Aynî, Makdisî, Sâvî, Sa'lebî gibi tarihçi ve müfessirlerin ise Hızır'ın ebedi olarak yaşadığını kaydettiklerini belirtmektedir. Ebedî yaşadığına inanmalarının sebebi ise Hızır'ın Zülkarneyn'le “ab-ı hayat”ı araması efsanelerine dayandığı görülmektedir. Hızır'ın Hz. Âdem devrinde hayatta olduğu ve Hz. Âdem'in defin merasimine katıldığı, bu sebepten dolayı Allah'ın onun ömrünü kıyamete kadar uzattığı, Hızır'ın Hz. Peygamber ile buluştuğuna, Onun defin törenine katılıp, Hz. Ali ile görüştüğüne dair rivayetlere de inananların olduğu belirtilenlerin arasındadır (Ocak, 1999: 49; Aras, 2002: 40).

Ebussud, Kadı Beyzavî, Kurtubî, Konyalı Mehmet Vehbi, Seyyit Kutub ve Zamahşerî gibi müfessir ve kelâmcılar Hızır konusu ile ilgili olarak hiçbir fikir ileri sürmedikleri belirtilmektedir (Ocak, 1999: 50-51; Aras, 2002: 40). Diyarbekrî, İbn Hacer ve Taberî'nin Hızır hususundaki iddiaları nakletmekle yetindikleri, Kâtip Çelebi, Alusî ve Elmalılı Hamdi Efendi de Hızır'ın maddî olarak hayatta olamayacağını, onun varlığının ruh âleminde idrak edilebileceği görüşünü ortaya koydukları ifade edilmektedir (Ocak, 1999: 66-72; Aras, 2002: 40). İbn Hacer, el-İsâbesi'nde hiçbir görüş belirtmezken “*Gaybı en iyi bilen ve hükmeden Allah'tır.*” dediği belirtilenler arasındadır (Ocak, 1999: 51).

İslâm-Türk tasavvufunda Hızır'ın en önemli vasfının Kur'an-ı Kerim'de aslını oluşturan ilâhî rahmet ve sırların bilgisine sahip olmasıdır. Oldukça cömerttir, eli açıktır. İnsanlara bazen para ve mal yardımında bulunmaktadır. Her beş yüz yılda bir vücut azları yenilenmekte, hastalandığı zamanlarda kendi kendini tedavi etmektedir. Bazen insanların arasına karışmaktadır. Eli ayağı düzgün, endamlı, güler yüzlü bir görünüme sahip olduğu belirtilmektedir. Yeşil elbise giydiği ve kır bir ata bindiği ifade edilmektedir. Tasavvuf kaynaklarında Hızır'ın bu görünümünün zaman zaman hızla değiştiği görülmektedir. Genç iken yaşlı, yaşlı iken genç veya çocuk olabilir; çeşitli hayvan şekillerine girebilir. Çok uzak mesafeleri çok kısa sürede aşabilir, umulmadık zamanlarda ortaya çıkarken aniden de kaybolabilir. Boşlukta ve havada yürüyebilir, su üstünde batmadan durabilir (Ocak, 1999:67-68).

Hızır, Türklerde en yaygın olan inanış biçimlerinden, anlayışlarından biridir. Anadolu'nun her köşesinde, her noktasında Hızır ile ilgili pek çok inanış vardır. Bu sebepten İslâmiyet'ten önceki “*Gök sakallı*”, “*Ak sakallı*” ve “*Kocalar*”ın özellikleri ile Hızır'ın özellikleri birbirinden pek ayrılmamaktadır. Ögel'in belirttiği gibi ad değiştirerek Hızır tanıtması ile ortaya çıkmışlardır (Ögel, 2014: 113-124).

Ögel'in, Türk Mitolojisi adlı eserinde Türk kocaları ile Hızır'ın adı ve tanıtımlarına bakılacak olursa Hızır Türklerde Kıdır ve Kısır adı ile ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

“*Kıdır: Kıdır, koldaş olmuş (koldoğan)*”, *her işinde başarılı olmuş. Bu söz Kırgızlara aittir.*”, “*(Muradım, ise destanda şöyle diyordu): “...Hızır (Kısır)dan yardım umdum.*” , “*Kökçin Sakal, Ne diyor işit! Şimdi Türkçe meseli! Başından gelmiş geçmiş (köçürmüş), bu Kökçin Sakal!*”, “*Kök-Ayuk: Türkmen kocalarından*

birisi. Ne diyor işit! Bilen (bilir) Kök-Ayuk! Bu sözü anlamayan kişinin, aklı yoktur!”, “Kimine ögelik değer, akıllı olur! Kimi de Kök-Ayukluk ile kendine ün bulur!”, “Eğer Kök-Ayukluk değer, sana nasib olursa! Devlet (kut) kuşağını bağlar ve kendini iyi gözetmelidir!”, “Gök Sakallı Kocalar, “...Manas’ın ili içinde Mengdi-Bay adlı Gök Sakallı biri vardı. İli içinde sözü çok geçerdi...” Temir Han bu kocaya seslenirken: “...Ey, ala-gök Sakallı Mengdi-Bay”, diyordu. Burada gök sözü, kır veya kırımsı manasında da söylenmektedir.” (Ögel, 2014: 113-114), “Altın Sakallı Ay Koca: Gökten inip sonra kaybolan Koca:...Çocuğa bir ad bulamamışlar. Bu sırada gökten inen, Altın sakallı Ay Koca gelerek oğlana Seytek adını vermiş ve sonra kaybolmuş...”, Ögel, Manas Destanında görülen bu olayı, “ad koyma rolü ile Türklerin bir Hızır tipini göstermektedir” ve “önemli bir belgedir” şeklinde değerlendirmektedir (Ögel, 2014: 114). “Ak Sakallı Kocalar: ...Kayın ağacından inen Ak-Sakallı Koca, oğlana ad veriyor...”, “Ak Kocalar:...Ak Han’ın oğlu doğuyor ve tanrıdan çabuk büyüyor...Oğlan, bir ad istiyor. Halk toplanıyor. Bir Ak ihtiyar (Koca) çıkıyor ve oğlanın adını, Altın Taya koyuyor...”, “Kayın Ağacından İnen, Ak-Saçlı Koca:...Kayın ağacından inenAk-Saçlı bir Koca, bir tanrı gibi halkın arasına giriyor...” (Ögel, 2014: 114-115). Ögel bu Hızır motifini “en orijinal proto-tipi, budur, kayın ağacından inen bu ilâhi kocalar, güçleri tükenen yiğitlere de yardım ederler” şeklinde şahsiyetlerine ilişkin bilgi verilmektedir.

“Ak sakallı Kocalar:... Kıdır, elinde asâ, Ak sarıklı ve eşeğe biniyor...” (Ögel 2014: 115) “Uzun ve Ak-Sakalı Kocalar: ...Oğlan kendine bir ad ararken, Ak Sakallı bir koca görmüş. Kocanın sakalı o kadar uzunmuş ki, yürürken üzerine basa basa yürüyormuş...”, “Koca Hızır: ...Bu oğlan böyle büyüsün! Koca Hızır (Kıdır), ona yâr olsun! Keçiden kalan Beyim! Mızraktan kalan, bayrak Beyim!”, “...Sol yanında, Oysul Baba, boğa yaratsın Bay! Sol yanında Koca-Hızır, uyusun, baksın, Bakay!...”, “Dede Korkut ve Hızır: Hızır gibi Dede Korkut veya Korkut Ata, Er- Korkut da benzer tanımlarla görünüyorlardı. Dede Korkut’tan da medet ve yardım dileniyordu. Her ikisi de gelip çocuklara şiir ve alkışlar söyleyerek, ad veriyorlardı.”, “Çingiz Han, Hızır gibi: Çingiznâme’de şöyle deniyordu:...Altun boyun (Hanedanın) beyleri toplanıp, Alangova’dan Çingiz’in bulunduğu yeri öğrenip, onu aramağa gittiler. “Boz atlı, ak donlu, altun kalpaklı, altun sadaklı, Cebrail gibi korklü, Çingiz’i

tanıldılar...” Türklerde de zaman zaman Hızır ak boz atlı görünmektedir (Ögel, 2014: 115-116).

Türk halk inanışına göre Hızır-İlyas, insanların dara düştüğü, bunaldığı zamanlarda yardım istenen, iyilere yardım ederken kötülerini de cezalandıran, güçlü kurtarıcıdır. “Adım Hıdır elimden gelen budur”, “Hızır mısın mübarek”, “Hızır yardımcın olsun”, “Hızır gibi yetişti”, “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez”, “Hızır acil servis” vb. ifade biçimleri halkın Hızır ile ilgili inanışlarını göstermektedir. Tarihin en eski devirlerinden beri beri insanlar çaresiz kaldıkları zamanlarda, çaresizlikten bunaldığı anlarda birtakım olağanüstü, semavî varlıklardan, ilahi bir kuvvetten yardım beklemişlerdir. Buna olan inançları da her zaman canlılığını korumuştur. Bu sebepten eskiden olduğu gibi günümüzde de Hızır veya Hızır-İlyas inancı varlığını korumakta “Hızır gibi yetişti.”, “Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.” vb. sözler Hızır’a olan inancın en canlı örneklerini temsil ettiği görülmektedir. Halk kendince bir Hızır tipi oluşturmuş ve ona birtakım görevler yüklemiştir. Hızır denildiğinde ilk akla gelen zor durumlarda yardım ettiği, felaketlerden kurtardığıdır. Yukarıdaki atasözleri ve deyimler de bunu gösterir mahiyettedir.

Hızır’ın, zor geçen yolculuklarda yolculara yardım eden, yol gösteren; iyiliksever ve iyi ahlaklı, temiz ve dürüst insanları mükâfatlandıran; kötü huylu olanları cezalandıran vasıfları da vardır. Türkler Hızır’ı bir peygamber olarak kabul ettiklerinden Hızır’ın çeşitli kıyafetlerle, kılık değiştirerek, her an insanların karşısına çıkacağına inanmaktadırlar. Evin kapısını çalıp sadaka istediğine ve bu yolla insanları denediğine, kendisine hoş davrananların isteklerini yerine getirdiğine, özellikle fakir insanları zenginliğe kavuşturduğuna, yiyecek verenlerin erzaklarında hiç azalma olmamasını sağladığına; aksilik veya kötülükle muamele edenlerin ise zarara ya da felakete uğrayacaklarına, yangın çıkacağına, sel felaketine uğrayacaklarına, taş kesileceklerine inanmaktadırlar. Bu sebeple de her ne şekilde olursa olsun özellikle kapıya gelenler ve kendilerinden bir şeyler isteyenler asla geri çevrilmemektedir. Hızır’ın karakteristik özelliklerinden biri de bolluk ve berekete kavuşturmasıdır. “Hızır uğramış”, “Hızır’ın eli değmiş” gibi deyimler bolluk ve bereketin geldiğini ifade etmektedir. Bu bolluğun, bereketin, güzelliklerin devam etmesi için hiç kimseye bunları Hızır’ın yaptığıının söylenmemesi gerekmektedir;

aksi halde bu özellik yok olabilir. Hızır'ın savaşlara katılarak zor durumda olan Müslüman askerlere yardımcı olduğu eskiden beri var olan inançlardandır.

Hızır, genellikle fakir, dilenci, fakir bir derviş veya ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar kılığında dolaşmaktadır. Kendisini tanıtmadığı takdirde onu tanımak mümkün değildir. Tanımak için bazı alâmetlerin olduğuna inanılmakta, bu alametler şahadet parmağıyla orta parmağı aynı boyda ve parmaklarından biri kemiksiz şeklinde ifade edilmektedir (Ocak, 1999: 95-96).

Yapılan bir derleme çalışmasında ise Hızır kişiliğini yansıtan şu ifadeye rastlamaktayız:

“... Padişahın istediği memleketindeki huzur ve sükûtu temin hususunda yardımcı olmak babında Hızır'ı aramaktadır...” (Gültekin, 1996)

“Kur'an'da ve hadislerde bahsedilen Hızır tarihte yaşamış bir kul iken halk dilindeki Hızır bir nevi ilahî yardımın işareti konumundadır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus, yardımın Hızır'dan değil yalnızca Allah'tan geldiği ve yine yardımın yalnızca Allah'tan istenilmesi gerektiğidir. Çünkü Rabbimiz yardımın yalnızca kendisinden olduğunu bize bildirmektedir: “Yardım ve zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.”, “Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin? Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnızca Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 113).

Hızır'ın Türklere has bir mitolojik karakter olduğunu belirten Mirali Seyidov, Hızır'ın ve onunla ilgili inanç ve âdetlerin Türklere yaz mevsiminin gelişiyle ilgili olduğunu ifade etmekte, ona Hızır kelimesi sıcaklık, hararet anlamına gelen Hız ile ilah manasına gelen er, ar veya ır kelimesinin birleşmesiyle meydana gelmiştir, demektedir. Bu yüzden Arapların Hızır'ı ile Türklerin Hızır'ını birbirine karıştırmamak gerektiğini, Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra her iki şahsiyetin birbirine uyduğunu ifade etmektedir (Ocak, 1999: 125).

Hızır, masallarda, menkıbelerde ve efsanelerde çeşitli şekillerde görölmektedir. Yaya, atlı; aksakallı ihtiyar, kıratlı kişi, boz atlı şahıs olarak görölmektedir. Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde de Hızır, Boz atlıdır:

*“Deryalar yüzünde Boz atlı Hızır
Benli Boz'a binmiş o da geliyor...”*

Bir yavru yolladım gurbet ellere

Emaneti sana Boz atlı Hızır... ” (Döğüş,2015: 91)

Türklerde Hızır’ın atı, giyimi ve asâsı da belirleyici rol oynamıştır. Türklerde çevgen Anadolu ve Orta Asya Türk dervişlerinin ellerinde de görülen daha çok başı bir hayvan başı ile süslü olan değnektir.

“Aba-Tura şehrinde, kır ata binerek geldin. Eyerinin kuskunu, gümüştendir. Elinde tuttuğun asa, kumsal yerlerde biten, söğüt ağacındandır. Yeşil çuha parçalarıyla süslenmişsin. Buraya gelip, bizlere koruyucu oldun!” (Ögel, 2014: 166). Bu koruyucu ruhtan yardım ve medet dilenmektedir: *“... Elinde bir asâ tutan, ak-boz bir ata binmiş, ak sakallı bir koca, birdenbire ortaya çıkar ve Kara Han’ın oğluna... bir ad verir... Sonra da kaybolur.” (Ögel, 2014: 116).*

“Ak sarıklı (şalmalı) bir adam yetip geldi karşısına (kaşına), dayanıp durdu başına...” Radloff notunda, bunun bir Hızır (Kıdır) olduğunu, Kırgız masallarında, bir eşeğe bindiğini, başında bir ak sarık ve elinde bir değnek tuttuğunu yazıyordu”. Yukarıda sözü edilen bu Kocalar Türk geleneklerine göre atlara binmektedirler. “Ak-boz ata binmiş, eli asâlı, aksakallı Koca, Kara Han’ın oğluna ad verdikten sonra kaybolmuştu.”, “Çingiz-nâme’de: ... Boz atlu ak donlu. Cebrail gibi körklü, Çingiz’i tanıdılar...”, “Televüt Türk boyu koruyucu ruhu, kır ata binmiş, eyerinin kuskunu gümüştendir, bir atlı ruh idi.” (Ögel, 2014: 117). Kaynaklarda Hızır’ın giyimi Türklerde yaygın olarak aktır ve bu da hakanlara göre bir renk ve giyimdir. Yeşil ve gök renkte giyim ise İslâmiyetle birlikte görülmektedir.

Türklerde ve İslamiyet’te Hızır en belirgin özelliği insanlara, düşkünlere yardım ediyor olmasıdır. Özellikle Ögel’in, aşağıda verecek olduğumuz Kırgız destan parçasında Hızır anlayışının nasıl olduğu daha iyi görülecektir. Bu bölümlerde her ne kadar Hızır’ın adı geçmese de özelliklerinden Radloff bunun Hızır olduğunu belirtmektedir:

“...kızarıp varıp, gün battı!... Sararıp, tan attı! Müezzinler (alımlar) ezan okuyanda, binamazlar uyuyanda! Ak Sarıklı (şalmalı) bir adam, yanına geldi, başına dayanıp durdu! Bos-Monay’ın bu çağda, iki göğsü (kaynı) doluydu, gözünden yaşlar akıyordu. Adam: Ey, Bos Monay! Bos Monai! Ne dileğin var?, dedi. Dileğin ne ise al, dedi. Gözü yaşlı Boz-Monay, ona şöyle dedi: Dünya gibi zenginliğe sahip oldum... Kara başımla, Han oldum! Bir çocuğa hasret oldum! Bir toy yapamadım

(girmedim)! Bilmiyorum, dünyada neler oluyor! (Dünya karıştı, sığırlarıma bakıp, bir dilek toyu yapamadım, diyor. Bunun üzerine Koca şöyle diyor: Dileğiniz bu ise, dileğiniz olacaktır. Baba:

Omar babası (Hz. Ömer), kabul olur duası (Dugası). ”(Ögel, 2014: 117).

Çocuğa ad koyan postlu ve çingiraklı dervişler, çiftçilerin pirî olan Hızır Ata’dan yardım dileme, Er-Korkut, Dede Korkut’tan yardım dilenme ve evliya, kendine yakın olanlara yardım eder anlayışı gerek İslâmiyetten önceki Türklerde gerekse Müslüman Türklerde oldukça yaygın bir şekilde görülmektedir (Ögel, 2014: 117).

“...Çocuğa bir ad bulamıyorlar. Bu sırada post giyinmiş bir derviş geliyor, çingiraklarını sallıyor. “Ali dost Veli dost! Eller giyer birer post, biz giyeriz ikişer post! diyor. Çocuğa ad koyuyor ve kayboluyor... Çiftçilere Pîr olan, Hazreti Hızır-Ata’dır. Sizden medet tileymen! Derdige deva tileymen!... Gözüümün yaşı kurumuyor (kurgamaz) Hızır (Kısır) medet tiledim!...”, “... Su ayağı Er Korkut, baksıların piri, gözünü sal, kolumu tut. Baksı-Baba sen yardım et! Dar yolda sana sığındım!...” (Ögel, 2014: 119).

“Öz- Temir’in 17 yaşındaki oğlu savaşa gitmek istiyor. Babasından duasını diliyor. Babası şöyle diyor:

“... Atını sürende (cortkanda), yolun kutlu olsun! Hızır (Kıdır) yoldaşın olsun! Allahü Ekber (Allah’ı ekber)!... Atın sağ ayağı ile yeri tepmezse; sol ayağı ile de göğe yükselmezse (kökkö köktör) geri dönme, dedi!... (Ögel, 2014: 120).

“... Hızır (Kıdır) Karşına (kasına) gelsin! Orada duran boz eve (boz üygö), Kıdır-Ata, ziyaret için girsin...” (Ögel, 2014: 121).

Hızır’ın eve gelmesiyle, uğramasıyla birlikte eve de bolluk ve bereket gelmiş olmaktadır. Hızır’ın kolladıkları, yardım ettikleri:

“Bir hayvancı Kırgız atasözünde şöyle deniliyor: “Evliya (ooluya), yakınını (cakın) kollar!”, “...Ak sakallı yaşlı Kırgın, sen benim taştan akan kaynağım ve Tanrı tarafından yanıma koşulan (koşgan) bir kimsesin!”, “... Sol yanında, Oysul Baba...Sol yanında,Koca Kıdır, uyusun ve baksın...Babadin (?) hazır olsun, senin başında...Kıdır’da, hazır olsun, senin yanında, Bakay!...” (Ögel, 2014: 121).

Dede Korkut hikâyelerinde Hızır’dan “yeşil donlu Hızır” diye bahsedilmektedir. Şaman duaları arasında Tarancı baksılarının duasında:

“Dihkançika pir polgan Hazreti Hızır atadur, sizden medet tileyem” demektedir (Soylu, 1990: 140-146).

Hızır ile ilgili iyilere ve darda kalanlara yardımcı, kudsî bir kuvvet sıfatı ile halk arasında türlü rivayetler anlatılmaktadır. Farklı kılıklarda Hızır’ın belirlikşilere ne şekilde görüldüğü, onlara nasıl yardım ettiği, kendisine kötü muamele edenleri nasıl cezalandırdığı anlatılmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre Hızır’ın elleri beyaz, yumuşak, kemiksizdir. Çok defa dilenci veya fakir derviş kıyafetinde görünen, insanları denemek için sadaka isteyen bir şahıs olarak görünmektedir. Sadaka verenlerin malını, servetini artırırken iyi muamale eden fakirleri birden zengin etmektedir. Kötü karşılayan, kötü muamele eden, kovan zengini de fakir düşürmektedir. Hızır’ın sadaka verene bolluk, bereket getirdiği, kendisine erzak vb. şeylerden verenlerin kabına elini sürmesiyle durmadan artırmak özelliğinin olduğu anlatılırken, bu sırrın başkasına söylenmesiyle kerâmetin yok olup, bereketin kesildiği yaygın bir inanış olarak görülmektedir. Hızır peygamber Hızır-İlyas günü beyaz elbiseler giyip, dünyayı dolaştığına inanıldığı için o gün beyaz giymeye özen gösterilmektedir. Kızır’ın “bödene” ve “boztorgay” kuşlarına benzetilmesi İslamiyet’in kabulünden önceki inancın kalıntıları olarak değerlendirilmektedir. İlkel toplum anlayışlarında Kut Kızır bir insandan diğer insana uçup konan kuşa benzetilmekte ve şu örnek verilmektedir: “Bak kusı basına kondı” (talih kuşu), “Kutu uştı” (Kutu, bereketi uçtu), “Kut berekesi kaştı” (Kutu, bereketi kaçtı) gibi ifadeler bu tür anlayışlara örnek teşkil eder. İslam dini Kazak Türkleri arasına yayıldıktan sonra, Kazak Türk toplumunun Kut iyesi Kızır hakkındaki efsanelerin dinî eserler ile yayılan Hızır hakkındaki efsanelerle bütünleştiği, eski Türk inançları esasına dayalı Bakşı-Abızlar ile İslam dinindeki evliya ve erenlere karışmış olduğu görülmektedir (Boratav, 1993: 462-471).

Türk dünyasında ortak bir kutlama tarihinde hayat bulan bu geleneğin kahramanı için Altay Türkleri Kızır, Kırgız ve Kazak Türkleri de Kızır ve Kızır adlarını kullanmaktadırlar. Kazak sahasında Kızır ile ilgili pek çok efsane ve inanma bulunmaktadır. Daima halk arasında gezerek insanlara yardım eden, destekleyen, çeşitli olumsuzluklardan koruyan, kutsal varlık Kut iyesi Kızır’dır. Onun sevdiği insanın kutsallaştığına, talihinin yaver gideceğine, şansının artacağına inanılmaktadır. Sevmediği insanlar ise birçok olumsuzluklar ile karşı karşıya kalırlar.

Kazak Türklerinin alkış ve kargışlarında rastlanan “Tanrı koldasın, Kıdır ondasın”, “Huday Jarılkasın, Kıdır esirkesin”, “Kıdır darısın, bak kalasın” gibi söyleyişler Kıdır’ın toplum zihninde büyük ve önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Efsanelerde Kıdır’ın herkese değil sadece sevdiği insanlara görüneceğine inanılmaktadır. Kıdır’ın görünüşü de farklı farklıdır. Çoğunlukla beyaz sakallı, bilge, hikemi söz söyleyen, aksakal tipinde görünmektedir (Çetin, 2002: 33-34). Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi Ramazan ayında söylenen duada insan dışında başka bir varlık, kuş biçiminde tasvir edilmektedir:

“... *Tan mezgili bolğanda,*
Töseginnin basınan,
Jastıgınnın astınan,
Bödenedey pırıldap,
Boztorğayday şırıldap,
Kıdır kelip koriğay!...vb.”(Çetin, 2002: 33-34)

Altay Türkleri arasında bilinen Ak Han ve Atın Taycı masalında Ak Han, yarı Tanrı olarak kabul edilmekte ve insanlığa yardım için gönderilen birer han olduğu düşünülmektedir. Ay Mangus adlı başka bir Altay ürününde ak sakallı bir ihtiyar, masal kahramanı olan bir oğlanın adını Ay Mangus koyar. Bu ihtiyar kendisinin Tanrı olduğunu ve iyi meziyetlerle sahip olduğu için ad verdiğini ifade etmektedir. Manas Destanı’nda Manas Bakay için “Tanrı tarafından bize verilmiş bir dost” diye tarif ederken, Semetey’in yanında bulunan, kırk yiğidin başı olan Kırgın’ın, ak sakallı ihtiyar, Tanrı tarafından gönderilmiş ihtiyar bir kişi olduğu belirtilmektedir (Çetin, 2002: 31). Çetin, Tanrı Dağları’nın uzantısı olan Ala Tavlar ve Kara Tavlar’da tespit ettiklerini belirttiği aziz, baba, bab, ata, ana sıfatlı evliya veya yarı evliya sayılan ulu kişilerin özelliklere ve bunların çevresinde oluşan inanmalara ve inanç taşınmalarına örnek gösterilebileceğini ifade etmekte ve eklemektedir:

“*Şaştı Ata, Baba Tukti, Şaştı Aziz’in peri kızı ile olan evliliğinden doğan çocuğudur. Mezarı Kuzey Kazakistan’da Şolakorgan köyündedir. Hastalıkları tedavi edeceği inancı yaygın olur, devlet, bolluk ve zenginlik iyesidir.*

Ahmet Bab, samimi insanların koruyucusudur.

Akböge Ana, sınıkçıların iyesi olarak bilinmekte ve inanılmaktadır.

Fatıma Ana, ana rahmindeki çocukların koruyucu ruhudur.

Bişkek Bab, imanlı olma iyesi, dini yayanların koruyucusudur.

Eyke Ana, kadınların koruyucusu, onların yol göstericisi, akıl ve feraset verici iyesidir.

Feyzulla Bab, tılsım ve keramet iyesi olup, ziyaretine gelenlere dayanıklılık ve güçlülük verir.

Bibi Gavhar Ana, analığın ak duygusunun iyesi olup, kadınlarda analık duygusunun var olmasını sağladığına inanılır.

Belen Ana ve Öyke Ana, yolcuların yol gösterici ruhlarıdır.

Kız Evliya, hamile olan gelinlerin koruyucu olan ruhu ve hamilelik iyesidir.

Bekenbey Evliya, dillik ve doğruluğun iyesidir. Yolculara yol gösterir, bela ve ihanetten korur. Dertlere şifa verir.” (Çetin, 2002: 33).

Adları anılan kişiler ve fonksiyonları birbiriyle örtüşen inanmalar İslâmî dönemde olan inanmalarla Gök Tanrı inanç çevresinde oluşan inanmalarla benzerlik göstermektedir(Çetin, 2002: 33).

İlyas Aleyhisselâm Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerdendir. Allah, İlyas Peygamberi İsrailoğullarının puta tapmalarına engel olması için göndermiştir. Hz. İlyas ile ilgili konu ayetlerde şu şekilde açıklanmaktadır:

123. Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendir.

124. Kavmine şöyle demişti: “Siz Allah’tan korkmaz mısınız?

125. O en güzel yaratana bırakıp da Ba’le mi yalvarıyorsunuz?

126. Rabbiniz ve önceki atalarınızın Rabbi olan Allah’ı demişti.

127. O zaman onu yalanladılar. Şüphesizki onlar da (cehenneme atılmak üzere) hazır bulundurulular.

128. Allah’ın ihsanlı kulları müstesna.

129. O’na da sonrakiler içinde şunu bıraktık:

130. “Selam İlyâs’a!”

131. İşte Biz güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız.

132. Çünkü o Bizim mü’min kullarımızdandı. (Sâffât Sûresi, Cüz 23, Sûre 37)
(Çögenli-Yanık, 1994: 449-450)

Tefsir ve tarih kaynaklarında Hızır gibi o da farklı neseplere yakıştırılmaktadır. Bu seçereler şu şekildedir:

a. İlyas b. Yâsinb. Finhas b. el-İzar b. Hârûn b. İmran

b. İlyas b. el-Âzir b. el-İzar b. Hârûn b. İmran (Ocak, 1999: 54).

Bazı İslâm kaynaklarında Hz. İlyas'ın Kral Ahab'la Kraliçe İzebel döneminde yaşamış olduğu belirtilmektedir. İlyas peygamberin daveti üzerine putperestliği terk ettiği ve daha sonra tekrar putperestliğe döndüğü ifade edilmektedir. Kral Ahab'ın putperest olduğu zamanlarda İlyas Peygamber dağlarda yaşamaktadır ve halkın putperest olmasına üzülmekten dolayı Allah'tan ruhunu almasını diler. Bu dileği kabul olmaz. Allah tarafından üç yıl boyunca yağmura hükmetme yetkisi verilen İlyas Peygamber yağmurun yağmasına engel olur ve böylelikle kıtlık başlar. Meleklerin araya girmesi ve yağmurun yağmasıyla birlikte bolluk ve bereket gelir. Bir süre sonra İsrailoğulları tekrar isyan edince İlyas, bu belâdan kurtulmak için Allah'a dua eder, ateşten bir at gelir, İlyas Peygamber bu ata biner ve göğe yükselir. Hz. İlyas'ın ebedî hayata erip ermediği konusunda Kur'an-ı Kerim'de açık bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bu konu ile ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Hz. İlyas'ın bir peygamber olduğunu inkâr etmenin doğru olmadığını savunan mutasavvıflar Hızır gibi, Hz. İlyas'ın da ebedî hayatta yaşadığını kabul etmektedirler. Bir başka rivayete göre ise Allah İlyas'a kendi katına aldıktan sonra nurdan bir elbise giydirmiş, yeme içme ihtiyacını kaldırmış ve ona ebedi bir hayat bahşetmiştir. Bir diğer rivayette ise, İlyas ömrünün sonuna doğru hastalanır ve öleceğini hissedince ağlamaya başlar. Allah kendisine neden ağladığını sorunca da, insanların kendisinden sonra Allah'a ibadet edecekleri konusunda şüphe duyduğu için ağladığını söyler. Bunun üzerine Allah, *“Ey İlyas, izzetime yemin ederim ki, yeryüzünde beni anacak hiç kimse kalmayıncaya kadar seni yaşatacağım”* diyerek ona kıyamete kadar ömür verir (Aras, 2002: 42).

d. Hızır-İlyas İlişkisi

Hızır konusunda olduğu gibi İlyas Peygamber konusunda da Kur'an'da ve sahih hadislerde ölümsüzlükle ilgili bir konu mevcut değildir. Aras'ın da belirttiği üzere Hızır'da olduğu gibi İlyas Peygamber konusunda özellikle bir kimlik karmaşası olmadığı halde mutasavvıflar Hızır'ın üzerinde durma konusundaki ısrarı İlyas Peygamber için göstermemişlerdir (Aras, 2002: 43). Bu sebepten dolayı halk

arasında da Hıdırellez bayramının temel unsuru İlyas Peygamberden daha çok Hızır olmuştur ve onun etrafında şekil alan pek çok mevhum gelişmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Hızır ile İlyas arasında bir münasebet olup olmadığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fakat bazı İslâmî kaynaklardaki rivayetlere göre ikisi arasında sıkı bir münasebet bulunmaktadır. Bu rivayetler şu şekildedir:

“Hızır Faraslardan, İlyas ise İsrailoğullarından olup senede bir defa bir araya gelirler. Her ikisi de Kur'an-ı Kerim yeryüzünde baki kaldıkça yaşamaya devam edeceklerdir. Hızır ve İlyas her yıl Ramazan ayında Beytü'l-Makdis'te oruç tutarlar. Aynı şekilde her sene hacca giderek Zemzem suyundan içerler. Bu, onların yıllık su ihtiyaçları için yeterlidir. ”, “Senede bir defa değil her gece Zü'l Karneyn'in Ye'cuc ve Me'cuc kavimleri arasına inşa ettiği duvarın dibinde buluşurlar. ”, “Hızır ve İlyas her yıl belli mevsimde bir araya geldiklerinde, birbirlerinin başını traş edip dua okuyarak ayrılırlar. Kim hergün bu duayı okursa, yangın, sel ve hırsızlık felaketinden emin olur.” (Ocak, 1999: 58-59).

Kur'an-ı Kerim'de ve bazı hadislerde Hızır ile İlyas iki ayrı şahsiyet olarak belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de adı geçmeyen Hızır, halk arasında İlyas ile birlikte anılmaktadır. Bu durumda da Hızır ile İlyas arasında bazı rivayetlerin ve inanışların teşekkül etmesine sebep olmuştur, zaman içinde de İlyas yerini Hızır'a bırakmıştır. Hızır ile İlyas'ın buluştuğuna inanılan günlerde de kutlamalar yapılmaktadır (Aras, 2002: 43).

Türklerin İslâmiyet öncesi Orta Asya kültüründe yer alan bahar ve yaz törenleri İslâmiyet'in benimsenmesinden sonra Kur'an'da Hızır'a atfedilen ayetlerle desteklenmektedir (Günay, 1995: 2-3). Hızır ve İlyas ab-ı hayat (ölümsüzlük suyunu) içtikleri için ölümsüzlüğe erişmişlerdir. Hızır ve kardeşi İlyas, İslam kültüründe Allah tarafından İslamiyeti korumakla vazifelendirilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de ab-ı hayatla ilgili kıssa özetle şöyle anlatılmaktadır: *“İsrailoğullarının peygamberi Hz. Musa, bir gün genç arkadaşı ile birlikte yolculuğa çıkar. Hedef, yolda Hızır ile buluşmaktır. Buluşma yeri de iki denizin birleştiği mevkidir. Hz. Musa, bu yeri tanıyabilmek için yanına balık alır, bu balığın canlanıp denize atılması, buluşma yerini belirleyen bir işaret olacaktır. Ancak Hz. Musa'nın genç arkadaşı deniz sahilinde uğradıkları kayanın yanında, balığın canlanarak denize atladığını ona*

haber vermeyi unuttur. Yolda yemek için konakladıklarında, durumu kendisine anlatır. Bunun üzerine Hz. Musa, tekrar o yere döner ve gerçekten aradığı kişinin, orada bulunduğunu görür.” (Bakırcı, 2010: 857).

Ab-ı hayat Zülkarneyn kıssası ise şu şekildedir: İskender-i Zülkarneyn insanın ölümsüz olmasını mümkün kılan suyun Karanlık ülkesinde olduğu haberini alır. Elyasa (İlyas) ve Vezir Hızır birlikte yola çıkarlar. Hızır ve İlyas Karanlıklar Ülkesine vardıklarında Zülkarneyn yolda çıkan fırtınadan dolayı Hızır ve İlyas’tan ayrı düşer. Zülkarneyn sağ tarafta, Hızır ve İlyas sol tarafta ab-ı hayatı ararlar. Günlerce yollarda ab-ı hayatı arayan Hızır ile İlyas, mola verdikleri sırada yollarındaki tuzlanmış balığı suda temizlemek için suya sokarlar. Balığı suya sokunca balık canlanır. Her ikisi de sudan doya doya içerler. Böylelikle ölümsüz olurlar. Ab-ı hayat içerek ebedî hayata kavuşan Hz. Hızır insanlar arasında dolaşarak darda kalanlara yardım eden ve iyilikyapan, tabiatın yeşillenmesini ve canlanmasını sağlayan, bolluk ve bereket, kismet ve sağlık veren, getiren bir velidir (Bakırcı, 2010:857).

Özen, Sivas Merkez ilçede Hızır’ın peygamber olarak değil, imdada yetişen biri olarak düşünüldüğünü belirtmekte Hızır ile Ellez’in bugünde birleştiklerini, kucaklaştıklarını, yılın belirli bir gününde buluştuklarını, bir yıllık hasret giderdiklerini ve bu sebepten de çok neşeli olduklarını, birbirlerinin tırnaklarını kestiklerini, saçlarını ve sakallarını tıraş ettiklerini belirtmektedir (Özen, 2010: 11).

e. Hıdırellez’in Zamanı ve Kutlamaların Yapıldığı Mekânlar

Halk arasında kıştan yaza geçişin gerçekleştiğine inanılan 6 Mayıs tarihinin astronomiye göre de doğru olduğunu belirten Günay, 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gecenin Ülker burcuna girdiğini ve yılın astronomik olarak yaz ve kış olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. 7-8 Kasım gecesi Güneş Ülker burcundan çıkmakta ve kış başlamaktadır. 6 Mayıs’ta da Hıdırellez tören ve uygulamaları ile kıştan yaza tam manasıyla geçiş olmaktadır (Günay, 1995: 2-3). Yılın mevsimlere bölünmesinde bazı kurallar vardır. 6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar süren 186 gün “*Hızır Günleri*” adıyla yaz mevsimini; bu tarihten tekrar 6 Mayıs’a kadarki süreyi içine alan 179 gün de “*Kasım günleri*” adıyla kış mevsimini meydana getirmektedir. Anadolu’da 6

Mayıs'ta başlayan bu günlere “yeşer günleri”, 8 Kasım'da başlayan günlere de “bölen günleri” denilmektedir (Turan, 2008: 93). Turan, Gaster'in bütün dünyada kutlanan mevsimsel törenleri çile ayinleri, arınma ayinleri, canlanma ayinleri ve kutlama ayinleri başlıkları altında topladığını belirttikten sonra şunları ifade etmektedir:

“Çile ayinleri öncelikle toplu perhizler, oruçlar ve kendini sıkıntıya sokmalarla temsil edilir. Örnek olarak; Filistinlilerin arpa hasadından önce gelen Iyar ayı (Romalıların arasında buna karşılık gelen ay mayıstır) perhiz dönemi olarak kabul edilir. Bu ay boyunca evlilik töreni yapılmaz. Yahudi dininde Temmuzun 17'si ile abın 9'u (yaz ortası) arasındaki üç hafta boyunca et yenmez. Mevsimsel arınma ayinlerine evrensel olarak hem eski hem de günümüz toplumlarında rastlanır. Romalıları arasında yılın son ayı özellikle topluca arınmaya ayrılmıştır. Tapınaklar ve kutsal kaplar bu mevsimde baştan aşağı ovularak temizlenirdi. Kötü güçler ve ruhlar çeşitli törenlerle kovulurdu. Chitral'de bu törene “kötülük sürme” adı verilirdi. Arınma işlemi ise çoğunlukla ateş yardımı ile yapılırdı. Gaster arınmaya örnek olarak Fas'ta ve Tunus'taki Aşure şenliğini vermektedir. Aşure şenliğinde çatılarda ateş yakılmaktadır. Çocuklar ve bekâr erkekler çatılara çıkarak “Ey ateş, pireleri, bitleri ve ruhî ya da bedenî bütün hastalıkları senin üzerine silkeledik” demektedirler. Canlandırma ayinleri ise çeşitlidir. Bunların en yaygını ve en önemlisi yaz ile kış, eski ile yeni yıl arasındaki sembolik savaştır. Kutlama ayinleri ise yeni hayat anlaşması başladıktan sonra gelen rahatlamanın tabi ve kaçınılmaz bir anlatımıdır. Lauri Honko da ritüelleri tasnif ederken 1) Giriş-geçiş ritleri, 2) Takvimsel ritler, 3) Kriz ritleri olmak üzere üç gruba ayırır. Takvimsel ritler için; “Bunlar dönemler hâlinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve mevsimlerin çoğunlukla başında ya da sonunda yapılan ritlerdir. Bunların doğanın gözlemlenmesi sonucu ortaya çıkar. Takvimsel ritler, sosyal hayatın ritmini oluştururlar; günümüzde öncelikli amaçların ne olduğu ve hangi normların yürürlükte olduğunu, rekabet kurallarının neler olduğunu göstererek toplumun kolektif ve önceden belirlenmiş değerlerini ön plana çıkarırlar” demektedir.”(Turan, 2008: 93). Gagauzlar da 6 Mayıs'ta Ederlez Bayramı kutlanmakta ve köylerde bayrama özel kurbanlar kesilmektedir (Yücel, 2002: 37).

Tokat ili ve ilçelerinde “Eğrice”, “Evrice”, “Eğrilce”, “Hızır Günü”, “Hızır İlyas” ve “Hıdırellez” adı verilmekle birlikte 6 Mayıs’ta kutlanmaktadır (Cingöz, 1990: 43-51). Hızır ve Kasım günleri olmak üzere ikiye ayrılmakta, Mayıs ayının başında Hızır ile yaz günleri başlayıp 186 gün devam etmektedir. Kasım ayının 8’inde ise Kasım günleri başlamakta ve 179 gün sürmektedir. Hıdırellez baharın ve yazın gelişinin başlangıcı, yaz ve kışın ayrılışı olarak kabul edilmektedir. Bir yıl “Hızır Günleri ve Kasım Günleri” (Artun, 1990: 1-23) veya Rûz-ı Hızır, Rûz-ı Kasım (Yücel, 2002: 36) olmak üzere ikiye ayrılır. Mayısın altısında Hızır günleriyle yaz başlamakta ve 186 gün sürmektedir. Kasım’ın sekizinde Kasım günleri başlamakta ve 179 gün sürmektedir. Hıdırellez’de baharın gelişi kutlanır, yaz büyük bir coşkuyla karşılanır. Yazın gelişi bir bayramdır, bereket bayramıdır. Eskiden buna “Çoban Bayramı” da denilmektedir (Artun, 1990: 1-23).

Tokat’ta da Hıdırellez ile ilgili çok çeşitli rivayetler anlatıldığını belirten Cingöz, kutlanma zamanının da içinde yer aldığı bu rivayetleri şöyle aktarmaktadır:

“Hızır ve İlyas isimli iki kardeş varmış. Bu iki kardeş “Yer Tanrısı” tarafından insanların nüfuslarını tutmakla görevlendirmişlerdir. Hızır doğanları, İlyas ise ölenleri kaydediyormuş. Bunların varlığını dünyada hiçbir canlı görememiş.

Hızır Baba ile İlyas

Gezer pinhan uyanıktır

Bu iki kardeşten biri güneşin battığı diğeri de güneşin doğduğu tarafa gitmişler. Aradan bir sene geçtikten sonra 6 Mayıs tarihinde buluşup sohbet etmişler.” (Cingöz, 1990: 43-51).

Kışın bitişi ve yazın başlangıcı olarak kabul edilen ve kutlama günü olarak 6 Mayıs tarihinin belirlendiği Hıdırellez’de havalar ısınmağa başlar, ekilecek ürünler ekilir. Doğada her bakımdan meydana gelen bu değişiklikler Hıdırellezin de habercisidir. Eski takvime göre belirlenen bu tarih Artun’un belirttiği üzere Kumbağ Köyünde yılbaşı olarak kabul edilmektedir. Bir inanışa göre 6 Mayıs Hızır Peygamberin doğum günüdür ve doğum günü de Hıdırellez’de kutlanmaktadır. Muratlı’da ise Hıdırellez şenlikleri Mayıs ayının ilk cuması yapılmaktadır. Karacakılavuz Köyünde Hıdırellez kutlamaları için üç cemrenin de yere, havaya, suya düşmesi gerekmektedir (Artun, 1990: 1-23).

Edirne’de de ülkemizin hemen hemen her yerinde olduğu gibi Hızır ve İlyas’ın ölümsüz olduğuna, bu iki peygamberin 6 Mayıs günü buluştuklarına inanılmaktadır. Hızır’ın baharın müjdecisi olduğu ve renkli çiçeklerden örülmüş olan cübbesini giyip dolaştığına ve al yemenisiyle bastığı yerlerde güllerin açtığına, bülbüllerin öttüğüne böylelikle baharın geldiğine inanılmaktadır. Bu durum eğlencelerle kutlanmaktadır.

Nedim Bakırcı, yapmış olduğu “*Hıdırellez ve Niğde’de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları*” adlı çalışmasında Niğde’de de Mayıs ayının ilk haftası Hıdırellez kutlamaları yapılmakta olduğunu ve Cumalar adı verildiğini ifade etmektedir. Bu kutlamalar bir ay sürmekte ve bu özelliği ile diğer bölgelerdeki kutlamalardan farklılık arz etmektedir. Bakırcı, bu kutlamalara Cumalar adının verilış sebebini, eskiden tatil günlerinin Cuma olmasına ve Arapçada toplanmak, bir araya gelmek anlamına gelen cem‘ kelimesinden gelmiş olabileceğini belirtmektedir. Tatil günleri daha sonra Pazar olunca bu kutlamaların da bugüne alındığını ama isminin Cumalar olarak kaldığını ifade etmektedir. Bakırcı, Cumalar kutlamasını “*Niğde’de mayıs ayı Cumalar ayıdır. Mayıs ayının ilk Pazar günü Kayardı Cuması, İkinci Pazar Tepeviran Cuması, üçüncü Pazar Kırbağları Cuması (bu Cuma bazen 19 Mayıs bayramı ile birleştirilerek kutlanır), dördüncü Pazar Tepe Cuması olarak kutlanır. 15 Haziran’da Eskiğümüş kasabasındaki Kiraz Cumasıyla son bulur.*” şeklinde ifade etmektedir. Kayardı Cuması kutlamalarında, araştırmacının belirttiği üzere Ömerler Çayırı, Paşabağları’ndaki çayırılık veya orta Kayardı’nda bir mekân tercih edilmektedir. Bunların dışında bağ ve bahçesi olanlar kendi bağ ve bahçesini kutlama alanı olarak seçmektedirler. Bu bağ sahipleri tanıdıklarını davet edip, Cumayı davetlileri ile birlikte yiyip, içerek ve eğlenerek geçirmektedirler. Bu kutlamalar için evler temizlenmekte, yiyecek ve içecekler eksiksiz biçimde hazırlanmaktadır. Bakırcı, hem eğlencesi hem de gösterişi bakımından dikkat çeken Cuma kutlamasının Tepeviran Cuması olduğunu ifade etmektedir. Bu Cumayı farklı kılan *Dalav* veya *Cazurucumbaz* adı verilen bir oyunun oynanmasıdır. Bu Cuma kutlamasında da Kayardı Cuması’nda olduğu gibi hazırlıklar eksiksiz yapılmaktadır. Yazar, Mayıs ayının üçüncü cumasının ise Kırbağları Cuması olduğunu belirtmektedir. Bugünle ilgili olarak, ailelerin özellikle bulgur pilavı, cacık ve Hz. Hızır ile ilgili olduğu düşünülen tuzlu balığı yiyecek olarak eğlence yerine götürmekte olduklarını belirtmekte, seyyar satıcıların, dondurmacıların, çalgıcıların bu

kutlamaları daha eğlenceli hale getirdiklerini ifade etmektedir. Son Cuma kutlaması ise Tepe Cuması olduğu ifade edilmektedir. Bu Cuma kutlamaları içerisinde en çok ilgi gösterilen ve en kalabalık olanın bu kutlama olduğu. Niğde halkının bu kutlamalar için akşamdan hazırlıklara başladığı, bu sebepten yiyecekler bakımından en zengin olanının bu kutlamanın olduğu belirtilenler arasındadır. Bu kutlamada mahalli saz ve ses sanatçıları da bulunmakta, eğlence daha keyifli bir hale gelmekte olduğunu belirten Bakırcı, bu cumaların dışında bir de Gümüşler Kasabasında haziranın ilk Pazar günü kutlanan Kiraz Cumasının olduğunu belirtmektedir. Kiraz bahçesi olanlar kirazlarının daha bereketli olacağına inandıkları için bahçelerine misafir davet ederler ve kirazlarından ikram ederler. Bakırcı, Niğde’de kutlanan bu cumaların ara ara kutlandığını fakat zamana bağlı olarak unutulduğunu belirtmektedir (Bakırcı, 2010: 860-862).

Karapapaklar veya Terekemeler günümüzde Gürcistan’ın Borçalı, Azerbaycan’ın Gence, Kazak ve Gedebeş bölgelerinde yaşarlarken, İran’da Sulduz ve Türkiye’de ise Kars, Ardahan, Ağrı, Muş, Sivas, Amasya ve Tokat illerinde yaşamaktadırlar. Karapapak-Terekeme Türkleri’nde Hıdırellez’in farklı bir zamanda kutlandığı görülmektedir. Ocak ayının son haftası ile şubatın ilk haftası arasında kutlanmaktadır. Karapapak Türkleri ocak ayının son haftasında Hızır için “atlandı” (yola çıktı) derken, şubatın ilk haftasında ise “indi” (gideceği yere vardı) demektirler (Aslan, 2015: 211). Görüldüğü gibi Karapapak-Terekeme Türkleri’nde Hıdırellez mayıs ayında değil, ocağın sonu, şubatın başında kutlanmaktadır. Bu aylar aynı coğrafyada yer alan Azerbaycan’da olduğu gibi çok soğuk geçmektedir. Bu yüzden de Hızır’a en çok bu aylarda ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Hıdırellez kutlamalarının benzer şekillerini Azerbaycan Türkleri’nde de görmekteyiz. Azerbaycan Türkleri Hıdırellez’i “kiçik” (küçük) çilenin onunda kutlamaktadırlar (Aslan, 2015: 212). Sarıkaya, Mireli Seyidov’un Hızır’ın aslında ısı (kızmak, kızınmak) kelimeleriyle ilgili olduğunu belirttiğini ifade etmekte, Hızır ve onunla ilgili törenlerin de yazın (ilkbaharın) gelişle ilgili olduğunu savunduğunu ifade etmektedir (Sarıkaya, 2005: 78). On İki Hayvanlı Türk Takvimine göre yılbaşı 21 Mart’tır ve Sivas’ta 21 Mart “Padişahın atlarının çayıra çıktığı gün” olarak bilinmektedir. O gün kırlara çıkılmakta, Nevruz günü kutlamaları yapılmaktadır (Özen, 1990: 123-129).

Halk inançlarında Hızır, İlyas ve Hızır-İlyas'a izafe edilmekte olan bununla birlikte Hızır-İlyas kültüne bağlı pek çok kutlama ve adak yerleri de benzer adlarla anılmaktadır:

Türkiye dışında Azerbaycan, İran, Irak, Suriye, Lübnan gibi ülkelerde de Hızır'a ait olduğu kabul edilen çeşitli yerler bulunmaktadır. İslami kaynaklarda Serendib Adası olarak adlandırılan Seylan Adası'nda Hızır Mağarası, Şirven bölgesinde Bacervan şehri yakınlarındaki Hızır makamı, Azerbaycan'daki Hızır-ı Zinde, Şam'da Cami-i Ümeyye'de Makam-ı Hazreti Hızır bulunmaktadır. Mescid-i Aksâ'nın sol tarafındaki kapı Bâbu'l-Hadır adını taşımaktadır. Afyonkarahisar Hızırlık Dağı, Bingöl Hızır Gölü, Çorum Hıdırlık Mahallesi, Denizli Hıdırlık Sultan, Kütahya'da bir tepenin adı Hızırlık, Samsun'un ilçesi Lâdik'te Hızırlık Ziyareti, Merzifon'da Hızırlık Tepesi Hızır'a özel olan makamlar olduğu görülmektedir (Ocak, 1999: 107-112).

Hızır ile İlyas'a ait olduğu düşünülen yerlerden biri Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerdeki Hızır İlyas Boğazıdır. Bir diğer Hızır İlyas Boğazı ise Preveze yakınlarındadır. Midilli Adasının batısında Hızır İlyas Adası, Kırım'da Azak şehri yakınında Hızır-İlyas Makamı, Hindistan'ın Koka şehrinde Hızır-İlyas Mescidi bulunmaktadır. İran'da Abadan sahilinde Hızır-İlyas'a ait bir makam ve Hürmüz şehrinde bir mezar bulunmaktadır. Kudüs yakınında Karye-i Hızır-İlyas adlı bir köy ve Hz. İlyas'a ait olduğuna inanılan Mühr-ü İlyas, Makam-ı Hazreti İlyas adını taşıyan bir makam bulunmaktadır (Aras, 2002: 44-45).

Ankara-Kızılcahamam Hıdır Dede, Amasya Pir İlyas, Aydın Hıdır Baba, Balıkesir Hızır İlyas, Çorum Hıdırlık Sultan, Edirne Hıdır Baba, Kırklareli Hızır Baba, Espiye ve Aşur Irmağı kıyısında Hızır-İlyas mevkii, Kütahya'da Hızırlık Dağı ve Hızırlık Tekkesi, Sivas ve yöresinde Hızır Direği, Hıdır-Ellez Kayası, Hıdır-Ellez Tepesi, Kıratlı, Hızır'ın İzi, Hızır Pınarı yine Hızır'ın makamları olarak kabul edilmektedir (Özen, 1990: 123-129).

Ülkemizin pek çok yöresinde olduğu gibi Safranbolu'da da Hıdırellez'in ayrı bir yerinin ve öneminin olduğunu görmekteyiz. Kutlamalar kadınlar tarafından yapılırken erkekler ise bu kutlamalara katılmamaktadır. Hıdırellez günü

yaklaştığında kadınlar, genç kızlar herkesle haberleşip Hıdırellezi kutlayacakları yeri kararlaştırmaktadırlar.

Ülkemizin her beldesinde gördüğümüz özelliklerden bir diğeri de Hıdırellezin kutlandığı özel yerlerin olmasıdır. Özellikle suyu olan, ağaçlık ve geniş alanlar seçilmektedir. Ulu ağaçların ve kutsal olduğu düşünülen, kabul edilen çeşmelerin ve kaynakların olduğu yerler seçilmektedir. Eskiden özellikle köylere yakın olan tekke, türbe ve yatır yanları tercih edilip buralarda eğlenceler tertip edilirken, günümüzde daha çok ağaçlık ve sulak yerler tercih edilmektedir. Safranbolu’da Hıdırellez, Emzik Kayasında-Mağarası’nda, Kırklar ve Yedilerdeki sivri kayalarda, Ergüllü’de, Değirmen başında, Kirkilli’deki ısıtmalıkta, Karapınar ve Ulukavak’taki at izinde, Dedecik’te, Hıdırlık’ta (Barlas, 1990: 26-29), Adıyaman’da Karadağ eteklerindeki Nakıplar Havuzu’nda, Afyonkarahisar’da Hıdırlık’ta, Beşparmak-altında, Taşpınar’da, Çorum’da Hıdırlık’ta, Amasya’da Pirlar Parkı’nda, Priştine çevresinde Karabaş Baba Türbesi’nde, Kuruşaya’da, Prizren bağlarındaki Toçilla Çeşmesi’nde, Dobruca’da Murfatlar’da, Azaplar Ovası’nda, Tatlıcak Köprüsü’nde, Acemler Bayırı’nda kutlanmaktadır (Çay, 1990: 24).

Emzik Kayası, dere kenarında, tabakhaneden aşağıda bir mağaracıktır. Burada mağaranın ortasında bulunan iki sarkıttan yalnız Hıdırellezlerde su damlar. Çok eskilerde gavurların kovaladığı emzikli bir kadın buraya sığınmış. Korkudan sütü kesilen kadın bebesini burada damlayan su ile besleyip büyötmüş. Emzikli Türbe de burada bulunmaktadır. Günümüzde ise Hıdırellez günü bu suyu “niyeti şifa” diye katılanlar içmekte, ayrıca yine ilaç niyetine şişelere doldurup bir müddet daha içmeye devam etmektedirler. Kırklar ve Yediler denilen yerler ise sivri kayalardan oluşan bir yerdir. Hızır’ın ayağı değdiği için çayır olduğuna inanılan ve kutsal kabul edilen yerlerdendir. Burada ise kızlar bağırarak Allah’tan hayırlı bir eş istemekte ve kismetlerinin açılması için yalvarmaktadırlar. Ergüllü’de ise burada bulunan eğri bir çam ağacının altında kutlamalar yapılmaktadır. Anlatılanlara göre, bu çam ağacının dibinde bulunan gülün altında Hıdırellez sonrasında bir kız hergün bir mecit altın bulur. Kızın babası da altını her gün nereden bulduğunu zorla söyletince bir daha kız altın bulamaz. Bu sebepten de sihirin bozulduğuna inanılmaktadır. Bu ağaca yine de bir şeyler bağlanmak suretiyle adaklar adanmaktadır. Kirkilli ısıtmalık çevresinin ise eskiden Rumların mart ayında eğlenmek için gittikleri bir tören yeri olduğu

belirtilmektedir. Son zamanlarda Türklerin de gittiği bir eğlence yeri olduğu ifade edilmektedir. Dedecik ise çimenlik alanıyla ve su kenarında olmasından dolayı tercih edilen bir eğlence yeri olarak kabul edilmektedir. Özellikle “Dedecik, ver bir kocacık” diye bağırarak kızların sesi eğer yankılanırsa dileklerinin olacağına, yankılanmazsa dileklerinin kabul olmayacağına inandıkları bir yer olarak kabul görmektedir. Hıdırlık, Hıdır Bey’in gömülüğü olduğu yerdir, şeklinde tarif edilmektedir. Mezarı bu alanın batısında olan Hıdır Bey, Safranbolu’ya ilk gelen Türk kumandanlarından olmakla birlikte Hızır olduğu ifade edilmektedir. Mezarına ait her şey zamanla kaybolduğu için başucundaki sakız ağacını orada bir türbenin olduğuna dair alamet kabul etmektedirler. Ayrıca burada Beş Kızlar adı ile anılan, ziyaret edilip dualar edilen ve adak olarak bez bağlanan bir türbenin daha olduğu yine belirtilen arasındadır. Bu türbelere çocuğu olmayan kadınlar kundak yapıp bırakmaktadırlar. Çocuğu durmayan kadınlar ise Hıdırellez sabahı çocuğunun zıbınını buraya bırakmakta akşam dönerken almaktadırlar. Yine bu yollarla dileklerinin olacağına inanmaktadırlar (Barlas, 1990: 26-29).

Tokat’ta Hıdırellez kutlamaları ya ağaçlık ya yeşillik ya da evliya veya yatırların bulunduğu yerlerde kutlanmaktadır. Kutlama yerlerinin su kenarında olmasına özen gösterilmektedir. Danişmend, Zencirci, Gümberdi Ali Dayı yatırları ve Evliyalar diye anılan yerler bunlar arasındadır. (Cingöz, 1990: 43-51).

İpsala’da Hızır ve İlyas’ın 6 Mayıs’ta buluştuklarına inanılmaktadır. O yılın bolluk ve bereket içinde geçmesini sağlamak için İlyas Baba’nın yatırı ziyaret edilmekte ve çeşitli eğlenceler tertip edilmektedir. Özellikle bu yatırımın ziyaret edilme sebebini, geçmiş yıllarda Hıdırellez’in kutlanmadığı için o yıl yağmurun yağmadığına ve bu sebepten o yılın kurak geçtiğine bağlamaktadırlar. İlyas Baba’nın yatırı, halk tarafından ziyaret edilip Kur’an-ı Kerim’in okunmasının ardından yağmurun yağmasından dolayı o tarihten sonra Hıdırellez kutlamalarının ihmal edilmediği belirtilenler arasındadır (Çelik, 1990: 53).

Hıdırellez şenliklerinin yapıldığı köy meydanına, harman yerine veya ağaçlık alana “*Eğrek veya Sığır İğreği*” adı verilmektedir (Artun, 1990: 1-23).

6 Mayıs sabahı Hıdırlık denen yere gidilmektedir. Hıdırlık-Hızırlık sulak ve yeşil bir alandır. Muğla’da genellikle gitmek için tercih edilen yerler şunlardır: Merkezde iki ayrı dağ; Hisar, Kızıldağ ve Devetaşı, Ula’da; Asar, Gökova, İncir,

Çilekli, Yatağan'da; Kamışderesi üzerindeki Demirköprü ve çevresi, Ortaca'da; Yeşilyurt Köyü'nde; Elifçe Çeşmesi, Milas'ta Hıdırlık Tepesi gibi mesirelik yerlerdir (Kahveci, 1990: 77-81).

Manisa'da Süt Dedesi vardır. Bir gün önceden yine bütün halk Hacet Dedesine gitmektedir. Orada büyük bir kaya vardır ve orada dilekler dilenmektedir. Hacet Dedesinde de o kayaya taş yapıştırılmaktadır (Yanar, 1995).

Konya-Sille-Subaşı Mahallesinde yapılan bir derleme çalışmasında ise Hıdırellez'de Sille'deki Delikli Kaya'ya, Göl Önü'ne ve baraja pikniğe gidilmektedir (Kaynarca, 1996).

İzmir'de, piknik için Küçük Yamanlar ve Büyük Yamanlar denilen piknik yerlerine gidilmektedir (Şık, 1996).

Isparta-Atabey'de, ormanlık bir alan olan Hıdırlık denen mevkiye gidilmektedir (Mermut, 1994).

Akşehir'de, Hıdırlık Bahçesine gidilmektedir (Yiğit, 2019).

Boğazkale'de yaylalara çıkılmaktadır (Âşıkoğlu, 1990).

Konya'da Hıdırellez'de aileler dağlara, çay başlarına ve Candar Çayı'na gidilmektedir (Şanlı, 1996).

Denizli-Salihli'de Çamur Banyoları gezilmekte, şelaleye ve Güvercin Kuyusu'na gidilmektedir. Orada dilek dilenmektedir (Eldemir, 1993).

“...Salıncak kurarlar Hıdırlık'ta. Hıdırlık denen mevkimiz vardır. Ağaçlıktır tabii orası, ormanlıktır... Hıdırellez günü kızlarımız olsun, erkeklerimiz olsun çayırılı mescide giderler. Oradan Hıdırlık mevkiine giderler...” (Mermut, 1994).

Hiç şüphesiz Hızır, İlyas veya Hızır-İlyas'a ait makamların bunlarla sınırlı olduğunu düşünmemekteyiz.

f. Hıdırellez'e Hazırlık

Günümüzde büyük şehirlerde neredeyse hiç görülmemekle birlikte köylerde, kasabalarda Hıdırelleze hazırlanmaya büyük özen gösterilmekte ve önem verilmektedir. Ev temizliğinden, kılık kıyafet temizliğine kadar detaylı bir temizlik ile hazırlıklara başlanmaktadır. Hıdırellez günü Hızır'ın evlere uğrayacağına inanılmasından dolayı herkes evinin içini, dışını, bahçesini özenli bir şekilde

temizlemektedir. Evin boyaya, badanaya ihtiyacı varsa evin odaları, dışı boyanmaktadır. Aile reisi evin fertlerine yeni kılık kıyafet almaktadır.

Hıdırellezin ve Hızır'ın karşılanması için halk günler öncesi hazırlıklara başlamaktadırlar. Azerbaycan'da Hızır-Nebi bayramından önce Şubat ayından itibaren hazırlıklar yapılmaya başlanmaktadır. Makedonya'da bulunan Kanatlar Yöresi Türkleri, Hıdırellez'de ambarlarına bereket taşı koymaktadırlar. Hızır haftasında bazı yörelerde üç gün oruç tutulmaktadır. Orucun son günü yapılan“Hızır Lokması” denilmekte olan çörekler yapılmakta ve ev ziyaretlerinde dağıtılmaktadır. İftara doğru koyunlar kesilmekte ve fakirlere dağıtılmaktadır. Kırım Türkleri de Kıdırlez adını verdikleri mitolojik bir varlıkla Rumi 23 Nisan, 6 Mayıs günü bolluğa ve berekete kavuşacaklarına inanmaktadırlar. Bu sebepten yapılan her şey Hızır'a adanmaktadır. Yücel, bunun sebebini ise, İslamiyet'ten önceki dönem inanç sisteminde Türk insanının düşünce dünyasındaki Tanrı ve ahiret kavramının soyut bir kavram olmaktan ziyade somutlaştırılmış, bundan dolayı da, Hızır kültü salt kültür olarak kalmamış hayatın içinde yerini almıştır, şeklinde yorumlamaktadır (Yücel, 2002: 37).

Hıdırellez'in bayram olarak kabul edilmesinden dolayı arefe günü yani bir gün önce bayram hazırlıkları yapılmaya başlanır ve buna da ev ve vücut temizliği ile başlanmaktadır (Cingöz, 1990: 43-51).

Evlerde köklü bir temizlikle birlikte boya ve badana da yapılmaktadır (Artun, 1990: 1-23).

Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü'nde özlenen ve çok güzel olan günler olduğu fakat hiçbir şeyin eskisi gibi devam etmediği, şenliklerin kalmadığı yönünde tarif edilen Hıdırellez'e hazırlığa temizliğin yapılabilmesi için sobaların kaldırılmasıyla başlandığı belirtilmektedir. Evin içi, dışı sıvanacak tüm yerler, çamurla sıvanmakta, köyün içi de dâhil olmak üzere büyük bir temizliğe başlanmaktadır. Yeni kıyafetler dikilmektedir. Hıdırellez gününe bir gün kala nohut ekmeği, susamlı ekmekler yapılmaktadır. Yeşillik kırlardan ve kendi yetiştirdikleri baklalardan, ürünlerden toplanmaktadır(Esen, 1989).

g. Hıdırellez Ritüellerinin Büyü Esasına Göre Değerlendirilmesi

Ritüellerin mahiyeti ve işlevleri ile ilgili olarak Günay “*tek katlı medeniyete sahip ilkel toplulukların dinî törenleri*” şeklinde tanım yapmaktadır (Günay, 1995: 2-3). Ayrıca bu tarif üzerine de kabul edildiğini görmekteyiz. Ritüeller semavi dinleri kabul eden topluluklarda olduğu gibi ateist toplumlarda da görülen ve yaşanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Günay, ritüelin tanımını, “*Ritüel, bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar ve töreler bütünüdür. Sosyal hayat içinde yaşanan kalıplaşmış manalı küçük dramlardır. Ritüellerin bazen kaynaktaki fonksiyonları, bazen uygulama yöntemleri ve mekânları kaynaktaki şekilden farklılık gösterir.*” şeklinde yapmaktadır (Günay, 1995: 2-3). Tanımdan yola çıktığımızda ritüellerin toplum içinde çok yönlü fonksiyonu olduğunu görmekteyiz. Günay, “*Ritüeller ve Hıdırellez*” adlı çalışmasında Fransız sosyolog Emile Durkheim’in ritüellerin toplum içindeki fonksiyonlarını dört grupta topladıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

“*Ritüel, ferdi toplumda yaşamak için gerekli düzen bağının sıklığına, acı çekmeye hazırlar, bu yolla onu eğitir. Ritüel, fertleri bir araya getirir, onlar arasındaki toplumsal bağları güçlendirir, ortaklığı pekiştirir. Ritüelin toplumda, canlandırıcı etkisi vardır. Geleneklerin sürmesi, inançların tazelenmesi, değer yargılarının, törelerin kökleşmesine yardım ederek toplumda müşterekliği, paylaşmayı, bütünleşmeyi sağlar. Toplumun bir üyesi olmanın mutluluk duygusunu verir. Özellikle, toplumun bunalımlı dönemlerinde, kişilerin coşku ve duygularını beraberce dile getirmelerine imkân tanıyarak bozulan dengeleri düzenler.*” (Günay, 1995: 2-3).

Durkheim’in ritüellerin işleviyle ilgili söylediklerinden yola çıkıldığında ritüellerin bütün fonksiyonları ile toplumun birtakım ihtiyaçlarını karşıladığını, toplumun birlikte yaşadıkları inançlarını, bunların doğal neticeleri olarak ortaya çıkardıkları günlerini, sevinçlerini, tasalarını paylaşmayı, hep birlikte yaşamayı vazgeçilmez temel unsurlarından biri olarak görmemiz mümkündür. Ritüeller toplum tarafından kabul gördüğünü ve bu sebepten de bazen ferdi bazen de toplu olarak yapılan gösterileri, hareketlerikapsamaktadır. Katılanları canlandırmakta, heyecanlandırmakta, korumakta, yeniden şekillendirmektedir. Kişilere kutsal olaylar, durumlar ve semboller karşısında nasıl davranılacağını bir anlamda öğretmektedir.

Törenlerin niteliklerini, amaçları ne olursa olsun hepsinde fertleri bir araya getirmek, aralarındaki bağları yakınlaştırmak, daha samimi olmalarını sağlayarak toplum şuuruna ulaştırmak gibi niteliklerin ortak olduğu görülmektedir (Günay, 1995: 2-3).

Hıdırellez’de Türk kültürünün yapısında yer alan ve sosyal hayatında da yaşatmakta olduğu pek ritüeller bulunmaktadır. Sema Aktürk’ün İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğu “Türkiye’de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada Hıdırellez ritüellerinin değerlendirilmesi hususunda büyü kavramını da ele aldığını görmekteyiz. Konu ile ilgili Gürbüz Erginer’in, büyüü *“Gerçekle ilgisi olmayan, batıl inanmaların din ve ritüelle birleştirilerek canlı, cansız bir varlık veya bir olay ya da durum üzerinde isteğe dayalı etki yaratma çabası ve alanı oluşturmak”* şeklinde tanımladığını belirtilmektedir (Aktürk, 2014: 124). Büyünün, doğaüstü varlıklar ve gizli birtakım güçlerden faydalanma düşüncesiyle ya da gizli birtakım güçlere sahip olduğu düşünülen bazı doğal ya da yapay olan nesneleri kullanmak suretiyle, bu konuda ehil olduğu kabul edilen kişiler tarafından birine, bir şeye zarar vermek için olabildiği gibi fayda sağlamak veya zarar vereceği düşünülen durumlardan, nesnelerden korunmak amacıyla yapılan işlemlerin geneline verilen isim şeklinde tanımlanabilir. Bununla birlikte zarar vereceği düşünülen düşmanın ya da hayvanın, ilkel kabul edilen veya az gelişmiş olarak değerlendirilen düşüncenin açıklayamadığı acı, hastalık, ölüm, mahsul elde etme, büyüme, gökle ilgili olaylar vb. şeyleri hedef tutan ve bunların üzerinde istenilen etkiyi yaratmak için yapılan majik işlemler şeklinde de nitelendirilebilir (Aktürk, 2014: 124).

Sedat Veyis Örnek, büyüü, temelinde yatan düşüncelere, psikolojik durumlara, bir de büyüsel işlemlerin bünye amaçlarına göre sınıflandırırken, taklit büyü, temas büyü, ak büyü, kara büyü, aktif büyü, pasif büyü, av büyü vb. gibi kollara da ayırmaktadır. Büyüleri uygulanış biçimine göre ise, uzaklaştırıcı uygulamalar, hücum uygulamaları, istekle ilgili uygulamalar olmak üzere üç gruba ayırmaktadır (Örnek, 2014: 136).

Büyü hakkında araştırmalarıyla ün yapan J. G. Frazer, büyüün dayandığı esas düşünceleri ikiye ayırmakta bunlardan ilkinin “benzer benzeri meydana getirir”

ilkesine; ikincisi ise birbirleriyle bağlantılı, ilişkili olan şeylerin fiziksel olarak temasları ortadan kalktığından uzaktan da birbirlerini etkileyeceklerine dair ilkedir. Bu ilke, herhangi bir şeyde bulunan gücün, o şeyin başka nesnelerle olan teması sebebiyle belli bir dereceye kadar onları etkilemesi, onlara geçmesi ve sadece bir kez de olsa birbiriyle temas etmiş olan şeylerin her zaman birbirlerine sempatik kalmaları şeklinde açıklanabilir. Taklit büyüsünün esası taklide dayanmaktadır. Örnek, bu konuda şu ifadelere yer vermektedir:

“Hemen hemen bütün toplumlarda rastlanılan bu yaygın büyü çeşiti “taklit yoluyla istenilen sonucu meydana getirme; benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne alma, böylece o olayın yakın bir gelecekte gerçekleşmesini zorlama” denemesidir. Bu yaparken benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareket edilmiş olur. “Benzer olarak da göze görünür dış benzerlikler, tutum ve davranış benzerlikleri ya da düşüncenin çağrışım zincirlerinden çıkan büyüsel özellikler geçerlidir.” (Örnek, 2014: 136-137).

Büyülerin yapılma sebeplerini hastalıklardan, ölümden ve diğer felaketlerden korunma, hastalıklardan kurtulma ve iyileşme, malın mülkün, evin barkın korunmasına yönelik, tedbir amacıyla korunma, kötülüğü defetme amacıyla gerçekleştirilmekte olan uzaklaştırmayı amaçlayan uygulamalardan oluştuğu görülürken; insan hayatına ve onun mutluluğuna, sağlığına zarar vermeyi hedefleyen hücum uygulamalarından oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte uygun doğa olaylarını insanların yararına kullanmak, doğaüstü gücü elde etmek isteği, maddi servete, güce kavuşma isteği ve olaylardan bir şeyin olup olmayacağına ilişkin sonuçlara varmayı amaçlayan uygulamalar olduğu görülmektedir (Aktürk, 2014: 124-125).

Türkler, hayatlarının içinde var olan tarım, hayvancılık ve tabiatla ilgili konularda çok ciddi mücadeleler vermiş, bu mücadelesinde bolluğu, bereketi artırmak için mevsim geçişlerinde insanların isteyebileceği her türlü eşya, mal-mülk, sağlık, talih-baht gibi konularla ilgili pek çok batıl inanış biçimi geliştirmiş ve büyüsel ritüellerle uygulamıştır. Bunların bir kısmını geleneğe dönüştürmüş ve günümüze kadar ulaştırabilmiştir.

g1. Sempatik Büyü Esasına Dayalı Uygulamalar

Sempatik büyüün temelinde benzer benzeri meydana getirir ve birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili şeylerin, fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra da uzaktan birbirini etkileyecekleri ilkesi yatmaktadır. Yani herhangi bir şeyde bulunan gücün o güce sahip şeyin başka nesnelerle temasıyla bir dereceye kadar onlara bulaşması ve geçmesi ve bir kez birbirleriyle temas etmiş olan şeylerin her zaman için birbirlerine sempatik kalmaları, şeklinde açıklandığı görülmektedir (Örnek, 2014: 136-137). En çok uygulanmakta olan ve karşılaştığımız büyülerden biri olan *taklit büyü* olması istenilen, arzu edilen sonuca ulaşmayı hedefleyen uygulamaları ifade etmektedir. Bu uygulamada ne için büyü yapılyorsaonu anlatan unsura benzeyen resim veya şekil, taş, çamur, gibi maddelerden yapılmış bir tür taklit edilen unsura uygulanacak etkinin, asıl istenilen unsura benzerliği nedeniyle hedefe ulaşacağı, gerçekleşeceği düşüncesininhâkim olduğunu görmekteyiz.

Temas büyüünün esasını oluşturan düşüncenin bir zamanlar birbirleriyle ilişki içinde bulunmuş olan şeylerin birbirlerinden ayrılma durumlarında da birinde olabilecek değişikliğin ötekini de etkilemeyi sağlayacak sempatik bir bağlantının kurulması, doğması olduğu görülmektedir. Bütünden ayrılan bir parça bir zamanlar başka bir şeyin parçası ise bu sebep dolayısıyla sempatik bağ içerisinde ilişkilerini ve etkileşimlerini sürdürmektedirler. Bu durumda da parça bütüne aittir ilkesi ortaya çıkmaktadır. Farklı, gizli bir gücü olduğuna inanılan bir şeyin yenmesi, içilmesi, ona dokunulması da gücün eylemi gerçekleştirene geçeceği inancı görülmektedir (Aktürk, 2014: 126-127).

Bu iki büyü şeklinin uygulamalarda yan yana olduğunu görmekteyiz. Temas büyüü taklit büyüünü beraberinde getirmektedir. Hıdırellez'deki bazı uygulamaların ve pratiklerin bu büyüleri içinde barındırdığını görmekteyiz. Taze soğanın iki yaprağının uçlarından eşit olarak kesilmesi ve iplik bağlandıktan sonra dilek tutulması, ertesi günü hangisinin uzadığına bakarak dileğin tutup tutmayacağına, sefası mı cefası mı olacağına dair inanıştaki taze soğan; dilenen, istenen şeylerin kağıda yazılıp gül dalına asılması veya suya atılması, küplere atılan eşyalarla dilekler arasındaki ilgi bu pratiğin uygulanışını gösterirken; gül dalı, taze soğan, küpe atılan eşyalar, yüzük, küpe, toka vb. şeyler; evlenecekleri kişiyi

rüyalarında görmek için yastık altına koydukları ilk lokmaları, çillerinden kurtulmak için yüzlerini yıkadıkları mercimek suyu bu güçten yararlanma isteğinden doğan temas büyüsünün esasını oluşturmaktadır.

Konu ile ilgili olarak yapılan derlemelerde bu ritüellere şu şekilde rastlamaktayız:

“Hıdırellezin günü ve gecesi de bizim için çok eğlenceli olurdu. Hıdırellezin olacağı gece bir küpeç-toprak bir küpeç- bir arkadaşın elinde komşu komşu gezer herkesten bir eşya alır. Meselâ: yüzük, toka, düğme, değişik olması gerekir küçük ve metal şeyler... Bunlar küpecin içine toplanır, içine su konup bir evin bahçesine, kırmızı gül olan bir çiçeğin altına konurdu...Ondan sonra birde taşlardan ev, araba yapardık, ne istiyorsak iki katlı, üç katlı arabası da kapısının önünde. Birde evde dikilmiş soğan varsa aynı seviyede o iki yaprağı keser, ikisini yan yana bağlar biri sefa, biri cefa diye tanımlardık o iki yaprağı. Sabahleyin bakardık, sefa mı büyüdü, cefa mı büyüdü? Cefa büyüdüyse üzülür, sefa büyüdüyse sevinirdik. Bir de kâğıttan paralar keserdik, kırmızı güllere bağlardık. Çok arkadaşlarımın istekleri olmuştur. Bunun bir şaka tarafı yok. Çoğunluğu dikkate alınırsa hepsi oluyor. Böyle eğlencelerimiz olurdu. Devam edip gidiyor, ölünceye kadar da devam edecek galiba.” (Kömürcüoğlu, 1990).

Aynı kök üzerinde uzayan soğan dallarından sefa ya da cefa birinin uzaması ve dilenenlerin buna göre şekilleneceği düşüncesi sempatik büyü esasına göre benzer benzeri meydana getirir anlayışı ile izah edilebilir. Sefa uzarsa safa içinde ömür geçirileceği düşünülürken, cefa yaprağının uzaması benzer benzeri çağrıştıran anlayışından dolayı cefa içinde bir hayat anlayışını beraberinde getirmektedir.

“Beş altı arkadaş akşam dilek dileriz. Dileklerimiz olsun diye taşlarla ev yaparız, araba yaparız. Dikili soğanlarımız vardır bahçelerimizde. Biz onların iki ucunu tutar, birleştirir, keseriz. Dilek dilediğimiz yere, dileğimiz olursa uzasın diye iplik bağlarız. Olmazsa kısalsın diye deriz. Sabah hemen heyecanla kalkıp ona bakarız. Bakarız ki kısalmış üzülürüz. Aman dileğimiz olmamış, senin ki nasıl diye arkadaşlara sorarız. Arkadaş der, benimki uzamış, dileğim olmuş. İyi iyi deriz, ondan sonra öbürüne bakarız. Dilek olmayan tarafın uzamış olduğunu görürüz... Neyse gül ağaçlarına bez bağlarız, dileğimiz olsun diye. Sandıklarımızı açık bırakırız, dua eder, bereket girsin evimize diye gençlerimizle toplarız...” (Çolak, 1990).

“... Çocuksuz gelinler akşamdan gl fidanının dalları arasına minyatür çocuklar yaparlar. Evi olmayanlar ev yaparlar, içine eşya yerleştirirlermiş. Gene zenginlik isteyenler kâğıttan paralar keserler, yaprağı dökülmemiş ağaca asarlarımış. Kırmızı atlas kese içine para veya altın koyarlar, bütün yılı yokluk sıkıntısından uzak, varlık içinde geçirileceğine inanırlarmış. Hastalar bileklerine sarı, gl fidanına kırmızı iplik bağlarlar, sabah olunca her iki ipi değiştirirler. Hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar. Genç kızlar, o gece yemekteki ilk lokmalarını yastıklarının altlarına koyarlarsa o gece rüyalarında evlenecekleri genci grrlermiş. Yüzü illi olanlar sabahleyin gölgede pişmiş mercimek suyuyla yüzlerini yıkarlarsa çillerinden kurtulurlarmış. Hasretlerine kavuşmak isteyenler minareden çember uururlarmış. Sabah yataktan kalkar kalkmaz, başımıza ve kulaklarımıza gl takarsak o yıl baştımız gller gibi açık olur, diye inanılırmış. Neşe dolu bir yıl geçeceğine inanılırmış... Dereye atılan niyet kâğıtları eğer bir engele takılmadan akıp giderse o niyetleri olacak; eğer bir engele takılırsa olmayacak demekmiş...” (Andaş, 1990).

Gölgede pişmiş mercimek suyuyla illi yüzlerin silinmesi, açılmış gllerin başt açıklığı için kulaklara takılması, dereye atılan kâğıdın engele takılıp takılmamasına göre hayatının nasıl geçeceğinin belirlenmesi yine sempatik büyü esası ve taklit büyüsü ile açıklanabilir.

“O küplere ben dğmem varsa dğme, boncuğum varsa boncuğumu atarım. Bütün herkes toplanır atar. Akşamdan okur küpün ağzını bağlarız. Taze soğanları bağlarız, kimi cefa, kimi sefa olur.” (Yanar, 1995).

“Bucak’ta Hıdırellez’den bir gün önce çocuğu olmayan gelinler yel beşik yaparlar, salıncak içine bebek yaparlar. Ertesi gün akşamüzerine kadar, Hıdırellez günü akşamüzerine kadar bebek içinde öylece durur. Yani seneye çocuğu olacakmış gibi. Evi olmayan kişiler bir gün önceden, Hıdırellez’den bir gün önce ev yaparlar. Ev şekli vererek taşlarla rerler. stne odunlarla, çalılarla çatı rerler. Yani ertesi gün dilek olacak diye beklerler.” (Yılmaz, 1992).

“Hıdırellez 6 Mayıs’ta oluyor ya 5 Mayıs akşamı kızlar, gelinler, genç kızlar toplanır, gl ağacının dibine niyetlerini yaparlar. Birde eskiden vardı şimdi de halen var, benim genç kızlığımda bir küpün içine herkes mesela yüzüğünü, tokasını, kolyesini öyle herkesin belli olur, bilinir şeylerini atarlar, niyet tutarlardı. Birde maniler yazılırdı küçük küçük kâğıtlara. O küpe onlar da atılırdı. Gl ağacının dibine

gömülürdü... Sonra denize niyet atardı herkes. Şişenin içine koyarlar, yazarlar kâğıtları, istedikleri dileklerini yazarlar atarlar geceden yine. Yok yok sabah atılırdı. Geceden gül ağacının üstüne asılırdı. Araba isteyen araba, ev isteyen ev resmi yapardı. Gül ağacına asardı. Öyle bir inanış vardı. Ama öyle bir inanırlardı ki ona sanki sahiden onu yapınca o sene içinde, öteki Hıdırelleze kadar niyeti olacak, öyle inanırlardı. Gül ağacının dibine gömülen çömleği çıkartırlar.” (Şık, 1996).

“Hıdırellez günü bir de yüzük çekmelerimiz olurdu. Hıdırellez gecesi yüzük toplardık, o sabah onu çömleğin içinden bir ağacın altına oturup, manilerle yüzük çekerdik.” (Esen, 1989).

Gül fidanlarının altına taşlardan yapılan veya kâğıtlara çilip konulan ev, araba, bebek vb. resimler; küpten çıkarılan küpe, yüzük, toka; bitkilerin üzerindeki çiyin el ve yüze sürülmesinde bitki; çiy üzerinde yuvarlanılan çimen; sabaha karşı ekinlerin arasında gezerek ekinlerin üzerindeki çiyin kısa boylu olanların ekin gibi uzayacağına olan inançtaki çiy ve ekin; yedi çeşmeden su toplanması, bu su ile banyo yapılması; hastalıklara ve çocuğu olmayan kadınlara iyi geliyor diye yedi dalgadan su alıp kişilerin kendi karınlarına ve koyunlarına sürmeleri ve bunlardan kurtaracak olan deniz suyu; ağrı ve sızılardan; kurtulmak için dut ağacına sarılınması, erkenden akarsuya girilmesi uygulamaları da temas büyüsüyle alakalıdır.

“Mayıs’ın yedisinde yiyecekler hazırlarız hamsi, azuk... Deniz kenarına ineriz. Yedi dalgadan su alırız, karınlarımıza süreriz, koyunlarımıza süreriz. Hastalıklara ve çocuğu olmayan kadınlara iyi geliyor, diye inanılır. Yedi dalgaya yedi taş atarız. Böylelikle derdimizi, belamızı attık, deriz. 20 Mayıs gününe denk geliyor, denizde Çataltaş diye bir taş var. O Çataltaş’a hâli vakti iyi olanlar motor tutar, taşı dolaşırlar. Her dolaşmaya bir ekmek parçası, lokması atarlar. Onlar da böylelikle derdini, belasını atarlar. Çocuğu olmayanlar çocuk için yedi dalgayla ellerini, yüzlerini yıkarlar. o gün piknik yapar, yer, içer, eğlenirler. Deniz kenarlarında vakitleri geçer. Mayıs yedisi bu... Yıkanırılar, dalgaları ağrıyan yerlerine sürerler. Hayvanlarımızı, atlarımızı, mandalarımızı sokarız.” (Sipahioğlu, 1989).

“... Ötesi günü gecesi bacaların üzerine daş diziyo. Bu daşın üzerine adımızı yazırız. O daşın altına bir garınca veya böcük girerse sabah galkıp o daşların altına birer birer bakarız. O yazdığımız daşta böcük çıkarsa kismetimiz oluyor.” (Çolak, 1990).

“...Daha sonra Hıdırellez’den yarım gün evvel yeşil soğanı keserler-tabii ekilmiş olanı- ip bağlarlar, dilek tutarlar. Ev yaparlar. Kırmızı gülün dibine para, ulu ağacın üzerine para koyarlar, bereket parası. Bu hiç harcanılmaz, senesi senesine devreder. Yedi sene kırmızı gülün dibine para koyan ev sahibi olur, derler. Buda bir gerçektir. Kapalı yerlere ev-tahtalardan ev-, ağaç, araba, bahçe gibi şekiller yapılır. Benim halam gençken Hıdırellez’e gitmişler, eğlenceye. Çok şakacı bir insan olduğu için taşlardan bir ev yapmış ve bir de oğlunun arabasını yanına koymuş. Tabii gülmüşler arkadaşları. “Hadi oradan!”, demişler. “Evi buldun da arabaya mı kaldın?” demişler. Çok geçmeden eniştem ev yaptırmış ve senesine olmadan da bir araba almışlar.” (Tamkavas, 1990).

“Hıdırellez günü biz annemize yalvarıyoruz.” Anne bize ekmek yap.” Küçük küçük ekmek yapar. İçine tuz koyar, tandırda pişirir. Akşam olunca onun yarısını yeriz, yarısını yastığımızın altına koruz. Gece bakalım rüyamıza kim girecek, kim bize su verecek? Rüyanda susadığında sana hangi adam su verirse, sen o adama varırsın. Sabah olduğu zaman o ekmeğin yarısını kapıdaki köpeğe atarız. Köpek yüzünü hangi tarafa edip o ekmeği yerse mutlaka o tarafa varıyoz. Efendime deyim, mezarlığa doğru yüzünü dönderip yerse bil ki mezara gideceksin. Yani öyle korkulacak bir şey...” (Çolak, 1990).

“...Bir inanışa göre sabahın erken saatlerinde çeşmeden alınıp içilen su şifalı sayılır. Hastalığı olanlar sabah erkenden gider çeşmeden şifalı su içer. O sabah çimenlerde de Hızır İlyas’ın eli değdiği inancı mevcut olduğundan çayırlara oturulur...”(Taş,1989).

“...Herkes o komşunun evine toplanır, herkes yeni elbiselerini giyer, şenlik başlardı. Şenlik başlamadan önce o gül ağacından, o küp alınır. Yaşı geçmiş bir genç kız ortaya oturtulur, başına kırmızı bir örtü örtülür. O küp genç kızın başında kısmeti açılsın diye kilit açılırdı. Bu kısmet bir inanıştı. Bu kız seneye kadar evlenirdi... Hıdırellezin olduğu gece bizim evlerde bir sene önce hazırlanılır. Hasırlar, eski hasırlar vardı. Onu mahallemizde yakar, erkekli kadınlı, çoluklu çocukluatlardık üstünden. O da, günahlarımız dökülsün, diye bir tabir vardı. Ateşin üstünden atlardık.Sonra komşumuzun kızı yaşlıysa, çocuğu olmuyorsa, o eve bir bebek yapılır, o çocuğu olmayan kadına bunu götürürdük. Orda yine oturur, konuşur, dileklerde bulunurduk. Genç kıza başına duvak takar, seneye kadar evlensin diye dilek

tutulurdu. Sonra akşam oldu mu gece evimize geldiğimiz zaman gül bahçesi, gül ağacı olan yere çubuklar dikerdik. Bizim Salihli’de bağlar meşhurdur. On dönüm bağım olsun diye çubuk dikilir. Bir tane tuğladan ev dikilir, evin önüne bir taksi konulur. Mesela kız evlenecekse bir davetiye yazar, düğün davetiyesi, falancayla evlenmek istiyorum. Bu da gül ağacına asılır. Ondan sonra sabahleyin bi kakarsın. Bu dilekleri erkenden sabah ezanında akar çaylara atarsın...” (Eldemir, 1993).

“...Ertesi gün, Hıdırellez gecesi bir gün evvelden taze soğan bahçede olur. Gençler, yaşlılar o taze soğanın iki ucunu bir araya getirip keserler. Dilek dilerler. Eğer uçları uzarsa dilekleri olur. Uzamazsa o dilek kalır. Ben buna şahitim. Kendim de yaptım bu şeyi. Hakikatten beş santimetre uzadığını gördüm gözümlen. Aynı boyda kesilmişti. Yine Hıdırellez günü evlerde ilk pişen yumurta olur. Yumurta tüm dertleri, hastalıkları alsın götürsün diye.” (Ateş, 1993).

“Hıdırellez günlerimiz vardır bizim. Hıdırellez günü kızlar toplar. Ondan sonra giderler bir bahçeye. Bir soğan yapraklarına ip bağlarlar. Birine sefa için, birine cefa için. Hangisi uzayacak, benim sefam mı uzayacak, cefam mı uzayacak merak ederler tabii. Onun için sabah bakacaklar, hangisi uzadı diye...” (Gülnaz, 1997).

“Bucak’ta Hıdırellez’den bir gün önce çocuğu olmayan gelinler yel beşik yaparlar, salıncak içine bebek yaparlar. Ertesi gün akşamüzerine kadar, Hıdırellez günü akşamüzerine kadar bebek içinde öylece durur. Yani seneye çocuğu olacakmış gibi. Evi olmayan kişiler bir gün önceden, Hıdırellez’den bir gün önce ev yaparlar. Ev şekli vererek taşlarla örerler...” (Yılmaz, 1992).

Ağrı ve sızılardan kurtulmak, hastalıklardan korunmak ve günahların silinmesi için ateşten atlama geleneği de ateşte var olduğu düşünülen sihir ve büyü ile ilgili olan güç nedeniyle temas büyüğü esasına dayalıdır.

“...Ateş yakarız bahçemizde, kırlarda. Ateşin üstünden atlarız, eğleniriz. Salıncaklar kurarız gırlarda. O ateşin üstünden atlamalarda günahlar silinir diye bir inanç vardır. Süt içilir, sabah ezanlarıynan...” (Ünal, 1993).

Ağaçlardan koparılan dallarla veya çeşitli otlarla gençlerin birbirlerine vurması, sabah erkenden kalkıp çeşmeden su alanın kısmetlerinin açılacağına dair inanışlar temas büyüğüyle alakalıdır.

“...Hıdırellez’de muhakkak ısırgan otuyla bütün yaşlılarımız ağrıyan yerlerini kabartıncaya kadar ısırgan otunu vururlar, su hâline gelip toplansın, aksın diye.” (Ateş, 1993).

“...Bir kısım delikanlılar bu kâğıtları toplarken kızları dalaygan otuyla dalarlarmış. Bu ısırgan bir ot. Eskiden ihtiyarlar bugünde bellerine ve başlarına dalaygan otu takarlar ve o yıl felaket gelmesini önleyeceklerine inanırlarmış.” (Andaş, 1990).

“...Hıdırellez günü akşamdan un çuvallarının ağzını açık bırakırız. Hıdır Aleyhisselam gelip ellermiş çuvallara o gece. Bereketlenir derler. Yağ küplerimizin ağzını açık bırakırız bereketlensin diye...” (Ünal, 1993).

“...Sandıklarımızı açık bırakırız, dua eder, bereket girsin evimize diye gençlerimizle toplarız...” (Çolak, 1990).

“...Her şeyimizin, o gece her şeyimizin ağzını açık bırakalım. Sokak, ev çeşmelerimizi açalım. Her şeyimiz dolsun taşsın ama kimseciklere bir şey söylemeyelim. Yoksa taşan yağ, pekmez küplerimiz içerisindekiler kömür olur, diye bir inanış vardır. Bu gece Hıdırellez gelecek, tüm niyetlerimizi kabul edecek, boşları dolduracak, yeryüzünü yeşillendirecek, tabiat uyanıp, sular çağlayacak, dünyaya bereket saçılacak, diye inanılır... Çocuksuz gelinler akşamdan gül fidanının dalları arasına minyatür çocuklar yaparlar. Evi olmayanlar ev yaparlar, içine eşya yerleştirirlermiş. Gene zenginlik isteyenler kâğıttan paralar keserler, yaprağı dökülmemiş ağaca asarlarmış. Kırmızı atlas kese içine para veya altın koyarlar, bütün yılı yokluk sıkıntısından uzak, varlık içinde geçirileceğine inanırlarmış.” (Andaş, 1990).

Yukarıda görüldüğü gibi kapı, pencere, ambar ve yiyecek kaplarının, un çuvallarının ağzının açık bırakılmasında, ev, ambar, yiyecek kapları; içinde para bulunan keselerin gül dalına asılması veya gül dibine bırakılmasında gül dalı; karınca yuvalarından alınan toprağın saklanması veya paranın bereketlenmesi için cüzdanlara konulan toprak; yoğurulan hamurun varlık ya da yokluğu anlatması için iki parçaya ayrılan hamurlardan hangisinin kabarcığı ve sonucunda yılın bereketli olup olmayacağı veya varlığı ya da yokluğu getirip getirmeyeceğine dair bulunan tahmin uygulamasında hamur unsuru, içinde para bulunan keselerin gül dalına asılmasında gül dalı; hastalıkları iyileştireceği inancından dolayı ısırgan otuyla

vurulması ve bunun için kullanılan ısırgan otu Hızır'la temas anlayışından dolayı temas büyüsüyle ilgili olduğu görülmektedir. Bebek, ev, arabaunsurları ise taklit büyüsü esasına dayalı olarak değerlendirilmektedir.

g2. Sempatik ve Sayı Büyüleri Esasına Dayalı Uygulamalar

Hıdırellez uygulamalarında bazı sayılar uğurlu sayılırken bazı sayıların uğursuz olduğuna inanıldığı görülmektedir. Çeşitli uygulamalarda bu uğura inanıldığı için özellikle bu sayıların kullanıldığı görülmektedir. Bu inanmalar da sayı büyüsü olarak değerlendirilebilir.

Batıl inanmalarda ve büyücülüğün yapısında sayıların rolü büyük olduğu görülmektedir. Sayı adedinin yerine getirilememesi hâlinde büyüünün esasını oluşturan isteğin gerçekleşmeyeceği, başarısızlığa uğrayacağı düşüncesi hâkimdir. Genellikle 3, 7, 9, 40, 41 rakamlarında majik ve mistik güç tasavvur edilmektedir (Aktürk, 2014: 129).

Aşağıdaki derleme örneklerinde çift çıkan sayılar dileğin gerçekleşeceğini, tek çıkan sayıların ise dileğin gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Mistik güç anlatan sayıların ise genellikle 3,7 ve 41 olduğu görülmektedir.

“...Hıdırellez sabası gayet erken kalkılırdı. Akşam ateş yakılır, üstünden atlanırdı. Bi eski asır yakardık. “Ağrım, sızım koca papaza gitsin”, üç kere denilirdi. Gavura gitsin... Astalık ona gitsin, deyi. Erkez gayet erken galkar. “Dut belimi tut”, üç kere derler...” (Dokuz, 1989).

“6 Mayıs günü sabah ezanlarından önce kalkarız. Hızır Aleyhisselam için iki rekât namaz kılarız. Eskiden beri böyledir. Şimdi de böyle. Namazımızı kılarız, duamızı ederiz. Ondan sonra genç kızlarımız dileklerde bulunur. Akşamdan bahçeye bir iki kucak odun koyarlar. Hıdırellez günü genç kızlarımız o odunları sayarlar. Eğer o odun çift çıkarsa o kız evlenecektir o sene. Tek çıkarsa evlenmeyecek...” (Ünal, 1993).

“... Kızlar bir araya toplanarak orada yemeleri, içmeleri için yüksek yerlerde, çayırlarda, çimenlerde, yeşillikli bir yerlerde bir çanağın içine yedi türlü çiçek atarlar...” (Söğütlü, 1997).

“Mayıs’ın yedisinde yiyecekler hazırlarız hamsi, azuk... Deniz kenarına ineriz. Yedi dalgadan su alırsız, karınlarınıza süreriz, koyunlarınıza süreriz. Hastalıklara ve çocuğu olmayan kadınlara iyi geliyor, diye inanılır. Yedi dalgaya yedi taş atarız. Böylelikle derdimizi, belamızı attık, deriz...” (Sipahioğlu,1989).

Yukarıda saydığımız pek çok uygulamada olduğu gibi Hıdırellez sabahı yedi kuyudan su alınıp bu suyun hayvanlara içirilmesi, yakılan ateşin üzerinden üç defa atlanması temas ve sayı büyüğü ile açıklanabilecek uygulamalardandır.

g3. Pasif Büyü Esasına Dayalı Uygulamalar

Temelini uğursuz olduğu düşünülen insanlardan, uğursuz yerlerden, nesnelerden uzak durmanın oluşturduğu bir büyü türü olarak kabul edilmektedir. Bu uzak durma hareketi, 6 Mayıs günü hiçbir işin yapılmaması şeklinde görülmektedir. Hızır ve İlyas’ın bir araya geldiği bugün bayram olarak kabul edildiği için, bayram günü iş yapılması iyi karşılanmamakta, kaçınılması gereken bir durum olarak düşünülmektedir. Bu bayram gününde geç kalkmak, makasla bir şeyler kesmek, süpürge kullanmak, un elemek, ekim yapmak, tarlada çalışmak hayvanları çalıştırmak, dikiş dikmek, ekmek yapmak, hamile kadına iş yaptırmak vb. durumlar kaçınılması gereken davranışlardır. Bu ve buna benzer kaçınılması gereken davranışlar pasif büyüsel işlemler olarak değerlendirilebilir. Yapılmış olan derlemelerde de kaçınılması gereken ve prensip hâline gelmiş olan uygulamaları “günah olur diye, süner, hayır getirmez vb.” ifadelerle desteklendiğini görmekteyiz.

“Artık o akşam Hıdırellez gecesi köyde büyük bir hazırlık olurdu. Hıdırellez günü erkekler, büyükler hiç kimse çalışmaya gitmezdi. Yani erkekler, büyükler bile Hıdırellez yapmasa bile çalışmak günah diye ekinlerini dolaşırlardı. Genç kızlar, delikanlılar da Hıdırellez sabahı erkenden kalkarlar, herkes bahçelerine yeşillere gider. Yeşilliklerde yuvarlanır, başlarına çiçekler takarlardı. Herkes ısırgan, ebegömece gibi bitkileri kafasına takardı. Bu bayram sabahı Hıdırellez yemeği yenirdi...” (Esen, 1989).

“Açıklık bir yere gidilir. İpleri toplar, yemekler her şey hazırlanır. O gün daha çok yağın, unun ve benzeri birçok şeyin yanına varılmaz, süner. Bu bir gerçektir, bizim başımıza gelmiştir. Süner, açılmaz, pişmez börek.” (Tamkavas, 1990).

ğ. İslam İnancının Hıdırellez Uygulamalarındaki İzleri

Hıdırellez geleneğinde her yörede benzer dinî motiflere rastlanmakla birlikte zaman zaman farklı uygulamalar da görülmektedir.

Iğdır ve çevresinde gündüz buğday kavrulduktan sonra bir tepsiye konulmakta ve kimsenin girmeyeceği bir odaya konulmaktadır. Hızır peygamber geçerken eğer atının ayağı değerse eve bereketin de gireceğine inanılmaktadır. Son harman buğdayından sac üzerinde çokça kavurmak suretiyle kavurga, pekmez ve şerbetle yoğurmak suretiyle “kavut” yapılmaktadır. Kavut temiz bir odaya bakır bir tas içinde konulmakta, yanına boş bir leğen, bir ibrik dolu su, hiç kullanılmamış olan bir havlu, ayna, tarak, maşraba ve bir kaşık bırakılmaktadır. Hızır bu eve geldiği zaman inanca göre, abdest alacak, havluya silinecek, sakalını tarayacak, tastaki kavuta elini basacak, içine su döküp kaşıkla karıştıracaktır. Perşembeyi cumaya bağlayan gece yaşlı kadınlar tarafından yapılan bu uygulamanın dışında ayrıca kavrulan buğday ekim zamanında buğdayın içine karıştırılmak suretiyle mahsülün bereketli olması temennisinde bulunulur. Van ve çevresinde ise Şubat’ın ilk haftasından 27 Şubat’a kadarki süre içerisinde Hızır Nebi adı verinler törenler yapılmaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde Çarşamba günleri ayrı bir önem arz etmektedir. Çarşamba günleri akşamları kavut yapılmakta ve çörekotu karıştırılarak yenilmektedir. Çarşamba geceleri hiç konuşmadan yatılmakta, ertesi gün ise rüyada görülenler yorumlanmakta, tabir edilmektedir. Hayra yorumlanmaktadır. Kavuttan yapılan ve adına gılık ya da çöçe denilen çörek dama dama konulur. Bu çöreği eğer bir karga görürse tutulan niyetin kabul olacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte Doğu Anadolu’da pek çok yörede “Boz-atlı Hızır”a oruç tutulmaktadır (Çay, 1990: 18-19).

Hıdırellez’in Şubat’ın 13’ünde başladığı ve üç gün Hızır orucunun tutulduğu diğer bir yörenin ise Malatya’nın Arguvan ilçesi olduğu görülmektedir. Üçüncü gün akşam rüyaya yatılmakta ve rüyayı görenin kısmeti, evleneceği kişinin yakından mı uzaktan mı olacağı gördüğü rüyaya göre yorumlanmaktadır. Akçadağ’da ise Hıdırellez kutlamalarının belli bir günü yoktur. Şubat ayı sonlarında bazı köylerde çocuklar bir araya gelip ev ev dolaşarak,

“Sarı sarı sarkıtan

Hacı Ahmedî korkutan

Verenin bir oğlu olsun

Vermeyenin bir kel kızı olsun” (Şahin, 1990: 147-155).

tekerlemesini söylemekte, yiyecek toplayıp bir su başında pişirmektedirler. Daha sonra ise “Hayfene” adı verilen eğlence düzenleyerek pişirdiklerini yemekteirler. Hekimhan’da Hızır ermiş bir zat olarak kabul edilmektedir. Yörede Hızır ile ilgili inanış ise “daha ruhlar deryada iken, Hızır adlı bir kurtarıcısının boz atıyla dolaştığı, darda kalanlara yardım ettiği” şeklindedir. Şubat’ın ikinci haftasına “Hızır haftası” denilmektedir. Ballıkaya’da Şubat ayına Gücük adı verilmekte ve çok kış olacağına inanılmaktadır. “Gücük ya devenin kuyruğuna çıkacak ya da iti solutacak” diye de kışla ilgili tecrübelerini dile getirmektedirler. Hekimhan’da ise Hızır’ın girdiği hafta birinci gün veya sekizinci gün sakalın ağaracağı şeklindeki söyleyiş tabiatın canlandığını, dışarıda olanların herhangi bir çeşmeden su içtikleri takdirde sağlıklı olacaklarına inandıklarını ifade etmektedirler (Şahin, 1990: 147-155). Yeşilyurt’ta ise Hıdırellez’de meşe kütükleri yakılmakta ve külleri bereket getirsin diye tarlalara serpilmektedir. Şahin Yeşilyurt’ta Hızır’la ilgili olarak şu rivayete yer vermektedir:

“Seferberlikte düşman Elazığ’a kadar girmiş, bir yerde konaklayıp uyuya kalmışlar. Birden uyandıklarında etraflarında beyaz sakallı birini görmüşler, korkmuş dağılmışlar. İşte bu Hızırmış” demektedirler. Battalgazi’de ise bahar ayında çıkan uğurböcekleri kimin eline gelirse o kişi uğurlu ve bereketli sayılmaktadır (Şahin, 1990: 147-155).

Sivas yöresinde Hızır-İlyas kültüne bağlı gerçekleştirilen kutlamaların ilki Şubat ayı içinde başlamakta ve bu kutlamalar Mayıs ayının sonuna kadar devam etmektedir. Bu kutlamaların ilkinin Hızır Orucu oluşturmaktadır. Zemheri’nin 27’si ile Şubat /Gücük ayının 3’üne kadar ki günler arasında gerçekleştirilmektedir. Şamanist geleneğe bağlı olan ve Sivas yöresinde bulunan Türkmenler şubat ayı içinde, ürünlerinin bereketli olması için üç gün Hızır Orucu tutmaktadırlar. Orucun son günü “Hızır’ın Lokması” dedikleri yemeği yapıp komşulara dağıtmaktadırlar (Özen, 1990: 123-129).

Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü’nde şu bilgiye rastlamaktayız:

“... Herkes kendi bütçesine göre bi yemek hazırlar ve bütün yemekler bir araya toplanır. Yemek yendikten sonra dualar edilir. Yasin okunur. Daha sonra herkes

dağılır, evine gider. Burada ekinine bakar, dualar ederler, bereketli olması için Cenab-ı Hakk'a yalvarırlar..." (Aktan, 1990).

Tokat'ta en soğuk günlerin bitimi olan Hıdırellez'e kadar üç veya yedi gün boyunca oruç tutulmaktadır. Hıdırellez'de ayrıca, tutulan üç veya yedi günlük oruçtan sonra Aşure pişirilmekte ve komşulara dağıtılmaktadır. Köylülerin ortaklaşa aldıkları koyunlar da Hızırlık mevkiinde kurban edilmektedir (Cingöz, 1990: 43-51).

Safranbolulular'ın Hıdırellez'e bayram dedikleri ifade edilmektedir. Hıdırellez bayramını 5 Mayıs'ta kutlamakta, Mayısın 5'inin bayram, 6'sının Hıdırellez olarak kabul etmektedirler. Safranbolu'da Hıdırellez'i kadınların kutladıklarını görmekteyiz. Kendi aralarında birdirbir oynamakta, ip atlamakta, salıncağa binmektedirler. Bu kutlamalar sırasında ip atlayarak veya salıncağa binerek günahların döküldüğüne inandıkları için genç yaşlı herkes mutlaka bir defa da olsa bunlardan birini yapmaktadırlar (Barlas, 1990: 26-29).

Amasya'da Hıdırellez gecesi ibadetle geçirilmektedir. Ertesi gün temiz kıyafetler giymek suretiyle dolaşmaktadır. Hıdırellez sabahı erken kalkmak uğurlu sayılmaktadır. Sabah dua edilmekte, dilek ve temennilerde bulunulmakta, toplu olarak ailece yemek yenilmekte ve Kur'an-ı Kerim okunmaktadır (Keten, 2015: 78-79).

İpsala ilçesi, Balabancık köyünde diğer bir inanç biçimi ise, köyün dışında birinde Dede'nin diğerinde Nine'nin olduğu iki yatacın bulunduğu ve bunların 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece buluştukları ve Hıdırellez kutlamalarının bu sebepten yapıldığı yönündedir. Enez ilçesi, Sütçüler ve Yenice Köyündeki düşünce ise, Hızır ve İlyas peygamberin kardeş oldukları yönündedir. Hızır ve İlyas'ın denizleri ve karaları koruduklarına, darda kalanların yardımına koştuklarına inanılmaktadır. Ölümsüz olduğuna inanılan Hızır ve İlyas 6 Mayıs'ta buluşmakta ve böylelikle bolluğun ve bereketin müjdecisi olan tabiat canlanmakta ve bahar gelmektedir. 6 Mayıs yılın yarısı kabul edilmektedir (Çelik, 1990: 54).

Hülya Çelik, pek çok konuda zengin bir folklora sahip olan Gaziantep'te Hıdırellez geleneğinde birtakım kayıplar olduğunu ve özelliğini yitirdiğini, köy ve bazı ilçelerde ise bu gelenekten habersiz olduğunu ifade etmektedir. Şehir merkezinde ise dileklerin dilendiği ve pikniklerin yapıldığı bir gün olarak kutlandığını belirtmektedir (Çelik, 1990: 71-75).

Gaziantep’te Hıdırellez gününe ait şöyle bir rivayet anlatılmaktadır:

“Peygamber Efendimizin kızı Fatma anamız yılda bir kere annesini görmek için yanına gidermiş. O’nun geçtiği, eteğini sürüdüğü yerlerde otlar bitermiş. Bu gün de 6 Mayıs günü imiş. O’nun eteğinin değdiği yerde dilenen dilekler kabul olurmuş. Bu yüzden Hıdırellez günü mutlaka yeşil alanlara, su kenarlarına gidilerek dilekler dilenir.” (Çelik, 1990: 71-75).Yöre halkı dileklerini yazmak için dilek kâğıtları hazırlamakta ve bu hazırladıkları kâğıtların bir yüzüne dua diğer yüzüne de dileklerini yazmaktadırlar. Bu kâğıtlar akşam namazından sonra hazırlanmakta ve bir gül dalına bağlanmaktadır. Bu gül ağacının ise pembe olmasına özen gösterildiği belirtilmektedir. Ayrıca gül ve nar dalına dualar okunmakta ve o esnada da dilekler dilenmektedir. Bu yapraklar ya ağacın altına bırakılmakta ya da yastığın altına konulmaktadır. O gece de gördükleri rüyaların gerçekleşeceğine inanmaktadırlar (Çelik, 1990: 71-75).

Hıdırellez günü dileklerin kabul edilmesi için sadaka vermek, oruç tutmak, kurban kesmek gibi pratikler de uygulanmaktadır. Bütün bunlar Hızır’a rastlamak, ondan yardım almak, dileklerin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla. Bu sebepten kurban ve adaklar Hızır için adanmakta ve yerine getirilmektedir. Hıdırellez hazırlıklarında ve uygulamalarında gençlerin de dilek ve isteklerinin kabulü için, kismetlerinin açılıp hayırlı yuvalar kurmaları için etkili uygulamalar olduğu belirtilmektedir. Hıdırellez günü sabah erken kalkmak uğurlu sayılmaktadır. (Çay, 1990: 32).

Manisa’da Hıdırellez kutlamasında Kur’an-ı Kerîm okunduğunu görmekteyiz:

“...Sonra sabahleyin ezanla kalkarız Manisa’nın meşhur Süt Dedesi vardır. Bir gün önceden yine bütün halk Hacet Dedesine gidilir. Orada büyük bir kaya vardır, dilekler dilenir. Hacet Dedesinde o kayaya taş yapıştırırsın. Eğer dileğin olacaksa o taş yapışır. Yani taşı yapıştırıp da dileği olanlar çoktur. Okursun orada, Yasin okursun. Kur’an biliyorsan Kur’an okusun. Orada herkes çiçekler toplar, orada yapışkan bir ot vardır. O otu herkes başına, her yerine yağıştırır...” (Yanar, 1995).

Aşağıdaki İzmir-Tire’de yapılmış olan derleme de kiliti açacak olan kişinin dindar biri olmasına özen gösterildiği görülmektedir. Ancak bu sayede kismetinin açılacağına inanılmaktadır.

“... Akşamdan gün kavuşmadan çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır. Dindar bir kişi tarafından okunur ve kilidi kitlenir. Uzun bir ip bağlanarak kuyu suyuna degecek şekilde bağlarlarmış. Sabahleyin güneş doğmadan önce evde kalmış veya kısmeti bağlanmış kızın başına kilit okunarak açılır. Açık olan kilit, genç kızın bir iki ay içinde evleneceğine inanılırmış. Ayrıca gene evde kalmış kızların başlarında aynı şekilde küp açılır, evlenmeleri sağlanırmış...” (Andaş, 1990).

Aydın-Çine-Bedirler Köyü’nde şu örneğe rastlamaktayız:

“...6 Mayıs günü sabah ezanlarından önce kalkarız. Hıdır Aleyhisselam için iki rekât namaz kılarız. Eskiden beri böyledir. Şimdi de böyle. Namazımızı kılarız, duamızı ederiz. Ondan sonra genç kızlarımız dileklerde bulunur...” (Ünal, 1993).

Yapılan derleme çalışmalarında ele almış olduğumuz örneklerde uygulama bakımından sınırlı sayıda İslamiyetin izlerini taşıyan derleme gördük. Bunu İslamiyetin izlerini taşıyan uygulamaların olmadığına bağlayabileceğimiz gibi derleyicilerin konu ile ilgili soru sorarken bu yönüne dikkat çekerek sormadıklarına da bağlayabiliriz.

Tatar Türkleri yere serdikleri beyaz bir örtü üzerine un serpmekte ve ertesi gün Hıdır’ın atının izi bu örtü üzerinde aranmaktadır. Bununla Hıdır’ın eve gelip gelmediğine dair fikir yürütülmektedir. At nalına benzer bir ize rastlanırsa bu undan ekmek yapılarak yenilmekte ve dağıtılmaktadır. Bu ekmeğe Anadolu’da “köme, kömeç, kömme”, Tebriz çevresinde “girde” denilmektedir (Çay, 1990: 18).

“İskender’de getdi, tapdı, içmedi

Hızır içip oldu bir cam-ı leziz.” (Tufarganlı Abbas)

Hızır’ın ölümsüzlük suyunu arayan İskender’in yanında olduğu, suyu bulduklarında İskender’in bal akan çeşmeden, Hızır’ın ise normal su akan çeşmeden içtiği ve asıl ebediyet suyunun Hızır’a nasip olduğuna dair rivayetlerin ve inançların var olduğubilinmekte ve bunlara günümüzde de rastlandığı belirtilmektedir. Herhangi bir niyet tutan kişi bir kaba un doldurup pencerenin önüne koyarsa ve Hızır’ın gece gelip una elini batıracağına inanılmaktadır. Evden pay verilirken de biraz un veya buğday ayrılmakta ve dışarı konulmaktadır. Bunların da “Hızır’ın payı” olduğu düşünülmektedir. Eğer sabah kabın içi boşalmışsa Hızır’ın gelip payını aldığına ve götürdüğüne, böylelikle eve bereketin geleceğine inanılmaktadır (Makas-Kalafat, 2017: 218-224).

“Xıdır xıdır xıd getir

Var dereden od getir

Men Xıdır’ın neyiyem

Birce bele dayıyam

Ayağının nalıyam

Başının torbasıyam

...(Makas-Kalafat, 2017: 218-224)

Hızır haftasında bazı yörelerde üç gün oruç tutulmaktadır. Orucun son günü yapılan çörekler ve ev ziyaretleri için yapılan “Hızır Lokması” dağıtılmaktadır. İftara doğru koyunlar kesilmekte ve fakirlere dağıtılmaktadır. Kırım Türkleri de Kızırlez adını verdikleri mitolojik bir varlıkla Rumi 23 Nisan, 6 Mayıs günü karşılaştıklarına bolluğa ve berekete kavuşacaklarına inanmaktadırlar. Bu sebepten yapılan her şey Hızır’a adanmaktadır (Yücel, 2002 37). Yücel, bunun sebebini ise, İslamiyet’ten önceki dönem inanç sisteminde Türk insanının düşünce dünyasındaki Tanrı ve ahiret kavramının soyut bir kavram olmaktan ziyade somutlaştırılmış, bundan dolayı da Hızır kültü sadece kült olarak kalmamış hayatın içinde yerini almıştır, şeklinde yorumlamaktadır.

Karapapak-Terekeme Türklerinde de Hıdırellez birtakım hazırlıklarla karşılanmaktadır. Temizlenen buğday sacda kavrulmakta, “tikre” adı verilen el değirmeninde un hâline getirilmektedir. Bu undan da “goyut” adı verilen bir yemek yapılmaktadır. Hazırlanan goyut bir tepsiye konulup düzeltilir ve üzerine kırmızı bir örtü örtüldükten sonra kimsenin giremeyeceği bir odaya konulur. Odaya ayrıca Hızır geldiği zaman abdest alsın diye bir tas su, arpayı atına yedirsın diye bir tas arpa, aynaya bakıp salavat getirsin diye ayna ve ortalığı aydınlatsın diye mum konulmaktadır. İki hafta boyunca goyut bu odada kalmakta ve iki haftanın sonunda goyut üzerinde el ve kamçı izi aranmaktadır. Böyle bir iz varsa bu Hızır’ın uğradığının alametidir. Böyle bir durum karşısında ailenin maddi durumu şayet ise Allah rızası için kurban kesmektedir. Eğer ailenin durumu iyi değilse goyuttan “haşıl” adında bir yemek yapılmakta ve komşulara dağıtılmaktadır. Karapapak Türklerinde Hıdırellez, bahar bayramı olarak değil, kutsi bir yapıda bolluk ve bereket bayramı olarak kutlanmaktadır. Nevruz ise millî bir bayram olarak kutlanmaktadır. Aslan, Karapapak Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez’in kesin çizgilerle birbirinden

ayrıldığını ifade etmektedir. İki kutlamadaki ritüellerin de birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir (Aslan, 2015: 211-212).

Karapapak-Terekeme Türkleri'nde Hıdırellez kutlamalarının oldukça azaldığını ve azalma sebeplerini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“İlk olarak gelişen teknoloji ile birlikte bu tür kutlamaların kutsiyetini yitirmesi, ikinci olarak kutsi nitelik taşıyan bu geleneğin yerine Ramazan ve Kurban Bayramlarının kutlanıyor olmasıdır. Yani kutlama ihtiyacının Ramazan ve Kurban Bayramları ile karşılanması ve değişen zaman koşulları, Hıdırellez kutlamalarının oldukça azalmasına neden olmuştur.”(Aslan, 2015: 213).

Gagauzların, Hederlez Bayramı'nı özellikle son dönemlerde büyük bir festival olarak kutladıkları görülmektedir. Gagauzlarda “Hederlez” ilkyaz yortusu olarak kutlanmaktadır. Hederlez, Rumî takvime göre 23 Nisan'da, Miladî takvime göre ise 6 Mayıs'ta kutlanır. “Bugün aynı zamansa *Ay Görgi* günüdür” (Güngör, 2004: 271). Hederlez gününe evlerde bulunan bütün eşyalar halı, kilim, yatak, yorgan vb. bütün ev temizlenmek suretiyle hazırlanılmaktadır.

“Hederlez”de arife günü, kapağı olan bir kova ile yakındaki çeşmeye su doldurmaya gidilmekte, pınara su almaya gidenler hiç kimseyle konuşmadan, etrafına bakmadan dönüp gelmektedirler. Hederlez kutlamaları esnasında bütün Türklerde olduğu gibi bir ateş yakılmaktadır. Bu ateşin üzerinden hastalıkların azalması ve kötülüklerden kurtulmak için herkesin atlaması gerekmektedir. Hederlezden sonra da kıra çıkarılacak olan bütün koyunlar da belâlardan, kötülüklerden korunacağına inanıldığı için bu ateşin üzerinden atlatılmaktadır (Güngör, 2004: 271).

Karaçaylar Hıdırellez gününün sabahında tam gün ağarmaya başladığında Karaçay köyündeki bütün gençler, ihtiyarlar, çocuklar kalkmaktadır. O gün tabiatın uyanışı olarak kabul edildiği için yeşil olan ağaçlardan, otlardan, bitkilerden hiçbirşey koparılmamaktadır. Ayrıca bitki ve bitkilerden çıkarılan yağlar, meyveler yenmemekte; sadece hayvan ürünlerinden tüketilmektedir. Akşam namaz vaktine kadar bütün kapılar açık bırakılmaktadır (Avan, 1991).

h. Hıdırellez’de Yemek Kültürü

Hıdırellez ile ilgili hazırlıklara hemen hemen pek çok yörede bazı farklılıklar görülmekle birlikte günler öncesinden başlanmaktadır. Her yörenin kendine has yemekleri de yapılan hazırlıkların içinde yer almaktadır.

Hıdırellez’de yenilecek olanların malzemeleri uğursuzluk getireceğine inanıldığı için parayla alınmamakta, her evde hazırlanan pilav, çorba, dolma, sarma, hoşmerim, çamköknar veya meşe mantarından yapılmış Hıdırellez su böreği, cevizli çörek ve baklava gibi tatlı ve yemeklerden meydana gelmektedir. Keşkekler ve kuru fasulyeler pişirilmektedir. Keşkek, cami avlusunda bulunan keşkek taşında kızlar tarafından dövülerek hazırlanmaktadır (Barlas, 1990: 26-30).

Tekirdağ’da Hıdırellezden bir gün önce köyde oturanlar Hıdırellez için davet edilmektedir. “*Kuyruk*” adı verilen yiyecek tepsisine konulmak üzere, isteğe göre her türden yiyecek hazırlanmakta, bazı köylerde buna “*Teferrüç Tepsisi*” adı verilmektedir. Hıdırelleze çağırma görevi bir önceki sene kuyruğu satın alan kişidedir. Bu satma işi temsilidir bu sebepten herhangi bir karşılık yoktur. Buna “*kuyruğu satın almak ve kuyruğu satmak*” denilmektedir. Hıdırellezin kutlanacağı harman yerine kazan kurulur. Buna” kazan kurma” denilmektedir. Pişirilen yemekler topluca yenilir ve yemekte tatlının olması da şarttır. Hıdırellez günü yenilen yemekler ise yaprak sarması, kapama, oğlak çevirmesi, süt böreği, poğaça, nohutlu ekmek, pilav, peksimet, sütlü çorba, kavurma, kırma, mısır, bulgur pidesi, bakla çorbası, süt paparası, labada sarması, irmik helvası, baklava, büryan, hoşmerim, kalbur tekerlemesi, sütlaç, keşkek vb. dir(Artun, 1990: 1-23).

Hemen hemen her türlü yiyeceğin hazırlandığı ve ne kadar çok hazırlanırsa o kadar bolluk ve bereket olacağına dair inancın hâkim olduğu Muğla’da asma yaprağından zeytinyağlı dolmalar, soğan kabuğu ile boyanan haşlanmış yumurtalar, börekler ve “tolga” denilen yemek yapılmaktadır. Ayrıca sağlıklı olmak için yenilen ve S harfi ile başlayan soğan, sarımsak, sakız, susam, simit, su, süt vb. yiyecekler 5 Mayıs gecesi Hızır’ın gelip dokunması ve bereketin artması için evin dışına bırakılmaktadır (Kahveci, 1990: 77-81).

Amasya’da nişanlı olanlar gelin görme geleneğine binaen mesire alanlarına götürülerek kurban kesilmektedir. Hıdırellez günü için yumurta kaynatılmaktadır.

Ağız açık bükme, katmer, börek, ırmik helvası vb. gibi yemekler hazırlanmaktadır (Keten, 2015: 78-79).

Gaziantep'te Hıdırellez'e özel yemekler yapılmaktadır. Isırgana benzeyen, yabanî bir ot olan sülüklü pancar adı verilen ottan ekşimsi bir yemek yapılmaktadır. Taze, tuzsuz Antep peynirinden peynir böreği yapılmaktadır. Kelle de yine Hıdırellez gününün yemekleri arasındadır (Çelik, 1990: 71-75).

Yemek hazırlıkları da diğer bir hazırlık biçimidir. Ponut ve Haşıt adı verilen Hıdırellez'e özel yemekler yapılmaktadır. Ponut, arpa, buğday, fasulye ve nohutun bir araya getirilip çekilerek ve şeker ilave edilerek yapılmaktadır. Haşıl da ise tahıl kavrulmakta ve değirmen taşıyla dönderilip arpa ile pişirilmektedir. Börek, keşkek, patates piyazı, haşlanmış yumurta, bat, Tokat kebabı, katmer, zeytinyağlı dolmalar Hıdırellez'de yapılan diğer yemeklerdendir. Bu yemekler Hıdırellez'den bir gün önce hazırlanmakta ve bir kenara bırakılmaktadır. Böylece bereketli bir yıl geçirileceğine, ne kadar çok yiyecek hazırlanırsa o kadar çok bolluk ve bereketin olacağına inanılmaktadır. Ayrıca sağlıklı olmak için de nevrüz çiçeği ile birlikte yumurta da yenilenler arasındadır. Hıdırellez'de ayrıca tutulan üç veya yedi günlük oruçtan sonra Aşure pişirilmekte ve komşulara dağıtılmaktadır. Hızırılık mevkiinde köylülerin ortaklaşa aldıkları koyunlar da kurban edilmektedir (Cingöz, 1990:43-51).

Çanakkale ilinin Ezine ilçesinin Geyikli nahiyesinde Hıdırellez'den bir gün önce simit lokumları yani şimdiki tabiriyle simit ekmeği yapılmaktadır. Kurabiyeler, puaçalar yapılmakta, sütlaçlar, bakla yemekleri pişirilmektedir. Yöreye has cücük börekleri yapılmaktadır. Dolmalar doldurulup, bütün yemekler bir gün önceden hazırlanmaktadır. Oğlaklar, kuzular hazırlanmakta, oğlak dolması, kuzu dolması fırınlara atılmaktadır. Bu kuzu dolmasını nişanlı kızlar yapmakta, nişanlı olmayanlar kiloyla et alıp, hıdırellez pilavını pişirmektedir. Gelin kıza gönderilmek üzere nişanlı olanlar kuzu dolmalarını doldurmaktadırlar (Kaya, 1990).

Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü'nde, çocuklar Hıdırelleze özel ve yöreye has kalakay denilen bir tür simit yemektirler. Yörede buna "kalakay, yuvarlama" denilmektedir (Aktan, 1990).

Denizli-Salihli'de ise, Hıdırellez'den bir gün önce sabahtan sarma sarmağa başlanmaktadır. Kaynak şahıs eskiden et götürüp şiş gibi yiyeceklerin yapılmadığını belirtmektedir. Herşey evde yapılmaktadır. Ertesi yenmesi için sarmalar sarılıp,

köfteler yapılmaktadır. Kurabiye ve börek de yörede o gün için bolca yapılan yiyecekler arasındadır (Eldemir, 1993).

Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü'nde kadınlar pilav ve helvayı bir pınar başına gidip yapmaktadır (Esen, 1989).

Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü'nde, Hıdırellez gününe bir gün kala nohut ekmeği, susamlı ekmekler yapılmaktadır. Yeşillik kırlardan kendi yetiştirdikleri ürünlerden bakla toplamaya gidilmekte, bayram sabahı Hıdırellez yemeği yenilmektedir. Norlu pideler, bulgur pideleri yörede bugün için yapılan yiyeceklerden olduğu görülmektedir (Esen, 1989).

Konya-Ereğli-Orhaniye Köyü'nde ise toplanıp koyun ve helva alınmaktadır. O gün boyunca köyde kurulan sofradahiğer köylerden misafir olduğu belirtilmekte kendileri de onlara misafir olmaktadır. Akşama kadar et ve tatlı yenilmekte ayran yapmak üzere birkaç gün önce yoğurt mayalanmaktadır (Topbaş, 1990).

Afyon-Çay-Kılıçkaya Köyü'nde Hıdırellez için koyun, kuzu ve tavuk kesilmekte kurulan çadırlarda ayrı ayrı pişirilmektedir (Vural, 1995).

Manisa'da Hıdırellez'de süt içilmeye özen gösterilmekte, lalelerle renklendirilmiş yumurta yenilmektedir (Yanar, 1995).

Yukarıdaki bilgiler ışığında Hıdırellez yemeklerinin tamamen yörelere has özellikler taşıdığını ve özellikle el emeği olduğunun ve özenle hazırlandığını bir göstergesi olarak evlerde hazırlandığını söyleyebiliriz.

1. Hıdırellez Ritüelleri

1.1. Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik Uygulamalar

Tokat'ta Hıdırellez'de vücutlarının sağlıklı ve sıhhatli olmasını isteyenler 5 Mayıs gecesi gül ağacına kendi eşyalarından bir şey bağlamaktadırlar. Bir din görevlisi su dolu bir kaba dua okumakta ve okunan bu sudan herkestekekrarına kavuşma dileğinde bulunarak şifa niyetine bir bardak içmektedir. Kırlardan toplanan kırk çeşit bitki kaynatılarak elde edilen su hastalıklara şifa olacak inancıyla içilmektedir. Hıdırellez sabahı hasta olanlar çeşmelerden su içmektedirler. Kaysı ağacından aşağıya yüzlerini yıkayanlar güzel olacaklarına inanmaktadırlar. Dilsiz Tekke'ye dili bağlı olan çocukların dillerinin açılması için gidilmektedir. Hıdırellez

günü “Eğrimize doğrumuza” denilerek fasülye dikilmektedir ve o yıl hasta olmama dileğinde bulunmaktadır. Yağmur suyu şifa niyetine içilmektedir. Salıncaklar kurulur ve salıncakta sallanılarak hastalıklardan ve günahlardan kurtulunacağına inanılmaktadır. Hasta olanlar sağlıklarına kavuşacakları inancıyla o gün kırlarda çimenlerin üzerinde yuvarlanmaktadırlar. Yemekler hep birlikte şifa niyetine yenilmektedir. Yenirken de “Hızır yardımcın olsun, Hızır şifa versin” dileklerinde bulunmaktadır. Mayıs gecesinde yakılan ateşin üzerinden genç-yaşlı herkes, hastalıklardan arınmak, sağlıklı olmak için atlamaktadır. Hıdırellez sabahı, sabah ezanı okunmadan önce yeşil ekin başaklarının üzerinde biriken su tanecikleri ile yüz yıkanmaktadır (Cingöz, 1990:43-51).

İpsala Balabancık Köyü’nde gün doğmadan kalkılarak, bir gün önceden çavdar tarlasına bırakılan içi su dolu niyet çömleği alınmakta, kırlardan toplanmış 41 çeşit çiçek ve otlar çömleğin içine atılıp ve daha sonra eve dönülmektedir. Çömleğin içindeki bu sudan genç kızlar ve kadınlar saçları uzun olsun diye saçlarını yıkamaktadırlar. Bellerine ve evlerinin kapısına da ısırgan otu asmaktadırlar. İpsala Yenikarpuzlu Kasabası’nda eski hasır parçaları bahçede yakılmakta ve önce küçükler, sonra da büyükler üçer defa üzerinden atlamaktadır. Sağlıklı olmak için kurulan salıncaklarda genç ihtiyar herkes binerek “Hastalıklar dağlara, kış mevsimi bitti, yaz başlıyor, yaza sağlıklı girelim” diyerek mutlaka bir kez sallanır. Bir gün önceden bırakılan çiçek çömlekleri sabah erkenden önce erkekler tarafından alınmışsa “Hediyemiz gönderilirse çiçekleri ortaya çıkarırız.” diye haber gönderip, çorap veya mendil gibi hediyeler alındıktan sonra çömlek kızlara verilmektedir (Çelik, 1990: 57-58).

Bel ağrıları için çayır, çimen üzerinde yuvarlanılmaktadır. Sağlıklı olmak ve pirelerden kurtulmak için yakılan ateş üzerinden atlanılmaktadır. Hıdırellez günü günah sayıldığı için iş yapılmaz. Hıdırellez sabahı erken kalkmayan komşuların evinin kapısına ısırgan otu asılmaktadır. Bel ağrısı çekmemek için bellerine demir bağlayıp gezmektedirler. Sağlıklı olmak için Hıdırellez sabahı erkenden kalkılmakta ve yeşillik yerde yuvarlanılmaktadır. Çeşmelerde ellerini ve yüzlerini yıkadıktan sonra akasma denilen asmanın yaprağı bel ve başa bağlanmaktadır. Beli ağrıyanlar bellerine taş bağladıktan sonra ateş üzerinden üçüncü kez atlamalarında taşı ateşe

atmaktadırlar. Erken kalkamayan çocuklar kalp hastalığı olur diye kalk diye değil, uçu uçu diye diye uyandırılmaktadır. Gözle ilgili rahatsızlıklardan kurtulmak için Hıdırellez sabahı erkenden kalkılarak çiğle yüz yıkanmaktadır. Boyu çok uzayan kişinin kafasına fırın küreği ile vurulur. Kızlar ciltlerinin düzgün olması için niyet çömleğinin içindeki su ile yüzlerini yıkamaktadırlar. Hıdırellez günü, sebzeler şifalı olsun diye Yasin okunarak ekilmektedir (Çelik, 1990: 61-66).

Yeni sağılmış olan süt Hızır uğraması dileği ile uğradığında elinin değmesi ve Hızır'ın onu şifalı yoğurt hâline getirmesi için uygun bir yere konulmaktadır. Barlas, Safranbolu'ya özgü bir diğer inancın ise şifalı olduğuna inanılan “*şifalı gavut*” olduğunu belirtmektedir. Hıdırellezden bir gün önce mısır patlağı, kabak çekirdeği ve dut kurusu aynı oranda bir kabın içine konan, soğuduktan sonra biraz şeker katılıp havanda dövülerek un hâline getirilen gavut küçük bez torbalara konulup 5 Mayıs gecesi gül dalına bağlanmaktadır. 6 Mayıs sabahı erkenden güneş doğmadan gül dalından alınmaktadır. Bu gavuta Hızır'ın değdiği düşünüldüğünden şifalı kabul edilmekte ve ilaç niyetine birçok hastalığın şifası için yenilir. Karapınar'da yeşile önem verilmektedir. Bu yüzden de Hıdırellez'de bir yaprak da olsa koparmazlar, toplamazlar. Ayrıca hamuru yine mayasız bırakırlar, hamur teknesine de Hızır uğrarsa hamur kabarıp taşmaktadır. Bu yoğurttan ve hamurdan yapılan ekmeklerden yiyenlerin hastalıkları iyi olacağına ve tüm dertlerinden kurtulacağına inanılmaktadır. (Barlas, 1990: 26-30).

Prizren'de türbeye adak olarak, çaput bağlanmakta, para atılmaktadır. Türbeye dışarıdan su getirilmekte, orada hikmetlenmesi için bir müddet bekletildikten sonra aynı gün veya daha sonra içilmektedir. Burası aynı zamanda çocuğu olmayanların da ziyaret ettikleri bir yerdir. Ortalık kararmaya başladığı zaman insanlar daha yeni yeşermeye başlayan ceviz ağacından dallar koparmak için bağlara gitmektedirler. Koparılan bu dalların suyuyla yıkananların bütün yıl dertsiz, kedersiz ve neşeli olacağına inanılmaktadır. Yüzlerinde çil olan genç kızlar alaca karanlıkta işli bir mendili buğday tarlalarına giderek yeni boy vermeye başlayan ekinlerin üzerine bırakırlar. Bu esnada başlayan ve gece yarısına kadar süren sokak şenliklerine katılan genç kızlar sabah olmadan evlerinde salıncak kurarlar. Bu salıncakta sallananların yıl boyunca bel ağrısı çekmeyeceklerine inanılır. İlk salıncağı kuran için o yılın uğurlu geçeceğine inanılmaktadır. Genç kızlar buğday tarlalarına bıraktıkları mendilleri

aldıktan sonra nemli olan, hafif ıslanmış mendillerle yüzlerini silmektedirler. Bununla yüzlerindeki çillerin gideceğine ve güzelleşeceklerine inanmaktadırlar (Duru, 2011: 277-278).

Hıdırellezden üç gün önce veya Hıdırellez gecesı sokak kapısının üzerine bunun altından geçen insanların ve hayvanların sağlıklı olması ve onlara uğur getirmesi için Kur'an-ı Kerim konulmaktadır. Hıdırellezden bir gün önce kırk çeşit ot toplandıktan sonra kaynatılmakta ve kaynatılan suyu banyo suyunun içine katılmaktadır. Hıdırellez gecesı kaynatılmış kırk çeşit otun suyu ile banyo yapılır ve “*Hıdırellez kınası*” yakılır. Hıdırellez gecesı Hıdırellezin uğuruna inananların gördükleri rüyaları yaşlılar yorumlamakta, o yılın nasıl, iyi mi kötü m, geeğine dair yorum yapmaktadırlar. Hıdırellez gecesı iki ekmek mayalanır ve birine “varlık” diğerine “yokluk” denir. Sabah niyet tutulan ekmek kabarmışsa o yılın var yılı olacağına inanılmaktadır. Hıdırellez gecesı evlerin kapısına yeşil otlar, özellikle de hayvanların bol süt vermesi amacıyla ısırgan otu asılmaktadır. Bununla birlikte Hıdırellez gecesı ısırgan asılan eve büyü yapılsa da tutmayacağına inanılmaktadır. Hıdırellezde uygulanmakta olan “suya bakma” âdeti ise genç kızlar ve delikanlılar tarafından uygulanmaktadır. Temiz bir tenekeye ağzına kadar temiz su dolduran geç kızlar ve delikanlılar bunu evin bir yerine koyarlar. Sabah herkesten önce kalkıp hiç kimseye görünmeden o suya bakan ve güzelleşmek için dua eden kişinin duasının bir yıla kadar olacağı ve cildi bozuk ve sivilceli olan gençlerin özellikle bu âdeti uyguladıkları ifade edilmektedir. Hıdırellez gecesı dört yol ağzına ateş yakılmakta ve üzerinden en az üç kez atlanmaktadır. Ateşin üzerinden atlamakla bir kiş boyunca insanın üzerine ken uyuşukluğun ve hareketsizliğin atılacağına, bunun geçeceğine, dertlerin ve kederlerin de atılacağına inanılmaktadır. Ateşten atlayanlara pire gelmemektedir. Ateşten atlamak kötülükleri yok edeceği için pisliklerden arınılacağına dedikodunun önüne geçileceğine inanılmaktadır. Hıdırellezde yakılan ateşe “Hastalıklar, kötülükler dağlara, taşlara olsun.” diyerek taş atılmakta bu âdete de “Ataş taşlama” denilmektedir. Hıdırellez sabahı dere veya deniz kenarına gidilmekte ve sağlık temennisiyle el, yüz yıkanmaktadır. Hıdırellez sabahı çimenlerde, ayırık alanlarda sağlıklı olmak, uğursuzluklardan ve baş dönmesinden kurtulmak için yuvarlanılmaktadır. Hıdırellezden bir gün önce toplanan kırk çeşit ot dere suyuyla kaynatılıp, posaları szlmektedir. Bu suyla Hıdırellez sabahı yüksek

bir yere çıkılmaktadır. İnaniş'a göre ne kadar yükseğe çıkılırsa saçlar da o kadar uzayacaktır. Güneş doğmadan kırlara çıkılmakta ve otların ve çiçeklerin üzerindeki çiğler toplanmaktadır. Ele ve yüze sağlık için sürülmekte ve özellikle siğilleri yok ettiğine inanılmaktadır. Bu çiğle süt mayalanırsa yoğurt olacağına inanılmaktadır. Bir gece önce den dışarıya asılan yün giysilere çiğ yağarsa güve tutmayacağına inanılmaktadır. Bunlar güneş doğmadan toplanmaktadır. Çiğle el, yüz yıkamaya “*Tendiriz*” olma denilmekte ve vücudun canlı, diri olması anlamına gelmektedir. Sabah erkenden, güneş doğmadan kalkılır ve dut ağacının köküne “Dut belimin ağrısını yut” diyerek bel vurulur. Böylelikle bel ağrılarından kurtulunacağına inanılır. Salıncakta sallanırken bir ağaç dalı koparılır. Sallanırken “Dağlara, taşlara, ulu ulu ağaçlara hastalık, bana sağlık” diyerek dal atılmaktadır ve bununla da hastalıkların vücuttan atılacağına ve bu yolla kurtulunacağına inanılmaktadır (Artun, 1990: 1-23).

Soğan kabuğu ile kaynatılan yumurta Hıdırellez günü çocuklara yedirildiğinde şifa olacağını ve Hıdırellez günü boyu kısa olan çocukların başına oklava ile vurulursa boyunun uzayacağına inanılmaktadır. Kadınlar başlarına çimen yeşili örtü ile örterlerse o yıl, bol yağmurlu ve bereketli geçecektir. 6 Mayıs günü gözlerine sürme çeken kızların başlarının ağrımayacağına inanılmaktadır (Sezen, 1999: 84-85).

Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü’nde, genç kızlar, delikanlılar da Hıdırellez sabahı erkenden kalkmakta, herkes bahçelerine, yeşilliklere gitmektedir. Yeşilliklerde yuvarlanıp, başlarına çiçekler takmaktadırlar. Herkesin ısırgan, ebegömece gibi bitkileri kafasına taktığı belirtilmektedir (Esen, 1989). Bu uygulamada da şifa bulma niyetiyle otlardan faydalandığı görülmektedir.

İzmir-Tire’de şifaya yönelik şu uygulamayı görmekteyiz: Hıdırellez gecesinde de ateşler yakılmakta, her türlü dertten, sıkıntıdan kurtulmak, dertleri atmak için, muratlarına ermek için ateşin üstünden atlamaktadırlar. Her türlü hastalığın defedildiği düşüncesiyle alev alev yanan ateşin atlanmaktadır (Kömürcüoğlu, 1990).

Manisa’da, Kur’an-ı Kerim ve Yasin okunmaktadır. Orada herkes çiçek toplamaktadır. Otların içinde yapışkan olduğu belirtilen otu herkes başına, her yerine hiçbir yerim ağrımasın diye yapıştırmaktadır (Yanar, 1995).

Burdur-Bucak-Demirli Köyü’nde, Hıdırellez’den bir gün önce çocuğu olmayan gelinler yel beşik adını verdikleri bir beşik içine de bebek yapmaktadırlar. Hıdırellez

günü akşamüzerine kadar bebek içinde öylece durur. Böylelikle seneye çocuğu olacağına inanıldığı görülmektedir (Yılmaz, 1992).

Ordu'da, Mayıs'ın yedisinde yiyecekler hazırlanmakta, deniz kenarına gidilmektedir. Yedi dalgadan su alınmakta, herkes karnına ve bir de koyunlarına sürmektedir. Hastalıklara ve çocuğu olmayan kadınlara iyi geldiğine inanılmaktadır. Yedi dalgaya yedi taş atılmakta, böylelikle dertlerini, belalarını attıklarına inanmaktadırlar. Çataltaş diye bir taşın var olduğu ve Çataltaş'a hâli vakti iyi olanlar motor tutup, taşı dolaştıkları belirtilmektedir. Atılan her turda bir ekmek parçası, atılmakta böylelikle dertlerden ve belalardan kurtulduklarına inanmaktadırlar (Sipahioğlu, 1989).

İzmir-Tire'de, o gün sütün ve yumurtanın muhakkak alındığı belirtilmektedir. Bu iki besinin o günde apayrı bir özelliğinin olduğuna inanılmaktadır. O sabah yumurtayla, sütü içenlerin hastalıktan uzak, sıhhatli bir yıl geçireceklerine inanılmaktadır. Çocuğu olmayan gelinler akşamdan gül fidanının dalları arasına minyatür çocuklar yapmakta, hastalar bileklerine sarı, gül fidanına kırmızı iplik bağlayıp sabah olunca her iki ipi değiştirmektedirler. Böylelikle hastalıklardan kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Yüzü çilli olanlar sabah gölgede pişmiş mercimek suyuyla yüzlerini yıkadıklarında çillerden kurtulunacağına inanılmaktadır (Andaş, 1990). Derleme çalışmalarında yumurtanın boyanmak suretiyle Hıdırellez sofralarında çeşitlilik olması açısından bulunduğunu görmekteyiz fakat sütle birlikte yumurtanın sağlık için içilmesi özelliğine burada rastlamaktayız.

Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü'nde Hıdırellez sabahı gayet erken kalkılmakta, akşam ateş yakılıp, üstünden atlanmaktadır. Eski hasırlar yakılmakta, üç kere "Ağrım, sızım koca papaza gitsin", denilmektedir. O gün sabah kalkıp, bir yeşil süt dalını bellerine, bir top da kafalana takıp, ağrım, sızım gavurlara gitsin, denilmektedir. Üç kere "Dut belimi tut", diyip arkalarını duta yaslanmaktadırlar. Arpada yuvarlanan kavi oluyor, ifadesi şifa ile ilgili belirtilen arasındadır (Dokuz, 1989).

Samsun'da, Hıdırellez'de muhakkak ısırgan otuyla bütün yaşlılar ağrıyan yerlerine kabartıncaya kadar ısırgan otunu su hâline gelip toplansın, aksın diye vurmaktadırlar. Yumurta tüm dertleri, hastalıkları alsın götürsün diye Hıdırellez günü evlerde ilk pişenin yumurta olduğu görülmektedir (Ateş, 1993). Burada da yine

yumurtanın şifa kaynağı olarak düşünülmesinden dolayı sofralarda yer aldığını görmekteyiz.

12. Bereket ve Bolluk Talebine Yönelik Uygulamalar

Tokat'ta 7 tane arpa tanesine üç İhlas, bir Fatiha suresi okunarak bir bez parçasına bağlanmak suretiyle kuşburnu ağacının dibine gömülmektedir. Şayet arpalar yeşerirse o yıl bolluk ve bereket olacaktır. Bir küp içine buğday, para, mısır tanesi konularak gül ağacının dibine bırakılmaktadır. 5 Mayıs gecesi bir miktar toprak pencere önüne konulur ve ertesi gün oradan alınarak evin bir köşesine devamlı kalmak suretiyle bırakılır. Böyle evde bolluk ve bereketin olacağına inanılmaktadır. Bolluk içinde bir yıl geçirmek isteyenler fakirlere hediyeler dağıtır. Bununla da yeşilliğin bol olacağına inanılmaktadır. Karınca yuvasından alınan toprak bir sene saklanmak üzere 5 Mayıs gecesi dışarıda bekletilmektedir. Sütleğenin kökü hayvanların sütü bol olsun diye kesilmektedir. Hıdırellez günü kilitli yerler açık bırakılır. Bu yolla Hızır'ın kendi evlerine de uğraması sağlanmış olur. Unların bereketli olması için eller batırılır. 5 Mayıs gecesi ağacın dallarına mayalı hamur asılmaktadır. Kabarıp kabarmamasına göre ürünlerin bereketi ile ilgili yorumlar yapılmaktadır. Rahmet bol olsun diye insanların üzerine su serpilmektedir. Ekinlerin bol olması için gençler kendi hazırlamış oldukları börek ve çörekleri çocuklara ve büyüklere verirler. O yıl güller ve yeşillikler çoğalmışsa dileklerin kabul olduğuna inanılmaktadır. O gün yağmurun yağması ve gök gürlemesi o yılın bereketli olacağının alameti olarak kabul edilmektedir (Cingöz, 1990:43-51).

Prizren'de, 5 Mayıs gecesi insanlarla dolan sokaklarda ateşler yakılmakta ve yakılan ateşlerin üzerinden atlanmaktadır. Hıdırellez gecesi Hızır'ın yeryüzünde gezindiği ve dokunduğu her yere bereket getireceği inancından dolayı yiyecek ve içecek kaplarının, para keselerinin ağzı açık bırakılmaktadır. Yetişkin erkekler gece Svilen Dağı eteklerindeki Toçila Çeşmesinden testilere su doldurmakta ve topladıkları ceviz dallarını ve hanımellerini su testilerine sarmaktadırlar. Evlerine döndüklerinde yeşil dalları Toçila suyu ile ıslatmakta ve bu dalları kapının üstüne asmaktadırlar. Hayvanlara ve yayıklara sarılan hanımelleri ile hayvanların sağlıklı olacağına ve bol süt vereceğine inanılmaktadır (Duru, 2011: 277-280).

Karapınar’da Hıdırellez gecesı yeni sağılımış sütün tasla ağığa koymaktadırlar. Hızır’ın uğrayıp tastaki mayasız süte dokunacağına ve yoğurt olacağına inanılmaktadır. Buna da peygamber yoğurdu denilmektedir. Gül dalına para bağlamaktadırlar. Hıdırellez gecesinin sabahı bu para alınıp cüzdana konunca bereket getirmektedir (Barlas, 1990: 29-30).

Bolu’nun Cumaova ilçesinde ineklerin sütünün bol olması için, başka birinin ahırına girilerek ineklerden kıl koparılmakta tuzla birlikte ahırın kapısına asılmaktadır (Uca, 2007b: 255-257).

Bereketli olması için gece yemekte ağıza alınan ilk lokma yutulmadan çıkarılır ve bir kâğıda sarılıp saksıya dua edilerek ve bereket dilekleri eşliğinde gömülür (Artun, 1990: 1-23).

Malın mülkün artması amacıyla yılanbıçağı çiçeği ile yoğurt mayalanmaktadır. Sağılan hayvanların bereketli olması ve çoğalması için geceden okunmuş olan bulgur güneş doğmadan evin ahırların etrafına saçılmakta, bereket ve bolluk olsun diye tarla sahipleri tarlalarını dolaşmaktadırlar. Hıdırellez günü biri diğerinin ineğini veya koyununu sağarsa onun bereketinin diğerine geçeceğine inanılmaktadır. Hıdırellez sabahı yedi kuyudan toplanan su bolluk ve bereketin artması için hayvanlara verilmektedir. Bolluk ve bereketin, servetin artması için fakir ve kimsesizlere yemek verilmekte böylelikle hayır duaları alınmaktadır (Çelik, 1990: 61-66).

Gaziantep-İslahiye’nin Şatırhöyük Köyü’nde, sandıklar açık bırakılmakta, evlere bereket girsin diye dua edilmektedir (Çolak, 1990).

Hıdırellez öncesi, 41 karınca yuvasından alınan toprağın ev halkının cüzdanına az miktarda konulduğu takdirde o eve bereketin ve bolluğun geleceğine inanılmaktadır (Sezen, 1999: 84-85).

İzmir-Tire’de birbirinden ayrı olarak dolaştığına inanılmakta olan Hızırile İlyas’ın yılda bir kez de 5 ve 6 Mayıs gecesı bilinmeyen bir saatte buluştuğuna inanılmakta ve o sebepten bu zaman dilimi içerisinde ne niyet yapılırsa o niyetin kabul olacağına inanılmaktadır. Her şeyin ağızı o gece açık bırakılmakta, sokak, ev çeşmeleri açılmaktadır. “Her şeyimiz dolsun taşsın ama kimseciklere bir şey söylemeyelim. Yoksa taşan yağ, pekmez küplerimiz içerisindekiler kömür olur, bu gece Hıdırellez gelecek, tüm niyetlerimizi kabul edecek, boşları dolduracak, yeryüzünü yeşillendirecek, tabiat uyanıp, sular çağlayacak, dünyaya bereket

saçılacak diye bir inanışın olduğu görülmektedir (Andaş, 1990). Burada da Hızır'ın uğradığının bir izi olarak her şeyin dolup taşması gösterilmekte ve yurdumuzun pek çok yerinde rastladığımız, söylendiği takdirde de bir daha uğramayacağı inancından dolayı bu durumun gizlenmek istenmesi görülmektedir.

Konya'da, bereket parası diye kırmızı gülün dibine, ulu ağacın üzerine para koymaktadırlar. Bu para hiç harcanılmamakta, seneden seneye devredilmektedir (Tamkavas, 1990).

13. Kismet ve Şans Talebine Yönelik Uygulamalar

Tokat'ta köprüden geçerken dilek dileyip suya dokuz tane taş atılmaktadır. Su kenarlarına inip dilekler dilenmektedir. Hıdırellez gecesini geç saatlerde subaşına gidilmekte ve herkes içinden bir dilek dileyip ve sessizce geri dönmektedir. Evleneceği kişiyi görmek isteyen genç kızlar akşamdan çok tuzlu yemekler yiyip hiç su içmezler. Gece rüyalarında kendilerine su verecek erkekler evleneceklerine inanırlar. Damın üstüne herkes bir taş koymakta ve bu taşların hangisinin altına böcek girerse onun şansının ve kısmetinin var olduğunu inanılmaktadır. Herkes Hıdırellez sabahı söğüt dallarını rastladıklarının başına vurmakta, böylelikle talihlerini açılmış olduğuna inanmaktadırlar. Kızlar toplanmak suretiyle karganın ağzına ekmek verirler. Karga ağzındaki ekmekle hangi evin çatısına konarsa dileği tutan kızın o evin oğluyla evleneceği anlamına gelmektedir (Cingöz, 1990:43-51).

Pek çok yöremizde karşımıza çıkan bir diğer uygulama ise soğan sürgünlerinin eşit olarak ucundan kesilip birine beyaz iplik bağlayıp “sefam”, diğerine de siyah iplik bağlayıp “cefam” denilmesiyle ilgili olanıdır. 6 Mayıs sabahı hangisi daha fazla uzamışsa o yıl onu yaşayacaklarına inanmaktadırlar. Kısmetinin bağlı olduğunu düşünen kızlar yüzüklerini, küpelerini bir küp içerisinde gece gül dibinde bekletirler. Hıdırellez sabahı kızın başında küp açılırsa o yıl kocaya varacağına inanılır (Barlas, 1990: 26-29).

Prizren'de, baht açmak için mahallenin kızları bir eve toplanmakta ve bir çömleğin içine yüzük, küpe vb. bir nişan atmaktadırlar. Çömlek Hıdırellez'den bir gün önce “kırk kızların bahtını, kırk erkeklerin bahtını kapadım” denilmek suretiyle bir gül ağacının dibine bırakılmaktadır. Sembolik olarak da kilit konulur yani

kilitlenmiş olur. Ertesi gün kilitlenmiş olan çömlek açılır ve bir erkek çocuk tarafından çömleğin içindeki nişanlar çektilir. Kadınlardan biri de aşk, sevgi, hasret, sağlık, gurbet gibi konuları olan martıfal söylemektedirler (Duru, 2011: 277-280).

İzmir-Çeşme-Alaçatı'da, Hıdırellez günü akşamdan herkes kavanoz içine koymak için kendisine ait bir şey verir. Bu alınanlar kavanoz içerisine konulmakta, ondan sonra kırmızı bir bezle kavanozun ucu bağlanmakta, gülün altına konup, kilitlenmektedir. Sabahleyin de o kavanoz oradan alınıp bir genç kızın başında anahtar ile bir kilit açılmaktadır. Açıldıktan sonra maniler söylenmektedir. Kavanozun içine konulanlar maniler eşliğinde çekilmekte, bittikten sonra herkes dağılmaktadır (Çağlaşan, 1989).

Kızlar rüyalarında kiminle evleneceklerini görebilmek için gece evlerinin önüne çalıdan bir köprü yapıp üç defa üzerinden atlamaktadırlar. Abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra kimseyle konuşmadan dua edip yatmaktadırlar (Çelik, 1990: 61-66).

Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü'nde Hıdırellez günü kısımete dair haber almaya yönelik uygulamalar görülmektedir. Hıdırellez günü yüzük çekilmektedir. Hıdırellez gecesi yüzük toplanıp, o sabah çömleğin içinden bir ağacın altına oturup, manilerle yüzükler çekilmektedir (Esen, 1989).

İzmir-Tire'de, Hıdırellezin olacağı gece bir küpeç-toprak bir küpeç- bir kişitarafından komşu komşu gezdirilmekte herkesten bir eşya yüzük, toka, düğme gibi metal şeyler alınmaktadır. Bunlar küpecin içine toplanıp, içine su konup bir evin bahçesine, kırmızı gül olan bir çiçeğin altına konulmakta, üstü bağlanıp, kilitlenmektedir. Sabah gün doğmadan o küpeç o gülün altından alınmakta gün doğmadan bir çaya gidilmektedir. Derekahve'ye. Oradan akan çaylara dilekçe dedikleri dileklerinin yazılı olduğu kâğıtlar atılmaktadır. Muratları olsun diye çaydan aşağı bırakmaktadırlar. Ondan sonra herkes evine gelmekte o küpeci gülün olduğu yerde evlenemeyen, nasibi kapalı olan bir genç kızın veya iş bulamayan birisinin nasibi açılsın diye anahtarla küpeci açmaktadırlar. Ondan sonra maniler söyleyen, bilen bir kişi o küpecin başına oturtur, tek tek o küpecin içindeki eşyaları çıkarıp, birer mani söylemektedirler (Kömürcüoğlu, 1990).

Manisa'da, taş yapıştırmak suretiyle şans talebine yönelik uygulamayı görmektediriz. Bir gün önceden yine bütün halk Hacet Dedesi'ne gitmekte orada

bulunmakta olan büyük kayayadilekler dilenip Hacet Dedesi'nde o kayaya taş yapıştırılmaktadır. Eğer dilek olacaksa o taşın yapıştığı belirtilmektedir (Yanar, 1995).

İzmir'de, 5 Mayıs akşamı kızlar, gelinler, genç kızlar toplanıp, gül ağacının dibine niyetlerini şekillendirmektedirler. Bir küpün içine herkes yüzüğünü, tokasını, kolyesini bilindir şeylerini atıp niyet tutmaktadırlar. Küçük kâğıtlara maniler yazılıp o küpe onlar da atılmakta sonra gül ağacının dibine gömülmektedir. O akşam kızların arasında eğlenceler yapılmaktadır. Sonra denize niyet atardı herkes. Şişenin içine niyet kâğıtları yazılıp sabah denize atılmaktadır. Geceden gül ağacının üstüne asılmaktadır (Şık, 1996).

Konya-Yunak-Yukarı Piribeyli'de, Hıdırellez günü maniler söylenmekte, kızlar bir araya toplanarak orada yemeleri, içmeleri için yüksek yerlerde, çayırlarda, çimenlerde, yeşillikli bir yerlerde bir çanağın içine yedi türlü çiçek atmaktadırlar. Herkes kendine ait boncuk atar çanağın içine. Mani söyleyecek kişi elini çanağın içinde karıştırarak maniye başlamaktadır (Söğütlü, 1997).

Kars-Tuzluca'da, içine fazlaca tuz koyulmuş küçük küçük ekmekler yapılmakta tandırda pişirilmektedir. Evlenmek isteyenler akşam olunca onun yarısını yemekte, yarısını yastığının altına koymaktadır. Gece kim rüyasınagirip, kim su verirse adamlar evleneceklerine inanmaktadırlar. Sabah olduğu zaman o ekmeğinyarısını kapıdaki köpeğe atıp köpeğin hareketine göre yorum yapmaktadırlar. Yüzünü hangi tarafa dönüp o ekmeği yerse mutlaka o tarafa gidip yorumlamaktadırlar. Eğer mezarlığa doğru yüzünü dönüp yerse mezara gidileceğine inanmakta ve bunukorkunç bulmaktadırlar (Çolak, 1990).

Gaziantep-İslahiye-Şatırhöyük Köyü'nde, beş altı arkadaş bir araya gelmekte akşam dilek dilemektedirler. Dileklerinin olması içintaşlarla ev, araba yapmaktadırlar. Soğanların iki ucunu tutup, birleştirip, kesmekte, dilek diledikleri yere, dileğimiz olursa uzasın diyerek iplik bağlamaktadırlar. Dileklerinin gerçekleşmesi için gül ağaçlarına bez bağlamaktadırlar (Çolak, 1990).

İzmir-Tire'de uygulama şöyle anlatılmaktadır: “5 Mayıs akşamından genç kızları bir heyecan kaplar. Temiz bir küp alınır, içi su ile doldurulur. Yüzük, kolye, küpe, bilezik, boncuk bunun gibi bütün takı eşyaları o küp içine atılır. Küpün üzeri

tülbent ile baēlanır. Sabah Şafak vaktinde kızlar küpün başına toplanır. İçlerinden bir kızın başını gözünü bir tülbent ile baēlarlar. Kız bir mani söyleyerek küpün içinden bir eşya eker. Kimin eşyası çıkar ise o mani geç kızın niyetinin cevabıdır. Bu böylece bütün kızların koyduēu bütün eşyalar bitinceye dek devam eder. Akşamdan gün kavuşmadan çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır. Dindar bir kişi tarafından okunur ve kilidi kitlenir. Uzun bir ip baēlanarak kuyu suyuna deēecek Şekilde baēlarlarmıŐ. Sabahleyin güneş doēmadan önce evde kalmış veya kısmeti baēlanmış kızın başına kilit okunarak açılır. Açık olan kilit, geç kızın bir iki ay içinde evleneēēine inanılmış. Ayrıca gene evde kalmış kızların başlarında aynı Şekilde kp açılır, evlenmeleri saēlanılmıŐ. Geç kızlar, o gece yemekteki ilk lokmalarını yastıklarının altlarına koyarlarsa o gece rüyalarında evlenecekleri genci grrlermiŐ. Hasretlerine kavuşmak isteyenler minareden çember uururlarmıŐ. Sabah yataktan kalkar kalkmaz, başımıza ve kulaklarımıza gl takarsak o yıl bahtımız gller gibi açık olur, diye inanılmış. Neşe dolu bir yıl geeceēēine inanılmış.” (Andaş, 1990).

Isparta’da, Hıdırellez’den bir gün evvel baht mleēi diye bir çömlek hazırlanmakta, her kız bir tane küpesini, yzēn, tokasını, saçını bir mendile sarıp o mleēin içine koymaktalar. Akşam vakti baht mleēinin üzerine kırmızı atlastan bir bez örtüp bunu gl aēacının dibine gmmekteler. Sabah erkenden martuval, martufal, baht açmak denilen oyun için mleēin başına gitmekteler (Demiral, 2001).

Buca’da, Hıdırellez’de geç kızlar arasında bir küpün içine otlar ve çiçekler toplanıp konulmaktadır. Kendilerine ait eşyalar da konulmakta sonra küpün aēzı kilitlenmektedir. Hıdırellez sabahı nasibinin olmadıēına inanılan, yaşı geçmiş kızlardan birinin başında kp açılmaktadır (Karaca, 1991).

Olukbaşı’nda geç, yaşlı herkes toplanıp gller atıēında, Mayıs ayında glleri toplayıp toprak mleēin içine açan glleri atmaktadırlar. st örtülen çömlekten yanında duran ocuk türkü söyledikçe, glleri çekmeye başlamakta buna da bahtıbar demektedirler (Güngör, 1991).

Burdur-Bucak-Demirli Köyü’nde leēenin içine su doldurulmakta ve içine herkes yzēn, küpesini, tokasını atmaktadır. Leēenin yanında duran kız ocuēunun üstüne bir çarşaf örtüp ocuēun leēenin içindekileri mani eŐliēinde çekmesi saēlanmaktadır (Yılmaz, 1992).

Çorum-Sungurlu-Boğazkale Köyü'nde, herkesin kısmetinin ne olduğu anlaşılması için yüzük tepsinin üzerinde bulunan fincanlardan bir tanesinin altına yüzük konmakta ve fincanların yeri gelişigüzel değiştirilmektedir. Gözleri bağlı dışarıda bekletilen genç odaya alınıp bir iki tahminde yüzüğü bulma hakkı verilmektedir. Yüzüğü bulacak olan kişi fincanları yerinden oynatmadan bulmak zorundadır. Bulduğu zaman iddiayı kazanmış olur. Yenilip içilebilecek şeyler alınıp, yenilip içilmektedir. Kısmete çıkan yüzüklere maniler söylenip, eğlenilmektedir (Âşıkoğlu, 1990).

Denizli-Salihli'de Hıdırellez'den bir gün önce evlerden yüzük, küpe, düğme... gibi şeyler toplanmakta akşamüzeri evinde gül ağacı olan kişiye götürülmektedir. Orada bir küp hazırlanıp o küpün içine komşulardan toplanan hediyeler atılmaktadır. Onu gül yapraklarıyla, bir güzel bağlayıp, kilitleyip gül ağacının dibine konulmaktadır. Sabah yeni elbiselerini giyen herkes o komşunun evinde toplandığı anda şenlik başlamaktadır. Gül ağacının altından o küp alınır. Yaşı geçmiş bir genç kız ortaya oturtulmakta, başına kırmızı bir örtü örtülmekte ve o küp genç kızın başında kısmeti açılsın diye kilit açılmaktadır. Küp açılır, kız ortadan kalkar, bir eğlence başlar, bir kez oynanır. Ondan sonra o küpün içindekiler çıkarılmaya, maniler söylenmeye başlanır. Çıkan yüzük kimin ise ona göre maniler söylenir. Genç kızın başına duvak takılır, seneye kadar evlensin diye dilek tutulur. Akşam olduğu zaman gece gül ağacı olan yere çubuklar dikilir (Eldemir, 1993).

Aydın-Çine-Bedirler Köyü'nde, akşam bahçeye bir iki kucak odun koyulmakta ve Hıdırellez günü genç kızlar o odunları saymaktadırlar. Eğer o odun çift çıkarsa o kızın o sene evleneceğine, tek çıkarsa evlenmeyeceğine inanılmaktadır (Ünal, 1993).

Samsun'da, Hıdırellez gecesi gençler, yaşlılar taze soğanın iki ucunu bir araya getirip keserler ve dilek dilerler. Eğer uçları uzarsa dileklerinin olacağına uzamazsa o dileğin gerçekleşmeyeceğine inanmaktadırlar (Ateş, 1993).

Kocaeli-Gebze-Tavşanlı Köyü'nde, Hıdırellez günü kızlar toplanıp soğan yapraklarına ip bağlarlar ve birine sefa için, birine cefa için derler. Hangisinin uzayacağına bakarlar. Daha sonra arkadaşlarından yüzük toplarlar ve bir çömleğin içine koyup bir gülün dibine gizlice gömerler. Kimse görmeden, o gece çömlek gülün dibinde kalır ama delikanlılar gece aramaya çıkarlar. Karanlık da olsa ararlar. Arayıp bulurlarsa kızların yüzüklerini bahşiş almadan vermezler. Onun için kızlar

çok gizli gömmeye gayret ederler. Sabah olur, gülün dibinden çıkarırlar onu alırlar. Soğan yaprağına da bakarlar hangisi uzadı, diye. Ondan sonra çömleği alırlar, bir kıızı gelin yaparlar. Daha sonra yüzükleri maniler söyleyerek çıkarırlar (Gülnaz, 1997).

14. Mal-Mülk Talebine Yönelik Uygulamalar

Gül dalının altına ev, araba ve her ne isteniliyorsa onun resmi yapılmaktadır. Kırmızı bir kese içine madenî bir para konularak gül dalına asılır. Para, Hıdırellez sabahı erkenden konulan yerden alınarak cüzdana yerleştirilmektedir (Cingöz, 1990:43-51).

Yukarıda belirttiğimiz üzere Hıdırellez her ne kadar 6 Mayıs günü kutlanıyor olsa da 5 Mayıs gecesi de ayrıca önem arz ediyor. Uğuroğlu Barlas “*Safranbolu Hıdırellez Geleneği*” adlı çalışmasında Safranbolu halkının Hıdırellez gününden önceki 5 Mayıs gecesi şunları yaptığını belirtmektedir:

Evi olmayanlar beş on taşı, gül dibinde ev şeklini vererek yerleştirirlerse ev sahibi olacaklarına inanırlar. Cüzdanlarına veya para keselerine bir miktar para konulup gül dalına bağlandığı takdirde paralarının bereketli olacağına inanmaktadırlar (Barlas, 1990: 26-29).

İzmir-Tire’de, taşlardan iki katlı, üç katlı ev yapılmakta, araba resmi yapılmakta, kâğıttan paralar kesilmekte kırmızı güllere bağlanmaktadır (Kömürcüoğlu, 1990).

Burdur-Bucak-Demirli Köyü’nde, evi olmayan kişiler Hıdırellez’den bir gün öncetaşlarla ev örüp, üstünü odunlarla, çalılarla çatı örmektedirler (Yılmaz, 1992).

İzmir’de, araba isteyen araba, ev isteyen ev resmi yapıp gül ağacına asmaktadırlar. Gül ağacının dibine gömülen çömleği çıkartılmakta, en deneyimli genç kız niyet çekmektedir (Şık, 1996).

İzmir-Tire’de mal-mülk isteyenlerin yaptıkları şöyledir: Evi olmayanlar ev yapıp içine eşya yerleştirmektedirler. Zenginlik olmak isteyenler kâğıttan paralar kesip, yaprağı dökülmemiş ağaca asmaktadırlar. Kırmızı atlas kese içine para veya altın koyulduğunda, bütün yılı yokluk sıkıntısından uzak, varlık içinde geçireceklerine inanmaktadırlar. Eskiden Derekave adlı mesire yerinde güzel bir çağlayan aktığını, oraya gidenler akşamdan yapıp hazırladıkları sınıfımı geçeyim,

ablam evlensin, babamın birçok parası olsun gibi niyetlerin yazılı olduğu niyet kâğıtlarını dereye attıkları belirtilmektedir. Dereye atılan niyet kâğıtları eğer bir engele takılmadan akıp giderse o niyetleri olacak; eğer bir engele takılırsa olmayacağı anlamını taşıdığı belirtilmektedir (Andaş, 1990).

Konya’da, yedi sene kırmızı gülün dibine para koyanın ev sahibi olacağına inanılmakta, kapalı yerlere tahtalardan ev, ağaç, araba, bahçe gibi şekiller yapılmaktadır (Tamkavas, 1990).

Denizli-Salihli’de, on dönüm bağım olsun diye çubuk dikilmekte, bir tane tuğladan ev yapılmakta, arabası olsun diye evin önüne bir araba konulmaktadır (Eldemir, 1993).

Bu uygulamaların hemen hemen hepsine yurdumuzun pek çok yöresinde rastlanmaktadır.

j. Hıdırellezle İlgili Diğer İnançlar ve Uygulamalar

Bahar bayramları yüzlerce yıldan bu yana kutlanılarak kökleşmiş ve kökleri mitlere efsanelere dayandırılarak kutsiyet yüklenmiştir. Bu günlerin kutlanışına has kurallar tarihin seyri içinde şekil almış ve toplumun bu kuralları benimsemesi ve uygulaması beklenilmiştir. Benimseyip uygulayanlar ile benimsemediği için katılmayanlara dair de kurallar geliştirilmiş, buna dair inanışlar ortaya konulmuştur. *“Hiçbir mantıkî temeli olmayan, akılla izah edilemeyen, gerçek dışı, din ve inanç hâlini almış bu batıl inanç, davranış ve hurafeler, Hz. Peygamber’in mücadele alanını oluşturmaktaydı.”* ifadeleri bu konudaki batıl inanç hâline gelmiş olan pek çok konunun izahını yapmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 680).

Hıdırellez’de inançtan kaynaklanan yapılması uygun olanlar kadaryapılması uygun olmayan davranışlar ve uygulamalar da mevcuttur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Hıdırellez ayrıca Eğrice diye de adlandırıldığı için iş görenin elinin kolunun eğrileceğine inanılmaktadır. Bu sebepten Hıdırellez günü herhangi bir işe kalkışılmaz. İğne veya bıçak tutulmaz, tutulduğu takdirde hamile kadınların ve hayvanların düşük yapacağına inanılmaktadır. Hamile kadınlar una dokunmazlar,

çamaşır yıkamazlar, elbise biçmezler. Yaparlarsa başlarının döneceğine ve çocuklarının sakat olacağına inanılmaktadır (Cingöz, 1990: 43-51).

Safranboluda halk Hıdırellez kutlamaları için erkenden kalkıp, sabah namazında yola çıkmaktadırlar. Hızır ile İlyas'ın sabahın erken saatlerinde buluşacaklarına inandıkları için kutlama yerine erken saatlerde gitmektedirler. Bu buluşma sırasında gökte “metelik kadar bile bulut bulunmaz”derken, erken gidenler ise “Hıdırellez’i tutacağız” diye acele edip Hızır’ı görmeyi ümit etmektedirler (Barlas, 1990: 26-29).

Amasya’da Hıdırellez günü genellikle mesire alanlarına gidilmekte, eğlenceler düzenlenmektedir. Tarla işleri ve diğer işler yapılmamaktadır. Tarlada çalışacak olanlar ve tarım işçileri mesire yerlerine götürülmektedir. Evlerde genel temizlik yapılmakta, çeşitli yiyecekler hazırlanmaktadır. Kadınlar ellerine ve ayaklarına kına yakmaktadırlar. Dilekler bir kâğıda yazılıp akarsuya bırakılmaktadır. Nişanlı çiftler birbirlerine hediyeler gönderirler. Evler nasibin de süpürüleceği inancından dolayı süpürülmemekte, ilaçlanmamaktadır. Genç kızların başında evde kalmaması için kullanılmamış kilit açılmaktadır. Hıdırellez günü açların doyurulması, küslerin barıştırılması, üzüntülerin giderilmesi için çalışılmaktadır. Hıdırellez günü içki içilmemekte, kumar oynanmamaktadır. Maya kullanılmadan yoğurt yapılmakta, hastalıklarla karşılaşmamak için salıncakta sallanılmaktadır. Çamaşır yıkanmamakta, yünlü giyecekler güneşe çıkarılmaktadır. Yeşil otun, dalın, çayırınvb. koparılmasına dikkat edilmektedir. Hıdırellez günü akşama kadar un elenmemekte, ekmek yapılmamaktadır. Eve kuru çalı çırpı götürülmemektedir (Keten, 2015: 78-79).

Amasya yöresinde Hızır’ın ekin tarlarından geçeceği onları kamçılıyıp uzamasını sağlayacağı inancından dolayı boyu kısa olan çocuklar sabaha karşı ekin tarlalarına götürülmek suretiyle gezdirilmektedir. Böylelikle Hızır’ın kamçısı hem ekinlere hem de boyu kısa olan bu çocuklara degeceği için böylelikle ikisinin de boylarının uzayacağına inanılmaktadır (Demirelma).

Prizren’de Hıdırellez hazırlıklarına temizlikle başlamaktadır. Hıdırellez’den önce evlerin ve içlerinin badanalanması gerekmektedir aksi takdirde Hızır ve İlyas’ın o eve uğramayacağına inanılmaktadır. Arnavut, Boşnak ve Romlarında katıldığı Hıdırellez kutlamaları Karabaş Baba’nın türbesinde başlamaktadır. Burada akşama

kadar davul, zurna eşliğinde şarkılar ve türküler söylenmekte, türbe ziyaret edildikten sonra dilekler dilenmektedir. 6 Mayıs günü kuzu veya oğlak kesmek bir gelenektir. Ayrıca çok ve çeşitli yemeklerin hazırlanmasına özen gösterilmektedir. Nişanlı kızlara erkek tarafından özel kaymakçılar ile şekerli kaymak ve kırmızıya boyanmış kuzular gönderilmektedir (Duru, 2011: 280).

Karapınar Köyü'nde Hıdırellez kutlamaları Türbe'de olmaktadır. Türbe köyün üst kısmında bulunan ve 200-300 yıl geçmişe sahip olan yığma taştan bir mezardır. Kutlamalara, kadın-erkek, genç-yaşlı herkes ve komşu köylerde gelenlerin katılımıyla mevlüt okunarak başlanmaktadır. Mevlüt okunduktan sonra tüm köylülerin ortak aldıkları inek kesilmekte ve üçe bölünmektedir. Köyün Hıdırellez vakfı diye adlandırılan üç kazanına konulmaktadır. Keşkekler ve kuru fasulyeler pişirilmektedir. Keşkek, cami avlusunda bulunan keşkek taşında kızlar tarafından dövülerek hazırlanmaktadır. Yemekler yenilirken, özellikle çocuğu olmayan kadınlar türbeye çocuklarının olması için adak adamaktadırlar. Adakları kabul olur ve çocukları dünyaya gelirse gelecek yıl Hıdırellez'de burada kurban keserek hep beraber yemetedirler. Karapınar'da Hıdırellez'in pırıl pırıl bir gökyüzü altında kutlanması gerektiğine inanılmaktadır. Fakat o yıl Hıdırellez'e katılanların çoğu kötülük etmişse yağmurun yağacağı inancının da yaygın olduğu görülmektedir. Arcak Köyünde, Hıdırellez'de yeşil dal, yaprak koparılmamakta, çiçek toplanmamakta, bahçede çalışılmamakta, tarlaya gidilmemektedir. Ev süpürülmez, eğer süpürülürse bütün yıl evi örümceklerin basacağına inanılmaktadır. Getirilirse yılan çıyan olacağına inanıldığı için eve kuru çalı çırpı getirilmemektedir (Barlas, 1990: 29-30).

Gagavuzlar Hıdırellez günü cadıların ortaya çıktığına ve ortaya çıkan bu cadıların yemeklerin ve tarlaların bereketini yok ettiklerine inanmaktadırlar. Bundan dolayı da avlulara darı serperek, cadıların bunlarla uğraşması yemeklere ve tarlalara zarar vermemesi için beklenmektedir (Uca, 2007b: 255-257).

Dilekler yazılarak akarsulara bırakılmakta, ellere ve ayaklara kına yakılmakta, nasibin evden atılacağına inanıldığı için evler süpürülmemekte, ilaçlama yapılmamaktadır. Nişanlılar bugün de birbirlerine hediye göndermektedir. Hıdır Baba'nın kamçısının değmesi ve bu yolla bereketin gelmesi için kurubaklagiller bahçedeki ağaçlara asılmaktadır. Hıdırellez günü kırlara gidildiğinde Hıdırellez azığı

âdet gereği çalınmaktadır. O gün içki içilmemekte, kumar oynanmamaktadır. Evin pencere ve kapıları kapatılmamaktadır. Hıdırellez günü sabah erkenden kalkmayanların işlerinin ters gideceğine inanılmaktadır. O gün geç kalkmak hoş karşılanmamaktadır. Hıdırellez günü çamaşır yıkanmamakta, yünlü olanlar güneşe çıkarılmaktadır. Hıdırellezde un elenmez, ekmek yapılmaz. Akşama kadar un kabına ve ekmek tahtasına el sürülmez. (Çay, 1990: 32-36).

Hıdırellez gecesi gün doğmadan önce bahçedeki köstebekleri kovmak amacıyla tenekte çalınmaktadır. Bütün komşular bir yarış hâlinde bunu yapmaktadır. O gece Hıdırellezi karşılamak için silahlar atılmaktadır. Hıdırellez gecesi yaşlı kadınlar birer parça ot alarak kimin daha önce öleceğini anlamak için ellerindeki bu otları çalılara dizerler. Sabah kimin dizdiği ot kurumaya yüz tutmuşsa önce onun öleceğine inanılmaktadır. Bolluk ve bereketin olması amacıyla su yalaklarına buğday atılmaktadır. Hıdırellez gecesi bir genç kız eğer rüyasında bir delikanlıyla buğday biçtiğini görürse, rüyasında gördüğü gencin onun kısmeti olacağına inanılmaktadır. Hıdırellez gecesi kapı yanına konulan taşın altı şayetkarınca ile dolarsa o yıl bolluğun olacağına inanılmaktadır. Hızır Peygamber gökte uçarken sütler maya katmadan mayalanır. Hıdırellez gecesi sağlık olması temennisiyle gül fidanına eşyalar asarlar. Hıdırellez gecesi göğün açılacağına inanılır ve bu sebepten yaşlı kadınlar göğün açılışını görmek için uyumamaktadırlar. Hıdırellez günü uyunmamakta, uyunduğu takdirde bütün yılın uyuşukluk içinde geçeceğine inanılmaktadır. Hıdırellez günü ele sabun sürülmemelidir, sürülürse sabun gibi eriyip gidileceğine inanılmaktadır. Hayvanların sütünün çok olması isteniyorsa süt Hıdırellez günü değil gece kaynatılmalıdır. Hıdırellez günü badana veya boya yapılmamaktadır. Unların kurtlanacağına inanıldığı için maya yapılmamakta, evin bereketinin azalmaması ve bereketin gelecek yıla kadar devam etmesi için ekmek, hamur, un gibi yiyecekler kimseye verilmemektedir. İşlerinin yarım kalacağına inananlar, özellikle genç kızlar kesinlikle ellerine makas almamakta, el işi yapmamaktadırlar. Dikiş dikilmemekte, eğer dikiş diken olursa o yıl çok yılan göreceğine inanılmaktadır. Çamaşır yıkanmaz, yıkanırse dolu yağacağına inanılmaktadır. Un elenmez, şayet elenirse o yıl çok sinek olacağına inanılmaktadır. Makas tutulmamakta, eğer tutulursa hayvanı olanların hayvanlarını kurtların kapacağına inanılmaktadır. Hamile kadınların salıncakta sallanmasına izin

verilmemektedir. Sallanırlarsa dolu yağacağına inanılmaktadır. Kıra gidilmemeli, bahçe işleri yapılmamalı. Hıdırellez günü tartışmadan, kavgadan kaçınılmalı. Hıdırelleze beş hafta kalıncaya kadar çarşamba günleri çamaşır yıkanmamaktadır (Artun, 1990: 1-23).

Eve yılan veya böceklerin girmemesi için evin içi de dışı da süpürülmektedir. Hıdırellez sabahı meyve vermeyen ağaçlar balta ile korkutulur. (Çelik,1990: 61-66).

Muğla’da o gece ömür boyu gülmek, üzülmemek dileği ile gül toplanmaktadır. Gençler dileklerini ifade eden bazı araç ve gereçlerini kuyulara, denizlere atmakta, taşların altlarına koymaktadırlar. Dere kenarından ve denizden topladıkları taşları yiyeceklerin yanına koyarak niyetlerini maddî ve manevî niyetlerini bu şekilde ifade ederler. Mayıs sabahı erken kalkılmakta, kapılar sonuna kadar açılmaktadır. 100 tane zeytin yaprağı okunarak suya atılmakta, alaca karanlıkta çeşme açılıp kimse görmeden bekâr kızların kısmetinin açılması dilenmektedir. Ertesi sene aynı taşlar yerine konulup yenileri alınmaktadır. Bu durum dilek oluncaya kadar devam etmektedir. Muğlalılar akşam evlerine dönerlerken Yılanbıçağı denilen bir bitkiyi kapıların üzerine asmaktadırlar. Bu evlere böylelikle Ülker (bir çeşit tehlikeli rüzgâr) zarar vermeyecektir. Hızır’ın insan kılığına girip dolaştığına inanıldığı için eve gelenlere ters davranılmamakta, gönüller alınmakta, çevre kirletilmemekte, acı-ekşi yenilmemekte, dargın durulmamaktadır(Kahveci, 1990: 77-81).

İnegöl’de baharın simgesi olan ve çocukları sevindirmek için soğan kabuğu ile renklendirilen yumurtalar kaynatıldığını ve buna “Hıdırellez yumurtası” adı verilmektedir. Kâğıtlara yazdıkları dilek ve isteklerini kırlardan topladıkları çiçeklerle birlikte akarsuya atarlar. Buna “Arzuhal Atma” adını vermektedirler (Kartal, 1990: 93-104).

Silvan Güneş, Amasya Folkloru adlı çalışmasında Hıdırellez geleneğini ve uygulama biçimini şu şeklide anlatmaktadır:

“Anadolu’nun her yerinde Hıdırellez akşamı kutlanır. Amasya’da da büyük bir ilgi ve coşku ile kutlanan Hıdırellezin kutlanma sebebi şöyledir: Halk tarafından Kur’an’da geçen Hızır ve İlyas adında iki kardeşin Mayıs ayının beşinci akşamı gökyüzünde buluştuklarına ve uçtuklarına inanılır. Akşam vakti, Yeşilirmak kenarına gelen insanlar önce dilek tutarak gökyüzüne bakarlar. İyi niyetli, kötülüklerden uzak durmuş insanların Hızır ile İlyas’ı gökyüzünde uçarken gördükleri söylenir. Bu

yüzden dilek tutanlar, gökyüzüne bakarlar. Irmak kenarındaki kuma, ne isteniyor, neye ihtiyaç duyuluyorsa onların resimleri çizilir. Kimisi ev, kimisi araba, çocuğu olmayanlar çocuk, işi olmayanlar ise istediği işle ilgili resimler çizer. Bazıları da küçük taşları toplayıp diledikleri şeyin ardından dualar okur. Kâğıda yazılmış dilekler niyet edilerek ırmağa atılır. Irmak kenarına inmeyenler bahçelerindeki gül ağacı dibine ya da insanların az bulunduğu kuytu köşelere dileklerinin resmini çizerler. Gül ağacına, bereket getirmesi için para ve bez parçası bağlanarak dilekte bulunulur. Şehirlerde yapılacak kutlama için belirlenen meydanda ateş yakılır. Ateş etrafında oyunlar oynanır. Daha sonra tek tek üstünden atlanır.

Yeşil soğanın yaprakları eşit şekilde kesilir. Bu yaprakların bir tanesine bir ip bağlanarak dilekte bulunulur. Ertesi gün ip bağlanan yaprağın boyu diğer yapraklardan biraz daha uzamışsa o dileğin olacağına inanılır.

Çiftçilikle uğraşan insanlar özellikle ekip ürettikleri besinleri (mısır, bulgur, nohut, buğday vb.) evin balkonuna koyarlar. Maddi yönden para sıkıntısı çekenler altın yüzük vb. koyarlar. Ertesi gün (6 Mayıs'ta) sabah erkenden Amasya'da keramet sahibi olarak bilinen 99 yatır ve türbenin hepsi adaklar adanıp dualar edilerek dolaşılmaya çalışılır. Hepsini dolaşmak zor olacağı için sabah 4.30'da ziyaretler başlar. Herkes gün boyu dolaşabildiği kadar türbe gezer. Ebeveynler çocuklarının ve sevdikleri dost ve akrabalarının kapılarının önüne yeşil ot, dal koyarlar. Bu, "o evde her zaman yaşayan insanların olması ve bereket içinde yaşamlarını sürdürmeleri..." dileği anlamına gelmektedir. Ev ve iş yerine bereket getirmesi için yedi karınca yuvasından toprak alınıp harmanlanır, dua okunarak etrafa saçılır. Daha sonra küçük kâğıtlar içine konulup katlanır ve toprağın dökülmemesi için ağzı bantlanır. Bu küçük kâğıtlar daha sonra eş-dosta verilir ve bereket getireceği inancıyla cüzdanda bulundurulur. Bu gelenek hâlâ devam etmektedir.

Bir gün önceden hazırlanan yemekler, çevrede bulunan mesire yerlerine eş-dost ve akrabalarla gidilerek yenilir. Amasya ve çevresinde kimileri türbeleri gezerken, kimileri de piknik yerlerinde, kırlarda sevdikleriyle birlikte Hıdırellez kutlarlar." (Güneş, 2002: 183-184).

Niğde'nin pek çok köyünde Hıdırellez kutlamaları artık yapılmamaktadır (Vural-Vural, 2018: 78). Günümüzde ülkemizin pek çok yerinde kutlamaların yapılmadığını görmek mümkündür.

k. Hıdırellez’le İlgili Geleneksel Bayram ve Günler

k1. Eğrilce Bayramı

“Eğrilce” adı verilen bahar bayramı Hıdırellez’den sonra yapılmaktadır. Eğrilce otunun kırlarda görülmesiyle birlikte başlayan bir bayramdır. Bir hafta ile bir ay arasında değişen süre içinde kutlanan ve aynı zamanda Şamanist kökenli bir bahar bayramıdır.

Sivas yöresinde 6 Mayıs Hıdırellez, “Bahar Bayramı” olarak kutlanmaktadır ve dilek kapılarının açık olduğu gün olarak kabul edilmektedir. Suşehri’nde Hıdırellez’e Eğrilce denildiğini, Hızır ve İlyas Peygamberin doğum günü olduğunu ve 6 Mayıs’a denk geldiğini ve bahar bayramı olarak kutlandığını görmekteyiz (Özen, 2010: 16). Eğrilce Bayramı Sivas Merkez ilçe, Zara, Hafik, Suşehri, Koyulhisar, İmranlı yöresinde, Hıdırellez bayramı Divriği, Gürün, Kangal, Yıldızeli ilçelerinde kutlanmaktadır. Özen, Eğrilce Bayramı ile ilgili Eğrilce’nin aynı zamanda ilkbaharda çayırlar içinde yetişen ve bulunduğu uğur getireceğine inanılan bir kır bitkisi olduğunu, kim onu bulursa nasibinin ve kısmetinin açılacağına inanıldığını belirtmektedir. Hayvan yavrularının kusursuz doğması inancıyla da kadınların 16 Şubat günü duvara çivi çaktıkları ifadeleri görülmektedir (Özen, 2010: 26).

Vehbi Cem Aşkun, Eğrilce Bayramı hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Bahar şenliklerinin meşhur bir günü de Ruz-ı Hızır (Eğrilce)dir. Merzifon’da bu güne “kuzu günü” denir. O gün erkekler de kırlara çıkar. Mutlak kuzuyu yerler. Hatta yağmur yağar, kırlara çıkmak imkânsızlaşırsa, evlerde otururlar. Ut, keman refakatinde şarkılar, türküler söylenir. Geç vakte kadar felekten bir gün çalınmış olur.” (Özen, 2010: 26).

k.1.1. Eğrilce Bayramı ile İlgili İnanışlar

Eğrilce günü saçak sıkılmaz. Şayet sıkılırsa hamile kadınların sakat çocuk doğuracağına inanılmaktadır. Eğrilce otunu hangi kız bulursa o yıl onun evleneceğine inanılmaktadır (Özen, 1990: 123-129).

Eğrilce günü iş yapan, çamaşır yıkayan, ev süpüren hanımların o yıl dünyaya getirecekleri çocuklarının veya doğacak olan torunlarının sakat olacağına inanılmaktadır. Hanımlar tehlikelerden korunmak için ve kendilerine, ailelerine,

hayvanlarına gelecek olan her türlü kazanın, belanın, sakatlığın, eğriliğin fasulyeye gelmesini dileyerek toprağa birkaç tane fasülye dikmektedirler. 5 Mayıs'ta dikilen bu fasulyeler eğer eğri büyümeye başlarsa tehlikelerin fasulyeye geçtiğine inanılmaktadır. Kadınlar Eğrilce günü hamur yoğurmamakta, mutfak işleriyle uğraşmamaktadır. Köfte yapmazlar, yaptıkları takdirde köfte yapanın çocuğunun ayaklarının küt olacağına inanılmaktadır. O gün evde durulmamakta ve evde iş yapılmamaktadır. Bazı kişiler Hıdır-Ellez/Eğrilce günü oruç tutmaktadırlar. Hıdır-Ellez/Eğrilce orucunu tutan insanların dileklerinin kabul olacağına inanılmaktadır. Hafik'te Eğrilce'den bir gün önce evlerde temizlik yapılmakta, yemekler, çörekler hazırlanmaktadır. Eğrilce günü ocak yakılmamaktadır. Köylüler hep birlikte yemek yemekte ve eğlenmektedirler. Nişanlı kızlara ve dünlere hediyeler gönderilmekte, birlikte yenilip içilmektedir. Oğlaklar ve kuzular o gün işaretlenmekte, kulakları kesilip bellilikler yapılmaktadır. Hamile kadınların Eğrilce günü uyumaması sağlanmakta, uyudukları takdirde çocuklarının sakat ya da gözlerinin yumuk olacağına inanılmaktadır. Eğrilce sabahı evin bahçesinin herhangi bir yerine “eğrim, doğrum burada bitsin” diye buğday, arpa veya mercimek dikilmektedir (Özen, 2010: 29-30).

Trabzon yöresinde bu konu ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarda Necati Demir, son yirmi yıla kadar üç beş köy bir araya gelerek kutlamakta olduğunu belirtmektedir. Günümüzde ise şenlik şeklinde Trabzon'da Havaalanı civarında ve Beşikdüzü'nün Acısı mevkiinde şenlik yapılmaktadır. Köylerde sayılan günlerden biri olduğu belirten Demir, o gün çalışılmaması, tarla işleri yapılmaması kural olarak benimsenmiştir ve kırlara çıkılıp piknik yapılmaktadır, demektedir. Trabzon'un pek çok yöresinde Hıdırellez günü doğacak çocuk veya buzağının sakat olabileceğine dair bir korku vardır. Eğrice teriminin kullanılmasının da bununla ilgili olduğu düşüncesi görülmektedir. Çocuk veya buzağının sakat doğmaması için “*Hıdırellez'in eğrisi, doğrusu içi; Eğrice büğrüce, uğurum olsun doğruca.*” diyerek kabak tohumu ekilmektedir. Hamile inek veya kadın varsa doğacak buzağı veya çocuğun kötürüm olacağına inanıldığı için çamaşır yıkanmamakta, yıkanmak zorunda kalındığında ise sıkılmamaktadır. Hızır'ın bastığı yerlerin yeşerdiğine inanıldığı için Hızır'a duyulan saygıdan dolayı o gün hiçbir yeşillik koparılmamakta, yaş ağaç kesilmemekte, ormandan eve herhangi bir şey götürülmemektedir. Götürüldüğü takdirde o yıl

yılanın çok olacağına ve eve sineklerin hücum edeceğine inanılmaktadır. Hanenin bereketinin gideceğine inanıldığı içinevlerde bulunan el değirmenlerinde başkasına mısır çektilirilmemekte, değirmen ödünç verilmemektedir. Hıdırellez günü türbeler ve mezarlıklar ziyaret edilmekte, ziyaret esnasında çocukların duasının makbul olduğu inancından dolayı çocukların önden gitmesine özen gösterilmektedir(Demir, 2012: 14-15).

Hıdırellez ile ilgili bölgede anlatılmakta olan şu rivayete yer vermiştir:

“Efsaneye göre bugünün halk arasında sayılması ve kutlanmasının sebebi şudur: Muhiddin isminde ermiş bir kişinin iki oğlu vardır. Bunlardan birinin adı Hızır, diğerininki de Ellez’dir. Babaları bunların peygamberlik mertebesine eriştiğini bilmektedir. Fakat oğulları bu durumdan habersizdir. Durumu bunlara söyleyemez. Anlamaları için başka bir yol takip eder. Bir gün Hızır ve Ellez’in babası, hanımına, Hızır ve Ellez’i gurbete göndereceğini, yol azığı için balık kızartması hazırlamasını ister. Çocuklarını çağırıp: “Sizi gurbete gönderiyorum. Bu kızartılmış balıklar nerede canlanıp göle atlarsa oradan geri dönün.” der. Onlar da kızarmış balık hiç canlanır mı diye düşünürler. Fakat babalarına bir şey söyleyemezler. Hızır ile Ellez üç buçuk gün yürürler. İyice acıyırlar. Bakarlar çare yok. Önünde göl olan bir çeşmenin yanına oturup balık kızartmasını yemek isterler. Yemek için tepsiden çıkardıkları her balık ellerinden kurtulup canlanır ve göle atlar. Hızır ve Ellez’in peygamberlikleri o gün anlaşılır. Bu olaydan beri, o gün Hıdırellez kabul edilmiştir. Anırlar ki babalarının söylediğinde bir keramet var. Hemen geri dönerler. Gidiş geliş toplam yedi gün sürer. Hızır karada, Ellez de denizde darda kalanlara yardım için görevlendirilir. O günden bu yana her yıl nisan ayının yirmi üçünde karada bir yere gelirler ve hasret giderirler.” (Demir, 2012: 15).

Türk Folklor Araştırma Araştırmaları dergisinin Mayıs 1960 sayısında Yapıldak köyünün gün be gün folklor bakımından zayıfladığını belirten Nedim Orta, bunun sebebinin de şehre yakın olması ve yakınından bir şosenin geçiyor olmasına bağlamaktadır. Çanakkale’ye çok yakın olan Yapıldak köyünde Hıdırellez’de sürücülerin gençlere koyun bağışladıkları, gençlerin bu koyunu çamlık bir tepede pişirdikleri belirtilenler arasındadır. Bu koyunun bağışlanmasıyla sürülerin hastalığa yakalanmayacağına ve çakal, kurt saldırılarına uğramayacağına inanılmaktadır (Orta, 1961: 2146).

k2. Sıçancık Bayramı

Yurdun pek çok değişik beldesinde özellikle kadınların ve genç kızların kutlamakta oldukları Şamanist kökenli bahar bayramlarından biri olduğu görülmektedir.

Sivas ve çevresinde de kutlanmakta olan bahar şenliklerindedir Sıçancık. Hıdırellez'den bir hafta sonra 13 Mayıs'ta kutlanmaktadır. Sivas/Merkez'de Sıçancık, Eğrilceden sonra yapılmakta olan bir tören olduğu görülmektedir. Bugünde evde iş yapılmamakta, kırlara gidilmektedir. Dışarıdan içeri su da dâhil olmak üzere hiçbir şey eve getirilmemektedir. O gün evdeki her şey dışarı çıkarılırken içeri hiçbir şey alınmamaktadır. Alınacak bir şey varsa bu bir gün önceden alınmaktadır. Sıçancık günü, evde temizlik yapmanın doğru olmadığına, eğer temizlik yapılırsa, evlerin sıçanların istilasına uğrayacağına inanılmaktadır. Sıçancık daha çok kadınların ve çocukların gülüp eğlendiği, kırlara gittiği bir tören olduğu görülmektedir. Erkekler o gün işlerine devam etmektedirler. Eskiden Sıçancık'ta farelerden korunmak için farelere gömlek biçilmektedir. Beyaz patiskadan yakası ve kolları oyularak biçilen küçük çamaşırlar evin bahçe duvarının bir deliğine üç İhlâs, bir Fatiha sureleri okunarak konulmakta ve şu şekilde seslenilmektedir: *“Sıçanlar size gömlek biçtim, bizim eve gelmeyin.”*Kadınlar, Sıçancık günü, eve su getirildiğinde farelerin eve su gibi akacağına inandıkları için eve su getirmemeye özen göstermektedir. Eve su getirdiyse, o sene evleri farelerin basacağına inanılmaktadır(Özen, 2010: 33-34).

Divriği'de ise Sıçancık günü ya da Mart ayında ev süpürülüp çöpü bir küpe konulmakta ve o küp de atılıp kırılmaktadır. Kıрма işlemi yapılırken de “Mart içeri, dert dışarı” denilmektedir. Böylelikle o sene sıçan olmayacağına inanılmaktadır (Özen, 2010: 26).

Merzifon'da Nisan ayının ilk Çarşamba günü *“Sıçan Günü”* olarak kutlanmaktadır. O gün evlerde iş yapılmamakta, bütün hep birlikte belirli yerlerde eğlenceler tertip etmektedir (Özen, 2010: 36).

Amasya'nın Merzifon ilçesinde Mayıs ayında kutlanmakta olan “Sıçan Günü”nde kadın, erkek bütün halk yiyip içip akşama kadar eğlenmektedir. Sıçan gününde giyilecek elbiseler bir gün önce ikindi vaktine kadar sandıktan

çıkarılmaktadır çünkü ikindiden sonra sandık açılmamaktadır. Sıçan günü Merzifon'da el tezgâhları işletilmez, işletildiği takdirde de farelerin iplikleri ve her şeyi kemirdiğine inanılmaktadır (Demirdal, 1957: 1457).

Bir gün önce su da dâhil olmak üzere evin yiyecekleri bir gün önce alınmakta, Sıçancık günü sabahında tüm ev temizlenmektedir. Sıçanların çocukları için elbiseler dikilip evdeki eşyalara zarar vermemesi için çöplerle birlikte dışarı atılmaktadır. Eğer Sıçancık günü su da dâhil olmak üzere eve bir şey girerse sıçanların da birlikte gireceğine ve bir yıl boyunca evi terk etmeyeceğine inanılmaktadır (Özen, 1990: 123-129).

k3.Müderriş Günü

Kütahya Merkez'de Hıdırellez dışında, Hıdırellez'den sonraki ilk tatil günü Müderriş Bahçesi'nde ayrıca Müderriş Günü yapılmaktadır (Durdu, 2010:200). Müderriş Günü yöredeki tellallar aracılığıyla bir, iki gün öncesinden yöre halkına şu manilerle duyurmaktadır:

*“Bu hafta müderriş günüdür
Nazilliler yellensin
Gözlemeler tellensin
Hanımlar beğler eğlensin”*

veya

*“Gözlemeler tellensin
Nazilliler yellensin
Kütahya halkı Hıdırellez günü
Müderriş 'te eğlensin”*(Durdu, 2010:200).

Müderriş gününün, sadece kadınların katıldığı bir eğlence olduğu görülmektedir. Müderriş günü gözlemeler, haşhaşlı kalın börek şeklinde yapılmakta olan göççümen hamursuzu yapılmakta ve Müderriş Bahçesi'nde anneler oğullarını evlendirmek için bu günde kız beğenmektedirler (Durdu, 2010:200).

k4. Mayıs Yedisi Bayramı

Hıdırellez Bayramı ile benzerlikleri olan Mayıs Yedisi, Karadeniz Bölgesi'nin Ordu, Trabzon ve Giresun illerinde yılın bereketli ve sağlıklı geçmesi amacıyla

kutlanmakta olan bayramlardan biridir. “*Türkiye’nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı*” adlı çalışmasında M. Öcal Oğuz’un da belirttiği üzere bu bayramın, geleneğin bölge halkı tarafından “*Mayıs Yedisi*”, “*Su Bayramı*”, “*Deniz Bayramı*” veya “*Yedi*” olarak adlandırıldığını, Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesinde yer almakta olan Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde kutlandığı görülmektedir. Rumî takvime göre 7 Mayıs’a, Miladî takvime göre ise 20 Mayıs’a denk gelmektedir. Mayıs Yedisi’ndeki “Hızır” ve “İlyas” motiflerinin de Anadolu’nun her yerinde kutlanmakta olan Hıdırellez ile ilişkili olduğu görülmektedir. 6 Mayıs’ta kutlanan bugünde Hızır ile İlyas su kıyısında buluşarak yaz ile birlikte bolluğu ve bereketi getirdiğine inanılmaktadır. Bu sebepten dolayı Mayıs Yedisi kutlamaları karayla denizin birleştiği yerde yapılmaktadır. Bölgedeki birçok kentin belediyesi ve valiliği bu kutlamayı resmî takvimlerine almış bulunmakla birlikte festival ve şenlik gibi adlandırmalarla da uluslararası hale getirmişlerdir. Bunlar arasında Uluslararası Karadeniz Giresun Aksu Festivali en çok bilinenler arasındadır (Oğuz,2006:8). Yöre halkı kendi köy ve kasabalarında, kentlerinde bizzat kendileri toplanmakta ve kutlamaktadırlar. Kutlamalar ise kutlamanın özelliğine uygun olarak su ve karanın yan yana olduğu yerlerdir. Irmağın denize döküldüğü yer, bir göl kıyısı, ırmak kenarı kutlamalar için tercih edilen yerlerden olduğu görülmektedir.

Geleneksel yapısıyla Mayıs Yedisi, zaman içinde çeşitli sebeplerle yöreden ayrılanlarla, ülkemizin iç kesimlerinde yaşayanların sahildekilerle bir araya gelmesini, uygulamalarıyla farklı bir tat almalarını sağlamaktadır.

k.4.1. Mayıs Yedisi Bayramının Ritüelleri ve Kutlama Şekli

Mayıs yedisi ritüellerine bakıldığında su kıyısının ve denizin, bayramdaki yeri bakımından önemli olduğu görülmektedir. Giresun il merkezindeki kutlamaların Aksu ırmağının denize döküldüğü yerde yapılmakta olduğu ve Giresun adasının etrafının teknelerle dolaşıldığı, ada olmayan diğer yerlerde ise denize girmenin veya teknelerle denize açılmanın önemli olduğu görülmektedir. Oğuz, bunun asıl sebebinin ise bazı efsanelerden yola çıkılarak açıklanabileceğini şu efsane ile belirtmiştir:

“Samsun’un Amazon köyünde, diğer bir rivayete göre ise Giresun’un karşısında yer alan küçük bir ada olan Giresun Adası’nda yaşayan Amazonlar, bu bölgenin erkeklerini kaçırp cinsel ilişkiye giriyorlar ve gebe kaldıktan sonra bu erkekleri ve doğurdukları erkek çocukları öldürüyorlar. Mayıs Yedisinde yapılan uygulamalar, yöre kadınlarının erkeklerini amazonlardan korumaya yönelik olarak yaptıkları törenlerin kalıntılarıdır.” (Oğuz, 2006:10).

Mayıs Yedisi törenlerinde herkes tarafından yapılması gerekenleri şu şekildedir:

Sacayaktan Geçme:

Çocuğu olmayan kadınların üç kez sacayaktan geçmesiyle çocuklarının olacağına inanılmaktadır. Sacayaktan geçenlerin kimseye söylemeden tuttıkları dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır. Sacayağı, ocağın simgesidir ve ateş kültü ile ilgilidir. Ateşin yandığı yerin de ocak olması dolayısıyla ocak kültü, soyun devamı, çoğalma ve bereket sembolü olarak değerlendirilmektedir (Oğuz, 2006:8).

Denize Taş Atma:

“Derdim belam denize” denilmek suretiyle yedi çift bir tek taş atılmaktadır. Oğuz bunu, Amazon kadınlarını taşlama ritüelinin kalıntısı şeklinde yorumlarken, bazı araştırmacıların ise bu uygulamanın Türk Şamanizmindeki taşlarla ilgili inançlara bağlı olduğunu savunduklarını belirtmektedir (Oğuz, 2006:8).

Adayı Dolanma:

Adayı dolanma uygulaması Giresun’da görülmektedir ve en görkemli kutlama da burada yapılmaktadır. Giresun adasının kuzey doğusunda yer alan Hazma taşı denilen uçurum yedi defa dolanırsa dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır (Oğuz, 2006:10).

Tüm bu ritüellerle birlikte şu uygulamaların da yapılması gerektiğine inanılmaktadır:

Mayıs Yedisinde kırk çeşit bitkiden çay yapıp içilirse bütün hastalıklara şifa olacağına, kırlarda koşanın, eğlenenin, gülenin yıl boyunca mutlu olacağına inanılmaktadır. Sağ ayakla denize giren ve yedi dalga aşan kişi yıl boyunca hastalıklardan korunmuş olmakla birlikte evinden bolluk, bereket eksik olmayacağına inanılmaktadır. Göl ve deniz kenarında kesilen kurban kabul olacağına, dere ile denizin birleştiği yerden seher vakti su almanın ve bu suyla

yıkanmanın sevap olacağına, dualar okunarak bu suyla hastalar yıkandığı takdirde iyileşeceği inanılmaktadır. Denize yakın olmayan yerlerde yedi çeşmeden veya kaynaktan alınan suyun da etkili olduğuna inanılmaktadır. Yedi Mayıs, Hızır ile İlyas'ın bir deniz kıyısında buluştukları gündür. Piknikte yemek için turşu kavurması, mısır ekmeği, mihlama, pancar sarması ve kirit gibi geleneksel yemekler hazırlanmaktadır. Bayram yerlerinde ise, çeşitli halk oyunları, yağlı kazık oyunu, deve oyunu, Bakır düğme, Arap Kalaycı, İğne, Değirmenci, Sirkeci, Ordu karşılaşması, halay, horon, halat çekme, iğneden ip geçirme, uçurtma uçurma gibi yarışlar, geleneksel sporlar, geleneksel halk oyunları, geleneksel dans gösterileri oynanmaktadır (Oğuz, 2006: 10-12).

Murat Küçük adlı kaynak şahsın Mayıs Yedisini Bayramı ile ilgili anlattıkları ise şu şekildedir:

“Ordu’da Bahar Bayramı şu şekilde kutlanır. Nasıl kutlandığını anlatmadan önce size Mayıs Yedisinin nereden çıktığını, anlamının ne olduğunu kısaca anlatayım. Mayıs Yedisini yaşlılarımızın, dedelerimizin, nenelerimizin eski Ay hesabı denilen bir hesaplardı vardır. Bu hesaba göre eski ayın biri, günümüzde kullandığımız medenî takvimde her ayın on üçüne isabet etmektedir. Bu hesaba göre günümüz takviminde mayısın yirminci günü ninelerimizin hesabına göre Mayısın yedisine denk gelmektedir.

Mayısın Yedisinin kutlanışına gelirsek: Bu bayram Karadeniz ve Ordu yöresinde kış mevsiminin bitişi, baharın gelmesi, çiçeklerin açması, bolluk ve bereketin başlamasını simgeler. Kutlanış şekli ise o gün yani Mayıs Yedisini günü yörede bulunan hiçbir insan çalışmaz. Ordu’nun Perşembe ilçesinin Aktaş mevki denilen yerde iki tane denize çok yakın küçük adacık bulunmaktadır. Buraya Aktaş Mevkii denilmesinin sebebi de bu iki adacığın beyaz görünümlü, saflığı ve temizliği ifade eden bir şekilde durmasıdır. O gün bu adacıkların bulunduğu yere gelen ilçenin yerli halkı ve civar köylerden gelen diğer vatandaşlar burada konaklayarak piknik yaparlar, eğlenirler. Kiraladıkları kayıklarla uğurlu saydıkları bu iki adacık etrafında yedi defa dönerler. Bu dönmelerinin anlamı ise sözlerimin başında da söylediğim gibi o yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi, sağlıklı ve mutlu bir yaşam geçirmek, bol kazançlı bir fındık mevsimi yaşamak için dönerler.

Aktaş mevkiinin dışında ilçenin diğer yerlerinde de panayırılar kurulur, alışveriş yerleri açılır. Burada çocuklara çeşitli hediyeler alınır. Çocuklar sevindirilir. Ayrıca yaşlı ve hasta olan insanlar ziyaret edilir. Onların da gönülleri alınır. Mayıs Yedisinin resmî olarak da kutlamaları iki, üç gün devam eder. İl ve ilçede bulunan yerel basın ve diğer kültür merkezleri günün önemiyle ilgili sempozyum ve paneller düzenler. Resim ve şiir yarışmaları düzenler. Bu yarışmalarda dereceye giren kişilere çeşitli ödüller verilir. Ayrıca il spor müdürlüğü kros müsabakaları, güreş yarışmaları düzenler. Dereceye girenlere ödüller verilir.

Bahar Bayramı bu şekilde iki veya üç gün resmî ve gayri resmî olarak neşeli bir şekilde kutlanır.” (Küçük, 1997).

Mayıs ayına Çiçek ayı da denilmektedir. Çepni Bayramı da denilen Mayıs Yedisi bu ay içinde yer almaktadır. Halk takvimine göre 7 Mayıs, Miladi tarihle her yıl 20 Mayıs gününde kutlanmaktadır. Trabzon’da Çepni Türklerinin ağırlıklı olarak bulunduğu Çarşıbaşı, Vakfıkebir, Beşikdüzü ve Şalpazarı yörelerinde bir bayram gibi kutlanmakta ve şenlikler düzenlenmektedir. Mayıs yedisi Ordu’da ve Giresun’da bilinmekte olup kutlamalar ve bu kutlamalardaki uygulamalar benzerlik göstermektedir (Demir, 2012:15-16).

İnanışa göre her yıl Hızır Peygamber karadan, İlyas Peygamber ise denizden gelerek deniz sularının sahile vurduğu yerde buluşup kucaklaşmakta ve hasret gidermektedirler. Ağasar Irmağı’nın denize döküldüğü, Beşikdüzü’nde şenlikler yapılmaktadır. Yörede, herkes özellikle hasta olanlar, kısmet arayan genç kızlar, çocuk olmayankadınlar, yürüyemeyen çocuklar bayramlık elbisesini giymekte ve deniz kenarına inmektedirler. Suyun insanda bulunan uğursuzlukları alıp götürceğine, ağrı ve sızılarının bu yedi dalgayla gideceğine inanıldığı için yedi dalgaya ayak sokulmakta, su ısınmışsa yedi dalganın altından geçilmektedir. Eğer su ısınmamışsa yedi dalganın üzerinden atlanmaktadır. Besmele ile avuca su alınıp, kollar ve yüz yıkanmaktadır. Özellikle hasta çocukların iyileşmesi için deniz kenarına getirilmesi yaygın olan durumlardan biri olduğu görülmektedir. Tekne ve kayıklarla denizde tur atılmakta yedi derenin denize döküldüğü ağızlardan ve Deliklitaş isimli kayanın altından geçilmektedir. Hastalıkların ve yılın bütün sıkıntılarının denizde kaldığına inanıldığı için hastalar, ağrıyan yerlerini deniz suyu ile özellikle yıkamaktadır. Uğursuzluğu uzaklaştırması ve bereket getirmesi için

deniz suyu getirilmekte ve bu su evlere, tarlalara serpilmiştir (Demir, 2012:15-16).

3. YAĞMURLA İLGİLİ TÖRENLERİNİN YAPI VE UYGULAMALAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Türk halk gelenekleri içerisinde yağmur duası ile ilgili törenler önemli görülen ve en ilgi çekici uygulamalardan biridir. İlk bakışta İslamiyet ile ilgili olduğunu düşündüren yağmur duası, dua esnasındaki farklı uygulamaların ve ihtiva ettiği anlamların farklı devir ve inançlara ait olduğunu göstermektedir. Bu da bize geleneklerin içinde bunlara kaynaklık eden dinî veya din dışı unsurların olabileceğini göstermektedir. Bu durumda da pek çok geleneğin eski inanç ve en son sahip olunan inanç unsurlarının birleştirildiği, geleneksel uygulamalar içinde bu unsurların benzer işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Yağmur duası da bu sözünü etmiş olduğumuz durumun en belirgin örneğini teşkil etmektedir. Bu konu ile ilgili derinlemesine yapılan araştırmalarda içerik, yapı ve uygulama şeklinin, uygulayıcılarının ve uygulama amaçlarının dinî ve din dışı unsurları birleştirici bir yapıdadır. İslamiyet'in kabulünden öncesinde de, sonrasında da Türkler tabiatta gördüğü ve afet olarak kabul ettiği başta kuraklık olmak üzere, sel, rüzgâr vb. durumlar karşısında çeşitli ritüellere ve uygulamalara başvurmuştur. Dünyanın neresinde olursa olsun, ülkemiz de dâhil olmak üzere suya ve özellikle yağmura ihtiyaç duyulduğunda gerekli yağışı sağlamak amacıyla çeşitli yollara başvurulmaktadır (Acıpayamlı, 1963: 1-39). Yağmur duası, ekim-dikim zamanının ve yağmur mevsiminin kurak geçmesi gibi durumlarda, tarımı ve tarımla uğraşanları, gelirini bu yolla sağlayan toplumların yağmur yağması için yaptıkları söz ve hareketlerin bütünü olan geleneksel bir uygulamadır. Ülkemizde yağmur duası, havanın kurak geçtiği zaman yağışın olması için gerekli şartlardan sayılmış, bu da folklor alanında incelenmesi gerekli olan konulardan biri hâline gelmiştir.

Suya hayatın her döneminde daima ihtiyaç duyulmuştur. Geçimini toprağa bağlı olarak devam ettiren insanlar için su çok önemlidir. Hayvanların beslenmesinde de, ekilen topraktan mahsul alınabilmesi için de suya ihtiyaç duyulmaktadır. Türklerin inanç sistemlerinde hayatın, bolluğun, bereketin simgesi olarak kabul

edilen su ve yağmur tarihin her devrinde birtakım ritüellere ve geleneksel bağlamda birtakım uygulamalara konu olmuştur. Özellikle kuraklığın olumsuz etkisinden kurtulmak ve ihtiyaç duyduğu suya kavuşmak için İslamiyet'ten önce çeşitli büyülere başvururken İslamiyet'in kabulünden sonra yerini duaya bırakan bir törene dönüşmüştür.

Kur'an-ı Kerim'de yağmurla ilgili çok sayıda ayet vardır. Bazı ayetlerde, yağmurun rızık sağlamak için gökten indirildiği belirtilmiştir. Yağmur, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

“O, öyle bir lütufkârdır ki, sizin için yeri bir döşek, göğü bir bina yaptı ve sizin için gökten bir su indirdi de onunla çeşitli mahsüllerden size bir rızık çıkardı. Siz de artık bile bile tutup da Allah'a ortaklar koşmayın.” (Bakara 22).

“Gökten su indiren de O'dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık, ondan bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler çıkarırız, hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve narı da çıkardık. Bunlardan kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Bakın her birinin meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaşmasına. Şüphesiz şu size gönderilende inananlar için birçok ibretler vardır.” (En'âm 99)

“O yoğun bulutlardan şarıl şarıl bir su indirdik.” (Nebe' 14).

“Onunla taneler ve otlar çıkaralım diye.” (Nebe' 15).

“Ve sarmaş dolaş bağlar bahçeler.” (Nebe' 16)

“Görmedin mi Allah, Yukarıdan bir su indirdi de onunla renkleri başka başka birçok meyveler çıkardık. Dağlardan da yollar var, beyazlı, kırmızılı, renkleri çeşitli, bir de kuzgunî siyahlar.” (Fâtır 27).

“Size âyetlerini gösteren, sizin için gökten bir rızık indiren O'dur. Fakat, ancak gönül veren anlar.” (Mü'min 13).

“Biz, o suyu bir döküş (bol bol) dökmekteyiz.” (Abese 25).

“Size âyetlerini gösteren, sizin için gökten bir rızık indiren O'dur. Fakat, ancak gönül veren anlar.” (Mü'min 13).

“O, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak yollayan Allah'tır. Nihayet onlar, yağmur yüklü ağır ağır bulutları hafif bir şey gibi kaldırıp yüklendiklerinde, bakarsın Biz onları ölü bir memlekete gönderip oraya su indirmiş ve orada her

türlüsünden ürün çıkarmışsızdır. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Gerek ki düşünüp ibret alınız.” (A’raf 57).

“Allah gökten bir su indirdi de onunla yeri ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki, bunda dinleyecek bir topluluk için bir ibret vardır.” (Nahl 65).

“Ya hiç görmediler mi, Biz kır bir yere suyu salıveriyoruz da onunla bir ekin çıkarıyoruz; ondan hayvanları da yiyor, kendileri de. Hâlâ gözlerini açmayacaklar mı?” (Secde 27). (Çögenli, 1994).

Yağmur aynı zamanda bereket getirmektedir ve bereketin sağlanması için de Allah’ın izniyle yağmura ihtiyaç vardır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlükte yağmur kelimesi ile ilgili olarak *“atmosferdeki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı”* şeklinde tanımlandığını görmekteyiz (Türkçe Sözlük, 1998: 2365).

Ötüken Türkçe Sözlük’te ise yağmur kelimesi, *“Gökten akan su; havaküredeki su buharının yoğuşarak damlacıklar hâlinde yere düşmesiyle oluşan yağış [DLT] [EUTS][Gabain] [KB][Bahşayış] [Mühennâ] çok ve sık düşen şey; art arda ve çok miktarda gelen şeyler.”* olarak tanımlamaktadır (Çağbayır, 2007: 5158). Yağmur kelimesinin “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü”ndeki karşılıkları şu şekildedir:

Azerbaycan Türkçesi: yağış, yağmur

Başkurt Türkçesi: yamğır

Kazak Türkçesi: jañbır

Kırgız Türkçesi: camğır

Özbek Türkçesi: yámğır

Tatar Türkçesi: yañğır

Türkmen Türkçesi: yağın

Uygur Türkçesi: yağmur, yeğın (Ercilasun, vd., 1991: 956-957).

Yağmur çeşitleri sınıflandırılırken ve adlandırılırken yağıştaki süreklilik, yağışın hızı ve yağmurun miktarı gibi durumların esas alındığı görülmektedir.

Hayati Develi’nin “Türkçe’de Yağmur Adları Üzerine” adlı çalışmasında R. İzbirak’ın yağmurun sınıflandırılması ile ilgili söylediklerinde yola çıkarak bu konu ile ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

“ R. İzbirak bu sınıflandırmayı nispeten Türkçe adlandırmalarla eşleştirmiştir. Yağmurun çok çeşitli şekli vardır: Kimi yerde yağmur çiseleme şeklinde, sine sine yağar. Bunlara çisenti denir. Böyle yağmurlar toprağa iyice işler. Kimi yerde yağmurlar birdenbire yağar, bardaktan boşanırcasına yere düşer. Bunlara sağanak, selli yağmur, boran gibi adlar verilir. Bu yağmurlar toprağa iyice işleyemeden akıp giderler.” (Develi, 2017: 85). Ayrıca, “Coğrafyanın dilin ses ve dizim gibi yapısal alanları yanında bilhassa söz varlığı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. İçinde yaşadığı çevreyi adlandıran insan toplulukları böylece çevrenin imkânlarıyla belirlenmiş bir dile kavuşur. Bu bağlamda insan topluluklarının kendi coğrafi ortamlarındaki yağış biçimlerini zaman, şiddet, hız vs. nitelikleri bakımından tanıyıp isimlendirmiş olduğu açıktır.” diyerek adlandırmanın hangi ölçülere göre yapıldığını belirtmektedir (Develi, 2017: 85).

Yağmurun niteliği bakımından yağmurlara Anadolu’nun değişik yerlerinde farklı isimler verildiği ve bu isimleri karışık olmayan yağmurlar, karla karışık yağmurlar, doluyla karışık yağmurlar, rüzgârla karışık yağmurlar, yağışın şiddeti, damla iriliği, şiddetli yağmurlar vb. gibi özellikleri göz önünde bulundurarak verildiği görülmektedir.

“Anadolu ağızlarında ve edebî dilde yağış kelimesi de “yağmur” anlamında kullanılmaktadır. Yağartı / Yağantı (Nizip-Gaziantep), fışka (Ermenek- Konya), hülü (Vakfikebir-Trabzon), kırkikindi, çakal düğünü, karaçilen, şidirgi, sulusepken, karımsı, serpen (Gürün-Sivas) sepen, sepgeyen (Daday-Kastamonu), alaçarpak (Van, Ahlat-Bitlis), alaçarpah (Erciş-Van), alaçaprak (Sason-Siirt, Diyarbakır), beşor (Malatya), çelege “Gene çelege yağıyor.” (Bitlis), düğ (Sivas), Ergün (Amasya), huşur (Şavşat-Artvin), kargın (Elazığ, Gözene-Malatya), pürsün (Yukarıseyitönü-Eskişehir), siğircik (Taşköprü-Kastamonu), şılgin (Kandıra-Kocaeli, Kadamut-Samsun, Malatya), şifen (Bünyan-Kayseri), şilopa (Erzurum, Erciş-Van), şiloppa (Erzurum), çelpeşik (Elazığ), çımık (Ünye-Ordu), burşak (Karaçay-Eskişehir), zerezemik (Pazar-Kızılcahamam-Ankara), ahmak ıslatan, ahmağıslatan, ahmak yaşartan, ahmak hölüden, aptal ıslatan, çilemek (pek çok yerde), çiselemek (Ankara, Bor-Niğde, Mut-İçel) Çizelemek (Sürmene-Trabzon) çiselemek (Trabzon), tistemek (Balıkesir, Karaman), disemek (Emet-Kütahya), çiğse, çise, çize, çisen, çiskin, çisenti, çiğsinti, çileme, çilenti, çilek, tise, dise, tiseme, tisen, tisenti, cisen

cisen, çısan çısan (Şarkışla-Sivas), cisil cisil (Manisa), çiyen çiyen (Üskülyeni-Antalya), tisen tisen (Düzce, Antalya), gırcı gırcı (Silifke-İçel)...” (Develi, 2017: 85-99).

a. Gelenekte Yağmurun Yağmama Sebepleri

Halk yağmurun yağmamasını, kuraklığı çeşitli sebeplere bağlamaktadır. Bu sebepleri pek çok araştırmacı yazmış oldukları makalelerde de belirtmiştir. Orhan Acıpayamlı bu sebepleri görüldükleri yerlerle birlikte şöyle sıralamaktadır:

1. Mezarın dışında insan kemiğinin bulunması (Erzurum).
2. Mezarlıklara ekmek atılması (Balıkesir ve köyleri).
3. Elllerinde fazla zahire bulunmakta olan bazı tacir ve simsarların, o yılın kurak olmasını sağlamak amacıyla, ekmekten insan tasvircikleri yaparak mezar ve abdesthanelere atmaları (Soma).
4. Bazı tüccarların hamurdan bebek yaparak lağıma koymaları (Ankara).
5. Ayakyoluna saman, Mushaf parçası atılması (Ankara).
6. Bazı cimrikişilerin, ellerindeki buğdayları pahalı satmak amacıyla, kıtlık olmasını temin etmek üzere ekmek parçaları üzerine sihirsel yazılar yazarak bunları pisliğe atmaları (Erzurum).
7. Bir kısım tüccarın, hamurdan yaptıkları beşiği sallamaları (Ankara).
8. Aşarcıların o yılki mahsulün bereketine mani olmak amacıyla, üzerine kırkar iğne saplamış oldukları kırk sabunu, Halfetteki yahut o civardaki hayrat kuyularından birine atmaları (Sivas).
9. Kasapların ihtiyaçtan fazla hayvan kesmeleri veya ölmüş hayvan eti satmaları (Soma).
10. Tütün, afyon gibi yağmurdan zarar gören mahsulün rençberleri, yağmurun yağmasını önlemek üzere büyücülere okutturmuş oldukları ekmek kırıntılarını camide mihraba serilmiş olan imam seccadesinin altına koymaları (Soma).
11. Halk inancına göre yağmur tanelerini yeryüzüne atmakla görevli olan meleklerin uyuya kalmaları (Mersin).
12. Mezarlığa ekmek atılması (Balıkesir ve köyleri), küçüklerin büyüklerine saygı göstermemeleri, fuhuşun, cinayetlerin çoğalması; doğruluğun azalması; dinsel

bağların gevşemesi; dinsel görevlerin yerine getirilmemesi; Hakk'ın emirlerinin dinlenilmemesi; kulların fena yollara sapmaları (Kastamonu, Isparta, Konya, Ankara, Balıkesir ve köyleri) (Acıpayamlı, 1963: 3).

Kastamonu'da yağmur yağmamasının sebebi olarak küçüklerin büyüklere karşı saygı göstermemesi, fuhuşun, hırsızlığın ve cinayetlerin çoğalması, dinî vazifelerin yapılmaması gösterilmektedir (Candan, 1961:2342).

Tokat'ta meydana gelen kuraklık neticesinde halkın, *"İlân yerde ayakyoluna bir somun atmışlar, onun için yağmur yağmıyor."* yahut *"Filân hoca kitaba bakmış, bu yıl yağmur yağmayacakmış."* gibi sözleri gerekçe gösterdiklerini, halk arasında dolaşan işte bu gibi sözlerin de yağmur duasına çıkmak için iyi sebep oluşturmaktadır (Cinlioğlu, 1961: 2304).

Ankara'da halk, yağmur yağmamasının sebebini, insanların Allah'a karşı işlemiş oldukları kusurlara ve günahlara bağlamaktadırlar (Turgay, 1961: 2415).

Konya'da "Allah her şeyi bol verdi amma fitnelikte çok." ifadesi yağmurun yağmama sebebi olarak gösterilmektedir (Karadöl, 1993)

Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde ise namazın düzenli ve düzgün kılınmamasından dolayı ya yağmurun vakitsiz yağdığı ya da bu sebepten hiç yağmadığı ifade edilmektedir (Kızıloğlu, 1996).

Yağmurun yağmama sebeplerine bakıldığında insanoğlunun insan olma vasıflarına uygun olmayan, inançlarına ve manevi değerlerine yönelik her türlü kötü, fena kabul edilen işlerin, hareketlerin yapılması olarak gösterilmekte, bu sebepten de Allah'ın rahmeti olarak kabul edilen yağmur yağmamaktadır.

b. Yağmur Duasına Çıkma Zamanı

Yağmur duasına nisan ayında, mayıs aylarında veya ilkbahar sonu ile yazın, Hıdırellez günü ile Hıdırellez'i takip eden ilk cuma günü veya uygun görülen bir çarşamba günü, perşembe günü, cuma günü kuşluk vakti, sabah namazından önce veya sonra, sabahın erken saatlerinde veya akşam vakti, çıkılmaktadır. Çocuklar ise yapacakları yağmur duası gününü kendileri tespit etmektedir (Acıpayamlı, 1963: 4).

c. Yağmur Yağdırma Ritüelleri, İnançları ve Uygulamaları

Tarihin en eski zamanlarından bu yana insanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Yaşamları toprağa bağlı olan insanlar için yağmur çok önemlidir. İnsanların hayatla mücadele edebilmesi, toprağın verimli olması ve hayvanların beslenebilmesi için de suya ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanların, kuraklık olduğu zamanlarda, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu durumla başa çıkabilmek ve yağmur yağmasını sağlamak için çok çaba sarfettikleri görülmektedir. İlkel toplumlardaki uygulamaların, günümüzdeki yaşam şartlarına göre değiştiği, böyle durumlarda da ritüellerin devreye girdiği görülmektedir. Ritüeller de insanın varlığını gösterdiği her alanda önemli bir rol oynamaktadır.

Temelini inanç oluşturan, özellikle tarımın geliştiği ve hayatının pek çok alanında suya ihtiyaç duyan toplumlarda çeşitli gereksinimlerden doğan, kurak geçen gün ve mevsimlerde yöreden yöreye değişen farklı uygulamalarıyla yapılan yağmur duası geleneklerimizin içinde köklü bir yere sahip olmuştur. Yağmur duasının köklü ve bir o kadar da eski geçmişi vardır. Gerek İslâmiyet'in kabulünden önce ve gerekse İslâmiyet'in kabulünden sonra farklı şekillerde karşımıza çıkan yağmur duası ve ritüelleri her iki döneminde izlerini taşıyor mahiyettedir.

“Yağmur duası birleşik ismindeki yağmur kelimesi hepimizce bellidir. Dua kelimesi ise ancak dinsel işlemlerde kullanılmaktadır. Niyaz anlamına gelir. Bu duruma göre, yağmur duası denilince akla, yağmur yağdırmak amacıyla yapılan niyaz ve bununla ilgili hareketler gelmektedir. O halde, kendilerine verilen ismin anlattığına göre, dinsel bir karakterde olan Türkiye yağmur törenlerinin, Müslümanlık devrinin yaratmış olduğu bir folklor mahsulü olması icap etmektedir.” şeklinde kelimenin anlamını yorumlayan ve bu konuda derinlemesine çalışma yapan Acıpayamlı, aynı zamanda yağmur duası törenlerinde dinî yönü olmayan pek çok özelliğin olduğuna ve *“yağmur duaları bakımından, Türkiye'yi, Ana yurda bağlayan sayısız delile sahibiz.”* demek suretiyle konunun ne kadar geniş bir coğrafyayı ilgilendirdiğine de dikkat çekmektedir (Acıpayamlı, 1963: 1).

Acıpayamlı, memleketimizde yapılan yağmur dualarını iki kısımda ele almaktadır:

1) Halk tarafından yapılan yağmur duaları

II) Yalnız çocuklar tarafından yapılan yağmur duaları

Halk tarafından yapılan yağmur dualarını altı bölümde incelenmektedir:

- a) Dua ile ilgili olan yağmur duaları,
- b) Taş ile ilgili olan yağmur duaları,
- c) Hayvan ile ilgili olan yağmur duaları,
- d) İnsan ile ilgili olan yağmur duaları,
- e) Bitki ile ilgili olan yağmur duaları,
- f) Aygıt ile ilgili olan yağmur duaları

Çocuklar tarafından yapılmakta olan yağmur dualarını ise:

- a) Yapma bebeklerle ilgili olan yağmur duaları,
- b) Çocuklarla ilgili olan yağmur duaları,
- c) Hayvanlarla ilgili olan yağmur duaları

olmak üzere üç bölümde değerlendirmektedir (Acıpayamlı, 1963: 10-11).

1. Taşlar / Yada Taşı

Bu konu ile ilgili İnan, *Eski Türk Dini Tarihi* adlı eserinde eski Türklerin âyinlerinden birinin “*cadı tabı*” ile yağmur yağdırma ya da havayı istenilen biçime getirmek için yapılan âyin olduğunu ifade etmiş ve XVIII. yüzyıldan beri Şamanist Türklerle ilgili yapılan çalışmalarda “*cadı taşı*” geleneğinin hâlâ yaşadığını belirtmiştir.

Pek çok araştırmacının belirttiği gibi kuraklığı Tanrı’nın cezası olarak gören insanoğlu bu cezadan kurtulmak için başta “*yada taşı*” olmak üzere “*çömçe gelin*”, “*kodu*”, “*dodu*”, “*göde*”, “*ters giyme*”, “*kurban*”, “*namaz kılma*” gibi araçlarla dileklerde bulunurlarken, İslamiyet’ten sonra dinî bir boyut ve kimlik kazanmak suretiyle varlığını sürdürmüştür.

Ögel, bu konu ile ilgili olarak eserinde şunları ifade etmiştir:

“Yağmur yağdığı zaman, ondan ıslanmadan kurtulmuş kimse yoktur. Bu sebeple, yağmur en iyi atıcı olarak görülmüş ve zaman zaman şiirlerde de: “Yağmurun atışı şaşmaz, bilgin kişi de yanılmaz”, denmiştir. Yağmur bütün tabiatı yeşerten yani eski Türklere göre yaşartgan, en önemli bir tabiat vergisi idi. Bu

sebeple onun gelişi İslamiyetteki gibi, kutsal sayılır ve adı da baharla ilgili her şiiirde geçerdi...

Aşağıda en önemli kaynaklardan toplayarak vereceğimiz bilgiler bize gösteriyor ki, “Yada taşını Türkler, bir nevi canlı bir varlık gibi kabul ediyorlardı.” Onlara göre Yada taşının kendine göre bir ısı ve bir sesi vardı. Kendine göre şekilleniyor, canlanıyor ve ölüyordu.

1. Yada taşının özelliği yağmur, kar ve bazen da don getirmesidir. Bu taşlar daha çok geyiklerin başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda ve öküzlerin karınlarında bulunarak elde edilir. Bu taşların rengi koyu ve yumruk büyüklüğündedir. Üzerlerinde de, damar damar çizgiler bulunur. Ele alınınca, yaygın olarak bir soğukluk hissedilir. Sallayınca da, kulağa taşın içinden bazı sesler gelir. Üç sene kullanıldıktan sonra, yavaş yavaş zayıflamağa ve gücü geçmeğe başlar. Bu taşların en iyileri, kendi kendine kuş veya hayvan şeklini almış olanlarıdır. Bu taşların kullanılmadıkları zaman, su içine konup muhafaza edilmeleri yaygın bir adettir.

2. Altay dağlarının, buzullu bölgelerinde bulunan bir taştır. Altaylar yada taşlarını, kuru ve sıcak yerlerde saklarlar. Kullanacakları zaman, taşı buradan alırlar ve işi bittikten sonra, yine yerine korlar. Yazın çok sıcaklarda, bunalan atlarını serinletmek için, taşı atların yelelerine asarlar. Kullanmadan önce soğuk suyun içine korlar ve su içinde birkaç gün bırakırlar. Ölen taşları canlandırmak için, hayvan ciğerlerine sararlar.” (Ögel, 2014: 358).

Caferoğlu da bu konu ile ilgili, birçok Anadolu mezarlıklarındaki şeyh kabir ve türbelerine, inanmalarından dolayı asılan at kılları ve paçavraların, bu tesirin birer delili olarak telakki edildiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Veled Çelebi’ye istinaden dua ederken Nakşibendîlerin, önlerine yedi küçük çakıl taş koymak suretiyle selâvat getirdikten sonra, mevcut kuraklığı gidermek için bu taşları nehre atıyor olmaları Şamanizm tesirinin bu tarikata yerleşmiş olduğunu ve üzerinde etkili olduğunu göstermekte, demektedir. Ayrıca, Anadolu’da yağmur duası ile ilgili gelenekler arasında kırk bir taşa dua okuyarak suya atma göreneğinin de büyük bir ihtimalle bu eski Nakşibendîlerden kalmış olabileceğini ifade etmektedir (Caferoğlu, 1956: 66).

Başta Divanü Lûgat-it Türk olmak üzere pek çok kaynakta “yada”, “cada”, “yat”, “cay”, “sata” gibi adlarla bilinen taşlar ve özelliklerine bu konuda da rastlamaktayız.

Abdülkadir İnan, eski Türk inanışlarından pek çok iz taşıyan bu konu ile ilgili Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre, yada, cada veya yat denilen armağan edilmiş sihirli taşla istenildiği zaman yağmur, kar, dolu yağdırılmakta, fırtına çıkarılmaktadır. Bu taş, her devirde Türk kamlarının ellerinde bulunmuştur. Yakutça’da sata, Altayca’da da, Kıpçak grubuna ait lehçelerde cay adı verilmektedir (İnan, 2000: 160). İnan, eserinde, bu taşla ilgili olarak ilk habere Çin kaynaklarında rastlanıldığını belirtmekte ve eklemektedir:

*“Tang sülâlesi tarihine göre Türklerin büyük ataları Hunların kuzeyinde bulunan So sülâlesinden idi. Oymağın başbuğu Ananbu idi. Bunlar yetmiş kardeş idi. Birincisi dişi kurttan türemiş olup adı İçjini-nişibu idi. Ananbu ve kardeşleri doğuştan budala oldukları için onarın bütün sülalesi imha edildi. Nişibu tabiatüstü hususiyetlere malikti: yağmur yağdırıp, fırtına çıkarabilirdi. İki karısı vardı. Diyorlar ki biri yaz ruhunun kızı, ikincisi de kış ruhunun kızı idi.”*ve devamında 449 yılı olaylarından söz edilirken bir kayıttan şöyle bahsetmektedir: *“Evvelce Kuzey Hunlarının idaresinde bulunan Yüeban ahalisinde öyle kâhinler vardır ki Cücenler’in saldırılarına karşı durduklarında çok şiddetli yağmur yağdırdılar, fırtına çıkardılar. Cücenlerin onda üçü sellerde boğuldu, soğuktan kırıldı.”*(İnan, 2000: 160).

İnan, Türklerin bu sihirli taşına farklı isimler verildiğini belirtmekte, kullanım şekillerini ise devrin önemli eserlerinden ve çeşitli rivayetlerden yola çıkarak şu şekilde anlatmaktadır:

“İslâm kaynaklarında Türklerin bu sihirli taşına ‘yağmur taşı’ ve ‘cada taşı’ denilmektedir. Bu taş hakkında en mufassal malumat, eserini X. yüzyılın başlarında yazan İslâm tarihçilerinden İbn-ül-Fakih tarafından verilmiştir. Onun verdiği malûmata göre, Ebu’l-‘Abbas İbn Muhammed İbn ‘İsa el-Mervezî, Oğuzlar, Dokuz Oğuzlar ve Karluklarla komşu bulunan Horasan sınırlarında bulunan Türkler arasında istedikleri zaman yağmur ve kar yağdıran ve fırtına çıkaran adamların bulunduğunu işitmiştir; fakat Davud İbn Mensur İbn ‘Ali el-Badgisî’yi görüp konuşuncaya kadar bu rivayetlere inanıp inanmamakta tereddüt etmiştir. Bu Davud

İbn Mensur evvelce Horasan'ı idare etmiş ve idaresi beğenilmiş Salih adamdı. Bu zat Ebu'l-'Abbas'a kendinin Dokuz Oğuz hakanının oğlu Balkık ile bu yağmur taşı hakkında konuştuğunu anlatmıştır. Onun anlattığına göre, Türk hakanlarından biriyle oğlunun arası açılmış, oğlu adamlarıyla beraber haydutluk yapmak için doğruya gitmiş ve orada bir dağda bu taşı elde etmiştir. Türkler bu taşla istedikleri zaman yağmur ve kar yağdırırlar.

Ebu'l-'Abbas'ın rivayetine göre, halife Ma'mun dahi bu yağmur taşıyla çok alâkadar olmuş, 'Abdullah bin Tahi' vasıtasıyla Nuh b. Esed'i bu taş hakkında tetkikler yapmağa memur etmiştir. Nuh b. Esed memleketin ihtiyarlarını, Müslüman Türkleri toplamış ve bunlardan cada taşı hakkında malûmat istemiştir. Bu adamlar "bu haberler doğrudur; fakat sebebini bilmiyoruz" demişlerdir.

Ebu'l-'Abbas Horasan Emiri İsmail b. Ahmed (892-907) söylemiştir: "yirmi bin kişi ile Türkler'e karşı savaşa çıktım. Karşımızda, baştan ayağa kadar silahlı altmış bin silahlı vardı. Bunlardan bir kısmı bizim tarafımıza geçti. Bunlar bize Türkler'in iri dolu yağdıracaklarını söylediler. Biz onlara "sizin kalbinizden küfür hâlâ çıkıp gitmemiştir. Böyle işleri hiçbir insan yapamaz" dedik. Onlar "biz haber veriyoruz; sizi iyzaz ediyoruz. Sizi daha iyi bilirsiniz. Onların tayin ettikleri vakit yarın sabaktır" dediler. Sabah oldu. Korkunç bulutlar bizim üzerimizi kapladı. Korkunç gürültü oluyordu. Herkes korktu. Ben iki rekât namaz kıldım. Tanrıya dua ettim. Biraz sonra korkunç bulutlar Türk ordusu üzerine çöktü. Müthiş dolu yağdı. Böylece Türkler mağlûp oldu." (İnan, 2000: 161-162).

Kaşgarlı Mahmud Divanü Lûgat-it Türk adlı eserinde, bunun bir tür kamlık olduğunu, yada taşı ile yapıldığını ve bu taşla yağmur ya da kar yağdırıldığını; rüzgar estirildiğini belirtmektedir. Yağma ülkesinde bizzat kendisinin gördüğünü, yazın çıkan bir yangının kar yağdırılmak suretiyle söndürüldüğünü belirtmektedir (Atalay, 1999: 3).

Konu ile ilgili bir başka rivayet ise:

"Oğuz hükümdarının oğlu yat taşı hakkında sorulan soru üzerine şunu anlatıyor:

Ecdadımızdan biri devrin hükümdarı olan babası ile geçinemiyor. Bu adam yanına azatlı ve kölelerinden istediklerini alarak harp ede ede, şark tarafına geliyor. Burada yanındakiler daha ileri gidemeyeceklerini söylüyorlar. Orada bir dağ

varmış. Güneş bu dağın arkasından doğarak ne varsa yakıyormuş. İkâmetgahları yer altındaki koğuklarda imiş. Vahşi hayvanlardan her biri cinsini ve özelliklerini öğrendikleri bir çakıl taşıyı ağızlarına alarak başlarını göğe kaldırıyorlarmış. Bunun üzerine hayvanla güneş arasına giren bir bulut onu gölgelendiriyormuş. Oğuz hükümdarının cedit ve arkadaşları bu taştan alarak memleketlerine getirmişler. Yağmur istedikleri zaman taşı sağa sola kıpırdatarak yağmur yağıdırıyorlarmış.”şeklindedir (Alptekin, 2011: 14).

Yakutların “sata” adını verdikleri yada taşı, Yakutların inanışına göre ayı, kurt, at, inek gibi hayvanların içinde bulunur. “En kuvvetlisi ise kurdun karnından çıkarılan taştır. “Sata taşı” ile şamanlar yağmur, yazın kar yağıdırabilirler; müthiş fırtına estirebilirler. Sata taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı, ağzı çok açık görülür. Kadın veya bir yabancının eli veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder. Canlı “sata”yı ele alıp yukarı kaldırılırsa derhal soğuk rüzgâr eser, yağmur veyahut kar yağar. Elinde bu taşı bulunan adam uzak yola çıkarsa atının yelesi veya kuyruğu altına bunu bağlarsa atı terlemez, daima esen serin rüzgâr altında rahat rahat seyahat eder. Şamanlardan birine “sata”yı kartal vermiştir.”“Kırgız-Kazaklar’ın “Er Gökçe” destanında, Altın Ordu’nun meşhur kahramanlarından Er Kosay’ın düşman ülkesine akın yaptığında çölde başına gelenler şöyle anlatılmaktadır: Yanındaki adamlar susadı. Er Kosay’a susuzluktan şikâyet ediyorlar. Er Kosay, uzun kulaklı sarı atının ciğerlerinin altından cay taşı (yad taşı) çekip çıkardı. Salladı, salladı yere koydu. Havadan yağmur yağdı. Yağmur suyunu içtiler.”(İnan, 2000: 162-164).

Karauğuz, AN.TAH.ŞUM(SAR) bayramı kutlamaları sırasında yağmur bayramının icra edildiği merkezler arasında Zippalanta ve Ankuwa kentlerinin olduğunu belirtmekte ve konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

“AN.TAH.ŞUM(SAR) bayramı kutlamaları sırasında yağmur bayramının icra edildiği merkezler arasında Zippalanta ve Ankuwa kentlerinin olduğu da bilinmektedir. Hatta Zippalanta kentinde KLLAM bayramının bir bölümü de kutlanıyordu tıpkı Arinna kentinde olduğu gibi. Hititlerce yağmurun, Fırtına Tanrısının bir armağanı olarak algılandığı ve yukarıda ifade ettiğimiz gibi Zippalanta kenti de Fırtına Tanrısı’nın tapınım bulduğu tapınaklardan biriydi. Eski Hitit döneminden beri önemini koruyan Ankuwa kentinin Sorgun sınırları içindeki

Çadırhöyük ile de birleştirilmeye çalışanlara karşın bu modern yerleşmenin Zippalanta kenti olabileceği düşünülmekle birlikte bu kent için bir başka eşitleme de Kuşaklı/Uşaklı höyüğün olabileceği yönündedir. Çünkü bu yerleşmenin yaklaşık 4 km. kuzeybatısında Aşağı Karakaya köyü camisinin avlusunda Hitit dönemi granit bir taş bulunmaktadır. Granit taşın bir benzeri “yeşil taş” olarak adlandırılan ve Boğazköy’de 1 nolu tapınağın depo odalarının biri ile daha küçük olanı da Yukarı Şehir’deki 5 nolu tapınağın yakınlarında bulunmuştu. Bu taşın Hitit dünyasında ne anlama geldiği henüz bir sonuca bağlanmış değil. Bu taşın günümüz yağmur duası seanslarında –genellikle yeşil ama siyah/beyaz da olup üzerinde kırmızı noktaların bulunduğu etraftan toplanıp dua okunarak suya bırakılmak- şeklinde kullanılan ve kökü, eski Türk inançları bağlamında Şamanizm’e kadar uzanan yada/cada taşı ile ilişkili olmalı. Ama Hitit çivi yazılı metinlerinde “yağmur” ifadesi için hekelimesine rastlanırken “yağmur taşı” sözcüğü hâlâ bilinmemektedir.” (Kabauguz, 2016: 27).

Jean-Paul Roux, yada taşı ile ilgili farklı muhtelif görüşlerin, araştırmaların var olduğundan söz etmekte, taş ile ilgili, ‘günümüzde hayvanların, ineklerin, atların, domuzların midesinde bulunan bir salgı şeklinde algılandığı’ görüşüne yer vermekte, ‘aynı renkte olmayan, değişik türlerin bulunması’ ihtimalinden söz etmektedir. Bu salgının ceviz kalınlığında kemikli bir madde olduğu görüşlerine yer veren Roux, ‘kül renginde, beyaz ve kırmızı renkli benekleri bulunan, yumurta gibi kalın bir taş veya kalınlığı ve rengi itibarıyla değişken, bunların sarı, kırmızı, mavi, yeşil, esmer renkli olanları mevcuttur’, şeklinde tanımlamaktadır. Sonucunda ise eserinde ‘bir sülün yumurtası boyunda, beyaz renkli ve yuvarlak’ olarak tarifi yapılmakta ayrıca çoğu zaman ise bir ‘meteorit’ olarak da kabul edildiğini ifade eden araştırmacı ‘belki de hakikatten meteorittir’ diyerek kendi görüşünün de bu yönde olduğunu ima etmekte, ‘gökten düşen taşın, ilk başta panzehir taşından (bezoar) farklı bir değere sahip bulunduğu ve sonradan yada taşı ile bir tutulduğuna inanmak eğilimindeyim’ şeklinde konuya farklı bir yorum katmaktadır (Roux, 1994: 79).

Yada taşının Karluklar ve Peçenekler arasında bir kayada bulunduğu rivayet edildiğini belirten Kılıç, bu taşın vasıtası ile yağmur, kar yağdırma işleminin ise, yada taşı alınarak suya girilip aynı zamanda el ve kolların sallanmaya başlanması, bu harekete devam edilmesiyle yapıldığını ifade etmektedir

(Aynakulova, 2007: 132; Kılıç 2014: 183). Kılıç, aynı zamanda çalışmasında yada taşının havayı değiştirme kabiliyetinin yanı sıra insanlara zarar veren bir güç olabileceğini de ifade etmiş, taş kaybolduğu zaman onu ilk görenin başına bir felaket geleceğinin, hasta olup ölebileceğinin anlatıldığına yer vermektedir. Bu yüzden yada taşının sahibi onu dikkatlice saklar ve kendisi de ölmeyen önce bir yere gömer. Kırgızlarda da yağmur yağdırma gücüne sahip olduğuna inanılan kişiler vardır ve bunlara “cayçı” denilmektedir. Cayçılar bu işlemi “cay taşı” denilen taşla yapmaktadırlar. Et ve yağı çokça yiyen cayçılar ellerinde bulundurdıkları kara taşları suya atıp, efsunlu sözler söylemeye başlarlar. Kızıl benekli olan cay taşı suya atıldıktan sonra havada bulut olmamasına rağmen yağmur yağmaya başlar. Atın yeyesine gün değdirip sağrısına yağmur yağdıran cayçıların olduğu da söylenmektedir. Cayçılar şayet ölmeyen önce ellerinde bulundurdıkları taşları gömmezler ise hasta oldukları andan başlayıp mezara koyana kadar ki süre içinde sürekli yağmur yağacağı söylenmektedir. Cayçı öldüğünde veya vücuduna bıçak değdiği zaman yağmurun kesildiği, bazı cayçıların yakılarak gömüldüğü belirtilmektedir (Kılıç, 2014: 184).

Cayçıların yağmur yağdırma törenleri esnasında “ırım cırım” adını verdikleri bazı dualarda bulunmaktadır:

*“Yağ yağmur, yağ yağmur
Gün geçtikçe yağ
Çam ağacını bükerek yağ
Ardıçların yanını (dalını) kırarak yağ
Kelin başına vurarak yağ
İğdenin başını eğip yağ
Tepelerin yamacına artarak yağ
Yere sızarak yağ
Dökülüp dökülüp artarak yağ
Mutfaklar bereketlensin
Hayvanlar semiz olsun
Bereket nuru saçılsın
Halkın gönlü açılsın
Malın, canın rızkı*

Yağmur yağıp duruşu

Dileği süren halkın

Yağmur olur rızkı”(Kılıç, 2014: 184).

Kırgızlar ayrıca yeşermeye başlayan ekinlerin zarar görmemesi için, bir anlamda yağmurun yağışını engellemek amacıyla da bazı “ırım cırım”lar okurlar.

“Kara yağmur yağıp git

Kara suyu geçip git

Başak çıkarttı arpamız

Kaçıp gitme bezip git” (Kılıç, 2014: 185).

Kılıç, çalışmasında ayrıca Kırgızların kuraklık zamanında kırk çubuğu tek tek okuduğunu ve suya attıklarını, dört tarafa bakarak dua ettiklerini ve mezardan toprak alıp kırk defa semaya saçtıklarını belirtmektedir. Kible tarafına bakmadan suya girdikten sonra sihirli gücü olduğuna inandıkları ırımlardan okudukları ve Allah’a dua ettikleri belirtilenler arasındadır. Ayrıca, tüm bunlara rağmen yağmur yağmazsa bu duayı yetmiş bin defa okurlar. Bütün toplumlarda oldukça önemli görülen, bereketi ve bolluğu beraberinde getiren suyu temin etme, yağmur yağdırma günümüzde Anadolu’da suya çeşitli taşlar atma uygulaması devam etmektedir (Kılıç, 2014: 185).

Kastamonu’da duadan sonra nohut ve fasulye tanesi büyüklüğünde yetmiş bin taş toplanıp sayılmaktadır. Her birine ayrı ayrı dua okunup üflenmekte, bunlar bir çuval içine konulup çuvalın ağzı bağlanıp ve çuval çayın belli bir yerinde suya bırakılmaktadır. Yetmiş bin taş alınmakta, şekil ve renk aranmamaktadır. Beyaz ve siyah her küçük taş bu iş için elverişli sayılmaktadır (Candan,1961: 2342)

Tokat’ta yağmur duasına çıkanlar yetmiş bin taş toplamakta, toplanan taşlara dua okunup, dil ile ıslatılmaktadır. Okunan taşlar çuvala doldurulduktan sonra, hocalar halka nasihatlerde bulunmakta, herkesi tövbeye davet etmektedir. Hep birlikte Allah’a yalvarılmakta, dualar edilmektedir. Bu esnada eller yere doğru çevrilmektedir. Çay kenarında kurbanlar kesilmekte, pilavlar pişirilmekte ve hep birlikte yenilmektedir. Taş dolu çuval suya bırakılmakta ve çuvalın başına nçbetçi konulmaktadır. Bu nöbetçi yağmur fazla yağacak olursa çuvalı sudan çıkarmaktadır. Yağmur duasından dönülürken hiçbir yere uğranılmamaktadır (Cinlioğlu, 1961: 2304).

Duadan önce, dua sırasında ya da duadan sonra dört-beş bin taşa veya nohuta dua okunmakta, at kafasına dua yazılmaktadır. Taş veya nohut bir torba içinde, diğer bir ritüel olan at kafası ise doğrudan suya bırakılmakta veya bir iple kenara bir kazığa bağlanmaktadır. Yağmur yağarsa bunların mutlaka sudan çıkarılması gerekmektedir (Turgay, 1961: 2415).

Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası'nda Akdağ denilen mevkiden yetmiş bin taş toplanıp camiye getirilmekte cemaat tarafından bu taşlara ayetler okunmaktadır. Okunan bu taşlar Cuma günü namazdan sonra yukarı çeşme dedikleri çeşmenin oluşuna dökülmektedir (Aydın, 1997).

Yine Isparta'da on bin küçük taş toplanmakta kıl torbalara konulmak suretiyle Ulu Camii'ne götürülmektedir. Yedi ayrı konulan kıl çuvallardaki taşlar eşraf tarafından okunmaktadır. Daha sonra okunan taşlar Dere mahallesinden suyun fışkırarak aktığı yere taşların nem alması için konulmaktadır (Demiral, 2001).

Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde çakıl taşlarına Yasin okunmakta, dualar edilmekte ve bu taşlar bir su gözüne, kaynağa dökülmektedir (Kızıloğlu, 1996).

Dalaman'da hocalar tarafından okunan taşlar Dalaman Çayı'na atılmaktadır (Özkul, 1993).

Yağmur yağdırmak için toplanan taşları suya atmanın nedenini su iyesine saçma sunma anlayışına bağlayabiliriz. Yapılan bu uygulama yağmur yağacağına inanılmakta, toplanan küçük taşlar üzerine dua okunduktan sonra suya bırakılmaktadır. Toplanan taşların üzerine dua okunarak torbalara doldurulur. Bu taşların sabit bir sayısının olmadığını 3, 40, 70, 40.000, 70.000 gibi efsanevî ve mitolojik motif olduğunu düşündürecek mahiyette olduğunu söyleyebiliriz.

Tokat'ta olduğu gibi tören için toplanan taşların suya bırakılmadan önce dil ile ıslatıldığını gösteren farklı uygulamalar vardır. *“Samsun'un Demirci köyünde hem köylülerin hem de yakın civardaki köylerden gelenlerin katılımıyla uygulanacak olan tören için bir hafta öncesinden kırk bin adet taş toplanır. Taşlara okunan ayetten sonra her taş dil ile ıslatılmaktadır.”* (Demirci, 2015: 51).

Yağmur duasına çıkmaya hazırlanan erkekler önce duaya çıkılacak günü belirler, sonra alınan karar genellikle camide imam aracılığı ile herkese duyurulur. Dua günü yapılması zorunlu olan hazırlıklar saptanır. Örneğin: Dere boyundan yedi

bin adet taş toplanacak ve her bir taşa dua okunacaktır. Dua günü yaklaşmış olmasına rağmen okuma işi tamamlanmamışsa okunan taşlar toplanır ve diğer taşların okunması için torbada hazır bekletilir. Yedi bin taşın okunup hazırlanmasından sonra kurbanlar alınır, duadan bir gün önce köy imamı aracılığıyla herkese yağmur duasına çıkılacağı duyurulur (Balaman, 1983: 54-59).

2. Kurban

İnanç, insana özgü olgudur. Tanrıyla barışık olma isteği insanoğlunu birtakım ibadetler ve ritüeller yapmaya mecbur kılmıştır. Bir bereket dileme duası olan yağmur duasının kökenine bakıldığında arkaik ve geleneksel toplumlara, mitoslara ve insan hayatına yön veren kurallara dayanmaktadır. Yağmur törenleri için hem çocukların hem de yetişkinlerin yaptıkları uygulamalar, belirli bir inanç dairesinde şekillenmiş olup, farklı coğrafyalarda değişik biçimlerde uygulanmaktadır. Bu uygulamalardan biri de suya sunulan saçıdır. Eski Türkler tarafından hayatın çeşitli dönemlerinde Tanrı'ya kurban sunulmuştur. Türk kültür çerçevesinde sunulan kurbanlardan biri de kansız kurban olarak adlandırılan, süt, kımız, içki gibi yiyecek ve içeceklerin kutlu yere serpilmesine “saçı” denilmektedir. Saçı sunma ile gelecekte mutlu olunacağına inanılmaktadır. Altay Türklerinde de bu durum görülmekte, ilkbaharda davarların, kısrakların sağılan ilk sütleri ile bulgur karıştırılarak lapa yapılmakta ve Yayık'a saçılıp saçılmaktadır (Demirci, 2015: 49).

Gök gürlemeleri ile şimşeklerin çıktığının görülmesi yeni bir mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden “Bahar Bayramları” sayılan yeni törenlerde başlamaktadır. Bu mevsim ile birlikte sütler de çoğalmaktadır. Yıldırımlar görüldüğünde süt saçılarının olmasını buna bağlamanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Bahar törenleri ile ilgili olarak iki örneğe rastlamaktayız:

İlk olarak baharda ilk yıldırımlar başladığı zaman Altay dağlarına yakın oturan Kırgızlar ellerinde bir süt kabı ile çadırın dışına çıkmaktadırlar. Ellerindeki süt kabı çadırın duvarlarına vurarak şöyle bağırırlar:

“Eski sene geçti, yeni sene geldi!”, “Onlara göre yeni yıl, baharın ilk yıldırımları ile başladı.”, “Altay Türkleri, yılın ilk yıldırımları başlar başlamaz, köyce toplanırlar ve yüksek bir dağın tepesine çıkarlardı. Burada dualar yapıldıktan

sonra, saçı törenlerine başlanır ve göğün dört yönüne süt saçarlardı”, “Yağmur, dünyayı yaşartan, bir Tanrı vergisi”. (Ögel, 2014: 356- 357).

Pek çok Türk toplumunda olduğu gibi bereketi ve bolluğu sembolize eden su ve yağmur Uygur Türklerinde de kutsal kabul edildiği için birtakım uygulamalarla hayat bulmuştur. Uygurlar, “*Su Yağmur Tileş*” adını verdikleri bir tören gerçekleştirmektedirler (Kılıç, 2014: 181). Yağmur yağmasını ve dolayısıyla bol ürün istedikleri zaman bu töreni yapmaktadırlar. 22 Mart’ta gerçekleştirilen bu tören İslamiyet’ten sonra “*Zarahetme*” adıyla uygulanmaya devam etmiştir (Kılıç, 2014: 181). Hoten Bölgesinde 22 Mart tarihinde bütün köy ve mahalle halkı, yüksek bir tepede veya geniş bir meydana aksakalların önderliğinde toplanarak bu töreni gerçekleştirmektedirler. Herkes gönüllü olarak inek, koyun, at getirmekte, ırmağın kenarında keserek büyük kazanlarda pişirmektedirler. Yemekler pişerken törende bulunanlar, gökyüzüne bakarak sıçramakta ve kendi etrafında dönmekte, bir kere de ırmağa bakarak secde etmektedirler. Yemek hazır olduğunda aksakalların yağmur dilemek için Tanrı’ya yaptığı duaya eşlik edilmektedir. Daha sonra topluca yemek yenilmekte, kesilen hayvanın kemikleri ırmağa ve kırlara saçılmaktadır (Kılıç, 2014: 181).

Kılıç’ın araştırmasında belirttiği gibi bu tören İslamiyet’in kabulünden sonra değişime uğramıştır. Zarahetme denilen bu törende köy ve mahallehalkı topluca mezarlıkta veya mezarlığın yakınındaki geniş bir meydana toplanmakta, daha sonra yanlarında getirdikleri büyük ve küçükbaş hayvanlar kibleye çevrilerek kesilip pişirilmektedir. Yemekler pişerken müezzin ve aksakallar tarafından Kur’an okunmaktadır. Kur’an okuma sona erince çocukların dışında herkes eline küçük bir taş, taş yoksa mısır veya koyun gübresi almak suretiyle dua etmektedir. Hem kurban sunulup hem de Kur’an okunmak suretiyle Allah’tan yurt için huzur ve refah, bereket, bolluk dilenmektedir. Kur’an okunduktan sonra herkesin yanında getirdiği mısır unundan umaç çorbası yapılmakta, yemekler yendikten sonra tekrar Kur’an okunup, dua edilmektedir. Tören böylelikle sona ermiş olmaktadır (Kılıç, 2014: 181).

Kayseri’de, eskiden yokluk sebebiyle yağmur duasına çıktıklarında tavuk kestikleri belirtilmektedir (Çınar, 1989). Başharman’da davar kesilmekte, kesilen davarlar kadınlar tarafından pişirilmektedir (Erkan, 1989). Karaman-Yollarbaşı Kasabası’nda bütçesine göre koyun ya da tavuk kurban etmektedir (Öztürk, 1999).

Konya-İlgın-Sadık Köyü'nde koyun ya da sığır kurban edilmektedir (Aydoğdu, 1994). Çumra-Kuzucuk Köyü'nde koyun veya kuzu kurban olarak kesilmektedir (Çınar, 1989).

3. İnsanlarla İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

Yağmurun yağdırılması amacıyla Anadolu'nun pek çok yerinde taşlarla farklı uygulamalar yapılmaktadır. Toplanan taşlar ve toplandıkları yerler bölgelere göre farklı olmakla birlikte, kutsal kabul edilen yerlerden, ağzı dualı ve abdestli kişiler tarafından toplanmaktadır ve üzerine dualar okunmaktadır.

Değişik ve farklı biçimlerde uygulamalar olmakla birlikte, yağmur duasının yapılacağı yere doğru giderken elbiselerin ters giyilmesi, dua esnasında ellerin avuç içlerinin aşağı doğru bakacak şekilde tutulması, hayvan sürülerinin de götürülmesi, yetim çocukların, dul kadınların, yaşlı erkeklerin de zaman zaman duaya katılmalarının sağlanması gibi farklı uygulamalar görülmektedir.

Yağmur duasında elbiseleri ters giyme, Orta Asya Türklerinde de görülmektedir (Acıpayamlı, 1963: 1-39). Acıpayamlı, A. İnan ve C. Öztelli gibi araştırmacıların bu âdetin yasla ilgili olduğunu iddia ettiklerini belirtmekte fakat kendilerinin bu görüşte olmadıklarını şu şekilde ifade etmektedirler: *“Kanımızca, bir şeyi ters giyme, ters takma, tersine çevirme ve ters yönlü hareketler yapma, üzerinde durulmakta olan işlemin, ters bir yön almasını sağlamak içindir. Bu durum ise tamamen sihirselsel bir harekettir. Yağmur duasında elbiselerin ters giyilmesinin sebebi, kuraklığın tersine dönmesini sağlamak fikridir. Kuraklığın tersi ise bol yağıştır. Demek oluyor ki ters giyme hareketleri yapılmakla kuraklığı tersine çevirmek istemektedirler. O halde burada taklidi maji hâkimdir.”*(Acıpayamlı, 1963: 1-39).

Ellerin ters çevrilmesi, avuç içleri ve parmakların yere bakar bir biçimde aşağı yukarı hareket ettirme uygulaması görülmektedir. *“...el hareketlerinin, yağmur yağışının basit bir taklidi oldukları gözükür”* ve *“...arzu edilen olayların basit ölçüde birer taklidi yapılmaktadır.”* ifadesiyle Acıpayamlı bu durumun da taklit esasına dayalı olduğunu belirtmektedir (Acıpayamlı, 1963: 1-39).

Osman Yılmaz'ın, Denizli'nin Çal ilçesinde Mehmet Güneş ile yaptığı derleme çalışmasında ise duayı yapacak olan hocanın kıyafetini ters giymesi ile ellerini ters çevirme ritüeli görülmektedir:

“Bir Cuma günü, yağmur duasına gideceğiz diye, köydeki camiden anons edilir. Köyümüzün en yüksek olan korusunun tepesine, önde hoca, arkasında biz gideriz. Yolda giderken tekbirler getiririz. Orada hoca abasını ters giyer ve ellerini de ters tutar. Kibleye karşı döner, ellerini ters vaziyette aşağıya sarkıtır. Hoca dua eder, cemaat de âmin, der. Hoca, “Allah'ım rahmet ver, kusurumuzu affet, hayvanımızın, haşıratımızın, çoluğumuzun çocuğumuzun rızkını ver” diye dua eder. Cemaat de âmin, der. İçimizden birinin duası kabul olursa Cenab-ı Allah rahmeti verir.” (Yılmaz, 1989).

Alptekin'in belirttiği uygulamalardan biri şöyledir:

Talebeler topladıkları taşlardan en güzel kabul ettikleri birkaç tanesini suya attıktan sonra dua okurlar. Yağmur duasına çıkılan yerde 7000 tane küçük taş toplanır. Bu 7000 taşın her biri üzerine:

“La yünezzül gayri minbâdimekâneti ve yenşirurahmetiki ve hüvelhamit...” ayeti okunur. Dua bitince bu taşlar suya atılır. Bundan sonra yağmur yağması için bir daha dua edilir. Yağmur duasını yapanlar arasında Kur'an-ı Kerim'i okuyanların çok olmasına, bilhassa dikkat edilir.

Dua yerinde 3000-5000 taşta dua okunur. Daha sonra orada bulunanlar:

“Ya Rabbim; Peygamber efendimiz, evliyalar, habibler, dilsiz hayvanlar; günahsız ve masum insanlar hürmetine bizi rahmetinden mahrum etme” diye bağırırlar. Okunan taşlar bir torbaya doldurulur. Torbanın ağzı sıkıca bağlandıktan sonra torba akarsu içine atılır. Yalnız, torba kendisine daha önce tutturulan bir sicim yardımıyla, dere kenarına çakılmış olan bir kazığa raptedir.” (Acıpayamlı, 1963: 13; Alptekin, 2011: 14).

Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden M. Salih Aydın'ın, Isparta'nın Keçiborlu ilçesine bağlı Aydoğmuş Kasabası'nda Hilmi Gültekin'den derlemiş olduğu yağmur duası töreninde de taş ile ilgili uygulamanın yer aldığı bölüm şu şekildedir:

“...Daha evvel, yağmur duasına çıkmadan ordan, Akdağ'ın başından yetmiş bin taş toplanırdı. Bir heybeye doldurulur, merkeble sararlar, getirirlerdi camiye...

Caminin içinde bu yetmiş bin taşı cemaat okurdu. Öğlen, ikindi vakitlerinde, başka vakitlerde okunmazdı. Öğlen, ikindi namazlarına gelen cemaat şöyle bir daire olur, caminin ortasında o taşları ortaya yığarlardı. Herkes okuduğu taşı ortaya atardı.

Geceleri cemaat az olurdu, sabah namazı falan okunmazdı. Yatsıda da çünkü köylü çiftçi ya yorgun olduğu için... Sırf gündüz namazlarında okunur. Bir ayet vardır, Kur'an ayeti onu okurlardı.

Bu işlem bir hafta, on gün devam eder. Yetmiş bin taş o ayet okunurdu. Bu ayeti camideki cemaatten en az yüz kişi bilirdi. Herkes birer kere okuduğu zaman yüz tane eder. Bu yüzden yetmiş bin taş bir haftada okurlardı. O taşları bir kilimin üzerine alır, dört kişi dört yandan tutar, bittikten sonra Cuma günü namazı kılar bütün cemaat çıkarız. Önden dört kişi götürür, arkasından da cemaat tekbirle çeşmeye kadar giderlerdi. Yukarı çeşmenin oluğu altına yahut aşağı çeşmede, o ahırların orada su ve yem kapları vardı. Onların altına dökerlerdi. Tekbirlerle orada hep beraber dua ederlerdi. İkinci bir sefer tekrar istiğfar edilir, gelecek hafta tekrar istiğfar edilir. Birbiriyle helâleştirilir millet. Ondan sonra bir rahmetduası yapılır... ” (Aydın, 1997).

Bölgelere göre farklılık arz etmekle birlikte yapılan dualardan biri de şöyledir:

“İlâhi doğrulup geldik kapına

Kerimsin arzı hâlim var tapuna

İlâhi sen ganisin biz fakiriz

Semadan bize indir rahmetini

Kuru yerlerde bitir rahmetini” (Kılıç, 2014: 184-185)

Adana'nın Kadirli ilçesinde yapılan yağmur duası töreninde dua için özel bir yere yani Hasan Dede denilmekte olan yere gidilmektedir. Orada topluca namaz kılınmakta ve namazdan sonra hep birlikte yemek yenilmektedir. Yemek sona erince, “taş yazma merasimine” geçilir. Bu merasime iştirak edenler çamaşır ve şapkalarını ters giyerler taylar kısıraklarından, çocuklar annelerinde uzaklaştırılır. Taylar kişnerken, çocuklar ağlamaya başladıklarında anneler de Allah'a dua edip, yalvarmaktadır. Sonra sıra yetmiş bin adet taş yazmaya gelir. Herkes belli bir adet taş alıp, teker teker okuyup, üfleyip, yalamaktadır. Taşlar bir çuvalın içine konulduktan sonra akarsuyun içine bırakılmaktadır (Kılıç, 2014: 186).

Kuraklığın etkili olduğu zamanlarda yağmurun yağması için *yada* taşından başka yollara da başvurulduğunu belirten İnan, Ural dağlarının doğusunda yaşayan Ulu Katay, Salcivıt, Barın-Tabın Başkurtları'nda yağmur tılsımı olarak birbirini suya atmak, birbirine su serpmek gibi âdetlerininolduğunu ifade etmektedir. Yağmur duası namazı kılındıktan sonra imamı yakalayıp suya atıp, birbirlerinin üzerine kova ile su dökmektedirler (İnan, 2000: 164-165).

“Erdebil’de sebinin dışında demirden ağır, siyah yuvarlak bir taş vardır. Tahminen üç kantar ağırlığında cilalı bir taştır. Eski kâhinler bu taşın üzerine İbranice birçok yazılar yazmıştır. Üzerine adam resmi yapmışlar ki ellerini göğes açmış şekildedir. Erdebil’de yağmur yağmadığı vakit, âyan, büyükler, küçükler bu taşı yuvarlayarak şehre götürürler. Allah’ın büyüklüğü üç gün üç gece yağmur yağıp suyu ile tarlalar, köyler, kasabalar sulanır. Sonra taşı yine eski yerine götürürler. Yağmur kesilir. Tuhaftır ki bu taş şehre ne kadar yakın gelirse yağmur o kadar şiddetlenir. Erdebil halkı yağmurdan göz açamaz. Taş yerinden kaldırılıp şehir dışına götürülürse, dışarıda durduğu müddetçe Erdebil gölcüğü taşıp vilâyeti su basmaya başlar.

Bulunduğu yerden kaldırıldığı vakit, bu taşın yerinde büyük dört köşe başka bir kaya görünür ki üzerinde İbrani ve Süryanice birçok yazılar kazılmıştır. O dört köşe taşın on iki deliği vardır. Her delikten birer pınar kaynamaya başlar. Bilinen taş yerine gelmedikçe suların kaynamaları kesilmez. Erdebil bilginlerinin bazıları bu taş Hz. Musa’nın Tih sahrasında asası ile on iki kere vurup on iki pınar akıttığı taştır derler. Hakkında âyet zikrederler. Fakat Erdebil halkının inanışına göre bu taş Acem şahlarının atası olup, güyâ büyük kutup mertebesine varan Şeyh Sâfi’nin tılsımı imiş. Allah’ın hikmeti bu Erdebil’de kedi yaşamadığından faresi çok olur.” (Alptekin, 2011: 12-13).

Halk tarafından yapılan yağmur dualarında halk toplu olarak ve sürülerle birlikte Dua Taşı’na gidilmektedir. İmamlar, müezzinler Kur’an okumaktadır. Dua edilerek Allah’tan rahmet istenir. Dua esnasında orada bulunanlar, avuç içleri yere bakmak suretiyle âmin, derler. Yatırlara gidilmekte, namaz kılınmakta, toplu olarak yatırlara gidilmektedir. Yatırın baş tarafına annelerinden uzaklaştırılmış olan kuzu ve buzağılar getirilip, onların bağırımları ve melemeleri sayesinde Allah’ın bağışlaması dilenir. Yağmur duasına katılmak üzere Hayır Duası isimli yere gelenler yüzlerini

kibleye dönerek hocaları dinlerler ve avuç içleri yere dönük olarak âmin demek suretiyle duaya katılırlar. Halk yağmur duasında ellerini ters tutarken, çocukların ayakkabıları da ters giydirilir. Hocalarla birlikte hacılar da duaya katılmaktadır. Yüksek bir yere hacet duasına çıkılır. Köyün yakınında bulunan bir tepede namaz kılınmaktadır. Hocalar ile halk *istikâ namazına* çıkarak dua etmektedir. Musallaya gidilerek, kuru toprak üzerinde sabah namazı kılınmakta, Kur'an okunup dua edilmektedir. Dua esnasında avuçlar semaya doğru açılmaz ve bunu halk “yağmurun duası topraktır”, sözü ile açıklamaktadır. Duada elbiseler ters giyilmektedir. Üç gün süren tören esnasında nafile orucu tutulmaktadır. Fakirlere yardım edilmekte, kahvelerde hiçbir oyun oynanmamaktadır. Hacet namazına çocuklu kadınların, kuzuları olan hayvanların ve Allah'ın yanında çocuklar kadar masum olarak kabul edilen ihtiyar kadınlarla erkeklerin de katılmaları sağlanır. Kadınlar duaya katılmalarına rağmen tolu olarak kılınan namaza katılmazlar. Son hacet namazında yalnızca imam cüppesini ters çevirmektedir. Bununla da içteki kötülüklerin Allah'a karşı ters çevrildiğine inanılmaktadır (Acıpayamlı, 1963: 12-13).

Mezar dışında ve açıkta bulunan insan kemiklerinin kuraklığa sebep olduğuna inanıldığı için toplanarak suya atılmakta, şehit kemiği ıslatılmaktadır. Isparta'da dua yerinden esnaf ve talebelerden, dinç ve kuvvetli olan birkaç tanesi yakalanarak değirmen denizliğine atılmakta ve orada bulunanlar buna gülmektedirler. Dereye atılan ıslanmış vaziyette dereden çıkar çıkmaz kahkahalarla gülenler hemen ciddileşerek tekbir getirmektedirler. Mezarlıktaki kabrin birinden alınan tahta parçası yaz kış akan bir dereye götürülüp, birkaç eşi olan birinden alınan bir süpürge ile bu tahta parçasının üzerine su serpilmektedir. Bu tahta parçası çocukları hiç ölmemiş birine teslim edilmekte ve kadın da bu tahta parçasını alarak üç yol ağzında bulunan çeşmeye götürerek çeşmenin yalağına batırmaktadır. Yedi yolun birleştiği yere bir ocak yapıp, yufka pişirilip ve bu yufkalar gelip geçenlere verilmektedir. Çorum'daki bu uygulamanın sebebi “Allah kendisinden daha cömert davranan bu kullarına öfkelenirmiş. Bu suretle gazaba gelen Cenabı Hak yeri göğü sulara gark edermiş.”, şeklinde yorumlanmaktadır. Asma dalları arasında 41 boğumu olan bir çubuk bulunur ve her biri üzerine bir Yasin okunur ve üflenir. Okunan çubuk 7 defa bükülür ve bu şekli hiç bozulmadan bir iple sıkıca bağlanır ve içinde su olan bir çukura konur. Suyun çubuğu örtmesi gerekmektedir. Çubuğun çukura konulması

esnasında hafızlar Salat-ı Nariye duasını 4448 defa okumaktadırlar. Erkek ferdi olmayan bir aileye ait bir oklava çalınır ve yetim bir çocuk bu oklavayı kuyuya atar. Cimri olan şahsa ait olan evin yağmur oluğu çalınarak suya atılır. İki evli olan kimsenin evinin oluğu çalınarak kuyuya atılır (Acıpayamlı, 1963: 19-20).

Sivas-Karaçayır-Hıdırnalı Köyü’nden bir kilometre uzağındaki Çorak Tepe’ye gelinmektedir. Çorak Tepe’nin seçilme nedeni olarak da köyün en yüksek mevkii olması ve orada bir dervişin mezarının bulunması gösterilmektedir (Özen, 2010: 73).

Türk topluluklarında farklı uygulamaları olmakla birlikte bütün Türk topluluklarında görülen bu gelenek Türkmenlerde de varlığını göstermekte yağmur yağması için Allah’a yakın olan dağ, mezar, yatır gibi yerleri ziyaret edilmekte, kurban kesilmekte ve çeşitli ritüeller yapılmaktadır. Hemen hemen bütün Türk topluluklarında benzerlik gösteren ve Türkmenlerde de görülen başlıca yağmur ırımları şunlardır (Tatlıoğlu, 1995-1998):

“Kukla bebekler yapılarak yağmur dilenir.

Hayvanlar birbirinden ve yavrularından ayrılarak yağmur dilenir.

Kaplumbağalar ters çevrilerek ağaca asılırsa yağmur yağacağına inanılmakta ve bu şekilde yağmur dilenmekte.

Yılan ve akrep yakılırsa yağmur yağar.

Yağmur duası yapılırken eller ters çevrilmekte ve elbiseler ters giyilmektedir.

Yağmur duasını yaşlı ve ağzı dualı birinin yapmasının Allah katında duanın daha çabuk kabul edileceğini düşündürmektedir.

Yatırlar ziyaret edilerek yatırın başında iki rekât namaz kılınırsa yağmurun yağacağına inanılmaktadır.

Yağmur duası genellikle yüksek tepelere, yüksek yerlere çıkılarak yapılır.

Yağmur duasına herkesin katılması gerekmektedir.

Yüksek sesle edilen duaya mutlaka herkesin katılması gerekmektedir.

Türkmenlerin yağmur duası şu şekildedir:

“Senin dek kadirten dilerim diliyorum

Rahim eyleyip yağmur yağdır sultanım

Garibim kimsesizim sana yalvarıyorum

Rahim eyleyip yağmur yağdır sultanım”(Tatlıoğlu, 1995-1998)

“Yağmur damlası altın tanesi” sözünün Türkmenistan’ın pek çok yerinde yazılı olduğunu 1995-1998 yılları arasında Türkmenistan’da saha çalışması yapan Durmuş Tatlıoğlu “Türkmen İrımları” adlı çalışmasında ifade etmektedir.

Burada, derlenen diğer metinlerde de görüleceği üzere köy imamlarının önemli vazifeleri vardır. Köy imamı camide vaaz verirken yağmur duası yapılacağını söyler, duyurur. Köyün ileri gelenler başta olmak üzere toplanıp bir grup oluşturmaktadırlar. Bu grup, bütün köylüden yağmur duası sırasında yenecek olan yemek için malzeme toplamaktadır. Yemek için yeterli malzeme toplandıktan sonra köyün aşçısı ile birlikte “Dede”ye gidilmekte ve aşçı burada oldukça fazla yemek yapmaktadır. Kadınlar da burada sabahlamaktadırlar. Ertesi gün öğle namazından sonra imam ile birlikte köylüler yatıra gelip çocukların yaptığı gibi yatır etrafında yedi kez dönmektedirler. Dönme işlemi bitince hep birlikte yemek yenilip, kūs olanlar barıştırılmaktadır. Sonra, imam yatıra doğru dönüp dua etmeye başlamaktadır. Hoca dua ederken bazı erkekler ceketleri ters giyerler. Dua bitince hep birlikte köye dönlülmektedir. Köylüler dua ederken yakın çevrede bulunan tuğlacı ve kiremitçilerin çarpıcı bir uygulaması olduğunu belirten Ekici, onların da yağmur yağmasın diye helaya ekmek attıklarını ya da bir hayvanı diri diri toprağa gömdüklerini ifade etmektedir. Burada amacın Allah’ı kızdırıp yağmurun yağmasına engel olmak olduğunu da eklemektedir. Ekonomik olarak birbirlerine zıt olmayı ifade eden bir anlamda çıkar çatışması içine giren tuğla ve kiremit işiyle uğraşanların ise yaptıklarını sihir-büyü prensiplerinden olmakla birlikte ters bir durumu gerçekleştirme isteği olarak değerlendirilmektedir (Ekici, 2002: 48).

Bu yörede yapılan yağmur duası uygulamaları ile çalışmamızda yer verdiğimiz derlenmiş metinlerde görüldüğü üzere uygulamaların benzer nitelikte ve aynı amaçlarla yapıldığı görülmektedir. Geçim kaynağı tarım olan bölgelerde yağmurun yağmaması ciddi ekonomik sıkıntılara sebep olacağı için bu ekonomik zorlukla karşılaşmak istemeyen Türk toplumu, çok eskiden bu yana bu geleneği birtakım yöresel farklılıklarla uygulamaya devam etmektedir.

Yapılan yağmur dualarında Tire’de de olduğu gibi temel unsur olarak karşımıza çıkan, büyüklerle birlikte küçük çocukların da katılımlarının sağlanmasındaki amacın başında inanca göre onların masum olmaları gelmektedir.

Günahsız oldukları kabul edilen çocukların ettikleri duaların Allah katında daha makbul olduğu için hemen kabul göreceği inancının etkili olduğunu görülmektedir.

Sihir-büyü prensibinden hareketle çocukların evlerin önünden geçerken islanmaları yağmur altında oynayan çocukları tasvir etmektedir. Yatır veya dedenin mezarına gitmek, türbe ziyaretinde bulunmak, onun etrafını tavaf etmek, namaz kılmak yurdumuzun pek çok yerinde görülmekte olan uygulamalardandır.

Hazara Türkleri'nin de yağmur yağması için müracaat ettiği yöntemlerden biri namaz kılmaktır. Açık havada ve yerleşim merkezine uzak olan bir yerde namaz kılınmakta, namazdan sonra camide helva pişirilip topluca yenilmektedir. Yine çocukların günahsız olduğu düşüncesinden yola çıkıldığını düşündüğümüz bir uygulama ise, çocukların içinden bir yetim bulunarak fakir yapılmakta, bu çocuğun boynuna kuşak bağlanıp kuşağın diğer ucunu çocuklardan biri tutmaktadır. Evde bulunanlar fakirin üzerine su serpmektedirler. Daha sonra çocuklar bir araya gelerek toplanan yiyecekleri yerler. Böylelikle yağmurun yağacağına inanılmaktadır (Kılıç, 2014: 190).

İslamiyet'te evliyaların veya kabirlerin başında mum yakma olmamakla birlikte zaman zaman bu uygulamayı çeşitli yörelerde görmekteyiz. Kutsal mekânlarda mum yakma Hristiyanlığa ait bir unsur olmakla birlikte çeşitli toplumların pagan veya ilkel dönemlerinden kalma bir uygulama olduğu kabul edilmektedir.

Kastamonu'da dua yerleri olan türbelerin, bölgenin en yüksek noktaları olduğu belirtilmekte, yağmur duası için, yüksekte olan bu türbelerin önünde toplanılmaktadır. Türbede yatan velinin ruhaniyetinden fayda beklendiği belirtilmekte, veliye yalvarılarak Allah'tan af ve mağfiret istenmektedir (Candan, 1961: 2342).

Tokat'ta herkes şehre üç saat uzaklıkta suyu olan "Kurban Tepesi" de denilen "Marul Çayı" başında toplanmaktadır. Burada öğle namazı kılındıktan sonra duaya başlanmakta ve Kur'an-ı Kerim okunmaktadır (Cinlioğlu, 1961: 2304).

Toplanan malzemelerle yapılan yemeklerin hep birlikte yenmesi bolluğu, bereketi ve yağmur yağması neticesindeki oluşacak olan bayram havasını temsil etmektedir.

Kayseri’de yapılmakta olan yağmur duasında uygulamalar ile ilgili olarak kaynak şahıs Duran Silav şunları belirtmektedir: “Bizim Mimar Sinan’ın 3 km yukarısında evliyalar dediğimiz bir yer vardır. Şimdi ben 53 yaşımdayım, benim çocukluğumdan beri, orada yatırlar var. Buraya devamlı gidilir. Gidilmediği zaman büyüklerin hocaların rüyalarına gelir, gözükmüş. Buraya senede bir gün mutlaka ve mutlaka gidilir, aslında yağmur yağsa bile, bol bol da yağsa senede bir sefer gidilir. Eskiden fazla et falan yoktu, yani yokluk vardı. Bu imkânlar olmadığı için herkes eline bir tavuk alır, orada keserdi. Herkes bulgurunu, yağın, tuzunu götürür, büyük kazanlar kurulur ve bulgur pilavı pişirilirdi.” (Çınar, 1989). Burada da yukarıda belirtildiği üzere evliyanın, velinin kutsal olma vasfından faydalanmak, bir anlamda buraları ziyaret etmek suretiyle günahlardan arınmak maksadıyla ziyaretler gerçekleşmektedir.

Başharman’da kurbanlar kesilmekte, erkekler ziyaretleri gerçekleştirirken kadınlar yemek pişirmektedir. Ziyaret yerinde dualar edilip döndükten sonra pişiler yapılmakta ve komşulara dağıtılmaktadır (Erkan, 1989). Burada da yine yiyecek dağıtmak ve paylaşmak yoluyla Allah’ın hoşnutluğunu kazanıp yağmurun yağması isteğinin gerçekleşmesi esası görülmektedir.

Denizli-Çal-Akkent Kasabası’nda cemaatin önünde hoca ile birlikte köyün en yüksek tepesine tekbirler getirmek suretiyle çıkılmaktadır. Hoca elbisesini ters giyip ellerini de ters tutmaktadır. Kibleye karşı dönüp ellerini ters vaziyette aşağıya doğru tutup ve dua eder. Cemaatte duaya âmin demek suretiyle iştirak etmektedir (Yılmaz, 1989).

Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası’nda hocalar önce halkı verdiği nimetlerden dolayı Allah’a şükretmeye teşvik etmekte, fakir fukarayı doyurmaya ve sadaka vermeye davet etmektedirler. Okunan taşlar tekbirler eşliğinde bir çeşmeye dökülmekte ve sonra tövbe istiğfar edilmektedir. Devamında yağmur duası yapılmakta sonra belirlenen günde ziyaret gerçekleştirilmektedir. Orada kurban etmek üzere keçiler alınmaktadır. Kadınlar ziyaret yerinde keçilerle birlikte çeşitli yemekler pişirmekte ve topluca yemek yenmektedir. Ziyaret yerinde bulunan Namazgâh’ta Yasin Suresi, Fetih Suresi okunmakta, salavat getirilmekte, tövbe edilmektedir (Aydın, 1997).

Elbiselerin ters giyilmesi ile oluşan kötü görüntü ve kuraklığın oluşturduğu kötü görüntü arasında bağ kurulup Allah'ın insanlara acıması, içinde bulundukları zor durumun ortadan kalkması için Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin okunması yağmur duası törenlerindeki dua etme faslını oluşturmaktadır. Genellikle büyükler tarafından düzenlenen ve herkesin katılımıyla gerçekleştirilen uygulamada dinî unsurlar başta gelmektedir.

Bütün yörelerde görüleceği üzere yağmur duası, bir imamın eşliğinde kılınan iki rekâtlık yağmur duası namazı ile başlamaktadır. Namazdan sonra cemaat ayakta dua etmektedir. Dua cemaat ayakta iken ve avuç içleri aşağı çevrili ve parmaklar toprağı gösterecek şekilde edilmektedir. Bu durum rahmetin, yağmurun toprağı inişini sembolize etmektedir.

Konya-Ilgın-Sadık Köyü'nde yine hocalar dua etmekte, halk namaz kılmaktadır (Aydoğdu, 1994).

Çumra-Kuzucuk Köyü'nde hocalar dua eder, büyük küçük herkes âmin demek suretiyle duaya iştirak etmektedir. Hocalar dua ederken halk Allah katında acizliğini göstermek maksadıyla gözyaşı dökmektedir (Çınar, 1998).

Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde de hocalar cübbesini ters giymek suretiyle dua etmektedir (Kızıloğlu, 1996).

Anadolu'da görülen bu uygulamaların benzerlerine Uygur Türkleri arasında da rastlamaktayız. Su kenarında, yüksek bir tepede, toplu bir şekilde yemek yeme, Çuvaş Türkleri arasında da görülen yağmur yağdırma ritüellerindendir. Aça bölgesinde, Savaş nehri kıyısında yağmur törenleri düzenlenmekte, yine Anadolu'da olduğu gibi her evden yumurta, yağ, darı, ekmek, tuz gibi yiyecek malzemeleri toplanmaktadır. Toplanan malzemeler bir araya getirilerek yemek pişirilmektedir. Bir kazanı iki yaşlı adam kazanın yarısı suyun içine girecek şekilde tutmakta, kendileri de dizlerine kadar suyun içine girmektedirler. Bu esnada dualar okunmakta, yaşlılar ceketlerini giymekte, şapkalarını koltuklarının altına alıp dua etmektedirler. Oradan birinin uğrayıp geçtiğini gördüklerinde bu şahsı yakalayıp suya atmaktadırlar (Kılıç, 2014: 187).

Törenden bir gün önce genellikle ırmak veya nehir kıyısı olarak belirlenen yerde toplanan erkekler sabah namazından sonra imamın verdiği vaazı dinleyip sonra Cenab-ı Allah'tan halkın hâline acıması ve yağmur yağdırması için uzun uzun dua

etmektedirler. Dualar edildikten sonra yağmur yağması için tekrar namaz kılınıp tören yerinde kesilen kurban etlerinden öğle yemeği hazırlanır ve yemek yenildikten sonra öğle namazı kılınmaktadır. Tekrar dua edildikten sonra herkes dağılmaktadır (Tokatlı, 1993: 28).

Yağmur yağması için yapılacak olan yağmur törenlerinde çocukların ve yetişkinlerin yaptıkları pratikler, belli bir inanç çerçevesinde şekillenip, farklı yerlerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu uygulamalardan biri suya sunulan saçıdır. Şamanlar tarafından gerçekleştirilen bu uygulamalar günümüze farklı biçimlerde yansımıştır. Bu açıdan bakıldığında yağmur duası konusuna, yapılmış olan çalışmalara da bakıldığında yetişkinlerin ve çocukların yağmur yağdırmayla ilgili uygulamaları açısından değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir.

Türkiye’de yağmur törenlerinde mezardan çıkarılan insan kafatasının suya atılması ile ilgili uygulamaların eskiden beri var olduğu bilinmektedir ve mezardan çıkartılan kafatası suya atıldığı takdirde yağmur yağacağına inanılmaktadır. Bu uygulama, farklı kültürlerde değişik şekillerde görülmektedir. *“Güney Afrika’da soyun yaşlı akrabası öldüğünde şölen düzenlenir. Gövde çürüyünce soyun yaşlıları mezarı tekrar açarlar, kafatasını alarak köye götürürler. Kafatası temizlenir, kırmızıya boyandıktan sonra öteki akrabaların kafataslarının yanına kaldırılır. Kafatası, ekim ve hasat zamanında, yağmur duasına çıkıldığında, köyün bütün olaylarında yer almaktadır.”* (Demirci, 2015:48). İnsan kafatası ile yapılan uygulamaların menşei Şamanizme dayanmaktadır. Şamanlarda, kutsal ruhlardan yardım ve iyilik istemek için kafa kesilmekte, asa olarak kullanılmaktadır. *“Genç şamanın kafasının Yakutların ilk şamanı olan An Arğıl’ın oğlu Kün Kegiş oyun tarafından kesildiği ve Kün Kegiş oyun’un kafayı elindeki uzun asaya koyarak bütün dünyayı seyrettirdiğine inanılmaktadır.”* (Demirci, 2015: 49). Yağmur yağdırmak için kafatası kullanılarak Allah’tan merhamet istenmesi ile şamanların kutsal ruhlardan yardım istemek için kafatası kullanması arasında bir benzerlik bulunduğu açıkça görülmektedir. *“Hitay Devletinin Çince resmî tarihinin bir yerinde, bir çadır içine saklanmış bir insan kafatası ile bir domuz başının büyü için kullanıldığı kaydedilir. Çin kaynakları bu kafataslarına, beyaz atla boz öküz kurban edildiğini yazarlar. Bu adet XIII-XIV. asırlardaki Moğol çağında yaşamıştı. Sihirbazlar, kafatası elde etmek için mezarları açarak ölü kafalarını almış ve bu suretle bir*

kafatası hırsızlığı ortaya çıkmıştı.” (Ögel, 2010: 557). Eskiden beri var olan kafatasını farklı maksatlarla kullanma olayı, mezardan çıkarılarak üzerine dua yazılan kafatası gibi, geçmişin izlerini taşımaktadır. Eskiden mezarlar açılarak çıkarılankafatasları büyü amaçlı kullanılırken günümüzde yağmur yağdırma amacıyla kullanılmaktadır.

Yağmur yağdırma törenleriyle ilgili bir başka uygulamayı Alptekin, Anadolu Türk efsaneleriyle uğraşanların yakından bildiği “Arap Baba” efsanesiyle Evliya Çelebi’nin sözünü ettiği Erdebil’deki yağmur yağdırma âdetlerinin benzerlik gösterdiğini; yağmur duasıyla uğraşanların pek değerlendirmedikleri bir efsaneyi şöyle nakletmektedir:

“Harput, Elazığ ilimizin hemen yanında tarihî bir bucağımızdır. [Şimdi Elazığ ilinin bir mahallesidir.] Onun bir açık hava müzesi olduğunu söylersek yanılmamış oluruz. Ovaya yayılan Elazığ iline tepeden bakan bu eski yerleşme merkezi tarihi zenginliğinin yanında efsane yönünde de zengindir. Saatler boyunca gezdiğiniz her eski eser için yerli halk, size bir şeyler söyleyebilir. Onlardan biri aşağıdadır:

Harput’u gezenlerin mutlaka ziyaret ettiği yerlerden biri Arap Baba’dır. Arap Baba kimdir, diye sorarsanız onlar da size kati bilgiler veremeyecektir. Anlattıklarına göre Arap Baba, devrinin sayılan ve sevilen kişilerinden biridir.

Yılların birinde Harput ve çevresinde büyük bir kuraklık olur. Buna bağlı olarak da kıtlık, açlık ve perişanlık birbirini takip eder. Halkın durumu hiç de iç açıcı değildir.

Harputlu kadınlardan biri rüyasında Arap Baba’yı görür. Kadının inanışına göre, rüyasında gördüğü bu kişinin başını keser, kuru bir çayın yatağına atarsa durum düzelecek ve yağmur yağacaktır.

Gördüğü rüyanın tesirinde kalan kadın Arap Baba’yı bulur ve başını kesip kuru bir çay yatağına atar. Bir müddet sonra yağmur yağmaya, bolluk gelmeye başlar.

Aynı kadın Arap Baba’yı bir defa daha rüyasında görür. Arap Baba’nın tehdit edici sesi şöyle demektedir:

“Başımı getir, vücuduma ekle; yoksa ben yapacağımı bilirim!”

Korkuya kapılan kadın, Arap Baba’nın başını attığı yerden alıp getirir ve istenilen yere kor. Böylece, belki yeni bir felaketin önüne geçmiş olur.

Bazı değişik anlatmalara göre ise de fazla yağmurun meydana getirdiği hasar, Arap Baba'nın başının yerine konulması ile önlenmiş olur.” (Alptekin, 2011: 14-15).

İnsan kafatasının mezardan çıkarılarak suya atılması menkıbelerde de karşımıza çıkmaktadır. Harput ve etrafında uzun süre yağmur yağmaması üzerine kıtlık yaşanabileceği düşüncesiyle yağmur duasına çıkılsa da yağmur yağmamıştır. Bu sırada Selvi Nine rüyasında, Arap Baba'nın başını kesip bir dereye atarsa yağmur yağacağını görür. Kuraklık karşısında çaresiz kalan halk Selvi Nine'ye denileni yapması konusunda baskı yapınca Selvi Nine Arap Baba'nın başını kesip dereye atar...(Yavuz, 2005: 56).

Yağmur yağması için çok eşli kimselerin ayakkabısının ıslatılması da uygulama biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bu özellik büsbütün yağmur yağmasını hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Çünkü çok karlı kimsenin çocuk ve bilhassa çok çocuk yapabilme imkânı vardır. Suyu böyle bereketli bir insanın atılması yağmur duası bakımından çok önemli olmaktadır.” (Acıpayamlı, 1963: 231).

Yeni evli çiftlerin çocuk sahibi olabilme özellikleri ile yağacak yağmurun bereketi arasında bağlantı kurulmakta, bu sebepten yeni evli çiftleri suya atılmakta ve bu yolla suya kurban sunma arasında bir bağ kurulmaktadır.

Niğde'nin Azatlı Kasabası'nda yeni evli çiftler ıslatılmaktadır (Demirci, 2015: 51).

Tatar Türkleri saban işlerini tamamladıktan sonra bir kuraklık durumu söz konusu ise Yañgır Botqası (Yağmur Lâpası) yapmaktadırlar. Yiyecek için gerekli malzemeler evler dolaşarak toplanmakta, nehir kenarında kazanlarda pişirilip hep beraber yendikten sonra yiyenler birbirine su serpmektedir. Çetin, bazı dağlık yörelerde suya at başı veya at kafatası konulduğunu ya da Kayın ağaçlarının olduğu yere gidilerek Yedi Kızın Kabri denilen yerde ağaca mendil asıp, kuşlara darı yarması serptiklerini, Ulyanovsk civarında yaşayan Türklerin ise nehre dua ederek kırk taş atma geleneğini uyguladıklarını belirtmektedir. Yağmur fazla yağdığı zamanlarda ise bu taşları geri çekmektedirler. Kazan arkası Bäräzä köyünde kurak yıllarda nehir veya çaya beş tane ufak taş bağlayıp atmaktadırlar. Çuvalla da döküldüğünü belirten Çelik, bunun su iyesine verilen kurban olduğunu, taş kuru ve sert bir nesne olduğu ve üzerinde hiçbir şeyin bitmemesinden dolayı taşı suya atarak

suyun üstün çıkacağına inanıldığını ifade etmektedir. Yağmur yağması için mezarlar ziyaret edilmektedir. Ayrıca erenlerden birine ait olan mezarda bir delik açılmakta ve o delikten kırk kova, kırk bardak veya kırk yüksük su dökülmektedir. Samara Tatarlarının ise yağmur yağmama sebebini bir hortlağın mezardan çıkıp bulutları kovalamasına ve mezarlıkta deliği olan mezar aramalarına bağlamaktadırlar. Mezar bulunduktan sonra o deliğe önce on kova kaynamış, sonra da on kova soğuk su dökülmektedir. Halkın inancına göre sürü eve dönerken önde kırmızı inek olursa ertesi günün güneşli, siyah inek gelecek olursa bulutlu olacağına inanılmaktadır. Bu uygulamaya bakıldığında daha önce almış olduğumuz sihir-büyü-fal konusu akla gelmektedir. Bunun eski büyü töreni ile ilgili bir olduğunu belirten Çetin, en eski çağda yağmur dileği ile siyah renkte bir inek veya kurban etmektedirler. Eğer güneşli bir gün isteniyorsa kırmızı bir inek veya beyaz bir koyun kurban etmektedirler. Bu uygulamalarla birlikte artık sadaka verme, dua etme, namaz kılma gibi İslamî uygulamalar da yapılmaktadır. Eskiden yağmur dileği ile okunan namaza İstiska namazı denilmektedir (Çetin, 2004: 123-143).

Tuva Türklerinde yağmur duası buğday tanesinin üzerine yazılmaktadır. Kazaklar yağmur duasına bulut getirme, bulutlandırma manasına gelen “*Kün-cayletü*” demektedirler. Yağmur “*jaydın taşı*” denilen “*yıldız taşı*” ile de yağdırılmaktadır. Ahıska Türkleri yağmur duası için “Kepçe hatun” çömçe gelini süsleyip, kapı kapı gezdirmektedirler. Pirlere, türbelere kurban kesilmektedir. Hedik kaynatılıp dağıtılmaktadır. Sorgun’da Pürdede köyündeki Pürdede/Pirdede türbesi ziyaret edilmektedir. Azeri Türkleri kuraklığın giderilmesi, yağmur yağması için Guba Golak kentindeki Baba dağında bulunan mukaddes ocaklardan getirilmiş yedi taşı ortadan delmek suretiyle ipe dizilmekte, sonrada bir annenin ilk kızına onları suya attırıp ipin ucunu sahildeki ağaçlardan birine bağlatırlar. Ağaç karaağaç veya fındık ağacı olmalıdır. Kuzey Irak Türkmenleri ve Kırmançlarının yağmur dualarını şeyhleri yönetmektedir. Dua için cemaat bir suyun başına gitmekte ve burada şeyh suya atılmakta, suyun başında def çalınmakta, dua edilmektedir. Bu uygulama daha çok Erbil’de görülmektedir. Doğu Anadolu’da köyün imamının bazen de muhtarın suya atıldığını görmekteyiz (Kalafat, 2012: 514-568).

Çorum’da yağmur duasına çıkılmadan önce erkek atın kafatasına ayetler yazılmakta, eşekten kurban kesilmekte, kurt ve kuşun yemesi için araziye

birakılmaktadır. Haymana’da yağmur duası için at kafasına bazı dualar ve ayetler yazılarak bir akarsuya atılmaktadır. Yağmur duası için Kayseri çevresinde Hamarat Şeyh Kumra, Selmanlı Pir Ahmet, Şeyh Turasan, Şeyh Kumalı, Ayrı Dede, Çiftlik Türbesi, Samagir, Kaaracabey Türbesi, Abdül İlyas Türbesi ve Yakup Dede’ye gidilirken, Çankırı’da yüksek dağ tepelerine muska gömülmektedir. Muğla’da yağmur duasından önce “Even” denilen yerde yağmur kurbanı kesilmektedir. Ağrı’da yağmur duasına çıkılırken şehit kabirlerinden toprak alınarak suya atılmaktadır. Fırat yöresinde çocuklar su ile oynarsa yağmur yağacağına inanılmaktadır. Erzurum ve çevresinde ayın gökte donuk gözükmesi hâlinde o gece yağmur yağacağına inanılmaktadır. Bolu’da yağmur duası için yetmiş bin taş okunmaktadır. Denizli’de kırk boğumlu iki asma dalı alınıp her bir boğuma kırk bir Yasin okunmaktadır. Bu dallar dereye sarkıtılarak çalıya bağlanmakta veya toprağa gömülmektedir. Çorum’da 4444 küçük taşa Şura süresinin 25. ayeti okunup çuvala konulmakta ve akarsuya atılmaktadır. Trabzon yöresinde sel, fırtına, ay ve güneş tutulması gibi ziraati sıkıntıya sokan ve uzun süren hava muhalefetlerinde ezan ve selâ okunmaktadır (Kalafat, 2012: 514-568).

Tokat’ta yağmur duası için halkın Marul çayı çevresinde “Kurban Tepesi” denilen toplanarak, öğle namazını kılınmakta, dua edip Kur’an-ı Kerim okunduktan sonra yetmiş bir bin tane taş toplayıp, bu taşların her birinin üzerine dua okumaktadırlar. Taşların üzerlerini dilleriyle ıslatıp çuvallara doldurduktan sonra suya bırakmaktadırlar (Turan, 1998: 90-104).

Samsun yöresinde de birbirine yakın olan Demircisu ve Kızıloğlak köyünde halk hep birlikte yağmur duasına çıkmaktadırlar. Kızıloğlak Köyü sınırları içinde yer alan Dua Tepesi’nde bir hoca ile hep birlikte dua etmektedirler. Duadan sonra getirdikleri yiyecekleri Cennet Pınarı denilen çeşmenin yanında hep birlikte yemektadırlar. Yine Karakavuk Köyü’nde de komşu köy olan Erikli Köyü sınırları içinde yer alan Yağmur Dede türbesine gidilerek hoca eşliğinde dua edilmektedir. Toybelen Köyü halkı da yağmur duasına yakınlarında bulunan diğer altı köy, Balaç, Beypınar, Çobanlı, Çobanözü, Derecik ve Kamalı ile birlikte duaya çıkmaktadırlar. Duanın yapılacağı gün köylüler tarafından yedi bin tane taş toplanır. Bu taşlara dualar okunmakta, tören için kurbanlar kesilmekte ve bir hoca ile birlikte dua edilmektedir. Daha önce hayatında hiç zina etmemiş bir kişi torbalara doldurulmuş

olan taşları dereye götürüp suya bırakmaktadır. Bu uygulamanın ardından yağmur eğer yeterli görülürse dereye bırakılan taşlar oradan alınmaktaböylelikle yağmur durmaktadır (Şişman,2003: 86-87).Yağmur duasına katılan çevre halkına ve gelen misafirlere duadan sonra pilav, et ve ayran ikram edilmektedir. Şişman, “*Kazanlarda bulunan yemekleri tabaklara servis yapan köylü kadınların o gün adına saya denilen ve tepeden tırnağa siyah bir örtü görüntüsü veren elbiseler giyinmiş olmaları da kayda değer bir unsur olarak düşünülmelidir.*” demektedir. Yenilen yemeklerden arta kalanlar da kurtların, kuşların, karıncaların yemeleri ve onların da böylelikle duaya katılmalarını sağlamak amacıyla etrafa saçılmaktadır. Bu davranış biçimiyle de Allah’ın hoşnutluğunu kazanma duygusuöne çıkmaktadır. Tören sonunda yağmur şiddetli bir biçimde yağmaya başlarsa veya yağmur yeterince yağarsa farklı yörelerde gördüğümüz uygulamalarda olduğu gibi taşlar çuvallarla birlikte bırakıldıkları yerden çıkarılmaktadır. Böyle durumda hiçbir taşın suyun içinde kalmamasına özen gösterilmektedir. Yağmur sonrasında taşlar saklanmak üzere تنها yerlere çuvallarla gömülmektedir. Kutsallık özelliği kazandığı için ayakaltına alınmamaya özen gösterilmektedir (Şişman, 2003: 88).

Savur’da yağmur duasına çıkılırken herkes elbisesinin ters yüzünü giymekte, halk ve müftü de çobanlarla beraber hayvan sürülerinin önünde veya arkasında yürümektedir. Yağmur duasına gidilirken kasabanın mezarlığını uğranılmaktadır. Allah ile kulun arasına girilmeyeceğini bilen halkın, türbede veya türbede yatanın kabri önünde dua etmek gibi bir âdetinin olmadığı belirtilmektedir. Bu sebepten rahmetinden mahrum bırakmaması için doğrudan Allah’a dua edilmektedir. Yağmur duasında yedi bin küçük taş toplanmakta ve bu taşların üzerine “*La yünezzilil gayre bin badi mekanetü ve yenşiru rahmetihi ve hüvel veliyül Hamit*” ayeti kerimesi okunmaktadır. Bu okunan yedi bin taş daha sonra suya atılmakta ve yağmur yağması için tekrar dua edilmektedir. Yağmur duasına gidenler arasında Kur’an-ı Kerim okuyabilenlerin sayısının çok olmasına özen gösterilmektedir(Adal, 1961: 2366).

Mersin’in Tepe Köyünde Dodu’ya başlamadan önce bazı işler yapılmaktadır: Tuz kavrulup suya atılmakta, birden fazla evli olanlar uğursuz sayıldığı için ayakkabıları gizlice ıslatılmaktadır. Akarsuya tabut atmaktadırlar. Kaplumbağaları suda ıslatmaktadırlar. Bunlar da uğursuz sayılmaktadır ve bu yüzden yağmur

yağmadığına inanılmaktadır. Bunlar Dodu yapılmadan bir gece önce uygulanmakta ve ev ev dolaşılırken hep birlikte şu tekerlemeler söylenmektedir:

Dodu dodu neden olur
Bir kaşacak sudan olur
Verin Dodu'nun hakkını
Gitsin bakını bakını
Diyelim hep Allah Allah
...(Çete, 1955: 1068)

“Doğu Karadeniz’de Yağmur Duasından Güneş Duasına” adlı çalışmasında Mustafa Duman, Ahmet Caferoğlu’nun yaz aylarında Trabzon ve Rize’de yaptığı derlemelerde topladığı sözlü halk kültürü malzemelerini değerlendirirken yörede yapılan “Güneş Duası”nı çok ilginç bulduğunu ve o zamana kadar Anadolu’da yaptığı derlemelerde bunun başka bir örneğine rastlamadığını belirttiğini ifade etmektedir. Ayrıca yöreden aldığı bilgilere göre Rize ve Trabzon yöresinde yağmurun bol olmasından dolayı yağmur duasını bilmediklerini kaydettiğini belirtmektedir. Duman, Trabzon yöresinde yağmur duasının bilinmediğini yazan Caferoğlu’nun yanıltığını, yörede yağmur duasının yapıldığını belirtmektedir. Bunu da şu örnekle açıklamaktadır:

“Elli yıl kadar önce, çocukluğumuzda tanık olduğumuza göre, Trabzon-Maçka’da, kurak geçen günlerde yağmur yağmasını dilemek için, gayrimüslim mezarlıklarından alınan bir kafatası, yöredeki adıyla “kuru kafa” dereye atılırdı. Bu kuru kafa dereye durduğu sürece yağmur yağacağına inanılırdı. Eğer yağmur çoğalır, seller olursa “kuru kafa” dereden çıkarılırdı. Böylece yağmurun dineceğine inanılırdı. Eğer kuru kafa bulunmazsa, onun yerine hayvan kafatası ya da başka kemikler kullanılırdı.” (Duman, 2007: 424).

Of’ta, yağmur yağdırmak için köylüler, bir mezar taşını yahut bir tabutu suya daldırmaktadırlar. Rize’de Hemşin kazasının Zuğa (Çamlıtepe) köyünde de yağmur yağdırmak için başka yerlerde rastlamadığımız uygulama olan kapıya bal sirkisi döküldüğünü veya kızılâğaç dalının suya sokulduğunu görmekteyiz. Artvin- Hopa’ya bağlı Azlağa (Esenkıy) Köyü ve çevresinde ise yağmur duası için bir tepeye toplanılmakta, hocalar ve iyi ahlâklarıyla tanınan kişiler dua okumaktadır. Gümüşhane yöresinde yağmur yağması için bir sopaya giydirilmiş olan ceket ve

başlıklı kukla ıslatılmaktadır. Sonra ıslanmış olan bu kuklayı bir çocuk eline almakta ve yukarı kaldırmaktadır. Kuklayı taşıyan çocuk önde olmak üzere tüm çocuklar tarlalara doğru yürüyerek tekerleme söylemektedir. Yağmur duasından sonra yağış çok olmuşsa diğer yörelerde suya bırakılan taşlar geri çıkarılırken burada suya ölü kemiği ya da mezarlıktan alınan bir mertek atılmaktadır. Bununla da yağmurun duracağına inanılmaktadır (Duman,2007:425-426).

Sivas'ta halk, hayatında hiç günah işlememiş olan bir gençle beraber bir ırmağın veya gölün kenarına giderek yağmur yağması için dua etmekte, genç eline aldığı taşı suya atmak suretiyle taşı ıslatmaktadır. Bu işlemden sonra halk orada saf tutmakta ve ceketler ters giyilip, şapkalar ters çevrilmektedir. Ayakkabılar çıkarılıp, kıbleye döndükten sonra cemaat ellerine ters çevirerek aşağı sarkıtıp şöyle dua etmektedir (Özen, 2010: 71):

“Allah’ım! Bize yardım eden, içimize sinen, ferahlık veren, bol, yararlı, her tarafı kaplayan, her tarafı sulayan yaygın bir yağmur ihsan eyle. Allah’ım! Bizi yağmurla sula. Bizi ümitlerini yitirmiş kimselerden eyleme. Allah’ım! Beldelerin, kulların ve diğer yarattıkların öyle güçlü bir darlığa uğradı ki senden başkasına arz edemeyiz...” (Özen, 2010: 71-72).

Türk kültüründe yağmur yağdırmak için bir kısmı dinî, bir kısmı geleneksel olan birbirinden farklı uygulamaların yapıldığını belirten Esmâ Şimşekbu uygulamaları şu şekilde sıralamaktadır:

“Üç gün oruç tutulur. (Ankara)

Mevlit okutulur.

Mezarlıklarda dua edilir. (Kayseri)

Toplu halde yağmur duası yapılır. (Birçok yerde)

Çömçe gelin oyunu oynanır. (Birçok yerde)

Yağmur duasında kullanılmak üzere değişik şekillerde taş veya kum toplanır. (Ankara, Elazığ, Konya, Uluborlu, Isparta, Tekirdağ, Denizli)

Hocalardan biri kırk boğumlu filiz bulup, filizin gözlerinden her birine birer kere Yasin suresini okur. (Konya)

Birden fazla karısı olan kimselerin ayakkabıları suyla ıslatılır. (Mersin)

İki evli olan bir adamın hanımlarından birinin evinden sacayağı çalınarak suya atılır. (Osmaniye)

Yeni evliler zorla suya batırılır. (Böylece bu gibilerin temizlikleri sağlanmış olur.) (Mersin)

Herhangi bir kelle alınıp, üzeri yazdırılarak hocaya okutulur. Sonra bir ip takılarak “Sabın Çayı”na ıslatılır. (Osmaniye)

Ölmüş bir kâfirin kafası suya atılır. (Sivas)

Bir at başı yazılarak, akarsuyun içine atılır. (Osmaniye)

Tuz kavrularak suya atılır. (Mersin)

Suda kaplumbağa ıslatılır. (Mersin)

Mağaradan bir tavuk alınarak suya atılır. (Sivas)

Sal ağacı suya atılır. (Sivas/Hafık)

Mezar tahtası suya atılır. (Sivas)

İçinde ölü taşınan sal (tabut) suya batırılır. (Mersin)

Çoban sopasını suya sokar. (Sivas)

Yağmur yağarken bir demir parçası sokağa, yağmurun altına konur. Bu yağmurun bol yağması gayesiyle yapılır. (Sivas)

At kafasına dua yazılır. (Sivas)

Yerden akrep çıkarılıp, kuyruğundan sakızlık ağacına asılır. (Osmaniye)

Yılan canlı canlı veya öldürülerek yakılır. (Azerbaycan, Osmaniye, Kayser vs.)

Ebe taşı oyunu oynanır. (Kayseri)

Çocukların toplanıp, evlerden topladıkları yiyecekleri pilav pişirip yemesiyle yağmur yağacağına inanılır. (Kayseri)

Başkurdistan ve Kazakistan’da ise Karga Butkahı töreni yapılır.

Azerbaycan’da:

Bir gülle ile ölmüş adamın kabrinden taş, toprak getirilip suya atılır. (Yüreği yanık olan bu kişinin yüreğini soğutmak için, gökyüzü acıyıp yağmur gönderebilir düşüncesiyle.)

Anası, kızı ve kendi dul olan bir kadının ocak taşı çalınıp suya atılır.

Tohumluk buğdaydan hedik pişirip sacda kavurarak, şehit olmuş bir insanın kabrinden taş götürüp sacda kızdırılır.

Kaplumbağa ayağından asılır.

Baltanın ağzı yukarıya çevrilir.

Türk dünyasının hemen hemen her yerinde görülen çeşitli türbeler ziyaret edilir. Ayrıca bu tür işlemler yapılmadan birtakım hal ve hareketlere bakılarak da yağmurun yağıp yağmayacağı anlaşılır. Eğer:

Kuş suyun içinde oynarsa,

Arılar aniden kovanlarına dönerse,

Keçi kuyruğunu zamansız olarak dikerse,

Tavuk bitlenip, yerde sürünürse yağmur yağacak demektir.

Açık ve rüzgârsız bir havada yere dik olarak ve ateş üst kısmına gelecek şekilde bir sigara konur. Eğer sigaranın dumanı havaya doğru çıkarsa yağmayacak, yere paralel giderse yağacaktır.” (Şimşek, 2003: 79-80).

4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

Geçimini hayvancılık ve tarımla sağlayan insanlar için hayvanlar çok önemlidir. Hayvanlara verilen önemin göstergesi kutsiyet kazanmış olmalarıdır. Hayvancılığa ve toprağa bağlı olarak yaşayan halk, ürünün verimli olabilmesi için havadurumuyla ilgili bilgilere her zaman sahip olmak istemiş bu sebepten de bazı hayvanlar uğurlu bazıları ise uğursuz olarak kabul edilmiştir. Toplumlar havanın durumuyla hayatta karşılaştığı bazı olgular ve olaylarla bağlantı kurmuş ve hayvanların halleri, hareketleri hava tahminlerinde belirleyici olmuştur. Bazı hayvanlarla ilgili uygulamaların yağmurun yağıp yağmamasıyla ilgili olduğuna inanılmaktadır.

Yağmurun yağması için, Türk folklorunda eskiden beri bilinen uygulamalardan biri de at kafasına dua yazılarak suya atılması ile ilgilidir. Yapılan uygulamalar doğrultusunda at kafasına yazılan duanın yeterli olmadığı durumlarda, taşta olduğu gibi başka bir yardımcı unsur olarak görülen su kullanılmaktadır. Burada taş ve taşın üzerine okuyup üfleme yerini at kafasına ve yazı ile yapılan duaya bıraktığı görülmektedir. Taşta olduğu gibi at kafatası ile dua arasında bir ilginin kurulacağı düşünülemez. Eğer yağmurun yağması isteniyorsa bunu Allah’tan dualarla istenmesi gerektiği açık ve kat’idir. Buna rağmen at kafatası ve dua ile ilgili olarak bu değişiklik ile ilgili olarak Acıpayamlı, şöyle demektedir:

“...Pek inandırıcı olmamakla beraber şu şekilde bir muhakeme tarzı yürüteceğiz:

At kafası ıslatılmakla ata ait iskeletin geri kalan kısımları sihrin temas prensibine göre ıslanmaktadır. Böylece, atla ilgili bütün iskeletler de ıslanmış olmaktadır. Bu iskeletlerin ıslanmasıyla, at iskeletlerinin içinde bulunduğu topraklar da ıslanmış olacaktır. Bu görüşümüzü destekleyecek, genel anlamda, bir de delile sahip bulunmaktayız: Bu delil şudur:

Dünyanın çeşitli kısımlarında yağmur yağmasını sağlamak amacıyla –tıpkı Anadolu’da olduğu- iskeletler türlü şekillerde su ile temasa getirilmektedirler.” (Acıpayamlı, 1963: 223-224; Alptekin, 2011: 17-18).

Türklerin hayatında her zaman ayrı ve önemli bir yere sahip olan atların sudan çıktığına inanılmakta ve kurak geçen zamanlarda yağmur törenlerinde suya sunulan saç özelliği taşımaktadır (Elçin, 1997: 502-506).

Destan, masal ve hikâyelerde karşımıza çıkan kahramanlara baktığımızda onlara herkesten daha yakın olduğunu gösterdikleri atların kafatasına, yağmur yağması için edecekleri duayı yazıp suya bıraktıkları takdirde, at kafasını mübarek saydıkları için dualarının kabul olunup, yağmur yağacağına inanılmaktadır.

Hayvanlarla ilgili olan yağmur duasında köpek kafatasına dua yazıldığını ve suya atıldığı görülmektedir. Yağmur duası sırasında dağda bulunan çobanlar akrep öldürmekte ve gırsak adı verilen ota asmaktadırlar. Hoca Seyit mezarlığında taşlar altından akrep bulunarak bir iple dut ağacına asılmaktadır. Çayırdaki değirmen suyunun çıktığı yere at kafası gömülmektedir. At kafasına dua yazılmakta ve suya atılmaktadır. At kuru kafatası temizlenip alına dua yazılmakta ve bu kafatasını iyi niyetli ve saf olduğuna inanılan biri ayak değmemiş akarsuya atmaktadır. Yılan ateşte diri diri yakılmaktadır. Kara ve su kaplumbağası bir iple ulu bir ağaca asılmaktadır. Koyun kafatasına dua yazılıp ve suya atılmaktadır. Eşek üzerine bindirilmiş çocuğa su serpilmektedir. Baş yıkayan bir merkebe yaşlı bir kadın ters olarak bindirilip ve bütün köyü ters vaziyette dolaşır (Acıpayamlı, 1963: 18-19).

M. Salih Aydın’ın, Isparta’da Hilmi Gültekin’den bu konu ile ilgili yapmış olduğu derlemede de yağmur duasına hazırlık aşamasında benzer uygulamaları görmekteyiz: “Öyle dua ederlerdi ki, koyun sürülerini bir yere ayırırlar, kuzuları bir yere... Koyunlar bir tarafta bağırışır, çocuklar bir tarafta “Emin” der, anaları

başka yerde, hepsi birden “Âmin” diye çığırıştığı vakit ağlamadık kimse kalmazdı. Bu şekilde can-ı gönülden, ihlâsla dua edilirdi. Bütün dağlar, taşlar, ağaçlar, kuşlar, hayvanlar... Herkes kendi lisan-ı hâliyle Allah’a tesbih ediyorlar. Fakat biz onların tesbihini anlamıyoruz. İşte onlar da o şekilde tesbih etsinler, Allah’a dua etsinler diye koyunları, kuzuları ayırıyoruz.” (Aydın, 1997). Bu ifadelerden de anladığımıza göre yağmur yağması için yapılan dualara Allah katında en masum olduğu düşünülen çocukların ve hayvanların da katılımı sağlanmaktadır.

Yağmur duası töreninde ikinci unsur olarak kurbağa görülmektedir. Ekici, törenlerde kurbağanın bulunmasını *“Kurbağa, hem karada, hem suda yaşayan bir canlı olarak, bu uygulamada kullanılmakta, onun bir sırtına bağlanan bez parçasının içine konularak dolaştırılması ise, bir tür ölüm çağrışımı yapmaktadır. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, çocuklar bir tür drama sergilemekte, susuz kalan bir insan ve bir kurbağa arasında bir benzetme yapılmakta, bez parçası kefeni sembolize ederken, sırık ise tabutu sembolize etmektedir. Böylece susuzluktan ölen sağlıklı insanların durumu, susuzluktan ölen kurbağa olgusuyla tasvir edilmektedir. Uygulamanın bu kısmı tamamen sihir-büyü “maji” prensiplerinden benzer, benzeri yaratır ilkesine dayanmaktadır.”* şeklinde yorumlamaktadır (Ekici, 2002: 56).

Yağmur duasında kurbağa unsurunun kullanılması bize Anadolu’da kurak geçen gün ve mevsimlerde yağmur yağması için çocuklar tarafından gerçekleştirilen “çömçe gelin oyunu”nu hatırlatmaktadır. Çömçe kelimesi kepçe anlamında kullanılırken “su kurbağası” anlamında da kullanılmaktadır. Bu kelimenin kullanılmasının sebebini kurbağa ve su arasındaki bağa yani kurbağanın susuz yaşayamayacağına işaret etmek, kepçe ise yiyecek dağıtmada kullanılan bir araç olmakla beraber, bolluk ve bereket timsali şeklinde yorumlandığını, diğer araştırmalarda da görüldüğü gibi söyleyebiliriz. Çömçe bir kukla olup, Türk inanç sisteminde herhangi bir dinî boyutunun olmadığı açıkça görülmektedir (Kılıç, 2014: 187).

Yağmur duası törenlerinde suya olan bağlılığı ve muhtaçlığı sebebiyle kurbağanın Türkiye’nin pek çok yerinde kullanıldığını görmekteyiz. Yakalanan kurbağaya özel şekilde yapılan bir elbise giydirilmekte ve bir çalıya asılmaktadır. Ertesi sabah ölmüş dahi olsa da suya atılırsa yağmur yağacağına inanılmaktadır. Bu yolla insanların da suya muhtaç oldukları anlatılmış olur.

“Su, yağmur gibi tabiat nimetleri ile bağılı olarak mukaddesleştirilen efsanevî kurbağa tipi yavaş yavaş verimlilik ve bereket sembolüne dönüşmüştür.” (Demirci, 2015: 50).

Kahrat Köyü’nde ekim-dikim zamanında yağmur mevsiminin yağışsız ve kurak geçtiği yıllarda yağmur duası yapılması gerektiğinin kararlaştırıldığını ifade eden Ekici, köyün ileri gelenlerinden ve maddî durumu iyi olanlar, önderlik yeteneği bakımından diğer çocuklara göre hem yaş hem de olgunluk bakımından büyük olan bir erkek çocuğa bir miktar para verdiklerini, parayı alan çocuğun arkadaşlarını toplayıp bu paranın bir kısmını dağıttığını belirtmektedir. Yağmur duası törenin yapılış şeklini şöyle anlatmaktadır: Yaşça büyük olan beş altı erkek çocuk kurbağa yakalamakla görevlendirilmektedir. Önder olan çocuk kurbağa yakalanacak olan havuzu seçmekte ve yakalanacak olan kurbağanın yeşil, iri ve erkek olmasına dikkat etmektedir. Kurbağa yakalamaya giden önder çocuk evinden bir bez parçası ve uzun bir sıruk almaktadır Yakalanan kurbağa bu beze sarılmakta, sıriğin ucuna bağlanmaktadır. Bu sıriğı taşıyan önder çocuk kurbağa ve diğer çocuklarla birlikte önce kendi evine gitmektedir. Önderlik eden çocuğun evine giden çocuklar hep birlikte şu tekerlemeyi söylemektedirler:

Yağmur, yağmur yağ ister

Arpa, buğday, bal ister

Verenin evine altın düşsün

Vermeyenin evine bozyürük yılan düşsün

Önder olan çocuğun kapıya çıkan babası oğluna para; annesi yumurta, çerez ve kumaş vermektedir. Yumurta, para ve çerezler torbaya konulmakta ve köydeki evler sırayla dolaşmaktadır. Her evin önün de aynı tekerleme söylenmektedir. Evleri dolaşma tamamlanıp yeterince malzeme topladığında bütün çocuklar “Dede” diye adlandırılan “Mehmet Efendi” yatır veya ziyaret yerine gitmektedirler. Çocuklar “Dede”ye giderlerken, önünden geçtikleri her ev halkı tarafından ıslatılmaktadırlar. Çocuklar ıslatılacaklarını bildiklerinde uygun elbiselerle geçerler. Yağmur duasıyla ilgili asıl ve en ciddi işlerin yapıldığı yerin, üzerinde hayıt çalışının ağaçlaşmış olduğu bir mezar olan “Dede” denilen türbe olduğunu belirten Ekici, bu mezarda “Mehmet Efendi” diye bir evliyanın yattığını belirtmektedir. Çocuklar “Dede”ye geldiklerinde ilk iolarak türbenin etrafında hep birlikte yedi defa tavaf etmektedirler.

Buna bazen anne ve babalar da katılmaktadır. Topladıkları yiyecekler ve paralar torbadan çıkarılmakta, alınan mumlar türbenin önündeki “sunak” şeklindeki bir taşın önüne dizilip yakılmaktadır. Yiyecekler çocuklara dağıtılmakta ve çocuklar oynadıkları oyunlarla yiyecekleri yemektirler. Toplanan yumurtalar da önderlik eden çocuk tarafından mumların yakıldığı taşa vurularak kırılmakta ve hep beraber oradan ayrılmaktadırlar (Ekici, 2002: 48).

Hayvanlarla ilgili uygulamalardan bir diğeri de Eşekbaşı yıkamadır. Eşeğin yağmur yağışı ile ilgisinin mitolojik kökenli olduğu görülmekle birlikte, Yunan-Roma mitolojisinde çiftlik hayvanlarının, meyve bahçelerinin vs. koruyucusu olan Priapus ile sembolize edilmektedir. Mitolojide eşeğin bereket tanrısının simgesi olması yağmur törenlerinde eşeğin yer alma sebebini açıklar özelliğindedir. Anadolu’da eşeğin başını yıkadıklarını belirten Demirci, bu yolla yağmurun yağacağına inanıldığını, bu uygulamanın suya sunulan saçıyla ilgili olduğunu ifade etmektedir (Demirci, 2015: 50).

Köpek, bazı inanışlara göre kutsal kabul edilmekle birlikte, diğer uygulamalarda farklı unsurların kullanım şekline benzer nitelik taşımaktadır. Köpek kafatasına bir şeyler yazılıp suya bırakıldığı takdirde yağmurun yağacağına inanılmaktadır. Köpek kafatası ile su arasındaki bağlantı Çin’de de görülmektedir. Kuzey Çin’de kötü ruhları ısırarak kovalamaları için beşinci ayın beşinci gününde kutladıkları bayramda kâğıttan yapılan köpeklerin suya atıldığı ifade edilmektedir. Bu törenler esnasında Şamanizm’de kötü ruhlar korunmak, ata ruhları veya gök tanrı için de kurban edilen koyunun kafatası suya atıldığında yağmur yağacağına inanılır (Demirci, 2015: 50).

Kuraklık olduğu zaman horozları yakalayıp horozların kanatları altındaki tüyleri yolmaktadırlar. Bir efsaneye göre, horozların kanatlarının altında bir tane haram tüy büyümektedir ve bulutlar yaklaştığı zaman bu tüye sahip olan horoz çite konup kanadını çırpmakta, böylelikle yaklaşan bulutu kaçırmaktadır. Bu sebepten de yağmur yağmamaktadır (Çetin, 2004: 123-143).

Türkmenlerde yine yağmur yağması için oynanan “çömçe gelin” için her evden döğme toplanmakta ve cami kapısında aşure pişirip halka dağıtmaktadırlar. Gavur kafasını suya batırmak, su kaplumbağasını ağaca asmak, yılanı diri diri ateşe atmak yağmurun yağması için yapılan ritüeller arasında gösterilmektedir (Kılıç, 2014: 189).

Yağmur törenlerinde koyun ile uygulamalara Türkiye'nin pek çok yerinde rastlanmaktadır. Yetişkinlerin gerçekleştirdikleri yağmur duası törenlerinde koyun kuzular özellikle birbirinden ayrı tutulmaktadırlar. Koyun kuzuların ayrı tutularak meletilmesiyle Allah'ın merhamet edip duaları kabul edeceğine ve böylelikle yağmur yağdıracağına inanılmaktadır.

Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası'nda koyunların kuzularından ayırmak suretiyle de dua edilmekte, onların da bu yolla Allah'ı anacağına, onların hatırına Allah'ın merhamet edip rahmet yağdıracağına inanılmaktadır (Aydın, 1997).

Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde aygır kafasına ayetlerin yazıldığını ve bu ayet yazılı olan aygır kafasını suya gömdükleri belirtilmektedir. Su, ayeti sildikçe yağmur yağacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte yağmur yağması için gilin dedikleri kırk gözlü asama çubuğuna da Yasin okumaktadırlar (Kızıloğlu, 1996).

d. Yağmur Duasının İşlevsel Yönü

Yağmur duası geleneğinin sosyal ve toplumsal yapısının korunması, bu geleneksel değerlerin öğrenilip gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması için konunun değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmuş, bu konu ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Bu konu ile ilgili araştırma yapanlardan biri de Metin Ekici'dir. Metin Ekici, araştırmasında bu konu ile ilgili olarak Mehmet Tezcan'ın konuyu "*Bereket Törenleri*" başlığında değerlendirdiğini ve iki başlık altında incelenmesi gerektiği hususunda fikir beyan ettiğini belirtmektedir:

1) Morfolojik yön

2) İşlevsel yön

Ekici, Tezcan'ın çalışmasında morfolojik yönün "Hazırlık Aşaması", "Yürüyüş Aşaması" ve "Bitiş Aşaması" olmak üzere üç aşamadan meydana geldiğini belirtirken, "İşlevsel Yön"ün ise ekonomik ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca uygulama bakımından "toplumsal" işlevinin olduğuna da dikkat çekilmektedir (Ekici, 2002: 47). Yapmış olduğumuz çalışmada da özellikle toplumsal işlevin etkin bir rol oynadığını görmekteyiz. Sosyalleşmenin ve yardımlaşmanın esas olduğu ve bu değerlerin öğretilmesine yönelik olan ritüellerden biri de çocukların yiyecek toplamasıdır. İnsanlara pek çok konuda bolluğu, bereketi

getirecek olan yağmur için edilecek duaya herkes elinden geldiği kadar katkıda bulunmaktadır. Bu da çok kıymet verilen ve herkesin içten katıldığı olgulardandır. Yoksulluğa bir de kıtlık gibi sıkıntı veren bir başka olay eklendiğinde insanlar ellerinde var olan yiyeceğini paylaşmakta, bir dayanışma içine girmektedir. Toplumun hem maddî hem de manevî değerler açısından güçlenmesine olanak sağlamaktadır.

e. Güneş Çağırma Ritüeli ve Uygulama Şekilleri

Yapı ve anlamca birbirine zıt olmakla birlikte hayati önem arz eden ve hayatın vazgeçilmez kaynaklarından olan yağmur ve Güneş'e ait yapılmakta olan törenlerinilki yağmura özgüdür, İslâmi izler taşımaktadır ve daha çok Anadolu'da görülmektedir. Diğer, Güneş için olanı ise daha fazla Azerbaycan sahası ile kısmen Karadeniz sahilinde görülmekle birlikte gün geçtikçe bu güzel geleneğin kaybolmaya yüz tuttuğu görülmektedir (Caferoğlu, 1956:67-68).

Anadolu'nun Gode Gode'si ile Azerbaycan'ın Godu Godu'su arasında benzer ve farklı olan yönlerin olduğu görülmektedir. Anadolu'da Gode-Gode, Azerbaycan'da Godu-Godu veya Dodu-Dodu ile yağmur değil güneş istenilmektedir. Uzun süreli yağın yağmur ve devamındaki yoğun sis insanları bunaltmakta, bu durumdan dolayı canı oldukça fazla sıkılan çocuklar güneşi görmek istediklerinden kendi aralarında tertip ettikleri oyunla güneşi çağırırmaktadırlar. Bunun için ellerinde bulunan kaşığın veya kepçenin yuvarlak tarafına bir bebek resmi çizip onu süslemektedirler. Daha sonra bir araya toplanan çocuklar ellerindeki kız bebekle bu oyuna has türkü eşliğinde kapı kapı dolaşarak evlerden yağ, un vb. malzemeler toplayarak beraber pişirdikleri böreği yemekteirler. Böylelikle güneşin çıkması sağlanmış olmaktadır. Konu ile ilgili olarak Caferoğlu ayrıca, töreni düzenleyen çocukların Kodu, Godu, Dodu'nun anlam bakımından Güneş ve Ay demek olduğunu açıkladıklarını, konuyu ele alan İokimov'a göre ise Kodu veya Dodu'nun bir put-ilahe adı olduğunu, kuklanın da bu ilahı tasvir ve temsil eden bir puttan başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Kodu veya Dodu'nun gizlenmesiyle güneşin de kaybolduğu belirtilmektedir(Caferoğlu, 1956:69). Bu törenler de yaşanan yerin

iklimine göre bazen Anadolu’da yağmuru bazen de Azerbaycan’da güneşi davet etmek için kullanılmaktadır.

Türkiye’de Çömçe Gelin, Yağmur Gelini, Dodu Dodu ve Godu Godu, Bolbadik, Kepçe Hatun, Mırmındık, Bodi Bostan, Kepçecik, Su Gelini, Yağmur Kızı olarak adlandırılan, Azerbaycan sahasında Dodu Dodu, Godu Godu, Gödü Gödü, Kodu Kodu, Hodu Hodu, Güdü Güdü, Dudu adlarıyla bilinen oyun Türkiye’nin bütün bölgelerinde yağmurun yağmadığı, kuraklığın görüldüğü dönemlerde kuraklığa son vermek için 13-15 yaşındaki çocuklar tarafından icra edilirken; Alanya’nın bazı yaylalarında şiddetli fırtınaların dinmesi, Rize’de yağışların sona ermesi için de düzenlenmesinden dolayı bu yönüyle de farklılık arz etmektedir (Düzgün, 2014:82).Konuyla ilgili araştırma yapan Düzgün, Azerbaycan sahasında araştırma yapan M. H. Tehmasib, Elçin Aslanov, Mahmud Allahverdiyev ve Valeh Hacılar gibi araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalarda da oyunun yağmurlu günlerde güneşi çıkarmak amacıyla sergilendiğini ifade ettiklerini belirtmektedir. Allahverdiyev’in godu godu oyununun yağmurlu günlere son vermek amacıyla sergilendiğini ve bunun da mitolojik temelleri olduğunu belirttiğini söyleyen Düzgün, Allahverdiyev’in mitoloji ile ilgili söylediklerine şu şekilde yer vermiştir:

“Azerbaycan mitolojisinde Mitra (Güneş)’nın bolluk, bereket ilahesi olduğunu, yağmur ve sel baskını gibi doğal afetlerden korunmak amacıyla onun şerefine çeşitli törenler düzenlendiğini belirtir ve şu bilgileri verir:

Bisütun dağında Dara’dan galan meşhur bir abide var. Bu, ilahi Mitra’nın mügeddes yeri imiş. Hetta onun gezmesi için burada ağ at da dururmuş. Leysan yağışları zamanı Mitra’ya Güneş’e hesr olunmuş, hüsusi merasim tamaşası keçilirmiş. Burada güneşi temsil eden gelincik düzeldir, döşüne de muncug veya başga bezek eşyaları asırdılar.”(Düzgün, 2014:83).

Oyunun oynanışı *“bir desta adam godu düzeldib yağış yağarken palçıglı, yağışlı, çok rütbeli yerlerden geçer ve ohuyardılar”* biçiminde anlatılmakta ve oyun sırasında *“Godu kün çıharmasa/Gözlerin oymag gerek”* biçiminde bir istekte bulunduğu belirtilmektedir. Karayazı ve Borçalı bölgelerinde bu merasimin günümüzde yaşadığı, bunun yağmuru durdurmak, güneşin çıkmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. *“Azerbaycan Klassik Edebiyatı Kitabhanası adlı esere göre törende taşınan yapma bebeğin kapı kapı gezdirilmesi sırasında*

söylenen tekerlemeler, yağmurların dinmesini sağlamak, “insanların gözlerini tikdiyi mehsulu selden daşgından hilas etmek” amacıyla ortaya konulur ve kırmızı bezlerle bezetilmiş olan “hodu” güneşi sembolize etmektedir.” (Düzgün, 2014: 83).

Merasimde kullanılan Dodunun, gelincik şeklinde süslenmiş çömçe veya içi oyulmuş ağaç parçası olduğu görülmektedir. Çocuklardan ikisi dodunun sağ ve sol kolundan tutmakta, bir grup çocuk da onları takip etmektedir. Obadaki çadırları gezerken şu tekerlemeyi söylemektedirler:

“Dodu dodu gördün mü?

Doduya salam verdin mi?

Dodu buradan ötende

Kırmızı gün gördün mü?

Mehlenize gelende

İt baldırmı daladı

Yağ verin yağlayak

İp verin bağlayak”

Güneşi bekleyenler onlara yumurta, tatlı gibi yiyecekler verirler(Düzgün,2014:88).

Türkiye’nin en fazla yağmur yağan bölgelerinden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesinde, yaz aylarında bile günlerce yağmur yağmakta, arkasından her tarafı sis kaplamaktadır. Yağmurlu ve sisli hava günlerce devam etmektedir. Günlerce güneş görünmediği için bu durumdan bunalan insanlar Güneş duası yapmaktadırlar. Şamanizmle ilgili olduğu görülmekte olan Güneş duasına Anadolu’da Rize ve Trabzon’da rastlanmaktadır.

Güneş duası, daha önce Ahmet Caferoğlu tarafından Azerbaycan’da tespit edilmekte ve Şamanizm ile ilgisi bir makaleyle açıklanmaktadır. Yine adı geçen yazar ağız araştırmaları yapmak için Trabzon ve Rize’de saha araştırması yaparken yörede Güneş duası geleneğini tespit ettiğini ifade etmekte, “Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar” adlı eserinin ön sözünde kısa bir bilgi vermektedir. Trabzon ve Rize’de, birbirini tamamlayacak biçimde, bir güneş duası ve bir de uygulama derlediği görülmektedir.

Azerbaycan’da Godu töreninin Türk dünyasında Nevruz’un güneşle olan ilgisinin, güneşe bakış açısının bir ifadesi olarak çıktığını görmekteyiz.

“Godu, godunu gördün mü?

Godu’ya salam verdin mi?

Godu buradan ötende

Kırmızı günü gördün mü?”(Nerimanoğlu, 2004: 241-253).

Güneş duasının şimdiye kadar Rize, Trabzon ve Gümüşhane’de derlendiğini belirtmekte olan Necati Demir, diğer yörelerde olup olmadığının bilinmediğini ifade etmektedir. Yapılmış pek çok derleme çalışmasına baktığımızda da böyle bir uygulamanın olmadığı, bundan söz edilmediği görülmektedir. Demir’in sözünü ettiği uygulamaya baktığımızda güneşin görünmediği, günlerce yağmurun yağdığı ve sisin kalkmadığı zamanlarda beş ile on yaşlarındaki çocuklar bir araya gelmekte bir publik, bubirdak ya da guskuzura yapmaya karar vermektedirler. Bir çalı süpürgesine kol ve bacaklar yaparak, kırmızı renkte kıyafetler giydirmek suretiyle insana benzetmektedirler. Kollarından çocuklar tutup ev ev gezmeye başlamaktadırlar. Her çocuk havanın açma günü için bir gün tutmaktadır. Dualar okunurken çocuklar ipile bağlamış oldukları torbayı evin içine atmaktadır. Ev ev dolaşıp hep birlikte dua okumaktadırlar:

Guza guza

Gus guzura

Allahdan güneş isderuz

Verenün teknesine bereket

Mermeyenün teknesine başum gadar

Bir kokmuş sıçan düşsün.

Abluk kubluk ne ister?

Yağ kabından yağ ister,

...

Ev sahibi, Güneş Duasını okuyan çocuklara istediklerini verir. Çocuklar bütün evleri ziyaret ettikten sonra köyünkenarına çıkıp odun toplayıp bir ateş yakmaktadırlar. Topladıkları malzemelerden yemek pişirip topluca yemektirler. Yemek pişirirken yemeğin yağından sağa sola, havaya kaşık kaşık atarak “Allah’ım yarın kırmızı güneş ver.” demektedirler. Yemek pişerken ateşin etrafında horon veya başka bir oyun oynanmaktadır. Çalı süpürgesinden yaptıkları korkuluğu ise bir dere kenarına atmaktadırlar. Çocuklar havanın açacağı günü beklemek üzere akşam

evlerine dağılırlar. Hangi çocuğun tuttuğu günde hava açarsa, o çocuk talihli sayılmaktadır(www.serander.net).

e1. Babrabubrik

Çamlıhemşin / Yazlık Köyü'nde güneş çağırma ritüelinin uygulandığı görülmektedir. Yağışı çok olan köyde yağmur duası yerine güneş duası edilmektedir. Buna da *Babrabubrik* denilmektedir. Dua için gerekli olan malzemelerden biri çalı süpürgesidir. Çalı süpürgesinin iki ucuna iki tarafından sopalar geçirilmekte ve üzerine bir elbise giydirilmektedir. İki kişi bunu eline alarak taşımakta, ev ev dolaşp helva yapmak için malzeme toplanmaktadır. Dolaşırlarken de belli bir ezgi ile tekerleme söylenmektedir:

“Babrabubrik ne ister

Kaşık kaşık yağ ister

Gadelden (yağın konulduğu kap) kaymak ister

Verene bir koç oğlan, vermeyene kör topal bir kız...”

Bunlar söylenirken ev sahibi un, şeker, yağ, kaymak vermektedir. Bunlar bir torbada toplanmakta, köyün ortasında yakılan ateşte toplanan malzemelerle helva yapılmaktadır. Helvanın üstündeki yağ ateşe dökülmekte, etrafta bulunan başlarını yukarı kaldırarak *açıklık, açıklık, açıklık; güneş, güneş, güneş* diye bağırırmaktadırlar. Saçılan nesnelerin, topluluğun değişik zamanlarda kendileri için hayati değeri olan, önem verdikleri ürünler olduğu görülmektedir. Bunlara avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı; çiftçilik devrinde darı, buğday, meyve ve altın, para, mücevher gibi kıymetli şeylerdir (Apak, 2013: 10).

Merasim bittikten sonra çocuklar topladıkları erzaklarla Hoşbere adlı yemeği pişirerek, havanın açılması ve güneşin gözükmesi hâlinde onu ateşe atmaktadırlar. Böylece merasim sona ermiş olmaktadır(Caferoğlu,1956:71).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, eskiden çok gelişmiş bir yaylacılık geleneğinin olduğunu, mayıs ayının on beşinden sonraki günlerde topluca yaylaya çıkıldığını ve eylül başına kadar yaylalarda kalındığını ifade eden Duman, yaylalarda koyun ve sığırlardan elde edilen yoğurt, yağ, peynir gibi ürünler üretildiğini belirtmektedir. Üretilen bu mahsüllerin bir kısmı güzün satılırken bir kısmı da kışın tüketilmek üzere

saklanmaktadır. Yaylalarda hayvanlar için biçilen otlar kurutulmakta ve saklanmaktadır. Yaylalarda sıklıkla rastlanan sis ve ardından gelen yağmur çayırların kurutulmasını engellediği için bu durum yöre türkülerinde bile dillendirilmektedir:

Yaya yolum çok uzak
Üç sığır iki buzak
Göç ettuk Hanırmağa
... (Duman, 2007: 430-431).

Yukarıdaki türküde görüldüğü gibi Çaykara'nın Hanırmak Yaylasındaki Simarlar adı verilen yeri nasıl duman adı verilen sisin kapladığı anlatılmaktadır. Bir başka türküde yine benzer bir durum anlatılmaktadır:

Sevdaluğun beşine
Mayısın on beşine
Geldük yaylaya kadar

Boşına yandum eldum
Bir duman ile geldum

Sarikaya'ya kadar (Duman, 2007: 431-432).

Örneklerde sis ve yağmurun yoğun olduğunu, sisli ve yağmurlu günlerin güneşli günlere nazaran çok olduğunu görülmektedir. Günlerce yağan yağmur ve kalkmayan sisten kurtulmak, güneşi görmek için çeşitli törenler düzenlenmektedir. Kuzey-Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da "Güneş Duası", "Gus Gus Tera", "Babra Bubrik", "Sis Kovma" gibi isimlerle adlandırılan törenler yapılmaktadır. Ahmet Caferoğlu'nun bu konuda söylediklerinden yola çıkarak Duman, Güneş duasına Trabzon yöresinde "Kuçkuçura" ya da "Gusgusdera", Rize yöresinde ise "Babra Bubrik" ya da "Heyva heyva" denildiğini belirtmektedir. Azerbaycan yöresinde ise bu törenlere "Göde Göde" ya da Godu Godu" denilmektedir. Duman "*Doğu Karadeniz'de Yağmur Duasından Güneş Duasına*" adlı makalesinde Ahmet Caferoğlu'nun Güneş duası konusundaki yorumlarını ve açıklamalarının bir bölümünü şöyle aktarmıştır:

"... Bu edebiyat neveleri içerisinde bizi en çok ilgilendireni "Güneş Duası"dır. Buna ben şimdilik ancak, Trabzon ve Rize yaylası ahalisi arasında rastlayabildim. Karakter ve şekil itibariyle tamamiyle Azerbaycan'dakinin aynı olduğundan, bu da,

vaktiyle tespit ettiğim veçhile, Şamanizm dini bakiyesinden başka bir şey olmasa gerektir. Yağmur duasının tam bir prototipi olan Güneş Duası, adından da anlaşılacağı üzere, güneş yüzü az gören, sisli ve yağmurlu saha ahalisine mahsus bir duadır.” (Duman, 2007: 433).

Ahmet Caferoğlu’nun Trabzon-Yomra’dan derlediği Güneş duası tekerlemesine şöyledir:

Guza guza

Gus guruza

Allah’tan güneş isderuz

Hatunnardan gaymag isderuz

Verenun teknesine bereket

Vermeyenun teknesine başum gadar

Bir kokmuş sıçan düşsun

Dizelere baktığımızda törenlerin yapı bakımından birbirine benzediğini görülmektedir. Fark yalnızca bir dizede görülmektedir. Birinde yağmur isteriz ifadesi bulunurken; bir diğerinde ise güneş isteriz ifadesine yer verilmektedir. (Duman, 2007: 433-434).

Duman, çalışmasında Trabzon yöresindeki bir inanışa göre ateşe kına döküldüğünde yağmurun durduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kırk bir kel adamın adlarını birer birer sayarken bir ipe kırk bir düğüm atıldığında ve bu ip kibleye dönük bir duvara asıldığında da yağmurun durduğu ifade edilmektedir. Sürmene’de Güneş duası ya da sis kovma duasında tekerlemenin başlangıç sözleri farklılık göstermektedir. Kırmızı renkte hazırlanan kukla değneğin ucuna takılmakta ve ev ev törene katılan çocuklarla gezilmektedir. Bu sırada şu tekerleme söylenmektedir:

Guca guca guc gılncak

Allah’tan güneş isteriz

Hatunlardan kaymak isteriz

Verene bin bereket

Vermeyenin yayığına bin türlü sıçan düşsün

Âmin, âmin, âmin (Duman, 2007: 435).

Evlerden toplanan mısır unu, yağ ve kaymakla kuymak yapılır ve yenir. Bir kısmı etraftaki kayaların üstüne serpilir. Kargalar bu kuymaktan yerlerse sisin gideceğine, güneşin çıkacağına inanılmaktadır.

Yomra’da ise tekerleme şöyledir:

Gurguruza guguriza

Allah’tan güneş isteriz

Kadınlardan kaymak isteriz

Verenin teknesine bereket

Vermeyeninkine puspulli sıçan düşün (Duman, 2007: 436).

Trabzon-Şalpazarı’nda “Hava bozulup sürekli yağmur yağmaya başladığında köy halkı camiden çıktıktan sonra toplanmakta, hoca önde halk arkada dua ederek bir evliyanın kabrine gelmektedirler. Bu esnada çocuklar en arkada edilen duaya âmin diyerek katılmaktadırlar. Evliyanın mezarının başında kurban kesilmekte ve eti çoğunlukla çocuklara dağıtılmaktadır. Tören yapanlar, evliyanın kabrinin başından dağılana kadar yağmurun kesildiğini ifade ettikleri belirtilmektedir (Duman, 2007: 436).

Ahmet Caferoğlu tarafından Pazar ilçesinin Horti Köyü’nden derlenen “Babra Bubrik” adı verilen Güneş Duasını ve tekerlemesini Duman, şöyle aktarmaktadır:

“İkincisi ise [Pazar’dan derlenen metin] Babra Bubrik adıyla çocuklar arasında yayılarak muayyen merasime tabidir. Şu şekilde yapılır: Çocuklar yaylayı kaplayan kesif sisin kalkması için, çalı süpürgesinin beline küçük bir ağaç takarak onu bir çocuk iskeleti hâline getirirler sonra üzerine bir de elbise giydirerek tam bir çocuk şekline koymağa çalışırlar. İş biter bitmez, çocuklar ellerine aldıkları ağaç bebekle grup hâlinde, yayla evlerini birer birer dolaşarak, hep birden aşağıdaki türküyü söylerler. Mukabilinde ev sahibi bunlara: kaymak, un, tuz ve saire gibi yenecek şeyler verir. Toplanan erzak bir kazanda pişirilerek Höşbere [höşmeri] adlı yemek hâline getirilir ve havanın açılması, sisin dağılması için ateşe atılır. Bununla güneş duası da bitmiş olur.”

Babra Bubrik adlı tekerleme şöyledir:

Babra bubrik ne ister

Kaşuk kaşuk yağ ister

Folden yumurta ister

Tekneden kaymak ister

Verenin oğlu olsun

Vermeyenin de kör-topal kızı olsun

Allah'tan güneş ister (Duman, 2007: 442-443).

Azerbaycan sahasındaki “Güneşi çağırma” ya da “Godu Godu” törenlerinde kırk kelin adını söyleyip, her birisinin adı için bir düğüm yaptıkları kırmızı ipi ocağa atıp yakmaktadırlar. Güneş buluttan çıkınca annenin ilk çocuğu olan bir adam ateş götürüp Güneş’e karşı tutmakta ve şunları söylemektedir:

Ben annemin ilkiyim

Ağız kara tilkiyim

Yandırdım ben seni

Yandır sen de beni

Bu törenlerde gün çık, godu godu gibi manzum sözler çocuklar tarafından söylenmekte olan tekerlemelerin parçalarından olduğu söylenebilir (Duman, 2007: 447).

f.Sis Kovma Töreni ve Uygulama Şekilleri

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde, Güneş Duasına bazı yerlerde “Sis Kovma” da denilmektedir. Örneklere bakıldığında yörelere göre törenlerin uygulanma biçimlerinde ve tekerlemelerde birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Bir törende süpürgele yapılan kukla törenin önemli bir unsuru olurken diğer bir törende kazanı taşıyanların hiç konuşmaması, sonra kazanın ters çevrilip başına geçirilerek dümbelek gibi çalınması dikkat çekmektedir. Bir başka törende ise yağmurun durması, sisin gitmesi için cinci, büyücü denilen kişilerin muska yazması dikkat çekmektedir. Bu da bize farklı ritüellerin uygulanabileceğini ve değişebileceğini göstermektedir. Bu törenler de özellikle sisin ve yağmurun çok olduğu yaylalarda yapılmaktadır (Duman, 2007:437-438).

f1. Sürmene’de Sis Kovma Töreni

Sürmene’de yapılmakta olan sis kovma töreni buradaki yaylalarda gerçekleştirilmektedir. Yaylalarda yoğun geçen sisli günlerde gençler bir araya gelerek orada bulunan evleri gezmeye başlamaktadırlar. Topluluğun önünde bulunan

iki kişinin elinde, sisi kovmak için sprgeden yapılmış bir insan kuklası, diğerklerinin elinde ise evlerden toplayacakları peyniri, yağı, kaymağı koymak için boş kaplar bulunmaktadır. Evin kapısına yaklaşınca istediklerini beraber söyledikleri şu tekerlemeyle dile getirirmektedirler:

Guza guza gus guruza
Allah'tan güneş isteriz
Hatunlardan kaymak isteriz
Verenin teknesine bereket
Vermeyenin teknesine küflü sıçan

Gittikleri evlerin kapısında fazla bekletilmeleri hâlinde ise istediklerini tekrarlamaktadırlar:

Gucgucura ne istersun
Allah'tan güneş isterum
Hatunlardan baş yağ isterum
Verursan ver gidelum
Vermezsan kov gidelum

Tüm evler gezildikten sonra toplanan kaymak, peynir ve yağlarla kuymak yapılmaktadır. Kuymağın üstünde oluşan yağın bir kısmı kaşıklarla Güneş'i davet etmek için sisin üzerine serpilmektedir. Yemekten sonra herkes evine dönmektedir(Duman,2007:437-438).

“Doğ Karadeniz’de Yağmur Duasından Güneş Duasına” adlı çalışmada İsmet Zeki Eyüboğlu’nun Trabzon-Maçka’da tanık olduğu yöredeki adıyla “Kuçkuçura” yaylalardan sisin, yağmurun gitmesini, güneşin doğmasını dilemek için erkek, kadın karışık veya çevreye göre yalnız erkekler ya da yalnız kadınlar tarafından düzenlenmektedir. Bu törenin gece düzenlendiği görülmektedir. Törene kemeneci, zurnacı, ışığı tutmakla görevli ırakmancı denilen kişi ve yiyecekleri taşıyanlar da katılmaktadır. Hep birlikte evler dolaşılmakta, kapıların önünde horon oynanmaktadır. Ev sahipleri törene katılanlara, yağ, peynir, kaymak, yumurta, un vermektedirler. Tüm evler gezildikten sonra törene katılanlar ellerindeki malzemeyle yemek pişirip yemektedirler. Bu törende türkülerle birlikte tekerlemeler de söylenmektedir (Duman, 2007: 439-440).

f2. Maçka-Hamsiköy’de Sis Kovma Töreni

Yörelere göre törenin uygulanmasında birtakım farklılıklar görülmektedir. Maçka-Hamsiköy yaylalarında tören şu şekilde gerçekleştirilmektedir:

Diğer yaylalardaki sis kovma törenlerinde olduğu gibi yayladaki evlerin hepsi dolaşılmakta sonra genişçe imenlik bir alanda toplanılmaktadır. Ortaya bir kazık dikilmekte ve kazığa takılan bir ince ağacın uçlarına oturanlar, asılanlar ağacı döndürerek, tekerlemeler söyleyerek eğlenmektedirler. Bu arada toplanan malzemelerden kuymak ya da hoşmeri denilen yemekler yapılıp yenmektedir. Kuçkuçura töreni sırasında toplanan yiyecekleri kazanla taşıyan oyuncu hiç konuşmamaktadır. Kazan boşalınca bu oyuncunun başına geçirilip dmbelek gibi çalınmaktadır. Bu gösteriyle oyun bitirilmekte, ertesı gün güneşin çıkacağına inanılmaktadır.

Maçka’nın Zanaşitka Yaylası’nda yapılan güneş duası töreninde, evler gezilirken, ev sahiplerine özellikle kadınlara atılan türkülerden biri aşağıdadır:

Alaca orapların

Dize ıkayi dize

Geliyiruk tiyeze

Ne verecesun bize

Benden selamlar olsun

Kapılar’ın taşına

Al kaşuğu tiyeze

Geç kleğin başına

(Duman, 2007: 440-441).

f3. Trabzon’da Sis Kovma Töreni

Duman, İsmet Zeki Eyüboğlu’nun yazdıklarından yola çıkarak Trabzon yöresinde, Güneş Duası denilen Kuçkuçura törenlerinin haricinde sisli ve yağmurlu günlerin sona ermesi, güneş çıkması için cinci denilen kişiler tarafından ritüel uygulanmakta olduğunu, muska yazıldığını belirtmektedir. Bu ritüelden şöyle söz etmektedir:

“Kendisine muska yazılması için müracaat edilen cinci, evde, ocak başında, yere kömürle bir daire çizer ve güneş alması istenen bölgelerin sınırlarını gösterir. Cinci bu dairenin çevresinde yedi kez döner. Her dönüşte Kur’an’dan Şems Sûresi’ni okur, dört yana üfler. Sonra da kırk rekât “Niyaz Namazı” kılar. Güneşin çıkması için dua eder. Üç gün bekler. Üçüncü günün akşam namazından sonra, Şems Sûresi’ni bir kâğıda yazar, kâğıdı bir kat muşambaya sarar, muşambayı eritilmiş bal mumuna batırır, soğuttuktan sonra muska için kendisine gelene verir. Muska ya bir tarlaya, çayıra ya da yüksek bir ağaca asılır. Ağaç yoksa en yakın tepenin doruğunda bir taşın altına saklanır. Muska yerine konduktan sonra yedi gün içinde, yağmurlar durur, sisler dağılır ve güneş açarmış.” (Duman, 2007: 441-442).

g. Dolu Kesme ve Ritüelleri Üzerine

Dolunun şiddetli yağdığı zamanlarda durdurulması için birtakım ritüeller uygulanmaktadır. Hayrettin İvgin, “Vezirköprü’de Dolu Kesme ve Bazı Gelenekler” adlı çalışmasında bunun örneğine şöyle yer vermiştir:

“Mayıs 1977’de bir gün Samsun’un Vezirköprü ilçesinde oldukça şiddetli dolu yağdı. Komşumuz olan yaşlıca bir kadın dolu yağarken bahçeye bir sacayağı attı. Bunun nedenini 60 yaşındaki okur-yazarlığı olmayan annem Nazmiye İvgin’den sordum. Bu davranışın, dolunun şiddetini azaltmak, dolunun zararına uğramamak ve dolunun yağmasını kesmek amacını güttüğünü öğrendim. Annem, Vezirköprü’de eskiden beri yapılagelen “dolu kesmek” geleneklerinin şunlar olduğunu söyledi:

Sacayağı Atmak: Dolu yağarken üç ya da beş metre yüksekte orta boy bir sacayağı yağın doluya doğru atılır. İnanişeye göre yağın dolu hemen kesilecektir. Düşen sacayağının ayakları eğer havaya doğru ise o yıl kıtlık olacak, eğer ayaklar yerde ise o yıl bolluk olacaktır.

Tuz Atmak: Dolu yağarken bir avuç tuz atılırsa dolunun kesileceğine inanılır.

Dolunun Bölünmesi: Yere düşen dolunun bir tanesi alınır ve bir bıçakla ikiye bölünür. Bölünen parçalar yağın doluya karşı atılır.

Kaplumbağayı Ters Çevirmek: Dolu yağarken varsa ya da bulunabilirse bir kaplumbağa hemen ters çevrilir. Yağın dolunun kaplumbağayı öldürmemek için hemen kesileceğine inanılır.

Dişle Doluyu Kırdırmak: Yer düşen dolu tanesi evin en büyük çocuğuna verilir. Dişi ile kırması istenir. Kırılan dolu parçaları yağın doluya karşı atılır. Böylelikle dolunun kesileceğine inanılır.” (İvgin, 1977).

4. MEVSİM GEÇİŞLERİ İLE İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Mevsimlik merasimler döneme bağlı olmakla birlikte, daha çok koç katımı, yavrulama, tohum atma, ürün alma şeklindeki uygulamalarken yenigün şenlikleri ise kıştan çıkışı ve bahara girişi anlatan, berekete yönelik içinde dinî uygulamaları, Gök Tanrı inancı kültlerinden su, toprak, ateş gibi kültleri de barındıran merasimlerdir. Kutlanma zamanları tabiat, hava, iklim ve ekolojinin farklılaşmasından dolayı değişiklik gösterirken; değişmeyen şey ise sadece Nevruz ve Hıdırellez’in kutlanma zamanlarıdır.

Türklerde ay adları *Uluğ Ay*, *Kiçik Ay*, *Birinç Ay* şeklinde sıra ile mevsimlere bağlı adlandırmada her mevsim üç ay olup aylar sırasıyla “ön / baş / ilk, orta, son / geç” gibi adlarla; doğal özelliklere göre konulan ay isimleri ise *Ulus Hırlas Ayı* “*Büyük Soğuk Ayı*”, *Kiçik Hırlas Ayı* “*Küçük Soğuk Ayı*” diye adlandırıldığı görülmektedir. Ayların adlarının ise *Kozı* “*Kuzu*”, *Ud* “*Öküz*”, *Erentir*, *Sacu*, *Aslan*, *Buğday*, *Ülkü*, *Çadan*, *Akrep*, *Ya* “*Yay*”, *Oğlak*, *Könek*, *Balık* şeklinde olduğu görülmektedir. Şubat ayının diğer aylara nazaran kısa olmasından dolayı da “*gücük*” şeklinde adlandırılmaktadır. Ekim, hayvancılık, meyvecilik işleri de bazı takvimlerde ad olarak yerini almıştır. Ayların uzun veya kısa dönemlerini adlandırmak için de kullanılmıştır: Koç Ayı “Koç katımının yapıldığı ay”, Orak Ayı, Kiraz Ayı vb. Kaşgarlı Mahmud’un eserinde Koy Kogi’yi Koç Katımı anlamında, baharın başlangıcından sonraki aya (22 Mart-22 Nisan) Oğlak Ay ve ondan sonrakine de Uluğ Oğlak Ay denilmektedir. Anadolu’daki takvimlere bakıldığında ise koç katımı dönemlerinden başka döl dökümü, kuzu ayı, döl başı gibi adlarla mevsim, dönem geçişlerini ifade ettiklerini görmekteyiz. Apak, “Rize-Çamlıhemşin-Yazlık Köyü Örneğiyle Mevsimlere İlişkin İnanç, Bayram ve Ritüeller”adlı çalışmasında yöredeki ay isimlerinin *Beyuğay* “*Ocak*”, *Küçüğay* “*Şubat*”, *Mart*, *Abril* “*Nisan*”, *Mayıs*,

Çiraz Ayı “Haziran”, Çuruğayı “Temmuz”, Ağustos, Oğtovri “Eylül”, Ğarman Ayı “Ekim”, Uzum Ayı “Kasım”, Yan Ayı “Aralık” şeklinde olduğunu ve bu adlandırmanın da yöre halkının söz konusu ayda yetişen meyvelere ve yine aynı ayda yapılan tarımsal faaliyetlere göre mevsimlere ve aylara verildiğini ifade etmektedir. Gagavuzlarda da halk arasında on iki aya verilen isimler şu şekildedir: *Büyük Ay* “Ocak”, *Küçük Ay* “Şubat”, *Mart* (Baba Mart), *Çiçek Ayı* “Nisan”, *Ederlez* “Mayıs”, *Mayıs*, *Kiraz Ayı* “Haziran”, *Orak Ayı* “Temmuz”, *Harman Ayı* “Ağsutos”, *Sentaybri* (Ceviz Ayı) “Eylül”, *Ekim*, Canavar (Apak, 2013: 2-3).

Gaziantep’te halk takvimine göre yıl ikiye ayrılmaktadır. Kış mevsimi karakış, zemheri ve zahmeti olarak üç döneme, zahmeti dönemi de daha alt bölümlere ayrılmaktadır. Kayseri yöresinde ise yıl bahar, yaz, güz ve kış olmak üzere dört mevsime ayrılmaktadır. Bölgede bahar mevsimi bağ işlerinin ağırlıklı olduğu zaman dilimini kapsamaktadır. Bağlar bellenmekte, budanmakta ve yeni fidanlar dikilmektedir. Güz mevsiminde kış hazırlıkları yapılmaktadır. Pekmezler kaynatılmakta, erik, elma, üzüm, kayısı vb. kurutulmaktadır. Sonbaharda hazırlıklar yapılırken kışın dinlenilmektedir. Eğlenceler düzenlenmektedir. İnaniş’a göre kış kendini sayadan önce veya sonra göstermektedir. Sayadan önce gelen kış çok şiddetli geçmekte, kar çok geç kalkmaktadır. Eğer kış sayadan sonra gelirse hafif geçmekte, kar çok etkili olmamaktadır. Kayseri’de kışın şiddeti kasımda başlarsa, kar yağarsa “kış kulun attı” denmektedir. Kocaeli-Kandıra yöresinde yıl yaz, kış, ilkbahar ve sonbahar şeklindedir. Nisan ve Mayıs ayları bahardır. Gündönümü yaz başlangıcıdır. Gündönümünden sonra ekili ürünler olgunlaşmaya başlamaktadır. Bu güneşin Seretan (Yengeç) burcuna dönüp ekvatora yol aldığı anlamına gelmektedir. Güz mevsimi kasımda başlar. Buna harmansonu denilmektedir (Veren, 2019:100-102).

Mevsimlere göre yaşanan değişiklikler beraberinde mevsimlere ilişkin inanç ve yorumları da getirmiştir:

Şubat ve Mart aylarında kurt dereye yedi kez girer çıkar ve kurursa o yıl havanın açık olacağına inanılmaktadır. Mayıs ayının ilk günü toprağa kazma vurulmamaktadır. Mayısın birinde hiçbir yer kazılmaz, hiçbir şey ekilmez. Ekilirse ekinin devrileceğine inanılmaktadır. Yeni ay çıkınca ayın uçları yukarıya doğru olursa havanın açık, Yeniayda ayın iki ucu yukarı doğru olursa hava kurak, aşağı doğru olursa yağışlı olacağına inanılmaktadır. Sağ kulak kaşınırsa yağmur yağacağı,

sol kulak kaşınırsa havanın açacağı düşünülmektedir. Duman köyün üzerine toplanırsa hava açık olur, dereden yukarıda görünmeye başlarsa hava kapalı olur inancı görülmektedir. Yıldızlar çok ve kümelenmiş haldeyse havanın bozacağına, teker teker görünürse havanın açacağına inanılmaktadır. Hayvanlar dövüşürse, inekler çok otlarsa havanın bozulacağına işaret olarak düşünülmektedir. Tavukların küllerle oynaması havanın bozacağına, yağmurun yağacağına işaret olarak kabul edilmektedir. Sonbaharda rüzgâr sıcak esersek yağacağına işarettir. Kestane çok olursa kışın ağır olacağına inanılmaktadır. Karayemiş ağacı sonbaharda açmaya başlarsa kışın ağır olacağı, meyvelerin bol olması kışın sert geçeceği anlamını taşımaktadır (Apak, 2013: 4-5).

Atalardan edinilen hava tahminleri yöntemlerinde çok az yanılğıya düştükleri görülmektedir. Bu gözlemler, tabiat, iklim, hava şartları mevsimlik bayramların kutlanma zamanlarında ve şekillerinde de belirleyici rol oynamaktadır.

Mevsimlik bayramları özel ve genel bayramlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür:

Özel mevsimlik bayramlar:

1) Çoban Bayramları

Koç Katımı

Saya

Döl

2) Ekinci, meyveci, bağcı bayramları

3) Göç Bayramları

Genel Bayramları ise:

1) Bahar Bayramları

Nevruz

Çiğdem

Betnem (gavur küfrü ya da kızıl yumurta)

Hıdırellez

2) Yaz gündönümü

Kış yarısı, yılbaşı (Apak, 2013: 6-7).

şeklinde gruplara ayırmak mümkündür.

Finlandiya Turku Üniversitesi Folklor ve Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Öğretim Üyesi Lauri Honko, ritleri Geçiş Ritleri, Takvimsel Ritler, Kriz Ritleri olmak üzere üçe ayırmakta ve takvimsel ritlerin mevsimlik bayramları içerdiğini belirtmektedir. Honko bu konuda şu ifadelerle yer vermektedir:

“Bunlar dönemler hâlinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve sosyo-ekonomik mevsimlerin çoğunlukla başında ya da sonunda yapılan ritlerdir. Bunlar doğanın gözlemlenmesi sonucu ortaya çıkan doğal takvimi izledikleri, ekonomik ilişkilere dayandırılan ekonomik takvimi takip ettikleri ve sosyal etkileşimi düzenleyen bayram takvimini izledikleri için yazılı hiçbir takvim bulunmamasına rağmen takvimsel ritler olarak adlandırılır. Yeni yıl ritüelleri ve bununla ilgili kaos dönemi, buna klasik bir örnektir. Takvimsel ritler, sosyal hayatın ritmini oluştururlar; günümüzde, öncelikli amaçların ne olduğunu, hangi normların yürürlükte olduğunu, rekabetin kurallarının ne olduğunu göstererek, toplumun kolektif ve önceden belirlenmiş değerlerini ön plana çıkarır.” (Honko, 2006: 132).

Mevsimsel bayramların pek çok özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Yenigün şenliklerinin en büyük özelliklerinden olan ikramlar hayırlara vesile olması için hazırlanır. Bu ikramların başında Yenigün-Nevruz şenliklerindeki uygulamalardan biri helva ikramıdır. Önemli kabul edilen günlerde helva kavurmak, koku çıkarmak, konu-komşuya göndermek, kavururken ve yerken ölmüşlerin, geçmişlerin ruhuna Fatiha okumak da yine bu uygulamanın gereklerindendir. Eski Türk inancından olan ruhun kabirden çıkıp evine gittiği inancı günümüzde de görülmekte, helva kavurma işlemi Cuma gününe denk getirilmektedir. Cuma geceleri ruhların ailelerini ziyaret ettiğine inanılmakta, kendileri için bir hayrat yapıldığını, helva kavrulduğunu gördüklerinde memnun olacaklarına inanılmaktadır (Kalafat, 2012: 554-568).

Mayıs ayının 20'sinde Ordu'da “Mayıs Yedisi” yapılmaktadır. Mayıs Yedisi'nde denize girilir, yedi dalga geçilmeye çalışılır, dilekler dilenir ve gerçekleşeceğine inanılır. Muğla'nın Yerkesik bucağı Sarnıç köyünde 13 Ağustos'u 14 Ağustos'a bağlayan gece kutsal kabul edilmekte bu gecede deniz kenarına gidilmektedir. Gece yarısı deniz suyunun tatlılaşacağına, şifalı ve bereketli olacağına inanılmaktadır. Bu sebepten tören yapılmaktadır. Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi Denizli'de “Bal Tasviri” ve “Karınca Duası”nın iş yeri ve evlere

bereket getireceğine inanılmaktadır. Balıkesir’de Hıdırellez’de ateş yakılmakta, dilek dilenmekte, ateşin üzerinden atlanmaktadır. Bu merasime “*Dede Hayrı*” denilmektedir. 6 Mayıs’ta erken saatlerde dilek kâğıtları denize atılmaktadır. Sivas yöresinde Acele Bacı’ya Helva denilmekte olan bir adak adanmakta ve niyet tutulmaktadır. Tebriz yöresinde, Caferi inançlı Türklerde Yenigün’den dolayı yapılan kutlama kartlarında Kelam-ı Kadim’in resmi Yenigün/Nevruz’un simgesi olan Semeni’nin resmi bir arada verilmektedir. Divan’ü Lügat’it Türk’te geçen “uğut” Sivas ve Tebriz yöresi Türklerinde Fadime Ana Helvası olarak bilinmektedir. Azerbaycan’da bayram sofrası kurulmakta, bayramda sefere çıkılmamaktadır. Bayramda alışveriş yapmamaktadırlar. Bayram günü elçi olarak bile gidilmemekte, bayram günü baş tıraşı olmamaktadırlar. Nevruz’da gıybet yapmamaktadırlar. Hayvanlara kötülük etmekten, azap çektirmekten sakınılmaktadır. İnanca göre bütün bunlar, ikramlar kansız kurbanlardır ve Yaradan’ın rızasını kazanmak için yapılmaktadır. Süm Bayramı’nda kazan asılmaktadır. Hıdırellez’de yapılan uygulamaların bereketin artması için yapılan uygulamalar olduğunu görmekteyiz. Her yıl ocak ayının son haftası ile şubat ayının ilk haftası arasında Hızır haftası diye adlandırılan zamanda şöenler düzenlenmektedir. Bunlar genellikle şükran belirtme, isteklerde bulunma, sünnet şöenleridir. Bu zamanlarda Hızır’ın darda kalanların, sıkıntıda olanların yardımına koştuğuna inanılmaktadır. Bu haftada üç gün oruç tutulmaktadır. Orucun sonunda pişirilenler kutsal kabul edilen yerlerde dağıtılmaktadır. İftara doğru ise kurbanlar kesilmektedir. Kısmet, bereket, bolluk, sağlık vb. dilenmekte, dualar edilmektedir (Kalafat, 2012: 554-568).

a. Türklerde Yılbaşı

Türklerde bahar mevsim olarak ne kadar bolluğu, bereketi, sevinci, huzuru ve rahatı temsil ediyorsa kış da bir o kadar çileyi, çileli, meşakkatli bir mevsimi, dönemi ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı kış mevsimi ile ilgili olarak çeşitli bölgelerimizde çile ayı denilmektedir. Bu mevsim büyük çile, küçük çile ve bayram ayı gibi adlar altında üçe ayrılmaktadır.

a1. Büyük Çile

Gecenin en uzun olduğu tarih olan 21 Aralıktan sonraki kırk güne “*büyük çile*”denilmektedir. 21 Aralık-30 Ocak tarihleri arası “*erbain*” olarak adlandırılmakla beraber, kışın en uzun soğuk ve sert geçen bu dönemi “*zemheri*” adıyla da bilinmektedir. Tarla, bağ, bahçe işlerinin tamamen sona erdiği bu uzun kış gecelerinin yaşandığı bu dönemde köy veya mahalledeki komşuların bir araya gelip ev içinde birtakım eğlenceler düzenledikleri dönemdir (Çay, 1985: 35).

a2. Küçük Çile

Erbain yani büyük çileden sonra gelen 20 güne “*küçük çile*” denilmektedir. 30 Ocak’tan baharın başlangıcına yani 22 Mart’a kadar devam eden süre “*hamsin*” olarak da bilinmektedir. Kışın en sert ve soğuk geçtiği dönemidir.

*“Tendirden beserem, külfeden çıkarsan der küçük çile,
Ona senin dalan yazdır, der büyük çile.”*

şeklinde bir darbimeselin Kars yöresinde söylendiği görülmektedir (Çay, 1985: 35).

a3. Hıdır / Hızır Nebi

Hıdır / Hızır Nebi inancı Türklerde baharın gelmesiyle kutlanacak olan bahar bayramlarının temelini de teşkil etmektedir. Havanın ve toprağın ısınması Türk topluluklarında çok önemli bir olay kabul edilmiş, o yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi için de mutlaka bir şeylerin yapılması gerekliliğine inanılmıştır. Iğdır ve çevresinde, Azerbaycan, Tunceli ve çevresinde küçük çilenin son üç gününde görülen, bahar bayramlarının başlangıcı kabul edilen “*Hıdır / Hızır Nebi*” inancı görülmektedir. Bu sebepten dolayı da Türk toplulukları yazı karşılamak için çeşitli törenler yapmaktadırlar. Bu törenlerle birlikte havalar ısınacağına, etrafın yeşilleneceğine, ağaçların, bitkilerin çiçek açacağına, hayvanların kuzulayacağına inanılmaktadır. Bütün bunların ise Hızır’ın sayesinde gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Hızırdan birtakım dileklerin dilenmesi, dilenen dileklerin de bu yönde olması tabiatın canlanmasının Türklerin hayatındaki önemini ortaya koymaktadır.

“Hızır Hızır hız getir

Var dereden od getir

Hızır’a Hızır deyirler

Hızır’a çırağ koyurlar” (Çay, 1985:35).

manisinde de görüldüğü gibi halkın Hızır’dan isteyebileceklerini Seyidov, *“ateş, kızgınlık, kuvvet, kut”* olarak yorumlamaktadır.

Bereket için gerekli olan bir diğer unsurun da su olduğu görülmektedir. Suyun getireceği bereketi simgeleyen ise İlyas’tır. Ateş ile suyu yan yana getirmek suretiyle tabiatın canlanacağını ve bereketin bu yolla geleceğini düşüncesinden ise *“Hızır - İlyas”*, *“Hızır Nebi”* anlayışı doğmaktadır. Hızır / Hızır Nebi günü Zemheri’nin yirmi yedisi ile Şubat / Gücük ayının üçüne kadarki günler arasında kabul edilmektedir. Yeni yılın ilk gününe dair kutlamalar tüm toplumlarda görülen bir özelliktir. *“İlk çağlardan bu yana her toplum kültürlerarası alıntılar yapsa da başka kültürlerden etkilense de bugünü ağırlıklı olarak kendi töre, gelenek, inanç ve mitoloji çerçevesinde kutlar. Bu kutlama törenler, her bir toplum için farklı anlamlar ve kutluluk anlayışları taşır.”* (Apak, 2013: 8).

a4.Yılbaşı ile İlgili Ritüeller ve Uygulamalar

Yerel yılbaşına dair uygulamaların genel olarak unutulmaya yüz tuttuğunu görmekteyiz. Unutulmaya başlamasının nedeni olarak Honko’nun şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Mischa Titiev, takvimsel riti toplumsal kimliğin güvencesi olarak görür çünkü bunlar her zaman toplumda yaygındır. Takvimsel ritler, toplumlar farklılıklarını yitirdiklerinde ya da eski yaşayış şekillerinde radikal değişiklikler yaptıklarında kaybolma eğilimi gösterir.” (Apak, 2013: 9).Konu ile ilgili çalışmalarda da isim olarak anılsa bile uygulamalar ve ritüeller bakımından terk edildiğini görmekteyiz. Ülkemizde nadiren de olsa bazı yörelerimizde geleneksel olarak uygulamaların devam ettiğini görmemiz mümkündür. “Rize-Çamlıhemşin-Yazlık Köyü Örneğiyle Mevsimlere İlişkin İnanç, Bayram ve Ritüeller” adlı çalışmasında Apak, yörede miladi takvime göre ocak ayının on üçünde yılbaşı kutlamaları yapıldığını ifade etmekte ve yöredeki uygulamalara değinmektedir. Aralık bitip ocağa girildiğinde

koliva adıyla anılan mısır kurulmaktadır. Yeni yıl gecesi gençler torbayla gezmekte, evlerin önüne geldiklerinde ipe bağlanmış torba kapıdan eve atılmaktadır. Evde bulunanlar tarafından torbaya bir şeyler konulmakta ve torba evdeyken “Bize bir şey verenin tez gelsin kocaları.” denilmektedir. Bir başka biçimi ise mısırın akşam kurulması şeklindedir. Köy dolaşarak, evlere çanta atılmakta, “Çanta attum içeri / Boş çıkmasun dışarı” denilerek evdekilerden bir şeyler istenilmektedir. Evde bulunan mısır, ceviz gibi yiyecekler çantaya konulup geri atılmaktadır. Yeni yılın ilk günü yapılması gerekenler ile yapılmaması gerekenler konusunda ise şunlara değinmektedir:

Fasulye ve fasulye gibi sebzelerin tohumu, bereketli olması, uğur getirmesi için toprağa gömülme, evdeki ipler o yıl yılan görülmemesi için saklanmaktadır. Goncolos dedikleri yeni yıl geceleri çıkan ve on iki gün toprak üzerinde durduktan sonra tekrar toprağa dönen korkutucu bir yaratığın gelmemesi için yün tarağı saklanmaktadır. Yeni yılın ilk sabahı eve erkek gelmesi uğur, kadın gelmesi uğursuzluk sayılmaktadır. İlk olarak eve erkek gelmezse horoz ya da ahırdan öküz getirilmektedir. Kuşluğa kadar evden hiç kimseye bir şey verilmemektedir. Verildiği takdirde evden cenaze çıkacağına inanılmaktadır. Sözü edilen vakte kadar kimse kimsenin evine gitmemektedir. Sabah namazıyla kalkılıp bereket getirmesi için evin etrafına su serpilme, Pireleri kovmak için bir sopa ile köşelere vurulmakta, ineklerin altına sütünün bol olması için bir kazan su konulmaktadır. Sabah ineklere ot vermeden kuyrukları dizlerine kadar kesilmektedir (Apak, 2013: 8-9).

Mehmet Çokal, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*’nde “Yılbaşı Karşılması” başlıklı yazısında konuyu ve bu tür folkloru ilgilendiren konuların yeterince ele alınmayışı ile ilgili görüşlerini ve bir yılbaşı kutlamasını şu şekilde nakletmektedir:

“Ne zaman ve kimin tarafından meydana çıkarıldığı henüz meçhûl bulunan bu mahallî ve millî geleneğimiz bugüne kadar mahallî yörede tarama yapılmadığından efkârı umumiye aksettirilmemiştir. Esefle arz etmek isterim ki Türk basınında folkloru ayrılan saha çok dardır. Gazete ve dergi sayfalarını lüzumsuz yazılar resimler doldurur da folkloru ait yazı bulmak için güçlük çekeriz.

Folklor bakımından çok zengin yörenin millî geleneklerinin meçhûl kalışını تنها olmasına atfetmek yerinde olur. Arz etmeğe çalıştığımız bu âdet Artvin’in Madenler köyünde yapılır. Coğrafi durumu itibariyle taşı çok toprağı az olan bu

serhât şehrimizin arazisi çok engebelerdir, yiyecek buğdayını dışarıdan temin eden bu bölgede, meyvecilik iler gitmiştir. Ocak ayı yaklaşıncı 15-20 yaşındaki gençler yılbaşı yaparlar. Yılbaşı gelmeden önce köy gençleri guruplaşırlar. İçlerinde çalgı (tulum) çalan ile oynayacakları oyunları idare eden oyuncu başını; gelin elbisesi giyerek gelin gibi oynayacak oyuncuyu, toplanacakları yeri ve saati kararlaştırırlar. Yeni yılın ilk günü (yılbaşı gecesi) aynı yerde toplanırlar. Yılbaşına köyün üst ve alt tarafından başlarlar. Diğer yiyecek maddeleri de almakla beraber daha ziyade meyve toplanır. Kuru incir, üzüm, ayva, nar, kesme, küme (sucuk) ceviz, pestil, dut kurusu, şeftali kurusu, elma, velhasıl bol olan her meyve istenir. Toplama işi gece olduğundan çeşitli ışıklarla aydınlanma yapılır. Her zatın elinde sopa bulunur. (Toplanan meyveleri köyden birleşen başka gurup almağa çalışır. Bunlarla mücadele için.) İlk toplandıkları yerde gelini oynatırlar. Gurup toplu olarak oynar. Çalgıcı (tulumcu) oyuncular ilk hanenin kapısında uzun müddet oynarlar ve çeşitli oyun maharetleri gösterirler. Bu arada silahlar atılarak köye (mahalleye) duyurulur. Herkes yılbaşı yapıldığını anlar. Ne istedikleri sorulur. Oyuncu başı mahallede yetişen meyve isimlerini mânilerle sayar. Şöyle ki:

Elma aldım nar gelsin
Dar sokaktan yar gelsin
Üzüm gelsin, incir gelsin
Şeftalinin kurusundan gelsin
Ayvanın irisinden gelsin
Üzümün kurusundan
Kesmeyi unutmayın
Pestilin hasından gelsin

Bunun gibi pek çok maniler söylerler. İlk evden aldıkları meyve orada eşit miktarda dağıtılarak yenir. İkinci haneye varınca çeşitli türkü ve oyunlar, söylenir ve oynanır. Aldıklarını dağarcık ve oyunlarla torbalara doldururlar. Yılbaşı bitinceye kadar yemezler. Her evde başka türkü söylenir, oyun oynanır. Tulumcu durmadan çalar. Tulumcu birden fazla olursa değişme yapılır. Bazı evler meyve vermek istemezler. Gece uykudan kalkmazlar. Ev sahibinin uyanıp da kalkmadığını anlayan gençler hep bir ağızdan:

Yılbaşının geceleri

Gençler sardı bacaları

Verenin koç oğlu

Vermeyenin kör kızı

Ve yine hane sahibi kalkıp meyve vermezse:

Ay haneci haneci

Geldik kapına kız bacı

Havada çok soğuk var

Halımıza sen acı

Tabiatıyla ev sahibi bu defa onları memnun etmiştir. Şayet memnun edilmedi iseler, bir ağızdan gür sesle:

Bizler geldik gideriz

Size fenalık ederiz

Eğer meyve vermezseniz

Kapunuz, pencereniz kırarız

Ev sahibi yine kalkıp meyve vermezse camları kırar, kiremitleri döker, dışarıda taşınabilir ne eşya varsa, onları alır götürürler. Bütün köyün evleri bittikten sonra meyveler paylaşılır, çalgıcıya biraz fazla verilir. Herkes evine gider. Özelliğini kaybetmeyen bu gelenek her yıl tekrar edilir.”(Çokal, 1960:2079).

Terk edilmeyen bu geleneğin bir başka şeklini de Sivas / Suşehri’nde görmekteyiz. Özen, köylerde kutlanmakta olan bu gelenek ile ilgili şunlara yer vermektedir:

Köylerdeki yılbaşı, Miladi tarihe göre 14 Ocak’a denk gelmektedir. Gece delikanlılar bir odaya toplanmakta, altı ya da sekiz kişiden oluşan gruplar oluşturmaktadırlar. Grubun içinden iki torbacı ile bir yağcı seçilmekte, her iki torbanın yanına bir kap konulmakta ve torbalarabirer ip bağlanmaktadır. Birine un, bulgur; kaba da yağ toplanmaktadır Torbacılar tanınmamak için kılık değiştirmektedirler, tanındıkları takdirde uyuz olacaklarına inanmaktadırlar.

Köydeki bütün kapılar çalınmakta, kapı açılınca iki torbada içeri atılmaktadır. İpleri ellerinden bırakılmamaktadır.Ev sahibi ne verecekse torbaya kor ve “Çek...” der, torbalar çekilip alınır.Yahut da “Yağda...” denir ve o zaman da yağ kabı içeri uzatılmakta, kaba yağ konulmaktadır.Bazen de evde kimse yokmuşçasına kapı açılmamaktadır. O zaman torbalar bacadan sarkıtılmaktadır. Bu durumda iş inada

binerse, ev sahibi torbayı almakta ama içine un, bulgur veya yağ yerine kedi koymaktadır. Tabii tüm bunlar şaka olsun diye yapılmaktadır. İstenileni vermek töreden kabul edilmektedir.

Torbacılar köyü dolaşıp başka ev kalmadığında odaya dönüp, undan katı bir hamur yoğrulmaktadır. Bu hamur kızdırılmış düz bir taşa yapıştırılmakta ve pişirilmektedir. Buna “Taş böreği” veya “Taş kömbesi” denilmektedir. Bulgurdan da pilav pişirilmekte ve hep birlikte yenmektedir (Özen, 2010:104).

Derleme yoluyla yapılmış çalışmalarda ise gelenek olarak kabul edilen yılbaşı şöyle aktarılmaktadır:

“Bizim geleneklerde de bir yılbaşları olurdu. Yılbaşlarında da gençler toplanırdık. Yukarıya bacalara çıkarlardı. O zaman çatı falan yoktu. Ellerine birer küleg alırlardı, bacalara asarlardı. Bacalara asarlardı ki bize bir şeyler versinler diye. O da bir gelenektir. Koyduklarını alır, satardık. O parayla kendimize bir şeyler alır, yerdik.

Yağ koyarlardı, peynir koyarlardı. Yumurta koyan olurdu. Bunları alır, bir gece yapardı kendimize. Elfene yapardık, yerdik.” (Taş, 1995).

b.Cemreler

Tarih boyunca insanlar doğayı gözlemlemiş ve belirli dönemlerde gerçekleşen iklim olaylarından yola çıkarak yaşam şekillerinin ve sosyal hayatlarının da bu durum üzerinde rol oynamasından dolayı takvimler meydana getirdikleri görülmektedir. Bu takvimlerin uzun deneyimlerin, tecrübelerin sonucu hayatı kolaylaştırmak, işleri belirli düzen dâhilinde yapmak için meydana getirildiği görülmektedir. Halk takvimi ülkemizin her yerinde kullanılmakla birlikte, bölgelere ve bu bölgelerde görülen farklı iklim özelliklerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Genellikle doğa olaylarıyla gelişen halk takvimleri, oluşturuldukları ortamın özellikleri taşımaktadır. Özellikle hayvancılık ve tarım üzerine hayat tarzı belirlemiş olan toplumlarda baharın gelmesi her zaman ayrı bir önem arz etmiş, beklenen, özlenen ve aynı zamanda canlanmayı, üretimi, ekmeyi ve biçmeyi anlatmıştır. Bu sebepten de bu gibi dönemler çeşitli inanç ve uygulamalarla, törenlerle kutlanmıştır. Halk arasında inanç ve uygulama hâline gelmiş olan cemre

ile Nevruz ve Hıdırellez gibi sayılı günler iklime ve tabiattaki değişimlere göre oluşturulmuştur. Halk takviminde yer alan cemre geçimi, ekonomisi tarıma ve hayvancılığa bağlı toplumlarda görülmektedir. Özellikle Arap, Fars ve Türklerde karşımıza çıkan cemrenin Moğol, Çin ve Greklerde de olduğu belirtilmektedir (Hamarat, 2012: 166).

“Halk takvimi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı, dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal ve ekonomik bağlar arasında ilişkilerin kurulduğu, yılın bütünüünün klimatolojik dönemler hâlinde sınıflandırılıp sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkiler ile birleştirilmesinin sonucudur. Halk takvimi dediğimiz yerel takvim, bilinen ve yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yılı bölümlemekte, ayları ve günleri başka bir biçimde adlandırmakta, kimi zaman birimlerine, kimi doğal olaylara iyi ya da kötü özellikler yüklemektedir.” (Özdemir-Bozyurt, 2011: 55)

Halk takvimleri iklim koşulları ve mevsimler, zemheri, hamsin, erbain, cemreler, mart dokuzu, leylek kışı, oğlak kışı, kocakarı soğukları, hıdırellez, ekim zamanı, hasat zamanı, bağbozumu, doğal etkenler, su baskınları, kuraklıklar, vb. gökyüzü olayları yıldız kaymaları, Güneş tutulması vb. dinsel etkenler kandiller, kutsal aylar vb. ekonomik etkenler, döl dökümü-mart, çift ayı-nisan, göç ayı-mayıs, kiraz ayı-haziran vb. oluşturmaktadır (Özdemir-Bozyurt, 2011: 58-59).

b1. Kelime Anlamı Üzerine

Arapça bir kelime olan cemrenin kelime anlamıyla ilgili olarak çeşitli kaynaklarda pek çok bilgi bulunduğunu belirten Hamarat, bu bilgilere şu şekilde yer vermiştir:

“Cemre cimin üstünle okunması ve mimin sükûnu ile bir tane ateş koru anlamında kullanılan bir kelimedir. Cemre için köz tabiri de kullanılmaktadır. Yanan ateş manasında cem-i cinsi cemrdir. Kelimenin çoğul kalıbı cemerât ve cimin esreli okunmasıyla cimar şeklindedir. Mütercim Asım’ın naklettiğine göre bin nefer süvari için de cemre tabiri kullanılmaktadır. Burada cemre tabirinin kullanılmasının sebebi ya süvarilerin düşmanı ateş gibi suzan etmesi dolayısıyladır ya da cemre burada

süvarinin çokluğundan dolayı cemiyet manasındadır. Yukarıda da görüldüğü gibi cemrenin ilk anlamı ateş koru, yanmış kömür parçası, kor, kıvılcım, yükselen ateş, kor alev, kor hâlindeki ateş, közdür. Şubat'ta havada, suda, toprakta meydana gelen hararetlerden her biri için de cemre tabiri kullanılmaktadır. Cemre hararet olarak kullanılmasının yanı sıra kışın sonunda şubat ayında meydana gelen buhar da cemre denilmektedir. Bu hararet ve buharın üç defa yerden heyecan ettiği; şubatın ilk haftasında havada, ikinci haftasında suda, üçüncü haftasında arzda vuku bulduğu belirtilir. Cemrenin zeminden heyecan ettiğine dair bilgiler Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde de Burhân-ı Katı'dan nakledilmektedir. Burhân-ı Katı'da verilen bilgilere göre kışın sonunda şubat ayında üç defa yerden heyecan eden buhar ve hararete cemre denir. Şubatın ilk haftasında, ilk cemre kalkar ve zemine hararet gelir. İkinci haftasında kalktığında suda hararet meydana gelir, üçüncü haftasında dalgalandığında ise ağaç ve bitkilerde etkisi görülür." (Hamarat, 2012: 167-168).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te, birinci anlam olarak ateş hâlinde kömür denilirken, ikinci anlam olarak şubat ayında azar azar artan sıcaklık ifadelerine yer verilmektedir. Cemre-i ûlâ [fi-l-hevâ], birinci cemre [hava (da) ya]; cemre-i sâniye [fi-l-mâ'] ikinci cemre [su (da) ya]; cemre-i sâlis [fi't-türâb], üçüncü cemre [toprak (da)ğa]; haç töreninde bir defa taş atılması; iltihaplı bir çıban, kara kabarcık; ufak çakıl taşı ifadeleri de cemre için yapılmış diğer tanımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Devellioğlu, 1984: 163).

b2. Cemrelerin Düşme Zamanı

Baharın gelişinin ve sırayla havanın, suyun, toprağın ısınacağını bir başka müjdecisi olarak ifade edebileceğimiz "cemre", çileler çıktıktan sonra birer hafta arayla düşer. 20 Şubat'ta havaya, 27 Şubat'ta suya, 6 Mart'ta da toprağa düşmektedir. Cemre şubat'ta birer hafta arayla semadan havaya, suya, toprağa düşen üç böcek olarak da ifade edilmektedir ve hararet, ısı da bunlardan etrafa yayılmaktadır. İlk cemre şubatın ilk haftasında havaya; ikinci cemre şubatın ikinci haftasında suya; üçüncü cemre şubatın üçüncü haftasında toprağa düşmektedir. Cemre kelime anlamı olarak ılımlılık, sıcaklık, ısı olmakla birlikte ateş anlamında da kullanılmaktadır ve canlanmanın olması için cemrenin önce havaya, sonra suya ve

daha sonra da toprağa düşmesi gerekmektedir. Bahardan önce havaya, suya, toprağa düşerek sıcaklığın yükselmesine sebep olduğu kabul edilen ısıtıcı kuvvete cemre, denilmektedir. Şubat sonunda ve mart başında birer hafta ile havaya, suya ve toprağa düşerek sıcaklığın yükselmesine sebep olduğu kabul edilmektedir. Bu ısıtıcı kuvvet; ilkbaharda 19 Şubat ile 6 Mart tarihleri arasında birer hafta arayla havaya, suya ve toprağa düştüğüne inanılan ısıtıcı kuvvet ile ilgili tabiatta ısının yükselmesi, yeryüzünün harareti ve ısısı şeklinde tanımların yapıldığı görülmektedir (Hamarat, 2012: 168).

Baharın gelmesi, halk arasında ateş ve ısınma anlamına gelen “cemre” ile ifade olunmaktadır. Cemre 20 Şubat’ta havaya, 27 Şubat’ta suya, 6 Mart’ta toprağa düşer. Bu da sırayla havanın, suyun ve toprağın ısınmaya başlaması anlamına gelmektedir (Çay, 1985: 40).

Amasya’da cemre ile ilgili şu kanaatin yaygın olduğu görülmektedir: Cemreler yedişer gün ara ile havaya, suya, toprağa düşerek düştüğü yeri ısıtmaktadır. Meteorolojik olarak sıralamanın yanlış olduğu, halk arasında önce havanın en son toprağın ısındığı inancının gerçekte tersi olduğu ifade edilmektedir. Buna kanıt olarak da dağ doruklarındaki karlar gösterilmektedir. Birinci cemrenin, Gücük ayının 7. gününde (20 Şubat) havaya düşmesiyle, hava ısınmaya başlarken, ikinci cemrenin Gücük ayının 14. gününde (27 Şubat) suya düşmesiyle ısınmaya başlamaktadır. Üçüncü cemre Gücük ayının 21. gününde (6 Mart) toprağa düşmekte ve toprak ısınmaya başlamaktadır (Keten, 2015: 170).

“Afyonkarahisar Halk Takviminin Sıcaklık Verileri ile Karşılaştırılması” adlı çalışmada Özdemir ve Bozyurt cemreler ile ilgili şubat ayında yavaş yavaş artan hava sıcaklığının sebebi olarak bilinen hayali bir olay olduğunu, cemrelerindüşme aşamalarının tamamlanmasıyla kış mevsiminin bittiği baharın başladığı varsayılmaktadır. Bununla birlikte bu tarihten sonra kalıcı soğukların olmadığı ancak vejetasyon devresindeki keskin sıcaklık oynamalarının büyük tarımsal zararlara neden olacağı ifade edilmektedir. Leylekler birinci cemreden başlayıp üçüncü cemreye kadar gelişlerini tamamlamaktadırlar. *“Leyleklerin gelişini anlatan Afyon halkında şu deyimler vardır: 105’e varmam 120’ye kalmam. Yani kasımın 105’i şubat ayının 20’si olmaktadır. Leylekler bu tarihte gelmezler ama kasım günlerinin*

120. günü olan mart ayının 7. gününe kadar leylekler mutlaka gelmektedir.”
(Özdemir-Bozyurt, 2011: 62).

Bu ifadeler bize tabiatta meydana gelmekte olan her türlü hareketliliğin insanoğlunun hayatına dair her türde planlamanın temelini teşkil etmektedir. Yazın gelmesi ister konar-göçer olsun ister çiftçilikle uğraşsın bütün Türk toplulukları için çok önemlidir ve durum da havanın ve suyun ısınmasının önemli bir olay olduğunu ifade etmektedir. Seyidov’a göre o yılın bereketli olabilmesi için özellikle iki hususun Türklerce efsunlanması gerekmektedir. Bu iki unsurun hava ve su olduğu görülmektedir (Çay, 1990: 16). Bu sebepten dolayı da çeşitli Türk toplulukları baharı karşılamak için çeşitli törenler yapmaktadırlar. Ağaçların, bitkilerin yeşermesi, çiçeklerin açması, hayvanların yavrularının olması, tabiatın canlanması bunlarla mümkün olmaktadır, sıcaklık sayesinde her şey canlanmaktadır. Seyidov,

*“Hızır Hızır hız getir,
Var dereden od getir,
Hızır’a Hızır deyirler,
Hızır’a çırağ koyurlar”*

manisinde de ifade ettiği gibi halkın Hızır’dan ateş, kızgınlık, coşkunluk, kuvvet ve kut istediğini açıklamaktadır (Çay, 1990: 16). Havaların ısınmasına ilaveten bereketin artması için su da gereklidir. Seyidov bunu ise İlyas ile ifade etmektedir. Yani Türk inanç sistemine göre sıcaklığı Hızır, suyu İlyas temsil etmektedir ve bunların bir araya gelmesi ile tabiat can bulacaktır. Bu yüzden o yılın bereketli olması için *“Hızır Nebî’yi karşılama”* törenleri yapmak âdetler arasında yerini almıştır. Azerbaycan’da söylenen aşağıdaki maniler bu durumu en iyi ifade edecek örneklerdendir:

*“Hızır Hızır hız getir
Var dereden od getir
Men Hızır’ın neyiyem
Birce bele tay’iyem
Ayağının nalıyam
Başının torbasıyam
... (Çay, 1990: 17)*

b3. Cemre Üzerine Gelişmiş İnançlar ve Rivayetler

Bazı araştırmacılar tarafından çeşitli yörelerden yapılmış olan derleme çalışmalarında Hamarat, kaynak kişilerin cemrenin ne olduğuna dair çeşitli inançlar ortaya koyduklarını ifade etmektedir. Rize halkının cemrenin yuva gibi bir şey olduğuna ve o yuvadan siyah canlı bir şeylerin çıkıp etrafa yayılmasıyla cemrelerin düştüğüne inanmaktadırlar. Uşak yöresinde yaşlılar cemrenin suda görüldüğünü söylemekte iken gençler yaşlıların gördüğü şeyin cemre olmadığını kurbağa yumurtası olduğunu belirtmektedir. Yaşlılara göre cemre suya düşünce kara kara zincir gibi görünmektedir. Bazılarına göre suya düşen bir böcektir. İnançlarına göre cemre suya düşünce suyun içinde kurbağa pisliği olmaktadır. Sonra içinde kara renkli olan ve böceğe benzeyen bir şeyler oluşmaktadır. Başka inançlara göre de cemre suya düşmektedir. Kurbağa gibi olan cemre, sonra da balık olmaktadır. İçel Sarıkeçililer de cemrenin suların içinde olduğuna inanmaktadırlar. Kat kat, bağırsak şeklinde olduğunu, aralarında da siyah böcekler bulunduğunu düşünmektedirler. Ayrıca cemrelerin düştüğünü anlamak için gölet ve pınarları kontrol etmektedirler (Hamarat, 2012: 169).

Arapça ve Farsça olan kaynaklarda cemre inancının kaynağı, cemrenin ne ve nasıl bir olay olduğu, semadan mı yoksa yerin altından mı kaynaklandığı, yıldızların, yerin, güneşin hareketleriyle ilişkili olup olmadığı, varsa ne şekilde ve hangi yönde olduğu konusunda önemli bilgiler bulunmakla birlikte, Türkçe kaynaklarda benzer bilgilere az da olsa rastlanmaktadır (Hamarat, 2012: 170).

Bir başka rivayete de şu şekilde değinilmiştir:

“Kış geldiğinde yılan ağzına üç çakıl taşı alır, yerin altına iner ve kendini onunla beslermiş. Birinci cemre düştüğünde çakıl taşının birini ağzından çıkarır, ikincisinde öbür taşı çıkarır ve üçüncüsünde de geri kalan taşı atarak dışarı çıkarmış.” (Hamarat, 2012: 171).

Hamarat, İsmet Konur’un bu konu ile ilgili yazmış olduğu makalesinde de cemre ile ilgili şu bilgilere rastlandığını belirtmektedir:

“Göçebe olarak yaşayan ve mevsimlere göre yer değiştiren eski Arap kabileleri kış soğuklarının çok şiddetli olduğu zamanlarda kabileye ait bütün ailelerin çadırlarını birinden diğerine geçebilecek şekilde birbirine sıkıca

raptederlerdi. Bu şekilde yüzlerce çadırdan oluşan uzun tek bir çadır meydana gelmiş olurdu. Bu uzun çadırın yalnız iki tarafında iki kapı bulunur, buralardan giriş ve çıkışlar sağlanırdı. Üç bölmeye ayrılmış olan bu uzun çadırın kapılarından birine yakın yere büyükbaş hayvanlar, diğer kapı tarafına da insanlar yerleştirilirdi. Bu bölmelerin her birinin ortasında ateş yakılır, insanlar ve hayvanlar bu şekilde ısınırdı. Bu üç ateş bütün bir kış yanardı. Bahar geldiğinde ateşlerden her biri belli günlerde söndürülürdü. Arapların cemre düştü demesindeki maksat artık ateşe gerek kalmadı, yanan ateşler söndürüldü manasındadır. Sırayla ateşlerin hepsi söndükten sonra çadırlar da ayrılır ve aileler çadırlarını alıp ayrı ayrı çadırlar kurarlardı.” Diğer bir rivayet ise Moğol kralları ve o memleketlere yerleşmiş olan bazı kralların üç tütsüyü yakmaları ve söndürmeleri ile ilgilidir. Krallar soğuk şiddetlendiğinde meclislerinde üç tütsü yakmakta ve soğğun şiddetinin kırıldığını hissetmeye başladıklarında birer birer o tütsüleri kaldırmaktadırlar. Bunu da cemrelerin düşmesi diye ifade etmektedirler.” Yukarıdaki rivayetlerde de görüldüğü ve Hamarat’ın da belirttiği gibi cemre ile ilgili inanışlar ve uygulamalar günlük yaşamlarındaki ihtiyaçlara göre ortaya konulmuştur. Kışın soğuk ve şiddetli geçtiği zamanlarda hem kendilerini hem de hayvanlarını ısıtabilmek için mağarada ya da özel olarak yaptıkları iç içe geçmiş özel evlerinde ya da yan yana dizdikleri çadırlarında üç ayrı ateş yakmakta ve havalar ısınmaya başladığında ise bu üç ayrı ateşi sırayla söndürmektedirler. Bu durumda sukut-ı cemerât tabirinin ortaya çıkmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Hamarat bu ifadeyi, “sukut-ı cemerât tabiri burada ateşin sönmesi; yani var olan bir şeyin yol olması durumu için kullanılırken halk arasında sukut-ı cemerât olmayan bir şeyin, ısının ortaya çıkması, varlık kazanması durumu için de kullanılmaktadır. Sukut-ı cemerât tabirinin rivayetlerdeki ve halk arasındaki kullanımında yer alan bu zıtlık dikkat çekmektedir.” şeklinde yorumlamaktadır. Cemreler düşer mi, konusuna da değinen Hamarat, Uluğ Bey’in yazdığı eserinde farklı kavimlerdeki cemre inanışına değinen Abdulali Bircendî’nin cemrenin düştüğüne dair bir inanışı naklettiğini belirtmektedir. Bircendî’nin bahsettiği bir kavmin şubatın on yedi, on dört ve yirmi birinde üç tane cemre yukarıdan aşağıya indiğine inandığını belirtmektedir. Rıza Abdullahî de ayın menzillerinin düşmesi olayını İranlı münecimlerin her yıl gökten üç cemrenin aşağı indiği şeklinde açıklama yaptığını belirtmektedir (Hamarat, 2012: 171-173).

“Kadioğlu cemre sözcüğü ile adlandırılan sayılı günlerin, takvim klimatolojisine nasıl girdiğinin bilinmediğini; cemrelerin, yılın 180 gün süren soğuk yarısı olarak ayırt edilen Kasım döneminin 100. gününden sonra, sıcaklığın yükselmesiyle ilgili gözlem birikimini, kora benzetilen bir enerji kaynağıyla açıklama düşüncesinden kaynaklandığını nakleder.”(Hamarat, 2012:178).

Yapılan derleme çalışmalarında Türkiye’de cemrelerin düşme tarihleri Miladî takvime göre yapıldığı görülmektedir. Eskilere göre yıl Kasım ve Hızır günleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 180 gün süren Kasım, Kasım ayının sekizinci günü girmektedir; Hızır ise 186 gündür. Kasımın kırk altısında kırk anlamına gelen Erbain; seksen altıncı günü ise elli anlamındaki Hamsin girmektedir. Kasımın ilk doksan günü kışın en şiddetli günleridir ve Erbain ve Hamsin aylarıyla birlikte de kışın en şiddetli günleri yaşanmaktadır. Kasımın doksanı halk arasında kantar ağdı şeklinde ifade edilmekle birlikte bu kantarın yaza doğru ağdığı anlamına gelmektedir. Kasımın yüzü halk arasında geldik yüze, çıktık düze, yüz ellisi ise yüz elli, yaz belli sözleriyle karşılanmaktadır. Kasımın yüz beşinde 19-20 Şubat ilk cemre havaya, yüz on ikisinde 26-27 Şubat ikinci cemre suya, yüz on dokuzunda 5-6 Mart üçüncü cemre toprağa düşerdi (Hamarat, 2012: 179). Yani sırayla havaya, suya, toprağa düşer ve böylelikle hava, su, toprak ısınmış olur.

Semra Ertüre’nin çalışmasına yer veren Hamarat halk takvimlerindeki sayılı günleri bilimsel verilerle karşılaştırdığını ve takvimlerde cemrelerin 20 Şubat, 27 Şubat, 5-6 Mart günlerinde düştüğünün kaydedildiğini belirtmektedir. Bilimsel olarak cemreler arasındaki günlerin genelde soğuk olsa da ilk cemrede hafif, ikinci ve üçüncü cemrede belirgin bir şekilde sıcaklığın yükseldiğini, cemrelerden sonra ise belirli dönemlerde sıcaklık düşüşleri yaşansa da cemrelerden önceki kadar düşük olmadığının görüldüğünü belirtmektedir. Cemre inancını bilimsel verilerle desteklemeyi ve konuya bilimsel bir açıklık getirmeyi amaçlayan meteoroloji mühendisi Yasemin Yılmaz’ın yaptığı çalışmaya şu şekilde yer vermektedir:

“...meteoroloji mühendisi Yasemin Yılmaz, böyle bir meteorolojik olayın olup olmadığını, eğer varsa düşme tarihlerinin ve sıralarının halk arasındaki inanca uyup uymadığını istatistiksel yöntemler kullanarak belirlemeye çalışmış ve yukarıda belirtilen araştırmaya yakın sonuçlara ulaşmıştır. Kandilli Rasathanesinde kaydedilen 82 yıllık sıcaklık gözlemleri, her yıl belli zamanlarda gerçekleştiği için

meteorolojik bir tekillik olduğu düşünölen cemrenin analizini yapmak amacıyla incelenmiş ve cemre düşmesi denilen olayın bilimsel olarak da var olabileceğini gösteren verilere ulaşılmıştır. Buna göre cemrelerin düştüğü belirtilen günlere yakın zamanların veya günleri kapsayacak şekilde bazı dönemlerin diğer günlerden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Sonuçlar kesin olmasa da cemrelerin düştüğü dönemler civarında bir sıcaklık artışının olduğu tespit edilmiştir. Cemrelerin oluşma tarihleri ve kaç günlük bir olay olduğu belirsiz olmasına rağmen sıcaklık grafiklerine bakıldığında ikinci ve üçüncü cemre günlerinde diğer günlere nazaran belirgin sıcaklık artışları göze çarpmaktadır. Cemre düşmesi olayı kıştan bahara geçilirken sıcaklık eğrilerinin yükseldiği yerlerden hemen sonra gerçekleşmektedir. Sıcaklık ortalaması grafiklerine bakıldığında birinci cemrenin belirtilen günden [halk arasındaki genel kabulde belirtilen gün] yaklaşık beş gün daha önce gerçekleştiği düşünülmektedir. İkinci ve üçüncü cemrenin düşme zamanları ise belirtilen tarihe daha yaklaşıktır. Toprağa düştüğü söylenen üçüncü cemre diğerlerine nazaran daha belirgindir. Cemre günlerinin arasında ise sıcaklıklarda az da olsa düşüşler bulunmaktadır.” Yılmaz yukarıda verilen sonuçlara ulaşmış olsa da daha doğru sonuçlara ulaşmak için suya düşen cemre için su, toprağa düşen cemre için de toprak sıcaklarının birden fazla farklı istasyon verileri doğrultusunda tekrar incelenmesi gerektiğini de belirtmektedir (Hamarat, 2012: 181).

Karacakılavuz Köyünde Hıdırellez kutlamaları için üç cemrenin de yere, havaya, suya düşmesi gerekmektedir (Artun, 1990: 1-23).

c. Mevsim Geçişleriyle İlgili Geleneksel Bayram ve Günler

c1. Sümbüle Bayramı

Nevruz bayramından sonra ve Nevruza bağılı olarak kutlanan tabiat bayramlarındanbiri Sümbüle Bayramı’dır. Bu bayram bir güz bayramı olup, Nevruz’daki âdetlere benzer yönleri bulunmaktadır. Başkurt Türkleri güz yaklaşınca Sümbüle Bayramı’na hazırlanmaya başlamakta, Nevruz Bayramı’nda olduğu gibi en güzel ve akıllı kızı seçip ona “Sümbüle” adını vermektedirler. Her iki bayramın da ortak yanının seçilen ve “Nevruzbike”, “Sümbüle” adını verdikleri kızlar olduğu görölmektedir. Seçilen bu kıza şaşırtıcı, değişik sorular sorulmaktadır. Verdiği

cevaba göre onun söylediklerini çeşitli şekillerde yorumlayıp güzün nasıl geçeceğini tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Ersoy, Sümbüle'nin sarı saçlarının, güz mevsimini ve altın başakları hatırlattığını, özellikle çeşitli süs ve takılarla bezenmiş şekilde giydirildiğini, “Sümbüle”nin sümbül saçlı kız demek olduğunu ifade etmektedir (Ersoy, 2004: 259-268).

c2. Narduğan Bayramı

Başkurtların temeli tabiat ve takvime dayanan bir diğer bayramları da Narduğan Bayramı'dır. Bu bayram yılın en uzun ve en kısa günlerinde yapılmakta olup *Kışkı Narduğan* 25 Aralık-5 Ocak arasında *Yeygi Narduğan* (*Yazki Narduğan*) ise 25 Nisan -5 Haziran arasında kutlanmaktadır (Ersoy, 2004: 259-268).

VI-VII. yüzyılda Orta İtil bölgesinde Kama-İtil nehirleri arasında yaşamakta olan Çuvaşlarda da yaygın olarak kutlanmakta olan yeni yıl bayramına Nartukan denilmektedir. Nartukan 25 Aralık'ta başlamakta ve bir hafta devam etmektedir. Çuvaşların yaşadıkları bölgenin iklim şartları ve Hristiyan olmalarından dolayı kültürel farklılıklar meydana gelmiştir. Bu sebepten bayram Mart'ta değil Aralık'ta kutlanmaktadır (Güngör, 1998: 217-222).

Narduğan Bayramı Türkiye'de de 21 Aralık günü, yani en uzun gecenin yaşandığı gün, Muğla, Marmaris ve Bodrum'da da kutlanan bayramlardan biri olduğu görülmektedir.

Özellikle “*Yeygi Narduğan*”, bahara ve yazın gelmesiyle ilgili olarak kutlanmakta olan bayramlardan biridir. “*Kışkı Narduğan*” ise yeni yılın gelmesinden dolayı kutlanan bir bayram olduğu görülmektedir. Yeygi Narduğan döneminde tabiata için zararlı olduğu kabul edilen ve uzak durulması gerektiği kabul edilen avlanmak, kan akıtmak, hayvanları öldürmek, ağaç kesmek, kuru otları biçmek gibi işler yapılmamaktadır. Bu işler yerine bu dönemde, çiçekler ve şifalı otlar toplanıp nehirlere bırakılmaktadır. XVIII. yüzyıldan itibaren Tatarların Julian takvimini kullanmaya başladıklarını ve bu tarihten sonra da Yılbaşı kutlamalarının isminin Narduğan olarak değiştiği belirtilmektedir. Bu bayramı sadece Julian takvimine bağlamanın pek doğru olmadığını belirten Çetin, Tatar bilim adamı İlbarıs Nadirov bu sözün etimolojisinin Moğolca “*nar*” güneş kelimesi ile “*duğan*” doğan

kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu belirtmekte, demektedir. Yani Yeni Güneş, Yeni Yılın doğduğu gün anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca 24-25 Aralık'ta uzamaya başlayan günü farkına varan ve doğaya hâkim olan insanların bu günlerde bayram yapmayı uygun gördüklerini de belirtmektedir. Çetin, Tatar Türkçesi uzmanı R. G. Ahmetyanov'un Narduğan terimine Orta İdil ve Ural boyu halklarının hepsinde de rastlandığını ifade ettiğini belirtmektedir. Fakat yapılan çalışmalar sonucunda bu kelimenin Tatar Türkçesine ait bir kelime olduğuna da değinmektedir. Tatar Türklerinin bu bayramda çeşitli yemekler hazırlamakta, kılık değiştirerek ev ev dolaşmakta fal açmakta ve yapılacak olan evliliklerle ilgili yorumlar yapmaktadırlar. Yerli halkla birlikte yabancı turistlerin de katıldığı bayram olduğu görülmektedir. O gün çeşitli geleneksel eğlenceler ve gösteriler tertip edilmekte, hep birlikte geleneksel yemekler yenilmektedir. Özellikle keşkeğin yenildiği bu bayram bolluğu ve bereketi temsil edilmektedir. Ayrıca bugün de yerli halkla birlikte yabancı turistlerin Akağaç'a dilek ve isteklerinin gerçekleşmesi için ip gibi çeşitli nesneler bağlanmaktadır (Çetin, 2004: 123-143).

c3. Çaga Bayramı

Çaga Bayramı, Cılgayak gibi kutlanan bir yeni yıl bayram olmakla birlikte, Gregoryen esaslı Altay takvimine göre Çagan (Ocak) ayının son günlerinden itibaren şubat sonu ve mart başlarına kadar uzanan bir zaman dilimi içinde kutlanmaktadır. Ay hilâl görünümündeyken ayın durumuna göre zamanı belirlenen bu bayram bu zaman dilimi içinde kutlanmaktadır (Dilek, 2004: 235).

Bayramın Altay Türklerinden Çalkandı (Şalkañdu) boyuna ait olduğu ifade edilmekte, bu günlerde tütsü için “sañ salar” veya “şüten” denen taklar kurulmakta, dualar edilmektedir. Çaga bayram öncesinde bütün ev ve eşyalar, yataklar da dâhil olmak üzere, giysiler, temizlenmektedir. Herkes yıkanmakta ve bayram sabahı temiz ve yeni kıyafetlerini giymektedirler. Yeni yılın girdiği bu günlerde doğanlar, yeni elbiseler giymekte ve bu giydikleri elbiseye yeni düğme takmaktadırlar. Özellikle kemiksiz etlerle çok çeşitli yemekler hazırlamaktadırlar. Sabahın erken saatlerinde tütsü taklarını hazırlamaktadırlar. Koyun kesilmekte, et pişirilmektedir. İnsanlar yanlarında sütle yapılmış yiyeceklerden ve pişirdikleri etlerden getirmektedir. Sonra

kayın ağacına bez bağlanıp, bayramı başlatan kişi Altay iyesine hayır dua etmekte, kutsal taş yığınlarının ve yatakların üstünü otla doldurup ardıc yakıp ve getirdiği yiyeceklerden bölüp bırakmaktadır. Daha sonra süt saçılmakta, yine öncü kişi Altay iyesinden izin isteyip ve dua etmeye başlamaktadır. Bu öncü kişinin duasından sonra diğer insanlar dua etmekte, herkes için iyi şeyler dileyip, Altay iyesinden yardım istemektedir. Orada bulunan herkes pişirilen yemeklerle karnını doyurup daha sonra bayram eğlencesini başlatmaktadırlar. Hemen her yerde Altay iyesini Ak-Burkanı ay ve güneşi anarak iyilik dilemekten başka, herkes yaşadığı yerlerdeki dağları, kutlu yerleri de anmakta ve iyilik istemektedir (Dilek, 2004: 239).

Amaçlarının ve uygulamalarının aynı olduğunu belirten Dilek, bu bayramlardan Cılgayak'ın da eski Türk kültüründen geldiğini belirtmekte, bu bayramın kutlanma amacının, zamanının ve pratiklerinin nevrüzla aynı özellikleri taşıdığını ifade etmektedir. Çaga bayramın Burkanizm aracılığıyla Altay Türklerine ulaştığını, eski dönemlerde yeni yılı Lamaist geleneklere göre karşılayan Çuyların bu bayramı merkezden uzak ve yüksek Çuy bozkırlarında kutladıkları belirtmektedir. Çaga bayram veya Ak Bayram gibi benzer adlarla Burkan Moğollar, Tuvalılar, Buryatlar, Kalmuklar, Tibetliler ve Hintliler tarafından da kutlanmaktadır (Dilek, 2004: 229- 239).

c4. Kalandar / Yılsırtı

Ocak ayının on ikisini on üçüne bağlayan gece ile on dört Ocak günü kutlanmaktadır. Kalandar'ın ilk günü kimse misafirlğe gitmemektedir. Köyün çocukları akşam toplanmakta, aldıkları bir torbanın ucuna uzun bir ip bağlamaktadırlar. Torba ellerinde ev ev gezen çocuklar çaldıkları kapı açıldığında evin uğurunu veya Kalandar'ı bozmamak için ipin ucundan tutup çantayı eve atmaktadırlar. Evin sahipleri çantaya hediyeler koyarlar ve çocuklara da çantayı dışarı çekerler (Demir, 2012:18).

Trabzon-Vakıfkebir-Ballı Köyü'nde de Ocak ayının 13-14 gecesini kutlanmaktadır. Kalandarcı denilen kişiler ellerine birer heybe almakta evlerden bir şeyler toplamaktadırlar. Başkalarına tanınmamak için makyaj yapmakta, sakal

takılmaktadırlar. Diğer kalandarcılarla kıyasıya bir rekabete girmektedirler (Tuncer, 1993).

c5. Dem Bayramı

Siirt'te ocak ayının on dördünde kutlanmakta olan ve mevsim geçişini ifade etmekte olan bir bayramdır. Yılmaz Hatun'un yapmış olduğu derlemede Dem bayramı kaynak şahıs tarafından şöyle anlatılmaktadır:

“Siirt'te ilk bayram 14 Ocak'ta yapılır. Adı Dem Bayramı'dır. Dem Bayramı demek hayatın devamı, demektir. Ama niçin Dem Bayramı denildi? Âdem (a. s.) Baba Hindistan'da iken bakıyor ki Hindistan'da Sonbaharın son günlerinde Güneş gitgide aşağıya, güneye kayıyor. Hz. Âdem zannediyor ki artık Güneş gidip bir daha hiç geri gelmeyecek. O zaman çift sürerken çift hatlarının gölgesine bakıyor. Bakıyor ki çift hatlarının gölgeleri yükselmeye başladı. Tabii ki Güneş ne kadar aşağıya giderse cisimlerin gölgeleri yükseliyor. Artık ocağın dördüne gelince bakıyor ki o çift hatlarının gölgesi 1 cm kısalmış. Tabii o gün artık günler artık on beş dakika uzuyor. Bunu görünce gidip çocuklarına müjde veriyor:

“Ey çocuklarım, size müjdeler olsun, artık Güneş tam olarak batmayacak. Bize bahar ile yazın geleceğini haber veriyor.” İşte bu nedenle buna Siirtliler Dem Bayramı derler.” (Hatun, 2001).

Bugünde özel olarak iki üç çeşit yöreye has yemek yapılmaktadır. İki çeşit börek, iki çeşit tatlı yapılır. Böreklerden birincisinin “ırk” denilen küçük pide şeklinde, ikincisinin ise “İsmeyket”, Irk'tan daha büyük, daha küçük pide şeklinde olduğu belirtilmektedir. Tatlılar ise “imçerket” ve “heşvet”tir. İmçerket'in baklava unuyla yağ içinde kavrularak, ince yufka gibi, Heşvet'in ise daha kalın pide şeklinde yapıldığı ifade edilmektedir. Bunlar yapıldıktan sonra üzerlerine erimiş bal ya da pekmez döküp yenilmektedir (Hatun, 2001).

c6.Cigor Bayramı

Siirt'te her yıl şubat ayının ilk pazartesi günü kutlanmakta olan bayramdır. Emine Begüm Yılmaz'ın yapmış olduğu derleme çalışmasında kaynak şahıs olan Aysel Liman'ın ifade ettiği üzere “çık gör” anlamına gelen bir adlandırma olup, et

yememe orucu tutan Hristiyanları kızdırmak için asırlar önce ortaya çıkmış olan ve uygulanan geleneklerden olduğu görülmektedir.

Cigor Bayramı hazırlıkları kutlamalardan bir hafta başlamaktadır. Kadınlar evde, temizlenmiş, kurutulmuş ya da taze hayvan bağırsağının içine pirinç, karabiber, maydanoz ve çok ince kıyılmış et parçalarından meydana gelen iç harcıyla doldurmaktadır. Bu yemeğe bumar adı verilmektedir. Sarıburma, pekmez tatlısı ve merketip adlı tatlıların da bugüne özel yapılmakta olduğu görülmektedir. Yılmaz, hazırlıklardan sonra Cigor Bayramı kutlamalarına “Taş başı” anlamına gelen Rasu’l Hacar’da başladığını ifade etmektedir. İlk gün erkekler, sonraki günlerde de kadınlar çevredeki mesire yerlerine giderek kutlama yapmaktadırlar. Çalınan davul-zurna eşliğinde çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Evlenmek isteyen gençlerin birbirini görüp beğendikleri ve beğendikleri kızı istemeye gittikleri bir bayram olduğu belirtilmektedir. Sözlü ve nişanlı olan erkeklerin kız tarafına hediye gönderdiği ifade edilmektedir (Yılmaz, 2007: 39).

Yılmaz’ın belirttiği üzere, birkaç sene öncesine kadar Cigor Bayramı kutlamalarında erkekler Siirt’in güneyinde bulunan Rasu’l Hacar mağaralarına gitmekte ve burada bulunan sarp kayalarda yetişen nergisleri toplamaktadırlar. Toplanan bu nergisler aynı zamanda baharın müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Nergis çiçeklerini bu kayalık alanlardan toplamanın güç olduğunu ve bu uğurda pek çok erkeğin öldüğünü belirten Yılmaz, bu çiçeğin halk arasında ölüm çiçeği olarak adlandırıldığını da ifade etmektedir. Bu kutlanan bayramın akşamında evlerin damlarına çıkılmakta ve çam ağacından yapılmış olan “suke” adını verdikleri nesneler yakılmakta ve “keşişin inadına bu akşam yemek yiyeceğim” cümlesi söylediğinde yıl boyunca başının ağrımayacağına inanılmaktadır (Yılmaz, 2007: 39).

Yılmaz’ın yapmış olduğu çalışmada bayramı “et yememe orucu tutan Hristiyanları kızdırmak için asırlar önce ortaya çıkmış olan ve uygulanan geleneklerdendir” ifadesindeki kızdırma amaçlı olduğu belirtilirken; Hatun’un yapmış olduğu derleme çalışmasında ise “Müslümanlar ile Hristiyanlar kardeş gibi yaşadıkları için oralarda bir çekişme ya da zıtlasma olmadığı görülmektedir. “Bizim Müslümanlar bumar yemeğini bol bol yaparladı. Hristiyanlara da ikram ederlerdi. Çünkü bazı fakir Hristiyanlar vardı. Hristiyanlar oruç tuttukları zaman elli gün

tutarlardı ve elli gün boyunca hiçbir hayvansal gıda almazlardı. Bunlara ikram ederlerdi.” (Hatun, 2001) şeklinde tamamen yardımlaşmaya ve ikram anlayışına yönelik bir kutlama olduğu görülmektedir. Yılmaz’ın çalışmasında bayramın iki gün sürdüğü görülürken; Hatun ise dört gün sürdüğünü, her gün ayrı bir uygulamanın yapıldığını ifade etmektedir.

c7. Çiğdem Bayramı

Türkler uzun süren kış mevsimi sona erip bahar mevsimine geçtiklerinde baharın beraberinde getirdiği canlılığı, diriliği, renklenmeyi, bereketi ve mutluluğu çeşitli törenlerle kutlamışlardır. Bu kutlamalara farklı yörelerde farklı adlar verilmektedir. Çiğdem pilavı töreni de bunlardan bir tanesidir. Bir bahar ve yeni yıl ritüeli olarak Orta Asya’dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada görülmekle birlikte, çiğdem çiçeği özellikle Orta Anadolu’da ve Anadolu’nun pek çok yerinde baharın müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Karların erimesiyle birlikte tepelerde bu çiçekler açmaya başlamaktadır. Çiğdem Günü baharın canlandırma gücünün adı olmakla birlikte “*Çiğdem Gezmesi, Çiğdem Pilavı, Baca Pilavı, Çiğdem Aşı, Çiğdem Şenliği, Çiğdem Bayramı, Çiğdem Eğlencesi, Çiğdem Festivali, Çiğdem Töreni*” gibi adlarla da anılmaktadır (Oğuz, 2014: 28).

Nevruzun diğer adlarından biri olan Çiğdem Günü ile ilgili olarak Oğuz, özellikle eskiden kırsal kesimlerde yaşlılar tarafından çocukluk dönemlerinde bilinen ve kutlanan bir gün iken, günümüzde genç kuşaklar tarafından bilinmeyen bir kutlama olduğunu bazen üniversiteler bazen de belediyeler tarafından canlandırılmaya bu yolla öğretilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Yazar, ayrıca bu konu ile ilgili olarak kültürel değerlerin yeniden canlandırılması için UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini* ve bu sözleşmenin ortaya çıkış sürecini değerlendirmekte “*modernleşme algısı ve anlayışının, yeni kentsel alanda kırsal homojenliğin ve buna bağlı gurup kimliğinin sürdürülememesi, kuşaklar arasında kültürel aktarımı sağlayan ve kolaylaştıran yeni kültürel mekânların yaratılamaması gibi pek çok nedenle yeni kentsel alanlara kırsal kökenli kültürel unsurların aktarılamaması sorunu üzerinde durduğu görülür.*” demektedir (Oğuz, 2014: 26).

Yapılan derleme çalışmaları incelendiğinde bu tür konuların yine yaşlılar tarafından anlatıldığını, bunların kendi çocukluklarına ait kutlamalar olduğunu ve geçmişte kaldığını, artık kutlanmadığını ifade ettiklerini görmekteyiz.

Oğuz, çalışmasında İlhan Başgöz'ün, "Nevruz Bahar Bayramı" adlı yazısında çocukluğunda Sivas'ta kutlanan Çiğdem Törenine değindiğinden söz etmekte, kırdan toplanan çiğdemlerin evlere götürülürken okunan maninin şu şekilde olduğunu söylemektedir:

"Mennecimin havası

Badelerin tavaşı

Yerden bereket

Gökten ırakmet

Âmin âmin birer gılık" (Oğuz, 2014: 32).

Çiğdem töreninden bir gün önce fırıncıların Mennecim Gılığı yaptığını belirten yazar, komşuların da kapıya gelen çocuklara gılık, bulgur, yağ verdiğini çocukların da karşılığında çiğdem, öksüzdoğan veya gözenek hediye ettiklerini belirtmektedir. Topladıkları yiyeceklerle bir evin damına çıkıp pilav yiyen çocukların:

"Yağ damlıyor

Bal damlıyor

Pilavımızdan bereket damlıyor

Kaşığımızdan yağ damlıyor" (Oğuz, 2014: 33) tekerlemesini söylediklerini ifade etmektedir.

Oğuz, 1961 yılında doğan ve çocukluğunu Çorum'un Sungurlu ilçesi Kavşut köyünde geçiren Bilal Akbabaoğlu'ndan 17 Ocak 2014 tarihinde kendisinin yapmış olduğu bir derleme çalışmasında da bu konunun kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatıldığını ifade etmektedir:

"Kel çiğdem (kardelen) ve sarı çiğdemlerin köy yakınlarında ve bol miktarda çıkması ve kolay toplanması nedeniyle küçük çocuklar tarafından tercih edildiğini buna karşılık sarp kayalarda rastlanan nevrurun ise nadir bulunması ve zor elde edilmesi nedeniyle çok değerli olduğunu ve daha büyük çocuklar tarafından bulunabildiğini ev ev dolaşırken bulgur ve yağ verenlere kel çiğdem ve sarı çiğdem; kaz, ördek veya tavuk verenlere ise nevrur çiçeği verdiklerini söylemektedir." (Oğuz, 2014: 33). Bu bilgiden yola çıkarak yazar, bu bayramın küçük çocuklar arasında

baharın gelişinin müjdelendiği Çiğdem Günü'nün, küçük çocukların Nevruz kutlaması olduğunu gösterdiğini belirtmektedir.

Çekül Çorum gönüllüsü, Hasan Tuluk çocukluğundaki Çiğdem gezmesinden “Çiğdem Gezmesi, Çiğdem Aşı çocukluğunu Anadolu'nun göbeğinde geçirmiş, bugün yaşı altmışın üzerindeki bizim kuşak için hoş anılarla harmanlanıp hatırlanan, sessiz sedasız yok olup gitmiş pek çok geleneklerden birisidir. Baharın gelişini ilan eden ve kutlayan bu çocuk odaklı oyunla karışık ritüeli hâlâ hatırlarım. Güneş biraz gülümsedi mi, elimizde kazgıç tarlalara koşardık. Saatler sonra ayakkabılarımız yarı yere kadar çamur, elimizde de birer tulum çiğdemle mahalleye dönerdik. Birkaç tanesini su dolu bardağa koyup evde bırakır, diğerlerini de çalıya takarak çiğdem merasimine hazırlardık. Merasim yağacağız ya! İşi çocukça ciddiye alır, en büyüğümüzün yaptığı görev dağılımıyla gırgır şamata yola düşerdik. En öne elinde çiğdemle süslü çalıyı bayrak gibi taşıyan geçer, arkasında da sırasıyla bir orkestra şefi gibi çiğdem manisini yöneten, ziyaret edilecek ev ahalisine dağıtılacak çiğdemleri tutan, karşılığında bulgur, yağ, kıyma gibi malzemeleri torbasına dolduran ile ateş yakmak için verilecek odunları taşıyacak olan gelirdi...” (Tuluk, 2012: 54-57) şeklinde söz etmektedir.

c7.1. Çiğdem Bayramını Çocukların Uygulama Şekilleri

Yozgat kent merkezinde Çiğdem Günü Şubat sonu Mart başında karların eriyip çiğdemlerin çıkmasıyla kutlanmaktadır. Çiğdemler çıktığı zaman çocuklar hep birlikte pilavın içine kattıkları Ali Öksüzü ve beyaz çiğdem denilen kardelenleri toplamaya gitmektedirler. Oyunlar eşliğinde söktükleri çiğdemleri karaçalının veya iğde dalının dikenlerine yumrularından takan çocuklardan biri çiğdemleri taşımaktadır. “Abdal” adı verilen bir başka çocukta ise yağ, bulgur, soğan vb şeylerin konulacağı heybe bulunmaktadır. Ev ev dolaşan çocuklar her kapının önünde abdalın “hanım abla yağdan, bulgurdan bir şeyler gönder” diye seslenmesinden sonra diğer çocuklar:

“Çiğdem geldi kapıya

Yağ gönderin yapıya

Yağ olmazsa bal olsun

Oğlan uşak sağ olsun”

“Çiğdem çiğdem çiçecik

Ebem oğlu köçecik

Bir verenin kızı olsun

İki verenin oğlu olsun”(Oğuz, 2014:26).

Eğer bőtün bu söylenilenlere rağmen ev sahibi kapıya gelmekte gecikirse “velihey” veya “*Abdalın hakkını gönderin yağdan bulgurdan*” diye seslenip şunları söylemektedirler:

“Dam ardında boyunduruk

Dura dura yorulduk

Verirseniz giderik

Vermezseniz dururuk” (Oğuz, 2014:26).

Kızının olmasını isteyenler bulgur, oğlunun olmasını isteyenler yağ verirler çocuklar da bunları verene bir demet çiğdem vermektedirler. Çiğdemleri alan ev sahipleri ise “*Allah tekrarını nasip etsin, hoş geldin sefa geldin, bu zaman kadar nerelerde idiniz. Allah daim bu günlere eriştirsın*” diyerek iyi dileklerini iletip, dua etmektedirler. Çiğdem demetlerini alan hanımlar bu demetleri yüzlerine sürüp, yağmur yağmasını istediklerini gösterir mahiyette çiğdemleri sulamakta ve şu şekilde dua etmektedirler:

“Çiğdeminiz kutlu, pilavınız tatlı olsun, Allah yağmurunuzu bol etsin.” (Oğuz, 2014:30).

Daha sonra çocuklar topladıkları yiyeceklerle, ateş yakıp içine sarı çiğdemleri katarak pilav pişirip hep birlikte yemektedirler.

Oğuz’un, sözünü ettiğimiz çalışmasında ayrıca Kamil Toygar’ın 1985 yılında *Türk Folkloru* dergisinde “Şabanözü’de Çiğdem Gezmesi” başlıklı makalesinde, Çankırı’nın Şabanözü ilçesine bağlı Özbek Köyü’nden Haydar Tombak’tan Ankara’da yaptığı derlemede de başkanın çocukları yönlendirmesiyle kapı kapı dolaşıp her eve çiğdem verildiği belirtilmektedir. Verdikleri bu çiğdemlerin karşılığı olarak da yağ, bulgur, yarma, yumurta, buğday gibi yemeklik malzeme topladıklarını, artan çiğdemleri ise camii avlusuna, yatır veya tekke gibi yerlere bıraktıklarını ifade etmektedir. Hastalara, ihtiyaçlara, dul veya engelli olanlara hiçbir

şey istemeden, karşılıksız çiğdem verilmekte olduğu ve hayır duaları alındığı belirtilmektedir (Toygar, 1985, S. 69; Oğuz, 2014: 30-31). Ev ev gezerken ise şu maniler söylenmektedir:

Çiğdem geldi yapıya
Yağ çıkarın kapıya
Varsa oğlan kızınız
Gelsin bizle çapaya

Sallallahu Muhammed
Geçmişlere rahmet
Ambarlara bereket
Köylümüze güç kuvvet
... (Toygar, 1985, S.69; Oğuz, 2014: 31).

Toplanan yiyeceklerle çiğdem pilavı pişirilmekte ve büyüklerinde katılımlarıyla hep beraber yenilmektedir. Toygar ayrıca kız çocuklarının da erkek çocukları gibi çiğdem gezmesi yaptıklarını belirtmektedir (Toygar, 1985: 15; Oğuz 2014: 31).

Boğazlıyan'da da çiğdem günü pilav için malzeme toplarken gruplar hâlinde evleri dolaşan çocuklar:

Gıdıman geldi kapıya
Yağ çıkarın takıya
Yağ verenin oğlu olsun
Bulgur verenin kızı olsun
Hiç vermeyenin Allah elinden alsın
Diyelim Allah Allah

tekerlemesini söylemektedirler (Türkmen, 1969: 5389).

Çiğdem pilavı töreni çocukların katılımıyla gerçekleşmektedir. Yaşları yedi ile on iki arasında olan çocukların çiğdem toplamaya gitmeleriyle tören başlamaktadır. Çocuklar ellerine aldıkları sivri uçlu değneklerle “köküç” veya “küsküç denilen kazmaya yarayan değneklerle kırlara çıkmaktadırlar. Çiğdem ile birlikte toplanmasının iyi sayılmadığı toplandığı takdirde ve yenildiğinde onu yiyenin başının kel olacağına ya da gözünde itdirseği çıkacağına inanılan “öksüz oğlan” ve

“gözenek” adı verilen çiçekler de toplanmaktadır. Yozgat yöresinde çiğdem çiçeği “peygamberimizin gözyaşı” olarak kabul edilmekte ve bu sebepten üç defa öpülüp daha sonra da koklanmaktadır (Alptekin, 2011: 226).

İçlerinden en iri yapılı olan çocuk yanında elbise giymiş başka bir çocukla çiğdemli çalıyı almakta ve arkasına diğer çocukları alarak aşağıdaki mânileri okumaya başlamaktadır:

*“Çiğdem çiğdem çiçecik
Ebem oğlu köçecik
Çiğdem geldi kapıya
Yağ istiyo yapıya
Bir verenin kızı olsun
İki verenin oğlu olsun
Kız çatlasın ölsün
Oğlan yanımıza yoldaş olsun”*
...(Alptekin, 2011: 226-227)

Bu tekerlemeleri söyleyen çocuklar bütün herkesin kapısını çalmakta, kapılar açıldığında evin hanımına toplanan çiğdemler verilmektedir. Çiğdem alan evin hanımı da çocuklara yağ, bulgur, tuz vb. vermektedir. Yozgat’ta “Abdal” denilen elbiseliçocuk topladıklarını eteğine doldurmaktadır. Çocuklar eğer istediklerini alamazlarsa bu sefer de aşağıdaki mâniyi okumaya başlamaktadırlar:

*“Çiğdem geldi kapıya
Yağ istiyo yapıya
Yağ olmasa bal olsun
Oğlu uşağın bol olsun*

*İki verenin kızı olsun
Bir verenin oğlu olsun
Kız çatlasın ölsün
Oğlan yanımıza yoldaş olsun”* (Alptekin, 2011: 227)

Ev sahibi hâlâ bir şey vermemişse bu sefer de:

*“Dam başında boyunduruk
Dura dura dura yorulduk*

Verirseniz giderik

Vermezseniz dururuk” (Alptekin, 2011: 227)

Daha sonra toplanan yiyeceklerle pilav pişirilmekte ve kırlarda çocukların oyunları, şarkı ve türküleri eşliğinde toplu hâlde yenilmektedir.

Çorum-Sungurlu-Boğazkale Köyü’nde, çocuklar yüksek yerlere gitmekte ve Ali Gülü adı verilen bir diken kesmekte ve o dikenle birlikte topladıkları çiğdemleri donatmaktadırlar. Çocuklardan biri dikenini bir diğeri çiğdemleri alır ve bir çanta ile kapı kapı gezmektedirler. Gezerken de tekerleme söylemektedirler. Evden kapıya çıkanlar ne istiyorlarsa yağ, bulgur gibi çocuklara vermektedir. Toplananlarla çocuklar pilav pişirmektedirler (Âşıkoğlu, 1990).

Amasya-Gümüşhacıköy’de de dağlardan toplanan çiğdemler kuru dallara yapıştırılmakta ve mahallenin çocukları hepsi birlikte bulgur pilavı için malzemeye toplamaya çıkmaktadırlar. Kapı kapı dolaşan çocuklar tekerleme söyleyerek gereken malzemeyi toplayıp pilav pişirmektedirler. Çiğdemler pişirilen pilavın üstüne yerleştirilmekte ve düşürmeden yemeye çalışılmaktadır. Pilavın üstündeki çiğdemi düşüren olursa yemeyi bırakır ve böylece çiğdem gezdirilmiş olur (Özturgut, 1992).

c7.2. Çiğdem Bayramının Sosyal-Kültürel İşlevi

Çiğdem pilavı ile ilgili inançlara ve uygulamalara bakıldığında bu kutlamanın kıştan bahara geçiş ritüeli olarak uygulanmakta olduğu görülmektedir. Kışın getirdiği sıkıntılardan kurtulmanın, baharla birlikte bereketin, bolluğun, sağlık ve sıhhatin, mutluluğun gelmesi inancıyla yapılmakta olan bir törendir. Uygulanma şekline bakıldığında ise her ne kadar çocukların ve gençlerin kutladıkları bir bayram olsa da herkesin eğlendiği ve hep birlikte yenilip içilen bir kutlama olduğu görülmektedir.

Özellikle yedi ve on iki yaşlarında olan çocukların tabiatı gözlemlmeleri, zamana bağlı olarak tabiatta meydana gelen değişiklikleri fark edip bunun başta kendileri olmak üzere yetişkinlerin hayatında nasıl bir güzellik meydana getirdiğini, her bakımdan canlanmanın yaşandığını sezmeleri bu bayramların meydana gelmesi kadar sürdürülebilirliği açısından da önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Çocukların yaşadıkları çevreyi bu yolla tanıma imkânı bulmalarının ve çevrelerine has özellikler doğrultusunda bayramlara, törenlere ve şenliklere katılmalarının onların aidiyet

duyguları üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmektedir. Tabiatla iç içe oldukları ve mevsimler değişiklikleri yaşadıkları coğrafyaya göre hissederek, keşfederek öğrenmeleri hem fiziksel hem de ruhsal açıdan gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Bu yolla yetişkinlerin, toplumda varlıklarını en güzel şekilde ortaya koydukları çocukların ve gençlerin gerçekleştirdikleri bir bayrama katılmaları karşılıklı sevginin, saygının ve aradaki sosyal bağın kuvvetlenmesi açısından da önem arz ettiğini söyleyebiliriz.

Oğuz, bu kutlamaların insanlara ve sosyal hayata katkılarını şu sözlerle açıklamaktadır:

“Çiğdem Gününün özünde bulunan sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve çevresel boyutlarını barındırmasına delil olarak değerlendirilmelidir. Bu kutlamaların insan ve doğa ilişkisini önceleyen yapısı çocuklar tarafından söylenen manilerde ve kutlamanın amacında kendini göstermektedir. Çiğdem Günü kutlamaları baharın gelmesi, yağmur ve bereketin artması gibi unsurları anımsatan uygulama sözlerle insanın doğayla uyumunu tekrarlayarak hatırlatmaktadır. Bu da yeniden canlandırma uygulaması olarak Çiğdem Gününün sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin çevresel boyutunu desteklediği biçiminde okunmalıdır. Aynı zamanda bu uygulama yaşlı ve genç kuşakları bir araya getirmesi ve topluluğu bir eğlence etrafında birleştirerek kimlik ve aidiyet duygularını pekiştirmesi bakımından da sosyal uyumu desteklemekte ve yine sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunu temsil etmektedir” (Oğuz, 2014: 31).

Oğuz, her ne kadar somut olmayan kültürel değerlerden biri olan Çiğdem Günü’nün unutulmaya yüz tuttuğundan söz etse de gerek çalışmamızda gerekse yapılan derleme çalışmalarının içeriğini oluşturan ve ilhamını bahar ve baharın gelmesiyle birlikte tabiatın insanoğluna anlattıklarından alan bayramlar ve törenlerin, aslında kırsal veya köylük alanlarda küçük yaştaki çocuklar tarafından kutlandığını ama geçen zamana ve özellikle kırsal yaşam biçiminin yerini kent, şehir hayatının almış olmasından dolayı yavaş yavaş unutulduğunu ve terk edilmeye başlandığını görmüş bulunmaktayız. Derleme çalışmalarına kaynaklık eden şahısların, yetişkinlerin de anlattıklarından yola çıkarak Oğuz’un söylediklerini doğrular mahiyette sıklıkla şu ifadeye yer verildiğine tanık olmaktayız: Çocukken, gençken kutlardık ama artık unutuldu, çocuklar bilmiyor ve bizlerinde buna artık gücü

yetmiyor. Eski tat, tuz kalmadı... Öğrencilerimizle yaptığımız görüşmelerde de gençlerimizin bu kutlamayı daha önce hiç duymadıklarını görmüş bulunmaktayız.

Çağdaş kentsel alanlarda Çiğdem Günü'nün yeniden canlandırılmasına öncülük eden ve bu konuda pek çok yazılar yazan Gazi Üniversitesi'ndeki Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nde buna yönelik uygulama çalışmaları yapan M. Öcal Oğuz, "Yozgat Gazetesi'ne 14 Mart 2007'de yazdığı "Çiğdem Zamanı" başlıklı yazıda geleneğin yeniden canlandırılması hakkında şunları söylemektedir:

"Öğrencilerimizle bu günü, orta oyununa benzer bir tarzda sahnesiz dekorsuz olarak tiyatroya dönüştürdük. Öğrenciler bu yıl ikincisini oynayacaklar. Oyunu izleyen birçok insandan özellikle gençlerden öğrendik ki, birçoğu bırakınız çiğdem gününü bilmeyi, çiğdem çiçeğini görmemiş." (Oğuz, 2014:34).

Oğuz'un da ifade ettiği üzere Çiğdem Günü dağlarda karların eridiği, kırlarda çiçeklerin açtığı, toprağın yağmura kavuştuğu zamandır. Tüm bunlar olurken çocukların da doğa ve çevre bilincinin gelişmesine, tabiat olaylarının gözlemlenmesi suretiyle doğadaki varlıkların hepsini özellikle öksüzdoğan, gözenek, nevrüz ve kardelen gibi çiçekleri tanıma ve birbirinden ayırt etme özelliğine erişmektedirler. Yetişkinlerden çocuklara aktarılan bir anlamda miras kalan bir de çiçeklerin açmasıyla şekil alan takvim bilgisi varlığını göstermektedir. Tabiat ve çevre ilişkisine dayalı olan tecrübelerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan bir gün olarak ifade edilebilir. Oğuz, bugünün önemini şu şekilde açıklamaktadır:

"Çiğdem Günü elektronik oyuncaklarla günden güne yalnızlaşan çocukların arkadaş edinmeleri, grup kimliği kazanmaları, rol ve görev üstlenmeleri, kültürel tutumlar sergilerken yaratıcılıklarını geliştirmelerine katkı sağlayabilir niteliktedir. Öte yandan gün içinde icra edilen çiğdem sökme, ev ev dolaşma, oyunlar oynama biçimindeki beden hareketlerinin çocuklar içinde tehlike oluşturan başta obezite olmak üzere kimi sağlık sorunlarını önlemeye yönelik etkisi değerlendirilebilir. Gün boyunca yapılan iş bölümü, buna uygun rollerin icrası ve toplanan yiyeceklerden pilav pişirilerek birlikte yenilmesi, çocukların birlikte çalışma, üretme, tasarruf etme veya paylaşma gibi sosyal beceriler ve erdemler kazanmasına katkı sağlayabilir niteliktedir. Çocukların önderliğinde yürüyen bir işin büyüklerin de katılımıyla bir güne yayılması, grup üyeleri arasındaki kültürel aktarımı ve sosyalleşmeyi desteklemektedir. Bunun yanında ritüele bağlı olarak kullanılan "çalkı", "kösküç",

“köküç”, “gılik”, “kazgıç”, “abdal”, “gözenek”, “öksüzoğlan”, “Ali gülü” veya “Ali öksüzü” gibi onlarca kelimenin yanı sıra deyim, atasözü, dua veya mani gibi türlere ait pek çok örneğin kuşaktan kuşağa aktarımı Çiğdem Günü kutlamalarının temelinde yer alan sürdürülebilir yeniden canlandırma ile mümkün olabilmektedir.”(Oğuz, 2014: 34).

c8. Mart Dokuzu

“Nevruz, Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Ergenekon Bayramı, Yüce Ulusun Günü, Bozkurt Bayramı, Hızır Nebi, Hızır İlyas, Hıdırellez, Karga Töreni, Karga Bulamacı, Karga-Toy, Yumurta Günü, Kızıl, Kırmızı, Çagan, Mesir Bayramı, Kış Tompuzu, Bahar Bayramı, Sabantoy, Oraktoy” gibi adlar taşıyan bu bayramlar özü ve nitelikleri bakımından birbirleriyle benzer özellikler taşımaktadırlar(Bozkurt, 2013-1: 185-193). Bu sözünü ettiğimiz bayramların tamamının özünde tabiatın yeniden canlanması vardır ve bu sebepten de bahar bayramı olarak adlandırılmaktadır.

Bayramların farklı adlarla anılmasını ve tarihlerdeki değişiklikleri coğrafyaya, iklim değişikliklerine ve kültürel etkileşimlerin farklı biçimlerde oluşuna bağlamak mümkündür. Halk takviminde Yılsırtı, Gücük Yedisi, Günsırtı, Mart Dokuzu, Abrul/Yağmur Ayı Beşi, Hıdırellez, Mayıs Yedisi, Çürüklük Ayı ve Songüz Yıldızgibiadlarla anılmakta olan sayılı günler bulunmaktadır. Bunların içerisinde Türk kültüründe önemli bir unsur olan Nevruz’un, Mart Dokuz’nun önemli bir yeri bulunmaktadır (Demir, 2001:60).

Bazı kaynaklarda “Mart Dokuzu” adlandırmasının, “Nevruz” için kullanılan adlardan biri olduğu yönünde görüşler beyan edilmekle birlikte, Karadeniz Bölgesi’nde, halk takvimine göre yılın ilk ayı olduğu görülmektedir. Bu bölgede halk takviminde aylar şu şekilde adlandırılmaktadır: Kuzu ayı (Mart), Yağmur ayı veya Abrul (Nisan), Çiçek ayı (Mayıs), Kiraz/Kirez (Haziran), Orak (Temmuz), Çürük ayı (Ağustos), İlküz (Eylül), Ortagüz ve Koç ayı (Ekim), Songüz (Kasım), Karakış (Aralık), Orta Karakış (Ocak), Gücük (Şubat). Bölgedeki inanışa göre de yıl Mart Dokuzu yani Nevruz günü başlamaktadır. Yılsırtı, Günsırtı, Gün Dönümü ve Bahar Bayramı da denilmektedir (Demir, 2001: 60).

c8.1. Mart Dokuzu ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

Bölgede Mart Dokuzu ile ilgili pek çok inanış bulunduğunu belirten Demir, bunları şöyle belirtmektedir:

Mart Dokuzu ile ilgili ilk yapılan şeyin temizlik olduğu görülmektedir. Mart Dokuzu'na bir hafta kala ev baştanbaşa süpürölüp, silinmektedir. Eşyaların hepsi silinip yeniden yerleştirmek üzere içeri alınmaktadır. Mart Dokuzu günü yani yirmi martı yirmi bir marta bağlayan gece namaz kılınmaktadır. Namazdan sonra bol rızık ve kısmet istenmektedir. Bekâr gençler nasiplerinin o gece yazıldığına inandıkları için iyi biri olması için temennilerde bulunmaktadır. O gece ölülerinin de affedileceğine inandıkları için ölmüşleri adına da namazdan sonra dua etmektedirler. Mart Dokuzu sabahı gün doğmadan kalkılmakta, en güzel ve en yeni elbiselerin giyilmektedir. Yıl boyunca dinî görevlerin yerine getirilmesi isteğinden dolayı o sabah da dinî görevlerin yapılmasına özen gösterilmektedir. O yıl her sabah erken kalkmak için o sabah erkenden kalkılmaktadır. Erken kalkmak, bölgede bir bereket ölçüsü olarak kabul görmektedir. O yıl rahat ve güzel günler geçirmek için en yeni ve en güzel elbiseler giyilmektedir. Evin en yaşlısı sabah namazını kıldıktan sonra uğurlu sayılan bir çeşmeye gidip, elini yüzünü yıkamakta ve hane halkı adına niyetler tutmaktadır. Yanında götördüğü su kabını çeşmeden doldurup, suyu dökerek eve gelir. Suyun dışarıda dökölmesinin sebebi ise o yıl evde gözyaşı dökölmemesi, belâların suyla akıp gitmesi isteğı ile ilgilidir. Sabah erkenden eve koç, kuzu veya yeni doğmuş bir buzağı getirilmekte, eşikten geçerken ayağına özellikle dikkat edilmektedir. İlk adımını sağ ayağı ile atarsa uğurluluk, sol ayağı ile atarsa uğursuzluk olarak kabul edilmektedir. Getirilen hayvan mutfaka götürölmekte, çeşmeden getirilen suyun birazı bu hayvanın üzerine dökölmekte, hayvan mutfakta doyurulmaktadır. Mart Dokuzu'nda dışarıdan eve ilk gelen kişinin uğurluluk veya uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Yıl boyunca hanenin işleri yolunda giderse her yıl Mart Dokuzu'nda eve aynı kişi getirilmekte hattaözellikle saflık, temizlik ve günahsızlığı temsil ettiğine inanılan küçük bir çocuğun ilk misafir olmasına dikkat edilmektedir. Bununla birlikte daha önce bereket, bolluk, huzur getirmesi açısından denenmiş yaşlı bir kimse varsa bereket getirdiğine inanıldığı içinonun gelmesi sağlanmaktadır. Uğur getirmesi dileğı ile eve getirilen kişi eşikten içeri besmele

çekerek sağ ayağı ile girip, dua okumaktadır. “Yeni yılınız hayırlı, bereketli olsun. Haneniz mutlu, işleriniz kolay olsun.” demektedir. Eve gelen misafirin memnun ve mutlu ayrılması için eve gelen kişiye en güzel yemekler ikram edilmekte, elden geldiğikadar kıymetli hediyeler vermeye özen gösterilmektedir. Şayet o yıl ev sahiplerinin işleri yolunda gitmezse uğursuzluğun Mart Dokuzu’nda eve ilk gelen kişiden kaynaklandığına inanılmakta, o şahıs bir daha Mart Dokuz’nda eve alınmamaktadır. Uğuru denenmiş kişiyi başkaları da evine götürmektedir. Uğurlu olduğuna inanılan kişinin birkaç ev gezdiği görülmektedir (Demir, 2001:62-63).

Yörede yaylacılığın canlı olduğu zamanlarda Mart Dokuzu’nda hava iyi olursa her evden bir kişinin o gün yaylaya gönderildiği belirtilmektedir. Bu kişi yaylaya ön hazırlıkları yapması için gönderilmektedir. Şayet hava iyi olmazsa yaylaya çıkma uygun olmayacağı için Mart Dokuzu’ndan sonra havanın iyi olduğu ilk güne bırakılmaktadır. Bu durumla ilgili olarak da şu efsane anlatılmaktadır:

“Yolbaşı köyünde ikamet etmekte olan yaşlı ve dul bir kadın Mart Dokuz’nda kimseyi beklemeden yaylaya çıkmak için hazırlık yapmaya başlar. Komşuları, “Mart Dokuzu’nda yaylaya sürü götürülmez, yol uzun, havalar henüz ısınmadı. Fırtına çıkar, kar yağar, yolda donarsın.” derlerse de aldırılmaz. Sırtına bir kazan, eline bir değnek alır. Koyunlarını, keçilerini önüne katıp yola çıkar.

Kadın yola çıktıktan sonra fırtına çıkar. Fakat o bir kere yola çıkmıştır. Geri dönse olmayacak. Yoluna devam eder.

Irmağın kenarına inince fırtına daha da şiddetlenir. Kadın bakar ki olacak gibi değil. Hemen kazanı ters çevirip altına girer. Fakat sürekli: “Yağsan da gideceğim, yağmasan da gideceğim.” der. Bir süre kazanın altında bekler. Beklerken de Allah’a şirk koşmaya devam eder. Allah’a şirk koştugu için kazanla beraber taş kesilir. Kazana benzeyen kayanın çevresinde bulunan taşlar ise onun koyun ve keçileri olduğuna inanılır.” (Demir, 2001:63).

Yöredeki evliyalara, kabirlere gidilmekte, dua edilmektedir. Hastalar ve yaşlılar ziyaret edilmektedir. Mart Dokuzu’nda tarlaya gidilmemektedir. Gök gürlemesi hâlinde o yılın bolluk ve bereket içinde geçeceğine inanılmaktadır. Gök gürlemesi olmazsa kıtlık olacağı düşünülmekte ve gereken tedbirler alınmaktadır. Mart Dokuzu’nda hava iyi olur kurt sırtını kurutabilirse kışın sona erdiğine inanılmaktadır. Yağmur yağarsa ve kurdun sırtını ısıtacağı kadar güneş olmazsa kırk

gün daha kış olacağına inanılmaktadır. Sabah hamurun içine mavi boncuk atılmış büyük bir mısır ekmeği pişirilmekte ve ekmek evdeki herkese paylaştırılmaktadır. Mavi boncuk kime gelirse o yılın uğurlu kişisi sayılmakta ve yıl boyunca bu kişiye “devletlü” denilmektedir. Yıl boyunca aile adına yapılacak işlerde başlangıcı devletlü diye adlandırılan kişi yapmaktadır. Terme ilçesine bağlı Oğuzlu Köyü ile Giresun’un Şebinkarahisar ilçesinin bazı köylerinde bir yıl içinde doğmuş olan çocuklar Mart Dokuzu’nda köyün kenarında akan bir dereye götürülmekte ve dere suyu ile yıkanmaktadır. Bu suya giren yabanî hayvanların gücünün bu suya, sudan da bu çocuklara geçeceğine, sağlığını olumlu yönde etkileyeceğine inanılmaktadır(Demir, 2001:64-66).

Köyün gençleri akşam ellerine bir dömbelek alıp kapı kapı dolaşarak şu manileri okumaktadırlar:

“Anca geldim kapına

Selâm verdim yapına

Selâmımı almazsan

Daha gelmem kapına

Mezarlıktan geçerken

Fenerimi taşıdılar

Ben kapıya varınca

Uykuya başladılar”

...(Demir, 2001: 60)

Ev sahipleri gençlerin istedikleri yiyecekleri hediye olarak vermektedir. Daha sonra gençler uygun bir yerde toplanarak büyük bir meydan ateşi yakarak çevresinde eğlenceler düzenlemektedir. Genellikle bölge türküleri, maniler okunmakta, seyirlik oyunlar oynanmaktadır.

Sultan Nevruz Bayramı Anadolu’nun her yerinde görülmekte olup, bazı bölgelerde bugün “*Mart Dokuzu*” olarak bilinmektedir. Amasya, Kırklareli, İzmir-Urla, Sivas-Divriği, Bolu yörelerinde; Bulgaristan’ın Güneydoğu Rodoplar bölgesinde de aynı adla anılan, nitelik bakımından benzer olan bir gelenek bulunmaktadır ve “*Mart Dokuzu*” olarak adlandırılmaktadır (Bozkurt, 2013-1: 185-193).

Amasya’da eskiden özellikle gençler başta olmak üzere aileler nereye gideceklerini kararlaştırmakta ve genellikle Kırklar Dağı, Pirler Parkı, Kurtboğan ve Şirvanlılar Türbesi tercih edilmektedir. 22 Mart sabahı hava aydınlanmadan halk en güzel elbiselerini giymek suretiyle Kırklar Dağına gitmek üzere yola çıkmaktadırlar. Burada mezarlara dua edilmekte, isteyen niyet tutabilmektedir. Niyet tutmak isteyen kişi orada mezar kabul edilen yığınlardan kırk tane taş almakta, bir torbaya koyarak niyetini tutup, evine getirmektedir. Toplanan taşlar evde bir yıl bekletilmektedir. İnanişâ göre bu süre içerisinde, toplanan taş sayısı kırk bir olursa niyetin kabul olduğuna inanılmaktadır. Niyet olsa da olmasa da taşlar daha sonra toplanan yere tekrar bırakılır. Pirler Parkında bulunan Şirvanlılar Türbesindeki ve Kurtboğandaki kabirler de isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretlerden sonra daha önce hazırlanmış olan baklalı, zeytinyağlı dolmalar, Amasya çöreği, piyaz, boyanmış ve haşlanmış yumurtalar hep birlikte yenilmektedir. Genç kızlar, nişanlı kızlar, yeni evliler ve kadınlar daha önceden küp içine kendileri için birer tane eşya koymaktadırlar. Mart Dokuzu günü küpün başına iki kız geçerek dilek tutup birbirlerine mani atmaktadırlar. Bunda üstün gelen kız küpten bir tanesini çekmekte, eğer çıkan yüzük veya boncuk kendisinin ise inanişâ göre dileği kabul olmaktadır. Ayrıca yine inanişâ göre o gün ne kadar çok çimen çiğnenirse çimenlerin o kadar çok büyüyeceğine inanılmakta bu sebepten de çimenler çiğnenmektedir. Karapapakların yerleştiği Han Köyü’nde evlerin önüne gün batarken büyük bir ateş yakılmakta üzerinden ev halkı ve hayvanları üzerinden atlatılmaktadır. Uzunoba Köyü’nde gençler evleri tek tek dolaşarak yiyecek toplamakta ve son topladıklarını bir evde yiyerek eğlenmektedirler. Uzunoba Köyü’nde o gece niyet de tutulmaktadır. Niyet tutan kişi, habersiz olarak üç evi dinleyip duyduklarına göre tuttuğu niyetini yorumlamaktadır. Aynacılar Köyü’nde Mart dokuzu töreni 21 Mart’ı 22 Mart’a bağlayan gece yapılmaktadır. Burada bazı gençler bir araya gelerek “deve oyunu” oynayarak yiyecek toplamaktadırlar (Çay, 1993:147-148).

Amasya’da Hıdırellezde olduğu gibi o gün herkes temiz kılık kıyafet giyerek, bir bayram edası içinde hazırlanmaktadır. Bir gün önceden çeşitli yemekler hazırlanmakta ve kırlara, bahçelere, dağlara gidilip, eğlenilmektedir. Amasya’da Amasya Kalesine çıkılmakta, ilçelerde bağlarda, bahçelerde gezinti yapılmaktadır. Mart Dokuzu da baharın müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Mart Dokuzu yörede

Bahar Bayramı, Mart Dokuzu, Kurt Kızanı, Yılbaşı, Yılsırtı, Yeni Gün, Oğuz Toyu gibi adlarla anılmaktadır. Mart Dokuzunda Yazın (İlkbahar) gelişi kutlanmaktadır. Bugün de fırtınalar görülebilir. Bugünden sonra kışın etkisi geçmeğe başlasa da alçaklarda havanın ısındığı, yükseklerde çetin soğukların sürdüğü gün olduğu görülmektedir. Mart ayından kar yağabilmektedir. April (Nisan) beşinden (18 Nisan) sonra kışın tehlikesi geçmektedir. Hıdırellezde kış bitmekte ve sonraki günler yazdan sayılmaktadır. Atalar kültü, ateş ve su kültü bir arada görülmektedir. Kırlara çıkılır ve eğlenceler, şenlikler düzenlenmektedir. Temizlik, hediyeleşme ve akraba ziyaretleri yapılmaktadır. Ateş yakılmakta ve sağlık, mutluluk, bereket temennisiyle üzerinden atlanmaktadır. Mart Dokuzunda ilk yapılan şey temizliktir. Mart Dokuzuna bir hafta kala evdeki eşyalarevden çıkarılmakta, ev baştan aşağıya süpürölüp temizlenmektedir. Ev eşyaları yeniden temizlenmek suretiyle içeri alınmakta ve yerleştirilmektedir. Evin çevresi de çalı süpürgeleriyle süpürölür. Mart Dokuzu sabahı erkenden kalkıp en güzel ve en yeni elbiselerin giyilmesi esastır. O gün erken kalkmak o yılın her sabahında erken kalkmak için bir başlangıç sayılmaktadır. Erken kalkmak bir bereket ölçüsü kabul edilmektedir. En güzel ve en yeni elbiselerin tercih edilmesi ise o yılın rahat, huzurlu güzel geçirilmesi temennisiyle ilgilidir. Mart Dokuzunda eve ilk gelen kişinin uğur veya uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Yıl boyunca hanenin işleri yolunda giderse her yıl Mart Dokuzunda eve aynı kişi getirilmektedir ve bu gelen kişiye yemek ikram edilmekte, hediyeler verilmektedir (Keten, 2015:170).

Peygamber çiçeğı, nevrüz çiçeğı ve mine çiçeğı gibi çiçekler bu ayda görölmeye başlamakta ve bu mevsimde görölün ilkbahar çiçeklerinden nevrüz, gözenek, kuzukulağı ve Peygamber çiçeğı gibi çiçekler çiğ olarak yenilmektedir. Ayrıca Nevruz, ağcaca, göğcece, kızılca, gelinparmağı, kuzu kulağı ve Peygamber çiçeğı ayıklanıp temizlendikten sonra yumurtalı ıspanak gibi mıhlamaları yapılarak da yenmektedir (Çay, 1985: 116).

İsmail Bozkurt, “Kıbrıs’ın Mart Dokuzu” adlı yazısında konuya şu şekilde değinmiştir:

“Mart Dokuzu, 1974 öncesinde Güney Kıbrıs’ın Larnaka ilçesinin, bir kısmı Türk, bir kısmı Türk-Rum karma köylerinde ve yalnız Türkler tarafından kutlanıyordu.1974’te Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiğı Barış Harekâtından

sonra Kıbrıslı Türkler bu bağlamda Mart Dokuzu geleneği olan Larnaka köylerini ve Güney Kıbrıs'ı terk ederek Kuzeye göç ettiler. Mart Dokuzu geleneği olanlar ve Larnaka ilçesinin köylerinden çoğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğu Maserya yöresindeki bazı köylere yerleştirildiler. Bu köylere örnek olarak Yeniboğaziçi (Ayios Sergios), Geçitkale (Lefkonuk), Alaniçi (Peristerona), Ötüken (Spahariko) köyleri gösterilebilir. Söz konusu yerlerin halkı yüzyıllardır yaşadıkları yerlerden sökülüp yeni bir coğrafyada yaşamak zorunda kalmalarına ve çağımızın çok hızlı gelişen dönüşüm ve değişimlerine karşın, Mart Dokuzu geleneğine özüne sadık kalarak sürdürdüler. Üstelik gelenek giderek yaygınlaştı, eskiden bu geleneği bilmeyen köylerde bile kutlama yapılmaya başlandı. Mart Dokuzunun “iki el kanda bile olsa” kutlanması gerektiği inancı yaygın bir biçimde geçerliliğini korumakta, gelenek yaygınlaşmaktadır.” (Bozkurt,2013-1: 185-193).

Mart Dokuzu'nun kırlara çıkılarak, su kültürü ile bağlantılı olarak su kenarlarında toplanılarak kutlandığını görülmektedir. Mart Dokuzu kutlamaları için günler öncesinden hazırlıklara başlandığını, Kıbrıs'a has bir tatlı olan ve un, kuru maya, ılık su, şeker, yoğurt ve sıvı yağın katılmasıyla tuzlanmamış nordan yapılan “nor böreği” ve soğan kabuğu ile kırmızıya, papatya ile sarıya boyanarak renklendirilmiş yumurtanın bu kutlamaların olmazsa olmazlarından olduğu belirtmektedir. 1974 öncesi Güney Kıbrıs'taki kutlamalarda şiir okunduğu ve ateş ile bağlantılı olarak ateşin üzerinden atlama gibi eğlencelerin yapıldığı belirtilirken, günümüzde mangalların yakıldığı, yenilip içildiği, halk oyunlarının oynandığı ve çeşitli yarışmaların yapıldığı bir kutlama şeklinde olduğu ifade edilmektedir. Yazar, Kıbrıs'taki Mart Dokuzu geleneği ile Türkiye ve Bulgaristan'daki 9 Mart gelenekleri arasında tek fark olduğunu bu farklılığın da Kıbrıs'ta Mart Dokuzunun Miladi takvimdeki 9 Mart günü, Türkiye ve Bulgaristan'da 21 veya 22 Mart'ta kutlanmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Miladî 22 Mart, Rumi takvimde 9 Marttır. Bu erken kutlamayı ise yazar, Kıbrıs'ın iklimine yani ılıman Akdeniz iklimine sahip olmasına bu sebepten de tabiatın daha erken canlanmasına bağlamaktadır (Bozkurt, 2013-1: 185-193).

Kırklareli'nde Nevruz, “Mart Dokuzu” adıyla kutlanmaktadır. O gün kırlara çıkılmakta, boyalı yumurtalar, börekler yenilmektedir. Eskiden Mart Dokuzu'nda Edirne halkı başta olmak üzere Hıdırlık, Sarayıçi, Tavuk Korusu, Kavak Kapı,

Yangözü Çeşmesi, Aşağı ve Yukarı Su Depoları ile Buçuk Tepe mevkilerinde en güzel elbiselerini giyerek eğlenceler düzenlemektedirler. Bütün Trakya'nın köy ve kasaba halkı akşamdan yiyeceklerini özellikle soğan kabuğu ile renklendirdikleri yumurtaları hazırlayıp piknik düzenlemektedirler (Kalay, 6-7).

Sivas'ın Divriği ilçesinin köylerinde Mart Dokuzu / Nevruzla ilgili olarak bölge halkının “Yel övü / Yel önü, Aşağı Yel, Gaba Yele Karşı Getme” adı verilmekte olan bir geleneği uyguladıkları görülmektedir. Törenin kar kalktığı zamanlarda yapıldığı görülmektedir. Ağır geçen kış şartları ve uzunca bir süre kalkmayan kar hayvanların beslenmesi hususunda zorluk çıkarmakta, yöre halkı da karların kalkması için Yel-Övü yapmaktadır. Köy halkı maddi durumuna göre kurbanlık, para yağ, bulgur gibi malzemeleri vermektedir. Kurbanlar kesilmekte, pilavlar pişirilmektedir. Köy meydanına toplanan halk güneyden esecek rüzgârın (kaba yel) esmesi için dua etmektedir. Bu esnada gençlerden biri yapılmış olan lokmalardan birini kaparak köyün güneyindeki bir tepeye doğru koşmaktadır. Diğer gençler de onu yakalayıp, dereye atmaktadırlar. Daha sonra bütün köy halkı “Es gaba yelim es” dörtlüğünü söyleyerek dere kenarına kadar gelmekte ve böylece tören sona ermektedir (Çay, 1993: 153-154). Yel-Önü töreniyle ilgili olarak halk arasında anlatılmakta olan rivayetin bir kısmı şu şekildedir:

“Divriği'deki köylerden birinde yaşayan oldukça fakir bir aile varmış. O yıl çok ağır geçmiş, yağan kar kalkmamış. Hayvanların yemi bitmiş... Köylü bir gün sabretmiş, iki gün sabretmiş, çalmadık kapı bırakmamış ama nafile... Hayvanların önüne koymak için bir tutam ot bulamamış. Bütün kapılar yüzüne kapanmış... Çünkü diğer köylülerin de birkaç günlük hayvan yemi kalmış... O civarda bir Ermeni köyü varmış. Hayvanları aç kalmasın diye o köye ot istemeye gitmiş. Ermeni de:

Senin güzel bir kızın var. Onu bana verirsen ben de sana istediğin kadar saman veririm, demiş. Köylü boynu bükük ve çaresiz tek kelime konuşmadan köyüne dönmüş... Durumu ailesine açıklamış. Onlar da:

Hele bir gün daha bekleyelim. Allah büyüktür belki kaba bir yel eser de karlar erir, demişler. Ama dedikleri gibi olmamış... Köylü, hayvanların mahzun bakışına dayanamayıp tekrar gâvurun köyüne gitmiş.

Hayvanlarım açlıktan kırılmasın, sana kızımı vermeye razıyım, demiş. Gâvur köye hayvan yemi getirecek ve karşılığında da kızı alıp götürecektir...

Kız bunları duymuş... İki gözü iki çeşme.Sabaha kadar ağlayıp Allah'a yalvarmış... Beni gâvurun kapısına kul etme, senin kapının kulu olayım, demiş...

Genç kız bir yandan ağlıyor, bir yandan da:

“Es kaba yel es” diye dua ediyormuş. Derken sabah olmuş... Bir de ne görsünler? Güney yönden bir kaba yel çıkmış, karları eritmeye başlamış. Öğleye doğru ne kar kalmış, ne de kış. Karların eridiği yerlerden kar çiçekleri, nevruzlar çıkmış...” (Çay, 1993:154-155).

c8.2. Mart İçeri, Pire Dışarı Âdeti ve Uygulamaları

Dinî bir özellik taşıdığı düşünülen bu âdet eski Romalılarından kalma bir geleneğin devamı olmakla birlikte Roma'dan Bizans'a aktarılmış daha sonra İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra halk arasında nereden geldiği pek de iyi bilinmeyen bir gelenek hâlinde belirli bir zaman öncesine kadar devam ettirilmiş olan eğlencelerden biri olduğu görülmektedir. *“Bu gün bu âdetin ne gariptir ki yalnız Roma'da yılbaşlarında hâlâ devamını görüyoruz.”* (Ülkütaşır, 1963:3060).Ülkütaşır, *“İstanbul Folkloru: Mart İçeri, Pire Dışarı”* adlı makalesinde eğlenceden kış eğlencelerinden biri olmakla birlikte Şubat'ın son, Mart ayının ilk gecesi gerçekleştirilmektedir. İstanbul'da yapılan oldukça gürültülü bir eğlence olduğu görülmektedir. O gece özellikle Hristiyan ve İstanbul mahallelerinde büyükbir gürültü kopmaktadır. Herkes evinde, iş yerinde ne kadar eski, kırık, çatlak, işe yaramayan bardak, çanak, sürahi, saksı, fincan varsa pencerelerden, balkonlardan, kapılardan sokaklara, caddelere atmaktadırlar. Bunlar atılıp kırılırken her evden de:

Mart içeri, pire dışarı

Pireler dışarı, Mart içeri

sesleri yükselmektedir. Eşyalar kırılırken çıkan gürültüyü, sesi artırmak için ayrıca mahalleli boş gaz tenekelerine vurmakta, böylelikle gürültüyü artırmaktadırlar (Ülkütaşır, 1963:3060).

c8.3.1 Mart (14 Mart) Âdetleri ve Martufal Üzerine

Ohri Türkleri arasında, Osmanlının fethinden günümüze kadar gelen 1 Mart gelenekleri Miladî takvimle 14 Mart gününe rastlamaktadır. İnanişâ göre bugün yılbaşı olarak kabul edildiği için kadınlar tarafından büyük bir bayram millî olarak

coşkuyla kutlanmaktadır (Alp 1988:2). Günümüzde 1 Mart gelenekleriyle ilgili birçok âdet ve inanışların var olduğunu fakat çoğunun zamanla unutulduğunu ve kaybolduğunu belirtmekte olan Alp, Ohri Türkleri arasında bugün yaşayan ve uygulanmakta olan âdetlerden ve uygulamalardan şu şekilde söz etmektedir:

Hayvancılıkla uğraşanlar, 1 Mart arifesinde, bahçelerinde bulunan ağaçlarının her birinden ve Mürver ağacından birer dal koparmaktadırlar. Bu dalları yayık ve süt, yoğurt kaplarıyla birlikte yalak altına koymaktadırlar. Ertesi gün, sabah erken saatlerde, yayık ve süt kapları alınıp ağaç dalları içerde bırakılmaktadır. Mürver ve diğer ağaç dalları yeşillik ve bereket sembolü olarak kabul edilmekte ve kıymet verilmektedir. Böylece otlakların verimli ve hayvan sayısının çok olacağına inanılır. 1 Mart sabahı erken saatlerde, küçük çocuklar konu-komşuya piliç adını verdikleri demet hâlinde toplanmış olan çalı ve çırpı götürmektedir. Büyükler de çocuklara sevin sinler diye piliç götördükleri yerlerde, şeker gibi şeyler ikram etmektedirler. Piliçler ev hanımı tarafından alınarak ateşe atılıp yakılmakta ve “Allah’ım evimize bol piliç ve bereket ver” şeklinde dua etmektedirler. Böylece piliçlerin evlere götürülmesiyle, o yıl çok sayıda civciv, yani bereket ve bolluk olacağına inanılır. 1 Mart gecesi yeni gelin veya kız bulunan bir evde, konu-komşu ve akraba kızları ile kadınlar toplanmaktadır. Hepsi de kendileri ve yakınları için birer nişan, küçük bir şey getirir. Bütün nişanlar toplanıp bir küçük küpe atılmaktadır. Bu küp de tam güneşin batmaya başladığı sırada, tef çalınıp, şarkı, türkü söylenerek bir gül ağacının altına götürülmektedir. Ertesi gün, gün ağarmadan, bütün kadınlar ve kızlar toplanır, güneş doğmak üzereyken gülün yanına giderler, örgüyle gülü kilitleyen yaşlı kadın kilidi açıp, 40 kız ve oğlanın kismetlerini açarım, der ve küpü alıp içeri götürmektedir. Yanında getirdiği küçük çocuk her mani söylenişinden sonra küp içine bakmadan küpe atılanlardan birini çıkarmaktadır. Sonra topluluk arasında en yaşlı kadın “Martufal Başı” denilen ilk maniyi söylemektedir:

Martufal başi mısın?

Cevair taşı mısın?

Gel bir mani söyleyim,

Cebinde taşır mısın?

ve çocuk birinci nişanı çıkarmaktadır (Alp, 1988: 2-6).

c9. 11 Mart Ay Todur Bayramı Üzerine

11 Mart Ay Todur gününde, at koşuları düzenlenmekte ve düzenlenen bu koşuya kızlar da erkeklerde katılmaktadır. Birinci gelen binicilere ödülleri verilmekte, atların yelelerine de havlular bağlanmaktadır. At koşuları sonrasında mutlaka yağmur yağacağına inanılmaktadır. Yağmur sularının saçları güzelleştirdiğine inanıldığından yağmur yağınca kızlar saçlarının güzel olması için atların ayak izleri içerisinde birikmiş olan sularla saçlarını yıkamaktadırlar (Güngör, 2004: 271).

c10. Kuzğalak Bayramı

Başkurt Türkleri, yazın, havaların iyice ısınıp toprak kurduğunda Kuzğalak Bayramı denilen bir bayram kutlamaktadırlar. Kuzğalak otu çıktığı zaman kutladıkları bu bayramda, diğer bayramlardan farklı olarak kurban kestikleri görülmektedir (Ersoy, 2004: 259-268).

c11. Kışı Uğurlama Bayramı

Başkurdistan'ın Züyek köyünde “Kışı uğurlama” bayramı İnyer'in buzları üzerinde yapılmakta ve bu bayramda bütün herkes hünerlerini göstermektedir. Yaşlı kadınlar çuval, yaşlı erkekler ise kayak yarışı yapmaktadırlar. Bu bayrama çeşitli yiyecekler getirilmekte, komşu köylerden misafirler davet edilmektedir. Ayrıca bir de “kış dede” adı verilen bir kukla yapılmakta ve bu kukla Nevruz Bayramı'ndaki kukla gibi daha sonra yakılmaktadır (Ersoy, 2004: 259-268).

c12. Boz Ozatu Băyrăme / Buz Uğurlama Bayramı

Nehre yakın olan Tatar köylerinde kışın buz tutan nehirde baharın gelmesiyle birlikte buzların kırılması, erimesi neticesinde her şey yeniden can bulmaktadır. Bu da bayram sebebi olarak kabul edilmektedir. Buzların erimeye başladığını gören ilk kişi koşarak hemen köylülere bunu müjdelemekte ve bu müjdeyi alan köyün gençleri bayramlık kıyafetlerini giyerek süslenmekte ve nehir kenarına toplanmaktadır. Buzların kırılmasını oyunlar oynayarak, türküler söyleyerek hep birlikte izlemektedirler. Gençler kırılan buz parçalarının üzerinde samandan ateş yakmakta ve buz parçasını yanan samanla birlikte nehre bırakmaktadırlar. Başkurdistan'daki

Tatar köylerinde de nehir kenarında samandan büyük bir kukla yapılmakta, gençler bir hafta boyunca bu kukla etrafında toplanıp oyunlar oynamakta ve eğlenmektedirler. Son buzlar da eriyip gittiğinde bir kukla yakılıp nehre bırakılmaktadır. Bu törenin hastalıkların ve kötü ruhların gitmesi için yapılmaktadır. Tataristan'ın güneyinde akan Çulman nehri boyunca yerleşmiş olan köylerde buzu uğurlamaya gelen gençler nehirde buz parçaları ile suyu bir kaba doldurmakta sevap sayıldığı için köylülere ikram etmektedir (Çetin, 2004: 123-143).

c13.Munkun Töreni

Çuvaşların eski inançlarından getirdikleri 21 Mart'ta yeni yıl ve gün dönümü bayramı olarak kutladıkları Nartukan bayramından sonra Munkun töreni düzenlenmektedir. Yılda bir defa düzenlenmekle beraber, eski yılın kötülüklerinden kurtulmak, yeni yılın bolluğundan, bereketinden faydalanmak amacıyla, yeni yılın bolluk ve bereket getirmesini temin için yapılmaktadır.

Munkun bayramı ile ilgili olarak Ergun, Türklerin en eski millî ve dinî bayramları olan Yenigün-Nevruz'un, İslamiyetin en yaygın yaşandığı bölgelerde Hızır-İlyas/Hıdırellez ile birleştiğini, Hristiyan kültürünün hâkim olduğu bölgelerde ise Paska-Paskalya ile karışmış olduğunu ifade etmektedir. Hristiyan inancına göre İsa'nın yeniden dirilişini sembolize eden Paskalya bayramı ile Munkun kutlanış tarihlerinin yakınlığı nedeniyle karışmaktadır ve Paskalya ile Munkun'un hiçbir ilgisinin olmadığı ifade edilmektedir. Paskalya perşembe günü başlayıp pazar günü biterken Munkun pazartesi günü kutlanmaktadır(Ergun, 2006: 618-633).

Tören şu şekilde yapılmaktadır:

Pazartesi akşamı yirmiye yakın genç toplanmakta, köyün, yöneticilerini de seçen en yaşlı kişisine gidilmektedir. O yaşlı kişinin emriyle toplananların hepsi keman eşliğinde ellerinde söğüt dallarıyla kapı kapı gezmektedirler. Gezmeye çıkmadan önce içlerinden birini uyuyanları uyandırmak ve hazırlık yapmalarını sağlamak için önceden gönderilmekte, daha sonra da toplu olarak evleri ziyaret etmeye başlanırlar. Her evin penceresinin önünde şu şekilde seslenmektedirler:

“Virim virim vissi semarda per kukli, kivi yalina prahmastpr. Siniren illa kılarmastpr.”

(Söğüt söğüt, üç yumurta ve bir börek, eski inancımızı atmayız, yeni inancımızı düşünmeyiz.) ifadelerinden yola çıkarak Ergun, yalnızca sözlerinin bile başka delile gerek kalmadan Hristiyanlık ile bir ilgisi olmadığını ve Gök Tanrı'ya dayanan eski dine ait bir tören olduğunu göstermektedir, şeklinde yorum yapmaktadır. Bu şarkı söylendikten sonra onlara yumurta, börek, para vb. vermektedirler. Gezme esnasında karşılırlara, Rus veya Tatar fark etmez, kim çıkarsa ellerindeki söğüt çubuklarıyla kendilerini kaybedinceye kadar dövmektedirler. Çünkü tören için herkesin evinde olması gerekmektedir. Hazırlık yapılmalı ve gereken ilgi gösterilmelidir. Aksi halde şeytanın ve kötülüklerin tamamen kovulamayacağına inanmaktadırlar. Bütün evler gezildikten sonra topladıkları yiyecekleri kıra götürüp, ellerindeki çubukları havaya atıp ve bütün şeytanları köyden kovduklarını söylemekte, daha sonra topladıkları yiyecekleri yemektadırlar (Ergun, 2006: 618-633).

c14.Cimçäçäk Băyrăme / Kardelen Bayramı

Tatar Türkleri tarafından kutlanan bahar bayramlarından bir diğeri de Kardelen Bayramıdır. Kar altında büyüyen bu çiçek çıktığında kutlanmakta olan bir bayramdır olduğu görölmektedir. Bu bayram, özellikle Başkurdistan'da Ik nehri boyunda yaşayan Tatarlara özgü bayram olarak bilinmektedir. Fakat Çuvaşlarda ve Mari halkında da nehirlerde buzlar eriyip, bitkiler ve çiçekler görünmeye başladığı zaman Yer ana'yı ağırlama ve korumaya yönelik merasimlerin yapıldığı belirtilmektedir. Çetin, bayramla ilgili şunları ifade etmektedir:

“Su sahiplerine onlar da cimçäçäk (kardelen) kurban ederlermiş. Tatarlar bu döneme ayaw (koruma) veya năzek (nazik) adını vermişlerdir. Kadim insanların fikrine göre, bu dönemde Yer Ana'yı incitmeye, onu sivri nesneler ile kazmaya kimsenin hakkı yoktur. Bu gelenek Marilerde aya veya oya, Udmurtlarda in-vozo, invojo, vojodir adları ile geçer. Bu dönemde tabii ki Yer Ana'ya hayat veren su sahiplerinin de gönlünü almak kutsal görev sayılmıştır.” (Çetin, 2004: 123-143).

Bu bayram sırasında uygulanan geleneklerden sadece Cimçäçäk oyununun korunduğı belirtilmekte, Taciklerin ve Özbeklerin Boyçäçäk kelimesiyle adlandırdıkları görölmektedir (Çetin, 2004: 123-143).

c15.Gâvur Kûfürü

“*Gâvur Kûfürü*”, Kütahya’da Nevruz ya da Doksan adıyla bilinen kutlamaya göre daha yaygın olarak bilinen mevsimlik kutlamalardan biri olduğu görülmektedir. Gavur Kûfürü ile ilgili adlandırmalar yörede çok farklı adlarla anılmakla beraber şu şekildedir:

Gavur Kûfürü (Kütahya Merkez, Şaphane ilçesi, Hisarcık Çatak Köyü, Pazarlar ilçesi, Emet ilçesi, Merkez-Kumarı Köyü), “*Gavur Kûfü*” (Hisarcık-Şeyhler beldesi), “*Gavur Kûpü*” (Pazarlar ilçesi, Çavdarhisar ilçesi, Kütahya-Merkez-İnköy mahallesi) ve “*Paskala*”(Domaniç-Çukurca Beldesi)’dir. Gelenekte yaygın olarak bilinen Gavur Kûfürü günümüzde uygulama özelliğini yitirmiş uygulamalardan biridir. Kutlama ile ilgili olarak Nevruz olarak adlandırılmamakla birlikte Nevruz yerine yapılan bir kutlama olduğu yönünde de açıklamalar yapılmaktadır. Kutlanma tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 21 Mart’ta kutlanan Nevruz’dan 6 Mayıs’ta kutlanacak olan Hıdırellez’e kadar geçen süre içerisinde kutlanmaktadır. Durdu, yapmış olduğu çalışmalardan yola çıkarak Gâvur Kûfürü’nün mayıs ayına Hıdırellez’den önceye (Şaphane), Hıdırellez zamanına (Çavdarhisar, Hisarcık-Şeyhler beldesi), 6-10 Mayıs arasına (Hisarcık-Çatak köyü), nisan ayına (Pazarlar ilçesi), üç ellinin sonuna yani 6 Nisan’a (Emet), Hıdırellezden on iki gün öncesine (Domaniç-Çukurca) Kütahya ve (Kütahya-Merkez) 21 Mart’a denk geldiğini belirtmektedir (Durdu, 2010: 194).

Gâvur Kûfürünün, köylünün tavuğunu, yumurtasını alan ve köylüyü sıkıntıya sokan gâvurların, Mart ayında köyleri terk etmesinin sevincine yönelik olan bir şenlik olduğu görülmektedir. Gâvur Kûfürü’nde yakılan ateşin de Anadolu’dan giderken ateş yakıp giden düşmanları kovmak anlamını taşıdığı ifade edilmektedir. Durdu, yörede yapılan bir diğer açıklamanın da eskiden Müslümanlarla birlikte oturan ve Hristiyan olan Rumlar ve Ermenilere ait bir gelenek olduğu, onlarla kültürel etkileşimin sonucunda ortaya çıktığı yönünde olduğunu ifade etmektedir. Yumurta boyama, boyanmış yumurtaları çocukların tokuşturması, ateş yakılıp üzerinden atlanması âdeti Gâvur Kûfürü bayramında da görülmektedir. Gâvur Kûfüründe ateşin üzerinden atlanırken “günahlarımız gâvurların boynuna olsun”,

“üfürü üfürü gavur üfürü”, “gavurlar gitsin savrulsun”, “ağrımız, sızımız, hastalıklarımız gavurlara gitsin” denildiği de görülmektedir (Durdu, 2010: 195).

Gâvur Küfüründe de bereket ve korunma amaçlı bazı uygulamaların olduğu görülmektedir:

Gâvur küfürü zamanında sebze ekimi yapılmakta, o gün ekilen üründe bolluk olduğu, o mevsimde ekilen kabağın da yine çok döktüğüne inanılmaktadır. Gavur küfüründe ateş yakılan otlarla evin tütsülenmekte olduğu görülmekte, böylece evin bir yıl boyunca haşarattan korunacağına inanılmaktadır. Üzerlik yakılmakta böylelikle evlere böcek gelmeyeceğine inanılmaktadır. Sağlıklı olmak için süt içilmektedir (Durdu, 2010: 195).

Romanya’da 1935’li yıllara kadar canlı bir şekilde varlığını sürdüren gelenek, Hristiyanların Türklerin ateşten atlama nedenlerini öğrendiklerinde, siz bizim bayramımızı yakıyorsunuz, diye Türklerin kullandıkları su kuyularına domuz leşi atmalarıyla terk edildiği ifade edilmektedir. Dikenler takınmak, meskûn yerlerin etrafına darı dizmek veya kül dökmek suretiyle kötülüklerden korunmaya çalışılmaktadır. İslâmî bir ritüel olarak hayvanların kulaklarına sûreler okunduğu da belirtilmektedir (Önal, 2003: 129).

Türkiye’de Afyon, Eskişehir, Manisa ve Muğla’da görülen bu geleneğin farklı uygulama şekilleri görülmektedir. Afyon’da bu geleneğe “*gâvur küfürü*” denilmektedir. Hristiyanlığın izlerini taşıyan bu gelenek Hristiyanların Paskalya Yortusunda kendi yakınlarına çörek ve yumurta ikram etmektedirler. Türkler de Paskalya Yortusunun olduğu gün iş yapılmamakta, ateş yakmak için hazırlıklar yapılmaktadır. Gençler tekerlemeler söyleterek ateşin üzerinden atlamaktadırlar:

“Gâvurların küfürü küfürü

Gelen geçen üfürü üfürü” (Önal, 2003: 129-130).

Önal, Eskişehir’deki uygulamalar ile ilgili sadece Ahmet Caferoğlu’nun yapmış olduğu ağız derleme çalışmasında görülen şu tekerlemeye yer vermektedir:

“Galın inne dazine

İnce inne gözüne

Bizim günahlarımız

Gavulların üsdüne” (Önal, 2003: 130).

Manisa'nın Demirci kasabasında da görülmekte olunan bu âdette de büyük ateşler yakılmakta ve atarken tekerlemeler söylenmektedir. Muğla'da ise Hristiyanların denize haç atarak kutladıklarını belirtilmektedir (Önal, 2003: 130).

c16. Daltulum Kutlaması

Daltulum, Prizren'in Maraş semtinde, Acize Baba Türbesi'nin karşısındaki tepenin adı olmakla birlikte bugünün de adını bu tepeden aldığı belirtilmektedir. 14 Mart'ta Prizren'de halk bahar bayramlarının ilki olan Daltulum'u kutlamak için bir günlük yiyeceklerini yanlarına alarak Daltulum'a, uzak yerlerde olanlar da evlerine yakın çayırılık alanlara gitmektedirler. Daltulum'da gelenek hâline getirilen adak adama yapıldıktan sonra oraya gidenler özellikle anne ve babalar yanlarına bir çapa ile birlikte çokça sarımsak almaktadırlar. Adağının yerine gelmesini isteyenler yere sırtüstü yatmakta, el ve ayaklarını açmaktadır. Anne veya babası vücudunun kenarından toprağı çapayla kazmakta ve toprağı kazılan yerlerine birer diş sarımsak koyarak ve şu maniyi söylemektedir:

“Sarımsak sarımsak sal da cit

Var ise kızımın (oglomon) hastalığını al a cit

Sarımsak sarımsak sal da cel

Yok ise kızımın (oglomon) sağlığını ver da cel” (Duru, 2011: 276-277).

Daltulum'a gidenler yanlarında evlerinde kaynatmış oldukları yumurtaları almaktadırlar. Yemek zamanı geldiğinde de ilk olarak yumurtaları tokuşturmakta ve bunun üzerine iddiaya tutuşmaktadırlar. Kimin yumurtası kırıldıysa iddiayı o kaybetmiş sayılmaktadır. Kırılmayanlar ise Daltulum'un yüksek yerlerinden aşağıya bırakılmaktadır. Yapılan şenlikler de akşama kadar devam etmekte, özellikle oğlunu evlendirmek isteyen anneler bu şenliğe mutlaka katılmaktadır (Duru, 2011: 276-277).

c17. İlkyaz Bayramı

Diğer Türk boylarında olduğu gibi Gagauz Türkleri de baharın gelişini büyük bir coşku ile kutlamakta olup bu kutlamalara İlkyaz Bayramı ve Hederlez adını vermektedirler. *“Gagauzca Sözlüklerde Nevruz=Navrız kelimesi mevcut değildir. Hederlez kelimesine verilen anlama gelince Mihail Ciachir, Dictionar Gagauzo*

(Tiurco)-Român adlı eserinde Hederlezi 23 April (=6 Mayıs) olarak belirtirken Petri Çebotar ve Ion Dron tarafından hazırlanmış olan Gagauzca –Rusça-Rominca Sözlük’te Hederlez, Ay Görgi günü olarak adlandırılmaktadır.” (Güngör, 2004: 269).

Gagauzların İlkyaz ve Hederlez kutlamalarına bakış açılarını anlayabilmek için, geçimlerini hayvancılık ve tarımla sağlıyor olmalarından dolayı kullandıkları takvimi ele almak gerektiğini ifade eden Güngör, şu takvimi vermektedir:

“Gagauzlar yılı ikiye ayırırlar:

a) Hederlez (Rumî 23 Nisan’da başlar)

b) Kasım (26 Ekim’de başlar)

Gagauzların aylara verdikleri adlar ise şöyledir:

1. Büyük Ay-Ocak
2. Küçük (Güçük) Ay-Şubat
3. Mart Baba-Mart
4. Çiçek Ayı-Nisan
5. Kelebek-Mayıs
6. Ay Petro Ayı-Haziran
7. Orak Ay-Ay İliya-Temmuz
8. Lobut,Harman Ayı-Panayâ Orucu-Ağustos
9. İstavroz-Eylül
10. Kasım-Ekim
11. Canavar Yortuları-Kasım
12. Kırım, Hristos Orucu-Aralık” (Güngör, 2004:269)

Birinci kısımla ilgili olarak halk arasında deyimler, atasözleri oluşmuştur. “Şubat dermiş ki, ağam sonkanundan korkmasami mercimek çömleğini ateşte dondururum. Gagauzlar Güçük Ay ne odun var, ne un var diyorlar. Mart baba’nın iki karsı varmış, biri güzel, biri çirkinmiş. Çirkinine bakınca hava bozulur, güzeline bakınca iyileşirmiş. Günlerle ilgili: Seksen Kasımın sekseninci günü. Bu gün için derler ki seksen tarlaya tohum at sen. Doksan yaza konsan. (Kasım’dan doksan gün sonra yaz başlar.) Kışın doksan gün şiddetini sürdürmesi, ondan sonra da havaların soğuması konusundaki Gagauz inançları, aynen Türkiye’de de yaşatılmaktadır. Meselâ, Afyonkarahisar’da “doksan gün” hesabı şöyle yapılmaktadır: Onlar için kış

90 demektir. 90'ın hesabı ise bambaşkadır. Kasım ayından itibaren 45 gün sayılır. Bu 45 günün sonu 90'ın başlangıcıdır. Bu günden itibaren zaman zaman hüküm sürecektir olan kış başlamaktadır. Yani zemheri. Zemheri 40 gün sürer. Hamsin zemheriyi kovarak havadaki yerini almadan önce korkunç bir savaş verir. Zemheriyi yener ama o gün insanlar da soğuktan el-aman derler. Hamsinin hükmü 20 gün sürer. 21. gün (20 Şubat) birinci cemre havaya düşer. 7 gün sonra (27 Şubat) suya düşen cemre, bir 7 gün daha geçtikten sonra (5 Mart) toprağa düşerek her yeri ısıtmış olur. Ama kış daha bitmemiştir. Bu cemrenin düşüşünden 9 gün sonra bir Berdül-acüz gelir ki havaların ısınmış olduğu kanısı ile gelmiş olan leyleklerin yumurtaları donar. Nihayet zemherinin başladığı günden itibaren 90 gün geçmiştir ki kış bitmiştir. İşte o gün Nevruz'dur." (Arnaut, 1995: 9-10).

Bu aylara verilen adlarda tarımın getirdiği ekonomik anlayışın ve Hristiyanlığın etkili olduğu görülmektedir. Gagauzlar, İlkyaz Bayramı veya diğer bir ifade ile Hederlez birbiri ile ilgili ve iç içe girmiş üç bayramdan oluşmaktadır:

1. Rumî takvim esasına göre düzenlenmiş takvim sisteminde 9/22 Mart
2. Paskalya Yortusu
3. Hederlez (23 Nisan) – 6 Mayıs (Güngör, 2004: 270)

1 Mart'ta "marta" ya da "martacık" yapılmaktadır. Kırmızı ve beyaz yün ipliklerin birbirine sarılması ya da örülmesi şeklinde yapılmakta olan martacık, uğur ve bereket getirmesi, kötülüklerden koruması amacı ile çocukların kol ve yakalarına, kadınların başörtüsüne, kuzuların boynuna, meyve ağaçlarına, evlerin kapılarına bağlanmaktadır. Kuroğlu, yılbaşı gecesi hapşırana ilk kuzu vasiyet edilmesi âdetinden ve marta ile kuzu bağlama töreninden bahsederken marta ve martacık geleneklerine uymayan kadınların da işlerinin rast gitmeyeceğine inanıldığını anlatmaktadır. İlkbaharın sembolü olan bu Mart'a, 9-22 Mart'a kadar saklanmaktadır. Çocuklar turnalara martalarını atmakta, bunu yaparken de, "Na sana turna eski marta, ver bana turna, yeni marta" sözlerini söylemekte, turnaların sayılarına göre yeni yılda verimin nasıl olacağı hakkında tahminde bulunmaktadır. Bazı bölgelerde bu şeritlerin kırlangıç ve leylekler gelinceye kadar taşındığı belirtilmektedir. Bu göçmen kuşlar gelmeye başlayınca şeritler ve kırmızı kumaşlar ya ağaç dallarına asılmakta ya da taşların altına konulmaktadır. Birkaç gün geçtikten sonra taşların altına bakılmakta, eğer taşların altında karınca varsa kuzuların, yer

solucanı varsa tayların, böcekler varsa buzağuların çok olacağına inanılmaktadır. Gagauzlar, 1-9 / 13-22 Mart tarihleri arasında bir işle uğraşıyor olmanın kendilerine zarar vereceği, uğursuzluk getireceği inancından dolayı çalışmamakta, bugünü mısır patlatıp, buğday ve ay çiçeği kavurarak, eğlence düzenleyerek geçirmektedirler. Gagauzlara göre ilkbahar 9 Mart'ta gelmekte ve bugün her ne yapılırsa 40 kez yapılmaya özen gösterilmektedir. Gagauzlar 9 Mart'ta kırk değişik iş yapmayı benimsemişlerdir. Âdet hâline getirdikleri için çiftçiler tarlaya gidip kırk buğday tanesi, kırk ocak patates ekmekte, bugün her bir ev sahibi geçmişlerine hayır olması için kırk tane sekize benzeyen ekmek pişirmekte ve bunları ikişer ikişer fakirlere dağıtmaktadır. Ekmek dağıtılırken sık sık *"Mart'ın dokuzu, vurdu topuzu"* diye bağırılmaktadır (Güngör, 2004:270).

c18. Kalim Bayramı

Çuvaşların kutladığı, büyük gün anlamına gelen bayramlarından biridir. Her yıl bahar ayında kutlanmakta olan bu bayramda ataların ruhları anılmaktadır. Bir hafta sürmektedir. Hristiyanlıktaki Paskalya bayramı arifesine denk gelmektedir. Kalim Bayramı'nda özel olarak seçilen bir elçi mezarlığı ziyaret etmesi için gönderilmektedir. Bu elçi mezarlıktaki tüm yatanları ziyaret etmekte sonra ziyaretçileri mezarlığa davet etmektedir. Mezarlığa gelenler kurban kesmekte, kesilen kurbanın yerinde ateş yakılmaktadır. Kurbanın başı ayakları ve içkembesi ateşte yakılmakta, kurban ise hiç parçalara ayrılmadan ateşte pişirilmektedir. Dua edildikten sonra bayram için hazırlanan diğer yiyeceklerle birlikte yenilmektedir (Çeltikçi, 2014: 80).

c19. Isıakh Bayramı

Sibiryalı Türkleri'nden Sakhalın ilkbaharın gelmesi, yılın bereketli geçmesi için Tanrı'ya bir şükür olarak kutladıkları bayramdır. Bayram törenlerine Akşamın duaları ve kımızla tören alanının temizlenmesi, tören alanına yarım ay biçiminde akağaçların dikilmesiyle başlanmaktadır. Tören alanında ateş yakılmakta ve tören bitinceye kadar sönmemesi sağlanmaktadır. Akşamın dua etmesi, yere kımız serpmesi, ateşin yakılması geçmiş yılın kötülüklerinin kovulması, yeni yılın

günlerine zarar verilmemesi amacını taşımaktadır. Böylelikle kötülüğün önüne geçildiğine inanılmaktadır. Akağaçlara genç kızlar ve genç erkekler yeni yılda gerçekleşmesini istedikleri dileklerini tutarak bez bağlamaktadırlar (Turan, 1998: 90-104).

c20. Kımız Bayramı

Eski Türk boylarında çeşitli sebeplerle ve yapılan bazı ayinlerde kımız içilmektedir. İlkbaharın gelmesi de “ilk kımız”ın çıkmasına bağlanmaktadır. Türkler kımız çıkmaya başladığı zamandan itibaren yeni yılı karşılamışlardır ve kutlamışlardır. Turan, İtalyan seyyah Marko Polo, 1271-1275 yıllarında deniz yoluyla Anadolu’dan Mezopotomya’ya, İran dağlarına, Pamir dağlarına, Kaşgar’a oradan, Çin’e kadar seyahat yaptığını, Moğol Hanı Kubilay’ın yanında ise on yedi yıl kaldığını ve Seyahatnamesinde yeniden çıkan Kımız Bayramı’ndan söz ettiğinin görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca Muhammed Mırza’nın da Tarih-i Reşidî’de 1405’te Moğolistan’da Kök-Töbö (Mavi Tepe) denilen yerde Moğolların eskiden beri âdet olduğunu ve yeni kımızın çıkmasıyla birlikte yeni yılın gelmesinden dolayı toy, kutlama yaptıklarından söz ettiğini belirtmektedir. Turan, Gıloom Rubrok’un da Seyahatnamesinde göçebe Türklerde kımızı kırmızı, siyah ve beyaz olmak üzere ayırdıklarını, siyah kımızın daha lezzetli olduğunu ve siyah kımızın daha güçlü ve lezzetli olmasından dolayı da Nevruz’da han ve hanedan üyeleri tarafından içildiğini belirttiğini söylemektedir. Ayrıca diğer zamanlarda ise siyah kımızı önemli kabul ettikleri misafirlerin, elçilerin içtiği belirtilmektedir (Turan, 1998: 90-104).

c21. Eretle Pedeyesmane

Çuvaşlarda bütün ailenin katıldığı ve yemek vererek kutladıkları iki bayramları bulunmaktadır. Biri baharda ekimden sonra, diğeri de güz mevsiminde kutlanmakta olup bu bayrama “*eretle pedeyesmane*” adı verilmektedir. Çuvaş Türkçesi’nde “*üvey*” ve “*üvey kün*” kelimeleri “bayram” ve “bayram günü” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Yılın ilk ayı karşılığı olarak da “*kerlace*” ifadesi kullanılmaktadır (Çay, 1985: 31).

c22. Gül Suruh Bayramı (Çiçek Bayramı)

Uygurlar, gül ve çiçeğin açıldığı dönemlerde, her yıl sosyal yaşam şartları doğrultusunda üç defa Çiçek Bayramı kutlamaktadırlar. Mayıs ayında kutlanmakta olan ve dinlenmek amacıyla gerçekleştirilen ilk bayram Kırmızı Gül Bayramı'dır. Meyvelerin olduğu ve buğdayın toplanmasına az bir zaman kala kutlanmakta olan ve halk arasında “Ücme Saylisi” (Dut Bayramı), “Örük Saylisi” (Erik Bayramı), “Bağçe Saylisi” gibi adlarla anılan bayram “Bahçe Bayramı” olarak ifade edilmektedir. Kavun Bayramı ise güzün tarım ürünlerinin tamamen toplandığı ve kavunun olduğu dönemde kutlanmaktadır (Rahman, 127-128).

Tarihi çok eski olan bu bayramların kutlama süresi bir hafta ile üç hafta arasında değişmektedir. Bayramın başlamasıyla birlikte gençler güldesteler hazırlamakta ve birbirlerine hediye etmektedirler. Kızıl gülü özgür aşkın sembolü olarak kabul ettikleri için kutsal saymaktadırlar. Kızıl gülün arasına çeşitli hediyeler koymak suretiyle sevgililerine bağlılıklarını dile getirmektedirler (Rahman, 128).

c23. Tepgeç / Tepreş Bayramı

Nevruz'un bir benzeri olan ve baharın gelmesiyle beraber özellikle Anadolu'ya göç etmiş olan Kırım Tatar Türkleri arasında kutlanan bahar bayramlarından biri de Tepreş'tir. Kırım Tatar Türkleri Tepreş'i, geçmişten günümüze her bahar döneminde büyük bir coşku ile kutlamışlardır. Belli bir zamanda kutlanmakta olan Tepreşbu gün Kırım Tatarları'nın Anadolu'da yoğun nüfusa sahip oldukları Eskişehir'de de kutlanmaktadır.

Tepreş, Kırım Tatarları'nın Hıdırellez'den hemen sonra kutladıkları bahar bayramıdır. Kırım Türkleri Hıdırellez'den hemen sonraki ilk Cuma günü “Tepgeç-Tepreş” günü olarak kararlaştırılmıştır. Hıdırellez'in cuma gününe denk gelmesi durumunda o yılın güzel geçeceği inancını meydana getirmiştir. Bugüne “Kıdırlez Cuması” denmektedir. Tepreş'in kelime anlamı ile ilgili “Canlanmak, harekete geçmek” anlamına gelen *depreşmek* fiilinden türediği düşünülen kelimenin Arapça'da kırlara çıkarak gezinti yapmak, ferahlamak anlamına gelen *teferrüc* sözü

Kırım Türkleri şivesine Tepreç şeklinde kullanılmakta bu manayı taşımaktadır.” şeklinde tanım yapılmıştır (Tursun, 2014: 278).

Bayraktar ve Saçkesen’in “*Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri*” adlı çalışmalarında konu ile ilgili Tepreş’in, Kırım’da yaşayan Kırım Tatar Türkleri arasında kutlanmadığını ve bunun bilinen ilginç bir durum olduğunu belirtmektedirler. Tepreş’i, Kırım Tatar Türklerinin sadece Türkiye’de kutladıkları bir bayram olduğu ifade edilmektedir. Kırım’da Tepreş âdetinin olmadığı, bunun yerine Eylül ayında Derviza denilen hasat bayramının kutlandığı belirtilmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir: “*Demek ki, Tepreş diasporadaki Kırım Tatarları’nın diasporadaki hayatlarına ait ve diasporada kültürlerini devam ettirmek amacıyla yaşattıkları bir ritüeldir ve böyle özel bir önemi vardır. Tepreş Kırım Tatar tarihinin ve kültürünün ayrı bir zenginliğidir, kuşkusuz Kırım’da yaşayan Kırım Tatarları için de ilginçtir.*” şeklinde özetler. *Bu da bizlere, Tepreşin bahar bayramı olması yanında, sürgün edilmiş Kırım Tatar Türklerinin birleşme ve köklerini hatırlayarak geçmişlerini yâd etme günü olduğunu hissettirmektedir. Bu özel günde milli kültüre, özellikle Kırım Tatar Türklüğüne vurgu yapılır ve gençlerin bu milli bilinçle yetişip köklerini unutmamaları istenir.*” (Bayraktar-Saçkesen, 2012: 51-52).

Hıdırellez’den sonra gelen ilk cuma günü kutlandığını, bugünü genç, yaşlı birlikte kutlayıp dualar okuduklarını, kalakay denilen bir yiyeceğin yendiğini ama alkol tüketilmediğini belirten Tursun, Tepgeç / Tepreş ile Hıdırellez’i aynı öneme sahip birbirine benzeyen bayramlar olarak değerlendirmektedir. Bu bayram Dobruca’da da her yıl mayıs ayının ilk cuma günü kutlanmaktadır. Yazın bereketli olması, rızıklarının bol olması için dua ederlerken, kızların hazırladıkları kalakayı cuma namazından sonra camide yemekte ve dua etmektedirler. Sabahın erken saatlerinde köyün kızları ve delikanlıları en güzel elbiselerini giyerek en güzel atları ile ormanlık ve çayırılık bir alanda toplanmaktadırlar. At yarışları yapılmakta ve güreş müsabakaları düzenlenmektedir Davullar zurnalar çalınarak milli oyunlar oynanmaktadır. Kırım Türkleri tarafından kutlanan bu bayramın Türkiye’de en çok Eskişehir’de kutlandığını belirten Tursun, bununla ilgili olarak eskiden Kırım halkının yaşadıkları yerlerde bu şöleni kendileri düzenlerken daha sonra resmî vakıf ve derneklere devrettiğini belirtmektedir. Eskişehir’de yapılan Tepreç şöleninin, yıllardır birbirini görmeyen ya da birbiriyle tanışmayan ama bayram sebebiyle bir

araya gelen halkın kaynaşmasında önemli rol oynayan bir bayram olduğunu ifade etmektedir. Tepreç'in mahsulün bol olması, yokluk olmaması ve sağlık için yapılan dua ile başladığını, sonra yapılan açılış konuşmalarının ardından "ant etkenmen" olarak adlandırılan Kırım milli marşı ve İstiklal Marşı söylendiğini de ifadelerine eklemektedir. Ceyhan'da Kırım göçmenlerinin hayat şartlarından dolayı köylerde yaşayanların şehre göç etmeleri bu sebepten gittikçe zayıflayan akrabalık bağları yaşatılmak istenen kültürel unsurların da zayıflamasına sebep olmasından dolayı Tepreş son yıllarda yeniden canlandırılmaya başlanmıştır. Ceyhan'da Tepgeç/Tepreş yeniden bir araya gelmeyi sağlayan, kültürel unsurları canlandıran, sosyal yönü ağır basan son yıllarda baharın gelmesiyle kutlanan bir bayramdır. Yüksek, ağaçlık ve sulak yerlerde yapılması ile bazı kültürleri hatırlatan, dans ve müziğin etkili olduğu mevsimlik bir bayramdır. Bu bayramın ayrıca gençlerin tanışmasına da vesile olduğu ifade edilmektedir (Tursun, 2014: 280).

c24. Fattig Eğlencesi

Erzican-Üzümlü'de bu eğlence yıl boyunca çok çalışıp eğlenmeye zaman bulamayan yöre halkı tarafından özellikle yılbaşında gerçekleştirilmektedir. Yöre halkı yazın genelde çalıştığı için ve maddi olarak en çok yazın sıkıntı çektiği için düğünlerini de genellikle maddi olarak elinin de bolladığı hasat zamanında yapmaktadır ve bu eğlence zaman zaman düğünlerde de yapılmaktadır.

Yılbaşında ve düğünlerde yapılmakta olan Fattig eğlencesinde hamurdan maske yapılmaktadır. Hamurdan yapılan bu maske yüze yapıştırılmakta ve Fattig denilen kişinin yüzüne yapıştırılıp tanınmaması sağlanmaktadır. Özellikle karanlıkta bu hâliyle korkutması amaçlanmaktadır. Fattig olan kişinin yanında birkaç kişi daha bulunmaktadır. Bu yörede yılbaşında gelen misafirlerin veya düğün için gelenlerin de bir anlamda dâhil olduğu bir eğlence olduğu görülmektedir. Misafirler köydeki evlere dağıtılmaktadır. Fattig ve yanındaki arkadaşları da bu evleri gezmekte orada bulunanlardan bahşiş toplamaktadırlar. Bu toplanılan bahşişler birleştirilerek kuzu veya koç alınmakta, kesip misafirlerle birlikte yemektedirler.

Bahşişi de "aybaşı, yılbaşı verin bizim başgıcı" diyerek istemekte, "başgıcı"nın da bahşiş olduğu belirtilmektedir (Demirel, 1996)

c25. Karga Butkağı

Karga Butkahı Bayramı yazın kargalar gelmeye başladığında kutlanmaktadır. Yörenin büyükleri tarafından belirlenen bir günde hep bir araya gelinmekte, yapılan yemeklerle birlikte çaylar demlenip nehir kıyısına gidilmekte, orada büyük kazanlarda pilavlar pişirilip ve çeşitli eğlenceler eşliğinde hep birlikte yenmektedir (Ersoy, 2004:259-268).

Çetin, yerin yaratılışı ile ilgili efsanelerin birinde, yaratıcının karayı bulup müjde getirme işini kargaya yüklemesi ile bayram arasında ilişki kurmaktadır. Soğuk kış aylarından sonra geri dönen kargalar da aslında baharı müjdelemektedir. Bu kuşlar aynı zamanda çiftçilerin ekinlerine zarar veren haşereleri de yiyerek büyük yarar sağlamaktadır. Qarğa Botqası Bayramı'nı, baharın gelişini müjdeleyen, havanın ve yerin ısınmasını müjdeleyen kargaların dönüşü ile ilgili bir bayram şeklinde tarif edebileceği görülmektedir (Çetin, 2004:123-143).

c26. Kurk Günü

Bereket ve bolluk temennisi ile gerçekleştirilmekte olan kutlamalardan biridir. Tavukların civcivlerinin çok olması için çocukların katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Kurk günü bocuğa, kış yarısına bir hafta kala yapılmaktadır. Kurk günü çocuklar kapı kapı gezmekte, gittikleri evlerden erik kakı ve mısır vb. yiyecekler toplamaktadırlar.

Kurk günü tavuklar kurklasın diye yapılmaktadır. Çocuklar ellerine çırpı alırlar ve evden eve gezerler. Tavukların yumurtaları çok olsun, çok kurklasınlar diye çırpılar folluğa konulmaktadır (Aslan, 1989).

c27. Kayın Bayramı

Keräşen köylerinde uygulanmakta olan bu bayramda kızlar özel elbiseler ve ayakkabılar giymektedirler. Kızlar kendileri veya gençlerle birlikte ormana kayın ağacının başına gitmektedirler. Ormanda kayın ağacını havlularla, yazmalarla süslemektedirler. Çetin, bazı yörelerde kızların ve gençlerin en beğendikleri kayın ağacını kesip türküler söyleyerek köy meydanına getirerek yerleştirdiklerini ve

etrafında döndüklerini ifade etmektedir. Gençlerden biri kayın ağacını süslemek için kızlardan havlu, mendil ve kurdeleler toplamaktadır. Sonra bu kayın ağacının etrafında türküler söylenmekte ve çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Örneğin, genç, ağaçtan bir yazma almakta ve bu yazmanın sahibi olan kız da oynamakta ve türkü söylemektedir. Bayram sona erdiğinde ise kayın ağacı nehir kenarına götürülüp kırılmakta ve suya atılmaktadır (Çetin, 2004: 123-143).

c28. Uçuk Bayramı

Uçuk Bayramı bir sonraki yılın daha verimli olması için dualar edilerek kutlanmaktadır. Dualar yapılırken kurbanlar kesilmektedir (Çeltikçi, 2014: 80).

c29. Şimik Bayramı

Çuvaş inanışlarında geleneksel törenlerinin en önemlilerinden biri olarak görülmektedir. Yaz mevsiminde ata ruhlarının doyurulması için yapılan törendir. Şimik Bayramı günü tatil yapmakta olan Çuvaşlar o gün hiçbir iş yapmamaktadırlar. Perşembe günü başlamakta olan bu bayrama genç, yaşlı herkes katılmakta ve hep birlikte hazırlıklar yapmaktadırlar. Güzel ve temiz elbiseler giyildikten sonra mezarlığa gidilip ziyaretler yapılmakta ve mezarlığa götürülen yemeklerin bir kısmı ata ruhlarına da ikram edilmektedir (Çeltikçi, 2014: 80).

c30. Çay Mama

Özbeklerde çok eski dönemlerde insanlar tabiat olaylarını canlı bir varlık olarak düşünmekte, tasavvur etmekte bu sebepten de taptığı zamanlar görülmektedir. Bu bayramlarda yaşlı kadınlar eski kıyafetler giyip, yüzlerine is sürüp ellerinde asa ile bir sopanın üstüne at gibi binip Çay Mama şarkısını söyleyerek sokaklarda dolaşmaktadır. Onların ardında başlarında kırmızı eşarp olan beş yetişkin kız çocuğu onlara eşlik etmekte, eşeğe binmiş olan çocuk da evlerden sadaka toplamaktadır (Bayır, 2019: 21).

c31. Yelda Gecesi

Özbeklerde, 21 Aralığı 22 Aralığa bağlayan gece Yelda gecesi olarak kutlanmaktadır. Yelda gecesinde ihtiyarlar ve gençler ayrı ayrı toplanmakta ve sohbet etmektedirler. Gazeller okunup şarkılar söylenmektedir (Bayır, 2019: 23).

c32. Kımız Murındık

Nevruz Bayramı, Kazak Türk toplumunda yaz toyu olarak da adlandırılmış olan ilk kımızın yapıldığı kutlama olan Kımız Murındık, güz mevsimindeki hasat sonu ile ilgili olan Sabantoyu ve kışlık et ihtiyacını karşılamak için besiye çekilen hayvanlarla ilgili olan Soğım Bası adlı törenler en önemli törenlerdendir (Çetin-Çetin, 2004: 287). Kazak Türk toplumu arasında Nevruz amaçlarının Korkut Ata tarafından belirlendiği ifade edilmektedir: “‘Korkut Babamızdın iliminen alıngan maksatı’ Tepe-tendik (adalet/eşitlik), igilik (hayır işleri) ve janaru (yenilenme)dir. Tepe-tendik ve nevruz münasebeti; nevruz ve nevruz toyu tabiatı koruyan güçlerin, ilk olarak tabiat-toplum, halk ile yurdun, toplumdaki sosyal grupların eşitlenmesi ve korunmasını talep eder, biçiminde özetlenebilir. İgilik (hayır işleri) ise; ‘Bulak körsen közini aş’ (pınar görsen gözünü aç) atasözü gereğince, pınarlar temizlenir, su kanallarının bakımı yapılır. Yine ‘Atandan mal kalkanşaa tal kalsın’ (Atandan mal kalıncaya kadar dal kalsın) atasözünden de anlaşılacağı gibi fidan dikilir. Analar gün doğumunda, Güneş’e karşı durup; ‘Armısın, kayıımdı kün ana, kut darıt, jarılka’ (hayırlı, şefkatli Gün Ana, saadet ver, esirge) dualarıyla pınarlara yağ döküp bitkilere ak (süt, kımız, yoğurt, vb) saçarlar. Böylece tabiatın canlanmasına, bereketlenmesine ortam hazırlarlar. Janaru (yenilenme) da, nevruz günü gök cisimleri dönüşlerinin başlangıç noktasına gelirler. Hayvanlar ürer, toprak yeşillenir, dünya yenilenir. İnsanlar temizlenir, yeni giysiler giyilir. Temizlenmek aynı zamanda yenilenmektir. Bunun için yüksek tepelere çıkan ev reisleri ‘Malım-janımnın sadağası, janım-arımnın sadağası’ (malım canımın sadakası, canım şerefimin / arımın sadakası) olsun diyerek geçmiş yıl ile ilgili vicdanî hesabını verirler. Dolayısıyla kendi vicdanî temizliğini yaparlar.” (Çetin-Çetin, 2004: 287).

5. HAYVANCILIKLA İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

a.Koç Katımı

Hem etinden hem sütünden hem de yününden faydalandıkları bir hayvan olması sebebiyle Türkler pek çok bakımdan kendilerine fayda sağlayan koyuna ve sürünün sayısının arttırılmasına önem vermişlerdir. Bu sebepten koyunun çiftleşme zamanında, bu konuya önem vermiş olmalarından dolayı ülkenin farklı yerlerinde “koç katımı” veya “teke katımı” adını verdikleri törenler düzenlemişlerdir. Koç katımına bazı yörelerimizde “saya”, “ali fattik oyunu”, “arap oyunu”, “saya kutluğu”, “ölüp dirilme” gibi adlar da verilmektedir (Alptekin, 2011:220).

Tekecik-Koç Katımı” adlı çalışmasında Sıraç Aydın, Kasım ayında köylünün sevincinin de yaşlara göre derecelendiğini bu bayrama herkesin farklı duygularla iştirak ettiğini “Çocuklar uykusunu kaybedercesine, yeni yetişmiş gençler kabına sığmazcasına, delikanlılar harpte muzaffer olmuş bir asker gibi vakar ve olguncasına sevinirler. Hele sarılacak (nişanlanma) kızlar deliye dönerler. Ana babalar da derecesine göre evlâtlarının sevincine iştirakten çekinmezler. Çocuklardan ve yeni yetişen gençlerden çanı çok olanın sevinci kat kat fazla olur.” (Aydın, 1945: 8-9) şeklinde ifade etmektedir.

Koç katımını ekim veya kasım aylarında kına yakılmış ve süslenmiş olan koçların şenlikler yapılarak koyuna katılması olayıdır, şeklinde tarif etmekte olan Özen, şenliklerin yirmi gün kadar sürdüğünü belirtmektedir. Yöre halkının geçim kaynağının hayvancılık olması, bu olayın bayram havası içinde yaşanması için bir sebep teşkil etmektedir, diyen Özen, hayvancılığın eskiye göre önemini yitirmesinden dolayı da koç katımının eskisi kadar rağbet görmediğini belirtmektedir (Özen, 2010: 41).

a1. Koç Katımı Zamanı

Koç katımını genel olarak sonbaharda Ekim-Kasım ortalarında yavrulama zamanlarını kış soğuklarından kurtarıp baharın başlangıcına denk gelmesini sağlayıp yavruların soğuktan ve açlıktan telef olmasının önüne geçmek için yapılmaktadır.

“Kork abrılın beşinden, kömüşü ayırır eşinden” sözü Sivas ve yöresinde kullanılan bir söz olmakla birlikte soğğun şiddetinin ve koç katımının neden Ekim-Kasım ortalarında yapıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25).

Koç Katımı eylülün yirmi dördünde gerçekleştirilmektedir. Bugün “kestane karası” denilen eylülün on ikisinden sonraya, fırtınalı bir zamana denk gelmektedir (Apak, 2013: 7).

Sonbahar itibariyle sürüden ayrı bırakılan koç, bahar aylarında yaşanan şiddetli soğukların bitip havaların ısınmasıyla kuzuların doğum vaktini hesaplanarak sürüye katılmaktadır. Koç katımı Kasım ayının 8-15’i arasında olmaktadır. Bu günler arasında koçun sahibi koçunu boyayıp süslemekte, imamın da bulunduğu bir merasimle verimli döllere elde edebilmek için dualar edilmektedir. Duadan sonra ev sahibi misafirlerine ikramlarda bulunmaktadır. 2-3 aydan bu yana sürüden ayrı bırakılan koç, şenlikle sürünün içine bırakılmakta, böylece koç katımı gerçekleşmiş olmaktadır. Koç süslenmekte, yemekler yapılmaktadır. Kuzuların sağlıklı doğması için kadınlar süslenmekte, bayramlık elbiselerini giymektedirler. Koç koyunların içine götürülürken, kuzuların erkek olması için koçun üzerine erkek çocuğu bindirilmektedir. Koç koyunların içine katıldıktan sonra halaylar çekilmekte, çobanlara hediyeler alınmakta, çocuklara para, şeker dağıtılmaktadır. Sivas Tatlıcak’ta Kasım ayının 15’inde koç katımı olmakta ve koçlar bir hafta sonra ayrılmaktadır. Mart’ın 15’inde koyunlar kuzulamaya başlamaktadır. Gemerek’te bu merasim yavruların doğduğunda aç, sefil kalmaması için yüz elli günlük hamilelik zamanı ayarlanmakta bu sebepten Ekim ayının 10-20’si arasında yapılmaktadır. Onun için de doğum önüilkbaharda yeşillenme zamanına denk getirilmektedir. Bu düşünceden dolayı koçları gündönümünde (21 Haziran) koyun sürülerinden ayırmakta ve ayrı bir çoban tutmaktadırlar. Koç katımının yapılacağı yereher gelen selam verip, hayırlı olsun demektedir. Bu arada çoban koçun üzerindeki şeyleri almakta ve hayırlı olsun diyerek hayvanın ardına avuç içi ile vurup koyunlardan tarafa sürmektedir. Erkekler bir yerde, kadınlar bir yerde toplanmakta ve hep birlikte yenilip, içilmektedir. Bunu işi ağa düzenlemektedir. Sivas köylerinde koç katımı bir nevi tarih başlangıcı, takvim olarak görülmekte, pazarlıklarda, borçlanmalarda bu

takvim uygulanmaktadır. Koç katımı, koçtan bir ay önce, koçtan bir ay sonra, döl... gibi (Özen, 2010: 42-43).

a2. Koç Katımı Hazırlıkları

Herkesin kendine göre hazırlıklar yaptığı bu törende efebaşı gençleri toplayarak Tekeciğin nerede, ne zaman başlayacağını ve kaç gün süreceğini ve alınacak ürünlerin nelerden oluşacağını belirleyip ve hazırlıkların yapılmasını söylemektedir. Tekecik'te çalınacak defler, çanlar, kavallar ve meşaleler hazırlanmakta, Tekecik günü defçi, kavalcı ile birlikte bellerine çanları dolayan gençler köy meydanında toplanmaktadır. Eli sopalı efebaşının işareti ile başta en uçtaki ev olmak üzere malzeme toplanmaya başlanmaktadır. Tekerlemeci ve sarıcı denilen kişiler kapıya yaklaştığında herkes susmakta ve Aydın'ın çalışmasında belirttiği ve aşağıda yer verdiğimiz tekerlemeyi okumaktadırlar

*“Ey ağalar beyler
Boz evler
Tek tekecik tekecik
Teke kattım duydunuz mu?
Selâm verdim aldınız mı?
Bir ala tekeye bindim
Kaldırdı yere vurdu
Ağzım yüzüm sürtüldü
Şükür burnum kurtuldu
İsmayılım mayadan
Dam çelenler kayadan
Yüğürdükçe yüğürsün
Böğürdükçe böğürsün
Dört deven olsun yüklüce
Beş oğlun olsun ç...
Dördü çeksin getirsin
Beşi yesin otursun
Veren ablacıklarım*

Güne karşı otursun

Altın beşik sallasın”

... (Aydın, 1945: 8-9).

Duydum duymadım demeyin... diyerek gezen gençler çalınan müzik eşiliğinde diğer evlere de gitmekte ve ne verirlirse alıp heybelerine koymaktadırlar. Dul ve kimsesiz kadınları korumak bir anlamda onları kırmamak adına farklı tekerleme okunmaktadır:

“Yol üstünde boyunduruk

Geze geze yorulduk

Ak koyunlar akışır

Kara koyunlar bakışır

Arkadaşlarım bir tabak

Üzümlüne bakışır”(Aydın, 1945: 8-9)

demekte ve verdiği alınıp hemen oradan ayrılmaktadırlar.

Koç katımı törenlerinden birkaç yıl önce besleyicilik bakımından zengin yemlerle beslenmeye başlayan koç, koyunlarda çoğul doğumun artması için yormadan gezdirilmekte ve otlatılmaktadır. Katım zamanı geldiğinde rengârenk boyanarak süslenmektedir. Koçun boynuna elma, nar, armut gibi meyveler takılmaktadır. Davar sahipleri birkaç gün önce hazırlıklara başlamakta, bereket ve umut ekmeği adını verdikleri keteler, kömbeler yapmaktadırlar. Köyde bir bayram havası estiği için gençler de bayramlık elbiselerini giymekte, sofralar kurulmakta ve yemekler yenmektedir. Bütün halk köyün meydanında toplanır ve sürüler de getirilmekte, köyün imamı koç katımı duasını okuyup, hayır ve bereket temennilerinden sonra koçlar sürüye katılmaktadır (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25).

a3. Koç Katımında Yapılan Çeşitli Uygulamalar ve İnanmalar

Tekecik gününde bazı evlerde farklı özelliklerin varolduğu görülmektedir. “*Sarmalama*”denilen, nişanlanacak çağda oğlu olan, anne ve babanın isteği ile yapılan bir nişanlanma töreni yapılmaktadır ki bu da tekecik günündeki farklı uygulamalardan olduğu görülmektedir. Bu tören kaynak şahsın anlatımıyla şu şekilde gerçekleşmektedir:

“O evin oğlu için kimin kızı isteniyorsa kızın adı söylenir. Sarmacı da:

Kalkhinci ... ağa

Buna yılbaşı derler

Göreyim seni

Öğeyim seni

Kara saçlı

Kalem kaşlı

Elma yanaklı

Kiraz dudaklı

... kızı

... ya sardım

Sarmaladım seni

der, orada bulunanlar âmin diyerek ayrılırlar. Bu evler daha fazla ürün vermeye mecburdurlar. Bu âdet köylerimizde boş bir şeyden ve eğlenceden ibaret değildir. Âdeti mahkemede, noterde yapılan mukavele gibi sağlamdır. An’anelerimizin en kuvvetlisidir. Aşağıda birer birer izahına çalışacağım an’anlerimizden birisi de budur ki bunlar biz Türklerin sözlerine ne kadar önem verdiğimizizin ne derece sadık kaldığımızın birer delilidir.

Tekecik’te toplanan ürün, satılır paraya çevrilir. Bu para ile davar, yağ, pekmez alınır. Davarlar kesilir, etler, helvalar pişirilir. Hazırlandıktan sonra köylüye duyurulur. Çocuklar, delikanlı namzetleri, çok ihtiyarlar toplanır, doya doya et ve helva yenilir. Bu da bir çeşit kurban bayramıdır, bol et yiyemeyenler ete kavuşmuş olurlar.

Yalnız şu var ki hepsi bir günde yemezler, önce çocuklar en sonra da delikanlılar yerler. Delikanlıların sofrasının daha mükemmel olacağı tabiidir.” (Aydın, 1945: 8-9).

Tekecik ile ilgili başka bir uygulamada ise kuzuların beyaz olması ve hayvanların iyi geçinmelerini sağlamak için tülbente helva konulup başa bağlanmaktadır. Koç, önce beyaz koyuna giderse o yıl beyaz kuzunun çok olacağını alameti olarak kabul edilmektedir. Koç katımı, eylülün yirmisinden yirmi beşine kadar sürmektedir. Koyu rengin makbul olmasından dolayı sürü sahibi siyah bir elbise giymektedir. Koyunlarının gövdesinin siyah, alınlarının da beyaz olmasını

sağlamak içinsiyah elbise giyen sürünün sahibi başına da beyaz bir eşarp bağlamaktadır. Sürü sahibi, iki kez “Hep dişi bir erkek, hep dişi bir erkek” diyerek koçu, koyunların arasına katmakta ve ardından üç İhlas bir Fatiha okumaktadır (Apak, 2013:7-8).

Alptekin’in konu ilgili yapmış olduğu çalışmada, koç katımı ile ilgili bazı inanışlara değindiği görülmektedir. Genellikle cuma ve pazartesi günlerine denk getirilen koç katımı ile ilgili inanışlar şu şekilde olduğu görülmektedir:

Evden çıkan koça erkek veya kız çocuğunun bindirilmesine göre cinsiyet tespiti yapılmaktadır. Koyuna katılan koç siyah koyuna yaklaşırsa kışın hafif, beyaz koyuna ilgilenirse kışın sert geçeceğine, koç hamile kadınlarla karşılaşır, kuzuların ikiz olacağına inanılmaktadır. Dağdan toplanan kırk taş sürünün içerisine atılmakta ve böylece sürü belalardan korunmuş olmaktadır. Koçun katım gününde sürünün bulunduğu yerlerin yakınında oyunlar oynanmaktadır. Koyunun doğumu yaklaştığı zaman evden tuz ve ateş gibi şeyler çıkarılamamakta, koç katımı günü sürü sahipleri ziyafetler düzenlemektedir. Koç katımı yapılan evde eğer yeni gelin varsa ilk çocuğunun erkek olması için koçun üzerine gizlice binmektedir. Koça beyaz koyun giderse niyetin olacağına, siyah giderse tutulan niyetin olmayacağına inanılmaktadır. Bir bayram havası içinde geçen bu törenlerde koç katımı yapılan yörelerin özelliğine göre çeşitli yemekler yapılmakta, herkese ikram edilmektedir. Özellikle çocuklara çerezler dağıtılmaktadır (Alptekin, 2011: 220-221).

Akviran’da, davarın içinde boynuzlu olmasına özen gösterilen bir koç örtülerle ve nar, ayva, elma gibi meyvelerele süslenip her yerine çan takılmaktadır. Çoban davarlarla birlikte kapı kapı gezip para, yağ, bulgur gibi malzemeler toplamaktadır. Bu da bir nevi ona ek bir gelir gibi olduğu için çobanın bir anlamda ikinci bir bayram kutladığı belirtilmektedir (Çetin, 1989).

Konya-Bozkır’da baharda kuzuların doğması için kasım ayında yapılmaktadır. Gençler toplanıp sabaha kadar kapı kapı dolaşmakta, evlerden çeşitli malzemeler toplayıp onları satmaktadır. Elde ettikleri para ile pilavlık malzemeler alındıktan sonra davar da kesilip bütün köy halkıyla beraber yemektedirler (Kök, 1990).

Konya-Karatay-YağlıbayatKöyü’nde koç katımı sabahı herkes, koyunu en fazla olan başağa dedikleri kişinin evinde toplanmaktadır. Orada yemekler yendikten sonra çobana sayılarak koyunlar teslim edilmektedir. Koyunlar rengârenk,

kurdelelerler güzel bir biçimde süslenmekte, gözlerine sürme çekilmekte, ağız kenarları siyaha boyanmaktadır. Başının üst tarafı yeşile boyanmakta, sırtına ve kuyruğuna çeşitli motifler çizilmektedir. Boynuzlarına nar ve ayva takılmaktadır. Nar takılmasındaki ise esas anlayışın, koçların vuruşması anında patlaması ve saçılan nar taneleri kadar çok kuzunun olmasının temennisi ile ilgili olduğu yönündedir (Aktan, 1990). Kaynak şahsın artık eskisi gibi bayram havasında olmadığını, herkesin sadece koçunu götürüp teslim etmesi biçimine dönüştüğünü söylemesi manidardır. Bu da âdetlerimizin pek çoğunun zamana yenik düştüğünün bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Zaman içinde insanların hayatlarına çok şeyi dâhil etme çabası ve hızı neticesinde bu bayramlar terk edilmeye başlanmış dolayısıyla çocukların ve gençlerin görmemesinden, hayvancılık yapmamayı düşünmemelerinden dolayı da yerini unutulmaya bırakmıştır (Aktan, 1990).

Konya-Hadim-Kovalan Kasabası'nda 1 Kasım geldiğinde yaklaşık on kişi omuzlarına bir heybe ve ellerine ucuna çan takılmış bir değnek almakta ve tekerlemeler eşliğinde ev ev dolaşmaktadırlar. Evlerden yağ, bulgur gibi pilavlık malzemeler toplanıp pişirildikten sonra hep birlikte yemektedirler (İlhan, 1996).

Konya-Sarayönü'nde koyunların kuzulmasına elli gün kala dört, beş kişi komşuları dolaşmakta un, bulgur vs. toplamaktadırlar. Toplananlar bakkala satılmakta, karşılığında çetnevir alınıp bir evde hep birlikte yenilmektedir (Berkaltay, 1990).

Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde, hazıranda koçlar davardan ayrılmaktadır. Koçlar bu süre zarfında ayrı yayılmaktadır. Kasımın onunda koçlar boyanarak süslenmeye başlamakta, boyunlarına havlu, elma vs. takılmaktadır. Bütün komşularla birlikte eğlenceler düzenlenmekte, yemekler yenmektedir. Daha sonra koç katımı gerçekleştirilmektedir (Aydın, 1989).

b.Saya Bayramı

Saya bayramı, en eski törenlerden biri olmakla birlikte Türklerin, konar-göçer Türkmen topluluklarının baharda kutladıkları önemli günlerden biridir. Hayvan yetiştiriciliğine müsait, geniş ve yüksek ovalara, yaylalara ve iklim şartlarına sahip olan coğrafyamızda Türk insanı hem kendi ekonomisine hem de ülke ekonomisine

katkıda bulunmak amacıyla eskiden beri hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır. Hayvancılık bir yaşam biçimi hâline gelmesinden dolayı bu durum varlığını gerek sosyal hayatta gerek edebiyatta gerekse folklorda yer almış pek çok önemli olayın şekillenmesinde de rol oynamıştır. Tabiatın canlanması hayvanların canlanmasına da sirayet etmekte aynı zaman dilimleri içerisinde her ikisinin de bolluk ve bereket içinde çoğalmaları, bereketli olmaları için çeşitli uygulamalar, eğlenceler ve bayramlar yapılmaktadır.

Koyunların sayımı ile ilgili olarak yapılan törendeki “saya” kelimesi ile ilgili Türkçe Sözlük’te görüldüğü gibi saymak mastarından türemiş olabileceğini düşündürmektedir (Çağbayır, 2007: 4098). Sayacı ifadesinin ise saya tekerlemelerini söyleyen kişilere verilen ad olduğunu görmekteyiz. Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olduğunda çobanların yaptığı bu tören “saya gezmek” şeklinde de ifade edilmektedir. Folklorik anlamda, çobanların ilginç elbiseler giyip gece evleri dolaşarak ilginç oyunlar oynadıkları, beklenmedik hal, hareket ve tavır sergilemeleri esasına dayanmaktadır.

Kırzioğlu, Caferoğlu’nun Kars’tan sonra, 1953 yılında ağız derlemesi yaptığı Tokat’ta, Saya-Günü veya Saya Bayramı geleneğini “*Davar (yani koyun, keçi) Yüzü Yüzüncü Günü*” adıyla duyup, türkülerinden altısı tam olan dokuz kıtayı ve âdeti tespit ettiğini belirtmektedir. Artova ilçesinin, Örteren köyünden bir erkek ağzından “Koyun Yüzü” türküleri için Caferoğlu’nun “*Kışın davarın kuzulamasından elli gün evvel yapılan bir merasimin adıdır. Bu merasim esnasında grup hâlinde toplanan çocuklar, ellerindeki çan ve keleklerle (davarın boynuna takılan çingiraklarla) bacaları (evlerin damlarındaki pencereleri) birer birer dolaşarak bu çanları bacalardan içeri sallarlar ve bu türküyü söylerler. Ayrıca, bilhassa doğursunlar diye kısır gelinler için söylenir.*” şeklinde anlatılanları kaydettiğini belirtmektedir (Kırzioğlu, 1959: 1847-1850).

Saya, koyunların döllenmesi günü yapılan şenliğe verilen ad olmakla birlikte o gün kuzuların ana karnında canlandığı kabul edilmektedir. Bereketi, bolluğu temsil ettiğinden dolayı bu da şenlik havasında geçen, bayram kabul edilen uygulamalardandır.

Doğu Anadolu bölgesinde hayvancılığın yaygın olmasından dolayı hemen hemen her ilde hayvancılıkla uğraşan herkesin döl almayla ilgili şenlik yaptığı, o günün bayram olarak kutlandığı görülmektedir. Döl almanın bereketli olması için yapılan şenlikler, ilk devirlerde görülmekte olan iyeleri memnun etmek için yapılan merasimlerin devamı niteliğindedir. Onlar memnun edildiği takdirde döl almanın bereketli olacağına inanılmaktadır. Kars ve civarında “*Saya Kutluluğu*” adı verilen bu bayramın, Kırım, Dağıstan, Azerbaycan, Anadolu vd. farklı adlarla anıldığını, “*Saban Toyu*” adı verilen bereket içerikli bir başka uygulamanın da yine bu coğrafyalarda kutlandığı görülmektedir. Azerbaycan’da “*Saya*” yazbaşı bereket törenlerindendir. Döl almanın bereketli olması için yapılan bu bayramda, orta oyunu oynanmakta, çoban elbiseleri giyilmekte, ellere sopalar alınmaktadır. Çoban köpekleri, koyunlar ve atlarla evlerden pay toplamak için tek tek dolaşmakta, bereketli bir yıl olması için dualar edilmektedir. Sayacılar evlerden yığdıkları koyunları koyunsuz evlere paylaştırmaktadır (Kalafat, 2012: 557-568).

b1. Saya Bayramının Zamanı

Saya bayramı genellikle koç katımından sonraki yüzüncü günde yapılmaktadır. Ülkemizin pek çok yerinde kuzuların doğumuna elli gün kala ya da koç katımından yüz gün sonra, kuzunun anasının karnında canlandığına, tüyelerinin çıktığına inanılan bu günlerde “*Davar Yüzü*”, ya da “*Saya Gezme*” denilen seyirlik oyun düzenlenmektedir (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25).

1945 yılında Folklor Postası’na Ahmet Özcan tarafından kaleme alınmış olan Saya ile ilgili yazı bir hayli ilgi çekicidir. Özellikle tarihlerin belirlenmesi konusunda etkili olan Saya ile ilgili şunları söylemektedir:

“Eğer, bir ocağın sağ köşesinde, minderde oturmuş, elinde iğini eğiren ihtiyar nineye, yaza ne kadar gün kaldığı sorulursa o şöyle der:

Böğün gara gışın sonu. Demek ki daha saya’ya 47 gün var... Ondan sonra 50 gün de dölle var. Şuyan buyan 97 gün sonra yazdır yaz...

Saya öyle bir vaktin adıdır ki; ondan elli gün sonra köyün keçileri yavrulamaya başlarlar. İşte bu yavrulama zamanına da döl denir. Saya bu dölle 50 gün kala bir neşe gecesi olarak anılır.

Bir hafta önce bütün ağızlarda dolaşır:

“Bugün gücüğün (Şubatın) 10’u, sayaya bir hafta var...” (Özcan, 1945: 17)

“Saya koyma”, “kış yarısı”, “davarın yüzü” törenlerinde koç ve teke katımından yüz gün sonra evlerden yağ, bulgur ve un toplanmakta pilav ve ekmek pişirilerek köyülüye dağıtılmaktadır. Bu, “Kuzunun tüyleri bitti, vücuduna can geldi, elli gün sonra döl düşecek” anlamına gelmektedir. O gün davul, zurna eşiliğinde eğlenceler tertip edilmekte buna “saya koyma” denilmektedir. Sayadan sonra ekşi hamur, yün tırağı, ateş, sac, yoğurt gibi şeyleri kimse kimseye vermemekte, eğer verecek olurlarsa ya davarlarının öleceğine veya kuzularının düşük yapacağına inanmaktadırlar. Dört şubat gününün kış yarısı olduğu belirtilmekte, bunun da o gün koç katıllı tam yüz gün olduğunun göstergesi olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle köylüler “Yüzü yetti, tüyü bitti” demektedirler. Sayanın, koyunun karnında kuzunun canlandığı yani Gücük ayının (Şubat) on ikisinde yapılmaktadır (Özen, 2010: 51-52).

b2. Saya Bayramının Ritüelleri ve Uygulama Biçimleri

“Saya, Sayacı, Sayagacı, Dzayagacı hayvan sürüsünü koruyan bir ilâh veya tanrı olması dolayısıyla çocuk folklorunda olduğu kadar davar sahiplerini de ilgilendiren türkölü bir törendir.” diyen Caferoğlu, yakın bir zamana kadar, Azerbaycan ve Anadolu folklorunda, çok eski bir geleneğin hatırası olarak, sayacı veya sayacı türküsü, saya gezmesi adları altında yaşayan bu güzel yadigârın maalesef bugünkü şartlar altında, yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmuş olduğunu da belirtmektedir. Bununla beraber geçmişten gelen bu geleneğin özellikle Azerbaycan göçebelerinin hayatında derin bir iz bırakan Sayacı Türküsünedearştırmacıların hiçbir ilgi görmediğini de ifade etmektedir. Genellikle kışın, bazen köy delikanlılarının, bazen de kadınların katılmasıyla genellikle çocuklar tarafından eğlence şeklinde tertiplenmekte olduğu da bilinmektedir. Sonuçta Caferoğlu, saya ya da sayacılığın kendisini Anadolu’da eski bir gelenek kalıntısı olmak üzere “Saya Gezmesi” adıyla çocuklara devredilen bir oyun veya tören şeklinde muhafaza edildiğine işaret etmektedir (Caferoğlu, 1956: 68-73).

Yapılış tarzında yöreye göre değişiklikler olduğu görülmektedir. Çankırı’da törenin asıl yapısını yağmur isteme töreninde kullanılan bebek, Konya’da kerek adı

verilen büyük bir çanı boynuna takan çoban, Sivas'ın Karahisar'ında tuhaf tuhaf elbiseler giyerek, ilkbaharın gelişini haber veren çocuklar, Niğde'de çocukların oluşturduğu toplulukta gelin, koca, arap, tilki, davulcu, kavalcı gibi rollerle oyun oynamaları teşkil etmektedir. Aynı ayrı tarzda ve şekillerde düzenlenmiş olan bu törenlerde söylenen türkü hep saya türküsüdür. Azerbaycan'da olduğu gibi törene katılanlar hep bir arada evleri dolaşarak yiyecek malzeme toplamakta, sonunda da paylaşmaktadırlar (Caferoğlu, 1956:73).

İslâmiyet'in kabulünden öncesine ve İslâmiyet'in kabulünden sonrasına ait izler taşıyan Saya Bayramı hem yetişkinlerin hem de gençlerin katıldığı bir bayram olarak görülmektedir. Büyüklerin ekonomilerini canlandıran, gençlerin ve çocukların da eğlenmesini sağlayan mevsimlik bir bayram olduğu görülmektedir. Sinmez ve Yiğit'in yapmış oldukları "Sivas Folklorunda Davar Yüzü (Saya Gezme) ve Koç Katımı Töreni" başlıklı çalışmalarında bu törenin, doğacak olan yavruların sağlıklı ve verimli olması için kışın en soğuk ayında sürü sahiplerinin kapısının önünde oyun oynadıklarını belirtmektedir. Oynanan bu oyunun Arap, gelin, dede, deve ve tilki karakterlerinden oluştuğunu ve bu oyunun karakterlerinin köyde mani söyleyip gezerek, arpa, buğday, bulgur, yağ vb. yiyecek topladıklarını ayrıca bu topladıkları yiyecekleri sağlık, bolluk, bereket getirmesi dileğiyle hayvanların yemlerine kattıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca araştırmacılar koç katım zamanı koçların "*aşı toprağı*" denilen kırmızı toprakla ya da renkli boyalarla süslendiğini, koç katım duasının okunarak silahların atıldığı, hangi koyunun "*koçsadığı*", hangi keçinin "*tekesediğı*"nin izlendiğini belirtmektedirler (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25). Ayrıca bugünün yeni bir başlangıç tarihi olarak kabul edildiği ve yapılacak olan borçlanmalarda, pazarlıklarda bu tarihin kabul gördüğü ifade edilmektedir.

Sivas yöresinde oynanan Saya oyunu Arap, gelin, dede, deve ve tilkiden oluşan beş kişilik bir seyirlik oyun ekibinden meydana gelmektedir. Kendi aralarından birini de sözcülük etmesi amacıyla kâhya olarak seçmektedirler. Arabın sırtına eski bir ceket giydirilmekte, eline, yüzüne, kol ve bacaklarına da baca kurumu sürülmektedir. Beline koyunların boyunlarına bağlanan çan takılmakta, eline kayış veya sopa verilmektedir. Dedeye beyaz yünden sakal takıldıktan sonra, yüzüne un sürülmekte, sırtına minder bağlanarak kambur görünümü verilmektedir. Uzun boylu, kıvrak görünümlü bir erkekten gelin seçilmekte, kadın kıyafeti giydirilip yüzü

kapatılmaktadır. Tilki köyün gençlerinden en kurnaz olanlarından seçilmekte, sırtına koyun postu koyulmaktadır. Deve, iki gencin tahta bir merdiveni iki ucundan tutarak omuzlarına almasıyla oluşturulmaktadır. Saman sepeti kullanılarak hörgüç yapılmaktadır. Bir sopanın ucuna deve veya sığır kafası takılmakta, ön taraftaki genç eliyle tutmaktadır. Deve kafasının boynuna da çingirak veya kelek takılmaktadır. Dede, devenin üstüne binerek, gelin, tilki ve arap ile beraber davul, zurna eşliğinde köyün tüm evlerini gezmektedirler. Bu gurup köyde kapı kapı gezmekte, mani söyleyerek yiyecek ve bahşiş toplamaktadırlar. Toplanan bu yiyeceklerden hayvanların yemlerine sağlıklı doğum, bolluk ve bereket getirmesi dileği ile katılmaktadır. Dede izin alarak evlere girmekte ve girdiği her evde davul zurna eşliğinde gelinle oynamaya başlamaktadır. Onlar oynayarak herkesi eğlendirip, meşgul ederken Arap elinde sopayla içeri girip herkese sopayla vurmaya başlamaktadır. Dedeyi de bir sopa darbesiyle yere düşürerek öldürmekte, gelin yere düşen dede için ağlamaya başlamaktadır. Kâhya ölen dede için oyunu seyredenlerden kefen parası toplamaya başlamaktadır. Tilki de gizlice evin mutfağına girmekte, o anda gördüğü yiyeceklerden bir miktar çalarak dışarı çıkmakta, ev sahibinden ayrıca bahşiş de almaktadır. Oyun bu şekilde son bulmaktadır. Toplanan yiyecekler akşam gençlerindüzenlediği eğlence ile yenirken paralar da çobanlar arasında paylaştırılmaktadır. Bu törenden sonra sağlıklı döllerin doğması için kuzular doğana kadar hiçbir evden yün tarağı, kırkık gibi eşyalar komşulara verilmemektedir (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25).

Bu törende söylenen manilerden bazıları ise şu şekildedir:

“Hey kayadan kayadan

Yılan aktı kayadan

Açlığımızdan gelmedik

Susuzluğumuzdan gelmedik

Oyunumuz vardı Saya’dan

Alahey diyelim arkadaşlar!”

“Hey! Hu muydu, Hu muydu?

Ayran mıydı, su muydu?

Elden ele geldiğimiz

... Ağa'nın evi bu muydu?

Alahey! deyin uşaklar alahey”

... (Sinmez-Yiğit, 2014: 19-25).

Saya çobanlar arasında yapılmakta olup, “saya, saye, lülü, tomas, koyunun yüzü, davarın yüzü” gibi adlarla anılan bu oyun kuzunun anne karnında canlanmaya başladığı zaman, nisan, mayıs ayı gibi doğduğunda ya da keçilerin ve koyunların kırılma zamanı geldiğinde yapılmaktadır.

Saya olan kişinin başına bir torba geçirilmekte ve yüzü siyaha boyamakta, vücudunun değişik yerlerine büyük çanlar takılmaktadır. Saya'nın bir de çekicisi bulunmaktadır. Çekici önde, törene katılanlar arkada durmaktadırlar. Kılık kıyafeti çok çirkin olan çekici saya tekerlemesini de söylemektedir. Çekici ile birlikte sokağa çıkan sayanın çevrede bulunan çocukların hepsi peşine takılmaktadır. Peşlerine takılan çocuklar da ellerine torbalar alır ve evlerin önüne geldiklerinde saya'ya takılan çanlar çalınmaktadır. Koyun gibi melemeye başlayan çocuklarla birlikte çekici de hızlıca tekerlemesini okumaya başlamaktadır:

“Saya saya sekiz aya

Koç katarlar dokuz aya

Büü... dedim meledi

Kuyrucağını buladı

Saya da geldi duydun mu?

Benim geleceğimi bildin mi?

Selâm verdim aldın mı?

Benim geleceğimi bildin mi?

Selâm kimin selâmı

Koyunumun yüzü yetti

Kuzumun tüyü bitti” (Alptekin, 2011:218)

Bugünü kutlamak için bir hafta önce hazırlığa başlayan delikanlılar kendi aralarında iş bölümü yapıp, bir gelin, bir ihtiyar sakallı kambur, iki arap, deve yapmak için aynı boyda iki delikanlı ve ikisinin arasında uzun boylu üçüncü delikanlı ve bunları çeken kısa boylu bir deveci hazırlamaktadırlar. Bunların hepsi erkek ve özellikle delikanlılardan oluşmaktadır. Gelin, ihtiyar adamın karısıdır. Delikanlılar her girdiği evde gelini kaçırmak isterler, ihtiyar da “Karımı

kaçırıyorlar!” diye feryadı basmaktadır. Ellerindeki kamçı ve zincirlerle delikanlılara saldırmaktadır. Delikanlılar bayağı dayak yemektedir. Gelin, girdiği evlerde büyüklerin ellerini öperken önceden hazırladığı iğneyi yavaşça batırmaktadır. Canı yanan yerinden sıçramaktadır. Bu durum herkes tarafından eğlenceli olarak kabul edilmektedir (Özen, 2010:51-52).

Bunlarla birlikte bir başka şekilde sayacılar, iki gelin, iki ahret adamı, bir ayı, iki tefçiden oluşmaktadır. Gelin kılığına süslü kadın elbisesi giymiş olan erkek girmektedir. Ayının kafasına ve sırtına post sarılmakta, köyün en baştaki evinden başlanıp oynayarak yağ, un, patates toplanmaktadır. Sonra köydeki bütün gençler ertesi gün Gücüğün 12’sinde toplanıp bir evde yemek yemektedirler. Merdiven üstüne beşik konulup, üstüne de kilim örtülüp, çan ve kelek takılmakta fazlasıyla ses çıkarılmaktadır.

Batağa taş atma o batar gider

Gurbete kız verme o yiter gider

Anayı babayı terk eder gider

Büyük evlerin sucusuydum

Bir tek bir gardaşın bacısıydım

Anam anam benim anam

Anam kirmenini alsın eline

Çıksın baksın gurbet yoluna

Anam anam benim anam

... (Özen, 2010:54-55)

Gemerek-Karaözü’nde saya törenleri koç katımından yüz gün sonra yapılmaktadır ve bu merasimin adına “Yüz Kömbesi” denilmektedir. Bunun, davarların kuzulamasına elli gün kaldı, anlamına geldiği ifade edilmektedir (Özen, 2010:56). Gürün köylerinde “Koyunun yüzü gitti, bıyığı/tüyü bitti” denilmektedir. Koç katımından yüz gün sonra yapılmaktadır (Özen, 2010:60).

Hafık’te saya gezmesi esnasında bir şeyler toplarken maniler söylemektedirler:

“Saya geldi sakının

Dembül dümbül takının

Kara koyunun kığını

Kına diye yakının

Hey hatmıya hatmıya

Çatma yere batmıya

Yumurta, bulgur, yağ vermeyen

Kocasıyla yatmaya

...(Özen, 2010:61)

İmranlı ilçesinde, koyunların doğurmasına iki ay kala akşam yapılan ve çocuklar için çok büyük eğlence kaynağı olan gezme esnasında çoban aşağıdaki dörtlükleri söylemektedir:

“Koyunun yüzü gitti

Koyunun tüyü bitti

Ne kaldı ne kalmadı

Elli gün kaldı

Elli günün ortası

Toklu koyun kertesı

Gogara başlı karılar

Fışır fışır sağası

... (Özen, 2010:61-62)

“Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları” adlı eserinde Anadolu’nun birçok yöresinde hayvanların üremesi için belirli günlerde oynanmakta olan saya oyunlarının manzum parçalar açısından en zengin oyunların başında geldiğini belirten Gönen, oyunu sergileyecek olan sayacıların mâniye benzemekle birlikte tekerlemeye yakın metinler söylediklerini ifade etmektedir. Metinlerin şekil olarak ahenk unsurları açısından kusur barındırdığını, nazım biçiminde sabit bir yapı olmamakla birlikte, hece sayılarının da birbiriyle uyuşmadığını belirtmektedir. Dörtlüklerin yanı sıra beşliklerin ve beyitlerin de yer aldığı görülmektedir (Gönen, 2011: 102). Belirtilen bu özelliğin çalışmamızda yer alan diğer saya mânileri için de esas olduğu görülmektedir. Eserde yer alan saya gezmesinde söylenmekte olan mâniler şu şekildedir:

“Saya saya sallı bey,

*Dört ayağı nallı bey,
Saya geldi dıydunuz mu?
Selamını aldınız mı?
Ne galdı, ne galdı,
Elli gün galdı,
Elli günden geçelim,
Yozdan sağmalı seçelim.*

... (Gönen, 2011: 102-103)

Gönen, oyun sırasında gezen sayacılar çeşitli yiyecekler verilmediğinde ise o kişiye karşı “*Ab sarı, gapına şaşdım sapsarı*” denilerek aşağıdaki manzum parçanın söylendiğini belirtmektedir:

*“Verenin kel kaşlı oğlu olsun,
Verenin altın başlı oğlu olsun,
Vermeyenin kel kaşlı kızı olsun,
Onun da her gün kafasını yıkasın.”* (Gönen, 2011: 103)

Karapınar’ın Yakacık köyünden derlenen *Saya* oyununda, sayacıların gezerken ezgili olarak söyledikleri manzum parçaları bir türün içine sokmanın oldukça güç olduğunu belirtmekte olan Gönen, aşağıdaki mânilerin yanı sıra tekerleme denilebilecek manzum parçalara yer vermektedir:

*“Selâmün aleykümde evleri,
Birbirinden yeğ evleri,
Saya geldi duydun mu?
Selam verdim aldın mı?
Biri bin olsun koyunun.
Bu saya iyi saya,
Hem yoksul, hem maya,
Bu saya battı battalladı,
Çöğolu çögmelledi,
... (Gönen, 2011: 105)*

Konya’nın Karapınar ilçesinden derlenmiş olan *Sayı Sayma / Koyunun Yüzü* adlı oyunda yer alan tekerleme yönü ağır basan olan manzum parçanın şu şekilde olduğu görülmektedir:

*“Sarı sarı sallı bayı
Dört ayaklı ballı bayı,
Sarı geldi duydunuz mu?
Selamını aldınız mı?*

*Doğu goyun, doğuş goyun.
Memeleri doğuş goyun,
Goyunumuzun yüzü yitdi,
Güzümüzün tüyü bitdi,
... (Gönen, 2011: 105-106)*

Karapınar’ın Karacadağ tarafında yer alan Oymalı ve Kuzukuyu köylerinde oynanmakta olan *Saya* oyununun tekerlemesi de şöyledir:

*“Saya saya sallı beğim,
Saya geldi duydunuz mu?
Selâm verdi aldınız mı?
Doğu goyun, doğmuş goyun.
Gerdanı beş gariş goyun.
Dü!...didim meledi.
... (Gönen, 2011: 106).*

Gönen, ayrıca Konyalı araştırmacı Zeki Oğuz tarafından Konya dağ köylerinden derlenmiş olan *Saya Gezme* oyununda sayacıların söyledikleri manzum parçalara da şöyle yer vermiştir:

*“Saya saya sallı beyi,
Bir ayağı ballı beyi,
Sayacı geldi duydunuz mu?
Selamını aldınız mı?*

*Ne kaldı ne kaldı,
Kırk elli gün kaldı,
Kırk elli gün geçelim,
Yozdan sağmalı seçelim.
... (Gönen, 2011: 107-108).*

Konya'nın ova köylerinde küçükbaş hayvanların üremesiyle ilgili olarak oynanan *Saya* oyunu Konya'nın dağ köylerinde; yani Bozkır, Hadim ve Taşkent gibi ilçelerde *Tekecik* adıyla anılmaktadır (Gönen, 2011: 108). Hadim'in Korualan kasabasında konuyla ilgili şu örneğe yer verilmektedir:

“Saya geldim duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Abılam beri gel, beri gel,

Alacağını ala gel.

Gök keçiler ikiz doğursun,

Dördü sekiz doğursun.

Dam başında boyunduruk,

Saya saya yorulduk.

... (Gönen, 2011: 108).

Konya'nın Bozkır ilçesinin Kuşça köyünde ise hayvanların çoğalması dileği ile söylenmekte olan tekerleme şu şekildedir:

“Selamün aleyküm ağalar beyler,

Hep birbirinden iyiler,

Selam verdim aldın mı?

Teke kattım duydun mu?

Ekiz, ekiz guzuların,

Dördü sekiz guzulasın,

Veren abıllarım,

Dolu beşik sallasın.

Vermeyen abıllarım

Boş beşik sallasın.

... (Gönen, 2011: 109).

Konya'nın Bozkır ilçesinin Armutlu köyünden derlenmiş olan *Tekeci* oyununda yer alan tekerleme ise şöyledir:

“Hay hay akar hayadan,

Yılan akar kayadan,

Ala çuval söküldü,

*Kızıl üzüm döküldü,
Veren ablam İkiz ikiz doğursun,
Vermeyen eli böğründe böğürsün.”* (Gönen, 2011: 109).

Akkışla’da “Sayıl Çıkarma” olarak adlandırılan âdet Şubat’ın 15’inde yapılmaktadır. Mahallenin çobanı yanına on beş, yirmi kişi toplayıp kendi aralarında görev paylaşımı yapmaktadırlar. Biri köse, diğeri gelin olmakta ve kuvvetli olan kişi de toplanacak yiyecek heybesini taşımaktadır. Bir grup genç de arkalarından türkü veya mâniler söyleyerek eşlik etmektedir. Köseye sakal ve bıyık, beline çok sayıda çingirak takılmaktadır. Geline de elbise, ayakkabı giydirilmekte, başına yağlık atılmaktadır. Grup akşam karanlığında her birlikte yola çıkmakta ve hep birlikte:

*“Çobanan aya yetti
Kuzunun tüyü bitti
Hey deyin uşaklar hey”* (Uğur, 1982: 601)

diye bağırarak gezerler. Herhangi bir eve geldikten sonra köse evin ortasına sırtüstü yatmakta ve gelin rolündeki kişi kösenin üzerine eğilerek şu ağıtı söylemektedir:

*“Aşağıdan gelen Tatar
Kamçısını atar tutar
Benim derdim bana yeter
Kalk gidelim köseciğim uy, uy, uy...”*

*Aşağıdan gelen Urumlu
Çarığının burnu sıımlı
Ayran içmiş köpek karınlı
Kalk gidelim köseciğim, uy, uy...*
... (Uğur, 1982: 601).

Başharman’da çocuk oyunu olarak değerlendirilmekte olan saya gezmesinde çocuklar toplanmakta ellerindeki çanlarla şu tekerlemeyi söylemektedirler:

*“Saya saya saydın mı?
Selam verdim aldın mı?
Bu sayayı battı dediler
Baltaladık çıkardık
Vardık çanları taktık*

Saya saya saydın mı?
Selam verdin aldın mı?
Bu sayayı battı dediler
Baltaladık çıkardık

...

sonra saya kalkmamakta ve avayıt adı verilen hediyeler istenmektedir. Avayıtını alanlar oradan uğurlanmaktadır (Erkan, 1989).

Akviran’da dört, beş delikanlı birlikte saya gezdirmektedirler. Ellerinde sırça ve heybelerle, arkalarına takılan çocuklarla şu tekerlemeyi söyleyerek gezmektedirler:

Saya saya sallı beği
Dört ayağı nallı beği
Saya gelir salınır
Demir düdük çalınır
Verenin iyi bir oğlu olur
Vermeyenin yağlı başlı bir oğlu
Bir şekerim var ezilecek
Çok yerim var gezilecek
Çok bekletme hanım bacı

Cimri olduğu düşünülenlerin kapılarını kilitledikleri herhangi bir şey vermedikleri ifade edilirken cömertlerin ise bolca yumurta, pekmez, yağ vs. verdikleri belirtilmektedir. Bunlarla helva yapılmakta hep birlikte yemektedirler (Çetin, 1989).

Karaman’da oldukça fazla koyun beslendiği ve bütün hesapların koyun üzerine yapıldığı belirtilmektedir. Sayayı koyuna yapılan öğüt olarak tarif etmektedirler. Saya zamanı mahallenin çobanı ile birlikte gençler koyunu olan evlere “saya saymaya” gitmektedirler:

Selamün aleyküm bey evleri
Birbirinden yeğ evleri
Saya saya saydın mı?
Selam verdim aldın mı?

Bu saya iyi battı dediler

... (Deveci, 2001)

Yine Karaman'da mart ayında gerçekleştirilmekte olan saya gezmesinde uzun uzun gömlekler, çeşitli kıyafetler giyen sayacılar ayrıca boyunlarına, ayaklarına çanlar takmakta, yüzlerini siyaha boyamaktadırlar. Gittikleri eve girip sayı saymaktadırlar:

Saya saya sallımbaya

Dört ayağı nallımbaya

Saya geldi duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Bay bayadan bayadan

İlan akar gayadan

Bü dedim meledi

Önüne goydum yaladı

...

Evde oynadıktan sonra çıkarlar ve ev sahipleri buğday, mısır, para vermektedir. Helva, şeker, lokum hep birlikte yiyip içmektedirler (Koparan, 1990).

Karaman'da o gün çobanlarla davar sahipleri arasında iyi niyete dayalı çok büyük güzelliklerin yaşandığı ifade edilmektedir. Herkes çok mutludur çünkü kuzular gelecek, bereket artacaktır. Çoban ağaları, halk herkes hazırlanmaktadır. Hazırlanan çobanlar yanına bir kişi alarak ev ev dolaşmaktadırlar. Köy odalarında da köy ağaları kendilerini beklemektedir. Her ev sayacılar gelecek kendi imkânları dâhilinde vermek üzere hazırlık yapmaktadır. Bulgur, yağ, pekmez, un gibi malzemeler toplanmakta toplanırken de aiağıdaki mani söylenmektedir:

Essalamün Aleyküm bey evleri

Birbirinden yeğ evleri

Saya geldi duydun mu

Selam verdi aldın mı

Bu saya iyi saya

Hem yoksula hem baya

Bu saya battıdı battaladıydı

Çöydüydü çöymelediydi

...

Toplananlar hep birlikte yenilmektedir (Erdem, 1990).

Konya'nın Sarayönü ilçesinde koyunların kuzulamasına elli gün kala koyun kuzulama şenliği yapılmaktadır. Yine gençler toplanıp komşulardan maniler eşliğinde yiyecek toplanmakta ve hep birlikte yenmektedir. Kaynak şahsın ifadesine göre dedelerinden, babalarından kalan bir gelenektir, çocuklar arasında yapılan bir şenliktir fakat eskiden yapılmasına rağmen bugün unutulmuştur (Berkaltay, 1990).

Konya-İlgın-Sadık Köyü'nde kışın yani zemherinin ortasında köyün gençleri bir araya toplanmakta ve saya gezmesi yapacakları günü belirlemektedirler. Gün belirlendikten sonra hazırlıklara başlanmaktadır. Tongul adı verilen, koyunların boyunlarına takılan çan ve kelek gibi şeyler de heybe ve torbalarla birlikte hazırlanmaktadır. Sonra bunlarla birlikte yağ, buğday, şeker, un gibi yiyecekleri toplamak için evler tek tek gezilmektedir.

Her eve gitmek şartı ile gidilen evlerde tekerlemeler söylenmektedir:

Sayı sayı salla beyi

Dört ayağı nallı beyi

Sayacı geldi saydınız mı?

Selâmını aldınız mı?

Ne kaldı ne kaldı

Elli gün kaldı

Elli günü geçelim

Sürüden sağmal koyun seçelim

...

Bu tekerlemeler bir çırpıda, tek nefeste söylenmesi gerekmektedir. Tek nefeste söylenmediği takdirde tekerlemenin özelliğini yitirdiği belirtilmektedir. Ev sahibi isterse söylediği tekerleme olmadı diye yeniden say diyebilmektedir. Bu durum bir solukta söyleyinceye kadar devam edebilir. Ev sahibi bahşiş de dâhil olmak üzere un, yağ, buğday vs. vermektedir. Toplananlar bir araya getirilmekte ve helva yapıp yenilmektedir. Kalanlar da paylaşılmaktadır (Aydoğdu, 1994).

Eskil'de gençler nisan ayında saya gezmektedirler. Köyde ne kadar ev varsa gezilmektedir. Özellikle evinde genç kız olan evlere muhakkak gidilmekte bu yolla

da tanışma imkânı sağlanmaktadır. Genç kızlar da giyinip kuşanıp kapıda beklemekte ve söyledikleri manileri dinleyip gülüşmektedirler. Sayacının ev ev gezip topladığı bulgurdan, undan yiyecekler yapılmakta ve hep birlikte yenilmektedir. Bu esnada sayacıların geldiğini duyan aile fertleri ışıklarını söndürmekte kızlarını göstermemeye çalışmaktadırlar. Kızlar delikten bakarken oğlanlar da kızlara maniler söylemektedirler. Ayrıca yanlarında getirdikleri küçük aynaları da kızların bulunduğu evlere atmakta ve kızlar da bulmaya çalışmaktadır (Altan, 2001).

Gildan oyunu zemherinin son gününde yapılmakta olan bir saya eğlencesidir. Gildan olacak kişiye kara aba denilen bir aba giydirilmekte, karın kısmına ve arkasına şişman görünmesini sağlamak amacıyla yastık veya eski giysiler yerleştirilmektedir. Siyah, uzun takma sakal ve bıyık yapılmaktadır. Başta kolu ve boynu olmak üzere vücudunun pek çok yerine çan dikilmektedir. Başına deriden yapılan ve dağarcık denilen bir torba giydirilmektedir. Ayağına da uzun lastik çizme giydirildikten sonra gildan böylelikle tamamlanmış olmaktadır. Gildan köydeki bütün evleri yanındakilerle birlikte gezmeye başlar. Yanında başlıbaşına başka bir oyunun karakterleri olan Singurdu ve Bayazarap da bulunmaktadır. Bunun oyunun gidişatına zenginlik katması için yapıldığını düşünmekteyiz. Takma sakallı adam eşeğe binip heybesinin iki gözüne iki çocuk koymaktadır. Çocuklar her evin önüne geldiğinde “açız, acıktık” diye bağırır.

Gildan, Singurdu ve Beyazarap kılığına girmeye “düzünmek” denilmektedir. Singurdu düzünmek için orağa büyük bir çul veya battanişye bağlanıp birisinin üzerine giydirilmektedir. Yuvarlak aynalardan da gözleri yapılmakta, orağın keskin kısmına da beyaz kumaşlardan bağlanmak veya çorap giydirmek suretiyle burun yapılmaktadır. Beyazarap olmak için ise üzerinde çeşitli şekiller bulunan uzun, beyaz bir gömlek giydirilmekte başa da beyaz bir kumaştan şapka yapılmaktadır. Gildan tekerleme söyleyerek bir şeyler ister. Ev sahibi Gildan’a sadece un, yağ, üzüm, pekmez verebilir. Ev sahibi bir şeyler verinceye kadar kapının önünde hareket ederek çanların çalmasını sağlamaktadır. Köylüler bu çan sesiyle ana karnındaki oğlağın canlanacağına inanmaktadırlar (Koparan, 1990). Bu durumu temas büyüğü ile açıklayabiliriz.

Karaman-Demiryurt Köyü’nde çobanlar hayvancılık yapan ve geçimini bu yolla temin eden, sürüleri olan köy ağalarından yardım toplamak amacıyla bu

eğlenceyi yapmaktadırlar. Bu ağalar yılda iki kere koyunlarına ekimden mart ayına bir de mart ayından ekim ayına kadar çoban tutmaktadırlar. Çobanlar ocak ayının ilk akşamları toplanıp eğlence yapmakta ve bu eğlenceye de saya demektedirler. Çobanlardan biri koyun derisinden yapılmış bir kürk giymekte, yüzünü ve ellerini siyaha boyamaktadır. Kollarına, beline, omuzlarına koyun çanları takıp belindeki kendir ipiyle diğer arkadaşlarına bağlanmaktadır. Elinde bir çuvaldız ile bulunmaktadır. Ağa daha önceden vereceği hediye hazırlamaktadır. Çobanlar çanlarını çalarak ağanın evine gelir ve saya kılığına giren çoban ağanın dizine yatar. Ağa hediye vermezse veya verdiği hediyeyi yeterli bulmazsa çuvaldızı ağanın dizine batırmaktadır. Daha sonra sayanın yanında gezen arkadaşlarına yağ, bulgur gibi yiyecekler, gerekirse yün çoraplar, kazaklar vermektedir. Sayayı tutan kişi çanıyla tuttuğu ritm eşliğinde maniler söyleyerek eğlenceyi devam ettirmektedir (Yaşar,1999).

Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde çobanlar kış yarısı geldiğinde davarın yüzü denilmekte olan eğlence tertip etmektedirler. Bir araya gelen çobanlar iki kişiyi köyden yağ, bulgur, elma vs. toplamaları için görevlendirmektedirler. Diğer taraftan çobanlardan biri gelin kılığına bir diğeri ise sakallı birihtiyar kılığına sokulmaktadır. Çobanlardan biri sırtına sırık uzatmak, çaputlar sarılarak uzun bir boyun yapmak suretiyle deve yapılmaktadır. Bazılar da Arap olur. Gelini köy halkından biri kaçırmamın diye koruma altına alınmaktadır. Arapların elinde kalın palaskalar, kayışlar vardır. Gelini bunlarla korumakta, herhangi bir durumda kayışla vurmaktadırlar. Hep birlikte köy ağasının evine gelinir fakat ağa bir müddet kapıyı açmaz. Araplar zorla içeri girerler ve gelini, ihtiyarı oynatırlar. İhtiyar ağanın önüne düşer ve gelin feryat figan kocam öldü diye ağlamaya başlar. Gelin ağadan bahşişini aldığı anda ihtiyar ayağa kalkar ve hep birlikte oynayarak eğlenceye sokaklarda devam ederler. Toplanılan malzemeden de pilavlar, hoşaf lar pişirilir, köy halkı ile hep birlikte yenilir (Aydın, 1989).

Kutlanmakta olan bayramların özüne baktığımızda insanların geçimlerini sağladıkları her ne varsa hayatlarında mutluluk kaynağı olarak görülmüş ve sıkı sıkıya bağlanmak, onun bolluğundan, bereketinden sonuna kadar faydalanmak ve devamını sağlamak amacıyla eğlenceler yapmışlardır. Her türlü zorluğa, meşakkate rağmen kendilerine getirdikleri güzelliklere bir anlamda şükür niteliğinde

hayatlarında yer vermişlerdir. Hayvanların çoğalmaları, sağlıklı olmalarına dair ritüelleri içine barındırdığı görülmektedir.

c. Döl Döl Düşme Âdeti

Döl düşünce yani kimin davarı kuzularsa, çoban kuzuyu getirip sahibine teslim edip dölcekliliğini istemektedir. Kuzunun sahibi de yumurta, kavurga, haşıl, kömbe, oymaç/umaç gibi yiyeceklerden pişirerek göndermektedir ve bu gönderdiklerine “dölceklilik” denilmektedir. Şayet dölceklilik vermeyen olursa “Kuzuladığı yerde ateş yakarım.” demektedir. Ateş yakılırsa o kuzunun öleceğine inanılmaktadır. Çoban zorla da olsa dölcekliliğini almaktadır. Davarı çok olanlar başında, ortasında ve son kuzulamada olmak üzere üç kez dölceklilik vermektedir (Özen, 2010:66).

d.Dölceklilik-Kuzu Getirme Âdeti

İlbeyli yöresinde, koyun, keçi, açık arazide sürüyle birlikte kuzularsa çoban onları heybesine koyarak köye getirmektedir. Geleneğe göre kuzu veya oğlak getiren çobanlara veya çocuklara yumurta, şeker, üzüm gibi yiyecekler verilmektedir. Buna da dölceklilik denilmektedir. Kuzu getiren kişiye de getirdiği her bir kuzu için bir yumurta bahşış verilmektedir (Özen, 2010: 66).

e.Koyun Yuma (Yıkama) Âdeti

Harman sonlarında bahçelerin bozulma zamanında koyunların da yıkanma zamanının gelmiş olduğu, bu işin asla unutulmadığı belirtilmektedir. Sürüler Kızılırmak kıyısında derin olan bir yerde toplanmakta, herkes davarını yıkayıp çobana teslim etmektedir. Sonra bir yamaca açılan tünel gibi bir delikten hayvanlar geçirilmekte, bununla da gelecekte birçok hastalığa karşı tedbir alınmış, korunmuş sayılmaktadır. Bu işlemten sonra davarlar bir daha sağılmamaktadır. Soğulmaya bırakılmaktadır. Kuzular bir müddet sonra emmeden kesilmekte bundan sonra sürüye katılmakta, hep birlikte otlamaktadırlar (Özen, 2010: 102).

f.Kös Âdeti

Gemerek/Karaözü'nde Kös, döl mevsiminde yapılmaktadır. Köyden biraz uzakta seçilen bir yerde bir çukur kazılmakta ve üstünde bir çocuk sığacak kadar delik bırakılmakta, buna da kös denilmektedir. Buraya oğlak, kuzu konulmaktadır. Gün boyunca otlayan kuzular gece bu köse bırakılmaktadır. Kadınlar koyunları sağdıktan sonra geri kalan sütü de kösteki kuzulara emzirtmektedirler (Özen, 2010: 66).

g.Kuzu Meledi Töreni

Akkışla'da her nisan ayındatekrarlanan geleneklerden biri de “*Kuzu Meledi*” töreni olduğu görülmektedir. Adını koyunların bu ayda kuzulamasından ve bu aya “döl ayı” denilmesinden almaktadır. Koyunları kuzulayanlar, çobana şükran duygularını dile getiren, şükrencelik denilen birtakım hediyeler sunmakta, akşama kadar hep birlikte yiyip, içip, eğlenmektedirler (Özen, 2010: 64-65).

ğ.Süt Bayramı Âdeti

Davarlar kuzuladıktan birkaç gün sonra, ilk sütü sağanlar köy meydanında toplanmakta, getirilen sütler büyük bir kapta toplanmakta ve daha sonra bu sütlerden peynir yapılmaktadır. Yapılan bu peynirin bir kısmı evlere gönderilirken, büyük bir kısmı da davarı olmayan ailelere ve çobanlara verilmekte, paylaştırılmaktadır (Özen, 2010:101).

h. Yoğurt Bayramı

Hinzırı ve Karadağ çevresinde kurulmuş olan ve Türkmenler adıyla anılmakta olan köylerde yılın nisan ve mayıs aylarında bahara ermenin ve döl bereketi almanın sevinciyle birçok geleneksel bayramlar yapılmaktadır. Bunlardan birinin de “*Yoğurt Bayramı*” olduğu görülmektedir. Yörede bahar mevsiminde nisanın beşi ile onu arasında koyunlar kuzulamaya başlamakta ve kuzular analarını kırk gün emmektedirler. Bu sırada sütler kuzuların olduğu için kimse koyun sağmamaktadır. Koyun sağanlar ise sağmama geleneğinin, kuralının dışına çıktıkları için cezalandırılmakta, davarı sürüden çıkarılmakta ve kendisi de bayrama dâhil

edilmemektedir. Kırk birinci gün kuzular memeden kesilmekte ve koyunlar sağılmaya başlamaktadır. Tüm halk koyunun sağıldığı ilk gün elde ettiği sütü yoğurt çalmaktadır. Perşembe günü herkes bir meydanda toplanmakta, kısır olan koyun ve kuzular kesilmekte ve çalınan yoğurtlar da getirilip kırdaki hep birlikte yenilmektedir. Halk büyük şenlikler yapmakta, kimsesizlere ve yoksullara da yoğurt verilmektedir. Kırk üçüncü gün kadınlar davarı sağmaya gelmektedirler fakat çoban buna müsaade etmemektedir. Çobana hediyeler verilmekte fakat çoban razı olmamakta, kabul etmemektedir. “Bugün de kuzuların bayramı, davardan çekilin.” denilerek ve kadınlar da gitmektedirler. O gün de kuzular bayram yapmaktadır. Yoğurt Bayramı, 16 Mayıs’ta başlamakta, 17 Mayıs akşamı sona ermektedir. 18 Mayıs günü de kuzular bayramı olmaktadır. Kuzular analarını bugün de emmekte ve sonra süt sağımı başlamaktadır (Özen, 2010: 101-102).

1.Yoz Katımı Töreni

Davarlar, baharın gelişiyle birlikte ağıllardan çıkarılmakta, dört beş evin davarı bir araya getirilip sırayla güdülmektedir. Davarlar seher vakti ağıllardan çıkarılmakta ve sırası gelen davaları gütmek üzere götürmektedir. Öğleyin davarlar sağılmak üzere yatak adı verilen öğlen yatağına vurulmakta ve genç kızlar ya da gelinler kendi davarlarını sağmaya başlamaktadırlar. Sağılan sütler sırası gelene verilmekte, alanlar da peynir, yoğurt, yağ, çökelek yapmaktadırlar. Davar akşam yatağına getirildiğinde bu sefer süt sağılmamakta, bütün süt kuzulara bırakılmaktadır. İşler bittikten sonra genç kızlar kendi aralarında oynamaya başlamaktadırlar (Özen,2010: 99-100).

i. Yün Tarama Töreni

İmece usulü yapılan pek çok işin yanı sıra bir de yün tarama imecesi yapılmaktadır. Bu imece, köyün genç kızlarının el birliğiyle çalışarak yazın yıkanıp kurutulan yapağların çeşitli işlerde kullanılmak üzere demir tarakla taranıp ayıklanması esasına dayanmaktadır.

Yünü taranacak ev sahibinin genç kızı veya gelini gündüz bütün kızlara haber vermekte, onlar da o evde akşamdan toplanmaktadırlar. Ev sahibi gelenlere çeşitli ikramlardan sonra birer tarak vermektedir. Bu arada kızlar aralarında bir yönetici

seçmekte, yönetici taranacak bütün yapağı yünleri, azar azar kızlara paylaştırmaaktadır. Tarama işinde çok geri kalan ve işinde dalga geçen olursa, yönetici onu uyarmakta bu uyarıya aldırmayanlarayönetici elindeki uzunca sopayla kafasına vurmaktadır. İş yapılırken bazen türkü ve maniler de söylenmektedir.

Yün taradım taradım

Ben dengimi aradım

Dengimi buldum ama

Anamı kandıramadım

Yün olur yumak yumak

Yarım benden çok ırak

Yeni yar buldum ama

Gün görmemiş bir ahmak

Geleneğe göre köyün delikanlıları da biraz zaman geçtikten sonra gelmekte ve çalışan kızlara engel olmayacak şekilde sohbet etmektedirler.

Ev sahibi çalışan kızlara yatacakları odayı göstermektedir. İlk defa başka bir yerde yatacakları için kızlar bildikleri duaları okuyup dört yana üfleemektedirler. Sonrada hiç konuşmadan yatarlarken, duadan sonra yine hiç konuşmadan sağ eliyle kıyafetlerini çıkarmakta, sağ ayağını yatağa uzatmakta ve sabaha dek sağ tarafına yatmaktadırlar. Bazen kendisine nasip olacak delikanlıyı rüyalarında görebilmeleri için yumurtaya da okuyup üflemekte, sağ çorabının içine saklayıp yastığın yanına koymaktadırlar. Sabah ev sahibi kendilerine tavuk kesmek suretiyle güzel bir sofraya hazırlamakta ve elleri dert görmesin, gönüllerince bir kısmet bulsunlar temennileriyle uğurlamaktadır (Özen, 2010: 100).

j. Kaz Yolma Bayramı / Qaz Ömäse

Köy kızlarınınözellikle beklediği, neşe içindekutladıkları bayramlardan biri olduğunu belirten Çetin, daha yazdan kızların kazları çok olan kadınlardan kendilerine Qaz Ömäsi içinhaber vermelerini istediklerini belirtmektedir. Hatta “Yenge beni Qaz Ömäsi’ne çağırırsan orak işini bedavaya yaparım.”dedikleri de ifade edilenler arasındadır. Qaz Ömäsi’ne ayrıca becerikli kızlar çağırılmaktadır.

Kazların kesildiği gün kaz yolma işini kızlar yapmaktadır. Kaz neslinin tükenmemesi, çoğalması için ilk kazı yakalayan kızın da anne ve babasının hayatta olmasına özen gösterilmektedir. Ömä'ye ilk gelen kıza evin başköşesinde yer verilmektedir ve Ömä Başkanı olarak seçilmektedir. Çetin, Qaz Ömäse esnasında en sık söylenilen türkü ise şöyle olduğunu belirtmektedir:

“Kazın kanadını bulmak için

İndim nehrin boyuna

Nehrin boyunda yürürken

Hep sensin aklımda

Kazın kanadı tüy tüydür

Mektup yazabilirlik”

... (Çetin, 2004: 123-143)

Oldukça zahmetli bir iş olan kaz temizleme Ömä şeklinde yapılmaya başlandığı ve bayram şeklini aldığı belirtilmektedir. İş yaparken sohbet eden kızlar daha sonra temizlenmiş kazları su taşıırken kullandıkları çingiraklı terazilerle yıkamak için nehre veya çeşmeye gitmektedirler. Nehir kenarındaki delikanlılarla sohbet edip, şarkılar söyleyen genç kızlar eve geldiklerinde ev sahibi hanım onlar için kaz etinden pişirilmiş hamur yemekleri ikram etmektedir. Bu imeceye katılanların hakkı sayıldığı içino gün mutlaka bir kaz pişirilmektedir. Eve akşamüstü misafirler çağırılmakta, sofraya hazırlanmaktadır. Sofraya önce et ve kaz ya da ördek suyunda pişirilen toqmaçlı aş denilen yemek çıkarılmaktadır. Sonra kazın ciğerlerinden, iç başından hazırlanan bāleş adlı hamur aş ve en sonunda da bütün kaz ile et ikram edilmektedir. Ev sahibi, kızlardan birini Tabınçı Qız yani sofranın başkanı olarak seçmektedir. Seçilen bu kızın maharetli olması, kazı bölebilmeye konusunda ustalık göstermesi gerekmektedir. Bu bayramla “Qaz Ömäse”, insanların el açıklığı, cömertliği ortaya çıkmaktadır. İnsanlar arasındaki güzel münasebetleri artıran, yardımlaşmayı, dayanışmayı geliştiren bir gelenek olduğu, eskiden evlenme çağına gelen kız olan annelerinin, bu ömä'yi mutlaka yerine getirmeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Fakat son zamanlarda Qaz Ömäse de pek çok bayramda olduğu gibi artık anneler ve ninelerin katıldığı bayram olmaya başlamıştır. Bunun sebebi de “Çünkü çalışan

gençlere artık birbirleri ile buluşmak için başka mekânlar ortaya çıkmıştır.” düşüncesine bağlanmaktadır (Çetin, 2004:123-143).

k. Kış Yarısı Âdeti

Karaözü’nde 15 Zemheri (28 Ocak) kutlanan eğlencelerden biri de Kış Yarısı’dır. Kış Yarısı olduğunda davarı olanlar patatesli kömbe yapmakta ve bu yaptıkları kömbeleri çobana göndermektedirler (Özen, 2010: 103-104).

6. ZİRAATLA İLGİLİ TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

a. Ekin Yolma

Havanın kurak gittiği zamanlarda ekin orakla biçilemediği için elle yolunmaktadır ve bu durumda bu işin haftalarca sürmesine sebep olmaktadır. Köylüler de ekin yolma işini imece usulü yapmaktadırlar. Aşağıdaki çalışmada da görüleceği üzere Türkler alınterlerini katarak ürettikleri, tırnaklarıyla kazıyarak elde ettikleri her şeyden büyük mutluluk duymuşlar, bütün zorlukları keyifli bir hale dönüştürmüşlerdir. Bunda zorlukların üstesinden gelmede birlik ve beraberlik duygusu her zaman varlığını göstermiş, hayatlarında her zaman ağır basan bir değer olmuştur. Fakat pek çok konuda olduğu gibi hayatımızı kolaylaştıran, bunu yaparken de birlikte bir şeyleri kotarmak amacıyla da olsa yan yana gelen insanları belki de birbirinden uzaklaştıran araç ve gereçler bu geleneğin de yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutmasına sebep olmuştur. Biz de bunu çok güzel ifade eden Kutlu Özen’in Sivas’ın Şarkışla ilçesinde “*Ekin Yolma*” ile ilgili çalışmasının bir bölümünü kaleme aldığı şekliyle aşağıda vermiş bulunmaktayız:

“Hatça kadın belki yoksul, belki kimsesizdir. Belki de asker anasıdır. Yahut varlıklı bir kimsedir ama işini yetiştirememiştir. Ekini dağda kalmış, kurumak üzeredir. Onu darda, bunda bırakmak doğru olmaz. İşi imece ile çarçabuk halledilir. Bu gibi hallerde daha çok baharı kurak gittiği, ekinlerin boy atmadığı yıllarda rastlanır. O zamanlar ekinler tırpana gelmez; “kalıç” denilen bir çeşit orakla biçilir. Daha doğrusu buna biçme denmez “yolma” denir.

Tarlası yolma yapılacak evin kadını, gün evvelinden çarpım çarpım yufkalar açar, yoğurtlar mayalar, keteler, çörekler pişirir. Siniler dolusu börekler hazırlar. Onun için yarın bir başka gündür. Çünkü el içine çıkacaktır. Komşulardan geri kalmak istemez. Er akşamdan ev ev gezerek köyün eli kalıç tutanlarını davet eder. Zaten böyle kişiler bellidir.

Davetliler o gün en güzel bayramlık elbiselerini giyerler. Altındaki iş elbiseleri görülmez. Tan yeri atmadan, şafak parlamadan o evin kapısında birikirler. Ev sahibi daha erken kalkmıştır. Azıkları heybelemiş, yoğurtları torbalamış, heybelere basmıştır. Yufkaları eşeğe yüklemiş, su fiçilerini, ayran tasını koymayı unutmamıştır...” (Özen, 2010: 74-78).

b.Milis Bayramı

Orta Asya’da tarım bölgelerinde ürünlerin toplanmasıyla ilgili bayramlardan biri olarak kutlanmaktadır. “*Milis Bayramı*” (Maysa Meşripi), Kumul Bölgesi’nde “*Kök Meşripi*” diye adlandırılmaktadır (Rahman, T. Y: 125).

Kök Meşripi Kasım ayında başlamakta ve ertesi sene ilkbahara kadar devam etmektedir. Rahman, gecelerin uzadığı aylarda bu oyunun daha da çok oynandığını belirtmektedir. Hasat toplanıp, üretimin yoğun olduğu dönemi sona erdikten sonra, bir tabakta buğday veya arpa yetiştirilmekte, buğday filizlenip biraz büyüdükten sonra, yanına çiçekler dikilerek süslenip herhangi bir aileye hediye edilmektedir. Hediye alan ailenin hanımı böylelikle “Kök Meşrepi”ni başlatmış olmaktadır. Meşrep sona erdikten sonra “Kök” ikinci aileye, üçüncüsüne ve diğerlerine dolaşarak bahardaki tohum ekme dönemine kadar devam etmektedir. “Kök Meşrepi”nde koşma söyleme, çeşitli temsil oyunlarını oynama, hikâye, rivayet, masallar ve destanlar söylemek gibi etkinlikler yapılmaktadır. “Kök Meşrepi”ne adanan koşmaya “Kök Beyit”i denilmektedir:

*Kışın yetiştirdiniz bir tane buğdayı,
Bu buğdayı sulamak için kimse var mı?*

*Keşke bu buğdayı sulamak için biri olsaydı,
Gece ve gündüz Allah’ı anımsarız,*

... (Rahman, 125-126)

c.Öküz Koşma

Sivas'ın Üçtepe köyünde ilk tohumun toprağa rastgele saçılmadığı, kendisine has bir geleneğinin olduğu görülmekte buna da “*Tohumu Dışara Çıkarma*” veya “*Öküz Koşma*” denilmektedir. Törenden önce her evden aşağı yukarı yarım kilo buğday alınmakta ve bir torbaya doldurulmaktadır. Bununla birlikte tüm köylü meydana toplanıp dua etikten sonra o gün yapılacak olan başka bir iş olmadığından evlere dağılmaktadır. Bir yıl önce kimin öküzü koşacağı kararlaştırıldığı için o evin reisi kendi köyü başta olmak üzere yakın köylere de okuyucu göndererek onları eğlenceye davet etmektedir. Eğlence için fırınlar yakılmakta, yumurtalı, helvalı ekmekler pişirilmektedir. Eğlence için program yapılmakta çocukların da katılımı sağlanmaktadır. Yeni elbiselerini giyen herkes köy meydanında toplandıktan sonra hep birlikte güle oynaya, davul zurna eşliğinde tarlaya gitmektedir. Köyün ileri gelenlerinin yaptıkları konuşmaların ardından köyün imamı da dua eder ve öküz koşacak evin reise gelir, çiftini sürer, bir avuç tohum alır, tarlaya saçar. Böylece bahar tohumu ekilmiş olur. Eğlenmek için halaylar çekilmekte, at yarışları yapılmaktadır. Öküz koşan eve gidilmekte, mutlaka kestikleri hayvanın etinden ve orada hazırlanmış olan yemeklerden yenilmektedir. Yemekten sonra dua edilmekte ve şerbetler içilmektedir. İçlerinde kim teklif beklemeksizin şerbeti içerse ertesi yıl o kişinin öküz koşmaya talip olduğu anlamını taşıdığı belirtilmektedir (Özen, 2010: 69).

d. Vakar Çük

Çuvaşlar, mahsulün bol olması ve bereket için düzenlenen bu şöenlerde Tanrı'ya öküz kurban etmektedirler. “*Vakar Çük*”, öküz kurbanı adı verilen şöen, sabahın erken saatlerinde başlamaktadır. Pratne Çuvaşlarında törengençler arasında seçilen bir grubun hep birlikte ormana gitmesiyle başlamaktadır. Ormana giderken atlarını durduran ve yere inen gençler atları indikleri yerde bırakarak kurban edilecek olan öküzü götürmektedirler. Yanlarında götürdükleri kazandaki sudan alarak öküzün önce başını, sonra vücudunu ıslatmaktadırlar. Suyu dökerken de “Çük kabul

et!” diyerek seslenmektedirler. Hayvanın bu esnada silkinmesi kurbanın Tanrı tarafından kabul edildiği anlamını taşımaktadır. Bu sebepten hayvan silkininceye kadar su dökmeye devam etmektedirler. Eğer buna rağmen yine de silkinmezse kulaklarına dökmektedirler. Kurban edilen hayvanın etini kazanda pişirmekte, suyundan çorba yapmaktadırlar. Yüreğini, ciğerini, göğsünü, başından bir parçayı kurban için ayırmaktadırlar. Ayrılan bu parçaları ayin sırasında elde tutulmakta ve töreni yöneten kişi şöyle söylemektedir:

“Pülehçe bize acı! Rahmeyle! Beyaz öküz kurban ediyoruz kabul et!”

Törene katılan diğer kişiler de kurbanlarını kabul etmesini söylemekte, herkes baş eğerek dua etmekte ve kurban etini eş, dost, akrabayla birlikte yemektirler. Bu kurban merasimi de bütün Türk dünyasında ortak kutlanmakla birlikte yine sağlık, bereket amacıyla yapılmaktadır. İster Müslüman ister Hristiyan isterse Musevi Türklerde olsun bu tür törenlerde kurban olarak kesilecek hayvanların kusursuz, eksiksiz, lekesiz-mümkünse- ak ve erkek olmasına özen gösterilmektedir (Ergun, 2006:618-633).

e. Gıdık Atma

Gıdık atma töreni hasat zamanı, bağ bozumu veya ürünlerin toplanmasından sonra yapılmaktadır. Tokat ili Başçıftlık ilçesi Karacaören köyüne ait olan bu gelenek mahalle gençlerinin ve çocuklarının bir araya gelerek grup oluşturmasıyla gerçekleşmektedir. Grup olan gençler evleri bölüşüp ve ellerinde bir gıdıkla dağılmaktadırlar. Gıdık, hasır sepete benzeyen, ince tahtadan yapılan bir sepettir. Sepete ip bağlanıp evler ziyarete gidilmektedir. Kapı çalındıktan sonra “gıdık attık” diye bağırılmaktadır. Ev sahibi kapıyı açınca gıdığın ipinden tutularak gıdık içeri atılmakta ve ev sahibi kapıyı açınca gönlünden ne koparsa, ekmek, peynir, domates, elma vb. yiyecekler koyup kapıyı aralık bırakarak ayrılmaktadır. Bu olay gerçekleşirken çocuklar kendilerini ev sahibine göstermemeye özenmektedir.

Ev sahibi evine girdikten sonra yavaşça ipi çekerek gıdığı alıp ve kapıyı örterek ayrılmaktadırlar. Belirli bir zamanı olmayan bu eğlence bolluk vakti olan güz gecesi, yaz akşamı veya uzun kış geceleri yapılmaktadır. Yiyecekleri toplayan gençler bir

araya gelerek paylaşıp yemekte, bu eğlencenin sonrasında ip atlama, memen, saklambaç gibi oyunlar oynayarak eğlenceye devam etmektedirler (Şahin, 2019).

f. Bağ Bozumu

Geçimini tarımdan sağlayan Türk toplumunun hayatında başta gelen en önemli unsurlardan biri de önce yiyecekleri olmak üzere pek çok şeyini kendisinin üretmesi gelmektedir. Fasüyesini, nohutunu, buğdayını, domatesini, elmasını, üzümünü vb. kendisi yetiştirmekte bunu yapmakla hem geçimini sağlamakta hem de işleyen demir pas tutmaz mantığıyla hareket etmektedir.

Bu işleri hem iş hem de keyif hâline getiren halk bunu bir mutluluk kaynağı, eğlence hâline getirmekten de geri durmamıştır. Bu sebepten eğlence hâline getirilen hasatlardan biri de bağ bozumudur.

Üzüm salkımları olgunlaştığı zaman kısa ömürlü olanlar, dayanıksız olanlar kesilip kurutulmaktadır. Kurutma işlemi bağlarda veya evlerde yapılmaktadır. “Pat üzüm” veya “sarı üzüm” denilen diğerlerine göre daha dayanıklı olan üzümler ise günlük ihtiyacı karşılamak üzere yetiştirilirken, “gök üzüm”, “tak kara” gibi adlarla anılan üzümler ise pekmezlik üzüm olarak yetiştirilmektedir. Bu üzümlerin olgunlaşma zamanları bölgelere göre değişmekle birlikte bağ bozumu zamanı genellikle eylül sonu ekim ayının başlarına rastlamaktadır. Bağ bozumu zamanı geldiğinde bağ sahibi bu işi kimlerin yapacağını belirlemek suretiyle işe başlamış olmaktadır. Bağ bozumu yapacak olanların genellikle genç kızlarla birlikte köyün ileri gelenleri olduğu görülmektedir. Hep birlikte bağa gidenler üzümleri birkaç gün içinde kesip toplamak zorundadır. Geciktirildiği takdirde üzümler bağlara girecek olan hayvanlar yüzünden zarara uğramaktadır. Bu sebepten neredeyse bir gün içerisinde toplama işinin bitirilmesine özen gösterilmektedir. Kesilen üzümler küfelerle Silifke’de söyleniş biçimiyle “şığrana”, Sivas’taki söyleniş biçimiyle “havt”a getirilerek çuvallara doldurulmakta, çuvallara doldurulan üzümler havuzlara konularak çiğnenip akan üzüm suları başka bir yerde toplanmaktadır. Bu sıra büyük kazanlarda kaynatılmak suretiyle pekmez elde edilmektedir. Yapılan pekmezin bir kısmı dağıtıldıktan sonra geriye kalan kısım yenilmek üzere

saklanmaktadır. (Alptekin, 2011: 230). Pekmezden ayrıca pek çok yörede “pestil”, “çek çek”, “sucuk” adı verilen, cevizle birlikte yenilen yiyecekler de yapılmaktadır.

Niğde’nin bazı yerlerinde bağ bozumu esnasında hayvanların kurban edildiği görülmektedir. Timur Vural ile Feyzan Göher Vural çalışmalarında özellikle Güllüce Köyü’nün bu konuda başta geldiğini belirtmekte, kaynak şahıslarının anlattığına göre bağ bozumu tüm köy halkı tarafından yapılmakta ve birkaç tane hayvan kesilerek yenildiği ifade edilmektedir (Vural-Vural, 2018:78).

Konya-Bozkır-Yalıhöyük’te köy halkına bağ bozumuna gidileceği tellallar tarafından duyurulmakta geri ve küfelerle herkes bağ bozumuna gitmektedir. Toplanan üzümler şirahanelere dökülmekte, suyu haranılara doldurulmaktadır. Beyaz toprak çalındıktan sonra sacayak üzerine oturtulmuş kazanlarda kaynatılmaktadır. Kaynayan üzümün suyu dindirilerek toprağın dibine çökmesi sağlanmaktadır. Bir tülbentten süzülüp, kaynatılmakta kara pekmez yapılmaktadır (Gürarlan, 1990).

Ülkemizin pek çok yerinde pekmez toprağı da denilen beyaz toprak pekmez yapımında kullanılmaktadır. Bu toprak, pekmezin hem akışkan hem de renginin duru olmasını sağlamaktadır. Pekmezin içindeki tortuların, parçacıkların dibe çökmesini de sağlayan beyaz toprak veya pekmez toprağı ayrıca ekşimsi ve buruk olan pekmezin tadını tatlı hale getirmek için de kullanılmaktadır.

Konya-Akören-Kayasu Kasabası’nda eylülün beşi, onu gibi herkes bağ bozumuna çağırılmaktadır. Bütün ahali düğüne gider gibi giyinip kuşanmakta, kimi tavuk, kimi horoz kesmek suretiyle yemek hazırlığı yapmaktadır. Kaynak şahsın “düğüne gider gibi, düğün eğlencesi yapar gibi olurdu” ifadesi bağ bozumunun tam bir şenlik havasında geçtiğinin bir göstergesidir. Bağ bozumu yapıldıktan sonra orada hep birlikte yenilip içilmekte, gelen giden herkese üzüm dağıtılmaktadır. Kalan üzümleri de bağ sahibi kaynatıp pekmez yapmaktadır (Çelik, 1999). Kaynak şahsın “şimdi öyle üzümler kalmadı” ifadesinin aslında üzümlerin kalmadığı değil böyle herkesin katıldığı, tam bir şenlik içinde yapılmakta olan bağ bozumlarının kalmadığı yönünde söylenmiş olduğunu düşünmekteyiz. Bu da bize aslında insanların ne kadar bireyselliştğini, içe dönük ve hazırı dayalı bir yaşam tarzını benimsediğini göstermektedir.

Konya’da nisan, mayıs aylarında bağlar bellenmeye başlamaktadır. Bağların bellenmesi esnasında da şenliklerin yapıldığı belirtilmektedir. Komşuların da

yardımıyla bir hafta, on gün boyunca bağ bozumu yapılmaktadır. Bağ bozulduktan sonra üzümleri sıkamak için çarşılara dökülmektedir. Bu esnada özellikle üzümlerin çiğneneceği zaman gençler oyunlar oynamakta, çalgılar çalmaktadır. Sonra muhabbet içerisinde pekmezler kaynatılmaya başlanmaktadır. Hep birlikte komşularla pekmez köpüğü yenilmektedir (Öztürk, 1999).

Aksaray’da bağ bozumlarının imece usulü olduğunu ve şenlik havası içinde gerçekleştirildiğini görmekteyiz (Songür, 1999)

Konya-Tuzlukçu’da bağların otlarının temizlenmesi, ilaçlanması, budanması, çapalanması gibi işlerin de hep birlikte türküler söylenerek, neşe ve heves içinde yapıldığı görülmektedir. Dimrit denilen siyah üzüm oldukça makbul olan bir üzüm türü olmasından dolayı sergilerde kurutulmakta, pekmezi yapılmaktadır. Her derde deva olduğu düşünülmektedir. Ağzı toprakla sıvanmış olan sırçalı küplerde bir kısmı saklanırken, bir kısmı da hemen yemek için ayrılmaktadır. Satılacak olanlar da satılmak üzere köylerde ve nahiyeelerde satılmaktadır (Bilen, 1999).

Konya-Taşkent’te halkın neşeli, keyifli yapısından dolayı hemen hemen her şeyde olduğu gibi bağ bozumunun da şenlik havası içinde geçtiği belirtilmektedir. Sonbaharda çocuk, genç, ihtiyar herkes üzüm bağlarına gitmektedir. Herkes rengârenk elbiseler giymekte, yollarda düğün havaları çalmaktadır. Bolluk olduğu için bağlarda her türlü yemek yenmektedir. Âdetleri olduğu için bağ bozumu sırasında sadece et yemekleri yenmektedir. Sebze yemeğini uğursuzluk saydıkları için yenmemekte, sadece et yemeği yemeye özen göstermektedirler. Üzümlerin çok olmasından dolayı bağlarda üç, dört yatılmaktadır. “Güremez” denilen büyük ateşler yakılmakta, türküler söylenmekte, bağlar arasında karşılıklı atışmalar yapılmaktadır. Toplanan üzümler yine şenlik içerisinde Taşkent’e getirilmektedir (Sarı, 1995).

Konya-Sille’de “Gereyi” denilen âdet görülmektedir. Üzümler erdiği zaman pazar günü herkes yiyeceğini, içeceğini alıp komşuların hepsi birlikte bağlara gitmekte, yenilip içildikten sonra üzümler toplanmaktadır (Kaynarca, 1996).

Çepni’de bağ bozumu ekim sonlarında, kasım başlarında koç katımında yapılmaktadır. Bağ bozumu da, pekmez yapımı da imece usulüdür. İlk pezmez kazanı ocaktan indirileceği vakit davetliler gelmekte, kesilen davarlardan külbastılar yapılmakta, çemenler sofraya konulmakta, salatalar hiç eksik edilmemektedir. Ziyafetler neredeyse her gün devam etmektedir. Geceleri pekmez ocağının başında

genç kızlar, gelinler halay çekmekte, bağın her köşesinden şarkı, türkü sesi yükselmektedir. Davetlilere bir sepet üzüm, bir güğüm pekmez ve bağdaki meyvelerden hediye verilmekte, bağ bozumunda emeği geçen her genç kıza ve geline de ailenin maddi durumuna göre elbiselik kumaş, yazma ve bağdaki meyvelerden hediye gönderilmektedir (Özen, 2010: 93-94).

Konya-Bozkır'da birkaç çeşit üzüm olduğu görülmektedir: siyah üzüm, razaki tipi, beyaz üzüm, ekek üzüm, dökülgen... Ekim ayının sonlarına doğru da bağ bozumu yapılmaktadır (Yiğit, 1999).

Bağ bozumu şenlikleri de diğer bayramlarda olduğu gibi insanların bir arada olmaktan keyif aldığı, adı her ne kadar yardımlaşma olsa da birlikte bir şeyler yapmaktan dolayı moral buldukları, güç kazandıkları ve yine bu yolla yüksek bir motivasyona sahip oldukları görülmektedir.

g. Hasat Bayramı

Bahar bayramlarının dışında güz mevsiminde de kutlanan şenlikler ve özel günler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Hasat Bayramı'nın da Özbeklerin eski âdetlerinden biri olduğu görülmektedir. Önceleri köylerin ve şehirlerin yakınlarında hasat yapıldıktan sonra yapılan bu bayram bağımsızlıktan sonra şehirlerde de kutlanmaya başladığı ifade edilmektedir. Çiftçiler satacakları ürünleri pazar ve meydanlara getirerek satış yapmakta, bu panayırarda herkes ihtiyacını karşılama imkânı bulmaktadır. Deve, horoz, koç güreşlerinin yapıldığı, çeşitli yarışmaların düzenlendiği bir bayram olduğu görülmektedir. Bu mevsimde adaklar adanmakta ve dağıtılmaktadır (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 120-130).

ğ. Kızıl Gül Şenliği

Hive şehri yakınlarında olan köylerde Bavaris Baba Mezarlığı etrafında gerçekleştirilmektedir. Bu şenlikte gençlerin kendi süsledikleri demetleri akraba ve tanıdıklarına hediye etmektedirler. Ayrıca genç kızlar şenlikler bitinceye kadar şapkalarına kızıl gül takarak yürümektedirler.

Bayramın birinci günü genç kızlar ve genç delikanlılar ayrı gruplar hâlinde anne ve babalarını, birbirlerinin ailelerini, yaşlıları ziyaret ederek bayramlarını kutlamaktadırlar. Eğlenceler tertip ederek, gülüp, şarkı söyleyip eğlenmektedirler.

Bayramın ikinci günü köy mezarlığının yanındaki manzarası güzel olan yerlerde halk toplanıp eş seçme törenleri gerçekleştirilmektedir. Çiçek şenliklerinin düzenlenmesinde bahar gelmesiyle birlikte ekim, dikim işlerine de başlanacağı anlamına gelmektedir. Çiçeklerin açması ekim mevsiminin geldiğinin bir göstergesi olmakla birlikte aynı zamanda bir mevsimsel takvimdir. Harezm’de düzenlenmekte olan Kızıl Gül Şenliği’nin başladığı gün mısır, çeltik ve başka ekinler de ekilmektedir. Fergana yöresindeki Özbekler arasındaki inanca göre bu şenlik ne kadar coşkulu geçerse o yıl çiftçiler için çok bereketli ve bolluk içinde olacağı anlamını taşımaktadır. Ashirov, Özbeklerde toprağı sürme ve ekime hazırlama, toprağı sulama ve hasat faaliyetlerinin sevap olarak telakki edildiğini, bu sebeple ekim işlerinin başladığı günlerin önem taşıdığını belirtmektedir. Bu törenlerde her aileden kadınlar buğursak ve çözme denilen yemekler hazırlamaktadırlar. Bol yağda sıvı hamurun kızartılarak yapıldığı bu yemekte kızartma esnasında çıkan cızırtı seslerini duyan ölülerin ruhlarının şad olduğu ve ölülerin yakın akraba ve tanıdıklarına hayır duası ettikleri yönünde inandıkları görülmektedir. Tarlalar sürülmeden öküzlerin boynuzları ve boyundurukları yağlanmaktadır. Tarlayı sürmeye ve toprağı tohum atmaya ilk önce ailenin veya köyün yaşlısı başlamaktadır (Ashirov-Hatunoğlu, 1985: 128-129).

h. Şum Merasimi

Azerbaycan’da mahsul toplandıktan iki hafta sonra yapılan ve “Şum Merasimi” diye adlandırılan mevsimlik merasimlerden biridir ve ağustos ayının ortalarına rastlamaktadır. Merasim şu şekilde gerçekleştirilmektedir:

“Bu Hodakçılara Honca çıkartılır. Honcaya, mendil, beyaz gömlek, çorap, çeşitli şirinlikler, taze buğdaydan yapılmış gavurga asılır. Toprağın şumlandığı yerde kurbanlar kesilir. Kazanlar asılır, üç gün şenlik yapılır. Konu komşu şum yerine pay gönderir. Burada yarmalı aş pişirilir yenilir. Hastalara ve yaşlılara şum yerinde pay gönderilir. Şum yerinde tongal galanıp (büyük ateşler yakılır) yallı

çekilir (Bar tutulur). Ateşin üzerinden atlanırken horla okurlar. Horlalar Qara Göy (Kara Gök), Ağ Gök (Beyaz Gök), Göy Gök (Mavi Gök) diye nakaratlar okunur. Kara. Beyaz ve Mavi Gökten bolluk istenir. Bu merasim toprağı azizleme uygulamasıdır.

Toplu halde tongal galayıp üzerinden atlanırken:

“Ağırlığım-uğurluğum

Bu tongala dökülsün”

Akarsudan atlanırken de:

“Ağırlığım uğurluğum

Bu suyun üstine dökülsün”

denilmektedir (Kalafat, 2012:562-563).

1.Gutan Bayramı

Karaçay-Malkar Türkleri’nin ziraatçilikle ilgili bayramlarından biri olan Gutan Bayramı’nda baharın gelişyle ilgili şenlikler ve kutlamalar yapılmaktadır. Bayramdan önce sonbahar veya kış mevsiminde kesilen sığır veya koyunların etleri açık havada kurutulmakta, tarlaya ekilecek tohumlar küplere doldurularak toprağın altında saklanmaktadır. Bahar başında, tarlaların ekim zamanının ilk gününde halk erkenden bir araya toplanarak bahar kutlamalarını başlatmaktadır. Sonbaharda ve kışın kurutulmuş olan etler, çeşitli yiyecek ve içecekler sofralara konulmakta, herkesin katıldığı büyük bir ziyafet verilmektedir. Ziyafetten sonra çeşitli eğlenceler tertip edilmekte, coşkuyla baharın gelişi kutlanmaktadır. Şölenden sonra köylüler hep birlikte, üzerinde bir dağ keçisinin resminin olduğu yeşil bayraklarla tarlalara gitmek üzere yola çıkmaktadırlar. Önlerinde de oldukça büyük ve süslenmiş olan öküzün boynuzlarına çiğ arpa unundan, simit şeklinde yapılmış büyük bir ekmek konulmaktadır. Bu ekmek iki boynuzunu da içine alacak şekilde öküzün başına konulmaktadır (Adiloğlu, 2004: 277-278). Bu şekilde tarlaların olduğu araziye gelen halk topluca dua etmektedir:

“Sevinçle tarlaya gidelim

Bir attığımız bin olsun

Allah’ın gönlü içten olsun

Çok büyüsün, sağ salim erişelim

Bu tohum gibi serpilelim” (Adiloğlu, 2004: 277-278)

i. Hâsılât Bayramı

Mahsul şenliği ya da hâsılât bayramı olarak adlandırılan bu bayram sonbahar sonu, kışın başı gibi kutlanmaktadır. Önceleri köylerde kutlanmakta olan bayram daha sonra bağımsızlıkla beraber şehirlerde de kutlanmaya başlamıştır. Mahsuller toplandıktan sonra çiftçiler mahsullerini bayram günü pazarlara götürmekte, kurulan panayırarda herkes ihtiyacını karşılamaktadır (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 129).

j.Çeçkor

Ziraatçılığı benimseyen Kırgızların çiftçilerin piri olarak benimsedikleri “Baba Dıykan”ın hatırası için kutladıkları bir bayram olduğu görülmektedir. Ekinlerin ekilmesi, biçilmesi, saplarla tanelerin ayrılması için toprağın sürülmesi ve savrulması gibi pratiklerin olduğu Çeçkor Bayramı mevsim itibariyle bir “Güze Giriş” bayramı olarak kabul edilmektedir. Yaz bittiği zamansamanla karışık taneli yığın savrulmaktadır. Çeç ortaya çıkınca kutlanmakta, çeç çıkınca koyun, keçi, oğlak ve kuzu kesilerek konu komşu çağrılmakta ve ziyafet verilmektedir. Ziyafetten sonra dualar edilmekte ve türküler söylenmekte ve bayram sonlandırılmaktadır (Oğuz, 1996: 304-305).

k. Ziraatla İlgili Bayramlarda Eğlenceler

k1. İmece Eğlenceleri

İmece eğlenceleri genellikle harman, hasat, bağ bozumu zamanı veya köy için yapılacak her türlü iş zamanı köylerde yapılmaktadır. Örneğin: Ayçiçeği dövülecekse ayçiçeği harmanına, mısır soyulacaksa mısır harmanına genç kızlar ve delikanlılar, yaşlılar toplanmakta, herkes kendi cinsine ve yaşına göre arkadaş grubuna oturmakta ve karşılıklı atışmalar yapmaktadırlar. Kızlar çocuklara maniler söylemekte, çocuklar onlara cevap vermektedir. Uzun uzun türküler söylenmektedir. Arada bir soğuk su, ayran veya günün şartlarına göre başka içecekler misafirlere ikram edilmektedir. Gece geç vakitlere kadar bu iş yapılmaktadır. Bunda amaç karşıdaki kişinin işini

kolaylaştırmak ve hiçbir bedel ödetmeden ona kazanç sağlamaktır. Kaynak şahıs imecenin, köylünün vazgeçilmez kurallarından, şartlarından biri olduğunu, karşılıksız yardım anlamını taşıdığı için çok güzel bir şey olduğunu ifade etmektedir fakat gün geçtikçe ekonomik şartlar ağır bastıkça her geçen gün bu âdetin özelliğini yitirdiğini de belirtmektedir (Özkan, 1997).

k2. Cıyınlar / Bir Araya Gelip Çalışma ve Eğlenmeler

Yaz mevsimiyle ilgili bayramlardan olduğu görülmektedir. Yaz aylarında gençler ormana kuzukulağı ve çilek toplamaya gitmektedirler. İlk çileğin en becerikli kız tarafından koparılması gerekmektedir. Koparırken de şunlar söylenmektedir:

“Zengile saklan, İdil’i geç,

Eski karın, yeni güç!

Eski ağza yeni aş,

Hastalığım dağa saklan!” (Çetin, 2004: 123-143)

Cıyınlarda oyunlar oynanmaktadır. Başkurdistan’ın Ik Nehri boyunca yaşayan Tatarlar, bayramda çiçeklerden yapılan taç ile fal açmaktadırlar. Bu yapılan taç nehre atılmaktadır. Nehre atılan taç batarsa, bu taçın sahibi ölecek veya sevdiği onu terk edecek, unutacak manasına gelirken; taç nehir boyuna dönerse kız kendi köyünden biri ile evlenecek anlamına gelmekte ve taç hangi tarafa doğru giderse kız da o taraftan biri ile evlenecek şeklinde yorumlanmaktadır (Çetin, 2004: 123-143).

7. GÖÇ BAYRAMLARININ YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Türk boylarının ekonomilerine katkı sağlamak ve geçim kaynağı olarak tercih ettikleri yaylacılık, aynı zamanda bir yerleşim yeri olarak yayla Türk toplumsal ve kültürel yaşamının temel uygulama alanlarından kabul edilmektedir. Tarih boyunca Türk boylarının göç ettiği ve bu göçlerin de kuzeyden güneye, doğudan batıya zengin bir yayla kültürünü beraberinde getirdiği görülmektedir. Anadolu’nun yaylacılık geleneği bakımından oldukça zengin bir coğrafya olduğu bilinmektedir. Yaylacılık bir anlamda, av kültürü anlayışından tarım kültürü anlayışına geçişte farklı ve önemli bir yere sahip olan bir kültürel aşama olarak kabul edilmektedir. Yaylalar, Türklerde, çoğunlukla yaz mevsiminin geçirildiği, geniş ve bol otlakların olduğu, gür suların

aktığı yüksek yerlerdir. Türk Dil Kurumu'nun yayınlamış olduğu Türkçe Sözlük'te yayla, *“akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plâto; dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazısınca havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma ve dinlenme yeri”* şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998:2416). Yaylaların tercih edilmesinde havasının temiz, güneşinin bol, serin esen rüzgârlarının ve çayırılık alanlarının bol olması önemli rol oynamaktadır. Tabii güzellikleri de içinde barındırıyor olması bir başka etkidir. Yaylalar günümüzde yılın belli dönemlerinde hayvanları otlatmak, tarımsal üretim yapmak bunlarla birlikte dinlenmek, turistlerin gezmek ve eğlenmek için gittikleri yerlerdir.

Bu konu ile ilgili Küçük, *“Tarihsel süreçte yerleşik tarım toplumları yaylacılık veya göçerevli yerleşim biçimlerinin ardından gelmiş olarak kabul görse de yaylacı/göçerevli ve yerleşik tarım toplumunun paralel yürüdüğü örnekler de vardır. Türklerin iskân tarihinde en önemli modellerden birisinin bu olduğu görülmektedir.”* diyerek yayla kültürünün tarihimizde sonradan görülen bir olay olmadığına dikkat çekmektedir (Küçük, 2016: 670-672).

Ziya Gökalp, Türklerin göçebelikleri ve töreleri arasında kesin bir ilişkinin olduğunu ve her ikisinin birbirinden feyz aldığını belirtmektedir. Bu sebepten Türklerin töresi içinde yer alan yaylak-kışlak geleneği Türk töresinden etkilenmek suretiyle şekillenmiştir. Türklerde yaylak-kışlak geleneği kadim bir törenin devamı olarak kabul edilmektedir. Bu geleneğin mensubu olan konar-göçerlerin çok mecbur kalmadıkça mesken yerilerini değiştirmedikleri görülmektedir. Anadolu'da yaylacılık Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Doğu Anadolu bölgelerinde görülmekle birlikte bu bölgelerde devam ettirilmekte olan yaylacılık yapı ve işlev bakımından değişime uğradığı görülmektedir. Yaylacılığın tarım ve hayvancılığa dayalı yapısı ve işlevi değişime uğradığı yerini turizm amaçlı modern yaylacılığın aldığı görülmektedir. Yaylak ve kışlak yaşantısı Anadolu'da yaylacılık geleneği olarak adlandırılmaktadır. Yaylacılık, Anadolu'da şekillenmiş olan bir yaşam tipidir. Bu yaşam biçiminde yaylacılık, kışlakta ziraat, yaylakta hayvancılık ve az da olsa ziraat faaliyetlerinin de birlikte sürdürüldüğü dağ, orman ve ova köylülerinin yaşam tarzı ve ekonomik

faaliyet biçimi olarak varlığını göstermektedir. Yaylak-kışlak geleneği çevresinde gelişen başka bir gelenek de çobanlık olmuştur. Yaylacılık geleneğinin için yer almakta olan çobanlar ve sürüleri en önde gelen unsurlarını oluşturmaktadır. Bu geleneğin içinde gelişen âdetler, inanışlar ve uygulamalar bu gün hayvancılık faaliyetlerinin yaşatıldığı alanlar olarak değerlendirilmektedir (Özdemir, 2019: 71-76).

a. Yaylaya Göç

Yaylaya göç zamanı hem hayvanların hem de insanların sağlıklı olabilmelerinde, soğuk havanın olumsuz etkisinden korunmada belirleyici ve önemli rol oynamaktadır. Burada göçü yani takvimi belirleyen asıl unsurun havaların ısınması olduğu görülmektedir. Cemrelerin düşmesi, Nevruz, Hıdırellez, sebze ekme zamanı, sebzelerin yeşermeye başlaması vs. yaylaya göç için zamanın belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Gerekli hazırlıklar yapılmakta, göç için gerekli kap-kacak, araç-gereç tamamlanmakta, bütün mahalle veya köy önceden belirledikleri göç günü için hazırlık yapmaktadır. Göç yolculuğunda yöreye has çalgılar çalınmakta, halk oyunları oynanmakta, türküler söylenmekte, yarışlar yapılmaktadır. Yayla kültürünün görüldüğü yörelerde yaylaya çıkma zamanı çok büyük olmamakla birlikte farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Giresun yöresinde yaylaya çıkış baharla birlikte başlamaktadır. Baharın gelişini büyük bir sabırsızlıkla bekleyen halk baharın gelmesiyle birlikte yaylaya götürecekleri erzaklarını, hayvanlarını hazırlamakta, bu yaylaya göç tam bir bayram havasında olacağı için en güzel kıyafetlerini giyerek yola çıkmaktadırlar. Günümüzden farklı olarak eskiden yayla kültürünün canlı bir şeklide yaşadığı yerlerde yaylaya çıkışını yürüyerek yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise yürümenin yerini çeşitli taşıtlar almıştır. Yürüyerek yapılan bu göç birkaç gün sürdüğü için bu süre içerisinde bir anlamda yolu daha kısa kılmak adına olsa gerek göçün eğlenceli olması için kemençeler çalınmakta ve insanlar eğlenerek yollarına devam etmektedirler. Yolculuk birkaç gün süreceğinden dolayı bazı yerlerde çadırlar kurularak konaklanmaktadır. Bu konaklamalara “düşün” adı verilmektedir. Konaklama yerlerinde de çalınan kemençeler eşliğinde insanlar eğlenmeye devam etmektedirler (Küçük, 2016:670-672).

Aşağı yukarı beş ay kadar sürecektir olan yayla hayatı yapılan yayla şenlikleri ile daha keyifli hale getirilmekte ve yayla hayatı yapılan bu şenliklerle ön plana çıkmakta, daha dikkat çekici bir şekilde sürdürülmektedir. Yayla şenliklerinin zamanını yaylaya çıkan halk belirlemektedir. Küçük, çalışmasında bu konu ile ilgili şu örneklerle yer vermektedir:

Sis Dağı Yayla Şenliği her yıl Temmuz ayının üçüncü cumartesi günü yapılmaktadır. Kümbet ve Bektaş Yayla Şenliklerinin de bu yörede önemli etkinliklerden olduğu görülmektedir. Trabzon'un Çarşıbaşı ilçesinde düzenlenen Keşan ve Balıkçılık Festivali, Vakfıkebir ilçesinde düzenlenen Ekmek Festivali, Giresun'un Görele ilçesinde düzenlenmekte olan Kemençe ve Horon Festivali yöreye farklı bir canlılık katmaktadır. Yörede yaylacılık geleneğinin tam olarak görüldüğü Otçu Göçü Şenlikleri de düzenlenmektedir. Otçu Göçü adını yöredeki gençlerin kışlakta ot biçmesinden almaktadır. Yörede yaşlılar yaylaya çıkmakta, gençler kışlakta kalmakta ve oradaki bağ, bahçe işlerini yapmaktadırlar. Bağ ve bahçedeki mısır ve fındık bahçelerindeki otları temmuz ayının ortalarına kadar temizlemektedirler. Bağ ve bahçe işlerini hep birlikte imece usulü ile yapan gençler işleri bittiğinde yine hep birlikte Otçu Göçü'nü gerçekleştirmektedirler. Otçu göçü, yaylaya çıkış, yaylada geçirilen, kalınan zaman ve yayladan dönüş şeklinde yapılmaktadır. Yayla göçleri, yayla şenlikleri birlikte olmanın, birlikte hareket etmenin en güzel tarafını oluşturmakta aynı zamanda gelenekselleşmiş biçimlerini meydana getirmektedir (Küçük, 2016: 671).

“1945 Yılı Kuzey-Doğu Anadolu Gezisinden” başlıklı çalışmasında Caferoğlu, yüzlerce yıldan beri devam eden Ternek eğlencesinin Trabzon ve Rize ahalisinin en sevdiği bayramlardan biri olduğunu belirtmektedir. Yayla hayatının zevkine, hep birlikte olmanın hazzına varmış yaylayı, yaylada yaşamayı hayat tarzı hâline getirmiş olan halk bu yolla da aynı zamanda eğlenmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmasında bu konuda şunlara yer vermiştir:

“Hatta, buraların en belli başlı yaylalarından biri sayılan Tamzara, halk arasında o kadar şöhret bulmuş ve sevilmiştir ki, buna dair yüzlerce mani vücuda getirilmiştir ve bundan dolayı da Trabzon'un yayla ahalisi, her yaz mevsiminin alaturka 7 Temmuz'unda Honotir adlı bir yayla yerinde ilk, alaturka 12 ağustosta Peğboranı adında diğer bir yayla mahallinde ikinci, alaturka 15 ağustosta İzmis adlı

bir yerde ise üçüncü Terneğini tes'id ettiği gibi Rize yayla ahalisi de, aynı bayramı çürük ayında, yani Temmuz ayının 15 ila 25 arasında, muhtelif yaylalarda yapmaktadır. Bir farkla ki, Trabzonlularca bu eğlenceye yalnız Ternek adı verildiği halde, Rizeliler arasında aynı bayram Vartivor adile şöhret bulmuştur. Görele ve yöresinde ise halk toplantıları, yani Ternek'ler daha fındık toplamadan önce, haftada bir gün olmak üzere, Sisbazarı adlı yaylada yapılır. Ahalı davul zurna çalarak horon teper. Ekseriya eğlence cumartesi yapılır ve bütün yaz devam eder. Halk arasında Bazar adile tanınmıştır...”(Caferoğlu, 1956:70-71).

Suluova Akdağ Yayla Şenliği, Amasya yöresinin en yüksek dağı olan 2061 rakımlı Akdağ zirvesinde bulunan Çilce Yaylası'nda her yıl düzenlenmektedir. Şenlikte güreşler, zirve yürüyüşleri yapılmakta, kamplar kurulmaktadır. Yerel sanatçılar sahne alırken, yöresel kıyafetler giyen gençler folklor gösterileri yapmaktadırlar. Halk piknik yapmakta ve eğlenceler düzenlemektedir. Yumurta taşıma, çuval yarışı gibi oyunlar oynanmaktadır (Keten, 2015: 492).

Kabaoğuz köyleri yayla şenlikleri de Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinde 29-30 Temmuz tarihinde ulusal bir şenlik olarak kutlanmaktadır. Şenlikte, güreş, doğa yürüyüşü, spor müsabakaları, yöresel yarışmalar, çadır konaklamaları, müzik ve dans gösterileri, çeşitli ikramlar, çevre düzenlemeleri ve yörenin tarihsel geçmişiyle ilgili sempozyumlar düzenlenmektedir (Civanoğlu, 2019).

Trabzon'da her yıl temmuz ayında Kadırga Şenlikleri yapılmaktadır. Trabzon halkı bu ay içerisinde o gün mutlaka aileleriyle birlikte Kadırga'ya çıkmakta orada şenlikler, eğlenceler yaparak eğlenmektedirler. Yöreye ait kıyafetler, yiyecek ve içecekler sergilenmekte ve satılmaktadır. Bunula birlikte halkın içinde birbirine zıt giden insanlar, gelinler, kaynanalar birbirine maniler söyleyerek atışma yapmaktadır. Hep birlikte kemençe eşliğinde horon tepilmektedir (Kaya, 1990).

Konya-Hadim-Balcılar Köyü'nde yayla zamanının büyük bir coşku ile beklendiği ifade edilmektetan bir bayrama hazırlık görülmektedir. Elbiseler, tokalı, pullu yazmalar, beyaz çoraplar, içi tüylü kırmızı ayakkabılar hazırlanmakta, kınalar yakılmaktadır. Koyun, kuzu, hısım akraba bütün oba hazırlanmaktadır. Koyunlara, kuzulara çanlar takılmakta, tüfekler atılmaktadır. Türküler, şiirler eşliğinde yaylaya çıkılmakta ve çadırlar kurulmaktadır. Sütler sağılmakta, yoğurtlar yapılmaktadır. Ocak kurulup yemekler bu ocaklarda pişirilmektedir. Koyun ve kuzular için çoban

tutulmaktadır. Çoban sürüyü dağlara götürmekte, o gidince gelinler, kızlar da evlerini düzenlemektedirler. Evler yani çadırlar düzenlendikten sonra obadan obaya oba bastırmaya gidilmektedir. Bu o yöreye has âdetlerdendir. Bunun için bişek gelin hazırlanmaktadır. Yayık yaydıkları araca bişek denilmektedir. Bu yayığa başörtüsü takılmakta, yüz, el, kol yapılmakta ve elbise giydirilmektedir (Aydınlı, 1995).

Konya’da ise asıl şenliğin yayla dönüşü olduğu ifade edilmekte, dönüşte kadınların atlara bindiği ve köye kadar yarıştığı belirtilmektedir. Birinci olan kadın bütün sene boyunca el üstünde tutulmakta ve saygınlığı artmaktadır (Yılmaz, 1996).

Antalya-Korkuteli’nde Kızca Dağı’na yaylaya çıkılmaktadır. Sürüsü çok olanlar mallarını alıp at üstünde beş günde bu yaylaya varılmaktadır. Kadınların dokuduğu hasırlardan “alacık” denilen kalınacak yerler yapılmakta, üzerine hasırlar örtülmektedir. Alacıktan ayrı mutfak ve sütlük denilen ayrı ayrı yerler de yapılmaktadır (Şenyurt,1990).

Yeşildere-Karaman’da Toroslardaki karlar eriyince köy ihtiyar heyeti toplanmakta ve havanın durumuna göre tarih belirlemektedir. Obanın “döllüğe” göçmesine karar verilmektedir. Yayla ile köy arasındaki alana “döllük” denilmektedir. Taştan evi olanlar buralara, olmayanlar ise tutulan kıl çadırlara yerleşmektedir. Karlar tam kalkıncaya kadar burada kalmaktadırlar. Genellikle davarcılık için de uygun bir ortam olduğu belirtilmektedir. Buraya çıkarken tüfekler atılmakta, türküler söylenmektedir. Döllük denilen yerde koyunlar kuzulamaktadır. Akşamları genç kızlar, gelinler bir yerde; erkekler başka bir yerde eğlenceler tertip etmektedir. Burada bir ay kalındıktan sonra Yukarı Yayla denilen Torosların başında, tamamen ormanlık alandan meydana gelen asıl yaylaya göçülmektedir. Burada da üç ay kalınmaktadır. Herkes anlaştığı kişilerle obalarını kurmakta, ekinini ekmekte, davarların gübresinden faydalanmak için herkes tarlasına davarlarını yatırmaktadır. Yaylada genellikle kadınlar kalmaktadır. Erkekler köylerde çapalama, kükürtleme, sebze ekimi gibi işler için köyde kalmaktadır. Yaylada sütler sağılmakta peynirler, çökelekler yapılmaktadır. Sonra tekrar alınan karar gereği ağustosun otuzunda köye göç başlamaktadır. Dönüş yolunda kızlar, gelinler davarlarla beraber Soğuk Pınar denilen yerde kalmakta gerisi köye dönmektedir. Kalanlar eğlenceler yapmaktadır. Bir süre sonra havaların iyice soğumasıyla birlikte onlar da köye maniler eşliğinde dönmektedirler (Koparan, 1990).

Karadere Köyü mayıs ayının yedisi veya onu gibi yaylaya göçmektedir. Köyden ayrılırken davarlar olabildiğince süslenmektedir. Büyük bir sevinçle yaylaya göçülmekte, orada evlerin tamirinden sonra yerleşilmektedir. Sürüler yayılırken zarar srüye zarar gelmemesi için beklenmektedir. Daha sonra davul zurna eşliğinde gelinler, kızlar, erkekler Ot Göçü yapmaktadırlar. Mısır tarlalarını çapalamak “paldırını” almak için geri dönmektedirler. Herkes köyünde çapalama işini bitirdikten sonra ellerine kına yakarak, yeni elbiselerini giyerek bir gelin alayı edasıyla yaylaya dönmektedirler. Yayladan dönerken de sürü süslenmekte, konaklayarak, eğlenerek dönmektedirler (Yıldırım, 1990).

Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü halkı da Harman Yaylası’na eğlenceler yaparak, türküler ve maniler eşliğinde çıktıkları belirtilmektedir:

Yaylanın çemenleri
Yeşil reyhan kokuyor
Soğuk suyun oluğu
Kızlar için akıyor
... (Ustaoglu, 1996).

Ekinlik Yaylası, Kizerbunarı Yaylası, Bokluca Yaylası, Yarıcak, Meydancık, Yellice, Garabunar gibi yaylalarda yaz aylarında şenlik yapılmaktadır. İlk erkek çocuk doğduğunda buna bir kütük vereceksin denilmektedir. İlk erkek çocuğu olanların kapılarının önüne kütük atılmaktadır. Kapısına kütük atılan kişi artık bir koyun, koç gibi malından bir tane vermektedir. Bununla ziyafet vermektedir. Et yemeğini, pilavını, tatlısını, yoğurdunu yapar ve eşi dostu davet eder. Herkes toplandıktan sonra davul zurna eşliğinde oyunlar oynamaktadırlar (Öcal, 1998)

Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü’nde de yazın yaylaya çıkılmakta ve öncesinde inekler, sığırlar süslenmektedir. Yolda türküler ve maniler söylenmekte, atışmalar yapılmakta, horonlar tepilmektedir. Ağustos ayından çıkılan yayladan dönüşte aynı şenlik havası içinde gerçekleşmektedir. Kaynak şahıs bu esnada dostlukların daha da pekiştiğini belirtmektedir (Tuncer, 1993)

Erzincan-Üzümlü’de kışın bitişine göre genellikle yaylaya ya Hıdırellez’den sonra ya da haziran ayında çıkılmaktadır. Yaylaya çıkış zamanı herkese duyurulmakta herkes hazırlıklarını yapmaya başlamaktadır. Sürüler çobanlara teslim

edilir ve çobanlar yaylaya çıkmaya başlarlar. Burada asıl dikkat çeken şu özellik görülmektedir ve kaynak şahıs şöyle anlatmaktadır:

“...Buralarda “deremet” hazırlarlar. Deremet, koyun sütünden elde edilen bütün ürünlere denir. Yani süt, yoğurt, yağ, peynir, çökelek, kaymak. Birde “habına vermek” vardır. Habına vermede iki çoban düşünelim. Birinin önünde vardır yüz elli koyun, diğerinin sürüsünde vardır üç yüz koyun. Bunlar konak yerlerinde beraber yayılıyorlarsa sürülerini bunlar her biri kendi koyunlarını sağmazlar. İki yüz, üç yüz koyunu olan haftanın dört günü sağılar, koyunun tümünü. İki yüz koyunu olan da üç gün sağılar sürüyü. Böylece topluca deremet yapmış olurlar. İmece gibi bir şey oluyor. Birisi dört gün, diğeri üç gün istirahat eder. Biz buna habına vermek veya hab etmek, diyoruz. Herkes boş gününde demetini hazırlar. Çobanların da tek geliri o zaten. Yine yaylacılıkla ilgili bir de “ölmeze vermek” vardır. Ölmeze vermek olayında diğeri türlü yaylaya çıktığı zaman hayvan sahipleri ile çoban anlaşır. Ya para karşılığı genelde önce eskiden olduğu gibi buğday diyelim. Üç god deriz biz tenekeye. Hayvan başına bir god, bir buçuk god buğdaya otlatır. Bunun dışında üç lira, beş lira zamanına göre anlaşır. Ölmeze vermede ise hayvan sahibi on koyun vermişse çobana yaylaya giderken o on koyunu ne pahasına olursa olsun koyunu kurt da parçalasa, hastalanıp ölse de yayla dönüşü on koyunu teslim edecek. Yavruları olursa sütü ile yavruları çobana kalır.” (Demirel, 1996). Bu âdetlerde karşılıklı birbirinin hakkını koruma özelliğini görmekteyiz.

Konya-Hadim-Yenikonat (Göynükkışla)’ta da özellikle yazın ıssız kalan köylerin yayla dönüşü şenlendiği, özellikle kömbe denilen ekmeklerden yapıp konu-komşuya birer tabak yoğurtla sağ salım gidip gelmenin bir sadakası olarak dağıtılmaktadır (Uğur, 1993). Yine insanların birlikte olmak, her türlü iyiliği, kötülüğü, sevinci, üzüntüyü; coşkuyu, şükürü birlikte yaşamak için eskiden uygulanmakta olan fakat günümüzde terk edilmiş bir âdet olduğu görülmektedir.

Ülüş, Kırgızlar arasında “Yayla Bayramı” olarak kabul edilen ve atların koruyucusu olarak görülen Kambar Ata’nın hatırası için kutlanmakta olan bir bayram olduğu görülmektedir. Yaylaya göçtükten hemen sonra üç, dört gün boyunca kısırlar sağılmakta ve kımız elde edilmektedir. Ardından bu kımız, kesilen koçun tuluk derisinin tüyleri ütülerek içine doldurulmaktadır. Yaylanın diğeri sakinleri

çağrılıp “ülüş” türküleri eşliğinde hazırlanan kımız ve etler misafirlere ikram edilmektedir (omarkosger.blogcu.com).

B. DİNÎ BAYRAMLARIN YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

İslamiyet’e geçişle birlikte İslamiyet öncesine ait inanç ve davranışlarını bir anlamda İslamiyet ile bütünleştiren Türkler yeni yaşam biçimlerini pek çok alanda olduğu gibi bayram ve kutlamalara da yansıtmışlardır. Bayramlar, tarihin ilk çağlarından bu yana kutlanmakta olan, dinî inanç ve o toplumun kültürü ile şekillenen önemli ve özel günlerdir. Eğlencenin her kültürde olduğu gibi Arap kültüründe de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Allah Resûlü, dostu Hz. Ebu Bekir’e eğlenmenin insan hayatındaki yerinden söz ederken *“Her toplumun bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır.”* demek suretiyle bayramların toplumların hayatında özel günler olduğunu ifade etmiştir. Bayramlar hüznün ve sıkıntının paylaşıldığı, sevinçlerin çoğaltıldığı günler olmasından dolayı en önemli değerlerden kabul edilmektedir. Bayramlarda insanlar beraber eğlenmekte, insanlarda aidiyet bilincini geliştirmekte ve kimliklerinin korunmasında önemli rol oynamaktadır (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 507).

“İslâm Toplumunda Bayram Kutlamalarına Yön Veren Rivayetler: Hz. Peygamber’in Bayram Günlüğü” adlı çalışmasında Kamacı, bayramların oluşması, kaideleri ve uygulama biçimleri ile ilgili çalışmasında Hz. Peygamber’in İslamiyet’i tebliğ etmesiyle birlikte Cahiliye döneminde putlar adına, düzenlenen veya mevsim başlangıçlarında kutlanmak için tertiplenen bayramların yerini ramazan ve kurban bayramının aldığını ifade etmektedir. Hz. Peygamber’in bayram kutlamalarıyla ilgili sözleri, fiilleri tarih boyunca nesilden nesile aktarılarak bayram kutlamalarını şekillendirdiği görülmektedir. Cahiliye döneminde Mekke ve Medine çevresinde her kabilenin ve şehrin, kendi inanç ve gelenekleri doğrultusunda bayram olarak nitelendirilebilecek törenler tertip ettikleri belirtilmektedir. Kabilelerde veya bölgesel olarak kutlanmakta olan bayramların dışında Mekke ve Hicaz bölgesinin ortaklaşa kutladığı en büyük bayramın Hac olduğu ifade edilmektedir. Medinelilerin ise kendilerine has bayramlarının olmadığı, bayram olarak İranlılardan alınmış olan

Nevruz ve Mihrican'ı kutladıkları görülmektedir (Kamacı, 2016: 79). Kamacı konu ile ilgili ayrıca şu ifadelerle yer vermektedir:

“Ancak hac dışındaki bayramlar daha çok tapınılan putlara ta’zîm amacıyla düzenlediği için, Mekkeli muhacirlerin hicret sonrasında bu bayramları kutlama gibi bir düşünceleri olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’in özel olarak putlar adına düzenlenen bayramlara telmihle yaptığı herhangi bir uyarı tespit olunamamaktadır. Medinelilerin kutladıkları bayramlar ise şekil itibariyle ilkbaharla sonbaharın başlangıcını temsil etmekteydi. Hz. Peygamber’in konu ile ilgili uyarılarından ensarın, hicretin ilk yıllarında, muhtemelen doğrudan putperestlikle ilişkili görmedikleri için bayramlarını kutlamaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber “Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle, kurban ve ramazan bayramlarıyla değiştirmiştir.” diyerek duruma müdahale etmiş ve İslamiyet’le birlikte kutlanması gereken iki bayramı ramazan ve kurban bayramı olarak tanımlamıştır. Böylece hicretin ikinci yılında ilk ramazan bayramı kutlaması gerçekleştirilmiş, yaklaşık iki ay sonra ise ilk kurban bayramı idrak edilmiştir. Hac ibadetinin farz kılınması ise kurban ibadeti ve kurban bayramından bağımsız olarak hicretin 9. yılında gerçekleştirilmiştir.”(Kamacı, 2016:80-81).

Türkiye’de dinî bayramların kutlamasından önce bayram için geçirilmesi gereken bir “bayram hazırlığı” sürecinin olduğu görülmektedir. Bu hazırlığın en önemli aşamasını “bayram temizliği” oluşturmaktadır. Günler öncesinden başlayan ve arefe gününe kadar devam eden detaylı ev temizliği yapılmaktadır. Arefe günü çok özel ve güzel bir gün olarak kabul edilmektedir. O güne kadar büyük hazırlıklar tamamlanmakta, arefe günü de bayram öncesi son bir kez daha temizlik yapılmakta, herkesin yıkanmasına özen gösterilmektedir. Arefe günü şu sebepten önemlidir: *“Arefe, haccın en önemli farzı olan ‘vakfe’nin yapıldığı yerin (Arafat) diğer adıdır. Vakfe, kurban bayramının bir gün öncesi olan zilhicce ayının dokuzuncu günü burada yapıldığından bu güne “yevmu arefe” (arefe günü) veya Türkçe’de kısaca arefe denmiştir. Kurban bayramından bir gün öncesine mahsus olan “arefe” tabiri, Türkçe’de Ramazan bayramından bir gün öncesi için de kullanılmaktadır. Bunun gibi belli gün ve bayramlardan bir gün öncesine veya önemli bir olay ya da olayların cereyan ettiği bir dönemden önceki günlere de Türkçe’de arefe denmektedir.”* (Polat, 2015: 27).

Bayram hazırlığına önce ev temizliği ile başlanmaktadır. Ev kıydan köşeye, dip bucak iyice süpürülür. Daha sonra yerler yer beziyle silinir. Perdeler, örtüler, çarşafklar yıkanır, halılar silinir. Mevsim uygunsa “badana” yapılır, kapılar, pencereler, camlar silinir. Bu temizlik dışarıda, bahçede dedevam etmektedir. Bu süre içerisinde evde olan özellikle başta çocuklar olmak üzere herkese bayramlık elbiseler alınmaktadır. Herkes durumuna göre, ev halkının ihtiyacına göre bayramlıklar alınmaktadır. Ütülenmesi gerekenler ütülenir, şayet yeni alınmamışsa ayakkabılar temizlenmekte, boyanmaktadır. Özellikle çocuklara mutlaka yeni bayramlıklar almaya aileler özen göstermektedir. Yetişkinler de bir şey almayacaksa da bayrama gösterilen bir saygı gereği bir çift çorap da olsa almaya özen göstermektedirler. Çocuklar alınan bayramlıklarını nereye kaldıracıklarını, nasıl saklayacaklarını belirlemeye çalışıp bunun tatlı telaşını ve keyfini çıkarmaktadırlar. Yozgat ve yöresinde bayram için alınan giyecek, yiyecek ve hediyelere “*bayramcalık*” denilirken, ülkemizin genelinde farklı adlar verilmiş olmakla beraber “bayramlık” ifadesinin kullanıldığını da görmekteyiz (Uslu, 1997: 139).

Bayramda ev halkı ve dışarıdan bayram için gelecek misafirlere ikram etmek için yemekler, tatlılar hazırlanmaktadır. İçel yöresinde de bayramlardan üç gün önce hazırlıklara başlanmaktadır. Evler temizlenmeye, bayramda giyilecek elbiseler hazırlanmaya, gelecek olan misafirlere ikram edilecek olan yemekler hazırlanmaya başlanmaktadır. Cılbır, dolaz, kavurma, pirinç çorbası, kıymalı yumurta, ekmek kızartması, pirinç pilavı, ütme pilavı, patlıcan-biber-kabak dolmaları, peynir böreği ve pişi genellikle bayramlarda yapılan yemek türlerindendir. Ayrıca düğün yemeklerinin de buğdaydan yapılan keşkek pilavı, et ve soğan karışımından yapılan yahni, sarı kabak, kuzu ve oğlak kebabları, ayanlı buğday, hamur topalak, tudmaç, hele, tatar, yüksük çorbası ve üllü çorbalarının bayramlarda yapıldığı görülmektedir (Alişar,1992: 29).

Uslu ise Yozgat başta merkez olmak üzere ilçe ve köylerinde şu yemek ve tatlıların yapıldığını belirtmektedir:

“Kurban Bayramında günün ilk yemeği olarak kurban etinden yapılan kavurma ve közde pişirilen közlemeyi zikretmeliyiz. Yozgat merkezde çorba olarak Bulama Çorbası, güveç, sulu köfte, pirinç pilavı, bulgur pilavı, tatlı olarak

baklavanın yanında da su böreği genel olarak yer alır.” Bunlarla birlikte Uslu, sarma, sütlü uyutma, sütlü, börek, baklava, erişte, sini ve su böreği, mantı, aşure çorbası, yahni, gazete tatlısı, yumurta tatlısı, sulu köfte, etli lahana-yaprak dolması gibi yemek ve tatlıların da bayramın en başta gelen yiyecekleri olduğunu belirtmektedir. Yurdumuzun her yerinde görülmekte olan “*Bayram suyu dökünmek*”, “*arefe suyu*” adı verilen yıkanma âdeti mutlaka yapılanlar arasında yer almaktadır. Bayramlardan iki gün önce hamama gidilmektedir, eğer gidilmezse evlerde güzelce yıkanılmaktadır. Özellikle arefe günü yıkanmanın, boy abdesti almanın makbul olduğu düşüncesi vardır. En önemlisi de bayrama tertemiz girmek düşüncesi esastır. Bereketin ve sağlığın geleceği ve her şeyden önemlisi sevap olacağı yönünde hâkim bir inancın olduğu bilinmektedir. “Arefe suyu”na bütün aile fertlerinin girmesine dikkat edilmektedir. Bu konu hiç kimse tarafından ihmal edilmemelidir, geç vakitte olsa yıkanılmaktadır. Arefe günü köylerde ve seyrek de olsa bazı şehirlerde kadınlar, kızlar, gelinler ellerine “kına” yakmaktadırlar. Sorgun’un Büyüt Ören Köyü’nde ise, erkeğin sol eline kına yakılmaktadır. Erkeğin iki eline kına yakılması hâlinde “elinin silah tutmayacağı”na inanılmaktadır (Uslu, 1997: 139-140).

Kütahya’da da Ramazan ayı öncesinde Ramazan hazırlıkları yapılmaktadır. Kışa denk gelmişse hazırlıklar daha detaylı olmakta, kışa yönelik erzaklar hazırlanmaktadır. Bircan Kalaycı Durdu, Kütahya’da Ramazan hazırlıklarına seccadelerin, namaz örtülerinin elden geçirilmesiyle başladığını, mutfak örtüleri ve mutfak dolapları temizlenmekte, zenzem bardakları çıkarılmaktadır. Ramazan için bütün komşular yufka yapmaktadır. Bunlarla iftarda tatlı ve börek yapılmaktadır. Ayrıca iftarda ikram edilmek için yazdan meyveler kurutulmaktadır. Davarlar kesilmekte ve etleri fırınlarda kurutulmakta, nohut ve fasülye gibi yemeklerde kullanılmaktadır. Ramazan yemekleri arasında tutmaç çorbası, göveç, su mantısı, tepsi mantısı, cimcik, tirit, erişte, kapama, şibit, gözleme, sarma, hoşaf, komposto, tatlılar vb. bulunmaktadır. Sahur için genelde gözleme, şibit yapılmaktadır. Durdu, eskiden iftar davetlerinde kadınlara, erkeklere, çocuklara ayrı sofranın kurulduğunu, iftar sofrasında evde toplu teravi namazları kılındığını belirtmektedir. Günümüzde, ev koşullarına bağlı olarak apartman dairesinde yaşayanlar iftara daha sınırlı sayıda davetli çağırılmaktadır (Durdu, 2010: 188). Durdu’nun bu tespiti bugün özellikle büyükşehirlerde artık yaygın olarak görülen durumlardan biridir. Ayrıca eski iftar

davetleriyle ilgili bugün ülkemizin pek çok yerinde görülmüş olmasına rağmen bugün unutulmuş olan diğer bir gelenekten “diş kirası”ndan söz etmektedir. Diş kirasının, eve iftara davet edilen büyüklerin oruç tutamayan çocukları oruç tutmaya alıştırmak için çocuklara verilen para, oyuncak vb. hediyeler olduğu görülmektedir (Durdu, 2010: 188).

Erzurum’da “*Ramazan gelmeden önce Şaban ayında erzaklar alınır, kilerler dolar. Kıymalı yumurtası vardır Erzurum’un, her gün mutlaka her sofrada bulunur. Sahurda pilav yapılır, ayrıca kompostolar, çörekler, tatlılar, kadayıf dolmaları, tepside kadayıf, taş kadayıf aklınıza gelen hemen her çeşit tatlı yapılır. Sonra ekmek kızartmaları yumurtalı... Ekmek kayganası denir...*” gibi hazırlıkların yapıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca “arafalık” denilen âdetle ilgili şunlar söylenmektedir: “*Bunların yanında nişanlı kızlar için Ramazanda Arafelik âdeti vardır. İftarlık gider en önce. Çarşıdan bir kasa domates, bir kasa salatalık, bir kasa üzüm mevsimlik ne varsa doldurulur, at arabasıyla götürülür. Sonra iki kilo kadayıf alınır. Cevizi alınır içine bir kilo. Sonra üç, dört kilo toz şeker alınır. Ayrıca gelin kıza hediye alınır. Meselâ giyecek kıyafet vb. Evdekilere de ufak tefek şeyler alınır. Sonra haber gönderilir, gelin kıza iftarlık getiriyoruz, diye. Daha sonra kaynana, kayınbaba, hep beraber toplanırlar, aldıklarını bir arabaya doldurur götürürler. Kız tarafında da çeşitli hazırlıklar yapılır, güzel yemekler pişer, oğlan evi geliyor, diye. Oğlan tarafı yer içere yemeklerini, hediyelerini bırakır, Ramazanlarını kutlar dönerler. Sonra arefe günü de gelin kıza tekrar bayram için bir şeyler alınır. Hem bayramlık hem çikolata, şekerleme...*” (Öztürk,1989).

Ramazan’da ülkemizin hemen hemen her yerinde imsak vakti ezanla bildirildiği gibi top atılmak suretiyle de bildirilmektedir ve teravih namazından çıkan erkekler hemen evlere dönmeyip sahura kadar kahvelerde, esnaf dükkânlarında sohbet etmek suretiyle temcit beklemektedirler. Fakat bu gelenek günden güne eski önemini yitirmektedir. Bazı aileler evlerinde mukabele okutmakta, konu komşu da dinlemeye gelmekte, hatimler indirilmektedir.

Kütahya’da çocukların evleri dolaşarak bahşiş toplamalarına “heyman yapma”, çocukların ortak tükettikleri bahşişler de “herfene” ya da “harfene” adı verilmektedir (Durdu, 2010: 189).

Çocuklar evlerden bahşiş isterlerken çeşitli maniler söylemektedirler:

*“Küpecik a küpecik
Yağdan baldan küpecik
Yağ olmazsa bal olsun
Ev sahibi sağ olsun*

*Ev sahibi evde misin?
Evde değil damda mısın?
Dağda yılanlar gışlasın
Allah bir oğlunuzu (ya da kızınızı) başışlasın
... (Durdu, 2010: 189).*

Durdu, derlenmiş olan bilgilerden yola çıkarak sözü edilen bu geleneğin Kütahya-Merkez’de önemini yitirdiğini belirtmektedir (Durdu, 2010: 189).

Aydın’da Ramazan geceleri eğlenceler tertiplenmekte, en çok sevilen bir oyun olan fincan oyunu oynanmaktadır (Kömürcüoğlu, 1990).

Çanakkale-Çan-Tepeköy’de Ramazanlarda “nöbet”, “gezek” denilen, herkesin sırayla köylüye, akrabalara yemek verdiği, davet ettiği bir âdet uygulanmaktadır. Yemekten sonra kadınlar Kur’an okunmaktadır (Kaya, 1990).

1. Ramazan ve Kurban Bayramı

Kur’an-ı Kerîm’de adı anılan tek ayın Ramazan olduğu, Yüce Allah’ın sadece onu anmakla kalmadığı âyetlerle onu oruç ayı olarak belirlediği ifade edilmektedir. Bu sebepten Ramazan kültürümüzde “on bir ayın sultanı” olarak kabul edilmektedir. Ramazan orucunu farz kılan âyetler şunlardır:

“Ey inananlar! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sakınasınız diye size de sayılı günlerde farz kılındı... Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur’an’ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah’ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.” (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 393).

Bu ayetler Ramazan ayının diğer aylardan ayrıcalıklı olduğunu açıkça anlatmaktadır:

“Ramazan, oruç ayıdır. Ramazan, Kur’an ayıdır. Ramazan, takva ayıdır. Ramazan, Allah’ı yüceltme ayıdır. Ramazan, şükür ayıdır. Ramazan, doğruyu bulma ayıdır. Ramazan, tevbe ayıdır. Ramazan, itikâf yani tefekkür ve taabbüd ayıdır. Ramazan, Allah’ın koyduğu sınırları gözetme ayıdır. Ramazan, bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini içinde saklayan bir aydır. Ramazan ayı taattir, hasenattir, kurbettir, Cenab-ı Hakk’a yakın olmalıdır. Cennet kapılarının açıldığı, cehennem kapılarının kapandığı, şeytanların bağlandığı, toplumda suç oranının azaldığı bir huzur dönemidir. Takvanın, şükürün ve rüşdün yollarının öğretildiği, irade eğitiminin verildiği, bir aylık yoğun program uygulayan bir okuldur.” (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 393-397).

Hicrî takvimin dokuzuncu ayı olan Ramazan’ın son üç gününe denk gelen ve bu günlerde kutlanmakta olan Ramazan Bayramı Müslümanların kutladıkları bayramların ilki olduğu bilinmektedir. Ramazan ayının başlaması ve tutulan orucun tamamlanmasıyla bayram kutlanmaktadır. Ramazan ayında tutulan oruç ile birlikte bu ayı değerli kılan bir diğer durum ise Kur’an-ı Kerim’in bu ayda indirilmesinden dolayı bu ayın Müslümanlar için çok büyük önemi bulunmaktadır. Müslümanlar bu ayı oruç tutarak ve ibadet ederek geçirmekte ve orucun tamamlanmasıyla birlikte de Ramazan Bayramı kutlanmaktadır (Cengil-Tekin, 2016: 43).

“Medineli âlimlerden Ebû Ubeyd bir hatırasını şöyle anlatır: Ömer b. Hattâb (ra) ile birlikte bir bayram geçirdim. Ömer geldi, namazı kıldırdı. Sonra cemaate dönerek bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: Resûlullah (sav) şu iki günde oruç tutmamızı yasakladı: Biri, Ramazan orucunuzu bitirip de bayram ettiğiniz gün, diğeri de kurbanlarınızı kesip etini yediğiniz gündür.” “Allah Resûlü, “Ramazan, oruca başladığınız gün; Ramazan Bayramı, orucu bitirdiğiniz gün; Kurban Bayramı’da kurban kestiğiniz gündür.” buyurmuştur. Bu bakımdan Müslümanların Ramazan’a aynı gün başlayıp onu aynı gün bitirmeleri, bayramları aynı vakitte kutlamaları, bu özel günlerin taşıdığı anlamın bir gereğidir.”(Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 511).

Ramazan’da tutulan oruçla insan hem bedenini hem de ruhunu arındırmaktadır. Açlıktan, aç insanın hâlinden anlayanlar yardım ettikleri insanlarla beraber bayramın sevincini paylaşmakta, birbirinden farksız oldukları anlayışını yaşatmaktadırlar (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 511).

Zilhicce ayının onuncu günü başlayan ve dört gün süren bir diğer bayram ise Kurban Bayramıdır. Maddî durumu yeterli olanlar Allah rızası için kurban kesmekte ve kesilen bu kurbanın etinin bir kısmı fakirlere dağıtılırken bir kısmı ise aile, eş dost ve akrabalarla yenilmektedir. Kurban Bayramı toplumsal dayanışmanın, yardımlaşmanın ve paylaşmanın görüldüğü ve bir bayram olmakla birlikte toplumsal işlevselliği ile de ayrıca önemlidir (Cengil-Tekin, 2016: 43).

Kurban Bayramı “teşrik günleri” olarak da anılmaktadır. Bu adla anılmasının sebebinin güneşin doğmasına teşrik denilmesi ve bayram namazının da vakti olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, teşrik, kurban kesmek ve kurban etlerini güneşe sererek kurutmak anlamına geldiği ifade edilmektedir. Kurban kesmenin vaktinin de güneşin doğuşundan sonra olduğu belirtilmektedir. Tıpkı güneşin etrafı aydınlatması gibi bayram neşesi de müminlerin gönüllerini birbirine açmakta, bu da Kurban Bayramı’nın teşrik günleri olarak anılmasını güzel ve anlamlı kılmaktadır (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 511).

Hiz. Âişe’den rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: *“Âdemoğlu kurban günü Allah katında kurban kesmekten daha güzel bir amel işlemez. Kurban, kıyamet günü boynuzları, kılları ve tırnaklarıyla (sevap olarak) gelir. Kurban, kanı henüz yere düşmeden, Allah tarafından kabul edilir. Bu sebeple kurban kesme konusunda gönlinüz hoş olsun, (bu iş size zor gelmesin) .”* (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 515).

Hiz. Peygamber’in Ramazan ve Kurban Bayramı hazırlıklarına maddi ve manevi olarak günler öncesinden başladığı ifade edilmektedir. Ramazan geldiği zaman gece namazı konusunda daha hassas davrandığı ve daha çok namaz kıldığı belirtilmektedir. Hiz. Aişe, Ramazan’ın ilk yirmi günün gecesinde Hiz. Peygamberin ibadetlerini artırdığını, biraz uyuduktan sonra geceleri ibadet ederek geçirdiğini ve son on ise her şeyi terk ederek kendisini tamamen ibadete verdiğini, ailesini ve sâhâbileri Ramazan ayında daha fazla ibadet etmeye teşvik ettiğini nakletmektedir. Resûlullah, Ramazan Bayramı’na iki gün kala da ashabına hitap ederek, kimlerin

hangi ürünlerden ne kadar, ne miktarda fitre vereceği hakkında bilgi vermekte, bayramın yaklaştığını hatırlatmakta ve yapılması gerekenleri anlatmaktadır (Kamacı, 2016: 83).

Peygamber Efendimiz döneminde ayların girişi, yeni ayın yani hilâlin görülmesiyle tespit edilmektedir. Hilâlin görülmesiyle birlikte Ramazan ayının girmiş olduğu anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimizin Ramazan hilâlinin görülmesi üzerinde önemle durduğu, sâhâbilerin ona göre hareket etmeleri gerektiği üzerinde hassasiyetle durduğu belirtilmektedir. Allah Resûlü'nün, hilâli gördüğü zaman tekbir getirdiği, Allah'a hamdettiği, Allah'tan bu ayın hayrını istediği, şerrinden yine O'na sığındığı belirtilmektedir (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020:395).

Kurban Bayramı öncesinde de hazırlıklar konusunda Peygamber Efendimizin çok titiz davrandığı, kurban alırken, keserken, sonrasında etleri dağıtırken nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda detaylı bilgi verdiği görülmektedir. Kendisi bizzat uygulayarak göstermektedir. Hz. Peygamber kurbanlıklarını özenle seçmekte sonra satın almaktadır. Kurbanlık hayvanlar sadece koyun, keçi, sığır, camız ve develerden olmaktadır. Peygamber Efendimizden gelen hadislere göresigir ve deve yedi kişi tarafından kurban edilebilmektedir. Kurbanın en hayırlısının boynuzlu koç olduğu belirtilmekte, kurbanlık koyunların bir yaşını doldurması gerekmektedir. Sağlıksız, tek gözü kör olan, topal olan, hastalığı belli olan, cılız ve zayıf hayvanlar kurban edilmemektedir. Peygamber Efendimiz, bayram heyecanını yaşamaları, dua ve hutbeden yararlanmaları amacıyla genci ve yaşlısıyla bütün kadınların da bayram sabahı namazgâha gelmelerini istediği görülmektedir. Namazgâhta oradakiler selam vermiş, Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra ashâbına şöyle seslenmiştir: *"Bu gün ilk işimiz (Bayram) namazı kılmak, sonra dönüp kurban kesmektir. Kim böyle yaparsa sünnetimize uymuş olur."* (Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 513).

H. Peygamber bayram sabahı için ayrıca hazırlık yapmaktadır. *"Sair zamanlarda gece ibadeti için uyandığında umumiyetle namaz abdesti alıp gece namazına duran Resûlullah, bayram gecesı fecr doğmadan önce tıpkı Cuma günleri Cuma namazına çıkmadan önce olduğu gibi gusül abdesti alırdı. Sonra da Cuma, bayram gibi özel günlere has temiz elbisesini giyerdi."*(Kamacı, 2016:87). Hz. Peygamberin, günlük hayatında rengiyle, deseniyle, süs unsurlarıyla dikkat çekmeyen sade elbiseler giymeyi tercih ettiğı görülmektedir. Temiz, söküşü, yırtığı

olmayan sade giyim kuşamı tercih etmektedir. Cuma ve bayram gibi özel günlerde giydiği kıyafetlerin ise günlük elbiselerden farklı olduğu görülmektedir. Daha renkli, desenli, gösterişli elbiseler tercih ettiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in Ramazan Bayramı sabahında hurma yemeyi tercih ettiği, musallaya çıkmadan önce kuru ya da yaş hurma yediği belirtilmektedir. Hurmayı yerken de üç, beş, yedi gibi tek sayıda olmasına özen gösterdiği belirtilmektedir. Kurban Bayramı sabahı ise bir şey yemeden evden çıktığı ve ilk olarak kestiği kurbanın etinden özellikle ciğer kısmından yediği ifade edilmektedir. *"Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme-içme günleridir."* diyerek bu günlerde oruç tutulmaması konusunda sahâbîleri özellikle uyardığı görülmektedir (Kamacı, 2016:89-90).

Hz. Peygamber hem Ramazan hem de Kurban Bayramı'nda musallâya çıktığı zaman ilk olarak namaz kılardı sonra insanlara dönüp vaazda bulunduğu ifade edilmektedir. Bayram namazından önce ezan okunmamakta, kâmet getirilmemektedir. Hz. Peygamberin hutbeden sonra biraz daha musallâda durduğu, herkesin oradan ayrılmasını izlediği, daha sonra da kendisi ayrıldığı belirtilmektedir. Bayram yerine yürüyerek gittiği ve yürüyerek döndüğü, giderken ve dönerken aynı yolu kullanmadığı ifade edilmektedir (Kamacı, 2016:96-99).

Hz. Peygamber Medine'de kaldığı on yıl boyunca her yıl kurban kestiği, deve ya da koç kestiği bildirilmektedir. Koç kesecekse iri, semiz, boynuzlu, siyah beyaz alaca iki tane aldığı ve birini ümmeti için diğerini de kendisi ve ailesi için kestiği bildirilmektedir. Hicretin ilk dönemlerinin sıkıntılı geçmesinden dolayı Kurban Bayramı'nda etlerin üç günden fazla saklanması yasaklamış, etlerin dağıtılmasını emretmiştir. Bu kurbanlıkların etinden bütün fakirlere ikram ettiği, kendisinin ve ailesinin de yediği belirtilmektedir. Kurban dinî mahiyetinin yanı sıra yardımlaşmaya da teşvik eden ibadettir. Kendisi de kurban kestiğinde etin büyük bir kısmını ihtiyaç sahiplerine dağıtırken, bir bayram sabahı kurban etinden tirit yapılmasını istemiş sonra kalabalık bir grup sahâbî ile birlikte tiritten yediği belirtilmektedir. Kurbanı ya hutbeden sonra musallâdan ayrılmadan uygun bir yerde ya da dönüş yolu üzerinde uygun olan bir yerde kestiği belirtilmektedir. Deveyi, sol ön bacağını bağlayıp diğerlerini serbest bırakarak ayakta keserken, koç kurban ederken yere çömelip yakınındaki sahâbiden yardımcı olmasını istediği ifade edilmektedir. Cahiliye

döneminde bayram gibi önemli günlerde def vurup, şarkı söyleme, kılıç kalkan oyunları oynama gibi âdetler görülmektedir. Hz. Peygamber döneminde bu âdetler tevhidle çelişen yönleri ortadan kaldırılarak, helal ve haram sınırları içerisinde yeniden şekillendirilerek devam ettiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle bayramlarda defler eşliğinde söylenmekte olan şarkıları dinlediği, halk oyunlarını izlediği ifade edilmektedir (Kamacı, 2016: 100-102).

Halk arasında kurban kesmek, kurban olmak gibi kullanılmakta olan deyimlerin Allah inancı ile örtüştüğü, kesilen kurbanlar ile Allah'a yakın olunacağına, her türlü kaza ve belâdan korunulacağına dair inancın hâkim olduğunu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Kurban Bayramı'na nispeten Ramazan bayramında yapılan hazırlıkların daha detaylı ve kapsamlı olduğu görülmektedir. Hemen hemen her evde gerek Ramazan öncesinde gerekse bayram öncesinde pek çok hazırlık yapıldığını görmekteyiz. Ne kadar çok paylaşım olursa Ramazan ayının rahmetinden, mağfiret ve bereketinden faydalanılacağına inanılmakta ve bu sebepten de hem hazırlığı hem de kutlanış şekli Kurban Bayramı'na göre az da olsa farklılık arz etmektedir.

Her yerde görülmemekle birlikte bayram namazından önce tatlı yenilmesi gelenekler arasında yer almaktadır. Arefe günü, geç saatlere kadar bayram hazırlıkları sürse de çok yorgun olursa da bayram sabahı aile fertlerinin tamamı erkenden kalkmaktadır. Erkekler ve erkek çocukları aile büyüğünün önderliğinde, çoğunlukla babanın eşliğinde bayram namazına gitmek üzere hazırlanmakta, abdest alarak camiye gitmektedirler. Evde kalan anne ve kızlar ise ortalığı topladıktan sonra kahvaltı sofrasını büyük bir özenle hazırlamaktadırlar. Bu hazırlayış her zamankinden farklıdır çünkü her yerde mutluluk ve huzur veren bayramın havası esmektedir. Anadolu'nun her yerinde bayram yemekleri ve bayram sofraları ayrı bir önem arz etmektedir. Özellikle kahvaltı yerine yemek hazırlanmaktadır. Bayram namazından sonra yapılacak olan kahvaltıda bütün aile bireylerinin aynı sofrada olmasına özen gösterilirken, pek çok yörede gelen misafirlere de sofra kurulmaktadır. Bazen mahalleli ya da köylü evlerinde hazırladıkları yemekleri köy odalarında veya cami avlularında mahalleli veya köylü birlikte yedikten sonra bayramlaşırlar. Bu gelenek Anadolu'nun farklı yerlerinde farklı isimlerle anılmaktadır.

Topluca yemek yeme Kastamonu’da “divan yemeği, konak çıkarma, mektep yanı toplantısı” gibi adlarla bu gelenekler uygulanmaktadır (Yüksel, 2011: 4-5).Bütün aile bireyleri veya konu komşu, akrabalarla yapılan kahvaltıdan, yenilen yemekten sonra bayramlaşma faslına geçilmekte, evin küçükleri büyüklerden başlamak suretiyle ellerinden öperek “bayramınız kutlu olsun”, “bayramınız mübarek olsun” derken; büyükler de buna karşılık “el öpenleriniz çok olsun”, “Allah tekrarına kavuştursun” gibi dualar etmekte, para ya da küçük hediyeler vermektedirler. Özellikle küçük çocuklar için bayramın en önemli ve keyifli, beklenen anlarından biridir. Fakat günümüzde bu geleneklerin yavaş yavaş terk edildiğini de söylemek mümkündür. Evin büyükleri bayram ziyareti için gelecek olanları beklerken, evin küçükleri de akraba, eş dost ve komşu ziyaretlerine başlamaktadırlar. Bayram günü oruç tutulmaz, çalışılmaz ve resmî kurum ve kuruluşların tatil olduğu görülmektedir. Ramazan ve Kurban Bayramı’nda başka memlekette çalışan veya ikamet edenler mutlaka Arife günü yani bayramdan bir gün önce mutlaka babalarının evine gelmeye çalışmakta, özen göstermektedirler. Arife günü baba ocağına gelenler o gün mutlaka mezarlıkları ziyaret etmektedir. Kastamonu’da bu mezarlık ziyaretine “ziyarat” denilmektedir. Mezarlıkları ziyaret edenler dua edip Kur’an-ı Kerim okumaktadırlar. Yüksel’in ifade ettiğine göre Kastamonu’da mezarlık ziyaretine gidilirken yiyecek götürülmekte, bu yiyecekler karıştırılıp dağıtılmaktadır. Dua bitince simit ve diğer yiyecekler o görevi üstlenen kişi tarafından çoluk çocuğa herkese eşit olarak dağıtılmaktadır. (Yüksel, 2011: 4-5).

“Kastamonu’da Dinî Bayramları Kutlama Gelenekleri ve Bu Geleneklerin İnsan İlişkilerine Etkisi” adlı çalışmada Kastamonu’nun ilçe ve köylerinde dinî bayramlarda bazı geleneklerin farklı ilçe ya da köylerde değişik isimlerle anıldığı ifade edilmektedir. Çalışmada, bayram yemeği geleneğinin “divan yemeği”, “konak çıkarma”, “bayram çıkarma” ve “mekteп yanı toplantısı” adları ile anıldığını belirtilmektedir. Kastamonu’da yaşanan dinî bayram geleneklerinin çeşitli şekillerde olduğu görülmektedir:

Bayram çıkarma geleneğinin, Kastamonu’nun Taşköprü ilçesinin Kızılcaören Köyü’nde yaşatıldığı görülmektedir. Kızılcaören Köyü, Ramazan ve Kurban bayramlarında çevrelerdeki köylerden gelen pek çok misafiri ağırlamaktadır. Bayram namazından çıkan cemaat cami avlusunda halka olupbirbiriyle bayramlaşmaktadır.

Çevre köylerden bayram namazına gelenleri, Kızılcaören köylüleri ikişer, üçer kişilik gruplarla kendi evlerine götürmekte, birlikte kahvaltı yapıp, yiyip, içmektedirler. Öğle namazına gidilirken, evde kadınların hazırlamış olduğubaşta kavurma olmak üzere yemekler cami avlusuna götürölüp, gelen misafirlerle birlikte yemekler yenmektedir. Salıncaklar, tahterevalliler kurulup, eğlenilip hoşça vakit geçirilip daha sonra herkes evine dağılmaktadır. Ziyat (Ziyaret) Geleneğinin, Kastamonu'nun İhsangazi İlçesi'nin Çiçekpınar Köyü'nün Ramazan ve Kurban Bayramı'nı karşılama uygulaması olduğu belirtilmektedir. Ramazan ve Kurban Bayramları'nın arife günü ikinci namazında köyün bütün erkekleri camide toplanıp, namazdan çıktıktan sonra topluca köyün mezarlığına gitmektedirler. Önce mezarlıkta bulunan Fakir Dede Türbesi'ne uğranılmakta ve türbede dua edilmektedir. Daha sonra da herkes kendi akraba ve tanıdığının mezarını ziyaret etmektedir. Akşam köy odasında toplanılıp hep birlikte yemek yenilmektedir (Yüksel, 2011: 7).

Bayram gelenekleri kutlamalar esnasında asla terk edilmesi düşünölmeyen belli bir sıraya göre yapılan uygulamalardır. Bugün hâlâ Kastamonu'da olduğu gibi pek çok yörede, özellikle küçük yerleşim merkezlerinde gelen misafir için sofrı kurmak ve çay, kahve ikram etmenin en önemli özelliklerden biri olduğu görölmektedir. Misafire ikram anlayışının Amasya başta olmak üzere ölkemizin her yerinde mutlaka dikkat edilen, önem verilen özelliklerden biri olduğu görölmektedir. Bayram namazı kılındıktan sonra namazdan çıkanlar önce camii avlusunda bayramlaşmakta, her aile bayram hep beraber bayram yemeğı yemektedirler. Daha sonra bayram gezmesine çıkılmakta, büyükler ziyaret edilmektedir. Annesinin babasının elini öpmesi için yeni gelinler bayramın birinci günü kendi evine gönderilmektedir. Nişanlılar da, kurban bayramında erkek tarafı kız tarafına koç ile birlikte bohçalarla hediyeler gönderilmektedir. Gelen misafirlere yöresel yiyecekler yapılmakta ve ikram edilmektedir.

İçel yöresinde de ölkemizin diğeryörelerinde olduğu gibi bayramlaşma belirli usullere göre olmaktadır. Bayram günü erkekler caminin avlusuna toplanmakta, orada bayramlaşmaktadır. Bazı yerlerde de köy odalarında bayramlaşmaktadırlar. Fakat birçok köyde artık köy odalarının kalmadığı görölmektedir. Kendimize has ve kültürümüzün önemli parçalarından biri olan büyükten küçüğe doğru bayramlaşmanın olduğu, askerlik anılarının anlatıldığı, herkesin birbirine hal hatır

sorduğu, dertlerini dinlediği, herkesin birbirine saygı ve sevgi gösterdiği bu kültür varlığımıza maalesef günümüzde yeterince önem verilmediği için tarihe karışmak üzere olduğu görülmektedir. Bu konu ilgili yaptığımız çalışmalarda konuşan, geçmişini yad eden tüm yetişkinlerin geçmişi özlemle andıklarını ve bu konulara artık yeterince önem verilmediğinden, gereken ilgi gösterilmediğinden dolayı birgün tarihe karışacağından söz ettiklerini görülmektedir. Ülkemizin pek çok yöresinde mezar ziyaretleri arife günü yapılmaktadır ve buna yani mutlaka arife günü ziyaret etmeye özen gösterilmektedir. Her yerde bayramlaşma kadınlı, erkekli ziyaretler yapılarak gerçekleştirilmektedir. Yemekler, tatlılar ikram edilmektedir. Fakirlere, yetimlere para verilerek veya elbise, ayakkabı, yiyecek alınarak yardım edilmektedir. Alishar, İlçel’de bayram günleri yapılan pehlivan güreşlerinin ve cirit oyunlarının unutulmaya yüz tutan bayram geleneklerinden olduğunu belirtmektedir (Alishar, 1992: 29).

Yozgat’ın bazı ilçe ve köylerinde bayramlaşmalar bitince dileyenler pikniğe gitmektedirler (Uslu, 1997: 139).

Hadim’de arefe günü ikindi namazı kılındıktan sonra bütün cemaat kabir ziyaretine gitmektedir. Bayram namazından sonra caminin önünde herkes toplanmakta, dualar edilmekte sonra bütün cemaat birbiriyle bayramlaşmaktadır. Sonra kahveye gidilmekte birlikte oturup çay, kahve içilmekte, oradakilerle bayramlaşıldıktan sonra herkes evine gitmektedir. Evde de herkes birbiriyle bayramlaşmaktadır. Daha sonra herkes evinde her zamanki yiyeceklerden daha özenli bir şekilde hazırlanmış olan yemekleri tabaklara koydurup köyün ortasındaki dam denilen yere götürmektedir. Muhtarın duyurusu ile herkes orada toplanmakta ve hep birlikte bayram yemeği yemektedirler. Yemek yenildikten sonra ziyaretler başlamaktadır. Kurban Bayramı’nda durum biraz daha farklıdır. Bayramın birinci günü yine aynı şekilde yemek yenmekte ve ikindi vakti kurbanlar kesilmektedir. Kurban kesenler etlerden iki, üç kilo getirmekte camide müsait olan bir yerde biriktirilmektedir. Bayramın ikinci günü gençlerden bazıları odun toplamaya bazıları da bulgur toplamaya gönderilmektedir. Etler ve bulgur pişirilmekte, ikindi namazından sonra erkekler pişen yemeği yemektedirler. Bu yemeğe kadınlar gelmemektedir. Çocuklar ve kadınlar evde yemektedirler. O gün dağda bir çoban varsa bu yemekten ona da verilmektedir (Aksu,1991).

Karaman'ın Göztepe Köyü'nde, dinî bayramlarda evli erkekler bir grup, evli kadınlar bir grup, evlilik çağına gelen genç erkekler, kızlar, kız ve erkek çocukları ayrı gruplar hâlinde, köyün en yaşlı aile reisinin evinden başlamak üzere ziyaret etmeye başlamaktadırlar. Büyüklerin elleri öpülerek bayramlaşmaktadır. Bayramın ikinci günü genç delikanlılar köyün ciminliğine, genç kızlar için oyun oynarken kullanacakları cingırak aracı hazırlamaktadırlar. Bu oyunla delikanlılar, kızlar arasından ilk eşlerini seçmektedirler (Yaşar, 1999).

Çal'da bayram namazını kılan erkekler namazdan sonra sıralanıp tek tek bayramlaşmaktadır. Evde de büyük küçük herkes bayramlaşmakta, küçükler büyüklerin ellerinden öpmektedir büyükler de “Allah çok bayram gösterebilir” demektedir. Eve bayramlaşmaya gelen çocuklara şeker, para verilmektedir. Bayramlarda dışarıda olan evlatlar, akrabalar mutlaka büyüklerinin evinde olmaya özen göstermektedirler. Herkes baba ocağında toplanmaktadır (Yılmaz, 1989).

Adıyaman-Besni-Kösenli Köyü'nde Ramazan Bayramı yayla zamanı yaylada kutlanıyorsa bayram günü ekmeğe eritilmiş yağ ile pekmez sürülmektedir. Bu ekmekler komşulara dağıtılmaktadır. Sonra herkes akrabasını, yaşlıları ve hastaları ziyaret edip el öpmektedir. Kurban Bayramı'nda herkes kendi kapısının önünde salavat ve tekbir eşliğinde kurbanını kesmektedir. Köy halkı hep birlikte kavurma yapıp yemektir. Kurban payları da ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır (Baykara, 1999).

Konya-Akören-Kayasu Köyü'nde arefe günü kabir ziyaretleri yapılmakta, bayram günü odalarda hep birlikte yemek yenilmekte, yemekten sonra bayram ziyaretleri başlamaktadır (Çelik, 1999).

Konya'da Ramazan'ın son günlerinde evlerde geniş çaplı bayram temizliği başlamaktadır. Evler, köşe bucak, iğneden ipliğe temizlenmektedir. Bayram yaklaşırken bayramlık elbiseler hazırlanmaktadır. Çarşıdan bayramlık ikramlıklar şeker, lokum, çerez vs. alınmakta, tepsi tepsi tatlılar hazırlanmaktadır. Bayram sabahı erkenden kalıkılmakta ve baba erkek çocuklarıyla abdest alıp bayram namazına gitmektedir. Kurban Bayramı'nda kurban etiyle yapılan kavurma ile kahvaltı edilmektedir (Sinop, 2001).

Alibeyhüyüğü'nde bayramla ilgili kaynak şahıs şunları söylemektedir: “... O zamanlar arı balından yapma şerbetler, pekmezden yapma şerbetler, şeker çok az

bulunurdu. Çünkü alınamazdı. Kadınlar bulgur pişirirlerdi. Mısırdan, nohuttan gölle pişirirlerdi. Onları koyarlardı, onları yedik. Ama ne de olsa çocukluk işte “Orada şerbet var, oraya gitmeyiz. Ya filanda lokum var, oraya gidelim.” Oradan çıktıktan sonra, kaç lira aldıysak birbirimize karşı övünürdük. Kurban Bayramı da keza böyle ona verdiğimiz isimle “Etli Bayram” olurdu. Toplum arasında Kurban Bayramı amma, hani et kesilip et bulunduğu için ona da “Etli Bayram” denilirdi. Bu bayramlarımızı böyle savuştururduk...” (Muslukçu, 1999). Burada bayramın çocuk gözündeki karşılığını görmekteyiz.

Anamur’da bayram günleri namazdan sonra halk, evlerinde buğdaydan yapmış oldukları keşkeği yemektedirler. Keşkek üzerine yapılan tereyağlı sos ile yenilmektedir. Bütün köy bir arada keşkek yemektedirler. Bayramlaşmadan sonra güreş gösterileri yapılmaktadır. Kurban kesemeyenler ise başka köylerde de olsa kesenlerin evine kurban eti yemeye gitmektedir (Ateş, 2001).

Seydişehir’de bayramdan önce temizlik yapılmakta ve bayram yemekleri birkaç gün önceden hazırlanmaktadır. Bayram sabahı evin büyüklerinde yemek yenmekte, daha sonra onlar ağırlanmaktadır. Yemekten sonra herkes birbiriyle bayramlaşmakta ve akraba, komşu ziyaretleri yapılmaktadır (Erkan, 2001).

Zonguldak-Safranbolu-Gerede’de herkes bayram yemeklerini pişirmekte, baklavasını yapmaktadır. Gelinler, damatlar hediyelerle ana babasının evine gitmektedir. Küçükler büyüklerini ziyaret etmekte, kız anneleri damadım gelecek diye ayrı bir özenle hazırlanmaktadır. Damat için bir mendil alınmakta ve damadın önüne serilmektedir (Özer, 1995).

Gerede’de herkes en güzel kıyafetlerini giyip, yemek hazırlığı yapmakta ve topluca Ramazan Dede denilen ziyaret yerine gitmektedir. Orada yenilip içilip, eğlenilmekte ve çeşitli oyunlar oynanmaktadır (Özer, 1995).

Konya-Ilgın-Sağlık Köyü’nde bayramdan bir hafta önce temizliğe başlanmakta, ekmekler, baklavalara, yemekler yapılmaktadır. Arefe gününde son hazırlıklar yapılmaktadır. Sabah ezanında arefe suyuyla muhakkak banyo yapılmaktadır. Bayram günü sabah erkenden çocuklar şeker toplamaya çıkmaktadır. Sabah ezanında erkekler camiye gitmekte ve çocuklar camiden çıkıncaya kadar dolaşmaktadır. Köy odalarında hazırlanan yemekler yenilmektedir. Nişanlı kıza

Kurban Bayramı'nda koçlar süslenmek suretiyle çocuklarla hediye götürülmektedir. Ev sahibi çocuklara bahşiş vermektedir (Aydoğdu, 1994).

Konya-Bozkır-Boyalı Köyü'nde kaynak şahıs bayram geldi, ocaklar tütsün diye hamur yoğurduklarını, ardıc odunları ile yaktıkları ocaklarda kömbe adını verdikleri ekmek pişirdiklerini ifade etmektedir (Oğuz, 1995).

Adana'da dinî bayramların genellikle köylerde çok canlı geçtiği belirtilmektedir. Bayram sabahı erkenden herkes hazırlığını yapmakta ve erkenden camiye gitmektedir. Bayram namazından sonra herkes birbiriyle bayramlaşmakta, küs olanlar barıştırılmaktadır. Evlerden gelen yemek topluca yenmektedir. Akrabalar ve komşu köylerdekilerle de bayramlaşıldıktan sonra büyüklerinde evlerine ziyarete gidilir. Bu ziyaret erkekler tarafından yapılır. Gittikleri evlerde Kur'an okumaktadırlar. Bayramda herkes eline kına yakmaktadır (Tekmen, 1995).

Sivas'ta Kurban Bayramı'nda kurban günler öncesinden alınmaktadır. Bayram sabahı namazdan kurbanlar kesilmekte, herkes hissesini almaktadır. Bu hisseler de üçe bölünmektedir. Biri yoksullara verilmekte, biri eşe dosta dağıtılmakta, diğeri de evde aile ile birlikte yenilmektedir (Yeniyapan, 2001).

Konya-Meram'da da bayram yaklaşırken temizlik yapılmaktadır. Ev temizliği, cami temizliği, sokak ve çevre temizliği vs. Sokakların tertemiz olmasına özen gösterilmektedir. Bayram için baklavalar yapılmaktadır. Bayram yemeği köy odalarında hep birlikte yenmektedir. Kurban Bayramı için kurbanını evinde besleyenler onu rengârenk boyayarak süslemektedirler. Bilhassa gelin kıza gidecek olan kurbanlık koç mutlaka süslenmekte ve öyle götürülmektedir (Övüş, 1996).

Kaynak şahıs eskiden insanların sokak ve çevre temizliğine çok önem verildiğini, günümüzde insanların bu konuda çok özensiz olduğunu özellikle belirtmektedir. Özellikle temizlik konusunda sadece ev içi temizliği değil bahçe, kapının önü hatta sokağın ve mahallenin de temizliği ve temizliğinin yapılması bizlerin de çocukluğundan kalma en büyük öğretilerdendir. Çocukluğumuzda temizlik anlayışı bu temeller üzerine oturtulmuştur. Herkes evi kadar kapısının önü ve sokağından da temizlik bakımından sorumludur. Bu, zorunluluktan kaynaklı değil bir değer biçimi olmasından dolayı da o devirde büyük, küçük herkesin önem verdiği ve özen gösterdiği konulardan biri olmuştur.

Konya’da bayramdan bir hafta önce evin hanımları evi, bahçeyi tepeden turnağa, dipten köşeye temizlemektedirler. Evin erkekleri ise evin ihtiyaç maddelerini çarşıdan almaktadırlar. Aile fertleri arefe gününe kadar tıraşlarını olup, çarşı hamamında banyolarını yapmaları gerekmektedir. Bayram namazı kılındıktan sonra mezarlığa gidilmekte, mevlid okunmaktadır. Köy odalarında bayramlaşma olmakta, misafirler ağırılanmaktadır. Çocuklar sevindirilmekte, büyüklerin elleri öpölüp hayır duaları alınmaktadır (Yılmaz, 1996).

Konya’da mahallenin muhtarı veya mahallenin büyüğü kimse başı çekmekte mahallenin gençlerini, orta yaşlılarını yanına almakta ve büyüklerle bayramlaşmaya gitmektedir. Önce yaşça büyükler ziyaret edilmekte, kahveler içilmekte, şekerler, lokumlar yenilmektedir. Büyükler, komşular, akrabalar ziyaret edilir fakat mahallede gariban, kimsesiz veya bir yetim varsa bilhassa ona daha özenli davranılmaktadır (Tolga, 1996).

Safranbolu’da bayram hazırlığına sekiz önce başlandığı belirtilmektedir. Evler temizlenmekte, işler bittikten sonra hamama gidilmektedir. Bayramdan iki gün önce baklavalar, börekler yapılmaktadır. Bayramda erkekler kabir ziyaretlerini yapmaktadır. Kadınlar ise o zamanlarda günah sayıldığı için gitmemektedirler. Arife gününe herhangi bir temizlik işi kalmadığı için o gün bayram yemekleri yapılmaktadır. Bayram sabahı erkekler namaza gitmektedirler. O sabah evde herkesin erken kalkmasına özen gösterilmektedir. Namaz kılındıktan sonra bayramlıklar giyilmekte, erkekler camiden geldikten sonra bayramlaşıp hemen evin büyüğüne gidilmektedir. Hep birlikye yenilip içilmektedir (Boylu, 1996).

Urfa’da sabah erkenden kalkılmakta ve büyükler ziyarete gidilmekte hep birlikte yemek yenilmektedir (Taş, 1995)

Denizli’de Ramazan’a duyulan hürmetten dolayı Ramazan gelmeden bir hafta önce mahalleli evdeki bütün kaplarını kalaycıya vermektedir. Evler temizlenmekte, yufkalar yapılmaktadır. Akşamları teravih namazına giderken sabahları camide, evlerde mukabele okunmaktadır. Ramazan davulcusu gece boyunca sahura kaldırmak davul çalmaktadır. Bayram günü bütün çocuklar bayram yerine gitmektedir (Eldemir, 1993).

Yatağan’da da bayrama ev ve kapı önü temziliği yapılarak hazırlanılmaktadır. Su böreği, baklavalar, börekler, sarmalar yapılmaktadır. Köy odalarında toplanılarak

hep birlikte yenilmektedir. Gençler harman yerinde top oynamakta, nişan yarışmaları yapmaktadırlar. Bayrak dikme ve avlama yarışları yapılmaktadır. Küçük çocuklar şivri denilen çöpleri ellerine alıp ev ev şeker toplamak için dolaşmaktadırlar. Erkekler çelik çomak oynamaktadırlar. Komşunun kapısına komşuyu korkutmak için oyuk dikilmektedir (Şanlı, 1996).

Aksaray-Yeşilova Köyü'nde köy halkı hep birlikte köy odasında bayramlaşmakta, sonra Höyük denilen yere çıkmaktadırlar. Üç mahallenin ortasında gençler birleşmekte güreş tutmaktadırlar. Güreş esnasında delikanlılar evlenmek için genç kızlara da bakmaktadırlar (İlgün, 1991).

Ermenek'te bayram hazırlığına yine temizlikle başlanmaktadır. Herkes ellerine kına yakmaktadır. Bayram namazında hoca iyilik ve güzellik, sevgi ve saygı vs. üzerine konuşmaktadır. Namazdan sonra gençler evlerden köy odasına yemek getirmekte toplu olarak yemek yenilmektedir. Sonra bayram ziyaretleri başlamaktadır (Tekmen, 1995).

Ordu-Perşembe-Beyli Köyü'nde çayırda, merada büyük bir bayram yeri kurulmaktadır. Köy halkı tarafından caminin yanında büyük bir ateş yakılmakta, kazanlar kurulmakta hep birlikte yemek için kesilen koyunlar, inekler pişirilmektedir. Pişen yemekten, keşkekten, pilavdan önce çocuklara yedirilmekte, sonra büyükler gelen misafirlerle birlikte yemektedir. Kurulan bu bayram yerinde yemekten sonra güreş yarışmaları düzenlenmektedir (Küçük, 1997).

Kavak'ta bayramın gelmesinden dolayı büyük bir sevinç içinde temizlik, kıyafetlerin hazırlanması gibi bayram hazırlıkları yapılmaktadır. Bayram gecesini camii avlusunda sofralar kurulmakta hep birlikte evden getirilen yemekler yenmektedir. Bayram için mutlaka kına yakılmaktadır (Ateş, 1993).

Samsun'da arife günü banyo yapmak için yedi evden su toplanmaktadır. Toplanan bu su ile bütün çocuklar banyo yaptırılmaktadır. Azar azar da olsa herkes bu sudan üzerine döker. Bu suyun ömrün uzun olması ve saçların uzaması için banyo yaparken kullanıldığı belirtilmektedir (Ateş, 1993).

Denizli-Tavas-Kızılcabölük'te bayramda sevap sayıldığı için kadınlar ellerine kına yakmaktadır. Bayramın birinci günü küçükler büyükleri ziyaret etmekte, ikinci Kavakaltı denilen yere gidilmektedir. Orada delikanlılar evlenecekleri kızı görüp beğenmektedir (Yakıt, 1994).

Daha önce Malatya'nın Arguvan ilçesi Çakmak Köyü'nde oturmaktayken daha sonra İstanbul'a göç edenler birlik ve beraberliklerinin devamı için kurmuş oldukları dernekte Kurban Bayramı'nın üçüncü günü *Abdal Musa Lokması* isimli bir geleneği uygulamaktadırlar. Bayramlaştıktan sonra hep birlikte yemek yemektedirler (Oğuz, vd., 2012: 20). *Âmin Bağırma* geleneği, Amasya'nın Taşova ilçesine bağlı Sepetli köyünde, Ramazan ayının on dördünü, on beşine bağlayan gece Ramazan ayının ortasının geldiğini köy halkına haber vermek için yapılan bir uygulamadır. Ramazan ayının on beşi geçtiğinde komşular birbirine iftara gitmeye başlamaktadır. (Oğuz, vd., 2012: 22-23). Bartın ilinin köylerinde görülmekte olan başka bir gelenek ise *Bayram Konatı*'dır. Çeşitli yemeklerin konulduğu siniye konat denilmektedir. Bayram günü bayram namazından sonra evlerine dönen köyün erkekleri belirlenen yerde ve saatte konatın yapılacağını eşlerine söylemekte ve onlar da yöreye has konat yemeklerini hazırlamaktadırlar. Öğle namazının ardından hep birlikte yenmektedir (Oğuz, vd., 2012: 29).

Yozgat-Çekerek-Karakaya Köyü'nde uygulanmakta olan *Bayramcalık* geleneği sözlü ve nişanlılar arasında uygulanmaktadır. Damat ve ailesi, akrabaları ile birlikte gelinkıza hediyeler götürmektedir. Aynı şekilde gelinkız da kayınvalidesi için hediye hazırlamaktadır. Yemekler yenildikten sonra gençler kendi arasında eğlendikten sonra misafirler uğurlanmaktadır (Oğuz, vd., 2012: 35). *Berat* geleneği, Amasya'da görülmekte olan bir bayram karşılama geleneğidir. Yörede çocuklar, tenekeçilerden, bakırcılardan temin ettikleri beratlarını jelatin vb. kâğıtlarla süsleyerek üzerlerine mum takıp beraat kandili gecesini camiye gitmektedir. Camide büyükleriyle ibadet eden çocuklar, camiden çıktıklarında beratlarındaki mumları yakarak evlerine dağılmaktadırlar. Ellerinde beratlarıyla dolaşan çocuklardan dolayı sokaklar ısı ışı görünmektedir. Böylelikle o gecenin beraat gecesini olduğu anlaşılmaktadır (Oğuz, vd., 2012: 37). Muğla'nın Ortaca ilçesine bağlı Yeşilyurt köyünde her yıl Kurban ve Ramazan Bayramı'nın arife gününde "*buhur yakma*" geleneği uygulanmaktadır. Günlük ağacının kurumuş kabuklarına buhur denilmektedir. Arife günü akşamüzeri yakılan odunlar köz hâline geldikten sonra buhurlar konulmakta üç İhlas bir Fatiha okunmaktadır. Çıkan kokunun ölümlerin ruhuna iyi geleceğine, ruhların huzur bulacağına inanılmaktadır (Oğuz, vd., 2012: 39).

Elazığ'ın Maden ilçesinde Ramazan ve Kurban Bayramı'nın arife günlerinde mezarlık ziyareti yapılmakta ve çocuklara dağıtılmak üzere şeker hazırlanmaktadır. *Çocuk Sevindirme Günü* olarak adlandırılan bugünde getirilen şekerler ruhların da sevineceğine inanıldığı için mezar başlarına da konulmakta; çocukların da bu şekerleri yemesiyle ruhların sevap kazanacağına inanılmaktadır (Oğuz, vd., 2012: 42). Ankara'nın Ayaş ilçesine bağlı Yağmurdere köyünde Ramazan ve Kurban Bayramları'nda *Ferfene* adı verilmiş olan bir gelenek uygulanmaktadır. Çok eski bir geçmişe sahip olduğu belirtilen bu gelenekte herkes kendi yaşlılarıyla bir araya gelmekte ve katılan kişiler maddi durumlarına göre yiyecek ve içecek olarak eğlenmektedirler (Oğuz, vd., 2012: 47). *Kandil Yakma*, Bolu'nun Göynük ilçesinden uygulanmakta olan kandil karşılama geleneğidir. Kandil gününden birkaç gün önce yörede hazırlıklara başlanmakta, taş fırınlarda çörekler yapılmaktadır. Herkes durumuna göre bir şeyler yapıp hayır için dağıtmaktadır. Kandil gecesini ibadetler edilmekte, bayram havasında kutlanmakta ve çocuklar sevindirilmektedir (Oğuz, vd., 2012: 60). "*Kızlar Bayramı*" Zonguldak'ın Alaplı beldesinde gençlik bayramı olarak da adlandırılmaktadır. Ramazan ve Kurban Bayramları'nın son gününde uygulanmakta olan bir gelenek olduğu belirtilmektedir. Bu bayram sayesinde gençler tanışmakta, evlenip yuva kurmaktadır (Oğuz, vd., 2012: 66). Denizli'nin Çivril ilçesine bağlı Özdemirci kasabasında her yıl Ramazan ve Kurban Bayramları'nda "*olsun olsun*" denilmekte olan bir gelenek uygulanmaktadır. Arife günü sabah ilk iş olarak çocuklar bakkala gitmekte, halk bu çocukları aldıkları çikolatalarla, şekerlerle sevindirmektedir. Arife günü öğlen saatlerinde ise mezar ziyareti gerçekleştirilmektedir. Çocuklar, Olsun olsun / Bir oğlu olsun / O da bize yoldaş olsun / Âmin! tekerlemesini söyleyerek evlerden de bir şeyler toplamaktadırlar (Oğuz, vd., 2012: 81). *Sele Sepet Top Kandil* geleneği Samsun'un Bafra ilçesinde uygulanmakta olan geleneklerden olduğu belirtilmektedir. Ramazan ayının on dördüncü günü akşam ezanından sonra başlamakta ve teravih namazına kadar devam etmektedir. "*Sele Sepet*" rengârenk ve kat kat görünüme sahip olan bir fener olduğu için gelenek adını bundan almaktadır. Çocuklar içerisinde bir mum yanan ve sele sepet adı verilen fener almaktadırlar. Fenerleri ellerine alan çocuklar akşam ezanından sonra gruplar hâlinde ya da tek başlarına küçükten büyüğe doğru, boy

sırasına geçerek ev ev dolaşmaktadırlar. Evlerden şeker, para, üzüm, incir vb. şeyler çocuklara verilmektedir (Oğuz, vd., 2012: 92).

Kırgızlar'da “arefe” kelimesinin yerine “arapa” kelimesi kullanılmaktadır ve Kırgız Türklerinde üç arefe günü mevcuttur. Bunlar:

1. Arapa (şek günü)
2. Ramazan Arapası (Ramazan Arefesi)
3. Kurman Arapası (Kurban Arefesi) (Polat, 2015: 28).

Ramazan orucunun başlamasından bir gün önceki güne Arapa (şek günü) denilmektedir. Arapa Kırgızlarda âdeti bayram gibi kutlanmaktadır. Erken kalkılarak sabah namazına, namazdan sonra da yaşlılar imamla beraber topluca mezarlığa gitmektedirler. Mezarlıkta ölüler selamlandıktan sonra (Assolom aleyküm! Müslüman mominler) Kur'an okunup dua edilmektedir. Gençler ve kadınlar da mezar ziyaretleri yapıp, dua etmekte ve ölünün ruhunun kokladığı ve bundan da memnun olduğu için mezarın üstünde mum yakılmaktadır. Arefe günü mezarın üzerine kâse içinde yemek konulmaktadır. Şayet bir kişi ölen yakınlarından birini rüyasında görürse ölenin aç kaldığına ve kendisinden yiyecek istediğine yorumlanmaktadır. Bu sebepten de kâse içinde yemek bırakılmaktadır. Uğursuzluk getireceği ve günah olacağı inancından dolayı hiç kimse bunu mezarın üzerinden almamaktadır. Arefe günü mezarlıklar ziyaret edildikten sonra yakınları vefat eden kişilerin evleri ziyaret edilip Kur'an okunmaktadır. Gidilen her evde hazırlanmış sofralara ekmek konulmaktadır. Kur'an okuyan ve dua eden misafirler bu ekmeklerden birer lokma alıp yiyip, evden öyle çıkmaktadırlar. Kırgızlarda buna “*Nan oğuz tiyuu*” denilmektedir. Arefe günü akşamı maddi durumu iyi olanlar tarafından pilav pişirilerek fakirlere dağıtılmakta ve komşulara ikram edilmektedir. Yemekten sonra topluca ilk teravih namazı kılınmaktadır. Bayramdan bir gün önceki gün Ramazan Arefesi'dir ve bugünde de sabah namazından sonra mezarlıklar ziyaret edilmekte ve Kur'an okunmaktadır. Kurban Bayramı'ndan bir önceki güne de Kurban Arefesi denilmektedir. Kurban arefesinde “cıt çıkarma” (koku çıkarma) denilen bir âdet uygulanmaktadır. Koku çıkarma ile ilgili benzer bir uygulamayı ülkemizde de görmekteyiz. Kızgın yağa un konularak karıştırılmakta ve kokusunun yayılması sağlanmaktadır. Bu kokunun ata ruhlarına gideceği ve onları memnun edeceği inancı görülmektedir. Sonra yine kutsal kabul edilen borsok, katama

(katmer) denilen yiyecekler pişirilmekte ve yenilmektedir. Kur'an okunup ata ruhlarına bağışlanmakta, dualar edilmektedir. İnanişâ göre ölü ruhları arefe günlerinde evleri ziyaret etmeye geldiği için arefe günlerinde çamaşır yıkanmamaktadır. Çamaşır yıkanıp da kirli su etrafa dökülürse bu suyun, ölü ruhlarını rahatsız edeceği ve eve gelmelerini engelleyeceğine inanılmaktadır. Ölü ruhlarının memnun edilmediği takdirde ailenin başına bir bela ve felaket gelmesine yol açacağına inanılmaktadır. Arefe günlerinde iğne kullanılmamaktadır. Arefe günleri hiçbir iş ve temizlik yapılmamaktadır. Bu sebepten bugünlerden önce temizlik işlerinin bitirildiği belirtilmektedir. Arefe günleri banyo yapmanın da hoş karşılanmadığı bu sebepten banyo yapılmadığı belirtilmektedir ki bu durum ülkemizle zıt olan bir uygulama olduğu görülmektedir. Demek ki Türkiye'de yaygın bir inanış olan ve mutlaka yerine getirilmekte olan "Arefe suyu ile yıkanma" uygulaması Kırgızistan'da görülmemektedir. Bilindiği gibi Anadolu'da "Arefe suyu" kutsal kabul edilip birçok ruhi ve fiziki hastalıklara iyi geleceğine inanılmaktadır. "Arefe suyu" olarak isimlendirilen arefe günü banyo yapma geleneği Türklerin, geleneksel Türk dinî inanışlarındaki su kültürünü devam ettirmesinin canlı örneği kabul edilmektedir. Ancak bu uygulama İslâmî bir şekle bürünmüştür çünkü Arefe suyu "zemzem suyu" gibi kabul edilmektedir. Dolayısıyla Kâbe'deki mukaddes kabul edilen zemzem suyunun arefe günü bütün evlerde aktığına ve bu suyla yıkananların maddi ve manevi şifa bulacaklarına inanılmaktadır. Her akşam beş, altı komşu sırayla mutlaka çorbanın ve Kırgız pilavının olduğu iftar yemekleri verilmektedir. Yemekten sonra Kur'an okunmakta ve teravih namazına gidilmektedir (Polat, 2015: 29-31).

Kırgızlarda Ramazan günlerinde düğün yapılmamaktadır. Ramazan ile Kurban Bayramı arasında düğün yapmak ve nikâh kıymak iyi sayılmamakta ve hoş karşılanmamaktadır. Anadolu'da kutlanan Ramazan ve Kurban Bayramının kutlanma amacı ve biçimi ile Kırgızistan'da kutlanma ve anlamlandırma şekli arasında farklılıklar görülmektedir. Kırgızlarda Ramazan Bayramı'na "*Orozo Ayf*" yani "*Büyük Bayram*" denilmektedir. Ayrıca ata ruhları ile ilgili uygulamalarından dolayı atalar bayramı, atalar günü, atalardan kalma kutsal gün olarak da adlandırılmaktadır. Kırgızlara göre Ramazan Bayramı ağzını, dilini, gözünü, elini kötülüklerden uzak tutanlara Allah'ın hediyesi olarak kabul edilmektedir. Yakını vefat edenlerin evleri

ziyaret edilmekte, buralarda kurban kesilmekte, kesilen koyunu etinde pilavlar pişirilmektedir. Ramazan Bayramı bu uygulamalarından dolayı matem havası taşıdığı için “*matem ayf*” veya “*ölüler bayramı*” olarak adlandırılmaktadır. Ziyaretler esnasında hediyeler verilmektedir (Polat, 2015: 40).

Polat, Ramazan Bayramı ile ilgili diğer uygulamaları şöyle aktarmaktadır:

Bayram günü evlerde en güzel Kırgız yemekleri yapılmakta, misafirlere ikram edilmektedir. Akşam olunca çocuklar da dâhil olmak üzere bütün fertler toplanmaktadır. Cin, şeytan ve kötü ruhlardan korunmak için tütsü yakılmakta, dua edilmektedir. Kırgızlar Ramazan Bayramı’nın birinci günü, geçmişlerinin ruhlarının kendilerini ziyaret ettiklerine inanmaktadırlar. Bu nedenle Ramazan Bayramı’nın birinci gününde geçmişlerinin ruhları için Kur’an okutup “borsok” adı verilen, yağda kızartılmış küçük ekmek parçalarını halka dağıtmaktadırlar. Borsok yapmak üzere tavaya yağ koyarken “ölmüşlerimizin ruhuna” demektedirler. Kırgızların inanışına göre bayram günü eve gelen ölü ruhları, yaşayanlardan dua beklemektedirler. Eğer onları hatırlayıp Kur’an okutulmazsa razı olmadan gideceklerine inanmaktadırlar. Ramazan Bayramı’nda kurulan bayram sofrasında ikram edilenlerden verilirse alıp gitmek doğru olmazken, Kurban Bayramı’nda sofradaki yiyeceklerden verildiğinde kesinlikle alınması gerekmektedir. Teklif dahi beklenmeden alınıp gidilebilmektedir. Ramazan Bayramı’nda bayrama özel elbise giyilmezken, Kurban Bayramı’nda en azından bir tanesinin yeni olmasına özen gösterilmektedir. Bunun Hz. Peygamber’in çocukları sevindirme âdetinden kaldığı belirtilmektedir. Eğer yeni elbise almaya güç yetmiyorsa özellikle çocukların serçe parmaklarına yeni bir kumaştan küçük bir bez parçası bağlanmaktadır. Bu yolla hem çocuk sevindirilmekte hem de ailenin maddi durumunun iyi olmadığı anlatılmaktadır. Bunu gören zenginler bu çocuklara ya bol miktarda para vermekte veya onlara elbise, hediye almaktadırlar. Ramazan Bayramı’nda evde kirli bulaşık, çamaşır kalması normal kabul edilip buna “Ramazan sırası kaldı” denilmekteyken, bu durum Kurban Bayramı’nda normal kabul edilmemekte, kesinlikle kirli bir şey bırakılmamaktadır. Ramazan Bayramı’nda bayram namazından önce su içilirken, Kurban Bayramı’nda namaza kadar bir şey yenilip içilmemektedir. Ramazan Bayramı “büyük bayram” ve “ölülerin bayramı” olarak adlandırılmakta; Kurban Bayramı “küçük bayram” ve “dirilerin bayramı” diye ifade edilmektedir (Polat, 2015: 41-43).

Azerbaycan Türklerinde bayram günü dilek tutan kimselerin o gece uyumazlarsa bir yıl sonra dileklerinin gerçekleşeceğini belirten Makas, yöredeki Caferi mezhebine mensup olanların ise Ramazan'da düğün yapmadıklarını da ifade etmektedir. Ramazan Bayramı'nda sofralar daha zengin, kurban bayramında ise et ağırlıklı yemeklerin ön planda olduğu görülmektedir. Bayramlaşma ve bayram ziyaretleri Ramazan Bayramı'nda daha yaygındır. Yazar, bayram ziyaretlerindeki amacı *“sıla-ı rahim, anlayışından ve imanından kaynaklanmaktadır”* şeklinde açıklamaktadır. Bayramdan en az kırk gün önce ölenlerin ailelerine gidilmekte, onların yas alameti olan kara elbiselerini ve örtülerini çıkarıp, normal elbiseler giymeleri sağlanmakta, taziyeler sunulmakta ve sabırlar dilenmektedir. Yaslı olan ailenin normal hayata dönmesi sağlanmaktadır (Makas, 2017: 202-218).

Özbekler de Ramazan ayında orta halli aileler sahurda birbirlerine giderek sahur yaparken, durumu iyi olanlar ise sanatçılar tutarak sahur yapmaktadırlar. Kurban Bayramı'nda durumu iyi olanlar kurban keserken durumu iyi olmayanlar birlikte kurban alıp kesmektedir. Kadınlar bayramın ilk günü mezar ziyareti yapmaktadır (Bayır, 2019: 24).

Kazak Türklerinde Ramazan Bayramı'na “Ramazan ayt” bayramcılara da “aytçı” denilmektedir. Ramazan'da sıra takip edilmeksizin herkes aytçı olarak istediği eve gitmekte ve bu sofralarda hep birlikte yemek yenilmekte, dualar edilmektedir. Oruç tutulan günlerde halk evlerin etrafında çember oluşturmak suretiyle şarkılar söylemekte ve birbirlerine hediyeler vermektedirler. Kazaklar Kurban Bayramı'nda kesecekleri kurbanın rengine önem vermektedir. Allah'a kestikleri kurbanın tertemiz ve helâl olması gerektiğine inandıkları için genellikle beyaz olmasına özen gösterilmektedir (Bayır, 2019: 39).

2. Kandil Geceleri

Kandil gecesi olarak kutlanmakta olan Mevlid, Ragaib, Miraç, Berat ve Kadir Gecesi kutsal olarak kabul edilmekte, bu geceler kandil gecesi olarak kutlanmaktadır. *“Söz konusu gecelerin kandil gecesi olarak anılması, Osmanlı padişahı II. Selim döneminde (1566-1574) yapılan kutlamalarda, camilerin kandillerle aydınlatılması geleneğine dayanır.”* (Cengil-Tekin, 2016: 43).

Hicrî takvime göre Mevlid, Rebiülevvel ayının on ikinci gününe; Regaib, Recep ayının ilk Cuma gününe; Miraç, Recep ayının yirmi yedinci gecesine; Berat Şaban ayının on beşinci gecesine; Kadir Gecesi ise Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine denk gelmektedir (Cengil-Tekin, 2016: 43). Hepsi de Müslümanlar için önemli ve kutsal gecelerdendir ve bireysel ya da toplu bir şekilde ibadet ederek geçirmekte, dualar edilmekte, mevlitler okunmakta böylelikle günahlardan arınılacağına inanılmaktadır.

3. İslamla İlgili Geleneksel Bayram ve Günler

a. Şivlilik

Kültürümüze has pek çok âdetin terk edilmeye yüz tuttuğu bu dönemde Şivlilik tüm canlılığıyla yaşamaktadır. Çocuklar kadar gençlerin ve yetişkinlerin de iştirak ettiği bu özel günde, Regaib Kandilinde hayat bulan âdeti Mustafa Ataman şöyle anlatmaktadır:

“Şivlilik toplamaya çıkan ellerinde birer torba bulunan 3-5 çocuğu görünce 35-40 sene evvelini hatırladım. Çocukluk çağıımıza tesadüf eden o senelerde Regaib Kandilleri hiç de böyle sönük geçmezdi.

Kültürlü kimseler müstesna, Regaib Kandiline umumiyetle yaşlılar “Namaz” ve çocuklar “Şivlilik” derlerdi. Neden “Namaz” denirdi, bilmeyiz. Şimdiki attarlar sokağındaki bütün dükkânlar, rengârenk, irili ufaklı “karpuz, davul, sünme, kuyruklu” isimleri verilen kâğıt fenerlerle tepeden tırnağa kadar doldurulur ve harıl harıl satış yapardı. Mumlar şimdiki gibi uydurma soyundan olmayıp hâlis ispermeçet cinstendi. Babaların çocuklarına mutlaka birer fener ve kâfi miktar mum almaları âdetti.

Diğer taraftan baba veya annesinden birkaç kuruş koparan 12-18 yaş arasındaki erkek çocuklar da soluğu attarlarda alır ve beğendiği bir kavala sahip olurdu. Bir yandan kavalın iyi ses verip vermediği tecrübe edildiği, öte yanda satıcıların mallarını beğendirmek için çeşitli makamlarda çalınan kaval sesleriyle o civar cünbüş havasına bürünürdü.

Kandile bir hafta kala, akşam yemeğinden sonra fenerini alan çocuk sokağa çıkar, yol ortasına gerilen ipe, diğer çocuklar gibi o da asardı. Böylece sokağın ortası fenerle dolarken davul ve kavallar çalmağa başlardı.

Hiçbir şey düşünmeyen mes'ut çocuklar, gülüp oynarken, bazen yakınlarda uğultu ve nâra hâlinde bir ses, bazen de yalnız ayak sesleri onların derhal toparlanmasına sebep olur ve ortalığı bir sukûnet havası kaplardı. Anlaşıldı ki diğer mahallelerden baskın var. Gelenler ipi koparıp fenerlerin yanmalarına bakacak mümkün olursa bir davul veya kaval kapıp kaçacaklardır. Fakat bu öyle kolay olmazdı. Çünkü mahallenin delikanlıları çocukları beklemeyi ihmal etmezlerdi. Bu hal Regaib Gecesi'ne kadar böylece devam ederdi.

Regaib Gecesi'nin sabahı olan Perşembe günü, güneşle beraber, ellerine birer torba alan kabileler hâlindeki çocuklar kapıları çalmadan içeriye girer ve:

Şivli şivli şişirmiş

Ergen oğlu pişirmiş

İki çörek bir börek

Bize namazlık gerek

Şivliiliik!

Diye bağırsırlardı. Evin hanımı veya genç kızı, evvelce hazırlanan çerezlerden çocuklara birer avuç dağıtırdı. Kafilenin birisi gitmeden diğeri gelir, bu hal öğleden sonralara kadar devam ederdi. Dağıtılanlar ekseriya kuru üzüm, leblebi, incir, iğde olup arada şeker verenler de bulunurdu.

Aynı gün hemen her evde yufkadan çok kalın, aşağı yukarı 15 cm. kutrunda ve “Bişi” denilen bir nevi börek yapılır, daha evvelden hazırlanmış olan yufkaların arasına konurdu. Pekmezle yapılmış un helvası ilave edildiği de vakidi. Bu “Bişi”ler komşulara, tercihan fakir olanlara dağıtılır, kapıya gelenler de boş çevrilmezdi. Halk zeytinyağına pek alışık olmadığından, bu börekler daha ziyade susam yağı ile pişirilirdi.

Yine o gün bütün erkekler işlerini erken bırakır, bakkal uğrayarak, hâline göre bir miktar mum alır, mahallenin cami veya mescidine getirirdi. Çünkü o zamanlarda elektrik yoktu, camilerde mum yakılırdı.” (Ataman, 1960:2089).

Namaz gelmeden önce çocuklar gelip de boş dönmesin diye leblebi, şeker, üzüm, lokum alınmakta ve kapıya gelen çocuklara verilmektedir. Bununla Cenab-ı Allah'ın eve bereket yağdırdığına inanılmaktadır (Oğuz, 1989).

Şivlilik günü ayrıca sabahtan hamur yoğurulmakta pişi yapılmaktadır. Pişiler komşulara, akrabalara, fakirlere, öksüz ve yetimlere dağıtılmaktadır (Canbolat, 1991).

b. İlk Namaz

Gürün Hüyüküyurt Köyü'nde uygulanmakta olan bu âdet üç ayların başlangıcında, Recep ayının başında yapılmaktadır. Köyde maddi durumu iyi olanlar köyün tamamına yetecek kadar tereyağı ile hamur yoğurup, bunları tandırda pişirmektedir. Buna ilk namaz pişisi denilmektedir. Köydeki tüm ailelere dağıtılmaktadır (Özen, 2010:117). Konya'da da Şivlilik veya Namaz denildiği görülmektedir (Oğuz, 1989).

c. Dede Şenlikleri

Dede şenliği için çamurdan, çanak, çömlekten, renkli cam parçalarından, yünden, keçeden ve mumların da kullanılarak yapılan suretler hatırimıza Şamanizmde put-fetişler konusunu getirmektedir. Bu konuda İnan, şöyle demektedir: Çin kaynaklarına göre Gök Türklerin tanrıların tasvirlerini keçeden yaptıkları, iç yağı ile yağlandıktan sonra deri torbalarda saklanmaktadır. Aynı zamanda sırk üzerine de dikilmektedir. Altaylılar da tös-töz, Yakutlarda tangara, Uranhalarda eren, Moğol-Buretlerde ongon denilmekte olan putlar-fetişler bulunmaktadır. Bunlar keçeden, paçavralardan, kayın ağacı kabuğundan yapılmaktadır. Bunların bazıları çocukların oynadıkları bebeklere benzemektedir. Bir kısmı da tilki, tavşan ve başka hayvan derilerindendir. Bunlar duvarlara yahut sırlara asılmaktadır. Altaylıların bu putlara töz / tös adı vermeleri de bunların atalar ruhu hatırası olarak yapıldığını göstermektedir. Gerçekten de böyledir. Şamanistler bunlar hakkında “bu babamın tözü, bu anamın tözü” demektedirler. Büyük ve ünlü kamların ruhuna bağışlanan “töz”lerin de olduğu, putlara tapmanın menşei hakkında Ebü'l-Gazi Han'ın fikirleri de doğrudan doğruya “töz” ile ilgili olduğu görülmektedir. Ona göre: “...O zaman onlarda bir âdet vardı ki birinin oğlu, bir kızı, ağabeyi veya küçük kardeşi veya başka

bir kıymetlisi ölürse onun suretini (kugurçak) yapmakta ve evinde saklamaktadırlar. Ara-sıra o sureti öpüp sevip okşıyarak bu filanın sureti demektirler. Bu suretin önüne yemeklerinin ilk lokmalarını koymaktadırlar. Yüzlerini gözlerini bebeğe sürtüp önünde yere eğilmektedirler. İşte böylelikle haberleri olmaksızın puta tapmayı meydana getirmektedirler. Ebü'l-Gazi Han'ın kugurçak dediği nesnenin bebek (oyuncak) demek olduğu ifade edilmektedir. Altaylıların tözlerinin çoğunun da bebeklerden ibaret olduğu görülmektedir. Müslüman Türklerde de eski töz ve ongon kültürünün izlerine rastlanmaktadır (İnan, 2000: 45). Burada yapılan suretin bu anlamda yapıldığını söyleyemeyiz fakat kıymet verdikleri, saydıkları veya zihinde yer etmiş bir büyüğe benzetme çabası bu ilgiyi kurmaktadır. Aşağıda Dede Şenlikleri ile ilgili uygulamalara yer vermiş bulunmaktayız:

Dede Şenliği Karaman'da Recap ayının ilk günlerinde yapılmaktadır. Karaman'a mahsus şenliklerdendir. Dede Şenliği için çocuklar hazırlık yapmaktadır dolayısıyla çocukların kutladıkları bir şenliktir. Aslında Dede, insan şeklinde kerpiçten ve porselenden süslenerek yapılan bir kukladır. Kerpiçten ayaklarını, gövdesini, başını yaptıktan sonra cam kırıkları ile kaplanmakta başına da bir taç yapılmaktadır. İki tarafına da mum yakılıp, yünden sakal, bıyık, kömürden gözler yapılmaktadır. Aynen insan şekline yani Tekkedeki bir şeyhin, bir dedenin kılığına sokulmaya çalışılmaktadır. Buna gerekçe olarak kaynak şahıs şunları ifade etmektedir: “Bu da şundan kaynaklanıyor. O zamanın çocukları bundan üç yüz, beş yüz sene önceki çocuklar Karaman'da tekkeleri bir bir dolaşırken karşılarında dedeyi görüyorlar. Eskiden tekkedeki şeyhlere Karamanlılar dede diyorlarmış. Dedenin bembeyaz sakalları, bembeyaz bıyığı, başında sarığı, ondan sonra sağında, solunda mumları etrafındaki müridleri çocukların gözünde eve geliyorlar, tekkedekilerin aynısını taklit etmeye çalışıyorlar. Çocukların bir mizah anlayışı aynısını dedenin üzerinde deniyorlar. Eşeğin kuyruğunu kamaya, kulağını kepçeye, burnunu körüğe, karnını davula, ayaklarını tokmağa, gözlerini aynaya benzeterek o tekkedeki söylenen ilahileri hocaya karşı, dedeye karşı yapılan ilahileri bunlar da yaptıkları o kerpiçten dedenin karşısında söylerler(Evcen, 1995).

“Farz edelim ki o şehrin köy çocukları çarşıda gezerken yolları bir tekkeye düşmüş. Tekkede karşıda dede oturuyor. Kenarlarında mumlar yakılmış, tekkenin,

şeyhin sakalları uzamış, sırtında cübbe, başında külah, etrafındaki dervişlerle ilahi söylüyorlar. Çocuklarda bundan esinlenerek evlerine gelirler. Kerpiçlerden bir dede yaparlar...” (Deveci, 2001).

Karaman-Ayrancı’da da çocuklar günler öncesinden dede yapmak için yarışa girmektedirler. Dedenin yapımında kullanacakları mazlzemeleri evden, çarşıdan, pazardan bulabilecekleri her yerden toplamaya gayret etmektedirler. Dede yapmak için bir duvar dibine kerpiç konulmakta onun üzerine yapılmaktadır. Renkli çanak, çömlek, kerpiç, renkli camlardan faydalanılmakta çamurla sıvanmaktadır. Sıva yapıldıktan sonra getirilen taşlar da yapıştırılmaktadır. Dede yapıldıktan sonra omzuna birer mum dikilmekte, dede duvara çivilenmekt suretiyle sıvanmaktadır.

Karaman’da pişi âdeti olduğu için Recep’in ilk günü gelmeden ev halkı pişi hazırlığı yapmaktadır. Bu hamurları tavada kızarttıktan sonra kendileri yediği gibi komşulara da dağıtılmaktadır. Evin erkekleri hangi camide dua olacaksa o camiye gitmektedir. Karaman’da Recep ayının Ramazan Bayramının ve Kurban Bayramının hemen hemen bir eşi gibi kabul edilmekte ve o şekilde kutlandığı belirtilmektedir. Kızlar, küçük çocuklar ellerine kına yakmaktadır. Recebi halk kendi arasında kutlamakta, pişi dağıtıldıktan sonra çocuklar dede yapmaya koyulmaktadır. Çocuklar dedenin başında maniler, türküler söylerler. Recep ayının sonunda da dede yıkılmaktadır (Lök, 1998).

d. Şam Atlama

Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü’nde üç ayların başlangıcında, yatsı namazından sonra çocukların uyguladığı “Şam atlama” denilen bir âdet uygulanmaktadır. Ateş yakılmakta yaşları on iki ile on sekiz olan çocuklar bu ateşin üzerinden “Hastalığım sende kalsın / Sağlığım bana kalsın” diyerek atlamaktadırlar. Üç, beş defa atlandıktan sonra kemikle oynanan “aksüyek” denilen oyuna geçilmektedir (Aktan, 1990).

e. Memecimin Giliği

Çocukların, bayramı bir anlamda karşılamak, bayram coşkusu arefe günü itibariyle yaşatmak amacıyla hayata geçirdikleri, tamamen çocukların katılımıyla gerçekleştirilmekte olan törenlerdendir. O gün çocukların oruç tutması, bunu bilen

büyüklerin onlar için o güne has hazırlık yapmaları, çocukların mutlulukları ile orucu yan yana getirme, oruç tutmaya teşvik etme amacı gütmektedir.

Sivas'ta bayramdan bir gün önce yani arefe günü çocuklar “Memecim” gezmektedirler. Bugüne özel olarak da çarşıda gılikler / simitler satılmaktadır.

Arefe günü sabah erkenden, bayramlık elbiselerini giyen çocuklar toplu olarak “Memecim” gezmeye çıkmaktadırlar. Çocuklar o gün oruç olmaya özen göstermektedirler. Her çocuk kendi mahallesinde gezmeye özen göstermektedir. Başka mahallelerde dolaşmak ayıp sayılmaktadır. Evlerinden sopalarının ucuna ilk gılığı takan çocuklar gittikleri evlerin kapısının önünde hep birlikte şu sözleri söylemektedirler:

Memecimin havası

Madelerin tavaşı

Gökten rahmet

Yerden bereket

Âmin, âmin... Bir gılik.

Bunu duyan ev sahipleri akşamdan hazırlamış oldukları “Memmecim gılığı”ni getirip kendi elleriyle çocukların sopalarına takmaktadırlar (Özen, 2010:115).

f. Perşembe Akşamı

Perşembe Akşamı uygulaması, yardımlaşmanın, kırmadan, incitmeden yoksulu gözetmenin, kol kanat germenin en güzel, en canlı örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Şanlıurfa'da her perşembe günü akşama doğru dedeler, neneler, anne ve babalar mahallelerde, sokaklarda çocuklara şekerler, bisküviler, gofretler dağıtmaktadır. Komşular için fırından sıcak ekmek alıp ikram edilmektedir. Bunun dışında bir de güzel bir yemek pişirip durumu iyi olmayanlara ikram etmektedirler. Yörede insanlar arasındaki ilişkileri kuvvetlendirdiği için bu âdete önem verilmekte ve uygulanmaya devam etmektedir (Bulut, 2019).

g. Ak Koyun Toyu

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslamiyet'e ve Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e bağlılıklarını göstermek için pek çok naat ve mevlit kaleme almıştır. Yazılmış olan bu naat ve mevlitlerin yanı sıra Peygamberimizin hayatıyla ilgili pek çok unsura da yer verilmiştir. Bunların içinde yer alan bir de Peygamberimizin yaşı ile ilgili olan konulardır. Hz. Muhammed, miladî takvime göre altmış bir, hicri takvime göre de altmış üç yaşında vefat etmiştir. Boray İdem de, "Türkmenlerde Altmış Üç Yaş Töreni: Ak Koyun Toyu" adlı çalışmasında Hz. Peygamberin altmış üç yaşında vefatına dair Türk dünyasında özellikle de Türkmenistan'da yapılan anma törenine ve bu törenin edebiyatımızdaki yansımalarına yer vermektedir. Altmış üç yaşa yüklenen özel anlamın ilk izleri Hoca Ahmet Yesevi'de görülmektedir. Hz. Muhammed'in sünnetine bağlılığının bir göstergesi olarak altmış üç yaşına girdikten sonra tekkesinin bir tarafına üç arşın derinliğinde bir çilehane yaptırarak oraya çekilir. Ahmet Yesevi'nin müridleri merdivenle inilebilen bir kuyu kazıp, bir insanın sığabileceği kadar da bir hücre yaparlar. Yesevi, vefatına kadar bu hücrede ibadetle meşgul olur. Hoca Ahmet Yesevi, Peygamber Efendimizin vefat yaşı olan altmış üç yaşına girdiğinde bundan sonrası bana gerekmez diyerek yeryüzündeki hayatından sıyrılıp bir anlamda yer altındaki hayatına başlamıştır. Ahmet Yesevi'nin hikmetli sözleri özellikle Türkmenler üzerinden etkili olmuş, Hz. Peygamberin sünnetine bağlı olma inançlarını hayatlarına ve inançlarına dâhil edip o günü bir merasim hâline getirmişlerdir (İdem, 2015: 114). İdem, böyle bir merasimin Türk dünyasında sadece Türkmenistan'da olduğunu belirtmektedir ki bizim de yapmış olduğumuz kaynak taramalarında buna benzer başka bir kutlamaya rastlamamış bulunmaktayız.

İdem, bu kutlamanın, Hz. Muhammed ile ilgili önemli bir geleneksel uygulama olduğunu, Peygamber Toyu veya Ak Goyun Toyu da denildiğini ifade etmektedir. Peygamber Efendimizin yaşına erme töreni olarak ifade edebileceğimiz bu uygulamanın esasını altmış üç yaşına giren bir erkeğin Peygamberin yaşına erme şerefine nail olmasından dolayı "sadaka" vermesi oluşturmaktadır. Bu toyda beyaz bir koyun kurban edilmektedir. Başka hayvan kurban edildiği de görülmektedir. Türkmenler arasında bu kutlama, dinî bayramlar gibi bayram ve namaz, oruç gibi de

bir ibadet olarak görülmektedir. Türkmenbaşı, “Ak Goyun” kutlamasını bir fermanla resmîleştirmiş ve bu ferman da 2002 yılında *Garagum* dergisinde yer almaktadır. Türkmenler arasında bazı kişilere göre bu kutlamayı yapan kişinin eceli yaklaşmıştır. Bu sebepten bu toy altmış iki veya altmış dört yaşında da yapılmaktadır. Bu toy yalnızca erkekler için düzenlenmektedir. Altmış üç yaşına Türkmen erkekleri, Peygamberin yaşına erişmesi sebebiyle, şükür göstergesi olarak toyu düzenlemektedir. Manevi havası yoğun olma bu törene yaşlılar katılmaktadır. Kurbanlar kesilmekte, Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunmaktadır. Kurban kesildikten sonra, altmış üç yaşına erişen kişiyi en çok sevdiği iki torunu ya da iki yeğeni yaşlıyı omuzlarına alır ve eğlenceli bir hava içinde daha önceden özenle hazırlanmış, yumuşak keçelerin döşendiği, mükellef bir sofranın kurulduğu odaya götürmektedirler. Bu eve Türkmenler ak öy (ak ev) demektedirler. Tüm yaşlıların toplandığı bu odada sevdiği torunları ya da yeğenleri tarafından toy sahibi yaşlıya ince keten kumaştan dikilmiş kırmızı renkli bir cübbe, başına da beyaz bir koyunun derisinden yapılmış olan kalpak ve ayağına da kuzu derisinden çizme giydirilmektedir. Hediyelerin verilmesinden sonra odada bulunan gençler, dışarı çıkar; içeride sadece yaşlının kendi arkadaşları, akranları kalır ve odada bir sohbet başlar. Öğle vakti yaşlılara yarma yemeği ikram edilmektedir. Bahşılar Köroğlu Destanı'nı, Dede Korkut Hikâyeleri'ni, Sayatlı Hemra gibi aşk hikâyelerini seslendirmektedirler. Destan anlatımı bazen akşam vaktine bazen de gece vakitlere kadar devam etmektedir. Bu törenle artık sözü her yerde dinlenen yaşlı, bulunduğu çevrenin sözü dinlenen kişisi olmaktadır. Uzak bir yere gidenler, bir meclisten, düğünden, toplantıdan ayrılanlar yaşuli'den izin alıp ve onun duasını istemektedirler (İdem, 2015:114-117).

C. MİLLÎ BAYRAMLARIN YAPI VE UYGULAMALARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Milli bayramlar bir milleti meydana getiren bireylerin birlik ve beraberlik duygusunu yaşadığı günler olarak bilinmektedir. Ülkelerin tarihi süreç içinde geçirdikleri devirler ve önemli olaylar, günler o ülkenin bayramlarını oluşturmaktadır. Bu sebeple Milli Mücadele Döneminde yaşanmış olaylar da milli günleri oluşturmaktadır. Milli bayramların ilk kutlanış tarihleri kadar isimlerini alış

süreci ve bu süreçteki gelişmeler de önemli konulardandır (Öztürkmen, 1996: 32). Bu günlerde milleti meydana getiren fertler dayanışma, birlik ve beraberlik ruhu içinde milletlerine ait olma duygusunu, heyecan ve coşkusunu yaşamakta, geleceğe yüksek bir ülküyle bakmaktadırlar. Her safhası bir destan olan ve her günü milli bir gün olarak anılmaya değer tarihi olaylar içinde günümüzde Milli Türk Bayramları olarak anılıp kutlanmakta olan bayramlar şunlardır: 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 15 Temmuz Milli Birlik ve Beraberlik Günü.

19 Nisan 1925'te Cumhuriyet Bayramı ile ilgili çıkarılan kanunla bayram hazırlıkları da bu kanunla yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu kanuna göre, Türkiye'nin içinde ve dışında devlet adına yapılacak olan tek milli bayram olarak kabul edilen Cumhuriyet Bayramı hükümet yetkililerinin ve Türkiye dışında da elçiler, maslahatgüzarların, mülkiye makamının, askeri ve diğer kurumların katılacağı program olarak belirlendiği görülmektedir. 1925-1929 yılları arasında resmî kabul, resmî geçit, gece düzenlenen fener alayı ve balo olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmış olduğu görülmektedir. Resmî geçitler her zaman Cumhuriyet Bayramlarının önemli bölümlerini oluşturmaktadır. Resmî geçitler ülkenin askeri, eğitim, tarım, sanayi ve tüm alanlardaki gelişmesini halka göstermek için en iyi yöntemlerden biri olduğu görülmektedir (Bolat, 2007: 73-78).

Şehirlerde, ilçelerde ve kasabalarda bayram için hazırlıklar yapılmaktadır. Okullar süslenmekte, caddeler, sokaklar, evler bayraklarla donatılmaktadır. Bayrama katılacak olan çocuklar, öğrenciler o gün için daha özel hazırlanmaktadırlar. Önlükler yıkanıp, ütülenmekte, yakalıkların daha beyaz, ütülü ve kolalı, ayakkabıların yeni ya da boyalı olmasına özen gösterilmektedir. Erkek çocukları saç traşı olurken kız çocukları saçları uzun olanlar saçlarını toplayıp beyaz kurdeler takmaktadırlar. Şiirler ezberlenmekte, temsiller, gösteriler hazırlanmaktadır. Gösteriler için özel elbiseler dikilmektedir. Okul bando takımları günler öncesi çalışmaya başlamakta, öğrenciler geçit için yürüyüş çalışmaları yapmaktadırlar. Büyük bir coşkuyla kutlanmakta olan milli bayramlarda askerler ve öğrenciler resmî geçitler yapmakta, fener alayları düzenlenmektedir. O güne özel gösteriler

hazırlanmakta, çocuklar, gençler şiirler okumaktadır. O yöreye has geleneksel kıyafetlerle gösteriler, geçitler hazırlanmakta, halk oyunları oynanmaktadır. Halk büyük bir ilgiyle okulların, resmî kurum ve kuruluşların, esnafların, derneklerin hazırladıkları gösterileri izlemeye gelmektedir. Bazı yörelerde resmî törenlerden sonra güreş, koşu vb. yarışlar düzenlenmektedir. Devlet büyükleri o güne has makamlarına geleceğin büyükleri olan çocukları, gençleri oturtmaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonraki günlerde kabul edilen ilk milli bayramlar ve bayram kutlamaları “iyd” olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde “İyd-i edha Kurban Bayramı”, “İyd-i fıtır Ramazan Bayramı” olarak adlandırılmaktadır. Zafer kazanılan olaylar, önemli gün ve zaferler ve yıl dönümleri de yine aynı şekilde “iyd” olarak adlandırılmakta ve “iyd-i ekber” denilmektedir. Bayram günlerinde çocukların ve büyüklerin oynayıp eğlendikleri yerlere “iydgâh”, bayramlar için yazılmış şiirlere “iydiyye” adı verilmektedir (Taş, 2002: 352-362).

1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 gününün Milli Bayram olarak kutlanmasına 23 Nisan 1921 günü karar verilmiştir. Bu bayramın 1929 tarihine kadar milli bayram olarak anıldığı görülmektedir. 23 Nisan 1929'da 1925 tarihli 628 numaralı kanuna ek bir hüküm getirilerek “Çocuk Bayramı” olarak değiştirilmiş, 27 Mayıs 1935 yılına kadar bu isimler anılmış, bu tarihte yapılmış olan yeni bir düzenleme ile “Ulusal Egemenlik Bayramı” adıyla kutlanmaya devam edilmiştir. Resmî bayramlarda yapılan 1981 yılındaki yeni düzenleme ile “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” adı verilmiştir (Taş, 2002: 352-362).

2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

“Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Ekim 1923 gününün milli bayram olarak kutlanması için 19 Nisan 1925 günü Başbakan Ali Fethi ve diğer bakanlar tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir mazbata verilmiş, Kanûn Layıhası ve Kânûn-i Esâsî Encümeni Mazbatası aynı gün yapılan meclisin 106. toplantısında ele alınmıştır. Ali Fethi Bey'in Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim gününün Milli Bayram günü olarak kutlanması hakkında verdiği kanun teklifini Lâyiha Encümeni

ile görüşerek kararını 8 Şubat 1925 tarihli raporuyla meclise sunduğu belirtilmektedir (Taş, 2002: 352-362). Bu raporda özetle:

Her millet, kendi tarihindeki önemli günlerden birini milli bayram olarak kabul etmiştir. Milli bayram olarak kabul edilen o günde, gerek ülke içinde gerekse ülke dışında milli merasimler yapılmaktadır. Fransa 14 Temmuz gününü kendine milli bayram kabul ederken, aynı şekilde Amerika da 24 Temmuz'da milli bayramını kutlamaktadır. Ancak bu günlerde milli merasim yapılmayıp, resmî daire veya okullar birkaç gün tatil edilmekte ve tebrikleşmeler yapılmaktadır. Bu duruma göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin belli bir günü milletlerarası seviyede kutlamalara mazhar olacak şekilde milli bayram günü olarak kabul etmesi gerekmektedir. Bu bayram gününün 29 Ekim veya 23 Nisan günlerinden birinin olmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. 23 Nisan Türkiye inkılâp tarihinde bir merhale ifade eder. Ancak, 29 Ekim, bu inkılâbın tamamlandığı bir tarih olduğundan, resmî mühürlerde yer alacak olan tarihin de 29 Ekim olmasının daha uygun olacağı bir hakikattir. Encümenimiz, Cumhuriyetin ve milletin milli bayram gününün 29 Ekim günü olmasına ve yalnız bugünün gerek içte gerekse dışarıda devlet ve hükümet adına milli merasim yapılarak kutlanmasına karar vermiş olup..." (Taş, 2002: 352-362).

3. 30 Ağustos Zafer Bayramı

Milli bayram olarak kabul edilen 30 Ağustos Zafer Bayramı, 30 Ağustos günü ilk kez 1924 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın da katılımıyla Afyon da kutlanmıştır (Bolat, 2007: 44).

"Türkiye Cumhuriyeti'nin hakiki temelini kurduğu 30 Ağustos 1338 tarihindeki Başkumandan Muhârebesinin her yıldönümünü tespit etmek vatanî bir vazife telakki edilmekte olduğundan rapten takdim olunan kanûn lâyihasının kabul ve tasdiki ordu için mühim bir varlık telakki edilmektedir... Zafer Bayramı Kanûnu:

Madde 1. İstiklâl muhârebâtında kesin zafer kazanan 30 Ağustos Başkumandan Muhârebesi günü, Cumhuriyet, Ordu ve Donanması'nın Zafer Bayramı'dır.

Madde 2. Her yıl dönümünde bu bayram günü Deniz, Kara kuvvetleri ve Hava kuvvetleri tarafından kutlanır ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin tanzîm edeceği

programa göre Dumlupınar’da ayrıca askerî merasim yapılır ve bugün askeri kurumlar tatil edilir...” (Taş, 2002: 352-362).

4. 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı

19 Mayıs günü, 20 Haziran 1938 tarihinde “Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun” olarak “Gençlik ve Spor Bayramı” olarak kabul edilmiştir. Fakat 19 Mayıs gününün Atatürk’ün Samsun’a ayak bastığı, Milli Mücadeleyi buradan başlattığı bir gün olmasından dolayı bugünün unutulmaması için Samsun halkı tarafından “Gazi Günü” olarak 1926 yılından itibaren mahalli bir gün gibi kutlanmaktadır. Ayrıca spor ile ilgili bir milli bayram günü gibi kutlaması gerektiği ile ilgili ilk girişimin Selim Sırrı Tarcan tarafından yapıldığı görülmektedir (Bolat, 2007: 45-47). 1924 yılından beri yapılmakta olan “Spor Kongresi”nin 1935 yılında gerçekleştirdiği toplantısında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın kuruluşunda önemli katkıları olduğu belirtilen Ahmet Fetgeri Bey, “Atatürk Günü’nün” tüm gençliğe mal edilmesini ve “19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı” adıyla kutlanmasını teklif ettiği ifade edilmektedir. 1981 yılında ise çıkarılan 2429 sayılı kanunla bayramın adı “19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı” olduğu görülmektedir. 1 Ekim 1981 günü yayınlanan Resmî Gazete’de bu kutlamaların Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından organize edileceği açıklandığı görülmektedir (Bolat, 2007: 45-47).

5. 15 Temmuz Demokrasi ve Birlik Günü

15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ/PDY tarafından mevcut rejime karşı yapılan darbe girişimi halk ve devlet işbirliği ile bertaraf edilmiş, bu girişimin unutulmaması adına yasal düzenlemelere gidilmiştir. “Cumhuriyet tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak sayılan 15 Temmuz günü, 2429 sayılı Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanunda 25.10.2016 tarihinde yapılan değişiklikle Demokrasi ve Milli Birlik Günü olarak ilan edilmiştir.” (Karataş, 2019: 95).

İKİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ OYUN KAVRAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yıl dönümü, yağmur duası, Nevruz, saya törenleri, koyun yüzü vs. özel günlerde çocuklar tarafından oynanmakta olan oyunlar başta ritüel kaynaklı olmakla birlikte tarihi seyir içinde birkaçı dışında yetişkinlerin uygulaması, yetişkin oyunu olmaktan çıkıp çocukların oyunları hâline geldiği görülmektedir. Genel olarak bu bayramlarda, şenliklerde, törenlerde oynanmakta olan oyunları yetişkinler, çocuklar arasında oynanan oyunlar, tören ve törenlere bağlı eğlencelik oyunlar, spor oyunları ve eğlencelik oyunlar, ritüel nitelikli olanlar, ritüel olmaktan çıkıp törelik olup sadece eğlenmeye yönelik oyunlar olmak üzere gruplara ayrılmaktadır (Çetin, 2004: 186). Çocukların oynadıkları oyunlara baktığımızda yetişkinleri taklit etmek suretiyle oynadıkları törene bağlı, baca baca, çiğdemdeki gibi eğlencelik oyunlar olduğu görülmektedir. Bu törenlerde çocuklar genellikle kendi içlerinde görevlendirme esasına göre yetişkinlerden ayrı olarak, belli kurallar dâhilinde, topluca, kutlamanın türüne göre ellerinde o güne has malzemeleri ile tekerlemeler söyleyerek oyunu gerçekleştirmektedirler.

“Oyun ve Büğü” adlı eserinde Metin And, oyun kavramını, *“Kimine göre oyun, enerji fazlasını atmak, kimine göre benzetmeci içgüdüsünü doyurmak, kimine göre boşalma gereksinmesidir. Bu kurma göre oyun genç yaratıklara (insan, ya da hayvan) ilerde yaşamın gerektirdiği ciddi iş ve uğraşlara hazırlamak ve yetiştirmek içindir.”* şeklinde açıklamakta ve oyunun isteğe bağlı, gönüllü bir eylem olduğu, ıslama ya da zorlama olmadığı, ancak ritüel ya da tören olduğu zaman bir ödev, görev gibi anlaşılabileceği ama aslında oyunun özgür bir yapıda olması, oyunun gerçek yaşamdan değişik olması, günlük yaşamdan yer ve süre bakımından ayrı kendine has yer ve süreyle sınırlandırılmış bir yer arz ettiği gibi özelliklerine de dikkat çekmektedir. Ayrıca oyunun özgür bir eylem, bilinçli olarak günlük hayatın dışında ciddi bir iş, maddi bir kazancın, kârın veya çıkarın beklenmemesi, kuralların ve belli düzenin içinde olması, birleştirici rol oynaması da başka bir dikkat çekici yönünü meydana getirmektedir (And, 1974: 14-16).

Türk halk bilimi sahasında oyunların sınıflandırması konusunda ilk önemli çalışmalar Pertev Naili Boratav tarafından yapılmıştır. Boratav, Türk eğlence sisteminde yer alan oyunları beş ana gruba ayırmaktadır:

I. Sadece çocuklara özgü oyunlar. (A-C)

- A. Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar.
- B. Çocukların söz oyunları.
- C. Takım hâlinde, danslı, türkölü oyunlar ve basit taklit oyunları.

II. Talih, kumar, fal, niyet oyunları; büyölük ve törelük oyunları. (D-G)

- D. Talih oyunları.
- E. Kumar oyunları.
- F. Niyet ve fal oyunları.
- G. Törelük ve büyölük oyunları.

III. Beceri ve güç oyunları. (H-L)

- H. Asıl beceri oyunları.
- I. Utmalı beceri oyunları.
- J. Cimnastikli ve ritmik oyunları.
- K. Asıl güç oyunları.
- L. Güç ve beceri karışık oyunları.

IV. Zekâ oyunları. (M-R)

- M. Aldatmaca, yutturmaca oyunları.
- N. Bellek gücü, düşünme çevikliği, sezinleme oyunları.
- O. Saklamaca ve saklambaç oyunları.
- P. Çizgili oyunları.
- Q. Taşlı oyunları.
- R. Başkaca zekâ oyunları. –Bu bölüme giren oyuncaklar.

V. Katışimli oyunları. (S-T)

- S. Katışimli oyunları.
- T. Oyuncaklar (Özdemir, 2005: 220-221)

İsmet Çetin'in "Nevruz Kutlamaları ve Oyun" başlığını taşıyan bildirisinden yola çıkan Özdemir, önce araştırmacıların pek çoğu tarafından kullanılmakta olan "yaş / çocukluk-yetişkinlik" ölçütüne göre Türk sosyokültürel yaşamında yer alan oyunları çocuklar ve yetişkinler tarafından oynanan oyunlar olmak üzere ikiye

ayırmaktadır. Daha sonra alt bölümlerin oluşturulmasında ise “şans, beceri ve ritüelistik nitelik” gibi ölçütlerden yararlandığını belirtmekte ve konuya dair şu tasnifi vermektedir:

“Çocuklar tarafından oynanan oyunlar:

1. Tören ve törene bağlı eğlencelik oyunlar: Baca Baca, Çiğdem Eğlenceleri, Nevruz Toplama vb.

2. Eğlencelik oyunlar: Moncuk Attı, bilmece sorma, salıncak eğlenceleri vb.

3. Spor oyunları: Zihni ve fiziki beceriye dayanan oyunlar...Bönevşe, Menevşe, Pirayet, Aragetti, Kırdım Kırdım, Güvercin Taklası vb.

Yetişkinler arasında oynanan oyunlar:

Kendi aralarında iki gruba ayrılabilir. Bunlar ritüel karakterli oyunlar, diğeri ritüel olmaktan çıkan, törelik olup sadece eğlenmeye yönelik oyunlar. Ritüel olanlar, belli gün kutlamaları ile özel toplantılarda görülen oyunlardır. Bu oyunlar zaman zaman katılımcılar tarafından inanç ile bağlantılı olarak görülür ve inanç pratiği olarak uygulanır. Genç kızların bulak başlarında dilek tuttuktan sonra eğlenmeleri, “Koyun Yüzü”, “Saya” törenleri ve Nevruz kutlamalarında oynanan “Kosa Kosa (Köse) oyunu... Diğer grup ise, ritüel veya inançlarla ilgili olmayan oyunlardır. Sportif oyunlar ve şans oyunları ile eğlenmeye yönelik diğer oyunlar.” (Özdemir, 2005: 220-221).

Nevruz’da yapılan bazı uygulama biçimleri ve âdetler ölüp dirilmeyi sembolize etmektedir. Azerbaycan Türklerinde toprak altından açılan bir geçitten Nevruz günü geçilmektedir ve bu uygulama ile Türklerin Ergenekon’dan çıkışları anlatılmaktadır. Bu gelenek yeniden doğmayı, karanlıktan ışığa çıkmayı, sıkıntılardan kurtulmayı ifade etmektedir. Bugün Türk halklarının pek çok yerde oynadıkları Kosa Kosa oyunu ile de yeşilliksiz, kuru kışı temsil eden kösenin, yeşilliği, diri olmayı simgeleyen keçiyle savaşı anlatılmaktadır. Kışla ilkbaharın yani ölümle yaşamın mücadelesi köse ve keçinin tiplerinde hayat bulduğu görülmektedir.

Tang devrinden bahseden Hoyilin’in hayvan kıyafeti giymiş olan kişilerin eski yılı uğurlayıp, yeni yılı karşılamalarından haber verdiklerini belirten Bayat, bu hayvanların kış ve ilkbaharı temsil ettiğini bunun da Nevruz’un oyun ritüel karakterli bir şenlik olduğuna anlamına geldiğini ifade etmektedir. Konar-göçer Türklerin çoğunda Nevruz kışladan yaylaya çıkma olarak da kutlanmaktadır. Dert, sıkıntı, zorluk, ölüm

olarak kabul edilen ve kırk gün devam eden büyük çile ile yirmi gün süren küçük çile Nevruz'la birlikte yerini bolluğa, berekete ve yeniden doğmaya bırakmaktadır. Kışı kovmak amacıyla düzenlenen oyunlardan biri de Uygurların “*Kaplan*” oyunuyla “*Argımak*” adı verilen karnaval tipli temaşa olduğu görülmektedir. Bu oyunlar hayvan maskesi takılarak oynanmakta ve kışı kovup baharı karşılamayı temsil etmektedir. Karaçay-Balkarlar Mart ayının ortalarında yaptıkları bahar bayramına “*Kollu*” denilmektedir. Bayramın son günü ataların ruhu yad edilmekte ve “*Oyra Kollu*” mısralarıyla başlayan koro okunmaktadır (Bayat, 2008: 141-142). V. İonov'un Yakut bahar bayramı ile ilgili verdiği bilgilerden yola çıkan Bayat, Yeni Gün Türk Takvim Bayramı'nın bütün Türk boylarında eskiden beri kutlandığının ispatladığını belirtmektedir. Eskiden bahar ayında yeni yılın kutlanmasında iki genç bulup onlardan birine beyaz aygır derisinden elbise, diğerine de kahve veya siyah renkli aygır derisinden elbise giydirdiklerini ve birinci gencin ayı oğlu olarak adlandırıldığını ve yeni yılın koruyucu ruhunu simgelediğini ifade etmektedir. İkinci genç abası oğlu olarak adlandırılmakta ve eski yılın sahibinin ruhunu simgelemektedir. Onlar birbiriyle yarışmaya mecbur edilmekte, bu mücadele birincilik için veya süt aşına sahip olmak için yapılmaktadır. Galipgelen ayı oğluna etle beraber kımız verilmektedir. Devamında iki genç koşu yarışı yaparken, sonrasında at yarışı düzenlenmektedir. Ayı oğlu olarak kabul edilen beyaz ata, abası oğlu ise kahve renkli ata biner ve her iki genç belirlenen eve birinci olarak girmeye çalışmaktadırlar. Eğer eve ayı oğlu birinci girerse gelecek yıl ev sahibi için bereketli, eve abası oğlu birinci girerse yıl mutsuzlukla dolu olacak anlamına gelmektedir (Bayat, 2008: 141).

Uygur Türkleri arasında Nevruz'da, Börü ile Koy (Kurt ile Kuzu), Oğlak Küçüng Yetse Al (Top Kapmaca), Oyuncu Şir (Oyuncu Aslan), Heyyar (Komedyan), Od Atlas (Ateş Atlama), Talaşma (Köpek Döğüşü), Üşüşme (Koç Döğüşürme), Çokuşma (Horoz, keklik döğüşü), Çepiç (Yarış), Gül Meşuk (Gül ile Âşık), Koglaş (Kız Kovalama), Mükümüküş (Saklambaç), Kökleş (Uzun Atlama), Koskoklar (Koşup Kovalama), Doram (Taklit), Çelişiş (Güreş), Tatışmak (İp Çekme Yarışı), Darbazlık (Cambazlık) Suret (Taklit) ve Düm Düm (Bir Tekerleme Oyunu) gibi oyunlar asıl oyunlar olarak sayılmaktadır (Karaman, 2002: 21).

Karakalpaklar Nevruz bayramında milli oyunlar oynamakta ve yarışlar yapmaktadır. Nevruz'da hâli vakti yerinde olanlar halka karşılık beklemeksizin yiyecek vermektedir. Halk milli oyunlarını oynamakta ve at yarışı, atı üç kez koşturma, altı kez koşturma, sekiz kez koşturma, yoluna gönderme, güreş, altın kabak attırma, ılak oyunu veya kökpar oyunu oynama, koç vuruşturma, horoz dövüştürme, ozan atıştırma, şairleri yarıştırmaya ve atıştırma vb. oyunlar ve yarışlar yapmaktadır (Uygur, 2004: 281).

“Belilbelican”, “Bahis oyunu”, “Fal oyunu”, veya “Vesfi-hal” veya (Ficak), “Kapıpuştı”, “Papakattı”, “Ay karakuşum, salma yere binerler”, “Enzeli”, “Direvurma”, “Kosa-kosa”, “Mirnevruzu” (veya “Emirnevruzu”), “Ninnigetti”, “Semeni toyu”, “tekem-tekem”, “Telkesme”, “Hıdırnebi”, “Haftaseyri”, “Çömçegelin”, “Cütçü bala”, “Şalsallama” törenleri ve oyunları yaygın olarak oynanan oyunlarından (Nerimanoğlu, 2004: 249).

Nevruz günü gençler, kırlara, meydanlara toplanıp Beyge/ kökpar, kız kuvuv, tüye tartıs (deve yarışı), avdarıspak, küres, tayak şaşu, tırmanu/begana, aksüyek, arkan tartıs, sokır teke, tayak jürütü yigit kuvuv, kumis alu gibi spor oyunları oynanmaktadır (Çetin-Çetin, 2004: 290).

Yağmur duası ifadesi yağmur yağdırma işlemi için kullanılan tek terim değildir. Çocuklar, bu alanda değişik isimler kullanmaktadır. Bu isimlerin büyük bir kısmı, gelin ve kadın ile ilgilidir. Gelin, gelin gok, çomça gelin, çömçe gelin, eşik gelin etme, kepçe gelin, çullu kadın, kepçe kadın, bodi, bodi bostan, dodu, göde göde, çullu, kepçecik yağmur duası törenlerine verilen isimlerdendir (Acıpayamlı, 1963: 1-2).

Bu oyuna ayrıca Bişkek'te, Ahıska Türkleri arasında “kepçe hatun”; Türkistan'da “sust hatun”, “süt hatın”, “çeale hatın”; Türkmenler arasında “syuyt gazan”, “syuyt hatın”; Tacikler arasında “sust mama”, “sust hatın”, “aşağlan” denilmektedir. Sürhanderya'da “bozhatın”, “sust hatın”; Kaşkaderya'da “söz hatın”, “ceyle kazak”; Türkistan şehrinde “çeale hatın”, “kösem kösem”, “sûr hatın”; Dağıstan'da “gudu gudi”, “paşapay”; Musul-Kerkük'te “çemçe kız”; Yugoslavya'da “demir dodele” denilirken; Anadolu sahasında ise “bodi bodi”, “bodi bostan”, “cici ana”, “çalı gezme”, “çaput adam”, “çomça gelin”, “çömçeli gelin”, “çullu kadın”, “dodu”, “dodi dodi”, “eşek gelin etme”, “gelin gok”, “gode gode”,

“godi godi”, “godu godu”, “göde göde”, “hucrik”, “kelis”, “kepçe kadın”, “kepçe gelin”, “kepçecik”; “milla (molla) potik”, “ümmül gays” (Suriye Araplarında) “yağmur duası”, “yağmur gelin” vs. isimler verilmektedir (Şimşek, 2003: 80).

Memleketimizde de yağmur yağmasını sağlamak amacıyla yapılan uygulamalara, oynanan oyunlara “*Barbarik, Bıbilik, Bırbırnık, Bolbadik, Dandik, Dodo, Dudu, Dütdürüz, Hemeçik, Kepçe Hatun, Mırmındırık, Mırmundik, Moyda, Tısdan, Yağmur Gelini, Dıtlı Gelin (Erzurum), Bodi Bostan (Osmaniye-Kadirli-Harkaçtıği köyü), Çomçalı Gelin (Osmaniye-Kadirli-Aşağıçıyanlı köyü), Yağmur Gelini (Ağrı), Yelli Yelemeç (Alanya), Gödü (Akdağmadeni), Su Bupilik (Artvin-Yusufeli-Çeltikdüzü), Mayıs Yağmuru (Çankırı-Yapraklı), Çömçeli Gelin (Gazi Antep), Bişşek Gelin, Tomas, Çomça-Bişek Gelin (İçel-Silifke), Kepçe Gelin, Dodu (Kars), Udu, Kürek Hanım (Kayseri), Yağmur Gelini (Nevşehir, Kırşehir), Dodu (İçel-Tepe köyü), Ebe Görde (Safranbolu.)*” gibi çeşitli isimler verilmektedir (Gönen, 2011: 248).

“*Bodi bodi (Adana), Bodi bostan (Harkaçtıği “Kadirli”), Çalı gezme (Ankara), Çomça Gelin (Önsen Köyü “Maraş”), Çömçe Gelin (Kilis, Gaziantep, Gaziantep Binboğa çevresi ve Göksun mıntıkası, Urfa), Çullu (Çankırı), Çullu Kadın (Çankırı), Dodu (Mersin), Eşek Gelin Etme (Çorum), Gelin (Harkaçtıği “Kadirli”), Gelin Gok (Gaziantep), Gode Gode (Safranbolu), Godi Godi (Kozan), Göde Göde (Ayancık ve Sinop köyleri), Hacet Namazı (Sün), Hacet Namazına Çıkma (Hal), Hucrik (Erzincan), Kelis (Konya), Kepçecik (Gökpınar “Ezine-Çanakkale”, Balıkesir ve köyleri), Kepçe Gelin (Şebinkarahisar ve civarı), Kepçe Kadın (Erzurum, Erzincan), Yağmur Duası, Yağmur Gelini (Çankırı, Kırşehir).*” (Acıpayamlı, 1963: 1-2).

Yukarıda zikrettiğimiz kelimelerin sözlük anlamlarına baktığımızda bu kelimelere rastlamamaktayız. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu’nun bu konu ile ilgili görüşlerine Acıpayamlı çalışmasında yer vermekte, godunun yahut kodunun merasim yapan çocukların açıklamalarına göre güneş veya ay, Joakimov’a göre ise bir put-ilah demek olduğu yönünde ifade edilmektedir. Kuklanın ise, ilâhî temsil eden bir put olduğu belirtilmektedir. Şaman Türkleri herhangi bir insanın esas ruhundan başka ayrıca bir de diğer bir ruhunun olduğuna inanmaktadırlar. Bu ruh, çocuklarda (kudu) adını taşımaktadır. Kodu, godu, dodu ve Anadolu’daki gode mahallî telaffuz farklarını ortaya koyan tamamıyla birbirinin aynısı olan biçimi olduğu

görülmektedir. Şaman inancına göre ölen herhangi bir kızın ruhu mutlaka bir bebeğe geçmekte ve onun vasfında yaşamaktadır. Bundan dolayı küçük yaşta ölen kızların çehre çizgileri, onu yaşatacak olan bebeğin hatlarında tasvir edilmeğe, gösterilmeye çalışılmaktadır. Kız bebek onu yapan ailenin maddi durumuna göre giydirilmekte, çeşitli kürklere sarılmaktadır. Kis Tangara adını taşıyan bu bebek Yakutlar tarafından cadırlarının içine asılmakta ve dua ile kurbanlar sunulmaktadır. Ağzına da yağ sürülmektedir. Kız Tangara'sının Yakut'ları felâketten koruduğuna inanılmaktadır. Şaman Türk hayatındayer alan kudu ruhu ileölen kızların hayatını yaşayan Kız Tangara bebeğibirbirini tamamlayan aynı dinî inancın temsili olduğuna inanılmakta ve onun izlerini taşımaktadır. Kudu, Yakut'lardaki Kız Tangara'sı bebeğinin aynı olduğu gibi, gelin şeklini alan Azerbaycan kodu, godu, dodu'sunun ve Anadolu gode gode'sinin birbirinin aynısı olduğu görülmektedir. Yalnız zaman ve coğrafi uzaklık, doğal olarak Şamanizm dini bakiyesini Azerbaycan'da ve Anadolu'da bazı farklarla yaşamasına sebep olduğu görülmektedir. Birincide güneş, ikincide ise yağmur davetine has bir Yakut ilâh rumzu olmuştur (Caferoğlu, 1939: 144-145; Acıpayamlı, 1963: 1-39).Abdülkadir İnan, bu konu ile ilgili olarak Altaylarda Töz-Tös, Yakut'larda Tangara, Uranka'larda Eren Moğol-Buret'lerde Ongon denilen put'lar-Fetiş'lerin olduğunu,bunların keçeden, paçavralardan, kayın ağacı kabuğundan yapıldığını, çocuklarıyaptıkları bebeklere benzediklerini ifade etmekte bu koruyucu ruhların tabiattaki bütün olayları idare ettiklerini belirtmektedir (İnan, 1954: 42; Acıpayamlı, 1963: 1-39).

İfadelerden anlaşıldığı ve araştırmacının da belirttiği üzere ruhları tarif eden pek çok kukla yapılmakta, bodu, göde, dodu... gibi isimler yağmur yağdırma törenlerine verilmektedir. Araştırmacının belirttiği gibi Türkiye başta olmak üzere bütün Türk topluluklarında çocuklar tarafından yapılan yağmur törenleri birbirine benzemektedir.

Gaziantep ve çevresinde özellikle Suriye hududuna yakın yerlerde buna “Gelin Gok” denilmekte ve oyun esnasında çocuklar:

“Gelin Gok, Gelin Gok

Vermeyene gok!

diye bağırırmaktadırlar. İnan, bu âdetteki “kadın kuklası”nın Şaman Türklerinin “Tös”lerinden bazılarına çok benzediğini fakat Anadolu Türklerinden başka

Türklerde buna benzeyen bir merasime rastlanmadığını belirtmektedir (İnan, 1998: 480).

Bugün unutulmaya yüz tutmuş olan köy seyirlik oyunlarının, özellikle eskiden köylerde oynanan ve kültürel zenginliklerimizin en önemli fasıllarından biri olduğu görülmektedir. Genellikle köy odalarında erkekler, evlerde kadınlar tarafından oynanan ve oyuncular köylülerden oluşan, uzun kış gecelerinde, düğünlerde, halkın önemli kabul ettiği zaman dilimlerinde, mevsim geçişleri veya yağmur isteme vb., ve hasat mevsiminde icra edilmektedir. İnsanoğlunun hayatını devam ettirmek için yiyeceğini arama, toplama, yetiştirme çabası ve bu alanda geliştirdiği uğraşları geleneksel yaşantısının içinde insan hayatının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İnsanın toprağını işlemesi, ürün yetiştirmesi, tohumu, tarlada, bahçede, bağda çalışması köy seyirlik oyunları ile yan yana geldiğinde oyunların içinde yapı teşkil ettiği görülmektedir.

Konu ile ilgili, Şükrü Elçin, “Köylülerin uzun kış aylarında ve hususiyle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli oyunlardır.” (Elçin, 1977: XI) derken, Pertev Naili Boratav, “Seyirlik köylü oyunları adı altında görmek istediğimiz oyunlar daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki bazı törenlerle düğünlerde ve eğlence vesilesi yaratan kış eğlenceleri toplantılarında oynanır. Bunlardan bazıları söyleşmelidir; bazılarında ise söze çok az yer verilmiştir, mimler ve hareketler ön plandadır; ama hepsi az-çok bir ‘tiyatro eseri’nin kurallarına uyarak, basit de olsa eylemi canlı aktörlerle yürütürler.” (Boratav, 1995: 218) şeklindeki açıklamalarıyla köy seyirlik oyunlarının yapısını da belirtmektedirler.

A. GELENEKSEL HALK BAYRAMLARIYLA İLGİLİ OYUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Nevruz’da Oynanan Oyunlar

a. Kosa Gelin Oyunu

“Kosa-Gelin” ilkbahar töreni ile ilgili düzenlenen bir oyundur. Bazen bir Kosa bazen de iki Kosa kardeş oynamaktadır. Oyun yılın son çarşambasında, bayram

günlerinde meydanlarda kurulmakta ve oynanmaktadır. Yardımcı kendi türküsüyle baş Kosayı meydana çağırır:

*“A kosa –kosa, gelsene,
Gelip selam versene...”*

Kosa oynaya okuya meclise girer.

İkinci kosa okur:

*“Boş kabı doldursana,
Kosanı yola salsana...”*

Kosa okuyarak para toplar:

*Yiğidim yarma aşı,
Yarısı sudu,
Giydiğim yedi dest patlar,
Tazesı budur...”*

... (Nerimanoğlu, 2004: 245-246).

Kosa oyununun devamında altın aranmakta, pehlivanla tartışılmakta, savaşılmaktadır. Kosa ile keçinin maceraları sunulmaktadır.

Sonunda Kosa (kış sembolü) ölmekte, keçi (ilkbahar sembolü) kazanmaktadır.

Yalancı pehlivan diyor:

*“Arşın uzun bez kısa,
Kefensiz öldü Kosa*

İnsanlar sevinçle okur:

Nevruz Nevruz bahara,

Güllü güller nahara,

Bahçemizde gül olsun,

Gül olsun, bülbül olsun.” (Nerimanoğlu, 2004: 246)

Kosa tabutla kaldırılır.

Kosa oyunu Türkler için zorlu geçen kara kışın kovulması, bolluğun, bereketin geldiği ilkbaharın alkışlanması anlamını taşımaktadır (Nerimanoğlu, 2004: 246)

Kışın remzi gibi nitelendirilen Kosa'nın yüzü bir anlamda yeşilliği olmayan doğayı, kara kışı yansıtmaktadır. Kosa kara kışı temsil ettiği için çirkin olarak tasvir edilmektedir. Kosa tembeldir bu sebepten kış da tembellik getirmektedir. Tembelliği

temsil eden Kosa'ya saygı, sevgi duyulmamaktadır. Onun ölümü yani kışın bitişı herkesi sevindirecektir. Keçi ile Kosa'nın mücadelesi eski ile yeninin, kış ile ilkbaharın mücadelesinin ifade etmektedir.

Derlenmiş olan Nevruz'a ait Kosa Kosa oyunundan bir başka bölümü örnek olarak verecek olursak:

Kosa kosa gelsene
Gelip selam versene
Çömçeni doldursana
Kosanı yola salsana

A uyuğu uyuğu
Sakkalı it kuyruğu
Kosam bir oyun eyler
Kuzunu koyun eyler
Yığar bayram düğünün
Bilala toyun eyler (Teymurlu, 1995)

şeklinde tekerlemenin söylendiğı görölmektedir.

b. Vaveyle Oyunu

Vaveyle oyununu genellikle gençler oynamaktadırlar. Delikanlılar bir yere toplanmakta ve kapı kapı gezmektedirler. Evlerin kapısını çalmakta ve şu şarkıyı söylemektedirler:

Vaveyla hey vaveyla
Yumurtanı yağ eyle

Ev sahibi de evde bulunan yiyeceklerden vermektedir. Delikanlılar tavuğı sevdikleri için genellikle tavuk vermektedirler (Haşimov, 1996).

c. Aşşandarozu Oyunu

İki, üç metre uzunluğunda bir ağaç alınmakta ve yukarı kısmına küçük, ince bir ağaç bağlanmakta, elbiseler giydirilip, kız kılığına sokulmaktadır. Sonra onun içine bir kız girmekte ve kızın o araya girdiğini kimse bilmemektedir. Orada bir kız ve genç bir erkek bulunmaktadır. Erkekler elbiselerini giyip türkü söylemektedir. Kukla

kıza selam vermekte, kız da ona selam vermekte böylelikle aralarında konuşma başlamaktadır (Muratoğlu, 1996: 281-292).

d. Gümüş Almak Oyunu

Kazak halkının Nevruz bayramında oynadığı eski oyunlardan biri olduğu görülmektedir. Havlu veya mendille sarılan gümüş para gelin olacak genç kızlar tarafından yere bırakılmakta, bu parayı ata binen genç delikanlılar almaya çalışmaktadır. Bunu alabilen delikanlı gelinin yüzünü açmakta ve yüz açımı töreni yapılmaktadır (İsmail, 1995: 27).

e. Aşık Oyunu

Hayvanların diz kemiklerinden çıkarılan aşık kemiği, temizlendikten sonra içi doldurulup boyanmakta ve kaplanmaktadır. Kurşun, balmumu, zift gibi maddelerle veya kıymetli metallerle doldurulmaktadır. Kaplanan aşık, enek, saka, şaka, han, hanın kara koyunu, kurşunba adı ile anılan baş aşık olmaktadır (Çetin, 2004: 190).

f. DokuzKumalak Oyunu

İlk dönemlerde hayvan gübresi ile oynanmakta olan bu oyunun daha sonra beyaz ve siyah taşlarla oynanmaya başladığı görülmektedir. Oyunun tuzluk, atsızrav, oyun yazdırmak gibi kendine has ifadeleri bulunmaktadır. Oyunda eşitliğin söz konusu olmadığı görülmektedir (Çetin, 2004: 191).

g. Pingıdık Oyunu

Pingıdık oyunu, eskiden 21 Mart'ta, Nevruz'da yani halkın ifadesiyle yayla göçü zamanında oynanmakta olan bir oyun iken son zamanlarda nüfusun bir kısmının dışarıda olması sadece tatil dönemlerinde köye gelebilmeleri sebebiyle yarıyıl tatilinde genellikle Şubat'ın ortasına den gelen haftasonu oynanmaktadır. Oyuna 3 grup katılmaktadır. İlk grupta ergenlik çağına gelmiş olan 12-16 yaş arası erkekler, ikinci grupta 20-40 yaş arası orta yaş evliler, üçüncü grupta ise ergenlik çağına gelmiş genç kızlar bulunmaktadır. Oyunun oynanacağı meydanın hazırlanması, burada yakılacak ateş için odunların toplanması, köydeki evlerden erzak toplamak için erzak kaplarının temin edilmesi, Pingıdığa giydirilecek keçi

derisinin temini, Pıngıdığın kim olacağı, onun giyecekleri hazırlık aşamasının bölümlerini oluşturmaktadır (Sütçüoğlu, 2014: 261-274).

ğ. Kaplan Oyunu

Uygur Türkleri arasında oynanmakta olan bu oyunda bir kişi aslan veya kaplan kılığına girmekte, bir kişi de talimatlarıyla diğer oyuncuya yardım etmektedir. Aslan veya kaplan rolüne giren kişi ellerini yere koymakta ve bu hayvanları taklit etmektedir. Müzisyenler de oyuna eşlik etmektedir. Çeşitli dans figürleri ve müzik eşliğinde oynanmakta olan oyun hareketleri yönlendiren oyuncunun taklit yapan oyuncuya gül sunması ile sona ermektedir (Çetin, 2000: 97).

h. Yamba Oyunu

Kazak Türkleri arasında oynanmakta olan Yamba Oyunu bedeni becerilerin sergilenmekte olduğu sportif oyunlardandır. Atları üzerinde oyuna hazırlanmakta olan oyuncular ortaya konulan yambayı almak için yarışmakta ve yambayı alan oyunun galibi olmaktadır (Çetin, 2000: 98).

ı. Çeke Oyunu

Türkmenler arasında oynanmakta olan bir oyun olup Nevruz başta olmak üzere özel günlerde ve eğlencelerde de oynanmaktadır. Erkekler tarafından oynanmakta olan oyunda çakı veya yüzük oyuncularından biri tarafından saklanmakta, karşı grubun oyuncuları tarafından bulunmaya çalışılmaktadır. Bulan taraf puan kazanmaktadır (Çetin, 2000: 98).

i. Piyaret Oyunu

Türkiye’de oynanmakta olan bu oyun denge becerisine dayanmaktadır. 13-18 yaş arasındaki gençler arasında oynanmaktadır. Tek ayak üzerinde dengede durmaya çalışan gençlere diğer grubun oyuncuları zarar vermeyecek şekilde vurmakta ve ayak değiştirmesi veya karşı grubun tekmesine maruz kalması ile oyundan çıkmaktadır. En fazla oyuncunun çıktığı grup mağlup sayılmaktadır (Çetin, 2000: 98).

2. Hıdırellez’de Oynanan Oyunlar

a. Martafal Oyunu

Türk kültüründe ritüel kökenli baharı karşılama bayramları olarak kutlanan Nevruz ile Hıdırellez’de çeşitli oyunların varlığı görülmektedir. Bu oyunlardan biri de martafaldır. Oyunların geneline bakıldığında Hıdırellez’in yapısına en çok uyan, dileklerin, beklentilerin bir anlamda cevabı niteliğindeki bu oyuna hemen hemen her yerde karşılaştığımız bir ritüel olduğunu söyleyebiliriz.

Niyet tutmak için çömleğe konulacak olanlar ne ise hazırlanmakta sonra çömleğe dere suyu ile birlikte kırk yeşil ot yaprağı da konulmaktadır. Çömleğin ağzı yeşil veya kırmızı bir tülbentle kapatılıp ve henüz açmamış bir gül fidanının dibine gömülmektedir. Pek çok yörede olduğu gibi çömlekten maniler eşliğinde içine konulan eşyaların teker teker çekilme âdetine de “*martafal*” denilmektedir (Artun, 1990: 1-23). Hıdırellez’de en önemi törenlerden birinin “niyet çekme” olduğu görülmektedir. Genç kızların talihlerini açmak için uygulanmaktadır. Bölgelere göre de değişik adlarla anılmaktadır:

Niyet çekmek: Yalova’da (Taner, 1984: 34)

Baht Çömleği: Isparta

Bahtiyar: Gelibolu/Bolayır (Koç, 1957: 1608), İstanbul (Muazzez, 1930: 187), Isparta

Bahtıbar: Bucak (Yüce, 1965: 3741)

Bahtiyar: Burdur

Gül Bahtiyarı: Denizli

Yüzük çekmek: Sinop ve çevresinde (Ülkütaşır, 1953: 696)

Micek: Tokat (Öksüzücü, 1962: 59)

Vasf-ı hal/vesf- hal: Azerbaycan’da

Martifal atmak: Yugoslavya Prizren

Martifal: Prizren, Manastır (Eren, 1968: 559), Üsküp (Eren, 1984: 39)

Kaptan Kader Çekme: Eskişehir

Dağara Yüzük Atma: Balıkesir

Martutal: Ohri

Mantufar: Kadirli ve Andırın köylerinde

Mantuvar: Bursa ve çevresinde (Malcıoğlu, 1968: 4635)

Martaval: İstanbul

Martofar: İstanbul (Öksüzcü, 1962: 58)

Mantifar / Mantıfar: Güney bölgesi Türkmenlerinde (Güngör, 1942: 11)

Martaval Çömleği: Bergama

Mentivar: Gaziantep

Niyet Çıkarma: Kırklareli (Çay, 1990: 25- 26).

Ohri’de ilk maninin adı “*martufal başı*” olmakla birlikte kimin niyetine çıkarsa o yıl istediklerine kavuşacağına inanılmaktadır (Çay, 1990: 27). Martufal-baş manisi şöyledir:

“*Martufal başı mısın,
Cevahir taşı mısın,
Gel bir mani söyleyeyim,
Cebinde taşır mısın?*”(Çay, 1990: 27).

Bazı köylerde çömlekten niyet çekme bittikten sonra çömleğin kırılmakta, bazı köylerde ise kuyuya atılmaktadır. Çömlek kuyuya atılırken de bolluk ve bereket temennisiyle dualar edilmektedir. Bu uygulamalardan sonra sıra kuyruk satma âdetine gelmektedir. Kuyruğu genç kızlar ve gelinler satın alabilirler. Hepsisi bir araya gelerek “*Tekirdağ Karşılması*” oynamakta, geçen yıl kuyruğu satın alan kişi tepsiyi başının üzerinde taşıyarak ortaya gelmekte genç kızlar ile gelinler kuyruğun etrafında daire oluşturmaktadırlar. Satın alacak olan kişi daha önceden belirlendiği için tepsiyi alan ve satan karşılıklı oynamaktadırlar. Böylelikle satan alma işi sona ermiş olmaktadır. Hıdırellez günü ip atlanıp salıncakta sallanılmaktadır. Salıncakta sallanılırken saçını tarayanların saçlarının uzun olacağına inanılmaktadır. Salıncakta sallanılırken kucağa büyük bir taş alınmakta, bu uygulamayla hayvanlardan elde edilecek olan tereyağın bu kucağa alınan taş kadar büyük ve bereketli olacağına inanılmaktadır (Artun, 1990: 11).

Her yörede türlü türlü maniler söylendiği görülmektedir.

Ateş yaktım yanmaz

Ay buluta kavuşmaz

Yârim orada ben burada

Bana gülmek yakışmaz (Güler, 1994)

Bir başka örnek ise şu şekildedir:

“Mayıs’ın altısında biz Hıdırellez yaparız. Hıdırellez gününden bir gün önce iki kız çıkarız, bir bakraç süsleriz. Lle, sümbül baharda açan çiçeklerden bakracın dışını süsler, içine biraz su koyarız. Bütün köyü gezer bu iki kız. Herkes yüzük, küpe, inci, boncuk bahtını deneme gibi atar bakracın içine. Bakracın ağız kapanır, kapalı olarak o akşam gln altında geceler, herkesin dileği tutulur o gece. Sabahleyin toplanılır, kızlar çalar oynar. Oyun bittikten sonra bu yüzük çıkarma âdeti olur. Bir kız çocuğu oturturuz bakracın başına. Bakracın hiç üstünü açmadan eliyle karıştırarak ne çıkarsa yüzük, küpe onu çıkarır. Bu arada mani söyleriz.

İman bahtıyarım

Bahtıyarım bahtı var

İlk nişan kimin çıkarsa

Başında devleti var

Bu mani söylendikten sonra yüzük çıkarılır, kaldırılır. Kiminse sahibi hemen alır.

İman giderim ırak mırak

Elimde altın orak

Eller yrim dedikçe

Tuttu beni bir merak

Bir yüzük daha çıkarılır. Yine sahibi bunu sevinerek ya da üzülerek alır.

İman ıktım tımar üstüne

Baktım suyun destine

Yârim al fes giymiş

Siyah perçem üstüne

Böylece bütün yüzükler çıkarılır.

İman kaleden öküz bakar

Öküzün alnı sakar

Sakara kim bakar

Delikanlı yürek yakar

İman kaleden iniş biniş
Çevresi dolu yemiş
Yare yolladım yememiş
Kendisi gelsin demiş” (Aslan, 1997)

b. Değirmenci Oyunu

Değirmenci oyununun Hıdırellezde oynanmakta olan köy seyirlik oyunlarından olduğu görülmektedir. Araştırmacı Artun’un ifadesine göre eskiden Hıdırellez eğlenceleri üç gün sürmektedir ve üçüncü gün akşamüzeri temsili bir değirmen kurulmakta ve ortada değirmenci rolünde olan kişi buğday öğütür gibi yapmaktadır. Aslında el değirmeninde toprak öğütülmektedir. Değirmencinin çevresinde bütün köy genç kızları ve kadınları büyük bir halka oluşturarak değirmenci türküsünü söylemektedirler. Türkü yedi kez söylenir ve artık buğdaylar da temsili de olsa öğütülmüştür. Herkes temsili undan yani topraktan bir avuç alarak evlerine dönmektedirler. Hıdırellez eğlencesi sonunda aldıkları o toprağı herkes evine, ambarına o yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi, ürünlerinin bol olması için serpmektedirler.

Hıdırellez günü nişanlı kızlara kaynanası ve yakınları askı geleneğini uygulamaktadırlar. Gelinin başına kırmızı bir örtü örtülmekte ve ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla getirilen hediyeler gelinin başının üzerinde döndürölüp kimden geldiğı söylenmektedir (Artun, 1990: 1-23).

Bu geleneğe ayrıca pek çok köyde düğünlerde de rastlamaktayız. Geline getirilen hediyeler gelinin başında çevrilmekte “Ebeden ebeden buda dan” şeklinde hediye getiren kişinin adı söylenmek suretiyle duyurulmaktadır. Bu geleneğe saçı saçmak denilmektedir (Demirelma).

c. Canım Oyunu

Hıdırellezde iki kişiyle oynanmakta olan oyunlarından biridir. Arkadaki kişi önde duranın beline elini koymakta, maniler okunarak halka şeklinde dönülmektedir (Artun, 1990: 1-23).

d. Kanarya Oyunu

Karşılıklı iki kişi el ele tutuşup kanarya manisi söylemektedirler. Halka şeklinde duranlar ise zıplarmaktadır. Söylenen kanarya manisi şu şekildedir:

Elma attım denize kanaryam

Geliyor yüz yüze

Şu Muratlı kızları

Doksandokuzbin yüze kanaryam (Artun, 1990: 1-23).

e. Su Kesigi-Sırası Oyunu

Yapraklı yöresinde oynanmakta olan bu oyunda eli yüzü una bulanmış Ak Kişi ak sakallı bir Dede, bir de eli yüzü siyaha boyanmış, elinde kepçe olan Kara Kişi yani Arap bulunmaktadır. Her ikisi de gelin ve damadı temsil etmektedirler. Oyun ya meydana ya da su kenarında oynanmaktadır. Arap elindeki kepçe ile suyun yönünü değiştirmeye çalışırken Dede bunu yapmamasını yoksa aç kalacaklarını, Arap, köyden bir kız verirse bundan vazgeçeceğini söylemektedir. Ak Dede köydeki son kızın da o gün evlendirildiğini söylemektedir. Gelin ve damat da gelmekte, Arap suyun önünü açmakta, damat ve gelin boğulmaktadır. Ak Dede bu durumda Arap'ı kovalamaktadır. Gelin ve damadın ağzına su damlatılmakta ve her ikisi de bunun üzerine canlanmaktadır. Halk birbirine su serpererek, suya girerek eğlenmektedir (Tekerek, 2007: 85).

3. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar

a. Göse Geldi Oyunu

Kerkük'te yağmur yağmadığı zamanlarda çocukların da “Göse Geldi” oyunu oynanmaktadır. Üzerine yırtık elbiseler giydirilen bir çocuğun yüzü siyaha boyanmakta ve eline de bez parçalarıyla örtülmüş olan bir ağaç parçası verilmektedir. İnsan mıkılığına sokulan bu ağaç parçasına başörtüsü örtülmekte ve üzerine insan surati çizilmektedir. Bu ağaç parçasına “Çemçe Kız” denilmektedir. Çemçe kızı alıp sokaklarda tur atan çocuklar şu maniyi söylemektedirler:

Köse geldi kapını kırdı

Açın ambar kapısın
Verin Allah borcunu
Vereni hatun osun
Vermeyeni katır osun

Kapı kapı gezen ve mahalleliden bir şeyler toplayan çocuklar, evlere yaklaşıp kapıyı çalacakları sırada ev halkı tarafından damlardan su dökülmek suretiyle ıslatılmaktadırlar. Yağmuru sembolize eden bu ıslatma hadisesine karşı çocuklar şu maniyi söylemeye başlarlar:

Çemçele kız aş istiri
Allah'ta yağış istiri
Açın ambar ağzını
Verin yağış payını
Vereni hatun osun
Vermeyeni daş osun

...

Mahalle halkı çocuklara arpa, buğday, un ve para vermektedir. Toplanan malzemelerle yemek yapılarak Allah rızası için ziyafet çekilmektedir.

Yine yağmurun yağmasını istemek amacıyla oynanmakta olan bir başka oyunda da, mahalle çocukları toplanmakta, yaşça büyük bir çocuk “Allah yağış ele” derken; öteki çocuklar arkasından “Dam duvarı yaş ele” demektedir. Bunu birkaç defa tekrarladıktan sonra hep birlikte şu maniyi söylemektedirler:

Allah bir yağış ele
Dam duvarı yaş ele
Paşa kızı geçende
Babıcını yaş ele
Allah bir yağış ola
Kare aba yaş ola
Paşa oğlu geçende
Kundurasin yaş ola” (Tokatlı, 1993: 28).

Çocukların uyguladıkları yağmur duası törenlerinin bir tiyatro gösterisi niteliğinde olduğu görülmektedir. Yağmur yağdırma törenlerine katılan çocuklar ağaçtan yapılmış kepçeler, kuklalar, çalı, çırpı, kurbağa vb. taşımaktadırlar. Maniler

söyleyerek evleri dolaşıp yiyecek malzemeleri toplamaktadırlar. Bu esnada çocukların ev sahipleri tarafından ıslanması yağmurun yağışını sembolize etmektedir(Tokatlı, 1993: 28).

b. Çömçe Gelin Oyunu

“Çömçe gelin” oyununun bölgesel farklılıkları içinde barındıran bir oyun olduğu görülmektedir. Abdülkadir İnan “çömçe gelin”, “çullu kadın”, “kepçe kadın” gibi değişik isimler taşıyan ve çocuklar arasında bir tören olduğunu bugün ise sadece bir oyun adı olarak kaldığını ifade etmektedir. Oyun şu şekildedir:

“Çömçe gelin ne ister

Çömçe gelin su ister

Ver Allah’ım ver

Yağmur ile sel

Koç koyun kurban

Göbekli harman

Yaz yağmuru yalancı

Gâvur kızı dilenci

Bir buğdayı beş etmiş

Altmış kazan aş etmiş

Ver Allah’ım ver

Yağmur ile sel

Koç koyun kurban

Göbekli harman”(Kılıç, 2014: 188).

Günümüzde de çocuklar arasında yağmur yağması ve yağma gücünü artırması için :

“Yağ yağ yağmur

Bahçede çamur

Teknede hamur

Ver Allah’ım ver

Sicim gibi yağmur” (Demirelma)

şeklindeki ifadeler, özellikle yağmur altında ıslanırken koşarak söylenen oyun şekline getirilmiş dua biçimlerinden olduğu görülmektedir.

Şanlıurfa’da Çomçe Gelin olarak bilinen oyunda yağmur yağmadığı zamanlarda çocuklar tarafından şunlar söylenmektedir:

“Çomçe gelin ne ister

Allah’tan rahmet ister

Koç koyun kurban ister

Balıklara yem ister

Ver Allah’ım ver

Bir yağmurdan bir sel(Gönen, 2011: 250)

Bazen de;

Çomçe gelin ne ister

Allah’tan rahmet ister

Göbekli harman ister

Koç koyun kurban ister

Balıklara yem ister

Ver Allah’ım ver

Bir yağmurdan bir sel” (Gönen, 2011: 250)

c. Çemçelekız / Çömçele Kız Oyunu

Irak Türkmenleri arasında 7-12 yaşları arasındaki çocukların özellikle kız çocuklarının oynadığı “Çemçelekız” veya “Çömçelekız” adıyla bilinen bu oyunda çömçe (kepçe) beyaz bir bezle sarılarak, baş tarafı kömürle veya isle göz, ağız, burun çizilerek kukla yapılmaktadır. Çocuklar bununla sokakları dolaşmakta, hep beraber nağmeli bir biçimde şunları söylemektedirler:

“Alla bir yağış ele

Dam duvarı yaş ele

Paşa kızı geçende

Babıcını yaş ele

Vereni khatun ele

Vermiyeni daş ele

Çemçele kızım aş istiri

Allah'tan yağış istiri

Açım ambar ağzını

Verin yağış payını

Vereni khatun ossın

Vermeyeni katır ossın” (Kılıç, 2014: 189).

Ev halkı çocukların istedikleri erzakı vermekte, kukla ile birlikte çocukları ıslatmaktadırlar. Sokakta kurulan kazanlarda çocuklar büyüklerin yardımı ile topladıkları erzaklarla yemek pişirmektedirler. “Yağış aş” denilen bu aş uğurlu sayılmakta ve beraber yenilmektedir (Kılıç, 2014: 189).

d. Çömçeli Gelin Oyunu

Şimşek, Çömçeli Gelin oyununu oynanış şeklini şu şekilde anlatmaktadır:

Ağaçtan yapılmış büyük bir kepçenin başı ile sapının birleştiği yere çapraz olarak bir değnek bağlanmak suretiyle kol yapılmakta, buna bir kız çocuğunun elbisesi giydirilmekte, başörtüsü bağlanarak bir gelin hâline getirilmektedir. Çömçe gelini çocuklardan biri eline almakta, yanında bulunanlar da toplanan yiyecekleri koymak için bir torba, heybe taşımaktadır. Adana’da bunun farklı şekillerine rastlandığını belirten Şimşek, yağmur duasına katılan çocukların “bödü” adını verdikleri büyük bir kukla yaptıklarını, üzerine eski yamalı bir kıyafet giydirdiklerini ve üstüne yeşil yapraklı ağaç dalları sardıklarını ifade etmektedir. Çocuklar “Bodi bodi” diyerek bütün köyü gezmekte veya bütün köylüler bir araya gelip bir kız ile erkek seçmektedirler. Bunlar gelin ve güvey gibi süslenip giydirilmekte, köylüler bu gelin ve güveyi kapı kapı gezdirerek pirinç, bulgur, buğday toplamaktadırlar. Buğday veren ev sahibi, gelinle damadın üstüne bir çomça su dökmektedir. Gelin kılığına giren kişiye çomçalı gelin denilmektedir. Burada ve Osmaniye’de çomçalı gelini insan temsil etmektedir. Osmaniye’de tilki kılığına giren çocuk ev ev dolaştırılmaktadır. Ürgüp’te yoksul kızlar arsından seçilen kişiye “yağmur gelin” adı verilmektedir. Bu oyun ayrıca, içinde et olan sele ile (Sivas); başa yerleştirilen postekinin üzerine yufka sacı, sacın üzerine oklava ve bir parça yağ konularak (Çankırı); kalbur, leğen, çan taşıyarak (Mersin); çocuklardan birinin başına tencere

yerleştirerek (Konya); annesinin ilki olan bir çocuk, eski bir hasıra sarılıp başına bir tencere konarak (Balıkesir); “kepçecik” adı verilen çocuğu dolaştırarak; içinde su ve kurbağanın olduğu bakracı dolaştırarak (Ayancık, Sinop); yaşlı bir eşeğe, yaşlı bir kadının gelinlik elbisesini giydirip, üzerine fakir bir kız çocuğu bindirdikten sonra, başına içi kurbağa dolu olan bir sele yerleştirerek (Çorum) oynanmaktadır (şimşek, 2003: 81).

Çocukların söyledikleri Çömçeli Gelin tekerlemesi ise şu şekildedir:

“Çömçeli gelin çöm ister

Bir kaşıcık yağ ister

Yağ verenin oğlu olsun

Bulgur verenin kızı olsun

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah’ım ver

Bir sulu yağmur” (Kadirli/Osmaniye) (şimşek, 2003: 81)

Mahallenin bütün köy ve evleri bu şekilde dolaşıldıktan sonra toplanan yiyeceklerden yemek yapılarak yenmekte ve ardından yağmurun yağması için dua edilmektedir.

şimşek, “Niçin gelin, yani nine değil, kız çocuğu değil, herhangi bir kadın değil de çömçeli gelin?” sorusunu sormuş ve cevabını da Kadir Keçebaş’tan almıştır:

“Bilindiği gibi toprak anadır. İşlâm inancına göre Hz. Adem topraktan olduğu gibi, bütün canlılar da topraktan yaratılmıştır. Toprak ana her zaman yüklüdür. Tıpkı bir gelin gibi her zaman doğuma hazırdır. Kısır değil doğurgandır. Tohum ondadır. Beslenemeyen bir ceninin ana karnında doğmadan öldüğü gibi, yağmurla beslenemeyen tohum da onun karnında ölüş, çürür, yok olur. Tohumu saklaması ve çimlenmesi bakımından hamile bir anaya benzediği gibi, onu beslemesi ve büyütüp olgunlaştırması bakımından da müşfik bir anneye benzer. Toprak ana, taşıdığı tohumu yeryüzüne çıkarabilmesi için doğum sancıları çekmektedir. Ona yardım edecek ebe ise yağmurdur. Yağmur yağdığı zaman ise rızık doğacaktır. Bereket doğacaktır. Toprağın bu doğurma özelliği bir dedede, bir babada, bir ninede ve bir genç kızda olmadığı içindir ki, eskiler çomçalı nine dememişler, ‘Çomçalı Gelin’ demişlerdir.” (şimşek, 2003: 83). Çomça/çömçe ise büyük kazanlarda yemek

pişirirken kullanılmakta olan ve yemek dağıtmaya yarayan bir araçtır. Yani bolluğun, bereketin, cömertliğin işareti olarak kabul görmektedir.

Şimşek, “Neden Çömçe Gelin” sorusunun cevabını şu efsaneyle de açıklamaktadır:

“Bitlis’in bir köyünde çok güzel bir kız yaşarmış. Köyün bütün delikanlıları bu kıza âşıkmiş. Kızın gönlü de bir delikanlıdaymış. Ancak kızın babası köyün ağası, delikanlı ise orta halli bir çiftçi çocuğudur. Delikanlı, kızı babasından ister, vermeyince de kaçırmak zorunda kalır.

Bunlar başka bir köye gidip, orada evlenirler. Ancak aradan aylar, yıllar geçtiği halde bu gelinin çocuğu olmaz. Gelin, üzüntüsünden o kadar zayıflar, o kadar zayıflar ki, neredeyse kuru bir ağaca döner. Derdini içine döken gelin, durumuna hep sabreder, kimseye bir şey söylemez.

O yıllarda köyde bir kuraklık baş gösterir. Halk, aylarca yağmur yüzü görmez. Bu gelin, başına kırmızı bir puşi örtüp, ellerini havaya kaldırarak koşmaya, Allah’tan yağmur istemeye başlar. O anda, sabır içinde şükreden bu gelin hürmetine yağmur yağmaya başlar. O günden sonra köylüler bir daha kuraklık çekmezler.

Bitlis’te bahar ayları kurak geçtiği zaman, çocuklar, “Çömçe Gelin” adını taktıkları ağaçtan bir bebek yaparlar. İşte bu bebek, neredeyse kuru bir ağaca dönmüş olan ve yağmurun yağmasına vesile olan gelin ve onun bebeğe olan özlemi hatırasına yapılır.” (Şimşek, 2003: 84).

e. Çomçalı Bişek Gelin / Tomas Oyunu

Düzgün, Anadolu’da yağmur töreninin ve oynanan oyunun uygulama şekillerini şöyle aktarmaktadır:

Bünyan ve Kağın’da yapılan bebek biri uzun diğeri kısa olan iki çubuğun artı biçiminde birbirine tutturulmasıyla ya da Kağızman, Göle, Ağrı, Kars ve çevresinde süpürge, Harkaçığı ve Aşağıçıyanlı köylerinde bir ağaç kepçe bebek biçiminde süslenerek, Akdağmadeni’nde bir değneğe elbise giydirilmeksuretiyle yapılmaktadır. Değnek bir kişi tarafından taşınırken diğerleri onu takip etmektedir. Evin önünde yağmur geline su serpilmektedir. Çocuklar gelini yüksek bir yere dikmekte, gelin kurumadan önce yağmurun yağacağına inanmaktadırlar. Yağmadığı takdirde gelini

taşlarla parçalamaktadırlar. Safranbolu, Ürgüp, Tepe ve Kırıtl'da çocuklardan biri yağmur gelini olmaktadır. Dodu yapılan kişinin başına kalbur veya leğen konulmaktadır. Bir kişi de dodu çanı çalmaktadır. Bu esnada toplanan yiyeceklerin bir kısmı fakirlere verilmektedir. Ürgüp'te yağmur gelini olacak çocuğun büluğa ermiş öksüz veya fakir bir kız olmasına özen gösterilmektedir. Gittikleri evlerin önünde yağmur gelininin başına su dökülürken arkadaşlarından biri suyun altına bir kalbur tutmaktadır. Safranbolu'da gençlerden birinin başına bir tabla, tablanın içine ya yeşil ya da kuru ekin konulmaktadır. Evler dolaşılırken ekinin üzerine su serpilmektedir. Kırıtl'da ise erkek çocuklardan biri Tomas adı verilen kılığa girmektedir. Başına kıldan yapılmış bir torba geçirilmekte ve yüzü siyaha boyanmaktadır. Vücudunun çeşitli yerlerine çanlar takılmaktadır. Aynı köyde kız çocuklarının oynadıkları oyuna da “çomçalı bişek gelin” demektedirler. Çorum'da ise bazı köylerde uygulamanın farklı olduğu görülmektedir. İhtiyar bir eşek, köyün en yaşlı kadınının gelinliği ile süslenmekte, fakir bir kız çocuğu başında kurbağa dolu bir sele ile eşiği sokak sokak dolaştırmaktadır. Her kapının önünde seleye su dökülülmekte, kurbağalar bağrıışırken, kız çocuğu da ıslanmaktadır (Düzgün, 2014: 84-85).

Anadolu'da tören esnasında söylenen tekerlemeler yörelere göre farklılık arz etmekle birlikte Ürküp'te söylenen tekerlemenin şu şekilde olduğu görülmektedir:

“Yağmur gelini yağ ister

Bir batmancık bal ister

Koyun kuzu ot ister

Öküzler ekmek ister

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Bir sulu yağmur” (Düzgün, 2014: 86)

Çorum'daki örnek diğerlerine göre farklılık arz etmektedir:

“Eşşek gelin olur mu, olur mu?

Yer yağmursuz olur mu, olur mu?

Kurbağa susuz olur mu, olur mu?

Yer yarıldı yağ döker

Ufacıklar aş ister

Ekin bol olsun, bol olsun

Madrabazların gözleri kör olsun” (Düzgün, 2014: 86)

Mersin’in Silifke ilçesine bağlı Kırtıl köyünde ise Tomas oyunu olarak oynanmaktadır:

Sarı sarı sekize

Goç katarlar dokuza

Büü dedi meledi

Guyruğunu buladı

Guyruğunun ağı var

Yüreğinin yağı var

Akşamdan girer ekine

Yağlı kurşun kulağının köküne (Gönen, 2011: 251)

f. Bodi Bostan Oyunu

Çocuklar çomçayı gelin hâline getirmekte ve bütün köyü gezmeye başlamaktadır. Gönen, Kadirli’nin Harkaçtığı köyünde Bodi Bostan oyununda şu tekerlemenin söylendiğini belirtmektedir:

Bodi bodi bostan bodi

Anam babam neden doğdu

Bir kaşıcık sudan doğdu

Verin bodinin hakkını

Kırk gün yağmur elli gün çamur

Ver Allah’ım bir yağmur ver

Tuz verenin oğlu

Yağ verenin kızı olur (Gönen, 2011: 248-249)

g. Gode Gode Oyunu

Safranbolu’da Gode Gode olarak adlandırılan ve çocuklar tarafından yağmurun yağması için çocukların evleri dolaşırken söyledikleri yağmur tekerlemesi ise şöyledir:

Gode gode göl olsun

Evin önü sel olsun

Arp buğday çok olsun

Gökte rahmet yerden bereket

Bi dediğim un bi dediğim su (Gönen, 2011: 249)

Duman, Sadi Yaver Ataman'ın 1934 yılında Safranbolu'da derlemiş olduğu yağmur duasına "Gode Gode" denildiğini, çocukların büyükçe kabalak yaprağı ile yaptıkları kuklayla ev ev dolaşmakta ve dolaşırken şu tekerlemeyi söylediklerini belirtmektedir:

"Gode gode göl olsun

Evin önü sel olsun

Arpa buğday çok olsun

Gökten rahmet yerden bereket

Bir değim un, bir değim su

Değirmende oluk taşacak

Gurbağalar içeri kaçacak

Gadecuğum bahşiş verüse

Rahmet gökten yağacak

Ver Allah'ım rahmet"(Duman, 2007: 427-428)

ğ. Bolbadik Oyunu

Erzurum'un İspir ilçesinin Aşağıözbağ köyünde [mahalle] Bolbadik adıyla bilinen oyunda, yağmurun olmadığı mayıs ve haziran aylarında yağmurun yağması için çocukların bir süpürgeye elbise giydirmek suretiyle gelin gibi süsleyip ev ev gezerken şu tekerlemeyi söylemektedirler:

Bolbadigim bol ister

Gaşıh gaşıh yağ ister

Verenin bir güzel oğli olun

Vermiyenin topal mopal bir gızı olsun

Tarlasını sel bassın (Gönen, 2011: 249-250)

h. Guşgugura Oyunu

Torul yöresinde ise yağmurun yağmasını sağlama için “*Guşgugura*” adı verilen bir tören düzenlenmektedir. Çocuklar bir bezin içine saman doldurmak suretiyle bir kukla hazırlamakta ve bunu bir sırığın ucuna takmaktadırlar. Sırığı taşıyan çocuk önde, diğerleri arkada köydeki evleri dolaşmakta ve aşağıdaki tekerlemeyi söylemektedirler:

“Guşgugura ne istersin

Allah’ımdan yağmur isterim

Keyvanelerden yağlan yumurta”

Evlerden çocuklara yağ, yumurta, ekmek verilmekte ve evdekiler de kuklayı ıslatmaktadırlar. Toplananlar pişirilmekte ve törene katılanlarla birlikte yenilmektedir. Sonra kukla yakılmakta ve tekerleme eşliğinde dereye atılmaktadır (Duman, 2007: 427).

ı. Gelin Gök Oyunu

Kilis’in Kazıklı köyünde oynanmakta olduğu görülen Gelin Gök oyununda, yağmurun yağmadığı geceler çocuklar bir çömçe gelin yapmakta, çömçe gelini kollarından tutarak kapı kapı dolaştırmaktadırlar. Köfte yapmak için malzeme toplanmakta, köfte yapıp topluca yenmektedir. Çocuklar gezerken de türküsünü söylemektedirler. Kimi evden de herhangi bir şey verilmemektedir. Çocukların ve çömçe gelinin üzerine su serpilmektedir.

Gelin Gok gelin gok

Bulgur yağ vermeyenin

Çörteni yok

Vermeyen olursa çörteni taşlanmakta, topluca yenmekte ve artıklar dama atılmaktadır (And, 1974: 227-236).

i. Bişek Gelin / Oba Bastırma Oyunu

Bu oyunun obalarda genç kızlar arasında oynandığını fakat günümüzde oba kültürünün yok olmasından dolayı oyununun utulduğunu ifade eden Gönen, oyunun şu şekilde oynandığını belirtmektedir:

İlk önce oyunda kullanılacak olan bişek gelin adı verilen kukla hazırlanmaktadır. Ayran yaymada kullanılan bişek (sopa) alınmakta, bunun ön kısmına bir sahin bağlanmaktadır. Sahinin üzerine beyaz bir çember örtülerek üzerine kömürle kaşı ve gözü yapılmakta, bir sahin da tepesine bağlanmaktadır. Bu sahin gelinin başının düz olması için konulmakta, sahinlerin hemen altından gelinin kolları olmak üzere biraz uzunca bir değnek bağlanmaktadır. Daha sonra bunların üzerine uzunca bir elbise giydirilmekte, başına da al yazma bağlanmaktadır.

Hazırlanan gelinin içine bir kız girerek çeşitli hareket ve seslerle Karagöz oyunu oynamaktadır. O gelin oynarken diğer genç kızlar da çevresinde türkü söylemektedirler. Aynı gelini karşıdaki oba da yapmaktave hangisi iyi oynarsa o kazanmaktadır. Galip gelen taraf diğer obaya üstünlüğünü kabul ettirmiş olmaktadır (Gönen, 2011: 244-245).

j. Yağmur Oyunu

Yağmur yağmadığı, kurak zamanlarda köydeki herhangi bir ailenin ilk erkek çocuğu ve onun arkadaşları ile köylülerin katılımıyla köy sokaklarında oynanmakta olan bir oyundur. Köye uzun süre yağmur yağmadığı zamanlarda köyde bulunan bir ailenin 9-11 yaşlarında olan ilk erkek çocuğu çırlçıplak soyulmakta ve köydeki diğer çocuklarla köydeki bütün evler dolaşmaktadır. Bu sırada:

Gökye yağmur
Yerde çamur,
Teknede hamur,
Ver Allah'ım yağmur.

diye hep birlikte bu parça söylenmektedir. Her ev sahibi o çocuğun başından bir kova su dökmekte ve çocuğun yanındaki arkadaşlarına da helva, yağ, bulgur, para gibi şeyler verilmektedir.

Topladıkları yağ, bulgur, yumurta gibi malzemelerle ya pilav pişirip yemekte ya da kendi aralarında paylaşmaktadırlar (Gönen, 2011:243).

k. Yağmur Hediyesi Oyunu

Başharman’da yağmur duasına çıkılırken çocuklar ve yetişkinler şu tekerlemeyi söylemektedirler:

Yağmur yağmur bal ister
Kaşık kaşık bal ister
Ayağım çamur ister
Tokluca kurban ister
Göbeklice harman ister
Ver Allah’ım ver
Sulu sulu sepen ver (Erkan, 1989)

Konya’da yağmur dindikten sonra gençler ve çocuklar ellerinde tepsiyle komşu kapılarını dolaşarak “yağmur hediyesi” toplamakta ve her kapıya gelişlerinde aşağıdaki tekerlemeyi söylemektedirler:

Yağmur yağıyor
Seller akıyor
Pencereden bir güzel kız
Öylece dışarı bakıyor

Kapınızın önüne geldik
Ucuzca yağmur savuşturduk
Ellerimizi size uzattık
Birazcık azık bekliyoruz

Çocukları hiç kimse boş çevirmemektedir. Çocukların tekerlemesinden sonra kapıyı açan kişi ne eksikleri varsa onu vermektedir (Özücan, 1989).

m. Momoçiçi Oyunu

Erzincan’da kızlar toplanıp ağaçtan gelin yapmakta ve bir at eyerleyip onu ata bindirip kapı kapı gezdirmektedirler. Bu esnada da:

“Momoçiçi” ne ister,
Allah’tan yağmur ister,
Ver Allah’ım ver
Sulu yağmur,
Ev sahibi versin bize bulgur yağ”

tekerlemesini söylemektedirler (Ocak, 1991).

n. Yağmur Gelini Oyunu

Denizli-Çal-Akkent’te on iki yaşlarında bir erkek çocuğunun başına bir çuval geçirilmekte ve evlerin oluklarının altında durdurulup başından aşağıya su döktürülmektedir. Buna da yağmur gelini denilmektedir. (Yılmaz, 1991).

o. Çomçalı Gelin Oyunu

Osmaniye-Cevdetiye’de havanın kurak gittiği zamanlarda köyün çocukları toplanıp kısa bir kamışın ucuna bir kepçe bağlayıp kamışa elbise giydirmektedirler. Buna da çomçalı gelin demektedirler. Çocuklardan biri çomçalı gelini elinde tutarken bir başka çocuk da dolaştıkları evlerden tekerleme eşliğinde bir şeyler toplamaktadırlar:

“Çomçalı gelin çom ister
Bir kaşıkçık un ister
Un verenin kızı olsun
Tuz verenin oğlu olsun
Göbekli harman olsun
Koç öküz kurban olsun
Elli gün yağmur yağsın
Kırk gün çamur olsun
Ver Allah’ım ver
Bir sulu yağmur

Bu tekerleme söylenirken kapısına gittikleri kişi eline tuz veya un, bir de bir tas su alır ve bunları verdikten sonra elindeki suyu yağmur yağması temennisiyle çomçalı gelinin başına dökmeye çalışmaktadırlar (Arslan, 1995).

4. Mevsim Geçişleri ile İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

a. Deve Oyunu

Amasya’da Mart Dokuzu’nda oynanmakta olan Deve oyunu şu şekildedir:

Bir kişiyi dede (Kümbet) kılığına sokulurken, bir kişi de siyaha boyanarak Arap kılığına sokulmaktadır. İki erkeğe de kadın elbiseleri giydirilerek Arabın kızı rolüne büründürülmektedir. Bir de insanlardan oluşan deve maketi oluşturulmaktadır. Hepsi bir araya gelerek izleyenler de dâhil olmak üzere evler dolaşılmaya başlanmakta ve Arap bağırarak ev sahiplerini dışarı çağırılmaktadır. Dede konuşmaya başlar: “Yolumuz Mısır’dandır, memleketimizde kıtlık oldu, yolumuz uzundur. Kızlarım ve devam şudur, yorgun ve bitkin haldeyiz.” demekte ve saz eşliğinde kızlarıyla birlikte oynamaya başlamaktadır. Bu arada da sırf komiklik olsun Arap Dedeye vurmaya başlamakta, Dede ile deve bağırarak yerlere yatmakta, Arap da kızlarına sahip çıkmaktadır. Ev sahibi bu gösteriden sonra para ya da yiyecek vermektedir. Toplanan yiyecekler paylaşmakta ya da beraber yenilmektedir. Ertesi gün de çok büyük bir ateş yakılmaktadır (Çay, 1993: 147-148).

Eğlencede söylenmekte olan maniler şöyledir:

*“Dağlarda gezen menem
Hiç al geyip bezenmerem
Dağların elven çiçeği
Güllerin göğçeyi
O da sana gurban diyerler.
... (Çay, 1993: 149-150).*

b. Fattik Oyunu

Erzurum / Aşkale ‘de genellikle şubat ayının ikinci yarsında doğanın canlanmasıyla oynanan oyunlardandır. Bu oyunda önceden belirlenmiş olan evin önünde toplanılmak ve halay çekilmektedir. Deve, Deveci, Deve üzerinde bir Gelin,

ardında diğ er Gelin, Ayı, Ayıcı, K  tip, Vergi Toplayıcıları halay çekerek dolaşmaktadırlar. Seyirciler arasında da laf atmalar ve atışmalar olmaktadır. Deve kapının   n ne gelmekte, bu esnada da Eşkıya Gelin'i kaçırmaya kalkışmaktadı r. Deveciyle tartışmaya başlamaktadır. Eşkıya Deveci'yi   ld rmektedir. Katip ve Vergi Toplayıcıları evlerden yiyecek toplamaktadırlar. A a, Eşkıya'ya para vermekte ve Deve dirilmektedir. Hep birlikte halay çekilmektedir. Oyuncular Ayı oynatmaya başlamakta, ayı oynarken düşüp   lmektedir. Ayıcı ayısının açlıktan   ld ğ n  s  ylemekte ve Hizmetk  r'dan yardım istemektedirler. Hizmetk  r hamur getirmekte, ayı yiyip ve dirilmektedir. Toplanan yiyecekler de hep birlikte yenilmektedir (Tekerek, 2007: 83-84).

c.K  se-Gelin Oyunu

Eski yılı temsil eden ihtiyar ve kambur olan G  vey k  se olmasından dolayı sakal takmaktadır. Başına y nden  oban başlığı, ayaklarına da çarık giymektedir. Elinde baston bulunmaktadır. Yeni yılı temsil eden Genç g  vey, iri yapılı, g   l  ve sıhhatlidir. Ayaklarında  izme, başında kasket, alacalı ipekten mintanı bulunmaktadır. Nakışlı uzun çoraplarını çizmelerinin üstünden kıvrıp katlamaktadır ve düz renkli pantolon giymektedir.

Gelin ise gelin elbisesi giymiş, yüzü makyajlı bir erkektir. Oyunda konuşmamaktadır. Bunların dışında oyunda bir haberci ve hediyeleri toplayan iki üç yardımcı bulunmaktadır.

Oyunu idare etmekte olan   nc  K  se ile Gelini coşkuyla evlendirmektedir.  algıcılar  almaya başlayınca K  se oturduğu yerden ortaya gelmekte ve karşıdan da cilveli hareketleriyle gelin gelmektedir.  kisi de ortada karşılaşır ve durumdan memnun olmayan gelin somurtmaktadır. Birlikte hiç konuşmadan oynamaktadırlar. Bu esnada çok yaşlı olan K  se düşüp bayılmaktadır. Gelin K  se'yi ayıltmaya çalışsa da başaramamakta ve yardımcıları gelip almakta ve ihtiyarı çıkarmaktadırlar.

  nc  ile yeni G  vey ortaya gelmekte ve   nc , eski g  veyin   ld ğ n  ve gelini yeni yıl ile evlendireceğini duyurmaktadır.  algıcılar oyun havaları çalmakta ve gelin ve g  vey halay çekmektedirler. Oyun bitince ev sahibinin verdiği hediyelerle gelinin yüzü açılmaktadır (Elçin, 1991: 37-38).

5. Hayvancılıkla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

a. Saya Töreni ile İlgili Oyunlar

a1. Niğde / Aksaray’da Saya Gezme Oyunu

Niğde/Aksaray köylerinde Saya Gezme’yi dört çoban oynamaktadır. Çobanların ikisi koyun, ikisi çoban olmaktadır. Evler dolaşarak maniler söylenmekte, armağanlar alınmaktadır. Çobanları oynayanlar ellerini ve yüzlerini kara isle boyamakta, koyun olacaklar ise koyun postu giymekte, boyunlarına çanlar takmaktadırlar (And, 1974: 227-236).

a2. Karaman / Beydili’de Saya Oyunu

Karaman/Beydili’de oynanan Saya oyunu şu şekildedir: Kasım ayında çobanların yıllık olarak ödenilenlerden başka koyun sahiplerinden alacakları paranın, hediyelerin ve her şeyden ziyade dölün çok olması, yılın bolluk içinde geçmesi için yapılmaktadır. Oyun iki kişi tarafından oynanmaktadır. Bu kişiler yüzlerini isle boyayıp üzerine keçe veya aba giymektedirler. Koyunlara takılan büyük çan ve zilleri takınmakta, ellerine çuvaldızlar almaktadırlar. Oyundaki adları da sayacıdır. Oyunu köyün görmüş geçirmiş çobanlarından biri yönetmektedir. Saya zamanını yani koç katımını ve sayanın nasıl yapılacağını bildirmektedir. Bu oyunu yalnız çobanlar oynamaktadır. Sürüler hangi mahalleden ise o mahalle gece dolaşmaktadır. Başlarına post ve keçe de giymektedir. Koyun sahipleri de onların geleceğini bildiğinden hazırlık yapmaktadırlar. Öteki sayacı ise saya manileri söyler:

Selâmunaleyküm bey evleri

Birbirinden yeni evleri

Saya geldi duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Bu saya iyi saya

Hem yoksul hem baya

... (And, 1974: 227-236).

a3. Karaman / Ibrala'da Saya Oyunu

Karaman/Ibrala'da Saya oyunu kışın özellikle Ocak ayının yirmisinden Şubatın sonuna kadarki zamanda sıklıkla yapılmaktadır. Bu oyunu daha çok çocuklar düzenlemektedir. Geceleri oynanan bir oyun olduğu görülmektedir. Oyunu üç dört kişi oynamaktadır. Bunlardan biri üzerine uzun, beyaz bir gömlek giymekte, boynuna, kollarına, ayak bileklerine, irili ufaklı çanlar takmaktadırlar. İkinci oyuncu çok eski giyinmekte, yüzünü karaya boyamaktadır. Üçüncünün ise boynuna bir dağarcık asılmakta, verilen yiyecekleri taşımaktır. Birinci oyuncu koyunu canlandırmakta, ikinci Arap kılığına girmekte, saymaktadır. Üçüncüsü taşıyıcı rolüne girmektedir. Evlerin önüne gelince çan sesleri, bağrısmacalar, gürültülerle ev halkını kaldırmaktadırlar. Önce dört ayak üzerine birinci oyuncu arkada, öteki iki oyuncu eve girmektedir. Arap saya sayarken koyun da çanlarını çalmaktadır. Saya şöyledir:

Saya saya sallımbaya
Dört ayağı nalım baya
Saya geldi duydunuz mu?
Selam verdi aldınız mı?
Baybayadan bayadan
Yılan akar kayadan
Böö dedim meledi
Önüne koydum yaladı
Gügül gügül gügüldesin
Gügümleri doldurasın
Ver ver diyen ablanın
Tas perçemli bir oğlu olsun
Verme verme diyen ablanın
Kel başlı bir kızı olsun

Saya sayma bitince evin erkeği, koyun olan oyuncunun başından aşağıya bir kova su boşaltmaktadır. Evin kadını da evde bulgur, yağ, buğday gibi yiyecekleri üçüncü oyuncunun dağarcığına koymaktadır. Bundan sonra başka bir eve gitmektedirler (And, 1974: 227-236).

a4. Taşkale’de Saya Oyunu

Taşkale’de saya oyununda saya saydıktan sonra bir teneke veya sepeti evlerin bacalarından sallandırmaktadırlar. Ev sahipleri yiyecek verdikleri sayacıları görmemektedirler. Bolvadin’de ise Saya Gezmesi kış mevsiminin en soğuk gününde yapılmaktadır. Sayanın Bolvadin’de köylülerin giydiği çok katlı bir giysi olduğu belirtilmektedir. Saya gezmesini yapana Sayacı denilmektedir. Sayacı karlı bir günde evlerin damlarına çıkarak her evin bacasından çeşitli sözler söylemekte, ev halkı sayacı geliyor sözüyle çocukları korkutmaktadırlar. Dama çıkan sayacı uzun bir ipe bağlanmış olan torbayı evin bacasından içeriye sarkıtıp ve şunları söylemektedir:

Sayacı geliyor sakının

Demir, memir takının

Gavurun kanını

Kına diye yakının

Bacasından torba sarkıtılan her ev torbaya yumurta, un, bulgur, peynir, para vb. koyulmakta, bu yiyecekler pişirilip hep birlikte yenilmektedir (And, 1974: 227-236).

a5. Saya Gezme Oyunu

Tunceli köylerinde de bu türden pek çok oyun olduğunu belirten And, Saya Gezme de başoyuncular ellerini, yüzlerini karaya boyadıklarını ve Arap kılığına girdiklerini belirtmektedir. Aksakallı kambur dede ve kadın kılığında olanlarla Çingene vardır. Evleri dolaşıp oyunlar oynarlar ve yiyecek toplarlar (And,1974: 227-236).

a6. Saya Gezme Oyunu

Ilıç, Erzincan ve çevresinde Saya, Körkü, Tortu ve Kuzunun Tüyü Bitti gibi adlarla da anılmakta olan oyun döl, keçilerin yavrulamasına elli gün kala hazırlanmaktadır. Yaşlılar kara kışın sonu geldiğinde Saya’ya kırk yedi gün kaldı demektedirler. Herkes o yıl yaşlı, beyaz sakallı, başında sarığı, sırtında kamburu, eli bastonlu, uzun paltolu olan Saya’nın Kocası’nın kim olacağını merak etmektedir. Şubatın on yedisinde sayacılar gizlice hazırlanmakta, gece davul-zurna eşliğinde oyuncular ortaya çıkmakta, sayacılar sırayla evleri dolaşmakta ve oyunlar

oylanmaktadır. Oyun sırasında Saya'nın sevgilisi olan ve kadın kılığına giren Gelin saya ile konuşursa keçilerin ölü doğacağına inanıldığı için hiç konuşmamaktadır. Sonunda her ev sahibi Sayacılar bulgur, yağ, yumurta gibi yiyecekler ve hediyeler vermektedirler. Oyuncular verilenlerin bir kısmını yemekte bir kısmını da fakirlere dağıtmaktadırlar (Elçin, 1991:42-43).

a7. Konya / Bozkır Tekecik Oyunu

Konya/Bozkır'da Tekecik adı verilen törende Kasım'dan beş gün evvel tekeler başka bir çobana verilmektedir. Çobanlar ve delikanlılar "tekecik gezme gecesi" kararlaştırıp çobana haber verilmektedir. Teke süslenip çan ve çingiraklar asılmakta, sepetlerle, heybelerle evler dolaşmaktadır. Yiyecekler toplanıp çobana verilir, o da iyi bir kısır ya da ergeci verir. Alınan davar kesilir, birlikte yenilir. Bu eğlencede bir de bağ dikme geleneği vardır. Ayrıca çeşitli oyunlar da oynanmaktadır (And, 1974: 227-236).

a8. Gildan Oyunu

Bu oyun hayvan kültürüne bağlı olarak oynanan bir saya gezme oyunudur. Âdet olarak zemherinin son gününde oynanır. Fakat uzun kış gecelerinde veya düğünlerde de oynandığı olur.

Gildan olacak kişiye "gara aba" veya deri giydirilir. Karın kısmına ve arkasına yastık veya eski giysiler sokularak vücudunun şişman görünmesi sağlanır. Siyah, uzun bir takma sakal ve bıyık yapılır. Başta kolu ve boynu olmak üzere vücudunun pek çok yerine çan dikilir. Başına deriden özel olarak yapılan dağarcık adı verilen bir torba giydirilir. Ayağa da uzun lastik çizme giydirilerek Gildan yapımı tamamlanır. Gildan bütün köyü kapı kapı dilenerek gezer. Bu gezme işlemi yalnız Gildan tarafından yapılmaz. Aslında kendi başlarına birer oyun olan Singurdu ve Beyazarap da Gildan ile birlikte gezer. Ayrıca takma sakallı bir adam eşeğe biner ve heybenin iki gözüne birer çocuk alır. Bu çocuklar her evin önünde "açız, acıktık" diye bağırırlar. Elllerinde tüfekleriyle avcılar ve kaval çalan gurubun da içinde yer alırlar.

Gildan, Singurdu ve Beyazarap kılığına girmeye "düzünmek" deniliyor. Singurdu düzünmek için orağa büyük bir çul veya battaniye bağlanıp birisinin üzerine giydiriliyor. Yuvarlak aynadan gözleri yapılır. Orağın keskin kısmına beyaz

kumaşlardan sararak veya çorap giydirerek “burun” yapılıyor. Beyazarap olmak için ise üzerinde çeşitli şekiller bulunan uzun, beyaz bir gömlek giyiliyor, başa da beyaz bir kumaştan şapka yapılıyor.

Gildan bir evin kapısını çalarak şöyle der:

Gildan geldi duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Verirsen al takalı bir oğlun olsun

Vermezsen tıngır başlı bir kızın olsun

Ev sahibi Gildan’a sadece yağ, üzüm, pekmez ve un verebilir. Gildan ev sahibi bir şey verinceye kadar kapının önünde hareket ederek üzerindeki çanların çalmasını sağlar. Köylüler bu çan sesiyle ana karnındaki oğlağın canlanacağına inanıyorlar. Fakat bu inanışları tam değildir.

Gildan ve beraberindekiler bütün köyü bu şekilde dolaştıktan sonra caminin yanına gelirler. Gildan caminin önüne yatar. Fakat durmadan hareket ederek çanların çalmasına sebep olur. Camiden çıkan bütün erkekler Gildan’a para atarlar. Cemaatin hepsi çıkınca Gildan’da yattığı yerden kalkar. Akşamdan sonra bir araya gelinerek eğlenilir, toplananlar yenir, türküler söylenir, sohbetler edilir.

K. Ş: Birgül KOPARAN

a9. Saya Gezme Oyunu

Mart ayının on iki veya on üçüne elli gün kala oynanmaktadır. Köy gençleri bir saya grubu oluşturmaktadır. Çocuklar ve gençlerden oluşan bu grup gece saya gezmeye çıkmaktadırlar. Seçmiş oldukları mani bilen başkanlarıyla birlikte üç gece saya gezmektedirler. Köy halkı saya gezenlere yağ, bulgur gibi yiyecek vermektedir. Halk sayacıları gördüklerinde koyunların bahar seçimine elli beş gün olduğunu anlamaktadırlar.

...

Sağına yattı guzladı,

Soluna yattı yozladı,

Tüdüdüm meledi,

Duz attım yaladı.

Dırnağının ağı var,
Yüreğinin yağı var,
Seni sağan ablanın,
Şık şık eli golu var.

...

Manilerle toplanan yiyecekler, ya bakkala satılmakta ya sayacılar arasında pay edilmekte ya da yiyecek maddesi alınarak yenilmektedir (Gönen, 2011:205-206).

a10. Saya Oyunu

Karapınar-Kayacık Köyü yöresinde koç yüz günlük olunca 4-10 Şubat arası köyün gençleri toplanmakta, aralarından birini Arap gibi boyamakta ve üzerini süslemektedirler. Köyün çobanına yardım maksadıyla köydeki evler dolaşmakta ve evler durumuna göre yağ, bulgur, peynir, yumurta vs. vermektedir. Evdeki erkekler de süslenen Araba para takmaktadırlar. Gençler kapı kapı dolaşırken de tekerlemeler söylemektedirler:

...

Bu saya iyi saya,
Hem yoksul hem maya,
Bu saya battı battalladı,
Çöğolu çöğmelledi,
Pir sayasına kavuşturdu bizi
Biri bin olsun koyunun.

... (Gönen, 2011: 207-208)

a11. Saya Gezme Oyunu

Oyun yıldız sıçraması gecesi oynanmaktadır. 15-20 yaş arası gençler toplanmakta ve bu grubunda bir ebe başı olmaktadır. Ebenin öncülüğünde evler gezilmekte ve evlerin maddi durumlarına göre hindi, tavuk, yağ, kuruyemiş, yumurta gibi yiyecekler toplanmaktadır. Ebebaşı her evin kapısında şu tekerlemeyi söylemektedir:

Saya saya sallı beyi
Dört ayağı nallı beyi,
Sayacı geldi duydunuz mu?
Selâmını aldınız mı?
Ne kaldı ne kaldı?
Kırk elli gün kaldı
Kırk elli günü geçelim,
Koyunu kuzuyu seçelim
Meleşin kuzularım

Topalanan yiyeceklerle ebebaşının veya başkasının evine gidilerek yenilmekte ve eğlenilmektedir (Gönen, 2011:209-210).

b. Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma Oyunu

Niğde/Aksaray köylerinde Ağustos'ta oynanan Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma oyunu adından da anlaşıldığı gibi iki ayrı konudan meydana gelmektedir. Oyunu altı kişi oynamaktadır. Birinci bölümde altı ya da yedi kişi sığır olmakta, çoban önüne kattığı sığırları otlatmaktadır. Bu esnada karısı yemeğini getirdiği sırada karısına artık bu işten bıktığını, ırgat olmak istediğini söylemekte, Aaaya gidip, onun yanında orakçı olmaktadır. İki orakçıyla ekini kurtardıkları için ağanın önüne oraklarını atarak bahşiş ve şölen istemektedirler. Ağanın isteklerini kabul etmesi üzerine ekin kurtarma duasını söylemektedirler (And, 1974: 227-236).

c. Cula Oyunu

Karaman/Ağın'da oynanmakta olan Cula oyununda Cula'nın görünen yerleri isle karaya bulanmakta, başına yeşilliklerden bir taç ve boynuna da bir kolye, kuyruk yerine bir elek ve çan takılmaktadır. Çeşitli güldüren hareketler yaparken halk "Cula cula ekinimizi sula" diye bağırmaktadır (And, 1974: 227-236).

d. Congoloz Oyunu

Yozgat/Sungurlu ve çevresinde oynanmakta olan Congoloz oyunu baharın başında bolluk, bereket olması için oynanmaktadır. Oyunun başkışisi koç kürkünden giydirilip, başına bir fes ve çingiraklar takılmaktadır. Bir davulcu ile ev ev

dolaşmakta, bolluk ve bereket dilekleri ile hediyeler toplamaktadır (And, 1974: 227-236).

e. Çan Sallama Oyunu

Çobanlık, sığırtaçlık üzerine oynanan oyunlarda da amaç hayvanların sağlıklı olmalarını dilemektir. Bu oyunlarda çoğalmaları üzerine ritüelleri içinde barındırmaktadır. Çan Sallamada koç katımından bir gün önce çan sallayarak evlerden bahşiş toplanmaktadır (And, 1974: 227-236).

f. Kurt Dolaştırma Oyunu

Kurt Dolaştırmada kışın ağıla gelen kurtlardan birini köpekler yakalarsa çobanlar ve köyün delikanlıları bir araya gelip, kurdun postunu yüzmekte, içine kuru ot, saman doldurmaktadırlar. İçlerinden birisi yüzünü boyayıp, beyaz yünden sakal takıp, kurdu sırtına koyarak evlerden bahşiş toplamaktadır (And, 1974: 227-236).

g. Davar Özü Oyunu

Davar Özü, koyunların kuzulamasına bir ay kala oynamakta olan saya gezmesine benzeyen bir oyunlardan biri olduğu belirtilmektedir. Biri Arap kılığına girmekte ve başına kuzu postu geçirmekte, omzuna ve göğsüne de çanlar takmaktadır. Gelin kılığına girecek olanyasmak bağlarken diğerleri de efe ve güvey olur. Kapı kapı dolaşarak bahşiş toplanmaktadır (And, 1974: 227-236).

ğ. Döl Töresi Oyunu

Döl Töresi'nde Mart sonunda davarlar kuzulamaktadır. Davar sahipleri çobanlara hediyeler vermektedir. Sonra çobanlar bir ağılda toplanıp hepsi aldığı hediyeleri birbirine göstermektedir (And, 1974: 227-236).

h. Koç Katımı Oyunu

Tokat'ın köylerinde Koç katımı ekim sonuyla Kasım başlarında yapılmaktadır. Teke katılacağı gün büyük bir şölen yapılmakta, oynanmaktadır. Öğleye doğru boynuzlarında ziller, boğazlarında cam boncuklar olan tekeler getirilmektedir. Bazılarının çifte yavrulaması için heybe atılırken, bazılarının üstüne de dişi

yavrulaması için kız çocukları bindirilmektedir. Yalnız birine de erkek yavrulasın diye erkek çocuk bindirilmektedir. Hayırlı bir döl olması için dua edilmektedir (And, 1974: 227-236).

1. Koyun Yüzü Oyunu

Tokat köylerinde Koyun Yüzü oyunu koyunların kuzuladığı 15-30 Şubat arasına rastlamaktadır. Çobanın biri ayı olmakta, boynuna ip arkasına ziller takılmaktadır. Ayıyı güden çıplak biri olur ve bunun da iki karısı bulunmaktadır. Tef ve kaval eşliğinde köy dolaşılmakta, kuzu sahibi olan evlere uğranılmakta, orada da oyun çıkarılmaktadır. Evlerden armağanlar alınmakta, köy meydanında gezerken türlü şekillerde halkı güldüren oyunlar oynanmaktadır. Sonra bir araya gelip, topladıklarını birleştirerek bir eğlence düzenlenmektedir. Yenilip, içilip, oyunlar oynanmaktadır (And, 1974: 227-236).

i.Yüz Kömbesi Oyunu

Kayseri'nin Tomarza ilçesinin Ahmezer köyü, Pınarbaşı'nın Ayvacık köyü, Bünyan ilçesinin Kölete, Elbaşı köylerinde 28 Ekim'de koç katımından sonra yüz gün içinde koyunların doğumuna az bir vakit kala oynanan Yüz Kömbesi adlı oyunda, çoban rolünü oynayan kadınlar, koyunlarının boyunlarında taşı çözdürmek için kömbe getirirmektedirler. Çoban hepsinden armağanlar almaktadır (And, 1974: 227-236).

j. Dede Oyunu

Elazığ'da döllemenin yüzüncü günü oynanmakta olan oyunlardan biridir. Bu oyunda çoban Muhtar'dan iş istemekte ve alacağı ücret hususunda pazarlık yapmaktadır. Çoban iki evlidir. Muhtardan bir ev istemektedir. Çoban ailesini getirir, Muhtar'a emanet eder, sürüyü otlatmaya çıkar. Sürü de seyircidir. Seyirciler Çoban'ın eşi olan Fato'yu kaçırr. Çoban döndüğünde eşi olan Fato'yu göremeyince diğer eşi olan Esmâ'ya sorar. Esmâ Fato'nun kaçtığını söyler. Muhtar Çoban'ı kandırmaya çalışır. Çoban kadının ismini sayıklayarak ve köpek gibi koklayarak Fato'yu arar. Fato oyun alanına girer. Muhtar kadını kendisinin getirdiğini aşağı köyde bulduğu yalanını uydurur. Çoban yalan söylediğini anlar ve muhtara kızar.

Köyde çalgıcılar düğün çiftetellisi çalar ve Çoban, Muhtar ve kadınlar hep birlikte oynarlar. Oyunun sonunda Çoban ölür. Kadınlar ve bir köylü komik bir şekilde ağıt yakarlar. Hoca okur ve Dede dirilir fakat ne olduğunu anlayamamıştır. Bu karmaşa içinde bu kez Fato ölür. Dede (Çoban) ağıt yakar. Hoca okur ve Fato dirilir. Bir oyun havasıyla herkes oynar. Halaylar çekilerek mani eşliğinde evlerden yiyecek istenir.

Sayacı geldi sakının
Demir tarak takının
Verenin bir oğlu
Vermeyenin bir kızı olsun
Onu da Allah elinden alsın

Sayacı geldi duydunuz mu
Selam verdik aldınız mı
Ya verin hakkımızı
Ya kırarız kapınızı (Tekerek, 2007: 80-81)

k. Tekecik Oyunu

Oyun, teke katımı akşamı yani kasım ayının birinci günü gençler tarafından oynanmaktadır. Gençler gruplara ayrılmakta ve bir başkan eşliğinde toplanmaktadırlar. Bir sopanın üzerine irili ufaklı birçok çan bağlayıp, ellerine heybe alıp evlere saya gezmeye çıkmaktadırlar. Evlerden buğday, meyve gibi yiyecek toplamaktadırlar. Evin kapısının önüne geldiklerinde “Çalalım mı?”, “Çalmayalım mı?” diye sormaktadırlar. Evden “Çalın!” denirse tekecikler ellerindeki çan bağlı sopayı sallarlar. Sonra şu tekerleme okunmaktadır:

Saya geldim duydunuz mu?
Selam verdim aldınız mı?
Abılam beri gel, beri gel,
Alacağını ala gel.
Gök keçiler ikiz doğursun,
Dördü sekiz doğursun.
Dam başında boyunduruk, Saya saya yorulduk.

... (Gönen, 2011: 223)

6. Ziraatla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

Tarımsal oyunlar köylerde tarımsal ve bitkisel yaşamla ve uğraşlarıyla ilgili oyunlardır. Yağmur yağdırma, baharı karşılama gibi eski ritüellerden izler taşıyan oyunlar olduğu görülmektedir.

a.Arap ve Kız Kaçırma Oyunu

Niğde/Aksaray Cimeli Yeniköy’de oynanan Arap ve Kız Kaçırma üç ayrı oyundan ve bunların karışımından meydana gelmektedir. Oyunu on iki kişi oynamaktadır. Tarlasına burçak eken ve hiç ürün alamayan adam minareye çıkarak artık bir daha burçak ekilmemesini söylemektedir. İmam burçak eken tarla sahibini minareden indirmekte, birlikte düğünde sarhoş olmaktadır. İmamla köylüler Arap ve Kız Kaçırma oyununu oynamaktadırlar. Üçüncü bölümde kızları kaçırılan baba kızları için başlık parasının pazarlığını yapmaktadır. Oyunda Arap ve Köse birbirine zıt olacak bir biçimde boyanmaktadır. And, oyunda ürünün iyi gitmemesi üzerine kız kaçırma konusunun oynanmış olmasının bir rastlantı olmadığını, kız kaçırma konusunun bolluğa yönelen bir ritüel kalıntısı olduğunu kanıtladığını belirtmektedir (And, 1974: 227-236).

b.Araba Oyunu

Kütahya, Afyon ve Uşak yöresinde oyun türkülü olarak oynanmaktadır. Araba oyununda elele tutuşulur, halka olunur ve belli bir ezgi ile günlük işler, ekin ekmek, biçmek, değirmende öğütmek gibi, anlatılmaktadır (And, 1974: 227-236).

c.Pamuk Ekme / Çift Sürme Oyunu

Balıkesir, Turfullar, Hamidiye, Mancılık Doğanlar, Danişment’te oynanmakta olan oyunlardandır. Köy meydanında toplanmış olan halkın arasına saban getirilmekte ve önüne öküz rolüne giren iki erkek bağlanmaktadır. Bunları kontrol eden bir de çiftçi bulunmaktadır. Bunlar köy meydanını sürüyormuş gibi hareket etmektedirler. Daha sonra köy meydanına kadın kılığına girmiş olan beş, altı erkek gelir ve bunlar da sürülen yeri kazmaya başlamaktadırlar. Çiftçi de arkalarından

heybesine doldurduğu kül ya da toprağı tarlaya saçarak pamuk ekmeyi canlandırmaktadır. Bu pamuklar daha sonra büyümeğe kızlar da çapa yapmaya başlamaktadırlar. Bu sırada seyircilerin arasından bir erkek gelip kızlardan birini kaçırmakta, çiftçi peşine düşüpyakalamaktadır. Kızı kaçıran adam kızı sevdiğini söylemekte, çiftçi de onların evlenmesine razı olmaktadır. Köy meydanında bir düğün kurulmakta ve çalınıp söylenerek eğlenilmektedir (Durmaz, 2012: 65)

d. Cemalcık Oyunu

Bozlar köyü, Binekçi, Biga Çanakkale’de harmanların döğüldüğü ağustos ayında gece delikanlılar toplanmakta ve içlerinden biri kız kılığına girmektedir. Teke adı verilen bir diğer genç iri iri çanları beline bağlamaktadır. Teke yanındaki kızla kol kola arkalarında diğer gençlerle bütün evleri dolaşmaktadır. İlk geldikleri evin önünde:

Cemalcık geldi duydunuz mu?

Selam verdik aldınız mı?

Ya verin hakkımızı

Ya kırarız kapınızı

Vermezseniz hakkımızı

Kırıyoruz kapınızı

diye mani söylemektedirler. Ev sahipleri oyuncuları memnun ederse bu sefer şu tekerlemeyi söylemektedirler:

Tarlada pulluğun işlesin

Yaylada koyunun kışlasın

Allah sana evlat bağışlasın

Toplanan hediyelerle oyuncular saz satın alır ve artan para ile de kış aylarında helva yapıp yemektirler (Elçin, 1991: 45-46).

e. Kocaman Oyunu

Oyun mısır ayıklarken geceleri işçiler tarafından oynanmaktadır. Kocaman, Kocaman’ın kızları, köy ihtiyar heyeti, bekçi ve iki delikanlı oyunda yer alan şahıslardır. Kocaman, şakacı ve konuşkan bir adamdır. Mısır püsküllerinden bıyık

yapmıştır. Kızlar ise kadın elbisesi giymiş iki delikanlıdır. Olay köy odasında geçmektedir (Elçin,1977: 94).

7. Dinî Bayramlarda Oynanan Oyunlar

a. Tilki Oyunu

Balıkesir’de oynanmakta olan bu oyunda tilki, köpek ve çobanuç temel karakter bulunmaktadır. Birer örtü veya post tilki kılığına girecek olan kişinin üzerine örtülmekte ve bir sopadan da kuyruk yapılmaktadır. Yapılan kuyruğun ucuna bez bağlanmakta ve beze gaz yağı dökülmektedir. Köpek kılığına girecek olan kişiye örtü, çoban olacak kişiye de kepenek giydirilmektedir. Tilkinin yuvası için de çuldan veya hasırdan tilki için bir mağara yapılmaktadır. Köyden iki üç kişi de çobanın koyunları olmaktadır. Tilki çobanın koyunlarına saldırmakta ve çobanın köpeği bunun üzerine tilkinin izini sürmeye başlamaktadır. Tilkinin inini bulan köpek havlamaya başladığı için tilkiyi ininden çıkarıp seyirciyi güldürmek amacıyla kovalamaya başlamaktadır. Bu kovalamacadan sonra tilkinin kuyruğuna bağlanan bez yakılmakta, bu sayede tilkinin daha hızlı koşması sağlanmış olmaktadır. Çoban elindeki tüfekte tilkiye ateş edip öldürmekte ve oyun böylelikle sona ermektedir (Durmaz, 2012: 74).

b. Cıngırak Oyunu

Bulgaristan’dan göç eden Karaman’ın Göztepe köyü halkı, dinî bayramlarda bayramın ikinci günü genç delikanlılar köyün ciminliğine, genç kızlar için oyun oynama aracı olan cıngırak hazırlamaktadır. Bu oyunla delikanlılar, kızlar arasından eşlerini seçmektedirler. Cıngırak oyunu ise şöyle oynanmaktadır:

Yaklaşık 3 m. boyunda 25-30 cm. çapında bir ağacın 1 m. kadarı yere gömülmektedir. Diğer üste gelen uç kısmına 5 cm çapında, 10 cm derinliğinde bir yuva açılmaktadır. Buraya Y harfine benzer şekilde bir çatal ve bunun üzerine T olacak şekilde 4 m kadar uzunluğunda bir ağaç yerleştirilmektedir. Kanat oluşturulmakta ve bu düzeneğe cıngırak adı verilmektedir. Cıngırak kanatlarının iki uç kısmına iki genç kız kartal gibi sekmekte ve dönmektedirler. Bu arada çatalın oturtulduğu çukura da ince kömür ve gaz yağı dökülerek ağacın gıcirtısı ve sesi

yükseltilmektedir. Oyunda genç kızlar ikişer ikişer sırayla bu çingırağa binmekte ve dönmektedirler. Bu arada yüksek sesle maniler söylemektedirler. Bu manilerden bazıları şöyledir:

Arabalar geldi
Yol boyuna dizildi
Macırların boynu büküldü
Fatmam bir daha bakayım boyuna
Nereden bulacağım ki sarılayım boynuna

Entarisi al basma
Alıp duvara asma
Sen benimsin, ben senin
Ellere kulak asma (Yaşar, 1999)

B. TÜRK HALK BAYRAMLARINDA YER ALAN OYUNLARIN TÜRÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Köy Seyirlik Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar

Düğünlerde, bayramlarda, ekme-biçme zamanlarında, mevsim geçişlerinde vb. çeşitli sebeplere bağlanmak suretiyle oynanmakta olan köy seyirlik oyunları çalışmamızda otuz bir başlık olarak yer almaktadır. Dram esasına dayalı her bir oyuna bakıldığında oyunların oynanacağı yöredeki genç kızların, delikanlıların, yetişkin erkeklerin bazı oyunlarda da kadınların amatör oyuncular olarak yer aldığını görmekteyiz. Kılık değiştirmeye dayalı oyunlarda malzemelerin tamamen oyuna has olan ve oyunu yansıtacak eldeki malzemelerden oluştuğunu görmekteyiz. Köy seyirlik oyunları bağlamında değerlendirilen oyunlar şunlardır:

a. Nevruz'da Oynanan Oyunlar

Kosa Gelin Oyunu, Aşşandarozu Oyunu, Kaplan Oyunu.

b. Hıdırellez'de Oynanan Oyunlar

Değirmenci Ritüeli, Su Kesiği Sırası Oyunu.

c. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar

Bişek Gelin / Oba Bastırma.

d. Mevsim Geçişleriyle İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

Deve Oyunu, Fattik Oyunu, Köse-Gelin Oyunu.

e. Hayvancılıkla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

Saya Oyunları, Tekecik Oyunu, Gildan Oyunu, Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma Oyunu, Cula Oyunu, Congoloz Oyunu, Çan Sallam, Kurt Dolaştırma Oyunu, Davar Özü Oyunu, Döl Töresi Oyunu, Koç Katımı Oyunu, Koyun Yüzü Oyunu, Yüz Kömbesi Oyunu, Dede Oyunu, Tekecik Oyunu.

f. Ziraatla İlgili Bayramlarda Oynanan Oyunlar

Arap ve Kız Kaçırma, Araba Oyunu, Pamuk Ekme / Çift Sürme Oyunu, Cemalcik Oyunu, Kocaman Oyunu.

g. Dinî Bayramlarda Oynanan Oyunlar

Tilki Oyunu, Cıngırak Oyunu.

2. Çocuk Oyunları Bağlamında Değerlendirilen Oyunlar

Çeşitli yaş gruplarından oluşan çocukların düzenlemesi ve onların katılımıyla gerçekleştirilmekte olan oyunlara bakıldığında oyunların düzenlenme amacına uygun tekerlemelerin bu oyunlarda bulunduğunu görmekteyiz. Bazı oyunların baharın gelmesi ve bunun getirdiği mutluluğun ifadesi olarak eğlenmeye dayalı olarak şekillendiği görülürken, bazılarında yağmurun yağmasını dilemek, bazılarında ise birtakım beceri ve sportif faaliyetleri içinde barındıran oyunlar olduğu görülmektedir. Yaptığımız çalışmada bazı bayramlarda çocukların katılımıyla gerçekleştirilen oyunların var olduğu görülürken bazı bayramlarda çocukların aktif katılan olmadığını gördük.

a. Nevruz'da Oynanan Oyunlar

Vaveyle Oyunu, Gümüş Almak Oyunu, Aşık Oyunu, Dokuz Kumalak Oyunu, Pingıdık Oyunu, Yamba Oyunu, Çeke Oyunu, Piyaret Oyunu.

b. Hıdırellez’de Oynanan Oyunlar

Martafal Oyunu, Canım Oyunu, Kanarya Oyunu.

c. Yağmur Yağdırma Törenlerinde Oynanan Oyunlar

Göse Geldi Oyunu, Çömçe Gelin Oyunu, Çemçe Kız / Çömçe Kız Oyunu, Çömçeli Gelin Oyunu, Çomçalı Bişek Gelin / Tomas Oyunu, Bodi Bostan Oyunu, Gode Gode Oyunu, Bolbadik Oyunu, Guşgugura Oyunu, Gelin Gök Oyunu, Yağmur Oyunu, Yağmur Hediyesi Oyunu, Momoçiçi Oyunu, Yağmur Gelini Oyunu, Çomçalı Gelin Oyunu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ YAPISAL VE İŞLEVSEL BAKIMDAN ÖZELLİKLERİ

Bayramlar, Türklerin hayatlarının çeşitli zaman dilimlerinde görülen, kuşaktan kuşağa aktarılan ve bu aktarmalarla beslenerek büyüyen, aynı zamanda değişikliklere uğrayabilen bu yolla da zenginleşen ritüellerden oluşan uygulamalar bütünüdür. Bayramların takvime bağlı olmakla birlikte dinî kültlerle de ilişkili olup dinî bir içeriği de sahip oldukları görülmektedir. Uygulamaları içinde pek çok ritüel bulunmaktadır. Bununla birlikte din dışı pek çok unsur da görülmektedir. Bu sebepten kaynağını oluşturan unsurlara zamanla yeni anlamlar eklenmiş, muhtevaları zenginleşmiş ve çoğalmıştır. Ritüeller toplumun yeniden yapılanmasında yani fertlerin birlik içerisinde hareket etmelerinde, toplum içindeki yerlerini ve toplumla ilgili bağlarını, duygu ve düşüncelerini tazelemelerinde etkili olmaktadır. Çobanoğlu da Emile Durkheim'in ritüellerin işlevleriyle ilgili ve W. Bascom'ın genel olarak folklorun işlevleriyle ilgili çalışmalarından yola çıkarak Nevruz ve Hıdırellez Bayramlarının sahip oldukları temel işlevler ve bu işlevlerin niteliklerini birleştirici, canlandırıcı, eğitici ve mutluluk verici işlevler olmak üzere dört başlıkta belirtmektedir.

Konya'da bağ bozumunun yapımında geçen şu ifade dikkat çekmektedir: *“Millet o zamanlar birbirine çok destek olurdu, yardımcı olurdu. Paraya pek ehemmiyet verilmezdi. Hatır vardı, herkes birbirinin yardımına koşardı. Her hususta bu böyleydi.”* (Öztürk, 1999) Burada asıl verilmek istenen düşüncenin işin halledilmiş olmasından ziyade hep birlikte olunması, acı tatlı hep birlikte bir şeylerin yaşanması veya paylaşılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Bayramlar ve şenlikler, güzelliklerin paylaşıldıkça çoğaldığının ve hatırdaki kaldığının en büyük göstergesi olduğu görülmektedir. Günümüz insanlarına baktığımızda geçmişi ile ilgili kurduğu bağların en güçlü anlarını aileleri ve birlikte bir şeyler yaşadıkları, paylaştıkları insanlarla oluşturduğu görülmektedir. Burada da bayramlar, şenlikler, törenler ilk sırada yer almaktadır.

Bayramlar dünyada her millette görülen, bütün fertleri tarafından kabul edilen, kutlama zamanı geldiğinde bütün imkânlarını kullanarak katıldığı, ortak bir değer,

âdet olduğu görülmektedir. İnsanlar arasındaki sevginin ve saygının gösterildiği gündür. Bayramlar aynı zamanda küslüklerin, dargınlıkların unutulduğu, barışın sağlandığı gündür. Millî ve dinî duyguların, bunların etrafında şekil alan inançların, örf ve âdetlerin toplumun bütün bireyleri tarafından uygulandığı, sergilendiği, toplum olma hazzının ve şuurunun şekillendiği ve kuvvetinin gösterildiği gündür. Bayramlar herkesi neşeye, coşkuya sürükleyen ve beklenen gündür. İnsanların en güzel hisleri taşıdığı, yoğun bir şekilde uygulandığı gündür. İnsanların birbirini hatırladığı, akrabaların birbirini arayıp sorduğu, yoksulların gözetildiği gündür.

Günümüz Türk dünyasına bir kültür mirası olarak kalan bayramlar, dinî ve millî inanıştan, o milletin ortak değerlerinden, onları ilgilendiren duygulardan, geleneklerden ve tabiattan doğmaktadır. Türk topluluklarında değişik adlarla anılıp kutlamalardaki âdetler, inanışlar küçük farklılıklar arz etse de bayramlar ortak bir bütünlük göstermektedir. Bu yönleri ile Türk kültürüne miras olarak kalan en önemli değerlerdendir.

“Türkiye” gazetesinin 8 Ocak 2000 Cumartesi günkü baskısının Kültür-Sanat köşesinde Mehmet Nuri Yardım’ın *Bayram Zamanı* başlıklı yazısı yer almaktadır. Yazıda o günlerde yaşları seksen civarında olan yaşlı kuşak yazarlara, şairlere, romancılara, bestekârlara, sinema ve tiyatro sanatkârlarına Osmanlının son yıllarında ilk çocukluk ve gençlik dönemlerini yaşadıkları için eski bayramları sorulmakta ve verdikleri cevaplar yer almaktadır. Biz de konumuzla ilgili olduğu ve bayramların ne olduğu ve nasıl olması gerektiğini çok güzel anlattığı için çalışmamızda yer vermiş bulunmaktayız.

Yazar bayramların bugün nasıl yaşandığı, geleneksel hakkının verilip verilmediği, insanların, akrabaların hatırlandığı, sorulduğu, yoksulların gözetildiği bayramların yaşanıp yaşanmadığı, bayramların çalışma hayatından birkaç günlüğüne de olsa uzaklaşıldığı tatil günlerine mi dönüştüğüsorusunu sormaktadır. Verilen cevaplara baktığımızda eskiden bayramların nasıl kutlandığını, bayramların ne ifade ettiğini anlatan ve yukarıda sözünü ettiğimiz birleştirici, canlandırıcı, eğitici ve mutluluk verici işlevlere yönelik cevaplar olduğunu görmekteyiz:

Yazar Taha Toros, eski zaman adamı olduğunu, çocukluğundaki bayramın bugünkü çocukların bayramına benzemediğini ifade etmektedir. Küçüklüğünde çok heyecanlı bayramlar geçirdiğini, bayram sabahı yakınlarına gidip akrabalarının

ellerini öpmek, hayır dualarını almayı istediklerini belirtmektedir. Bunun kendilerine heyecan ve kuvvet verdiğini ifade etmektedir. Anne ve babaların bir gün önceden hediye aldıklarını, gittikleri yerlerde de kendilerine mendil verdiklerini belirtmektedir. Şimdi o tarz bayramların pek kalmadığını, şayet bayramlar uzun oluyorsa, hava da iyiye herkesin yazlıklara veya sayfiye yerlerine gittiklerini, bayram günlerinin eğlenmeden ziyade dinlenmeye ayrıldığını ifade etmektedir (Yardım, 2000).

Şair İlhan Geçer, eski bayramların bir başka tadının, bir başka saygınlığının olduğunu, küslerin barıştığını, bayramın getirdiği güzelliklerin birlikte paylaşıldığını, bayram ziyaretlerinin ayrı bir güzellik olduğunu ifade etmektedir. Günümüz dünyasında eski bayramların tadının ve havasının olmadığına, dinimize göre bayramlar kucaklaşma, barışma anlamına gelmekteyken daire sayısının az olmasına rağmen apartmanlarda kimsenin komşusunun kapısını çalmadığına değinmektedir. Eski bayramlarına verilen önemin, özen ve zerafetin, günümüz bayramlarında da yaşatılması arzusunu taşımakta olduğunu belirtmektedir (Yardım, 2000).

Romancı Peride Celal'in ise yaşlılar ile ilgili tespiti dikkat çekici: *“Eski bayramlarla şimdiki bayramların farkı var. O çağın insanları ölüp gittiler. Eski bayramlara yaşlılarımız, dedelerimiz, ninelerimiz renk veriyordu. Onlara gidiyorduk, ziyaret ediyorduk. Bekliyorlardı, alışmışlardı. Şimdi çağ değişti, bayramlar değişti, onun için eski bayramlar ile şimdiki bayramlar arasında fark var. Kanımca Anadolu’da bayram gelenekleri devam ediyor. Eski yaşanan bayram töreleri sürüyor.”* (Yardım, 2000).

Yazar, Nezihe Araz, artık insanların bayram nedir bilmediklerini, kendi çocukluğundaki bayramları göremediğini ifade etmektedir. Önce bayramlık elbiselerinin hazırlandığını, hediyelerin yatmadan önce yataklarının kenarına, yastıklarının altına koyduklarını ve sabahleyin sevinçle giydiklerini belirtmektedir. Aile sıcaklığının yaşandığını belirtmekte, *varlık* bakımından herhangi bir şey ifade etmese de sevgi bakımından en yoksul ailelerin bile çocuklarına mutlaka bir şey aldıklarını ifade etmektedir. Varlıklı insanların, bayramlarda yoksul çocukların hediyelerini aldıklarını, bayramın büyükler için de çocuklar için de barış ve saygı ifadesi olduğunu, özellikle Ramazan Bayramının dargınları barıştırma günleri olduğunu ifade etmektedir. Birtakım ahlakî kurallara uyulduğunu belirtmekte ve

eklemektedir: “Şimdi onlar maalesef yok. Zaman başka şekilde yürüyor. Usulen bayram yapılıyor. Ama insanlar üç, dört günlük seyahate çıkıyor. Bayramda bir yere gidemezdik. Babam izin vermezdi. “Bayramda bütün aile fertleri bir arada olacağız.” derdi. Komşuların birbirine hediyeler verdiği, birbirini hoş tuttuğu ve birbirini yokladığı bir zamandı eski bayramlar. Şimdi bu gelenek büsbütün kalktı denemez. Büsbütün kalkmadı ama ışığını kaybetti. Eski havasını yitirdi.” (Yardım, 2000).

Edebiyatçı Şerif Oktürk, bugün büyük şehirlerde çalışan birçok ailenin, işlerinin yoğunluğundan ve hayat şartlarından bunalıp bayram tatillerini fırsat bilerek çareyi evlerinden uzaklaşmada bulduklarını, şayet varsa kendi yazlıklarında, yoksa otellerde kalarak veya turlara katılmak suretiyle bayramlarını kendi evlerinden uzakta geçirerek dinlendiklerini, böyle mutlu olduklarını ifade etmekte ve artık, büyük şehirlerde eski bayram yerlerinin tarihe karıştığını belirtmektedir. Aileler arasındaki ziyaretlerin de her geçen bayram ile biraz daha eski canlılığını yitirdiğine de dikkat çekmektedir (Yardım, 2000).

A.Birleştirici İşlev

Fertleri bir araya getirmekle kalmamakta aynı zamanda fertler arasındaki toplumsal bağları güçlendirip, ortak değerleri pekiştirmektedir. Topluluğun normal zamanlarda çeşitli sebeplerle yani çalışmak, okumak için veya evlilik sebebiyle farklı yerlerde yaşayan fertlerini bir araya getirmektedir. Ortak bir amaç etrafında, birlikte faaliyet yapmaya yönelmekte ve topluluğun birliğini sağlamaktadır. Çobanoğlu, “Öte yandan birlik ve beraberlik içinde olma esasına göre kurulmuş toplumsal yapı içinde çeşitli nedenlerle oluşan ve toplumsal sistemin uyum ve ayarlamalarını azaltarak “karşı işlev konumunda olan küslük ve dargınlıkların ortadan kaldırılmasını sağlar.” demek suretiyle birleştirici işlevini ortaya koymaktadır (Çobanoğlu, 2000: 51-59). Bayramların küslerin barışması, dargınlıkların sona ermesi için iyi bir zaman seçimi olarak kabul edildiği ve özendirilen bir değer olarak yaşadığı görülmektedir.

Azerbaycan’da bayramın uygulama bakımından yapısını açıklamak için Nerimanoğlu, “Ev dâhili etkinlikler bayram yemeklerini, semenileri, aile

sohbetlerini, dertleşmeleri, danışmaları, çile çıkarmaları, misafir ağırlamalarını, aile gezintilerini, ziyafetleri içerir.” derken; *“ev dışı, köy arası, sokak ve mahalle etkinlikleri “kapı pusma”, “tongal yapma” (ateş çatma), kulak falı, yarışlar vs. içerir”* demektedir (Nerimanoğlu, 2004: 249). Bununla da aslında uygulamaların merkezinde insanların ama hep bir arada olan insanların olduğunu göstermektedir. Bayramların uygulama biçimlerine bakıldığında da insan etrafında, şekillendiği açıkça görülmektedir ve bayramların merkezine de aile, akraba, komşu... konulmaktadır.

Başkurtlarda çocuklar ve gençler Nevruz bayramı sabahı, sabah erkenden başta evdeki büyükleri olmak üzere köylerindeki bütün yaşlılarını ziyaret etmektedir. Mutlaka köydeki her eve uğrayıp “Es selamünaleyküm” diyerek selam verdikten sonra, büyüklerle tokalaşmaktadırlar. Büyüklerin hayır dualarını alırlar çünkü büyüklerin hayır dualarını almaya çok özen göstermektedirler. Ayrıca uzakta olan akrabalar ihmal edilmemekte, onlarla da görüşüp hayır dualarını almak yine çok önemli kabul edilen bayram ritüellerindendir. Akraba ziyaretleri yapılmadığı takdirde ve özellikle büyüklerin hayır dualarını almadıkları zaman pek çok olumsuzluğun yaşanacağına, büyüklerini hatırlamadıkları takdirde hiçbir zaman mutlu olamayacaklarına inanılmaktadır. Ziyaretler Nevruzun ilk günü yapılmasa da sonraki günlerde bu ziyaretler mutlaka yapılır. Nevruzda yaşlıları ziyaret etmenin önemi aşağıdaki şiirle dile getirilmektedir:

“Kim Nevruzda ihtiyarları

Ziyaret etmez

O kişinin kapısından

Mutluluk girmez

Nevruzda unutan

Büyükleri

İşe yaramadan sağa sola

Savrulur”(Ersoy, 2004: 259-268)

Nevruz ayrıca her bakımdan bir yenilenme olarak görülmektedir ve insanoğlu yitirdiği bu duygusunu er ya da geç yeniden farkına varacaktır:

“Doğayla mücadelenin yerini, doğayla barışık uzlaşa ve uyum içinde yaşama” insanlığın yeni yaşam ideolojisi hâline gelmiştir. Bu gelişmede, doğal afetlerin,

yıkıcılığının ve zararlarının insanlığın algılama ölçülerini aşan boyutlarda olması da etkili olmuştur. Koca ormanları gözünü kırpmadan yok eden insanoğlu bir çiğdem/Nevruz çiçeğinin açmasını kutlayacak kadar duyarlı hale gelmiştir. İnsanlık, en büyük hazinenin içinde yaşadığı doğa olduğunun bilincine varmıştır. Özetle, doğa yeniden ve hiç etkisini yitirmeyecek nitelikte moda hâline gelmiştir. Özetle “doğa, sonsuz modadır”. Bu nedenle de Hızır Cemi, Yumurta Bayramı, Mart Bozumu, 17’ler Bayramı, Kardeşlik Kurbanı, Musahiplik Şenliği, Nevruz, Hıdırellez, Eğrilce, Köme Şenliği, Yayla Şenliği, Çiğdem Pilavı, Bağ Bozumu, Hasat Şöleni gibi doğal dönüşümlerle ilgili kültürel kutlamalar, yeniden moda hâline gelmekle kalmayacak, bunlara yenileri eklenecektir. Belki de yakın gelecekte Anadolu’nun bir köyündeki asırlık çınar ağacı için her yıl, yaş günü partileri düzenlenecek ya da çınar ağacında yaşayan sincap ailesine yeni bir yavrunun katılması kutlanacaktır. Doğada doğal yöntemlerle ve araçlarla, besinlerle doğal olarak yenilenme, geleceğin insan ve toplumunun temel amacı olacaktır. Belki de insanlık bu şekilde sonsuz barışı ve mutluluğu yakalayabilecektir. İnsanlık, yapay kamusal yanılsama dünyasının stres yaratıcı aktörlerinin elinden kurtulup kendisiyle olmanın hazzını tadabilecektir. Bu tür ortamlarda Nevruz gibi faaliyetler, “kültürel kirlenme” adını verdiğimiz her türlü siyasal ve ideolojik saptırmalardan arındırılıp gerçek anlamıyla kutlanmaya devam edecektir. Çünkü bütün kültür unsurları paylaşılacak amacıyla yaratılmaktadır.” (Özdemir, 2006: 17-18).

Sümelek pişirmenin, insanları birlik olmaya, birbirini sevip saymaya, birbirine değer vermeye ve hayatı sevmeye davet eden bir yapı arz ettiğini belirten Uygur, yemek hazırlamanın ötesinde bir durum olduğunu, sevginin, saygının, şefkatin, yad etmenin, yardımlaşmanın ön planda olduğu vurgulamaktadır (Uygur, 2004: 280).

Kızlar birbirine çiçekler hediye etmektedirler. Nevruz küskünlüklerin, kırgınlıkların unutulduğu, iyi dilek ve temenniler içinde komşuların, hısım ve akrabaların, hastaların ziyaret edildiği, mezarlıklar ziyaret edilmekte olduğu, düşününlerin ve yoksulların gözetildiği, yardım edildiği bir gün olarak yaşanmaktadır (Ashirov-Hatunoğlu, 2015: 125-126).

“Herşey değişiyor. İşte kalkıyor. Bir soğukluk gidiyor hısımın, akrabanın arasına. Eski sevgiler kalmıyor. Hısım akraba sevgisi olmuyor eskisi gibi. Eskiden

daha güzeldi. İnsanlar birbirleriyle daha yakındı. Otururlardı, konuşurlardı, söylesirlerdi.” (Şanlı, 1996)

Geleneksel bayramların aile, mahalle, köy ve tüm milletin fertlerini esas alan halk bayramlarıolduğunu, fertler arasındaki ilişkileri düzenlediğini belirten Sönmez, dostluk ve birlikte olma duygularını güçlendirdiğini de ifade etmekte ve Uygur Türklerinde bayramlarınayalnızca eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla geçirilen günlerin olmadığını, bayramların küçüklerin, komşuların, çocukların, meslektaşların ve yurttaşların ilişkilerini düzenleyip kişiler arasındaki sorunların giderilmesine vesile olduğunu belirtmektedir. Her yıl Nevruz Bayramı geldiğinde mahalledeki sorunlar halledilmeye çalışılmaktadır. O yıl çiftçilikle ilgilikararlar verilmekte, eski yollar, köprüler onarılmakta, suyolları temizlenmekte ve tarım faaliyetleri için gerekli hazırlıklar yapılmaktadır. Düşkün ve fakirlere yardımlar yapılmaktadır. Ramazan ve Kurban Bayramlarında da daha çok yardım etmeye gayret gösterilmektedir. Kişinin maddi durumuna bakılmaksızın herkesin aynı bayram sevincini yaşamasını sağlanmakta, Ramazan ve Kurban Bayramları, birlik duygusunu güçlendirmektedir. Zengin insanların fakir insanlara yaptığı bayram ziyaretleri de her iki grup arasında güzel duygular gelişirken, kardeşlik bağı da güçlenmektedir. Küs olan kişilere nasihat edilmekte ve arabuluculuk yapılmaktadır. Birbirlerini çaya davet etmek suretiyle böylece küskünlükler ortadan kalkmış olmaktadır (Sönmez, 2016: 145).

“Artık Müslümanların kendilerine özgü iki bayramı vardı. Ve bu bayramlar onları diğer inanç mensuplarından ayıran bazı ibadetlerle birlikte anılıyordu. Bu iki özel gün, iki özel zaman dilimine bitişti; birincisi Ramazan ayına, diğeri de hac günlerine. Ramazan boyunca oruç tutup, namaz kılan, zenginse zekât ve fitır sadakası verip fakirlerin sıkıntısına çare olan, kısacası bir ayı ibadetle geçiren ve yaptığı güzel işlerle Allah’ın rahmetini ümit eden Müslümanlar, sevinmeyi hak etmişlerdi. Sonra ikinci bir mutluluğu da hac mevsiminde yani Kurban Bayramı’nda yaşamaları lutfedilmişti.” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 508).

Yukarıda dinî bayramlarının hüznü ve sıkıntıların paylaşılmasından dolayı sevinme ve mutlu olma gibi iki önemli işlevinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte topluma aidiyet duygusunu geliştirirken, kimliklerin korunmasında da önemli rol oynamaktadır. Dinî bayramların en önemli ortak noktasının “toplanma ve eğlenme”

özelliği olduğu, eğlencenin ise, folklorun dört temel işlevinden biri olduğu, gelenekleri oluşturan ve şekillendiren aynı zamanda değiştiren özelliklere sahip bir yapı arz ettiği görülmektedir. İçinde dinî bayramlarda gerçekleştirilen geleneklerin de temel çıkış noktasının eğlenmek olduğu görülmektedir (Yüksel, 2011:3). Rize'nin Ardeşen ilçesi Akdere Köyü'nde düzenlenen Dönme Dolap Şenlikleri, Bolu ili Mengen ilçesi Babahızır Köyü'nde düzenlenen Hızır Baba ve Bayram Çıkarma Şöleni (Oğuz-Kasımoğlu, 2005: 135-138; Aça; Küçük 2016: 669), Tokat ili Erbaa İlçesi Çevresu Köyü'nde Bayram Sofrası Şenliği (Oğuz vd., Küçük, 2016: 669) dinî bayramlarda topluca eğlenme anlayışı ile ortaya çıkan eğlencelere örnek verilebilecek özellik taşımaktadır. Ayrıca Doğu Karadeniz'de bayram namazından çıktıktan sonra silah atma geleneği görülmektedir. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir (Küçük, 2016: 669).

Dinî bayramlarda en belirgin uygulama biçimlerinden olan bayramlaşma, ziyaret, anma ve oyun kavramları eğlence içerikli olduğu görülmekte ve etkili bir biçim olduğunun da göstergesi olarak da bazı yörelerde dinî bayramların ismi ile gerçekleştirilen kutlama biçiminin aynı adla anılması, Ramazan Bayramı'nın Şeker Bayramı olarak anılması gibi, kabul edilmektedir. Ramazan Bayramı'nda çocukların en vazgeçilmez uygulama biçimlerinden biri olan ev ev gezerek şeker toplamaları, gelen misafirlere mutlaka şeker ve tatlı ikram edilmesi bayramın ikinci adı hâline gelmesine sebep olduğu ifade edilmektedir (Yüksel, 2011: 4).

Zeynelabidin Makas, bu konu ile ilgili görüşlerini, *Aras Vadisinde Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları* adlı eserinde, Molla Penah Vagıf'ın şu dizesiyle dile getirmekte şunları ifade etmektedir:

“Bayram oldu, heç bilmirem neyleyim

Bizim evde dolu çuval da yoxdu

Düyüyle yağ hamı çoxdan kurtarıp

Et hele ele düşmez, motal da yoxdu”

Bayram Ali, Nevruz, Kurban, Nevruz Ali, Oruç, Oruç Ali, Ramazan, Bayram, Kurban Ali, Hızır, Hıdır, İlyas... Bunlar yörede sıkça rastlanılan isimlerden bazıları. Hepsi bayramla ilintili. Adı bile huzur, mutluluk, sevinç kaynağı.” (Makas, 2017: 202-218). Özellikle çeşitli sebeplerden dolayı, okuma, iş, evlilik vb., köylerden büyük şehirlere gelen, göç eden ailelerinden uzakta olanlar dinî bayramları fırsat

bilerek ziyaret edebilmek için günler öncesinde uygun şartları hazırlayıp, ziyarete gelmektedirler. Annelerini, babalarını, akrabalarını, eş ve dostlarını ziyarete gelenler böylelikle geldikleri evlerin, köylerin, ailelerin havasını değiştirmekte bununla neşeli, keyifli bir ortam oluşmakta, eğlence durumu daha da hissedilir hale gelmektedir. Dinî bayramlar sayesinde toplumsal dayanışma, sosyalleşme sağlanmakta, akrabalık ve komşuluk ilişkileri güçlenmektedir.

Yurdumuzda başka memleketlerde çeşitli sebeplerden dolayı bulunanlar yani gurbetçiler Ramazan ve Kurban Bayramlarında ya her ikisinde ya da en azından birinde bulunmaya, aileleri ile birlikte kutlamaya özen göstermektedirler. *“Büyük şehir hayatına alışmış bu gurbetçiler bazı geleneklerin de değişmesine sebep olmaktadır. Bu değişikliklerin çoğu bayramların sosyal yönünü güçlendirici yöndedir.”* (Yüksel, 2011: 5).

“Kastamonu’da Dinî Bayramları Kutlama Gelenekleri ve Bu Geleneklerin İnsan İlişkilerine Etkisi” adlı çalışmasında Yüksel, kaynak kişilerin dinî bayramları tanımlama biçimlerine yer vermiş bu da çalışmasını daha etkili kılmıştır. Çalışmamızda da özellikle kaynak kişilerin söylediklerinin belirleyici rol oynaması ve yazarın da çalışmasında yer verdiği kaynak şahısların söylediklerinin benzer ifadeler olmasından dolayı söylenilenleri aynen vermeyi uygun gördük. Bunlarla birlikte farklı yörelerde öğrencilerimizin yapmış olduğu derleme çalışmalarından da faydalanmış bulunmaktayız. Bayramların insanlar ve toplum üzerinde birleştirici ve psikolojik işlev bakımından önemli rol oynadığı görülmektedir.

“Bu bayramlar insanların ruhlarını yumuşatır, kırımları ortadan kaldırarak insanları birbirine yakınlaştırır. Küskünlerin, kavgalıların barışması bayramın nimetlerindendir.” (Yüksel, 2011: 6).

“Bu bayramlar bizlere örfümüzü, töremizi hatırlatır. Bizim örfümüz, insanların birbiri ile iyi ilişkiler kurması, birbirini sevmesi, kucaklamasıdır.”, *“Bayramda yıl boyunca göremediğimiz akrabalarımız kızlarımız falan gelir. Hep beraber oluruz. Başka zaman gelinip gidilemiyor artık eskisi gibi değil hayat koşulları zor.”*, *“Dinî bayramlarımızın birlik beraberlik sağlaması açısından büyük önemi var. Kardeşlik duygusunu aile bağlarını güçlendirir. Bilhassa bizim zamanımızda çocukluk dönemlerinde bütün evleri sırayla gezer, ellerini öperdik. Bayramlar birleştirici, bağlayıcıydı.”* (Yüksel, 2011: 11).

Derleme çalışmalarına baktığımızda dinî bayramların kutlanma şekilleri, kendi içinde geliştirdiği usûlleri, işlevleri toplumumuzun bu konudaki töresinin oluşmasına da katkı sağlamıştır. Toplumumuzun öncelikleri ve değerleri açıkça ortaya konmaktadır. Aşağıdaki örneklerle baktığımızda bu durum açıkça görülmektedir.

“Dede varsa dededen, neneden başlanır. Gelinler falan ayrı ise önceden bir araya toplanılmış olur. Millet evde görüşür, gideceği yer varsa ondan sonra gider. En büyük kimse onun evinde toplanılır. Daha sonra uzak (eş, dost) kişilerle falan bayramlaşmaya gidilir. Yakın, uzak komşulara gidilir. Dargınlık şu, bu kesinlikle olmaz.” (Öztürk, 1989). Toplumumuzun önemli bir değer yargısı olan aile, aile büyükleri gibi kült hâline gelmiş konuların öncelikli olduğu bayramlarda bir anlamda davranış biçimleriyle, uygulamalı olarak anlatılmaktadır.

“...Elbise ise hâli vakti yerinde olan bile çevreye önderlik olmasın, diğer komşu çocuğu özenmesin diye çocuğuna yamalı elbise giydirenler vardı. Senin elin ağzına uygun, istersen üç takım, beş takım elbise yapabiliyorsun ama benim çocuk senden görecektir derken o ağlayacak öteki sızlayacak, buna senin vicdanın müsaade etmiyor. Kendi çocuğuna da yamalı pantolon giydiriyordun, var mı şimdi? Bu İslâmî açıdan görgülerden tamamen mahrum olduk. Bayramlar bu şekilde geçer...” (Övüş, 1996). Vicdani konuların insanlarımızda her zaman öncelikli olduğu görülmekte birlikte, bencillikten uzak, karşısındaki insanların da duygu ve düşüncelerine değer veren, olaylara empati kurarak yaklaşmayı bilen, merhametli ve vicdanlı çocukların, gençlerin yetişmesine katkı sağlanmaktadır.

“Şimdikiler arifenin ne olduğunu bilmezler. Ancak çarşının kalabalıklığından arifenin geldiğini biliyorlar. Eskiden arife gelmeden evvel bayram geliyor diye herkeste bir sevinç vardı. Yani aile reisinden tut, küçük yürümesini bilip de böyle el öpebilecek şekilde olan bir çocuğun dahi “Ballam geliyor” diye bir sevinci vardı yani onlarda. Bir bayram gelmeden evvel herkes hazırlıklarını alırlardı. Çoluk çocuk, çok kişileri iyi biliyorum ki bayramlıklarını kucaklarına alıp sabaha kadar öyle yatıyorlardı. Bu dediğim adamlar da öyle küçük de değil, hani ortaokul falan yani. Bu şekilde eskiden böyleydi... Bayram günü geldiği zaman artık millet camiden çıkıp da eve gelip yemek yiyiverse, hele çocukların gençlerin bayram âlemi... Şu yemek bitse de bir el öpsek, herkes bir kuruş verse, on para verse, yirmi para verse... Bir sarı, bir on para vardı. Yirmi beş tane zincirli, iplikli şekerlerimiz vardı...” (Çete,

1989). Bayramdan bayrama da olsa kılık, kıyafet almak, küçük de olsa hediye vermek mutlu eden olaylardan biri olarak kabul edilmektedir. Her insan için geçerli olduğu kadar çocuklar için de bu duygunun hayata hem mutluluk kattığı hem de candırıcı bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle çocukların üzerinde en büyük katkısı mutluluk vermesi olarak görülmektedir.

“...Hoca camide vaaz verirdi, küsler barışacak, fakir fukara gözetilecek, diye. Camiden çıkınca herkes bayramlaşır, küsler orada barıştırılır...” (Aydoğdu, 1994).

“...Büyük, küçük herkes birbirini bayramlardı. “Bayramınız mübarek olsun” derlerdi...” (Oğuz, 1995).

“...Bayram sabahı erken herkes evinde hazırlığını yapar, erkenden camiye gidilir. Köylüler toplandıktan sonra, bayramda herkes eline kına yakar, köyün en kıdemli hocası özel kürsüsüne çıkar, orada halka vaaz yapar. Dinî telkinlerde bulunur. Bu dinî telkinler daha ziyade halkın daha çok birbirlerini sevmesi, sayması, birlik, beraberlik, birbirlerine iyilik tavsiye etme, dünyada ve ahrette olacak olaylarla ilgili şeyler anlatılır. Bunlar yapılırken genellikle birleştirici durumlar lazım geldiği şekilde anlatılmaya çalışılır. Birbirine kırgın olanlar, dargın olanların barışması için gerekli telkinler yapılır. Vaaz bittikten sonra bayram namazı kılınır... Toplu olarak yemek yenir. Bütün köylüler toplu olarak bayramlaşır. Genç, ihtiyar, çocuk kim varsa. Küs olanlar barıştırılır. Ondan sonra evlerinden getirdikleri yemekleri sinilere koyarlar, toplu olarak yemek yenir, iyi dileklerde bulunurlar...”(Tekmen, 1995). Bayramlar birleştirici rol oynamaktadır. En önemli işlevlerinden, toplumun en önemli değer yargılarından biri olan küs olmama, kin tutmama duygusunu öğretirken, bunların ortadan kalkması, birlik ve beraberliğin yeniden sağlanmasına zemin hazırlanan zamanlardan olduğu görülmektedir.

“...Bayram sabahı olur, erkeklerimiz namaza gider. Biz de babamızla beraber kalkarız. Annem, “Kalkın kızım babanız namaza gidiyor. Bayram sabahı yatılmaz.” derdi. İşte heyecanla biz de kalkardık. Annem her bayram bize yeni bir şeyler almaya gayret ederdi. Biz de tabii isterdik hâliyle, çocukluk heyecanı var. Zaten annemiz söylemeden biz de hemen kalkardık. O giysileri giyeceğiz, diye. Namaz kılardık annemizle birlikte. Namazımızı kılar, elbiselerimizi giyerdik. Babamız gelesiye bütün herkes hazırlanırdık. Babamız geldiğinde onun elini öper, hemen babaannemize giderdik. Babaannem sağdı. Bütün amcalarım, akrabalarımız oraya toplanırdı.

Oraya giderdik, orada yerdik, içerdik. Öğleye doğru anneannem sağdı, anneanneme giderdik onu bayramlardık. Akşama kadar da orada kalırdık. Bu sefer amcam yemeğe çağırırdı, ona giderdik. Amcamın küçüğüdü babam. Bize gelirlerdi, bizde yemek yerdik.” (Boylu, 1996).

“Bizim çocukluğumuzda, eskiden böyle zenginlik yoktu. Fakirdik. Köylerden babamgil kazaya giderdi. Kazadan bir çift lastik mi, kuyu lastik derlerdi, onlardan alır gelirlerdi. Biz de onu yastığımızın altına koyar, sabaha kadar öyle beklerdik. Sabahleyin kalkar, büyüklerimizin elini öpmeye gittiğimiz zaman onlar da bize o zaman şeker verirlerdi. Para mara bir şey yoktu. Şeker verirlerdi ya da yemek yedirirlerdi.” (Taş, 1995).

“...Çocuklar sevindirilir. Büyükler evlerinde ziyaret edilir, elleri öpülür, hayır duaları alınır.” (Yılmaz, 1996).

“Önce mahallenin muhtarı başı çekerdi veyahut o mahallenin büyüğü kim varsa o başı çeker bir mahallenin gençlerini, orta yaşlılarını arkasına toplar, büyüklerle bayramlaşmaya gelirlerdi. Önce yaşça büyükleri sırayla ziyaret ederlerdi. Kahveler pişer, şekerler, lokumlar tutulurdu. Büyükler, konu komşu, hısım akraba ziyaret edilir, bir gariban, bir yetim mahallede bir kimsesiz varsa bilhassa onun üzerinde çok durulurdu. Maalesef şimdiki yalnızlar tek başına, kimsenin haberi yok. Gerçekten ben sevmiyorum şimdiki yaşıntıları. Sonra çok tutkunluk vardı. O kadar tutkunluk vardı ki.” (Tolga, 1996). Birbirini görmenin, birlik olmanın güzelliğini tatmanın, gönül almanın, sevginin, saygının, hürmetin, ikram anlayışının, misafir ağırlamanın ve berketini görmenin, her şeyden öte dinî vecibeleri yerine getirmiş olmanın en mutlu ve huzurlu anlarını bayramlar yaşatmaktadır.

“...Ev halkı başlar bayramlaşmaya zaten evin büyüğü oradadır. Toplumla oraya varırız. Kadın erkek, genç ihtiyar seçmemek şartıyla hepimiz birbirimizden köy odasında bayramlaşır...” (İlgün, 1991).

“...Millet bayram namazına en yeni elbiseleriyle, bulunduğu kadar en güzel takılarıyla bayram namazına gelir, bayram namazı kılınır, bayram namazı bittikten sonra herkes saf olur, dargın barışık, küçük büyük, yaşlılar, imam başta olmak üzere bayramlaşır. Bir bayramlaşma, dargınlar için barışma, artık ırz veya kan düşmanları hariç sınırdan, dövüşten, kavgadan dargın olanlar barıştırılarak herkes iplik gibi, gökteki turna gibi uzayarak köyün belirli bir sokağına yukarı veya aşağıya devam

eder. Cemaat yarı olduktan sonra hoca âmin der, dua yapar ve cemaat camiden dağılır. Herkes evine gelir, hava müsaitse damlara, değilse komşuların evlerinde odalara birkaç çeşit yemek verilirdi. Herkes buradan yemeğini yer, hal hatır sorulur, yaşlılar ziyaret edilir. Gönül almalar olur...” (Efe, 1993).

“Eski bayramlar, aaa onu hiç sormayın. Eski bayramlar nerede eski bayramlar. Bizim gençliğimizde bir bayram ederdik biz. Bizim bayramlarda önden küçükler büyükleri ayaklarına gider. Birinci günü ellerini öper. Kadınların elleri kınalı olur. Âdettir, bayramlarda kına yakılır. Gelenektir, sevap da sayılır ayrıca. Önden gidilir büyüklerin ellerinden öpülür, onlar da hediye verir. Karınca kararınca kimi para verir, kimi mendil verir artık nesi varsa sevindirmek için küçüklere elden gelen ikram yapılır. Çaylar, kahveler içilir...” (Yakıt, 1994). Derleme çalışmalarında eski bayramlar ile yeni bayramlar arasındaki gerek uygulama gerekse duygular açısından farkları da açık bir şekilde görmekteyiz.

Akrabalık bağına kuvvetlendirici ve canlı tutucu etkisi, bayram ritüellerinin uygulanma şekilleri, bir anlamda kanun ve kuralları ise şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Şehir hayatına göç fazla olduğu için bizim orda pek kimse kalmadı. Ama anne, babaya tutkunluk fazladır. Ölmüş insanlar bile bayramda ziyaret edilir. Onların canı için simit, helva dağıtılır. Bayram geleneklerimizi böylece devam ettirmeye çalışıyoruz.”, “Ben bayramda muhakkak köyüme giderim ve çocukluğumda nasıl kutlanıyorsa bayram, aynen eksiksiz kutlanır. İnsanlar birbirine gelip giderler. Muhakkak sokakta da görse bayramlaşırlar.” (Yüksel, 2011: 15).

“...Pazar yerlerinde bayram yerleri kurulurdu. Cambazlar yürürdü böyle tellerin üstünde. Efendim öyle her şeyiyle olurdu, gençlik bütün o bayram yerlerine giderdi. Giderken yol üstündeki akrabaları bayramlamadan gitmezlerdi. Akşam döndüğü zaman “Oğlum, halana gittin mi, dayına gittin mi, amcana gittin mi?” gibi sorular vardı. Büyükler önce ilk gün evde oturlardı. Diğerleri bütün bayramları yaparlardı. Üçüncü gün büyükler küçükleri ziyarete giderdi. Bayramlaşmamış kimse kalmazdı. Küs olanların da hepsi barışırdı. Komşular arasında devamlı böyle irtibat, muhabbet, ahabplık, dostluk, akşam gezmeleri, sohbet olduğu için kimin kime biraz dargın olduğunu bilirlerdi. Hemen baktılar ki bayramdan evvel barışma imkanı yok, bayramda hemen gelirler, toplanırlar, hadi gideceğiz derler. Bayram gezmesine gideceğiz dedin mi, ben gidemem yok yani. Komşular üç beş komşuyu alırlar evvela

birbirleriyle bayramlaşırlar. Ondan sonra hadi akrabalara yani mahalleyi gezerler. Bu meyanda hemen ikinci, üçüncü küstün evine girerler, kapıdan girerken bayramlaşırlar. Bir kucaklaşın bakalım, denir. Kucaklaştıktan sonra tekrar olmadı bir daha kucaklaşın, denir. Bunlar muhabbetin fazlalaşması için yapıldı. Bu bayramlaşmaları bu bayramları hakikaten dört gözle beklerdik biz. Bir dosta gideceğiz, ahbaba gideceğiz, görmediklerimizi bayramda göreceğiz, sohbet edemediklerimizle bayramda sohbet edeceğiz diye. Yani hani ne derler: Bayram bahane. O bahane ile birbirimizle sohbeta girerdik biz. Hele çocuklarımızın bayramı... Şimdiki çocukların bayramı yok. Annesinin yanına ya gidiyor ya gitmiyor. İşte götürüyorlarsa gidiyorlar, götürmüyorlarsa evde kalıyorlar. O zaman çocuklarının kendine has bir bayramı vardı. Yani yürümesini bilenler ablasının, abisinin elinden tutarak, muhakkak o bayram yerine giderek gezip el öpmedeki o ceplerine aldıkları paralarla o harcamaları yaparlardı. İşte ben dedemden bunu aldım, babamdan bunu aldım diye o sevinçle ertesi günü de üç bayramı da neşeli geçirirlerdi. Şimdi böyle bayramlar olmuyor...” (Çete, 1989).

Bayramlar âdetlerden de haber verir:

“Atalarımızdan, büyüklerimizden öğrendiğimiz köyümüzün bir geleneği var. Ramazanlarda “nöbet”, “gezek” denen bir gelenek. Köylüye, hısıma, akrabaya davet verilir, yemek çıkarılır. Akşamleyin sofralar kurulur, kadınlar evde toplanır Kur’an okunur, mevlid okunur, yenilir, içilir...” (Kaya, 1990).

“...Dini bayramlarda evli erkekler bir grup, evli kadınlar bir grup, evlilik çağına gelen genç erkekler bir ayrı, kızlar ayrı, kız ve erkek çocukları ayrı gruplar hâlinde olmak üzere evler, köyün en yaşlı aile reisinin evinden başlamak üzere gezilir. Büyüklerin elleri öpülerek bayramlaşıldı...” (Yaşar, 1999).

“Bayram namazını kılarız ve camiden çıkınca sıralanırız. Hoca herkesle tek tek bayramın mübarek olsun, diyerek bayramlaşır. Sonra da sıradakiler birbiriyle bayramlaşır. Eve geldikten sonra çoluk çocuk, büyük küçük herkes bayramlaşır. Küçükler büyüklerin ellerinden öper. Eve bayramlaşmaya gelen küçük çocuklar el öptüğünde şeker, para verilir. Akrabalar birbirlerine giderler. Bir de anasının babasının çocukları diğer kasabalardan, köylerden, şehirlerden gelirler. Bayramlarda bütün yabarlardaki mesela vaktiyle okumaya gitmiş yahut kızı kocaya başka köye satılmış... bayramda anasının babasının başına toplanırlar. Özellikle her

sene bayramda yabandakiler dinî bayram olduğu için benimserler. Yabandakiler bayramlarda toplanırlar. Elbette babası kalkıp da Denizli'deki kızının yanına gidecek değil ya! Kızı babasının, anasının yanına gelir. Oğlu bir yerde, bilmem nerde okuyan, bayramda izin alıp anasının babasının yanına gelir, toplanır. Küçükler büyüklerin ellerinden öper. O da, “Allah çok bayram gösterecek” oğlum, kızım der. Küçükler para verilir.”(Yılmaz, 1989).

Aşağıdaki örnekler büyüklerin sevgi, şefkat göstermesi; küçüklerinde saygılı ve hürmetli olması gerektiğini göstermektedir:

“...Hani bir büyüklerimize hürmet, küçüklerimize de şefkat. Büyüklerimizin böyle gösterdikleri olurdu. Saygı vardı.” (Muslukçu, 1999).

“Bayramlarımız iyiydi. Herkes büyüğünü, küçüğünü bilirdi. İstanbul'da, Ankara'da yoktu bizdeki. Bayram olurdu. Herkes yemeğini pişirirdi. Baklavasını yapardı. Herkes, gelinle damat varsa anasının evine giderdi. Şöyle bir kutu şeker alırdı, bayram akşamı giderdi. Ondan sonra küçükler büyüklerini ziyarete giderdi... İyiydi hâlimiz, öyle kavga, dövüş, şu, bu olmazdı.” (Özer, 1995).

“...Bu yaptığımız yemekleri mesela amcamgille yerdik. Sabah amcamgilde yenirse akşama bizde yerdik. Amcam büyük olduğu için sabah onlarda yerdik, bizde ise akşam yerdik. Yemek yendikten sonra herkesin eli öpülür, bir ezber okunur. Ondan sonra herkes eşine, dostuna, halkına bayramlaşmaya gider. El bize gelir, biz ele gideriz. Gelen misafirlere tatlı tutarız ya da ayran ezeriz...”(Erkan, 2001).

“Biz sadece dinî bayramları kutlardık. Okulda olduğumuz zaman da 23 Nisan'ı kutlardık. Geldiğinde sevinirdik bayramlar. Çünkü gidip komşuda bir şeyler yerdik. El öperdik...” (Başer, 2001).

Bayramların sosyal hayata ve ikili ilişkiler de önemli etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Bayram her şeyden önce hep birlikte olmaktır, birbirini candan görmeyi istemektir, bayram paylaşmaktır.

“Dinî bayramlar ailemin, çocuklarımın bütün akrabalarımı tanımamasını, onlarla kaynaşmasını sağlaması açısından çok önemlidir. Çocuklar insanların birbirine gelip gittiğini ve farklı bir psikolojide olduğunu gördükleri için ister istemez bayramın diğer günlerden farklı olduğunu anlayabiliyorlar.”, “Bayram hem benim hem de ailem için çok önemli hatta tüm Müslümanlar için önemli bayramda biz bir arada olmaya çalışıyoruz. Uzak yakın herkes çok önemli bir durum olmadıkça gelir.

Torun çoluk çocuk kaynaşır hep bayramlarımızda olmasa göremeyeceğiz birbirimizi.”, “Yıllarca görüşmeyen insanlar sırf bayram nedeniyle kilometrelerce uzaktan gelip, birbirleriyle görüşebiliyorlar. Bu da toplumsal barışın sağlanmasında, insanların birbirlerine olan muhabbetlerin artmasında önemli bir yer tutuyor dinî bayramlar. İnsanların sokakta görüp de selam vermediği kişilerle farklı ortamlarda karşılaşmaları kaynaşmaya neden oluyor.”, “Böyle günlerde akrabalık, komşuluk daha yoğun yaşanır. Biz zamanında büyüklerimizden gördüklerimizi yaptık şimdi artık bunları devam ettirecek gençlere öğretme zamanı geldi. Bunu yapmazsak geleneklerimiz ölür.” (Yüksel, 2011: 18).

“Hadim ‘in diğer köylerinde yaşamamakla birlikte bizim köyde bayram günleri çok neşeli ve güzel geçer. Şöyle ki: Arife günü ikindi namazı kılındıktan sonra bütün cemaat topluca mezar ziyaretine gider. Mezar okunur. Bayramın birinci günü namazdan çıktıktan sonra hiç kimse olmaz. Caminin önünde toplanır. Hoca dua ettirir. Duadan sonra orada bulunan bütün cemaat birbiriyle bayramlaşır. Daha sonra orada bulunmayan kişilerle de bayramlaştıktan sonra herkes kahveye gider. Orada birer ikişer bardak çay içer. Sonra herkes gider. Evde birbirleriyle bayramlaşırlar...”(Aksu, 1991).

“...Yemek yaparlardı. Cemaat topluluk toplarlardı karma, kavurma yaparlardı. Sac kavurmasını bilirdik. Sacdan üzerinde ekmek yapılan saclarda yumuşak sade et, koyun kuyruğuyla eti kavururduk. Kavurmaya kendi obasından kaç kişi varsa herkesi çağırırlardı. O yemeği, içmeği beraber oturur, kalkardık. Sohbet, sevgi, saygı vardı. Sonra bazı fakirlere, kurban düşmeyenlere, gücü yetmeyenlere de et dağıtırlardı. Gücü yetenler iki tane yapardı. O iki tanesinden bir taneyi fakir fukaralara dağıtırlardı...” (Baykara, 1999).

“...Çocukların sesini duyan ev sahibi elinde tepsiyle kapıyı açar. Tepsideki yemişlerden birer avuç çocukların ceplerine ya da ellerindeki poşetlere koyarlar. Kısmetlerini alan çocuklar başka kapıya giderler. Öğleye kadar tüm mahalleyi dolaşırlar. Ayrıca evlerde daha önce hazırlanan bişiler sinilerde ev ev dolaşarak komşulara dağıtılır. Çok ilginç, çok zevkli bir hadise. Özellikle çocukların bu şekilde sabahları kapı kapı dolaşması, bu şekilde seslenmesi insanları hakikatten hayatın bir neşesi, kaynağı olarak bir yaşama sevinci uyandırıyor insanlarda.” (Sinop, 2001).

Bayram geleneklerinin eskisi gibi yaşanmadığı, gençlerin gereken özeni, ilgiyi göstermediği hatta tatil yapılabilecek zaman olarak algılanmaya başladığı özellikle günümüzde, son zamanlarda görülmektedir.

“Şimdi gençler uyum sağlamıyor. Biz bu yaşta bayrama hazırlanıyoruz, arife gününden hatta on gün öncesinden hazırlıklara başlıyoruz. Gençlerimizi bekliyoruz ama gençlerimizden ilgi göremiyoruz. Biz köyümüze gittiğimiz zaman kadın erkek, çoluk çocuk bir arada olurduk. Şimdi çocuğun elinde bir telefon çıt çıt mesaj çekiyor.” (Yüksel, 2011: 15).

“...Ee şimdikinde öyle bir tat yok yani. Onun için ne bileyim o günleri bir daha görecektir miyiz?” (Çete, 1989).

“... Eskiden fakirdi millet ama şimdikinden daha güzel olurdu bayram. Birbirine insanlar daha fazla karıştırdı. Daha fazla sevgi, saygı vardı. Bir yaşlı en ufak bir şey derse gençler heç itiraz etmezdi. Hemen onun sözünden çıkmazdı. Şimdiki gibi değildi yani bayramlar daha güzeldi.” (Ateş, 2001).

“... Amma yalnız eskisi gibi ünsiyetler yok şimdi. Eski usullerden pek nadir, az kaldı şimdi. Büyüklere hürmet az kaldı. Bak evveli sene bile hani bunlar denmez ama inan bana sekiz kilo şeker yetmedi. Bak inanmazsın geçen sene az geldi, bu sene daha az geldi. Yani günde günde, yılda yılda az geliyor. Hesap et. Yani ünsiyet kalmadı. Gidip gelmeler, büyüklere saygı, sevgi... Şimdi herkes düşmüş bir hırs derdine, mal derdine... Tatile gidiliyor, herkes zevkine ... Yabancılar memleketine gidiyor, yerlilerde tatile gidiyor. Şimdi tatil çıktı, eş dost kalktı.” (Erkan, 2001).

“Bayram geleneklerimiz, eskiden gerçi şu yıllarda çok gerileme var ama eskiden arefe günü mezarlıklar başta ziyaret edilirdi. Ondan sonra bayram günü de aynı yapılıyordu...” (Çelik, 1999).

“...Ondan sonra şimdi ortalık değişince, o işler hep kalktı, herkes hür, her gün Ramazan Dede var. Her gün yaşıyor millet...” (Özer, 1995).

“...İftar daveti olurdu, hâli vakti yerinde olan şimdiki gibi zengine itibar, iltifat edilmezdi. Fakirin gönlünü almak, iftar açtırmak, gaye buydu. Şimdi zenginin kazanı kaynar, zenginin kazanı taşar oldu, fakiri hiç kimse görmüyor. Bayram yaklaşırken temizlikler yapılır. Ev temizliği, cami temizliği, sokak temizliği, çevre temizliği. Sokaklar falan tertemiz olurdu. Bu yol üzerinden o kadar hayvanat gelip geçtiği

halde yine temizliğe şimdikinden fazla riayet edilirdi. Şimdi yağ döksen yalanır asfalt ama bunun da kıymetini bilmiyoruz...” (Övüş, 1996)

Bayramların kutlanma biçimi ve duygu değişiklikleri ile ilgili nesiller arasındaki farklar anlatılmaktadır:

“... Erkekler camiden gelince bayram yemekleri yenirdi. Babam yaşlıydı, otururdu, herkes bizim eve gelirdi bayramlaşmağa. Güzel bayram olurdu. Ev ev gezerdik. Çocuklarla el ele tutuşur bayram yerine giderdik. Orada iki salıncağa biner, iki kişi de sallardı bizi. Şimdiki çocuklara bakıyorum da hiçbir şeyden zevk almıyor. Biz o zaman salıncağa bineceğiz, bayrama gideceğiz diye arkadaşlarla yarış yapardık. Öyle güzel bir bayram olurdu ki... Davulcu yine gelirdi, biz de arkasına takılırdık. Mahalle mahalle gezerdik. Böyle gelin alayı gibi olurduk. Üç gün bayram yapardık. Bayram diye bir şey kalmadı.” (Eldemir, 1993).

“... Daha birbirini ziyaret daha sıkı. O zamanlar birbirlerine saygı, sevgi çoktu. Herkes birbirini severdi. Şimdiki gibi yeyim, giyim yoktu. Bol çamaşır yoktu. Bayramda herkes giyecek bulamıyordu. O zaman yiyecek bulamıyordu. Şimdi bayramlar biraz daha zenginleşti.” (Şanlı, 1996).

“...Bundan elli sene evvelki bayramlar, birbirini ziyaretler bambaşkaydı, sevgi, saygı başkaydı. Şimdi o sevgi ve saygı, mutluluk pek görülüyor. Nesil gençleştikçe birbirine karşı sevgi, saygı azalmaktadır. Eski günler de hatırıma geldiği zaman da o günleri arıyoruz. Gençler yaşlılara pek hürmet yapmıyorlar. Bir insan yaşlandıkça kendi hâline düşüyor. Arkadaşsız kalır şekilde mahcuplaşıyor. Birbiriyle temas ettiği zamanda aynı şeyi anlamayınca, gençler büyüklerin dilinden anlamaz şeklinde veya dinlememekte. Orada garip kalıyoruz. Öksüz insanlar şekline düşüyoruz. İhtiyarladıkça garip şekline düşüyoruz...” (Demiray, 1996).

“... Ondan sonra diğer herkes kendi çevresinde bayramlaşmaya dağılır. Artık Kurban Bayramı bu şekilde dört gün kutlanır. Ama şimdi bu gelenek, bu örf, âdet kalktı. İş sosyeteye döküldü. Sosyete bunu beğenmiyor tabii. Çayırda yemek yemeyi istemiyor.” (Küçük, 1997).

“Bayram dediğimiz zaman içimize bir sevinç, bir güzellik, bir ahenk dolardı. Şimdi bayramları tadamıyoruz. Eskiden bayramın hepsinden zevk alırdık. Biz çocuktuk, babamız bizi memlekete götürürdü. Üstümüz, başımız tertemiz giyinilmiş, ayakkabılarımız gıcır gıcır her şey çok güzel. Trene biner babam bizi bayram sabahı,

bayramdan bir gün önce, arife günü memlekete götürürdü. Oradaki âdetler bambaşkaydı. Giderdik evlerimize, çeşitli yemekler hazırlanmış, helvalar kavrulmuş, börekler açılmış, hamur işleri yapılmış, bütün evlerde bir sevinç, bir temizlik, bir ahenk vardı. O bayramlar keşke geri gelse. Bayramlarda insanlar birbirine çok saygılıydı... Camide bayramlaşma eskisine nazaran daha az devam ediliyor. Artık herkes geçim derdine düşmüş, büyük küçük sayan yok. Yani hatır gönül belası, menfaat dünyası oldu şimdi. Eskiler çok güzeldi. Yani bir art niyet yoktu, düşünceler güzeldi.” (Ateş, derleme tarihi belirtilmemiş).

“...Bayramımız çok güzel geçerdi. Şimdi böyle bayramlar yok. Gelenekler yok. Eski bayramları kimse bulamıyor.” (Özdağ, 1995).

“...Bayram âdetlerimiz gayet neşeli geçer, saygılı geçer. Şu anda o âdetler hiç kalmadı diyebilirim.” (Ateş, 1993).

“Şimdi bizim çocukluğumuzda, ben 45 yaşındayım. O zaman diyelim ki 6-7 yaşında bundan kırk sene evvelki olan olay. İlk önce o ailenin, sülalenin en büyüğü hepsi bir avlunun içinde oturur. Amcalarımız, babalarımız, büyüklerimiz bir avlunun içinde otururlar. En büyük kimse, diyelimki ben babamın elini öpmeye gittim; git önce amcanın elini öp ondan sonra benim elimi öp ve ben, bizler yani en büyükten başlayarak küçüğe doğru onların elini öperek dinî günlerimizi kutlardık. Onlardan alacağımız bir şeker. Bir şeker bizleri o kadar büyük bir sevince boğardı ki. Şimdi o törelerimiz kalmadı. El öpmek diye bir âdetimiz kalmadı. Elli yaşındaki bir kişi ile senin gibi on sekiz yaşındaki bir kişi toka ediyor. Onun ismini söylemekten bir gurur duyuyor. Biz amca, abi, dayı diyerek sıfatını belirtirdik. Şimdi galiba pek kalmadı...” (Uğur, 1993).

“...Hani bir büyüklerimize hürmet, küçüklerimize de şefkat. Büyüklerimizin böyle gösterdikleri olurdu. Saygı vardı.” (Muslukçu, 1999).

“...Ben verirdim hep davulcuya parayı. Hiç bu günleri unutamıyorum. Şimdiki gençlere bakıyorum da bu özlem içinde büyüyorlar. Davul bilmiyorlar, böyle Ramazan geliyor bayram mı geliyor, bir heves yaşamıyorlar...” (Eldemir, 1993).

“...Büyükler, konu komşu, hısım akraba ziyaret edilir, bir gariban, bir yetim mahallede bir kimsesiz varsa bilhassa onun üzerinde çok durulurdu. Maalesef şimdiki yalnızlar tek başına, kimsenin haberi yok. Gerçekten ben sevmiyorum şimdiki yaşantıları. Sonra çok tutkunluk vardı. O kadar tutkunluk vardı ki.” (Tolga, 1996).

B. Canlandırıcı İşlev

Kalıplaşmış davranışlar olarak tanımlanan ritüellerin sahip olduğu en büyük etkilerden biri de toplumda canlandırıcı olmasıdır. Bununla birlikte geleneklerin devamının sağlanmasına, inançların, değer yargılarının, törelerin köklenmesine ve bir anlamda tazelenmesine yardım ederek toplumun tüm canlılığıyla ayakta kalmasını sağlama gibi bir işlevi de bulunmaktadır. Bayramı birlikte kutlama anlayışından dolayı aynı zamanda birleştirici işlevle bir araya gelen fertler, meydana gelmiş uyumsuzlukları yeniden düzene koymakta ve barışmalarına imkân sağlamaktadır (Çobanoğlu, 2000: 51-59).

Ramazan ayının girmesiyle birlikte hayatımızı pek çok konuda canlandıran, mutluluk veren kavramlarla birlikte hareketliliğin de girdiği görülmektedir. Ramazan imsakiyesi, Ramazan topu, mahya, Ramazan pidesi, Ramazan sofrası, Ramazan menüleri, Ramazan paketi vb...

Ramazan, büyükten küçüğe bütün Müslümanlar için heyecanla beklenen, neşe veren kocaman bir kültürdür, medeniyettir. *“Ramazan, bir medeniyettir, bir dünya görüşüdür. Sadece nefsimize gem vurulan günler değil; yoksulların, düşkünlerin, açların, muhtaçların, kimsesizlerin hatırlandığı ve korunduğu yoğun bir seferberliktir. Ve her sayılı gün gibi, bu coşkulu günler de çok hızlı geçer. Ömrü boyunca kaç Ramazan geçireceğini bilmeyen Müslüman için son teravih namazı, son sahur, son iftar buruk bir hüzne dönüşür. Tıpkı gözü yaşlı hacıların kutsal iklimde veda edişi gibi, bu mübarek mevsime de aynı duygularla veda edilir. Camilerde güzel sesli hafızların “Elveda yâ şehir-i Ramazan” nağmeleri ile uğurlanır Ramazan. Bir taraftan arınmış, korunmuş, bol ecir kazanmış olma ümidi, diğer taraftan bir sonraki Ramazan’a yetişememe endişesi ile vedalaşılır.”* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020: 398).

Köylerde düzenlenen Nevruz töreni ile şehirlerde kutlanan Nevruz arasında kutlanış bakımından bazı farklılıklar görülmektedir. Mahallî özellikleri ile dikkat çeken köylerde kutlanan Nevruz, şehirlerde yerini şehir mutfağının, şehir folklorunun, özellikle şehir törenlerinin ağır bastığı şekillere bırakmaktadır. *“Şehir Nevruzunda kültür şakaları ve sanat ağırlığı üstündür.”* (Nerimanoğlu, 2004:241-253).

Nevruzda anaya, babaya, konu komşuya, dosta iyilikte bulunulmaktadır. Nasihatte bulunulmakta, fikir verilmekte böylelikle sosyal hareketlilik sağlanmaktadır. Nevruzla aynı zamanda ekonomi canlanmaktadır. Elbirliği ile bütün bakım ve onarım işleri yapılmakta, paraca sıkıntı yaşayanlara, kaza geçirenlere, yaşlılara, bakıma muhtaç olanlara maddi ve manevi yardımda bulunulmaktadır (Karaman, 2002:21).

Bayramlarda her türlü tüketim fazla olduğu için yapılan alışveriş ve ticaret esnafların da gelirini artırmakta ekonomik anlamda da canlanma meydana gelmektedir. Bayram hazırlıkları için yiyecek, giyecek alışverişi ve özellikle Kurban Bayramı'nda hayvan alım satımı ekonomik canlılığı beraberinde getirmektedir.

Bütün halkın bayramı olarak kabul gören Nevruz bayramını Karakalpaklar, çok farklı, özel bir bayram olarak kutlamaktadırlar. Halkın bayramı olarak geçmesi için devlet tarafından çeşitli etkinlikler, yarışlar ve festivaller düzenlenmektedir. Günümüzde Nevruz, Karakalpakistan'ın bütün bölgelerinde, köy ve şehirlerinde sokak ve mahallelerde kutlanmakta, bu bayrama katılmayan bir tek ev, bir tek insan ve bir tek mahalle kalmamaktadır. Bayramı kutlamak için hazırlıklar yapılmaktadır. Sokaklar temizlenirken bayram hakkında sokaklara reklamlar, afişler, konser duyuruları ve bayramda yapılacak yarışlarla ilgili bilgiler asılmaktadır. Bayramdan önce bütün sokaklar, köyler, bütün kuruluşlar bayrama bayram elbisesi giydirilmiş gibi tertemiz, rengârenk hazırlanmaktadır(Uygur, 2004: 279-280).

Nevruz'a hazırlık, tek bir şekilde olmamaktadır. Herkes kendi yaşadığı yerdeki, sokağındaki, köyündeki insanlarla birlikte bayrama hazırlanmaktadır. Kazakistan'da evin her tarafı bahçe de dâhil olmak üzere her yer temizlenmekte, ağaç fidanları dikilmektedir. Herkes yeni elbise giymeye özen göstermektedir. Kavgalar, kırgınlıklar, küskünlükler ortadan kaldırılmakta, barış olması için gayret gösterilmektedir. Nevruz bayramını iyi niyetle, temiz bir gönüller karşılamaya gayret gösterilmektedir (Kadaşeva, 2001:102).

C. Eğitici İşlev

Bayramlar toplum içindeki bütün fertlerin katılımıyla kutlanması gereken bir değerdir. Bu sebepten düzen bağına kurmak, bir arada olmak amacıyla fertlerin aynı

değer yargıları etrafında eğitilmesini ve bu geleneksel ve kültürel değer yargılarının kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlamaktadır (Çobanoğlu, 2000: 51-59).

Diğer bayramlarda olduğu gibi Nevruz bayramı da selamlaşma geleneği bakımından oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bütün Türk topluluklarında selamlaşma en önemli âdetlerdendir. Bu âdet bayramlarda da en önemli uygulamalarda biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kazak Türklerinde yaşça küçük olanlar büyükleri ziyaret etmekte “tös kağıstırıp” (Göğüs göğüse kucaklaşmak), tokalaşarak selâmlaşmakta, hal hatır sormakta ve bayramını kutlamaktadır. Selamlaşma, “*Ömir tiregim-tösım, tirşilik közim-eki kolım aman sav bolsın.*” şeklinde olmaktadır. Selamlaşmaya ziyarete gelen kişi, “*Navrız kuttı bolsın*”, “*Jasıñız kuttı bolsın*”, “*Bir jaska şıguvıñızben*” ve “*Ulıs ak bolsın*” gibi dilekler dilemektedir (Kadaşeva, 2001: 103-104). Ülkemizde de bayramlarda “*Bayramınız kutlu olsun*”, “*Bayramınız mübarek olsun*”, “*Allah tekrarına kavuştursun*”, “*Allah nice bayramlar görmeyi nasip etsin*” gibi iyi dilek ve temenni ifadeleri olarak kullanılmaktadır. Özellikle çocuklar ve gençler bayramların önemini, güzelliğini bu güzel sözler aracılığıyla kavramakta, büyüklerin bu güzel hayır dualarına nail olabilmek için büyükleri ziyaret etmekte, bu iyi dilek ve temennileri, duaları gelecek nesillere aktarmanın bir aracı olarak kullanılmaktadırlar.

Nevruz kutlamaları, dinî bir bayram olarak kabul edildiğinden dolayı Kazak Türkleri bunu önemsemekte ve bundan dolayı herkes birbiriyle bayramlaşmaktadır. Göğüs göğse kucaklaşıp tokalaşmakta ve karşılıklı bata (dua) vermektedirler.

“Yaşın kutlu olsun

Ömrün uzun olsun

Ulusbahtlı olsun

Dört tülük mal (koyun, at, sığır, deve) bol olsun

Nevruz bereket versin

Lâle, sümbül açsın

Ulusun ulu günü (nevruz) kutlu olsun

Nevruzunuz kutlu olsun

Hızır kollasın

Tanrı korusun! (Çetin-Çetin, 2004: 292)

Başkurt Türkleri büyüklere hürmet etmenin önemini vurgulayan aşağıda görülmekte olan şiirlerle birlikte “Nevruz nasihati” olarak adlandırılan şiirde de yine büyüklerin hayır dualarını almanın önemine değinilmekte ve onlara hediye vermenin karşılığında insanın cennete gideceği öğütlenmektedir:

“Nevruz geldi, büyüklerine

Gir, görüp çık!

Her birini kutlaya kutlaya!

Görüşüp çık

Her birine hediye ver

Ver sadaka

Cennet olur geleceğin

Hey, inşallah!”(Ersoy, 2004: 259-268)

Başkurt Türkleri Nevruz’da beyit ve dualar okumanın sevap olduğuna inanmaktadırlar. Büyüklere saygı göstermek ve onların hayır dualarını almak konusunda öğütler verilmektedir ve bu yolla çocuklar, gençler Türk töresine göre eğitilmektedir:

“Büyüklere al Fatih

Al teşekkür

Kaygı görmeden yaşarsın

Hep rahat

Ana-baba duası

Canını paklar

Aile duası

Canını saklar”(Ersoy, 2004: 263-264)

Aşağıda vermiş olduğumuz Karaman-Merkez’de yapılmış olan derleme çalışmasında bayramlar toplumda fertlerin hayatında var olan değerlerin ön planda tutulması gerektiğini ama zaman içinde nasıl kaybolmaya yüz tuttuğunu gösterir niteliktedir.

“Karaman’da bayram namazından çıktıktan sonra herkes gelir evinde yemek hazırlar. Sinisini alan odaya gelir, orada toplanır. Şimdi herkes hava şartlarına göre harmanda da toplanıyor. Sonra o odalar kalktı. Herkesin imkânı bollaştı, birinin evi genişse eğer orada toplanırlar. İmkânlar bol ama insanların birbirine de saygısı

kalmadı. Yemeği yedikten sonra herkes bir bayramlaşıyor, dağılıyor. Akşamları herkes kendi kabinesine gidiyor, birbirleriyle bayramlaşıyor. Birşeyler yapıp gidiyorlar bayram törenesi bu. Şimdi kalmadı. Tabii birbirine saygı kalmadı. Şimdi bayram olduğu halde kardeşi de olsa bayram dahi olsa küslüğümüz var diye büyüğün yanına küçüğü gitmiyor. Bu âdet olmuş. Sen bakma şehirlerde kimse kimseyi bilmiyor da burnunun doğrultusuna gidiyor. Şehirde de olsa kardeşiyle küsse gitmiyor. Kimse kimseyi bilmiyor. Köylerde de böyle azaldı. Anasının yanına bile az varıyor.” (Ergun, 1996).

D.Mutluluk Verici İşlev

Hıdırellez ve Nevruz gibi bayramları kutlayan bireyler toplumla birlikte hareket ettiği için bu toplumun bir üyesi olma mutluluğunu ve güven duygusunu yaşar. Ayrıca böyle zamanlar her türlü sıkıntıyı bir anda olsa unutmaya sağladığı için fertleri rahatlatmakta, eğlendirmekte ve mutlu etmektedir. Mutlu olduğunda huzurun ve bereketinde geleceğine olan inanç da bu konuda pekiştirici rol oynamaktadır (Çobanoğlu, 2000: 51-59).

Çobanoğlu, bu işlevlerle ilgili olarak şunları belirtmektedir:

“Bu işlevlerden birleştirici ve canlandırıcı olanları toplumsal yapı içinde kolaylıkla tanımlanabilen uyum ve ayarlamaları çıplak gözle görünüp gözlenebilen “açık işlev”ler oldukları görülmektedir. Öte yandan gerek Nevruz ve gerekse Hıdırellez kutlamaları esnasında icra edilen “eğitici” ve “mutluluk” verici işlevler, ilk bakışta açık gözlenemeyen veya başka bir ifadeyle esas maksatları doğrudan belli olmayan “gizli işlevler” konumundadırlar.” (Çobanoğlu, 2000: 51-59).

Günay, Arnold Von Gennep’in, “fertlerin veya toplumun bütününün bir çağdan diğerine, bir meşguliyetten bir başkasına geçişte ortaya çıkan geçiş ritüelleri üzerinde durduğunu belirtmekte ve geçiş törenlerinin bir halden diğerine geçişte, “eşikte” basamağında yapıldığını” ifade etmektedir (Günay, 1995: 2-3). İnsanların ve toplumların hayatında geçiş dönemleri diye adlandırılan dönemler doğum, diş hediği, sünnet, askere gitme, evlilik, ölüm gibi hayatın belirli dönemleridir. Ayrıca çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi yeteneklerin geliştirildiği dönemlerde geçiş dönemleri olarak kabul edilmektedir. Bu ritüeller bir durumdan başka bir duruma geçişleri kolay hale

getirirken kişiyi yeni durumuna alıştırmakta ve eğitmektedir. Toplumun önemli olaylarını belli bir düzen içerisinde yaşamasını sağlamaktadır.

İlkbaharın ilk günü eski kırık tas-tabak atılmakta, ev temizlenmekte, eski elbiseler yakılmakta ve yenisi giyilmektedir. Evler kırlardan toplanmış Nevruzgülü ve Nevruzçiçeği ile süslenmektedir. Bayram günü dost, akraba ve yaşlıları ziyaret günüdür. Nişanlı oğlan ve kız evi birbirlerine bayram hediyesi göndermektedir (Nerimanoğlu, 2004: 249).

Nevruz, kış çilesinin bittiği, mahrum olunan pek çok şeye kavuşulduğu, yoksulluğun bitişini anlatmaktadır. İnsanoğluna her alanda bolluk ve bereketin sunulduğu bir bayramdır. Bu yenilenme hareketleri insanlar tarafından taklit edilmektedir. İnsanlar da doğadakine benzer bir yenilenme hareketi içine girmektedir. Mitlerin özünü oluşturan ateş, su, toprak ve rüzgâr pek çok kültürde yenilenmeyi ifade etmekle birlikte, yenilenme mitlerinin temelini teşkil etmektedir. Güneş daha çok görüldüğü için yeryüzü ısınmaya başlamakta, ısınan havanın ve rüzgârın tesiriyle karlar erimekte, sular çoğalmakta ve toprak yeşermeye başlamaktadır. Toprağın yeşermesi, göğermesi sayesinde bolluk ve bereketin görüldüğüne inanan insanoğlu beraberinde cemrelerin düşmesi pratiğini ortaya çıkarmışlardır ve buna önem vermişlerdir. Havaya, suya ve toprağa düşen cemreler, doğadaki dönüşüme nasıl bir anlam yüklendiğinin bir anlamda ispatı olarak değerlendirilmektedir. Fakat gelişen ve değişen dünyada özellikle kentlileşen insanların bu duruma bakış açılarını Özdemir şu şekilde yorumlamaktadır:

“Kentlileşen, sanayileşen, kitleselleşen ve dolayısıyla doğayla bağları zayıflayan ya da kopan insanlar için bu türden yorumlama, anlamsız ve gereksiz olduğu kadar da ilkeldir. İnsanoğlu süreçten çok, sonucun, yani toprağın yenilenmesiyle, bolluk ve bereketini doğurmasıyla ilgilenir. Bu nedenle de güneş/ateş, rüzgâr ve su ile ilgili kültürel uygulamalardan büyük bir bölümünü unutmuştur. Nevruz da bu sürecin biraz daha canlı kalabilen ya da diğer dinamiklerin gücünün de içinde eritildiği/vurgulanabildiği, son aşama olan topraktaki yenilenmenin sembolü hâline geldiği için hala kutlanabilmektedir. Doğanın yeniden keşfi ya da onunla barışık uyum içinde yaşama düşüncesinin yaygınlaşması sayesinde güneş, rüzgâr, su ile ilgili eski ya da yeni kültürel uygulamaların yeniden ortaya çıkabileceği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle gelecekte

sanayileşme, modernite, kitleselleşme vb. olgularla önemini yitiren doğayla ilgili kültürel yaratıların sayısında artış olacaktır.” (Özdemir, 2006: 20). Nevruz’un insanların hayatında birleştirici ve mutluluk verici bir rol oynadığını bu konu ile ilgili ortaya konulmuş eserlerde ve yapılmış olan derleme çalışmalarında görmekteyiz. Toplumsal yapı tazelenmekte, yeniden düzen verilmek suretiyle canlanmakta, fertlerin birbirlerine bağlılık duygusunu artırmakla birlikte güçlendirmektedir. Bu durum inancın ve doğanın temel teşkil ettiği bütün kutlamalarda, bayramlarda görülen en belirgin özelliklerdendir.

Bayramlar, şenlikler, törenler yalnızca ülkeyi, belli bir bölgeyi, belli bir yöreyi, değil tüm insanları birleştirici güce sahiptir. Farklı amaçlarla kullanımı doğal olmamakla beraber yapı, anlam ve işlev bozulmasını da beraberinde getirmektedir(Özdemir, 2006: 20).

Nevruz eğlencelerinde o toplumun sözlü edebiyatı, mani, türkü, bilmece, geleneksel sanatları, giyimleri-kuşamları, dansları ve müzikleri ortaya konulmakta, yaşatılmakta ve bu yolla gelecek kuşaklara yenilenmek suretiyle aktarılmaktadır.

“Bu ortamlarda (meydan sofrasında Özbek pilavı yenirken, kımız içilirken, horon tepilirken, harmandalı, gökbörü-cirit oynanırken, güreşilirken, yumurta tokuştururken, fal açılırken, mani söylenirken, hediyeleşilirken, sohbet edilirken, toklubaşı bükmesi yenirken, çökertme türküsü söylenirken, allı yazmalar örtülünürken, bayramlıklar giyilirken...) birey kimlik sorunlarını çözümler, kültürünü tanıma, özümseme olanağını elde eder. Özetle Türk kimliği ve kültürü de, diğer kutlamaların yanında Nevruz’da yaratılmakta ve yaşatılmaktadır.” (Özdemir, 2006: 22).

Kurulan bayram sofralarında hep birlikte olup bayram yemeği yemenin, çok uzaklarda da olsa bu amaçla bayramları kutlamak ve insanların diğer insanları görmek, birlikte olmak çabaları insanlara farklı bir enerji, umut ve mutluluk kaynağı olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ EDEBİYATA YANSIMASI

A. Türk Halk Edebiyatında Nevruz

Türk dünyasında doğuşu, türeyişi ifade eden yeniliğin, yeni bir başlangıç olarak kabul edilen Nevruz Türk edebiyatı içinde geniş ve zengin bir yere sahip olmuştur. Nevruz ile ilgili pek çok örnek yer almaktadır. Nevruz etrafında gelişen ve mitik dönemi de içinde barındıran pek anlatmanın yanı sıra dinlik törenlerden tiyatroya kadar pek yerde işlenmiştir.

Nevruzun Ergenekon Bayramı olarak adlandırılması, onun mitik kaynağı hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir ve aynı zamanda Türk milletinin yeniden canlanmasının, yeniden tarih sahnesine çıkmasının ifadesi olarak kabul edilmektedir.

Nevruz sebebiyle yazılan şiirlere Nevruziye adı verilmektedir. Kaside, gazel, hece vezni ile birçok nevruziyeler yazılmıştır. Yazılan nevruziyelerde tabiat sevgisi, güzellik, Hz. Ali'ye duyulan sevgi, yeni yıl ve yılın gelmesiyle duyulan heyecan ve coşku gibi konulara değinilmektedir (Çay, 1985: 159).

Nevruz ile ilgili mitik ve destanî anlatmalar dışında yazılı ve sözlü gelenekte de meydana gelen pek çok zengin edebî türler vardır. Divan-ı Lügati't-Türk'te:

“Türlü çiçek yarıldı

Barçın yadhım kerildi

Uçmak yeri körüldi

Tumlug yana kелgüsüz

Türlü çiçek açıldı

İpek kumaştan yaygı serildi

Cennetin yeri görüldü

Kış gene gelecek değildir” (Kaşgarlı Mahmud, 1985: 119; Çetin, 2004: 97).

Yusuf Has Hacib'in eseri olan Kutadgu Bilig'de de tabiatın canlanması geniş bir şekilde anlatılmıştır. İslamiyetten sonraki Türk edebiyatında, Arap-Fars edebiyatının

etkisi ile ortaya çıkmış olan Klasik edebiyat geleneğinde de nevruziyelerin olduğunu görmekteyiz. Şairin duygularını ifade eden nevruziyeler aynı zamanda tabiatın canlanmasını anlatmaktadır.

1. Destanlarda Nevruz

Ergenekon Destanı, MS 840 vak'alarından sonra kuzey-doğuya göç ederek Moğol kabileleri arasına karışmış olan Cengiz Han'ın atası Şato Türkleri arasında diğer Göktürk gelenekleri ile yaşamıştır (Çetin, 2004: 95).

“Göktürlere İlhan padişah olmuştu. Moğolların hanı da Sevinç handı. Göktürkler o taraftaki bütün kavimlerden daha kalabalık oldukları için hepsine hükmetmekteydiler. Sevinç Han diğer illeri kandırdı. Hep birden Türklerle karşı ayaklandılar. Nihayet hile ile onları yendiler. Toplu olarak yaşayan Türkleri düşmanları ortadan kaldırdı. İlhan'ın Kıyan adlı bir oğlu ve Tokuz adlı bir yeğeni vardı. Bu iki kişi, hanımlarıyla düşmandan kurtulup kaçtılar. Kaçtıkları yerde at, koyun, deve gibi hayatlarını sürdürmeye yardım edecek hayvanlar bulunmaktaydı. Kıyan ve Tokuz aileleri ile birlikte buldukları hayvanları alarak, sarp bir dağ içinde, kar yığılı bir dağa ulaştılar. Burada akarsular, pınarlar, türlü yiyecekler ve av hayvanları vardı. Hayvanlarının kışın etini, yazın sütünü yiyip içtiler, derisini giydiler. Dağların karı eridi. Oraya Ergenekon dediler. Bu iki adamdan çok nesil türedi. Dört yüz yıl burada kalıp çoğaldılar. Sonunda buraya sığmayacaklarını anlayarak çıkmağa karar verdiler. Fakat yol bulamadılar. Ergenekon'dan çıkmak için demircinin, dağı eritme düşüncesine uyarak, dağdaki demir kapıyı eritmeye karar verdiler. Herkes bir araya gelip, odun topladılar, yük yük kömür getirdiler. Körük yapmak için yetmiş at ve öküz kestiler. Yetmiş yere yerleştirdiler. Kömürleri ve odunları geçidin önüne yığdılar. Körükler çalıştı, dağ eridi, yüklü devenin geçebileceği bir yol açıldı ve Ergenekon'a hapsolan Türkler dışarıya çıktılar. Bozkırlara yayılıp, her biri bir yurt tuttu. Düşmanlarından intikamları aldılar. Bu sırada hakanlarının adı Börteçene (Bozkurt) idi.” (Çetin, 2002: 95-96).

“Nevruz beyiti” XIX. yüzyılın sonunda tespit edilmiş ve yayınlanmıştır:

“Şöker aldım Hudaga,

Salavatım anlarga,

Möhemmed Mustafaga,
Nevruz möbarek bad.
Riza buldum kazaga,
Sabır itdem belaga,
Oçrasam devaga,
Nevruz möbarek bad.

Bezler kürdık mihnetne,
Bezler kürdık zehmetne,
Bezler kürdık gorbetne,
Nevruz möbarek bad.”
...(Çay, 1985: 82-102).

2. Efsanelerde Nevruz

“Kara Kurum çaylarından sayılan iki nehir vardı. Bunlardan birine Toğla ve diğerlerine de Selenge adı verilirdi. Bu nehirler akarak, Kamlancu adlı bir yerde birleşirlerdi. Bu iki ırmağın arasında iki tane ağaç vardı. Bu ağaçlardan biri fusuk ve diğeri de Farsların naj dedikleri ağaca benziyordu. Kışın bile bunların yaprakları servi gibi dökülmezdi. Meyvesinin tadı ve şekli ise, tıpkı çam fıstığınıninkine benzerdi. Öbür ağaca da Tur ağacı derlerdi. Bu iki ağaç da iki dağın arasında yetişerek büyümüşü.

Bir gün bu iki ağacın arasına, gökten bir ışık inmişti. Bunun üzerine iki yandaki dağlar yavaş yavaş büyümeye başladılar. Bu durumu gören halk ise hayretler içinde kalmıştı. İçlerinde büyük bir saygı duyarak Uygurlar oraya doğru yaklaştılar. Tam yaklaştıkları bir sırada, kulaklarına çok tatlı ve güzel müzik sesi gelmeye başladı. Her gece buraya bir ışık inmeğe ve ışığın etrafında otuz defa şimşek çakmağa başladı. Diğer bir gün de aynı yerde, ayrı ayrı yerde kurulmuş beş tane çadır gördüler. Bunların her birinde birer çocuk oturuyordu. Her çocuğun karşısında da, onları doyurmaya yetecek kadar süt dolu emzikler asılı idi. Çadırın tabanı da baştan aşağıya kadar gümüşle döşenmişti.

Bütün boyların reisleri ve halkları, bu garip şeyi görmek için yerlerini bırakıp koşmuşlardı. Bu manzarayı görünce, saygı ile diz çöküp, selam verdiler. Biraz sonra da çocukları alarak dışarı çıktılar. Besleyip büyötmeleri için de, onları süt annelere ve dadılara verdiler. Her fırsatta onlara saygı gösteriyorlar ve ikramda bulunuyorlardı. Çocuklar artık süt çocuğu olmaktan çıkıp da konuşmağa başlayınca, Uygurlardan annelerini sordular. Onlar da, o iki ağacı gösterdiler. Bunun üzerine halk, çocukları alıp, ağaçların yanına gittiler. Çocuklar ağaçları görünce, onlara tıpkı evlâdın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçların karşısında diz çöktüler ve yeri öptüler...

Bu çocuklar arasında Bökü Tegin, gerek güzelliği ve gerekse boyu posu, sabrı, iradesi, ileriye görüşü bakımından diğerlerinden daha ileriydi. Ayrıca bütün milletlerin dillerini ve yazılarını biliyordu. Herkes onun ham olarak seçilmesi üzerine birleştiler ve büyük şenlikler yaparak onu hanlık tahtına oturtular..." (Çetin, 2004: 96).

2.1. (Başkurt / İdil-Ural) Nevruz Çiçeği Efsanesi

"Etrafı yüksek dağlarla ve yeşil ormanlarla çevrili olan bir yerde Digenek adlı bir han yaşamış. Bu han hiç de iyi kalpli değilmiş. İşçilerini, hizmetçilerini sabahın erinden akşamın karanlığına kadar çalıştırmış. Kendisi de bütün gününü sefa içinde geçirirmiş. Bir gün o komşu hana gidermiş, bir gün de o buna gelirmiş.

Bir bahar günü üç çocuk dünyaya gelmiş. Bunlar, Digenek'in oğlu, komşu hanın kızı ve Digenek'in hizmetçisinin kızıymış. Digenek han hemen komşu hana gitmiş ve oğluyla onun kızını beşik kertme yoluyla nişanlamaya ve büyödüklerinde de evlendirmeye karar vermişler.

Hanın oğlu Karay, hizmetçisinin kızı Umırzıya gelişip büyömüşler. Kız, ara sıra anne ve babasının işlerine yardım edermiş. Hanın oğlu Karay ise bu kızı görmüş ve ona âşık olmuş; Umırzaya'da ona âşık olmuş.

Zamanla kızın anasıyla babası ölünce tek dayanağı Karay olmuş. İki sevgili gizliden gizliye dağ başlarında buluşmaya başlamışlar. Bu durumu öğrenenler Hana haber vermişler. Çok öfkelenen baba, kendisinin bir han olduğunu, oğluna bir hizmetçinin kızını alamayacağını söyleyip komşu hana gizlice bir haber göndermiş:

“Düğün işlerini hızlandıralım.”

Haberi öğrenen Karay, herkesin düğün telâşesinde olduğu bir sırada Umırzaya’yıkaptığı gibi kaçıp gitmiş dağlara. İki sevgilinin bulunamaması hanı öfkelenmiştir.

“Vezirlerim, hemen gidip o utanmazları bulup getirin!”

Ne çare ki aramalar boşa çıkmış; üçüncü günün sonunda herkes yorgun argın düşmüş.

Ne olursa olsun kaçak âşıkları yakalamak isteyen han bu sefer kendi yollara düşmüş. Günlerce onları aramış, ama o da bulamamış.

Yedinci gün tan atarken bir dağ yamacına oturmuş, dinleniyormuş. O sırada yanına gelen bir karga, “Kar, kar...” diye ötmeye başlamış. Han kargaya sormuş:

“Niye bağıırıyorsun?”

Karga bu soruyu bekliyor olmalıymış ki hemen cevap vermiş:

“Sen onlara kargışla, beddua et onlara; atanın kargışı yerine varır.”

“Ne diye kargışlayayım?” diye sormuş han.

“Kar da kar, donup kal, diye kargışla oğlunu.”

Han bu sözleri söyler söylemez oğlu Karay buzlu kar olup katılaşmış kalmış.

Han, kargaya sormayı sürdürmüştü:

“Daha ne diye kargıyayım?”

“De ki, ‘Kar da kar, kar arkasından sen de var.’ diye kargışla; ‘Kar arkasından çık da boynunu büküp kal.’ de.”

Han, karganın dediklerini aynen söylemiş; söyler söylemez de Umırzaya, boynu bükük olarak, üzgün üzgün oturan bir çiçeğe dönüşüvermiş.

Halk bu çiçeğe, kızın adından ötürü “Umırzaya” der; bu çiçek Türk dünyasının ünlü “nevrûz” çiçeğidir.” (Sakaoğlu, 2003: 74-76).

3. Türkülerde Nevruz

Dobruca bölgesinde yaşayan Kırım Türklerinde Nevrûz geleneği hâlâ yaşamaya devam etmektedir ve 21 Mart günü kutlanmakta olan bayram navrez türküleri söylenerek kutlanmaktadır (Çay, 1985: 77).

“Nawrez keldi köriniz,

Körümniğin beriniz,
Cennet bolsın geriniz,
A za, nawrezim mibarek.

Yaz keldi yaban,
Tikildi yerge saban,
El hayatu vel iman,
A za, nawrezim mibarek.
....(Çay 1985: 77-80)

Özbekistan’da icra edilen halk türkülerinde bir de şöyledir:

...
Bayçiçeği tuttular,
Tut ağacına astılar,
Kılıç ile kestiler,
Örtü ile örttüler.

Sert yerden zorlayıp çıkan bayçiçek,
Yumuşak yerde rahatça çıkan bayçiçek.

Bayçiçeğin yavrusu,
Kulağında tanesi,
Tanesini alayım desem,
Çıkıp geldi annesi.

Sert yerden zorlayıp çıkan bayçiçek,
Yumuşak yerde rahatça çıkan bayçiçek.
...(İşankulov, 2004: 351-357)

3.1. Semeni

Azerbaycan bayatılarında, türkülerinde Semeni adını taşıyan birçok örnek görülmektedir.

Yene güzel vetenime geldi yaz,
Menim könlüm bu âlemden ayrılmaz.
Kim bu mâvi gözeliğe vurulmaz,
Gölüş dolu dodahlara semeni...

Bizim eller ohuyur bu neğmeni,
Semeni, ay semeni sahla meni,
Dizerem dört yanına nergizi, yasemeni!
Semeni, ay semeni sahla meni

Bu bayramda her il meclis düzelden
Men el çekem senin kimi gözelden,
Süfrelerin bezeğisen ezelden,
Yaraşıhsan otağlara semeni...
... (Çay, 1993: 95-96)

4. Manilerde Nevruz

Ordubad yöresinde “Cangülüm” geleneği uygulanırken söylenilmekte olan maniler:

...
Mescidin ocağında
Şam yanır bucağında
Allah muradın versin
Ağ oğlan gucağında

Çoban koyuna geder
Bakar boyuna geder
Çobanın ağ toğlusu
Nişan toyuna geder

Gurban olum özüne

Şirin şirin sözüne
Senden başka yarım yok
Bakma özge sözüme
... (Amanoğlu, 2001: 30-31)

5. Bilmecelerde Nevruz

Nevruz bilmecelerde ise şöyle yer almaktadır:

“Say istesen say verer
Pay istersen pay verer
Eyilip gülün dersen
Hoşbeht ömür, ay verer” (Nevruz Bayramı)

El obada addanar
Şirin olar daddanar
Gah attanar, yellener
Gah alışar odandır” (Ahır Çerşenbe) (Çetin, 2004: 99)

6. Tekerlemelerde Nevruz

Iğdır yöresinden derlenen bir tekerlemede de çiçeklerin açtığı, baharın geldiği anlatılmaktadır.

“Açdı çiçek
Geldi yaz
Eyledi
Dağlara avaz
Gar üzeri
Sem oldu
Her taraf
Sem sen oldu
Dağda çiçek
Sem seni
Beyaz gülüm

Naz gülüm
Derde derman
Yaz gülüm” (Çetin, 2004: 105)

Özbek Türkleri arasında da:

“Gül nevrüz çeçegida
Belançak var yar yar
Belançaknun başida
Gelinçek var yar yar
Gelinçaknın yüluna
Çeçek saçay yar yar
Şu nevrüzda sevgime
Gönlüm açay yar yar”

yırları söylenmektedir. (Çetin, 2004: 105)

7. Halk Şiirinde Nevruz

Bayramların gelmesi herkesin dışarı çıkmasına, birbirini görmesine vesile olurken âşıklar da sevdiklerini bu sayede görmektedir. Baharın gelmesi bahçelerde, mesire yerlerinde gezip dolaşmak için en güzel yerlerdir. Bahar sevgiliye kavuşma zamanıdır aynı zamanda. Bu mevsimde ağlamak, üzülmek olmaz. Herkes beklediğine, sevdiğine bu mevsimde kavuşmakta ve büyük mutluluk, sevinç yaşamaktadır. Aşağıdaki örneklerde de bu görülmektedir. Bayramların gelmesi herkesin dışarı çıkmasına, birbirini görmesine vesile olurken âşıklar da sevdiklerini bu sayede görmektedir. Baharın gelmesi bahçelerde, mesire yerlerinde gezip dolaşmak için en güzel yerlerdir. Bahar sevgiliye kavuşma zamanıdır aynı zamanda. Bu mevsimde ağlamak, üzülmek olmaz. Herkes beklediğine, sevdiğine bu mevsimde kavuşmakta ve büyük mutluluk, sevinç yaşamaktadır. Aşağıdaki örneklerde de bu görülmektedir.

7.1. Nevruzdan Seni

Mağtımğulı'nın Frağı "Nevruzdan Seni" adlı bir diğır şiiri ise:

Olmadı bende nasibin istedim güzden seni,
Dedi: "Geçsin kış bulurum taze Nevruzdan seni."
Sayladım, seçtim, sunam, bir bölecek kızdı senı,
Niçin belini koçmadım, bulmuştum özden seni,
İstedim Haktan kavuştursun bana tezden seni. (Geldiyev, 2001: 84)

7.2. Ahır Çarşamba

"Ahır Çarşamba geldi ey benim güzel kızım
Uca atıl alovdan ay yanağı kırmızım
Kaç-kaç atıl gel seni bağrıma basıp deyim
Kulağına bir neçe tapşırığımla sözüm
Bu hoş günlerimizde gel sevindir sen bizi
De solgunum get daha gelsin mene kırmızı
...(Çetin, 2004: 119-120)

7.3. Çiçeklerin Dili

Çiğdem der ki ben elâyım
Yiğit başına belâyım
Hepsinden ben âlâyım
Benden âlâ çiçek var mı?

Al baharlı mavi dağlar
Yârim gurbet elde ağlar
... (Sivas- Âşık Veysel) (Özbek, 1981: 469-470)

7.4. Nevruz Beyiti

Havadan uçar bin kaz
Bininin başı bir kaz

Açılır muharrem yaz
Nevruz mübareği var

Nevruz diyor biz geldik
Kutlu cemalini gördük
Aziz dualar aldık
Nevruz mübareği var...
... (Ersoy, 2004: 266-267)

7.5. Dağlar

Âşık Elesker de baharın gelişiyle Dağlar adlı koşmasında, tabiatta meydana gelen canlanma kadar toplumun her kesiminin de canlandığını söyler:

Bahar faslı yaz ayları gelende,
Süsenli, sümbüllü, lâleli dağlar.
Yoksulu, erbabı, şahı, gedanı,
Tutmaz birbirinden alalı dağlar.
... (İmamverdiyev, 2005: 230)

7.6. Tezelendi

Geldi bahar fesli, şad olsun bülbül,
Zevk edip riş'eden gül tezelendi.
Tamam Türk elinde halkım hoş olsun,
Nevruz bayramında il tezelendi.

Zimistan kahrından çıktı bülbüller,
Tarih tezelendi hoş gelsin iller,
İlde bir yol gelir bu güzel günler,
Küsenler barıştı dil tezelendi.
... (Âşık Gülap Davutbeyi) (İmamverdiyev, 2005: 232)

7.7. Nevruzla İlgili Koşma

Sivas'ın Zara ilçesinde yaşamakta olan Ali Nebi adlı âşık Nevruzla ilgili şu koşmayı dile getirmektedir :

“Bugün dağlar yeşillendi
Sultan Nevruz safa geldin
Cümle kuşlar hep dillendi
Sultan Nevruz safa geldin

Bugün bahar eyyamıdır
Nevruz Türk'ün bayramıdır
Gönüllerin sultanıdır
Sultan Nevruz safa geldin
...(Sakaoğlu-Alptekin, 2004: 382).

7.8. Nevruz Rivayeti

Bir rivayet işittim Geldi Aman'dan,
Bir Çobanın keskin sözü hakkında.
Tarihi başlamış Oğuz zamandan,
Türkmen'in Nevruzunu, yazı hakkında.

Oğuz beylerinin biri bir kere,
Ava coşura –Kurumu.
Hızır gibi yetişmiş bir Çoban,
En son nefesine berbat hâline
Tedaviler edip besledikten son,
Şöyle demiş gönderirken yoluna:
... (Geldiyev, 2004: 421-422)

7.9. Nawrız Taza Jıl

Karakalpak şairlerinden Seyfulğabit Mijitov'un “*Nawrız Taza Jıl*” (Nevruz Yeni Yıl) şiiri şöyledir:

Olsa Nevruz yeni yıl diye,

Sevinirler halkın hepsi,
Kutlu olsun der görüşüp,
Çırpınır durur gönül içi.

Güneş aydınlanır ışık saçıp,
Kutlar o da gülümseyip,
Güler durur bize bakıp,
Mütebessim güneş yüzü.
... (Uygur, 2004: 279-283).

7.10. Nawrez

Bismillahi Fatiha
Fikri Ala Mustafa
Külvetinden kulvefa
Azan naurez keldi mübarek

Yaz geldi yaban
Dikildi yere saban
İlayatı velihan
Azan naurez keldi mübarek

Naurez keldi görünüz
Görümlüğün veriniz
Cehennet olsun yeriniz
Axan naurez geldi mübarek
... (Mahmut-Mahmut, 1997: 268-269)

7.11. Navrız Jumbak (Nevruz Bilmecesi)

Nevruz kutlamalarında Türkiye sahasındaki âşıklık geleneğinde bulunan muamma türünün benzeri akınlar tarafından söylenmektedir. Aytısa düşen akınlar, jumbak (muamma) ile birbirleri ile yarışmaktadırlar (Çetin-Çetin, 2004: 294-295). Aşağıdaki örnek bu muammaya bir örnektir:

Han kızı:

Vadideki ile kırdaki herkes,
Kulak verip dinleyin
Keloğlan baş olup söylesi,
Nevruz toyunun bilmeceini.

Keloğlan:

Yeni yıl gibi, tüm milletin kutladığı,
Bayramımız var bizim,
Kim anlatır iyice,
Anlamını değerini Nevruzun.

Cevap:

Hesabına göre bilgenin,
Gündüz ile geceyi eşit kılan,
Nevruzumuz “yeni gün” anlamında,
Farsça bir kelimedir eskiden.

Yeni gün, yılbaşı,
Yirmi ikisidir Nevruz’un,
Nevruz ayında tabiat canlanır,
Tomurcuk atar bağ bizim.
... (Çetin-Çetin, 2004: 294-295)

7.12. Bata

Kazak folklorunda bata denilmekte olan duaların çeşitli şekilleri mevcuttur.
Bunlardan biri şöyledir:

“Sultan Nevruz günü cemdir erenler
Gönüller şâd oldu ehl-i imanin
Cemâl-i yâr görüp doğru bilenler
Himmeti erince Sultan’ın

Pir Sultan'ım eydür erenler cemde
Akar çeşmim yaşı her dem bu demde
Muhabbet ateşi yanar sinemde
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın" (Kartaeva-Habijanova, 2017: 112).

7.13. Kırım Yırları

Kırım Türklerinin gençleri Nevruz kutlamaları esnasında hediye topladıkları ev sahiplerine hediyelerden memnun olup olmadıklarını anlatan şarkılar söylemektedirler. Yırlarını yalnızca kadınlara söylemektedirler. Eğer ev sahibi kadın yaşlı ise:

“Yüz oldu, yaz geldi,
Sürü sürü kaz geldi,
Turna geldi kalk ana,
Tül perdeyi çek ana
Haza Nevruzum mübarek!

Bizim anne kalkarak
Tilki kürkünü giymekte
Bize mendil vermekte
Kaşını kaldırarak gülmekte
Haza Nevruzun mübarek! (Kartallıoğlu, 2004: 312)

Eğer ev sahibi genç bir kadınsa:

Ey, genç gelin kalkıp bak
Ak sandığın içine elini sok
Ey, genç gelin kapıyı aç
Ey, Nevruza suyu serp
Haza Nevruz mübarek!

Ak yüzünü aydınlat
Kaşını kaldır göz oynat
Mendil verirsen parlat
Para verirsen çınlat
Haza Nevruzum mübarek! (Kartallıoğlu, 2004: 313)

7.14.Kumukları Yırları

Kumuk Türklerinin Nevruz bayramlarında okudukları şiirlerdendir.

Gruptan bir kişi:

-Bu evler, güzel evler,
İçinde altın çiviler.
Selâmün aleyküm,
Günaydın, heylər!
İşte Nevruz günü mübarek (olsun)!

Gruptaki herkes:

-İşte Nevruz günü mübarek (olsun)!
Şatman, şatman, nevruz günü mübarek!
... (Pekacar, 2004: 331-335)

7.15.Nogay Yırları

Nogay Türkleri arasında Nevruzla ilgili söylenmekte olan yırlar ise şöyledir:

“Yaz geldi yapan,
Dikildi kara saban!
Şimdi geldi yaz mevsimi,
Kardelen, kardelen!
Ezan vakti, ezan vakti!
Mübarek Nevruz geldi!
... (Ergönenç, 2004: 339-340)

8. Atasözü / Deyim / Okşamalık / Alkış ve Kargışlarda Nevruz

Türk edebiyatında pek çok örneğine rastlamakta olduğumuz geçmişin tecrübelerini anlatan, geleceğe dair temennilerin anlatıldığı, kimi zaman iyi ile kötünün ne olduğunu gösteren, yol gösterici özelliği olan nevrüza ait örnekleri şu şekilde verebiliriz:

“Novruzdan soñ gış bolmaz, mizandan soñ yaz.”(Geldiyev, 2004: 415)

“Novruzda gülen il boyu güler.

Novruzda ağlayan il boyu ağlar.

Novruz algışı sayalı olar.

Novruzda gargış eyleyenin işi uğur getirmez.

Novruz günü toy eyleyenin behtine gız düşer.

Novruzda oh atanın ohu çovumaz

Nawrız-jıl bası, aydın atı

(Nevruz yıl başıdır, ayın adıdır)

Nowrızdan son kış bolsa/mıyaznan son jaz bolmas

(Nevruzdan sonra kış olursa, güzden sonra da yaz olmaz)

Üreyin Novruz geder gutlu olsun” (Çetin, 2004: 98)

“Nevruz metlebin versin.

Nevruz gününe dönesin.”(Veli, 2001: 145)

“Yüreğin Nevruzca kutlu olsun.

Nevruza kara gelsin.”(Nerimanoğlu, 2004: 251)

Eskiden beri yıl hesabıyla uğraşan müneccimler Nooruz Bayramının Beştogool ayına rastladığını tespit etmişlerdir (Akmataliyev, 2001: 22). Halk arasında bununla ilgili şu sözler söylenmektedir:

“Beştogool bolboy bel çeçpeyt. (Beştogool olmadan kuşak çözülmez, yeni hafif elbiseye geçilmez.)” “Beştogool’da beşiktegi bala muzdabayt, murgadıday bet çımırıp, kol sızdabayt (Beştogool’da beşikteki çocuk üşümez, yüzler soğuktan kızarıp, el sızlamaz).” (Akmataliyev, 2001: 22).

Nevruz alkışları, kargışları ve deyimleri de dikkat çekmektedir:

“Üreğin nevrüzca kutlu olsun”

“Nevruzun kara gelsin”

Nevruza kadar ipliğin üzülsün” (Veli, 2001: 145)

Alkış / dua ve kargış / beddua biçiminde olan bu temenni sözleri toplum tarafından Nevruz ile ilişkilendirilmekte ve şu şekilde söylenmektedir:

“Novruz kömeyin olsun
Novruzun gara gelsin
Novruza geder ipliğin üzülsün

Cana ağıtqan qozıday
Camırasıp örısten
Ulıs küni kari-cas
Quşaktasıp körüksen” (Çetin, 2004: 98)

Od Çarşambası ocağı boş koymazlar.
Yel vurur yengeler oynar.(Nerimanoğlu, 2004: 249-251)

...

Azerbaycan’da Nevruzla ilgili söylenmekte olan atasözlerinin ve deyimlerin ve manilerin oldukça yaygın olduğu görülmektedir.

“Nevruz gülü gibi açılmak.

Atıl, matıl Çarşamba

Bahtım açıl Çarşamba

Ağırlığım, uğurluğum burada kalsın.

Nevruzda kar yağsa, yer bereketli olar.” (Nerimanoğlu, 2004: 251)

Türkmenlerde Nevruz etkinlikleri halk edebiyatında özel bir tür olmakla birlikte atasözlerinde, bulmacalarında ve halk hikâyelerinde de yer almaktadır. Atasözleri ile ilgili şu örnekler dikkat çekmektedir:

“Nevruzdan kalmış uyuya sinek düşer.

Novruz gelse, buz durmaz, parça gelse, gız durmaz.

Nevruz gelse, buz beklemez (kalmaz), başlık gelse, kız beklemez.

Yılıñ gelişi Novruzından, yarın gelişi sovgadından belli.

Yılın gelmesi Nevruzundan, yarın gelmesi hediyesinden belli (bilinir).” (Geldiyev, 2004: 415)

Bulmacalar ise:

“Bahçanızı genç (olgunlaşmamış) gördüm,
Tuzsuz pişmiş aş gördüm.”(Geldiyev, 2004: 415)
“Duzsuz bişen aş gördüm
Gävüşâp duran daş gördüm.”(Geldiyev, 2004: 415)

B. Türk Halk Edebiyatında Hıdırellez

1. Manilerde Hıdırellez

“Sevdiğim kız gelin olmuş
Benim değil elin olmuş
Beyaz gelinlik içinde
Giderken hep ağlıyormuş

Gitti yarım dönmez geri
Bu sevda öldürür beni
Muradına ermesinler
Yardan ayıranlar beni” (Arslan, 1990)

“Gelin kızın duası
Mutlu olsun yuvası
Vakti geldi geçiyor
Hani bunun kınası

Masa üstünde vişne
İşle ablacığım işle
Biraz sonra geçecek
Yakışıklı enişte”
... (Artun, 1990: 15-19)

“Mantıfarım mantıfar
Mantıfarın bahtı var

Kimin ileri çıkarsa
Devlet ile bahtı var”
... (Çelik 1990: 57-60)

“Aşalım yar aşalım
Dağları dolaşalım
Sen yağmur ol ben bulut
Bu akşam buluşalım

Altınım var nal gibi
Ne bakarsın el gibi
Ben seni severim
Kazanılmış mal gibi”
... (Kartal, 1990: 93-104)

Edirne-Uzunköprü-Kırcasalih’te söylenmekte olan maniler ise şöyledir:

“Alacaksın güzel bir pelerin
Elmas zümrüt olacak küpelerin
Zenginlik yolu açılır sana
Ah nelerin olacak nelerin

Akrep diye hor görme onu
Servetinin yoktur sonu
Sana elmas takacaklar
Evliliktir açacağın konu

Gidenin ardından ağlama
Sakın böyle karalar bağlama
Kismetin çok açılacaktır
Çalarken düğününde bağlama”
... (Güler, 1994)

“Ambar altında pusarım
Kulaklarımı kısırım
Bugün Hıdırellez günü
Hıdırellez yapmayana küserim

Nisan Mayıs ayları
Gevşer gönül yayları
Çayır çimen bekliyor
Tufan’da genç kızları, bayları
... (Durdu, 2010: 205-206)

“Hızır Hızır hız getir,
Var dereden od getir,
Men Hızır’ın neyiyem
Birce bele tayiyem
Ayağının nalıyım
Başının torbasıyam,

Hızır’a Hızır deyirler,
Hızır’a çırağ koyurlar
Hızır’a pay yığmağa,
Biz gelmişik hayınan
... (Aytaç, 2004: 86)

“Mektup yazdım ulaşa
Okuyanlar ağlaşa
El kaldır da dua et
Hasretliler kavuşa

Bu sene yeni sene
Bülbül geldi çemene
Ben yârime kavuştum

Artık elden bana ne
... (Özen, 2010: 13)

Köyde Ramazan davulculuğu yapmış olan Ahmet Filiz'in söylediği maniler:

“Öteden beriden geldi
Vurdum davulumu deldi
Ağlarım ağabeylerim
Bahşış istemeye geldim

Nar avacı narsız olmaz
Gül avacı gülsüz olmaz
Ağlarım ağabeylerim
Bu evler gelinsiz olmaz”
... (Esen, 1989)

“Gara goyunu şişirdim
Suyunu pilav pişirdim
Daha mani diyecektim
Defteri yolda düşürdüm

Şekerim var ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Çok bekletme hanım yenge
Çok yerim var gezilecek
... (Mermut, 1994)

Ramazan'da davulcumuz eline davulu alırdı, gayrı:

Şeker aldım ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Ayşe Gelin kalk ne yatın
Çok yerler var gezilecek

diye bir yakım yakardı. Bir de herifin biri iki evlendiydi. Kapısına varır:

Kozan Dağı çatal matal
Arasında aslan yatar
Bir yiğide bir yâr yeter
İki olursa dertler artar
Kalk ne yatın Mümin sabah oldu

derdi. Eline kimse bir sıkma sıkıvermez, köyün içinde dolaşıverirdi (Mermut, 1994).

“Avlular büküm büküm
Sırtımda davul yüküm
Kalk bakalım Ahmet Ağa
Benden sene selâmalüküm

Yükseklerde yaslanırsın
Kuş etiyle peslenirsin
Benim Hüseyin Ağam
Sen bu köyün aslanısın”
...(Salman, 1960: 2104-2015)

1.1.Martufal Manileri

“Ak sandığım sandığım,
Sandığıma dayandım,
Haram olsun gençliğime,
Ki ben sana inandım.

Alçacık duvari atladım,
Kırmızı güllere sarmandım,
Kırmızı gül diderken,
Hasretimle ben kavuştum. (Alp, 1988: 13)

Suşehri’nde genç kızlar mantıfar çıkarırken şu manileri söylemektedirler:

“Siyah iplik bükürüm
Büker büker sökerim

Eller yar yar dedikçe
Ben boynumu bükürüm

Ayağım yalın idi
Diken kalın idi
Ben senden ayrılmazdım
Ayıran zalım idi
... (Özen, 2010: 19-22)

Alp, Ohri Türklerinin söyledikleri aşağıdaki martufal manilerinin şunlar olduğunu belirtmektedir:

“Ak entari bedel yar,
Ben giyup gidiyor yar,
Sen böyle yar del'idin,
Seni ügredenler var.

Ak entari yaradan,
Lekelenmiş gimeden,
Kul ettin, verem ettin,
Yirmısına girmeden.
... (Alp, 1988: 13)

2. Âşık Atışmalarında Hıdırellez

6 Mayıs 1990 tarihinde Kültür Bakanlığının katkılarıyla “Hıdırellez Kültür Bahar Bayramı” kutlanmıştır. Âşık Fani ile Âşık Mehmet'in Kavaklıkta bulunan halka Hıdırellez'i anlatırken mahallî özelliklerden bahsettiği şu örneklerde görülmektedir:

“Âşık Fani:
Dost kulak ver sözüme
Hıdırellez ne demektir
Şöyle dön de bak yüzüme
Hıdırellez ne demektir

Âşık Mehmet:

Ben kurbanım tatlı huya
Adem'den Havva'dan tatlı suya
Bir dilek dile at suya
Bugün burada bu demektir

Âşık Fani:

Cümle âlem hep gülüyor
Bunu yüce Mevlâm biliyor
Bugün herkes dilek diliyor
Hıdırellez ne demektir

Âşık Mehmet:

Bülbüller konar mı sana
Hele gardaş nedim hele
Geriden gelmiş mesele
... (Çelik, 1990: 71-75).

3. Atasözleri ve Deyimlerde Hıdırellez

“Hıdırellez içeri, çingene dışarı.

Hıdırellez içeri, koca öküz dışarı.

Bugün Hıdırellez, yarın yaz.

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.

Bir gün (Hıdırellez) bir aya bakar, bir ay bir yıla bakar.” (Artun, 1990: 15-19)

“Hızır dedik Hınzır çıktı.

Hıdırellezde bir tutam, sonrasında bin tutam.

Hıdırellez yağmurunun damlası altın olur.

Hızır'ı bulsa külâh giydirir.” (Soylu, 1990: 140-146)

“Hızır uğramış.

Hızır'ın eli değmiş.

Sırtını Hızır okşamış.

Otun, otlâ söyleştiği gün.

Bekle veziri, görürsün Hızır'ı.

Getir Hıdırellezi vereyim yazı.

İnsan bunalmayınca Hızır yetişmez.

Kul daralmayınca Hızır yetişmez.

Hızır eli öpeceğim diyeceğine kendi eli öp.” (Durdu, 2010: 205)

Kütahya’da Hıdırellez günü söylenen atasözleri:

“Getir Hıdırellez’i vereyim yazı.

Hızır’ın eli değmemiş.

Bekle veziri görürsün Hızır'ı.

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.

İnsan bunalmazsa Hızır yetişmez.

Hızır eli öpeceğim diyeceğine kendi elin öp.

Senin tarlandan (yanından, evinin önünden) Hızır mı geçti?

Hıdırellez uğradı.” (Meydan, 1990: 119)

Afyon yöresinde Hıdırellez’le ilgili deyim ve atasözleri:

“Adım Hızır elimden gelen budur

Kul daralmayınca Hızır yetişmez

Hızır gibi imdada yetişti

Sofrana Hızır uğrasın

Allah Hızır Peygamber bereketi versin

Her gecen Kadir, karşılaştığın Hızır olsun

Hıdırellez’de kavurmalı patlıcan yiyen, kışın yorgana bürünür

Hıdırellezden sonra yazdır

Hıdırellez yağmurunun damlası altın olur

Hıdırellez’e kadar bir tutam, Hıdırellez’den sonra tutam tutam

Hıdırellez’den sonra ekilen darıdan, gün dönümünden sonra oğul çıkaran arıdan, Kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez” (Santur, 1990: 134)

C. Halk Şiirlerinde Ziraat Kökenli Halk Bayramları

1. Sabantoy Yırı

Saban toyu, saban toyu
Kıvanç hem himet toyu
Yırlap, çınlap, oynap, gülüp,
Zevk yapalım gün boyu.

Çiçeklensin neşeli çölümüz
Kırlar hem su boyları
Kutlu olsun hepinize
Bu yıl saban toyları (Mahmut, 1997: 376)

2. Madımak Toplama Havası

Madımak bitti m'ola
Yolları duttu m'ola
Ela gözlü nazlı yâr
Beni unuttu mu m'ola

Ah madımak madımak
Dön de bir yol geri bak
-Kele bacı madımak bitmiş mi?
-Bitmiş bir aşlık getirdim

Madımak'ın alları
Duttu m'ola yolları
Hiç aklımdan çıkmıyor
Yarın datlı dilleri
... (Gemerek-Sivas, Karpınarlı Hüseyin Arslan) (Özbek, 1981: 425-426)

3. Ekinler Ekilirken

Ekinler ekilirken
Dibinden dökülürken
Kız saçından üç tel ver,
Kefenim dikilirken

Ekinler ırak oldu
Yakınlar yırak oldu
Yârim gitti gelmedi
Kalbime merak oldu. (Muğla, Hâfız Sabri) (Özbek, 1981:431)

4. Ekin Biçme Havası

Elinde çingıl havası
Gelin tarlan ne ırak
Yar size geleceğim
Kapıyı açık bırak

Ekini biçe biçe
Çık örenin başına
Adam heves ediyor
Değmiş on beş yaşına

-Al var mı?

-Dopdolu

-Alalım baştan

-Kalemi kaştan

-Ha o yana

-Ha bu yana

-Ha bu sefer

-Ala da heeey...

... (Şebinkarahisar) (Özbek, 1981: 426-427)

5. Ekin Biçme Havası

Ekini biçer oldum...

Hey lâleler lâleler

Yâr kapıdan dönerler

Destiyi seçer oldum...

Hey lâleler lâleler

Yâr kapıdan dönerler

Yâr derdine düşeli...

Hey lâleler lâleler

Yâr kapıdan dönerler

Dağlara göçer oldum...

Hey lâleler lâleler

Yâr kapıdan dönerler

Alalım

Alalım

Allan

Ballan

Sallan

Al da gel

Çal da gel

... (Şarkışla, Âşık Veysel ve İbrahim) (Özbek, 1981: 427-428)

6. Madımak

Madımak oylum oylum,

Geliyor fidan boylum,

Fidan boylum gelirse,

Şen olur benim de gönlüm.

Oy madımak teke tüke sakalı,

Oy madımak evelik yemlik,

Oy madımak guşguş yemlik,

Oy madımak...

... (Sivas, Fahri Karaoğlu) (Özbek, 1981: 428-429)

D. Halk Şiirlerinde Göç Bayramları

1. Akkışla-Kayseri-Bünyan'da Yayladan İnerken Söylenen Manzum

Akkışla-Kayseri-Bünyan ve çevresinde kadınlar yayladan inerken sırtlarında şelek getirirken koro hâlinde şunları söylemektedirler:

Kaldırır taşları ova düzlerim

Bir akşam bir sabah yolun gözlerim

Gizli sırlarımı yara gizlerim

Yar şimdi giden de ne zaman gelin

Dolanı dolanı bir zaman gelin

Hava bulandı da ben de bulandım

Yar kapusu diye dağı dolandım

... (Uğur, 1982: 600)

2. Yaz Ayları Gelip de Yaz Ayları Doğunca

Yaz gelip de yaz ayları doğunca,

Bizim buradan göçmemize ne galdı.

Sarı çiçek mor menevşe bitince,

Top top edip yolmamıza ne galdı?

Babına da deli gönül babına,

Goç yiğitler sığmaz oldu gabına,

Ala çamın, boz ardıcın dibine,

Silâh çatıp yatmamıza ne galdı?

... (Keskin-Hacı Taşan) (Özbek, 1981:393)

3. Yayla

Gözel yaylam harab olmuş gurd olmuş
Beyrutlu'ynan Meccitli'ye yurd olmuş
Amasyada çalışan bir garib ölmüş

Dumanlı yayla, çimenli yayla, gırcıllı yayla
Kalmamış şerefın şanların yayla

Ormanlar yakışır derelerine
Boz dumanlar çökmüş tepelerine
İlaç bulunmaz mı yarelerine
... (Sivas-Yıldızeli) (Özbek, 1981: 444)

4. Yörükler Yaylası

Yörük de yaylasında aman yaylayamadım imanım
Divane gönlümü eğleyemedim.
Diyecek sözümü de aman söyleyemedim imanım

Yaylamam yaylanda kar olmayınca vay
Eğlemem gönlümü yâr olmayınca vay
... (Ege Bölgesi, Osman Pehlivan) (Özbek, 1981: 4443-444)

5. Germir Bağları

Gine yeşillendi de ağam aman Germir bağları hey
Bakarım erimez erimez dağların karı hey
Bergüzar yollamış ağam aman ellerin yâri hey

Saçımı boynuma ağam aman dolar ağlarım hey
Verseler yârimi yanıma güler oynarım hey
Arabaya taş koydum
Ben bu yola baş koydum
Seni gelicek diye

Sol yanımı boş koydum

... (Kayseri-Osman Konalga) (Özbek, 1981: 445-446)

E. Türk Halk Edebiyatında Yağmur Yağdırma Törenleri

1. Yağmur Yağması İçin Söylenen İlâhi

Halk (Isparta, Uluborlu) ve taş torbalarını taşıyan gençler (Konya, Uluborlu) ilâhî söylemektedirler:

Derilip geldim kapına ey rahim bari hüdâ
Sen kerimsin, sen rahimsin ya ilâhel âlemin
Asî kulların ne yapsın senden olmazsa ata?
Sen kerimsin, sen rahimsin ya ilâhel âlemin.

Her nebatat ve hububat cümlesi açtı dehan,
Rahmet etmezsen ilâhi her biri eyler figan,
Senden özge kimsemiz yok ya ilâhel elaman,
Sen kerimsin, sen rahimsin ya ilâhel âlemin.
... (Acıpayamlı, 1963: 8)

2. Yağmur Duası Tekerlemeleri

Çocuklar tarafından yapılan yağmur duasında söylenen şu tekerlemelerigörmekteyiz:

“Teknede hamur
Tarlada çamur,
Başımızda kalbur,
Ver Allah’ım ver,
Bir sulu yağmur...

Kepçe kadın gelüptür,
Dış kapıda duruptur,
Sarı ineğin yağını,
Kara tavuğun yumurtasını,

Teknede hamur,
Kapuda çamur,
Ver Allah'ım yağmur..."
... (Acıpayamlı, 1963: 21)

"Hot bodi bodi
Anan baban neden öldü
Bir kaşıcık sudan öldü
Tarlalar yarık yarık
Çiftçilerin beli bükük
Yerden bereket
Gökten yağmur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi sulu sulu yağmur" (Kozan/Adana) (Şimşek, 2003: 81)

"Bodi bodi neye
Bodi, bir kaşıcık suya
Bodi, yağmur kızı yağ ister
Balta, kürek, bel ister
Üç koyun kurban ister
Ver Allah'ım ver sulu sulu yağmur" (Adana) (Şimşek, 2003: 81)

"Godi godiyi gördün mü
Godi'ye selam verdin mi
Godi buradan geçerken
Bir tas suyun verdin mi
Ver Allah'ım ver sulu sulu yağmur (Kars) (Şimşek, 2003: 82)

"Çemçe gelin cem ister
Allah'tan yağmur ister
Verene oğlan ister
Vermeyene kız ister" (Bitlis) (Şimşek, 2003: 82)

“Çömçeli gelin çöm ister
Bir kaşıcık yağ ister
Un verenin oğlu olsun
Tuz verenin kızı olsun
Ver Allah’ım ver sulu sulu yağmur
Erik erik
Yerler yarık
Yağmur yağmazsa
Çiftçilerin beli kırık
Ver Allah’ım ver sulu sulu yağmur
Kadı karadan gelir
Yağmur sisten gelir
Gökte rahmet, yerde bereket
Ver Muhammet’e Salavat
Ver Allah’ım ver sulu sulu yağmur” (Kadirli) (Şimşek, 2003: 82)

“Mörmürceğim mör ister
Gaşlıh gaşlıh yağ ister
Sarı ineğin yağınnan
Kara tavuğun yumurtasınnan
Ver Allah’ım ver
Bir sesli yağmu” (Erzurum)
... (Şimşek, 2003: 82)

Türkmenistan’da ise Suv Hatın tekerlemesi olarak söylenmektedir:

“Suv hatın-sultan hatın
Kölenkesi meydan hatın
Suv hatın-suvsız hatın
Köylekleri boz hatın
... (Şimşek, 2003: 82-83)

Azerbaycan’da kırmızı parça ile benzetilen gelincik kapı kapı gezdirilirken şu tekerlemeler söylenmektedir:

“Güdü-güdü ha güdü-güdü
Güdü-güdünü gördünüz mü
Güdüye selam verdiniz mi
Güdü ...ötende
Kırmızı günü gördünüz mü

Güdü palçıga batmışdı
Garmaladım götürdüm
Gızıl gaya dibinden
Kırmızı gün götürdüm
... (Düzgün, 2014: 87)

3. Güneş Duası Tekerlemesi

Babra bubrik ne ister
Allah’tan güneş ister
Veren cennet hatuni
Vermeyen cehennem kütüğü

Bubirdağım bur ister
Kaşık kaşık yağ ister
Kadelden kaymak ister
Un torbasından un ister
Kintamandan tuz ister
Allah’tan kırmızı güneş ister
... (Duman, 2007: 444-445).

4. Sis Kovma Duası “Duman”

Azerbaycan’da sisi kovmak için söylenen “Duman” başlıklı tekerleme şöyledir:

Duman gaç gaç gaç
Perdeni aç aç aç
Seni gayadan asaram
Buduna damga basaram (Duman, 2007: 448).

5. Godu Godu

“Godu goduyu gördün mü?
Godu’ya selam vedin mi?
Godu buradan ötende
Kırmızı gün gördün mü?
Yağ verin yağlamağa
Bal verin ballamağa
Godu gülmek isteyir
Goymayın ağlamağa
... (Duman, 2007: 450).

F. Atasözleri ve Deyimlerde Mevsim Geçişleri

Aşağıda vermiş olduğumuz atasözleri ve deyimler aylar ve mevsimlerin insanların hayatındaki izleri ve anlamını en iyi gösterir niteliktedir:

1. “Kara kışta karlar, Mart’ta yağmaz, Nisan’da durmazsa değme keyfine.
2. Gücük güç üzer, mart gön yüzer.
3. Mart ayı, dert ayı.
4. Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda.
5. Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
6. Mart çiçeği sepete girmez.
7. Mart martlar, tavuk yumurtlar.
8. İlk mart, uygun sene.
9. Mart’ta arıyı bırak, bul çiftine çırak.

10. Mart kuruluk, nisan yaǧmurluk.
11. Mart havası gibi bir halde durmaz.
12. Mart ayların ingenesidir.
13. Yetişti mart, kurtulur kart.
14. Mart içeriye, pire dışarıya.
15. Mart on ikisinde kar da yaǧsa, baǧlara kufur almalı.
16. Mart yılın kırığını doǧrultur, yıl martın kırığını doǧrultamaz.
17. Korkma martın kışından.
18. Mart gülmeli, nisan aǧlamalı, mayıs aǧlamalıdır.
19. Mart yaǧar, nisan öǧünür.
20. Mart'ta yaǧmasın, nisanda durmasın.
21. Mart ile mayısta yaǧmur yaǧarsa, sabanını gümüşlet.
22. Mart'ta ovaya, nevrüzde yuvaya.
23. Mart'ta tezek kuruya, nisanda seller yürüye.
24. Mart'ta yaǧmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.
25. Mart ile mayısta yaǧmur yaǧarsa öǧ kileyi, yaǧarsa gey kileyi.
26. Mart'ta sıçan siymezse, nisanda yaǧmur dinmezse, iftiliǧe baha biçilmez.
27. Mart ile mayıs arasında yaǧmur yaǧarsa öǧ sabanı, yaǧmazsa sat sabanı.
28. Mart ile nisan aǧlarsa rençber güler.
29. Deli mart.
30. Mart dokuzu nevrüz, biz onu anlarız.
31. Mart'ın murtun anlamam, aprelece döǧeeǧim.
32. Mart ekini, mert ekini.
33. Mart ıktı, dert ıktı.
34. Mart dokuzundan sonra daǧlar misafir alır.
35. Yediye (şubat'ın son üç günü ile martın ilk haftasında esen yeller) nin

selleri

Deli beşe (Deli Mart) nin selleri

Üçe (Nisan ayı) nin gonca gülleri

36. Korkma martın kışından

Kork Abrilin beşinden

Yolcuyu yoldan eder

- Öküzü ayırır eşinden
37. Mart ekini merd olur
Abrilinki derd olur
38. İtler düşe ileşe
Bakma çiftten başka işe
39. Dağlarda burç soyarlar
Mart dokuzu sayarlar
Yavaş söyle sevdiğim
Gören olur, duyarlar.
40. Kara kış kara gider
Zemheri kuru gider
Gücük azdır, mart yazdır
Kış Kars'ın neresinde
41. Karakışta kara-yaz
Zemheride zil ayaz
Gücük yağsa da tutmaz
Mart dedüğün yaz ki yaz
42. Mart'ta yağmur yağmasa
Nisanda yağsa dinmese
Mayısta sıçan siğmese
Ekinim sulanır yaz olur
Koyunum sulanır yaz olur
43. Şubatı'n arpası, martın görpesi
44. Sivas'ta mart ayında bilhassa mart dokuzunda gök gürlerse, o yıl mahsulün bololacağına işaret sayılır.” (Çay, 1985:44-46)
45. “Mart tokuzu, kış tompuzu (Kırım, Dobruca)
46. Mart'ın gönlü olsa, çifti yürütür, iti solutur.
47. Çıktı şubat girdi mart, al döşegini yere yat.
48. Mart yağar nisan öğünür, nisan yağar insan öğünür.
49. Mart yağar nisan öğünür, nisan yağar harman öğünür.
50. Mart'ın sıpası, şubatın arpası iyi olur.
51. Mart ise de derd ise de, çiçek burnunu gösterir. (Divriği/Sivas)

52. Mart dokuzundan sonra dağlar misafir alır.
53. İğde çiçeğinde arı'dan,
Ayva, çiçeğinde karı'dan,
Nevruz gülünde at'tan,
Ağzı salyalı itten,
Yağlı yerdeki bitten
Kendini sakın (Yürük atasözü)
54. Ramazan'ın aşından/pilavından,
Kurbanın etinden,
Nevruzun atından
Sakının (Kars)
55. Böyle kışın böyle olur nevrûzu (Kütahya)
56. Böyle yılın böyle olur nevrûzu (Kütahya)
57. Zemheriden marta kadar kurdun yiğitlik zamanıdır (Besni/Adıyaman)
58. Mart havası gibi bir halde durmaz.
59. Mart'ın on beşi yaz, on beşi kış.
60. Mart'ın onundan, şubatın sonundan korkulur.
61. Şubat'ın arpası, martın görpesi.
62. Şubatı'n arpası, martın sıpası.
63. Samanın iyisini marta ko, marta komazsan alaca dananın gönünü arta ko.
64. Yediyenin yelleri,
Deli Beşe'nin selleri,
Üçenin gonca gülleri,
Bire biçimsiz çıkmaz (Gaziantep)
65. Ay konuşa yediye,
Kazıkların başı döner kadiya,
Ay konuşa beşe,
Sular bendinden aş,
Ay konuşa üçe,
Herkes yaylaya göçe (Mudurnu)
66. Damlarda burç soyarlar,
Mart dokuzu sayarlar,

- Yavaş söyle sevdiğim,
Gören olur duyarlar (Divriği/Sivas)
67. Karakış kara gider
Zemheri kuru gider,
Gücük azdır, mart yazdır,
Kış Kars'ın neresinde?
68. Mart'ın dokuzu, tefenin otuzu
69. Kömürün irisiyle, yağın durusunu marta sakla (Kütahya)
70. Mart'ın dokuzu koyver koca öküzü demiş; öteki: “Hele iki dokuz ola”
demiş. Öküz de “Bir dokuz da benden” demiş.
71. Mart cavunu gümüş bolsa, abrılın ki bolur (Kırım)
72. Mart havasında, tez türlenir (Kırım)
73. Karakışta kara-yaz,
Zemheride il ayaz,
Gücük yağsa da tutmaz,
Mart dedüğün yaz ki yaz.
74. Kele deyler baar yılda bir kere,
Faydalanmak gerek ondan bir kere (Orta Asya Tatar)
75. Mart balağı gibi bakmak.
76. Odunun kurusunu, onun arısını erik çiçeğine sakla.
77. Yakacağın kurusunu, yiyeceğin arısını marta sakla.
78. Mart'ın sağı solu belli değildir.
Sabah dondurucu soğuk yapar, eşeği öldürür,
Öğleden sonra hava açar sinek leşe kurt atar (Kıbrıs)
79. Mart danası gibi.” (Çay, 1993:65-70)
80. Leylek aytkan: Yüz yirmige barmam, yüz otuzga kalmam. (Çay, 1993:88)
81. “Beştogool bolboy bel çeçpeyt (Beştogool olmadan kuşak çözülmez, yeni hafif elbiseye geçilmez.
82. Beştogool'da beşiktegi bala muzdabayt, murdagıday bet çımırap, kol sızdabayt (Beştogool'da beşikteki çocuk üşümez, yüzler soğuktan kızarıp, el sızlamaz)” (Akmataliyev, 2001:21-22)

“Mart ayı Hicri takvime göre senenin ilk ayı olduğu için çiftçilerin, esnafların dertlerinin, sıkıntılarının olduğu aydır. Çiftçilerin yakacağı, yiyeceği bitmek üzeredir. Esnaflar ise vergi ayı olduğu için sıkıntılıdır. Atasözleri bunlar ile ilgilidir:

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

Mart çiçeği sepete girmez.

Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda.

Mart ayı dert ayı.

Mart martlatır, tavuklar yumurtlatır.

Mart kuruluk, nisan yağmurluk.

Mart ayların çingenesidir.

Martta arıyı bırak, bul çiftine çırak.

Mart çıktı, dert çıktı.

Mart dokuzundan sonra dağlar misafır alır.

Mart ekini, mert ekini.

Mart içeriye, pire dışarıya.

Mart gülmeli, nisan ağlamalı, mayıs çağlamalıdır.

Mart yağar, nisan öğünür.

Martta yağmasa, nisanda durmasa.

Mart ile mayısta yağmur yağarsa sabanını gümüşlet.

Martta ovaya Nevruz'da yuvaya.

Martta tezek kuruya, nisanda tezek koruya.

Korkma martın dokuzundan / Kork aprilin beşinden / Yolcuyu yoladan eder /

Öküzü ayırır eşinden

Şubatın arpası, martın körpesi

Martın ekini mert olur, aprılınki dert olur.” (Yaşar, 1999)

“Gurkun cücüğü güzün sayılır.

İşini kış tut da yaz çıkarsa bahtına.

Kalendere kış geliyor demişler, titremeye hazırım demiş.

Kışın koca öküze bakmazsan, yazın derisini yüzersin.

Ağustosta gölge kovan, zemheride karnın ovar.

Ağustosun yarısı yazdır, yarısı kıştır.

Gücük az, mart yaz.

Gücük güç üzer, mart gön yüzer.
Hamsim zemheride kemsin.
Karakışta karlar, martta yağmaz, nisanda durmazsa değme çiftçinin keyfine.
Kasım yüz elli, yaz belli.
Kasım yüz, gerisi düz.
Kasımdan on gün evvel ek, on gün sonra ekme.
Kork aprilin beşinden öküzü ayırır eşinden.
Kürkü orak vaktinde, orağı kürk vaktinde.
Mart ayı, dert ayı.
Mart çıkmadıkça dert çıkmaz.
Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda.
Mart yağar nisan övünür, nisan yağar insan övünür.
Martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak.
Martta tezek kuruya, nisanda seller yürüye.
Martta yağmasın, nisanda dinmesin.
Martta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.
Nisan ağlar, mayıs gülerse çiftçi sevinir.
Onmadık yılın yağmuru harman vakti yağar.
Şubatın sonundan, martın onundan kork.” (Veren, 2019:94-96).

G.Tekerleme ve Türkülerde Hayvan Kökenli Türk Halk Bayramları

1. Saya Tekerlemeleri

“Saya saya sallı beye
Dört ayağı naili beye
Sayacı geldi duydunuz mu?
Selâmını aldınız mı?
Ne kaldı ne kaldı
Kırk elli gün kaldı
Kırk elli gün geçelim
Yozdan sağmalı seçelim
Ak koyunun ağı var

Yüreğinde yağı var
Sağına yattı sızladı
Soluna yattı buzuladı
Ala bele kurusu
Tırnağında yazısı
Dam başında boyunduruk
Dura dura yorulduk
Çaydan pişirdiğimiz para olsun
Oğlunuz, kızınız beş olsun
O da yanınıza eş olsun
Verenin altın perçemli bir oğlu olsun
Vermeyenin kel başlı, kör gözlü bir kızı olsun
O da yuvarlansın tandıra düşsün
Yıldız sıçradı, meleşin kuzularım
Mee...me...me...(Alptekin, 2011: 218)

Bu tekerlemelerin ardından saya tekrar çanları öttürür ve çocuklar tekrar meleşir ve evin sahibi saya çekicisine sorar:

“Devenin piri kim”

Çekici:

Veysel Karani hazretleri

Ev sahibi:

“Öküzün piri kim”

Çekici:

“Adem aleyhisselâm”

Ev sahibi:

“Davarın piri kim”

Çekici:

“Musa aleyhisselâm” (Alptekin, 2011: 219)

Ev sahibi sorduğu sorulara doğru cevap alırsa evin kızına çocukların istediklerinin verilmesini tembih eder. Un, bulgur, soğan, yağ, tuz, bal, pekmez gibi yiyecekler çocukların torbalarına konulur. En az bir, en fazla üç gün devam eden bu

törenlerde toplanan malzemelerden yemekler yapılır ve hep beraber yenilir (Alptekin, 2011: 219).

Tokat- Artova saya türkülerinden son üçü bahşış koparmaya aittir ve koyun üzerine olan kısım şu şekildedir:

“Hay hayadan hayadan
Yılan çıktı kayadan
Acımızdan gelmedük
Töremiz var Saya’dan

Anam karabaş koyun
Karlı dağlar aş koyun
Ay karanlık gecede
Çobana yoldaş koyun
... (Kırzioğlu, 1959: 1847-1850)

Sayan denilen ve şubat sonunda genç çobanlarla çocukların kapıları ve sürülerin ot yedikleri yerleri dolaşırken söyledikleri ise şöyledir:

“Salam-aleyk Say Beğler
Birbirinden yeğ beğler
Saya gelmiş Sayan’da
Sizden umar pay beğler

Sayaçıyı gördünüz mü
Say-yerine vardınız mı
Alını tepel bir toklu
Sayaçıya verdiniz mi
... (Kırzioğlu, 1959: 1881-1882)

Açık havada kar üzerinde öbek öbek konulan kuru otları yemekte olan koyunların yanını dolaşarak her türlü koyunun birer bentle vasıfları anılırken söylenenler ise şöyledir:

“Canım koyunun ağı
Dolanır gelir dağı
Otular karagan’ı

İçer serin bulağı
Karılar tutar yağı
Gelinler yer kaymağı
İllaki kayganağı
Ne şirindir kuymağı
Kızlara çehiz bağı
Çovana çarık bağı
Acıdır pekdırnağı
Uşağa şık şık bağı
... (Kırzioğlu, 1959: 1881-1882)

Sivas'ta, Saya gezen çoban köyün her odasına ve eve gittiğinde aşağıdaki manzum parçayı okuyarak hediyeler istemektedir:

“Selam verdim selvi gelin
Dohurcunla donlu gelin
Selam verdim aldın mı?
Sayacı geldi duydun mu
Sağlak koçu saydın mı
Sağlak koçun anası
Sağına yattı yozladı
Soluna yattı kuzladı
Sağlak koçun anası
Düüü...deyince meledi
Çarpa çarpa yaladı
Ütmeğinde ağı var
Yüreğinde yağı var
Daha dersin daha var
Anam karakaş koyun
Karlı dağdan aş koyun
Ay karanlık gecede
Çobana yoldaş koyun
Hey anam kürdi koyun
... (Özen, 2010: 48-50)

Özen, saya gezenlerin son sözleri üzerine “Eheeee!...” diye bağırdıklarını, bunu her kapıda çok çabuk bir şekilde söylediklerini belirtmektedir. Bedirli-Kayadibi bucağı köylerinde de bunlara ilaveten şunların söylendiğini belirtmektedir:

“Hey kayadan kayadan
Yılan aktı kayadan
Bir kaşıkcık yağ verin
Adet vardır sayadan

Koyunun yüzü geldi
Gün çaldı buzu geldi
Çobana taze keçe
Ayağa kuzu geldi
... (Özen, 2010: 50)

Azeri sahası metinlerinde daha çok çobanlık mesleği övülmekte, koyunculuğun önemi, törenin zamanı, amacı belirtilirken, bolluk ve berket temennileri de dile getirilmektedir:

Selam eleyk sey beyler
Birbirinden yey beyler
Saya geldi gördünüz
Salam verdi aldınız
Alnı tepel goç guzu
Sayaçıya verdiniz
Siz sayadan gormusuz
Sefa yurda gonmusuz
Sefa olsun yurdunuz
Ulamasın gurdunuz
Ağ getsin avanınız
Toh gelsin çobanınız
Bu saya yahşı saya
Hem çeşmeye hem çaya
... (Düzgün, 2005: 26)

2. Koyun

Şu görünen Erciyes'in tepesi
Yaman olur Kayserinin efesi
Kulağın dövüyor elmas küpesi

Yayıl her derdine yandığım koyun
Yayıl ablasını sardığım koyun
... (Kırşehir-Avanos, Sarı Mustafa) (Özbek, 1981: 455-456)

3. Karakoyun Türküsü ve Hikâyesi

Bu türkünün bir Yörük çobanının tabiatla nasıl bir bağ kurduğunun hikâyesi olarak ifade edilmektedir. Hikâyenin ve türkünün bir kısmı şu şekildedir:

Çobanlarla otlattıkları sürüleri arasında gerçekten de bir bağ vardır. Ama bu bağ nasıldır, nicedir bilinmez. Bu bağı, bazen tatlı bir bakış, bazen candan bir okşama, bazen bir avuç taze yem, bazen de bizim hikâyemizde olduğu gibi içli ve anlatımlı bir kaval sesi oluşturur.

Yörük çobanlarından biri ile oymak beyinin kızı arasında içten içe yanık bir sevgi vardır. Çoban ölçer, tartar, kendini bilirliğinden bu sevgisini açıkça söyleyemez; kız düşünür taşınır, kendi anlayışına göre babasının kişiliğine yakıştıramaz böyle bir dedikoduyu. Böylece çoban kavalıyla sevgisini sürüsüne anlatır ve sonunda Yemen, Mısır Valisi Koca Sinan Paşa tarafından kız da o büyüleyici sestten kendine pay çıkararak heyecanlı günler yaşarlar. Kız da artık kavalın sesini iyice çözmüştür.

Günlerden birgün sürü yayladayken hırsızların hücumuna uğrar. Hırsızlar çobanın elini kolunu bağlar, sürüyü alıp gitmek isterler. Fakat sürü bir türlü yerinden kalkmak istemez. Onca çaba bunca gayret sürüyü yerinden oynatmaz. Çoban der ki:

Ben kaval çalmadıktan sonra sürüm imkânsız bir yere gitmez, çözün kollarımı ben sürüyü kaldırayım.

Ellerini kollarını çözerler çobanın. Çoban kavalını eline alır, başlar yanık yanık öttürmeye. Sürü hemen kalkar, yavaş yavaş yürümeye başlar. Bu arada çadırda uyuyan Yörük beyinin kızı da kaval sesini duyar. Duyar ya bu seferki havadan

çobanın tehlikede olduğunu anlar ve etrafı uyarır. Yörükler hep birlikte sürünün bulunduğu yere koşarlar. Bunu gören hırsızlar hemen kaçarlar.

O günden sonra, köylüler kızın çobanın kavalının sesinden, çaldığı havadan anlamasını, kızla çoban arasında gizli bir ilişki olduğunu yorarlar...

Karakoyun koyunların beyidir,
Ak kuzu da yüreğimin yağıdır.
Yerimiz sorarsan Kumalar Dağı'dır,
Meleme koyun meleme vazgeç kuzundan,
Çok analar ayrı düşer kızından.
... (Sandıklı) (Özbek, 1981: 457-458)

4. Ak Koyun

Gel koyun başına püskül takayım
Kuzunun uğruna dağlar yıkayım
Kuzunun yerine kuzu yakayım
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Meleyi meleyi çıktım yurtlara
Yüzümü gözümü sürdürüm otlara
Ana mı dayanır böyle dertlere
Gel koyun meleme, vazgel kuzundan
... (Özbek, 1981: 459-460)

Ğ. Türk Halk Edebiyatında Dinî Bayramlar

1. Çıldırılı Âşık Şenlik'in Kurban Bayramı ve Kurbanla İlgili Şiiri

Çıldırılı Şenlik Kurban Bayramı ve kurbanın nereden geldiğini bildiren şiirinde Hz. Musa (a.s) ile dört büyük Meleği ve kurbanı konuşturmaktadır:

Musa Tur dağında goyun güderken,
İki cihan serverine nur dedi.
Allah için ibadetin ederken,
Dört gurt geldi, gısmetimiz ver dedi.

Hallac-ı Mansur’a inen yay idi.
Ohuduğu lamelifle ya idi.
Musa dedi, muradınız ne idi,
Can ülkütme gel yanıma dur dedi.
... (Özsoy, 2001: 155-156)

2. Elvida

“Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri” adlı çalışmada yer alan Bayram Cırları şöyledir:

Elvidaya elvidaya
Şeramazan elvida
Elvidaya elvida
Ser sefa eyle elvida

Hak Teâla şefkat edip
Rahmet ayı gönderir
Elvidaya elvidaya
Şeramazan elvidaya

İşbu ayda hürî melekler
Yeryüzüne inerler
Elvidaya elvidaya
Şeramazan elvidaya
... (Mahmut, 1997: 17)

3. Ramazan Okşaması

Onbir ayın serveri geldi
Galbimiz nur ile doldu
Mümin gullarımız sâim oldu
Elveda ya şehr-i Ramazan elveda

Hasret ile geldin bize
Nurun doldu galbimize
Sen şefa'at eyle bize
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Ne güzeldir bu ayların geldiği
Camilerin mescidlerin olduğu
Şeytanların bağılı olup mapus olduğu
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Sekiz cennet kapısı açılır
Alemin üstüne rahmet saçılır
Teravih kılanlara hülle biçilir
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Havada melekler uçar
İner yeryüzüne rahmet saçar
Bu ayda bir hayır bine geçer
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Bu ayda nazil oldu bize Kur'an
Kelamında hakkı rumuz subhan
Bu ayın kıymetini bilmez her insan
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Bu ay yılda bir gelir
Bunun kadrin kimler bilir
Nice canlar ermez ölür
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Kılalım namazı tatalım orucu
Bu ayda ölene gelmez sorucu

Yarın mahşerde olur sana yardımcı
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba

Müminlerin bayramısın
Dertlilerin dermanısın
Münafıkların zindanı
Merhaba ya şehir-i Ramazan merhaba (Özdemir, 1991)

4. Konya-Bozkır-Boyalı Köyü'nde Davulcunun Duası

Sidim sidim si Ahmet
Oğlum, kızım Muhammed
Muhammed'in kuluyum
Has bahçenin gülüyüm
Kırmızı güller açılmış
Hatırimız seçilmiş
Ebem gelirmiş işten
Çil bıçağı gümüştan

Evvel bizim davulcu bunları falan okurdu. Kapılara geldiğinde bizde çıkardık, dinlerdik.

Ya Allah Muhammed
Ya sabır, ya selamet
Benim canım sana emanet
Kabre vardığım gece
Yalnız kaldığım gece
Bekçimsin bir Allah
Beklersin inşallah
Bir dolandım mı dolandım
Hz. Alimiz'den selam geldi
Aleykümselam
Elif Kur'an başıdır
Cümlemizin işidir
Bu duayı yedi kere okuyan

Cennet-i âli'nin kuşudur
Müminlere meydan olduk
Zalimlere zindan olduk
On bir aylık yoldan geldik
Terk eyleme kıl namazı
Devam gelir kater kater
Dizlerime mumlar biter
Emir Hacı toptan atar
Ya ben kime yalvarayım
Gine sana yalvarayım
Altımıza taşlar batar
Üstümüzde otlar biter
Otlı topuz oynayınca
Kara kazan kaynayınca
Ya ben kime yalvarayım
Gene sana yalvarayım
Ya Allah, ya Muhammed
Ya sabır, ya selamet
Benim canım sana emanet (Oğuz, 1995)

BEŞİNCİ BÖLÜM

GELENEKSEL TÜRK HALK BAYRAMLARININ METİNLERİ / UYGULAMA ŞEKİLLERİ

A. Hıdırellezle İlgili Uygulamalar

Bu bölümde Türkiye'nin çeşitli yörelerinde yazarların, araştırmacıların konu üzerine yazmış oldukları makalelere ve derlemecilerin yapmış oldukları derleme çalışmalarına yer verilmiştir.

1. Hızırname

Padişahlardan birisi ülkesinde şöyle bir ilanda bulunmuş:

“Bana kim Hızır'ı bulursa, getirirse mükâfatlandıracağım.”

der. Bunu duyan âlimin birisi Hızır Aleyhisselamı kendisinin bulacağını söyler. Üç aylık istikak ister. Kendisine istediği verilir. Padişahın istediği memleketindeki huzur ve sükûtu temin hususunda yardımcı olmak babında Hızır'ı aramaktadır. Netice itibariyle aradan üç ay geçtiği halde bu âlim kişi Hızır'ı bulamaz. Hızır'ı bulamayınca tabii yalancılık söz konusu olduğundan mahkemeye verilir ve idam cezasına çarptırılır. Padişahın vezirleri toplanır. Huzura getirilir. Tabii ki bunun yanında da kimsenin farkında olmadığı bir çocuk peyda olur. Bu hükümdar suçlu konumundaki zatın sorgulanmasını vezirlerden başlamak üzere yapmak ister. Birinci vezirine sorar:

“Bu bize yalan söyleyen şahsa ne gibi bir ceza verelim?”

Birinci vezir der ki:

“Padişahım bu adamı keşkek havanına koyarak ezdirmeliyiz ki eti ile kemiği fark edilmesin. Sonrada dövülen bu et ve kemiğin her parçasını vilayetlerimize gönderelim. Bütün millet görsün, duyuralım sesimizi ta ki bundan böyle hiç kimse şevketli efendimizi, padişahımızı aldatmaya kalkmasın.” deyince küçük çocuk:

“Herşey aslına rücu eder.” der.

Kimsede onun ne kendisini ne de söylediği sözü farkında değildir. Ondan sonra padişah ikinci vezirine geçer.

“Siz ne dersiniz, nasıl bir ceza verelim bu suçluya?” dediğinde ikinci vezir fırıncıdır, o da der ki:

“Benim kanaatime göre bu adama verilecek ceza şu olabilir: Bu adamı canlı canlı fırına atıp nar gibi kızartmalı, sonra parçalara ayırmalı, her parçasını bir vilayete göndererek meydanlarda teşhir edilmeli.”

Bunun da fikri alındıktan sonra kimsenin fark edemediği çocuk der ki:

“Her şey aslına rucu eder.”

Neticede padişah üçüncü vezirine sorar. Üçüncü vezir de kasaptır. Verilecek ceza hususunda şöyle söyler:

“Bu adamı cellada vermeli, derisini yüzdürmeli, vücudunun bir kısmına kıyma, bir kısmını pirzola, bir kısmından kuşbaşı yapmalı. Bunları parçalar hâlinde vilayetlere göndermeli, teşhir etmeli, deyince çocuk:

“Her şey aslına rucu eder.” sözünü tekrarlar.

Üçüncü vezirin de ceza hususundaki görüşleri alındıktan sonra âlim zat bakar ki bu suçlu kâh oturup kâh yerinden kalkmaktadır. Tabii ki başına gelecek cezayı bilmektedir. Neticede bu mecliste Şeyhülislam da vardır. Şeyhülislam ise padişaktan suçluya merhamet edilmesini ister. Şeyhülislam, padişaha layık olan keremdir, der. Çocuk yine yüksek sesle şu sözleri tekrarlar:

“Herkes asıl ve esasına döner. Herkes söylediği sözle, verdiği hükümle mahiyet ve niyetini belli etmiş olur.” der.

Duruşmanın devamında herkesin fikrini açıklamasından sonra aynı sözleri tekrarlayan çocuğun sözleri hükümdarın dikkatini çeker. Bu defa padişah çocuğa döner :

“Sen ne demek istiyorsun, söylenen her sözün sonunda sen de konuşuyorsun, bu sözlerin ile ne demek istiyorsun?”

diye çocuğa sorar. Çocuk kendisinden beklenmeyecek cesaret ve belagatla şu cevabı vermeye başlar:

“Siz Hızır’ı arıyorsunuz. Hızır’ı buldurmakla mülkünüze nizamı, intizamı, saadet ve selamet getirebileceğinizi umuyorsunuz. İyi niyetlisiniz. Benim söylediğimi sözlerin mahiyeti şudur: Baş vezirinizin asla o makama layık olmadığını söylemek istiyorum. Onun aslı keşkekçidir. O, o göreve layıktır. Hiçbir zaman baş

vezir göreve layık olmadığı gibi onu derhal oradan keşkekçi başı yapınız. Bunu söylemek istiyorum.

İkinci veziriniz fırıncı olma hasabıyla söylediğim cümle ile onun bulunduğu makama layık olmadığını açıklamış oluyorum. Onu da makamından alacaksınız çünkü onun görevi fırıncı olma hasabıyla nar gibi kızartma ustası olduğunu, size vermiş olduğu önerilerle beyan beyan etmiş oldu.

Üçüncü vezire gelince onun da ceza tertibi konusunda cevabından kendisinin usta bir kasap olduğunu anlıyoruz. Onu da o makamdan almanızı istiyorum. Söylediğim sözlerin aslı budur. Çünkü o kasaptır. Kesip biçtiği etleri o yapmış olduğu işlerin bir göstergesidir. Uzaktan yakından o makama layık değildir.

Görüyorsunuz ki vezir diye yararlandığınız ve memleket idaresinde fikir ve kullandığınız bu zatlardan biri keşkekçi, biri fırıncı, biri de kasaptır. Kendileri kendi fikir ve beyanları ile asaletlerini kendiliğinden ortaya koymuş oldular. Padişahım gerçi keşkekçilik, fırıncılık, kasaplık kötü meslek değildir. Bunlar da içinde yaşadığı cemiyete mühim mesleklerdir. Onun için ben bu vezirlerinizin bu makamdan azledilmelerini istediğim için bu cümleleri sarf ettim. Layık olan yerlere layık olan kişiler getirilirse devlet mekanizmasında işler düzgün yürümeye başlar. Adama göre iş değil, işe göre adam esastır.

Tabii başta padişah olmak üzere hazır bulunanların hepsi derin bir sessizlik ve saygı içinde çocuğu dinliyorlardı. O anlatmasına devam etti:

“Padişahım amacım vezirlerinizi kasaptır, fırıncıdır, keşkekçidir diye küçümsemek değil ancak vazifeye tayin edilecek kişinin ehliyet ve liyakatinin göz önünde bulundurulmasının lüzumunu belirtmek için konuşuyorum. İşler ehline verilmeli. Onun için padişahım baş vezirliğe şeyhülislamı tayin ediniz. Şeyhülislamlığa da halen huzurunuzda suçlu durumunda bulunan zatı getiriniz. Padişahım Hızır Aleyhisselam da gelmiş olsaydı size bu cümlelerden fazlasını söylemeyecekti. O zaman bu manzara karşısında suçlu bulunan zat ayağa fırlayarak:

“İşte Hızır budur, getirdim, onu size ben getirdim!”

diye bağırmaya başlar. Tabii bu noktadan sonra çocuk şeklinde görülen Hızır Aleyhisselam kalkar, yürüyüp gözden kaybolur.

K. Ş: Mustafa Nail KÖSE

2. İzmir-Çeşme-Alaçatı Bucağı'nda Hıdırellez

Hıdırellez günü akşamdan herkes birer tane bir şeyler verir. Kavanoz içerisine konur, ondan sonra kırmızı bir bezle kavanozun ucu bağlanır, gülün altına konur, kilitlenir. Sabahleyin de o kavanoz oradan alınır bir genç kızın başında anahtar ile kilit açılır. Açıldıktan sonra maniler söylenir, kimin kaderine ne mani çıkarsa ...

Ben bir uzun şekerim

Kilo kilo çekerim

Uzunkuynun kahrını

Bir yar için çekerim

Bahçelerde fitırım

Hasta oldum yatırım

Hiç arayıp sormazsın

Yok mu benim hatırım

Herkesin kavanozun içine koyduğu şeyleri bitince dağılırdık. Öğlen yemeklerimizi yerdik. Yemek yedikten sonra ipler alır kırlara gider, salıncaklar yapar sallanırdık, ip atlardık. Ondan sonra koşturmacalar, saklambaçlar oynardık. Ateşten atlamak falan yoktu.

K.Ş: Muradiye AYYILMAZ

3.Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü'nde Hıdırellez

Bizim köyümüzde bayramlarda pınar başında Tepecik, oyunlar yaparlar. Kızlar bir tarafta, oğlanlar bir tarafta salıncaklar kurarlar, Hıdırellez yaparlar. Hıdırellez'de hayvan keserler, pilav, helva yaparlar. Bütün vilayeti, kazayı davet ederler o köyün pınar başına. Onsekiz, yirmi tane çınar vardır, tarihî çınar. Çok eski zamanlardan kalma. Su da çok kuvvetlidir. Yani bir iki değirmen çevirir. Su da gayet soğuktur. Kışın da aksine sıcaktır. Pilav, helvayı, kadınlar bir gün pınar başına gider ve yapar.

Genç kızlar, delikanlılar salıncaklar kurarlar ve karşılıklı maniler söylerler.

Yeşil ipek bükerim

Yâre yelek dikerim

Yar aklıma geldikçe

Diktiğimi sökerim

Yeşil ipek mor düğme
Gene geldin göynüme
Her saatte geldikçe
Kan damlar yüreğime

Gökte uçan kırlangıç
Kanadı ayrıç ayrıç
Bizi bir yerden ayıranlar
Kan kussun avuç avuç

Minareden kandil düştü
Çocuklar peşime düştü
Daha çok söyleyecektim ama
Defterim yollarda düştü
K.Ş: Ahmet Filiz

4.Bursa-Gemlik-Cihath Köyü'nde Hıdırellez

Çok güzel oluyordu, o günleri çok özledik. Hıdırellez bizim için eskisi gibi devam etmiyor. Eski şenlik kalmadı. Hadırelleze bir hafta kala o zamanda havalar şimdiki gibi kış olmuyordu. Bütün sobalar bozulurdu. Ocakları yakardık yani hem soba hem ocak. Ocaklarımız devamlı yanardı da, odalara da soba kurardık ama Hıdırellez geliyor diye, temizlik olacak diye sobaları bozardık. Sıvanacak yerleri sıvardık, çamurdan evimizin içini, dışını. Büyük bir temizlik olurdu köyün içerisinde de. Yeni esvablar dikilirdi. Hıdırellez gününe bir gün varken nohut ekmeği, susamlı ekmekler yapılırdı. Yeşillik kırlardan bakla, kendi yetiştirdiğimiz ürünlerden bakla toplamaya gidilirdi.

Artık o akşam Hıdırellez gecesi köyde büyük bir hazırlık olurdu. Hıdırellez günü erkekler, büyükler hiç kimse çalışmaya gitmezdi. Yani erkekler, büyükler bile Hıdırellez yapmasa bile çalışmak günah diye ekinlerini dolaşırlardı. Genç kızlar,

delikanlılar da Hıdırellez sabahı erkenden kalkarlar, herkes bahçelerine yeşillere gider. Yeşilliklerde yuvarlanır, başlarına çiçekler takarlardı. Herkes ısırgan, ebegömece gibi bitkileri kafasına takardı. Bu bayram sabahı Hıdırellez yemeği yenirdi. Norlu pideler, bulgur pideleri. Bu yemekler yendikten sonra köyümüzün alt ucunda büyük dut ağaçları vardı. Onlara büyük urganlarla salıncaklar kurulurdu. Yaşlılar, çocuklar o dut ağaçlarının altına dolarlardı. Kızlar, genç gelinler salıncaklara binerlerdi. Bir kişi de sallardı. Daldan dala insanı uçurttururlardı. Onlar da salıncaklarda şarkılar söylerlerdi. Özlemle beklediğimiz günlerdi.

Hıdırellez günü bir de yüzük çekmelerimiz olurdu. Hıdırellez gecesi yüzük toplardık, o sabah onu çömleğin içinden bir ağacın altına oturup, manilerle yüzük çekerdik. Bir kızın başına krep örtülürdü, otururdu orta yere. Etrafına insanlar toplanırdı. Bir mani söyler, bir kişininkini çıkarırdı.

Leblebi koydum tasa
Doldurdum basa basa
Ah benim bir sevdiğim var
Birazcık boyu kısa

Karanfil katmer oldu
Ayrılık yeter oldu
Bu bizim ayrılmamız
Ölümden beter oldu

Karanfilsin, tarçınsın
Neden böyle hırçınsın
Ne büyüksün ne küçük
Tam benim kararımsın
Öfff diye bağırır, menilere devam ederdi.
K.Ş: Muzaffer Çavdar

5.İzmir-Tire’de Hıdırellez

Hıdırellezin günü ve gecesi de bizim için çok eğlenceli olurdu. Hıdırellezin olacağı gece bir küpeç-toprak bir küpeç- bir arkadaşın elinde komşu komşu gezer herkesten bir eşya alır. Meselâ: yüzük, toka, düğme, değişik olması gerekir küçük ve metal şeyler... Bunlar küpecin içine toplanır, içine su konup bir evin bahçesine, kırmızı gül olan bir çiçeğin altına konurdu. Üstü bağlanıp, kilitlenirdi o küpeç. Sabah gün doğmadan o küpeç o gülün altından alınırdı. Ondan sonra yine gün doğmadan bir çaya gideriz. Derekahve’ye. Oradan akan çaylara dilekçe atardık. İsteklerimiz neyse yazardık bir kâğıda, çaydan aşağı bırakırdık muradımız olsun diye. Ondan sonra eve gelirdik. O küpeci gülün olduğu yerde evlenemeyen, nasibi kapalı olan bir genç kızın veya iş bulamayan birisinin nasibi açılsın diye anahtarla küpeci açardık, o insanın başında nasibi açılsın diye.

Ondan sonra maniler söyleyen, bilen bir arkadaşı o küpecin başına oturtur, tek tek o küpecin içindeki eşyaları çıkarır, birer mani söylerdi. O eşya sahibi kimse onu alır “Aaa benim manim çok güzelmiş.” derdi. Bunun yanı sıra çalar oynardık. Çok güzel eğlenceler yapılır, şarkılar söylenirdi. Oyunlar oynanır, küpeç biter, çaylar içilir. Gecesinde de ateşler yakılırdı. Her türlü dertten kurtulmak için, atmak için dertleri, sıkıntıları; ateşlerin üstünden atlardık muradımız olsun diye. Her türlü hastalıklarımız atıyor düşüncesiyle alev alev yanan ateşlerin üstünden atlıyorduk. Gece ikilere üçlere kadar sokaklarda eğlenilirdi. Ondan sonra birde taşlardan ev, araba yapardık, ne istiyorsak iki katlı, üç katlı arabası da kapısının önünde. Birde evde dikilmiş soğan varsa aynı seviyede o iki yaprağı keser, ikisini yan yana bağlar biri sefa, biri cefa diye tanımlardık o iki yaprağı. Sabahleyin bakardık, sefa mı büyüdü, cefa mı büyüdü? Cefa büyüdüyse üzülür, sefa büyüdüyse sevinirdik. Bir de kâğıttan paralar keserdik, kırmızı güllere bağlardık. Çok arkadaşlarımın istekleri olmuştur. Bunun bir şaka tarafı yok. Çoğunluğu dikkate alınırsa hepsi oluyor. Böyle eğlencelerimiz olurdu. Devam edip gidiyor, ölünceye kadar da devam edecek galiba.

K.Ş: Naciye HAMAMCI

6.Konya-Ereğli-Orhaniye Köyü'nde Hıdırellez

Bir köyde, on, onbeş akran emsal olurduk, toplanırdık. Babalarımızdan izin almak kaydıyla 6 Mayıs günlerinde Hıdırellez yapardık. Ömründen bu yana yörelerde böyle. Toplanırdık, kudretimiz neye yeterse, meselâ: o günkü parayla ellişer kuruş topladık. Yirmi kişi olsak beş kuruş beş lira yapardı. Beş liraya beş tane koyun alırdık, helva alırdık, sigara alırdık... O gün bizim soframıza diğer köylerden misafir olurdu. Biz de onlara misafir olurduk. Devamlı akşama kadar et yerdik, tatlı yerdik. Annelerimiz bir iki gün önceden bize birer çingil yoğurt hazırlarlardı, ayran yapardık. Böylece bir gün akşama kadar eğlenir, ertesi gün işimize devam ederdik.

Ateşin üzerinden atlama yapardık. Şimdiki gibi şort falan yoktu, pantolonlarımızı yukarı doğru kıvrırır, üst tarafımız çıplak bu ateşin üzerinden kim daha iyi atlar diye müsabaka yapardık. Atalarımızdan öyle gördük, geleneğimizi devam ettirmeye çalıştık. Falanın dayısı şu kadar atlamış, falanın babası bu kadar atlamış... Yiğitlik göstergesi olurdu.

K.Ş: Hanefi KARAÇAY

7. Afyon-Çay-Kılıçyaka Köyü'nde Hıdırellez

Evveli Hıdırellezin gelmesine bir gün kala, Hıdırellezin geleceği günü yaşlılar bilirdi, on beş, on altı yaşındaki çocukları yanlarına çağırırlardı. Yarın Hıdırellez yapmaya gideceğiz, niye duruyorsunuz? Köyden ne toplayacaksınız toplayın, derdik. Gençler içlerinde hangisi hevesliyse birini tayin ederlerdi. Ot yolarlardı, boylu boylu otlar olurdu. Gelincik otu derlerdi. Hardal otu derlerdi. Bu boylu otları gelin gibi süslerlerdi. Eline debir ip baplarlardı gençler, çekerlerdi. Her bir gencin elinde, kimisinin elinde torba, kimisinin elinde bakır olurdu. Her eve varırlardı. Hıdırellezci geldi, yağmur duasına çıkacağız Hıdırellezci geldi, derlerdi.

Herkes o gelin olan çocuğun bir tas su dökerlerdi. Yumurta, yağ, peynir, yoğurt, bulgur verirlerdi. Evveli pekmezimiz olurdu, bakıra pekmez katarlardı. Tavuk verirlerdi. O evden o eve bitesiyeye gezerlerdi.

Ertesi gün yapılacak yemeği çocuklar bir evvel toplarlardı. Toplananların hepsi köy odasında toplanırdı. Ertesi gün köyde tellal ünlerdi. Denirdi, yarın Hıdırelleze

gitcez, millet sabahleyin erkenden hazırlansın. Herkes evinden pişirilecek tas, tabak, kazan, dığan, haran neyse her şeyini kaşık, kepçe toplansın. Altında arabasıylan filan yere suyun başına gitcez derlerdi.

Herkes sabahleyin yakacak atardı, odunu atardı, gazan, tas, tabak her şeyini doldururdu. Ununu, tuzunu alırlar, her evden giderlerdi. Oraya suyun başına varırlardı. Herkes Hıdırellez günü giderdi, köyde hiç kimse kalmazdı. O gün Hıdırellez olurdu, koyunları millet o çobandan ayırır şu çobana katardı, o çobandan ayırır şu çobana katardı. Koyun çobanları, koyunları çeker onlar da gelirdi. Kuzu çobanı bir tarafa kuzuları yatırırdu, koyunu da koyun çobanı güneşe bir tarafa yatırırdu.

Millet yemeğini pişirmeye başladılar. Beş, on koyun, kuzu keserlerdi, yüzerlerdi, tavukları temizlerlerdi. Ayrı ayrı pişirirler, çadırları kurarlardı. Üç çadır kurulurdu. Birinde yemek pişer, birine getirdiklerini koyarlar, birinde de yaşlar otururdu.

Gençler orada oyunlar yaparlardı, oyunlar oynarlardı.

K.Ş: Hatice VURAL

8. Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü'nde Hıdırellez

Hıdırellezde hamır basamız. Yağlık maylık hamır, kalagay salamız. Onu yuvarlak yuvarlak edip sobağa salamız, pişirebiliriz. Komşularımız, akrabalarımızga dağıtımız. Ondan akrabağa binemiz. At arabağa. Ondan delikanlılar, kızlar tee tarlalarımızga ketemiz. Ondan toplaşıp çay kaynatamız. Ökmek aş. Onu da kalakayları ekinlerin arasına tıkırtaymız. Aşaymız, onda domalan toplaymız. Kırdı cüremiz.

K.Ş: Elmas KIŞLA

9. Manisa'da Hıdırellez

Akşamdan küp açılır. Bütün mahallenin gençleri, yaşlıları toplanır. Eskiden Manisa böyle beton hâlinde değildi yer evler vardı. Bütün herkes birbirini tanırdı. O küplere ben düğmem varsa düğme, boncuğum varsa boncuğumu atarım. Bütün herkes toplanır atar. Akşamdan okur küpün ağzını bağlarız. Taze soğanları bağlarız, kimi cefa, kimi sefa olur. Sonra sabahleyin ezanla kalkarız Manisa'nın meşhur Süt

Dedesı vardır. Bir gün önceden yine bütün halk Hacet Dedesine gidilir. Orada büyük bir kaya vardır, dilekler dilenir. Hacet Dedesinde o kayaya taş yapıştırırın. Eğer dileğin olacaksa o taş yapışır. Yani taşı yapıştırıp da dileği olanlar çoktur. Okursun orada, Yasin okursun. Kur'an biliyorsan Kur'an okusun. Orada herkes çiçekler toplar, orada yapışkan bir ot vardır. O otu herkes başına, her yerine yağıştırır. Hiçbir yerim ağrımasın diye yapıştırır. Manisa'nın Sipil Dağı, artık yol bulamazsın yürümek için. Arabayla gidersen de kesinlikle çıkamazsın o kadar kalabalık olur.

Sabah olur, sabahleyin yine ezandan önce kalkarız. Bu defa Süt Dedesine sütünü alırsın, kaynatırsın, bardağına alır şekerini katar orada içersin, eve gelirsın. Laleler çok olurdu. Yumurtaları haşlarken içine atarsın. Böylelikle yumurtalar renklenir. Gene toplanırsın, komşularla yumurtaları yersin. Bu defa kapılara gller asılır. Dmbek derler bizde, şimdilerde darbuka diyorlar. Birbirlerine dmbeği çalarlar, mani çıkar karşılıklı. Maniler bittikten sonra Arda mahallesinde büyük ınarlar vardı. O ınarlara salıncaklar kurulurdu. Atmış yaşında kadın dahi o salıncaklarda gene mani söyleyerek sevdiğinin adını söylemek zorundadır. Sevdiği olsa da olmasa da ona bir isim syletisiye onu salıncaktan indirmezlerdi. O salıncaklar biter yine öğleden sonra pikniğe gidilir.

Hıdırellez günü çok güzel, değişik bir gün olarak geçer. Ağlayan Kaya'ya gidilir ziyarete. Güzel bir gün olarak değerlendirilir. O gün Manisa'nın özel bir Hıdırellez günüdür.

K.ř: Fatma DEMİREL

10. Konya-Sille'de Hıdırellez

Biz evveli piknik bilmezdik, gezmek bilmezdik. Yazın erkeklerimiz, Hıdırellezden bir ay önce koyarlar, yabana giderlerdi. Kadınlarımız da içeri çekilir halı dokurdu. Halı dokurduk, çorap rer satardık. Öyle işlerle meşgul olunca Hıdırelleze geldi mi gayrı gençlerimiz hazar daralır, bunalır, piknik bilmez, Hıdırelleze giderdi. Beş gün Hıdırellez yapardı.

Sille'de bir Delikli Kaya var, oraya giderlerdi birinci gün. Toplanır bir iki çekirdek itlerler, şunu bunu götürürler orada yerler. İkinci gün de bir dağ var, oraya çıkarlar. Öyle değişik giyimler giyerler. Dördüncü gün de Gl n deriz, orada

yeşillik yer var. Oraya piknik yapmaya giderler. Beşinci gün de baraja pikniğe giderler.

K.Ş: Emine BARLIK

11.Burdur-Bucak-Demirli Köyü’nde Hıdırellez

Bucak’ta Hıdırellez’den bir gün önce çocuğu olmayan gelinler yel beşik yaparlar, salıncak içine bebek yaparlar. Ertesi gün akşamüzerine kadar, Hıdırellez günü akşamüzerine kadar bebek içinde öylece durur. Yani seneye çocuğu olacakmış gibi. Evi olmayan kişiler bir gün önceden, Hıdırellez’den bir gün önce ev yaparlar. Ev şekli vererek taşlarla örerler. Üstüne odunlarla, çalılarla çatı örerler. Yani ertesi gün dilek olacak diye beklerler. Ertesi günde bayram eder gibi piknik yerlerinde salıncaklara binerler yeşilliklerde.

KAYNAK ŞAHIS: Ayşe UYSAL

12.İzmir’deHıdırellez

İzmir’in çok güzel Hıdırellezi vardır. Hıdırellez her yerde var da orada çok güzel kutlanır. Sanki bayram geliyormuş gibi kutlanır, hazırlıklar yapılır. Hıdırellez 6 Mayıs’ta oluyor ya 5 Mayıs akşamı kızlar, gelinler, genç kızlar toplanır, gül ağacının dibine niyetlerini yaparlar. Birde eskiden vardı şimdi de halen var, benim genç kızlığımda bir küpün içine herkes mesela yüzüğünü, tokasını, kolyesini öyle herkesin belli olur, bilinir şeylerini atarlar, niyet tutarlardı. Birde maniler yazılırdı küçük küçük kâğıtlara. O küpe onlar da atılırdı. Gül ağacının dibine gömülürdü.

O akşam böyle dümbelekli falan eğlenceler olurdu kızların arasında. Sonra denize niyet atardı herkes. Şişenin içine koyarlar, yazarlar kâğıtları, istedikleri dileklerini yazarlar atarlar geceden yine. Yok yok sabah atılırdı. Geceden gül ağacının üstüne asılırdı. Araba isteyen araba, ev isteyen ev resmi yapardı. Gül ağacına asardı. Öyle bir inanış vardı. Ama öyle bir inanırlardı ki ona sanki sahiden onu yapınca o sene içinde, öteki Hıdırelleze kadar niyeti olacak, öyle inanırlardı. Gül ağacının dibine gömülen çömleği çıkartırlar. Bir tane en deneyimli genç kız niyet çeker. Kimin ki çıktıysa benim der. Sonra bir de niyet çekilir. Onun şansına ne çıktıysa, daha çok böyle aşkla evlilikle ilgili olan niyetler çıkarsa artık o kız

sevinirdi, benim niyetim olacak gibisinden. Öyle yani çok neşeli. Sonra yine geceden hazırlanılır Hıdırelleze, ertesi gün pikniğe gidilecek ya. Piknik de çok önemlidir. Pikniğe gidilecek, yemekler yenilecek.

İzmir’de 6 Mayıs günü çiçekler falan bayağı yaz gelmiş gibi oluyor. Çiçekler açıyor, her taraf o kadar güzel. Herkes akşamdan dolmalar, sarmalar, çeşit çeşit yiyecekler hazırlanır. İpler, toplar her şey alınır. Piknik yeri Yamanlar’da vardı. Yamanların etekleri, Küçük Yamanlar, Büyük Yamanlar oralara kadınlar, çocuklar yürüye yürüye giderdi. İzmir’de benim çocukluğumda her taraf piknik yeri gibiydi. Çok yakında olurdu piknik yerleri. Sonra bütün gün orada şarkılar söylenir, eğlenilir, o papatyalar... Her taraf papatya tarlası gibiydi. O kadar güzel olurdu ki mutlaka onlardan taç yapılırdı. Herkesin, gelinlerin, kızların kafasında mutlaka dönüšte olurdu o taçlar. Sonra akşamına ateş yakılır, büyük bir ateş. Araba lastikleri falan toplardı çocuklar. O ateşin üstünden atlayanların günahları dökülecekmiş böyle inanış vardı. Herkes, kadınlar, kızlar gece on ikilere, birlere kadar eğlenirler, ateşin üstünden atlarlar. Genellikle erkek çocukları, ateş yakıyorlardı. O ateşler bittikten sonra, teneke kutuyu tahtaya çakarlar, içine kül doldururlar gaz toplarlardı. O bütün gece sabaha kadar sürerdi. Bütün evlere gelirler mahallede:

Ya gaz ya para

Hiç olmazsa yüz para

diye ya gaz ya da gaz parası isterlerdi. O tenekeye gazın varsa gaz dökülür, ateş tekrar alevlenir. Eğer gazın yoksa para verirsın çocuklara. Genellikle bu tabii, gaz olmadığından değilde çocuklar sevinsin diye para verilirdi. Bu çok daha güzel bir şeydi.

K.Ş: Zahide ŞIK

13. Konya-Yunak-Yukarı Piribeyli’de Hıdırellez

Hıdırellez günü maniler söylenir. Kızlar bir araya toplanarak orada yemeleri, içmeleri için yüksek yerlerde, çayırlarda, çimenlerde, yeşillikli bir yerlerde bir çanağın içine yedi türlü çiçek atarlar. Herkes kendine ait boncuk atar çanağın içine. Mani söyleyecek kişi elini çanağın içine sokarak karıştırarak maniye başlar:

Maniciyim ellerde

Su çalkanır çöllerde
Göynüm güvercin olmuş
Eylenmiyor ellerde
İçinden boncuk çıkartır, boncuk hangi şahsın ise mani de onun olur. İkinci bir şahsa geçer.

Yük üstünde siniler
İnil inil iniler
Uzakta bir yarım var
Kulakları çınlar
İkinci bir boncuk çıkar, o da diğer bir şahsın olur. Bu mani herkesin kendi manisi.

Maniye maraz derler
Güzele kiraz derler
Senin gibi kötüyü
Git de şurda gez derler
Onun da boncuğunu çıkarır maniye söyleyen kişi. O da başka bir kızın olur.
Manide maralıyım
Yürekta yaralıyım
Ben sevdim eller aldı
Ben ondan karalıyım
O boncuğu da çıkarır verir. O der benim manim güzel, o der benim manim güzel. Alkışlarlar o arada.

K.Ş: Ema SÖĞÜTLÜ

14. Ordu’da Mayıs Yedisi Hıdırellez

Mayıs’ın yedisinde yiyecekler hazırlarız hamsi, azuk... Deniz kenarına ineriz. Yedi dalgadan su alırız, karınlarımıza süreriz, koyunlarımıza süreriz. Hastalıklara ve çocuğu olmayan kadınlara iyi geliyor, diye inanılır. Yedi dalgaya yedi taş atarız. Böylelikle derdimizi, belamızı attık, deriz. 20 Mayıs gününe denk geliyor, denizde Çataltaş diye bir taş var. O Çataltaş’a hâli vakti iyi olanlar motor tutar, taşı dolaşırlar. Her dolaşmaya bir ekmek parçası, lokması atarlar. Onlar da böylelikle derdini,

belasını atarlar. Çocuğu olmayanlar çocuk için yedi dalgayla ellerini, yüzlerini yıkarlar. o gün piknik yapar, yer, içer, eğlenirler. Deniz kenarlarında vakitleri geçer. Mayıs yedisi bu... Yıkanırılar, dalgaları ağrıyan yerlerine sürerler. Hayvanlarımızı, atlarımızı, mandalarımızı sokarız.

K.Ş: Fatma KOZ

15.Kars'ın Tuzluca Yöresi'nde Hıdırellez Âdeti

Hıdırellez günü biz annemize yalvarıyoruz.”Anne bize ekmek yap.” Küçük küçük ekmek yapar. İçine tuz koyar, tandırda pişirir. Akşam olunca onun yarısını yeriz, yarısını yastığımızın altına koruz. Gece bakalım rüyamıza kim girecek, kim bize su verecek? Rüyada susadığında sana hangi adam su verirse, sen o adama varırsın. Sabah olduğu zaman o ekmeğin yarısını kapıdaki köpeğe atarız. Köpek yüzünü hangi tarafa edip o ekmeği yerse mutlaka o tarafa varıyoz. Efendime deyim, mezarlığa doğru yüzünü dönderip yerse bil ki mezara gideceksin. Yani öyle korkulacak bir şey.

Ondan sonra kavurğa kavuruyoz, yumurta kızartıyoz, yarma aşı yapıyoz,eyle eyle Hıdırellezimizi geçiriyoz. Ötesi günü gecesi bacaların üzerine daş diziyo. Bu daşın üzerine adımızı yazırız. O daşın altına bir garınca veya böcük girerse sabah kalkıp o daşların altına birer birer bakarız. O yazdığımız daşta böcük çıkarsa kismetimiz oluyor.

K.Ş: Ayşe Kutlay

16.Gaziantep-İslahiye-Şatırhöyük Köyü'nde Hıdırellez Âdeti

Beş altı arkadaş akşam dilek dileriz. Dileklerimiz olsun diye taşlarla ev yaparız, araba yaparız. Dikili soğanlarımız vardır bahçelerimizde. Biz onların iki ucunu tutar, birleştirir, keseriz. Dilek dilediğimiz yere, dileğimiz olursa uzasın diye iplik bağlarız. Olmazsa kısalsın diye deriz. Sabah hemen heyecanla kalkıp ona bakarız. Bakarız ki kısalmış üzülürüz. Aman dileğimiz olmamış, senin ki nasıl diye arkadaşlara sorarız. Arkadaş der, benimki uzamış, dileğim olmuş. İyi iyi deriz, ondan sonra öbürüne bakarız. Dilek olmayan tarafın uzamış olduğunu görürüz.

Neyse gül ağaçlarına bez bağlarız, dileğimiz olsun diye. Sandıklarımızı açık bırakırız, dua eder, bereket girsin evimize diye gençlerimizle toplarız. Oğlanlı kızlı meydanlığa bir yere, birinin bahçesine ateş yakarız. İşte orada cesaretli olan ateşten geçer diye iddialaşır. Cesareti olan ateşten geçer, yuvarlanır yüksek bir yerden, işte bir inanç...

K.Ş: Fatma YETER

17. İzmir-Tire’de Hıdırellez Eğlenceleri

Ölmezliğine inanılan Hızır ve İlyas Peygamberler bütün bir yıl birbirlerinden ayrı olarak dünyayı dolaşırlarmış. Yılda bir kez de 5 ve 6 Mayıs gecesi bilinmeyen bir saatte buluşurlar ve o anda ne niyet yapılırsa o niyet kabul olurmuş.

Her şeyimizin, o gece her şeyimizin ağzını açık bırakalım. Sokak, ev çeşmelerimizi açalım. Her şeyimiz dolsun taşsın ama kimseciklere bir şey söylemeyelim. Yoksa taşan yağ, pekmez küplerimiz içerisindekiler kömür olur, diye bir inanış vardır.

Bu gece Hıdırellez gelecek, tüm niyetlerimizi kabul edecek, boşları dolduracak, yeryüzünü yeşillendirecek, tabiat uyanıp, sular çağlayacak, dünyaya bereket saçılacak, diye inanılır.

Bu nedenle Tireliler bugüne çok önem verirler. 5 Mayıs gününde hazırlıklar başlar. Börekler, pişiler yapılır, dolmalar sarılır. O gün süt ve yumurta muhakkak alınır. Bu iki besinin o günde apayrı bir özelliği vardır. O sabah yumurta ile, sütü içenler hastalıktan uzak, sıhhatli bir yıl geçirirler. 5 Mayıs akşamından genç kızları bir heyecan kaplar. Temiz bir küp alınır, içi su ile doldurulur. Yüzük, kolye, küpe, bilezik, boncuk bunun gibi bütün takı eşyaları o küp içine atılır. Küpün üzeri tülbent ile bağlanır. Sabah şafak vaktinde kızlar küpün başına toplanır. İçlerinden bir kızın başını gözünü bir tülbent ile bağlarlar. Kız bir mani söyleyerek küpün içinden bir eşya çeker. Kimin eşyası çıkar ise o mani genç kızın niyetinin cevabıdır. Bu böylece bütün kızların koyduğu bütün eşyalar bitinceye dek devam eder. Akşamdan gün kavuşmadan çarşıdan hiç kullanılmamış bir kilit alınır. Dindar bir kişi tarafından okunur ve kilidi kitlenir. Uzun bir ip bağlanarak kuyu suyuna degecek şekilde bağlarlarmış. sabahleyin güneş doğmadan önce evde kalmış veya kısmeti bağlanmış

kızın başına kilit okunarak açılır. Açık olan kilit, genç kızın bir iki ay içinde evleneceğine inanılmış. Ayrıca gene evde kalmış kızların başlarında aynı şekilde küp açılır, evlenmeleri sağlanmış.

Çocuksuz gelinler akşamdan gül fidanının dalları arasına minyatür çocuklar yaparlar. Evi olmayanlar ev yaparlar, içine eşya yerleştirirlermiş. Gene zenginlik isteyenler kâğıttan paralar keserler, yaprağı dökülmemiş ağaca asarlar. Kırmızı atlas kese içine para veya altın koyarlar, bütün yılı yokluk sıkıntısından uzak, varlık içinde geçirileceğine inanmışlar.

Hastalar bileklerine sarı, gül fidanına kırmızı iplik bağlarlar, sabah olunca her iki ipi değiştirirler. Hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar.

Genç kızlar, o gece yemekteki ilk lokmalarını yastıklarının altlarına koyarlarsa o gece rüyalarında evlenecekleri genci görürlermiş.

Yüzü çilli olanlar sabahleyin gölgede pişmiş mercimek suyuyla yüzlerini yıkarlarsa çillerinden kurtulurlarmış.

Hasretlerine kavuşmak isteyenler minareden çember uçururlarmış. Sabah yataktan kalkar kalkmaz, başımıza ve kulaklarımıza gül takarsak o yıl bahtımız güller gibi açık olur, diye inanılmış. Neşe dolu bir yıl geçeceğine inanılmış.

Bu adetlerin, bu inanışların hiç birisi kalmamıştır. Gene o sabah, niyetler çekilip, küpler, kilitler açıldıktan sonra genç kızlar ve aileleri sepetleri ellerinde Dere Kave'ye (kahve) giderlermiş. Derekave Tire'nin üst mevkiinde bir mesire yeridir. Eskiden orada bir kahve varmış, derede güzel bir çağlayan akarmış. Fakat şu anda dere kapatılmış, kahve yıkılmış bir durumdadır. Oraya gidenler akşamdan yapıp hazırladıkları niyet kâğıtlarını dereye atarlarmış. Bu niyetlerden bazıları şöyle: sınıfımı geçeyim, ablam evlensin, babamın birçok parası olsun gibi.

Dereye atılan niyet kâğıtları eğer bir engele takılmadan akıp giderse o niyetleri olacak; eğer bir engele takılırsa olmayacak demekmiş. Genç kızlar bir yandan bu kâğıtları atarken genç delikanlılar öte yandan bu kâğıtları toplayıp okurlarmış. Bir kısım delikanlılar bu kâğıtları toplarken kızları dalaygan otuyla dalarlarmış. Bu ısırğan bir ot.

Eskiden ihtiyarlar bugünde bellerine ve başlarına dalaygan otu takarlar ve o yıl felaket gelmesini önleyeceklerine inanmışlar.

K.Ş: Derleyici kasete bu bilgileri kendi okumuştur.

18. Çanakkale-Ezine-Geyikli’de Hıdırellez

Çanakkale ilinin Ezine ilçesinin Geyikli nahiyesinde Hıdırellez’den bir gün önce simit lokumları yapılır yani şimdiki tabiriyle simit ekmeği yapılır. Kurabiyeler, pohçalar yapılır. Sütlaçlar pişer, bakla yemekleri pişer, cücük börekleri olur, dolmalar dolar, bütün yemekler bir gün önceden hazırlanır. Oğlaklar, kuzular hazırlanır, oğlak dolması, kuzu dolması fırınlara atılır. Akşamüstü olunca genç kızlar toplaşır, toprak çömleğin içine yüzüklerini atarlar ve kilitlerler, çömleği bir gül dibine koyarlar. Sabah olunca kalkarlar genç kızlar, hemen toplaşırlar çömleğin başına şöyle bir kırdı, çimenlik bir yerde.

Evde kalmış bir kız varsa, kızın başında çömleğin kilidini açarlar kısmeti açılsın diye. Ondan sonra yüzükleri çekmeye başlarlar. Kimin yüzüğü çıkarsa o başlar mani söylemeye.

Koca kapı açıldı
İncilerim saçıldı
Oğlan bana bakarken
Öküzleri kaçırdı

Ooo yan yana
Cam cama
Nasıl gönül vereyim
Koyun çobanlarına

Raftan aldım makası
Açtım gömlek yakası
Bizim evden görünür
Sevdiğimin odası

Ooo yan yana
Cam cama
Nasıl gönül vereyim
Koyun çobanlarına

Karadut parmak gibi
Sevdiğim kaymak gibi
Sevdiğimi sevenler
Kurusun yaprak gibi

Herkes güler, oynar. Yani bir bakıma bayram havası eser. Nişanlı kızlar olur, bu kuzu dolmasını falan nişanlı kızlar yapar. Nişanlı olmayanlar kiloyla et alır, hıdırellez pilavını yapar. Nişanlı olanlar kuzu dolmaları doldurur, gelin kızına gidecek tabii. Bütün masrafı erkek evi çeker. Kız evine götürür, kız evinde hazırlanmasını sağlar. Oğlan evi artık hıdırellez gecesi orada yemek yer. sabahta kalkarlar. Oğlan evi de hısımini, akrabasını toplar, komşularını çağırır, kız evini de çağırır simit ekmeklerinin, kurabiyelerinin yenilmesi, sütünü, üstüne kahvesini içilmesi için. Artık sütlü kahve içilir yani. O sabah adettir. O sabah herkes hısımiyla, akrabasıyla kız evinde toplanır, kız evi poğaçasını, simit ekmeğini, peynirini yedirir, sabah kahvaltısını yaptırır. Ondan sonra dağılırlar. Az sonra tekrar böyle yiyecek-içecek koyarlar, sepetlere hazırlarlar. Traktörler hazırlanır, gelin kızla hısım akrabası biner. Hızır ile İlyas deniz kenarında buluştu diye deniz kenarına giderler traktörlerle. Büyük kabağağaçlar olur, onlara salıncaklar kurulur. Kimi top oynar, kimi ip atlar, kimi salıncaklarda sallanır. Şarkılar, maniler, meteller atarlar birbirlerine. Nişanlılar gezerler oralarda. Bekâr olanlar birbirini görür, beğenir.

K.Ş: Hanife Kaya

19.Konya’da Hıdırellez

Açıklık bir yere gidilir. İpleri toplar, yemekler her şey hazırlanır. O gün daha çok yağın, unun ve benzeri birçok şeyin yanına varılmaz, süner. Bu bir gerçektir, bizim başımıza gelmiştir. Süner, açılmaz, pişmez börek.

Daha sonra Hıdırellez’den yarım gün evvel yeşil soğanı keserler-tabii ekilmiş olanı- ip bağlarlar, dilek tutarlar. Ev yaparlar. Kırmızı gülün dibine para, ulu ağacın üzerine para koyarlar, bereket parası. Bu hiç harcanılmaz, senesi senesine devreder. Yedi sene kırmızı gülün dibine para koyan ev sahibi olur, derler. Buda bir gerçektir.

Kapalı yerlere ev-tahtalardan ev-, ağaç, araba, bahçe gibi şekiller yapılır. Benim halam gençken Hıdırellez’e gitmişler, eğlenceye. Çok şakacı bir insan olduğu

için taşlardan bir ev yapmış ve bir de oğlunun arabasını yanına koymuş. Tabii gülmüşler arkadaşları. “Hadi oradan!”, demişler. “Evi buldun da arabaya mı kaldın?” demişler. Çok geçmeden eniştem ev yaptırmış ve senesine olmadan da bir araba almışlar.

K.Ş: Ayşen TAMKAVAS

20. Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü’nde Hıdırellez

Salıncak kurardık, oynarlardı. Salırı olan pinir yapıp, dadırdı. Bi topak pinir üstüne gül yaprağı koyup dadılırdı, güller açsın deydi. Hıdırellez sabası gayet erken kalkılırdı. Alşam ateş yakılır, üstünden atlanırdı. Bi eski asır yakardık. “Ağrım, sızım koca papaza gitsin”, üç kere denilirdi. Gavura gitsin. O saba geceden daa kalkarlar, bi yeşil süüt dalı beline, bi top da kafalana takarlar. Ağrım, sızım gavurlara gitsin, diye. Erkes erkenden kalkar. Erken kalkmayanın eşiğine ısırgan otu koyarlar. Aсталık ona gitsin, deydi. Erkez gayet erken galkar. “Dut belimi tut”, üç kere derler. Arkalarını duta yaslarlar. Arpada yuvarlanan kavi oluyor, derler.

K.Ş: Zâre KAMBAK

21.Kırşehir’de Hıdırellez

Hıdırellez mevsimi 6 Mayıs’tadır. Nişanlı çocuğu olanlardan oğlan evi kız evine haber verir. Biz Hıdırellez yapacağız, geleceğiz, gelinimizi şenlendireceğiz, derler. Oğlan tarafı da böyle paket paket şeker, leblebi, üzüm, fındık, fıstık alır, bütün akrabalarını toplar. Toplu olarak kız evine gidilir. Kız evinde oynarlar, gülerler, eğlenirler, şiir söylerler, şarkı söylerler. Kalkarlar bu götürülen çerezi masalara açarlar, sinilere korlar. Böyle tabak tabak herkes yer.

Kıza oğlan evi ne hediye getirdi ise onu takar, üstünü tekrar giydirirler, elbiselik götürürler, akrabalar ne hediye getirdiyse ortaya bir sini korlar, siniye akrabalarından gelen para, giyecek, elbise ne varsa atarlar, ordan “Allahaismarladık” deyip oğlan evi çıkar gelir.

K.Ş: Rafet GÜVENÇ

22. Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü’nde Hıdırellez Geleneği

Hıdırellezde bizde buna “yüzbasar”da denir. Bugün bir gün önceden tellal bağırır. Kim yemek hazırlayacaksa onlar yemeklerini hazırlarlar. Ertesi günü sabahleyin tekrar yine tellal bağırır. Yemek hazırlayan köyün meydanındaki caminin yanında bulunan “Abide” taşının yanına gelirler ve burada sofra kurulur. Burada çocuklar yalnızcana çocuklar ve erkekler yemek yerler. Herkes kendi bütçesine göre bi yemek hazırlar ve bütün yemekler bir araya toplanır. Yemek yendikten sonra dualar edilir. Yasin okunur. Daha sonra herkes dağılır, evine gider. Burada ekinine bakar, dualar ederler, bereketli olması için Cenab-ı Hakk’a yalvarırlar. Bu arada çocuklar simide benzer bizim kendimize has bir “kalakay” denen bir simit türünü yerler, bu arada bunu da yuvarlarlar. Biz buna “kalakay, yuvarlama” deriz. Daha sonra bütün herkes öğle üzeri evine döner, normal işleriyle meşgul olmaya başlar.

Kadınlar yemek hazırladıktan sonra köy meydanına çıkmazlar. Evlerinde yiyecekleri yemekleri hazırlarlar. Kadınlar toplanır, kendi aralarında Hıdırellezin hayırlı uğurlu olması için dualar ederler. Daha sonra evlerine dönerler.

K.Ş: Yusuf BENLİ

23. Isparta’da Hıdırellez

Yöremizde Hıdırellez 6 Mayıs’ta kutlanmaktadır. Genç kızlar, genç oğlanlar birbirini görmek, beğenmek için, âtide kendisiyle evlenmesi için, beğenip almak bakımından orada toplanırlar. Salıncak kurarlar Hıdırlık’ta. Hıdırlık denen mevkimiz vardır. Ağaçlıktır tabii orası, ormanlıktır.

Orada en fazla salıncağa binerler. Bazı kızların oyunları vardır. Onlar kendileri oyunlarını oynarlar. Yemek götürürler, orada yemeklerini yerler. Hatta bazı genç erkekler kızların getirdiği yemekleri çalarlar oradan. Sepeti alırlar. Sepetleri içinden yemekleri çalar, yerler. Ondan sonra içine tosbağa korlar.

Bir âdetimiz daha var. 6 Mayıs günü kızlar hazırlanırlar o güne, salıncağa binerler. Bazı genç erkekler de o salıncağa yanaşırlar, “Nişanlın kim?” diye söyletmeye çalışırlar. Basarlar urganı. Hem salıncağı hızlandırır hem de onu

söyletirler. “Nişanlın kim?”, “Yavuklun kim?” o da deyiverse deyiverir. Deyvermezse basarlar urganı söyletinceye kadar.

Hıdırellez günü kızlarımız olsun, erkeklerimiz olsun çayırılı mescide giderler. Oradan Hıdırlık mevkiine giderler. Kızlar kendi aralarında üç beş gün evvelden hazırlık yapmaya başlarlar. Biri bir türlü yemek çıkarır, diğeri başka yemek hazırlar. Kâğıtlara yemeklerin isimlerini yazarlar. Kendi aralarında kur’a çekerler, “Sen şunu pişireceksin, sen şunu yapacaksın.” Kime hangi yemek düştüyse yapar onu, bir araya getirir yerler.

K.Ş: Cemal ARSEVEN

24.Isparta’da Hıdırellez

Isparta’da Hıdırellez’den bir gün evvel baht çömleği diye bir çömlek hazırlanır. O çömlek o mahallenin kızlarının baht çömleğidir. Her kız bir tane bir şeyini, diyelim ki küpesini, yüzüğünü, tokasını, saçını bir mendile sarar o çömleğin içine koyarlar.

Akşam vakti baht çömleğinin üzerine kırmızı atlastan bir bez örteler. Bunu gül ağacının dibine gömerler. Sabah erkenden giderler. Şimdi, martuval, martufal, baht açmak oyunu için çömleğin başına giderler. Bu oyunda martufalın baş manisi şuydu:

Martufal başı mısın?

Cevahir daşı mısın?

Gel mani söyleyim

Cebinde taşır mısın?

Şimdi herkesin şansı orada ortaya çıkmaya başladı.

Martufalım tufalım

Kime düşer bu falım

Ya çıkarın görelim

Baht ile devlet ile

Ey mantufar mantufar

Mantufarın bahtı var

Mantufara gelenin

Cennette beş tahtı var

K.Ş: İrfan YARDIMCI

25.Buca'da Mantufar Oyunu

Hıdırellez'de genç kızlar arasında oynanır. Akşamdan topluyoruz beyitleri, ne koyacaksak yüzükleri falan koyuyoruz küpün içine. Sonra kilitleriz onu. Otları, çiçekleri de toplar atarız içine. Hıdırellez sabahı bir kimsenin başında açıyoruz. Kimin nasibi yok, yaşlı kızcağızların başında açarız onu. Sonra sen gelirsın, o gelir, bu gelir beyit söyleriz.

Sabahleyin kalkarız erken açarız onu. Toplanır kızlar hepsi bir araya beyit söyleriz.

Mani maniye açar

Mani benden kaçar

Gel mani atışalım

Hangimiz üste çıkar

Manici başı mısın

Cevâhir taşı mısın

Bir mektup yollasam

Cebinde taşır mısın

Şu dağlar maviş durur

Geleni savuşturur

Merak etme nazlı yar

Hala bizi kavuşturur

K.Ş: Kerime ERİŞ

26.Olukbaşı'nda Bahtıbar Geleneği ve Bahtıbar Manileri

Eskiden eğlenecek televizyon, radyo yoktu bizim zamanımızda. Güller açtığında ekseriyet Mayıs ayında gül çiçekleri toplarız, ıslarız. Toplanırız gencimiz, gocomız. Toprak çömleğin içine o çiçekleri, açan gülleri katarız. Üstünü örteriz. Bir

ocuk olur o çömleğin yanında. O ocuk türkü söyledi mi çıkar deriz. ektiği sana çıkarırsa o bahtıbar senin olur. Bahtıbar atarız.

Bahtıbarım var olsun

İçi dolu g l olsun

Yarı yarıdan ayrılanın

İki gözleri k r olsun

İlk açılışta bu söylenir. Bahtıbarı açarken bu türkü devam ediyor.

Tütün içinde hıyarım

Boyu boyuma uyarım

İkimizde bir boyda

Ayrımalara kim kıyar

Ak iek akbaz iek

Yaprek yok aklecek

Yarım benden ırak olmuş

Ah yürek katlenecek

Sepette portugalsın

D rd n  al dördü kalsın

Çok muhabbetli yarıdık

Ettiğimiz burada kalsın

Ocaklının garası

Ellerim bıçak yarası

Gitdide gelmevedi

Gözümün nazlı garası

Nergis olsam sakardım

Aılmaları korkarıdım

Nazlı yarıdan haber gelse

Meyid olsam kalkarıdım

Dağdan indim yayan
Ceplerim doldu payam
Yarım atlı ben yaya
Dayan yüreğim dayan

Çaya vardım çizmeyilen
Dele gönül gezmeyilen
Bilen galpte aldattım
Bir oyalı yazmayilen

Ağ üzüm bamak gibi
Yemesi gaymak gibi
Beni yarden ayıran
Gurusun değnek gibi

Sırı sırtı gazanla
Gara yazıyı yazanla
Cennet yüzü görmesin
Benim are bozanla
K.Ş: Fatmana AKŞİT

27.Burdur-Bucak-Demirli Köyü'ndeBahtıbar Geleneği

Eskiden bizim çocukluğumuzda bahtıbar diye bir şey kurarlardı. Hani sanki sevgililere söylenir gibi. Sekiz, on kız kışın, kış günlerinde akşamları toplaşırlar. Birde çocuk olurdu, kız çocuğu. Leğenin içine su katarlardı. İçine herkes yüzüğünü, küpesini, tokasını atardı. O küçük kız çocuğunun da üstüne bir çarşaf örterler, eğerlerdi, hani eğilirdi o leğenin içine. Sonra herkes mani söyler.

Bahtıbarın bar olsun
İçi dolu gül olsun
diye başlarlar. Kızın bir mani söyler:

Halı dokurum halı
Zemi yeşil boyalı
Yarım yoldan geçiyor
Bisikleti boyalı

O eğilen çocuk bir tane yüzük veya küpe ne çıkarırsa çıkarıverirdi. Hangi kızın ise sevgilisine söylemiş oluyor o maniyi. Öyle bir eğlence olurdu.

K.Ş: Ayşe UYSAL

28.Akşehir’de Hıdırlık Eğlenceleri

Bizim zamanımızda Hıdırlık Bahçesinde pist vardı. Orada her gün orkestra olurdu. Ben o zamanlar on dört, on beş yaşlarındaydım. Akşehir bu kadar kalabalık değildi, herkes birbirini tanırdı. Bu yüzden de birlikte eğlenmeye gidilirdi. Gençler, özellikle nişanlılar, abi-kardeşler dans ederlerdi. Oynamak isteyenler oynardı. Şimdi böyle şeyler kalmadı tabii. Abim de beni götürürdü. Birlikte eğlenirdik.

O zamanlar Akşehir’de faytonlar da vardı. Hıdırlık’a gideceğimiz zaman fayton çağırırdık. Giderken küçük bir Akşehir turu da yapardık.

K.Ş: Nazmiye KARAKAYA

29.Akşehir’de Hıdırellez

Hıdırlık’ta eskiden biz Nejla teyzenle nişanlıyken, caz orkestrası vardı. Bir de pist vardı. Akşamları caz çalar, insanlar dans ederdi, şarkı söylerdi. Misafir masaların numaraları vardı. Cumartesi ve Pazar günleri çekiliş yapılırdı. Kimin masası çıkarsa o masaya ödülleri, hediyeler verilirdi. Hatta biz nişanlıyken bize de dağ oteli ödülü çıkmıştı, bir gün konaklamalı. Ancak biz o zamanlar gidememiştik.

K.Ş: İsmet ÇETİNKAYA

30.Hıdırellez

Lisâ’nın dede hesabı derler, hükümet hesabı değil dede hesabı. Lisânın 23’üne yazı karşılama “Arice” derler. Eski zaman Hıdırellez denmez arice derlerdi. Gelin kızı olan üç gün önce yemekliğini, baklavalığını, böreğini hep alırlar, gelin kızı da

alırlar yaylalara çıkarlardı. Yeşillikte salıncaklarda sallanırlardı. Nişanlı kızlar, yeni gelinler mani atışırdı.

Yaşlı kadınlar, orta yaşlı kadınlar yemek hazırlar, kuzuyu kızartırlardı. Bu arada maniler söylerlerdi.

Köprünün altı yıldız
Nerden geliyon baldız
Sen yatda ablan gelsin
Evde kaldım yalnız
Köprüden geçemiyom
Az doldur içemiyom
Sen benden geçtin ama
Ben senden geçemiyom

Köprüden geçti gelin
Saç bağı düştü gelin
Uydu eller sözüne
Yar benden geçti gelin

Herkesin kismetine eteklerine yüzüklerini korlar, bulunan yüzük tepsinin üzerinde bulunan fincanlardan bir tanesinin altına konur. Fincanların yeri gelişigüzel değiştirilir. Gözleri bağlı dışarıda bekletilen genç odaya alınır. Bir iki tahminde yüzüğü bulma hakkı vardır. Yüzüğü bulacak olan kişi fincanları yerinden oynatmadan bulmak zorundadır. Bulduğu zaman iddiayı kazanmış olur. Yenilip içilebilecek şeyler alınır, yenilir, içilir.

Kismete çıkan yüzüklere maniler söylenir, eğlenilir. Amaç Ariceyi, yazı sevinçli karşılamak. Yaşlı kadınlar yemeği yerler, gezerler, öğleyin eve gelirler. Oğlan tarafı kız tarafına aricelik hazırlar. Terliği, çorabı, madımak deşirmeğe önlüğü, elbiseliği, oyalı, mekikli yemenisi, sedef saplı bıçağı... Bu gelin kız ilk madımağa çıktığı lisanda kayınbabasına, kayın validesine, nişanlısına yemeklik madımak gönderir.

K.Ş: Fatma ATMAN

31.Afyon’da Hıdırellez Kutlamaları

Hıdırellez gününden bir gün önce birkaç genç köydeki evleri tek tek dolaşırlar. Herkes gönlünden kopanı verir. Kimi bir havlu, kimi bir gömlek, kimi mendil, kimi eşarp, kimisi kıymetli kumaş verir. Hâli vakti yerinde olan zenginler kurbanlık verir. Bütün bu toplanan şeyler takılır ve bir bayrak oluşturulur. Bunlar bir yere konur ve ertesi gün Hıdırellez günü erkenden kalkılır. Bir inanışa göre sabahın erken saatlerinde çeşmeden alınıp içilen su şifalı sayılır. Hastalığı olanlar sabah erkenden gider çeşmeden şifalı su içer. O sabah çimenlerde de Hızır İlyas’ın eli değdiği inancı mevcut olduğundan çayırlara oturulur.

Herkes sabah evinde karnını doyurduktan sonra Hıdırellez bayramının yapıldığı yere yani harman yerlerine toplanılır. Herkes yaşının uygunluğuna göre belli yerlere oturur. Bugünlerde de yapılacak şeyleri yaşlı büyükler söyler. Onlar ilk olarak at yarışı yapılmasını ister. Atlar yarış sahasına çıkar. Bu atlar daha önceden bu yarış için özel olarak hazırlanmış bakımlı atlardır. Atların sahipleri arasında da kimsenin birbirine bir şey söylememesine rağmen bir rekabet olduğu sezilir. Atlar birbirinden alımlıdır. Tabii ki bu sırada herkeste bir merak vardır. Acaba al at mı geçecek yoksa doru tay mı ve yağız kısrak mı? Herkes birbiriyle bunun tartışmasını yaparken atlar yavaş yavaş yarışın yapılacağı yere giderler. Herkes yerini alır. Atlar da yerini alınca çıkış işareti verilir. Asıl heyecan buradadır. Herkes heyecanlanır fakat uzun sürmeden 1000-1500 metrelik yarış biter. Sonuç meydana çıkar. Ya yağız kısrak geçmiştir veya al at geçmiştir. Yarışın birincisi ata birinci olduğu için ayrı bir hediye, binicisine de ayrı bir hediye verirler. Tabii ki en kıymetli hediye birinci atın ve binicisinin olur. Birincinininkinden değeri az olmak üzere ikinci ata ve binicisine de hediye verilir. At yarışları tamamlanmış olur. Eskiden beri bizde atların büyük bir yeri vardır ve atları köyümüzde genelde herkes sever.

At yarışlarından sonra sırada gençlerin çeşitli yarışmaları vardır. Gençler ilk olarak koşu ile işe başlarlar. Bu gençler de Hıdırellez günündeki yarışlar için hazırlıklıdır. Onlar da yerlerini alır ve çıkış işareti verilince yarışa başlar. Yarış sonunda birinci, ikinci, üçüncü olan gençlere hediyeler verilir. Daha sonra gençler arasında güreş başlar. Bu güreşler kiloya göre değil yaşa göre düzenlenmiştir. Aşağı yukarı yaşı birbirine yakın olanlar birbirleriyle güreştirilirler. Arka arkaya üç kişiyi

yenen hediye almaya hak kazanır. Ama iki kişiyi yenen üçüncüye yenilirse güreşe yenen devam eder. En sonunda kim kalırsa o kişi o sene köyde birinci olur. Güreşler çocuk yaştakiler, gençler ve büyükler arasında üç ayrı grupta yapılır. En sonunda üç tane köy birincisi pehlivan belli olur ve hediyelerini alırlar.

Güreşten sonra atlama yarışına geçilir. Atlama düz yerde uzun atlama ve yüksek atlama olarak iki kısımda yapılır. Bu yarışta sınırlama yoktur, her yaşta genç atlama yarışına katılabilir. Tabii ki bu yarışın sonunda da birinciler belli olur ve hediyeleri kendilerine verilir. Atlama yarışı tamamlandıktan sonra sıra gülle atmaya gelmiştir. Gülle atma yarışına bileği kuvvetli olan, bileğine güvenen gülle atma yarışına katılır. Tabii ki bu yarışında birincisi belli olur ve ona da hediyesi verilir. Bu bayrama komşu köylerden de misafirler katılabilir. Onlar da yarışlara katılırlar. Bu yarışlar tamamlanıncaya kadar öğle yemeği vakti gelir. Bağışlanan kurbanlık hayvanlar kesilmiş, bir de mevlit okunmuş, dua edilmiştir. Orada bulunan herkes öğle yemeğini yarışın yapıldığı yerde yer. Yemekten sonra sıra yenilen yemeklerin hazmedilmesine gelmiştir. Kızlar ve oğlanlar yakartop ve benzeri oyunlar oynar. Oyunlar bitince de ikinci vaktine doğru köy halkı dağılır ve herkes işine devam eder.

K.Ş: Yaşar CİVAN

32. Konya’da Hıdırellez Kutlamaları

Hıdırellez’de aileler dağlara gider, çay başlarına gider. Dağlarda çiğdemler açar. Oralara giderler, yumurta pişirirler, salata yaparlar, çay pişirirler. Hıdırellez’de Candar Çayı’na giderler. Kuru kütükte sarnığın önüne giderler. Urganı bağlarlar ortasından, iki kişi arasına girer. Biri o yana biri o yana asılır. Hangi hangisini yenebilirse artık. İp güreşine girerler. İki taraftan çekerler, hangi taraf hangi tarafı çekebilirse.

Orada çaylarını, kahvelerini içerler, yemeklerini yerler. Akşam namazı yaklaşırken köylerine dönerler. Her yaştan insan gider, çoluk çocuk. Yemeğini, içeceğini alan gider dağlara. Hıdırellez Bayramı. Şimdi tabii Konya’da olunca insanlar birbirinden uzaklaşınca tabii bunlar unutuldu. Pek Hıdırellez hatırlanmıyor.

Hıdırellez şenlikli olur. Koyunlar, kuzular, oğlaklar olur, kuzular olur. Koyunlar, kuzular meleşir. Çiğdemler, koyun döllerı biter. Köyler şenlik olur, o

zamanlar karlar kalkar. Çitler sürülür. Ondan sonra davarlar sağıma başlar. Davarlar, sütler sağılır. Yaylalara gidilir. Ondan sonra bostanlar ekilir.

Herşey değişiyor. İşte kalkıyor. Bir soğukluk gidiyor hısımin, akrabanın arasına. Eski sevgiler kalmıyor. Hısım akraba sevgisi olmuyor eskisi gibi. Eskiden daha güzeldi. İnsanlar birbirleriyle daha yakındı. Otururlardı, konuşurlardı, söyleşirlerdi.

K.Ş: Fatma ÇİL

33. Denizli-Salihli’de Hıdırellez Kutlamaları ve Gelin Kaldırma

Bizim Salihli’de Hıdırellez denilince baharın müjdesi olur. Her tarafta Türkiye’nin her tarafında böyledir bu. Bizim genç kızlığımızda çok güzel kutlamalar olurdu. Şimdi bu âdetler kalkmak üzere ve kalktı sayılır.

Biz şimdi Hıdırellez’den bir gün önce çıkardık evlerden birer hediye toplardık. Yüssük, küpe, düğme... Herkes ne verirse bunları toplardık. Bunlar toplanırdı, akşamüzeri bir komşumuzun evinde gül ağacı olan kişiye götürüldü. Orada bir küp hazırlanırdı. O küpün içine komşulardan toplanan hediyeler atılırdı. Onu gül yapraklarıyla, bir güzel bağlayıp, kilitleyip gül ağacının dibine koyardık. Bu Hıdırellez Hızır ile Elyas’ın buluştuğu gece olduğu için buraya atılan dilekler olsun diye bu küp buraya konurdu.

Sabahleyin olurdu. Herkes o komşunun evine toplanır, herkes yeni elbiselerini giyer, şenlik başlardı. Şenlik başlamadan önce o gül ağacından, o küp alınır. Yaşı geçmiş bir genç kız ortaya oturtulur, başına kırmızı bir örtü örtülür. O küp genç kızın başında kismeti açılsın diye kilit açılırdı. Bu kismet bir inanıştı. Bu kız seneye kadar evlenirdi. Küp açılır, kız ortadan kalkar, bir eğlence başlar, bir kez oynanır. Ondan sonra o küpün içindekiler çıkarılmaya başlanır. Maniler söylenmeye başlanırdı. Çıkan yüssük kimin ise ona göre maniler söylenirdi:

Mektup yazdım acele

Al eline hecele

Mektup vekilim olsun

Al koynunda gecele

denirdi. O kızda sevgilisi varsa sevinirdi. Ondan sonra bir daha oynanır. Tekrar küpün içinden bir hdiye çekilir. Bu sefer çatalıgne çıktı diyelim, Ayşe Hanım’a çıktı. Ondan sonra ona mani söylenir:

Gide gide yorulдум

Bir taş bulдум oturdum

Keratanın oğluna

Bir bakışta vuruldum

diye mani söylenir, onun hediyesi verilirdi. Bu öğlene kadar devam ederdi. Bu mani çekişmeler, oynamak, gülmek böyle sürerdi. Hıdırellezin olduğu gece bizim evlerde bir sene önce hazırlanılır. Hasırlar, eski hasırlar vardı. Onu mahallemizde yakar, erkekli kadınlı, çoluklu çocukluatlardık üstünden. O da, günahlarımız dökülsün, diye bir tabir vardı. Ateşin üstünden atlardık. Sonra komşumuzun kızı yaşlıysa, çocuğu olmuyorsa, o eve bir bebek yapılır, o çocuğu olmayan kadına bunu götürürdük. Orda yine oturur, konuşur, dileklerde bulunurduk. Genç kıza başına duvak takar, seneye kadar evlensin diye dilek tutulurdu. Sonra akşam oldu mu gece evimize geldiğimiz zaman gül bahçesi, gül ağacı olan yere çubuklar dikerdik. Bizim Salihli’de bağlar meşhurdur. On dönüm bağım olsun diye çubuk dikilir. Bir tane tuğladan ev dikilir, evin önüne bir taksi konulur. Mesela kız evlenecekse bir davetiye yazar, düğün davetiyesi, falancayla evlenmek istiyorum. Bu da gül ağacına asılır. Ondan sonra sabahleyin bi kakarsın. Bu dilekleri erkenden sabah ezanında akar çaylara atarsın.

Salihli’de Hıdırellez günü, o gece kutlanır ama eğlencesi pazara kalırdı. Pazar günü tatil olduğu için herkes pazar gününü beklerdi. Yani pazar günü tatil olması ve o gün çalışanlar, herkes evde olduğu için. Hıdırellez’den bir gün önce sabahtan başlanır, sarma sarmağa. Eskiden öyle et götürüp şiş falan yapılmazdı. Herşey evde yapılırdı. Güzel sarmalar sarılır, köfteler konur ertesi gün yensin diye. Kurabiye, börek... Bizim evimizin önü, yakında fırın vardı, hususi pencerenin önüne oturur gelen tepsileri sayardık. Kim kaçtepsi kurabiye, kaç tepsi börek yaptı diye... Biz çocuklara eğlence olurdu, komşulara rekabet. Ondan sonra ertesi gün, nişanlı kız olursa mahallemizde oğlanevi Hıdırellez’de nişanlı kız götürür. Buna “gelin kaldırma” denir. Gelin kaldırma yani gezdirme. Hıdırellez’de gelin gezdirme denir. Şimdi oğlanevi bunu davet eder. Kızı, annesini, babasını, ağabeylerini, halalarını, amcalarını... Bütün sülaleye haber verilir. Oğlanevi de güzel bir kuzu keser, kızartır,

içini doldurur giderler. Bir minibüs doldurur, giderler. Bizim orada eğlence olarak Sart, Çamur Kaplıcaları vardı. Sart Harabaler, Kurşunlu Banyolar vardı. Herkesin neyi varsa, bizim mahallede bir şoför abi vardı, her Hıdırellez’de kamyonunu çeker, hepimiz mahallecek kamyonun içine dolar, güle oynaya götürürdü bizi. O gün hiç kimse işe bakmaz. Diyebilirim ki Salihli’de Hıdırellez günü başka hiçbir genci bulamazsın. Hiç gidemeyen akşamüstü bir parkımız vardı, Salihli’nin belediye parkı oraya giderdi. Yani ille Hıdırellez’i kutlardı. O gün iş yapana rastlanmazdı. Her sene bir yere giderdik.

O gelin kızı götürenler yerler, içerler. Gelin kıza kayınbabası hediye bilezik takar. Gelin kız da hazırlanmıştır artık, bir güzel eğlenirler. Eğleniriz, gezeriz. Çamur Banyolarını gezeriz, Şelaleye gideriz. Kızlar, oğlanlar gider, gezerler. Birbirlerine bakarlar. Birde kız oğlan tanışması olur orada. Kızları görmek için oğlanlar Hıdırellez’e gelirler. Ondan sonra Güvercin Kuyusu vardır, Çamur Banyolarında. Oraya dilek taşı atarlar. Akşam olur herkes evine döner. Eğlence böylelikle bitmiş olur.

Başımızdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum. Ben de birgün davetiye yazdım. Benim de sevdiğim bir erkek vardı. Ve nihayet Ayten ile Necdet’in evlenmesini istiyoruz diye bir davetiye yazdım. Bu gül ağacına astım ve benim bu dileğim oldu ve gerçekleşti. Buna benzer arkadaşlarımızın da dilekleri çok oldu. Onun için ev isteyen ev veriyor, taksi isteyen taksi, artık tam inanç inanıyorsun ve Allah sana veriyor. Hıdırla Elyas o gün buluşuyorlar ve insanların dilekleri kabul oluyor. Hasta olanlar şifa buluyor, genç kızlara kısmet açılır, çocuğu olmayana çocuk veriyor. Önce Allah’tan sonra Hıdırla Elyas’tan istiyosun. Buna inanmışız böyle.

Biz hâlâ yaşıyoruz, yaşatmaya çalışıyoruz... Çalışılıyor ama şimdiki gençler pek inanmıyor. Fakat biz çok inanıyorduk, eskilerden geldiği için. Şimdi artık günümüzde her hafta pikniğe giden çok. Ama biz Hıdırellez manasıyla giderdik. Bayram manasıyla bir yerlere giderdik. Ama şimdi her hafta, herkesin imkanları değişti. Arabası var. Herhafta pikniğe gidiyor, gezmeye gidiyor. Ama biz eskiden Hıdırellez’de, bayramlarda gezmeye giderdik, eğlenirdik. Öyle bir heves, heyecan vardı. Örneğin Hıdırellez’de herkes yaz başlıyor diye basma elbise dikenir. Yani basmanın özelliği ucuz oluşu ve herkesin yapmasıydı. Herkes yeni bir şey giyerdi.

Herşeyin bir özelliği vardı. Ama şimdi günümüzde çoluk çocuk yeni elbise her zaman giyiyor ve bayramların da Hıdırellezin de hiçbir önemi kalmadı.

K.Ş: Ayten ELDEMİR

34.Aydın-Çine-Bedirler Köyü'nde Hıdırellez

6 Mayıs günü sabah ezanlarından önce kalkarız. Hıdır Aleyhisselam için iki rekât namaz kılarız. Eskiden beri böyledir. Şimdi de böyle. Namazımızı kılarız, duamızı ederiz. Ondan sonra genç kızlarımız dileklerde bulunur. Akşamdan bahçeye bir iki kucak odun koyarlar. Hıdırellez günü genç kızlarımız o odunları sayarlar. Eğer o odun çift çıkarsa o kız evlenecektir o sene. Tek çıkarsa evlenmeyecek. Ondan sonra sabah ezanlarıynan dilekler dileriz. Mesela, dükkân mı istiyosun, dükkân yaparız taştan. Ondan sonra ev mi istiyosun Allah'tan ev şekli yaparız taştan. Ateş yakarız bahçemizde, kırlarda. Ateşin üstünden atlarız, eğleniriz. Salıncaklar kurarız gırlarda. O ateşin üstünden atlamalarda günahlar silinir diye bir inanç vardır. Süt içilir, sabah ezanlarıynan.

Hıdırellez günü akşamdan un çuvallarının ağzını açık bırakırız. Hıdır Aleyhisselam gelip ellermiş çuvallara o gece. Bereketlenir derler. Yağ küplerimizin ağzını açık bırakırız bereketlensin diye.

K.Ş: Şengül ÜNAL

35. Samsun'da Hıdırellez Kutlamaları

Hıdırellez'de muhakkak ısırgan otuyla bütün yaşlılarımız ağrıyan yerlerini kabartıncaya kadar ısırgan otunu vururlar, su hâline gelip toplansın, aksın diye.

Ertesi gün, Hıdırellez gecesi bir gün evvelden taze soğan bahçede olur. Gençler, yaşlılar o taze soğanın iki ucunu bir araya getirip keserler. Dilek dilerler. Eğer uçları uzarsa dilekleri olur. Uzamazsa o dilek kalır. Ben buna şahitim. Kendim de yaptım bu şeyi. Hakikatten beş santimetre uzadığını gördüm gözümle. Aynı boyda kesilmişti. Yine Hıdırellez günü evlerde ilk pişen yumurta olur. Yumurta tüm dertleri, hastalıkları alsın götürsün diye.

Hıdırellez günü piknik havasında geçer.

K.Ş: Kevser Ateş

36. Kocaeli-Gebze-Tavşanlı Köyü’nde Hıdırellez

Hıdırellez günlerimiz vardır bizim. Hıdırellez günü kızlar toplaşır. Ondan sonra giderler bir bahçeye. Bir soğan yapraklarına ip bağlarlar. Birine sefa için, birine cefa için. Hangisi uzayacak, benim sefam mı uzayacak, cefam mı uzayacak merak ederler tabii. Onun için sabah bakacaklar, hangisi uzadı diye. Ondan sonra birde yüzük gömelim derler. Yüzük toplarlar arkadaşlarından. Herkes yüzüğünü çıkarır, bir küpe, ufak bir çömleğe korlar. Gülün dibine gömerler gizlice. Kimse görmeden, o gece çömlek gülün dibinde kalır ama delikanlılar gece aramaya çıkarlar. Karanlık da olsa ararlar. Arayıp bulurlarsa kızların yüzüklerini bahşiş almadan vermezler. Onun için kızlar çok gizli gömmeye gayret ederler.

Sabah olur, gülün dibinden çıkarırlar onu alırlar. Soğan yaprağına da bakarlar hangisi uzadı, diye. Ondan sonra çömleği alırlar, bir kızı gelin yaparlar. Yüksek bir yere giderler, çimenliğe. Bütün millet toplaşır orada. O yüzükleri beyitler söyleyerek çıkarırlar. Beyitler herkesin üzerine çıkar tabii. Kızlar, oğlanlar orada hepsi toplaşırlar, birbirine bakışırlar. Zevki, sefası orada zaten onun. Ondan sonra nişanlı kızlara nişanlı oğlanlar telli pullu kuzu götürürler. Hıdırellez kuzusu denir buna. Hıdırellezimiz bu şekilde tamamlanmış olur.

K.Ş: Şerife YAMAN, Kocaeli-Gebze-Hereke, 1932, tahsili yok.

37.Karaçaylar’da Hıdırellez

Hıdırellez meselesi orada çok farklı bir olay. Biliyorsunuz bir Rus etkisi var. Yıllardan beri kendi dillerini zaten konuşamıyorlar, âdetlerini uygulayamıyorlar. Kafkasya’da Hıdırellez ‘de bir farklı bir olay var. Müslümanlıkla beraber gelen ve yerleşmiş bir âdet hâlinde birtakım konular var. Meselâ: Hıdırellez gününün sabahında saat beşte tam günün ağarma vaktinde Karaçay köyündeki bütün genç, ihtiyar, çoluk çocuk hepsi kalkmış oluyorlar. Bunları oradan gelenlerden fırsat buldukça öğrenebiliyoruz fakat fazla bilgimiz yok aslında. Sabahleyin erken saatlerde kalkılıyor ve o gün yeşil olan yani ağaçlardan, otlardan, bitkilerden hiçbir şey kopartılmıyor. Tabiatın uyanışı olarak kabul ediliyor. En ufak bir örnek bile, bir dal parçası bile kırılmıyor. Aynı şekilde sadece bitki ve bitkilerden çıkan yağlar olsun, meyveler olsun, şunlar bunlar yenmiyor. Sadece hayvan ürünlerinden hayvan

etleri, peynir, yumurta, bunun gibi hayvan ürünlerinden yararlanılarak bir gün geçiriliyor. Ayrıca o gün, uğursuz sayıldığından kesinlikle hiçbir evin kapısı kapatılmıyor. Yani akşama kadar evin içerisinden uğur eksilmesin, uğur gitmesin diye kapılar kilitlenmiyor.

Akşam namazında, namaz vaktine kadar bütün kapılar açık bekletiliyor. Bunun dışında çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunlar Hıdırellez günü biraz daha farklı. Büyükler gibi giyinmiyorlar, büyükler gibi konuşuyorlar kendi aralarında yani çocuğu büyümüş de küçülmüş dediğimiz çocuk tipine gelmeye çalışıyorlar. İhtiyarlar ise bunun tam tersine çocuklar gibi hareket yapıyorlar. Çocukların oynadığı oyunları bir ihtiyarın oynadığını da düşünürsek epey ilginç sahneler ortaya çıkacaktır. Tabii bu senede bir kez oluyor.

Bir de Mayıs ayının bütün Türklerde olduğu gibi Karaçaylılarda da büyük bir özelliği var. Mayıs ayının altısında bilindiği gibi Türk Ergenekon Bayramı var. Nevruz vardır. Nevruz törenleri Karaçaylılarda epey farklı. Şöyle ki Ergenekon'dan çıkışı canlandıran çeşitli oyunlar oynanır. Ergenekon yaylasını temsilen bir bölüm ayrılıyor. Bu bölümün içerisinde atlarıyla, mızraklarıyla, başlarında börekleriyle, kalpaklarıyla gerçek bir Türk ulusunun uyanışını temsil eden gösteriler yapılıyor. Tabii bunlar ne derece doğru tam olarak bilemiyoruz.

K.Ş: Levent İTE

B. Yağmur Duası Törenleriile İlgili Uygulamalar

1. Kayseri'de Yağmur Duası

Kaynak şahıs Duran Silav, Kayseri'de yapılan yağmur duası törenini şöyle anlatmaktadır:

Bizim Mimar Sinan'ın 3 km yukarısında evliyalara dediğimiz bir yer vardır. Şimdi ben 53 yaşındayım, benim çocukluğumdan beri, orada yatırlar var. Buraya devamlı gidilir. Gidilmediği zaman büyüklerin hocaların rüyalarına gelir, gözükmüş. Buraya senede bir gün mutlaka ve mutlaka gidilir, aslında yağmur yağsa bile, bol bol da yağsa senede bir sefer gidilir. Eskiden fazla et falan yoktu, yani yokluk vardı. Bu imkânlar olmadığı için herkes eline bir tavuk alır, orada keserdi.

Herkes bulgurunu, yağını, tuzunu götürür, büyük kazanlar kurulur ve bulgur pilavı pişirilirdi.

Bizim zamanımızda Hacı Vahdi Hoca diye biri vardı. Bu adam boğazına hasır takardı ve yeşil entarisi olurdu. Bu adamın ayakları yalınayak her gidildiğinde yağmur yağmadan gelinmezdi. Orada ya pilav yerdik yağmur yağırdı ya da yemeden yağmur yağırdı. Bu benim bildiğim ve bu ta babalarımın bildiğine kadar devam eder. Orada tavuk keserdik, çocuklar tavuk telekleriyle oynarlardı, pilavlar pişerdi, ikindi namazı kılınır, pilav yenir, mutlak ve mutlak yağmur yağırdı.

Şimdi bu adet halen devam ediyor. Geçen sene yüz, yüz elli araba gittik. Kadınlar gelmezdi. Eskiden merkeplerle gidilirdi. Dua ile gidilir, dua ile gelinirdi. Gelirken köylü hep ayran çalkardı, o gün bunlar evliyadan geldi, yaz günü susadılar diye. Bu Mayıs ve Haziran aylarında bir Pazar gününe denk getirilir. Bu sene elli koyun, inek kesildi. On, on beş büyük kazanda pişirildi.

K.Ş: Duran SİLAV

2.Başharman'da Yağmur Duası

Haydin cemaat yağmur duasına gidilecek, deriz. Davarları alır, orada keser, pişiririz. Çocuklar, büyük adamlar ziyarete gitsin, kadınlar yemek yapsın, deriz.

Yağmur yağmur bal ister

Kaşşık kaşık bal ister

Ayağım çamur ister

Tokluca kurban ister

Göbeklice harman ister

Ver Allah'ım ver

Sulu sulu sepen ver

deriz. Bir yağmur duasında, ziyaret yerine vardık. Sofralar serilmişti. Çocuk çömlek oturduk, ondan sonra yemekleri yedik. Âmin, dedik. “*Hey kurban olduğum Allah'ım yetiş!*” dedik. Yedik, içtik, duamızı ettik geldik. Geldikten sonra hamurumuzu mayalar pişimizi pişiririz. Sonra konuya komşuya dağıtırız. Caminin önüne getiririz, yanına pekmez koyarız. Gelen alır, batırır. Sonra tekrar duamızı eder dağılırız.

K.Ş: Ayşe TEZ

3.Denizli-Çal-Akkent Kasabası'nda Yağmur Duası

Köyümüzde yağmur duası yılın kurak gittiği zamanlarda yapılır. Bir Cuma günü, yağmur duasına gideceğiz diye, köydeki camiden anons edilir. Köyümüzün en yüksek olan korusunun tepesine, önde hoca, arkasında biz gideriz. Yolda giderken tekbirler getiririz. Orada hoca abasını ters giyer ve ellerini de ters tutar. Kibleye karşı döner, ellerini ters vaziyette aşağıya sarktır. Hoca dua eder, cemaat de âmin, der. Hoca, “Allah’ım rahmet ver, kusurumuzu affet, hayvanımızın, haşaratımızın, çoluğumuzun çocuğumuzun rızkını ver” diye dua eder. Cemaat de âmin, der. İçimizden birinin duası kabul olursa Cenab-ı Allah rahmeti verir.

K.Ş: Mehmet GÜNEŞ

4. Karaman'da Yağmur Duası

Eskiden birkaç defa biz yağmursuzluktan, biz ona kıtlık deriz, yağmur duasına çıktık. Yani yağmur yağmadığı zaman mahsul olmaz, ekin olmaz. Bizim Konya ve yöresi ekinle hani, Adana yöresi gibi dört mevsim bir mahsul kalkmaz. Bizim memleketimizde bir mevsim yağmur yağarsa ekin, buğday kalkar. Bu mahsulün kalkmasıyla hem Konya ve Orta Anadolu hem de Türkiye’yi besleyen mahsulümüz kalkar buradan. Ama zaman zaman pek sık olmamasına rağmen Allah memleketimize kıtlık göstermesin, açlık vermesin yağmur yağmazdı. Hatta birinde iyi hatırlıyorum ki Karaman’daydım ve yağmur duasına çıkılacak. Şöyle ki: Tarlalarda ekinler kurudu, dağlarda otlar kurudu. Hatta öyle bir hal aldı ki neredeyse ağaçlar kuruyacak şekilde hem sıcak vardı hem de yağmur yoktu. Bir yağmur duasına çıkılması için bazı kazalara ve bütün köylere haber gönderdiler. Karaman’da yağmur duasına çıkıldı ve yağmur duasına çıktığımız yer çok geniş alındı. Yani şimdi Larende Mahallesi olan Karaman’ın mezarlığın olduğu yerde. O kadar kalabalıktı ki Konya, Çumra, Ermenek, Ereğli, Karapınar bütün hepsi yağmur duasına katıldılar. Hocaların birisi çıkıp birisi iniyor, yalvarıyor, yakarıyor, ağlaşıyor millet. Bir taraftan koyunları ve kuzuları ayırdılar, onlar meleşirler. Bu öyle bir hal alıyor ki insana içinde bir Allah’a karşı aşk, muhabbet ve gözyaşına dönüşüyor. Bu esnada öğlen namazı oldu. Orada öğlen namazını kıldık. Öğlen namazından sonra tekrar duaya başlandı. Her çıkan hoca hüngür hüngür ağlayarak iniyor aşağıya. En

sonunda ikinci namazına az bir zaman kaldı. Bunu hiç unutmuyorum. Çünkü küçüklükte olan her şey adamın hafızasında kalıyor. Bir âlimin birisi çıktı dedi ki: Kardeşlerim biz belki sabahtan beri yirmiyi aşkın hoca olarak çıktık yalvarıyoruz, yakarıyoruz. Herhalde bizim sözümüz, duamız kabul olmuyor. İçinizde Allah aşkı için, ikinci namazını sünnetiyle, farzıyla geçirmeyen birisi varsa, ikinci namazını geçirmediğini bilen birisi varsa şu kürsüye çıksın, bir elini açsın, dua etmesini bilmezse dahi bir elini açsın diye söyledi. O esnada böyle kıl şalvarlı bir şekilde bir köylü, yaşlı bir amca çıktı ve dedi ki: Allah aşkı için dedin, Allah'ını severse dedin, Allah'ımı severim, Allah aşkı deyince dayanamam. Ben hoca değilim, âlim değilim ama Allah'ın kulu olarak hiç hatırlamıyorum ki yedi yaşından bugüne kadar ikinci namazımı dahi sünnetiyle hiç kazaya koyduğumu hatırlamıyorum. Eğer Allah Kur'an-ı Kerim'de "Hafızû esselavati vesselati ?" ayeti kerimesinin faziletini ishar edecekse Yarabbi bu milleti, şu dilsiz koyun, kuzuları yüzü suyu hürmetine benim elimi boş çevirme, dedi. Bak yeminle söylüyorum hem vallahi hem billahi bir gök gürledi ki, şimşekler attı. Eve gelinceye kadar her tarafımız sırlı sıkılam oldu ve beni bir dedem aldı kucağına bir babam. O yağmur duasını hiçbir zaman unutmam. Çok müthiş oldu ve hazırlanan yemekler yenmedi. Bir de şu var ki, bunu Karamanlılar hepsi bilirler.

K.Ş: İsmail OKUR

5.Burdur-Göhlhisar-Söğüt Kasabası'nda Yağmur Duası

Havaya kalkdı mı, gün görünmezdi ala zırcıktan. O kadar çok oldu. Bu zırçığı imha ettik. O zırcık her şeyden kurtulduk, çekirgeden kurtulduk. O mahlûk öyleydi. Sonra yağmur yağmadığı zaman buharın menevşe gura diye bir şey başlar. Yağmur yağmayınca millet kuşkulanırdı. Sonra yağmur duasına çikalım derlerdi hocalar. Köylüye üç gün oruç tutturlardı. Camilerde namaz kılarlar, köylü toplanır yemek yedi. Yağmur duasına çıkarlardı. Orada hutbe okunur, dua edilirdi. Yağmurun yağması beklenirdi.

K.Ş: Zari ÖNDER

6. Konya’da Yağmur Duası

Yağış dindikten yaklaşık yarım saat sonra mahallenin gençleri toplanarak ellerine bir tepsi alırlar. Bu tepsiyle komşu kapılarını dolaşarak “Yağmur Hediyesi Oyunu” yemeğinin malzemesini toplamaya başlarlar. Her kapı önünde:

Yağmur yağıyor
Seller akıyor
Pencereden bir güzel kız
Öylece dışarı bakıyor

Kapınızın önüne geldik
Ucuzca yağmur savuşturduk
Ellerimizi size uzattık
Birazcık azık bekliyoruz

tekerlemesini söylerler. Hemen herkes boş çevirmez. Yağmur hediyesi genellikle bulgur pilavı, çorba ve ayrandan oluşur. Çocukların tekerlemesinden sonra kapıyı açan kişi eksik ne, diye sorar. Eksik olan malzemelerden bir veya birkaçını verir. Veren kişiye toplayıcılar “Allah rızkını bol etsin, evinizin direği yıkılmasın” diye dua ederler. Yağmur hediyesinin malzemesi tamamlandığında tepsiyi veren kişinin evine gidilerek aş hazırlanır. Bu işte emeği geçenler oturup karınlarını doyururlar.

K.Ş: Anlatıcı sesini teybe vermemiş, kimliğini de açıklamamıştır.

7.Erzincan’da Yağmur Duası

Yaz olurdu, köylerde yağmur yağmazdı. Yağmur duasına çıkardık, kızlardan birkaç tane toplanırdı, ağaçtan gelin yapardık. Atı eğerler, onu ata bindirirdik, elinden tutardık, kapı kapı gezdirirdik. “Momoçiçi” ne ister, Allah’tan yağmur ister, ver Allah’ım ver sulu yağmur, ev sahibi versin bize bulgur yağ” diye kapı kapı gezdirirdik.

Ev sahibi bulgur, yağ verirdi. Ondan sonra atı çeker başka kapıya giderdik. Orada da verirler bize un, bulgur, yağ. Oradan ata biner, köyün gelini, kızı Kürt Mehmet diye bir ziyaret var, onun üstüne gider, orada yemekler yapardık. Yeriz,

içeriz, oynarız, güleriz orada bütün gün akşam ederiz. Yemeği yedikten sonra döner, herkesin atları ile, eşekleri ile köye gelirler. Ertesi gün güzel bir yağmur yağar. Batıl inanç bu ya, derler Momoçiçi yaptı da ondan yağmur yağdı. O zaman ürün bol olur, bahçelerde yeşillikler, tarlada ekinler, her şey bol olur. O zaman herkes kızlara dua eder. Kızların muradı dileği kabul oldu, yerine geldi diye.

Momoçiçi dediğim ziyaret, hiç evlenmemiş saf bir adam. Çoluk çocuğu olmamış, hiç dünya evine girmemiş. Onun üstüne işte giderdik. Yer, içer, oynar gülerdik. Akşam oldu mu eve gelirdik. Sabah olur yağmur yağar, köyün bolluğa yetişt mi, “Saf da Allah dediğini kabul etti.” derlerdi. Onun türbesine her zaman gidilir.

K.Ş: Yeter Seferoğlu

8.Denizli-Çal-Akkent’te Yağmur Duası

Memleketimizde tabii iklimine göre ki bizim iklimimiz yaz devrinde kurak geçer. Tabii mahsullerimiz kurak geçtiği için biz, hocaların ve âlimlerin dediğine göre her sene yağmur yağmadığı mevsimlerde yağmur duasına çıkarız. Köyümüzün üstünde bulunan Kuru Dağı mevkiinde tepeye çıkar, Hıdırellez zamanı yani Mayıs ayında da dua ederiz. Orada yemekler pişirilir, herkese yedirilir. Orada Allah’a dua edilir ve orada bulunan bir hocamız cübbesini ters giyer. Ellerini ters çevirir, böyle yüz aşağı döndürür, dua eder. Bu duayı ettiğimiz zaman duamız kabul olursa Cenab-ı Allah bize de rahmet verir ve kuraklıktan kurtuluruz.

Bir de yaz mevsiminde kurak zamanlarda çocukken ufak çocuklar meselâ 12 yaşlarında erkek çocukları başına bir çuval giyer, oluklar altına dikilir, tepesinden su dökülürdü, yağmur gelini diye. Yağmur gelini yapardık. Bunu böyle üç beş evde dolaştırırdık. Çuvalın içine giren adamı yedeklerdik. Oluğun altına dikeltirdik, oluktan su dökülürdü, o da suyun altında kalırdı. Biz de başında “ver Allah’ım yağmur ver, ver Allah’ım yağmur ver” diye üç beş arkadaşla böyle şakalaşırdık. Su döken kadında bizlere bahşiş verirdi. Bu bahşişleri topladığımızda bir yere toplanıp arkadaşlarla beraber yerdik.

K.Ş: Süleyman ATEŞ

9. Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası'nda Yağmur Duası

Yağmur duasını yapmadan evvel, burada memleketin ileri gelen hocaları, evvela halkı Allah'a şükre teşvik ederler. Bize verdiği nimetlerden dolayı şükredelim, dua edelim. Buna da fakir fukarayı doyurmakla, sadaka vermekle başlanır. Daha evvel, yağmur duasına çıkmadan ordan, Akdağ'ın başından yetmiş bin taş toplanırdı. Bir heybeye doldurulur, merkeble sararlar, getirirlerdi camiye... Caminin içinde bu yetmiş bin taşı cemaat okurdu. Öğlen, ikindi vakitlerinde, başka vakitlerde okunmazdı. Öğlen, ikindi namazlarına gelen cemaat şöyle bir daire olur, caminin ortasında o taşları ortaya yığarlardı. Herkes okuduğu taşı ortaya atardı.

Geceleri cemaat az olurdu, sabah namazı falan okunmazdı. Yatsıda da çünkü köylü çiftçi ya yorgun olduğu için... Sırf gündüz namazlarında okunur. Bir ayet vardır, Kur'an ayeti onu okurlardı.

Bu işlem bir hafta, on gün devam eder. Yetmiş bin taş o ayet okunurdu. Bu ayeti camideki cemaatten en az yüz kişi bilirdi. Herkes birer kere okuduğu zaman yüz tane eder. Bu yüzden yetmiş bin taş bir haftada okurlardı. O taşları bir kilimin üzerine alır, dört kişi dört yandan tutar, bittikten sonra Cuma günü namazı kılar bütün cemaat çıkarız. Önden dört kişi götürür, arkasından da cemaat tekbirle çeşmeye kadar giderlerdi. Yukarı çeşmenin oluğu altına, yahut aşağı çeşmede, o ahırların orada su ve yem kapları vardı. Onların altına dökerlerdi. Tekbirlerle orada hep beraber dua ederlerdi. İkinci bir sefer tekrar istiğfar edilir, gelecek hafta tekrar istiğfar edilir. Ondan sonra bir rahmet duası yapılır. O zaman da o gün ilan edilir. Camide hoca ilan eder. Hazırlanın gelecek perşembe günü, Cuma yakın olduğu için, dinimizde perşembe günü mübarek gündür. Ya perşembe günü veyahut bütün memurların, okulların tatil olduğu bir gün olan pazar günü. Pazar günü ziyarete gideceğiz. Yağmur duası değil de ziyaret, oradaki adamı ziyarete gitmek gaye... Ziyarete gidilecek diye dellal ünlerdi. Camide hoca da söylerdi. Hocanın tavsiyesi üzerine, köyün muhtarı harekete geçer, kasapları harekete geçer. Etraftan on, yirmi erkeç (keçinin erkeği) alınır, kasap bir gün evveli gider orada erkeçleri toplar, keser. Herkes gider, Ondan sonra sabahleyin vardı mı, üç beş kilo et alınır. Buradan gerekli malzemeler nohut, pirinç gibi yemek malzemelerini götürür. Kadınlar orada birer

ocak başı kurarlar, orada yemek pişirirler. Her hane çoluk çocuk, kadın erkek giderdi.

Böyle zamanlarda köyde kalan hiç kimse olmazdı. Hiç yürüyemeyecek şekilde birkaç ihtiyar olursa, haricinde bütün herkes giderdi. Sonra bu vaziyet duyulduğu zaman, çevre köylere de, biz falanca gün ziyarete gideceğiz, arzu eden gelsin, denirdi. Yalnız oralardan sadece erkekler gelir, kadınlar gelmezdi. Şimdi İncesu köyünden hocalar gelirdi, Dinar'dan gelir, Aşağı Eber'den gelir, şu Yokarı Eber'den gelir, Gozulca'dan gelir, Geçiborlu'dan gelir. Arzu edenler gelir. O gün orada artık halka yedirmek üzere herkes yemek pişirir. Sonra fakir fukaraya ziyafet verilir. Sonra ezanın okunmasına bir saat kala sesi güzel olan veya caminin müezzini salat-u selam verir. Selâ verilmeye başlayınca herkes abdestini alır, hazırlanır. Orada Namazgâh denilen bir yer vardır, oraya toplanırlar. O Namazgâh'ta Sure-i Yâsin, Fetih Suresi hafızlar tarafından okunur, Salavat-ı Şerif getirilir, istiğfar edilir. Kelime-i Tevhid okunur. Namaza kadar bu devam eder. Okumalar bittikten sonra namaz kılınır. Namazın arkasından hocaların en dirayetlisi vaaz eder. Duanın faziletinden bahseder. Halkı bu hususta aydınlattıktan sonra hep birlikte dua edilir. Orada rahmet duası edilir. Rahmet duası bittikten sonra o dağın başında olan evliyanın kabrini ziyarete giderler. Orada onun kabrine yine Yasin-i Şerif okunur, İhlas-ı Şerif okunur. Onlarla birlikte onun ruhuna hediye eyledikten sonra tam dağın zirvesinde de yine Sure-i Fetih okunur. Orada bir daha rahmet duası yapılır. Tam zirvede dua edilir. Ondan sonra geriye inilir. Gocaoluk denen mevkiye ineriz. Yemeklerin piştiği yere... Orada Odaardıcı derler, bir ardıç vardır. Altında düzgün yerler vardır. Oraya halılar, kilimler serilir. Dışarıdan gelen misafirler orada oturur. O, Odaardıcı'nın altında oturur, sohbet ederler. Sonra bu sohbet esnasında yemekler hazırlanır, ilan edilir. Herkes birer sofraya getirir, misafirlere ikram eder. Fakir fukara herkes ayırım yapılmaksızın sofralara oturur, karnını doyurur. Orada en azından on beş, yirmi çeşit yemek bulunur çünkü herkes evinde ne varsa oraya getirir.

Namaz kılındıktan sonra hoca duanın faziletinden bahseder, halkı iyice coştururdu. O coşkuyla, o samimiyetle yapılan dua Allah katında makbul, kabul olurdu. Dua bittikten sonra bazen dua ederken başımızın üstünde bulutların görüldüğünü, yemek yemeye başladığımız vakit, yemek çanaklarını, kazanları devirip sarıp geldiğimiz çok biliyorum. Hemen Allah verirdi rahmetini. Öyle dua

ederlerdi ki, koyun sürülerini bir yere ayırırlar, kuzuları bir yere... Koyunlar bir tarafta bağırsır, çocuklar bir tarafta “Emin” der, anaları başka yerde, hepsi birden “Âmin” diye çığıştığı vakit ağlamadık kimse kalmazdı. Bu şekilde can-ı gönülden, ihlâsla dua edilirdi. Bütün dağlar, taşlar, ağaçlar, kuşlar, hayvanlar... Herkes kendi lisan-ı hâliyle Allah’a tesbih ediyorlar. Fakat biz onların tesbihini anlamıyoruz. İşte onlar da o şekilde tesbih etsinler, Allah’a dua etsinler diye koyunları, kuzuları ayırıyoruz.

K.Ş: Hilmi GÜLTEKİN

10.Karaman-Yollarbaşı Kasabası’nda Yağmur Duası

Yağmur duasına çıktığımız zaman, bütün köylüden buğday, bulgur, yağ, salça toplarız. Bütçesine uygun olanlar koyun getirir, tavuk getirir ne uygunsa onu getirir yani. Orada yağmur duasına çıkarız. Bir felaket geldiği zaman felakete karşı olunması için dualar yaparız. Orada o Dede Ağaç’a çok saygı gösteririz. Dede Ağaç’ın etrafında bağlarımız olur, bostanlarımız olur. Oraya 588ingen dediğimiz ve üç ödrü ağaçtan, ufak çatıdan oluşan çadırlara biz tavlar deriz. Orada güneşten saklanmak, güneşin etkisinden korunmak için bunun içine gireriz.

Dede Ağaç bizim için çok mübarektir. Hiçbir dalını koparmayız. Altındaki çınardan düşen yapraklara dahi dokunmayız. Çok kutsaldır bizim için. Onun altında büyüklerimiz kendi mezarlarında, mevcut vasiyeti üzerine kendilerini oraya defnettirirler. Ayrıca şöyle bir mevzu var. Büyüklerimizden duyduğumuz ve devamlı köyümüzde geçen mevzu, hikâye var:

“Bir nene var. Elinde Kur’an-ı Kerim, yanında da bir tavuğu var. Oradan geçen bir çayımız var. Her gün Kur’an-ı Kerim’ini alır, yanına da tavuğu takar onunla birlikte geziye çıkar. Tavuk günde bir tane yumurta verir, o bir tane yumurtayı nenemiz pişirir yer, başka hiçbir şey yemez. O mübarek kadının vasiyeti var köylülere ve akrabalarına. Ben öldükten sonra beni çayın başına defnedin, orada yatıp orada kalkacağım. Gel zaman git zaman bu mübarek kadın, tabii bu anneannemin kız kardeşidir ve ismi Hatçe’dır. Rahmetli oluyor ve oraya defnediliyor. Rahmetli olduğu gün akşam da tavuğu vefat ediyor. Tavuğuyla birlikte o çayın başına defnediliyor. Etrafını güzelce çeviriyorlar. Her gelen giden

bilmiyorum nereden gelme bu âdet, dua ediyorlar, arkasından çaput bağlıyorlar. Bu gün bağladıklarını yarın kim kesiyorsa o çaputları kesiyor, ertesi gün gelip tekrar çaput bağlıyorlar.

K.Ş: Hasan HARMAN

11.Isparta’da Yağmur Duası

Tabakanedeki çıraklar on bin küçük taş toplarlar. Birer birer sayılırdı bu ne eksik ne fazla. Çaydan kıl torbalara yedi okulun çocuğu bu taşları Ulu Camiye ya da namazgâha götürürlerdi. Yedi ayrı yere koyarlardı. Kıl çuvallar yedi mangaya ayrılırdı. Ulemâ, eşraf, esnaf. Her taş okunur. Her mangada bir hoca Kur’an okurdu.

Kıl torbalar Dere Mahallesinde, yukarıdaki kiraz bahçelerinin yanında Hüsen Başdeğirmen’in poyrazı, poyra, suyun fırladığı aktığı yerdir, onun yanına konulurdu, taşlar nem alsın diye. Yedi gün sonra yedi okulun çocuğu eski esvap giyerdi. Şölen düzenlenirdi. Ellerin avuçların yere bakacak şekilde dua edilirdi. Dua şöyle biterdi:

“Allah’ım, senden başka kimsemiz yok. Her bitki, tahıl tanesi ağzını açmış, senden rahmet bekliyor. Suçumuza bakma bizim, rahmetini indir.”denilirdi ve çok zamanda yağardı.

K.Ş: İrfan YARDIMCI

12. Osmaniye-Cevdetiye’de Yağmur Duası

Yağmurun yağmayıp, suların kurak gittiği zamanlarda köyün çocukları toplanırlar, kısa bir kamışın ucuna bir kepçe yani bir çomça, çomçayı bağlayıp fistan giydirirler, başını bağlayıp iyice süslerlerdi. Gelin gibi olurdu. Çocukların biri çomçalı gelini tutarken, bir diğeri omzunda nakışlı bir heybe bulundururdu. Bundan sonra yanlarında köyün diğer çocukları olduğu halde bütün evleri tek tek gezerlerdi.

“Çomçalı gelin çom ister

Bir kaşık un ister

Un verenin kızı olsun

Tuz verenin oğlu olsun

Göbekli harman olsun

Koç öküz kurban olsun

Elli gün yağmur yağsın

Kırk gün çamur olsun

Ver Allah'ım ver

Bir sulu yağmur

derlerdi çocuklar. Bunları söylerken veya söyledikten sonra kapısına vardıkları her kişi bir eline tuz veya un, bir eline bir tas su alırlardı. Bu tuzu ve unu verdikten sonra elindeki suyu çomçalı gelinin başına dökmek isterlerdi. Yani yağmur yağacak güya. Dökmeye çalışırlardı.

Bütün evler böyle gezildikten sonra ehli kâmil bir kişinin evinde toplanırlardı. Taşdıkları unu, tuzu, yağı neyse güzelce o evin hanımı kömbe yapardı çocuklara yani ekmek, şimdinin yufkası, yağlı ekmek yaparlardı. Çocuklar yerlerdi, eğlenirlerdi. Buna da “Çomçalı Gelin” derlerdi.

K.Ş: Fatma SEYREK

13.Konya- Ilgın-Sadık Köyü’nde Yağmur Duası

Mart ile Mayıs’ın ortasında rahmet yağmazsa çiftçilerin işi kötü olurdu o zaman. Üç, beş köy birleşerek rahmet duasına çıkardı. Amma üç, dört koyun amma bütün sığır kurban keserlerdi. Böyle harman yeri gibi bir yere toplanırlardı. Hocalar dua ederdi. Orada âmin, derdik biz. Üçer, beşer rekât namaz kıldırırdı.

Ondan sonra orada millet etle pilav yerlerdi. Böylelikle dağılırdık. Yağmurun çok yağdığı zamanlarda da yağmaması için dua ederdik. Rahmet çok yağarsa yağmaması içinde toplanır, cemaatle yağmaması için dua ederdik.

KAYNAK ŞAHİS: Mevlüt SEVGİCAN

14. Konya-Çumra-Kuzucuk Köyü’nde Yağmur Duası

Yağmur duasına bizim Hille Höyüğü derler, oraya giderler. Köyden bulgur, yağ, koyun, kuzu gönülden ne koparsa köylü onu verir. Ekmektir gider. Orada aşçılar pişirir. Hocalar dua eder. Ama şimdi dualarını bilmiyorum. Hoca dua eder, bütün cemaat, çor çocuk âmin, der. Onlar ellerini yüze sürer, sallarla âmin derler. Hocalar da dua eder, inil inil gözyaşı dökülür orada. İn il inil dua ederler. Millet hem ağlar hem de âmin, der. Dua bitince koyun bir tarafa kuzu bir taraftan meleşir. Durukan o

koyunu kuzuyu birleştirirler. Birleştirince kuzular ana bulmak için inil inil meler. Kuzular bir yandan meler, koyunlar bir yandan meler, insanlar âmin, der. Bu dua bittikten sonra pilav yemeye başlarlar. Etləri yerler, dualar ederler. O anda Cenab-ı Allah bazı olur ki öyle yağmur verir ki onların hepsini sırlıklam eder. Bazı çileşir geçer ama bu dua çok tesirlidir. Devamlı da dua ederler.

KAYNAK şAHİS: Rukiye TÜRKER

15.Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü’nde Yağmur Duası

Yağmur duasına çıktığımız yerdeki dağ Güccük Dede diyoruz. Güccük Dede hem çaput bağlıyorlar oraya, etrafında çakıllar var. On yaşından beri duyarım ben o ağacı. Yakın köyümüzde bir ulema vardı. O gelir idi oraya yağmur duasına çıkardık. Cübbesini ters giyer idi. O dua eder idi, biz âmin der idik. Eğer Cenab-ı Hak vermek tarafındaysa yağardı, vermek tarafında değilse yağmamakta imkân yok, yağar. Yağmur yağmamaya imkan yok, yağar diyor. Yani diyor ki, kitaplarda yağmur yağar fakat vakıtsız yağar neden dersen, namazı tadili erkânsız namaz kılanların günahı üzerine yağmur yağmaz, yerlerde ot bitmez, ekinler bitmez. Yağmur yağmaz değil yağar, vakıtsız yağar. Ekinde yağar, harmanda yağar, vakıtsız yağdığı için tesiri olmaz diyordu.

Duyduğum benim bildiğim, sonra o ağaç dikildi. Canab-ı Hak tarafından dikilmiş. Yaşını bilmeyiz. Kendisi ketsek bir ağaç amma ardıç ağacı. Gidiyoruz oraya hatta rahmet duasından sonra da çocuk götürüyoruz ki hasta bir çocuk oraya bir çaput bağlıyoruz. Bu sefer gidiyor okumuş bir kadın arkadaş buluyor, orada iki rekât namaz kılıyor. Çocuğa bir dua yapıyor. Hak tarafından çocuğa şifa veriliyor. Ayet okuruz yetmiş bin. Kırk gözlü gilime dalı okuruz. Gilime çubuktur. Kırk gözlü gilime ona da Yasin okunur. Kırk Yasin okuruz. Çakıl taşlarına dua okuruz. Heybeye katarız, bir hayvana atarız, su gözüne götürürüz. Bnları su gözüne dökeriz. Kaynağa dökeriz. O kaynakta o duayı okuruz. Cenab-ı Allah akıtıyor, alıp gidiyor. Yani bir itikat üzerine yapıyoruz biz bunları. Cenab-ı Allah veriyor, verdiği zaman oldu. Biz dağdan inemedik yağmurdan. Duadan hemen sonra aniden indi.

Sonra öteden beri gördüğümüz beyaz bir aygır kafasına ayet yazarlar hocalar, ne yazarlar bilmem. O ayeti varıp bir suya gömüyoruz. O su ayeti sildikçe yağmur yağıyor silinceye kadar.

K.Ş: Bayram ÖZEKTAŞ

16.Konya’da Yağmur Duası

... Allah her şeyi bol verdi amma fitnelikte çok. Yedi sene bitti. Ondan sonra yağmur yağdı artık. Ne kadar yağmur duaları oldu ama yağmadı, ekin bitmedi.

Hocaların haberi olur, camilere gider. Musallaya birikir ahali. Kadınlar bir tarafa, erkekler bir tarafa. Hocalar okur, biz de âmin derdik. Sürünün guzusunu guzusuna gatarlarlar me... me... Goyunlar meleşir, oralarda ağlardık. Gözümüzün yaşı topuğumuza inerdi. Gurban olduğum Allah’ım ondan sonra bolalttı. Gışın gar yağırdı. Çatır çatır ayaz olur, gar yağmazdı. Yirler böle yarık yarık yarılırdı. Gar yok, yağmaz, iba yok, ıslak yok. Attığın tohum durur. Bahara kalır. Su yok sulasan. Üzümlü sulayaman, kendini sulayaman. Attığın tohum toprağın içinde nem olmadıktan sonra çıkmaz...

K.Ş: Hatice BEZİRCİ

17.Menene

Ağzımıza bir lokma herhangi bir yiyecek bir şey verirken bir parça yere düştüğü zaman biz ona deriz. Kendimizce bir yorumumuz vardır, misafirim gelecek. Nitekim denenmiştir bu.

Misafiri de çok severiz. Bilhassa Denizli yöresi misafirperverdir. Gerçekten de bu böyledir.

Aşure günlerimiz olur mesela. Yağış olmadığı zamanlarda “Yaran” deriz, bir dağımız vardır. Birkaç gün önce köy halkına duyurulur. Köy halkımızla birlikte o Yaran’a çıkarız. Kasabamızın kadını, kızı bütün oraya çıkarız. Kazanlarla. Traktörlerle doldururuz, çıkarız. Bulgur, şeker, tavuk, davar, dana götürürüz. Onarı o Menene’de dağda keseriz. Bizim orada yatırlarımız vardır. Büyük kazanlarda biz yemek pişiririz. Aşure, keşkek pişiririz. Davarın, sığırın etinden keşkek yaparız.

Öğlende hocalarımız öğle namazını kıldıktan sonra köy halkı erkek olarak, köy halkımız namazsan çıkarlar ve sancaklarımız vardır, büyük büyük sancaklar yeşil. O sancağı alırlar ve iki kişi öne düşerler. Arkada bütün köy halkı Menene'ye çıkarlar. Dua ede ede, talebe ve öğretmenlerimiz de okuldan çıktıktan sonra talebeleri de onlar alır. Âmin diye diye talebelerimizi de dağa götürürler. Biz de onlar gelmeden kazanlarda yemekleri hazırlarız. Önce erkekleri ve talebeleri doyururuz sonra da kadınlar yer.

Dua ederiz, o yatırların etrafında üç kere döneriz. Herkes namaz kılar, o yatırların ruhuna başuçlarına o yemeklerden dökeriz, su doldurur verimiz. Yemeklerden kovalarla evimize de getiririz. Fazlasıyla da oraya oraya dökeriz. O Yaran dediğimiz yere kurtlar, kuşlar da gider, yer diye. O dedeler güya kalkarmış, onları yermiş. Böylelikler hocalarımız kabristanları dolaşır. Dua ederler, taş okurlar. Bu Mayıs, Haziran ayına denk gelir.

Yağış olmadığı zamanlarda biz onu yaparız. Menene'ye çıkmadan bir hafta önce hocalar kabristanları dolaşır, dua ederler, taş okurlar. Genelde yazın yağış olmaz. Hocaların okuduğu taşları alırız, gideriz. Orada bir çayımız vardır. Köyden bir kişi Dalaman Çayı'na girer, taşları oraya atar. Bunu nedeni de yağış olsun diye ama yarar da. Yemekler orada pişirilir, yenir. Allah o anda bir yağış verir. Bazen su gibi ineriz köyümüze. Yağış öyle olur yani. Bazen de ertesi gün yağar. Genelde yağar. Menene'ye çıkmadıktan sonra yağış olmaz. İlle çıkarız o Menene'ye yılda bir iki.

K.Ş: Kıymet SAYGIN

C. Çiğdem ile İlgili Uygulamalar

1.Çiğdem Pilavı

Çocuklar bahar mevsiminde gidip, yükseklerde, tarlalarda çiğdem sökerler. *Ali Gülü* diye. Bir diken keserler. Dikeni donatırlar. Çiğdem ile dikenini iyice donattıktan sonra çocuğun biri onu alır, bir ikisi de çiğdemi avucuna alır. Birine çanta takarlar. Çocuklar birikir ve kapı kapı gezmeye başlarlar:

Çiğdem çiğdem çiçecik

Ebem oğlu köçecik

İki verenin oğlu olsun
Kız çatlasın ölsün
Oğlan bize yoldaş kalsın
Dam başında boyunduruk
Dura dura yorulduk
Verirseniz giderik
Vermezseniz bekler kalırık

Sonra içeriden gelin, kız her kim olursa çıkar. Ne istiyorlarsa bulgur, yağ verirler. Birkaç çiğdem de ona verirler. Bütün kapıları böyle dolaşırlar. Topladıkları bulgur, yağ bunlardan pilav ederler. Mahalle çocukları birikir, yer. Fazla bulguru, yağı satarlar. Sonra da yemiş alırlar. Baharı böyle karşılar çocuklar.

K.Ş: Fatma ATMAN

2. Amasya-Gümüşhacıköy’de Çiğdem Pilavı

Çiğdem gezdirme baharın, ilkbaharın başlangıcında yapılır. Dağlardan çiğdem toplanarak kuru ağaç dallarına yapıştırılır ve bunu bütün sokağın çocukları toplanarak gezdirmeye başlar. Mahallenin bütün çocukları toplanır. Bulgur pilavı için lazım olan yağ, bulgur gibi malzemeler toplanmaya çalışılır. Çocuklar hep beraber o dallara hazırladıkları çiğdemleri tutarak gezmeye başlarlar. Gezerken de sürekli türküler söylerler. Sokaktaki her kapıyı çalarak:

Çiğdem çiğdem çiçecük
Ebem ola göçecük
Vermeyenin kel başlı bir kızı
Verenin altın başlı bir oğlu olsun

diye maniler söyleyerek çiğdem pilavı için gerekli olan malzemeleri toplamaya çalışırlar. Hiçbi kapı da çocukları boş çevirmez. Hepzi azar azar bulgur, yağ, odun gibi malzemeler verirler. Bu malzemeler verilene kadar çocuklar mani söylemeye devam ederler. Kapıdan ayrılmazlar ve o ailede de çocuklar varsa hemen onlara katılırlar tabii. Daha sonra gezi bitene kadar çiğdem gezdiren çocukların sayısı en az otuz, kırkı bulur. Herkes evinden tabağını, kaşığını getirir. Mahallede yardım sever bir teyze tarafından pilav pişirilir. Daha sonra bu pilavın üzerine çiğdemler

yerleştirilir. Çocuklar çiğdemleri düşürmeden yemeye çalışırlar. Eğer çiğdem düşerse düşüren yemeği bırakır ve böylece çiğdem gezdirilmiş olur.

Bu çiğdem gezdirme olayı da baharın müjdecisi olarak yapılır.

K.Ş: Şenel SUN

3. Çiğdem Türküsü

Çiğdem der ki ben âlâyım

Yiğit başına belâyım

Çiğdem der ki ben âlâyım

Yiğit başına belâyım

Al baharlı mavi dağlar

Yarım gurbet elde ağlar

Lale der ki boyum uzun

Yapraklarım dizim dizim

Beni ak gerdana dizin

Benden âlâ çiçek var mı?

Navruz der ki ben nazlıyım

Sarp kayalarda gizliyim

Mavi donlu gök gözlüyüm

Benden âlâ çiçek var mı?

K.Ş: Ferdane BÜYÜKÇELEBİ

D. Koç Katımı ve Saya Gezmesi ile İlgili Uygulamalar

1. Akviran'da Koç Katımı

Evvelden davara çoban çıkarırlardı. Çoban çıktıktan sonra tekecik gezdirirlerdi. Tekeciği, koçu düzler idi. Davarın içinden boynuzlu, güzelinden bir koç alır, gelirdi. Koçu köyde boyarlardı, alarlardı. Üstüne çeyizinden, eski işlerden iş koyarlardı. Perdelerden, kadifelerden ondan sonra boynuzlarına nar takarlardı, nar olmazsa ayva, portakal, elma birini takarlardı.

Dört tarafına da dört çan takarlardı. Eşeğe de bir heybe atardı çoban, çobanın etrafına çobanlar üşüşürdü. Bayram gibi bağrışırlardı. Ürküşdükten sonra çobanın önünde davarı olanın kapısına varırdı. Parası olan para verirdi. Para olmayan yağ, bulgur verirdi. Yağı, bulguru olmayan başka şeyler verirdi. Çobanın bayramı olurdu. O gün çobana kendi gelirinden başka bir yan gelir olurdu. O gün sevinerek öyle gezdirirdi tekeciği.

K.Ş: Şerife ÇETİN

2.Bozkır'da Koç Katımı

Eskiden Kayacık köyünde bundan elli sene önce Kasım ayında tekeyi katma olurdu. Çobandan davarımızı ayırırız, hakkını öderiz. Ağşam olunca gençleri toplarız, ne kadar genç varısa. Bu gencin birini içinden seçeriz. Bunu boyalar, cilâlarız. Ne kadar çan varsa kollarına bağlarız. Sokağa çıkarız, ev ev dolaşırız. Bu evlerden her ne gibi yiyecek varsa alır, torbamıza goruz. Zabaha kadar dolaşırız. Zabala bu topladıklarımız satarız. Pilav yaparız, davar keseriz. Bütün halkı çağırırız, halka yediririz.

Kuzuların bahara gelmesi için kasım ayında yaparız. Kuzuların doğduğu şartlar baharda daha uygun oluyor.

Koç katımında kapıya vardığımız zaman şu manileri söylüyoruz:

İkiz ikiz guzlasın

Dördü sekiz guzlasın

Viren ablamızın bir oğlu olsun

Virmeyenin iki tane kızı olsun

diyoruz, içeriye giriyoruz. Bir toplantı var ise o koçu veya tekeyi o toplantının ortasına geliyor, evin içine oturuyor. Kalkmıyor, seslenmiyor, oradaki bulunan cemaat buna para veriyor. Bunun gönlünü yapıyor. Ondan sonra o ara bir muhabbet, bir oyun yapıp gidiyor.

K.Ş: Kerim DURMUZ

3. Konya-Karatay-YağlıbayatKöyü'nde Koç Katımı

Koç katımı geldiği zaman ertesi sabah, yani koçun katılacağı gün baş ağanın evinde bütün herkes toplanır. Yani bu baş ağa dediğimiz katımcı denilen, en çok koyunu olan kimse baş ağadır ve diğer yandaki komşular ona koyun katarlar.

Ağanın evinde toplanılır yemek yenilir. O zamana kadar ne kadar ücret tuttuysa koyunların bakımı, onlar ödenir. Çobana tekrar koyunlar sayılır, teslim edilir. Sonra dua edilir ve koç katımı yapılır.

Koç katımı esnasında söylenen bir çınımız var. Bu çını söylemeden evvel şunu söylemek isterim: Bizim koçlarımız veya tekelerimiz rengârenk olurlar, çok güzel süslenirler. Önce tekelerden başlayalım. Tekelerin boynuzları her renkten bir şerit hâlinde boyanır. Alnının ortası kırmızıya boyanır. Gözlerine sürme çekilir. Ayakları yarıya kadar yeşil ya da kırmızıya boyanır. Sırtları ve belleri yine çeşitli renklere boyanır. Koçlarımız ise çok daha güzeldir. Gözlerine sürme çekilir, ağızlık takılır, ağız kenarlarına siyah bir boya sürülür. Başının üst tarafı yeşil bir boyayla boyanır, çeşitli şeritler boynuna sarılır. Sırt tarafı ve kuyruk kısmına çeşitli motifler işlenir. Bu arada bereketli ve daha güzel kuzuların gelmesi için koçların boynuzluysa boynuzlarına değilse boyunlarına nar veyahutta ayva takılır. Nar takılan koçlarda ise şöyle bir anlayış hâkimdir: Narın koçların vuruşması hâlinde patlamasından dolayı kuzuların daha çabuk, daha gür, daha verimli olması inancı vardır. Şimdi size demin bahsetmiş olduğum çını söyleyeceğim:

Bir ekşim bar edi
Balalayım der edi
Balalasam köp bolur
Çobanlarga eş bolur

Alpak calpak
Başında bır
Balaban kalpak

Cartı cartı pışakman
Soya kaldım ekşimi

Cartı cartı kazanman
Pişire kaldım ekşimi

Alpak calpak
Başında bır
Balaban kalpak

Cartı cartı cömüşmen
Capıra kaldım ekşimi
Cartı cartı kazanman cömüşmen
Capıra kaldım ekşimi
Alpak calpak
Başında bır
Balaban kalpak

Bu çın da söylendikten sonra koyunlar dağa sürülür, dağa gönderilir. Artık çobana çeşitli hediyeler verilir. Normal bir gün yaşanmış gibi tekrar herkes evine döner. Çoban ise dağda koyunların ya da koçların ya da tekelerin boynuna takılan o yiyecek maddelerini alır, heybesine atar ve onu günlerce yer.

Şu anda ne Hıdırellez ne şam atlama yapılmaktadır. Yani Hıdırellez hiç yapılmamaktadır. Fakat şam atlama gene bazen arada sırada üç ayların başında yapılmaktadır. Başka zaman bu iş yoktur. Koç katımı ise şu anda hiçbir izi kalmamıştır. Artık herkes normal götürüyor hemen koçunu koyununa katıyor. Eskisi gibi çın söyleme, ağanın evinde toplanma bu gibi âdetler tamamen kalkmıştır.

K.Ş: Yusuf BENLİ

4. Konya-Hadim-Kovalan Kasabası'nda Dekecik Uygulaması

Şimdi Kasım 1 dedik miydi, davara tekeyi katıyorlardı. Ondan sonra on kişi kadar toplanırlardı. Omuzlarına bir heybe alırlardı sonra bunlar kapılara varırlardı. Değneğe de çan dizerlerdi. Onun birini bir tarafından tutarlardı. Biri de bir tarafından tutardı çanın. Şimdi kapıya varırlardı, başlarıydı saymaya:

Davara teke kattık duydunuz mu?

Selâm verdik aldınız mı?

Ablam beri gel beri gel

Ala çanağını ala gel

Ortasına eş diyelim

Kenarına beş diyelim

Allah Allah diyelim

Bir daha diyelim

Çanı bir sallarlardı langır langır ondan sonra:

Şekerim var ezilecek

Gulvetlerden süzülecek

Çok bekletme beyefendi

Daha çok kapılar gezilecek

Camiler direk ister

Benim karnım tok ama

Çocuklar börek ister

Allah Allah diyelim

derlerdi. Ondan kapıyı açardık. Çanı gene sallarlardı. Onların heybesine buğday, arpa, çavdar katardık. Toparlardı hep birlikte yerlerdi.

K.Ş: İbrahim ŞEKER

5.Başharman'da Saya Gezmesi

Çocuk oyunu olarak da değerlendirilmektedir. Çoluk çocuk toplanırlar, çanları getirirler:

“Saya saya saydın mı

Selam verdim aldın mı

Bu sayayı battı dediler

Baltaladık çıkardık

Vardık çanları taktık

Saya saya saydın mı

Selam verdin aldın mı

Bu sayayı battı dediler
Baltaladık çıkardık

Elli gününe yetirdik
Kuzunun tüyünü bitirdik
Bu sayayı çöğ dediler
Çöğendik çıkardık

Ver ver diyen ablamın bir oğlu olsun
Verme diyen ablamın bir kızı olsun
Başı kel olsun
Bir okka zift em olsun”

Ondan sonra saya kalkmaz, *avayıt* (hediye, bedel) isterler. Avayıldını isteyene verirler, selametle uğurlarlar.

KAYNAK ŞAHİS: Ayşe TEZ, Başharman, 1911, Tahsilsiz.

6.Akviran’da Saya Gezme

Evveli bizim köyde saya gezdirirlerdi, gezerlerdi. Dört beş delikanlı bir olurdu, mahallenin delikanlıları saya gezdirirlerdi. Biri eline bir sırça alırdı, delikanlının biri de eline bir sırça alırdı, ondan sonra biri de eline bir naylon torba alırdı. Evveli naylon torba falan yoktu ya, helke diyelim, helke alırlardı. Arkalarına da beş altı çocuk düşerdi.

Saya saya sallı beği
Dört ayağı nallı beği
Saya gelir salınır
Demir düdük çalınır
Verenin iyi bir oğlu olur
Vermeyenin yağlı başlı bir oğlu
Bir şekerim var ezilecek
Çok yerim var gezilecek
Çok bekletme hanım bacı

derlerdi. Pinti, gıptı olursa vermezdi. Kapıları kilitleye koyarlardı. Pinti olmazsa çocuklar gelmiş beş, altı yumurta vereyim, pekmez katıvereyim, yağ katıvereyim de helva pişirsin derlerdi. Büyük kadınlar verirlerdi. Azıcık helva pişirecek kadar oldu mu birinin evinde annesi onlara helva pişirirdi, yerlerdi. Kışın ortasında delikanlılar bu sayayı gezerdi.

K.Ş: Şerife ÇETİN

7.Karaman’da Saya Gezmesi

Bir zamanlar Karaman’da mahallelerde sayısı belirsiz koyun beslenmekteydi. Her evde sürülernen koyun vardı. Bütün hesaplar koyun üzerine yapılırdı. Koyunun seçim zamanı mahallenin çobanları ve mahalleden birkaç kişi bu işin ehli şeylere çıkarlar evlere, koyuncu evlerine, saya sayarlardı. Saya koyuna yapılan öğüt. Bu öğütlerden birkaç tane vermek istiyorum. Kaynak Mustafa Dölek, emekli memur, Zengeli. Ondan aldım ben de.

Selamün aleyküm bey evleri
Birbirinden yeğ evleri
Saya saya saydın mı?
Selam verdim aldın mı?
Bu saya iyi battı dediler
Çövenledik iyi ettik
Ne kaldı ne kalmadı
Elli günümüz kaldı
Elli günden geçelim
Sağmal yoldan seçelim
Doğu koyunun doğuşu
Gelir tokuşu tokuşu
Gök keçidir onun çavuşu
Bü bü dedi meledi
Kuyrucağın buladı
Kuyruğunun bağı var
Dürtmeyenin yağı var

Bunu sağan gelinlerin
Şaşadı kolu var
İki güğüm sağasın
Güğleğine vurasın
Şu oğlumun şu kızımın diyesin
Ver ver diyen ablanın
Taş perçemli oğlu olsun
Verme diyen ablanın
Bir kötü kızı olsun
Ona da talip çıkmasın
O da Arabın olsun

Bir saya daha. Karacaören Köyünde söylenen bir saya. Numan Karaduman
kaynak:

Üşüdüm Allah üşüdüm
Dağdan armut deşirdim
Armudumu yemişler
Bana çirkin demişler
Ben çirkin değil, güzelim
Derin kuyu beş keçi
Hani keçinin erkeci
Erkeç kazanda kaynar
Çebiç çalıda oynar
Saya saymaya geldim
Para almaya geldim

Bir başka saya da şöyle. Karaman arasındaki köylerde söyleniyor. Osman
Güleç, Fisandan Köyü imamı:

Tekecik tekecik
Teke kattım duydunuz mu?
Selam verdim aldınız mı?
Sekiz ekiz ezleşin
Dördü sekiz kuzulasın
Veren ablaların dolu beşik sallasın

Âmin âmin âmin

Bir saya daha. Yeşildere Nahiyesinde söylenen saya. Kaynak öğretmen
Alaaddin Koç:

Saya sallınbaya

Dört ayağı nallınbaya

Saya geldi duydunuz mu?

Selam verdim aldınız mı?

Bay kayadan kayadan

Yılan akar kayadan

Bü bü dedim meledi

Önüne koydum yaladı

Güğür güğür güğürdesin

Güğürdeği doldurasın

Ver ver diyen ablanın

Toş perçemli oğlu olsun

Verme verme diyen ablanın

Kel başlı bir kızı olsun

Böylelikle birçok saya var. Saymakla bitmez.

K.Ş: Mustafa DÖLEK, Numan KARADUMAN, Osman GÜLEÇ, Alaaddin
KOÇ

8. Konya-İlgın-Sadık Köyü'nde Saya Gezmesi

Saya bizim gençliğimizde şöyle bir olaydı: Kışın ortasında yani zemherinin ortasında köyün gençleri bir odaya toplanırlardı ve o günü belirlerdi. Sonra hazırlıklar başlardı. Hazırlıklar da şundan ibaret bir şeydi: Tongul, deriz biz hani o koyunların boynuma takılan çan, kelek gibi bir şeyler var ya onlardan getirilir. Beş, on tane torba gelir, heybe gelir, helke gelir. Köy yerlerinde süt sağılan tenekeden yapılmış bir kova onlar gelir. Onlar geldikten sonra köyün bir başından başlanır, her eve varırlar.

Saya olayının amacı, kışın yarı olduğunu belirten bir şey ve koyunlar o zamandan sonra kuzularmış. Şimdi öyle bir şey yok. Neyse orada köyün gençleri köyün bir ucuna giderler. Her eve varmak şartı ile ilk eve varırlar ve şöyle derler:

Sayı sayı salla beyi
Dört ayağı nallı beyi
Sayacı geldi saydınız mı?
Selâmını aldınız mı?
Ne kaldı ne kaldı
Elli gün kaldı
Elli günü geçelim
Sürüden sağmal koyun seçelim
Ne olsun ne olsun
Koyunumuz kuzumuz bol olsun
Oğlunuz Hasan da yanımıza eş olsun

diye bir mani söylerlerdi. Yalnız bu maninin önemi de şöyle: Bunu ben nefes alarak söyledim de bu mani var ya hiç nefes almadan söylenecek. Yani tek nefeste söylenmediği an bu maninin özelliği kalmıyor. Ev sahibi isterse söylemiş olduğu mani olmadı yeniden bir daha say diyebilir. Adam yeniden baştan başlar, o maniyi tek solukta sayıncaya kadar sayar. Ondan sonra arkasından:

Mee din kuzularım

Mee din kuzularım

derler ve önceden hazırladıkları şeylerden langır langır ses çıkar. Oradaki gençlerin bir kısmı da meee diye böyle bağrıışverişirlerdi. Ondan sonra o ev sahibi bunlara bir şey verir. Yani bahşış verir, bu para olabilir, ondan sonra yağ olabilir, buğday olabilir, şeker olabilir, un olabilir ve bunları verir. Adamın evinde ne varsa onu verir. Böyle böyle bütün köy gezilir.

Gezme olayı bittikten sonra, toplananlar odaya getirilir ve un, şeker ve yağdan helva çekerler. Oda da muhabbet ederler. O topladıklarını yerler, içerler. Kalan olursa onu üleşirler. Kardeş payı yaparak üleşirler. Evine götüren götürür, götürmeyen orada bırakır ertesi gün yerler.

K.Ş: Namık SEVGİCAN

9.Eskil’de Saya Gezmesi

Bahar geldi mi, Nisan ayında böyle saya gezerler gençler. On, on beş oğlan köyün içinde ne kadar ev varsa gezerler.

Saya saya sallı boya
Dört ayağı nallı boya
Sayacıya vermeyenler
Saya diye sakının

deyi vermezsen bir şeyler verilecek. Evin genç kızları olan yerlere muhakkak oğlanlar varacak. Genç kızlar da böyle kapıda giyinip kuşanıp oğlanların manilerini dinleyecekler, gülüşecekler, kaçışacaklar.

Sayacının ev ev gezip topladığı bulgurlar, unlar toplanır. Pilavlar pişer, ekmekler yapılır.

İçeride sayacılar geliyor diye ışıklar yanmaz, sayacılar kapıyı yıkarlar, karanlıkta kızlar oğlanlara bakarlar âdettir. Kızlarını saklarlar.

“Anam, anam! Sayacılar geliyor, saya zamanı gelmiş, oğlanlar geliyorlar, Kızlarınızı saklayın!”

Kızlar deliklerden bakar, o zaman oğlanlar kızlara mani atar:

Ben atımı nallatırım
Okkada nalınan nalınan
Ben şu kızı oynatırım
Dökmede zilinen zilinen

Oğlanlar söyler, kızlar da içeride gülerler:

Mektup yazdım yazıdı
Kalemim kirazıdı
Biraz daha yazacağım
Mürekkebim azıdı

Oğlanlar maniye atarlar, içeriye de böyle küçük aynalar olur. Ceplerine doldurur gelirler. O evde kızın olduğunu bilirler. İçeride oralara, buralara, görünmedik yerlere aynalar atarlar. Kızlar da o aynaları bulurlar. Annelerinin haberi yokken. Ayna attılar mı diye araştırırlar. Ayna atması da âdet bizim oralarda.

K.Ş: Mağcan ALTAN

10.Karaman’da Saya Gezmesi I

Mart aylarında yapıyorlar bu oyunları. Göynekler giyiyorlar. Uzun uzun donları giyiyorlar. Kollarına, boyunlarına, ayaklarına çanı takıyorlar. Yüzlerine karaları sürüyorlar. 8-10 kişi birikiyorlar hemen. Geliyorlar, ıcığı dışarıda galıyorlar. Biri giriyor içeriye yüzünkoyun gapanıyor. Dışarıdakınlar da gapının önünde sayı sayıyollar gari:

Saya saya sallimbaya
Dört ayağı nallimbaya
Saya geldi duydunuz mu?
Selam verdim aldınız mı?
Bay bayadan bayadan
İlan akar gayadan
Bü dedim meledi
Önüne goydum yaladı
Gügür gügür güğürdesin
Gügürdeği doldurasın
Vir vir diyen aplanın
Tas perçemli bir gızı osun
Virme virme diyen aplanın
Kel başlı bir oğlu osun

derler. Cangır cingur oynar, ondan geri çıkarlar. Garı ev sahapları buğdayını, mısırını, parasını veriyorlar. Onu götürüyorlar. Harcanıyorlar. Helva alıyorlar. Şeker, lokum alıp yiyorlar. Kendi aralarında böyle bir oyun edip geçip gidiyorlar. Çobanı da davet ediyorlar. Su böreği çekiyoruz. Yemekler yapıyoruz. Peşmanalar çekiyoruz. Onlar da yeyip içip keyif yapıyorlar.

K.Ş: Fikriye DİK

11.Karaman’da Saya Gezmesi II

Bu âdet Anadolu’nun her tarafında vardır fakat Karaman’daki daha fevkalâdedir. Her sene Ocak ayının ilk günleri kuzunun ana rahmine girdiğinin 100. günüymüş ve o gün tüyleniyormuş.

O gün bir şenlik, şadumanlık nedeni ile çobanlarla davar sahipleri arasında bir hüsnüniyet ilişkisi yapılır. Herkes hazırlanır, çoban ağaları, evler...Çünkü iyi bir gündür. Kuzular gelecek, bet bereket, meymenet artacak. Çobanlar hazırlanır. Yanında bir de adamı ev ev dolaşırlar. Hatta köy odalarında, köy ağaları toplanmıştır. Odaya gelirler. Odada sayalar sayarlar. Orada bahşişler verilir. Evlere giderler. Evlerde de aileler hazırlanmıştır zaten. “Bugün bize gelecek, bugün bizim mahalleye gelecek” diye. Kendi malî kudretine göre çobanın arkasında da çelteği vardır. Çobanın yamağına çeltektek derler. Çelteğin arkasında bir torba, elinde bir kova...Bulgur verenlerinkini bulgur tarafına, un verenlerinkini un tarafına, yağ verenlerinkini yağ tarafına, pekmez verenlerinkini pekmez kovağına çeltektek bunları toplar gider. Toplarken şunları söylerler:

Essalamün Aleyküm bey evleri

Birbirinden yeğ evleri

Saya geldi duydun mu

Selam verdi aldın mı

Bu saya iyi saya

Hem yoksula hem baya

Bu saya battıdı battaladıydı

Çöydüydü çöymelediydi

Hazreti Musa pirimizdir

Birinde bin olsun koyunum

Koyunun yüzünü yetirdik

Kuzunun tüyünü bitirdik

Güde güde elli güne getirdik

Birinde bin olsun goyunum

Sağına yattı yozladı
Soluna yattı guzuladı
Döndü çarasını yaladı
Birinde bin olsun goyunum

Bir ala guzu guzladı
Önüne godum yaladı
Düü dedim meledi
Birinde bin olsun goyunum

Ak beşerek guzusu var
Örtme kepenek ağılı var
Bu goyunu sağan ablasının
Çığsalı yolu var

Güğül güğül sağasın
Gületlere goyasın
Hayatlara seresin
Ala kilim örtesin

Ak goyunum akış goyunum
Gerdanı beş garış goyunum
Altı aydır ablan ile küs idin
Gel barış goyunum

İyidir goyunun garası
Gırkığı peygamber tuğrası
Gendi canlar tuğrası
Birinde bin olsun goyunum

Ak goyunum akışır
Yüzükleri tokuşur
Ağa ile aba birbirine bakışır
Birinde bin olsun goyunum

Az viren abanın bir gızı olsun
Başcağızı kel olsun
Onu da bulamasın
Bir okka zift bir arşın bez bulsun
Kimseler beğenmesin
Çobanın oğluna versin

Dere tepe gezeriz
Türlü koyun güderiz
Virin ağalar abalar bahşışımızı
Biz evimize gideriz

Yağcağız getirin yağlanalım
Çulcağız getirin çullanalım
Bu yıl da böyle kullanalım
Birinde bin olsun goyunum

Virin ağalar abalar bahşışımızı
Ayaklarımız üşüdü
Biz de evimize gidelim
Birinde bin olsun ağalar

Böyle dolaşacaklar o hafta artık. O semtin gençleri de bunlar için böyle toplarlar çobanın evine gidecekleri. Artığını da mahalle içinde köy odasında kendilerine bir ziyafet çekerler. Böylece saya meselesi bitmiş olur.

K.Ş: Ali GÜLCAN

12. Konya-Sarayönü'nde Koyun Kuzulama Şenliği

Koyunların kuzulamasına tam elli gün var.

Sayı sayı sallı bey

Dört ayağı nallı bey

Sayı geldi duydunuz mu?

Selamını aldınız mı?

Sayıya kaç gün var?

Elli gün var

Elli günü geçelim,

Goyun guzu seçelim.

Meleşin guzular meee...

Bu bizim babalarımızdan, dedelerimizden kalan bir gelenektir. Biz dört, beş arkadaş bir olur, konu komşunun evini dolaşır, un, bulgur toplardık. Topladığımız unu, bulguru alır, gider bakkal dükkânına satardık. Çetneviri alırdık. Bir evde oturur bu çetneviri güle oynaşa yerdik.

Bu koyun kuzulama şenliği oluyor. Elli gün kala başlıyor. Çocuklar arasında olan bir şenlikti. Bu eskiden yapıldı, çocuklar artık unuttular. Yirmi sene evveldi, şimdi zaten hepsi naylona bindi.

K. Ş: İsmail ER

13. Karaman-Demiryurt Köyü'nde Yapılan Saya Eğlencesi

Günümüzde yapılmayan fakat 1950'li yıllarda Karaman'ın çeşitli köylerinde yapılan Saya adlı bir eğlenceyi anlatacağım. Çobanların bu eğlenceyi yapmaktaki amaçları ağalardan yardım toplamaktı. O yıllarda köyümüz hayvancılıkla uğraşırdı, geçimlerini bu şekilde temin ederlerdi. Koyun sürüsü olan kişilere ağa denirdi. Bu ağalar yılda iki kere koyunlarına çoban tutuyorlardı. Bir Ekim'den Mart'a kadar, diğeri ise Marttan Ekime kadar. Ekimde tutulana kış çobanı, martta tutulana yaz çobanı denirdi. Bu ağaların dört yüz veya beş yüz koyunları olurdu. Bu koyunların sayısına sürü denirdi. Bu çobanlar ocak ayının ilk akşamları toplanıp bir eğlence yaparlardı. Bu eğlenceye Saya denirdi. Saya olayı ise kısaca şöyledir:

Çobanın birisi koyun derisinden yapılmış bir kürk giyer, yüzünü, ellerini siyaha boyardı. Kollarına, beline ve omuzlarına koyun çanları takıp, belindeki kalın kendir ipiyle diğer arkadaşlarına bağlanır idi. Eline bir çuvaldızı olurdu. Ev sahibi vereceği hediyeği daha önceden hazırlardı. Çobanlar çanlarını çalarak ağanın evine gelirler. Saya kılığına giren çoban ağanın dizine yatar. Ağa hediye vermezse veya yeterli bulunmazsa çuvaldızı ağanın dizine batırırdı. Daha sonra ağa sayanın çanının yanında gezen diğer arkadaşlarına yağ, bulgur gibi yiyecekler; gerekirse yünden örülmüş bir çorap, kazak verirlerdi. Sayayı tutan kişi mani söyler, ağanın dizinde yatan saya ise ritmi sağlamak için çanlarını çalardı. Çobanın söylediği sayalar ise şu şekildedir:

Bu saya battı dediler
Batırmadık çıkardık
Ne kaldı ne kalmadı
Elli günümüz kaldı
Elli günden geçelim
Yozdan sağlamalı seçelim

Ak koyunum akkuş koyunum
Memeleri tokuş koyunum
Üç aydır ablanla küs idim
Gel artık barış koyunum

Saya saya sayacı geldi
Selam verdi aldınız mı?
Bu saya kimin sayası
Ağalar beyler savaşı

Bağ evleri bağ evleri
Birbirinden güzel yaz evleri
Saya geldi duydunuz mu?
Selam verdi aldınız mı?

Bu saya battı dediler
Batırmadık çıkardık
Bu saya çöktü dediler
Çöktürmedik getirdik
Kuzunun tüyünü bitirdik

Gügöl gügöl çağlasın
Tuluklara koyasın
Şu oğlumun şu kızımın diyesin
Ver ver diyen aplanın oğlu olsun
Verme diyen aplanın ise kızı olsun
O da kel olsun

Doğu koyunun doğusu
Gelir boğuşu boğuşu
Gök geçidir onun çavuşu
Akışır koyunum akışır
Ak memeleri birbirine tokuşur
Yaz gelince ablalarına yapışır

Sağ yanında yeşil yonca
Sol yanında sarı saman
Sağ yanında yattı guzladı
Sol yanına yattı yazladı
Dişi bir ala guzu guzladı
Büü dedim meledi

Kuyruğuna buladı
Kuyruğunda ağ var
Dürtmeğinde bağ var
Memesinde yağ var
Bunu sağan gelinlerin

Çok güçlü kolları var

Saya saya sallı baya

Dört ayağı nallı baya

Selam verdik aldınız mı?

Biz neye geldik bildiniz mi?

Dağ başında boyunduruk

Dura dura yorulduk

Çok veren ablanın

Ak başlı kızı olsun

Vermeyen ablanın

Kel başlı oğlu olsun

Bir okka yağ

Bir okka bulgur

Bir de perçem ver de

O da Arabın hakkı olsun

K.Ş: Hayati YAŞAR

14. Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Davarın Yüzü Törenleri

Çobanlar toplanır kış yarısı geldiğinde, bugün davarın yüzü yapacağız diye. Çobanlar da bir araya gelir hay hay derler, çıkarlar.

Davarın yüzü toplanması şöyle olur: İki tane genç çoban çıkar, köyün içerisinde toplanmaya başlar. Torba alırlar, bir barhaç alırlar, teneke, yağ, bulgur vs. elma keyfesiden toplarlar. Barhaçlar dolu dolu gelirler.

Biyandan da gelin dediğim, gelin yapma olur. Erkeklerden gelin yapılır, fistan geydirilir. Erkekden bir sakallı ihtiyar yapılır. Erkekten deve sırtlarına ağaç uzatırlar. Devenin önüne kişinin boynunda yapılmış, çapıtlar sarılır, deve gibi böyle boynunu uzatır, galdırır, su içme olur beyle. Araplar olur. O gelini köy halkından başgası geçirir diye gelini muhafaza ederler. Arapların elinde kalın palasgalar vardır,

kalın kayışlar. O geline kim sarkıntılık ederse gelini muhafaza ederler, kayışla vururlar.

Köyün ağasının evine gelirler, zengin adamın evine, ağayı görmeye. Artık ağa bir zaman kapıyı açmaz, Araplar zorla içeri girerler. Gelin, ihtiyar, sakallı dediğim kişiler oynarlar, oynatırlar. Ağanın önüne güm diye düşerler, yuvarlanırlar. Gelin orada böyle kocam öldü diye çırpınır, ağlar, bağırır. O yana bu yana figanlar yürütür. İhtiyar gahmaz. Gelin bu sefer bahşişini alır. Aldığı zamanda kalkar ayağa, ondan sonra da çingiraklar, kelekler, dangur dungur sokaklarda, oyunlar, develer, silah atmalar... Efendim bir yana toplanırlar. Topladıkları yağı, bulguru pişirirler. Tekrar bu sefer köy halkı toplanır. Pilavlar, hoşaf lar pişer, yerler. Goyunun davarın yüzü toplanmış olur.

Davarın yüzü yitdi

Guzunun tüyü bitti

Meleşin guzular meleşin

Mee... me...

K.Ş: Mustafa ERDOĞAN

15. Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Koç Katımı Törenleri

Haziranda goçları davardan ayırırh. Bir müddet goçlar ayrı yayıldıktan sonra Kasımın onunda bu goçları hep bütün boyalarıh, süslerik. Boyunlarına elma, havlu vs. daharh. Çobanlara bahşiş götürürük, keten götürürük, çörek götürürük. Bütün komşular birleşirler, orada goç katımı törenleri yapılır, bir âlem yapılır. Çobanlar kendi kavallarıyla orada çalar, söyler, oynar, eğlenir, yiyip içerler. Delikanlılar güreş yaparlar, oyun oynarlar, koçun üstüne çocukları bindirirler. Ağalar birbirine çekişmeli giderdi. Eyle koçlar salarlardı ki görmeye mahsus.

K.Ş: Osman IŞIK

E. Nevruz Bayramı

1.Mersin'in Mut İlçesinde Nevruz Kutlamaları

Nevruz ile ilgili bildiklerimin bir bölümü doğrudan doğruya yaşadığım olaylardır. Ancak onun tarihî gelişimini, muhtelif kaynakları araştırmak suretiyle

belli bir noktaya geldik. Şimdi önce Nevruzun sözcük anlamını anlatmakta yarar var. Bu bir Farsça sözcük. Yeni gün anlamına gelir. Bu kelime Osmanlı kültürüne de, Türk devletlerine de, topluluklarına da girmiş. Onlarda Nevruz şeklinde değil de Navruz şeklinde telaffuz ediyorlar. Halk arasında da Anadolu’da da Navruz veya Sultan Navruz deniyor.

Bir doğa olayıdır. Önce astronomik bir olaydır. Dünyanın güneş etrafında turunu tamamlarken kendi eksenini etrafındaki değişikliğinden kaynaklanıyor. İklim değişikliği ortaya çıkıyor. Güneşin Koç burcuna girdiği tarihte gece ile gündüz eşitleniyor. Havalarda ısınmaya başlıyor. Halk bunu çok yakından hissediyor. Doğa yeşeriyor, etraf şenleniyor. Doğa güzelliklerini ortaya dökmeye başlıyor. Bu arada başka göstergeleri de var. Mesela, Navruz çiçeği dediğimiz açıyor, kardelenler açılıyor, leylekler göç ediyor geliyor. Bütün bunlar doğadaki uyanışla, insanın coşkusu birleşince de ister istemez töresel bir olgu ortaya çıkıyor.

Nevruz Türklerde bir tarih başlangıcı olmuştur. Adeta bir milat gibi. Alparslan’ın oğlu Melikşah 1074’te Alparslan öldükten sonra eski Türk takvimine uygun yeni bir takvim yapılmasını istemiş. İslâm dünyasında takvim farklı. Yaygın olarak İslâm dünyası Hicrî takvimi kullanıyor. Ancak Hicrî takvimin bu tür doğa olayları ile bağdaşması mümkün değil çünkü aya göre ayarlanmış takvim. Dolayısıyla yıl 365 gün değil, 355 güne tekabül ediyor ve her yıl on gün geriye gidiyor. Önce bu boşluğun farkına varmış Melikşah. Eski On iki hayvanlı Türk takvimi esas alınmak suretiyle yeni bir takvim yapılmasını emretmiş. Hep rubai şairi olarak bildiğimiz Ömer Hayyam başkanlığında aslı matematikçi bir astronom. Onun başkanlığında bir heyet kurulmuş ve bir takvim yapılmış. Bu takvim 22 Mart’ı yani Nevruz’u takvim başlangıcı olarak almış. Malî hesaplar buna göre yapılmış. Tahsilatlar ona göre yapılmış. Bu takvime Melikşah takvimi deniliyor. Takvim-i Şâhi, Takvim-i Melikî deniliyor. Bizim Anadolu’da Sultan Navruz denmesinin nedeni Melikşah’tan galat olarak geliyor. Melikşah’ın takvimini Karakoyunlular ve Akkoyunlular benimsemiş, kanunnâmelerinde belirtmişler, vergi tahsilatında mâli yılbaşı olarak kabul edilmiştir. Melikşah’ın ölümünden sekiz, on sene sonra tekrar Hicrî takvime dönmüş olsa dahi halk bunu benimsemiş. Halk bir kere Nevruz’u kutluyordu. Osmanlı döneminde divân şairlerinde Nevruziye denen bir tarz var.

Padişaha kasideler, övgüler yağdırılıyor, yazılıyor. Buna Nevruziye deniliyor. Ayrıca Nevruz'da hediyeler dağıtılıyor.

Ergenekon Destanı'nda Ergenekon'dan çıkışa bağlanıyor. Oğuz Han'ın çocukları Çin'de yapılan büyük bir savaştan kurtuluyor. Ergenekon'a sığınıyorlar. Orada dört yüz yıla yakın yaşamışlar. Artık ata yurtlarını alabilecek güce kavuştuklarına inandıkları için çıkmaya karar vermişler. Ancak Ergenekon'dan çıkış çok zor, etraf sıra dağlarla dolu. Efsaneye göre bir demirci:

“Bu dağ tamamen demir madenidir. Ben bunu eritirim, yol açarım.” demiş. İşte odunlar yığmışlar, günlerce yakmışlar. Nihayet eriyen demir madeni onlara bir geçit hazırlamış. Büyük bir deve geçecek kadar. Kurt Asena'da kılavuzluk etmiş. Önderlik yapmış, Ergenekon'dan çıkmışlar. Eski ata yurtlarını almışlar.

Bizim ilkokul öğrencilik yıllarımızda okul tatil ediliyor ve topluca kıra gidiliyordu. Okul idaresi daha önceden yiyecek temin ediyordu, biz sadece kabımızı kaşığımızı alıp gidiyorduk. Akşama kadar kırlarda koşturup oynuyorduk, eğleniyorduk. Yani resmî bir bayram havasında idi.

Halk işte Nevruz'dur, Hıdırellez'dir, karakıştır, zemheri yeri, yedi yanıklar gibi birtakım şeyleri kullanıyor. Yani doğadaki değişikliği izleyen sağlıklı, yerine oturmuş belirli günler var. Hâlâ Yörüklerde kuzu çobanı, oğlak çobanı tutulurken şeyden başlar. Nevruz'dan koç katımına kadar.

K.Ş: Sıtkı SOYLU

2.Azerbaycan'da Nevruz

Nevruz bayramı dinî bir bayram değil bir halk bayramıdır. Şimdi Azerbaycan bölgesi tarihine göre çok eski bir bölgedir. Bu bölgede ilk insanlar yaşamışlar ve bu insanlar çalıştıkları yerde emeğe ait, toprağa ait bir türlü uzun havalar diyelim, müzikler diyelim, deyimler söylemişlerdir. Bu deyimler zaman geçtikçe tarih sayfasını varagladıkça bu deyimler bir an'ane, şenlikler hâline gelmiş ve gelecekte de bu şenlikler bir bayrama dönüşmüştür. Bu Nevruz bayramı bu geleneklerden, an'anelerendir.

Nevruz sözünün açıklaması, Farsça olup, yeni gün demektir ve bu genellikle ilkbaharda kutlanmaktadır. Baharın ilk günleri olduğu için, baharda kanlar değiştiği

için, tabiat canlandığı için insanlarda da ruh değişikliği baş gösteriyor. Bu zamanlarda Nevruz bayramı kutlanmaya başlamış.

Şimdi Nevruz bayramının kutlama yönleri var. Bu bayram milletlere de bölünmüştür. Genellikle Türk milletlerinin hepsinde bu kutlanır. Özbeklerde, Türkmenlerde, Kazaklarda, Kırgızlarda aynı zamanda da Azerilerde Azerbaycan’da da kutlanır ama Azerbaycan’da başka kutlanır. Nevruz arefesi Azerbaycan dilinde “dört çerşembe akşam” denilir yani “Salı akşamı”. Bunlar toprak, su, hava ve ateş akşamlarıdır. Toprak akşamında tabiatın oyanması baş verir yani ağaçlar çiçekleniyor, ekimde ilk şoğum, şam işleri başlıyor. Toprak Çarşamba akşamından sonra havanın değişmesi iklim olarak hava değişmeye başlıyor. Sıcaklık geliyor ve bunun etkisi olarak sularda buzlar eriyor, ırmaklar canlanıyor, coşuyor. Dördüncü akşam ise ateş akşamıdır. Buna daha çok önem veriliyor. Azerbaycan ateşperestlik dininin etkisi altında olduğu için bu din Azerbaycan’a çok etki vermiş. Bu dinin tesiriyle ateşin yakılması, şimdiye kadar da ateşe and içme var. Halk arasında “ateş hakkı”, “güneş hakkı” diyorlar. Tabii ki İslâmiyet’ten sonra bu kalkmıştır. Yine de söylediğim gibi Nevruz bir din bayramı değil. İslamiyet’te böyle bir bayram yok ama İslam’a aykırı olarak bir şey bu bayramda bulunmamıştır. Yani bu bayram hep iyiliği tövsiye eder, yani bu bayramda iyi sözler konuşulur, sövüş falan kullanılmaz. Genellikle barışma olayı vardır. Yani kisililer bu bayramda barışırlar. Sonra Nevruz’un özel olarak sofrası açılır. Nevruz’da en önde semeni geliyor. Kısaca bu semeni anlatayım: Semeni, buğdayın cücermesi, ruşeyme gelmesi, bu da ki bolluk anlamında, tabiat oyandı, millet ekine başlamış ve bu ekinin bir devamı olarak semeni bir bolluk sembolü olarak soframızda yer almaktadır. Bu semeniye genellikle kırmızı renkli bir parça bağlarlar yani bir nev gelinle ilgili olan bir olaydır. Halka ait olan bir şeydir. Bu bayram artık eskisi gibi kullanılmıyor. Tarihi sahnesinden süzülerek gelmiştir ama bu günlerde kullanılan bayram türlüdür. Birde burada halkın sanatı yer alıyor. Semeniye ait deyimler verdim:

Semeni sakla meni

Her yıl cücerderem seni

Bu o anlamdadır ki semeni cücertmek ekinciliğe aittir. Her yıl buğday ekilecek ve bu buğday da ki insanı sağlayacak. Buğdaydan ekmek olacak. Bu nev ekonomik olarak halka aittir. Daha sonra bizde âşıklar Nevruz’a ait şarkılar söylerler. Kosa

Kosa olayı vardır. Bu Kosa Kosa oyunu tabii ki başka halklarda görülmemiştir. Yalnız Azerbaycan bölgesine ait edilir. Kosa olayı nasıldır, yani orada Nevruz bayramında olduğu gibi dinî bayramlarda da vardır. Ramazan ve Kurban Bayramı'nda çocuklara pay olarak şeker verirler, şekerli ekmek verirler. Aynı şey Azerbaycan'da da Nevruz bayramında oluyor. Burada çocuklar toplanırlar, başlarında da Kosa denilen bir başçı olur. Onlar evlere uğrarlar. Böyle bir deyim var:

A kala kala gelsene

Kosanın payını versene

Çuvalı doldursana

Kosanı uğurlasana

Bu Kosaya ait bir sanat yoludur. Bundan başka Nevruz'da daha çok şeyler oluyor.

Nevruz'un gençlere ait olan yönü, Nevruz akşamı gençler birbirlerinin evine giderler. Kapıda durup, kulak verip dinlerler. Evde ne türlü konuşulursa kendilerine onu ait ederler. İyilikten konuşulursa yeni yılda başına gelecek olayları bu konuşmadan çıkarıyorlar. Bu bir halk ananesi gibi gelmiş. Nişanlı bir kız ve erkek birbirlerinin evlerine giderler. Genellikle erkek gider. Gizli surette bacadan şapka atarlar. Şimdi kız da nişanlısının payı olarak keyfi ne isterse şeker, boyanmış yumurta, modernleşmiş Nevrua'da para da konulmaktadır. Bir kelime söz de yazıp koyabilir. Gizli olduğu için sözleşme Nevruz bir nev İslami yolla gençlerin birbirlerini görmeden konuşmasına, dertleşmesine de kaynak olabilir.

Nevruza ait çok örnekler var, yani deyim olarak, şarkı olarak, müzikle. Aynı zamanda bizim masallarımızda da Nevruz yer almıştır. Nevruz'a ait Kosa Kosa oyunundan bir bölüm örnek olarak söyleyecek olursak:

Kosa kosa gelsene

Gelip selam versene

Çömçeni doldursana

Kosanı yola salsana

A uyruğu uyruğu

Sakkalı it kuyruğu

Kosam bir oyun eyler

Kuzunu koyun eyler
Yığar bayram düğünün
Bilala toyun eyler

A kosa kosa gelmisen
Hoş gelip safa getirmisen
Bilalı neynemisen
A kosa kosa kosa kosa
Bığları kırğız kosa
Kosam bir oyun eyler
Kuzunu koyun eyler
Kosam iki canlıdır
Kolları mercanlıdır
Kosama el vurmayın
Kosam iki canlıdır
K.Ş: Bilal DEDEYOV, Agil MEMMEDOV

3. 21-22-23 Mart Nevruz Bayramı / Millî Bahar Bayramı

Türkmenistan’da Nevruz Bayramı her sene geleneksel olarak kutlanmaktadır. Nevruzda tüm şehirler, köyler çeşitli renkler ve bayraklarla süslenmektedir. Nevruz bayramında yeşil, filizlenmiş buğdaydan “semene” adlı yemeğin yapılmasıdır. Türkmenler Nevruz bayramında Türkmen pilavı, Türkmen petizi, selpek, çatlama, yağlı börek, pişme, sapadı gibi yemekler hazırlanmaktadır. Herkese ikram edilmektedir.

K.Ş: Batır HOCULOV

4.Azerbaycan’da Nevruz

Nevruz bayramında bugüne kadar devam eden oyundan söz edeceğim. Şimdi eskiden beri Nevruz bayramında bizde Kosa Kosa denilen bir halk oyunu vardır. Kosa Kosa oyunu Nevruzun yani ilkbaharın gelişini kutlamak için delikanlılar hatta ihtiyarlar da bu oyunu oynarlar.

Ay kosa kosa gelsene

Gelip selam versene

Çömçeni doldursana

Kosanı yola salsana

Ha uyruğu uyruğu

Sakkalı it kuyruğu

Kosam bir oyun eyler

Kuzunu koyun eyler

Başka bir oyunu anlatmak istiyorum:

Bu oyunun ismi Vaveyle'dir. Genellikle gençler, delikanlılar bir yere toplanır, kapı kapı gezerler. Evlerin kapısını döverler ve şu şarkıyı söylerler:

Vaveyla hey vaveyla

Yumurtanı yağ eyle

Bundan sonra ev sahibi de olandan olmazdan, genellikle tavuk verirler, çünkü bizim delikanlılar tavuk etini çok severler.

K.Ş: Agıl MEMEDOV

F. Bağ Bozumu Şenlikleri ve Uygulama Şekilleri

1. Konya-Bozkır-Yalhöyük'te Bağ Bozumu

Hamidiye Gürarlan'ın Havva Yalvaç'tan Konya-Bozkır-Yalhöyük yöresinde yapmış olduğu derlemede bağ bozumunun nasıl yapıldığı anlatılmaktadır:

“Akşamdan bir tellal çıkırırdı: Ey ahali! Bir kulak verin, yarın bağ bozmaya gideceğiz, hiç kimse kalmayacak köyde.” Gayri gerileri dikedik, hazırlardık. Kimisi geri ile, kimisi küfeyle giderdi. Üzümleri gerilere ya da küfelere doldurur, kağnıya korduk. Öküzleri koşardık. Öküzler yükün ağırlığından dayatırdı. Öküzün ipinden tutar dah derdik. Tabii mecbursun onları getirmeye, kafalar tabii eski kafalar.

Gelirdik üzümü boşaltırdık. Şirahane derler, oraya dökerdik, oradan torbalara katardık. Şirahanenin önünde oluklar olurdu. Pekmez olacak üzümün suları buralardan akardı. Bu suyu haranılara doldururduk. Beyaz toprağı çalardık. Bir sacayak korduk, üç taş korduk, üç taşın üzerine bir kazan korduk. Bu kazanlarda üzümün suyunu dindirirdik. Biraz sonra indirirdik, toprak dibine çökerdi. Ayna gibi

kalırdı. Bir süzğü alırdık, tülbent sererdik, koca pekmez tavalarına korduk. Şırayı dökerdik. Tavayı ocağa korduk, kaynatırdık, kara pekmez olurdu.”

K.Ş: Havva Yalvaç

2. Konya-Akören-Kayasu Kasabası’nda Bağ Bozumu

Mehmet Çelik de Emina Dişbudak adlı kaynak şahıstan Konya, Akören, Kayasu Kasabası’nda konu ile ilgili şu derlemeyi yapmıştır:

“Evvel bağlar bizim idi

İçi dolu üzüm idi

Şimdi bağlar elin oldu

İçi dolu ilan oldu

Hepsi yalan oldu

Eveli biz bağları beklerdik. Alaca düşerdi bağ beklemeye başlardık. Beklerdik gece gündüz çalınacak deyi, mehluk yiyecek deyi. Ondan sonra derin gayri haydin bağ bozulacak. İki aya doldu mu haydin bağ bozulacak. Eylülün beşinde, onunda gayri haydin haydin düğüne gider gibi millet ne iyi şey varsa geyeller guşanıllar, kimi tavuk keser, kimi horoz keser. Düğün eğlencesi gibi gayri zevkli eğlenmeye giderdik. Orda keserler, yerler, sohbet ederler. Gayri çok olanlar iki, üç gün bozarlar, az olanlar derin bir gün bozalar alılar, geliller. Öyle şenlikli bağ bozarlar. Bozardık evveli. Şimdi öyle üzümler kalmadı.

Bozduktan sonra gayri orada şenliklice oynarlardı, düğünde oynar gibi. Gayri yollara çocuklar dururdu, onlar da güzel elbiselerini giyerlerdi:

“Bize üzüm verin, bize üzüm verin. Çocuklara üzüm dağıtırdık, gelene, gidene, yolculara...”

Biz kendimiz üç gün bağ bozardık. Getirdiğimiz üzümleri çığnardık, gazanlara alırdık şırasını. Dinlendirirdik bakardık geceleri...

K.Ş: Eminana DİŞBUDAK

3.Konya’da Bağ Bozumu Şenliği

“Konyamızda bağ bellemeler nisan, mayıs ayları arasında başlardı. Bağlarda ümmeci olanlar giderler, yardım için ümmeci derdik. Biz onlara beraber bağ belleme

olur, yövmüyci olursa yövmüye tutulur, bağlar bellenirdi. Bağ bellenirken çok şenlikler olurdu, yiyecekler de zaten genelde belliydi. Bağ bellerken dahi pekmezler elimizden düşmezdi. Bizim genelde tatlımız pekmezdi yani devamlı pekmez yenirdi. Efendim, üzüm zamanı gelirdi, üzüm hasatı dış iriliğince olunca, komşuların da yardımıyla olurdu. Bir hafta on gün boyunca bağlar bozulurdu. Bağ bozulduktan sonra da pekmez kaynatmak, üzümü sıkamak için çaraşlar vardı. Çaraşa üzümü dökerdik köfelerden, çiğnerdik. Çaraş betondan yapılma, musluğu olan, üstü kapalı, havuz gibi bir yer. Çiğnedikçe sırası akardı musluklardan.

Bu arada çok şenlikler yapardık. Yani gençler bilakis üzüm çiğneneceği zaman oyunlar oynarlar, çalgılar çalarlardı. Sonra muhabbetlice pekmezler kaynamaya başlardı. Pekmez kaynarken komşular yine hep toplanırlar, şenlik yaparlar, pekmez köpüğü yiyeceğiz diye komşular etrafa gelirlerdi. Nerede pekmez kaynıyorsa orada pekmez köpürdüğü zaman köpüğünü orada toplananlara tabak tabak millete dökerler yedirirlerdi.

Şırayı çaraşdan çıkardıktan sonra bir zaman dinlenmeye bırakılırdı. Pekmez toprağı vardır, ondan çalındıktan sonra dinlenmeye bırakılırdı. Bir gün dinlendikten sonra süzülürdü, öyle tatlanırdı. Sonra tekrar kaynatılırdı.

Millet o zamanlar birbirine çok destek olurdu, yardımcı olurdu. Paraya pek ehemmiyet verilmezdi. Hatır vardı, herkes birbirinin yardımına koşardı. Her hususta bu böyleydi.”

K.Ş: Mustafa BÜYÜKTEKİN

4. Aksaray’da Bağ Bozumu

“Eskiden muhtarlık tavıydı. Şimdi belediyelik oldu. Eski muhtarlık tavında güz geldi mi, bağların üzümü oldu mu muhtar üç gün evvel anons verdirirdi, “Bağ bozmaya gidilecek, herkes hazırlığını yapsın.” diye. Ondan sonra millet hazırlanır. Eskiden harman kaldırırdık. Biz öküzlerden düven sürerdik. Güze kalırdı, Kasıma, kışa kalırdı. Ortalık soğurdu. Öküzlerden düven sürer, tınas savururduk. Patoz yoktu, biçer yoktu. Ondan sonra geç kalırdık. Güzün bağ bozumuna giderdik.

Muhatar duyurunca hazırlık yapar, gider, bağları bozardık. Arabası olan arabasıyan, küt kağnisı olan kağnisıyan, olmayan fakirler eşeklerin üzerinde,

merkeplerin üzerinde iki küfe çatardı, alır gelirlerdi. Betondan böyle aşirt yaparlardı, döker, çiğnerlerdi, şire yaparlardı. O şireyi de küplere doldururlardı. Kazanlarda kaynatıp, pekmez olana kadar karıştırırlardı. Pekmez yapar, evlerine koyarlardı. Kışın yerlerdi yanı kışa hazırlık yaparlardı.”

K.Ş: Aziz SAMUR

5.Konya-Tuzlukçu’da Bağ Bozumu

“Nisanın birinde tam suların yürüme zamanında, eğer ben kendim budayabilirsem kendim budarım, budayamazsam, hakkından gelemeyeceğim takdirde komşulardan üç dört kişi götürmek kaydıyla budarım.

Budadıktan sonra bu budanmış çıbığı toplu halde getiririz. Bir yere istif ederiz. Ondan sonra sürme işi özeklere gelir. Özekleri tek tek, omca omca gezeriz. Sağdan soldan gelenleri de keseriz. Boğazları paklarız. Herşey bittikten sonra sıra sürüme gelir. Yani bağı pullukla süreriz. Hıdırellez geçtikten sonra bunun ilk kükürt atma sırası gelir. Yani Basıra Hastalığı dediğimiz hastalığı önlemek için, birinci üdelerden sonra atarız. İkinciye gelmeden bağın durumuna bakarız. Eğer bağ yine otlanmış haldeyse bu sefer pullukla süreriz. Ya da yevmiyeyle on kişiyi çapaya götürürüm. Giderken tabii ki genç yavrularımız kendilerince bildiği türkülerini çağırarak, yani bir neşe, bir heves içinde giderler.

Bunları alır bağa indiririm. Orada kendileri bağda güzel çapa yaparlar. İkinci çapaya gelince, leblebi kadar büyüyünce ikinci kükürt atılır. Basıra hastalığı görünüyorsa üçüncüyü atarsın.

Bu üzüm iyice erer, tam kıvamına gelir. Tatlandığı zaman “Dimrit” dediğimiz bir siyah üzüm yani her şeye yardımcı olan bir üzümdür. Yani pekmez yaparız ve kurutulan bu üzümün sergisini yaparız, toprakta. Kendimiz sepetle sıra sıra gezeriz. Bu dimrit dediğimiz üzümü toplar, sergiye sereriz. On, on beş günde bu üzüm kurusu kuruduktan sonra çocuklar bir temiz naylon üzerine alır, çalkalar ve temizlerler. Bu üzümü getiririz. Geriye kalan kaç çeşit üzüm varsa bunu sandıklara koyar, getiririz. Bunları oluğa dökeriz. Betona döktüğümüz üzümü ezmek için çizmeleri giyeriz. Bir yandan büyük bir kazan, kazanın üzerinde büyük bir elek; elekten o çiğnenen şire kazana dolar. Kazana dolduktan sonra, mayası olsun diye, üzümün mayası olan bir

toprak, hiçbir yerde yok, sadece Konya'ya bağı Argıthan ilçesinde bir tarla var. Tek bir tarla ve ben de getirdim o tarladan kullandık. O toprağı şirenin içine koymak için sacda hafif ısıtılır. Toprağı ısıttıktan sonra kazanın içine üç, dört kilo şirenin içine katılır. Bu toprak tam üç, dört saat şirenin ekşisini alır. Bir kıvama getirir. Ondan sonra toprak çöker dibine. Elekleyerek, kaynattığımız başka bir pekmez kazanına aktarılır. O toprak dibinde kalır. Süzdükten sonra temiz şire kaynamış pekmez kazanına aktarılır. Kazanın altı yakılır ve üç, dört saat tam oluncaya kadar kaynar. Pekmez hâline gelmeye başladığında ocaktan alınır ve içi sırçalı küplere doldurulur, üzeri kapatılır. Aynı topraktan yapılma çamurla küplerin üzeri sıvanır. Yenecek kısmını koymazdık. Satılacak olanları ufak varillere koyar nahiye nahiye, köy köy, kaza kaza at arabalarıyla dolaşır ve satardık.”

K.Ş: Niyazi YAPICI

6. Konya-Taşkent'te Bağ Bozumu Şenliği

“Taşkent'te üzüm üretimi eskisi gibi fazla değil. Fakat günümüzde de belli bir miktar üretim yapılıyor. Bağ bozumunda da üzüm toplamaya giderken şenlikler yapılmaktadır. Bu şenlikler Taşkent'in sosyal yaşamında çok büyük bir önem arz ediyor çünkü Taşkent'in halkı biraz eğlenmeye düşkün, şenlik yapmaya düşkün. Neşeli insanlar yani. Her şeyde bir şenlik havası oluşturuyorlar. Gördüğün gibi üzüm toplamaya giderken dahi bir şenlik havası yaratıyorlar.

Bağ bozumunda da çocuk, genç, ihtiyar herkes bağ bozumu zamanı yani sonbahar mevsiminde üzüm bağlarına giderler. Yollarda düğün havaları çalınır. Herkes rengarenk elbiseler giyer. Bolluk olduğu için, üzüm bolluğu olduğu için bağlarda da türlü yemekler yenir. Bir âdet var, bağ bozumu sırasında sadece et yemekleri yenir. Sebze yemekleri yenmez. Sebze yemeğini uğursuzluk sayarlar, sadece et yemekleri yerler. Üzümlerin çok olmasından dolayı da bağlarda üç, dört gün boyunca yatılır. Büyük ateşler yakılır dağlarda. Buna da “güremez” adı verilir. Türkü söylenir karşıdan karşıya. Yani bağların arasından birbirlerine atışmalar olur, laf atmalar olur. Bu şekilde eğlenilir ve üzümlerden kiralanan develere, katırlara yüklenir. Üzümler toplanıp Taşkent'e getirilir. Bu da büyük bir şenlik havası içinde, Taşkent'e götürülür.

Bağ bozumu sırasında söylenen atışmacalar, türküler var. Bunlardan bir örnek vereyim:

Yeşilliktir bağımızın kenarı
Kimse bilmez dermanımdan yanarım
Gelen yolculara haber sorarım
Acep leyli sunam gelir mi diye?

Gurbet ellerinden beri aşalım
Atalık hakkını helallaşalım
Hasretimiz kıyamete kalmasın
Kimselerde benim gibi olmasın

Yine hayallendi bu deli gönül
Olup bir engine konduramadım
Gitti kuzularım gurbete
Dönelim dedim de döndüremedim

Ateşim yanar da dumanım tütmez
Guzumun hayali gözümde gitmez
Ayrılık benimle kalırsa bitmez
Bana zincirle ipler kâr etmez

Ayrıca görseler perişan beni
Mevlâ'nın şaşkın kulu sayarlar beni
Varsam hâlimi ellere desem
Ayrılık yüzünden deli sayarlar beni

Bir sabah çıktım yollara
Ayrılık azığın sardım bellere
Adın bilmediğim gurbet ellere
Gitti kuzularım gelmeyiverdi”
K.Ş: Eren SÜLEK

7. Konya-Sille’de Bağ Bozumu

“Burada bir Gereyi âdeti vardı eskiden, şimdi yok. Şimdi üzümler erdi mi Pazar günü aşağı bağlara giderdik. Herkes yiyeceğini, suyunu sırtına yüklerdi. Testilerde taşırdık suyumuzu. Azığımızı da götürür akşama kadar orada otururduk. Konu komşu toplanır, akşama kadar oturur, yeriz, içeriz. Akşam olunca gerisin geri yükü sırtımıza vurur, geri gelirdik. Gereyilerde üzüm toplardık, şimdi kalmadı artık.”

K.Ş: Emine BARLIK

8.Çepni’de Bağ Bozumu Şenliği

“Çepni yöresinin üzümleri ince kabuklu, yapıncak cinsi olduğundan, yüke (kasaya) dayanmaz. Bunun için üzümün bir kısmı sergiye konur, kalanı da cıvıkkara pekmez yapılır.

Pekmez işi külfetli, çok zor bir iştir. Her aile kendi bağını/bağlarını tek başına baş edemez (altından kalkamaz/gücü yetmez). Bağ bozumunda bir nevi imece yapılır. Bağlar genellikle ekim sonlarında, kasım başlarında, koç katımında toplanır.

Ailenin ve komşuların iş ve araç durumları göz önüne alınıp bozum günü belirtilir. İlk iş evde sergi yapılacak yeri hazırlamaktır. Buna elverişli yerler tahta ambarların üstleri, tabanı tahta olan boş odalar, saman üzerine yatırılan çeten tahtaların üstleridir. Elden geldiğince çok yer hazırlanır. Sergilik üzümlerin yağmur ve kırağı görmemesine dikkat edilir. Üzümlerim üzerindeki pus silinirse uzun süre saklanamaz. Serilen üzümler mart ayı sonlarına, nisan ayı ortalarına kadar saklanabilir.

Bağ bozumuna karar veren aile teşt (büyük leğen), kazan, çuval, güğüm, süzek, sele, sepet ve sandıkları toplar. Pekmez mayası olan özel üzüm toprağını bulur hazırlar.

Akşamüzeri avluda, örtmede, bahçede toplanılır. Komşu ve akrabaların genç kız ve gelinleri birer birer akıldan geçirilir. Böylece işlerine kimlerin yarayacaklarını tespit edilir. Aynı zamanda bunları kimlerin haberdar edeceği de saptanır.

Davete köyün öğretmeni, imamı, aile için hatırlı kimseler, köyde misafir olan aileleri ile davet edilir. Çağırılacakların üzüm bağlarının olmaması şarttır.

Bağ evlerine alaçık denir. Buralarda özel bir pekmez ocağı, üzüm çiğnemek için taştan veya ağaçtan bir havt (çanak) bulunur. Sabahleyin erkenden genç kız ve gelinler ellerinde bağ bıçakları, kollarında seleselerle üzüm kütükleri altına otururlar. Önceden bilinen sergilik üzüm kesilir. Onlar erkekler tarafından incitilmeden sandıklara yerleştirilir. İlk günler bütün bağ taranarak üzümler toplanır. Köye sevk edilip, daha önceden hazırlanmış olan yerlerine serilir. Serginin üzerine harman tozu çökertilirse, dayanma süresi daha uzun olur.

Bundan sonra sıra pekmezlik üzümün kesilmesine gelir. Çuvallara doldurulan üzümler güçlü kuvvetli genç kızlar ve gelinler tarafından ayakla çiğnenip, şıraları bakır kaplara doldurulur.

İlk pekmez kazanı ocaktan indirileceği sırada davetliler gelmeğe başlarlar. Önceden hazırlanan besiyeye çekilen davar kesilir ve ağaca asılıp yüzülür. Önce külbastı ve kavurması yapılır. Bakraç bakraç çemenler ortaya getirilir. Yeşil biberli domates salatası bağ bozumu süresince hiç eksik edilmez. Ziyafetler her gün bu şekilde devam eder.

Geceleri pekmez ocağının ışığında gençler, genç kızlar ve gelinler halay çekerler. Bağın her köşesinden bir şarkı ve türkü sesi yükselir. Şakalaşmalar, eğlenceler ve sohbetler devam eder, gider.

Davetlilerden önce gelenler, yerlerinden ayrılırken onların yerini yeni gelenler alır. Giden her davetliye bir sepet üzüm, bir güğüm pekmez ve bağdaki meyvelerden hediye götürülür.

Bağ bozumunda emeği geçen her genç kıza veya geline de ayrıca hediye verilir. Bunlar o ailenin maddi durumuna göredir. Örneğin elbiselik ve yazma alındığı gibi, sepetlerle üzüm, pekmez, bağın diğer meyvelerinden gönderilir.

Ayrılanlar güle güle yenmesini temenni eder ve yenisinin alınması temennisinde bulunurlar.” (Özen, 2010: 93-94).

9. Konya-Bozkır’da Bağ Bozumu

Küçüklüğümde beri hayatımda en çok sevdiğim ağaç türüdür. Bu ağaçların içerisinde de bağ. Bağın birkaç ismi mevcuttur. Bunun ilk dikiliş devresinde olanı ki çıbık, onun dışındaki bağ, bütün yukarılara doğru kaldırma şekli ise asmadır.

Böylece üç ismiyle yaşayan bu üzüm bağı gerçekten bir cennet meyvasıdır. Meyvaların en güzelidir. Güzelliğiyle, tadıyla bir bambaşka meyvadır.

Çıbık bir başka daldan getirilerek ıslatılır. Orası siyahlaştırılır ve uzun süre suda durursa köklenir ve dikilir veyahut da kendi çıbığının yanbaşındaki toprağa daldırmak suretiyle köklendirilir. Oradan kaldırılır ve bir başka yere dikilir. Bu şekilde birinci senesinde kendisini ancak toprağa zor adapte ederek tuttuğu görülür. İkinci senesinde artık süymeler başlar. Üçüncü senesinde dibinden kesmek suretiyle kendisi, artık bir gençlik devresine girdiği ortaya çıkar. Dördüncü senesinde üzümü görülür.

Bağın birkaç üzüm çeşitleri vardır. Bunların içerisinde siyah üzüm, razaki tipi, beyaz üzüm, ekek üzüm... pek çok çeşitleri vardır dökülgeni...

Bağ, baharın ilk 21 Mart'ta geçerli olmak üzere kendisi budanır. Çubuk kendi kalınlığı üzerindeki kısmından üç göz, iki göz, bir göz üzerinden budanır ve bu gözden süyen dalların üzerine üzüm salkımları görülmeye başlanır. İlk önce küçücük küçücük tanecikler hâlinde yeşil yeşil bir güzelliği mevcuttur. Zamanla bunlar irileşir... Çiçeğinin kokusunu duyan arılar üzerine uşuşur. İşte böylece üzümün her açan çiçeğinin gezen arılarla döllenme devresi teşekkül etmiş olur. Ondan sonraki zamanlarda bu çiçekler dökülür. Sonra da irileşmeye başlar. Ağustos dönemine girdiği zaman alaca, üzerine düşer ve böylece üzüm salkımları taneleriyle büyük ve kendisi tamamen üzümü ortaya çıkar ve görünür. Yenmeye de artık yavaş yavaş biraz eşki de olsa başlar.

Ekim ayının sonlarına doğru artık bağbozumu gelmiştir. 29 Ekim ya da Ekimden daha evvel Eylülün sonlarına doğru olabilir, bağ bozulu. Üzüm tamamen olmuştur ve bu olan üzümler tek tek çubuklardan koparılır, her üzümün kuruları, çürükleri ayıklanır. Sandıklara doldurulur ve evlere getirilir...

K.Ş: Ali Orhan YALÇINKAYA

10. İmece Eğlenceleri

İmece eğlenceleri genellikle köylerde yapılmaktadır. Meselâ, komşulardan birinin çok mısırı var, mısırları toplamış, harmanın belli bir köşesine yığmıştır. Bunların tek tek soyulması gerekmektedir. Konu komşuya haber verip imeceye

çağırır. İmece karşılıksız yardım yapılması demektir. İmece de genellikle gece olur. Ayçiçeği dövülecekse ayçiçeği harmanına, mısır soyulacaksa mısır harmanına genç kızlar ve delikanlılar, yaşlılar toplanırlar herkes kendi cinsine ve yaşına göre arkadaşlar grubuna oturur ve karşılıklı atışmalar başlar. Kızlar çocuklara maniler söyler, çocuklar onlara cevap verirler. Uzun uzun türküler söylerler. Arada bir soğuk su, ayran veya günün şartlarına göre başka içecekler misafirlere ikram edilir. Gece geç vakitlere kadar bu iş yapılır. Bunda amaç karşıdaki kişinin işini kolaylaştırmaktır ve hiçbir bedel ödetmeden ona kazanç sağlamaktır. İmece malum, herkes bilir, köylünün vazgeçilmez kurallarından, şartlarından biridir.

Köylerde imecede muhtar haber salar korucusuyla. Arkadaşlar bu iş yapılacaktır, diye. Kanal kazılacaktır, camii sıvanacaktır, köye kum getirilecektir. Korucu görevlendirilir ve o duyurur. Korucu imece var diye çağırır, herkes kazmasını, küreğini kapan gelir ve muhtarın gösterdiği işi yapar. Bunun adı imecedir. İmece karşılıksız yardım anlamını taşıdığı için çok güzel bir olaydır ama gün geçtikçe, ekonomik şartlar ağır bastıkça her geçen gün özelliğini kaybetmektedir.

K.Ş: Tanzer ÖZKAN

G. Yayla Şenlikleri ve Uygulama Şekilleri

1. Suluova Akdağ Yayla Şenliği

“Amasya bölgesinin en yüksek dağı olan 2061 rakımlı Akdağ zirvesinde bulunan Çilce Yaylasında yapılan şenliklerde zirve yürüyüşü düzenlenip en üst noktaya Türk bayrağı dikilirken Akdağ’ın zirvesinde 107 pehlivan birlik ve beraberliğe el bağladı.

Her yıl düzenlenmekte olan Akdağ yayla şenliğinin dördüncüsünde 27 Haziran 2010 Pazar günü saat 10.00’da Akdağ Çilce Yaylasında yapılan program saygı duruşu ve İstiklâl Marşı’nın okunmasıyla başladı ve şenlik ateşi yakıldı.

Şenlikte katılanlara hitaben bir konuşma yapan Dernek Başkanımız dört yıldır sürdürülen şenlikler ile dernek ve faaliyetlerinden bahsettikten sonra düzenlenen yayla şenliklerinin tek amacının gülmek ve eğlenmek olmadığını belirterek şunları söyledi:

“ Bugün burada bu programı düzenlememizin amacı Amasya’ımızda ve ilçemizde birlik ve beraberliği sağlayıp insanlar arasındaki ihtilafları kaldırıp halkımızın kaynaşmasını sağlamaktır. Bizler başarılı ve mutlu olmak istiyorsak, geleceğin Türkiye’inde coğrafi, ekonomik, kültürel konumuna yaraşan bir Suluova istiyorsak siyasi mülahazaları bir kenara bırakıp birlik ve beraberlik içinde çalışmak zorundayız.” dedi.

Gösteri bölümünde uzun zamandır ilçemiz Halk Eğitim Müdürlüğü bünyesinde bölgemizin folklor kültürünü geleceğe taşıma adına çok önemli görev üstlenen ve bunu da başarıyla sürdüren Akdağ Folklor Ekibi sahne alırken gerek oyunları ve gerekse yöresel kıyafetleri ile Akdağ bölgesini en güzel şekilde temsil ettiler. Müzik bölümünde Suluova’ımızın yetiştirdiği yerel sesleri sahne aldı. Yöresel yarışmalar bölümünde yöremize ait yumurta taşıma ve çuval yarışları kızlar ve erkekler arasında oynanırken vatandaşların da tempo tuttıkları görüldü...” (Keten, 2015: 492).

Her yıl kutlanmaya da devam etmektedir.

2. Kabaoguz Köyleri Yayla Şenlikleri

Kabaoguz Köyleri Yayla Şenlikleri yirmi dört yıldan bu yana 29-30 Temmuz tarihinde Amasya’nın Gümüşhacıköy ilçesinde ulusal bir şenlik olarak kutlanmaktadır.

Kabaoguz Köyleri Kültür, Dayanışma ve Kalkınma Derneği tarafından düzenlenmekte olan şenlikle bölgenin tanıtımı, kalkınması, yerel turizmin geliştirilmesi, somut ve somut olmayan kültürün yaşatılması, el sanatlarının geliştirilmesi, göçün önlenmesi amaçlanmaktadır.

Şenlikte, güreş, doğa yürüyüşü, spor müsabakaları, yöresel yarışmalar, çadır konaklamaları, müzik ve dans gösterileri, çeşitli ikramlar, çevre düzenlemeleri ve yörenin tarihsel geçmişiyle ilgili sempozyumlar düzenlenmektedir.

K.Ş: Osman Civanoğlu

3. Kadırğa Şenlikleri

Trabzon ilinde her yıl Kadırğa Şenlikleri diye anılan şenlikler yapılmaktadır. Temmuz ayında yapılır bu şenlikler. Trabzon halkı bu ay içerisinde o gün mutlaka Kadırğa'ya aileleriyle birlikte çıkarak orada şenlikler yaparlar, eğlenirler. Ayrıca panayırlar ve sergilerde düzenlenir. Burada yöreye ait eski gelenek ve göreneklerimize ait kıyafetler, yiyecek-içecekler sergilenir, satılır. Bunun yanı sıra şenliklere gelince halk burada, gelinler, kaynanalar, birbirine zıt insanlar birbirlerine maniler söylerler. Ayrıca Horon dediğimiz, kızların ve erkeklerin birlikte, kemeçe eşliğinde, türkü söyleyerek oynadıkları oyun vardır. Karşılıklı söylenen manilere de “atma türkü” diyoruz.

Atma türkü atarum

Yüreğuni yakarum

Eski çaruklarumi

Boğazuğan takarum

Bu manilerin yanı sıra yine yaylalarda halkın ağzında özellikle şu türkü söylenmektedir:

Oy yaylalar yaylalarda

Horon eder uşaklar

Horon eder u

Sabahtan kalkar kızlarda

Bakayılar ayniya

Bakayılar ay

Giyindi guşandılar

Giyindi guşandılar

Gidecekler yaylaya

Gidecekler yay

Bu eğlenmeden sonra herkes yiyip içerek akşama kadar bu şenlikler devam eder. Ardından herkes o yörede satılan giyeceklerden mutlaka beğenip üzerlerine alırlar. Akşamüzeri herkes arabalarıyla beraber yüksek dağa çıkmışlardır. O saatlerde

sis çöker, göz gözü görmez. Tam akşam olmak üzere iken herkes arabalara binerek şehre inerler, Kadirga Şenliği de son bulur.

K.Ş: Fatma Günher

4. Konya-Hadim-Balcılar Köyü Yayla Şenliği

Şimdi oğlaklar yetişiyor, gütmeye gidiyorduk. Geldik miydi de yayla zamanı geliyor tabii sevinç içinde, heyecan içinde yaşıyoruz. Ellerimizde kınalar, elbiselerimiz hazırlanıyor. Böyle ne biliyim şen, şadıman, tokalı yazmalar. Meselâ, derlerdi ki pullu yazmalar, beyaz çoraplar, çorapların içinde de isgarpin yoktu, böyle içi kırmızı tüylü ayakkabılar vardı. Hergün kızarır, böyle kirlenmiş gibi olurdu. Onu yıkıyoruz, pullu çemberimizi dürüyoruz, yatakların altına koyuyoruz. Yayla göçümüzü böyle aşkla bekliyoruz. Neydi o sevinç, heyecan bilmem ki. Hadi, koyun kuzu birbirine, sizin oba şuraya, bizim oba buraya, oba oba göçüyoruz. Oba demek, yaylaya çadır kuracağız. Beraber giderler hısım, akraba. Koyunu, kuzuyu birbirine karıştırırlar. Kavurga kavururlar. Koyuna kuzuya çan takarlar. Çok ses çıksın diye çok çan takarlar. Tüfek atarlar. Koyunların çanları bir taraftan çalar, bir taraftan tüfekler atılır, etraf zingirdar. Koyunlar ürker, birbirine çanlar çaldır çaldır çalıyor. Tokalı yazmalar, pullu çemberliler türkü çağırırlardı:

Pullu çemberimi atsam dalıma
Düşeydim şu yaylanın yoluna
Eğer güzel seni bana verseler
Değişmezdim seni dünya malına

Gel hele gel de nazlı kibarım
Seviyor içirim yok mu haberin
Bugünlerde geçmez oldu kederim
Ağlattığın gibi güldür de yürü

Mızıkalar, udlar çalarlar. Herkes şen, şadıman. Âşık olan kızlar, delikanlılar orada. Herkes birbirine türkü söyler, şiirler söyler. Gençler eğer abimiz yada babamızdan korkmazlarsa göçün önünde dururlar.

Kavurga dediğimiz buğday, çitlek, gabak çekirdeği, nohut, üzüm birbirine giriyor, helkeye katıyoruz. Çıtır çıtır çok güzel bir şey oluyor.

Varıyoruz oraya, çadırlar kurulmuş böyle. Yarım çuvalda un hazırlanmış böyle, süt sağıyoruz, kazanlarda süt kaynatırız. Bulamaç yaparız. Orada kalırız diye çamların altında bir küre yaparız. Küre dediğimiz şey ocak. Çamurdan yapılmış, yemek yapmak için, ısınmak için yakacak atıyoruz, çalı çırpı. Ayaklarımızı uzatıyoruz, üç, beş kişi ısınıp çekiliyor. Isınan geri çekiliyor.

Sabah oluyor, her yer çiçek, yeşillik. O kadar güzel olur ki. Abilerimiz hayvanları sabaha kadar güderler. Orada karınları doydu muydu sabahleyin geliyorlar, eşyaları alıp geliyorlar.

Koyun çobanı, oğlak çobanı tutuyoruz. Çobanın tüfeği olur, iki tane de köpeği olur. O davarı hıfz edecek. Çoban dağlara gider. O gidince gelinler, kızlar evlerini düzenledi miydi bir obadan bir obaya oba bastırmaya gideceğiz. Fakat bunun için de giydirecek bir şey yok. Bişek gelin düzdüreceğiz. Yayık yaydığımız şeye bişek deriz. Bişeğe bir sahan koyuyoruz. Başörtüsü takıp, ona yüz yapıyoruz. Kaş, göz yapıyoruz, birinden bir elbise istiyoruz. Aman elbisemi hiç, eskiden elbise yoktu. Kutnu kumaş vardı. Böyle beşli zıbın derdik, üş-peşli. Aman aman benim elbiseye kıydırır gelirsen seni o zaman ne yaparım. Aman ha o zaman kıyılırsa da ödemeye güç yok. Hem pahalı hem de kimsede yok. Köyde o kadına da ya İstanbul'dan ya da İzmir'den geldi. Çorum'da da eskiden bir asker vardı. O da kardeşine elbise getirmiş. Babam da onu almış. Analık da ne olur onu ver de ben bir bişek gelin düzeyim, demiş. Çırdan böyle gül yapıyoruz, yüzünü, kaşını, gözünü beyazın üstüne, sahanın üstüne yüz yapıyoruz, kolunu da böyle uzatıyoruz.

Yiyecekler bilmem şimdi on göz eve biri sığamıyoruz. O amma bir çadırın içine, dört ağacın içine her yiyeceğimizi, mesela elbiseleri bir çuvalın içine durer durer koyarız. Böyle yatakların arasına koyuyoruz. Düzenliyoruz. O davara gireceğimizde her şeyimizi yeniliyoruz.

K.Ş: Fadime TEKİN

5. Konya’da Yayla Şenliği

Yaylaya çıkmamız çok şenlikli olur, güle eğlene çıkarız yaylaya. Koyunu, davarı olmayan köyde kalır. Yaylalar çok uzak olur, hayvanlarla bir günde gideriz. Yemyeşildir oralar, yazın ortasında küfür küfür eser. Asıl şenlik yayla dönüşü olur. Bütün kadınlar atlara binerler ve köye kadar yarış ederler. Birinci kadın da bütün sene boyunca el üstünde tutulur, saygınlığı artar.

K.Ş: Sefa ODABAŞI

6. Antalya-Korkuteli’nde Yayla Şenliği

Şimdi evveli bizim çocukluğumuzda yaylaya göçerdik. Mallarımız çoktu, ineklerimiz. Atımız çoktu. Sözüml ayıp eşeğimiz vardı. Göçerdik buradan. Annelerimiz bizi atların üstüne sararlardı, sıkı sıkı eğerlere bağlarlardı. Düşerdik buradan beş günde yaylaya varırdık, göç yapardık. Yolda annemgil babamgil dururlardı, yemek yaparlardı. Kahve pişirirlerdi. O zaman çay yoktu. Çay hiç bilinmiyordu. Beş günde konaklaya konaklaya giderdik.

Korkuteli’nin yaylasına giderdik, Kızca Dağına. Annemgil hasır dokurdu, hasırdan ev yapardık. Ev demezdik, alacık denirdi. Alacık yapılırdı. Eğmeçli höyle ağaçlarla iğilirdi. Üstüne hasırlar örtülürdü. Alacıktan ayrı mutfak olurdu. Sütlük dediğimiz, süt koyduğumuz yerler olurdu.

Yayık yayardık. Yazın dört beş ay orada kalırdık, dağlarda. Böyle yurtlarımız vardı. Yurt yurt göçerdik, atlarımızla, arabalarımızla. Oradan tekrar Antalya’ya gelirdik. Burada da iki, üç dururduk. Mayısta tekrar göçerdik.

Orada tarhana kırılırdı. Has yemeğimizdi bizim. Tarhana karıldığında buğday kırılırdı. Yağlı yoğurt ezilirdi, bu yoğurtlar dökülürdü. Sofra atılırdı dışarılara, herkes otururdu, yenilir, içilirdi. Mayalı ekmekler, bazlamalar yapılırdı. Çok çok güzel olurdu. Bizim günler öyleydi ama şimdi çok değişti.

K.Ş: Ayşe FİDAN

7. Yeşildere-Karaman Yayla Şenliği

Bahar gelince, yayladaki, Toroslardaki karlar eriyince yayladaki, zaten tarım arazileri yaylada olunca köyden bir göç oluyor. Göçün tarihini Nisan'ın on beşinden sonra belirliyoruz. Döl yurdu, deriz, biri yurt olur. Köy ihtiyar heyeti toplanıyor, tarih belirliyor. Derler ki: Nisan'ın on beşinde veya yirmisinde havaların iyiliğine veya soğukluğuna göre ayarlanıyor, oba döllüğe göçecek denir.

Yaylayla köyün arasında döllük mevkii olur. Yaylaya çitlik dediğimiz daştan, üstü toprak bina, evler var. Evi olmayan çadır tutar. Kıl çadır tutar. Köyün normal, kıl keçisinden yapma, yağmur geçirmeyen, serin tutan çadırları tutuyorlar. Buraya davarları, köyün ekininin falan ekilmesiyle, bahçelerin sürülmeye başlamasıyla, davarları köyden çıkarıyorlar. Orada sulama imkanı falan daha kolay oluyor. Oraya göç emri veriliyor. Herkes kendi başına göçemiyor. Muhtar heyetinin kararıyla göçerler. Pırtı, çalı çırpı toplanır. Eğme çibık toplanır.

Yayla yollarında eğlence yaparlar, tüfek, tabanca atarlar. Çıkarlar çadır tutarlar, içine pırtıyı koyarlar. Kadınlar suya varırlar, yemek yaparlar. Toplanırlar yerler. Sonra köye dönerler. Davarı olanlar orada kalırlar, olmayanlar köye dönerler. Bir ay kalırlar orada. Yaylanın karının kalkması için bir müddet orada kalırlar. Tam köyle yaylanın arası. Genellikle davarcılık için uygun bir ortamdır.

Çıkarken eğlenirler, tüfek, tabanca atarlar, türküler söylerler:

Yaylam sana yaz gelmeyince göçülmez

Ala karlı soğuk suyundan içilmez

Çıkayım da yaylamızın başına

Çıkayım da şu yaylaya ala karıka

Ağlayayım da ala keklik duruka

Sende güzellik bende gençlik varıka

Seyir ettim toprağına taşına

Gurbet elde kaldım kendi başıma

Orada zaten gelinlik çağında kızlar ve davar çobanları yani davarı olanların gençleri kalırlar. Bu arada döllük dediğimiz yerde genellikle kuzulama falan olur. Kuzular ayrı güdülür, davarlar ayrı güdülür.

Akşamları kızlar eğlenti yaparlar kendi aralarında deflerle. Çobanlarla diğer köylerden gelen misafirler ve gençler ayrı bir yerde, su başında ateş yakara 636inge kendilerine, köyün âdetlerine göre oyun tertiplerler.

Orada bir ay kaldılar mı Yukarı Yayla deriz, bir mevkii var. Torosların önü, Torosların başı oluyor, oraya çıkıyor ve orada üç ay kalıyoruz. Ora zaten tamamen yayla. Ormanlık bizim yaylamız. Genellikle üç ay orada kalırız. Ekini olan ekini eker, oba oba herkes. Herkes kendi tarlasında, sekiz, on oba olur. Herkes kendi anlayabileceği kişilerle oba olur. Daha çok çadır evler olur. Davarların gübresinden faydalanabilmek için herkes tarlasına davar yatırır.

Bu arada genelde kadınlar yaylada olur. Erkekler köyde olur. Köyde filiz alma, çapa, kükürtleme, sebze ekimi, köy ekini olur. Davarlardan sağılan sütlerden peynir yaparlar, tarhana yaparlar, çökelek yapılır.

Sonra karar alınır ve Ağustosun otuzunda köye göçülür. Yine köye dönüş yavaş yavaş olur. Davar, sığır yaylada, Soğuk Pınar deriz, bir yer var orada kalır. Davar, sığır, kızlar, gelinler orada kalırlar. Karı-koca gerisi hep köye döner. Sergi sererler. O gençler, gelinler gelirler sergiye. İkindiye kadar sergiyi sererler, ikindiden sonra tekrar soğuk pınara çıkarlar. Davarını sağan, köye gelecek olan gelir. Gelmeyenler orada yatar. Gece davul çalar kızlar, gelinler orada kalanlar. Oynar kaşıklarla falan. Oradan sergi girer içeri, davarlar bozulur, sergi kalkar. Her iş bittikten sonra ayaz da çöker hâliyle tabii. Bu arada döller de köye dönüş yapar. Böylece yaylaya göç olayı bitmiş olur. Zaten döllerin yayladan göçünden sonra da hemen hemen yaylaya kar düşer. Ondan sonra da oraya gidip gelmek imkânsızlaşır. Şimdi bu döllerden dönüşte yine çeşitli maniler söylenir:

Bizim yaylanın da başını duman bürüdü
Göyünçekli kızlar da yürüdü
Bizim yaylanın da başını duman bürüdü
Yüreğimde yağ kalmadı eridi
Aman göyünçekli kızlar da
Şimdi yaylasına yürüdü yürüdü

Yürü yiğit yürü de yolundan kalma
Her yüze gülmeni de dost olur sanma

Ecelden korkup da sen geri durma
Yiğidin alınına da yazılan gelir sürmelim ey

Yürü yiğit yürü yoluna yürü
Taş olsan erir de dağların karı
Niçe güzel olsa da yiğidin yarı
O da sevdiğine nazılan gelir sürmelim ey
Aman guru kütük de yanmayınca tüter mi
Ak memede de çifte benler biter mi
Vakit gelmeyince de bülbül öter mi
Göçüp gider de bir gözleri sürmeli

Yeşerdi mi yaylamızın burması
Yüksek geçer gurbet elin durnası
Hacıdan gelir de hacıların hurması
Dayanılmaz gurbet ele doğrusu

Bahar gelir bizim yayla otlanır
Bahar gelir bizim yayla otlanır
Gurbet ele göçenler dertlenir
Gara goyun da geder gelir de sütlenir
Dayanılmaz gurbet ele doğrusu

Şu gurbetin içindeki hacılar
Şu gurbetin içindeki hacılar
Gonya’da oturur çifte bacılar
Sızılardan üstündür bu sancılar
Gurbet ele dayanılmaz doğrusu

Akşam oldu yine bastı gareler
Akşam oldu yine bastı gareler
Göz göz oldu sinemdeki yareler
Bahar geldi de coştı bizim dereler

Dayanılmaz gurbet ele doğrusu

Yüksek olur yaylamızın gayası

Yüksek olur yaylamızın gayası

Suyu soğuk serin olur havası

Yaylaların içinde de Alkışlı'nın yaylası

Otursun gelenler de alsın havayı

Yaylamızın ortası da dere arası

Yaylamızın ortası da dere arası

Hiç bitmez de şu galbimizin yarası

Gurbet eldir dayanılmaz burası

Dayanılmaz gurbet ele doğrusu

K.Ş: Durmuş GÜLCAN

8. Karadere Köyü Yayla Şenliği

Mayıs ayının yedisi ve onunda yaylaya göçeriz. Evden çıkarken evde ne kadar koyun, sığır, manda varsa hepsine çan, kelek takar, süsleriz. Gidebildiğimiz kadar, yorulmadan, erinmeden yatacağımız yere varırız. Orada üç, beş göç bir araya geliriz, çadır kurarız. Çadır kurduktan sonra çobanlar ve sürü sahipleri bir araya toplanırız. Sürüleri kurt, ayı yemesin diye hepimiz ayrı ayrı bekleriz. Sabah oldu mu oradan devam ederiz. İkinci bir konaklama yerine varırız. Yine sürüyü bekleriz. Üç, dört gün sonra obaya varırız.

Obaya vardığımızda bakarız ki kimimizin damı yıkık. Birbirimize yardım ederiz, hartama, çinko örteriz. Hartama Doruk ağacından hasıl olur. Hartamayı her adam çekemez. Ustasından başkası hartamayı becerip yapamaz.

Ondan sonra davul, zurna, gelinler, kızlar, erkekler Ot Göçü yaparız. Mısır tarlalarını çapalamak, paldırını almak için geriye döneriz. Herkes köydeki çapalama işini bitirdikten sonra geriye dönüş yaparız. Bu yüzden herkes hazırlık yapar. Elleri kınalı, baş beyaz örtülü, bellerde Keşan peştamalı...Bakarsın ki gelin alayı gibi eğlene eğlene üçüncü günde yaylaya çıkarız.

Güz geldikten sonra geriye döneriz. Yazın geldiğimiz gibi sürüleri süsleriz. Konaklayarak, eğlenerek memleketimize döneriz.

K.Ş: Hüseyin MEMİŞ

9. Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü Yayla Şenliği

Araba yolu yaylalarımıza kadar geldi. Eskiden çok harp olmuş bizim yaylalarda. Biz yaylaya genç zamanlarımızda giderdik. O kadar savaş olmuş ki boş kovanları toplar getirirdik çocuklarımıza oynamaları için.

Sularımız çok iyidir. Şimdi öyle yerleri vardır yaylamızın ki Harman Yaylası derler, orada çok şehit olduğundan devlet el koydu. Devlet orayı namaz kılmak yerleri yaptı, dua etmek yerleri yaptı. Öyle yaylalarımız, öyle sevilir yerlerimiz vardı. Eskiden yürüyerek giderdik, şimdi arabayla. Arkadaşlarla birleşip hep beraber olurduk. Çok neşeli geçerdi yayla yolculuğumuz. Birbirimize karşılıklı atışma şeklinde kayde atardık:

Soğuk suyun suyuna
Biraz yoğurt ezelim
Koymadı bizi felek
Bir yaz bile gezelim

Soğuk suyun suyundan
Biraz içe geçelim
Nasıl yardan geçerler
Sizden nasıl geçelim
Birde yaylaların isimleri vardı. Hep bu isimlere göre söyledik bunları.
Yaylanın çemenleri
Yeşil reyhan kokuyor
Soğuk suyun oluğu
Kızlar için akıyor

Harman kayalarının altına çıktığımız zaman orada da ayrı söyledik. Orada sesimiz yankı yapardı:

Oy yaylalar yaylalar

Gördünüz mü yarimi
Gördüyseniz söyleyin
Alacaklar canımı

Oy yaylacık yaylacık
Yaylanın üstü açık
Vermemiş Mevlam bana
Zerre kadar ıkbalcık
K.Ş: Fidan USTA.

10.Kütük Eğlencesi

Eskiden yaylalarımız vardı. Bu yaylalarda düzenlik olurdu. Ekinlik Yaylası olsun, Kizerbunarı Yaylası olsun, Bokluca Yaylası, Yarıcak, Meydancık, Yellice, Garabunar... Bu yaylalarda yaz aylarında şenlik yapılırdı. İlk çocuk doğduğunda buna bir kütük vereceksin denilirdi. İkinciye yok, ilk olana. Kız evladı değil, oğlan evladı olana. Üçüse de yaylasında, mesela bir yaylada üç oğlan da olsa beş oğlan da olsa hep gönül rızasıyla beraber.

Bu evlerin önüne bir kütük atarlar. Kütük atıldıktan sonra, “Tamam benim evin önüne kütük atılmış, ben bunu verecen.” der. Alır gider. Amma koç amma koyun eti yenen güzel bir maldan bir tane verir. Kıymasını yaparlar, yoğurtunu, tatlısını, pilavını yaparlar. Eş dost birikir sereserpe oynayıp, ıccık atlanbaç oynarlar, ıccık birdirbir oynarlar, şenlik, davul, zurna çalar. Akşam herkes evine dağılır.

K.Ş: Mehmet CAMGÖZ.

11. Trabzon-Vakfıkebir-Ballı Köyü’nde Yayla Şenliği

Yazın burada göçler yaylıye çıkar. Siğurların başına çımak takarlar. Burada âdettir. Ondan sonra yaylıye göçler sürü hâlinde giderler. Siğurlari süslerler ki bambaşka bi tati olur yahu. Bu tadına doyulmaz bişe. Yaz günü geli da görecesun. O kari göçler giderken karılar türki söylerler:

Yaylanun çümeninde
Sen o yana ben beri

Değuş edelim yarım

Mendilinan çömberi

Böyle türki söylye söylye yaylıya giderler. Ben bu türkiyi karılardan öğrendim. Ben pek türki bilmem. Yayla göçleri yayladan aşağı dönmede yaylada koro hâlinde horon oynarlar. Millet bir arada hem türki söyler, hem horon oynar. Yayladan aşağı bizim burada arabalardan pek çayır taşımezler. Yaylada çayirları biçerler, yayladan aşağı çayır taşırlar. Bir iki araba çayırı bi adamın olur. Yayladan aşağı gelırken beş on dane kari meci yaparlar. Karılar arkasında yuk, burni yere alıyı ve türkiyi hiç kesmezler. Atışırler ama ter tobutan çıkayı. Bildüğün gibi değil.

Yaylaya çıkmanın amacı zevk yapmaktır. Siğlar biraz kalabaluk olur. Bir ailede 10-15'ten aşağı yok boyle. Yaylalarda 3-4 ay kalırlar. Yaylaculuk Ağustosta başlar. Yazın yayla serin olur. Yaylada yeri olmayan bi kulübe yapar. O kulübede yazı geçirir. Dönüşleri de aynı çıktukleri gibi. Siğurların süsleri takılır. Kıyamet kopar. Koro hâlinde gelirler. Dostluklar yaylada da devam eder.

K.Ş: Hasan YOLCU

12. Erzican-Üzümlü'de Yayla Şenliği

Yayla mevsimi, yılın kış ayının çıkışına göre değişir. Genelde Hazirandır. Eğer kış çok derin çıkmamışsa Mayıs ayının ortası, sonları olabilir. Hıdırellez'den sonra çıkarlar. Yani bir nevi yazın başlangıcıdır. Yöremizde her ailenin aşağı yukarı her ailen üç beş koyunu vardır. Koyun malum diğer sığırlar gibi her birinin başına bir ip bağlanıp tek tek bir tarafa otlatmaya götürülecek bir hayvan çeşidi değildir. Çobanlar vardır. Çobanların kendi koyunları da vardır. Ailelere duyuruda bulunurlar, falanca gün yaylaya çıkacağız, diye. Kaç koyununuz varsa verin. Verirler sürüyü alan (200-300 civarında) bu çobanlar yaylaya çıkarlar. Yayla olayı artık otlaktan otlağa değişir. Belirli yerler vardır dağda, on beş, yirmi gün kalırlar bu yerlerde. Bu yerlere konak yeri denir. Kaynak suları da vardır. Buralarda “deremet” hazırlarlar. Deremet, koyun sütünden elde edilen bütün ürünlere denir. Yani süt, yoğurt, yağ, peynir, çökelek, kaymak.

Birde “habına vermek” vardır. Habına vermede iki çoban düşünelim. Birinin önünde vardır yüz elli koyun, diğerinin sürüsünde vardır üç yüz koyun. Bunlar konak

yerlerinde beraber yayılıyorlarsa sürülerini bunlar her biri kendi koyunlarını sağlamazlar. İki yüz, üç yüz koyunu olan haftanın dört günü saĒar, koyunun tümünü. İki yüz koyunu olan da üç gün saĒar sürüyü. Böylece topluca deremet yapmış olurlar. İmece gibi bir şey oluyor. Birisi dört gün, diğeri üç gün istirahat eder. Biz buna habına vermek veya hab etmek, diyoruz. Herkes boş gününde demetini hazırlar. Çobanların da tek geliri o zaten.

Yine yaylacılıkla ilgili bir de “ölmeze vermek” vardır. Ölmeze vermek olayında diğeri türlü yaylaya çıktığı zaman hayvan sahipleri ile çoban anlaşır. Ya para karşılığı genelde önce eskiden olduğu gibi buğday diyelim. Üç god deriz biz tenekeye. Hayvan başına bir god, bir buçuk god buğdaya otlatır. Bunun dışında üç lira, beş lira zamanına göre anlaşır. Ölmeze vermede ise hayvan sahibi on koyun vermişse çobana yaylaya giderken o on koyunu ne pahasına olursa olsun koyunu kurt da parçalasa, hastalanıp ölse de yayla dönüşü on koyunu teslim edecek. Yavruları olursa sütü ile yavruları çobana kalır.

K.Ş: Bekir Koç

13. Konya-Hadim-Yenikonat (Göynükkişla)’ta Yayla Şenliği

... Şimdi günümüzde hiç kalmadı artık bunlar. Günümüzde çok modernleşti yani. Diyelimki bu artık çağa aydurmaya başlandı. Eskiden bir yabancıyla oturduğın zaman hemen buralardan söz açarsın, hemen içinden derin bir ahh... gelir. Sonra o günler ağzında buğulanır gibi hissedersiniz. Yayla göçü çok farklı bir şeydir. Yayla göçünde iki, üç gün oradaki ailelerkönbe dediğimiz, tavada yağla yapılmış bir ekmek yaparlardı. Bu köye hazırlıktı. Gelirken, artık yayladan göç ederken, aynı köyden nasıl göç ettiği gibi sarılır. Ama biraz dolu olur. Peynir, tereyağ yapmıştır, yoğurt vardır. Birlikte göçülür. Civar köylerle yine köye gelindiği zaman bir bayram, bir sevinç, köy şenlenmiştir. Yazın ıssızlanan köy, güze doğru şenlenmiştir. O yapıp gelinen kömbe denilen ekmeklerle beraber konu komşuya hakkı hiç ihmal edilmezdi. Komşulara bir tabak yoğurt ve kömbe verirlerdi. Böylece sağ salim gidip gelmenin sadakası gibi bir gelenektir bu. Tabii bunlar fazla kalmadı. Ama yaylalar boş değil. yaylaya göçülür ama öyle bir töre hâlinde yok. Eski günleri dile getireverdik bir şiirimizle:

Biraz eskilere gitsek diyorum
Sevgiyi saçardık daha iyiydi
Doğruyu eğriyi akı karayı
Bilirdik seçerdik daha iyiydi

Hile işe hiç aklımız ermezdi
Haram kazanç evmize girmezdi
Toprağımız suni gübre görmezdi
Orakla biçerdik daha iyiydi

Karışmıyor kuzul ile kuzumuz
Ayrılık çeker oğlumuz kızımız
Köyde kaslı oğlağımız kuzumuz
Yaylaya göçerdik daha iyiydi

Telefon var mektup yazan olmadı
Çağ değişti rahat bizi bulmadı
Çay çıkınca hatır matır kalmadı
Biz aryam içerdik daha iyiydi

Kısalma var bedenimde boyumda
Değişme var âdetimde huyumda
Misafir açıkta kalır köyümde
Odalar açardık daha iyiydi

Mayısın başında yaylaların göçü başlar. Her yıl mevsim akışı aynı gitmez. Bazen sıcak olur, bazen soğuk olur. Buranın Göynükkışla, Yenikonat, Selahattin Kılca gibi köyler var. Beraber göçeriz yaylalara. Baharın bir müjdecisi var biliyorsunuz, ibibik kuşu. İbibik kuşunun erken gelmesi milleti coşkuya gömer. Herkes anlar, bahar gelmiş, havalar ısınmaya başlar...

Şimdi bu yöre Hadim, Bozkır, Ermenek... buralar dağlık yerler. Geçimlerini gerçekten güçlkle karşılayan çobanlık olsun, bağcılık biraz var ama şimdi de gidip gurbette çalışanlar var. Hemen hemen genç nesil köylerde durmuyor.

K.Ş: Mehmet ATAR

14. Ülüş

Kırgızlar arasında “Yayla Bayramı” olarak da kabul edilen ve atların koruyucusu olarak görülen Kambar Ata’nın hatırası için bu bayram kutlanmaktadır. Yaylaya göçmenin hemen ardından üç, dört gün boyunca kısıraklar sağılmakta ve kımız elde edilmektedir. Yapılan bu kımız, kesilen koçun tuluk derisinin tüyleri ütülerek içine doldurulmaktadır. Yaylada o zaman bulunan diğer sakinler çağrılır ve “ülüş” türküleri eşliğinde hazırlanan kımız ve etler misafirlere ikram edilmektedir. Yılkı çobanları kambar atanın türküsü olarak kabul ettikleri “şırıldandı” ile Ramazan geldi türküsü olarak bilinen “Caramazan” adlı türküleri söyleyerek mahalleleri, evleri dolaşıp yiyecek toplamakta, yılkı çobanları dolaşırken, ülüş yerinde türküler, destanlar söylenmektedir. Manasçılar Manas Destanından parçalar anlatmaktadırlar. “Arkan Tartışmay”, “Yınıv Enmey”, “Balban Küroş”, “Cöö Cabış”, “Tokuz Korgool” gibi oyunlar oynanmakta, okunan Fatiha ve edilen dualarla bayram sona erdirilmektedir. Yaylacılık geleneğini devam ettiren Kırgızlar bu bayramı kutlamaya devam etmektedirler (Oğuz, 1996: 304).

Ğ. Dinî Bayram Âdetleri ve Uygulama Şekilleri

1. Konya’da Bayram Âdetleri

Bizim çocukluğumuzdaki bayramlarda, seyranlarda bayramlık alır, giydirirlerdi. Küme küme çocuklar gelirler mahallelerde leblebi, çekirdek toplarlardı. Herkesin gücü neye yeterse çocuklara dağıtmaya onu hazırlardı. Bayramlarda misafir geldiği zaman *çetnevir* çıkarılır. Hepsinden koyardık, onu yer giderdi misafirler. *Şimdi gibi şeker tutma yoktu*. Çocukların cebine korduk iğde, üzüm, kayısı ne varsa evde, ne bulursak.

K.Ş: Hatice ANIL

2. Erzurum'da Ramazan Âdetleri ve Eğlenceleri

Ramazan gelmeden önce Şaban ayında erzaklar alınır, kilerler dolar. Kıymalı yumurtası vardır Erzurum'un, her gün mutlaka her sofrada bulunur. Sahurda pilav yapılır, ayrıca kompostolar, çörekler, tatlılar, kadayıf dolmaları, tepside kadayıf, taş kadayıf aklınıza gelen hemen her çeşit tatlı yapılır. Sonra ekmek kızartmaları yumurtalı... Ekmek kayganası denir. Ramazan'da yemek içmekle bozar millet aklını.

Sabah erkenden kalkılır (bayanlar yani).Gece yorgun olmalarına rağmen erken kalkarlar. Sabah 7-8, 9-10, 11-12, 12-13 bu dört dönem içerisinde hatim indirilir. Diyelim ki mahallede dört kişinin evinde Kur'an okutulur. Bu dört kişiyi herkes dolaşır, önceden sözleşirler. Bu evlerde her gün bir cüz okunmak suretiyle Kur'an bir ayda biter. Hatim bittikten sonra (2'de falan) herkes yemek hazırlıklarına başlar. Çünkü akşama kadar ancak bitirirler, çok çeşitli yemekler yaparlar. Yedi sekiz çeşit yemek yapılır. Ayran çorbası kesinlikle vardır bunların içinde. Aşotu diye bir bitki vardır bizde, onun çorbası mutlaka yapılır. Ramazan boyunca kıymalı yumurta ve bu çorba değişmez, bunun yanında diğer yemekler yapılır. Gece de pilav vazgeçilmez yemeklerdendir.

Bizde pideler çıkar. Ramazan pideleri denir. Acim ekmeği derler bir de o vardır. Herkes onları alır evine, fırında herkes akşamüstleri kuyruğa girer. Kadayıf tatlıları satılır. Baklava falan yoktur, genellikle kadayıf vardır. Bir gün dolmasını yaparlar, bir gün ekmek kadayıfı. Her gün bir çeşidiyle bir ay kadayıf sofraları süsler. Bir de turp vardır. Herhalde hazmı kolaylaştırsın diye mi bilmiyoruz, devamlı turp vardır. Ondan sonra bu iftar yemekleri yenir. Herkes beş on dakika bir dinlenir. Bulaşıklar falan yıkanır. Derken teravih, önce teravimler kılınır, kılindikten sonra erkekler sahura kadar eve gelmezler. Kahvelerde, köy odalarında falan eğlenirler. Çalgılar çalınır, oyunlar yapılır işte. Bayanlar da kendi aralarında eğlenir. Toplanır örgü örerler, mısır patlatır, kavurga kavururlar, hedik yaparlar. Birbirleriyle eğlenirler, gülerler, gülüşürler, sonra sahur hazırlığına başlarlar. Pilav mutlaka yapılır. Bazı evlerde akşamdan kalan yemekler yenir, bazılarında yenileri yapılır. Sahur bittikten sonra sabah ezanlarıyla namazlar kılınır ve yatılır. Yani bir ay boyunca herkesin yattığı uyuduğu en fazla üç veya dört saattir.

Bunların yanında nişanlı kızlar için Ramazan'da *Arafelik* âdeti vardır. İftarlık gider en önce. Çarşıdan bir kasa domates, bir kasa salatalık, bir kasa üzüm mevsimlik ne varsa doldurulur, at arabasıyla götürülür. Sonra iki kilo kadayıf alınır. Cevizi alınır içine bir kilo. Sonra üç, dört kilo toz şeker alınır. Ayrıca gelin kıza hediye alınır. Meselâ giyecek kıyafet vb. Evdekilere de ufak tefek şeyler alınır. Sonra haber gönderilir, gelin kıza iftarlık getiriyoruz, diye. Daha sonra kaynana, kayınbaba, hep beraber toplanırlar, aldıklarını bir arabaya doldurur götürürler. Kız tarafında da çeşitli hazırlıklar yapılır, güzel yemekler pişer, oğlan evi geliyor, diye. Oğlan tarafı yer içer yemeklerini, hediyelerini bırakır, Ramazanlarını kutlar dönerler. Sonra arefe günü de gelin kıza tekrar bayram için bir şeyler alınır. Hem bayramlık, hem çikolata, şekerleme...

Bunun yanında bizde arefe günü çocuklar çerez falan toplarlar. Çerez yenir mutlaka o gün. Onun için kayınbaba çerez alır, fındık, fıstık, üzüm her neyse, alır güzelce arifelik götürüyorum gelinime diye, kayınvalide ile götürür. Bayramlık hediyelerini de alırlar gelin kızın, ondan sonra onu götürürler arefe günü kaynana ve kayınbaba. Hem iftarlıkta hediye alınır, hem arefelikte. Bayram pastaları falan üç gün öncesinden hazırlanır. Çocuklar bayramlıklarını arefe günü giyerler. Arafalık toplamaya çıkarlar. Genç kızlar çok yakın komşularına çıkarlar. Bir ay boyunca davul çalınır. Davul çalanlar da arefe günü “arafalığımı verin” diye dolanırlar. Bayram günü de hangi mahallede çalmışsa (namazdan sonra) oradaki evleri dolaşır, “*peşkeg*” ister. Meselâ sigara tutarlar. Artık Ramazan bitmiştir, bayram kutluyorlar. Tabak tabak şekerler ikram edilir.

Bayram sabahı için de yine hazırlıklar yapılır. Bayanlar hiç yatmaz. Daha önceden börekler, çörekler hazırlanır, su böreği yapılır, kete yapılır. Bayram sabahı erkekler camiye gider, bayanlar hazırlık yapar. evi düzeltir, işini yapar, börekleri kızartır, tatlılara şerbetini döker. Sonra erkekler gelir, sofralar konmuştur. Yemekler yenir. Kahvaltı kesinlikle olmaz bayram günü. Yemeklerin üstüne çay konur. Sofra faslı kalktıktan sonra, herkes bayramlaşır. Dede varsa dededen, neneden başlanır. Gelinler falan ayrı ise önceden bir araya toplanılmış olur. Millet evde görüşür, gideceği yer varsa ondan sonra gider. En büyük kimse onun evinde toplanılır. Daha sonra uzak (eş, dost) kişilerle falan bayramlaşmaya gidilir. Yakın, uzak komşulara gidilir. Dargınlık şu, bu kesinlikle olmaz.

K.Ş: Sevgi ÖZTÜRK

3.Konya’da Bayramlaşma Âdetleri ve Eğlenceleri

Şimdikiler arifenin ne olduğunu bilmezler. Ancak çarşının kalabalıklığından arifenin geldiğini biliyorlar. Eskiden arife gelmeden evvel bayram geliyor diye herkeste bir sevinç vardı. Yani aile reisinden tut, küçük yürümesini bilip de böyle el öpebilecek şekilde olan bir çocuğun dahi “Ballam geliyor” diye bir sevinci vardı yani onlarda. Bir bayram gelmeden evvel herkes hazırlıklarını alırlardı. Çoluk çocuk, çok kişileri iyi biliyorum ki bayramlıklarını kucaklarına alıp sabaha kadar öyle yatıyorlardı. Bu dediğim adamlar da öyle küçük de değil, hani ortaokul falan yani. Bu şekilde eskiden böyleydi.

Bayram günü geldiği zaman artık millet camiden çıkıp da eve gelip yemek yiyiverse, hele çocukların gençlerin bayram âlemi... Şu yemek bitse de bir el öpsek, herkes bir kuruş verse, on para verse, yirmi para verse... Bir sarı, bir on para vardı. Yirmi beş tane zincirli, iplikli şekerlerimiz vardı. Yirmi beş tane ondan alırdık. Bayram yerlerimiz kurulurdu. Bayram yerlerinde salıncak, şimdi mesela lunapark diyoruz, bayram günleri mahallelerde, Pazar yerlerinde bayram yerleri kurulurdu. Cambazlar yürürdü böyle tellerin üstünde. Efendim öyle her şeyiyle olurdu, gençlik bütün o bayram yerlerine giderdi. Giderken yol üstündeki akrabaları bayramlamadan gitmezlerdi. Akşam döndüğü zaman “Oğlum, halana gittin mi, dayına gittin mi, amcana gittin mi?” gibi sorular vardı. Büyükler önce ilk gün evde otururlardı. Diğerleri bütün bayramları yaparlardı. Üçüncü gün büyükler küçükleri ziyarete giderdi. Bayramlaşmamış kimse kalmazdı. Küs olanların da hepsi barışırdı. Komşular arasında devamlı böyle irtibat, muhabbet, ahabpık, dostluk, akşam gezmeleri, sohbet olduğu için kimin kime biraz dargın olduğunu bilirlerdi. Hemen baktılar ki bayramdan evvel barışma imkanı yok, bayramda hemen gelirler, toplarlar, hadi gideceğiz derler. Bayram gezmesine gideceğiz dedin mi, ben gidemem yok yani. Komşular üç beş komşuyu alırlar evvela birbirleriyle bayramlaşırlar. Ondan sonra hadi akrabalara yani mahalleyi gezerler. Bu meyanda hemen ikinci, üçüncü küsün evine girerler, kapıdan girerken bayramlaşırlar. Bir kucaklaşın bakalım, denir. Kucaklaştıktan sonra tekrar olmadı bir daha kucaklaşın, denir. Bunlar muhabbetin

fazlalaşması için yapıldı. Bu bayramlaşmaları bu bayramları hakikaten dört gözle beklerdik biz. Bir dosta gideceğiz, ahaba gideceğiz, görmediklerimizi bayramda göreceğiz, sohbet edemediklerimizle bayramda sohbet edeceğiz diye. Yani hani ne derler: Bayram bahane. O bahane ile birbirimizle sohbete girerdik biz. Hele çocuklarımızın bayramı... Şimdiki çocukların bayramı yok. Annesinin yanına ya gidiyor ya gitmiyor. İşte götürüyorlarsa gidiyorlar, götürmüyorlarsa evde kalıyorlar. O zaman çocuklarının kendine has bir bayramı vardı. Yani yürümesini bilenler ablasının, abisinin elinden tutarak, muhakkak o bayram yerine giderek gezip el öpmedeki o ceplerine aldıkları paralarla o harcamaları yaparlardı. İşte ben dedemden bunu aldım, babamdan bunu aldım diye o sevinçle ertesi günü de üç bayramı da neşeli geçirirlerdi. *Şimdi böyle bayramlar olmuyor.*

İslâmiyette iftar ve sahur sevaptır. Akşam yiyor, adam diyor ki: Gece kalkmaya gerek yok. Ama İslâmiyette sahura kalmak sevaptır. Sahurun sevabı ayrıdır, orucun sevabı ayrıdır, iftarın sevabı ayrıdır. Onun için mesela, şimdiki gibi değildi. Şimdi iki tane tıngırdattın mıydı “yav bizi rahatsız etme”, derler. Eskiden Ramazan davulcuları böyle ellerine alırlardı, kapıyı çalarlardı:

Kalktınız mı?

Kalkmadık...

Oradan biri kalkardı:

Kalkacağız ama iyi bir oyun oynayırırseniz...

Oradan başka birisi kalkardı:

Konya'yı veya Bahriyim çalardı, öteki de oynardı.

Öteki pencereden bakar:

Tamam gözümüz açıldı, hadi sen git!

derdi. Tabii bir de ona bahşiş hazırlanacak. Eskiden herkes sahura kalkardı. Şimdi akşamdan yiyip yatıyorlar. Davulcunun gelmesinden rahatsız oluyorlar. Bazıları tembih ederlerdi, biz akşamdan yiyeceğiz. Bunu on tane, yirmi tane kapıdan biri derse, eh yirmi kapı kalkarsa uyuma sen de kalk diye onun kapısına giderlerdi. Onun kapısı önüne gelirdi, hemen ya davulu hızlı vururdu ya orada bir mani bağırlardı. Oradan yahut şöyle bir türkü asılırlardı yahut gazel asılırlardı. Tamam ben uyandım, deyinceye kadar orada bağırlardı. Kızmada yoktu şimdiki gibi. Ama şimdi azıcık rahatsız oldum, uykusuz oldum diye bağırlar, çağırırlar. Eskiden bu gençlerin

içerisinde de bazıları erken kalkar, hele o çocuklar var ya oruç tutsun veya tutmasın çocuklar hep tembih ederlerdi, bizi davulcuya çağır diye, kapılarda beklerlerdi. Onlarla beraber oynarlar, şenlik yaparlardı. Adam bir, bir buçuk saate mahalleyi ancak dolaşabilirdi. Ee şimdikinde öyle bir tat yok yani. Onun için ne bileyim o günleri bir daha görecektir miyiz?

K.Ş: İsmail OKUR

4.Hadim’de Bayram Âdetleri

Hadim ‘in diğer köylerinde yaşamamakla birlikte bizim köyde bayram günleri çok neşeli ve güzel geçer. Şöyle ki: Arife günü ikindi namazı kılındıktan sonra bütün cemaat topluca mezar ziyaretine gider. Mezar okunur. Bayramın birinci günü namazdan çıktıktan sonra hiç kimse olmaz. Caminin önünde toplanır. Hoca dua ettirir. Duadan sonra orada bulunan bütün cemaat birbiriyle bayramlaşır. Daha sonra orada bulunmayan kişilerle de bayramlaştıktan sonra herkes kahveye gider. Orada birer ikişer bardak çay içer. Sonra herkes gider. Evde birbirleriyle bayramlaşırlar. Bir iki saat sonra herkes evinde hazırladığı yiyecekleri (bu yiyecekler her zamanki yiyeceklerden daha güzel olacak) hazırlarlar. Kaç genç, kaç erkek bayrama gidecekse bunlar üçer beşer tabak yemek ve biraz ekmek hazırlatırlar. Bunlar köyün ortasındaki genişçe bir damda toplanır. Muhtarlık hoparlörle anons yapar, yemek yenecektir diye. Herkes oraya toplanır. Herkes yemeklerini yer. Yemek işi bittikten sonra tabakları alıp götürürler ve diğer yaşlılarla akrabalar ziyaret edilir.

Bayram Ramazan Bayramı değil de Kurban Bayramı ise daha farklıdır. Yine Kurban Bayramı’nda da birinci gün aynı şekilde yemek yenir. İkinci günü herkes kurbanını keser. Kurban kesenler ikişer üçer kilo et getirirler. Bu etler caminin altında müsait bir yerde biriktirilir. Bayramın ikinci günü gençler oduna gönderilir. kazanların altları yakılır. Oraya kazılan büyük bir kanal içinde bu odunlar yakılır. Kazanlardaki etler pişirilir. Bu arada bulgur toplamak için birileri gönderilir. Toplanan bulgurlar da pişirilir. Pişen etle bulgur karıştırılır ve etli bulgur olur. İkinci namazını mütakiben önce erkekler yemeği yerler. Genelde kadınlar gelmez. Kız çocukları ve erkek çocukları toplanır. Kazanlarda kalan hiç dokunulmamış etler ise

tabakları yıkayanlara bölüştürülür. Etler evlerde yenir. O gün dağda çoban varsa, oraya gelemeyen biri varsa önce onlara bir kısmı verilir.

K.Ş: Kemal EHLİZ

5. Aydın'da Ramazan Âdetleri

Gençliğimde annemlerle Ramazan geceleri çok güzel eğlenceler tertiplerdik arkadaşlar arasında. En çok sevdiğimiz oyun fincan oyunuydu. Sonunda verilen cezalar çok farklıydı. On iki fincanı bir tepsiye dizilirdi ve bir tanesinin altına alyans konulurdu. Oynayacak gurup ikiye ayrılırdı. İki grup karşılıklı bir adet sayı belirlenirdi. Örneğin, elliye kadar veya daha az, daha çok. O sayıyı buluncaya kadar fincanları karşılıklı olarak gruplar açardı. Kapalı olan fincanlar sayı olur ve sıralanırdı. Son kazanan kaybedene ceza verirdi. Cezalarda oyun oynamak, şarkı söylemek, takla attırmak gibi. Bunun yanı sıra değişik cezalar verilir ve bunlar bizim için çok güzel bir eğlence olurdu. Çünkü çeşitli işkenceler yapmak için hiç şarkı söylemeyen birine şarkı söylettirirdik, takla atamayan tumbul bir kişiye takla attırırdık ve bunu zorunlu kılardık. Bu bizim için çok güzel bir eğlence olurdu.

K.Ş: Naciye HAMAMCI

6. Çanakkale-Çan-Tepeköy'de Ramazan Âdetleri

Atalarımızdan, büyüklerimizden öğrendiğimiz köyümüzün bir geleneği var. Ramazanlarda “nöbet”, “gezek” denen bir gelenek. Köylüye, hısıma, akrabaya davet verilir, yemek çıkarılır. Akşamleyin sofralar kurulur, kadınlar evde toplanır Kur'an okunur, mevlid okunur, yenilir, içilir.

Sonra da camiden çıkan erkekler için temcid yemeği olarak tekrar çıkarılır.

Bütün köy sırayla, her gece böyle yapar. Bu sebepten de “nöbet” denir. Ramazan boyunca her evde yemek sırayla verilir. Bütün köy dolaşmış olur.

K.Ş: Fatma Özgül

7. Karaman'ın Göztepe Köyü'nde Dinî Bayramlar ve Cıngırak Oyunu

Köyümüz otuz haneli olup Bulgaristan'dan göç eden Karaman'ın Göztepe köyüdür. Dinî bayramlarda evli erkekler bir grup, evli kadınlar bir grup, evlilik

çağına gelen genç erkekler bir ayrı, kızlar ayrı, kız ve erkek çocukları ayrı gruplar hâlinde olmak üzere evler, köyün en yaşlı aile reisinin evinden başlamak üzere gezilir. Büyüklerin elleri öpülerek bayramlaşıldı. Bayramın ikinci günü genç delikanlılar köyün ciminliğine, genç kızlar için oyun oynama cıngırak aracı hazırlarlardı. Bu oyunla delikanlı erkekler, delikanlı kızlar arasından ilk eşlerini seçerlerdi. Cıngırak oyunu ise şöyle oynanır:

Yaklaşık 3 m. boyunda 25-30 cm. çapında bir ağacın 1 m. kadarı yere gömülür. Diğer üste gelen uç kısmına 5 cm çapında, 10 cm derinliğinde bir yuva açılır. Buraya Y harfine benzer şekilde bir çatal ve bunun üzerine T olacak şekilde 4 m kadar uzunluğunda bir ağaç yerleştirilir. Kanat oluşturulur ve bu düzeneğe cıngırak adı verilir. Cıngırak kanatlarının iki uç kısmına iki genç kız kartal gibi sekerler, dönerler. Bu arada çatalın oturtulduğu çukura da ince kömür ve gaz yağı dökülerek ağacın gıcirtısı ve sesi yükseltilir. Oyunda genç kızlar ikişer ikişer sırayla bu cıngırağa binerler ve dönerlerdi. Bu arada yüksek sesle maniler söylerlerdi. Bu manilerden bir ikisini söyleyelim:

Arabalar geldi
Yol boyuna dizildi
Macırların boynu büküldü
Fatmam bir daha bakayım boyuna
Nereden bulacağım ki sarılayım boynuna

Entarisi al basma
Alıp duvara asma
Sen benimsin, ben senin
Ellere kulak asma
K.Ş:Basri ŞAHİNCE

8. Çal'da Bayram Âdetleri

Bayram namazını kılarız ve camiden çıkınca sıralanırız. Hoca herkesle tek tek bayramın mübarek olsun, diyerek bayramlaşır. Sonra da sıradakiler birbiriyle bayramlaşır. Eve geldikten sonra çoluk çocuk, büyük küçük herkes bayramlaşır.

Küçükler büyüklerin ellerinden öper. Eve bayramlaşmaya gelen küçük çocuklar el öptüğünde şeker, para verilir. Akrabalar birbirlerine giderler. Bir de anasının babasının çocukları diğer kasabalardan, köylerden, şehirlerden gelirler. Bayramlarda bütün yabandakiler mesela vaktiyle okumaya gitmiş yahut kızı kocaya başka köye satılmış...*bayramda anasının babasının başına toplanırlar.* Özellikle her sene bayramda yabandakiler dinî bayram olduğu için benimserler. Yabandakiler bayramlarda toplanırlar. Elbette babası kalkıp da Denizli'deki kızının yanına gidecek değil ya! Kızı babasının, anasının yanına gelir. Oğlu bir yerde, bilmem nerde okuyan, bayramda izin alıp anasının babasının yanına gelir, toplanır. Küçükler büyüklerin ellerinden öper. O da, “Allah çok bayram gösterecek” oğlum, kızım der. Küçüklere para verilir.”

K.Ş: Mehmet GÜNEŞ

9. Adıyaman-Besni-Kösenli Köyü Bayram Âdetleri

Ramazan'da yaylada orucumuzu tutardık. Tabii yaylanın durumu belli çadır içinde ne olacak? Bir yaylanın başında kar suyuyla sahura kalkardık, olanları yerdik. Orucumuzu tutardık. Bayram günü geldi mi, pekmez getirip yağ ile eritip ekmeğe sürerlerdi. Onları komşulara dağıtırlardı. Herkes durumuna göre bunu yapardı. Sonra herkes hısımlarını, akrabalarını, ihtiyarları, hastaları ziyaret ederdi, el öperdi. Küskünler barışırdı. Giyinilirdi, süslenilirdi.

KurbanBayramı'nda şöyle yapardık: Biz Arefe, Şerefe günü hazırlığını yapardık. Herkes gücüne göre kurbanlık koyun, keçi hazırlığını yapardı. Bayram günü koçsa koç, koyunsa koyun, tokluysa toklu herkes kendi evinin kapısının önünde ve kendi okumuş yazmışlığı varsa üç defa salavat, tekbir getirip keserlerdi, yüzerlerdi. Yemek yaparlardı. Cemaat topluluk toplarlardı karma, kavurma yaparlardı. Sac kavurmasını bilirdik. Sacdan üzerinde ekmek yapılan saclarda yumuşak sade et, koyun kuyruğuyla eti kavururduk. Kavurmaya kendi obasından kaç kişi varsa herkesi çağırırlardı. O yemeği, içmeği beraber oturur, kalkardık. Sohbet, sevgi, saygı vardı. Sonra bazı fakirlere, kurban düşmeyenlere, gücü yetmeyenlere de et dağıtırlardı. Gücü yetenler iki tane yapardı. O iki tanesinden bir taneyi fakir fukaralara dağıtırlardı.

K.Ş: Yusuf AKSU

10.Konya-Akören-Kayasu Köyü Bayram Âdetleri

“Bayram geleneklerimiz, eskiden gerçi şu yıllarda çok gerileme var ama eskiden arefe günü mezarlıklar başta ziyaret edilirdi. Ondan sonra bayram günü de aynısı yapılıyordu. Camiden geldikten sonra evlerde yemek hazırlanıyordu tabii biz gelesiye kadar. Odalara giderdik. Yemeği yedikten sonra ben bilhassa kendim odada odacılık yapıyorum, hâlâ da devam ediyorum. Fakat tabii biraz geriledi. Akşama kadar giden gelen kahveler içilir, şerbetler yapılır, şekerler, sigaralar dağıtılır. Namazdan geldikten sonra odalara toplanırız. Belki köyümüzde üç beş oda var. herkes mahalle mahalle odasına yemek getirir. Yemekten sonra tekrar odalarda toplanırız. Herkes ne vereceğiz 50 lira, 100 lira, 500 lira illaki şu para değil veren verir, vermeyen de sen ver denmez. Onunla odanın malzemesini alıyoruz. İkinci gün pek gelen olmaz. Odaların kalabalığı birinci gün olur. İkinci gün hısım akrabaları, emmi, dayı, teyzeleri gezer.”

K.Ş:Ali YILDIRIM

11. Konya’da Bayram Âdetleri

Büyük bir çoğunluğu yerli olan Konya halkı dinine çok bağlı ve saygılı olduğundan bayramlara ve kutsal kandil günlerine karşı çok duyarlıdırlar. B duyarlılık özellikle ramazan günlerinde de kendini gösteriyor. Özellikle esnaf iftara bir saat kala dükkanını ve iş yerini kapatıyor. Tahanlı ya da yumurtalı pidelerini aldıktan sonra evin yolunu tutarlar. Böylece Konya caddeleriyle sokaklarında akşam saatlerinde el ayak kesilir.

Ramazanın son günlerinde evlerde geniş çapta bayram hazırlığı başlıyor. Evler köşe bucak, igneden ipliğe temizlenir. Öyle ki bayram için süpürge çalınmayan ev iyi sayılmaz. Bayram yaklaşınca bayramlık elbiseler tamamlanarak dolaplara asılır. Çarşıdan şeker, lokum ve çerez alınır. Tepsi tepsi tatlı yapılarak balkonlara konulur.

Bayram sabahı baba, erkek çocukları erkenden kaldırılır. Hep beraber abdest alınır ve bayram namazı için camiye gidilir. Bu gelenek hem dinî gelenek hem de Türkiye’nin bütün illerinde yapılan bir ibadettir. Bayram namazından sonra eve

dönülür. Kurban etinden yapılan, Kurban Bayramıysa tabii kurban etinden yapılan kavurma ile kahvaltı edilir. Evin büyükleri oruçlarını kurban etiyle bozarlar, böyle bir gelenek var.

Şeker Bayramının birinci günü hemen hemen hiçbir ilde olmayan bir âdet var. Konya’da Şivlilik denilen bir âdet. Konya’da dinî bayramlarla birlikte kutsal kandiller de önemli bir yer tutar. Burada özellikle Recep ayının ilk Perşembe gününe rastlayan Regaib Kandili büyük ilgi görür. Kandilden önce oruç tutulur. Yakın akrabaların evleri ziyaret edilir. Kandilden önce de evin büyüğü şeker, leblebi, üzüm, lokum ve fıstık alarak eve getirir. Kandil günü sabahı mahalledeki böyle üç ile on beş yaşındaki çocuklar sokak başlarında toplanırlar. İlk evin kapısı çalınır. Tabii, kapının açılması gecikirse hep bir ağızdan tempo tutularak şöyle bir mani söylerler:

Şivli şivli şişirmiş

Erken kalkan pişirmiş

İki çörek, bir börek

Bize namazlık gerek

şeklinde söylerler. Çocukların sesini duyan ev sahibi elinde tepsiyle kapıyı açar. Tepsideki yemişlerden birer avuç çocukların ceplerine ya da ellerindeki poşetlere koyarlar. Kismetlerini alan çocuklar başka kapıya giderler. Öğleye kadar tüm mahalleyi dolaşırlar. Ayrıca evlerde daha önce hazırlanan bişiler sinilerde ev ev dolaşarak komşulara dağıtılır. Çok ilginç, çok zevkli bir hadise. Özellikle çocukların bu şekilde sabahları kapı kapı dolaşması, bu şekilde seslenmesi insanları hakikatten hayatın bir neşesi, kaynağı olarak bir yaşama sevinci uyandırıyor insanlarda.

Ramazana eğlenceleri deyince Karagöz’ü de unutmamak gerekir.

K.Ş: Yusuf KOÇ

12. Konya-Alibeyhüyüğü’nde Bayram Âdetleri

“Birkaç gün evvelden bayrama, arafadan hazırlıklar başlardı. Yani biz çocuk olarak bizde değil bütün komşularımızda, büyüklerimizde bu hazırlıklar, çalışmalar başlardı. Tabii, herkes mübarek gün geliyor, Allah’ın bize lutfettiği bir bayram geliyor, buna hazırlık yapılır, hazırlanılır.

Arafa günü ikindin camide hoca sohbet yapar, ders verir, vaiz Kur'an-ı Kerim okurdu. Namazdan sonra yüğ üstü, deriz, kabristana ziyarete gideriz. Herkes üç İhlâs, bir Fatiha okur, döner. Kimisi Kur'an-ı Kerim götürür, Yasin-i Şerif okur.

Bayram günü sabah olunca da sabah namazından sonra camiden dağılmaz. Hoca yine sohbet, ders yapar yapar bayram hakkında, Cenab-ı Allah'ın bize lutfettiği derslerden. Ramazan Bayramı'na toplum arasında Şeker Bayramı deriz. Bir gün evvel kadınlar yemek hazırlar. Büyük adamların ayağına gidilir. Üç, beş hatta on hane bir odada yemek yediğimiz olurdu. Biz çocukların hoşuna giden yemekler olursa kapışmaya hamlediriz. Büyükler “çorbayı koyarım ha” derlerdi. Yani ağır, yavaş yememizin mesajını verirlerdi. Yemeği yedikten sonra büyüklerimizin ellerinden öperdik. Sonra herkes arkadaşlarıyla toplanır, mahallelere, odalara bayram gezmeye gidilirdi.

O zamanlar arı balından yapma şerbetler, pekmezden yapma şerbetler, şeker çok az bulunurdu. Çünkü alınamazdı. Kadınlar bulgur pişirirlerdi. Mısırdan, nohuttan gölle pişirirlerdi. Onları koyarlardı, onları yerdik. Ama ne de olsa çocukluk işte “Orada şerbet var, oraya gitmeyiz. Ya filanda lokum var, oraya gidelim.” Oradan çıktıktan sonra, kaç lira aldıysak birbirimize karşı övünürdük.

Kurban Bayramı da keza böyle ona verdiğimiz isimle “Etli Bayram” olurdu. Toplum arasında Kurban Bayramı amma, hani et kesilip et bulunduğu için ona da “Etli Bayram” denilirdi. Bu bayramlarımızı böyle savuştururduk. Hani bir büyüklerimize hürmet, küçüklerimize de şefkat. Büyüklerimizin böyle gösterdikleri olurdu. Saygı vardı.”

K.Ş: Mustafa KÜÇÜKÖKSÜZ

13. Anamur'da Bayram Âdetleri

“Daha öncesinden radyo yoktu, televizyon da yoktu. Bunları zaten babamdan bilgi alıyordum, biraz da kendimiz yaşadık. Radyo ve televizyon olmadığı için Ramazan başlangıcında ayı takip ederdik. Ay göründü müydü, hilâl şeklinde, Ramazan bir denir başlanırdı.

Ramazan'da bugünkü gibi gece sahura kalkılırdı. Ramazan'a ayrıyetten bir özellik tanınırdı. Her şey, yiyecek, içecek bol ve bereketli oluyordu. Daha önceden de ona göre hazırlanırdı.

Bayram günleri namazdan sonra halk evlerinde buğdaydan yaptıkları keşkeği yerlerdi. Bu keşkeklerin üzerleri tereyağ ile yağlanırdı. Bütün bir köy yere toplanır çoluk çocuk herkes orada yemek yerdi. Bayramlaşmalardan sonra güreşler başlardı. Eskiden çok güreşilirdi. Ufaklardan başlardı güreşmeye. Ondan sonra ihtiyarlar ziyaret edilir, elleri öpülürdü.

Kurban Bayramı'nda da köyde yetmiş hane varsa zannedersem yirmisi kurban keserdi ama şimdi herkes kesiyor. Halk fakirdi. Onu da ekseriyet çobanlar keserdi. Birkaç da köyün zenginleri varsa onlar keserdi. Buradan mesela 5 km, 7 km öteye kurban eti yemeye giderdik çobanın olduğu yere, evine. Böyle çor çocuk, adamlar yani gedebilecek olanlar giderdi, adamın uzak yerdeki etini yer gelirdik. Böyle toplaşır, gider yer gelirdik. Çünkü kesim az olurdu ama şimdi her ev kurban kesebiliyor. Eskiden fakirdi millet ama şimdikinden daha güzel olurdu bayram. Birbirine insanlar daha fazla karışırdı. Daha fazla sevgi, saygı vardı. Bir yaşlı en ufak bir şey derse gençler heç itiraz etmezdi. Hemen onun sözünden çıkmazdı. Şimdiki gibi değildi yani bayramlar daha güzeldi.”

K.Ş: Abdülkerim AK

14.Trabzon-Çaykara'da Bayram Âdetleri

“Biz sadece dinî bayramları kutlardık. Okulda olduğumuz zaman da 23 Nisan'ı kutlardık. Geldiğinde sevinirdik bayramlar. Çünkü gidip komşuda bir şeyler yerdik.

El öperdik, bizim zamanımızda para yoktu. Köyde on kişide para çokmazdı. Para şimdi var. O zaman nerede para...

Efendim, şeker de yoktu o zamanlar. Çay şekeri de, bayram şekeri de nerde...”

K.Ş: Abdullah GÖRAL

15. Seydişehir'de Bayram Âdetleri

“Şimdi bayram âdetlerimiz: Bayram geliyor diye, herkes bir temizlik yapar. Evini bucağını temizler, yıkayacağını yıkar. Meselaki iki, üç gün evvel tatlısını

yapar. Böreğini bir gün evvelden yapar, hazırlanır. Yemeğini yapar, Allah ne verdiyse tabii. Mecburen yoğurtlu çorba olur. Yaprak sarılır ki meşhur işimiz, dene fasülye pişer. Etin varsa et pişirirsin Ramazan'da. Yoksa herkes kendi hâline göre kemikli varsa, evveli kemiklilerimizi koyardık. Güzün davar keserdik, hazahir, etlik, onları evvelden selelere asardık. Kapaklı sepetlere, böyle dolap mı vardı? Oradan çıkarırdık, pişirirdik, içine bir patates salardık, yahut etli göğec gibi öyle pişirirdik. Tencerede et olur, ondan sonra tatlı, börek Allah ne verdiyse. Su böreği, bamya çorbası, bamya o gari meşhur şeyimiz. Allah ne verdiyse... Beş, altı kap yemek, hoşaf, kavun, karpuz varısa tabii zaman zaman değişiyor ya. Yaza denk geldiğinde kavun, karpuz keserdik. Üzüm zamanında üzüm koyardık. Bu yaptığımız yemekleri mesela amcamgille yerdik. Sabah amcamgilde yenirse akşama bizde yerdik. Amcam büyük olduğu için sabah onlarda yerdik, bizde ise akşam yerdik.

Yemek yendikten sonra herkesin eli öpülür, bir ezber okunur. Ondan sonra herkes eşine, dostuna, halkına bayramlaşmaya gider. El bize gelir, biz ele gideriz. gelen misafirlere tatlı tutarız ya da ayran ezeriz.

Kurbanda da yine bayram namazından geldikten sonra hemen kurban hazır olur. Kurbanın tuzunu veririz, suyunu veririz, hazırlarız davarları, bıçakları...

Yemek yemeden önce oruçluyuz. Ondan sonra hemen kurbanın biri kesilir, ciğerini azıcık, hemen şöyle kavururuz yağ tavaında. Onunla iftarı açtırırız herkese. Davar kesilip bitti miydi hemen etinden kavuruyoruz, ilk kesilenden. Herkes oturur, kurban etiyle yemeğimizi yeriz, yaptığımız yemekleri Allah ne verdiyse...

Amma yalnız eskisi gibi ünsiyetler yok şimdi. Eski usullerden pek nadir, az kaldı şimdi.

Büyüklerle hürmet az kaldı. Bak evveli sene bile hani bunlar denmez ama inan bana sekiz kilo şeker yetmedi. Bak inanmazsın geçen sene az geldi, bu sene daha az geldi. yani günde günde, yılda yılda az geliyor. Hesap et. Yani ünsiyet kalmadı. Gidip gelmeler, büyüklerle saygı, sevgi... Şimdi herkes düşmüş bir hırs derdine, mal derdine... Tatile gidiliyor, herkes zevkine... Yabancılar memleketine gidiyor, yerlilerde tatile gidiyor. Şimdi tatil çıktı, eş dost kalktı. “

K.Ş: Bedir KABAN

16. Zonguldak-Safranbolu-Gerede’de Bayram Âdetleri

“Bayramlarımız iyiydi. Herkes büyüğünü, küçüğünü bilirdi. İstanbul’da, Ankara’da yoktu bizdeki. Bayram olurdu. Herkes yemeğini pişirirdi. Baklavasını yapardı. Herkes, gelinle damat varsa anasının evine giderdi. Şöyle bir kutu şeker alırdı, bayram akşamı giderdi. Ondan sonra küçükler büyüklerini ziyarete giderdi. Bayramlarımızda yeme içme için her şeyi pişirirdik. Soğuk çorba yapardık. Baklava, yalancı zeytinyağlı dolma, etli dolma, bamye, fasülye pişirirdik. Sütlaç yapardık, herkes canı ne isterse onu yerdı. Sonra et pişirirdik. Güvey gelecek mi ayrı bir hazırlanırdık. Kız anası güveyim gelecek diye bir mendil alırdı, güveyin önüne sererdi.

İyiydi hâlimiz, öyle kavgı, dövüş, şu, bu olmazdı.”

K.Ş: Hacı Saime KARAŞ

17. Gerede’de Bayram Âdetleri

Ramazan Dedemiz olur bizim. Çamlık, yukarıda. Şimdi Ramazan Dede’ye Çarşamba günleri bir ayın, sıcak ayın Çarşamba gününde olurdu. Essah Ramazan Dede derlerdi. Araba yoktu o zamanlar. Atları süslerlerdi, eyerlerlerdi. Kim binecekse, gelin mi binecek, gaynata mı binecek, önüne de bir adam katarlardı, bir de halı, heybe... İşte Esentepe’ye atla çeke çeke iletirlerdi. Esentepe’ye girerlerdi. Esker beklerdi. Kimse giremezdi. Candarma beklerdi o zaman.

Şimdi bizim Bağdat çarşafı vardı. Al vardı, bindallı, çarşaf giyerlerdi. El ele yapışırldı, gayrı ip atlama oynarlardı, salıngaç kurarlardı, her şey ederlerdi. Herkes kendine göre Ramazan Dede’ye gelirken kazanını satmışsa, ayağına ayakkabı almış, gençler o kadar süslü olurdu. Nesi varsa Ramazan Dede’ye hazırlanırdı. Düğünden süslü olurdu. Öyle bir kere olur bir de yalancısı olurdu. Öyle oldu muydu tavalarda göveçler pişerdi, pilav üstüne et, yanında bir sepet kiraz... Herkes değneklere takarlardı, iki kişi götürürdü. Fırınlarda pişirirlerdi herifler. İki kişi götürürdü onu. Kimisinin nişanlısı olurdu, kimisi yeni düğünlü olurdu, kimisi zengin olurdu, fakirler de koltuğuna bir şey sıkıştırır gelirdi. Ondan karşıarlardı, filanın güveci gelmiş diye bağırırlardı. Herkes gider, güvecini, pilavını, yemeğini alırdı, herkes oturur, toplanır

yerlerdi. Hısım, akraba dirlikliydi. Ondan sonra bir daha olurdu. Ona da Yalancı Ramazan Dede denirdi. İki kere olurdu. Ondan sonra şimdi ortalık değişince, o işler hep kalktı, herkes hür, her gün Ramazan Dede var. Her gün yaşıyor millet.

Ramazan Dede Horasan'dan gelmiş ve kırk kişilermiş. Velilerdenmiş, onlar Esentepe'ye gelmişler. Kırk evliyaymış. Oradan herkes bir taş atmış, attıkları taş nereye düşüyse oraya gitmişler. Orada yaşamışlar ve oturmuşlar. Sapanlı ve Kabaklı'da da var. Hepsi dağılmışlar.

Ramazan Dede çok çamlık, yemyeşil idi. Şimdi sarardı. Her gece sabaha kadar toplanırlarmış, çalışırlarmış.

K.Ş: Saime KARAŞ

18. Konya-İlgın-Sağlık Köyü Bayram Âdetleri

“Bir hafta öncesinden evler temizlenir, çamaşırlar yıkanır, ekmek yapılır, hazırlık yapılır. Baklava yapılır. Dolma, sarma yapılır, sütlaç yapılır. Arife gününde en son hazırlıklar yapılır. Arife suyuyla banyo yapmak âdeti. Arife suyuyla muhakkak sabah ezanında banyo yapılırdı.

Bayram günü çocuklar sabah ezanıyla birlikte şeker toplamaya başlarlar. Fıstık, iğde, pişi toplanırdı. Ergen diye bağırarak toplarlardı.

Sabah ezanında erkekler camiye giderler. Camiden gelinceye kadar çocuklar dolanırlar. Camiden çıktı mıydı çocukların dolanması biter. Ondan sonra camiden erkekler de geldi mi köy odalarına giderler. Her mahallenin odası var. Sekiz, on aile oluyor, yemekler hazırlarlar. Köy odalarına hazırlanan yemekler gider. Erkekler orada yemeği yerler. Bütün yemeklerden alınırdı.

Yemek yenip bittikten sonra, yaşlılardan beş, altı tanesi odada kalırlar. İş yapacak olanlar kurbanları getirirler. Gençler akşama kadar oda oda dolaşırlar. Yaşlıların ellerinden öpüp, ziyaret ediyorlar.

Kurbanlar hazırlandıktan sonra hoca ile birlikte kapı kapı kurbanın duasını yaparlar. Ondan sonra herkes keser, temizler, yedi parçaya bölerler. Kesemeyenlere, fakir fukaraya yedi parçayı dağıtırlar. Allah'ın emri diye öyle yapılır. Kalanı da gelip gidenlere yedirilir. Dört gün gelip gitme olur konu komşu, akrabaya. Yine yemek korlar, her gün her gelene mutlaka konulurdu. Ondan sonra bayram öğlen geçinceye

kadar kurban kesildi miydi genç kızlar toplanırlardı. Bir eve veya neresi müsaitse. Orada, odada çalıp oynarlardı, eğlence yaparlardı. Bir de gelin kıza, nişanlı kıza kurban giderdi. Yani oğlan evi gönderir. Bir koyun, keçi, koç olabilir. Onu boyarlar, süslerler, şeritler bağlarlar. Renkli tülbentler bağlarlar, iki çocuk tutar götürürler kız evine. Gelin kızın evindekiler çocuklara bahşiş verirler. Hoca camide vaaz verirdi, küsler barışacak, fakir fukara gözetilecek, diye. Camiden çıkınca herkes bayramlaşır, küsler orada barıştırılır.

Ramazan ve Kurban Bayramı'nda zekât ve fitre verilir. Fakir fukaraya buğday, para, basma, pazen verirlerdi.”

K.Ş: Yüksel SAĞLIK

19. Konya-Bozkır-Boyalı Köyü'nde Bayram Âdetleri

“Evvel on iki ayın bir bayramları geldiğinde buğdayı tabii harmanda kaldırırdık. Darasını yurduk, götürür giderdik, şimdi herkes fabrikaya bindi ya, el değirmenleri olurdu. El değirmenlerinde iki kişi, üç kişi olurduk. Avucumuzla, sol elimizle dökerdik, sağ elimizle de iki üç kişi yikini yikini çekerdik. Onu yarma yapardık, az iri, ekmek unundan iri olurdu. Arife gün unu yoğururduk. Arife gün bayram geldi diye, ocaklar tütsün diye. Onu sacayak ocağa koyardık. Tavalar olur. Tavalara kepçeyle, hamuru yoğurur, mayalardık, dökerdik. Sacı üstüne koyardık. Sacı sacayağının arasına tavayı koyardık, içine de hamur. Üstüne ardıç odunlarını yakardık, ateş yakardık, güzel pişerdi o, türüm türüm tüterdi. Yemesi de çok güzel olurdu. Gelen çocuklara, komşulara bir ikisini dağıtıverirdik. Yörede bu ekmeğe kömbe adı verilmektedir.

Bayram olurdu. Ertesi gün, bayram günü erkekler camiye giderdi. Bayram namazına biz de kalkardık. Allah ne verdiyse yemek hazırlardık. Beş, altı komşu bir araya gelirdi. Bizim evlere gelirlerdi, başka komşuya giderlerdi, birikirlerdi. Mahalle mahalle oda da yerlerdi. Büyük komşuların evlerinde yerlerdi. Kadınlar ayrı bir odada oturlardı. Yemeği yerdik, arkasından çay içerdik. Büyük, küçük herkes birbirini bayramlardı. “Bayramınız mübarek olsun” derlerdi, dağılırlardı. İşte bu kadar.”

K.Ş: Esme TÜRE

20. Romanya’da Bayram Âdetleri

Ramazan’a azırlanırık, annelerimiz azırlanır. Davul çalardı, saat 3’te, 4’te kalkarlardı. Oranta kalkar, hepimiz karnımızı doyururduk. Sonra davulcunun bir âdeti vardı. İlk akşam seslenmez kârı da ikinci akşam ekmek ısmarlar. Her eve otuz akşam. Sırayla ısmarlar. O kişiye ekmek sırası geldi miydi davul çalar çalar bitirir gari. Gelirler sen de ekmeğini hazırlarsın gari alır gider. Evde yemek için alırlar.

K.Ş: Rahime KUŞ

21. Adana’da Bayram Âdetleri

“Köylerde umumiyetle dinî bayramlar çok canlı geçer. Bayramlarda daha önceden herkes hazırlık yapar, yapabildiği kadar. Kendilerine göre yemeklerini yaparlar.

Bayram sabahı erken herkes evinde hazırlığını yapar, erkenden camiye gidilir. Köylüler toplandıktan sonra, bayramda herkes eline kına yakar, köyün en kıdemli hocası özel kürsüsüne çıkar, orada halka vaaz yapar. Dinî telkinlerde bulunur. Bu dinî telkinler daha ziyade halkın daha çok birbirlerini sevmesi, sayması, birlik, beraberlik, birbirlerine iyilik tavsiye etme, dünyada ve ahrette olacak olaylarla ilgili şeyler anlatılır. Bunlar yapılırken genellikle birleştirici durumlar lazım geldiği şekilde anlatılmaya çalışılır. Birbirine kırgın olanlar, dargın olanların barışması için gerekli telkinler yapılır. Vaaz bittikten sonra bayram namazı kılınır. Bayram namazı kılındıktan sonra her evin erkeği, gençleri kendi evine gider, yemek getirir. Bu arada köyün ileri gelenleri köy odasında toplanır. Köy odası caminin girişindedir. Toplu olarak yemek yenir. Bütün köylüler toplu olarak bayramlaşır. Genç, ihtiyar, çocuk kim varsa. Küs olanlar barıştırılır. Ondan sonra evlerinden getirdikleri yemekleri sinilere koyarlar, toplu olarak yemek yenir, iyi dileklerde bulunurlar.

Bu iş bittikten sonra herkes öğle olunca evlerine gider. Akrabalarını, komşularını bayramlamaya çıkarlar. Bu iş de bittikten sonra bazıları komşu köylere varır.

Bütün köylüler köy odasında bayramlaştıktan sonra büyüklere giderler. Bayramlaşma ziyaretlerine genellikle erkekler gider. Gittikleri evde Kur’an okurlar.

Daha ziyade bu gezi yerleri, yakın yerlerde ölmüşü olan varsa olanlara giderler, onlara iyi dileklerde bulunurlar.

Özel ziyaretler daha ziyade akraba ziyaretlerine kadın ve erkek olarak giderler. Umumi ziyaretlere erkekler gider, yakın olanlara kadın ve erkek, aile olarak beraber gider. Bundan sonra herkes işine dağılır. Bayram bir gün sürer. İkinci ve üçüncü günü ziyaretlere gidilmez.

Ramazan'da evlerde mukabele okunur. Bizlerde fakirlere davet verilir. Camiye gider hatim dinlersin, yatsıya, teravih namazına gidersin. Sahurda davulcularımız var. Mahalle mahalle dolaşır, maniler söylerler. Ramazan öncesinde yufkalar açarız nişastayla. Çok ince açılır. Yufkalar açar yığarsın, bununla börek yaparsın, baklava yaparsın. Su serpersin, bunun arasına ceviz döşersin, tatlı dökersin tatlı olur. Bunun arasına mercimek, patates öteberi döşersin börek olur. Önceden bunlar hazırlanır, Ramazan girmeden önce.”

K.Ş: Mehmet KOÇAK

22. Sivas'ta Bayram Âdetleri

“Kurban Bayramı'nda daha gününden önce elimizden geldiği kadar hemen kurbanlarımızı alır, hazırlarız. Kurban Bayramı'nda da aynı şekilde o şeyler yapılır. Yemekler hazırlanır. Kurban kesildiği zaman da bayramın birinci günü âdetler. Bayram namazından sonra kurbanlar kesilir. Herkes haklarını bölüşürler, kaç kişiyle kesilecekse. Hisse olarak ayrılır. Kaç kişi? Mesela beş kişi, yedi kişiye kadar kurbanlar kesilir. Onlar, herkes hissesini alır, evine götürür. Bizde âdetler bu hisseler üçe bölünür. Mesela birisini yoksullara verirsin, birisini eşe dosta dağıtırsın, biri de kalan da evindeki halkının cemaatiyle yani evindeki çoluğun çocuğunla yersin.”

K.Ş: Bekir KOR

23.Konya-Meram'da Bayram Âdetleri

“Ramazan'ı karşılamak için üç ya da altı gün evvel büyükler oruç tutarlardı. Mübarek Ramazan-ı Şerif geldi, diye üç aylarda oruç tutulurdu. Üç ayları tutmayan da en az üç gün evvelinden karşılama olurdu. Büyüklerimizden gördüğümüz böyleydi.

Her gece büyük caminin orada top atılırdı. Mesela yarın Ramazan, bugün ikindiüstü Konya’da şimdi olduğu gibi top atılırdı. Yarın Ramazan herkes duyardı.

Müftülük hilâle bakardı, büyükler bakardı. Yarın oruç tutulacak dediler mi oruç tutardık. “Yav ay iki günlük olmuş, orucun birini yedik mi ki?” gibi konuşmaları hatırlarım. Günü gününe hilâli gördük oruç tuttuk, ayı gördük bayram ettik. Yirmi dokuzsa yirmi dokuz, otuzsa otuz. Müftülüğün dediğine göre tutardık. Sonra bayram ederdik.

Kerim diye konuşamayan biri vardı, davul çalardı. Ailesinden biri bazen refakat ederdi, olmazsa kendi başına Dere’yi dolaşırdı. Davul çalınır, sahura kalkılırdı. Yemek yenirdi. Sonra top atılırdı. Sahur topu ile iftar topu Dere’de atılırdı. Son top yani ağız yıkama, imsak vaktinin tamam olduğunu belirten top Konya’dan irtibat alırdı. Köyceğiz de atardı onu.

Akşamüzeri iftar saatinden bir saat, bir buçuk saat evvel fırınlardan upuzun, temiz bezlerde sarılı iftarlık pideler gelirdi. Çocukluk, gençlik o kadar zevk alırdık, hoşumuza giderdi ki insanın o mübarek taamin kokusu insanın burnunu yırtardı. Kaç kuruş? Atmış para, bir buçuk kuruş bir pide. Pideyi satacak adam pideleri taa Konya’dan alır, şimdiki gibi her yerde yok, araba falan da yok. Sırtlanır pideleri getirir, satar giderdi. Tahtasını sırtlanır gider, kim bilir iftarı nerede edecek? Evin yolunu tutar ama adam üç kuruş kazanmak için bunu yapardı. İftar açılır. Sahurla iftar arası, iftarla teravih arası Kur’an okunur, vaaz edilir. Vaaz dinlemek için başka başka camilere gidilir.

İftar daveti olurdu, hâli vakti yerinde olan şimdiki gibi zengine itibar, iltifat edilmezdi. Fakirin gönlünü almak, iftar açtırmak, gaye buydu. Şimdi zenginin kazanı kaynar, zenginin kazanı taşar oldu, fakiri hiç kimse görmüyor.

Bayram yaklaşırken temizlikler yapılır. Ev temizliği, cami temizliği, sokak temizliği, çevre temizliği. Sokaklar falan tertemiz olurdu. Bu yol üzerinden o kadar hayvanat gelip geçtiği halde yine temizliğe şimdikinden fazla riayet edilirdi. Şimdi yağ döksen yalanır asfalt ama bunun da kıymetini bilmiyoruz. Bayramdan bir hafta evvel baklavalara açılmaya başlanır. Yalnız bayram tatlılarının genelde pekmezden şerbeti dökülürdü. Baklava olursa da şerbeti pekmezden olurdu. Çünkü şeker yirmi sekiz kuruş ama o yirmi sekiz kuruşu bir araya getirmek mesele.

Pekmezi bağı olan kaynatır. Çıbığı olan, parası olan Hocacihan’a gider, oradan bir bağ icar eder, tahimini kaç kilo üzüm alacağını hesaplar, sahibi bağa kaç lira isterse, üç aşağı beş yukarı neye razı edersen. Sonra o üzümü bozar gelirsın, pekmezini kaynatırsın. Bunların tamamından mahrum olan da yarım okka, kilo değil, yarım okka pekmez aldım der, yarım okka pekmezinden hemen işte idareyi maslahat öyle dört tepsi, beş tepsi baklava falan değil, bir, iki tepsi açılır. Tepsinin biri kuru yenirse baklavaymış, gevrekmiş, yağlıymış gibilerden o da haşhaş yağından, çekirdek yağından yapılırdı. Zeytinyağını bilen yoktu. Zeytinyağı bile bizim Dere’ye göre yakın bir tarih. Baklavalar yapılır, o gelen yarım okka pekmez bir tabak, çocuklar bayram diye, burada pekmez yesinler diye ayrılır, geri kalan bir tepsi iki tepsi de ne ıslatacaksa ona ıslatır.

Herkes bayram ekmeğini, kadınlar ve çocuklar evinde yer, mükellefler köy odasında veya mahalle odasında toplanır, orada yer. Büyükler odaya oturur, oda sahibi şuraya şerbet ıbrığını koyar, ufak ufak zemzem bardakları gibi özel fincanlar vardı. Onlarla ikram edilirdi. İki, üç kişilik gruplar hâlinde odaya gelinir, başta Hoca Dede’den başlanır, el öpülür, iki dizimizin üzerine böyle oturacağız. Oda sahibi burada şerbeti böyle döker, bize birer bardak şerbet ikram eder, şerbeti de içtik mi, “Hoca Dede, biz müsaade deriz. O da “Akıllı olun, büyüklerinize hürmetli olun.” diye nasihatte bulunur. Büyükler odadan hiç kıpırdamaz, gençler büyüklerin muhakkak gider elini öperdi. El öpmeye de bu şekilde diz çökeceksin elini alıp öpeceksin, saygı buydu.

Bu çıtır pıtır patlatma, balon şişirme, mantar patlatma falan o zaman da vardı. Herkes hâline göre.

Elbise ise hâli vakti yerinde olan bile çevreye önderlik olmasın, diğer komşu çocuğu özenmesin diye çocuğuna yamalı elbise giydirenler vardı. Senin elin ağzına uygun, istersen üç takım, beş takım elbise yapabiliyorsun ama benim çocuk senden görececek derken o ağlayacak öteki sızlayacak, buna senin vicdanın müsaade etmiyor. Kendi çocuğuna da yamalı pantolon giydiriyordun, var mı şimdi? Bu İslâmî açıdan görgülerden tamamen mahrum olduk. Bayramlar bu şekilde geçer.

Bayram ekmeğinden sonra Kerim Rahmetli davulu eline alır, başlar dıngıdı dıngıdı... Hemen gençleri gördü mü veya odaya girdi mi, davulu çevirir, beş para, on parayirmi para, bir kuruş. Oda oda gezer bahşiş toplar ne kadar toplayabilirse.

Onunla bayram eder. Kerim'in söylediği maniye pek anlayamazdık ama şu mani vardı:

Ah şu cami direk ister
Dayanmaya yürek ister
Benim karnım toktur ama
Evde hanım börek ister

Kurban Bayramı'nda da aynı Ramazan Bayramı'nda olduğu gibi hazırlık yapıldı. Zilhicce birinden itibaren büyükler gene oruçlu olurlardı. şimdi biz bayram namazından çıkıp da kurbanın böbreği söğrölünceye kadar zor sabrediyoruz. Hemen camiden çıktı mı alel acele koyunun böbreğini ateşe attın mı iftarı açtın mı tamam bir oruç oldu olmadı, bence olmadı ama onu Allah bilir tabii. Diğer tatlısı, tuzlusu, pirinci, pilavı aynen Ramazan Bayramı'ndaki uygulamalar Kurban Bayramında da aynı.

Gücü yeten herkes keser ama o mübarek günü çoluğum çocuğum mahsun olmasın diye sen de kesersin, hem çocuğun dışarıya imrenmez gücün yeterse tabii. Kurbanlığı muktedir olan alır evinde besler, muktedir olan satın alır, yine aynı eski ile yeni arasında kurbanlık açısından bir fark yok. Kurbanı evinde besleyenler koyunun kuyruk üstüne bir ponçak korlardı, onu rengarenk boyarlardı. Bilhassa gelin kıza kurbanlık gidecekse onu süsleme püsleme bir şeyler yapılır. Yine aynı şey devam etmektedir.”

K.ř: Fahreddin TÜRKKULU

24. Safranbolu'da Bayram Âdetleri

“Bayramlarımız Safranbolu'da sekiz gün önce başlar. Evlerimizi tertemiz temizleriz. Bütün odaları temizlemeye gayret ederiz. Evlerimiz iki katlı olur. Kışa gelirse sobalar falan kurulur her odada. Bütün işler bittikten sonra annemiz bizi hamama götürür. Hamamlarımız vardır. Evlerimizde önceden banyo falan yoktu, onun için hamama gideriz. Hamam gittikten sonra Arife günü gelir.

Bayramdan iki gün öncesinden baklavarımızı, böreklerimizi yaparız. Genelde tek tek açmaya çalışırız baklavarımızı, böreklerimizi. Baklavayı her katıyla yere çarşafıara sereriz. Üstüde biraz gevretilir. Ondan sonra tepsilere konur. İçlerine birer

arayla ceviz konulur. İncecik olacak. O iş bittikten sonra bu sefer böreğimizi yaparız. Genelde su böreği makbuldür Safranbolu’da. O da zahmetli olur. Evde açarız yufkaları. Herkesin evi bahçeli olduğu için yufkaları bahçeye götürürüz. Bahçemizde büyük büyük tavarlarımız olur. Ateş yakarız bahçeye. Orada haşlarız böreği. Herkes bilir en az iki kişi ya da üç kişi tarafından yapılır. Birisi haşlayacak, birisi yağını koyacak, birisi içini koyacak. Haşlanıp bittikten sonra ateş olan odunlar çekilir. Odunların közü vardır. Orada pişirmeye gayret ederiz. Çünkü çıtır çıtır olması daha güzel. Eskiden fırınlar pek yaygın değildi evlerde. Benim çocukluğumda vardı ama annem pek pişirmezdi. Orada daha lezzetli olur diye. Ama hakikatten közde pişenin lezzeti daha güzel. Arife günü gelir çatar.

Bayramda babalarımız, dedelerimiz mezarlığa giderler. Büyük dedelerimizi, ölmüşlerimizi ziyarete. O zaman kadınlar genelde gitmezdi. Günah dedikleri için gitmezlerdi.

Evde bir iş kalmadığı için arife günü annelerimiz evde bayram yemeklerini yaparlardı. Yemeklerimiz genelde etli olurdu. Bamyı pişirirdik.

Bayram sabahı olur, erkeklerimiz namaza gider. Biz de babamızla beraber kalkarız. Annem, “Kalkın kızım babanız namaza gidiyor. Bayram sabahı yatılmaz.” derdi. İşte heyecanla biz de kalkardık. Annem her bayram bize yeni bir şeyler almaya gayret ederdi. Biz de tabii isterdik hâliyle, çocukluk heyecanı var. Zaten annemiz söylemeden biz de hemen kalkardık. O giysileri giyeceğiz, diye. Namaz kılardık annemizle birlikte. Namazımızı kılar, elbiselerimizi giyerdik. Babamız gelesiye bütün herkes hazırlanırdık. Babamız geldiğinde onun elini öper, hemen babaannemize giderdik. Babaannem sağdı. Bütün amcalarım, akrabalarımız oraya toplanırdı. Oraya giderdik, orada yerdik, içerdik. Öğleye doğru anneannem sağdı, anneanneme giderdik onu bayramlardık. Akşama kadar da orada kalırdık. Bu sefer amcam yemeğe çağırırdı, ona giderdik. Amcamın küçüğüydü babam. Bize gelirlerdi, bizde yemek yerdik. Bayramlarımız böyle geçerdi ama hep yemekli. Önce çorbalarımız sonra etli yemeklerimiz mutlaka olurdu. Bamyı etin arkasından gelirdi. Bamyanın arkasından pilav. Pilavın arkasından börek, böreğin arkasından baklava. Genelde Safranbolu yemekleri böyle.. Bayramlarda ve düğünlerde bu yemekler şart. Mutlaka olacak.

Kurban Bayramı da aynı geçerdi. Kurbanda genelde koç alınır. Koç bir, iki gün öncesinden alınır. Arife günü akşam annem kına yakardı. Kınayı da şöyle başından sırtına okuyarak yakardı. “Allahu Ekber” diyerek kınayı yakardı. Biz de annemin yanında dururduk, tekbirler getirirdik. Sonra artan kınayı bize de yakardı. Elimizi kınalardı. O gece artık uyumanın imkânı yok, heyecandan. Kına nasıl tuttu? Birde giysilerin heyecanı var, yeni kıyafetler. Hemen annem bize zeytinyağı falan sürerdi, kına iyi tutsun diye. Gelenekten mi, görenekten mi, bilmiyorum. Kurban Bayramı’nda da Ramazan Bayramı’nda olduğu gibi aynı hazırlıkları yapardık. Büyüklerimizi, akrabalarımızı ziyaret ederdik.”

K.Ş: Ayten GÜRSOY

25. Urfa’da Bayram Âdetleri

“Bizim çocukluğumuzda, eskiden böyle zenginlik yoktu. Fakirdik. Köylerden babamgil kazaya giderdi. Kazadan bir çift lastik mi, kuyu lastik derlerdi, onlardan alır gelirlerdi. Biz de onu yastığımızın altına koyar, sabaha kadar öyle beklerdik.

Sabahleyin kalkar, büyüklerimizin elini öpmeye gittiğimiz zaman onlar da bize o zaman şeker verirlerdi. Para mara bir şey yoktu. Şeker verirlerdi ya da yemek yedirirlerdi.”

K.Ş: Zahide OCAK

26. Denizli’de Bayram Âdetleri

“Biz şimdi eskiden Ramazan gelmeden bir hafta önce benim babam evdeki bakır kapları götürür kalaycıya verirdi. Bütün mahalle bunu yapardı. Ramazan geliyor diye kaplar kalaylanırdı. Evler temizlenirdi. Ramazan’a çok büyük bir hürmet vardı. Ramazan gelmeden evvel bu işler yapılırdı.

Salihli bağcılıkla uğraşır. Mahallede bağı olan zenginler herkese, ayırmadan fakir, zengin demeden birer tas kuru üzüm dağıtırlardı. Bu kuru üzüm, Ramazan hoşaf olarak kaynatılırdı ve sahurda içilirdi. Birde Ramazan’dan on günce bizim orada yufka yapılırdı. Ramazan’da bir ay boyunca yemek için yapılırdı. Her gün bir komşumuza yardımlaşarak yapılırdı. Benim annem çok güzel yufka pişirirdi. Herkesin yufkasını annem pişirirdi neredeyse. Komşularla toplanırdık, yufkalarımızı

çıtır çıtır, gelin teli gibi incecik açardık. Sacın üstünde pişirirdik. Evin bir köşesine yığardık. Onsan sonra kaplarımız gelirdi. Ramazan başlamadan önce herkes temizliğini, hazırlığını yapmış olurdu.

O gün gece teravih namazına başladık. Sabahları camilerde mukabele okunurdu. Biz de sabahları camiye mukabele okumaya giderdik komşularla. Ondan sonra evimize gelir işimizi yapardık. Tekrar evlerde de mukabele okunurdu. Günde bir cüz okur, Kur'an'ı hatim ederdik.

Geceleri davul çalardı. O davulu çok severdim. Davulcu uyandırırdu bizleri. Eskiden Salihli'de gece on iki ye kadar elektrik yanardı. Sonra sönerdi. Her yerin de elektriği yoktu. Gece saat ikide falan davulcu çıkardı. Ayın on beşi oldu mu davulcu para toplardı. Birde bayramın birinci günü para toplardı. Davulcuyla birlikte birde yardımcısı olurdu. Yardımcısı elinde fenerle mahalle mahalle gezerlerdi. Başlardı mahallenin başından beyit söyleyerek para toplamaya. Davulcuya mani söyleyip para vermek çok hoşuma giderdi. Ben evin küçük kız olduğum için babam da beni çok severdi. Ben verirdim hep davulcuya parayı. Hiç bu günleri unutamıyorum. Şimdiki gençlere bakıyorum da bu özlem içinde büyüyorlar. Davul bilmiyorlar, böyle Ramazan geliyor bayram mı geliyor, bir heves yaşıyorlar.

Yukarı mahallelerden başlar davulcu maniler söylemeye:

Çarşıdan aldım sümbülü
Kafese koydum bülbülü
Neyliyorsun sen sümbülü
Çocuktur evin bülbülü

Eski camii direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim karnım tok amma
Arkadaşım börek ister

Ne uyursun uyursun
Uykularda ne bulursun
Al abdesti kıl namazı
Cennet-i âlâda bulursun

derdi, kapıyı açardım, davulcuya parasını verirdim. Gider, böyle devam ederdi. Ondan sonra arife gün gelirdi. Bizim oralarda arifelerin çok önemi vardır. Arife demek bayramdan bir gün önceki gün demek. Bizim oranın pişisi meşhurdur. Bunu o gün herkes yapar. Ocakta yağı koksun, ölülerimizin ruhuna varsın. Bir de o gün mezarlığa gidilir. Mezarlığa da özellikle mersin konulur. Herkes annesine, babasına çoluğu çocuğu ile mezara gider.

Arife günü artık hiç kimse başka bir iş yapmaz. O gün artık temizlik bitmiştir. O gece, arife gecesi annem ellerimize kına yakardı. Elbiselerimizi, ayakkabılarımızı başucumuza koyar yatardık. Kınamız iyi tutsun diye de ellerimizi sımsıkı kapatırdık.

Sabahleyin erkekler camiye giderdi. Onlar gelinceye kadar bizim mahallemiz baştan sona kadar süpürülürdü. Öyle bir temizlik olurdu ki yağ dök yala. Herkes evvela kapısının önünü süpürürdü.

Erkekler camiden gelince bayram yemekleri yenirdi. Babam yaşlıydı, otururdu, herkes bizim eve gelirdi bayramlaşmağa. Güzel bayram olurdu. Ev ev gezerdik. Çocuklarla el ele tutuşur bayram yerine giderdik. Orada iki salıncağa biner, iki kişi de sallardı bizi. Şimdiki çocuklara bakıyorum da hiçbir şeyden zevk almıyor. Biz o zaman salıncağa bineceğiz, bayrama gideceğiz diye arkadaşlarla yarış yapardık. Öyle güzel bir bayram olurdu ki... Davulcu yine gelirdi, biz de arkasına takılırdık. Mahalle mahalle gezerdik. Böyle gelin alayı gibi olurduk. Üç gün bayram yapardık. Bayram diye bir şey kalmadı.”

K.Ş: Ayten ELDEMİR

27. Yatağan'da Bayram Âdetleri

“Oruca başlanır, sahura kalkılır, oruç tutulur. Oruç bittiğinde sabah bayram namazına hazırlanılır. Abdestlerini alırlar, namazlarına giderler. Namazdan gelince bayramlaşırlar. Kapılarının önünü yıkarlar, silerler, süpürürler, yıkarlar. Ondan sonra odalara sofralar hazırlarlar. Su böreği yaparlar, baklava yaparlar, sarma sararlar, dolma doldururlar, mıkla yaparlar, sofralar hazırlarlar. Köy odalarına toplanırlar. Çok kalabalık olurlar. Sofralar, siniler kurulur, yemek yenir.

Herkes oraya toplanır, ev başları gider, otururlar. Altı, yedi oymak olurlar, yemek yerler, çaylarını, kahvelerini içerler. Bayramlaşmayanlar bayramlaşır. Ondan

sonra genç uşaklar aşağıya inerler. Harmana inerler, top oynarlar, nişan avlarlar. Yeni gelin olan kızların, oğlanların nişanlarını sınırlar. Bayrak dikerler, bayrak avlarlar. Bu bayrak dikme, avlama işi açık bir alanda yapılır, harmanda olur. Üç, beş kişi av silahları çeker, giderler. Bayraklarını dikerler. Bu gelin olan kaç kişiye.

Ufak çocuklarsa şivri çöplerini ellerine alırlar. Ev ev gezerler. Şeker gibi şeyler toplarlar. Erkekler çelik çomak oynarlar, büyük şenlik, panayır olur.

Çocukluğumda erkenden kalkarlar, komşunun kapısına oyuk dikerler, korkutmak için.

Bayram esnasında büyüklerin, yarılının kabirleri ziyaret edilir. Arafa günü ikindin camiden çıkınca herkes anasını, babasını, ebesini, dedesini ziyaret eder. Üç Gulhu bir Elham okurlar, gelirler.

Daha birbirini ziyaret daha sıkı. O zamanlar birbirlerine saygı, sevgi çoktu. Herkes birbirini severdi. Şimdiki gibi yeyim, giyim yoktu. Bol çamaşır yoktu. Bayramda herkes giyecek bulamıyordu. O zaman yiyecek bulamıyordu. Şimdi bayramlar biraz daha zenginleşti.”

K.Ş: Fatma ÇİL

28. Konya’da Bayram Âdetleri

“Konya bayramları, Konya’ya mahsus birtakım hazırlıkları gerektiren bir iştir. Bayramdan bir hafta evvel evin hanımları evi tepeden tırnağa, aşağıdan yukarıya, hayattan mabeyne kadar temizliğe başlarlardı. Evin erkeği de bayram için ihtiyaç maddelerini, Konya’nın çarşısından sağlardı. Tabii o zaman İstanbul caddesinde bakkallardan temin ediyordu bu alışverişi.

Eğer Kurban Bayramı ise kendileri kurbanlık hazırlamamış ise kurbanlık alıyorlardı. Kurban bayramlarında mutlaka bayramdan önce evin bıçakları, satırları çarşıda bileyciler tarafından bilenmesi gerekiyordu. Yani bunu da bir bayram hazırlığı olarak kabul edebiliriz.

Aile fertleri dışarıda giderek bayramın arefe gününe kadar tıraşlarını olmaları ve çarşı hamamına giderek banyolarını yapması gerekiyordu. Eskiden Konya’da banyo teşkilatı da bulunmuyordu. Bu daha sonraları hamamlar evin içine girdi. Daha önceleri banyolar evlerde yüklük denilen, evin gerisinde yatakları, yorganları

koymaya yarayan bölüm içinde özel olarak yapılmış gusûlhanelerde yapılıyordu. Yatakları koydukları bir bölüm olarak çıkartılarak, içi çinko ile kaplanmış bir bölümde banyo yapılıyordu. Evin küçük çocukları ise genellikle leğenler içine oturtularak dökülen sıcak su ile yıkanılıyordu. İşte büyük hamam ihtiyacı da Konya'daki çarşı hamamlarında sağlanılıyordu. Erkeklerle, hanımlara ayrı ayrı bölümler idi.

Bayram namazını kılınca hep birlikte mezarlığa gideriz, hep birlikte mevlid okuruz. Sonra da herkes kendi ailesine ait kabirlere ziyarete gider. Köy odalarında bayramlaşmalar olur. Bayram için köye gelen misafirler orada ağırlanır. Çocuklar sevindirilir. Büyükler evlerinde ziyaret edilir, elleri öpülür, hayır duaları alınır.”

K.Ş: Sefa ODABAŞI

29.Bartın-Yanaz Köyü Bayram Âdetleri

“Babam köy imamıydı. On sekiz saat olduğu günlerde, günlerin uzun zamanlarında, on üç, on dört yaşımızdayken hem oruç tutuyorduk hem de çalışıyorduk. Reçberlik yapıyorduk. Akşamları teravih namazı kılıyorduk, köy ortasında bir çayır çimende. Yorgunluktan babamın arkasında teravih namazında yüzükoyun düştüğümü bilirim. Şu andaki Ramazanlar hem bolluk, hem günler kısa.

Bundan elli sene evvelki bayramlar, birbirini ziyaretler bambaşkaydı, sevgi, saygı başkaydı. Şimdi o sevgi ve saygı, mutluluk pek görülüyor. Nesil gençleştikçe birbirine karşı sevgi, saygı azalmaktadır. Eski günler de hatırıma geldiği zaman da o günleri arıyoruz. Gençler yaşlılara pek hürmet yapmıyorlar. Bir insan yaşlandıkça kendi hâline düşüyor. Arkadaşsız kalır şekilde mahcuplaşıyor. Birbiriyle temas ettiği zamanda aynı şeyi anlamayınca, gençler büyüklerin dilinden anlamaz şeklinde veya dinlememekte. Orada garip kalıyoruz. Öksüz insanlar şekline düşüyoruz. İhtiyarladıkça garip şekline düşüyoruz.

Eski Ramazanlar zayıftı. Yemeleri ve görgü bakımından, varlık bakımından çok noksanlık vardı. İki, üç kap yemekle, bir kap yemekle, bir bardak suyla oruç tuttuğumuz günler vardı. Ramazan şimdi daha bol, özel bir hazırlık şeklinde, her şey bereketli. İstedğin her şeyi yiyip nefsini körletebiliyorsun. O zaman yoktu. Fakirlik vardı. Arazisini satıp da Ramazanımı bırakmayacağım diyen insanlara rastladım.

Yerlerini, toprağını satıp da Allah rızası için Ramazan tutacağım diyen insanlar gördüm. Şimdi yaşayanlar o devirleri bilmezler, bir rüya gibi gelir. Bunların aslı yokmuş gibi gelir.”

K.Ş: Hikmet ALTINDAĞ

30. Konya’da Bayram Âdetleri

“Önce mahallenin muhtarı başı çekerdi veyahut o mahallenin büyüğü kim varsa o başı çeker bir mahallenin gençlerini, orta yaşlılarını arkasına toplar, büyüklerle bayramlaşmaya gelirlerdi. Önce yaşça büyükleri sırayla ziyaret ederlerdi. Kahveler pişer, şekerler, lokumlar tutulurdu. Büyükler, konu komşu, hısım akraba ziyaret edilir, bir gariban, bir yetim mahallede bir kimsesiz varsa bilhassa onun üzerinde çok durulurdu. Maalesef şimdiki yalnızlar tek başına, kimsenin haberi yok. Gerçekten ben sevmiyorum şimdiki yaşantıları. Sonra çok tutkunluk vardı. O kadar tutkunluk vardı ki.”

K.Ş: Ayhan BOL

31. Aksaray- Yeşilova Köyü’nde Bayram Âdetleri

Bayram günlerinde, örneğin: Ramazan Bayramı’nın arifesinde başlar bir telaş, bir temizlik. Bayram sabahı erkenden kalkılır evin erkeği camiye yollanır. O gelene kadar evin büyüğü her işleri görmüştür. Üç çeşit yemek yapmıştır. Etli veya sütlü, hoşaf muhakkak üç olacaktır. Köy odasına erkeklerimiz camiden çıkınca toplanmaktadır. Köy odasına evdeki annemiz abimize yemeği verir, oraya götürür. Oraya zaten her evden, komşudan yemek gelmiştir. Herkes birleşir orada yemeğini yer.

Ev halkı başlar bayramlaşmaya zaten evin büyüğü oradadır. Toplumla oraya varırız. Kadın erkek, genç ihtiyar seçmemek şartıyla hepimiz birbirimizden köy odasında bayramlaşırız.

Sonra birde çıkacağımız yer vardır, Höyük deriz. Üç mahallenin ortasında genç, orta yaş birleşirler, iki köyün delikanlıları mahallenin içinden babayiğit seçerler. Güreş tutarlar. Toprakların içinde bunlar yorulmaya kadar güreş yaparlar. Bir de erkek kızı beğenmek için orada bakışır. İşte Höyük’te falanın kızını ben

beğendim, onu bana isteyin diye duyurur. Sonra bu toplantı iki üç saat sürer. Sonra herkes oradan bayramlaşmak için akrabalarına dağılmaya başlarlar. Üç mahallede mutlaka akrabamız vardır. Bunlar yaşlı veya genç demeden dağılırlar.

K.Ş: Adalet ERGİN

32. Ermenek'te Bayram Âdetleri

Köylerde umumiyetle dinî bayramlar çok canlı geçer. Bayramlara daha önceden herkes hazırlık yapar, yapabildiği kadar. Kendilerine göre yemeklerini yaparlar.

Bayram sabahı erkenden herkes evinde hazırlığını yapar. Erkenden camiye gidilir. Köylüler toplandıktan sonra -bu arada bayramda herkes eline kına yakar-köyün en kıdemli hocası özel kürsüsüne çıkar, orada halka vaaz yapar. Dinî telkinlerde bulunur. Bu dinî telkinler daha ziyade halkın daha çok birbirini sevmesi, sayması, birlik beraberlik, birbirlerine iyilik tavsiye etme, dünyada ve ahirette olacak olaylarla ilgili şeyler anlatılır. Bunlar yapılırken daha çok birleştirici durumlar lazım geldiği şekilde anlatılmaya çalışılır. Birbirine kırgın olanlar, dargın olanların barışması için gerekli telkinler yapılır.

Vaaz bittikten sonra bayram namazı kılınır. Bayram namazı kılındıktan sonra her evin erkeği, gençleri kendi evine gider, yemek getirir. Bu arada köyün ileri gelenleri köy odasına toplanır. Köy odası caminin girişindedir. Toplu olarak yemek yenir. Bütün köylüler toplu olarak bayramlaşır. Genç, ihtiyar, çocuk kim varsa küs olanlar barıştırılır. Ondan sonra evlerinden getirdikleri yemekleri sinilere koyarlar, toplu olarak yemek yenir, dualar yapılır, iyi dileklerde bulunurlar.

Bu iş bittikten sonra herkes öğle olunca evlerine gider. Akrabalarını, komşularını bayramlamaya çıkarlar. Bu iş bittikten sonra bazıları komşu köylere varır.

Bütün köylüler köy odasında bayramlaştıktan sonra büyüklere giderler. Bayramlaşma ziyaretlerine genellikle erkekler gider. Gittikleri evde Kur'an okurlar. Daha ziyade bu gezi yerleri, yakın yerlerde ölmüşü olan varsa onlara giderler, onlara iyi dileklerde bulunurlar.

Özel ziyaretlere daha ziyade akraba ziyaretlerine kadın erkek olarak giderler. Bundan sonra herkes işine dağılır. Bayram bir gün sürer. İkinci ve üçüncü gün ziyaretlere gidilmez. Yakın akrabalarından gidemediğin varsa onlara gidersin.

Ramazan ayı boyunca evlerde mukabeleler okunur. Bizlerde fakirlere davet verilir. Camiye gider, hatim dinlersin. Teraviye gidersin kıalarsın. Sahurda davulcularımız vardır. Mahalle mahalle dolaşır, maniler söylerler. Yufka açarsın, börek yaparsın, baklava yaparsın. Baklava her bayramda açılır, gelen misafirlere ikram edilir.

K.Ş: Şerafet ÇİFTÇİ

33. Ordu-Perşembe-Beyli Köyü'nde Bayram Âdetleri

Bir bayram yeri kurulur. Bayram namazından sonra büyük bir çayırda, merada. Burada vatandaşlar tarafından, o mıntıkanın köylüleri tarafından caminin yanında ateş yakılır, orada kazanlar kurulur. Ya bir öküz kesilir ya da üç, beş tane koyun kesilir. Çavuş Dede aşçıbaşıydı, yemek işini organize ederdi. Saat, o zaman pek kimsede saat yok idi, öğle ezanı okunduktan sonra çocuklar evden getirdikleri kaşıklarla beraberyedişer, sekizer halkalar yapılır, bu çocuklara sofra kurulur. Çayırın üzerinde, yerde bu çocuklar keşkek denilen yemeği, pilav, köylülerin getirdikleri yoğurttan yapılan ayrılanla çocuklara yedirilirdi. Çocuklara yedirildikten sonra büyüklere geçilir. Civar köyden gelen misafirler burada yemeklerini yerler. Bu arad köyün ileri gelenlerimesela muhtar güreş tertip ederler. Bu güreşte köyün gençleri, diğer civar köylerin gençleri veya ileri gelenleri pehlivanları güreşe tutuşur. Bu genelde Kurban bayramında olur. Başaltı pehlivanına, başüstü pehlivanına, birinci gelene, ikinci gelene bundan kırk sene evvel elli kuruş, bir lira veya taş çatlasa iki buçuk lira para bahşiş verilirdi. O pehlivan da civar köydense uğurlanır gönderilirdi. Bu şekilde bayram sona ererdi. Ondan sonra diğer herkes kendi çevresinde bayramlaşmaya dağılır. Artık Kurban bayramı bu şekilde dört gün kutlanır. Ama şimdi bu gelenek, bu örf, âdet kalktı. İş sosyeteye döküldü. Sosyete bunu beğenmiyor tabii. Çayırda yemek yemeyi istemiyor.

K.Ş: Mehmet KÜÇÜK

34. Kavak'ta Bayram Âdetleri

Bayram dediğimiz zaman içimize bir sevinç, bir güzellik, bir ahenk dolardı. Şimdi bayramları tadamıyoruz. Eskiden bayramın hepsinden zevk alırdık. Biz çocuktuk, babamız bizi memlekete götürürdü. Üstümüz, başımız tertemiz giyinilmiş, ayakkabılarımız gıcır gıcır her şey çok güzel. Trene biner babam bizi bayram sabahı, bayramdan bir gün önce, arife günü memlekete götürürdü. Oradaki âdetler bambaşkaydı. Giderdik evlerimize, çeşitli yemekler hazırlanmış, helvalar kavrulmuş, börekler açılmış, hamur işleri yapılmış, bütün evlerde bir sevinç, bir temizlik, bir ahenk vardı. O bayramlar keşke geri gelse. Bayramlarda insanlar birbirine çok saygılıydı.

Bayram gecesi köyün camisinin imamına, her evden yemek, sofraya çıkar, caminin avlusuna yemek çıkar. Sofrada en az yedi, sekiz çeşit yemek olurdu. O evin, köyün misafirleri, genç delikanlılar o sofrayı getirirler. Bütün o caminin avlusuna on, on beş sofraya yemek ve o sofralarda en az on kişi olurdu. Herkes evinden yalnız tahta kaşığı alır. Yatsı ezanı okur, erkekler namaza giderdi. Biz çocuk çoluk herkes, misafirler evlerine dağılır. Akşam eve geldiğimizde annelerimiz bayramlıklarımızı yataklarımızın altına koymuş, çoraplarımızı, ayakkabılarımızı kaldırmış olurdu. Annelerimiz artık helva kavururlardı büyüklerimize. Top helvası deriz biz ona. Evin gelinleri o helvayı bayramda yaparlar. Bayram sabahı dağıtılacak bu misafirlere, onun için akşamdan yapılırdı. Sac ekmekleri dediğimiz ekmeklerle sarılıp sabah gelen misafirlere yemeklerin yanında verilecek şimdi bunlar.

O sırada annelerimiz bilere muhakka kına yakarlardı. Bayram geceleri o çok büyük bir sevinçti. Çok büyük bir eğlenceydi. Şimdi çocuklarımızın ellerine kına yaksak kabul etmezler. Keşke bizim bayramlarımız gelse. O kınaları yaktığımız zaman gece sabahlara kadar uyumazdık. Ellerimizde kınalar kurur da bu yataklara bulaşır, kınalarımız tutmaz diye böyle ellerimiz havada kalırdı. Sabah ezanları okunur okunmaz, o gece uyku tutmaz, annelerimiz bakır tasların içinde o kınalarımızı yakardı. Onu da abdestlikten aşağı dökmezlerdi, kına günah olur diye. Toprağa dökerlerdi. Saygıdan, sevap diye bilinirdi. Şimdi artık ahhh demekle yetiniyoruz.

Bayram sabahı güzel giysilerimizi giyer yine tekrar bütün sofralar hazırlanırdı sabahtan. Erkekler bayram namazına gider, kadınlar evi temizler, çoluk çocuğu giydirir, misafir beklemeye başlar. Namazdan erkekler çıkarken büyüktten küçüğe kadar caminin avlusunda sıra olurlar, küçükler başlar büyüklerin öpmeye. Herkes bayramlaşır orada. Sonra erkekler ve köyün gençleri bir araya gelip en büyük yaşlı adam kimin evinde var oraya giderlerdi, gidilen evde muhakkak sofraya kurulurdu. O tatlılardan, helvalardan verirlerdi. Ellerini öpen, gittikleri evde en az on, on beş dakika otururlar.

Camide bayramlaşma eskisine nazaran daha az devam ediliyor. Artık herkes geçim derdine düşmüş, büyük küçük sayan yok. Yani hatır gönül belası, menfaat dünyası oldu şimdi. Eskiler çok güzeldi. Yani bir art niyet yoktu, düşünceler güzeldi.

K.Ş: Gülseren ARAÇ

35. Şivlilik ve Fener Alayı

Üç ayların başlangıcı olan Regaib Kandili'nde görülen bir gelenektir. Kaynak şahıs Fatma Gederet, Şivlilik geleneğini şöyle anlatmaktadır: Namaz gelmeden iki üç gün önce evine çocuklar gelip de boş dönmesin diye leblebi, üzüm, şeker, lokum gibi şeyler alırsın. Bunu yaptığında *Cenab-ı Allah evine bereket yağdırırmış*. Namaz günü hamur yoğurup pişi yapan, lokma döken gelen çocuklara onları dağıtır. eve gelen çocuklar da bir mani söylerler:

Şivli şivli şişirmiş

Ergen oğlan pişirmiş

İki çörek bir börek

Bana namazlık gerek

derlerdi. Böyle diyerek dolaşırlardı. Şimdi bir şey demezler, gelirler bir leblebi alırlar, giderler. Evveli böyle derlerdi, şimdi de hısım akrabayı ziyarete giderler, namazın mübarek olsun derler. “Allah bu hayırlı günlere, aylara yeniden kavuştursun” derler.

Bir gün önce fener alayları yapılır. Kâğıttan fenerler yapılır ve içine mum dikilir. Bir uçtan bir uca fenerleri asarlardı. Teneke yakarlardı, değneklerin ucuna bir şeyler sarılır, gaz dükülür, yakılırdı ve başka mahallelerden baskına gelirlerdi.

Baskında çocukların fenerleri ya da değnekleri yakılmaya çalışılırdı ama çocuklar da yaktırmamak için uğraşırlardı. Bu fener ışıklarının ahrette ışık olacağına inanılır. Böyle pırıl pırıl seğirdirdi çocuklar.

Şimdi de var ama eskisi kadar tatlı değil.

K.Ş: Fatma GEDERET

36. Şilvilik (Şivlilik)

Namazımızı kılarız, ibadetimizi ederiz. Çocuklarımızın yeni elbiselerini giydiririz. Ellerine kınalarını yakarız. Sabah kalkar Allah rızası için çocuklarımızın şilviliğini hazırlarız. Beşer, altışar kilo Allah rızası için sevap diye çocuklara dağıtırlar. Onlar da “şilvi, şilvi” diye gelirler. Biz de onlara şilvilerini veririz. Herkese, benden çıkan sana, sende çıkan ona şilvilerini deşirirler. Ellerine toplarlar, evlerine alır gelirler.

Şilvi şilvi şişiri

Ergen oğlu bişiri

İki çörek bi börek

Bize şivlilik gerek

Şilvi günü, sabahtan herkes hamurlarını yoğururlar. Ondan sonra pişilerini yaparlar. İçinin pişisini yaparlar, dışına şepit yapar, içine dürerler. Ondan sonra konuya komşuya, hısmına akrabaya, fakire fukaraya, öksüze yetime dağıtırız. Fener alayı diyi gençler ocak yakarlar, çocuklar fener yakarlar, şenelirler. Sokaklarda dolaşırlar. Hasılı oynarlar, gülerler. İşte namaz ayı diyerekten herkes şivliliğini toplar.

K.Ş: Elif BODUK

37. Malatya’da Bayram Âdetleri

Bizim çocukluğumuzdaki bayramlar çok güzeldi. Eskiden yaylalara çıkardık. Bayramlarımız yaylalarda geçirdi. Babaannelerimiz ekmek yağlardı. Tepsilere doldurup bize verirlerdi. Ev ev dolaşıp ekmeği dağıtırdık. Sonra öğle sırasında yeşil bir alana toplanırdık. Herkes bir yemek getirirdi, yenilir, içilirdi.

Salıncak kurardık. Salıncağa çocuklar biner çok güzel eğlenirlerdi. Büyükler de eğlenirdi. Çok güzel zamanımız geçerdi, bayramlar çok güzeldi.

En güzeli birinci gündü, Kurbanlar kesilirdi. Yalnız o zaman insanlar fakirdi. Çok az insan kurban keserdi. Yemek yaparlardı, dağıtırlardı. Eğlence yerlerinde yenirdi. Bayramımız çok güzel geçerdi. Şimdi böyle bayramlar yok. Gelenekler yok. Eski bayramları kimse bulamıyor.

K.Ş: Fadime ÖZDAĞ

38. Samsun’da Bayram Âdetleri

Arife günü, sabah olduğu zaman bütün büyüklerimiz ölülerimizin ziyaretine giderler. Onların ruhları için dua okunur. Ondan sonra oradan gelinir. Arife günü banyo yapılır. Banyo yapıldığı zaman yedi evden su toplanır. Şunu da izah edeyim: Yedi evden su toplanır arife günü, bu bir batıl inançtır veya gerçek olan bir şeydir. Onu bilemeyeceğim ama yöremizde bu bir âdettir. Yedi evden su toplanıp bütün çocuklar banyo yaptırılır. Yedi evden toplanılmış suyu azar azar olmak üzere herkesin üstünden dökülür. Onun da saçların uzamasına, ömrün uzamasına iyi geldiği söylenir.

Ertesi günü, bayram sabahı zaten o gece pek doğru dürüst uyunmaz. Herkes eskiden bir ayakkabı alındığı zaman onunla yatarı çünkü milletin fazla alım gücü yoktu. Herşey dört dörtlük hazırlanır. Sabah olunca sabah ezanından önce kalkılır. Küçükler o ezandan evvel ya babalarına ya dedelerine ya da evin en büyük kardeşi kimse ona gider. Ezanla birlikte erkekler camiye gider. Namaz kılınıktan sonra oradaki âdetlere göre mesela evlerden yemek gider camiye. Sabah kahvaltısı o zamanlar yoktu. Bir çorba veya süt. Çay, kahve de pek fazla yoktu. Kahve hiç yoktu. Erkekler eve gelir. Bütün yaşlısı, genci bayramlaşır, büyüklerin ellerini öperler. Birbirini kutladıktan sonra gençler salıncağa giderler. Gençler, çocuklar ayaklarına birer değnek yaptırıp üzerine çıkarlar, yürümeye çalışırlar. Bir yanda akordeon çalınır, diğer yandan büyük küçük sallanır, eğlenir.

Bayram âdetlerimiz gayet neşeli geçer, saygılı geçer. Şu anda o âdetler hiç kalmadı diyebilirim.

K.Ş: Kevser ATEŞ

39. Çorum-Bayat-Akseki’de Bayram Âdetleri

Eskiden Ramazan bayramlarında, bayramdan bir gün önce köyün imamı köyde kaç hane varsa hepsini bir bir dolaşır ve bir eve gelip iki dizinin üzerine çökerek oturup burada bir şeyler okuyup giderdi. Bu hanenin gelmiş geçmiş ölmüşlerinin ruhları için üç İhlas-ı şerif, bir tahiyattü suresi okur, kalkar giderdi. Teklif ettinmiydi yemezdi. Ben daha koca bir köyü dolaşacağım, tüm haneleri dolanacağım der, kalkar giderdi ve bu gün arefe biter, ertesi gün bayram olur. Millet bayram namazına en yeni elbiseleriyle, bulunduğu kadar en güzel takılarıyla bayram namazına gelir, bayram namazı kılınır, bayram namazı bittikten sonra herkes saf olur, dargın barışık, küçük büyük, yaşlılar, imam başta olmak üzere bayramlaşır. Bir bayramlaşma, dargınlar için barışma, artık ırz veya kan düşmanları hariç sınırdan, dövüşten, kavgadan dargın olanlar barıştırılarak herkes iplik gibi, gökteki turna gibi uzayarak köyün belirli bir sokağına yukarı veya aşağıya devam eder. Cemaat yarı olduktan sonra hoca âmin der, dua yapar ve cemaat camiden dağılır. Herkes evine gelir, hava müsaitse damlara, değilse komşuların evlerinde odalara birkaç çeşit yemek verilirdi. Herkes buradan yemeğini yer, hal hatır sorulur, yaşlılar ziyaret edilir. Gönül almalar olur.

Köyün imamı, bu eskiye ait bir âdettir, yetiştirdiği birkaç kişi ile köyün ileri gelen muzip bir kimseynen eline bir sırık alır. Köyün bir başından başlar, maniler söyleyerek Ramazan’ın hayırlı olsun gibisine köyden bahşiş toplardı. Bu yumurta olabilirdi, bir kaşık yağ olabilir, pekmez olabilir, buna benzer bulgur olabilir, fasulye, nohut olabilir evde ne varsa, gönlünden ne koparsa verilirdi. Bazıları sıırğın ucuna bu gün için mendil diye hitap ettiğimiz eskinin peşgirleri, eski usullere göre işlemeli işlemesiz, püsküllü veya püskülsüz, pamuktan elde dokuma peşgurlar vardı. Bunlardan sıırğın ucuna bir tane bağlardı ve böylece imam ve yanındaki mollalar memnuniyetini dile getiren bir mani ile evden ayrılırlar. Başka komşuya gittiklerinde burada kapıyı kilitli bulduklarında şöyle bir mani söylerler:

Naçar naçar

Ayvalar çiçek açar

Bir yumurta için

Kapıyı kitler kaçar

gibisinden maniler söylerlerdi. Maalesef bugün için bu maniler kalktı.

Köyün kendi maddiyatıyla bu köy için davul çalma görevi köyün imamına verilmişti. Köyün imamı davul çalar, milleti sahura uyandırırdu. Bu gün için köyün gariban bir kimsesine bu yıl davulu sen çalacaksın, yapılacak olan yardım sana yapılacak denilirdi. Ramazan'da uyanamayanlar olursa bunların penceresinin dibinden geçerek veya kapıya davul çaldığı tokmağı vurarak uyandırıyor.

K.Ş: Mustafa DEMİR

40. Ankara'da Bayram Âdetleri

Şimdi bizim çocukluğumuzda, ben 45 yaşındayım. O zaman diyelim ki 6-7 yaşında bundan kırk sene evvelki olan olay. İlk önce o ailenin, sülalenin en büyüğü hepsi bir avlunun içinde oturur. Amcalarımız, babalarımız, büyüklerimiz bir avlunun içinde otururlar. En büyük kimse, diyelimki ben babamın elini öpmeye gittim; git önce amcanın elini öp ondan sonra benim elimi öp ve ben, bizler yani en büyükten başlayarak küçüğe doğru onların elini öperek dinî günlerimizi kutlardık. Onlardan alacağımız bir şeker. Bir şeker bizleri o kadar büyük bir sevince boğardı ki. Şimdi o törelerimiz kalmadı. El öpmek diye bir âdetimiz kalmadı. Elli yaşındaki bir kişi ile senin gibi on sekiz yaşındaki bir kişi toka ediyor. Onun ismini söylemekten bir gurur duyuyor. Biz amca, abi, dayı diyerek sıfatını belirtirdik. Şimdi galiba pek kalmadı.

Sonra dönme dolabımız vardı bizim. Kendimizin yaptığı kollu dolaplar. Ufacık dönme dolaplara o delikli 25 kuruşluklar vardı. Siz pek bilmezsiniz, onu yaşı kırkın üzerindikiler bilir. O 25 kuruşu verdiği zaman en az on tur atardın. Daha ne söyleyim en önemli konu, bugün her evde ütü var. o günümüzde ütü diye bir şey yok. Ütü çok zor. Terzilerde var o da meşe kömürüyle yakılan ütüler. Annelerimiz arife günü bizim pantolları ütü yapmak için yatağın altına koyarlardı. O günkü ütü bugünkü lüks ütüden daha iyi. İntizamlı şekilde giyerdik. Aman pantolonumuzun ütüsü bozulmasın. Yatağın verdiği pantolondan ütü ne olacak. Giysi yok bir defa. Bugünkü gibi giysi yok. Herkes malının kıymetini biliyor. Bugünkü gibi iki gün giy at yok.

K.Ş: Bekir KURT

41. Denizli-Tavas-Kızılcabölük'te Bayram Âdetleri

Eski bayramlar, aaa onu hiç sormayın. Eski bayramlar nerede eski bayramlar. Bizim gençliğimizde bir bayram ederdik biz. Bizim bayramlarda önden küçükler büyükleri ayaklarına gider. Birinci günü ellerini öper. Kadınların elleri kınalı olur. âdettir, bayramlarda kına yakılır. Gelenektir, sevap da sayılır ayrıca. Önden gidilir büyüklerin ellerinden öpülür, onlar da hediye verir. Karınca kararınca kimi para verir, kimi mendil verir artık nesi varsa sevindirmek için küçüklere elden gelen ikram yapılır. Çaylar, kahveler içilir.

İkinci gün bizim kavakaltımız meşhurdur. Kavak altına gideriz, kadınlar, erkekler, gençler...Gençler, oğlanlar kız beğenir; kızlar oğlan beğenir. Şimdiki gibi eskiden gezip dolaşmak mı vardı? Orada görüp beğenirlerdi. Nişanlanacakları orada orada gösterirlerdi. Orada her şey satılırdı, yiyecek, içecek... Çocuklar eğlenirdi. Pek güzel olurdu eski bayramlar. Eski bayramların havası her şeye bedeldi...

K.Ş: Meryem KOCA YİĞİT

42. Dede Şenlikleri

Karaman'da Recep ayında gerçekleştirilmekte olan geleneklerden biri de Dede eğlencesidir. Mense Deveci'nin yapmış olduğu derlemede eğlence şöyle anlatılmaktadır:

Ben şimdi Türk edebiyatının doğuşunu bir de Karaman'da eskiden beri gelip de yakın tarihimizde kaybolan bir âdeti, Recep aylarında çocukların böyle şiir şeklinde söyledikleri bir âdeti size canlandıracağım. Nereden kaynaklanmış, nereden gelmiş? Nasıl yapıyorlar, onu anlatmaya çalışacağım. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Orta Asya'dan getirdikleri edebiyatlarını, âdetlerini yaşattıkları gibi Anadolu'da İslâm terbiyesi aldıktan sonra yeni âdetlerden edinmişlerdir. Bir taraftan yüksek tabakaya mensup kişiler, Osmanlıca öğrenip Divan edebiyatından meşhur oldular. Halka mensup kişilerde Türkçeyi yaşatmaya çalışmışlardır. Türkçenin en iyi koruyucuları Anadolu'nun köy ve kırsal halklarıdır. Size şöyle bir misal verelim: Büyük ve küçük ses uyumunun en iyi takipçisi, koruyarı köylülerdir. Mesela "Haberin var mı?"demezler. "Habarın var mı?" derler. Ahmet demezler, Ahmat

derler. Ali'ye Alı, derler. Öyle birçok misalden, Arapça kelimeleri dahi Türkçeleştirdiler. İslâm adetleri Anadolu'ya girdiği zamanlar birçok mizah şekli de doğmuş. Farz edelim ki o şehrin köy çocukları çarşıda gezerken yolları bir tekkeye düşmüş. Tekkede karşıda dede oturuyor. Kenarlarında mumlar yakılmış, tekkenin, şeyhin sakalları uzamış, sırtında cübbe, başında külah, etrafındaki dervişlerle ilahi söylüyorlar. Çocuklarda bundan esinlenerek evlerine gelirler. Kerpiçlerden bir dede yaparlar. Yünden bir sakal, şeyhin başına eski tencerelerden veyahut da incik boncuktan bir külah yaparlar. Tekkede mum yanıyordu ya bunlar da mum getirirler, etrafına sağına soluna, bu yaptıkları dedenin etrafına mum yakarlar.

Süslerler, püslerler şimdi dede oldu. Tekke de hazır, şimdi çocukların burada mizah anlayışı çok yüksek. Bu beş yüz, altı yüz senelik bir âdet olduğu halde bugünkü dilimizin aynısını icra ederler. Çocukların mizah anlayışı çok yüksektir ve buna höykürme diyoruz. Ben bu mizah şeklinde höykürmenin bir tanesine misal vereyim. Eşeğe benzetmeye çalışıyorlar mizah yoluyla:

Eşşeginin kuyruğunu
Kamçımı sandın
Kamçımı dağlar
Bir gelin ağlar
Zülfünü yağlar
La ilahe illallah
Şihın oğlu Feyzullah
Ayağını basma tahtaya bas
Baklavalara hamur olmuş
Şam kapıya gavur gelmiş

Eşşegin gıyruğunu gamçıya, gözlerini aynaya, gulaklarını kepçeye, karnını davula benzetirler. Ondan sonra komşuları bir yengeye de kızdılar mı ne yaptılar çocuklar ona da boş durmazlar:

Yengem yengem yelekli
Yengem tavşan kulaklı
Yengemin bir kızı var
Elleri yaprak sarması
Kolları mumbar dolması

gibi şekilde. (Deveci, 2001).

K.Ş: Ahmet Talat DURU

43. Karaman-Ayrancı'da Dede Şenliği

Dede Şenliği Karaman'da yapılmaktadır. Dede yapmak için bir duvar dibine iki kuzu kerpiç ayaklar üzerine dikilir. Üzerine de bir ana kerpiç konur. O da gövde olur. Kuzu kerpiç boş yerine konulur ve üzeri çamur ile sıvanır. Tabii bu oyunu oynarken mahalle çocuklarıyla birlikte aynı akranlar ufaklı büyüklü gelerek küçükler de büyükler de seyrederdi. Bu arada çocuklar çeşitli renklerde çanak, çömlek parçaları ve bazen de renkli olsun diye evlerinden renkli renkli testileri kırıp getiren çocuklar olur. Annelerinden dayak yiyenler de olurdu. Şimdi sıvasını da yaptık, bu getirdiğimiz taşları da yapıştırdık.

Dede yapmaya günler öncesinden başlanır. Güzel dede yapmak için yarışılır. Dede yapıldıktan sonra iki omzuna birer mum dikilir, yakılır. Üzerinden ya da arkasından duvara çivilenir. Geleneksel pişi denilen kızartmalar asılır. Çocuklar dedenin başında maniler, türküler söylerler. Recep ayının sonunda da dede yıkılırdı. Bu dede oyununun en büyük özelliği halk arasından gelen bazı maniler vardır.

Dede yapılırken şu maniler okunurdu:

Etim var hatırım var

Gümüştən satırım var

Muradıma erersem

Dedelere mumum var

Küp dibinde bulgurum

Dedenin biçimine vurgunum

Eller ne derse desin

Ben vurgunum dedeme

Küp dibinde pastırma

Kız zülfünü kestirme

Kestirirsen az kestir

Güzel dedeni küstürme

Hay hay demeye geldim

Kaymak yemeye geldim

Kaymak yemek değil muradım

Güzel dedemi görmeye geldim

Dede oyunu tamamlanıp oyun bittikten sonra mahalle çocukları, gençler, arkadaşlar yani o dedeyi yapan kişiler gelerek dedenin başında dedeyi yıkarken hep bir ağızdan şu sözler söylenir:

Arap oğlu zindanda ne yapar?

Un eler keş yapar

Keşi ne yapar?

Taş yapar

Taşı ne yapar?

Ev yapar

Evi ne yapar?

Dedenin başına yıkar

diyerek coşkuyla bu oyun da bitmiş olur. Daha birçok manileri var. Ezgili olarak söyleyenler olursa bunlar daha hoş, kulağa hoş gelen oyunlar olur (Lök, 1998).

K.Ş: Abdurrahman BAKLA

44.Karaman'da Dede Şenliği

Dede âdetleri Karaman'a mahsustur. Anadolu'nun hiçbir yerinde görölmüş değildir. Recep'in ilk günlerinden Dede için hazırlık yapar, çocuklar. Dede insan şeklinde kerpiçten ve porselenden süslenerek yapılan bir şey. Kerpiçten ayaklarını, gövdesini, başını yaptıktan sonra cam kırıkları böyle eşyalarla kaplanır. Başına bir taç yapılır. İki tarafına da mum yakılır, yünlenmiş sakal, bıyık, kömürden gözler yapılır. Aynen insan şekline yani Tekkedeki bir şeyhin, bir dedenin şekli verilir. Bu da şundan kaynaklanıyor. O zamanın çocukları bundan üç yüz, beş yüz sene önceki çocuklar Karaman'da tekkeleri bir bir dolaşırken karşılarında dedeyi görüyorlar. Eskiden tekkedeki şeyhlere Karamanlılar dede diyorlarmış. Dedenin bembeyaz sakalları, bembeyaz bıyığı, başında sarığı, ondan sonra sağında, solunda mumları

etrafındaki müridleri çocukların gözünde eve geliyorlar, tekkedekilerin aynısını taklit etmeye çalışıyorlar. Çocukların bir mizah anlayışı aynısını dedenin üzerinde deniyorlar. Eşeğin kuyruğunu kamaya, kulağını kepçeye, burnunu körüğe, karnını davula, ayaklarını tokmağa, gözlerini aynaya benzeterek o tekkedeki söylenen ilahileri hocaya karşı, dedeye karşı yapılan ilahileri bunlar da yaptıkları o kerpiçten dedenin karşısında söylerler.

Recep'in ilk günü gelmeden ev halkı pişi hazırlığına girer. Çarşıdan yağ alırlar, un alırlar. Karaman'da bir pişi âdeti vardır. Bu hamurları tavada kızarttıktan sonra kendileri yediği gibi komşulara da verirler. Recebin daha dördüncü gelmeden pişi hazırlığı biter ve sabahleyin erkenden pişi yapılmaya başlar. Evin erkekleri hangi camide dua olacaksa o camiye giderler. Gelinceye kadar pişi pişer yani Recep ayı demek Ramazan Bayramının ve Kurban Bayramının hemen hemen bir eşi kadar kutlanır.

Kızlar ellerine kına yakarlar, ufak çocuklar kınalar yakarlar. Recebi halk kendi arasında mübarekler. Pişi dağıtıldıktan sonra çocuklar dede yapmaya koyulurlar. Biraz önce bahsettiğimiz dede, denin malzemelerine, bir araba dolusu kerpiç, samanlı çamur ve üstüne porselen, cam, süslü cam kırıkları, buna benzer şeylere cıncık diyorlar. O zamanın çocukları cıncıklardan toplarlar. Biraz da bir tutam beyaz yün, sakal, bıyık yapmak için. Bu cıncıkları çamur gözükmeyecek şekilde sanki porselen tabakmış gibi dedeyi cıncıklarlar. Bir, iki, üçüncü gününe kadar höykürürler. Bu karşılardaki bağrıışmalarına, söyledikleri manilere höykürme denir. Birinci, ikinci günü mumla süslerler. Dedenin etrafını, toplarlar başına. Mesela, dedenin kulağını, şey höykürmesini yaparlar. Şöyle:

Eşeğimin kulağını kepçe mi sandın

Kepçe mi dağlar

Bir gelin ağlar

Zülfünü yağlar

La ilahe illallah

Hasbi tesbi Celulullah

Şerifin oğlu Feyzullah

Eşğin kulağını, arkasından gözünü, burnunu yaparlar. Saatlerce sürer bu. Daha sonra da başka bir höykürmeye geçerler. O da şöyle:

Tek tekene tekene
İndim düştüm demir dikene
Demir diken Leylacık
Gydim keten gömlecik
Keten gömlek sultan kızında
Sultan kızı bal kaynatır
Kaşını gözünü oynatır
Ah Mediha oynatır
Ah Fadiya oynatır
Arpacığa varalım
Şamdan şeker alalım
Kimlerle yiyelim
Kızlarla yiyelim

Daha birçok höykürme şekli var. Saatlerce söylesek bitmez. Birçoklarını da unuttuk tabii.

Ben Kirişçi Mahallesi Hacı Buğday çıkmazındayım. En güzel dedeyi orada yaparlardı. Birde yanımızda Ziraat Bankası Müdürü Ahmet Bey vardı. Onun hanımı vardı. Ona yenge diyorduk. Biz höykürürken, yenge pencereden baktığı zaman veyahut da tahta boş vardı eskiden balkonlara tahtaboş derlerdi, tahtabaşa çıktı mı höykürmeyi keserdik.

Yengem yengem yelekli
Yengem tavşan kulaklı
Yengemin bir kızı var
Elleri yaprak sarması
Kolları mumbar dolması

diye yengeye bir mizahta bulunuyorduk. Şaka yapıyorduk çocuklarla. O da bize hediye gönderiyordu. Dedenin birinci, ikinci, üçüncü günü böyle geçer. Üçüncü günü çok muhteşem olur. Bütün mahallenin kadınları geldiği gibi seyire civardaki mahallenin kadınları da duvar diplerine, koltuk ara örtülerini alırlar, otururlar. Çocuklar camilerden mum getirir. Binlerce mum yanar. Etrafına kâğıt fenerler,

gemici fenerleri, keneteci yapma fenerleri ne kadar fener varsa getiriler. Evlerden sini sini pişi gönderilir. Pişileri asarlar, duvarlara ya ağaçların arasına büyük bir matem oluşur. O gün saat bire kadar hep höykürürler, yalnız erkek çocukları ve erkekler giremez içeri, saat birden sonra pişiler iner. Buradaki pişilerin yenmesi de şöyle: Tekkede dervişler höykürdükten sonra yemek yiyorlar. Ya aynısını taklit ediyorlar, çocuklar da pişi yiyorlar yemek yerine. Yemeği yedikten sonra çocuklar dedenin bacağına ayırırlar. Dedeyi yıkarlar. İlk önce cıncıklarını toplarlar, fenerlerini falan topladıktan sonra bunu münasip bir yere koyarlar. Yeni sene yine aynısını yapacaklar tabii.

Şimdi bazıları Dede'deki bu şeyi Şamanizme bağlıyorlar. Doğru değil. Dedenin hadisesi çocukların o zamanki zekâlarını kullanıp da tekkeleri mizah etmeleri. Bunu da çok güzel mizah etmişler. Eşşeğin her tarafını bir şeye benzetmişler. Şeyhin karşısında, dedenin karşısında höykürmeleri, çok sade bir dille bugünkü şiiri andıran bir dille höykürmüşler. Çok sade içinde yabancı bir kelime yok. Bazı mânâlı sözler söylemişler. Şam kapıya gavur gelmiş. Baklavalar hamur olmuş. Baklavaların hamur olması işlerin aksi gitmesine delalet ettiğinden o suretle şam kapıya gavur gelmiş. Şam Kapı Karamanımızın kalesinin, eski kalesinin çevreleyen kalelerinin kapılarından birinin adı.

K.Ş: Ahmet Talat DURU

45.Karaman'da Dede Şenliği

Recep ayı başladığında bir hareket olurdu. Karaman'da her mahallede evin birisinde dede kurulurdu. O dedenin başında toplanırlar. Bu dede tahminime göre eski kavimler, şimallerden kalma bir gelenektir. O dedelerin etrafında toplanırlar çocuklar. O dedelerin üzerine de envai türlü çanak, cırlık, şu, bu çeşitlerden süsleriz. O etrafında höykürme derdik. Haykırırlar, ilahi söylerler. O ilahiler de bambaşka bir şeydir.

Eşşeğimin kuyruğunu kamçı mı sandın
Kamçımı dağlar
Bir gelin ağlar
Zülfünü yağlar

Böyle söyler. Sonra bazı gençler de sokak aralarında dolaşırlar. Terbiyesizlikler yaparlar, toplanırlar dedeyi yıkmak için koşarlar, bu nedenle de sizin mahallenin ağaları, gençleri sizi korumak için aralarda dolaşırlar.

Bir gavurga gavurdum
Dam başında savurdum
Beyoğluna duyurdum
Beyoğlunun gasası
Gıygıdı kunnak kusası

derler. Bu gelenek Recep kandili gününe kadar devam ederdi. Recep kandili günü evlerde pişi pişerdi. O pişilerden herkes üçer beşer getirirdi. Orada dedenin etrafında toplanırlar. Hatta dedenin etrafında çöplerden takılı pişilerden yerler. O gün dedenin son günüdür. O gün orada toplananlardan biri dedenin bacağını ayırır.

K.Ş: İsa OĞUZ

46. Şam Atlama

Köyümüzde “Şam atlama” denilen bir âdet mevcuttur. Üç ayların hemen başladığı gün yatsı namazında sonra çocuklar toplanırlar. Bu çocukların yaşları yaklaşık 12 ile 18’dir. Bunlar fasal toplarlar yahut hazır bulunan fasal kümeleri varsa fasal getirirler, beş veya altı öbek yaparlar. Bu öbeklerin arası iki veya üç metre mesafede olur. Bunlar yakılır, üzerinden atlamaya başlanır. Sıra hâlinde atlanır. Bu atlama esnasında ateş üzerinden atlarken şöyle bir şey söylenir:

“Astalığım sende kalsın

Sağluğun bana kalsın”

şeklinde.

Bu atlama üç veya beş defa devam eder. Bu atlama bittikten sonra “aksüyek” denen bir oyun oynanır. İki gurup olur. Alaca karanlıkta eline almış olduğu kemiği aksüyek diyerekten fırlatır. Gurup kemiği aramaya başlar. Hangi gurup bu kemiği bulursa aksüyek diye bağırır, belli olan ebe yerine varır. Buraya vardığı zaman kim ebe ise o ebelikten çıkar. Bulan taraf ebe değilse ebe yine ebe olur.

K.Ş: Yusuf BENLİ

47. Perşembe Akşamı

Şanlıurfa'da her Perşembe günü mahallelerde, sokaklarda ellerinde çeşit çeşit şeker, bisküvi ve gofret bulunduran dedeler ve neneler görürsünüz. Bu yaşlı insanlar akşama doğru dışarı çıkıp bu şekerleri sokakta bulunan bütün çocuklara dağıtırlar. Bütün çocuklar dağıtan kişinin etrafında bir çember oluşturur ve sokaklar cıvıl cıvıl, şeker isteyen çocuk sesleri ile dolup taşar. Fazla fazla alıp eve anne, baba ve kardeşlerine bu şekerlerden verirler. Bu birinci şekil ikramdır.

İkinci şekil ikram ise taş fırınından sıcacık bir ekmek alınır ve komşuya ikram edilir.

Üçüncüsü ise güzel bir yemek yapıp bir tabak da mahallenizdeki bir komşuya çıkarmaktır, ikram etmektir. Bu ikinci ve üçüncü ikram şekli genel olarak durumu iyi olmayan kişilere yapılır.

Böylelikle her Perşembe akşama doğru bu dağıtma, ikram etme işi seve seve yapılır ve kişiler arası bağlar bu gibi etkinlikler ile daha da güçlü hale gelir.

K.Ş: Ebru BULUT

48. Cigor (Çık Gör) Bayramı

Rumi takvim hesabına göre daima Şubat ayındadır. Kamerî takvimi takip ediyor. Bu nedenle Cigor bazen Şubat'ın ilk on günü, ortası ya da son on günü kutlanır. Bayramın müjdesi, kışın bittiğinin müjdesidir. Eskiden Hristiyanların orucu bizim bayramımızdan bir gün sonra başlardı. Araştırmalarımıza göre Selçuklular zamanında Müslümanlar ile Hristiyanlar kardeş gibi yaşadıkları için oralarda bir çekişme ya da zıtlasma yoktu. Bizim Müslümanlar bumbar yemeğini bol bol yaparlardı. Hristiyanlara da ikram ederlerdi. Çünkü bazı fakir Hristiyanlar vardı. Hristiyanlar oruç tuttukları zaman elli gün tutarlardı ve elli gün boyunca hiçbir hayvansal gıda almazlardı. Bunlara ikram ederlerdi.

Cigor Bayramı dört gündür. Birinci gün pazar günü başlar. Buna tatlı pazar denilirdi. O gün daha önce söylediğim gibi altı çeşit tatlı yapılırdı. İkinci gün bumbar yapılırdı. Akşamları meşaleler yakarlardı. Çocukların elinde ise kamıştan yapılan üçgen burcu şeklinde fûreya dedikleri cisimle etrafında mumlar yakıp

seyrederlerdi. Meşalelerin yakılmasının sebebi baharın gelmesiyle birlikte güneşten bolca faydalanabilme müjdesidir. Üçüncü gün pikniğe çıkılır. Pikniğe Siirt'te eski bir yer olan Rasalhacar (taşbaşı) a gidilir. Botan Çayı üzerinde bir uçurumdur. Buraya bayrama özgü yemekler, çerezler, kuru üzüm, pestil götürülürdü. Akşama kadar folklor oyunuyla da zaman geçirilirdi. Dördüncü gün de diğer günler gibi geçirilirdi. Gerçekten bu iki bayram dem ile cigor tüm insanlar için geçerli olması gerekir.

K.Ş: Kimliği tam olarak belirtilmemekle birlikte Bayram IŞIKTAŞ

49. Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü'nde Kalandar

Kalandar geceleri eskiden beri âdet hâline geldi. Eskiden beri âdet olduğundan millet gider cimbiş olsun diye. Torba atarlar, torba attıkları yerden bir şey isterler.

Her sene Kalanda'da (Ocak 13-14 gecesi) kazuk, çanta, çırnak böyle şeyler vardır. Geceye giderken iki Kalandarcı karşılaşırsa birbirlerini öldürebilirler. Kazuk kazuğa gelirler. Birbirlerini tanımazlar. Kafalarına fes geçirirler, sakal takarlar böyle tanınmaz halde makyaj yaparlar. Espirisi burada.

K.Ş: Hasan YOLCU

50. Fattig Eğlencesi

Fattig olayı bir yıl boyunca değişik bir şekilde eğlenmeyen yöre halkı uzun kış gecelerinde eğlenmek için yılbaşını sabırsızlıkla beklerler veyahut da düğünlerde sıklıkla rastlanılan bir eğlence türüdür. Genelde düğünler kışın olur yöremizde. Yaz iş, güç zamanı, düğüne vakti olmaz vatandaşın veya elinin dar olduğu zamandır. Genelde düğünler dokuzuncu ve onuncu aylarda yani Eylül, Ekim aylarında, hasadın sona erdiği zamanlarda olur. Herkesin elinin paraya erdiği zamanlarda olur.

Yılbaşında ve düğünlerde Fattig denilen olay oluyordu. Bu çeşitli şekillerde insanların yüzlerinin boyanması, maskelenmesi ile ilgilidir. Ben çocukluğumda gördüm bu olayı. Un hamur hâline getiriliyor. Merdane ile hamur ince bir şekilde açılıyor. İnsanın burnuna ve yüzüne gelen kısımları delinir. Bu hamur insanın yüzüne alın ve çeneyi kapatacak şekilde kulaklara kadar yüze yapıştırılır. Kesinlikle tanınmayacak hale gelir. Bilhassa gece olduğu için bu eğlenceler karanlıkta bir odaya girdiği zaman hiç tanınmaz. Karanlıkta bir odaya girdiği zaman korkunç görünüyor.

Bu değişik bir maske olayı. Fattig bir kişi olur. Bir, iki kişi de yanında olabilir. Fakat esas baş fattig vardır. Bu, yılbaşı akşamı veya düğün olduğu zaman bir evde düğün olmaz. Çevre köylerden gelen misafirler, âdetimizdir komşulara, köydeki tüm evlere misafirin sayısına göre dağıtılır. Onlara sürpriz olsun diye yapılır. Her ev misafir kabul eder. Fattig ve yanındaki arkadaşları da bu düğün odalarını gezer ve orada bulunanlardan bahşış ister. Bu aldıkları bahşışleri aralarında birleştirirler, bir kuzu veya koç alırlar. Keserler ve yine misafirlerle yerler.

Bahşışı de “aybaşı, yılbaşı verin bizim başgıçı” diyerek isterler. Başgıç burada bahşış demektir.

Bu yufka ile olan usulün dışında bir de yufka zaman alır diye yüzünü kömürle boyama vardır. Asıl fattigın yüzünü tanınmayacak şekilde boyarlar. Bunlar kız evine gelirler. Gelinin olmuş olduğu eyvan denen yere gelirler, kapıyı döverler. İşte bize para verirsiniz altın gibi bir oğlunuz olsun, vermezsensiz simsiyah benim gibi çingene kızın olsun, derler. Bu şekilde bahşış toplarlar. Tabii kimse Arap kızı olsun istemediği için bahşışı bol verirler.

K.ř: Bekir KOÇ

51. Dem Bayramı

Yılmaz Hatun’un yapmış olduğu derlemede Dem bayramı kaynak şahıs tarafından şöyle anlatılmaktadır:

Siirt’te ilk bayram Ocağın on dördünde yapılır. Adı Dem Bayramıdır. Dem Bayramı demek hayatın devamı, demektir. Ama niçin Dem Bayramı denildi? Adem (a. s.) Baba Hindistan’da iken bakıyor ki Hindistan’da Sonbaharın son günlerinde Güneş gitgide aşağıya, güneye kayıyor. Hz. Adem zannediyor ki artık Güneş gidip bir daha hiç geri gelmeyecek. O zaman çift sürerken çift hatlarının gölgesine bakıyor. Bakıyor ki çift hatlarının gölgeleri yükselmeye başladı. Tabii ki Güneş ne kadar aşağıya giderse cisimlerin gölgeleri yükseliyor. Artık Ocağın dördüne gelince bakıyor ki o çift hatlarının gölgesi 1 cm kısalmış. Tabii o gün artık günler artık on beş dakika uzuyor. Bunu görünce gidip çocuklarına müjde veriyor:

“Ey çocuklarım, size müjdeler olsun, artık Güneş tam olarak batmayacak. Bize bahar ile yazın geleceğini haber veriyor.”

İşte bu nedenle buna Siirtliler Dem Bayramı derler. Bu günde özel olarak iki üç çeşit tarihî yemek yapılır. İki çeşit börek, iki çeşit tatlı yapılır. Böreklerden birincisi “ırk” denilen küçük pide şeklindedir. İkincisi ise “İsmeyket”tir. Irk’tan daha büyük, daha küçük pide şeklindedir. Tatlılar ise “ımçerket” ve “heşvet”tir. İmçerket küçük yufka, baklava unuyla yağ içinde kavrularak yapılır. Heşvet ise daha kalın pide şeklindedir. İmçerket gibi yapılır. Bunlar yapıldıktan sonra üzerlerine eskiye göre erimiş bal ya da pekmez döküp yerlerdi.

K.Ş: Bayram IŞIKTAŞ

SONUÇ

Bu çalışmada geleneksel Türk halk bayramları, şenlikler yapı ve uygulamalar bakımından ele alınmış olup özellikleri belirlenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir milletin oluşmasında ortak bir tarihe sahip olmanın önemi oldukça büyüktür. Ortak bir tarihe sahip olmak sevinçte de tasada da birlikte olmak demektir. Bu ortak tutum ve davranışları gelenek olarak adlandırmak mümkündür. Fertler gelenekleri sayesinde karşılaştığı durumlarda nasıl davranması gerektiğini öğrenir. Kültürümüzün yapı taşlarından olan bayramlarımız ve şenliklerimiz geleneklerle beslenmiş, şekillenmiştir. Bu sebepten geleneklerde bayramlar özel ve önemli bir yere sahiptir çünkü bayramlar milleti birbirine bağlayan, sosyal birlikteliği sağlayan ve güçlendiren günlerdir. Bayramlar milletin gücünü maziden alırken geleceğe de güvenle baktıkları, güçlerinin sembolü olan günleridir. Geleneklerimizin hemen hemen tüm özelliklerinin görüldüğü bayramların ve şenliklerin yapısal unsurlarının farklı tarzda iletişim biçimleri olarak kabul görmüş olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Milletlerin tarihinde dil, din ve tarih kadar geleneklerin de önemi vardır. Gelenekler tüm canlılığını ortaya koyarak milletleri ayakta tutmayı sağlamıştır. Tarihi çok eskilere dayanan gelenekler atadan oğula kalan ve millet olma bağını güçlendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Milletleri meydana getiren ve millet olma vasfının temel unsuru olan değerler bütünü kültürdür ve kültürü meydana getiren unsurlar ise maddî ve manevî değerlerdir. Dil, inanç, örf ve âdetler, sanat ve edebiyat bir toplumun geçmişten aktardığı ve bugünü meydana getirdiği değerler bütünüdür. Bu açıdan kültür milletlerin var olmasının en önemli sebeplerindendir. Kültür, bireyi ve toplumu ortak bir noktada birleştiren yapıdır. Kültürel etkileşim sayesinde iletişim yerini paylaşmaya, dayanışmaya bırakmaktadır. Bu da kültürel kimliğin şekillenmesini sağlamaktadır. Bireyin sadece kendine dönük değil, hayata, yaşadığı topluma dair hem yöresel hem de milli bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çeşitli bölgelerde ortaya çıkan ve bu sebepten içinde bazı farklılıkları barındıran kültür onu meydana getiren insan topluluklarına has bir unsurdur. Bu sebepten milletlerin özünü temsil eden kültür kolaylıkla değiştirilemeyeceği gibi milletin ortak malı olması ve birleştirici rol oynamasından dolayı nesilden nesile aktarılmakta, korunmakta ve milletin yapısına

uygun olarak geliştirilmektedir. Nesiller arası köprü vazifesi gören kültür, değişimleri ve gelişmeleri de en iyi gösteren unsurdur. Bu sebepten çalışmamızda milletimizin benliğinden ilhamını alan, önemli olaylar karşısında sevincini, coşkusunu anlattığı ve kültür hâline getirdiği bayramlar ve şenlikler bu bağlamda incelenmiştir.

Bayramlar toplum temelinde önem taşıyan ve Türk milletinin topluca katılıp kutladığı, birtakım töreleri yerine getirdiği törenlerdir. Edebiyatta da derin izler bırakan bayramlar, çalışmanın amacını belirlemektedir. Bu konunun ele alınmasının en önemli noktalarından biri de Türk halk bayramlarının ihmal edilemeyecek nitelikte Türk kültürüne ait unsurları bünyesinde barındırmasıdır. İslamiyet'in kabulüyle de şekillenen bayramlar eski âdetleri terk etmemekle birlikte İslamî kaidelere göre yeniden şekillendirilmiştir. Bayramların etrafında teşekkül eden geleneksel uygulamalar, Türk halk inançlarında da önemli bir yer işgal etmiş ve bu sebeple de çalışmamızın çıkış noktası olmuştur. Farklılaşarak günümüze kadar gelebilme özelliği gösteren bu bayramlar geleneklerin güncellenebileceği ve yeni biçimleriyle geleneğin muhafaza edilebilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sebepten bu araştırma ile halk bilimine katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Milli bayramlar toplumlar için hayati değer taşıyan anların, dönemlerin yapı taşlarıdır diyebiliriz. Bu anlar millet olabilme yolunda verilen mücadelelerin her yönünü içinde saklamaktadır. Bu sebeple birey ve toplum tarafından bilinmeli, öğrenilmeli ve gereken kıymet verilmelidir. Bu tarihi anlar milletlerin hafızalarını oluşturmakta ve gelecek nesillere millet olarak kalabilmek için yol gösterici olması açısından aktarılmalı için saklanmaktadır. Bu yüzden önemsenmelidir. Bayramlar Türk milletinin millet olma sürecindeki verdiği çetin mücadelelerin hafızasıdır, hayat bulduğu ve varlığını koruduğu, sürdürdüğü önemli unsurdur. Milli bayramların büyük bir coşkuyla tüm yurttaki ve Türk Cumhuriyetlerinde kutlanarak yaşatılıyor olması bayramların ne anlama geldiğinin hatırlanmışlığının göstergesidir. Milli bayramlar manevi kültürün koruyucusudur. Diğer bayramlarda olduğu gibi milli bayramlar da ortak sevincin, heyecanın, coşkunun canlı tutulduğu, harekete geçtiği anlardır. Bayramlar bireyin toplumla birlikte hareket ettiği, canlandığı ve dinamik bir hal aldığı, güç kazandığı, ortak hal ve hareket, usul öğrendiği, tarihin canlı tutulduğu yapılarıdır. Milli bayramlar toplumun kimliğinin, şahsiyetinin temsilcileridir. Bu

yüzden şahsiyetli bir milletin mensubu olarak varlığımızın teminatı olan bayramlarımıza sahip çıkmak, milli ve özgün olan yapısıyla yaşatmaya çalışmak bir görev kabul edilmelidir. Milli bayramlar milleti meydana getiren her bir bireyin aynı anda aynı hisleri yaşadığı ve paylaştığı, biz şuurunun geliştiği ve gösterildiği zamanlardır. Tarihi yapısı öğretilerek coşku ve heyecanla kutlanacak olan bayramlar gençlerimizde kültürel idrakin oluşmasını sağlayacaktır. Bu da şahsiyetinden ödün vermeyen, kimliğine, kültürüne yabancılaşmayan, özgüvenini, gücünü tarihinden, geçmişinden alan nesillerin yetişmesini sağlayacaktır.

Geleneksel Türk halk bayramları, ritüel / tabiat kaynaklı bayramlar, mevsim geçişleriyle, hayvancılıkla, ziraatla ilgili bayramlar, dinî ve millî bayramlar olmak üzere ana başlıklar altında değerlendirilmiştir. Araştırmada bayramların tarihî süreç içerisindeki yapılarına yer verilmekle birlikte bayramların ve şenliklerin sosyal, psikolojik ve kültürel işlevleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplumsal düzenin, millî kimliğin oluşmasında ve yaşatılmasında işlevlerin şekli, uygulama biçimleri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel olarak bakıldığında kültürün önemli bir bölümünü oluşturduğu, yaşatıldığı, her ne kadar “eskiden yapardık, şimdi nerede, çok güzel bayramlardı, çok güzel günlerdi” denilerek geçmişte kalmış, tamamen terk edilmiş hissini uyandırır da Türk kültürünün en büyük ve en önemli unsurlarından olan bayramların bazılarının özellikleri korunarak değiştirildiği, yaşatıldığı görülmüş ve kanıtlanmıştır.

Bayramlar her millette görülen o milletin bir parçası olan her fert tarafından benimsenen ortak unsurlardandır. Bütün bayramların dinî veya millî bir inanıştan, o milleti ilgilendiren ortak olaylardan ve değer yargılarından ya da tabiatta meydana gelen değişikliklerin neticesinde oluştuğu görülmektedir. İslâmiyet’i kabul eden Türkler eski bayram ve ayinleri pagan dönemine ait gelenekler olarak kabul etmişler fakat yine de ilk Müslüman olan ve konargöçer olarak yaşayan Türkler aynı zamanda toy, şölen, yuğ, sürgün avı vb. yaşatmaya devam etmişlerdir. Bu gelenek, görenek ve an’aneler Türk dünyasına miras olarak kalmış ve farklı coğrafyalarda birtakım değişikliklerle yaşatılmıştır.

Eski Türkler Orta Asya bozkır kültürü çerçevesinde yaşamış, hayvancılık ve tarım alanında şekil alan hayat tarzını benimsemiş ve ekonomik faaliyetleri etrafında oluşan zaman kavramını bu hayat tarzına göre bölümlere ayırıp kullanmışlardır.

Türklerin yaşadıkları geniş bozkırlar Türklerin kültürlerinin ve değerlerinin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde kendine has bir kültür oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Tabiattaki değişiklikler, özellikle baharın gelmesiyle birlikte tabiatın uyanışı, canlanması Türklerin hayatında çok önemli ve anlamı olan bir hareketlilik oluşturmuştur. Çetin geçen kış mevsiminin ardından baharın gelmesi, tabiatın canlanması, o coğrafyada hayvancılık yapan Türklerin sürülerini otlaklara çıkarması ve çiftçilerin ekinlerini ekmeleri için bir başlangıç ve büyük bir bayram yapma vesilesi olmuştur. Özellikle yeni gün, yeni yıl, yılbaşı gibi adlarla anılan bahar bayramları değişik adlarla anılmış olsalar bile uygulama şekillerindeki küçük değişikliklerle Türkler arasında büyük bir coşkuyla kutlanagelmiştir. Baharın gelmesi şüphesiz her toplumda büyük bir sevince sebep olmuştur. Bu sebepten kışın soğğundan karından kurtuluş ve yeniden diriliş, can buluş tabiata duyulan sevgiyi “bahar bayramları” biçiminde şekillendirmiştir.

Nevruz, kadim, geçmişî oldukça eskiye dayanan kutlanmasının esasını teşkil eden özgürlük anlayışı, tabiattaki değişiklik, canlanma, tazelenme, baharın gelmesi farklı desenlerle kendini göstermektedir. Nevruz “yenigün” dür. Eskiden aldığı güçle yeninin kutlanmasıdır. Nevruz, Türklerin istiklâl ve hürriyetlerine verdikleri önemin, değerî bayramıdır. İstiklâl ve hürriyetlerine düşkünlükleri ve bunlara duydukları sevdaları demir dağı eritip Ergenekon’dan çıkmalarına sebeptir. Tabiattaki kara kışın esaretinden de kurtuluşun, canlanmanın, yenilenmenin yanına tarihi süreçteki değişiklikler de eklenmiş Türklerin Ergenekon’dan çıktıkları gün, Hz. Ali’nin doğum günü, Hz. Nuh’un gemisinin karaya oturduğu gün, Hz. Âdem’in yaratıldığı gün vb. Nevruz’un belirleyici özelliği olmuştur. Bütün bu özellikleri ile farklı mânâlar yüklenerek kutlanan Nevruz bayramı Türk kültürünün zenginliğinin ifadesi olmuştur. İçinde barındırdığı akrabaya, komşuya, fakire yemek ikramı, paylaşma, hediyeleşme ve bu yolla sevap kazanma anlayışı Nevruz’a dinî bir mânâ da yüklemiştir. Sadece tabiat, mevsim değişikliği neticesinde yapılan bir kutlama olmadığını Türklerin hayat felsefesi, hayat anlayışı olduğunu göstermektedir. Takvime bağlı olarak tabiatta meydana gelen değişiklikler bayramın kutlanma sebebidir. Bununla birlikte Nevruz’u sadece bu yönüyle ifade etmek de doğru değildir. Nevruz Türk milletinin hayat felsefesi ve değerleri, geleceğe bakış açısıyla şekillenmiştir. Nevruz Türk dünyasının müşterek bayramıdır.

Dinî ve millî bayramlar, toplumdaki fertlerin kaynaşması ve birlik beraberliğin sağlanması bakımından önemli bir role sahiptir. Türklerin çok eski tarihlerinden bu yana kutladıkları bütün bayramlar birlik ve bütünlüğü sağlayan bir vasfa sahip olmuştur. İslâmiyetten önce Türk toplulukları arasında görülen sürgün avı, toy, yağ ve şöenler büyük bir coşku ile kutlanırken, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da Ramazan ve Kurban Bayramları aynı şekilde aynı coşku ve sevinçle kutlanmıştır. Türklerde bayramlar, millî şuurun gelişmesinde önemli rol oynarken millî birlikteliği desâğlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinî bayramlar, yerine getirilen dinî vecibeler neticesinde kutlanıp sadece bunun hazzının ve keyfinin yaşandığı bayramlar olmayıp ayrıca yardımlaşmanın da esas olduğu ve hayata geçirildiği bayramlardır. Küskünlerin barıştırıldığı, ihtiyaç sahiplerine zekât, fitre ve sadaka verildiği, hısım ve akrabaların, komşuların, aile büyüklerinin ziyaret edildiği bayramlardır. Bütün bunlar, fertler arasındaki ve toplumdaki bağlar kuvvetlendirirken aynı zamanda millet olma bilincinin ne olduğunu ortaya koyan davranış biçimleri olduğu görülmüştür.

Yaptığımız çalışmada “kut” kelimesinden türeyen “kutlamak” ifadesinin içini bir inancın doldurduğunu gördük. Bununla birlikte toplumun her ferdi için bir anlam ifade etmekte ve kutlamak için hepsi birtakım sebepler ortaya koymaktadır. Aynı zamanda hepsi bazı ritüelleri de yerine getirmektedir. Her bir fert bir inancı kutlamak üzere etkin bir şekilde bir araya gelmektedir. Törenlerle şenlikler arasındaki farkı belirleyen unsurun ise törenlere toplumun bütün fertlerinin katılmamasından, bir kısmının seyirci olarak iştirak etmesinden kaynaklandığını gördük. Törenler belirli grup ya da gruplar tarafından tertip edilmektedir. Eskiden beri süregelen geleneksel kutlama şekillerine baktığımızda herkesin etkin bir şekilde katıldığı ve herkesin gönlünce eğlendiği kutlama şekillerinin olduğu görülmektedir. Bu da bayram, kutlama, tören, şenlik gibi kavramların incelenirken bu doğrultudaki farklılıklarının da dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de bayram kavramından anlaşılanın dinî ve resmî bayramlar olduğu görülmektedir. Dinî bayramlarda halk etkin bir rol alırken yani Ramazan ve Kurban Bayramları’nda bayramı kutlayan halkın bizzat kendisi iken resmî bayramlarda (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı vb.) sonradan katılım gerçekleşmekte, genellikle halk

seyirci olarak katılmaktadır. Dinî bayramların temelinde dinî bir inanç doğrultusunda bazı ritüeller hayata geçirilirken, resmî bayramlarda tarihî olaylardan ilham alınmakta, hatırlatılmakta ve bu tarihi olaylar canlandırılmaktadır.

Şenliklerde, mevsim geçişleri, hayvancılık ve ziraatla ilgili bayramlarda ise halkın eğlenceye doğrudan katıldığını ve temelini de eğlencenin, birlikte iş yapmanın, elde edilen verimin keyfini birlikte yaşama, paylaşma hazzının oluşturduğunu görmekteyiz. Bunu, Hıdırellez kutlamalarının şenlik olarak adlandırılmasındaki temel etken olarak gösterebiliriz.

Hayvancılıkla ilgili çeşitli gelenekler ve bu gelenekler etrafında şekillenen bayramlar ve şenlikler bugün Anadolu’da yer yer devam etmekle birlikte “Koyunun Yüzü”, “Koç Katımı”, “Döl Dökümü” ya da “Saya” yok olmaya yüz tutmuştur diyebiliriz. Bu bayramların çobanlıkla ve hayvancılıkla ilgili olması, davarcılığın ve çobanlığın kalkmaya yüz tutması, bu yörelerde halkın doğa koşullarına bağımlılıklarının azalması ve bunun da sosyal ve ekonomik kültürde değişiklikleri beraberinde getirmesi, bireyselliğin artması neticesinde beraber kutlama anlayışının zayıflaması yavaş yavaş yok olmaya başladığını göstermektedir. Binlerce yıldır Anadolu insanı, ekim-dikim yapmadığı kış aylarını yokluk-kıtlık zamanı olarak görmüş ve karakış ifadesinde olduğu gibi kara ile adlandırmıştır. Yaz ayları ise bolluğun ve bereketin olduğu bir dönem olarak kabul edilmiş, beyaz ile simgelenmiştir. Saya gezme gibi köy seyirlik oyunlarında da ak-kara çatışması görülmekte, yazı beyazlar giyinmiş gelin temsil ederken; kışı yüzü siyaha boyanmış Arap temsil etmiştir. Saya Bayramı hayvancılıkla ilgili mevsimlik, çoban bayramlarından. Doğacak olan kuzuların açlıktan ve soğuktan ölmemesi için yavrulamayı kışın en soğuk zamanından sonraya kaydırıldığı görülmektedir. Tören esnasında duaların okunması, koçların kınalanıp süslenmesi, kuzuların erkek olması için koçların üstüne erkek çocuğu, kuzu dişi olsun diye kız çocuğu bindirilmesi koç katımı törenlerinin yapısında yer alan ritüellerdendir. Bu bayramlar son yıllarda medyanın ilgisini çekmekte ve ulusal kanallar haber bültenlerinde veya belgesellerde yer vermektedir. Bu bayramlar uzun bir tarihin içinde ortaya çıkmıştır ve ortak bir düşüncenin ürünüdür. Gelecekte de bu tarihi birikime ihtiyaç duyulacaktır. Hayvancılıkla ilgili bayramlarımız da kültürel bir mirastır. Korunması ve gelecek

kuşaklara öğretilmesi tarihimize duyduğumuz saygının ve sorumluluğun bir gereğidir.

Nevruz, Hıdırellez, Çiğdem, vb. tüm bu bayramların ve kutlamaların toplumsal yaşamda canlandırıcı etkisinin bulunmasının yanısıra geleneklerin sürdürülebilmesinde araç özelliği taşıması, törelerin kökleşmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında büyük rol oynamaktadır. Bayramlar ve törenlerle sadece gelenek sürdürülmekte kalmayıp sürdürenler, yaşatanlar da kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Geleneksel Türk halk bayramları, halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getiren, Türk kültürünün korunup yaşatılmasında önemli yeri olan değerlerdendir. Çalışmanın hazırlanma aşamasında, yapmış olduğumuz kaynak taralamaları esnasında edindiğimiz bilgiler ile özellikle gençlerle yapmış olduğumuz görüşmelerde arada ciddi farklılıklar olduğunu gördük. Bu tür bayramların, kutlamaların artık hem yapı itibarıyla şekil değiştirdiğini hem de manevî yönden güç kaybettiğini de görmüş bulunmaktayız. Özellikle eski nesil, bayramlara manevî olarak sadece bir anlam yüklemekle kalmamış, candan iştiraki ile de ne kadar benimsediğini ve hayatında bayramlara özel bir yer açtığını da göstermiştir. Bugünün yapısına baktığımızda ise günler öncesinden yapılan hazırlıklarıyla dikkat çeken ve uzun bir süre kattığı mutluluğun ve hazzın gözle görülebilir olduğu bayramların yerlerini artık günlük ve tüketim ağırlıklı eğlencelere bıraktığı görülmektedir. Buna birde nesiller arası yani eski kuşak ile yeni kuşak arasındaki iletişimsizlik, eskiyi anlatmak suretiyle aktaramama eklendiğinde unutulmaya yüz tutma noktasına gelindiği açıkça görülecektir.

Araştırmamız esnasında bir geleneği devam ettirebilmek için en önemli şartın bu geleneği aktaracak olan kuşağın geleneği gerçekten anlamlı bulması olduğunu fakat çoğuna bir anlam veremediği hatta saçma veya gülünç bulduğu için kayde değer bulmadıklarını da gördük. Geleneği yakından tanımadıkları, bazılarını duydukları fakat kutlamaları görmedikleri veya katılmadıkları için haberdar olmadıkları yine belirtilenler arasındadır. Yetişkinler ise “eskiden kutlardık, şimdi ise unutuldu, çok güzel günlerdi...” ifadeleriyle aslında bugünkü durumunu dile getirmektedirler. Bu durumda bayramlar ve törenler, içinde barındığı devri, uygulama biçimleri, ritüelleri ve değer yargıları, vb kültürel bir yapı olarak tanınmamasından dolayı aktarılma konusunda sekteye uğrayacaktır. Bunları devralan

kuşaklar aktarmaya karar verdiklerinde ise kendi şartları ve devrin özellikleri içerisinde devraldıkları için kendi zamanlarına ve devrin şartlarına uydurmak maksadıyla değişiklik yoluna gideceklerdir. Bu zamana uydurma çalışması neticesinde bayramların, şenliklerin, geleneklerin dokusunda birtakım değişikliklere sebep olunurken, söze bağlı geleneklerde de, edebiyatında da kendi yükledikleri anlamlar doğrultusunda değişikliklerin olması kaçınılmaz hale gelecektir. Bütün bunlar da pek çok bayramın, şenliğin, törenin eğlenceden öteye geçmeyen bir hale gelmesine sebep olacaktır. Kutsal olan ve kutsalı ön plana çıkarmayı amaçlayan olgular, olaylar, yerini eğlenmeye, iyi ve hoşça vakit geçirmeye ve rahatlamaya bırakmıştır. Özellikle günümüzde sayısı her geçen gün artmakta olan, tam olarak anlamını karşılamasa da festival olarak adlandırılan eğlencelerin, hemen hemen her gün çeşitli sebepler üretilerek, mahallelerde dahigerçekleştirilir hale gelmesi bayramların, şenliklerin, törenlerin dinlenme, eğlenme ve hoşça vakit geçirme maksadıyla yapıldığının ve daha basit bir zemine oturdulduğunun göstergesi niteliğindedir.

Bayramların, geleneklerin eski hâlinde ritüeller geniş yer tutarken günümüzde var olan şeklinde eğlence yapısı ön plana çıkmış ve şenliğe dönmüştür. Herşeyin gelişmiş şeklinin yaşandığı günümüz dünyasında, özellikle sağlığa dair ritüellerin azalmasına yol açmış, günümüz dünyasının insanını sadece dilek dilemeye sevk etmiştir. Bu durumda da toplumların geleneklerini içinde bulundukları zamana uygun hale getirmeleri gerekliliği zorunlu hale gelmiştir. Geleneklerin eski yapısal özelliklerini günün şartlarına uygun şekilde değiştirilerek bazı işlevleriyle birlikte yaşatıldığı da görülmektedir. Özellikle üzerinde titizlikle durulması gereken konu, küreselleşmenin bu denli yoğun ve etkili olduğu bu dönemde, kültürel kimliğin farklı milletlerle kurulan iletişim sonucunda değiştirilmemesi, bozulmamasıdır. Yuva kavramının ev anlayışına hatta evlerdeki adeta küçük bir dünya hâline getirilmeye çalışılan tek kişilik odalara sığdırılmaya çalışıldığı günümüz dünyasında, tek kişilik hayatlar kurulmaya çalışılmakta, bu durumda bireysellik ön plana çıktığı için bir topluma ait olma ruhu bir anlamda baltalanmaktadır. Bayramlar toplu kutlama olmaktan çıkmaya meyleder bir hale gelmiştir. Bu sebepten de içinde bayramların yer aldığı kültürel kimliğimiz özülle, geçmişle birlikte gençliğe öğretilmeli; bu

konularla ilgili eğer bir değişiklik yapılacaksa da özü değiştirilmeden, aslına uygun bir biçimde yapılmalıdır.

Çalışmamızla, büyük kentlerde çoğu unutulmuş bayramların, bayram geleneklerinin küçük kentlerde ve kırsal alanda hâlâ yaşamakta olduğunu görürken, bu büyük zenginliğin neredeyse hiçbir sanatsal yapının içinde olmadığını da gördük. Medya özellikle son zamanlarda daha çok içerik ve uygulama bakımından batı kökenli şenlik ve festivalleri andıran veya onlardan etkilenen yapılara yer vermekte, haberini yapmaktadır. Sinema ve belgesel yapımcılarında da durumun çok farklı olmadığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında kültürün sürdürülmesinde, aktarılmasında gençlerin göstermeleri gereken güç kadar büyüklerin de çalışması gerekmektedir. Özellikle bayramların kutlanmasında gençlerin her bakımdan katılımcı olmalarını, belirleyici rol üstlenmelerini sağlamaları gerekmektedir. Bunun için de çok küçük yaş itibarıyla çocuklar özellikle kültür dünyamızın en önemli parçalarını oluşturan bayramların kutlanmasında büyüklerle yan yana olmalıdırlar.

Çalışmamızla, özellikle mitoloji ve kültür konusu sadece üniversitelerde ilgili bölümlerin belirli derslerinde anlatılan konular olmaktan çıkarılıp, belirli bir sadeliğe kavuşturulmak suretiyle eğitim-öğretim hayatının her kademesinde, her bölümünde olması gerektiği kanaatine varmış bulunmaktayız. Bu yolla Türk kültürünün birer parçası ve özellikle taşıyıcısı oldukları benimsetilmeli ve neler yapabilecekleri sezdirilmelidir. Somut olmayan kültürel değerlerin yaşatıldığı her türlü alanın içinde her yaşta varlığını gösteren, iştirak eden ve etkin kılan bireyler ancak bu yolla öğrenme ve yaşatma isteği duyacaklardır.

Yaptığımız çalışmanın geneline baktığımızda halkın yaşamıyla yakından ilişkili olan bayramların milletlerin hayatlarında belirleyici roller oynadığı görülmektedir. Her bir bölümün sonunda belirgin olarak şu sonuçlar çıkmıştır:

Bayramlar sadece eğlenilen ve hoşça vakit geçirilen günler değildir. Bayramların toplumun her kesiminin ilişkilerini düzenlemekte olduğu görülürken kişiler arasındaki bağları kuvvetlendirmekte, sorunları da gidermektedir. Kardeşlik, arkadaşlık, komşuluk, hısımlık ve akrabalık duygularını, bağlarını güçlendirmektedir.

Ramazan ve Kurban Bayramlarında birlik ve beraberlik duygusunun en güçlü şekliyle yaşandığı görülmektedir. Allah'ın rızasını kazanmak için yardımlaşmanın ve dayanışmanın en güzel örnekleri bu bayramlarda yaşanmaktadır. Kırgınlıkların,

küskünlüklerin bittiği, yerini barışın, hoşgörünün ve sevginin aldığı günlerdir. Misafirperverliğin ve ikram anlayışının, insana duyulan hürmetin en güzel örneklerinin yaşandığı anlardır.

Bayramlar milletin kültürünün, geleneklerinin, değerlerinin öğretilmesi ve aktarılmasında rol oynar. Çocuklar ve gençler ahlâkî değerlerinin ve görgü kurallarının işleyişini yerinde görür, tanır, uygular ve benimser. Eski ve yeni kuşağı yan yana getirir, eskiden alınan ilhamla bugünün yapılanmasında belirleyici rol oynar.

Çalışmamız bayramları tarihteki şeklini, yaşadığı devirleri ve yaşatılma biçimlerini ve toplum ruhunda belirleyici ve yapıcı rol oynadığını ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Bayramların özü değiştirilmeden günümüze nasıl uygun bir hale getireleceği, unutulmadan, nasıl yaşatılacağına dair fikir vereceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Acıpayamlı, Orhan (1963). “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot’la İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXI (1-2), Ocak-Haziran,1-39.

Adal, O. S. Nisan (1961). “Savur’da Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (141), 2366.

Adıgüzel, M. Sani. (2003). “Türk Edebiyatında Nevruz”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3,(1), 98-106.

Adiloğlu, Adilhan (2004). “Karaçay-Malkar Türklerinde Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara. AKM Başkanlığı Yayınları. 275- 278.

Akmataliyev, Abdıldacan (2001). “Kırgızlarda Nooruz (Nevruz)”. *Türk Dünyasında Nevruz. Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*.21-23 Mart. Sivas, 21-24.

Aksu, Raife (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 407 / B.

Aktan, Şerife Tuba (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 255 / A-B.

Aktürk, Sema (2014). *Türkiye’de Hıdırellez Etrafında Oluşan Folklorik Unsurlar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alangu, Tahir (1947). “Yozgatta Çiğdem Pilavı”. *Ülkü*. 1, (6), 34-35.

Alişar, Fahrettin (1992). “Bayramlar ve İçel’de Dinî Bayram Gelenekleri”. *Millî Folklor*. 15,29-30.

Altan, Hatice (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2510 / B.

Alp, İlker (1988). “Ohri Türklerinde Martufal Âdetleri ve Martufal Mânileri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 2-6.

Alptekin, Ali Berat (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, Ali Berat (2011). “Çiğdem Pilavı Şenlikleri”. *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 226-228.

Amanoğlu, Ebülfez Kulu (2001). “Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’nde Nevruz Çarşambaları”. *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart. Sivas, 25-32.

And, Metin (1974). *Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı* (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Andaş, Gülgün (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 317 / A.

Apak, Fadime Tikbaş, Ocak (2013). “Rize-Çamlıhemşin-Yazlık Köyü Örneğiyle Mevsimlere İlişkin İnanç, Bayram ve Ritüeller”. *Çevirimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. Y. 5, S. 1, www.actaturcica.com. 1-15.

Aras, Enver (2002). “Türklerde Hıdırellez Geleneği”. *Millî Folklor*. 7 (54), (Yaz), 39-54.

Arnaut, Tudorka (1995). “Gagauzlar’da İlkyaz Bayramı”. *Bilge*. Yeni Gün / 4, 8-13.

Artun, Erman (1990). “Tekirdağ’da Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler “Hıdırellez Özel Sayısı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları:143.

Artun, Erman (2016). *Türk Halk Bilimi*. Gözden Geçirilmiş/Genişletilmiş On Dördüncü Baskı. Adana: Karahan Kitabevi.

Arslan, Seher (2014). “Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1 (1), (Haziran), 64.

Arslan, Hüseyin (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1397 / A.

Arslan, Fatma (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 244 / A-B.

Ashirov, Adhamcan A.-Hatunoğlu, Nurettin (2015). “Özbekistan’da Mevsimsel Bayramlar ve Özel Günler”. *Millî Folklor*. S. 105, (Bahar), 120-130.

Aslan, Erkan (2015). “Karapapak-Terekeme Türklerinde Hıdırellez Geleneği”. *Millî Folklor*. S. 108, (Kış), 210-213.

Aslan, Mürvet (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Âşık Türkî (1993). “Büyüklere Bir Nevruz Masalı”. *Millî Folklor*. S. 17, (Bahar), 65.

Âşıkoğlu, Mustafa (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 330 / A-B.

Atalay, Besim (1999). *Divanü Lûgat-it Türk Dizini “Endeks”*. C. IV, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.

Ataman, Mustafa (1960). “Şivlilik”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (127), (Şubat), 2089.

Ateş, Mehmet (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2480 / A.

Ateş, Özlem (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1153 / A.

Ateş, Özlem (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 894 / A.

Avan, Devrim (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 413 / B.

Aydın, Sıraç (1945). “Tekecik-Koç Katımı”. *Folklor Postası*. 1 (7), (Nisan), 8-9.

Aydın, Nurhan (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 141 / A.

Aydın, Nurhan (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi.

Aydın, M. Salih (1997). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1830 / B.

Aydınlı, Yasemin (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1440 / A-B.

Aydoğdu, Erdal (1994). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1248 / A-B.

Aynakulova, Gülnisa (2007). “Türk Kültüründe Yada Taşı”. (Haz. M. Sabri Koz). *Yağmur Duası Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Aytaç, Pakize (2004). “Kültlerde Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 49-94.

Bakırcı, Nedim (2010). “Hıdırellez ve Niğde’de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları”. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 5/3, 855-864.

Balaman, Ali Rıza (1983). “Yağmur Duası”. *Gelenekler Töre ve Törenler*. İzmir: betim yayınları, Halk Bilimi (Folklor) Dizisi: 1.

Balaman, Ali Rıza (1983). “Hıdırellez”. *Gelenekler Töre ve Törenler*. İzmir: betim yayınları, Halkbilimi (Folklor) Dizisi:1, 51-53.

Barlas, Uğur (1990). “Karapınar Köyü Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, “Hıdırellez Özel Sayısı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Barlas, Uğur (1990). “Safranbolu ve Karabük Yöresinde Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, “Hıdırellez Özel Sayısı”*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Başer, Halil İbrahim (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2482 / A.

Bayat, Fuzuli (2008). “Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Bağlamda Yeni Kün (Nevruz): Mitolojik Olgudan Mitolojik Kurguya”.*Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1). 139-148.

Bayır, Nuriye Yaman (2019). *XIX. YY’dan XX. YY’a kadar Türkistan Coğrafyasında Bayramlar ve Kutlamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

Baykara, Tuncer (2009). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Baykara, Hanım (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2242 / A.

Bayraktar, Zülfikâr-Saçkesen Ahmet (2012).“Eskişehir Kırım Tatar Türklerinde Tepreş Şenlikleri”.*The Journal of Academic Social Science Studies*. (February)Volume 5, Issue 1, p. 49-61.

Berkaltay, Emine (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Bildirici, Yusuf Ziya (2017). “Türklerde Nevruzun Yeri ve Önemi”.*I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Sempozyum Bildiri Kitabı*. 11-14 Mayıs 2017 Antalya. Ankara: Türklerin Dünyası Enstitüsü. 81-93.

Bilen, Ahmet (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2292 / A.

Bolat, Bengül Salman (2007). Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Boratav, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili (1993). “Hızır”. *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 457-471.

Boylu, Hilal (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1745 / A.

Boyras, Şeref (2002). “Nevruzla İlgili Yeni Yaklaşım Denemeleri ve Nevruzla Kehanet Yapma”. *Folklor/Edebiyat*. S.32, 287-296.

Bozkurt, Fuat (2012). *Dîvânü Lugat-it-Türk Dili Divanı*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Bozkurt, İsmail (2013). “Kıbrıs’ın Mart Dokuzu”. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. 2013-1 (Ocak-Haziran). (Kıbrıs Özel Sayısı-I).

Caferoğlu, Ahmet (1956). “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5 (1), 65-75.

Caferoğlu, Ahmet (1939). “Anadolu ve Azerbaycan Çocuk Folklorunda Şamanizm Bakiyesi”. *Türklük Mecmuası*. 1 (2), 144-145.

Canbolat, Hülya (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 3591 / B.

Candan, Mehmet (1961). “Kastamonu’da Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (140), 2342.

Cengil, Muammer-Tekin, Dilâ Baran (2016/1). “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15,(29), 33-63.

Cingöz, M. Emine (1990). “Tokat’ta Hıdırellez”. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990. Hıdırellez Özel Sayısı. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Cinlioğlu, Halis Turgut (1961). “Tokat’ta Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (138), 2304.

Civanoğlu, Osman (2019). Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü görevlisi.

Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, Şenyıldız Matbaası: 4098.

Çağlaşan, Bengü (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:154 / A

Çay, Abdulhalûk M. (1985).*Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Çay, Abdulhalûk M. (1990). “Hıdırellezin Anlamı”.*Hıdırellez Kültür Bahar Bayramı*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Çay, Abdulhalûk M. (1990). *Türklerde Bahar ve Bahar Bayramları*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:8.

Çay, Abdulhalûk M.(1990). *Türklerde Baharla İlgili Gelenekler ve Törenler*. Ankara: Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. Gelenek-Görenek ve İnançlar Dizisi:8.

Çay, Abdulhâluk M. (1993).*Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Çay, Abdulhaluk (1990).*Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çelik, A. Çetin (1990). “Edirne ve Çevresi Hıdırellez Geleneği”.*Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Çelik, Hülya (1990). “Gaziantep’te Hıdırellez Geleneği”.*Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Çelik, Mehmet (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2253 / A-B.

Çeltikci, Orhan (2014). “Türk Dünyasının Unsurlarından Çuvaş Türkleri Ve Halk İnanışları İle İlgili Tespitler”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1 (1), 80.

Çete, Burhaneddin(Şubat 1955). “Mersin’in Tepe Köyünde Dodu”.*Türk Folklor Araştırmaları*. 3 (67), 1068.

Çete, Nazife (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 145 / A-B.

Çetin, Çulpan Zaripova (2004).“Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. (Kasım-Aralık), 123-143.

Çetin, Emrah (2009). “Türk Dünyasının Ortak Kültür Mirası: Nevruz”. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*.(Summer)Volume 2, Issue 1, p. 63-71.

Çetin, İsmet (1996). “Alacahan’da Nevruz Kutlamaları-Bir Tarih”. *Millî Folklor*. 29/30,(Bahar/Yaz), 11-12.

Çetin, İsmet (2004). “Edebiyatta Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çetin, İsmet (2002). “Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır’dan Hızır’a Geçiş”. *Millî Folklor*. 54, (Yaz), 30-34.

Çetin, İsmet (2000). “Nevruz Kutlamaları ve Oyun”. *Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*. (18-20 Mart 1999-Elazığ). Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Çetin, İsmet, Çetin, Ayşe Yücel (2004). “Kazakistan’da Nevruz”.*Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Çetin, Aliye (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 156 / B.

Çınar, Kani (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 101 / A.

Çınar, Müjgân (1998). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2026 / B.

Çobanoğlu, Özkul(1993). “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”.*Türk Kültürü Dergisi*. Y. 31, S. 361,(Mayıs), 288-298.

Çobanoğlu, Özkul (2000). “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez”. *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları*. S. 1, 51- 59.

Çobanoğlu, Özkul (2005).*Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çolak, Nurhayat (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 301 / A.

Çokal, Mehmet (1960). “Yılbaşı Karşılması”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (127), (Şubat), 2079.

Çögenli, Sadi vd. (1994). *Elmalı’lı Muhammed Hamdi Yazır Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâlî*. İstanbul: Sel Matbaası.

Demir, Necati (2001). “Orta Karadeniz Bölgesi’nde Nevruz (Mart Dokuzu)”. *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart 2001, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 59-66.

Demir, Necati (2012). “Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler”. *Zeitschrift für die Welt der Türken*. Vol.4, No.1.

Demiral, Seçil (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2454 / A.

Demiray, Nuriye (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1649 / A.

Demirci, Elif Şebnem (2015). “Türkiye’deki Yağmur Törenlerinde Suyu Saçı Sunmayla İlgili Uygulamalar”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 8, (Ekim), 48-51.

Demirdal, Suat (1957) . “Sıçan Günü ve Farelere Dair Folklor Maddeleri: Bursa ve Merzifon’da”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 4(97), (Ağustos), 1457.

Demirel, Nuri (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1760 / A-B.

Demirelma, Betül (2018). Perşembe Akşamı.

Deveci, Mensure (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2449 / A-B.

Develi, Hayati (2017). “Türkçede Yağmur Adları Üzerine”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 57 (57), 81-106.

Devellioğlu, Ferit (1984). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi. 163.

Devlet, Nadir (1999). *Türk Dünyası'nda Nevruz*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Djamokova, Naida (2001). “Kumuklarda Nevruz”.*Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart 2001, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 67-70.

Dokuz, İnyet (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 208 / B.

Döğüş, Selahattin (2015). “Anadolu’da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdırellez Geleneği”.*Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2015/74, 77-100.

Duman, Mustafa (2007). “Doğu Karadeniz’de Yağmur Duasından Güneş Duasına”. *Yağmur Duası Kitabı*. (Haz. Sabri Koz). İstanbul: Kitabevi, 422-450.

Durdu, Bircan Kalaycı (2010). “Kütahya’da Dini Bayramlar ve Dini Günlerle İlgili Bazı Gelenek ve İnanmalar”. *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları*. Kütahya Valiliği Yayınları.

Durmaz, Uğur (2012). *Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Balıkesir.

Durmuş, İlhami (2004). “Eski Türklerde Zaman ve Takvimler.” *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Duru, Necip Fazıl (2011). “Kosava Türklerinin Baharı Karşılama Ritüelleri”. *Millî Folklor*.89, 276-281.

Düzgün, Dilaver (Aralık 2014). “Türkiye ve Azerbaycan’da Sergilenen Bir Yağmur Ritüelinin Karşılaştırmalı Tahlili”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 53, 81-94.

Düzgün, Dilaver (2005). “Türkiye ve Azerbaycan Sahalarında Uygulanan Savaş Geleneğinin Karşılaştırmalı Tahlili”. *Millî Folklor*. Y. 17, S. 65, 24-28.

Efe, Sadık (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 919 / A.

Ekici, Metin (2002).“Tire Yöresi Yağmur Duası Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor*. 56, 46-52.

Elçin, Şükrü (1977). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*. İkinci Baskı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Elçin, Şükrü (1991). *Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Elçin, Şükrü, (1997). Atların Doğuşları ile İlgili Efsaneler. *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Eldemir, Serkan (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 892 / A.

Eraslan, Aylin (2015/4). “Antakya’da Yaşayan Özbeklerde Nevruz Bayramı ve Nevruz Tatlısı: Sümelek”. *folklor/edebiyat*. 84, 109-129.

Ercilasun, Ahmet Bican (1991).*Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*.Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 956-957.

Erdem, Arzu (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 647 / B.

Eren, İsmail (1984/ 3). “Üsküp’te Hidrellez Adetleri ve Kiril Harfleriyle Yayımlanmış Üsküp Manileri”. *Halk Kültürü*. 33-44.

Eren, İsmail (1968). “Manastır Türklerinin Bazı Hidrellez Adetleri”. *Türk Kültürü*. 68, 557- 559.

Ergönenç, Dilek (2004). “Nogaylarda Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: AKM Yayınları.

Ergun, Pervin (2006), “Çuvaş Halk Merasimleri ve Türk Dünyasındaki Paralellikler”.*Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na Armağan*. Konya-Haarlem: Kömen-Sota Yayınları.

Ergun, Pervin (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Ergun, Mehmet (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1194 / B.

Ergun, Mehmet (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1694 / A.

Erkan, Hasan (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 125 / A.

Erkan, Fazilet (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2500 / A.

Ersoy, Habibe Yazıcı (2004). “Başkurtlarda Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.

Ersoy, İlhan (2008). *Diaspora ve Kimlik: Eskişehir ve İstanbul’da Yaşayan Kırım Tatarlarında Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak Tepreş*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir.

Ersoy, Habibe Yazıcı (2004). “Başkurtlarda Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları, 259-268.

Esen, Güler (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 207 / A, 207 / B.

Evcen, Emine (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1493 / B.

Geldiyev, Gurbandurdı (2004). “Türkmenistan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Geldiyev, Gurbandurdı (2001). “Türkmenlerde Nevruz Geleneği ve O’nun Edebiyata Yansıması”. *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart 2001. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Genç, Reşat (1995). *Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz*. Ankara: AKM Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbaki (22 Mart 1954). “Nevrûz: Yenigün”. Vatan Gazetesi.

Gönen, Sinan (2011). *Geleneksel Konya Köy Seyirlik Oyunları*. Konya: Kömen Yayınları.

Gözaydın, Nevzat (2007). “Çuvaşlarda Yağmur Duası”. (Haz. M. Sabri Koz). *Yağmur Duası Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Güler, Mücahit (1994). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1351 / A.

Gülnaz, Hasibe (1997). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi.

Gültekin, Feridun (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1653 / B

Günay, Umay (1995). “Ritüeller Ve Hıdırellez”. *Milli Folklor*. 26, (Yaz), 2-3.

Güner, Dilek Figen (2004). “Altay Türklerinde Bahar Bayramları”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 229-239.

Güneş, Silvan (2002). *Amasya Folkloru*. Ankara: Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Nokta Ofset.

Güngör, Kemal (Mayıs, 1942). “Bir Bahar Töreni: Mantıfar’da Söylenen Maniler”. *Ülkü*. 2 (16), 11.

Güngör Harun (2004). “Gagauzlarda İlkyaz Bayramı”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 271.

Güngör, Harun (1998). *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.

Güngör, Tülin (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 437 / A.

Gürarlan, Hamidiye (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 245 / B.

Güzel, Nazlıhan (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 310 / A.

Hadislerle İslam (2020). 4. Baskı. İzmir: T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü.

Hamarat, Zehra (2012). “Cemre Düşmesiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar”.*Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2(3), (Ocak), 165-200.

Honko, Lauri (2006). “Ritüellerin Oluşum Süreci”. *Millî Folklor*. Y. 18, S. 69, 132.

Hatun, Yılmaz (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2476 / B.

Haşimov, Höccet (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1640 / A.

Işankulov, Cabbar (2004). “Özbekistan’da Nevruz An’aneleri”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 343-357.

İdem, Boray (2015). “Türkmenlerde Altmış Üç Yaş Töreni: Ak Koyun Toyu”.*Millî Folklor*. Y. 27, S. 106, 112-120.

İlgün, Raziye (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 370 / A.

İlhan, Gülnur (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1678 / B.

İmamverdiyev, İlgar (2005). “Azerbaycan ve İran Türklerinde Nevruz Etkinlikleri ve Âşık Şiirinde Nevruz”.*Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 28, 223-239.

İnan, Abdulkadir (2000).*Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdulkadir (2018). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

İnan, Abdulkadir, (1954) *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnan, Abdulkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnan, Abdülkadir (1968). *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İpek, Birol (2012). “Kırgızistan’da Bir Nevruz Geleneği: Sümölök”.*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22(2), 34-44.

İsmail, Zeynep (1995). “Kazaklarda Nevruz Bayramı”. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*. 2 (8), 26-27.

İvgin, Hayrettin (1977). “Vezirköprü’de Dolu Kesme ve Bazı Gelenekler”. *Türk Folklor Araştırmaları*. S. 341, (Aralık).

Kadaşeva, Karlıgaş (2001). “Kazakistan’da Nevruz Bayramı”.*TürkDünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart 2001, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 101-105.

Kafalı, Mustafa (1995). *Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim. Nevruz*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (1984). *Türk Millî Kültürü* (III. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (2016).*Türk Millî Kültürü* (40. Basım).İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kafkasyalı, Ali(2005). “Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(2), 149-172.

Kahraman, Asiye (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1423 / A

Kahveci, Mücellâ (1990). “Muğla’da Hıdırellez”.*Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Hıdırellez Özel Sayısı*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara: Neyir Matbaası.

Kalafat, Yaşar (2012). “Mevsim Merasimleri”. *Azerbaycan-İran-Anadolu-Irak Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2012). *Azerbaycan-İran-Anadolu-İrak Halk İnançları Hattı*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Kalafat, Yaşar (2007). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Ankara.

Kalay, Emin (1996). "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez". *Millî Folklor*. S. 29-30, 6-10.

Kamacı, Fatımatüz Zehra (2016). "İslâm Toplumunda Bayram Kutlamalarına Yön Veren Rivayetler: Hz. Peygamber'in Bayram Günlüğü". *Akademik Araştırmalar Dergisi*. S. 68, 79-108.

Karaca, Aynül (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 340 / A.

Karadöl, Ebru (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 858 / B.

Karaman, Ramazan (2002). "Uygur Folklorunda Nevruz Kutlamaları". *Millî Folklor*. Y. 14, S. 53, 16-22.

Karataş, Pınar (2012). "Mülkiyede İnek Bayramı: Ritüel Nitelikleri ve Mülkiyeli Kimliğinin Oluşumundaki Rolü". *Millî Folklor*. Y. 24, S. 96, 229-246.

Karataş, İbrahim (2019). "Kültürel Miras Yapım Süreçlerinde Sembolik İyileşmenin Rolü: 15 Temmuz Örneği". *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*. 3(1), Haziran, 94-109.

Karauğuz, Güngör (2016). "Hititler Döneminde Yozgat ve Çevresi Üzerine". *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*. C. 1. 05. 05. 2016. Yozgat: Bozok Üniversitesi Yayınları, 21-32.

Karavelioğlu, Murat A. (2015). "16. Yüzyılda Derlenmiş Bir Şiir Mecmuasında Dört Nevruziye Örneği: Medhî, Sücûdî, Cafer Çelebi ve Lutfî'nin Nevruziyeleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 15, 223-262.

Kartaeva, Tattigül, Habijanova, Gulnar (2017). "Kazak Kültüründe Nevruz ve Nevruznâme Bayramı Ritüelleri Özellikleri". *Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 82,(Yaz), 107-124.

Kartal, Atila (2017). Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar. Düsseldorf: Lap Lambert Academic Publishing .

Kartal, Numan (1990). “İnegöl’de Hıdırellez Gelenekleri”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez  zel Sayısı*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara: Neyir Matbaası.

Kartallıoğlu, Yavuz (2004). “Kırım Türklerinde Nevruz”.*Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: AKM Yayınları, 309-315.

Kaya,  zden (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme  alışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 326 / A-B.

Kaynarca, Namık Kemal (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme  alışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1624 / A.

Keten, Yılmaz (2015).“Yayla şenliklerimiz”. *Bizi Var Eden Kültürümüz*. Suluova: Baskı, Suad Akcan.

Keten, Yılmaz (2015). “Geleneksel Takvimler”. *Bizi Var Eden Kültürümüz*. Suluova: Baskı, Suad Akcan.

Kılıç, Ebru (2014). “Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Yağmur Törenleri”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. S. 3, 177-193.

Kılınç, Tevfik (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme  alışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 153 / A-B.

Kırzioğlu, M. Fahrettin(1959). “Koyuncu Türklerde Saya şenliği ve Kars’ta Derlenen Sayacı Türküleri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (115), (şubat), 1847-1850.

Kırzioğlu, M. Fahrettin (1959). “Koyuncu Türklerde Saya şenliği ve Kars’ta Derlenen Sayacı Türküleri II”.*Türk Folklor Araştırmaları*.5 (117), (Nisan), 1881-1882.

Kızıloğlu, Hüseyin (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme  alışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1660 / A.

Koca Salim (2004). “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”.*Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Koç, Mustafa (1957). “Bolayır’da Bahtiyar Oyunu”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 5 (101), (Aralık), 1608-1609.

Koparan, Birgül (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 627 / A.

Koparan, Birgül (Tarihi belirtilmemiştir.). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 395 / B.

Koparan, Birgül (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 627 / A-B.

Koz, M. Sabri (2007). “Kastamonu’da Yağmur Duası”. *Yağmur Duası Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Kök, Belkıs (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 236 / A.

Kömürcüoğlu, Serpil (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 307 / A

Köprülü, M. Fuat (1925).“Eski Türklerde Dinî-Sihrî Bir Anane-Yağmur Taşı”. *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*. IV (I), 1-11.

Kuşçu, Emir (2011). “Kutsal Kavramını Yeniden Düşünmek: Mana Modelinden Düzen Nosyonuna Doğru”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 11 (3), 165-186.

Küçük, Abanoz (2016). “Halk Bilgisinin Eğlence, Gizli Dil ve Argoya Dönük Temsilleri”. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Haz. Dr. Mustafa Aça). Konya: Kömen, (Ekim),670-672.

Küçük, Abanoz (2016). “Dinî Bayramlarda Düzenlenen Eğlenceler”. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Haz. Dr. Mustafa Aça). Konya: Kömen Yayınları, (Ekim) 669.

Küçük, Serap (1997). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1900 / A.

Lök, Tamer (1998). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2069 / A.

Mahmut, Enver-Mahmut, Nedret (1997). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Makas, Zeynelabidin-Kalafat, Yaşar (2017). *Aras Vadisinde Karşılaştırmalı Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Makas, Zeynelabidin-Kalafat, Yaşar (2017).“Hıdırellez Bayramı”.*Aras Vadisinde Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Malcioğlu, Rahmiye (1968). “Bursa’da Hıdırellez”. *Türk Folklor Araştırmaları*. Y. 18, 11 (222),(Şubat), 4634-4635.

Mermut, Ayşe (1994). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1314 A / B.

Meydan, Filiz (1990). “Kütahya’da Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler, 1990 Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Muazzez, Aliye (1930). “İstanbul’da Hıdırellez Merasimi”. *Halkbilgisi Haberleri*. S. 11, (Eylül), 187.

Muratoğlu, Malik (1996). “Nevruz ve Onun Özbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi”. (Türkiye Türkçesine Akt: Mustafa Kalkan). *Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri*. 19-21 Mart. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Muslukçu, Bekir (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2257 / A.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli, Akt: Tuğrul Veli Kâmiloglu (2004). “Azerbaycan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli (2001). “Azerbaycan’da Nevruz Kültürü”. *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 141-146.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli (2004). “Azerbaycan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 241-253.

Ocak, Ahmet Yaşar (1999).*İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü, (Gözden Geçirilmiş 3. basım)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ocak, Sabiha (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 390 / B.

Oğuz, Ahmet (2002).“XIX. Yüzyıl Sonu Osmanlı Belgelerine Göre Dinî Bayram ve Nevruz Tebrikleri”. *Millî Folklor*. Y. 14, S. 53, 23-24.

Oğuz, Burhan (2003).*Türkiye Halkının Kültür Kökenleri*. 2. Cilt. İstanbul: Aydınlanma Vakfı Yayınları.

Oğuz, M. Öcal (1996). “Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri”. *Nevruz ve Renkler*. (Sadık Tural-Elmas Kılıç). Türk Dünyasında Nevruz İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri. 19-21 Mart 1996. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkez Yayını.

Oğuz, M. Öcal (2006). “Türkiye’nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı”. *Millî Folklor*. Y. 18, S. 69, 5-14.

Oğuz, M. Öcal, (2014). “Çağdaş Kentte Bir Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü”. *Millî Folklor*. Y. 26, S. 101, 25-39.

Oğuz, M. Öcal vd. (2012). *Türkiye’de 2011 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları*. Gazi Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER).

Oğuz, Hümeysra (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1414 / A.

Oğuz, Feride (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 126 / B.

Orhan, Tarık (1960). “Divriği’de Atasözleri ve Tabirler III”.*Türk Folklor Araştırmaları*. S. 126, (Ocak),2073.

Orta, Nedim (1961). “Yapıldak’ta Hıdırellez, Eğlenceler, Düğünler”. *Türk Folklor Araştırmaları*. S. 142, (Mayıs).

Öcal, Elmas Aysun (1998). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1996 / A.

Ögel, Bahaeddin (2014). “Türklerde Hızır Anlayışı”. *Türk Mitolojisi*. II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 113-124.

Ögel, Bahaeddin (1984). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ögel, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi*. II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi*. II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 409.

Öger, Adem (2013). *Uygur Türklerinde Törenler ve Bayramlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Öksüzcü, Muhteşem (5/1962). “Yazın Başlangıcı”. *Sümerbank*. S. 11, 58-59.

Öksüzcü, Muhteşem (1962). “Eski İstanbul’da Yazın Başlangıcı Hıdırellez”. *Sümerbank*. 1(11), (Şubat), 58-59.

Önal, Mehmet Naci (2003). “Unutulmuş Bir Gelenek: Küfür Akşamı Törenleri”. *Millî Folklor*. Y. 15, S. 60, 128-134.

Örnek, Sedat Veyis (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: BilgeSu.

Övüş, Hasan (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1733 / B.

Özbek, Mehmet (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*. 2. Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Özcan, Ahmet (1945). “Saya”. *Folklor Postası*. 1 (5), (Şubat), 17.
- Özçelik, İsmail (1999). “Geçmişten Günümüze Bozkır Kültürü Çerçevesinde Nevruz Geleneği”. *Nevruz Özel, Bilge*. 7-14.
- Özdağ, Yüksel, (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1550 / A.
- Özdemir, Nebi (2006). “Yeni/lenmek ve Nevruz”. *Millî Folklor*. Y. 18, S. 69, 17.
- Özdemir, Nebi (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, M-Bozyurt, O (2011). “Afyonkarahisar Halk Takviminin Sıcaklık Verileri İle Krşılaştırılması.”. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 11 (55), 53-82.
- Özdemir, Rukiye (1991).Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 417 / A.
- Özdemir, Mehmet (2019). *Türk Eğlence Kültüründe Giresun Yayla Şenliklerinin Yeri “Yapısal ve İşlevsel Bir Çözümleme”*. İstanbul: Hiperyayın.
- Özen, Kutlu (2000). “Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri Bahar Bayramı”.*Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özen, Kutlu (1990). “Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Özen, Kutlu (2010).*Sivas Yöresinde Geleneksel Bayramlar ve Toplu Törenler*. Sivas: Çığır Ofset Matbaa.
- Özer, Saliha Nazan (1994). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1123 / B.
- Özer, Saliha Nazan (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1408 / A.

Özkan, Sinem Pınar (1997). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:1920 / B.

Özkul, M. Murat (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1261 / B.

Özsoy, Bekir Sami (2001). “Halk Şiirinde Diyalog”. 2. *Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 155-156.

Özturgut, Bilal (1992). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 770 / B.

Öztürk, Mustafa (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2261 / A-B.

Öztürk, Kenan (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 135 / B.

Öztürkmen, Arzu (1996). “Milli Bayramlar Şekli ve Haritası I.” *Toplumsal Tarih*. S. 28, 32.

Özücan, Hasan (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 174 / B.

Pala, Kezban (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 122 / B.

Parlakıyıldız, Hayrettin (2001). “Çanakkale ve Çevresinde Nevruz”. *Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. Sivas, 21-23 Mart. 121-130.

Parlatır, İsmail, vd. (1998). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 2365.

Pekacar, Çetin (2004). “Kumuklarda Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. 329-336.

Peker, Selçuk (2016). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*. Konya: Kömen Yayınları.

Piyadeoğlu, Cihan(2010). “Gazneliler ve Büyük Selçuklular’da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları”.*Turkish Studies*. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5 / 4.

Polat, Bayram (2007). “Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği)”. *Dinî Araştırmalar*. 9 (27), 275-283.

Polat, Kemal (2015). “Kırgızlarda Ramazan Bayram Etkinlikleri”.*Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1 (1), 25-48.

Rahman, Abdulkerim (T. Y.). *Uygur Folkloru*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları / 250, Türk Dünyası Dizisi: 03.

Roux, Jean-Paul (1994).*Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: İşaret Yayınları.

Sağır, Adem (2013). “Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı İle Meksika Ölü Günü Örneği”.*Millî Folklor*. Y. 25, S. 98, 125-137.

Sakaoğlu, Saim (2003). *101 Türk Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, Saim, Alptekin, Ali Berat (2004). “Türkiye’de Nevruz”.*Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 379-408.

Salman, Mustafa (1960). “Ramazan Öğmeleri”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6 (128),(Mart), 2104-2105.

Santur, Alparslan (1990). “Afyon’da Hıdırellez Geleneği”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler, 1990 Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 131-135.

Sarı, Halil (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1436 / B.

Sarıkaya, Mahmut (2005). “Nevruza Bağlı Takvimle İlgili Kavram, Deyim ve Terimler (I)”. *Karadeniz Araştırmaları*. S. 5 (Bahar), 61-87.

Sezen, Lütfi (1999). “İlkyaz Bayramları (Nevruz-Hıdırellez)”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S.12, 81-86.

Silahdaroğlu, Fikri (1996).*Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması, Yusuf Has Hacip*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Sinmez, Çağrı Çağlar, Yiğit, Ali(2014). “Sivas Folklorunda Davar Yüzü (Saya Gezme) ve Koç Katımı Töreni”. *Lokman Hekim Journal*. 4(1), 19-25.

Sinop, Mediha (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2471 / A.

Sipahioğlu, Nurhan (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 189 / A

Songür, Mustafa (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2283 / A.

Soylu, Sıtkı (1990). “Mut Yöresinde Hızır ve Hıdırellez Geleneği”.*Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Söğütlü, Leyla (1997). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1841 / A.

Sönmez, Tuğba Gönel (2016). “Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. 2016/7, 143-147.

Söylemezdi, Minaveddin (1998). “Gümrülüler’in Nevruz’da Sulaşma Geleneği”. *Millî Folklor*. Bahar 37, 105-106.

Sümbüllü, Y. Ziya (2010). “Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 43, 55-72.

Sütçüoğlu, Okay (2014). “Bir Anadolu Seyirlik Oyunu (Pingıdık) ve Ritüelin Çözümlemesi”. *Mediterranean Journal of Humanities*. IV / I, 261-274.

Şahin, Hüseyin (1990). “Malatya ve Köylerinde Hıdırellez ve Hızır Geleneği”.*Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1990, Hıdırellez Özel Sayısı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Şahin, Hilal (1999). SÜ, Fen Fakültesi Biyokimya Bölümü öğrencisi.

Şanlı, Erdoğan (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1603 / A.

Şarak, Mensura (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1529 / B.

Şengül, Abdullah (2006). “Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu’da Nevruz Kutlamaları”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. S.26, 61-73.

Şenyurt, Aytül (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 608 / A-B.

Şık, Şule (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1751 / A.

Şimşek Esmâ (2003). “Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin””. *Millî Folklor*. S.60.

Şişman, Bekir (2003). “Samsun’da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Bağlamında Düşündürdükleri”. *Millî Folklor*. S.58, 86-92.

Tamkavas, Nermin (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 240 / A.

Taner, Nuri (1984). “Yalova ve Çevresinde Hıdırellez ile İlgili İnanmalar”.*Türk Folkloru*. 34.

Taş, N. Fahri (2002). “Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar”. *Türkler*. C. 16, 352-362. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Taş, Mustafa (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 25 / B.

Taş, Oya (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1508 / A.

Taşlıova, Şeref (1969). “Gülyüzü Köyünde Hıdırellez”. *Kars Eli*. S. 59,(Haziran), 12.

Tathioğlu, Durmuş, “Türkmen İrimleri”. Bu çalışma, yazarın 1995-1998 yılları arasında Türkmenistan’da sahası ile yaptığı araştırmalara dayalıdır.

Tavkul, Ufuk (2007). “Karaçay-Malkar Kültüründe “Gollu Toy” Geleneğinin Nevruz İle İlişkisi”. *Folklor-Edebiyat*, (4), 237-244.

Tekerek, Nurhan (2007). “Köy Seyirlik Oyunları, Seyirlik Uygulamalarıyla 51 Yıllık Bir Amatör Topluluk: Ankara Deneme Sahnesi ve Uygulamalarından İki Örnek: Bozkır Dirliği ve Gerçek Kavga”. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*. 24, 67-124.

Tekmen, Şerife (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1442 / B.

Tepekaya, Muzaffer, “Türk Tarihi Araştırmaları”.www.altayli.net/turk-kulturunde-ve-tarihinde-nevruz.html, Erişim tarihi: 06. 02. 2018.

Tevman, Sibel (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 935 / A.

Teymurlu, Zabite (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1456 / A.

Tokatlı, Ümit (1993), “Kerkük’te Yağmur Duası”. *Millî Folklor*.(Bahar) 17, 28.

Toksöz, İlhan (2011). “Batı Trakya Türk Topluluğunun Rodoplardaki Buluşma Noktası: Seçek Yaylası Tarihi Seçek Yağlı Güreşleri ve Kültür Etkinlikleri”. *Millî Folklor*, Y. 23, S. 91, 164-174.

Tolga, Müge (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1670 / A.

Topbaş, Derya (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 319 / A.

Toygar, Kamil (1985). “Şabanözü’de Çiğdem Gezmesi”. *Türk Folkloru*. S. 69.

TRT’nin 21 Aralık 2018 günü yaptığı haber bülteni.

Tuluk, Hasan (2012). “21. Yüzyılda Çiğdem Gezmesi ve Çiğdem Aşı”. *Geçmişten Geleceğe Yerel Kimlik*. S. 31, 54-57.

Tuncer, Ahmet (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 913 / A.

Turan, Ahmet (1990). “Hıdırellez: Kültür ve Bahar Bayramı”. *Millî Folklor*.(Haziran) 6, 13-15.

Turan, Fatma Ahsen (2008). “Anadolu’daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar, Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar”. *Gazi Türkiyat*. S. 2, (Bahar) 99-101.

Turan, Mustafa (1998). “Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz’un Menşei Meselesi”. *Millî Folklor*. Bahar 37, 90-104.

Turan, Osman (1993). “Bayram”. *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 420-422.

Turgay, Rifat (1961). “Ankara’da Yağmur Duası”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 6, (143), (Haziran), 2415.

Tursun, Fatmagül Küçük (2014). “Ceyhan’da Bir Mevsimlik Bayram: Tepgeç/Tepreş”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17 (31), (Haziran), 275-286.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 2108.

Türkmen, Fikret (1969). “Boğazlıyan’da Çiğdem Pilâvı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 12 (242), (Eylül), 5389-5390.

Türkmen Fikret (2013). “Yer, Yer Değilken; Su, Su İdi” (Her şey Suydu). *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları.

Türkoğlu, Oğuzhan (1998). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2045 / A.

Uca, Alaattin (2007b). “Türk Toplumunda Hıdrellez-II”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 14 (35), (Erzurum), 251-284.

Uğur, Ahmet (1982). “Akkışla (Kayseri-Bünyan) ve Çevresinde Sayıl Çıkarma Âdeti ve Bundaki Mahallî Tesirler”. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar*. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 599-603.

Uğur, Hakan (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1164 / A, 1072 / B.

Unat, Yavuz (2004). “İslamda ve Türklerde Zaman ve Takvim”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 15-23.

Uslu, Mustafa(1997). “Yozgat Yöresinde Dini Bayram Hazırlığı, Kutlaması Mezar Ziyaretleri”. *Millî Folklor*. S. 33,(Bahar) 139-144.

Ustaoğlu, Eda (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1785 / A.

Uygur, Ceyhun Vedat (2004). “Karakalpaklarda Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 279-283.

Uzun, Enver (2002). “Nevruz Falları”. *Millî Folklor*. Y. 14, S. 53, 25-26.

Ülkütaşır, M. Şakir (1963). “İstanbul Folkloru: Mart İçeri, Pire Dışarı”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 8 (166), (Mayıs), 3060.

Ülkütaşır, M. Şakir (1953). “Yakın Zamanlara Kadar Sinop ve Muhitinde Hıdrellez Gününe Ait Adetler Nasıldı?”. *Türk Folklor Araştırmaları*. Y. 4, 2 (44),(Mart), 695-696.

Ünal, Okan (1993). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 893 / B.

Veren, Ergün (2019). *Kocakarı Soğuklarından Zemheriye Anadolu Halk Takvimi*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Vural, Timur, Vural, Feyzan Göher (2018). *Niğde İlinde Kültür ve Müzik*. Konya: Kömen Yayınları.

Vural, Süüm (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1413 / B.

Yakıcı, Ali(1995). “İğdır’ın Aralık İlçesinde Nevruz Kutlamalarıyla İlgili Gelenek ve İnanmalar”. *Millî Folklor*. S. 25, (Bahar), 17-18.

Yakıt, Rukiye (1994). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Yalgın (Yalman), Ali Rıza (1977). *Cenup’ta Türkmen Oymakları II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yanar, Nilüfer (1995). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1546 / A

Yardım, Mehmet Nuri (2000). “Bayram Zamanı”. *Türkiyegazetesi*.

Yarullına, Ramile (2007). “İdil Boyu Tatarlarında Nevruz Bayramı”. *Millî Folklor*. Y. 19,S. 73, 23-25.

Yaşar, Güler (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2300 / A.

Yavuz, Emrah, (2005). *Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Yeniyapan, Gönül (2001). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2506 / A.

Yıldırım, Dursun (1997). “Türklerin Yılbaşı Özgürlük Günü Bayramı”. *Millî Folklor*. S. 36, (Kış), 2-4.

Yıldırım, Mehmet (1990). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 637 / A.

Yıldız, Naciye (2004). “Kırgızistan’da Nevruz”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 297-307.

Yıldız, Naciye (2004). “Nevruz Adlandırmaları”. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 37-42.

Yılmaz, Emine Begüm (2007). “Cigor Bayramı”. *Millî Folklor*. S. 73,(Bahar), 39.

Yılmaz, İlknur (1992). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 548 / B.

Yılmaz, Osman (1989). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 127 / A.

Yılmaz, Osman (1991). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 408 / A.

Yılmaz, Ali (1996). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1619 / A.

Yiğit, Ayşe Hüma (1999). Halk Edebiyatı-Halk Bilimi Dersi Derleme Çalışması. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Yiğit, Aslı (2019). Eczacılık Fakültesi öğrencisi.

Yiğitbaşı, Şehabettin (1996). “21 Mart Nevruz Bayramı”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*. Afyon, 107-110.

Yoloğlu, Dr. Güllü (1998). “Tuvaların Bahar Bayramı: Şagaa”. *Bilge*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. S. 16.(Bahar), 14-16.

Yugusheva, Nadya (2001). “Altaylarda Cılgayak Bayramı”. *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 147-151.

Yurtsever, Mehmet Vahap (1973). “Hıdırellez-Tepreş”. *Emel*. S. 77,(Temmuz-Ağustos),41-42.

Yüce, Şener(1965). “Bucak’ta Hıdırellez ve Bahtıbar”. *Türk Folklor Araştırmaları*. Y. 16, 9 (190),(Mayıs), 3741.

Yücel, Ayşe(2002). “Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri”. *Millî Folklor*. S. 54, (Yaz), 35-38.

Yüksel, Gülşah (2011). “Kastamonu’da Dinî Bayramları Kutlama Gelenekleri ve Bu Geleneklerin İnsan İlişkilerine Etkisi”. *Akademik Bakış Dergisi*. S. 26,(Eylül-Ekim),1-26.

Yüksel, Hasan Avni (2011). “Zenica’da Nevruz Geleneği ve Şenlikleri”. *Millî Folklor*. Y. 23, S. 89, 271-275.

Yüksel, Hasan (2001). “Türk Kültüründe Sultan Nevruz (Sivas ve Çevresinde Nevruz Kutlamaları)”.*Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni*. 21-23 Mart, Sivas. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 153-160.

Elektronik Ortam Kaynakları

<https://www.cekulvakfi.org.tr/> Erişim tarihi: 22.02.2021.

KAYNAK ŞAHIS LİSTESİ

1. Kaynak Şahıs: Mustafa Nail Köse, Adapazarı.

Derleyici: Feridun Gültekin, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1653 / B.

Derleme Yeri: Sakarya

Derleme Tarihi:01. 03. 1996

Derlenen Ürün: Hızırname

2. Kaynak Şahıs: Muradiye Ayyılmaz, Uzunkuyu, 1929, İlkokul.

Derleyici: Bengü Çağlaşan, Dinar / Afyon 1969, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 154 / A

Derleme Yeri: İzmir-Çeşme-Alaçatı Bucağı

Derleme Tarihi:05. 02. 1989

Derlenen Ürün: İzmir-Çeşme-Alaçatı Bucağı'nda Hıdırellez

3. Kaynak Şahıs: Ahmet Filiz, Orhangazi 1329, Tahsilsiz, Bursa Orhangazi, Gedelek Köyü

Derleyici: Güler Esen, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 207 / A, 207 /B.

Derleme Yeri: Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü

Derleme Tarihi:08. 02. 1989

Derlenen Ürün: Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü'nde Hıdırellez

4. Kaynak Şahıs: Muzaffer Çavdar, Gemlik 1938, Tahsilsiz, Bursa, Gemlik, Cihatlı Köyü

Derleyici: Güler Esen, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 207 / A, 207 / B

Derleme Yeri: Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü

Derleme Tarihi: 01. 02. 1989.

Derlenen Ürün: Bursa-Gemlik-Cihatlı Köyü’nde Hıdırellez

5. Kaynak Şahıs: Naciye Hamamcı, Tire 1926, Lise, İzmir-Tire, 1 Şubat 1990.

Derleyici: Serpil Kömürcüoğlu, Aydın 1970, SÜ, Eğitim Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 307/ A

Derleme Yeri: İzmir-Tire

Derleme Tarihi:01. 02. 1990

Derlenen Ürün: İzmir-Tire’de Hıdırellez

6. Kaynak Şahıs: Hanefi Karaçay, Ereğli 1335, Konya- Ereğli- Orhaniye Köyü, Okur-yazar.

Derleyici: Derya Topbaş, Ereğli 1967, SÜ, Eğitim. Fak., TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 319 / A

Derleme Yeri: Konya-Ereğli-Orhaniye Köyü

Derleme Tarihi:06. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya-Ereğli-Orhaniye Köyü’nde Hıdırellez

7. Kaynak Şahıs: Hatice Vural, Kılıçyaka Köyü, 1934, İlkokul mezunu.

Derleyici: Süyüm Vural, 1975, Kılıçyaka, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:1413 / B

Derleme Yeri: Afyon-Çay-Kılıçyaka Köyü

Derleme Tarihi:21. 02. 1995

Derlenen Ürün: Afyon-Çay-Kılıçyaka Köyü'nde Hıdırellez

8. Kaynak Şahıs: Elmas Kışla, Yağlıbayat, 1936, okur-yazar değil.

Derleyici: Asiye Kahraman, Konya, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:1423/A

Derleme Yeri: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü

Derleme Tarihi:15. 03. 1995

Derlenen Ürün: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü'nde Hıdırellez

9. Kaynak Şahıs: Fatma Demirel, Manisa, 65 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Nilüfer Yanar, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji III, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:1546 / A

Derleme Yeri: Manisa

Derleme Tarihi: 05. 03. 1995

Derlenen Ürün: Manisa'da Hıdırellez

10. Kaynak Şahıs: Emine Barlık, Sille, 68 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Namık Kemal Kaynarca, Samsun, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1624 / A

Derleme Yeri: Konya-Sille-Subaşı Mah.

Derleme Tarihi:25. 01. 1996

Derlenen Ürün: Konya-Sille’de Hıdırellez

11. Kaynak Şahıs: Ayşe Uysal, Burdur-Bucak-Demirli Köyü, 1956.

Derleyici: İlknur Yılmaz, Isparta, 1972, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 548 / B

Derleme Yeri: Burdur-Bucak

Derleme Tarihi:22. 02. 1992

Derlenen Ürün: Burdur-Bucak-Demirli Köyü’nde Hıdırellez

12. Kaynak Şahıs: Zahide Şık, Kayseri, 1955, ilkokul mezunu.

Derleyici: Şule Şık, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji Böl., SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1751 / A

Derleme Yeri: Eskişehir

Derleme Tarihi:16. 02. 1996

Derlenen Ürün: İzmir’de Hıdırellez

13. Kaynak Şahıs: Esmâ Söğütü, Yukarı Piribeyli, 1947, okur-yazar.

Derleyici: Leyla Söğütü, Konya-Yunak-Piribeyli, 1977, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1841 / A

Derleme Yeri: Konya-Yunak-Piribeyli

Derleme Tarihi: 12. 02. 1997

Derlenen Ürün: Konya-Yunak-Yukarı Piribeyli’de Hıdırellez

14. Kaynak Şahıs: Fatma Koz, Ordu 1928, Okur-yazar.

Derleyici: M. Nurhan Sipahioğlu, SÜ, Eğitim Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 189 / A

Derleme Yeri: Ordu

Derleme Tarihi: 19. 07. 1989

Derlenen Ürün: Ordu'da Mayıs Yedisi Hıdırellez

15. Kaynak Şahıs: Ayşe Kutlay

Derleyici: Nurhayat Çolak, Ankara 1971, SÜ, Eğitim Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 301 / A

Derleme Yeri: Yozgat-Akdağmadeni-Davlumbaz

Derleme Tarihi: 30. 01. 1990

Derlenen Ürün: Kars'ın Tuzluca Yöresinin Hıdırellez Âdeti

16. Kaynak Şahıs: Fatma Yeter, Şatırhöyük 1953, İlkokul.

Derleyici: Nurhayat Çolak, Ankara 1971, SÜ, Eğitim Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 301 / A

Derleme Yeri: Yozgat-Akdağmadeni-Davlumbaz

Derleme Tarihi: 4. 02. 1990.

Derlenen Ürün: Gaziantep-İslahiye'nin Şatırhöyük Köyünün Hıdırellez Âdeti

17. Kaynak Şahıs: Derleyici kasete bu bilgileri kendi okumuştur.

Derleyici: Gülgün Andaş, Tire 1970, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 317 / A

Derleme Yeri: İzmir-Tire

Derleme Tarihi:08. 02. 1990

Derlenen Ürün: İzmir-Tire’de Hıdırellez Eğlenceleri

18. Kaynak Şahıs: Hanife Kaya, Geyikli 1945, İlkokul.

Derleyici: Özden Kaya, Ezine/Çanakkale 1968, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 326 / A-B

Derleme Yeri: Çanakkale

Derleme Tarihi:14. 02. 1990

Derlenen Ürün: Çanakkale-Ezine-Geyikli’de Hıdırellez

19. Kaynak Şahıs: Ayşen Tamkavas, Konya 1954, İlkokul, Konya-Meram.

Derleyici: Nermin Tamkavas, Konya 1972, SÜ, Eğt. Fak. TDE II, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 240 / A

Derleme Yeri: Konya-Meram

Derleme Tarihi:08. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya’da Hıdırellez

20. Kaynak Şahıs: Zâre Kambak, Lüleburgaz 1940, Tahsilsiz.

Derleyici: İnayet Dokuz, SÜ, Fen-Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 209 / B

Derleme Yeri: Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü

Derleme Tarihi:08. 02. 1989

Derlenen Ürün: Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü’nde Hıdırellez

21. Kaynak Şahıs: Rafet Güvenç, Kırşehir, 1928, emekli memur.

Derleyici: Nazlıhan Güzel, Kırşehir, 1968, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 310 / A

Derleme Yeri: Kırşehir-Toklumen Köyü

Derleme Tarihi:24. 03. 1990

Derlenen Ürün: Kırşehir’de Hıdırellez

22. Kaynak Şahıs: Yusuf Benli, Yağlıbayat, 1962, Yüksek Okul, Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü.

Derleyici: Şerife Tuba Aktan, 1971, KONYA, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 255 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü

Derleme Tarihi:04. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü’nde Hıdırellez Geleneği

23. Kaynak Şahıs: Cemal Arseven, Isparta-Atabey, 1932, İlkokul mezunu, yaşlılardan öğrenmiş.

Derleyici: Ayşe Mermut, Isparta 1974, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1314 / A-B

Derleme Yeri: Isparta-Atabey-Çeşme Mah.

Derleme Tarihi:13. 02. 1994

Derlenen Ürün: Isparta-Atabey’de Hıdırellez

24. Kaynak Şahıs: İrfan YARDIMCI, Isparta, 1934, yüksek okul mezunu

Derleyici: Seçil Demiral, İzmir, 1981, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2454 / A

Derleme Yeri: Isparta-Ayazmana

Derleme Tarihi:07. 03. 2001

Derlenen Ürün: Isparta’da Hıdırellez

25. Kaynak Şahıs: Kerime Eriş, Buca 1920, Tahsili yok.

Derleyici: Aynül Karaca, Buca/İZMİR 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 340 / A

Derleme Yeri: İzmir-Buca

Derleme Tarihi:06. 02. 1991

Derlenen Ürün: Buca’da Mantufar Oyunu

26. Kaynak Şahıs: Fatmana Akşit, Olukbaşı, 1943, Tahsili yok.

Derleyici: Tülin Güngör, Acıpayam, 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 437 / A

Derleme Yeri: Denizli-Acıpayam-Olukbaşı

Derleme Tarihi:16. 02. 1991

Derlenen Ürün: Olukbaşı’nda Bahtıbar Geleneği ve Bahtıbar Manileri

27. Kaynak Şahıs: Ayşe Uysal, Burdur-Bucak-Demirli Köyü, 1956.

Derleyici: İlknur Yılmaz, Isparta, 1972, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 548 / B

Derleme Yeri: Burdur-Bucak

Derleme Tarihi: 22. 02. 1992

Derlenen Ürün: Burdur-Bucak-Demirli Köyü'nde Bahtıbar Geleneği

28. Kaynak Şahıs: Nazmiye Karakaya, Akşehir, 73 yaşında.

Derleyici: Aslı Yiğit, Akşehir, 1999, SÜ, Eczacılık Fakültesi, I. sınıf

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 05. 11.2019

Derlenen Ürün: Akşehir'de Hıdırlık Eğlenceleri

29. Kaynak Şahıs: İsmet ÇETİNKAYA, Akşehir, 77 yaşında.

Derleyici: Aslı Yiğit, Akşehir, 1999, SÜ, Eczacılık Fakültesi, I. sınıf

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 05. 11.2019

Derlenen Ürün: Akşehir'de Hıdırellez

30. Kaynak Şahıs: Fatma Atman, Boğazkale, 1951, ilkokul mezunu.

Derleyici: Mustafa Âşıkoğlu, Boğazkale 1970, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 330 / A- B

Derleme Yeri: Çorum-Sungurlu-Boğazkale Köyü

Derleme Tarihi: 17. 02. 1990

Derlenen Ürün: Hıdırellez

31. Kaynak Şahıs: Yaşar Civan

Derleyici: Mustafa Taş, Afyon, 1969, SÜ, Eğitim Fakültesi, TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 25 / B

Derleme Yeri: Eskişehir-Çifteler

Derleme Tarihi: 18.02.1989

Derlenen Ürün: Afyon'da Hıdırellez Kutlamaları

32. Kaynak Şahıs: Fatma Çil, Yatağan, 56 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Erdoğan Şanlı, Konya-Yatağan, 1976. SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1603 / A

Derleme Yeri: Konya-Hacıkaymak Mah.

Derleme Tarihi: 10. 02. 1996

Derlenen Ürün: Konya'da Hıdırellez Kutlamaları

33. Kaynak Şahıs: Ayten Eldemir, Güney, 48 yaşında, ilkokul.

Derleyici: Serkan Eldemir, İzmir, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 892 / A

Derleme Yeri: Denizli-Güney

Derleme Tarihi: 12. 02. 1993

Derlenen Ürün: Denizli-Salihli'de Hıdırellez Kutlamaları ve Gelin Kaldırma

34. Kaynak Şahıs: Şengül Ünal, Bedirler 1953, ilkokul.

Derleyici: Okan Ünal, Eskişehir, 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 893 / B

Derleme Yeri: Aydın-Çine-Bedirler Köyü

Derleme Tarihi:05. 02. 1993

Derlenen Ürün: Aydın-Çine-Bedirler Köyü’nde Hıdırellez

35. Kaynak Şahıs: Kevser Ateş, Samsun, 1948, lise mezunu

Derleyici: Özlem Ateş, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1153 / A, 894 / A

Derleme Yeri: Ankara-Keçiören

Derleme Tarihi:16. 02. 1993

Derlenen Ürün: Samsun’da Hıdırellez Kutlamaları

36. Kaynak Şahıs: Şerife Yaman, Kocaeli-Gebze-Hereke, 1932, tahsili yok.

Derleyici: Hasibe Gülnaz, Kocaeli-Gebze-Kıyılı, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Kocaeli-Gebze-Yukarı Hereke Bucağı

Derleme Tarihi:13. 02. 1997

Derlenen Ürün: Kocaeli-Gebze-Tavşanlı Köyü’nde Hıdırellez

37. Kaynak Şahıs: Levent İtez, Başhüyük- Sarayönü 1968, Lise mezunu

Derleyici: Devrim Avan, Aksaray 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 413 / B

Derleme Yeri: Konya-Meram

Derleme Tarihi:10. 03. 1991

Derlenen Ürün: Karaçaylarda Hıdırellez

38. Kaynak Şahıs: Fatma Kılınç, Dazkırlı, 1944, ilkokul mezunu.

Derleyici: Fatma Arslan, Çal, 1972, SÜ, Eğt. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 244 / A-B

Derleme Yeri: Afyon-Dazkırlı-Akyarma Köyü

Derleme Tarihi: 01. 02. 1990

Derlenen Ürün: Martufal Manileri

39. Kaynak Şahıs: Ayten Karatepe, Edirne-Uzunköprü-Kırcasalih, 1952.

Derleyici: Mücahit Güler, Edirne-Keşan,1974, SÜ, Eğt. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1351 / A

Derleme Yeri: Edirne-Uzunköprü-Kırcasalih

Derleme Tarihi: 29. 01. 1994

Derlenen Ürün: Hıdırellez Manileri

40. Kaynak Şahıs: Duran Silav

Derleyici: Kani Çınar, 1968, Kayseri- Mimar Sinan, SÜ, Fen- Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 101 / A

Derleme Yeri: Kayseri-Mimar Sinan Mah.

Derleme Tarihi: 11. 02. 1989

Derlenen Ürün: Kayseri’de Yağmur Duası

41. Kaynak Şahıs: Ayşe Tez, Başharman 1911, Tahsili yok.

Derleyici: Hasan Erkan, Karaman 1968, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 125 / A

Derleme Yeri: Karaman

Derleme Tarihi: 18. 02. 1989

Derlenen Ürün: Başharman’da Yağmur Duası

42. Kaynak Şahıs: Mehmet Güneş, Çal, 1339, İlkokul mezunu, büyüklerinden öğrenmiş.

Derleyici: Osman Yılmaz, 1967, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 127 / A

Derleme Yeri: Denizli-Çal-Akkent Kasabası

Derleme Tarihi: 16. 02. 1989

Derlenen Ürün: Denizli-Çal-Akkent Kasabası’nda Yağmur Duası

43. Kaynak Şahıs: İsmail Okur, Karaman, 1928.

Derleyici: Nazife Çete, Konya 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 145 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Araplar Mah.

Derleme Tarihi: 08. 02. 1989

Derlenen Ürün: Karaman’da Yağmur Duası

44. Kaynak Şahıs: Zari Önder, Tefenni / Söğüt, 1327, İlkokul.

Derleyici: Tefik Kılınç, Gölhisar, SÜ; Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 153 / A-B

Derleme Yeri: Burdur-Gölhisar-Söğüt Kasabası

Derleme Tarihi:02. 02. 1989

Derlenen Ürün: Burdur-Gölhisar-Söğüt Kasabası'nda Yağmur Duası

45. Kaynak Şahıs: Anlatıcı sesini teybe vermemiş, kimliğini de açıklamamıştır.

Derleyici: Hasan Özücan, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 174 / B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi:19. 02. 1989

Derlenen Ürün: Konya'da Yağmur Duası

46. Kaynak Şahıs: Yeter Seferoğlu, Erzincan 1953, Annesinden öğrenmiş

Derleyici: Sabiha Ocak, Erbaa 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 390 / B

Derleme Yeri: Gebze-Kocaeli-Küçükçeşme Mah.

Derleme Tarihi:02. 02. 1991

Derlenen Ürün: Erzincan'da Yağmur Duası

47. Kaynak Şahıs: Süleyman Ateş, Akkent 1925, İlkokul.

Derleyici: Osman Yılmaz, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 408 / A

Derleme Yeri: Denizli-Çal-Akkent

Derleme Tarihi:20. 01. 1991

Derlenen Ürün: Denizli-Çal-Akkent'te Yağmur Duası

48. Kaynak Şahıs: Hilmi Gültekin, Isparta 1935, Isparta, Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası, İmam Hatip mezunu, büyüklerinden öğrenmiş.

Derleyici: M. Salih Aydın, Aydın, İzmir-Karşıyaka, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1830 / B

Derleme Yeri: Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası

Derleme Tarihi:14. 02. 1997

Derlenen Ürün: Isparta-Keçiborlu-Aydoğmuş Kasabası'nda Yağmur Duası

49. Kaynak Şahıs: Hasan Harman, Karaman-Yollarbaşı Kasabası, 1957.

Derleyici: Mustafa Öztürk, Konya 1979, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2261 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Meram-Tural Mah.

Derleme Tarihi:14. 02. 1999

Derlenen Ürün: Karaman-Yollarbaşı Kasabası'nda Yağmur Duası

50. Kaynak Şahıs: İrfan Yardımcı, Isparta, 1934, yüksekokul mezunu

Derleyici: Seçil Demiral, 1981, İzmir, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk

Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2454 / A

Derleme Yeri: Isparta-Ayazmana

Derleme Tarihi: 07. 03. 2001

Derlenen Ürün: Isparta’da Yağmur Duası

51. Kaynak Şahıs: Fatma SEYREK, Cevdetiye, 1938, tahsili yok.

Derleyici: Hüseyin Arslan, Osmaniye, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1397 / A

Derleme Yeri: Osmaniye-Cevdetiye

Derleme Tarihi: 04. 02. 1995

Derlenen Ürün: Osmaniye-Cevdetiye’de Yağmur Duası

52. Kaynak Şahıs: Mevlüt Sevgican, Konya- Ilgın-Sadık Köyü, 1931, tahsili yok.

Derleyici: Erdal Aydoğdu, Konya-Ilgın-Beykonak, 1969, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1248 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Ilgın-Sadık Köyü

Derleme Tarihi: 19. 02. 1994

Derlenen Ürün: Konya- Ilgın-Sadık Köyü’nde Yağmur Duası

53. Kaynak Şahıs: Rukiye Türker, Çumra-Kuzucuk Köyü, 1927, okur-yazar.

Derleyici: Müjgân Çınar, Nevşehir-Kozaklı, 1979, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2026 / B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 25. 03. 1998

Derlenen Ürün: Çumra-Kuzucuk Köyü'nde Yağmur Duası

54. Kaynak Şahıs: Bayram Özektaş, 1335, okur-yazar

Derleyici: Hüseyin Kızıloğlu, Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1660 / A

Derleme Yeri: Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü

Derleme Tarihi: 23. 02. 1996

Derlenen Ürün: Konya-Güneysınır-Ağaçoba Köyü'nde Yağmur Duası

55. Kaynak Şahıs: Hatice Bezirci, Konya, 1325

Derleyici: Ebru Karadöl, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 858 / B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 02. 03. 1993

Derlenen Ürün: Konya'da Yağmur Duası

56. Kaynak Şahıs: Kıymet Saygın, Acıpayam-Denizli, 1948, ilkokul mezunu.

Derleyici: M. Murat Özkul, Bartın, 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1261 / B

Derleme Yeri: İzmir-Üçyol

Derleme Tarihi: 17. 02. 1993

Derlenen Ürün: Menene

57. Kaynak Şahıs: Fatma Atman, Boğazkale, 1951, ilkokul mezunu.

Derleyici: Mustafa Âşıkoglu, Boğazkale 1970, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 330 / A-B

Derleme Yeri: Çorum-Sungurlu-Boğazkale Köyü

Derleme Tarihi: 17. 02. 1990

Derlenen Ürün: Çiğdem Pilavı

58. Kaynak Şahıs: Şenel Sun, Gümüşhacıköy, 1967.

Derleyici: Bilal Özturgut, Gümüşhacıköy, 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 770 / B

Derleme Yeri: Amasya-Gümüşhacıköy

Derleme Tarihi: 09. 02. 1992

Derlenen Ürün: Amasya-Gümüşhacıköy’de Çiğdem Pilavı

59. Kaynak Şahıs: Ferdane Büyükçelebi, Hadim, 1944, İlkokul mezunu.

Derleyici: Elmas Aysun Öcal, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1996 / A

Derleme Yeri: Konya-Hadim

Derleme Tarihi: 07. 02. 1998

Derlenen Ürün: Çiğdem Türküsü

60. Kaynak Şahıs: Zahide Ocak, Urfa, 1954, tahsili yok.

Derleyici: Oya Taş, Ankara, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1508 / A

Derleme Yeri: Ankara-Sincan

Derleme Tarihi: 04. 03. 1995

Derlenen Ürün: Yılbaşı Eğlencesi

61. Kaynak Kişi: Bayram Işıktaş, Siirt, 1937, lise mezunu

Derleyici: Yılmaz Hatun, Siirt 1980, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2476 / B

Derleme Yeri: Siirt

Derleme Tarihi: 06. 02. 2001

Derlenen Ürün: Dem Bayramı

62. Kaynak Şahıs: Şerife Çetin, Akviran, 1941, Tahsilsiz.

Derleyici: Aliye Çetin, Konya 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 156 / B

Derleme Yeri: Konya-Meram-Yenice-Kurtuluş Mah.

Derleme Tarihi: 13. 02. 1989

Derlenen Ürün: Akviran'da Koç Katımı

63. Kaynak Şahıs: Kerim Durmuz, Bozkır, 1341, Okur-yazar.

Derleyici: Belkıs Kök, Seydişehir-Ortakaraören, 1969, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 236 / A

Derleme Yeri: Konya-Uluırmak-Altıyol

Derleme Tarihi: 27. 01. 1990

Derlenen Ürün: Bozkır'da Koç Katımı

64. Kaynak Şahıs: Yusuf Benli, Yağlıbayat, 1962, Yüksek Okul, Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü.

Derleyici: Şerife Tuba Aktan, 1971, Konya, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 255 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü

Derleme Tarihi: 04. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya-Karatay-YağlıbayatKöyü'nde Koç Katımı

65. Kaynak Şahıs: İbrahim Şeker, Konya-Hadim-Kovalan Kasabası, 1932, İlkokul 3. sınıf.

Derleyici: Gülnur İlhan, Konya, 1977, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1678 / B

Derleme Yeri: Konya-Hadim-Korualan Kasabası

Derleme Tarihi: 29. 02. 1996

Derlenen Ürün: Konya-Hadim-Kovalan Kasabası'nda Dekecik Uygulaması

66. Kaynak Şahıs: Ayşe Tez, Başharman, 1911, Tahsilsiz.

Derleyici: Hasan Erkan, Karaman 1968, SÜ, Fen- Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 125 / A

Derleme Yeri: Karaman

Derleme Tarihi:18. 02. 1989

Derlenen Ürün: Başharman'da Saya Gezmesi

67. Kaynak Şahıs: Şerife Çetin, Akviran, 1941, Tahsilsiz.

Derleyici: Aliye Çetin, Konya 1970, SÜ, Fen –Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 156 / B

Derleme Yeri: Konya-Meram-Yenice-Kurtuluş Mah.

Derleme Tarihi:13. 02. 1989

Derlenen Ürün: Akviran'da Saya Gezme

68. Kaynak Şahıslar: Mustafa Dölek, emekli memur, Numan Karaduman, Osman Güleç, imam, Alaaddin Koç, öğretmen

Derleyen: Mensure Deveci, 1981, Konya, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası:2449 / A-B

Derleme Yeri: Zengen-Karacaören-İsandan Köyü-Yeşildere Nahiyesi

Derlenen Ürün: Karaman'da Saya Gezmesi

69. Kaynak Şahıs: Namık Sevgican, Konya-İlgın-Sadık Köyü, 1950, İlkokul mezunu

Derleyici: Erdal Aydoğdu, Konya-İlgın-Beykonak, 1969, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1248 / A-B

Derleme Yeri: Konya-İlgın-Sadık Köyü

Derleme Tarihi: 20. 02. 1994

Derlenen Ürün: Konya-İlgın-Sadık Köyü'nde Saya Gezmesi

70. Kaynak Şahıs: Mağcan Altan, Eski, 60 yaşında.

Derleyici: Hatice Altan, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2510 / B

Derleme Yeri: Aksaray-Eski-Karakol Mah.

Derleme Tarihi: 10. 04. 2001

Derlenen Ürün: Eski'de Saya Gezmesi

71. Kaynak Şahıs: Fikriye Dik, Karaman, 1958, ortaokul.

Derleyici: Birgül Koparan, İzmir, 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 627 / A

Derleme Yeri: Karaman-Merkez

Derleme Tarihi: 24. 01. 1990

Derlenen Ürün: Karaman'da Saya Gezmesi

72. Kaynak Şahıs: Ali gülcan, Karaman, 1904, Mederese

Derleyici: Arzu Erdem, Trabzon 1969, SÜ, Fen- Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 647 / B

Derleme Yeri: Karaman (Merkez)

Derleme Tarihi: 11. 02. 1990

Derlenen Ürün: Karaman’da Saya Gezmesi

73. Derleyici: Birgül Koparan, İzmir 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB III

Gildan oyunu ile ilgili kaynak şahıs ve derleme tarihi belirtilmemiştir.

Derlenen Ürün: Gildan Oyunu

74. Kaynak Şahıs: İsmail Er, Sarayönü 1936.

Derleyici: Emine Berkaltay, Konya 1972, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Konya-Sarayönü

Derleme Tarihi: 13. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya-Sarayönü’nde Koyun Kuzulama Şenliği

75. Kaynak Şahıs: Hayati Yaşar, Karaman-Demiryurt Köyü, 1948, Yüksekokul.

Derleyici: Güler Yaşar, Konya, 1979, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2300 / A

Derleme Yeri: Karaman-Demiryurt Köyü

Derleme Tarihi: 31. 01. 1999

Derlenen Ürün: Karaman-Demiryurt Köyü’nde Yapılan Saya Eğlencesi

76. Kaynak Şahıs: Mustafa Erdoğan, 1946, Divriği, tahsili yok

Derleyici: Nurhan Aydın, Divriği, 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Sivas-Divriği-Giresun Köyü

Derleme Tarihi: 04. 02. 1989

Derlenen Ürün: Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Davarın Yüzü Törenleri

77. Kaynak Şahıs: Osman Işık, 1925, Divriği, tahsili yok

Derleyici: Nurhan Aydın, Divriği, 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Sivas-Divriği-Giresun Köyü

Derleme Tarihi: 04. 02. 1989

Derlenen Ürün: Sivas-Divriği-Giresun Köyü'nde Koç Katımı Törenleri

78. Kaynak Şahıs: Şevkiye Aslan, Lüleburgaz 1900, (1316), tahsili yok.

Derleyici: Mürvet Aslan, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Kırklareli-Lüleburgaz-Karaağaç Köyü

Derleme Tarihi: 02. 02. 1989

Derlenen Ürün: Kurk Günü

79. Kaynak Şahıs: Sıtkı Soylu, Mut, 1927, Lise

Derleyici: Oğuzhan Türkoğlu, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2045 / A

Derleme Yeri: Mersin-Mut

Derleme Tarihi: 10. 04. 1998

Derlenen Ürün: Mersin'in Mut İlçesinde Nevruz Kutlamaları

80. Kaynak Şahıs: Bilal Dedeyov, Azerbaycan, 1974, Ün. Öğr. Agil Memmedov

Derleyici: Zabite Teymurlu, Azerbaycan-Bakü, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1456 / A

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 03. 04. 1995

Derlenen Ürün: Azerbaycan'da Nevruz

81. Kaynak Şahıs: Batır Hocolov, Mari-Türkmenistan, 1997, SÜ Fen Fak. Matematik Bölümü Öğrencisi.

Derleyici: Betül Demirelma, Suluova-Amasya, 1974, SÜ, Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi.

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 6. 11. 2018

Derlenen Ürün: 21-22-23 Mart Nevruz Bayramı / Millî Bahar Bayramı

82. Kaynak Şahıs: Agıl Memedov, Azerbaycan, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Tarih Böl.

Derleyici: Höccet Haşimov, Azerbaycan, 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1640 / A

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 27. 2. 1996

Derlenen Ürün: Azerbaycan'da Nevruz

83. Kaynak Şahıs: Havva Yalvaç, Yalılıhöyük 1936, İlkokul, Konya-Bozkır-Yalılıhöyük.

Derleyici: Hamidiye Gürarslan, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 245 / B

Derleme Yeri: Konya-Bozkır-Yalılıhöyük

Derleme Tarihi: 08. 02. 1990

Derlenen Ürün: Konya-Bozkır-Yalılıhöyük'te Bağ Bozumu

84. Kaynak Şahıs: Eminana Dişbudak, Konya, Akören, Kayasu Kasabası, 1345, tahsili yok.

Derleyici: Mehmet Çelik, Konya, 1979, SÜ, TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2253 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Akören-Kayasu Kasabası

Derleme Tarihi: 01. 02. 1999

Derlenen Ürün: Konya-Akören-Kayasu Kasabası'nda Bağ Bozumu

85. Kaynak Şahıs: Mustafa Büyüktekin, Konya 1929, İlkokul.

Derleyici: Mustafa Öztürk, Konya 1979, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2261 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Selçuklu-Işıklar Mah.

Derleme Tarihi: 08. 02. 1999

Derlenen Ürün: Konya’da Bağ Bozumu Şenliği

86. Kaynak Şahıs: Aziz Samur, Aksaray, 1926, Okur-yazar.

Derleyici: Mustafa Songür, Konya, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2283 / A

Derleme Yeri: Aksaray-Gülağaç

Derleme Tarihi: 18. 01. 1999

Derlenen Ürün: Aksaray’da Bağ Bozumu

87. Kaynak Şahıs: Niyazi Yapıcı, Konya-Tuzlukçu, 1933, İlkokul.

Derleyici: Ahmet Bilen, Ereğli-Zonguldak, 1976, SÜ, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2292 / A

Derleme Yeri: Zonguldak-Gülüç

Derleme Tarihi: 08. 01. 1999

Derlenen Ürün: Konya-Tuzlukçu’da Bağ Bozumu

88. Kaynak Şahıs: Eren Sülek, Konya-Taşkent, 1968, Üniversite mezunu.

Derleyici: Halil Sarı, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1436 / B

Derleme Yeri: Konya-Selçuklu-Kocatepe Mah.

Derleme Tarihi: 15. 03. 1995

Derlenen Ürün: Konya-Taşkent'te Bağ Bozumu Şenliği

89. Kaynak Şahıs: Emine Barlık, Sille, 68 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Namık Kemal Kaynarca, Samsun, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1624 / A

Derleme Yeri: Konya-Sille-Subaşı

Derleme Tarihi: 25. 01. 1996

Derlenen Ürün: Konya-Sille'de Bağ Bozumu

90. Kaynak Şahıs: Ali Orhan Yalçınkaya

Derleyici: Ayşe Hüma Yiğit, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Konya-Bozkır

Derleme Tarihi: 28. 01. 1999

Derlenen Ürün: Konya-Bozkır'da Bağ Bozumu

91. Kaynak Şahıs: Tanzer Özkan, Keşan, 1949, lise mezunu.

Derleyici: Sinem Pınar Özkan, Keşan, 1976, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1920 / B

Derleme Yeri: Edirne-Keşan

Derleme Tarihi: 26. 01. 1997

Derlenen Ürün: İmece Eğlenceleri

92. Kaynak Şahıs: Güldane Şahin, Tokat, 42 yaşında, ilkokul, Hatice Öztürk, Tokat, 67 yaşında, okur-yazar.

Derleyici: Hilal Şahin, SÜ, Fen Fakültesi Biyokimya Bölümü, Tokat, 1999.

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 05. 11. 2019

Derlenen Ürün: Gıdık Atma

93. Kaynak Şahıs: Osman Civanoğlu, Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü görevlisi.

Derleyici: Betül Demirelma, Öğretim Görevlisi

Derlenen Ürün: Kabaoğuz Köyleri Yayla Şenlikleri

94. Kaynak Şahıs: Fatma Günher, Akçaabat / Trabzon 1970, MYO öğrencisi.

Derleyici: Özden Kaya, Ezine / Çanakkale 1968, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 326 / A-B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 18. 02. 1990

Derlenen Ürün: Kadirga Şenlikleri

95. Kaynak Şahıs: Fadime Tekin, Hadim –Balcılar Köyü, 40 yaşında.

Derleyici: Yasemin Aydınllı, Aksaray, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1440 / A-B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 11. 03. 1995

Derlenen Ürün: Konya-Hadim-Balcılar Köyü Yayla Şenliği

96. Kaynak Şahıs: Sefa Odabaşı, Konya, 1929, Üniversite mezunu.

Derleyici: Ali Yılmaz, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1619 / A

Derleme Yeri: Konya-Meram

Derleme Tarihi: 24. 01. 1996

Derlenen Ürün: Konya’da Yayla Şenliği

97. Kaynak Şahıs: Ayşe Fidan, Antalya, 1942, okur-yazarlığı yok.

Derleyici: Aytül Şenyurt, Kayseri-Talas 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 608 / A-B

Derleme Yeri: Antalya-Topçular

Derleme Tarihi: 04. 02. 1990

Derlenen Ürün: Antalya-Korkuteli’nde Yayla Şenliği

98. Kaynak Şahıs: Durmuş Gülcan, Ömer Gülcan, Kalaba Köyü, ilkokul mezunu

Derleyici: Birgül Koparan, İzmir, 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 627 / A-B

Derleme Yeri: Karaman-Merkez

Derleme Tarihi: 16.02.1990

Derlenen Ürün: Yeşildere-Karaman Yayla Şenliği

99. Kaynak Şahıs: Hüseyin Memiş, Karadere Köyü, 1938.

Derleyici: Mehmet Yıldırım, Giresun-Keşap-Karadere Köyü, 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 637 / A

Derleme Yeri: Giresun-Keşap-Karadere Köyü

Derleme Tarihi: 06. 02. 1990

Derlenen Ürün: Karadere Köyü Yayla Şenliği

100. Kaynak Şahıs: Fidan Usta, Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü, 65 yaşında

Derleyici: Eda Ustaoglu, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1785 / A

Derleme Yeri: Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü

Derleme Tarihi: 17. 07. 1996

Derlenen Ürün: Trabzon-Sürmene-Kahramanlar Köyü Yayla Şenliği

101. Kaynak Şahıs: Mehmet Camgöz

Derleyici: Elmas Aysun Öcal, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1996 / A

Derleme Yeri: Hadım

Derleme Tarihi: 11. 04. 1998

Derlenen Ürün: Kütük Eğlencesi

102. Kaynak Şahıs: Hasan Yolcu, Ballı, 36 yaşında.

Derleyici: Ahmet Tuncer, Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü, 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 913 / A

Derleme Yeri: Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü

Derleme Tarihi: 29. 01. 1993

Derlenen Ürün: Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü'nde Yayla Şenliği

103. Kaynak Şahıs: Bekir Koç, Tercan, 1952, yüksek okul mezunu

Derleyici: Nuri Demirel, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1760 / A-B

Derleme Yeri: Erzincan-Üzümlü

Derleme Yeri: 18. 02. 1996

Derlenen Ürün: Erzican-Üzümlü'de Yayla Şenliği

104. Kaynak Şahıs: Mehmet Atar, Hadim-Yenikonat, 1958, üniversite mezunu

Derleyici: Hakan Uğur, Ankara, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1164 / A, 1072 / B

Derleme Yeri: Konya-Hadim

Derleme Tarihi: 05. 07. 1993

Derlenen Ürün: Konya-Hadim-Yenikonat (Göynükkışla)'ta Yayla Şenliği

105. Kaynak Şahıs: Hatice Anıl, Konya, 1919, Okur-yazar.

Derleyici: Kezban Pala, 1970, Manisa, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 122 / B

Derleme Yeri: Konya-Merkez

Derleme Tarihi: 28. 02. 1989

Derlenen Ürün: Konya'da Bayram Âdetleri

106. Kaynak Kişi: Sevgi Öztürk, Erzurum, 1961, İlkokul Mezun.

Derleyici: Kenan Öztürk, Mersin, 1970, SÜ, Fen- Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 135 / B

Derleme Yeri: İstanbul-Pendik

Derleme Tarihi: 11. 02. 1989

Derlenen Ürün: Erzurumda Ramazan Âdetleri ve Eğlenceleri

107. Kaynak Şahıs: İsmail Okur, Karaman 1928.

Derleyici: Nazife Çete, Konya 1970, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 145 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Araplar Mah.

Derleme Tarihi: 08. 02. 1989

Derlenen Ürün: Konya’da Bayramlaşma Âdetleri ve Eğlenceleri

108. Kaynak Şahıs: Kemal Ehliz, Hadim 1968, Lise, Konya-Meram

Derleyici: Raife Aksu, Samsun 1969, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 407 / B

Derleme Yeri: Konya-Meram

Derleme Tarihi: 27. 03. 1991

Derlenen Ürün: Hadim’de Bayram Âdetleri

109. Kaynak Şahıs: Naciye Hamamcı, Tire 1926, Lise mezunu, İzmir-Tire, 1 Şubat 1970.

Derleyici: Serpil Kömürcüoğlu, Aydın 1970, SÜ, Eğitim Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 307 / A

Derleme Yeri: İzmir-Tire

Derleme Tarihi: 01. 02. 1990

Derlenen Ürün: Aydın’da Ramazan Âdetleri

110. Kaynak Şahıs: Fatma Özgöl, Çanakkale-Çan /Tepeköy, 1957, İlkokul.

Derleyici: Özden Kaya, Ezine / Çanakkale, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 326 / A-B

Derleme Yeri: Bursa

Derleme Tarihi:17. 02. 1990

Derlenen Ürün: Çanakkale-Çan / Tepeköy’de Ramazan Âdetleri

111. Kaynak Şahıs: Fadim Demirci, Bademli, 1932, ilkokul mezunu

Derleyici: Mehmet Ergun, Karaman, SÜ, Fen-Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1694 / A

Derleme Yeri: Karaman-Merkez

Derleme Tarihi:16. 02. 1996

Derlenen Ürün: Karaman’da Bayram Âdeti

112. Kaynak Şahıs: Basri Şahince, Karaman-Göztepe, 1948, Öğretmen Okulu Mezunu.

Derleyici: Güler Yaşar, Konya, 1979, SÜ, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2300 / A

Derleme Yeri: Karaman-Demiryurt Köyü

Derleme Tarihi:02. 02. 1999

Derlenen Ürün: Karaman’ın Göztepe Köyü’nde Dinî Bayramlar ve Cıngırak Oyunu

113. Kaynak Şahıs: Mehmet Güneş, Çal, 1339, İlkokul mezunu, büyüklerinden öğrenmiş.

Derleyici: Osman Yılmaz, 1967, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 127 / A

Derleme Yeri: Denizli-Çal-Akkent

Derleme Tarihi: 16. 02. 1989

Derlenen Ürün: Çal'da Bayram Âdetleri

114. Kaynak Şahıs: Yusuf Aksu, Besni, Kösenli Köyü, 1944, İlkokul mezunu

Zeynel Baykara, Adıyaman, Besni, Kösenli Köyü, 1968, İlkokul mezunu

Derleyici: Hanım Baykara, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2242 / A

Derleme Yeri: Adıyaman-Besni-Kösenli Köyü

Derleme Tarihi: 23. 03. 1999

Derlenen Ürün: Adıyaman-Besni-Kösenli Köyü Bayram Âdetleri

115. Kaynak Şahıs: Ali Yıldırım, Konya, Akören, Kayasu, 1943.

Derleyici: Mehmet Çelik, Konya 1979, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2253 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Akören-Kayasu Kasabası

Derleme Tarihi: 31. 01. 1999

Derlenen Ürün: Konya-Akören-Kayasu Köyü Bayram Âdetleri

116. Kaynak Şahıs: Yusuf KOÇ, Konya, 1955, Lise.

Derleyici: Mediha Sinop, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2471 / A

Derleme Yeri: Konya-Selçuklu

Derleme Tarihi: 18. 03. 2001

Derlenen Ürün: Konya’da Bayram Âdetleri

117. Kaynak Şahıs: Mustafa Küçüköksüz, Alibeyhüyüğü, 1937, İlkokul.

Derleyici: Bekir Muslukçu, Alibeyhüyüğü, 1978, SÜ, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2257 / A

Derleme Yeri: Konya-Çumra-Alibeyhüyüğü

Derleme Tarihi: 15. 02. 1999

Derlenen Ürün: Alibeyhüyüğü’nde Bayram Âdetleri

118. Kaynak Şahıs: Abdülkerim Ak, Anamur, 1945, İlkokul.

Derleyici: Mehmet Ateş, İçel-Anamur, 1981, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2480 / A

Derleme Yeri: İçel-Bozyazı-Lenger Köyü

Derleme Tarihi: 09. 03. 2001

Derlenen Ürün: Anamur’da Bayram Âdetleri

119. Kaynak Şahıs: Abdullah Göral, Trabzon-Çaykara, Kaptan Köyü, 1928, İlkokul.

Derleyici: Halil İbrahim Başer, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2482 / A

Derleme Yeri: Mersin-Siteler Mah.

Derleme Tarihi: 08. 02. 2001

Derlenen Ürün: Trabzon-Çaykara'da Bayram Âdetleri

120. Kaynak Şahıs: Bedir Kaban, Seydişehir, 65 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Fazilet Erkan, Konya, 1977. SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2500 / A

Derleme Yeri: Seydişehir-Alaylar Mah.

Derleme Tarihi: 25. 03. 2001

Derlenen Ürün: Seydişehir'de Bayram Âdetleri

121. Kaynak Şahıs: Hacı Saime Karaş, Gerede, 83 Yaşında, okur-yazar değil.

Derleyici: Saliha Nazan Özer, Karabük, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1408 / A

Derleme Yeri: Zonguldak-Safranbolu

Derleme Tarihi: 01. 02. 1995

Derlenen Ürün: Zonguldak-Safranbolu-Gerede'de Bayram Âdetleri

122. Kaynak Şahıs: Saime Karaş, Gerede, Okur-yazar değil.

Derleyici: Saliha Nazan Özer, Karabük, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1408 / A

Derleme Yeri: Zonguldak-Safranbolu

Derleme Tarihi: 01. 02. 1995

Derlenen Ürün: Gerede'de Bayram Âdetleri

123. Kaynak Şahıs: Yüksel Sağlık, Konya-İlgın-Sağlık Köyü, 1953, İlkokul mezunu

Derleyici: Erdal Aydoğdu, Konya-İlgın-Beykonak, 1969, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1248 / A-B

Derleme Yeri: Konya-İlgın-Sağlık Köyü

Derleme Tarihi: 19. 02. 1994

Derlenen Ürün: Konya-İlgın-Sağlık Köyü Bayram Âdetleri

124. Kaynak Şahıs: Esme TÜRE, Konya-Bozkır-Boyalı, 1932, okur-yazar değil.

Derleyici: Hümeysra Oğuz, Konya, 1975, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1414 / A

Derleme Yeri: Konya-Bozkır-Boyalı Köyü

Derleme Tarihi: 30. 01. 1995

Derlenen Ürün: Konya-Bozkır-Boyalı Köyü'nde Bayram Âdetleri

125. Kaynak Şahıs: Rahime Kuş, Romanya, 85 yaşında.

Derleyici: Yasemin Aydınli, Aksaray, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1440 / A-B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 11. 03. 1995

Derlenen Ürün: Romanya’da Bayram Âdetleri

126. Kaynak Şahıs: Mehmet Koçak, Hacer Koçak, Adana.

Derleyici: Şerife Tekmen, Adana, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1442 / B

Derleme Yeri: Derleme yeri belirtilmemiştir.

Derleme Tarihi: 11. 02. 1995

Derlenen Ürün: Adana’da Bayram Âdetleri

127. Kaynak Şahıs: Bekir Kor, Sivas, 1340, 76 yaşında, İlkokul

Derleyici: Gönül Yenyapan, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2506 / A

Derleme Yeri: Sivas

Derleme Tarihi: 23. 01. 2001

Derlenen Ürün: Sivas’ta Bayram Âdetleri

128. Kaynak Şahıs: Fahreddin Türkkulu, 1928, Konya-Meram- Dere Mah. İlkokul mezunu.

Derleyici: Hasan Övüş, Konya, 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1733 / B

Derleme Yeri: Konya-Meram-Dere Mah.

Derleme Tarihi: 21. 04. 1996

Derlenen Ürün: Konya-Meram'da Bayram Âdetleri

129. Kaynak Şahıs: Ayten Gürsoy, Safranbolu, 1954, İlkokul mezunu.

Derleyici: Hilal Boylu, Adana, 1976, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1745 / A

Derleme Yeri: İstanbul-Küçükçekmece

Derleme Tarihi: 03. 02. 1996

Derlenen Ürün: Safranbolu'da Bayram Âdetleri

130. Kaynak Şahıs: Zahide Ocak, Urfa, 1954, tahsili yok.

Derleyici: Oya Taş, Ankara, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1508 / A

Derleme Yeri: Ankara-Sincan

Derleme Tarihi: 04. 03. 1995

Derlenen Ürün: Urfa'da Bayram Âdetleri

131. Kaynak Şahıs: Ayten Eldemir, Denizli-Güney, 48 yaşında, İlkokul.

Derleyici: Serkan Eldemir, İzmir, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 892 / A

Derleme Yeri: Denizli-Güney

Derleme Tarihi: 12. 02. 1993

Derlenen Ürün: Denizli’de Bayram Âdetleri

132. Kaynak Şahıs: Fatma Çil, Yatağan, 56 yaşında, tahsili yok.

Derleyici: Erdoğan Şanlı, Konya-Yatağan, 1976, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1603 / A

Derleme Yeri: Konya-Hacıkaymak Mah.

Derleme Tarihi: 10. 02. 1996

Derlenen Ürün: Yatağan’da Bayram Âdetleri

133. Kaynak Şahıs: Sefa Odabaşı, Konya, 1929, Üniversite mezunu.

Derleyici: Ali Yılmaz, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1619 / A

Derleme Yeri: Konya-Meram

Derleme Tarihi: 24. 01. 1996

Derlenen Ürün: Konya’da Bayram Âdetleri

134. Kaynak Şahıs: Hikmet Altındağ, Bartın, Yanaz Köyü, 1934, okur-yazar.

Derleyici: Nuriye Demiray, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1649 / A

Derleme Yeri: Bartın-Ulus-Abdipaşa

Derleme Tarihi: 14. 02. 1996

Derlenen Ürün: Bartın-Yanaz Köyü Bayram Âdetleri

135. Kaynak Şahıs: Ayhan Bol, Konya, 1933, İlkokul mezunu.

Derleyici: Müge Tolga, Ankara, 1977, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1670 / A

Derleme Yeri: Konya-Meram-Muhacir Pazarı Mah.

Derleme Tarihi: 06. 03. 1996

Derlenen Ürün: Konya'da Bayram Âdetleri

136. Kaynak Şahıs: Adalet Ergin, Aksaray- Yeşilova Köyü.

Derleyici: Raziye İlgün, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 370 / A

Derleme Yeri: Aksaray-Yeşilova Köyü

Derleme Tarihi: 30. 01. 1991

Derlenen Ürün: Aksaray- Yeşilova Köyü'nde Bayram Âdetleri

137. Kaynak Şahıs: Şerafet Çiftçi, yüksek okul mezunu

Derleyici: Şerife Tekmen, Adana, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1442 B

Derleme Yeri: Ermenek

Derleme Tarihi: 11. 02. 1995

Derlenen Ürün: Ermenek'te Bayram Âdetleri

138. Kaynak Şahıs: Murat Küçük, 1971, Lise mezunu.

Derleyici: Serap Küçük, Çorum, 1976, SÜ, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1900 / A

Derleme Yeri: Ankara-Demetevler

Derleme Tarihi: 15. 04. 1997

Derlenen Ürün: Ordu-Perşembe-Beyli Köyü'nde Bayram Âdetleri

139. Kaynak Şahıs: Gülseren Araç, Samsun, 1957, ortaokul mezunu.

Derleyici: Özlem Ateş, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1153 / A

Derleme Yeri: Ankara-Keçiören

Derleme Tarihi: 16.02.1993.

Derlenen Ürün: Kavak'ta Bayram Âdetleri

140. Kaynak Şahıs: Mustafa Demir, Akseki, 1932.

Derleyici: Sadık Efe, Çorum, 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 919 / A

Derleme Yeri: Çorum-Bayat-Akseki

Derleme Tarihi: 06. 02. 1993

Derlenen Ürün: Çorum-Bayat-Akseki'de Bayram Âdetleri

141. Kaynak Şahıs: Bekir Kurt, Ankara-Ayaş, 1948, İlkokul mezunu.

Derleyici: Hakan Uğur, Ankara, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1164 / A, 1072 / B

Derleme Yeri: Ankara-Etlik

Derleme Tarihi: 26. 02. 1993

Derlenen Ürün: Ankara'da Bayram Âdetleri

142. Kaynak Şahıs: Meryem kocayığit, tahsili yok, yaşını tam olarak bilmiyor.

Derleyici: Rukiye Yakıt, Denizli, 1974, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya numarası yok.

Derleme Yeri: Denizli-Tavas-Kızılcabölük

Derleme Tarihi: 14. 02. 1994

Derlenen Ürün: Denizli-Tavas-Kızılcabölük'te Bayram Âdetleri

143. Kaynak Şahıs: Ahmet Talat Duru, Karaman, 1931, Ortaokul.

Derleyici: Mensure Deveci, SÜ, TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2449 / A-B

Derleme Yeri: Karaman, Ahi Osman Mah.

Derleme Tarihi: 06. 02. 2001

Derlenen Ürün: Dede Şenlikleri

144. Kaynak Şahıs: Abdurrahman Bakla, Karaman, 1947.

Derleyici: Tamer Lök, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2069 / A

Derleme Yeri: Karaman

Derleme Tarihi: 14. 03. 1998

Derlenen Ürün: Karaman-Ayrancı'da Dede Şenliği

145. Kaynak Şahıs: Ahmet Talat Duru, Karaman, 1931, Ortaokul mezunu.

Derleyici: Emine Evcen, Karaman, 1976, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1493 / B

Derleme Yeri: Karaman

Derleme Tarihi: 30. 01. 1995

Derlenen Ürün: Karaman'da Dede Şenliği

146. Kaynak Şahıs: İsa Oğuz, Karaman, 1955, Öğretmen Okulu mezunu

Derleyici: Emine Evcen, Karaman, 1976, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1493 / B

Derleme Yeri: Karaman

Derleme Tarihi: 30. 01. 1995

Derlenen Ürün: Karaman'da Dede Şenliği

147. Kaynak Şahıs: Yusuf Benli, Yağlıbayat, 1962, Yüksek Okul, Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü.

Derleyici: Şerife Tuba Aktan, 1971, KONYA, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 255 / A-B

Derleme Yeri: Konya-Karatay-Yağlıbayat Köyü

Derleme Tarihi: 04. 02. 1990

Derlenen Ürün: Şam Atlama

148. Kaynak Şahıs: Ebru Bulut, Şanlıurfa, 2000, SÜ, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü.

Derleyici: Betül Demirelma, Suluova-Amasya, 1974, SÜ, Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi.

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 15. 10.2018

Derlenen Ürün: Perşembe Akşamı

149. Kaynak Şahıs: Kimliği tam olarak belirtilmemekle birlikte, Bayram IŞIKTAŞ, Siirt, 1937, lise.

Derleyici: Yılmaz Hatun, Siirt, 1980, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2476 / B

Derleme Yeri: Siirt

Derleme Tarihi: 06. 02. 2001

Derlenen Ürün: Cigor (Çık Gör) Bayramı

150. Kaynak Şahıs: Hasan Yolcu, Ballı, 36 yaşında

Derleyici: Ahmet Tuncer, Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü, 1972, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 913 / A

Derleme Yeri: Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü

Derleme Tarihi: 29. 01. 1993

Derlenen Ürün: Trabzon-Vakfikebir-Ballı Köyü'nde Kalandar

151. Kaynak Şahıs: Bekir Koç, Erzincan-Üzümlü-Tercan, 1952, yüksek okul mezunu.

Derleyici: Nuri Demirel, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1760 / A-B

Derleme Yeri: Erzincan-Üzümlü

Derleme Tarihi: 15. 02. 1996

Derlenen Ürün: Fattig Eğlencesi

152. Kaynak Kişi: Bayram Işıktaş, Siirt, 1937, lise mezunu

Derleyici: Yılmaz HATUN, Siirt 1980, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 2476 / B

Derleme Yeri: Siirt

Derleme Tarihi: 06. 02. 2001

Derlenen Ürün: Dem Bayramı

153. Kaynak Şahıs: Fatma Gederet, Afşar, tahsili yok.

Derleyici: Feride Oğuz, SÜ, Fen-Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 126 / B

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 18. 02. 1989

Derlenen Ürün: Şivlilik ve Fener Alayı

154. Kaynak Şahıs: Elif Boduk, Konya 1946, Tahsilsiz, Konya – Hocacihan.

Derleyici: Hülya Canbolat, Konya/Ereğli 1971, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 3591 / B

Derleme Yeri: Konya-Hocacihan

Derleme Tarihi: 26. 02. 1991

Derlenen Ürün: Şivlilik

155. Kaynak Şahıs: Fadime Özdağ, Malatya-Akçadağ-Tavşanlar Köyü, 45 yaşında.

Derleyici: Yüksel Özdağ, SÜ, Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1550 / A

Derleme Yeri: Malatya

Derleme Tarihi: 19. 03. 1995

Derlenen Ürün: Malatya'da Bayram Âdetleri

156. Kaynak Şahıs: Kevser Ateş, Samsun, 1948, lise mezunu.

Derleyici: Özlem Ateş, 1973, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1153 / A, 894 / A

Derleme Yeri: Ankara-Keçiören

Derleme Tarihi: 16. 02. 1993

Derlenen Ürün: Samsun'da Bayram Âdetleri

157. Kaynak Şahıs: Fadim Demirci, Bademli, 1932, ilkokul mezunu

Derleyici: Mehmet Ergun, Karaman, SÜ, Fen-Edeb. Fak., TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1694 / A

Derleme Yeri: Karaman-Merkez

Derleme Tarihi: 16. 02. 1996

Derlenen Ürün: Karaman'da Bayram Âdetleri

158. Kaynak Şahıs: Ahmet Filiz, Orhangazi 1329, Tahsilsiz

Derleyici: Güler Esen, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 207 / A-B

Derleme Yeri: Bursa-Orhangazi-Gedelek Köyü

Derleme Tarihi: 08. 02. 1989

Derlenen Ürün: Bayram Manileri

159. Kaynak Şahıs: Emine Turan, Hadım/Gevne Köyü 1932, okur-yazar.

Derleyici: Rukiye Özdemir, İzmir-Tire 1968, SÜ, Fen-Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 417 / A

Derleme Yeri: Konya

Derleme Tarihi: 24. 04. 1991

Derlenen Ürün: Ramazan Okşamısı

160. Kaynak Şahıs: Ayşana Oğuz, Konya-Bozkır-Boyalı Köyü, 53 yaşında, okur-yazar değil.

Derleyici: Hümeysra Oğuz, Konya, 1975, SÜ, Fen- Edeb. Fak. TDEB, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1414 / A

Derleme Yeri: Konya-Bozkır-Boyalı Köyü

Derleme Tarihi: 30. 1. 1995

Derlenen Ürün: Davulcunun Duası

161. Kaynak Şahıs: Cemal Arseven, Isparta-Atabey, 1932, İlkokul Mezunu. Yaşlılardan öğrenmiş.

Derleyici: Ayşe Mermut, Isparta 1974, SÜ, Eğt. Fak. TDE, SÜ, Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Arşivi, Dosya Numarası: 1314 / A-B

Derleme Yeri: Isparta-Atabey-Çeşme Mah.

Derleme Tarihi: 13. 02. 1994

Derlenen Ürün: Ramazan Manileri

HALK BAYRAMLARI ve OYUN ADLARI DİZİNİ

1 Mart (14 Mart)	318	Aşure Günü	9
11 Mart Ay Todur	320	At Oyunu	12
15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü.....	52	at yarışı	43, 125, 424, 425, 573
19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı	48, 52, 417, 420	Avcılık Töreni	11
23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	48, 52, 417, 418, 697	avdarıspak	425
29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	48, 52, 417, 418	Ay Görgi.....	190, 326
30 Ağustos Zafer Bayramı .	48, 49, 51, 52, 417, 419	Ay karakuşum, salma yere binerler.....	425
9/22 Mart.....	327	Ayıw Biyiwi	83
Abdal Musa Lokması	403	Ayıw Tuı	83
Acele Bacı	281	Ayların Gelini.....	140
Ağustos Zafer Bayramı	48, 49, 51, 52, 417, 419	Ayoz Todur	67
Ahır Çarşamba	67, 504	Babra Bubrik	270, 272
Ak Bayram	298	Babrabubrik.....	269
Ak Koyun Toyu.....	415, 716	Babu Evdokiya	67
aksüyek	413, 425, 688	Babu Marta	66, 67
alav-alav	128	Babu Marta Körklü Marta	66
ali fattik oyunu	336	Baca Baca.....	67, 92, 121, 122, 423
Ali Haydar İyd	140	baca dolaşmak	112
Altay Ködürgeni.....	66	baca gezmek	112
Altın Hardar	67, 125	Baca Pilavı	301
amin alayı.....	45	Bağ bozumu .	46, 369, 370, 371, 372, 624, 625, 626, 627
Âmin Bağırma.....	403	Bağçe Saylısı.....	330
AN.TAH.ŞUM(SAR) bayramı.....	233	Bahar Bayramı	10, 58, 59, 66, 77, 90, 213, 220, 221, 302, 310, 315, 518, 619, 709, 724, 730, 733, 759
Araba Oyunu	463, 467	Bahçe Bayramı	330
Arap Kalaycı	220	Bahis oyunu.....	425
arap oyunu.....	336	Bahtıbar	433, 568, 569, 734, 742
Arap ve Kız Kaçırma Oyunu	463	Bakır düğme	220
arefe günü.....	26, 171, 385, 387, 388, 397, 398, 401, 405, 406, 413, 414, 485, 646, 653, 670	Balban Küroş.....	644
Argımak	424	Barbarik.....	426
arkan tartis.....	425	Baş Bahar	66
Arkan Tartışmay	644	Bayçiçek Şenliği.....	126
Arpa Mahsulü İdraki Şenliği.....	46	bayga	16
Arsol.....	70	Bayram Bayramı	138
Askere gitme ve dönme.....	45	Bayram Konatı	403
Aslan Oyunu	12	Bayramcalık	403
Aşağı Yel.....	317	bed-i besmele	45
aşağlan.....	425	Belilbelican	425
Aşık Oyunu	431, 467	Berat	9, 53, 58, 403, 408, 409, 703, 704, 726
Aşşandaroıu Oyunu	430, 466	Bereket Bayramı.....	66
		beşik toıu	45
		betlem.....	49

Betnem (Gâvur Küfrü ya da Kızıl Yumurta)	50	Çagan.....	297, 310
Beyaz.....	92, 140, 216, 236, 368, 370, 374, 502, 513, 620	Çağan.....	66
Beyge/ kökpar	425	çalı gezme.....	425
Bey-Vezir	82	Çan Sallama Oyunu	460
Bıbılık	426	çaput adam	425
Bırbırnık.....	426	Çay Mama.....	334
Bişek Gelin / Oba Bastırma Oyunu	448	Çayır-çoban bayramı	46
Bişşek Gelin	426	Çeçkor.....	375
bodi	425, 426, 441, 445, 527	Çeke Oyunu	432, 467
bodi bodi	425, 527	çele hatın	425
Bodi Bostan.....	266, 426, 445, 468	Çelişiş (Güreş).....	424
Bodi Bostan Oyunu.....	445, 468	çemçele kız.....	425
Bolbadık.....	266, 426, 446, 468	Çemçelekız / Çömçele Kız Oyunu	440
Bolbadık Oyunu	446, 468	Çepiç (Yarış)	424
Boyçâçâk.....	322	Çepni Bayramı	221
Boz Ozatu Bâyrâme / Buz Uğurlama Bayramı	320	Çık Gör Bayramı	48
bozhatın.....	425	Çıl Pazı	67
Bozkurt Bayramı.....	66, 310	Çılpazı	66
Börü ile Koy (Kurt ile Kuzu)	424	Çiğdem	41, 48, 50, 53, 57, 69, 279, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 423, 474, 504, 593, 594, 595, 699, 703, 704, 722, 730, 752, 753
Büyük Bayram	406	Çiğdem Aşı.....	301, 303, 730
Büyük Çile.....	282	Çiğdem Bayramı	69, 301, 303, 307
cadı tabı	229	Çiğdem Eğlencesi.....	301
Canım Oyunu.....	436, 468	Çiğdem Festivali	301
Cazurucumbaz.....	165	Çiğdem Gezmesi	301, 303, 304, 730
Cemalcık Oyunu	464, 467	Çiğdem Günü 57, 301, 303, 308, 309, 722	
Cemre	56, 288, 289, 290, 292, 294, 295, 716	Çiğdem Pilavı... 48, 53, 69, 301, 474, 593, 594, 703, 704, 752	
ceyle kazak.....	425	Çiğdem Pilavı Bayramı	48
Cılgayak .61, 66, 67, 68, 91, 297, 298, 733		Çiğdem Pilavı Şenlikleri	53, 69, 704
Cılgayak Bayramı ..61, 66, 67, 68, 91, 733		Çiğdem Şenliği.....	301
Cılsırtı	66	Çiğdem Töreni	301, 302
Cıngırak Oyunu	465, 467, 650, 769	çimburiyada.....	89
Cıyınlar	376	Çoban Bayramı.....	164
cici ana	425	Çoban Bayramları	50, 279
Cigor Bayramı	299, 300, 689, 733	Çocuğun doğuşu.....	45
Cimçâçâk	322	Çocuk Bayramı 48, 52, 128, 417, 418, 697	
Cimçâçâk Bâyrâme / Kardelen Bayramı	322	Çocuk Sevindirme Günü	404
cirit	16, 397, 494	Çokuşma (Horoz, keklık doğuşu).....	424
Congoloz Oyunu	459, 467	çomça gelin	425
Cöö Cabış.....	644	Çomça-Bişek Gelin	426
cuft baroron töreni.....	75	Çomçalı Bişek Gelin / Tomas Oyunu... 443, 468	
Cula Oyunu	459, 467	Çomçalı Gelin	426, 442, 450, 468, 590
Cumalar	165	Çomçalı Gelin Oyunu	450, 468
Cütçü bala	425	Çoppa	41, 67, 129, 130
Çaga Bayramı.....	297		

çömçe gelin	229, 253, 261, 263, 425, 439, 447	Düm Düm (Bir Tekerleme Oyunu)	424
Çömçe Gelin	266, 426, 439, 443, 468	Dütdürüz.....	426
Çömçe Gelin Oyunu.....	439, 468	Ebe Görde.....	426
Çömçegelin	425	Ebiyzer Sıvağı	83
çömçeli gelin	425, 442	Ederlez Bayramı.....	163
Çömçeli Gelin Oyunu.....	441, 468	Eğrice	164, 207, 214
çullu.....	425, 439	Eğrilce	4, 67, 164, 213, 474
çullu kadın.....	425, 439	Eğrilce Bayramı.....	213
Dalav	165	Ekim Cumhuriyet Bayramı.....	48, 52, 417, 418
Daltulum.....	325	Ekin Bayramı	66
Dandik.....	426	Ekin Salavatlama.....	67
Darbazlık (Cambazlık).....	424	Ekin Yolma	365
Davar (yani koyun, keçi).....	343	Ekinci, Meyveci, Bağcı Bayramları	50
Davar Özü Oyunu	460, 467	en-neyrüz.....	65
Davar Yüzü	344, 346, 727	Enzeli.....	425
davarın yüzü.....	345, 348, 359, 613, 614	eretle pedeyesmane	18, 329
Dede Hayrı	281	Ergenekon	iii, 10, 17, 23, 25, 58, 66, 69, 72, 75, 79, 86, 113, 310, 423, 495, 496, 580, 616, 696, 709
Dede Oyunu	461, 467	Ergenekon Bayramı.....	17, 58, 66, 69, 79, 310, 495, 580, 709
Dede Şenlikleri	411, 412, 681, 779	Erkin Kün	66
Değirmenci.....	220, 436, 466	Eski Yılın Bitiş Şenliği.....	123
Değirmenci Oyunu	436	eşek gelin etme	425
Dekecik.....	598, 754	eşik gelin etme.....	425
Delez	138	et omlet şenliği	89
Dem Bayramı.....	299, 691, 692, 753, 782	Everçin	67
demir dodele.....	425	evlenüü toyu	45
Deniz Bayramı	218	Evrice	164
Derlez	138	Ezel Çarşamba.....	81
deve oyunu	220, 314	Fadime Ana Helvası	281
Dıtlı Gelin	426	Fal oyunu.....	425
Direvurma	425	Fattig Eğlencesi.....	332, 690, 782
dirilerin bayramı.....	407	Fattik Oyunu	451, 467
dodi dodi	425	Farfene.....	404
Dodo.....	426	Gaba Yele Karşı Getme.....	317
dodu.....	229, 256, 267, 425, 426, 427, 444	galpak toyu	45
Dodu Dodu.....	266	gâvur küfrü	324
Dodu Dodu ve Godu Godu	266	Gavur Küfü.....	323
Dodu-Dodu.....	265	Gavur Küfürü	323
Dokuz Kumalak Oyunu	467	Gavur Küpü.....	323
Dolu Kesme.....	56, 276, 717	Gelin... ..	192, 266, 348, 349, 359, 425, 426, 427, 428, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 447, 448, 450, 451, 452, 456, 460, 466, 467, 468, 513, 516, 522, 571, 575, 576, 577, 589, 590, 614, 660, 728, 744
Doram (Taklit)	424	gelin gok.....	425, 447
Döl.....	4, 50, 123, 279, 344, 360, 460, 467, 635, 698	Gelin Gök Oyunu	447, 468
Döl Dökümü	123, 698		
Döl Düşme	4, 360		
Döl Töresi Oyunu.....	460, 467		
Dölceklik-Kuzu Getirme Âdeti	360		
Dudu.....	266, 426		

Gelin Kaldırma.....	575, 744	Hederlez	190, 325, 326, 327
Gereyi.....	371, 626	Hemeçik	426
Gıdık Atma.....	368, 763	Heyva heyva.....	270
Gildan oyunu.....	358, 757	Heyyar (Komedyan).....	424
Gode Gode	265, 426, 445, 446, 468	Hıdır / Hızır Nebi.....	282, 283
Gode Gode Oyunu.....	445, 468	Hıdır İlyas.....	4
godı godı	426	Hıdır Nebi.....	4, 184, 282
Godu Godu.....	265, 266, 270, 273, 530	Hıdırellez... iii, vi, 4, 19, 30, 45, 47, 48, 49,	
Gollu	57, 67, 84, 125, 729	50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 67,	
Gollu Bayramı	125	69, 90, 114, 131, 132, 133, 134, 135,	
Göç Bayramları.....	50, 52, 279, 524	136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143,	
Göde Göde	270, 426	145, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168,	
Gödü.....	266, 426	169, 170, 171, 172, 173, 175, 177, 178,	
Gödü Gödü.....	266	179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186,	
Göse Geldi Oyunu	437, 468	187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195,	
gudu gudi.....	425	196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203,	
Gus Gus Tera	270	204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,	
Gusgusdera.....	270	212, 213, 214, 215, 216, 217, 227, 277,	
Guşgugura Oyunu.....	447, 468	279, 281, 288, 295, 310, 321, 323, 330,	
Gutan.....	66, 67, 84, 374	331, 378, 382, 433, 434, 435, 436, 466,	
Gutan Bayramı	374	468, 469, 474, 492, 513, 515, 518, 519,	
Güdü Güdü.....	266	520, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556,	
Gül Meşuk (Gül ile Âşık).....	424	557, 558, 559, 560, 561, 563, 564, 565,	
Gül Seyilleri	88	566, 567, 568, 571, 573, 574, 575, 576,	
Gül Suruh Bayramı (Çiçek Bayramı)	330	577, 578, 579, 580, 585, 598, 616, 623,	
Gümüş Almak Oyunu	431, 467	641, 698, 699, 703, 704, 705, 706, 708,	
Gün Dönümü.....	90, 310	709, 710, 712, 715, 717, 718, 719, 721,	
Gündönümü-Navrez.....	66	723, 724, 726, 727, 728, 729, 730, 731,	
Güneş Bayramı.....	67	733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740,	
Güneş Çağırma Ritüeli	265	741, 742, 743, 744, 745, 746	
Güneş Duası 256, 268, 270, 272, 273, 274,		Hıdırellez Bayramı vi, 48, 52, 135, 217,	
275, 529, 712		574, 721	
Günsırtı	90, 310	Hıdır-Ellez/Eğrilce	214
güreş ..16, 43, 95, 125, 221, 331, 380, 399,		Hıdırilyas.....	135, 138
402, 418, 425, 573, 614, 630, 672, 674		Hıdır-İlyas	138
güyöğü.....	45	Hıdırlık 167, 168, 169, 170, 316, 566, 567,	
Habantuy	83	571, 743	
Hacet Namazı	426	Hıdırnebi	425
Hacet Namazına Çıkma	426	Hıyar Bayramı	46
Haftaseyri.....	425	Hızır Bayramı	138, 143
halat çekme	220	Hızır Günü.....	138, 164
halay	220, 372, 451, 452, 627	Hızır İlyas.....	164, 167, 179, 310, 573
Hardar Bayramı	125	Hızır Nebi.....	282, 283, 310
Harmanyeri Şenliği	46	Hızır Orucu.....	67, 185
Hasat Bayramı	372	Hızırilyas	138
Hasıl Bayramı	88	Hodu Hodu	266
Hâsılat Bayramı	375	horon	220, 268, 274, 380, 494, 641
Hatapiya	105	hucrik.....	426

Ildız (Yıldız) Sıçraması	67	Kaz toyu	46
Isıakh Bayramı	66, 328	Kaz Yolma Bayramı / Qaz Ömäse	363
İderlez	138	Kekük Seyi	83
İğne	207, 220	kelis	426
iğneden ip geçirme	220	kepçe gelin	425, 426
iğne-iğne.....	128	Kepçe Hatun.....	266, 426
İhya Gözleme	121	kepçe kadın.....	425, 426, 439
ilk kımızın içilmesi.....	16	Kepçecik.....	266, 426
İlk Namaz.....	411	Kımız Bayramı	46, 329
ilk tayın doğması.....	16	Kımız Murındık	335
İlkbahar bayramı	18	Kırbağları Cuması	165
İlkyaz.53, 57, 66, 138, 325, 326, 327, 704, 715, 727		Kırkkaşık.....	67
İlkyaz Bayramı	53, 325, 327, 704, 715	Kırklar Bayramı	66
İlkyaz Yortusu.....	66	Kırkmeçik.....	67
İltefi Anı.....	67	Kırkoyoz.....	67
İmece Eğlenceleri	375, 628, 763	Kırmızı 177, 179, 181, 206, 267, 268, 271, 310, 327, 330, 530, 545, 562, 564	
İncir Bayramı	46	Kırmızı Gül Bayramı.....	330
İrte Yaz.....	66	Kış Bitti Bayramı	66
Kabayele Karşı Gitme	67	Kış Tompuzu.....	310
kabir üstü (Ölü Bayramı)	128	Kış Uğurlama Bayramı	320
kabir üstü töreni	81	Kışkı Narduğan	83, 296
Kadırga Şenlikleri	380, 631, 763	Kışyarısı	67
Kadir Gecesi.....	408, 409	Kız göçürür toyı	45
Kalantar / Yılsırtı	298	kız kuvuv	425
Kalbur Üstü	67	Kızıl.....37, 50, 72, 88, 126, 128, 235, 310, 330, 354, 372, 373	
Kalım.....	68	Kızıl Gül (Gül-ı Surh)	126
Kalim Bayramı	328	Kızıl Gül Şenliği	372, 373
Kanarya Oyunu	437, 468	Kızlar Bayramı	404
Kandil Geceleri	52, 408	Kiraz Cuması.....	165
Kandil Yakma	404	Kisi Yıl Bayramı	83
Kantar.....	67	KLLAM bayramı	233
Kapı Pusma	67	Kocaman Oyunu.....	464, 467
Kapıpustu	425	Koç Katımı . 4, 53, 67, 277, 279, 336, 337, 338, 339, 346, 460, 467, 595, 596, 597, 614, 698, 705, 727, 753, 754, 758	
Kaplan	vii, 424, 432, 466	Koç Katımı Oyunu	460, 467
Kaplan Oyunu	432, 466	Koç-Katılım.....	50
Kar Bayramı.....	46	Kodu Kodu	266
Kara Çarşamba.....	67	Koglaş (Kız Kovalama).....	424
Karga Bulamacı.....	310	Kollu.....	424
Karga Butkağı	333	Koru bozumu.....	46
Karga Butkahı	83, 258, 333	Kosa Gelin Oyunu	428, 466
Karga Butkahı Bayramı	333	Kosa-kosa.....	425
karga toy.....	18	Koskoklar (Koşup Kovalama).....	424
Karga Töreni	310	Koyun Yuma	4, 360
Karga-Toy	310	Koyun Yüzü	4, 343, 423, 461, 467
Kayardı Cuması.....	165		
kayganiya günü	89		
Kayın Bayramı.....	333		

Koyun Yüzü Oyunu	461, 467	matem ayf.....	407
Koyun-keçi kırkımı	46	May Seyi	83
koyunun yüzü	348	Mayıs Yağmuru.....	426
Kök Meşripi	366	Mayıs Yedisi 57, 217, 218, 219, 220, 221,	
Kökleş (Uzun Atlama)	424	280, 310, 559, 722, 739	
Kös Âdeti	361	Mayıs Yedisi Bayramı....	57, 217, 218, 220,
Köse-Gelin Oyunu.....	452, 467	722	
kösem kösem.....	425	Maysa Meşripi.....	366
Kuçkuçura	270, 274, 275	Mehrcan.....	88
kulak asma.....	128, 466, 651	Mektebe başlama.....	45
Kurban Bayramı iii, vi, 46, 48, 52, 70, 386,		Memecim.....	414
389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396,		Memecimin Giliği	413
397, 398, 399, 400, 403, 404, 405, 406,		mendil atma.....	128
407, 408, 413, 418, 475, 486, 489, 542,		Menene	592, 593, 752
618, 649, 654, 655, 656, 660, 662, 665,		Mereke.....	66
667, 670, 685, 722		Mesir Bayramı.....	48, 310
Kurk Günü	333, 758	Meslek sahibi olma	45
Kurt Dolaştırma Oyunu	460, 467	Mevlid	408, 409
Kurt Kızanı.....	90, 315	Mevris	66
Kuzğalak Bayramı.....	83, 320	Meyram Nartukan	66
Kuzu Meledi.....	4, 361	mılla (molla) potik.....	426
Kuzu Meledi Töreni	361	Mırmındık	266
küçük bayram.....	407	Mırmındırık	426
Küçük Çile	282	Mırmındık	426
Küf Dibi	126	Mihriğan.....	74
Küflen	126	Mihriğân.....	6, 10, 20, 21, 75
Küfyelli.....	126	Mihriğân Bayramı	20
Kül dökümü.....	33	Milis Bayramı.....	366
kümis alu	425	Millî Bahar Bayramı	619, 759
Kün-cayletü.....	253	Miraç	9, 408, 409
Kürek Hanım	426	Mirnevruzu	425
küres	425	Momoçiçi Oyunu	450, 468
Kütük Eğlencesi	640, 766	Moyda	426
Lale Seyli.....	126	Munkun Töreni.....	321
lülü	348	Müderriş Günü	217
Mahsul şenliği	375	Mükümüküş (Saklambaç)	424
Mantufar.....	434, 568, 742	Narduğan Bayramı	83, 296
Mart Bozma.....	66, 90	Naurıznama	108
Mart Bozması	66	Nav Toyu.....	47
Mart Bozumu	66, 90, 310, 474	Navrez	66
Mart Dokuzu	4, 54, 55, 66, 67, 90, 103,	Navrıs	66
104, 105, 106, 310, 311, 312, 313, 314,		Navros	66
315, 316, 317, 451, 708, 711		Navruz	66, 67, 595, 615
Mart Dutma	66, 90	Nawrez	67, 86, 499, 507
Mart Dutması	66	Nawruz	83
Mart İçeri, Pire Dışarı	318, 731	Nawruz Bayramı	83
Mart Kırma.....	66, 90	Nebî Bayramı	140
Martafal Oyunu	433, 468	Nevroz.....	66, 67

Nevruz.....iii, vi, 4, 7, 17, 19, 25, 31, 34, 35, 37, 41, 43, 44, 45, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 128, 129, 134, 142, 166, 189, 267, 277, 279, 280, 281, 288, 295, 302, 303, 310, 313, 316, 320, 321, 323, 325, 327, 329, 330, 335, 378, 385, 421, 422, 423, 424, 425, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 466, 467, 469, 473, 474, 475, 476, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 533, 535, 580, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 696, 699, 703, 704, 705, 706, 707, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 759, 760	Orozo Ayf..... 406 ot şenliği..... 46 Otçu Göçü 379 Otçu Göçü Şenlikleri..... 379 Oyuncu Şir (Oyuncu Aslan)..... 424 Öküz Koşma 367 Ölü Bayramı 67, 121, 128, 726 ölüler bayramı 407 Ölüler günü..... 81 ölüp dirilme 336, 423 Özgürlük Bayramı 66 Papakattı..... 425 Paskala..... 323 Paskalya Yortusu..... 324, 327 paşapay 425 Perşembe Akşamı..... 414, 689, 711, 781 peştamal kuşanma 45 Pıngıdık Oyunu 431, 467 Piyaret Oyunu..... 432, 467 Qarğa Botqası Bayramı 333 Ragaib 408 Ramazan (Şeker) Bayramı 48 Ramazan ayt..... 408 Ramazan Bayramı iii, 52, 135, 390, 391, 393, 398, 403, 406, 407, 408, 413, 418, 471, 476, 649, 655, 665, 667, 672, 685 Ruz-ı Hızır..... 213 Saban Toy.....46, 47, 66, 67, 84, 130, 344 Saban Toyu..... 46, 47, 344 Sabantoy 66, 129, 310, 521 Saya 50, 56, 60, 67, 279, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 423, 453, 454, 455, 457, 458, 459, 462, 467, 536, 538, 539, 540, 595, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 610, 611, 613, 698, 712, 719, 724, 727, 755, 756, 757 Saya (davar yüzü)..... 50 Saya Bayramı 342, 343, 344, 345, 346, 698 Saya Gezme.. 67, 344, 345, 346, 352, 453, 455, 457, 458, 595, 599, 600, 601, 603, 605, 606, 607, 727, 755, 756, 757 Saya Gezme Oyunu 453, 455, 457, 458 saya gezmek 343, 357, 457 Saya koyma 345 saya kutluğu 336 Saya Kutluluğu..... 344 Saya oyunu .. 346, 351, 352, 353, 453, 454
Nevrûz.....6, 10, 16, 19, 20, 21, 54, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 75, 102, 108, 110, 118, 315, 499, 706, 714	
Nevruz Bayramı .vi, 31, 48, 52, 56, 63, 65, 66, 69, 76, 77, 79, 84, 85, 89, 94, 95, 97, 98, 108, 114, 123, 295, 313, 320, 335, 475, 502, 614, 619, 713, 717, 732, 733, 759	
Nevruz Çiçeği 66, 69, 88, 498	
Nevruz Küce 66	
Nevruz Sultan..... 66, 101, 509	
Nevrûz/Navrız..... 66	
Nevruz-ı Sultânî 78	
Ninnigetti 425	
Noruz..... 66, 68, 114	
Novruz.....66, 86, 87, 511, 512	
Od Atlas (Ateş Atlama)..... 424	
Od Çarşambası 81, 512	
Oğlak Küçüng Yetse Al (Top Kapmaca) 424	
oğul toyu 45	
Oğuz Toyu..... 315	
okulu bitirme 45	
Oraktay 310	
Ordu karşılaşması 220	

Saya Oyunu	453, 454, 455, 458	Şahin Oyunu.....	12
saye	348	Şal Atma	131
Sayı Sayma.....	351	Şalsallama	425
Sayı Çıkarma.....	354, 731	Şam Atlama	413, 688, 781
Sede.....	19, 21, 22, 75, 88	Şilvilik.....	677
Sede Bayramı	21, 22	Şimik Bayramı	334
Sele Sepet Top Kandil.....	404	Şivlilik..	53, 409, 411, 654, 676, 677, 705, 783
Semeni toyu.....	425	Şivlilik ve Fener Alayı	676, 783
Sıçan Günü.....	216, 711	Şum Merasimi	373
Sıçancık	67, 216, 217	Tahvil Saati	67
Sıçancık Bayramı.....	216	Talaşma (Köpek Döğüşü).....	424
Sığır Gütme ve Ekin Kurtarma Oyunu	459, 467	taş atma.....	104, 125, 252, 349
Sirkeci	220	Taş Taşa Kuytu Olması	67
Sis Kovma	270, 273, 275, 530	Tatışmak (İp Çekme Yarışı).....	424
Sis Kovma Töreni.....	273, 275	tayak jürütü yigit kuvuv	425
Soğım Bası	335	tayak şaşu	425
Soğuk Yemek Festivali	17	Teferrüç	138, 191
sokır teke	425	Tegri Toy.....	66
söz hatın	425	tek gün.....	110, 129
Su Bayramı.....	218	teke katımı.....	336, 345, 462
Su Bupilik	426	Tekecik. 53, 336, 338, 339, 340, 353, 456, 462, 467, 602, 705	
Su Çarşambası.....	81, 85	Tekecik Oyunu	456, 462, 467
Su Gelini	266	tekem-tekem	425
Su Kesigi-Sırası Oyunu	437	Telkesme	425
su serpme.....	17, 35, 37, 77, 87, 113, 128, 243, 247, 252	Tepe Cuması.....	165
Su Yağmur Tileş	239	Tepeviran Cuması	165
sultan mevlüd	89	teşrik günleri.....	391, 393
Sultan Navrız.....	72, 102	Teze Yıl.....	66
Sultan Nevruz..45, 66, 104, 105, 106, 114, 310, 313, 506, 508, 734		tırmanu/begana	425
Sultan Nevruz.....	72	Tısdan	426
Sultan Nevruz Eğlenceleri.....	45	Tilki Oyunu.....	465, 467
Sultan-ı Navrız	66	Tokuz Kılık	124
Sultan-ı Nevruz	66	Tokuz Korgool	644
sûr hatın.....	425	Tokuz Ogul.....	124
Suret (Taklit)	424	Tomas.....	426, 443, 444, 445, 468
sust hatın	425	tuşay kesi.....	45
sust hatun.....	425	tüye tartis (deve yarışı).....	425
sust mama.....	425	Tyas toyu.....	15
Sümbüle Bayramı.....	83, 295	Uçuk Bayramı	334
Sünnet	45, 47	uçurtma uçurma.....	220
Süt Bayramı Âdeti.....	361	Udu.....	426
süt hatın	425	uğut.....	281
syuyt gazan.....	425	Ulu Kün.....	66
syuyt hatın	425	Ulu Yıl Bayramı	83
Şah Oyunu.....	82	Ulus Günü	66
		Ulusting Ulı Küni.....	66

ulusun ulu küni.....	64	Yel önü.....	317
Uşak Bayramı Günü.....	67, 121, 122	Yel övü.....	317
uul-toyu.....	45	Yelda Gecesi.....	335
Ülüş.....	383, 644	Yelli Yelemeç.....	426
Üşüşme (Koç Döğüşürme).....	424	yengi gün.....	64
Vakar Çük.....	367	Yengi Kün.....	54, 66, 707
Vasf-ı Hâl.....	131	yeni günix, 8, 19, 24, 36, 64, 508, 616, 696	
Vaveyle Oyunu.....	430, 467	Yeni Gün	53, 66, 80, 82, 297, 315, 424, 704
Vesfi-hal.....	425	Yeni Kün.....	66
yağlı kazık oyunu.....	220	Yeni Yıl.....	66, 297, 506
Yağmur duası 48, 222, 227, 228, 236, 237, 240, 241, 243, 245, 254, 255, 257, 260, 261, 262, 264, 271, 425, 583, 584, 586, 588, 590, 591		Yeşil Gün.....	136
Yağmur Gelini.....	266, 426, 450, 468	Yeygi Narduğan (Yazki Narduğan)	296
Yağmur Hediyesi Oyunu.....	449, 468, 584	Yıl Yenilendi.....	66
Yağmur Kızı.....	266	Yılbaşı ...45, 50, 66, 80, 90, 281, 283, 284, 285, 296, 315, 711, 732, 753	
Yağmur Oyunu.....	448, 468	Yılbaşı Tutmak.....	66
Yamba Oyunu.....	432, 467	Yılsırtı.....	66, 90, 103, 298, 310, 315
Yañğır Botqası (Yağmur Lâpası).....	252	Yıvıv Enmey.....	644
Yanı yıl bayramı.....	83	Yısyahı.....	18
Yanı yılbaşı.....	83	Yıyın.....	83
Yaransuvar.....	67	Yoğurt Bayramı.....	361
Yayla Bayramı.....	383, 644	Yoz Katımı Töreni.....	362
Yayla dönüşü.....	46	Yörük Bayramı.....	66, 69
Yayla şenlikleri.....	48, 379	Yumurta Bayramı.....	66, 474
Yaylaya Göç.....	378	Yumurta Günü.....	310
Yaz – gün dönümü.....	50	Yüce Ulusun Günü.....	310
Yazbaş.....	66, 67, 99	Yün Tarama Töreni.....	362
Yeddi Levin Gecesi.....	67, 121	Yüz Kömbesi.....	349, 461, 467
Yedi.26, 76, 141, 178, 179, 183, 198, 218, 220, 237, 238, 244, 252, 559, 564, 589, 592, 645, 678		Yüz Kömbesi Oyunu.....	461, 467
yedilevin.....	128	Yüzü Yüzüncü Günü.....	343
		Zarahetme.....	239
		Zât-ı Mutlâk.....	140